Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 10

Hugo de Groot

editie B.L. Meulenbroek

bron
Hugo de Groot, *Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 10* (ed. B.L. Meulenbroek). Martinus Nijhoff, Den Haag 1976

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001brie10_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

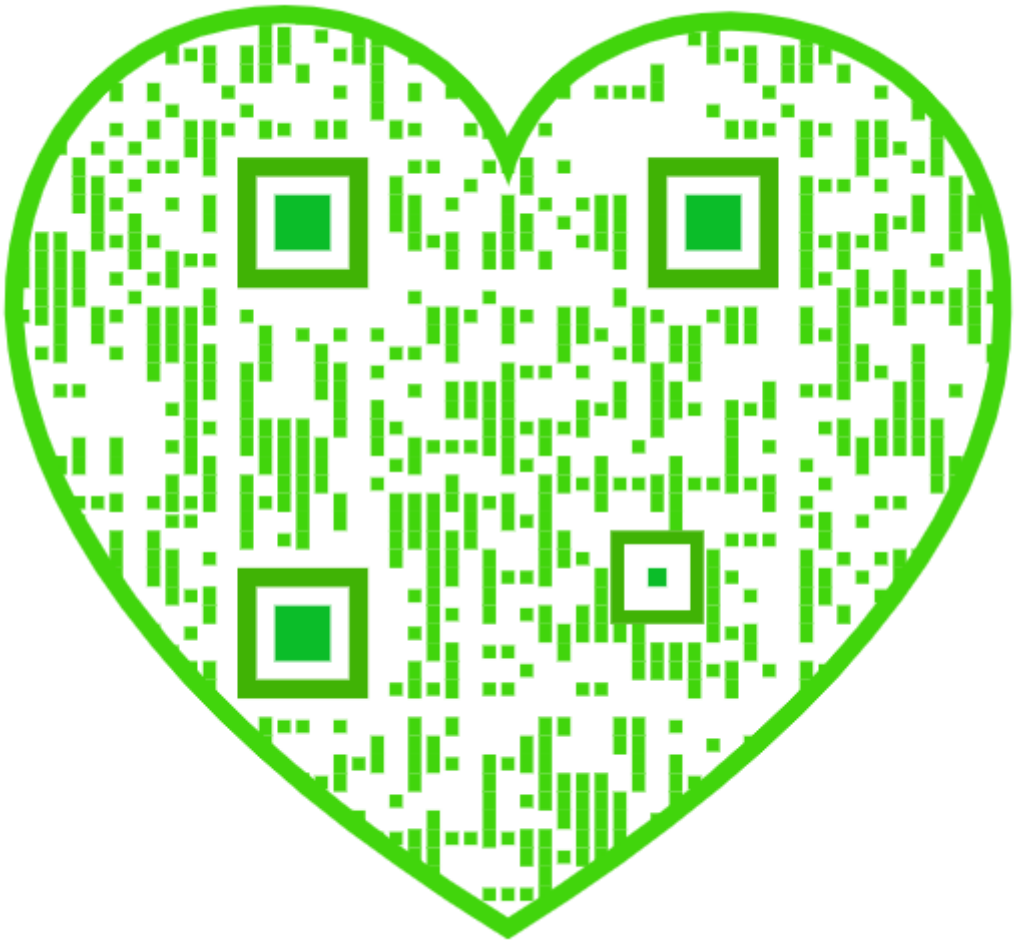

Ter Inleiding.

‘Dat dit deel van onze uitgave van Grotius' Briefwisseling wat langer is uitgebleven dan verwacht mocht worden moge zijn verontschuldiging vinden in zijn omvang’. Aldus de aanhef van het *Ter Inleiding* van deel VIII. Welnu, deze woorden zijn evenzeer van toepassing op dit, het tiende, deel. Het bevat nl. 544 brieven genummerd van 3908 tot en met 4451, vijf bijlagen en de gebruikelijke vier registers. 230 van deze brieven zijn nooit eerder uitgegeven, zij het dat - ook nu weer - sommige ervan gedeeltelijk en/of in vertaling voorkomen in Brandt-Cattenburgh, *Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot* (Dordrecht-Amsterdam 1727). De onder de nos. 3943, 3962, 3973, 4062, 4073, 4092, 4100, 4113, 4134, 4145, 4232, 4241, 4254, 4318 opgenomen fragmenten van verloren gegane brieven aan Nicolaes van Reigersberch zijn aan genoemd werk ontleend.

Deze nooit eerder gepubliceerde brieven zijn als volgt verdeeld: van H. Appelboom (no. 3956), van L. Aubéry du Maurier (nos. 4238, 4381), van J. Blaeu (no. 4006), van M. le Blon (no. 4398), van L. Cappel (no. 4330), van M. Casaubonus (no. 4279), van C. Cassius (no. 4233), van Christina van Zweden (nos. 4153, 4277, 4444), van Chr. M. van Degenfeld (no. 4242), van Chr. Deichman (no. 4104), van J. van Foreest (no. 4018), van I. Forthelius (nos. 4304, 4394), van Th. Graswinckel (no. 4202), van Cornelia de Groot (no. 4243), aan Cornelia de Groot (no. 4287), van Cornelis de Groot (nos. 4140, 4236), van Diederik de Groot (nos. 3964, 4212, 4214, 4216, 4224, 4226, 4274, 4356), van Jan de Groot (no. 4370), van Pieter de Groot (nos. 3918, 3944, 3953, 3974, 3995, 4022, 4039, 4050, 4060, 4077, 4136, 4162, 4177, 4213, 4371, 4441), van Willem de Groot (nos. 3919, 3945, 3965, 3999, 4015, 4016, 4023, 4030, 4040, 4051, 4052, 4075, 4101, 4124, 4137, 4161, 4186, 4194, 4203, 4234, 4272, 4291, 4302, 4311, 4320, 4331, 4342, 4352, 4386, 4417, 4424, 4442), van Isr. Jasky (nos. 3934, 3977, 4000, 4020, 4044, 4116, 4152, 4165, 4257, 4293, 4376, 4401), van Fr. Junius (nos. 3967, 3996), van Ch. Marini (nos. 3926, 3935, 3949, 3954, 3978, 3986, 3988, 4001, 4011, 4021, 4031, 4041, 4045, 4063, 4078, 4085, 4105, 4117, 4127, 4135, 4139, 4149, 4163, 4187, 4193, 4205, 4215, 4223, 4227, 4244, 4247, 4271, 4275, 4284, 4292, 4294, 4303, 4335, 4343, 4353, 4361, 4387, 4390, 4399, 4425, 4427, 4440, 4451), van G. Müller (nos. 3920, 3948, 4019, 4034, 4263), van M. Mylonius (no. 4245), van N.N. (no. 4273), van R. Oudart (no. 4043), aan A. Oxenstierna (no. 4010), van A. Oxenstierna (no. 4172), van P. Pels (nos. 3936, 3989, 3993, 4032, 4064, 4086, 4128, 4141, 4154, 4264, 4295, 4321, 4378, 4391, 4402, 4428), aan N. van

Reigersberch (nos. 3923, 3932, 3952, 3985, 3992, 4005, 4014, 4038, 4049, 4059, 4081, 4082, 4106, 4159, 4160, 4173, 4183, 4191, 4198, 4210, 4222, 4261, 4268, 4283, 4290, 4300, 4309, 4328, 4341, 4349, 4360, 4369, 4384, 4397, 4407, 4415, 4423, 4433, 4439, 4449), van G. Rosenhan (no. 4322), van J.A. Salvius (nos. 4084, 4107, 4115, 4126, 4138, 4146, 4151, 4168, 4364, 4419, 4426, 4434), aan J. Scudamore (nos. 4074, 4435), van J. Scudamore (no. 4429), van P. Spiring Silvercrona (nos. 3925, 4103, 4374, 4418, 4443), van M. Turner (no. 4375), van Is. Vossius (no. 4178) en van J. Wtenbogaert (no. 4389). Hiervan komen niet voor in de *Lijst der Uitgegeven en Onuitgegeven Brieven van en aan Hugo Grotius 1626-1645* (1942) de nos. 3918, 3920, 3925, 3926, 3934, 3935, 3936, 3944, 3949, 3953, 3954, 3956, 3964, 3967, 3974, 3977, 3978, 3986, 3988, 3989, 3993, 3995, 3996, 4000, 4001, 4011, 4018, 4020, 4021, 4022, 4031, 4032, 4034, 4039, 4041, 4044, 4045, 4050, 4060, 4063, 4064, 4074, 4077, 4078, 4084, 4085, 4086, 4103, 4105, 4107, 4115, 4116, 4117, 4126, 4127, 4128, 4135, 4136, 4138, 4139, 4140, 4141, 4146, 4149, 4151, 4152, 4153, 4154, 4162, 4163, 4165, 4168, 4172, 4177, 4187, 4193, 4205, 4212, 4213, 4214, 4215, 4216, 4223, 4224, 4227, 4236, 4238, 4242, 4243, 4244, 4246, 4247, 4257, 4264, 4271, 4273, 4274, 4275, 4277, 4284, 4292, 4293, 4294, 4295, 4303, 4321, 4322, 4335, 4343, 4353, 4356, 4361, 4364, 4371, 4374, 4378, 4381, 4387, 4389, 4390, 4391, 4398, 4399, 4401, 4402, 4418, 4419, 4425, 4426, 4427, 4428, 4429, 4434, 4440, 4441, 4443, 4444, 4451, d.i. 138 brieven. De brieven nos. 4276 aan M. Opitz, 3952 aan N. van Reigersberch, 4108 aan L. Camerarius, 4043 aan R. Oudart, 4104 van Chr. Deichman, 4114 aan M. Ruarus, 4210 aan N. van Reigersberch, 4196 aan Willem de Groot, 4261 aan N. van Reigersberch, 4326 aan Menasseh ben Israël, 4285 van J. van den Vondel, 4341 aan N. van Reigersberch, 4312 van C. Barlaeus zijn in de *Lijst* onjuist of onvolledig gedateerd, en no. 3998 wordt er in navolging van de uitgave der *Epist.* ten onrechte als aan Cornelis de Groot geadresseerd opgegeven. De nos. 3909 (van C. Sarravius), 4176 (van J. Witten) en 4355 (van J. van Hoeuft) zijn geveild ter auctie H.W. Tydeman, 's-Gravenhage 1864/65, en - de laatstgenoemde - ter auctie De Visser, Amsterdam 1882, en sindsdien spoorloos. No. 4018 van J. van Foreest danken wij aan de opmerkzaamheid van Dr. Hans Bots te Nijmegen.

Maar nu genoeg gecijferd. In de brieven aan (en van) Willem de Groot is herhaaldelijk sprake van de *Commentatio de Antichristo, De fide et operibus* en de *Explicatio Decalogi*. Zij zullen echter eerst het volgend jaar het licht zien, evenals de annotaties op Tacitus (*C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse *Bibl. Grot.* no. 515). Zie hierover en over andere werken in voorbereiding de brieven aan Willem o.m. nos. 4413 en 4431, resp. p. 783 en 815. Wel verschenen er in 1639 herdrukken van de *Poemata Collecta* te Leiden en te Londen (Ter Meulen-Diermanse, nos. 2, 3, 4), *Mare liberum* en *De Antiquitate Reip. Bat.* in Nederlandse vertaling te Haarlem (*op. cit.* resp. no. 556 en no. 700), *Inleiding tot de Hollandsche*

Rechts-Geleerdheid eveneens te Haarlem (*op. cit.* no. 763), *De veritate relig. Christ.* te Oxford en te Leiden (*op. cit.* resp. 948 en 949) en de *Dissertatio de Coenae administratione* wellicht te Amsterdam (*op. cit.* no. 1092). Ook met een Engelse vertaling van *De veritate* was Grotius zeer ingenomen; zie bijvoorbeeld brief no. 4301 aan Casaubonus, p. 612 en no. 4259 aan Willem de Groot, p. 531 en n. 5 aldaar. In 1639 valt ook de uitgave door Heinsius van zijn aantekeningen op het Nieuwe Testament. Tussen deze aantekeningen en die van Grotius bestaat soms grote overeenkomst (vgl. brief no. 4395), maar Grotius is geneigd dat voorlopig te wijten aan het toeval (no. 4431), hoewel hij de mogelijkheid van plagiaat niet uitsluit.

Het grote krijgsgebeuren dit jaar in het vaderland is ongetwijfeld de overwinning van Tromp in de slag bij Duins. De vreugde over dit succes is algemeen, ook over de vorderingen die de Zweed Banér in Duitsland maakt.

Aan het diplomatieke front blijft Grotius actief in zijn ijver voor meer steun aan Bernhard van Saksen-Weimar, voor de uitwisseling van veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn tegen Johan van Werth en Adriaen von Enkefort die bij Rheinfelden door Bernhard van Saksen-Weimar gevangen waren genomen; zie o.m. de brief van Diederik de Groot aan zijn vader dd. 8 maart 1638 (dl. IX, p. 140). Maar de Franse koning voelde er weinig voor de hertog sterker te maken en daardoor diens pretenties aan te wakkeren. Tot in juli de problemen een heel ander aanzien kregen door Bernhards onverwachte dood. En voor Horn gold nog steeds wat in de Inleiding op dl. IX, p. IX al werd gezegd: de Franse staatssecretaris Buitenland Chavigny dacht het zijne van de zaak en Grotius kreeg vooralsnog geen voet aan de grond. Wel boekte hij een succesje door na veel onderhandelingen van de Franse regering de levering van vlas aan Zweden te bewerkstelligen, ten behoeve van de vervaardiging van zeilen voor de oorlogsvloot; zie o.a. vooral brief no. 4153 dd. 9 juni van Christina van Zweden (p. 387). Blijkens herhaalde klachten in de brieven aan Oxenstierna, Salvius en Müller liet de Zweedse regering niettemin haar gezant financieel in de kou staan. Mede op grond waarvan De Groot dan maar weer de vraag oppert - zie zijn brief aan Georg Müller van 13 augustus - of het niet beter zou zijn hem over te plaatsen naar Londen of helemaal zijn congé te geven.

In de brieven aan de Zweedse gezant in Den Haag, Ludwig Camerarius, uit Grotius onophoudelijk zijn bezorgdheid over het lot van het grafelijk huis van de Palts waarbij hij als zijn mening geeft dat het initiatief tot herstel van Engeland moet komen. De zaak werd er niet beter op, toen Karl Ludwig van de Palts vanuit Engeland incognito door Frankrijk reizend, wellicht - zo luidde althans de beschuldiging van Franse zijde - om zich van het commando over de legers van hertog Bernhard meester te maken, gearresteerd werd en gevangen gezet. Grotius meldt dit aan Oxenstierna in zijn brief van 22 oktober. De koning had nog andere zorgen: de zaken in Noord-Italië gingen ronduit slecht. 's Konings zuster Christine en haar jonge zoontje

Carlo Emanuele II werden danig in het nauw gebracht door de beide Savoyaards, de kardinaal Maurizio en prins Tommaso en door de Spaanse bevelhebber Leganés. In dit verband zij nog gewezen op het verdrag dat de Grisons te Milaan sloten, waardoor aan Spanje vrije doortocht door dit gebied gegarandeerd werd. Opstanden van boeren en in de steden tegen de drukkende belastingen waren aan de orde van de dag en hadden vaak een bloedig verloop[1].

In zijn privé-leven bleven ook dit jaar Grotius de moeilijkheden niet bespaard. Daar was allereerst de affaire rond een erfenis die Jacob van Oldenbarnevelt aan Cornelia de Groot had nagelaten. Zie brief no. 4119 dd. 21 mei aan Willem (p. 337 en n. 1 aldaar). En op 10 december overleed na een moeilijk ziekbed Adriana de Groot, echtgenote van Frederik van Losecaat. Grotius schrijft erover aan Willem (no. 4437, p. 827): 'Losecatio (in de uitgave der *Epist.*, onze enige bron voor deze brief, mogelijk foutief voor 'Losecatii'?) liberumque ejus vicem doleo, quibus multum periit; nam ipsi sorori nostrae forte gratulandum magis est, quod tot malis exemta metam attigerit, ad quam noster cursus aspirat'.

Resten ons nog de volgende opmerkingen.

De ontdekking, dat de Jasky-brieven zich in originali in Gotha bevinden en dat de gedrukte editie nogal wat verschillen vertoont, kwam, toen dit deel al ter perse was en er in de tekst zelf geen ingrijpende wijzigingen meer mogelijk waren. Dit betekent helaas uitgebreide *Addenda et Corrigenda*. Zulke zaken zijn uitermate vervelend, maar praktisch onontkoombaar bij een uitgave als deze: men meent op een gegeven ogenblik bepaalde archieven en bibliotheken te hebben uitgekamd en doet er dan jaren later soms nieuwe ontdekkingen. De rubriek *Addenda et Corrigenda* is er dus stellig niet als bladvulling!

Hetzelfde lot heeft ons parten gespeeld toen te Parijs in de Bibliothèque Nationale onder de signatuur Fr. nouv. acq. 14823 drie autografe brieven van Fr. Junius aan het licht kwamen, waarvan twee uit 1639, te weten van 30 januari en 18 februari: zij moeten helaas naar het supplementdeel verwezen worden.

Ten aanzien van hetgeen Dr. C.S.M. Rademaker in zijn bespreking van deel IX van onze uitgave in *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 89 afl. 3, 1974 op bl. 429-430 signaleerde als een tekort aan eenvormigheid in de annotatie van in de brieven voorkomende persoonsnamen moet - helaas - worden vastgesteld dat ook deel X niet geheel aan de gesignaleerde inconsequentie is ontsnapt.

Verschillen in de Camerariusbrieven tussen de editie der *Epist.* en de copie van Uppsala worden in de noten aangegeven behalve als het om onbeduidende slordigheden gaat. In de marginale notities boven aan de brieven

1 Yves-Marie Bercé, *Histoire des Croquants* (1973) en id. *Croquants et Nu-pieds* [1974].

aan Camerarius in de copie van Uppsala heeft de copiist bij herhaling geen raad geweten met de plaatsnaam Alphen; soms schrijft hij het goed: Alphenae - te Alphen, maar ook Alstenae, Alsenae, Alsena, Alfena. Ik heb telkens de schrijfwijze zoals ik die in de copie aantrof zonder commentaar overgenomen.
Door consequente opname van alle aardrijkskundige namen zonder onderscheid, dreigde het grote register met name in de lijvige delen overvoerd te raken. Daarom is besloten met ingang van dit deel de veel voorkomende namen van landen en steden (en van sommige personen) alleen op te nemen, wanneer zij voorkomen in verband met bepaalde gebeurtenissen waarvan het terugvinden voor de gebruiker van belang kan zijn.

Ook bij de bewerking van dit deel hebben wij zowel van instanties als van afzonderlijke personen veel medewerking mogen ondervinden. Ik wil mij ditmaal beperken tot het noemen van de namen van Prof. dr. K.W. Swart te Londen voor zijn inlichtingen betreffende de Engels-Schotse moeilijkheden (zie brieven no. 3991, 4024, 4037, 4094, 4112, 4180 en 4182) en van Drs. V. Čihák voor zijn mededelingen inzake Turkse aangelegenheden speciaal in verband met Zevenburgen en Moldavië.

Dit deel is het laatste waarvan het annotatiemateriaal is bijeengebracht door Dr. C.M. Schulten; hij is na acht jaar zijn krachten aan het Grotius Instituut gewijd te hebben naar elders vertrokken. De registers zijn wederom samengesteld door de heer B. Djajadiningrat.
B.L. Meulenbroek.

3908. 1639 Van V. Fabricius[1].

Cum nuper Cornelius Tuus[2], juvenis admirabilis animi atque ingenii, heic esset, Amplissime Groti, libens sensum pristinae amicitiae tam jucunda et honorifica consuetudine resumpsi idque eo ardentius, quod in generosa fronte vividisque oculis Tua, indoles illaque animi incomparabilis sublimitas legeretur. Et in partem quidem voluptatis Lundius[3], familiaris meus, venit. Quem filio Tuo candor ingeniique venustas facile conciliavit, cum tamen id ille, qua est modestia, mei esse benefici profiteretur.

Caeterum Cornelium consiliorum suorum ratio alio vocavit. Nobis saltem hoc reliquit, ut, quoties tanta morum amoenitas obversatur oculis, ingenti delectatione perfundi animum necesse sit.

Quoties deinde ad virtutes et magnitudinem Tuam cogitando deventum est, nescio quo repente numine impletus animus adsurgat. Eoque ardore abreptus praeconia Tua titulosque heic commemorarem, nisi scirem Te virum talem, qui illam gloriam es consecutus, qualis vix orbe toto capi posse videatur, magis Tua Te vi nosse, quam alienis laudibus aestimare. Nec sane hujusmodi virtutibus

1 Gedrukt *Vincentii Fabricii Poemata. Editio secvnda, priori multo auctior, & emendatior, ut plane sit alia; Accessit Pransvs Paratvs, Sive Satira in Poetas, & eorum contemptores.* Amstelodami, Typis Ioannis Ianssonii. Anno Dom. M.DC.XXXVIII. p. 15; *Vincentii Fabricii, Hamburg. Jurisconsulti, Consulis Gedanensis Orationes Civiles, Ad Serenissimos, Potentissimosque Poloniæ Reges, nomine publico habitæ: Dissertationes, argumenti varii: in quibus & satyra Pransus Paratus: Epistolæ, ad illustres ac præcipuos seculi nostri viros eruditos: Poemata, post editionem Belgicam altera parte fere auctiora: accurante Friderico Fabricio, Fil. Francofurti & Lipsiæ*, Sumptibus Johannis Adami Pleneri, Anno MDCLXXXV, p. 461. Beantw. d. no. 4095. Op 7 mei 1639 dankt Grotius Fabricius voor de toezending van een exemplaar van diens Poemata. Editio Secvnda Amstelodami M.DC.XXXVIII. Hierin komen behalve de brief aan Grotius op p. 15 ook nog voor een gedicht op Cornelius Grotius (*Eleg. XIII* van *Elegiarvm Liber IV*, p. 101), een gedicht *Ad Civitatem Hambvrgensem Cum ibi ageret Hvgo Grotivs*, op p. 110 (Silvarum Liber Vnvs), een gedicht op Cornelivs Grotivs van Zach. Lvndius (*Eleg. Lib. II*, p. 46 *Elegia XIV*), en een opdrachtgedicht van Cornelis op p. 19. De brief van p. 15 is een opdracht, waarop Grotius op 7 mei antwoordt (no. 4095). Op 5 maart 1639 schreef Huygens eveneens aan Fabricius een bedankje voor de toezending van de *Poemata* (Worp *Briefw.* II, p. 438). Dat beiden eerst betrekkelijk laat in 1639 reageren geeft grond aan de mogelijkheid dat Fabricius' Poemata niet in 1638 - zoals de titelpagina vermeldt - maar pas in 1639 zijn verschenen en de opdracht aan Grotius dus ook van dat jaar is. Pieter schrijft in zijn brief van 31 januari (no. 3953) over deze uitgave als ‘nuper edita’. Hoe dit zij, het leek mij het beste de brief aan het begin van 1639 te plaatsen, in hetzelfde deel waarin Grotius' antwoord staat. Blijkens een brief aan H. Vagetius van 5 augustus (*Fabr. Orat.*, p. 269 vv.,- p. 273) dateert Fabricius' poging tot kennismaking met Grotius van diens kortstondig verblijf in het vaderland oktober 1631-april 1632, met name toen hij, Grotius, Rotterdam verlaten had om zich naar Amsterdam te begeven. Vanuit Hamburg had Grotius inmiddels op 19 juli en 14 november 1633 brieven gestuurd naar Fabricius die zich op dat ogenblik in de Republiek bevond (zie Supplement-deel). Terloops zij opgemerkt, dat in die tijd Joachim de Wicquefort met Fabricius bevriend was en er voor zorgde dat diens gedichten in de handen van Barlaeus en Vossius geraakten. Zij hebben elkaar daarna pas weer ontmoet in 1634 toen Grotius in Hamburg was; zie no. 1930 (dl. V, p. 252). Vincentius Fabricius reisde in 1639 naar Engeland, vandaar vertrok hij naar Frankrijk. In oktober 1639 bevond hij zich te Bourges en in 1640 liet hij zich als student te Orléans inschrijven.

2 Cornelis de Groot schreef een opdrachtgedicht bij Fabricius' *Poemata* (Amsterdam 1638); zie bijlage no. 1.

3 Zacharias Lund (1608-1667), Duits dichter.

quicquam adjungi vel exquisitis adulationibus potest, quas ut destrueret, ipsi etiam fortunae locus defuit.

Quod cum ab ineunte aetate semper mihi persuasissem, a Te tamen imposita mihi necessitas est, ne caetera pluris quam conspicuam Tuam et incredibilem humanitatem facerem. Quantus enim nunc annus agitur, ex quo res meas studiorumque rationes ad Tuas curas pertinere pateris[1]. Cum non contentus religiosum cultorem admittere, salva magnitudine Tua, ad amandi quoque facilitatem descendisti. Idque literis subinde ad me indulgentissime scriptis testatus es[2]. Porro occultus esse adfectus Tuus non potuit: quod non raro tum in patria mea tum alibi honestissimis et, quod caput est, Tuis laudibus, ut aliis quoque laudandus viderer, effeceris. Cum autem tota vita mecum Lundius ita vixerit, ut nihil ab ipso seorsim haberem, patere quaeso, ut amoris quoque Tui et summae benevolentiae usuram cum familiari dividam. Qui profecto, quoniam jam ante in possessionem me volente venit, de ea jam non, nisi violenter, dejici poterit.

Quanquam autem ea nunc sit dignitas Tua eoque loco vivas, ubi nihil nisi augustum, nisi Te dignum occurat, non invitum tamen puto ad versiculos a gravioribus negotiis deduci. Nunquam enim sine maxima delectatione reverteris ad memoriam adolescentiae tuae, qua omnibus omnis aetatis poetis induxisti caliginem. Calumniam omnino aut invidiam non reformidamus, si iis quandoque oblectationibus seria studia temperamus, quas omnium gentium summi atque celeberrimi viri inter remissiones suas habuerunt. Qui autem eas adspernantur, fastuosi et sola omnium rerum ignorantia memorabiles meminisse debebant etiam ineptissimis versibus suavius quam nihil agendo otium perire.

> Ἔργον δ᾽ οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργείη δέ τ᾽ ὄνειδος[3].

Inter quos tamen quidam maxime iniqui in carmine modestam lasciviam reprehendunt et ingeniorum luxuriam non ferunt qui adolescentia inter vina et scorta intemperanter consumpta in moribus nec lasciviae modum nec luxuriae habent. Nobis semper diversa ab iis ratio placuit, inprimis, cum manifestum esset miseris istis ex tam beatis, ut arbitratur, occupationibus nihil nisi scelerum memoriam fractamque et invalidam senectutem relinqui. Ferunt mandragoram, si juxta vites nascatur, vim suam vino communicare. Suavius enim dormiunt qui id biberunt. Nobis profecto nunquam felicius succedunt graviora studia, quam cum his musarum amoenitatibus non alieni sumus. Quibus refectus quasi et mitigatus animus severius reliquarum artium supercilium minus expavescit et majori dexteritate consequitur.

Hac ratione inter alia elegiae complures Lundio meo ac mihi aliquando natae sunt. Cum autem ipse ante biennium in Cimbrica Chersoneso, quasi exul, agerem, qui id temporis calor poeticus illius coeli frigus mihi mitius reddidit, eum nunc

1 Blijkens een brief aan H. Vagetius van 5 augustus 1632 (*V. Fabricii Orationes* p. 273) dateert Fabricius' poging tot kennismaking met Grotius van diens kortstondig verblijf in het vaderland oktober 1631-april 1632 met name toen hij, Grotius, Rotterdam verlaten had. Daarna hebben zij elkaar pas weer ontmoet in 1634, toen Grotius in Hamburg was; zie no. 1930 (dl. V, p. 252). Vagetius' brief aan Grotius moet dus wel van 1639 zijn (‘Quintus nunc annus agitur ...’).

2 Deze brieven zijn niet teruggevonden.

3 Hesiodus Ἔργα 309.

Hybernorum titulo praescriptum[1] tibi mittimus. Scimus autem Te in amando semper mores Tuos tenere. Nam, ut dixi, humanitatem Tuam privatim novimus et amoenitatem ingenii cum infinitis publice cognitam habemus. Cum ergo morosus et arrogans, et si ipse velis, esse non queas; Poesin autem, si odisses, naturae Tuae vim faceres; sumpsimus eam confidentiam nobis, ut Hiberna ista, cum nostra esse diutius nollent, Tua esse juberemus. Quae si in clientelam Tuam recipis, facis Tu quidem, quod soles, ut nihil humanitatis in Te desiderari sinas; sin respuis et excludis, illae minus patiuntur quam meruerunt.

3909. 1639 Van Cl. Sarravius[2].

3910. 1639 januari 1. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Quod ad vos rumor praeproperus pertulerat, de eo hic vere cognito ingens regis[4] ac populi gaudium est. Quantum sit positum in capto Brisaco ad tuendas extimas Galliae partes et quae rex bello peperit, praeterea ad Helvetiorum securitatem et majores in Germania progressus exposui regi his diebus, qui et ipse satis se hoc intelligere sermone ad rem apposito ostendit et duos hostium exercitus, dum ei liberando student absumptos addidit.

Pertinacia Rinacii[5], ut culpam admissam antehac in vendito frumento vetere, dum novum exspectat, elueret, per mensem ultimum ea in fame tenuit civitatem, ut captivorum, qui sine alimentis inclusi tenebantur, duodecim sex sociorum corporibus pasti sint[6]. Quod cum ad notitiam militum Vinariensium pervenit - nam, dum pacta fiebant, ignoratum fuit - paulo minus omnibus praesidiariis exitium attulerat. Sed ducis[7] clementia servavit exemplo edito tam nefario exempla in se gravissima meritos. Utraque religio in urbe exercetur[8]. Dux agrum circa vastum ad culturam revocat tutelam suam pollicens agricolis. Exiere ex urbe milites trecenti. Si satis haberet equitatus dux jam nunc in Bavari[9] fines se transmoveret. Sed ad eam virium partem recuperandam tempore opus.

Patris Iosephi[10] mortui memoria virulentis multorum scriptis laceratur et a multis quotidie insultatur ejus tumulo per ignominiam. Fecit multa Palatinae

1 Het aan Grotius opgedragen Liber II van Fabricius' *Poemata* (p. 13 vv.) draagt de titel: *Vincentii Fabricii & Zachariæ Lvndii Hyberna, Sive Elegiarvm Liber II.*
2 Deze brief, die bij de auctie H.W. Tydeman in 1864-'65 in veiling is gebracht (cat. no. 995) heb ik niet meer kunnen achterhalen. De schrijver, Claude Sarrau († 1651), was in 1627 raadsheer te Rouaan geworden. In 1635 werd hij raadsheer in het parlement van Parijs. Hij was o.m. bevriend met Corneille en genoot de reputatie een geleerd man te zijn.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 162. Gedrukt *Epist.*, p. 491. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
4 Lodewijk XIII.
5 Johann Heinrich von Reinach, gouverneur van Breisach.
6 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: sunt.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 De copie heeft de lezing: experietur.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, gestorven op 18 december 1638.

domui infensa ob spes illas de Bavaro inanes. Vinariensis tamen conatus non parum juvit vereorque, ne alii nunc sint in negotiis minus id curaturi. Cardinalem enim Riceliacum corporis infirmitas cogit multa in alios rejicere, multa etiam ignorare. Solemur tamen nos bona spe, cum videamus duci Vinariensi multa supra spem bene provenisse.

Laetatus est rex iis, quae de Bannerio[1] ipsi narravi. Arnimius[2], homo vafer, nocebit haud dubie eis, qui ipsum tam negligenter custodivere. Nam, ut audio, consiliis valet et apud Daniae regem[3] in authoritate est. Quare omnia circumspecte agenda sunt nostris.

Ad pacis colloquia quin veniatur, vitari vix poterit expeditis, ni fallor, nodis diplomatum pro Germanis. Quae pro Italis ac pro Batavis desiderantur difficultates non habebunt magnas, si hostis paci non plane adversatur. Idque nobis ad hujus rei dijudicationem optimum erit argumentum.

Pergit Turca[4] minari Venetis, Veneti vero pertimescere. Ad pacem consequendam utile haud dubie foret componi hanc litem et arma Turcica ad Pannonicum potius finem se ostentare. Mittent huc extra ordinem et Veneti et Poloni ad gratulationes de delphino[5] et pro principis Casimiri[6] libertate simulque ad arcendam, si ingruat, vim Turcicam pace inter christianos constituta. His addent se pontificis[7] ministri.

Quae principis Palatini[8] nomine in Suedia fuere proposita, spem mihi foederis dabant exiguam, paulo plus ea, quae inter D. Roum[9] et D. Salvium[10] placuerant. Sed ut ea in Anglia rata habeantur, sicut optandum maxime est, ita an sperare ausim nescio. Movent me, ut metuam, et legatorum[11] hic sermones et Scotica illa nubes, ut recte judicat Excellentia vestra, nondum bene dissipata, et Dani consilia multum in aula, ni fallor, Anglica valitura.

Pomeraniam pauci sunt, qui nobis non invideant. Cum Bannerius suo milite opus habeat, novus autem ex Suedia satis praeterea viris exhausta venire hoc tempore non possit, nisi et brevi et valide se commovet Palatinus, periclitaturas[12] in Westfalia res Suedicas prudenter Excellentia vestra judicat.

Pedemontanam ditionem ita nunc tenent Galli, ut decessuri non sint, etiamsi puero duci[13] aliquid humanitus evenerit. Mantuana[14] solo Casalis pignore retinetur, quo minus invitis Gallis pacem faciat. Laborandum est, ut quietos se certe contra Turcam teneant Moscovitae.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (1583-1641). In 1638 was hij ontsnapt aan de Zweden die hem in 1637 gevangen hadden genomen.
3 Christiaan IV van Denemarken.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 De latere Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Jan II Kazimierz.
7 Urbanus VIII.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
11 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
12 De copie te Uppsala heeft, m.i. ten onrechte, de lezing: pericliturus.
13 Carlo Emanuele van Savoye.
14 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

Rex Daniae quid agat, quid speret, quid velit, sollicite hoc maxime tempore erit observandum.

Deus annum, quem hodie auspicamur, felicem det Suedis Excellentiaeque tuae et omnibus ipsam contingentibus.

Excellentiae vestrae singulari cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1 Ianuarij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae, 9 Ianuarij st. n. 1639.

3911. [1639 januari 1]. Aan W. de Groot[1].

Bene accepi, mi frater, literas tuas 20 Decembris[2].

Lonio[3] omnia praestabo quae potero omnibusque iis, quos es commendaturus.

De Petro[4] nostro grata sunt quae nuntias tibique gratias ago maximas, quod ei ad laudem viam forensem monstras. Placet etiam quod honores in urbe genitrice nostra mandantur iis, qui majores suos virtutis suae sponsores habent et quorum imprimis interest civitatem salvam esse. Velim pro me eos salutes.

De Brisaco capto qui ad vos venit rumor omen tantum fuit et rei, quae diu differri non poterat quaedam praejudicatio. Interim qui in urbe captivi tenebantur, horrendum dictu, alii aliorum carnibus pasti sunt. In urbe exercebuntur et romana et protestantium sacra. Praesidium maxima parte ex Germanis. Revocantur in agros agricolae.

De Scotis verissima judicas. Sive concedas aliquid sive contra luctare par a superbia, aut contumacia periculum. Consistoriale illud, quod episcopali praeferunt, regimen seditionum seminarium est; si quid recte judico, majus quam quod apparet malum latet et quidem his maxime temporibus, ubi de Palatino[5] aut sublevando aut deserendo consultatio est, incommode interventurum. Otium et commercia amantibus satis magnum talia suadendi argumentum erit, civilis belli metus ante fores.

Cordato homine opus habet fisci advocatio. Ego memini me, cum Zelandiae causam fortiter agerem, ab ipsis Zelandis desertum.

Deus annum, quem hodie inchoamus, parentibus optimis[6] tibique ac tuis et nostris det prosperum ac salutarem.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 881. Antw. op no. 3894 (dl. IX).
2 No. 3894.
3 Arnold van Loon, zoon van Hans van Loon en Anna Ruychaver. In brief no. 3894 (dl. IX, p. 766) wordt hij 'Leonius' genoemd.
4 Pieter de Groot verbleef in Holland, waar hij zich in de rechtspraktijk oefende.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.

3912. 1639 januari 1. Aan G. Müller[1].

Nobilissime domine,

Literas meas quod Nobilitas vestra supra meritum aestimat, bonitatis est; quod me de iis, quae ibi aguntur, edocere pergit, beneficentiae.

Quae de Bannerii[2] rebus nuntiat epistola 24 Novembris[3], ea narravi regi[4]. Gaudebat is et D. Bannerio omnia optima precabatur curamque se habiturum ejus in suppeditanda suis temporibus pecunia promittebat. Iam pervenerint Hamburgum literae mercatorum ad solvendum, quod Novembri coepit deberi. Sed magni tricones sunt mercatores, ubi quid solvendum est; in exigendo lucripetae. Mei, qui ab ipsorum ingenio absum longissime, ut habeatur ratio, et Ill. D. Salvium[5] et Nobilitatem vestram ut rogare coepi ita nunc etiam rogo, ne ad multas molestias accedat fortunarum mearum fluctuatio.

Brisacum captum nunc invidia quidem aliqua onerabit victorem, qui Germanicum maxima ex parte praesidium imponit sacrorum introducta libertate; verum qui invidetur, is vim habet et ita sunt hodie Gallorum ingenia, ut facilius ab illis metu aliquid quam miseratione obtineas.

Helvetii eum tanquam libertatis suae vindicem respicere incipiunt. Et possessio tractus istius ac fluminis et rerum, quas gessit fama, efficient, ut eum ambiant hostes sociique. Munitiones ad Varni ostium retineri certe ad pacem usque satius erit quam in ea re gratificari regi aemulo et, si timeri se sentiat, nullum talia flagitandi facturo finem, donec Suedos ultra mare Balthicum redegerit. Movet et Arnimii[6] libertas, hominis infesti Suedico nomini et non modicae apud Daniae regem[7] auctoritatis. Prudentia opus ac fortitudine, quarum virtutum hoc tempore apud nullam gentem quam apud Suedos melior est seges. Plane autem cum Nobilitate vestra sentio id curandum, ne, qui extra bellum sunt, nobis ulla cum specie imputare possint belli protracti mala. Evolutis nunc illis difficultatibus, quae Germanorum diplomata spectabant, non arbitror Hispanos in iis, quae Italos Batavosque tangunt, recusaturos priora sequi exempla; neque Gallos Ferdinando[8] diutius negaturos nomen imperatorium, quod ei post consensum Germaniae Roma quoque detulit. Aliter si facient aut hi aut illi, erit, cur bello frui et alienas calamitates in usum suum vertere velle credantur.

Non iniquae sunt suspiciones de regis Daniae arcanis cum imperatore conventionibus. Expediat nobis, si illi domi aliqua nascantur turbamenta, quae ipsam a rerum alienarum arbitriis nimis imperiosis et ad proprium ipsius quaestum tendentibus abstineant.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 492. Antw. op no. 3875 dd. 24 november oude stijl (dl. IX); beantw. d. no. 3948. Georg Müller was secretaris en Zweedse hofraad.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 No. 3875.
4 Lodewijk XIII.
5 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg: vgl. no. 3910, p. 4 en n. 2.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Ferdinand III; de Fransen hadden hem officieel slechts als koning van Bohemen willen erkennen.

Angli antehac ita locuti, quasi Pomeraniam nobis manere aequum satis et tranquillitati Germaniae conveniens arbitrarentur, nunc nihil aliud quam restitutoria interdicta pronuntiant. Lotharingo[1] quin faveant, dubium non est. Neque enim nimis excrescere Galliam volunt et vident inhonestum fore imperatori reddere bello parta, suos autem socios spoliatos deserere. De foedere tamen an intercesserit, dubito.

Princeps Eckebergius[2] mandata ab imperatore accepit aptandi se ad pontificis[3] voluntatem. Itaque introiit urbem magna cum pompa probataque est a pontifice et cardinalibus electio Ferdinandi III in regem Romanorum. Alio enim nomine Romani caesares non insigniunt ante coronam Romae acceptam. Ea de re quod Roma scriptum est mitto; mitto etiam commendationem editionis Cornelianae[4], quam moliuntur viri eruditissimi mihique amicissimi socer generque literarum optimarum seduli adjutores.

Annum, qui hic nunc incipit, felicem Nobilitati vestrae ejusque domui omnique Germaniae et orbi christiano ex animo precor.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

3913. 1639 januari 1. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Regem[6] conveni nudiustertius gratiisque actis pro auxiliis duci missis Vinariensi[7] ostendi, quantum in Brissaco capto, de quo ipsi gratulabar, momenti esset ad securitatem ducatus Burgundiae et Campaniae, ad retinendam Lotharingiam et Alsatiae loca, ad tuendam Helvetiorum libertatem, ad novos per Germaniam processus. Non ignarum id imperatori[8], qui Brissaci causa tot exercitus, tot duces objecisset periculis, neque obsessos id nesciisse, qui ad morandam deditionem ad ea venissent, quae sine horrore narrari nequirent. Magnam hujus obsidii famam per omnem orbem fore, claram regi, claram duci. Neque mareschalli Bannerii[9] nullam in hac re operam fuisse, qui magnas hostium copias eodem incubituras retinuisset habuissetque occupatas. Addidi quae de turmis ad Padebergam ab eo caesis et impedita bellici instrumenti per Albim subvectione audieram; obiterque rogavi, ut promissae nostris pecuniae posthac suo die solverentur. Id si fiat, ea aggressurum Bannerium, quae regi plurimum essent profutura. Retuli deinde quae

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Johann Anton von Eggenberg.
3 Urbanus VIII.
4 Over deze Tacitusuitgave door Matthias Bernegger en diens schoonzoon Johann Freinsheim zie men dl. IX no. 3469, p. 108 n. 6.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 490; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 559. Geciteerd in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 190.
6 Lodewijk XIII.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Ferdinand III.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

de itineris diplomatis pro Germanis acta essent hactenus ac quomodo nostri ad colloquia venire detrectassent, priusquam etiam Italis Batavisque regis sociis cautum esset. Si iniquitas hostium longius nobis bellum injungeret, apparituram Suedorum virtutem. Si pacis spes esset aliqua in utroque conventus loco, rem paribus ituram gradibus non aliter quam si uno in loco pariter ageretur. In utrovis rerum statu palam fore, si a Germanis nonnullis migrasset bona fides, in Suedia firmas ei sedes esse.

Rex de Brissaco quod dixeram comprobans ostendit intelligere se, quanti haec res esset, addidit duos ob id hostium absumptos exercitus. Laetari se Bannerii rebus prosperis ac de pecunia suis temporibus curaturum se, nobis ut satisfiat.

Brissaci qui e ducis exercitu, Galli maxime, captivi servabantur, nullis acceptis alimentis interiere multi, sex horum corporibus duodecim alii miserabilem vitam produxere. Quod nefas cum Vinarienses milites intelligerent exeunte jam praesidio, parum abfuit, quin pacta ob celatum facinus tam inhumanum irrita haberentur. Sed non injustas iras ducis clementia repressit. Pacta ipsa mitto, in quibus observatu dignum, quod tam sollicite dux omnes chartas ad urbem regionemque pertinentes tradi sibi voluerit velut certus possessor.

Legati hic exspectantur e Polonia et Venetiis ob natum delphinum[1], Venetorum pericula et libertatem principis Casimiri[2].

Dubitatur, an ausurus sit imperatori se sistere Rinacherus[3], ideo quod paulo antequam obsideretur frumentum vetus vendidisset spe coemendi novi, cujus habendi facultas mox ei interclusa est; et ipsum illud vetus frumentum magnam in partem ad ducem Vinariensem pervenit, qui agrestium specie milites suos ad emendum submiserat. Hanc culpam incredibili post pertinacia compensare voluit.

Romanensium sacra Brissaci relicta, protestantium etiam sua concessa. Exiere milites trecenti. Machinae venere in potestatem plus ducentae, pulveris bellici immensa vis. Cardinalis[4] in supplicationibus ad Deum pro capto Brissaco addi voluit mentionem desideratae pacis. Dabit operam dux, ut ad culturam revocetur ager, qui circa Brissacum ad XX leucas desertus jacet.

Delphinus jam nonam nutricem sugit, aufugiunt omnes, quod mammas earum male tractet.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, det ea, quae in publicum sunt bona optima.

Calendis Januarii anni novi, ut hic numeramus, 1639, quem regno, reginae[5] ac tuae Sublimitati faustum precor.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Lodewijk XIV, geb. 5 september 1638.
2 Jan II Kazimierz.
3 Johann Heinrich von Reinach.
4 Richelieu.
5 Christina.

3914. 1639 januari 1. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ministri regii Viquefordium[2], qui res hic agit ducis Vinariensis[3], tentant, an dux in urbem Brissacum admittere velit Gallos pari aut majore quam Germanos numero. Dux vero id admissurus non est, qui et sibi certam sedem in usum belli aut pacis parare vult atque hoc modo se amicis aut hostibus facere pretiosiorem, et memoriam non deposuit amissi Philippiburgi per nationum discordiam, aliarum vero urbium et castellorum per aulae hujus negligentiam. Videtur dux munitionibus factis duabus ad Stolhovium et Drusenhemum inferna amnis Rheni clausurus Argentoratensibus superna premente Brissaco, ut magis obsequentem habeat civitatem, cujus plebs satis in ipsum prona primorum factione prohibetur.

Annum, qui hodie incipit more Gallico faustum, excellentissime domine, rebus communibus tuaeque Sublimitati precor.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3915. [1639 januari, begin]. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quanti sit usus ad civilem prudentiam Cornelius Tacitus[5], multi antehac, etiam Itali, qui in illa sapientiae parte plurimum sibi vindicant, ostenderunt. Dici id autem nulli minus opus quam Sublimitati Tuae, ex cujus actibus sermonibusque instaurari eadem praecepta possint, si Tacitus periisset.

Dedere jam nobis luculentam ejus editionem in octavo[6] viri duo eminentes eruditionis omnigenae laude Berneggerus et Freinshemius[7] addito indice locupletissimo rerum ac verborum et perutilibus ad marginem annotationibus. Legi cum voluptate, miratus multum tantum illis fuisse animi in urbe paullo minus quam circumsessa armis. Etiam qui hic sunt doctrina praeclari viri opus illud a me ipsis ostensum mirifice et laudant et habere expetunt.

Nunc iidem duo socer generque juvandis literis nati majorem in folio editionem moliuntur cum perpetuo quodam commentario ex omnibus, qui ad hoc usque tempus ad Tacitum scripsere, summatim collecto. Ego quoque post aliorum vindemias meam racemationem ad ipsos misi.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 491; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 561; het begin in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 190.
2 Joachim de Wicquefort.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 491; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 562.
5 De ideeën van de Romeinse geschiedschrijver Publius Cornelius Tacitus (circa 55-circa 118) werden door velen beschouwd als een richtsnoer van wijs staatsbeleid.
6 Zie dl. IX no. 3469, p. 108 n. 6.
7 Matthias Bernegger en diens schoonzoon Johann Freinsheim; zie over hen no. 3469 (dl. IX, p. 108 resp. n. 3 en n. 7).

Erit sumptuosum opus et, nisi potentum liberalitas subveniat, ipsis damnosum prostratis per bella ut aliarum rerum ita et librorum commerciis. Multi jam principes honestissima erogatione promotum iverunt hunc principibus instituendis utilem laborem. Audent sibi aliquid spondere munificentia etiam reginae, Dominae nostrae[1], non immerito, cum nemo hodie regum sit, qui adjutorem habeat rectius quam Tua Sublimitas de rebus istis judicaturum.

Ego plurima debens literis, quae mihi in rebus adversis solatio, in prosperis ornamento fuere, facturum me rem credidi ab ingenio meo alienam, nisi, quod et antehac fecisse me memini, et opus publice utilissimum et ipsos susceptores viros summe eruditos, meo primum quidem testimonio, deinde, si quid ea valet, etiam commendatione proveherem.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, det Sublimitati tuae res agere dignas, quae scriptorem nanciscantur Tacito, si tamen id fieri potest, parem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3916. 1639 januari 1. Aan J.A. Salvius[2].

Illustrissime domine,

Accepto epistolio[3] Excellentiae vestrae misi illico ad Heufdium[4]. Is mihi quod rescripsit mitto. Quare cum in praesens, quantum ego istas res satis perplexas intelligo, in regiis his ministris mora sit nulla, contentus fui regem[5] monere, ut in posterum dies praestituri bene serventur. Ita futurum, ut dominus Bannerius[6] res agere possit, quales et rex et ipse desiderant. Id se curaturum rex respondit.

Rogo autem, ut prioribus literis feci, Excellentiam vestram, ut mihi ex hac pecunia meum servare liceat. Neque enim aequum sit me, hominem haud valde pecuniosum post magnos de meo sumptus factos ad exornandam legationem, hoc insuper operae si non quam vellem felicis, certe non indiligentis ferre praemium, ut multi temporis fructus ejus, quam ex Hollandia petere sine fine certo cogor, pecuniae, amittam.

Cal. Ian. 1639, ut hic numeramus, quem ego annum Excellentiae vestrae felicem precor.

Excellentiae vestrae ad omnia officia paratissimus
H. Grotius.

1 Christina van Zweden.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 492. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
3 Deze brief is niet teruggevonden.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële belangen voor Zweden en voor Frankrijk.
5 Lodewijk XIII.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

3917. 1639 januari 1. Aan G.J. Vossius[1].

Habeo gratiam, vir summe, pro epistola, quam ad me dedisti medio Decembri[2].

Optima ac verissima sunt, per quae me de socru[3] mei semper amantissima, uxorem autem meam[4] de matre ad meliorem vitam praemissa, consolaris. Aetatem ei datum est longam feliciter agere et videre pronepotes. Ab abnepotum conspectu parum abfuit.

Cunaei[5] judicium magni feci semper et puto fuisse φιλοπάτριδα, eoque magis doleo, quod in eo academia fecit damnum.

Barlaeo[6] valetudinem opto prosperiorem, vel poëseos causa, quam ornat. Pro illo opere de bene recepta apud vos regina matre[7] nihil eum hinc quidem capturum praemii fide mea spondeo. Et tamen quotquot nunc prodiere panegyrici ob natalem delphini[8], omnes in fronte editiones praeferunt: Honora Patrem et Matrem.

Vidit me hic dudum Jacobus Sirmondus[9], vir, ut scis, eruditissimus. Is regis[10] conscientiam nunc gubernat, bono sane publico; nam alii antehac eo functi munere religionem saepe objecere regis animo ob fidem cum Suedis et Batavis, quod hic facturus non est, gnarus illius sententiae prudentis Prudentii[11]:

> Siquidem coelestia nunquam
> Terrenis solitum per iter gradientibus obstant[12].

Non ita autem se dedit aulae Sirmondus, ut non tempora sibi reservarit ad editionem Theodoreti[13] et Hincmari[14] cum multis accessionibus. Eamque ob causam habitat in veteri cellula.

Vedelius[15] si ferit alios, non minus ipse a Montacutio[16] vapulat, homo ineptus.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 389; *ibid.*, p. 492; *Ep. eccl.*, p. 796; ged. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* I, p. 99. Antw. op no. 3887 (dl. IX, p. 750).
2 No. 3887 (dl. IX, p. 750).
3 Maria Nicolaï, gestorven op 16 oktober 1638.
4 Maria van Reigersberch.
5 Petrus Cunaeus, gestorven op 2 december 1638.
6 Caspar Barlaeus; voor zijn lofgedichten zie men de chronologische lijst, behorende bij het artikel van J.A. Rogge[aant.], *Caspar van Baerle* in *Oud-Holland* (jg. 7) 1889, p. 117-125.
7 Maria de Medici.
8 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
9 Jacques Sirmond (1559-1651), Frans kerkhistoricus.
10 Lodewijk XIII.
11 Aurelius Prudentius Clemens (348-na 405), christelijk dichter.
12 *Contra Orationem Symmachi* I. 620: quoniam caelestia numquam // terrenis solitum per iter gradientibus obstant.
13 Voor de titel van dit werk zie men dl. V, p. 376 n. 6.
14 *Hincmari Archiepiscopi Remensis opera dvos in tomos digesta. Cura et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri.* Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy et Gabrielis Cramoisy, M.DCXLV. Cum Privilegio Regis Christianissimi. Hincmar (circa 806-882), aartsbisschop van Reims, verbleef aan het hof van Lodewijk de Vrome en werd een der belangrijkste bisschoppen van de 9de eeuw.
15 Nicolaas Vedelius (1596-1642), hoogleraar aan de Illustre School te Deventer.
16 Richard Montagu (1577-1641). Zie ook dl. VIII no. 3310, p. 666.

Schokius[1] homo sit malus oportet, qui me tamdiu a popularibus meis vexatum nihil ipsis debentem nondum quiescere patiatur. De Satisfactione librum[2] quo scripserim animo, quo proposito, tu optimus testis es. Et gaudeo librum eundem cum toto, qui Ravenspergero[3], homini tali, qualis est Schokius, respondet editum nuper Oxoniae[4] placere eruditis. Liber veritatis Christianae[5], ut de Germanicis duobus[6] et Gallica versione[7] non loquar, editus est in Anglia Anglice[8]. Vertit eum Graece pastor[9] legati hic Anglicani[10]. Pontificii autem nunc Persice vertunt[11], ut mahumetistas, si Deus aspiret, faciant christianos. Dicat hos omnes nihil videre, qui, si ipsi credendum est, et propinquis et longinquis gentibus socinismum propinent. Triados probationem in eo libro directe aggressus non sum memor ejus, quod a viro magno socero tuo[12] audieram, peccasse Plessaeum[13] et alios, quod rationibus a natura petitis et Platonicis saepe non valde appositis testimoniis astruere voluissent rem, non ponendam in illa cum atheis, paganis, judaeis, mahumetistis disputatione, qui omnes ad Sacras Literas ducendi sunt, ut inde talia hauriant, quae nisi Deo semet patefaciente cognosci nequeunt. Mosem aperte temporalia tantum promittere et Christi praecepta ipsius praeceptis esse perfectiora scis esse dogma Veterum idque abunde probasti. Quod si novum fedus legerent et intelligerent ut oportet, reperirent hoc ipsum scriptum Matth. V[14], Hebr. VIII, 6 et alibi; et fecit hoc ipsum nuper his quoque in locis apertum Mileterius[15].

1 Martinus Schoock.
2 *Defensio fidei catholicæ De satisfactione Christi Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio.* Lvgdvni Batavorvm Excudit Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiæ Typographus, Anno 1617; Ter Meulen-Diermanse, no. 922.
3 Herman Ravensperger (1586-1625); zie no. 3887 (dl. IX, p. 751 n. 14).
4 *Defensio fidei catholicæ De satisfactione Christi, Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio. Cum Gerardi Iohannis Vossii ad judicium Hermanni Ravenspergeri de hoc libro responsione.* Oxoniae, Excudebat Guilielmus Turner, Impensis Guilielmi Webb. MDCXXXVI; Ter Meulen-Diermanse, no. 925.
5 *De veritate religionis christianae;* zie Ter Meulen-Diermanse no. 944.
6 *Hugo Grotius Von der Warheit der Christlichen Religion Auss Holländischer Sprache Hochdeutsch gegeben.* Durch Martin Opitzen. In Verlegung Dauid Müllers 1631; *Die Meinung der Bücher Hugonis Grotii Von der Warheit der Christlichen Religion. Von ihm selbst. Ausz dem Holländischen inn Latein, Vnd Auss diesem inn das Deutsche gezogen. Durch Christoph Colervm.* In Vorlegung David Müllers 1631. Ter Meulen-Diermanse, resp. no. 152 en 1008.
7 *Traicté de la verité de la religion chrestienne. Par Hvgves Grotivs. Traduit du Latin de l'aucteur.* A Amsterdam, Chez Iean Blaev, MDCXXXVI. Ter Meulen-Diermanse, no. 1060.
8 Over deze Engelse vertaling zie men dl. VII, p. 461 n. 8.
9 Wellicht Matthias Turner, hoewel niet uitgesloten geacht moet worden dat sprake is van Thomas Lockey (1602-1679); zie dl. VII, p. 461 n. 9.
10 John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Deze vertaling is - vermoedelijk - nooit verschenen.
12 Franciscus Junius (1545-1602), met wiens dochter Elisabeth (1585-1659) Vossius in 1607 in tweede echt gehuwd was; zie Brandt-Cattenb., *Leven* I, p. 377.
13 Philippe de Mornay, seigneur Du Plessis-Marly.
14 Te weten *Matth.* V, 17-18 (*Vulg. 1965*, p. 1018-1019).
15 Théophile Brachet, sieur de la Milletière. Het gaat hier stellig om de geschriften die La Milletière in 1638 (en in 1639 - Grotius wellicht vóór de druk onder ogen gekomen -) heeft gepubliceerd over de rechtvaardigmaking, nl. *Admonition à M. Amyraut, de sa contradiction manifeste avec M. Mestrezat et M. Testard, sur le nœud de la matière de la justification du fidèle défendue selon la vérité catholique, par Théophile Brachet, sieur de La Milletière. [27 avril 1638].* Paris, P. Rocollet, 1638; *Amiable esclaircissement avec M. Mestrezat, par le sieur de La Milletière, sur la vérité de la doctrine des catholiques, touchant les mérites et la justification du fidèle.*

Christum etiam ob id Filium Dei dici, quod ex Spiritu Sancto conceptus, id non negat Thomas Aquinas[1]. Et quid aliud significat δι᾽ ὃ Lucae 1, 35, ut jam taceam etiam ob muneris impositi sanctimoniam et ob resurrectionem idem nomen satis aperte ei tribui.

Crellio[2] quod non operose respondi, in eo fecisse me prudenter existimo. Quid enim opus bene et satis liberaliter dicta repeti? Si non possit ipse probare injustum esse, ut volens aliquis pro altero poenas ferat, quod nunquam probabit, et contrarium omnium gentium sapientibus placuisse tum in ipso libro de satisfactione ostendi tum post Crellii librum[3] editum in meis de Iure Belli ac Pacis, titulo de poenarum communicatione XI[4] ampliusque docebo ex multis admodum Hebraeorum testimoniis ad Matth. XX, 28[5], cujus particulae exemplum dedi nuper D. Goffio, theologo Anglo[6], qui ex Anglia mei potissimum salutandi causa venerat; sequitur omnino nullam fuisse causam aut Socino[7] aut Crellio, cur a verborum λύτρου, placaminis, expiationis, redemptionis proprietate discederet manifestissimumque piae antiquitatis consensum desereret. Non tanti autem facio aut Schokium aut magistrum ejus, ut huic aut illi respondendum putem, neque me pudeat consentire Socino, si quando is in veram veteremque sententiam incidit; ut sane fecit in controversia de justitia per fidem et aliis nonnullis.

Scripsi super his rebus non ita dudum ad D. senatorem Reigersbergium[8], qui me apud Polonum legatum[9] traductum a Riveto[10] socinismi crimine ad me scripserat[11]; in ea epistola[12] ostendi, si quis sententiam meam post conspectam Crellii scriptionem scire cupiat de argumento inter me et Crellium controverso, ei satis eam appariturum ex loco Esaiae LIII, ita ut a me versus est in disputatione cum judaeis et inde quod in fine operis de Veritate religionis Christianae illud Hebr. I, 3: καθαρισμὸν ποιησάμενος non in praesentis temporis, ut Socinus, sed in exacti significationem interpretor.

Hortensio[13] et iter opto faelix et successum respondentem causae. Ego si quid adjuvare possum, meo more non deëro.

1 *Summa Theologica*, pars tertia, quaest. XXXII, art. 1, Respondeo dicendum (ed. photolith. naar Petr. Fiacc. tom. IV), New York 1948, p. 141.
2 Joannes Crellius; zie dl. V, p. 145 n. 1.
3 *Ad Librum Hugonis Grotii, Quem de Satisfactione Christi adversus Favstvm Socinvm Senensem scripsit, Responsio Iohannis Crellii Franci Ecclesiæ Racoviensis Ministri.* Racoviæ Typis Sternacianis, Anno a nato Christo 1623.
4 *Hvgonis Grotii De Ivre Belli ac Pacis libri tres II c. XXI § XI* ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 546-547.
5 *Hugonis Grotii Annotationes in Novum Testamentum*, II Groningen 1827 (Ter Meulen-Diermanse, no. 1158), p. 141 vv.
6 Stephen Goffe (1605-1681), Engels theoloog en diplomaat.
7 Faustus Socinus.
8 Nicolaes van Reigersberch.
9 Andreas Rey.
10 De Leidse theologie-professor André Rivet.
11 Dl. VIII no. 3375; zie ook no. 3366.
12 Dl. VIII no. 3390.
13 Martinus Hortensius.

Iansonio[1] Anthologia[2], si velit, committi potest. Ad caetera autem mea, sive theologica, sive politica, opus est omnino librario bene de rebus talibus sentiente. Si quis Blaeuwii liberum[3] est, qui talia suscipere velit edenda, sed sine temporis dispendio, gaudebo. Si inter eos nemo est, multum me obligabis, si repereris alium eumque mihi quamprimum indicaveris. Habeo enim multa, ni fallor, profutura publico, quod mihi post injunctas legationis curas maximum est studium. Vitae incerta sunt spatia et rectius eduntur, quae nobis eduntur superstitibus. Deinde licet corrigere, licet adjicere. De Asoto[4] meminero.

Uxor te ac tuam[5] amicissime resalutat.

Cal. Ianuarii 1638 *(sic)*, quem tibi ac tuis felicem precor.

Tuus ut soleo

H. Grotius

Illud addam, siquis meam de summa Trinitate sententiam scire cupiat, reperturum quod satis sit in poematis nuper editis[6]. Amplior explicatio Notis[7] reservanda est.

Rogo Manassem[8] roges, ne Manasses sit, id est, obliviosus mei. Illud maxime scire velim, an id, quod in doctores in diversum a synedrio euntes constitutum fuit, ad omnia dogmatum rituumque pertineat. In Hincmari editione multa erunt ad Godscalci[9] causam pertinentia, etiam quae Cordesius[10] non vidit.

3918. 1639 januari 2. Van P. de Groot[11].

Venerande parens,

De Brisaco dedito amplius hic non dubitatur. Multos tenet exspectatio audiendi, quis ea in urbe gubernator[12] sit futurus, Gallusne an, quod hic avide speratur, Germanus.

His in partibus hodie nihil agitur neque a Palatino[13] quicquam fieri audimus.

De magistratu Delphensi, credo, ex patrui[14] literis cognosces. Ego, dum in

1 De Amsterdamse drukker en uitgever Johannes Janssonius.
2 *Anthologia Graeca cum versione Latina H. Grotii;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
3 Johan en Cornelis, zonen van Willem Jansz. Blaeu († 21 oktober 1638).
4 Schuilnaam voor Johan de Brune de Jongere; vgl. no. 3887 in fine (dl. IX, p. 752).
5 Elisabeth Junius.
6 Wellicht de Londense editie van 1639 van de *Poemata Collecta;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 3.
7 De *Annotationes in Novum Testamentum;* zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 1135, 1138, 1141.
8 Menasseh ben Israel; zie dl. IX no. 3900 en bijlage no. 7.
9 Over de benedictijn Godeschalcus zie dl. V, p. 22 n. 5.
10 Jean de Cordes. In 1615 had hij de *Opuscula* van Hincmar uitgegeven; zie dl. V, p. 36 n. 4.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
12 Johann Ludwig von Erlach (1595-1650).
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Willem de Groot, zie no. 3919.

foro propter ferias ob festum Nativitatis Dominicae nihil agitur, in lectione Wesembecii[1] et ipsius textus tempus tero, ubi primum ad consueta exercitia forensia redierimus tertiam actionem agam adiuvante me D. Cornelio Bos[2] in jure, ut nosti, versatissimo.

Interea Deum, precabor, venerande parens, ut cum novo hoc anno novis felicitatibus domum nostram cumulet.

Hagae Com. II Ian. MDCXXXIX.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Ian.

3919. 1639 januari 3. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Miror me nihil abs[4] te litterarum super laeto de Brisaci deditione nuntio accepisse, imo ne hodie (?) quidem in iis, quas ad patrem[5] misisti litteris de eo negotio invenire; scis tamen eam victoriam et publice et privatim nostram tangere familiam. Redeunt jam singulis diebus qui in Caloana fuga[6] capti fuere milites, qui ineptias rerum illic gestarum et sanius quibus ab inimicis fuere excepti vix possunt eloqui. Interea comes Guilielmus[7] et dolere et intemperie aeris aeger Clusae tabescit, nec immerito, cum vivum ipse sui funus exhibeat.

Consules Delfenses antequam crearentur juniores quidam, nescio quo consilio, seniores omnes a republica removere sategerunt, ut autem monuisse me puto, nihilominus et designatio et electio secus quam multi cogitaverant, cecidit. Nam praeter duos consulares Schilperortium[8] et Groenewegium[9] accessere Everardus Lodesteinius[10], et ipse consularis, et Eobaldus Bleijsvikius[11], homo ea dignitate nunquam functus, sed popularis satis et bonarum partium, hos jam habemus consules. Scabini sunt Milligenus[12], Vroulingius[13], Franco Meranus[14], Petrus

1 Mattheus van Wesembeke (1531-1586).
2 Cornelis Bosch († 1650) werd in 1615 benoemd tot professor in de Rechten te Leiden. Toen hij in 1619 wegens zijn remonstrantse gezindheid ontslag kreeg, vestigde hij zich als advocaat in Den Haag.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3928.
4 In de tekst staat: ‘ad’.
5 Jan de Groot. De bewuste brief is niet teruggevonden.
6 Op 21 juni 1638 had Willem, graaf van Nassau-Siegen, te Kalloo een grote nederlaag geleden.
7 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
8 Dirk Robbregtsz. Schilperoort.
9 Arlewijn Simonsz. van Groenewegen.
10 Evert Jansz. Lodenstein.
11 Ewout van Bleiswijk (1572-1657).
12 Hendrik Hendriksz. van Millingen.
13 Dirk Pietersz. Vrouwling († 30 april 1639).
14 Frank Pietersz. van der Meer.

Santenus[1], Gysius[2] maritus Brasserae, Bruno Iacobi Dussenus[3] et Abrahamus Hogenhoeckius[4].

Deus Optimus Maximus hunc et sequentes annos tibi tuisque largiatur salutares.

Vale et salve a matre[5], quae jam hic est, uxore[6], liberis[7].

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III Ianuarij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Très-chrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 3 Ian. 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: rec. 13 Ian.

3920. 1639 januari 3. Van G. Müller[8].

Illustrissime et excellentissime domine legate,
patrone venerande,

In copiosa illa epistola, quam Excellentia vestra I/XI Decembr.[9] ad me dare voluit et pro qua summas Excellentiae vestrae ago gratias, duo potissimum a me postulat: et ut communicationis consuetae beneficium - beneficium enim Excellentiae vestrae appellare placuit, quod debitum ego profiteor -ipsi porro praestare pergam, et ut adjutor Excellentiae vestrae sim apud illustrissimum dominum Salvium[10] ad consequenda ea, quae ipsi regio nomine debentur et quorum solutionem domino Salvio incumbere dominus Spiringius[11] significaverat.

Utrumque et faciam et feci strenue. Nam ut a posteriore exordiar, conveni ilico dominum Salvium et epistolam Excellentiae vestrae ipsi legendam exhibui. Respondit ante octiduum ab Excellentia vestra ejusdem materiae accepisse se literas[12] et multa cum commentatione in Suediam misisse. Petiit tamen a me, ut exemplum etiam mearum literarum ipsi traderem non minus in Suediam mittendum. Dictum factum. Ac cum illustrissimus dominus legatus Camerarius[13] eodem vobiscum laboret morbi

1 Pieter Gerritsz. van Santen.
2 Jan van der Chijs, gehuwd met Geertruy Brasser.
3 Bruyn van der Dussen (1584-1668).
4 Abraham van Hoogenhouck (1580-1641).
5 Aeltgen Borre van Overschie.
6 Alida Graswinckel.
7 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
8 Hs. Stockholm, RA. coll. Gallica. Brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3885 (dl. IX); beantw. d. no. 3960. Georg Müller was secretaris en Zweedse hofraad; hij verbleef in Hamburg.
9 No. 3885 (dl. IX).
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
11 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds agent en raad van financiën.
12 No. 3877 dd. 4 december 1638 (dl. IX, p. 735).
13 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.

genere, magni etiam illius et integerrimi viri causam simul prolixe eidem domino Salvio scripto commendavi. Recepit bona se fide curaturum

commodum utriusque. Negavit tamen ulla unquam eo se nomine accepisse mandata. Pecunias a Gallis debitas cambiis assignationibusque exhaustas dudum. Multum et in antecessum domino Bannerio[1] tantum non tortore milite adhibito illud jubenti et volenti. Istud oneris Spiringio impositum ex subsidiis Hollandicis ac cupri mercibus dissolvendum.

Alterum vero quod attinet significavi nuper, quam inimica in Suedos, amica in caesarem[2] Daniae rex[3] et ad Georgium Luneburgi ducem et ad ipsum dominum Salvium scripserit et quam minus aequus pacis arbiter Suedos condemnaverit, caesarem vero omnis culpae exsortem pronuntiaverit ac tantum non ostentatis armis ad diem colloquiis de pace dicendam cogere voluerit Suedos quamque sedulus fuerit in pertrahendis in partes suas inferioris Saxoniae principibus et statibus, quam denique mascule illustrissimus dominus Salvius regiae ipsius Maiestati[4] quamquam praeter votum responderit.

Mitto nunc parario domino Camerario filio[5] quae idem dominus Salvius et dominus Row[6] ad congregatos Luneburgi legatos et consiliarios statuum scripserunt. Dominus d'Avauxius[7] febri vexatus hac demum die suas dedit literas. Durat adhuc ille conventus, nec quid actum sit, rescire nobis licuit hactenus, praeterquam quod dicitur plures statuum medios vel immunes plane a belli oneribus quam hostes esse malle.

Quam caute tamen, an frigide, scripserit dominus Rowus, ex ipsius epistola[8] perspiciet Excellentia vestra ac, cum nulla necdum mandata ex Anglia retulisse se fingat, parum abest, ut credam, si de restitutione Palatinatus quoquo modo certi esse possent Angli, quin consilia viresque in exitium Suedorum, cum Dano magis quam nobiscum communicaturi essent.

Quorsus enim foedus cum Lotharingo exule[9] percussum, ut nec de Lotharingia nec de Palatinatu divisim restituendis tractetur?

Quorsum sermones eorum cotidiani de restituenda in pristinum statum universa Germania, reddenda imperio Pomerania, Lotharingia, Burgundia, Alsatia? Removendis ultra Balthicum mare Suedis? Palatinus[10] ipse consilii expers iis nunc fere utitur consiliariis, qui perdendis quam adquirendis principatibus aptiores a multis censentur. Ipse ad conficiendum suum foedus primus nunc se offert, donec de iciendo Anglico expetita accipiat mandata dominus Rowus eo scilicet fine, ut rimatis Suedorum interioribus et lucrato tempore ipse demum statuat quod e re heri sui[11] esse judicaverit.

Transilvani cursores, quorum spem nobis fecit Bisterfeldius[12], nec adsunt nec

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Ferdinand III.
3 Christiaan IV.
4 Christina van Zweden.
5 Joachim Camerarius.
6 De Engelse diplomaat Sir Thomas Roe.
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
8 Ontbreekt.
9 Karel IV van Lotharingen.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Karel I, koning van Engeland.
12 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

ipse tamen aut in Angliam aut in Suediam toties invitatus abire pergit curandae rei domesticae in Hollandia intentus.

Unius Saxoniae ducis Bernhardi[1] virtus et constantia alios supereminet omnes.

Dominus Bannerius eventum opperiturus consiliorum Luneburgicorum in Megalopoli haeret adhuc majori exercitus cum damno quam commodo nec incolarum cum bono.

Plura addere volentem avocant festi dies.

Deus Excellentiam vestram florentem vigentemque conservet.

Excellentiae vestrae obsequentissimus

G. Müller lt.pp.

Hamburgi, d. 24 decembris st. Jul. anno 1638.

Adres (met andere hand): Inscriptio erat A Son Excellence monsieur Grotius, Conseiller d'Estat et Ambassadeur ordinaire de sa Majesté de Suède en France, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Febr.

3921. 1639 januari 3. Van N. van Reigersberch[2].

Mijnheer,

Ick sal in het corte tot beantwoordynge van uEd. brieff van den 25 decemb.[3] premitteren, dat de heer Versijde[4] gecregen heeft de nominatie door beleyt van de burgemeesters Hartochsvelt[5] ende Couwenhove[6], die de minste in getale sijnde twee stemmen tot haer hebben getrocken ende daer men het minst van verwachte, te weten den ontfanger van IJck[7], gewesen swager van den griffier Musch[8], ende eenen Crijger[9], sijn cousin germain. Het aes, daermede den ontfanger is gevangen, die Crijger met hem heeft gesleept, is geweest de plaetse van een bewinthebbersschap in de Oostindische Compangie voor sijn swager, den sone van den burgemeester van der Meyden[10], ende daerenboven de nominatie tot vroetschap. Waerbij commende, dat Hartochsvelt opinie hebbende sijnen penynck minder als voor desen te hove gangbaer was, alsoo daer is gedefereert als genegen sijnde wederom te resusciteren het recht bij uEd. uyt de vroetschap vercregen, soo is daerop geleth, dat de resolutie van onder kerckelijcke te blijven te buyten is gegaen

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 494. Antw. op no. 3903 (dl. IX); beantw. d. no. 3932.
3 No. 3903 (dl. IX).
4 Jan Dircksz. Verseijden.
5 Cornelis Jansz. Hartigsvelt.
6 Willem Allertsz. van Couwenhoven.
7 Johan Adriaensz. van IJck († 1642), eerst gehuwd met Margaretha Musch, vervolgens met Maria van der Meyden.
8 Cornelis Musch († 1650), griffier van de Staten-Generaal.
9 Willem Cryger.
10 Pieter Foppen van der Meyden, gestorven op 27 september 1638, werd opgevolgd door zijn zoon Johan van der Meyden.

ende drie persoonen voorgestelt, in welcker keure niet mis en was te tasten. De twee andere beneffens Verzijden sijn geweest Prins[1] ende eenen Arckenbout[2], naer verwant van Couwenhove. De naeste reyse, want twee plaetsen sijn noch vacant ende het bespreck hielt, dat de swager van den ontfanger van IJck eerst in de tweede nominatie soude werden gebracht, sullen neffens den jongen Vermeyden[3] de twee voorgaende werden gestelt ende de derde mael luyden van gelijcke humeur, soo geen verseth, hetgene ick niet kan voorsien, tusschen beyden comt.

Tot de saeck van Dansick is men hier wel genegen. Het senden van een ambassade naer den rijxdach van Polen, soo wanneer die sal worden gehouden, is geresolveert, doch de personen daertoe noch niet genomineert. Den persoon, daer uEd. te avantagieux van oordeelt[4], meen ick niet, dat in consideratie commen sal, alsoo alles hier met particuliere insichten wert beleyt ende sijne genegentheyt nochte gelegentheyt voor desen tijt daertoe niet souden strecken sijnde oock iegenwoordych in een commissie, die noch ettelijcke maenden sal duyren, om te beslissen alle de differenten, die wel veertych in getale sijn, tusschen de stat van Groenyngen ende de Ommelanden.

Monsieur Pels[5] doet die van Dansick met desen staet wel te onderrechten goeden dienst; dieselve is met den heer Spierynck[6] nu teenemael wel ende in Sweden niet qualijck.

De leste brieven van den heer Joachimi[7] sijn vol teyckenen van groote vreese den oorloge tusschen Engelant ende Schotlant is geschapen aen te gaen. Den marquis Hamilton[8] hadde de vergaderynge in Schotlant à son détrompe belast te scheyden, op peine dat sij als criminels de lèse-majesté souden werden gehouden, waertegens wederom een notificatie à son détrompe bij de vergaderynge is gedaen te kennen gevende niet van meenynge te sijn haer te separeren. Andere hebben advysen, dat de officieren tot een armée bij den conynck[9] sijn geformeert, den graeff van Arondel[10] als generael, den marquis Hamilton als major-general daerover sijnde gestelt; al quade preparaten om yet voer den Pals te connen ofte willen doen.

Om te beletten Picolomini[11] met sijn volck in het lant van Cleeff dicht op dese frontieren niet soude logeren, heeft den generael Staeckenbrouck[12] met alle de ruyterie daer quartier genomen.

Den conynck van Denemarcken[13], aenhoudende om de handelynge tot Hamburch tusschen de Franse, Sweetse ende keyserse sonder interventie van dese provintiën te entameren, daer bij de geallieerde weygerynge op is gevallen, sal door

1 Pieter Prins.
2 Cornelis Arckenbout.
3 Johan van der Meyden; zie p. 18 n. 10.
4 Nicolaes van Reigersberch; vgl. dl. IX, p. 780.
5 Paulus Pels.
6 Petter Spiring Silvercrona, agent van Zweden en raad van financiën.
7 Albert Joachimi (1560-1654), Staats ordinarius gezant te Londen.
8 James Hamilton (1606-1649).
9 Karel I van Engeland.
10 Thomas Howard, graaf van Arundel (1586-1646).
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
12 Thomas van Stakenbroeck († 1644).
13 Christiaan IV.

Cracou[1] werden versocht de behoorelijcke procuratie voer desen staet te willen procureren.

Dat het veroveren van Brissac de bevoorderynge van tractaet sal helpen, kan ick om veel redenen mij niet laten vorenstaen, tensij Vranckerijck sijn onvermogen kenne om de conquesten, die voor haer met soo veel avantagie sijn te doen, met het oorloge te consequeren ende mainteneren.

Bijaldien den vrede, die den Turk[2] heeft met den Persiaen[3], den keyser[4] conde werck veroorsaecken, dat soude de engageerde prinsen, die het spel moede werden, subleveren.

Naer men mij seyt souckt men den vorst van Sevenborgen[5] te engageren ende is hier iegenwoordych eenen Bijstervelt[6] doende ouverture, daer den ambassadeur van Vranckerijck[7] hem oock mede soude mengen, van een huwelijck voor den soon van dien prinse aen de princesse palatine[8], met hope van de croone van Hungarië voor hem te conquesteren; op wat fondament, moeten die weten, die haer [hierme]de bemoyen.

Dat weet ick, dat de conqueste van een n(ieuwen stengel) van desen staet door een misdracht van mevrouw (de) princesse[9] is vervallen.

Off nu met straffe van degene, die met Houtebeen[10] sijnde qualijck haer devoir hebben gedaen, degene, die hiernaer in gelijcke exploitten werden geëmployeert, tot beter sullen werden geanimeert, moet den tijt leeren. Off die de scepen commandeerden sijn in den Hage gebracht: de iudicatuyre, die men noch niet en weet oft aen de Raet van Staten off een nieuwen crijchsraet ter zee - want de admiraliteyten begeert men niet - sal werden gebracht, moeten wij verwachten.

Dat is nu hetgene het publyck raeckt, resteert nu hetgene mij den heer Spierynck, die ick desen morgen ter begeerte van mijn suster[11] hebbe gesproocken, mij heeft verhaelt, te weten, dat den ambassadeur van Hollant[12] aen sijne confident in desen staet[13] heeft geclaecht, dat den ambassadeur van Sweden in

1 Karel van Cracou.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Safī I († 1642), behorende tot de dynastie der Safawiden.
4 Ferdinand III.
5 Georg I Rákóczi.
6 Johann Heinrich von Bisterfeld.
7 Jean d'Estampes, sieur de Valençay.
8 Met de ‘princesse palatine’ wordt gewoonlijk Elisabeth van Bohemen (1618-1680), oudste dochter van Frederik V, de Winterkoning, bedoeld. In deze jaren zocht men voor haar naar een geschikte partij en wellicht betreft het hier de oudste zoon van Georg I Rákóczi Georg II (1621-1661). Het was echter haar zuster Henriette Marie (1626-1651), die in 1651 huwde met een Rákóczi en wel met Sigismund († 1652), broer van Georg II.
9 Amalia van Solms.
10 Cornelis Corneliszoon Jol, alias Houtebeen († 1641). Op 31 augustus en 3 september 1638 had Jol vergeefs geprobeerd bij Cuba zich meester te maken van de Spaanse zilvervloot. De onderneming mislukte door wangedrag van enkele kapiteins. Tegen de volgende kapiteins werd een proces aangespannen: Allert Jansz. van Griet, Andries Wouters, Michiel Thomassen, Dirck Thijssen, Joachim Gijsen, Samuel Lucassen en Claes Holbuyck.
11 Maria van Reigersberch.
12 Willem van Liere, heer van Oosterwijk. Bij Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, drong hij er op aan, dat hij als Staats gezant met ‘Excellentie’ zou worden aangesproken; zie Den Haag, ARA., coll. Staten-Generaal no. 6765; brieven van Willem van Liere, heer van Oosterwijk, aan de Staten-Generaal dd. 27 november 1638 en dd. 25 december 1638.
13 Wie hier bedoeld wordt is mij niet bekend.

Vranckerijck[1] difficulteert te defereren[2] aen den ambassadeur van dese provintiën, hetgene die van Venetië[3] hem altijt heeft geconfereert, den tytel van Exc.[tie], ende bij die occasie weygert de visite wederom te geven, waerover[4] schijnt vanwegen de generaliteyt clachten souden vallen aen de ministers van de croone van Sweden. Doch hetselve den heer Spierynck voorgecomen sijnde heeft begeert, soo seyde sijn Gestreng. mij, dat men daer soo haest niet mochte voorgaen, ofte dat sij haer aen[5] sijne Gestreng. souden willen addresseren wt consideratie dat sij gelijck eenyge noch niet al te wel sijnde geaffectionneert wat van de ouden[6] zuyrdeesem daeronder souden mengen bij diegenen die meer smaeck daerin hebben.

Daerop hebbe ick naer bedanckynge niet anders konnen antwoorden, alsdat naer openynge, die mij lange voor desen van die saecke was gedaen, de saecke soo verde versch .. dat de affscheydynge haer oorspronck hadde, overmits de Sweetse croone hetgene wert gesustineert haer toe te commen niet en was gedefereert mij beroepende op hetgene door mijn suster aen de heer Vosberge[7] daerover was verclaert ende door mij aen den ambassadeur selve geseyt ten tijde hij noch in Hollant was. Doch dien goeden heer, die wel acquiesceerde ende goet contentement nam in hetgene ick hem hadde doen verstaen, was evenwel begeerych dat uEd. hem off mij off beyde de ware gelegenheyt van de saecke bekent soude maecken, meende mede dienstych was, dat ick gelijcke occurrentie dede als die van Smalzius[8], daer wij oock alsdoen in ge .... tijdelijck aen den heer rijxcancelier[9] openynge behoorde te doen, immers soo uEd. daeraen difficulteerde sijne Gestreng. alles bekent te maecken, opdat alle quade impressie door den een off den anderen mochten werden geprevenieert. De replycken daerop gevallen souden lank sijn et nihil refert. De conclusie moet daertoe dienen, dat uEd. gelieve den eenen oft den anderen ofte ons beyde met den eersten wel te informeren, gelijck ick bidde, dat uEd. in andere materiën mede gelieve te doen sonder scrupule van het pampier soo cleyn te nemen, want de brieven onder dat couverte soo liberael als uEd. gelieft wel mogen gaen.

Dit schrijve ick met haest, uEd. wensche dit lopende iaer alle voorspoet ende heyl.

Desen 3 Ian. 1639.

Soo yet manqueert, bidde uEd. het excusere, want tot herlezen wert mij geen tijt gegeven.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijckste Coninck.

In dorso schreef Grotius: N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 13 Ian.

1 Grotius.
2 Deze beiden woorden worden na ‘provintiën’ herhaald.
3 Chavigny wilde eerst inlichtingen over het gebruik van de titel ‘Excellentie’ inwinnen bij de volgende voormalige Franse ambassadeurs te Venetië: Etienne d'Aligre (1592-1677), Charles de l'Aubespine, markies van Chasteauneuf (1580-1653) en Matthieu de La Thuillerie, graaf van Courson (1594-1653).
4 Het woord ‘over’ in de tekst abusievelijk herhaald.
5 Het woord ‘aen’ wordt herhaald.
6 Het woord ‘ouden’ wordt herhaald.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Peter Abel Schmalz.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

3922. 1639 januari 8. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Mittuntur hinc ad Helvetios hujus regni federatos CCCC M florenorum. Ut et duci Vinariensi[2] mittatur pecunia habeaturque ratio ingentium, quas fecit, impensarum, laborat is, qui hic adhuc haeret ob ista negotia Viquefortius[3].

Creditur hic obsideri a duce Vinariensi et qui ibi sunt Gallis Thanum aut Offenburgum aut horum utrumque.

Vult cardinalis[4] redeunte vere iterum obsideri Fontarabiam eique operi praeficere vult archiepiscopum Burdegalensem[5], virum magni animi ac paris diligentiae.

Est nunc in Wirtenbergico agro Lamboius[6]; is enim imperatoris[7] copias regit profecto in aulam Mansfeldio[8].

Ad Vallis Telinae fines haerent Hispani bis mille. Felicibus rebus Vinariensis ut exterrita est urbs Constantia ita laetantur protestantes Helvetii, merito, modo ne ea res ipsos justo securiores faciat. E re foret ad tutelam mutuam fedus aliquod inter hos et ducem fieri.

Inter Gallos et Mantuanam[9] parum concordatur. Exspectatur Mantuae qui res agat imperatoris[10]. Vidua irata ob supplicium praefecti Casalis[11] Gallos a majoribus imperiis amovit. Galli ut id ulciscantur, episcopum Casalis[12] retinent. Veneti in componendis his turbis, sed frustra hactenus, laborant. Iidem metu Turcae[13] amicitias quaerunt sedatis, quas cum pontifice[14] habebant controversiis. Dixit eis legatus, qui apud ipsos est, imperatoris de itinerum diplomatis rem esse jam expeditam. Obtinuerunt a pontifice decimas in annos octo.

Orator ipsorum, qui Constantinopoli est[15], jam liber per urbem ambulat, sed bellum instare et magno molimine parari scribit, nisi de navibus Uticensibus Turcis satisfiat. Etiam adversus Galliae legatum[16] turbae quaedam Constantinopoli exortae sunt ob ignes quosdam contra morem excitatos.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 493. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Joachim de Wicquefort.
4 Richelieu.
5 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
6 Wilhelm, baron van Lamboy (1600-1656).
7 Ferdinand III.
8 Philipp van Mansfeld.
9 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
10 Johannes Thomas de Casnedo a Pernegg.
11 Ottavio Montiglio; zie no. 3889 (dl. IX, p. 755).
12 Scipio Agnelli.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
14 Urbanus VIII.
15 Alvise Contarini.
16 De Franse ambassadeur Philippe de Harlay, graaf van Cézy, had vuurwerk laten afsteken ter ere van de geboorte van Lodewijk XIV. Er ontstond paniek door dit ongewone vreugdebetoon, want de vrouwen van de sultan dachten, dat de kozakken of de christenen de stad aanvielen.

Veneti duo millia peditum in Dalmatiam misere, Zaram Corsos quadringentos, paratas bello habent galeras XXX, galeassas IV.

Venere ad eos duo viri a rege missi Poloniae[1], qui inter alia nuntiant a Persa[2] legatum jam ad fines esse Poloniae. Evenere et fortuita mala Hispanis et Venetis. Nam Hispanorum galerae duae non longe a Brundisio fractae sunt vi tempestatis. At Venetorum ad fossam Clodiam naves ignis corripuit exstinctusque est non sine damno.

Multa et gravia testimonia dicuntur quotidie in ducem Valettam[3].

Deus Excellentiae vestrae omnibusque ipsam contingentibus adsit propitius.

Excellentiae vestrae singulari cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Ianuarii novi Calendarii 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3923. 1639 januari 8. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Den hertogh van Wijmar[5] belegert, soo men ons seit, Offenburg, de Fransoisen, die daer sijn, Than. Lamboy[6] - want die commandeert nu des keisers[7] trouppen in die quartieren Mansfeld[8] sijnde vertrocken nae den keiser - is in Wittemberger lant hebbende tusschen de duisent ende tweeduisent paerden, te voet ontrent ses duisent. De stad van Constance vreest voor belegering. De protestantsche Switsen crijgen wat courage, waertoe helpen sal 't gelt, dat haer gecomen is van Vrancrijck tot 400 duisent gulden. Mons.r Wicquefort[9] solliciteert hier om eenige vergoedinge van de groote extraordinaire costen, die den hertogh geduirende dese belegering heeft gesupporteert, doch vordert noch niet veel. Tweeduisent Spaignaerden houden haer in de Valtoline om de Grisons te helpen, soo daer eenige oproer mochte rijsen uit Vrancrijck gestijft, off om nae Duitschlant te passeren nar gelegenheit.

1 Wladislas IV ((VII); de beide afgezanten waren Francesco Bibboni en Virgilio Puccatelli.
2 Dit gezantschap uitgestuurd door Safī I, was op weg naar Kiel, welke stad Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp (1595-1659) tot een centrum van Perzische zijdehandel wilde maken. De gezanten kwamen begin augustus 1639 in Sleeswijk aan.
3 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (1592-1661).
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3933?
5 Bernard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Wilhelm, baron van Lamboy.
7 Ferdinand III.
8 Philipp van Mansfeld.
9 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard van Saksen-Weimar.

De hertoginne van Mantua[1] is quaelijck met de Fransoisen. Den ambassadeur van Vrancrijck[2] is vandaer vertrocken ende werdt daer verwacht eenen agent[3] van den keiser. Deselve hertoginne heeft den Fransoisen het meeste beleidt van de wapenen benomen sijnde 't onvrede over de executie van den gouverneur van Casal[4] geschiet nu eenigen tijd geleden, de Fransoisen in revenge houden den bisschop van Casal[5] vast. De Venetianen soecken dit te accomoderen. Die heeren hebben genoech te doen, sijnde in groote perplexiteit vanwegen den Turck[6], die sterck equippeert ter zee, waertegen sij haer stercken met dertich galeien, vier galeassen, hebbende vier duisent man te voet gesonden in Dalmatië, vier hondert Corsen tot Zara.

Den hertogh van Candale[7] presenteert haer sijnen dienst met twee duisent man, waertoe hij 't geld sal verschieten. Verone presenteert vrijwillig drie duisent gulden ter maent. Den bailo van die Republique te Constantinopole[8] gaet nu over straet, maar adviseert, dat het oorlogh seeckerlijck sal aengaen, soo over de verbrande galeien geene satisfactie geschiet.

De Venegianen hebben noch een ongeluck gehad door den brand gecomen in haere schepen tot Chiosta doch niet heel groot. Twee groote Spaensche galeien sijn door tempeest vergaen bij Brendese. De geseide Venetianen hebben haere differenten met den paus[9] geacommodeert, den nontio[10] weder acces gegunt in haer collegie, 'twelck een tijd lang was geweigert, ende van den paus becomen tienden voor acht jaeren.

Tot Constantinople is oock moeite geweest tegen den ambassadeur van Vrancrijck[11] ter oorsaecke van eenige triumphvieren bij hem gemaect buiten de gewoonte aldaer. Den ambassadeur van den keiser[12], die te Venegië is, verseeckert die heeren, dat in de passeporten, die tot de vredehandeling van noode sijn, geen swaericheit sal sijn.

Den coning van Polen[13] heeft twee edelluiden[14] gesonden aen die van Venegië ende andere Italiaansche princen verseeckerende deselve, dat een ambassadeur van Persen[15] alrede gecomen was op de Poolsche grentsen.

Den cardinael de Richelieu maect staet van het oorlogh in Italië wacker te doen voeren; oock van Fontarabie weder te doen belegeren door den eertsbisschop van Bourdeaux[16], die courage ende beleit heeft. Den Prins van Condé[17] verwacht

1 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
2 Caspard Coignet, heer van La Tuillerie (1596-1653).
3 Johannes Thomas de Casnedo a Pernegg.
4 Ottavio Montiglio.
5 Scipio Agnelli.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
8 Alvise Contarini.
9 Urbanus VIII.
10 Francesco Vitelli.
11 Philippe de Harlay, graaf van Cézy; zie no. 3922, p. 22 n. 16.
12 Anton von Rabatta.
13 Wladislas IV (VII).
14 Francesco Bibboni en Virgilio Puccatelli.
15 Zie no. 3922, p. 23 n. 2.
16 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
17 Henri de Bourbon, prins van Condé.

men hier, een extraordinaire ambassadeur uit Venegië[1] ende eenigen uit Polen[2].

Men geeft ons hier hoope, dat de Hessensche trouppes in dienst van Vrancrijck sullen gaen, daer ick aen twijffele. Tegen den hertogh van Valette[3] werden swaere getuichenisse gegeven.

Madame Hautefort[4] heeft lust gecregen om te trouwen, waerom den marquys de Jeure[5], captaine des guardes du corps du roy, die haer vrijt, is belast te dienen onder den hertogh van Wijmar; den coninc[6] hierover wat melancholycq sijnde is geraiden sich te verlustigen te Fontainebleau.

Den 8 Ianuarii 1639.

Adres: Mijnheer Mijnheer Van Reigersberg, Raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 8 Ianu. 1639 wt Paris.

3924. 1639 januari 10. Van N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

Dese mael sal ick schrijven alleen om de sleur te houden ende uEd. te benemen d'opinie, dat ick nalatych ben; materie hebbe ick gans geene.

Monsieur d'Estampes[8] is van Wesel noch niet thuys gecommen ende van sijne negotiatie aldaer hooren wij gansch niet.

Den admirael[9], indien alreede niet wtgelopen is, ligt tot Helvoet met thien, 12 scepen seylreet.

Wt Brasil hebben wij niet nader.

Lopes[10] is hier gecommen om scepen ende ander equipagie te copen ende wert Aigebelle[11], een Frans cappitain, die gewent is met de correspondentiën van den heer cardinael[12] aen desen staet te reysen, verwacht.

1 Claude Mallier, sieur de Houssay, Frans ambassadeur te Venetië, berichtte op 27 november 1638, dat Venetië besloten had om Angelo Contarini als extraordinarius gezant naar Parijs te sturen (cf. Archives du Ministère des Affaires Etrangères, corr. de Venise, no. 52, fol. 165^{r}). Op 11 december 1639 schreef Gilbert Talbot uit Venetië aan John Scudamore dat Contarini naar Parijs kwam om de koning met de geboorte van de dauphin te feliciteren, aan te dringen op de vrijlating van Jan II Kazimierz, 'but principally to encourage the french King to concurre with other Princes in theyre defence against the common enemy, the Turke' (British Museum, Add. Manuscripts no. 11044, The Scudamore Papers, vol. IV).
2 Uiteindelijk verscheen begin 1640 Christophe Corvinus Gasziewski.
3 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
4 Marie de Hautefort.
5 François-Louis Potier, markies van Gesvres († 1643).
6 Lodewijk XIII.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 498. Beantw. d. no. 3943.
8 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
9 Maerten Harpertsz. Tromp.
10 Alphonse Lopez.
11 D'Aigueberre († na 1673); zie dl. VIII no. 3076, p. 290.
12 Richelieu.

Graeff Hendrick[1] heeft sijn drie achterstallyge iaren pensioen monterende tesamen tot 12000 gulden goet gemaeckt ende vereeryngen ontfangen niet min monterende.

Wat het becommen van Brissac soo bij continuatie van oorloge als tot bevoorderynge van de handelynge sal opereren, sullen wij verwachten tot het leste sijnde mijns oordeels weynych apparentie, omdat het huys van Oostenrijck deurgans meest bij voorspoet de tractaten aenvangt ende Vranckerijck siende niet alleen hope van Lottryngen te behouden - hetwelck Spaengiën niet wel missen kan -, maer om sijne limiten oock vorder te extenderen, difficylder sal wesen om yet over te geven. Ondertusschen sijn die geëngageert tot haer groote schade, die sooveel bij het oorloge niet en sien te conquesteren. Doch vallen de lasten andere mede swaer ende sonder dat waer weynych hope van vrede.

In wat handen de affaires bij père Joseph[2] gemanieert sullen vallen, sal men haest sien.

Mevrouw de princesse[3], die van een misdracht suckelijck is geweest, vaert beter.

De Staten van Hollant vergaderen binnen twee dagen; sal dan oordeelen, oft ick tot Rotterdam yet diene te beginnen. Met uEd. broeder[4] sal ick van de requeste spreecken ende mede van de vaerssen voor D. Beverswijck[5].

Met Aelianus[6] is niet wt te richten, eer hij nader ordre heeft becommen; voor het toecommende dient beter gesorcht.

Desen 10 Jann 1639.

Den heer van der Myle[7] doet sijn gebiedenisse.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conync.

In dorso schreef Grotius: 10 Ian. 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 20.

en: laesten over den Heer van Oosterwijck[8].

3925. 1639 januari 10. Van P. Spiring[9].

Mijnheer,

UEd. aengenaemen van den 1^{en} dezer[10] is mij wel geworden; bedancke UEd.

1 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz (1612-1640), stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe.
2 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
3 Amalia van Solms.
4 Willem de Groot.
5 Johan van Beverwijck (1594-1647), geneesheer te Dordrecht.
6 Aelianus is een schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, agent van Zweden en raad van financiën.
7 Cornelis van der Mijle.
8 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats ambassadeur te Parijs.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Eigenh. oorspr.
10 Ontbreekt.

hoochlijck voor de communicatie ende bidde vriendelijck UEd. gelieft onbeswaert daerin te continueeren.

Alhier en heeft men niets dat de penne meriteert, insgelijckx oock geene tijdinge van sijn Ex.cie Banier[1], doch yets occurrerende sal niet mancqueren UEd. mede te deelen.

Dezen ingeslooten is mij door mijn heer Regersberger[2] gerecommandeert, waermede naer gedienstige gebiedenisse verblijve Mijnheer

UEd. dienstwilligen

Petter Spieringc van Norshollem.

Haagh, 10 Januarij A°. 1639.

UEd. gelieft verseeckert te sijn, dat ick in UEd. saecke[3] mijn beste doen sal; ick hebbe noch geen antwoort uyt Sweden. Die hebbende sal UEd. geadviseert worden.

Adres: Mijn Heere Mijn Heere de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninckl. Mayt. ende Croone Sweden bij den Aldercristelijcksten Coninck tot Paris. Port.

Met andere hand: 18 st.

Met andere hand: Ambassadeur de Suède.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 20 (?).

En in dorso: 10 Ian. 1639 Spierinck.

3926. 1639 januari 13. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Vos deux lettres du 21 et 28 du passé[5] m'ont donné gran suject de me contrister, voyant par icelles qu'ap[r]ès cinq mois passés les descomtes ne sont pas encor arrivées, non obstant que ie me trouve icy en très grande misère, mon gage me demeurant desià en arrière pour 29 mois. Ie vous supplie, monsieur, per omnia sacra d'obtenir au moins de monsieur Heuf[6] qu'il m'envoye prontement ce qu'il peut vous ayant envoyé desià le récépissé et si ie ne suis pas bien assisté, ego redigar hic ad stipem cum maximo meae functionis contemtu.

Les Grisons ont rappellé mille piétons de ceux qu'ils ont dans le Milanois pour la garde de leur forts que l'Espagnol payera. Le reste vous entendray des ionts icy et ce que i'ay de Constantinople le manderay par le prochain ordinaire[7] n'ayant peu suppléer à tout pour ce coup.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Nicolaes van Reigersberch.
3 Het betreft de kwestie van de vertraging in de uitbetaling van Grotius' salaris.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Ontbreken.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 No. 3935.

Mon escrivain[8] est encor malade pour avoir le mal au plus haut degré, et quia vir doctus et magister artium est, ie ne l'ose abbandoner, n'ayant de quoy le payer.

8 Niet geïdentificeerd.

C'est une pitié de servir de telle façon que moy et ie ne l'ay point mérité on m'avoit aussy promis le payement de mon gage chaque trois mois, car c'est pour cela que i'avoi demandé si peu, ayant peu avoir sur le papier autant que les autres.

I'attendray vos nouvelles avec impatience demeurant tousiours, monsieur,

Vostre serviteur

Marini.

En haste de Zurig, ce 3/13 de Jenvier l'an 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Ian.

In dorso: 13 Ian. 1639 Marin.

Met andere (latere) hand: Lett. de Marini 13 Jann. 1639.

3927. 1639 januari 15. Aan L. Camerarius[1].

Debitor sum, ab antiquo quidem pro multis beneficiis Excellentiae vestrae, recens vero pro literis binis datis 2[2] Decembris et 3 Januarii[3]. Nam priores illae per aliquod itineris infortunium posterius ad manus meas pervenerant quam miseram meas ultimas[4].

De Brisaco ingens est per Galliam omnem et apud Helvetios gaudium. Subjeci duci Vinariensi[5] cogitationem, an non ex usu sit aliquid cum Helvetiis pacisci, quod his libertatem, ipsi vero possessiones suas reddat tutiores.

Timent sibi hostes, etiam hac hyeme. Cellae auctum praesidium et commeatus. Dux Bavarus[6] cuncta ex agris in oppida vectari jussit. Ducis autem Vinariensis meritis responsuram speramus regis[7] liberalitatem.

Brisaci in praesidio praepollebunt Germani. Manent oppidanis bona, religio, libertas. Res mobiles, quae domus Austriacae fuerant, duci victori cessere.

Patris Josephi[8] mors nulli gravis est praeterquam cardinali[9], qui in eo magnum technarum suarum instrumentum amisit. Nobis quidem nihil in eo periisse arbitror.

Laudo Excellentiae vestrae cunctationem in dando consilio super re satis perplexa. Facile aliquid evenire potest, quod nos parte periculi ac curarum levet, sive ex Bannerii[10] prosperis sive ex male cohaerente novi foederis compage sive ex

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 163. Gedrukt *Epist.*, p. 494. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: 27.
3 Ontbreken.
4 No. 3922.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Lodewijk XIII.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, gestorven op 18 december 1638.
9 Richelieu.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

distractione aliqua regis Daniae[11] ab imperatore[12], qui quidem imperator jam nunc aegre ferre dicitur, quod Poloni[13] commodis Danus obstet. Revocaritne

11 Christiaan IV.
12 Ferdinand III.
13 Wladislas IV (VII).

Danus a Dantisco naves suas, solo hyemis, an ex offensarum talium metu, tempus expediet. Sed moneor Melandrum[1] simile foedus eorum, qui inferius Rheno adsident, moliri, quale illud est Saxonum Inferiorum.

Si Gallus quae verbis jactat de transducendis ad se copiis Hassicis re efficit, laudabo. Alioqui velim Anglos eas sibi parare simulque transitum per Amasium amnem, ubi erit opus. Et videntur non alieni ab hoc cogitatu, si modo talia curare permiserint ii, qui nos merito sollicitos habent, Scotici motus. Gliscit, quantum audio, id malum et vix tractari se patitur.

Quod a rege Daniae postulant Batavi, aequum sane est. Ac prout id cadet, ita de hostium ad pacem aut bellum animo judicabimus. Et quod eidem Batavi aures occludunt ad omnes de induciis sine rege Galliae sermones, laudanda constantia est tot praesertim ante oculos exstantibus desertorum foederum exemplis.

Propiorem sibi esse magnum D. cancellarium[2] sicut non sine causa optet D. Salvius[3], ita causae quoque sunt, cur magnus ille rei Suedicae moderator per locorum et temporum intervallum res sibi, quamdiu potest, servet integras et sumat quantum potest ad deliberandum spatii.

A proavunculo[4] nihil magni relaturum electorem[5] facile credidi, cum avunculus[6] ita tarde se moveat. Solatur tamen me nonnihil illud, quod de Anglica pecunia scribit Excellentia vestra.

De iis, quae D. Rous[7] in Angliam scripsit sicut desperare nolo, ita sollicitum me reddunt comitis Licestrii[8] sermones aequum dicentis nosse[9] prius, quousque tendant arma nostra, quasi non id ex fortuna nostra[10] pendeat, quae uti se dat, ita spes nostras laxare solemus aut contrahere. Et quis est, qui bello manente vincendi sibi fines unquam posuerit?

Pacem esse Turcae[11] cum Persa[12] credunt alii; soli id credi nolunt Veneti, qui neque imprudenter fecerint neque contra morem suum, si jactu aliquo naufragium redimant; alioque mittant impendentem sibi procellam.

Quod si illa ab Euphrate arma ad Danubium se vertant eodemque tempore se moveant Transilvanus[13] et quibus Hungarorum praesentia displicent, aut pacem brevi habebimus aut certe multum sufflaminabitur rapidus ille dominationis Austriacae cursus.

Veneti et imperatoris et Hispani[14] et Poloni gratias studiose captant. Rex

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
4 Christiaan IV van Denemarken. Met ‘proavunculus’ wordt kennelijk ‘avunculus magnus’ bedoeld. Zijn zuster Anna (1574-1619) was gehuwd geweest met Jacobus I van Engeland, grootvader van de keurvorst Karl Ludwig.
5 Karl Ludwig van de Palts. Hij had in december 1638 de koning van Denemarken te Glückstadt bezocht.
6 Karel I van Engeland.
7 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
9 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: nosci.
10 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Safī I.
13 Georg I Rákóczi.
14 Philips IV.

Poloniae, quominus Turcam sibi hostem faciat, ut vel maxime eum laudis cupido incitet, suorum, ni fallor, consensu retinebitur. Primo Poloniae conventu haud dubie et de hac re et de Dantiscano vectigali et de parienda libertate principi Casimiro[1] et de Cosaccis reprimendis agetur. Ad eum conventum mittere suorum aliquem Batavi omnino debent. Piratas puniri semper haud dubie interest. Sed videant principes, ne et ipsi coelesti judicio pro piratis habeantur.

Hispanorum classis et miles in Brasiliam pervenisse hic creditur. Sed ista satis rimabuntur Batavi.

Mansfeldium[2], qui Viennam ivit Lamboioque[3] temporarium imperium tradidit, Philippum esse arbitror. Cui, si redierit, difficile erit cum principe[4] forti, experiente, felici[5] certamen.

Ad Brisaci capti famam audio jam erigi animos iis qui Ulmae alibique consultabant liberiusque detrectari onerum graviora. Qualia tandem emersura sint pro Gallis Gallorumque foederatis, et nominatim Batavis, diplomata ab imperatore et Hispano, avide desidero cognoscere.

Quod tam aperte Lunaeburgicus[6] hostilia in Suedos ausus est, signum est illos homines viribus suis fidere. Quod si tales protegit Danus, quantillo minus agit quam si nobis bellum indicat?

Vechtae damnum documentum esse debet ad vigilantius custodienda coetera.

Vidi, qui Kingium[7] accusarent, quod in illa armorum sociatione properantior fuerit. Factum provide est, quod summa belli Bannerio mandata est. Homericum illud οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη[8] ad bellum proprie pertinet[9]. Et habemus praeter tot vetera recentia aliquot per Galliam exempla aequati infeliciter imperii.

Bisterfeldius[10] quid acturus sit, multum refert hoc tempore et scire ex usu erit. Erfordii titubare videntur induciae. Rediit in Italiam Mutinensis[11]. Deus Excellentiam vestram et ejus affectus[12] servet.

Excellentiae vestrae omni observantia cultuque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Januarij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae 13/23 Januarij 1639.

1 Jan II Kazimierz.
2 Philipp van Mansfeld.
3 Wilhelm, baron van Lamboy.
4 Bedoeld wordt Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk de lezing: felice.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 James King, Schots officier in Zweedse dienst. Sommigen achtten hem schuldig aan de nederlaag, die Karl Ludwig van de Palts op 17 oktober 1638 tussen Lemgo en Minden geleden had.
8 Homerus *Il.* II, 204.
9 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: pertinere.
10 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
11 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
12 De copie te Uppsala heeft de lezing: effectus.

3928. 1639 januari 15. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

De Brisaco dedito puto jam habere vos a me literas[2]; nisi id est, accuso incuriam meam, dum quod aliis scripsi, vobis etiam scripsisse me arbitror multis saepe simul ingruentibus negotiis distentus distractusque.

Filiorum minor[3] bene agit in comitatu illustrissimi ducis[4]. Majoris[5] rationem se habiturum dux promisit, ubi is meis jussis obtemperaverit. Quae enim spes, ut ducibus bene pareat, siquis parentibus obedire non didicerit?

De his qui a Calloa venere reduces, credibile est, quod dicis, evenisse illis quod dicitur 'Vae victis'[6]. De comite Wilhelmo[7] doleo vel ob filii[8], cujus virtutes feci semper maximi, memoriam. Ita factus sum peregrinus in vestra republica, ut vix eorum, quos ad honores provectos scribis, nomina noverim.

Nihil hic agitur. Est enim hyems, sed magno paratu bellum struitur in Hispaniam et per Italiam. Delphinus[9] jam nutrices habuit quot numerari vix possunt.

Deus det tibi, tuae[10] tuis[11] amicisque et praecipue parentibus nostris[12] multos annos bonos.

15 Ianuarii 1639.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

3929. 1639 januari 15. Aan I. Jasky[13].

Nobilissime domine,

Imperatoris[14] et regis Poloniae[15] colloquia, ut semper potentum, parturiunt aliquid[16]; viderint sibi Germani et Poloni. Suedi, qui satis norunt, quam invisi sint et huic et illi, arma armis[17], arcanis machinationibus providas cautiones opponent.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 881. Antw. op no. 3919; beantw. d. no. 3945.
2 Een verloren gegane brief van tussen 17 december 1638 en 3 januari 1639.
3 Diederik de Groot.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Cornelis de Groot.
6 Livius V, 48, 9.
7 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
8 Maurits, graaf van Nassau-Siegen. Hij was op 17 juni 1638 gesneuveld bij de strijd rond Kalloo.
9 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
10 Alida Graswinckel.
11 Voor hun namen zie men no. 3919, p. 16 n. 7.
12 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
13 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 13. Gedrukt *Epist.*, p. 495; *Grotii Epist. ad Iasky*, p. 29. Antw. op no. 3860 (dl IX, p. 710). Voor geadresseerde, Israel Köhne, genaamd von Jasky (1573-1641), zie men dl. VII, p. 441 n. 10.
14 Ferdinand III.
15 Wladislas IV (VII).
16 Vgl. Horatius *Ars Poet.* 139: parturient montes, nascetur ridiculus mus.
17 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: 'ac viris'.

Conventum in Polonia cudi audimus, ubi agatur de Cosaccis, de principe Casimiro[1], de vectigali apud vos et de Turca[2]: digni vindice nodi et non tam facile explicabiles.

Captum post longam famem et irrita toties hostium tentamenta Brisacum multum famae duci Vinariensi[3], multum securitatis et Gallis in illo fine et Helvetiis attulit. Mansere civitati bona, libertas, etiam religionis; praesidium erit ab ipso Vinariensi, quod laetius futurum creditur Germanis quam si Gallis detur negligentibus sane in ista rerum custodibus. Deinde si quid in Germania Germaniae est reliquum, poterit reviviscere spes prope intermortua libertatis, ubi in conspectu erunt felicia arma Germani principis.

Magnis hic animis paratur bellum in Hispaniam et per Italiam. Turcae cum Persa[4] pax facta creditur. Negant tamen Veneti, qui anxii socios quaerunt. Pecunia satis magna impendentem metum, credo, rediment, quanta scilicet incensas in Dalmatia Uticensium naves Turca aestimaverit cum mulctae auctuario.

Palatinus[5] miram adversum se experiens fortunae saevientis contumaciam Hamburgi nunc est, ut fedus, quod inter Suedos Anglosque cuditur, pro suis viribus promoveat. Ab illo filo ultimo pendent omnes spes tam graviter concussae domus.

Vobis omnia tranquilla opto. Quod rex Daniae[6] naves suas reduxit, fecit, ut ais, coeli procellas, forte et alias aulae Viennensis metuens. Dicitur enim imperator, fidus regi Poloniae affinis, non leniter ferre, quod Danus se rebus externis immisceat, praesertim in re vectigalaria, ipse tantus vectigalium sititor. Sed ejus rei quid sit, vos melius noveritis.

Vale, vir nobilissime.

Scribebam XV Ianuarii anni MDCXXXIX, quem Nobilitati vestrae ejusque amicis fortunatum precor.

Nobilitatis vestrae observantissimus
H. Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Iasky, gentilhomme à Dantzig.

3930. 1639 januari 15. Aan G. Müller[7].

Nobilissime domine,

Gratissimae mihi fuere Nobilitatis vestrae literae XXIV Decembris datae[8] cum accessionibus suis. Spero excellentissimos regni Suedici rectores[9] super

1 Jan II Kazimierz.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Safī I.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Christiaan IV.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 494; *Gudii Epist.*, p. 184. Antw. op no. 3897 (dl. IX). Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
8 No. 3897 (dl. IX).
9 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Karl Karlson Gyllenhielm, Gabriel Bengtsson Oxenstierna en - als plaatsvervanger van de rijkskanselier - Axel Banér.

Saxonico foedere ea capturos consilia, quae ipsorum fortitudinem et prudentiam deceant. Et sane perplexum negotium maxime ob indicia non optime volentis nobis Daniae regis[1].

Dicitur imperator[2] valde improbare, quod is rex magnus vectigalium concupitor aliena per Poloniam vectigalia impugnet imminuatque vires regis Poloniae[3] domui Austriacae tam arctis innexi vinculis. Idne ab imperatoris amicitia avellere Danum possit, an vero hic illius cessurus sit auctoritati et sua posthac acturus, rectius dijudicabunt, qui propiores sunt. Video et a rege Daniae et ab aliis id agi, ut recusatae pacis invidia Suedos onerent, quo magis laborandum est nostris, ut, si non omnibus, quod fieri nequit, certe aequissimis principum patefaciant eam culpam ad se non pertinere. Illustrissimi D. Salvii[4] ad Daniae regem epistola querelas de hostium circa pacem effugiis multas satis continet alias aliis speciosiores. Illud justissimum mihi videtur, quod nisi et Gallis paratis incipere colloquia locis divisa rebus cohaerentia non possumus. Pro Gallorum autem foederatis, praecipue Batavis, nondum data sunt diplomata.

Lunaeburgici conventus consulta nobis ad cuncta dijudicanda lucem adferent, quae utinam viam nobis sternant potius[5] ad honestam aequamque pacem quam augeant hostium numerum.

Alterum, unde augurii signa capiamus, sunt Scotici motus, qui si manent et ut nunc gliscunt, honesta erit oratio internas curas externis praevertentium. Metuendum vero maxime, ne Hispanica arte ac largitione et Scotii in regem suum[6] concitentur et rex in Scotos.

De Gallica pecunia Suedis debita quid sit, jam perscripsi[7]. Ego pergo et illustrissimo D. Salvio et Nobilitatis vestrae meum aequissimum negotium commendare. Minus aptos nos reddunt ad publicas dispectiones privata incommoda. Quod si semel constituto unde petam quod mihi promissum est, ab isto salo atque agitatione liberer, facile Schmalzii[8] minas contemnam neque ei invideam Gallicas auras aurumque. Non est incredibile id, quod dicit Asterius[9], et purpuratus ille magnus et talium auceps. Ego hanc stationem quam maxima potero diligentia tutabor praesertim vobis amicis me adjuvantibus in iis[10].

Deus, Nobilissime domine, vos salvos praestet.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, V/XV Ianuarii MDCXXXIX.

1 Christiaan IV.
2 Ferdinand III.
3 Wladislas IV (VII).
4 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
5 Het woord ‘potius’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
6 Karel I van Engeland.
7 No. 3912.
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
9 ‘Asterius’ is een schuilnaam voor Johannes Tilmanus Stella, secretaris van Claude de Mesmes, graaf van Avaux, dan Frans gezant te Hamburg. Met ‘purpuratus ille magnus’ zal Richelieu bedoeld worden; vgl. dl. IX, p. 770.
10 De woorden ‘in iis’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*

3931. 1639 januari 15. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Fuit iterum apud me comes Licestrius[2]. Sermones ejus eodem perpetuo relabuntur non posse foedus iniri, nisi cognoscatur, quid sibi propositum habeant nostrorum arma. Ne cum Gallis quidem placuisse sibi foedus sub legibus, quales nunc Suedi postulant. Dimidium Pomeraniae videntur nobis concessuri Angli, si res ipsorum arbitrii fiat. Ego contra ostendi in foedere, quale cupimus, nihil esse iniqui et de Pomerania nos optimo jure niti.

Cum Lotharingo[3] quicquam actum sibi iidem Angli negant. Quod antehac illos monueram, cogitarent de custodia regionis trans Amasium amnem, videntur in animum admittere. Nam de Gallis, an quid confecturi sint, dubitatur. Sed aiunt ipsos trans-Amasianos ordines deliberare de conducendo suam ad tutelam Hassico milite; praeterea vero Melandrum[4] id moliri, ut ad exemplum infra-Saxonici foederis fiat infra-Rhenanorum.

Cum dicerem Licestrio, quod ad me perscriptum fuerat, residentem apud Helvetios Anglicum[5] minus amice de Suedis loqui, negabat id esse verum. Nisi Licestrius de industria occultari ad tempus vult famam foederis, quod cuditur, crediderim ego malle Anglos arbitros esse pacis suo ex usu quam belli socios. Sed utrumvis volent, multum illis et auctoritatis et virium detrahent motus Scotici, qui adeo non resederunt, ut erumpant violentius.

Hyems haec nihil novi parit, nisi quod mire torquetur rex[6] ob id, quod nupturire videatur Hautofortia[7].

Landscrona, quam reddi convenerat, nondum quod sciamus in ducis Vinariensis[8] venit potestatem.

Dux Mutinensis[9] in Italiam rediit. Erfordenses, ut diuturnae sint suae induciae, metuunt. Aucta sunt praesidia et commeatus Cellae.

Dus Bavarus[10] ex agris quae transportari possunt omnia in oppida convectari voluit. Idem S. Virginem a Gallicis partibus ad suas volens traducere in ejus se tutelam commendavit: ego vero divinae tutelae, Excellentissime et illustrissime domine, reginam[11] ac tuam Sublimitatem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Januarii 1639.

Pecuniarium negotium et meum ob causas gravissimas et D. Marini[12] sublimitati vestrae sollicite commendo.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 495; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 563.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
5 Oliver Fleming.
6 Lodewijk XIII.
7 Marie de Hautefort (1616-1691).
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
10 Maximiliaan I van Beieren.
11 Christina van Zweden.
12 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

Delphinus[1] soluto linguae retinaculo sugit melius et multum lacte cocto utitur.

Novi sunt rumores de dirimendo fratris regii[2] matrimonio cum Lothariinga[3].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3932. 1639 januari 15. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Den 13 deser ontfang ick uE. twee brieven van den 24 December[5] ende van den 3 Ianuarii[6]. Ick sal die beide cortelijck overloopen. Bidde uE. voor mijne papieren[7] het uiterste te doen bij allen.

De Westindische compagnie, nae wij hier hooren, sal vrij wat te doen vinden in Brasyl. Daerom is haar eenicheit hoochnoodigh.

Ick en can anders niet geloven, off 't accord van de landgravin[8] met den keiser[9] sal sijn effect hebben. De saeck van de religie voor haer particulieren stant can door secrete acte gerecht werden. Dat sij alleen voor de heele partij de vrijheit soude willen bedingen, is buiten apparentie, gelijck oock de ambassadeurs van Engellant[10] oordeelen. Off de clachten van de Hessischen over Vrancrijck heel gefondeert sijn ofte wat gesocht om excuse te vinden, wil ick niet naeuw ondersoecken: ende sal garen verwachten, wat den ambassadeur d'Estampes[11] met d'heer Melander[12], die niet slecht en is, sal connen handelen. UE. sal wel doen d'heer Spierinck[13] in sijn versoeck, soo veel gevouchelick geschieden can, te assisteren. Sijne Ed. Gestr. behoort mij niet te abuseren met mij op mons.r Heuft[14] te wijsen, die overlange geseyt heeft veel meer aen den Croon van Sweden te hebben verschoten dan hij daervan heeft ontfangen. De schade, die oock doe in recompense van mijnen arbeit is te groot ende doet de lust vergaen. Sonder seeckere fond weet ick niet, off het mij geraide soude sijn te continueren. Dancke uE. over sijne sorge in de selve mijne ende andere saecken.

Tot Gelucstad verstae ick dat den churfürst[15] niet als woorden heeft becomen,

1 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
2 Gaston, hertog van Orleans, 'monsieur'.
3 Margareta van Lotharingen.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3921; beantw. d. no. 3946.
5 Ontbreekt.
6 No. 3921.
7 Hierover herhaaldelijk in de brieven aan Nicolaes; het gaat om papieren, die bij Grotius' arrestatie in 1618 in beslag zijn genomen; vgl. no. 3694 van N. van Reigersberch dd. 26 juli 1638 (dl. IX, p. 485).
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Ferdinand III.
10 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
12 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
13 Petter Spiring Silvercrona, agent van Zweden en raad van financiën.
14 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
15 Karl Ludwig van de Palts.

ende werd niet sonder reden gevreest, dat den coninck van Denemarcken[1] sijn eigen baet soeckt in de paix. De overcomste van mijnheer den rijcxcancellier[2] meene ick niet dat haest sal vallen.

Mansfeld[3] is nae den keiser toe ende commandeert Lamboi[4] in sijne plaetse. De discipline in uE. quartieren over dieghenen, die dienen te water ofte te lande, is hoochnoodigh.

Wij verwachten de uitcomste van de Lunenburgsche vergadering. Meene niet, dat sij opentlijck iet voor den keiser sullen doen ofte geven ons occasie om haer vijandlijck aen te tasten sonder eenige opspraeck. Arnhims[5] uitcomste sal den coning van Denemarcken stijven in sijn voornemen ende Swede geen goed doen.

Met Curts[6], daer uE. van schrijft, heb ick weinigh kennisse, oock weinigh woorden gehadt. UE. sal met hem dienen te gaen circumspecte om redenen.

Piccolomini[7] meene ick dat huis sal blijven houden tusschen Lutsenburg ende Trier.

Dat onse goedgunstige wat credyts crijgen te Rotterdam is mij lief, maer twijffele seer off daer oit courage sal sijn om de privilegiën van de verkiesing te hervatten.

Dat vanwegen de Vereenigde Provinciën in Polen gesonden werde over den tol, sal hoochnoodigh sijn, ende mij dunct, dat uEd. daerop behoort te dencken. Sed nolo ex litore gubernare. Men moet die dingen doen ofte laeten nae men apparentie siet.

D'heer Pels[8] adviseert mij seer naerstigh. Ick sal oock niet laeten met hem te corresponderen ende in alles te tonen, dat ick sijn vrund ben.

't Spel in Schotlant staet mij niet aen, nu men haer in de religie gegeven heeft, wat sij willen, trachten sij verder. Den coning[9] heeft sijn crijgsvolck gesonden nae de frontieren.

Soo de Spaenschen het passeport voor de Staten-Generael difficulteren, moet genomen werden voor een teycken dat sij ghene vrede, immers geene generale en begeren.

Brissac is voor de heele partij van groote importantie ende een wegh tegen de somer om nae Beieren te gaen.

Ick houde, de vrede gesloten is tusschen den Turck[10] ende Persianen, hoewel de Venetianen sulcx ontkennen om vrunden te vinden. Off het den Sevenberger[11] ernst is, dat hij laet schijnen, off dat hij door geruchten van andere alliantie sijne conditiën soeckt te maecken met den keiser, staet te bedencken. Soo hij lust heeft tot het oorlogh, sullen den Hongeren licht op de been gebracht connen werden.

De veele misdrachten van de princesse van Orangie[12] sullen de successie

1 Christiaan IV.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Philipp van Mansfeld.
4 Wilhelm, baron van Lamboy.
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
6 Ferdinand Siegmund Kurz.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
8 Paulus Pels, Staats agent te Danzig.
9 Karel I van Engeland.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Amalia van Solms.

aldaer, als op een manhooft staende, los stellen insonderheit, soo graaf Willem[1] oock sonder soon comt te sterven.

Wat d'heer van Oosterwijck[2] aengaet, heb uE. over desen daervan genoech geschreven.

Die van Venegië sullen noch ordinarisse nochte extraordinarisse van dien staet oyt Excellentie geven, maer alleen Signorie Illustrissime, waermede d'heer Joachimi[3] altijd is tevrede geweest.

Den ambassadeur van Vrancrijck te Venegië[4] heeft den heer van Oosterwijck noit gesien. Ick heb op die materie aen sijn Ex.[tie] mijnheer den rijcscancellier geschreven. Soo men mij soude meenen indigniteiten te doen verdraegen ende geen gelt te geven, soo waer het beter op iet anders gedacht.

De saecken die die staet souden mogen raecken can ick door d'heer Camerarium[5] wel verhandelen. Wat Smalzius[6] aengaet, hij spreect te Hamburg qualijck van mij ende de mijne ende dreigt mij. D'heer Crusen[7] ende Forbuschen[8], die in Sweden sijn, sullen weten, wat hier is gepasseert ende hoe hij hier van de heer cancellier selff ende van sijne Exc. dochter[9], nu met d'heer Crusen verlooft ofte getrouwt, heeft gesproocken.

Den 15 Januarii 1639.

Van tijding is hier niet sonderling. De winter bevriest alles, daertegen men te hoof soeckt remedie met liefde ende met dansen, spreeckende oock ondertuschen van groote preparaten tot het oorlog in Italië ende tegen Spaignië.

In Italië is den hertogh van Modena[10] uit Spaignië weder gecomen.

Venegië vreest voor Turck; soecken vrunden tot in Polen toe, maer, nae ick haer ken, sullen haer met gelt vrijcoopen. Sij sijn rijcken ende de Turcken begeerigh.

Den hertogh van Wimar[11] stelt ordre te Brisac, de steden van Constance, Zelle ende andere houdende de contrarie partie sijn in groote vrese selfs in dese winter ende doen haer voorsien van garnisoenen ende van vivres.

De Engelschen op 't stuck van de alliantie met Sweden spreecken seer twijffelachtigh ende den Engelschen resident, die bij de Switsers is[12], oock bij wijlen gaet bij den hertogh van Wimar, seer quaelijck van de Sweden als vijanden van de algemeene vrede. Daerom moeten sij op haer stuck letten op die maniere, dat sij bij onpartijdigen de wederpartie mogen stellen in 't ongelijck hebbende boven 't huis van Oostenrijck, drie wereltlijcke churfürsten[13], sooveel bisschoppen ende

1 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
3 Albert Joachimi, Staats gezant te Londen.
4 Zie no. 3921, p. 21 n. 3.
5 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 Peter Abel Schmalz; over de moeilijkheden met Schmalz zie men dl. IX, nos. 3687 en 3698.
7 Johan Jespersson Kruus.
8 Vermoedelijk Arvid Forbus; zie dl. IX, p. 475.
9 Karin Oxenstierna.
10 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Oliver Fleming.
13 Maximiliaan I van Beieren, Georg Wilhelm van Brandenburg en Johann Georg van Saksen.

abten sijnde openbaere vijanden, tegen haer den coninc van Polen[1], den coninc van Denemarcken met de nieuwe Saxensche ligue, op 'twelcks model men ons seyt, dat een nieuwe nederrijnsche wert gemaeckt ende, dat tot dien ende den graef[2] ende stenden van Oostvrieslant het Hessische volck sullen nemen in haeren ende haeren toecomende bondgenooten dienst, om die quartieren te stellen in neutraliteit, welcke neutraliteit licht sal staen tot een dienst van den keiser ende bij consequentie van Spaignië. Want dat de Fransoisen hetselve Hessensche volck souden becomen in haeren dienst wert weinig gelooft, alsoo haer credyt daer seer geswackt is.

Off d'Engelschen op Oostfrieslant ende Westfaelen sullen letten, twijffele ick. Dat hoff is van seer verschillende humeuren gecomposeert ende de Schotsche beroerten, die mij dunct dat meer aen- als afnemen, geven groot pretext voor deghenen, die de inlandsche rust ende commercie voor alle uitlandsche saecken prefereren, ende 't huis van den Pals in dese conjuncture meer als tevoren connen suspect maecken.

Erford vreest de tresves te verliesen.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 15 Ianu. 1639 wt Paris.

3933. 1639 [januari 17]. Van N. van Reigersberch[3].

Mijnheer,

Ick en weet niet, off uEd. sijne brieven naer de materie off de materie naer de forme van de brieven reguleert, doch sal dat in passant seggen, dat uEd. de materie om de forme cleender te maecken niet en houft te rejeceren, alsoo deselve commen door handen, daer soo nauw niet op en wert geleth.

Doch ick en hebbe geen materie om te clagen, bijsonder soo weynych voorvallende in dese quartieren, daermede ick uEd. kan onderhouden.

Van den heer d'Estampes'[4] negotiatie, die noch tot Wesel is, horen wij gansch niet ende vreese met uEd., dat het volck van de lantgravinne[5] met haer goetvinden hem in dienst van Vranckerijck, soude sij de effecten van haer tractaet genieten, niet sal connen werden gebruyckt. Haere Altesse selver wt het tractaet, doordien het in alles niet is gapprobert, te doen schijden, gelijck somyge meenen, oordeele ick buyten apparentie.

Wt Westindiën hebben wij niet, daer dese weecke eenyge scepen met 1400 mannen naer toe sijn gesonden. Sedert is een tijdynge gecommen, die deselve vloote, indien alreede niet wech en ware, elders soude hebben doen employeren, ende mochte noch wel werden gelet, off niet tijdelijck eenyge andere scepen souden connen werden geëquipeert om te letten op twee craken - soo dese ouverture onder confidentie -, die in Angola moeten overwintteren ende daer wel souden wesen te attraperen.

1 Wladislas IV (VII).
2 Ulrich II, graaf van Oostfriesland (1605-1648).
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic, v. Reigersb.*, p. 499. Antw. op no. 3923?; beantw. d. no. 3952.
4 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

Van het arrivement van de Spaense silvervloote heeft men noch geen tijdynge ende houden ervarene (?) noch, dat desen winter niet connen sal.

Hier wert gelooft, dat den conynck[1] de bewinthebbers van Westindiën soude met een millioen subsidie animeren om op de vloote jarelijx toe te leggen, mits dat sij die, wanneer sij deselffde souden veroveren, wederom souden restitueren. Wat daervan is, weet uEd. beter, oock wat apparentie heeft hetgene den heer van Oosterwijck[2] schrijft, dat de hertoch van Weymaren[3] te hooff wiert verwacht ende den conynck met den somer tachtentychduisent man te voet, dertychduisent paerden int velt soude brengen, waertoe hondertduysent millioenen guldens nodych werden gehouden. Andere adviseren den hertoch van Espernon[4] sijne saecken accommodeert.

Tot rechters over de gevangen schippers, die onder Houtebeen[5] haer soo qualijck hebben gequeten, sijn gestelt twee wt yder van de respective admiraliteyten.

Op de huldynge, die men seyt, dat den hertoch van Weymaren hem in Brissac heeft doen doen, vallen hier veel discourssen ende speculatiën.

Den vrede tusschen den Turq[6] ende Persiaen[7] wert noch niet aengenomen ende geeft den oversten Waerdenburch[8], een confident van Milander[9], met brieven hier hope, dat de troupen, die bij de lantgravinne sullen werden gelicentiëert ende bij de gemachtichde van Vrankerijck[10] ende den keyser[11] werden gebrigeert, prefereren sullen den dienst van Vranckrijck.

Tot Rotterdam is desen morgen de nominatie gedaen van de drie personen in mijnen voorgaenden gespecificert[12]. Twee plaetsen sijn noch open, die oock binnen veerthien dagen sullen werden vervult, doch soo niet wel op de saecke en wert geleth, soude het affsterven van een nieuwe vroetschap, want int eerste maer drie plaetsen waren vacant, souden licht de heckens daer wederom werden verhangen, waervan ick eenyge hebbe geïnstrueert. Soo haest sal dese saecke niet sijn affgedaen.

Ick sal op hetgene uEd. raeckt letten.

Desen 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conync.

In dorso schreef Grotius: [1]7(?) Ian. 1639 N. Reig.

En boven aan de brief: Rec. 25 Ian.

1 Lodewijk XIII.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
5 Cornelis Corneliszoon Jol; zie no. 3921, p. 20 n. 10.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Safī I.
8 Diederigh van Waerdenburgh.
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
10 De Franse resident La Boderie.
11 De keizerlijke commissaris Boehmer.
12 Zie no. 3921 dd. 3 januari.

3934. 1639 januari 20. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Felicissimum praeteriti anni exitum Gallis fuisse nativitas delphini[2] et Brisaci occupatio[3] docet. Faxit Deus, ut ingressus et progressus huius currentis non minus eis felix faustusque[4] sit, praesertim si hoc ad pacem Europae conciliandam facere potest; quam quidem inprimis misere desolata Germania anhelat et tot millia miserorum suspiriis suis et lacrymis flagitant.

Cosaci, qui nuper quasdam rursus excitaverant turbas, totos se regis[5] voluntati commiserunt et se inposterum ductum ducis Polonici - qui ipsorum exercitui ex placito regiae Maiestatis praeficietur - sequuturos solemniter promiserunt.

S.R.M.tas 10 huius mensis Varsavia cum tota aula, principe sorore[6], et episcopo Vratislaviense fratre[7] Lithvaniam versus abiit in finibus Poloniae et Prussiae electorem Brandenburgicum[8] visurus. Nos Sisyphum nostrum adhuc volvimus nec quicquam promovemus.

Tractatus de exactione marina per aliquod tempus intermissi iam brevi ex benignissima regiae Maiestatis voluntate reassumentur. Largiatur Supremus rerum Arbiter, ut negotium hoc felicem sortiatur exitum malaque impendentia a nobis avertat.

Bona spe sumus regem Galliarum[9] principem nostrum Casimirum[10] brevi vinculis soluturum, quam etiam auxit nobilis ille a rege nostro in Galliam eius cancellarius[11] missus. Hoc si fit, amicitia, quae inter regna Poloniae et Galliae intercedit, magis magisque coalescet arctiorque reddetur.

Nihil amplius addo, ne peccem in publica commoda, quibus continenter promovendis Excell. vestrae omnes curas cogitationesque suas impendit.

Deus optimus maximus Excell. vestram florentem atque incolumem diu servet et vitae spacium cum iis bonis exaequet, quae in Excell. vestram magno republicae christianae commodo summa contulit.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Jasky mpp.

Dantisci, XIII Cal. Febr. A.o M.DC.XXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 febr.

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., coll. Boetzelaer no. 556. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3981. Voor de schrijver, Israel Köhne, genaamd von Jaski, zie men dl. VII, p. 441 n. 10.
2 De latere Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
3 Breisach was op 17 december door Bernhard van Saksen-Weimar ingenomen.
4 Vgl. het opschrift op de stadspoorten van het oude Rome: Felici Favstoqve Ingressvi.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Anna Katharina Constance Wasa (1619-1651).
7 Karl Ferdinand Wasa (1613-1655).
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 Lodewijk XIII.
10 Jan II Kazimierz.
11 Peter Dembski.

3935. 1639 januari 20. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

I'ay receu vostre lettre du 4 courrant[2] et vous ayant envoyé desià mon récépissé i'attendray infailliblement le payement de ce que me doit le sieur Heuf[3] ou au moins d'une partie; autrement ie vous proteste que ie suis ruiné et d'honneur et de la bourse icy, ayant perdu mon crédit à cause de ce retardement qui fait acroire à mes créanciers que tout ce que ie leur dis depuis tant de temps de mon change ne sont que des songes. Et au surplus ie ioints icy une double quittance qui toutesfois ne servira que pour une, espérant que monsieur Heuf ne prétendra plus d'autres excuses, car s'il veut attendre les descontes ie ne seray sitost payé pouvant arriver qu'elles soyent trop retardés par chemin ou en Suède.

Par cy-iointes lettres de Constantinople vous verrez le principal des nouvelles que i'ay à cest' heur vous priant de les envoyer avec cest' advis allemand en Suède soubs mon couverte, n'ayant peu vous envoyer un' autre copie apart faute de mon escrivain[4] qui est estropié et les autres il faut payer bien cher pour la moindre pièce.

Oultre cela nous avons que les Corsaires sont dans la mer avec 47 vaisseaux pour offenser les Vénétiens et que le Turc[5] tâche de s'accomoder de la tresve avec le Persan[6] pour avoir ses coudes franches contre les chrestiens.

De nos Suisses ie ne me promets rien plus d'ordinaire, la division qui est parmy eux et faute de courage empeschant toute bonne résolution.

L'Espagnol[7] a permis que les chefs Grisons rappellassent mille hommes à pied du Milanois pour avec cela garder le Rhin contre le duc Bernard[8], dont le peuple est malcontente, sçachant que ce sont autant d'Espagnols, estants levés et payés de leur argent. Leghanes[9] est conformé dans son gouvernement de Milan et le Melos[10] s'en va pour estre vice-roy de Sicile.

Nous attendons le retour des Suisses de Solaire[11], qui nous esclairciron de ce qu'ils y ont conclus.

Ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,

Tout le vostre

C. Marini.

De Zurig, ce 10/20 de Jenvier 1639.

Ie n'ay plus d'argent que pour deux sepmaines; si cependant ie n'en reçoy point ie vous proteste que ie ne sçay d'où en prendre.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Safī I.
7 Philips IV.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans bevelhebber in Noord-Italië.
10 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
11 De landdag van Solothurn (Soleure), gehouden van 17 tot 20 januari 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 (?) Feb.
En in dorso: 20 Ian. 1639 Marin.

3936. 1639 januari 20. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U. Ex.ce missive van 20 9vember[2] hebbe ick ontfangen en dancke over de communicacie vant 'tgene daer passeert.

Over het stuck van prins Casamirus sijn gevangenisse[3], met de aparencie van los te geraacken, daer is ons hier sulcken te weten wat aen gelegen.

De differencie tusschen sijne may.té[4] met dese goede stadt die gaet hoe langs hoe dieper imbroulleren, begerende sijne may.té gesanten uyt den raet ome haere privilegiën te ventuleren, die men hier verstaet geene explicacie lijden konnen en darome doende sijn gesanten uyt de dry ordeningen, dat is het gantse corpus, te seynden en eyndelijck is te vreesen datter niemanden en sall gaen willen, ooc dor absencie van veele uyt de hundertmannen; gaet veel tijt wegh daer dan de ongenade te hove sooveel meer toenempt. Soo den tijt dor affsterven geene veranderinge brengt, dese stadt en kan mijns ordeels onder correccie sonder interposicie van beuytenlantse pottentaeten de saecke niet uytvoeren.

Den 10 van dese maent soude sijne may.té van Warschauw naer Littauwen opgebrocken sijn en de Spiringen[5] den 8en ome tot Grodnauw de mondelinge conferencie over het stuck van den toll met den churvorst van Brandeborgh[6] te prepareren en wordt dese tsaemencompste niet alleen gevreest ter marckelijck naerdeel van dese stadt, maer ooc tot groote perturbacie in negocie en navigacie van de gantse Oostzee, daer men eyndelijck vreest groote onheylen uyt ontstaen sullen. De Spiringen naerdat sij van Coninxbergen tot Warschauw haere conferencie met den churvorst an sijne may.té secretelijck gedaen, sijn van den coning gerecompenseert met eene signorie van 6 à 8 dusent gulden intrade (?) leggende in Preuyssen en gehoorende tot des coninx euconomie, daervan op den lesten rijxdagh geconstitueert is niet te mogen veraliënen ofte ontfangen sij en passen daer niet op, al lacht op den altaer.

Watter passeert sall ick U Ex. adviseren. Den coning van Dennemarcken[7] comporteert hem genereux. Naer dat mij den resident Carel van Craquau[8] bericht, soo kommen sijne schepen prima vera op de reede ende saude de saacke van de stadt seer geaffeccioneert sijn.

Ick recommandere mij in uE. goede graecie en blijve, mijnheer,

U Ex.cie diener
P. Pels.

De 10/20 Jan.rii 1639, Dansick.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats gezant te Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Jan II Kazimierz.
4 Wladislas IV (VII) van Polen.
5 Voor hun namen zie men dl. IX, p. 108 n. 2.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Christiaan IV.
8 Karel van Cracou, resident van de Republiek in Denemarken.

Adres: Son Exellence Monseigneur l'Ambassadeur de sa may.^{té} e Couronne de Swede, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Martij.

En in dorso: 20 Ian. 1639. Pels.

3937. 1639 januari 22. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quod significant literae Excellentiae vestrae datae 10 Januarii[2], sperare caesarianos non bene conventurum Gallis cum duce Vinariensi[3] de possessione urbis, in eo haud plane vana eorum conjectura est. Cupidi sunt magis Galli fines proferendi quam diligentes in partorum custodia. Dux maxime premitur pecuniae penuria. Magna fecit impendia, quae ei non redduntur. Brisacum aliaque oppida ut serventur, novis sumptibus ad arma, commeatus resque alias opus; reddendi multis equitum equi. Huic incommodo mederi possent Angli, possent et Helvetii. In utroque laboramus, praesertim si Helvetios ad foedus aliquod pertrahere possimus. Galli ducem in aulam vocant; an venturus sit, multum dubito. Praesidio Brisaci praepositus est Erlachius[4]. Praesidium est ex Germanorum cohortibus Flersheimei[5] et Herstenii[6]; Galli ad hoc ducenti, paullo plures e Benfeldio. Machinae in urbe trecentae. Commeatus in urbem deferuntur[7] multi et ad itinerum istorum tutelam in proximis vallibus tenet se pars equitum; pars alia adjuncto etiam pedite nonnullo comitatum Burgundiae petunt.

Galli, qui a Longavillano[8] venerant, ad Mosellam se retulere. Guebriani[9] et Smidsbergii[10] miles Thani arcem oppugnat capto jam oppido.

Landscronum pergit nolle se dedere. Sed necessitatem impositura ei creditur aquae penuria, a qua satis longe abest arx ejus in jugo montis sita clivum obtinente oppido.

Nobilitas Alsatiae reditum ad sua orat; agricolas ultro dux revocat.

Comes Bilia[11] a Mediolano rediens suadet caesarianis, ut ante omnia Helvetios, Bernates maxime ac Basileenses, aut expugnent aut metu cogant imperata facere; eo curato cuncta, quae ad bellum sunt necessaria, duci defutura facilemque de ipso victoriam fore. Nunc inter Helvetios trepidatur, discordatur, coitur Araviam. Rex[12] ipsis ad refovendos animos misit CCCC florenorum millia.

Rhaetorum amicitiam impensius quam ante captum Brisacum colunt Hispani adduntque a Gallis metum; quo permoti procerum illi, qui sine vi Hispanica ne contra plebem quidem satis tutos se putant, auctis Stegae ad Rheni pontem et Clavennae praesidiis videntur duas Hispanorum cohortes in Vallem Telinam recepturi ad claudendos transitus.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 164. Gedrukt *Epist.*, p. 497. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 203.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johann Ludwig von Erlach. In de copie te Uppsala is abusievelijk ‘Estachius’ gelezen.
5 Hans Philipp von Flersheim, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Bedoeld wordt Philipp Eustachius von Hattstein; vgl. no. 3941.
7 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: adferuntur.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
10 Ludwig von Schmidberg.
11 Antonio Biglia.
12 Lodewijk XIII.

Actum quicquam hic cum Bavaro[1] nondum percipio. Sed Leuthmarus[2] satis triste accepit responsum non posse a Rege suscipi negotium Palatini[3] tam arduum, ut Austriaci ne iter quidem iis, quos ipse missurus sit, velint concedere. Verum res haec, ut ego judico, non alio spectat quam ut illigetur Anglus[4], quod fieri ipsius potissimum electoris Palatini interest. Tota de re ut judicare liceat, videndum ante omnia, an successurum sit negotium traducendi in usus et Galliae et Angliae Hassici militis[5] paribus impensis, ad quam rem parata habet rex Galliae CL florenorum millia, dum tantundem det Anglus; deinde vero, an placitura sint in Suedia Angliaque pacta ea, quae inter D. Salvium[6] Roumque[7] praeformata fuerant.

Gotzius[8] extra periculum non erit. Quia et multos inimicos habet et mos est potentum, quamvis fortuitis, reum subdere.

Illud quod de principe Ruberto[9] moliri Bavarus dicitur, credibile fit etiam Anglis.

Casimiri principis[10] libertatem non video in propinquo esse et, si esset, rex in eo beneficio nihil nisi suas res respiciet, nisi in foedere aliquid etiam de eo convenerit.

In literis D. Salvii ad Daniae regem[11] multa simul congeri video alia aliis speciosiora. Sed culpa tardatae pacis apud hostem manet, quamdiu Batavis de itinere non caverit.

Magnus D. cancellarius[12] de suo cis mare itinere tempus deliberandi in ver sumsit[13] interim quae evenient in consilium adhibiturus.

Venetos audio jam hostilia passos a Turcis trans Adriam. Tamen persto in hac sententia futurum, ut Veneti divites et more divitum timidi bellorum incerta redimant[14] quanti poterunt minimi amicis etiam, quorum id fieri refert, in id allaboraturis.

De Britannicis dissidiis nihil boni intelligo. Sed si rex Britanniae curam Palatini ac protestantium per Germaniam suscipit, sperem id profuturum ad sanandas suspiciones, praeterea amotis ad externum bellum quibus arma placent, redituram plebi quietem.

Batavis et ventos, quoquo opus est, secundos opto et consilia, qualia res ipsorum ac communes expetunt.

Scribit ad amicos Melander[15] nullam se militiam sumturum, si quam sumpturus est, nisi ducis Vinariensis. Et ab ipso consilia poscit.

1 Maximiliaan I van Beieren.
2 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Karel I.
5 De lezing der copie te Uppsala is abusievelijk: milites.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
7 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
8 Johann, graaf van Götz, generaal-majoor in het leger van Ferdinand III.
9 Ruprecht van de Palts.
10 Jan II Kazimierz.
11 Christiaan IV.
12 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 In de copie te Uppsala staat: sumit.
14 In de copie staat abusievelijk: reclinant.
15 Peter Melander, graaf van Holzapfel.

Liber de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae ex Actis desumtus publicis[1], quo regis regnique jura contra molitiones pontificias defenduntur, ipsius regis jussu vendi est prohibitus. At Romae scribuntur libri, qui regna omnia velint a pontificis pendere nutu, non modo si tyranni sint, quod populare est, aut haeretici, quod superstitiosos decipit, sed etiam si negligentes, cujus culpae sane magis exsortes sunt hoc saeculo pontifices quam reges.

Deo optimo maximo valetudinem resque[2] omnes Excellentiae vestrae et omnium ad ipsam pertinentium commendo.

Excellentiae vestrae singulari cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Janu. A.^{o} 1639.

Philippus Mansfeldius[3] in reditu est ad exercitum. Maguntinus episcopus[4] metu urbem suam deseruit.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 19/29 jan. 1639.

3938. 1639 januari 22. Aan Christina van Zweden[5].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Accepi his diebus exemplum literarum Augustae majestatis tuae tum ad me[6], tum ad regem[7], plane quales jampridem acceperam, quarumque imperium regi ob nomen patris adeptum[8] gratulatus impleveram. Quare non existimavi adeundum mihi rursus regem, sed literas has, quarum pares jam diu est quod rex habet, apud me detinui.

Valent bene et rex et regina[9] et puer regius, qui nunc lactet quam antehac melius expeditiusque.

Consilia et res magnae in ver differentur, quod ut felix fortunatumque sit Majestati tuae ejusque sociis, serenissima et potentissima regina, domina clementissima, Deum supplex veneror.

Augustae majestatis tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

1 Dit anoniem verschenen werk van Pierre Dupuy heeft als titel: *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane.* M.DC.XXXIX.
2 De copie geeft abusievelijk: meque.
3 In 1638 had hij het commando overgenomen van Johann, graaf van Götz; zie dl. IX, p. 754.
4 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 495. Antw. op no. 3797 (dl. IX, p. 619).
6 No. 3797.
7 Lodewijk XIII.
8 Op 5 september 1638 was Lodewijk XIV geboren.
9 De Franse koningin Anna van Oostenrijk.

Lutetiae, 12/22 Ianuarii anni 1639.

3939. 1639 januari 22. Aan J. de la Gardie[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ut D. Soucheo[2] ea praestem omnia, quae proficisci a me possunt, sufficere poterant vel auctoritas apud me Sublimitatis tuae vel meritorum illius praedicatio.

Nunc cum utrunque hoc ad ejus commendationem coëat, hoc magis annitar, ut desideria ejus non subsequar tantum, sed et, si possim, praeveniam.

Rogo autem Sublimitatem tuam, ne ulla in re, quae ad ipsam amicosve ejus pertineat, meae parcat operae; nihil enim opto magis quam Excellentissimis regni rectoribus[3] et universis inservire publice et singulis privatim.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam diu regno nobisque omnibus incolumen servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Ianuarii 1639.

3940. 1639 januari 22. Aan F. Junius[4].

Vir eruditissime,

Is[5], qui ad me et a D. Vossio et abs te commendatrices attulit literas, quaecunque a me praestari poterunt tantis suffragatoribus facile obtinebit. Te bene valere et opportuno ad studia frui otio, plurimum gaudeo.

D. Patricius Iunius[6] ita est de literis meritus, ut ab amantibus literas omnibus amari debeat. Accedet ad communem causam privata, ex qua me debitorem habeat, si ipsius beneficio, quod ipsius nomine et D. Goffius[7] mihi obtulit, nancisci possim codicis Cyrilliani novi federis[8] excerpta. Mitti autem tuto chartae poterunt ad D. Ternerium[9], qui discedente jam hinc Illustrissimo D. legato Scutamorio[10] mansurus hic est, ut filii ejus[11] institutioni praesit.

Vale, vir mihi multis nominibus carissime.

Tuus ut semper tuo jure

1 Gedrukt *Epist.*, p. 498. Jacob Pontusson de la Gardie (1583-1652), vermaard Zweeds generaal.
2 Louis Raduit de Souches.
3 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
4 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk., cat. v. hss. no. 674. Beantw. door no. 3967. Gedrukt *Epist.*, p. 498. Franciscus Junius (1589-1677) -François Du Jon Jr.- was de broer van Vossius' tweede vrouw Elisabeth Junius. Hij was bibliothecaris van Thomas Howard, graaf van Arundel.
5 Christian Rave; vgl. no. 3967, n. 10.
6 De Engelse graecus Patrick Young (1584-1652).
7 Stephen Goffe.
8 De codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament, in 1627 door Cyrillus Lukaris, patriarch van Konstantinopel, geschonken aan Karel I van Engeland. Zie ook de brief van Johann Friedrich Gronovius aan Claude Saumaise, dd. XVII. Kal. Jul. Julian. MDCXXXIX (P. Burmannus -ed.-, *Sylloges Epistolarum*, II, p. 595-596).
9 Bedoeld wordt Matthias Turner, huispredikant van John Scudamore.
10 John Scudamore, Engels gezant te Parijs.
11 James Scudamore (1624-1668).

H. Grotius.

Dabantur Lutetiae, XII/XXII Ianuarii MDCXXXIX.

3941. 1639 januari 22. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Maximo meo cum gaudio intellexi ex literis Sublimitatis tuae, quas 4 datas Novembris[2] modo demum accipio, summam illam, qua ipsa me semper prosecuta est, benevolentiam manere neque negotiorum meorum, quae ipsi commendaveram, excidisse memoriam. Quare confisus plane tuae Sublimitatis verbis vivam non paulo securior ac proinde etiam ad ea, quae mihi agenda sunt, intentior levatus ea sollicitudine futuri, quae me non minus quam praesentia incommoda premebat.

Heufdius[3] et pecunias Suedicas habere se negat et, cum mihi antehac dedit aliquid, dedit et tarde tanquam de suo et per particulas exiguas, ita ut nunquam mihi id, quod ex Hollandia huc protraxeram, reponendi ad fructus faciendos facultas ulla fuerit.

Delectavit me etiam illa pars literarum, quae reginam dominam nostram[4] bene valere et in spes magnas crescere significat; praeterea paratam esse, ita ut oportet, Suediam aut ad capessendam pacem nec iniquam nec segregem aut ad arma armis repellenda. Deus, utrocunque res ceciderit, eventus det bonos regno, bonos etiam orbi christiano.

Brissaci praefectura data Erlachio[5] est Helvetio. Praesidium ipsum ad bis mille propemodum ex Germanicis est cohortibus Flequensteni[6] et Hatsteni[7] exceptis Gallorum ducentis.

Caeteri Gallorum partim Mosellam versus rediere partim ad Thanum sunt capto jam eo oppido arci imminentes. Ducis[8] eques vicinas insidet valles ad iter defendendum commeatibus, qui non parva copia Brissacum advehuntur; equos reddit iis, qui suos proelio aut morbis amiserant. Partem item equitis multumque peditis versus comitatum Burgundiae misit.

Nobilitas Alsatica operam dat, ut redire in villas et agros possit.

A machinis ita bene instructus est dux, ut cum nuper gratiae Deo in templo cathedrali actae essent solenniter ac festum deinde consilium celebraretur, trecentae urbem Brissacum personuerint.

Brissaci in suam potestatem pertrahendi adhuc valde cupidi manent Galli ac pecunias, quarum ob ingentia impendia egere ducem sciunt, retinent. Praetexunt metum, ne, si quid duci sinistrius eveniat, hostis urbe potiatur.

Ego contra iis, qui me hac de re convenerunt itemque Anglis[9], ostendi ipsorum Gallorum interesse, ut a Germanis urbs teneatur. Vidisse nos tot loca amissa per negligentiam partim eorum, qui sub cardinali[10] res non semper ex ipsius voto

1 Gedrukt *Epist.*, p. 496; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 564. Gedeelt. in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 202v. Antw. op no. 3849 (dl. IX, p. 699).
2 No. 3849 (dl. IX).
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Christina van Zweden.
5 Johann Ludwig von Erlach.
6 Hans Philipp von Flersheim; vgl. no. 3937 en n. 5 aldaar.
7 Philipp Eustachius von Hattstein.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
10 Richelieu.

curant partim praefectorum. Quid non opus metui, si quid cardinalis patiatur humanitus cessaturaque sit illa eximia, quae multa peccari vetat, auctoritas? Quid si, quod Galliae frequens, cum hominibus et consilia mutentur? Quo tum in periculo ducem fore, si Brissacum non ipse habeat? Sperare nos futurum, ut Anglis annitentibus resuscitetur intermortuum prope foederis Germanici corpus. Posse principes, nobiles, civitates in id pertrahi, si Germanici sanguinis principem potentem videant, habentem arma, tenentem in finibus loca. Si et ipsum et ea loca videant Gallici regni fieri accessiones, alienos a tali societate fore omnium animos.

Missus ad ducem est, qui eum in hanc aulam pelliciat. Si venit, pro certo habeo Brissacum Gallorum futurum. Sed et multa sunt, quae ducis praesentiam requirunt in Alsaticis partibus et aulae otium luxusque ei displicent et difficile ei est hic dignitatem, ut vellet, tueri.

Anglis ostendi, quantum in Brissaco duci permittendo momenti sit ad res, quae nunc agitantur. Premi eum maxime pecuniae penuria. Ei malo mederi Anglis hactenus feriatis quam Suedis longo bello exhaustis facilius.

Videntur id non rejicere, et qui ibi pro Anglia residet[1] jamque in Angliam rediturus est, spem fecit duci eam rem promovendi. Alterum, quod ducis firmare animum viresque posset, foret, si Helvetii protestantes, quorum exitio imminere Austriacos, maxime vero Bernatium ac Basileensium, multis literis interceptis, multis praeterea argumentis aliis compertum est, perduci possent ad foedus faciendum cum duce Vinariensi tutelae mutuae causa, saltem dum bellum hoc manet.

Indicavi et ipse et per amicos Genevensibus, Helvetiorum vicinis et amicis, ut conciliatores velint esse hujus rei, quae alioqui neque a duce facile neque ab Helvetiis capiet exordium. Spem feci, si id fiat, posse, ubi pax componetur, etiam Helvetiorum securitati caveri nominando eos inter amicos Suedorum, ut fieri solet.

Gratum duci esset, si super hoc Brissaci negotio regina nostra suos ipsi sensus panderet. Videtur enim optare, ut ea quoque auctoritate sibi uti liceat ad trahendum negotium. Relinquo Sublimitatis tuae prudentiae dispiciendum, quid ea in re factu sit optimum.

Anglis iterum de Transamasiana regione ad transitum in Westfaliam necessaria vulsi aures. Convenerunt cum Gallis, ut CL millia florenorum Galli, totidem Angli contribuant, ut Hassicum militem pariter ad se pertrahant. Et agit nunc de ea re Vesaliae Estampius[2]. Sed aversos audio esse a Gallis Hassicos, quod promissa antehac minus processerint.

Scribit ad amicos, quos hic habet Melander[3], se, si militaturus sit ultra, nulli nisi duci Vinariensi militare velle. Id an ex animo scribat inescatus caesarianis pollicitationibus, dubitari potest.

Landscrona etiamnunc duci resistit, sed spes est aquarum penuria deditionem posse exprimi. Arx in montis jugo sita est, in clivo urbs.

Vidit me qui Palatini[4] res agit Luthmarius[5]. Responsum, quod ore enuntiatum est illi, nunc scriptum exspectat, abnutivum est. Causam, quam Galli praeferunt, cur petita abnuant, miror. Dicunt videre se summas in ipsius negotio difficul-

1 Oliver Fleming.
2 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.
3 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.

tates, cum imperator[1] ne iter quidem iis, quos ille missurus sit, velit addicere. Revera exspectant Galli, quid facturi sint Angli super foedere, et recte. Moram foederi adferre poterunt recrudescentes motus Scotici, quanquam, ut dixi Anglis, pars saepe prudentiae est sub belli externi specie amovere factionis capita et hominum militarium florem.

Credibile quoque est multas iniquas suspiciones emorituras, ubi palam adjutari res Palatini ac protestantium apparuerit.

Editus hic nuper est magnorum virorum annisu liber[2] continens deprompta ex actis regiis ac parlamentaribus documenta splendida earum libertatum, quas sibi regnum et ecclesia Gallicana, non, ut pontificum dono acceptas, sed ut ab antiquo more retentas perpetuoque usu defensas, vindicat, dignum lectu etiam externis opus, ut appareant tum artes pontificum in annos vim suam intendentium, tum difficillimi labores, quibus aegre se tutantur qui gliscenti semper potentiae jus relinquunt ad captandos plebis animos. Quantum haec evulgatio nocere sibi posset, satis intellexit pontificis nuntius[3] multumque moliendo adjutoribus et monachis effecit tandem, ut pro rege[4] ac regno factus liber a consilio regio nomine regis ipsius divendi vetaretur. Ita sub regibus aut ignaris aut ignavis tantum saepe fit damni, quantum successores aegre sarciant mirumque est pro regibus scribi Lutetiae non licere, cum Romae quotidie contra reges et eorum jura libri fiant.

Pater Josephus[5] paulo ante mortem inhiabat archiepiscopatui Remensi et obtineret, credo, si viveret, etiam cardinalatum. Plus in eo homine jacturae fecit Bavarus[6] quam Gallia. Cardinalis, ut magis etiam se muniat, praeter cohortem, quam habet sibi propriam, mille draconarios ad tutelam sui assumit. Eo etiam ex regii corporis custodibus multi confluunt, ideo quod certiora sint cardinalem quam regem sectantibus stipendia.

Octodecim naves longae armantur, usui futurae in mari, qua Italiam alluit.

Davausium[7] huc vocari pater ipsius D. Rossiacus[8] asseverat speratque ei traditum iri negotia, quae pater Josephus habuit, quod quomodo Chavigniaci[9] bona cum gratia fieri possit, equidem non video; quippe pater Josephus, ut monachus et ecclesiasticis honoribus semet parans politicarum dignitatum nomina non curabat. Davausius vero, post tot tantasque legationes obitas non videtur contentus fore labore sine honoris titulo. Secretarii autem status quatuor jam sunt nec plures unquam fuere. Si novus fiat ad res externas, id decedit Chavigniaci gloriae et commodo.

Noyerius[10], qui res belli curat, aegre fert Brissacum introducta quae victor sequitur sacra multumque is potest ad labefactanda res protestantium sive non videnti omnia sive dissimulante multa cardinali. Existimantque prudentes talium,

1 Ferdinand III.
2 Zie no. 3937, p. 45 n. 1.
3 Giorgio Bolognetti, nuntius te Parijs.
4 Lodewijk XIII.
5 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
6 Maximiliaan I van Beieren.
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant residerend te Hamburg.
8 Jean-Jacques de Mesmes, sieur de Roissy († 1642). De uitgave der *Oxenst. Skrifter* verwijst ten onrechte naar de graaf van Russy.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
10 François Sublet, seigneur de Noyers.

si ad Fontarabiam res bene processissent, non abfuturum fuisse ab exitio ducem Vinariensem.

Audio Hamburgi inter legatos certari calide, sed quibus de rebus, non intellexi.

Philippus Mansfeldius[1] in reditu est ad exercitum. Elector Magontiacensis[2] in urbe sua manere non ausus Saltzburgum se recepit. Vidua Sabaudica[3] cogentibus magis quam orantibus Gallis patrem Menottum[4] in carcerem dedit. Imperatoris copiae ad Danubium et in Franconia se tenent.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, semper Sublimitati tuae protector fautorque sit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Ianuarii 1639.

Iam modo per D. Soucheum[5] accipio literas, quibus Sublimitas tua mihi ejus res commendat. Curabo eas tanquam Suedicas summa animi promptitudine. Pari omnia, quae tua Sublimitas mihi commendabit exsequar.

Nummi Brissaci cuduntur insignibus Saxonicis et Brissacensibus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3942. 1639 januari 22. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ad ea, quae scripsi hodie[7] haec addenda habui me omni modo per amicos, qui hic sunt quique apud ducem[8] sunt, dehortari ducem ab itinere ad regem[9] hoc tempore. Interjecta locorum spatia multos dant trahendi temporis colores. Multis, ubi coram agitur, ad negandum frons tenera est: quod si negare quis perstet, major ex ipso conspectu offensa.

Matrimonia duci a Gallis ostentantur duo, alterum Combalettae[10], quae nunc ducissa est Eguillonia, potens opibus et cardinalis[11] propinquitate, sed et suis

1 Vgl. no. 3937, p. 45 en n. 3 aldaar.
2 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Pierre Monod.
5 Louis Raduit de Souches.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 497; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 580. Gecit. in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 199.
7 No. 3941.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Lodewijk XIII.
10 Marie-Madelaine de Vignerot, dame de Combalet, hertogin van Aiguillon († 1675).
11 Richelieu.

natalibus et per mariti[12] memoriam minor quam ut eam respiciat Saxonici generis princeps; alterum virginis Rohaniae[13], magno genere, magnorumque bonorum haeredis. Sed hoc posterius tentandi ducis causa repertum est, minime enim velit rex

12 Antoine de Beaumanoir du Roure, heer van Combalet.
13 Marguerite de Rohan († 1684).

tali conjugio augeri vires et animos Galliae protestantibus multum vexatis et, si qua detur occasio, semet vindicaturis. Hanc virginem rex collocare voluit in matrimonium ducis Nemorosii[1]. Ipsa, ut id effugiat, pactam se dicit a patre principi Roberto Palatino[2]. Revera comitis Suessionensis[3] amores sperare creditur, si quando ei melior fortuna affulgeat.

Adversus illam difficultatem, quam movent Galli de periculo Brissaci, si dux moriatur, dixi posse praefectum, qui nunc est[4], ex gente natus regis socia ac foederata aut, si quis ei successurus est, jurejurando obstringi, si quid tale duci eveniat, se urbem nemini traditurum, nisi ex Suediae Galliaeque consensu. Significavi etiam duci ipsum et consilia et spiritus sumere debere principis magnum territorium possidentis, quales principes non solent nisi necessariis plane de causis finibus suis excedere. Inter praesidiarios Brissaci sunt a Benfeldio trecenti.

Princeps Robertus multo quam ante durius custodiri a caesarianis scribitur.

Opto, Excellentissime et illustrissime domine, tuae Sublimitati prosperrima omnia.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Ianuarii 1639.

Rex dilata, diu CCCC millia florenorum subito misit ad Helvetios disturbandis iis, quae agitare ibi Vinariensem putat.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3943. 1639 januari 22. Aan N. van Reigersberch[5].

Myn Huisvrouw neemt by tydt en wylen wat tydts om haar Historie te dicteren[6].

Voor de Vereenigde Nederlanden moet genoeg zyn, te konnen behouden, dat zy in onze werelt, in Oostindië, Guinea en Brasyl bezitten. De Koningen wel eenigzins, maar vooral de Republyken moeten een maat stellen aan hare begeerlykheit.

Maar Richelieu is de eenigste mensch, die Vader Joseph[7] beklaagt. Hy heeft aan hem een groot Meester verloren van zyne fyne streken en konstgrepen. De Kapucyn dacht weinig tydt voor zyn dood zich te doen verheffen tot Aardsbisschop

1 Louis van Savoye, hertog van Nemours († 1641).
2 Ruprecht van de Palts.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 208; 188; 227. Antw. op no. 3924; beantw. d. no. 3955?
6 Nadere gegevens hieromtrent zijn mij niet bekend.
7 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.

van Reims. Hy heeft veel tot nadeel van het Huis van den Palts bestaan om den Hartog van Beieren[1] dienst te doen. De Engelschen verheugen zich in zyn dood, uit vermoeden dat hy de beroerten in Schotlandt onder de hand styfde, gebruikende daar toe, gelyk naderhant bleek, een anderen Kapucyn genaamt Hyacinth[2] zynen vertrouwden[3].

Ik laat niet na, zoo daar in als in alle andere gevallen het best te doen, en zoo men zeit een oog in 't zeil te houden.

3944. 1639 januari 24. Van P. de Groot[4].

Venerande parens,

Heri literas tuas[5] recte accepi et cum iisdem etiam inclusae D. Crusii[6] ad me nescio cujus incuria ad vos perlatas.

Accepi eodem die et alteras a D. Crusio, quibus intelligo mortem celsissimae principis unicae Gustavi magni[7] sororis[8]. Ea Arosiae fatis concessit. Motus agricolarum in Nericia felicissime sedatos et inde salvum rediisse et incolumem Illustr. eius parentem[9] etiam scribit. Item Exc. regni cancellarium[10] ad praedia sua (pro)fectum fuisse, unde post festum Nativitatis cum reliquis regni proceribus Holmiam vel ad aliam urbem ad comitia celebranda properaturus esset. Scriptae eae erant XV Decembris stylo veteri, iudicii non minus quam affectus in me plenae. Non desinam cum eo litterarum illud commercium serio colere.

Scrips(it) nuper ad me Blavius[11], ut si qua sin(t) quae addi libris de Jure Belli ac (Pacis)[12] velis, petere se, ut ea mittantur par(are) enim se novam editionem.

Obiit ante pa(ucos) dies defuncti nuper Cunaei vidua[13]. Vide(tur) gratis-

1 Maximiliaan I.
2 Hyacinthe Kerver.
3 Vergelijking met een mededeling van gelijke strekking in de brief van 22 januari (no. 3941) aan Axel Oxenstierna doet vermoeden, dat dit fragment stamt uit een - verloren geraakte - brief van dezelfde datum aan Nicolaes van Reigersberch, temeer daar deze datum past in de wekelijkse berichtgeving van Grotius aan zijn zwager.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
5 Ontbreekt.
6 Johan Jespersson Kruus.
7 Gustav II Adolf.
8 Katharina, paltsgravin van Zweibrücken, gestorven op 13 december 1638.
9 Zijn tweede vader Gabriel Gustavsson Oxenstierna.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Dr. Joan Blaeu of diens broer Cornelis.
12 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII, zie Ter Meulen-Diermanse, no. 571; zie ook C. van Vollenhoven, *The growth of Grotius' De Iure Belli ac Pacis as it appears from contemporary correspondance* in *Bibliotheca Visseriana* (Lvgduni Batavorvm 1926) VI, p. 131-177.
13 Maria van Zeyst, gestorven te Leiden op 21 januari 1639. Zij was weduwe van Petrus Cunaeus.

simum hic fore, si epigramma ali(us) in obitum viri magni scribere non dedign(atur). Ego facturum me aliquid filio[1] promisi.

Mortuus etiam heri est, dum in museo suo esset, advocatus Sorgius[2] magno hujus curiae damno.

Scripta ea Petavii[3], de quibus mihi scribis, dabo operam, ut accipiam et legam; miror tam paucos hic esse earum rerum curiosos.

Deum precor, Venerande parens, ut vobis omnibus adsit salutifer.

Tibi obedientissimus filius.

Hagae Com. XXIV Janu. MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Febr.

In dorso (opgeplakt): 24 Ian. 1639 P. de Groot.

3945. 1639 januari 24. Van Willem de Groot[4].

Frater optime,

Litteras et tuas et uxoris XV hujus mensis scriptas[5] recte accepimus.

Filios[6], qui in castris Vinariensibus sunt, bene valere et a duce[7] aestimari jucundum fuit intelligere; majorem natu posthac melius tibi dicto audientem fore speramus.

Fiunt et hic bellici paratus, qui utinam melius succedant quam anno praeterito, nisi nos interea, quod malim, pax intervisat.

1 Johannes Cunaeus (1617-1673). In 1640 publiceerde hij *Viri Cl. Petri Cvnæi J.C. aant. Varii Argumenti. Accedit Præter alias ejusdem Dissertationes Consilium in causa Postliminii*. Lugduni Batavorum Ex Officina Isaaci Commeline, Anno MDCXL. Op p. 309-311 staan gedichten van Hugo de Groot, Johan Foreest, Willem Staeckmans, Claude Saumaise, Willem de Groot, Pieter de Groot.

2 Nicolaes van Sorgen (1582-1639): 'In den Jare 1639 op den 23 January sijnde een Sondag des middags ten 12 uuren is mijn vader Nicolaes van Sorgen op sijn comtoir dood gevonden van een hertvang of soo anderen meenen van het doorbreeken van een apostumatie boven het diaphragma, is gevonden voor het vuur sittende op een stoel, in beide handen papieren hebbende 't Hoofd hangende en den hoed afgevallen, had geen half uur te vooren gesproocken'. (W. Muusse, *'n Familieboek Van Sorgen* in het *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, XI (1957, p. 151).

3 *Dionysii Petavii Avrelianensis & Societate Iesv de Potestate Consecrandi Et sacrificandi Sacerdotibus à Deo concessa: déque communione vsurpanda, Diatriba. Aduersus nouam Dissertationem Anonymi cuiusdam; qui Christiani sacrificij consecrandi, offerendíque potestatem etiam laicis attribuit*. Parisiis, Apud Sebastianvm Cramoisy Typographum regium ordinarium, viâ Iacobæa, sub Ciconiis. M.DC.XXXIX. Cum Priuilegio Regis, & Approbatione Doctorum.

4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3928; beantw. d. no. 3958.

5 No. 3928.

6 Cornelis en Diederik.

7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Obiit ex amicis nuper Cunaeus[8], de quo filius[9] jam ante te monuit; nunc vero etiam Sorgius[10] repentina morte a catharro extinctus: in altero academia,

8 Petrus Cunaeus ((1586-1638), in leven hoogleraar te Leiden.
9 Johannes Cunaeus.
10 Nicolaes van Sorgen; zie hierboven n. 2.

in altero forum maximam fecit jacturam. Habebat Cunaeus stipendium quingentorum florenorum pro advocatione maritima; nunc ut ei succedat, operam dat Graswinkelius[1], assertor quippe maris liberi[2], sed multis id commentum non placet.

Narravit nuper Heinsius[3] obiisse Borussum[4], qui suas ad te litteras detulit, quare alius tibi erit quaerendus, per quem respondeas. Ejus notae in novum testamentum cum Aristarcho[5] in magnam molem excrescunt et jam ad NNNNN pervenerunt.

Salmasius[6] in secunda de Usuris[7] parte promittit se quamplurimos ejus errores demonstraturum.

Plerique hic arbitrantur successurum D.^{o} Camerario[8] in legatione Spiringium[9], certe gener Camerarii Ultrajectum commigrat neque ipse hic domum reconduxit. Sed tu haec aliunde melius intelliges.

Deus Optimus Maximus te nobis, ecclesiae, patriae, diu servet incolumem. Salutant te parentes[10], uxor[11] aliique amici.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIV Ianuarii 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et Couronne de Suède, A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Febr.

En in dorso: 24 Ian. 1639. W. de Groot.

3946. 1639 januari 24. Van N. van Reigersberch[12].

Mijnheer,

Den heer ambassadeur van Vranckerijck[13] is van Wesel thuys gecommen ende

1 Dirck Graswinckel.
2 Over Graswinckel's weerlegging van het *Mare Clausum* van John Selden zie men o.a. dl. VII, p. 143 n. 2.
3 Daniel Heinsius.
4 Henricus van Bommel.
5 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum MDCXXXIX.
6 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
7 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
8 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag († 1651).
9 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds agent en raad van financiën.
10 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
11 Alida Graswinckel.
12 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K72d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 501. Antw. op no. 3932; beantw. d. no. 3962.
13 Jean d'Estampes, markies van Valençay.

van sijne negotiatie hoort men gans niet, waeruyt eenyge conjectuyren maecken sijne Ex.te met eenyge hooftofficieren int secreet heeft gehandelt; andere willen mij doen geloven onverrichter saecken vandaer is gescheyden. De lantgravinne[1] hout men om het tr(actaet) te voltrecken naer Cassel gaet ende dat Mylander[2] t'eenemael naer den keyser[3] het[4] hooft we(nd).

Den conynck van Denemerc(ken)[5] heeft tegens den cheurvorst [van de] Pals[6] ende agent Craccou[7] propoosten gevoert, alsoff hij, indien de Sweden tot geen vredentractaet hun willen innelaten, sijne wapenen bij die van den keyser soude vougen. Somyge meenen die comminaciën meer geschieden om sijn entremise niet onvruchtbaer te houden ende den keyser, aen dewelcke hij hoge voor den tol van Geluckstat is geëngageert, contentement te geven, als om deselve ten effecte te brengen; maer dat de croone Sweden andere opinie daervan heeft, moet men geloven, omdat veel volkx op de frontieren tegens Denemarcken wert geschickt.

Sijne Hoocheyt[8] behertycht seer de continuatie van het secours van 50.000 guldens ter maent aen de crone van Sweden ende doet hetselve de steden ernstych recommanderen, waerin niemant als Amsterdam difficylder gevonden en wert. Ick sal niet naerlaten bij die stadt ende andere mede te contribueren hetgene mij mogelijck is.

Voor uEd. particulier sal met ernst moeten worden gesorcht ende niet soo seer hier als in het rijck selffs, want hoe ick mij die saecke langer bemoye, hoe ick claerder ontdecke, dat het bij Aelianus[9] niet aen wille, maer aen provisie ontbreeckt. Vandage heeft sijn Gestreng. mij getoont hetgene uEd. hem op de assignatie aen monsieur Heuft[10] gegeven heeft geantwoorde, houdende hetselve, doch al laechende, als een gegeven dementi, hetwelck ick in goede forme hebbe geëxcuseert. Sijn Gestreng. wilde tonen met brieven van monsieur Heufft selffs, dat hij de croone bekent noch in de dertychdusent guldens schuldych te wesen, niet te min seyt alle andere devoiren tot uEd. betalynge te willen doen, belovende ingevalle het subsidie hier wert geconsenteert, dat uEd. de eerste ende voor alle anderen op de lijste van degene, die daervan sullen genieten, sal werden gestelt met verseeckerynge, dat het consent gedragen sijnde hij raet weet om de penyngen te genieten. Dat is al, dat ick in die saecke vooralsnoch weet te doen. Ten principale - seyt hij -, dat niet en is te vreese, de dilayen moeten met patiëntie opgenomen werden, sijnde sijne Gestreng. selffs vrij veel meerder somme ten achteren.

In de antwoorde op hetgene den heer van Oosterwijck[11] raeckt neempt contentement in hetgene uEd. aen de croone heeft geschreven.

Tot Rotterdam sijn desen morgen op de nominatie van vroetschap gebracht

1 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
3 Ferdinand III.
4 In de tekst staat ‘heet’ (of ‘heel’?).
5 Christiaan IV.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Karel van Cracou, Staats agent te Hamburg.
8 Frederik-Hendrik.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, Zweeds agent en raad van financiën.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.

Schiltvynk[1], Prins[2], Arkenbout[3] ende den naesten maendach hebben voor Leyden van deselve stoffe te stellen. De keuse kan voor ons niet qualijck wtvallen.

De ambassadeurs sijn naer Polen noch niet genomineert. De vergaderynge scheyt morgen. De militie blijft gelijck die is. Nieuwe finantiën sijn noch niet verschaft.

Wat den heer Banner[4], die nu over de Elve is, sal verschaffen verwachten wij.

Meer te schrijven beletten mij verscheyde distractiën.

Desen 24 Ian. 1639.

Dat den heer Camerarius[5] soude wesen verlaten, wert van nieuws seer gediscoureert. Aelianus seyt nergens van te weten. Ick kan noch niet oordeelen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

In dorso schreef Grotius: 24 Ian. 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 4 Febr.

En verder: Van Salvius. Mullerus. Van subsidie en van 't coper. Amsterdam.

3947. 1639 januari 25. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[6].

Hoochgeboren doorluchtige Fürst,

't Is mij ten hoochste lief geweest uit uwe Fürstelijcke Genades schrijven van den negende Decembris[7] te verstaen, dat uwe Fürstelijke Genade contentement neemt in mijne geringe diensten bewesen aen mijn heer den hertogh uwes Fürstelijcke Genades heere soon[8]. Mijnen dienst sal altijd aen sijne Fürstelijcke Genade bereit ende wensche occasie te hebben om meerder te mogen doen tot bewijs van hoe grootelijcx ick sijne hoochtreffelijcke qualiteiten eere ende respectere.

Godt sij gelooft, dat sijne Fürstelijcke Genade sijne gesondheit weder becomt ende oversulcx bequaemer sal sijn om oft te Parijs[9] te leeren de exercitiën van het lichaem als dansen, schermen, te paerd rijden, ofte tot Straesburg te voltrecken sijne seer geluckelijck begonnen studiën, waertoe het aen sijne Fürstelijcke [Genade] daer sijnde geene goede hulpe en sal ontbreecken. Tot het een ofte het andere werdt de ordre van uwe Fürstelijcke Genade verwacht.

Ick bedancke uwe Fürstelijcke Genade vor aant. sijne favorable affectie tot mij, dewelcke ick altijdt sal erkennen ende soecken te meriteren, oock Godt almachtigh bidden, hoochgeboren doorluchtige Fürst, uwe Fürstelijke Genade met alle, die

1 Dirk Jansz. Schiltvink.
2 Pieter Prins.
3 Cornelis Arckenbout.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg, Gallica 8-10. Eigenh. oorspr. Gedr. *Ep. Grot. ad domum Suec.*, p. 23. Johann Kasimir (1589-1652), paltsgraaf van Zweibrücken, was gehuwd met Katharina, zuster van Gustav II Adolf.
7 Ontbreekt.
8 Karl Gustav (1622-1660), paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X van Zweden.
9 Op de befaamde ruiteracademie van Pierre de Hannique, sieur de Benjamin.

haer aengaen, te bewaeren ende nevens de gesontheit allerlei voorspoet te verleenen.

Uwer Fürstelijcke Genade gantsch willige dienaer
H. de Groot.

Te Parijs, den 15/25 Januarii 1639.

Adres: Hoochgeboren Doorluchtige Fürst Johan Casimir, Palsgraef bij den Rijn, Hertogh in Beyeren, Gülick, Cleef, Bergen etc.

In dorso: Present. Stegb., den 6 Martii 639.

3948. 1639 januari 25. Van G. Müller[1].

Illustrissime et excellentissime domine legate,

Nisi literas Excellentiae vestrae ipsis Kal. Ian. datas[2] accepissem, parum habuissem materiae, de qua ad Excellentiam vestram hac vice referrem.

Postquam enim exercitus Bannerii[3] Albim transire coepit, formidine omnia ita complevit, ut et commissarii caesarii[4] et principum ac statuum Lunaeburgum ad comitia missi consiliarii praepropera fuga se subduxerint nec nunc ausint Lunaeburgum redire, diem quamvis sibi crastinum tum dixerint.

Comes Curtius latitat hic podagra vexatus, non minus tamen animo, quam corpore aeger, modo aedes hic conducens habitandas, modo reditum in aulam, modo iter ad Daniae regem[5] simulans, ut sunt pavidis in incerto consilia.

Ipse Daniae rex frustratus spe sua de nobilitate regni sui concepta ac solutus metu a milite Suedico multum de fervore pristino remissurus creditur ac detrectaturus colloquia Curtii potius quam appetiturus.

Bannerius aggredi Dömizium ob inundationem aquarum non potuit nec pontem etiam navalem construere. Navibus tamen jam transduxit in alteram Albis ripam universum exercitum, praeter impedimenta et tormenta, in quibus transvehendis occupatissimus est. Ipse hesterna vespera urbem hanc incognitus tamen intravit ac cum domino d'Avausio[6] collocutus est domino legato Salvio[7] Lawenburgum ad ipsum interea profecto. Hodie summo mane non appellato magistratu urbis nec alio quoquam ad exercitum rediit.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 32a. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3912; beantw. d. no. 3983. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 No. 3912.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau (1592-1659) en Dr. Johann Söldner. Over deze bijeenkomst te Lüneburg zie men *Samuelis Pufendorfi Commentariorum De Rebus Suecicis Libri* XXVI, p. 331; *Theatri Evropæi Continuatio III*, p. 919 vv.; *Theatri Evropæi ... Vierter Theil*, p. 73 vv.
5 Christiaan IV.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant te Hamburg.
7 De Zweedse diplomaat Johan Adler Salvius.

Quid decreturi sint Lunaeburgici ad Brunsvicenses principes[8], nondum nobis constat. Dominus legatus Row[9] nulla necdum mandata accepit ac parum abest, quin deceptum se agnoscat ipse et fateatur.

8 Georg, August en Friedrich, hertogen van Braunschweig-Lüneburg. Na de vrede van Praag in 1635 volgden zij een neutraliteitspolitiek.
9 De Engelse diplomaat Thomas Roe.

Palatinus[1] quid agat vel non agat, nec ego scio nec ipse, puto, scit.

E Transylvania nuntius[2] venit ac reditum nunc hic expectat Bisterfeldi[3]. Pollicetur magna, non de principe[4] tantum suo, sed et de Hungaris, quos in partem belli venturos ait.

Alia nunc non suppetunt.

Excellentiae vestrae ac toti Illustri domui annum hunc et quos porro sequi divinae providentiae placuerit, faustum felicemque[5] ex animo voveo precorque.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
G. Müller ltpp.

Hamb. d. 15. Ian. st. Jul. anno 1639.

Adres (met andere hand): A son Excellence Monsieur Grotius, Ambassadeur Ordinaire de Sa Majesté de Suède en France à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Febr.

3949. 1639 januari 27. Van Ch. Marini[6].

Monsieur,

Conforme ce que désirez par la vostre du XII courrant[7] i'envoye mon paquet soubs la couverte du sieur Heuf[8], lequel ie prie dereschef pour quatre ou cinq cent dalers par advance, pour avoir de quoy vivre, pendant que ses descomtes viennent de Suède. Autrement ie ne sçaurois que faire, ayant perdu icy tout mon crédit à cause du retardement de ce change que i'avois publié l'esté passé par toute la ville pour sauver mon honneur et m'aquérir du crédit, et n'ayant rien plus pour engager, sur ma seule parole personne ne se voudra asseurer come qui ay manqué tant de fois de parole. C'est un mauvais traittement certes qu'on me rend pour mes services, qui desià me suis ruiné à cause de ma charge et attiré la haine de tous costés pour la passion que i'ay pour la Suède et le bien public, sans sçavoir quelle récompance i'en emporteray de ceux que ie sers. On devroit certes plustost donner son congé aux honnestes gens que de les laisser croupir en tel deshonneur et misère dans une charge publique et loco tam illustri. Pour un homme de moyen ce seroit difficile manquer de son gage pour deux ans et demy; tant plus à moy qui suis exilé avec ma femme[9], et chargé et de famille et des gens que i'entretien pour l'honneur de la

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Johann Heinrich van Bisterfeld.
4 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Romeinse heilwens; vgl. het welkom op de stadspoorten van het oude Rome: Felici Favstoqve Ingressvi.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9[aant.]. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Ontbreekt.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 Allessandra Paravicini Capelli.

couronne. Verbis certe non expresserim, quantis hic premar angustiis, quae sensim et me et conjugem meam conficiunt. Ie ne laisse pourtant de me confier en vostre affection, qui fera tant que au moins ie puisse estre assisté au plustost de quelque portion d'argent que i'atten avec impatiance.

Les Suisses ont consenti la levée que la France demande hormis Lucern Schviz, Undervald et Zug, qui toutesfois à la fin s'accomoderont aussy, aimant l'argent de France aussy bien que les autres.

Ie iointsⁱ icy ce peu que i'ay de Rome et d'autres choses vous escriray par l'ordinaire prochainⁱⁱ, l'angoisse de mon esprit me travaillant à cest'heur tant que ie suis du tout inhabile de vous entretenir de ce que ie voudrois.

Le bon Dieu me veille délivrer de ce labyrinthe où ie me trouve, en me donnant le moyen de pouvoir recognoistre un iour utilement la peine qu'il vous plaist prendre à l'endroit de moy, qui cependant demeure passionnément, monsieur,

Vostre serviteur redevable et le plus
devot et affectionné amy
Marini.

De Zurig, ce 17/27 de Jenvier l'an 1639.

L'ordre de Malte a envoyé un ambassadeurⁱⁱⁱ à Venise pour offrir à icelle république tout son secours possible contre le Turcⁱᵛ.

In margine: Il faudra que vous m'advisez tousiours de la reddition de mes lettres que i'addresseray au sieur Heuf.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 febr.

En in dorso: 27 Ian. 1639 Marin.

3950. 1639 januari 29. Aan L. Camerarius[v].

Illustrissime domine,

Verum est quod scribit in epistola 18 Januariivi Excellentia vestra Gallos calide id agere, ut in sua manu sit Brisacum. Metuere se dicunt, ne per ducisvii mortem aut casum alium quod ipsorum pecunia partum est in hostium perveniat manus. Contra vero dux timet, ne siquid regiviii aut cardinaliix acciderit humanitus mutatis, ut solet fieri, Gallorum consiliis pax Brisaci largitione redimatur, sibi pereat belli praemium. Terrent et exempla tot urbium, tot castellorum amissorum per Gallorum negligentiam. Neque vero spernendum aliud, quod Germanos, quorum voluntates, si fieri potest, nobis recolligendae sunt, nulla res gravius offendet et a duce alienabit quam si

1 Ontbreekt.
2 No. 3954 dd. 31 januari.
3 Henri d'Estampes-Valençay. Hij kwam op 10 januari 1639 in Venetië aan; zie de brief dd. 14 januari 1639 van Josua van Sonnevelt, Staats agent te Venetië, aan de Staten-Generaal. (Hs. Den Haag, ARA., arch. Staten-Generaal no. 6904).
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 165. Gedrukt *Epist.*, p. 499. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
6 Ontbreekt. In de uitgave der *Epist.* staat: 17 Ianuarii.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Lodewijk XIII.
9 Richelieu.

videant morem introduci augendi Galliam de rebus imperii. Quid futurum sit et an media aliqua possit reperiri via, quae utrisque metum demat, videbimus. Si quod fert rumor et ipse praedicat, venturus huc est dux, id nobis signum erit non irritos spei suae Gallos fore.

Ex Italia et aliunde literae nuntiant Hispanis ita videri non posse recuperari Brisacum neque Vinariensem a possessis distrahi[1], nisi captis Helvetiorum illis urbibus, unde ducis alitur exercitus. Ea res an Basileenses et eorum vicinos excitare possit, ut consiliis fortibus suae prospiciant tutelae, discemus cum tempore.

Apud Rhaetos magis magisque gliscit paucorum potentia plebe invita. Et Stegam et pontem ad Rhenum Rhaeti ex Mediolanensi regione revocati tenent, quibus stipendium ab Hispano[2] est.

Princeps Condaeus[3], qui hic nunc est, sperat se hoc anno magni aliquid gesturum ad Hispaniae fines. Det Deus[4]. Quomodo de ante actis se purget, videbit ex charta, quam mitto, Excellentia vestra.

Vidua Sabaudica[5] in literis ad Helvetios eam conjurationem, quae deprehensa est, eo pertinuisse ait, ut Augusta Taurinorum caperetur conscio et arcis praefecto[6] ac praeterea Carmaniola. Sed rumor per Italiam sparsus adjicit propositum fuisse iis, qui hanc rem susceperant et viduam et puerum ducem[7] transferri Mediolanum. Duci ipsi haud firma valetudo accendit spes cardinalis Sabaudi[8], qui amissis nunc reditibus, quos in subalpina regione habebat, ab Hispano victum petit multum laborante Sabaudi legato[9], ut Romam revocetur a pontifice[10].

De pace Persica dubitatur. Nam literae, sed veteres, de obsidio adhuc Babylonis loquuntur. Sed quando in fines Persarum se injecit[11] rex Mogolensis[12], credibile est Persas utrique pares non fore.

Nisi hyems impediret, non levibus, ut nunc, pugnis, sed justis praeliis et obsidionibus et classibus inardesceret in Venetos bellum.

Non dubium est, quin processus Bannerii[13] nihil magis impediat quam, si ipse in Lusatiam Silesiamque se promoverit, suspectus a tergo Danus[14] cum sociorum agmine. Quorum de consiliis ut rectius judicemus, exspectanda nobis acta conventus Luneburgici. Bellum hoc, si quod unquam, insolentiae plenum est

1 De uitgave der *Epist.* heeft: detrahi.
2 Philips IV.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Deze woorden ontbreken in de tekst der *Epist.*
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Chiaffredo Benso di Santena.
7 Carlo Emanuele van Savoye.
8 Maurizio van Savoye.
9 Amedeo dal Pozzo, markies di Voghera.
10 Urbanus VIII.
11 De copie te Uppsala heeft de lezing: injicit.
12 Shāh Djahān (1593-1666) was de vijfde Groot Mogol (1627-1658). Op 27 november 1638 schreef Cornelis Haga, Staats 'orator' te Constantinopel, aan de Staten-Generaal het volgende: 'Vuyt Cairo heb ick advys, dat daer door gepasseert was een ambassadeur van den coning van Mogol, die aen desen keyser int leger gesonden wert met een seer rijck ende treffelijck present van juwelen, costelijcke tenten ende andere manufacturen, coemende te water over de Roode Zee. Men oordeelt, dat het is om Sijne Keyserlijcke Majesteyt tot de continuatie van de crijch iegens Persia t'instigeren om oock van d'andere zijde sijn proffijt te moegen doen, nademael er bijnae een erffviantschap tusschen die twee potentaten schijnt te wesen.' (Hs. Den Haag, ARA., arch. Staten-Generaal no. 6904).
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Christiaan IV.

et licentiae militaris post se trahens inopiam ac solitudinem, quarum ad defugienda tributa vis est omni oratione efficacior.

Nisi Angli in foedus veniant, de quo Galli pene desperant, non puto hic quicquam actum iri pro Ruberto principe[1], quem audio ita antehac rerum sacrarum fuisse incuriosum, ut facile spe aliqua honorum ad mutationem impelli possit.

Inter principem Mauritium[2], qui hic est, et ducem Nemorosium[3] nuper verborum intervenit acerbitas. Reconciliatio facta est authoritate Condaei principis, cui ego diligenter causam Palatini[4] ut aequiorem commendaveram. Venit ad me princeps Condaeus ipse et narravit mihi curae sibi fuisse honorem principibus omnibus suspiciendae domus.

Legatorum Britannicorum Scutamorius[5] hinc abit, manet Licestrius[6].

Multa hostium tenent Galli et Vinariensis, hostis Gallici soli nihil. Itaque credibile est Gallos ad pacem difficiliores fore, praesertim cum pecuniae adhuc suppetant et advocatur huc Chevreusia[7], ut ducem Lotharingum[8], apud quem gratiosa est, permoveat ad proprias pactiones. Offertur[9] ei pro Lotharingia ducatus intra Galliam aliquis nec sane deest ei quod de imperatore[10] queratur. Legatus a Polonis, qui Venetiis fuit[11], Genuam ac Florentiam invisit, inde ad pontificem iturus.

Italorum sermonibus ad cardinalatum destinatur frater imperatoris[12].

Legatus, qui Constantinopoli est, Venetus[13] in adventum judiciumque sultani[14] reservatur. Dicitur qui ad Euxinum est Tartarus[15] cum millibus quinquaginta in Moscoviam irrupisse. Multae autem Cosaccorum Asacensium naves a Turcis captae. Nobis magis expediret Turcam omissis Persis, Venetis, Russis, pro aggere se objicere Austriacorum felicitati in multorum pernitiem exundanti.

Landscronum se duci Vinariensi dedidit. Magnis praesidiis tenet hostis quae circa Brisacum restant. At Constantia ait sibi se tutandae sufficere, militum metuens.

Mortuus est Benfeldii Quernhemius[16], vir egregius.

Sex millia militum ex Helvetiis conducere regi permissum. Thanum etiamnunc defenditur. Mercius[17] in Lotharingia hybernat. Ad defensandum[18] comitatum

1 Ruprecht van de Palts.
2 Moritz van de Palts (1621-1654).
3 Louis van Savoye, hertog van Nemours (1620-1641).
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: effertur.
10 Ferdinand III.
11 Francesco Bibboni.
12 Aartshertog Leopold Wilhelm (1614-1662), broeder van keizer Ferdinand III, later (1647-1656) landvoogd der Zuidelijke Nederlanden.
13 Alvise Contarini.
14 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
15 Behadir-Ghiraï.
16 Arendt von Quernheim.
17 Ofwel Caspar, vrijheer van Mercy, ofwel diens broer Franz die in Beierse dienst gegaan was.
18 De copie te Uppsala heeft: defendendum.

Burgundiae, in quem hinc Galli, inde Vinarienses irruunt, exspectantur Hispanorum sub Sarmiento[1] cohortes.

Deus, Excellentiam vestram et ejus necessitudines servet sospitetque.

Excellentiae vestrae sincero cultu obstrictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Januarij 1639.

De incluso epistolae epistolio feci quod Excellentia vestra voluerat. Legi cum magno dolore: atque[2] utinam tam meae sit potestatis adferre remedium quam malis talibus commoveor.

Compertus est ducis Vinariensis exercitus ad Porentruiam undecim millia.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae, 4 Febr. st.v. 1639.

3951. 1639 januari 29. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Vidi, ut debui, Condaeum principem[4]; resalutatum me venit illico. Multa inter nos de rebus illis, quae nunc apud omnes sermonum materiam faciunt. Valet naturali judicio et rerum experientia. Conveniebat inter nos neque Riceliaco cardinali neque Arausionensi principi[5] expedire bellum finiri, quo fruantur ad securitatem, gloriam et commoda sua et suorum. Suediae putabat eas esse res, ut pacem pati possit retenta ora maritima ad sui tutelam, imo et pacis ipsius, quod ipsum ut fiat, si quando pax coëat, e re esse Galliae. Pecunias, quibus bellum eget, in Gallia deesse nondum, in Batavis non facile defuturas et, ut desint, esse in Gallia, unde id sarciatur. Suediam pecuniae non divitem, hominibus exhauriri bellis et gravibus et jam diuturnis. Tributa, quae per Galliam exiguntur intendunturque in dies ut lucrosa tractantibus ita populo esse gravia et multa inde posse evenire non provisa. Bonorum virorum esse pacem, etiamsi obtineri non possit, a Deo precibus exposcere neque civilem tantum, sed et ecclesiasticam.

Hac occasione et editi libri de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae[6], cum de discrimine potestatis spiritualis et temporalis, ut mos est loqui non satis accuratus, quaedam dissereret princeps, dixi et ex antiquis scriptoribus confirmavi ecclesiasticam functionem ministerium magis esse quam potestatem, cujus ministerii usus venerandus sit, quippe a Deo per Filium institutus, et proinde dignus, quem reges

1 Don Antonio Sarmiento de Acuña.
2 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 498; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 569; gedeelt. in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 203.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Frederik Hendrik.
6 Voor de titel van dit werk van Pierre Dupy zie men no. 3937, p. 45 n. 1.

tutentur; abusus autem Deo ingratus, ecclesiae et reipublicae nocens subsit coercitioni regiae potestatis, cujus munus est Dei legem et salutem populi tueri, mala autem omnia comprimere.

Haec verissima esse et ipse fatebatur neque imperatores tantum Romanos, sed et reges, Francos maxime, eo jure usos. Detritum id partim regum partim eorum, qui regibus adsunt, socordia, horum etiam privatis cupiditatibus, industria vero ac diligentia pontificum et hominum ipsi servientium. Ut quis hoc saeculo christiani nomen, catholici cognomen sibi vindicet, requiri, ut sacris scripturis fidem adhibeat, non ex privata cujusque interpretatione, quae seditionibus, schismatibus, saepe et bellis dat occasionem, sed ex consensu veterum ecclesiarum universali atque perpetuo apparente passim in scriptis virorum praestantissimorum, maxime vero in symbolis et actis conciliorum vere universalium, quae ante divortium orientalis et occidentalis ecclesiae habita sunt, et ab imperatoribus ecclesiisque omnibus probata; praeterea vero, ut abstinens a calumniis et factionum studiis allaboret ad restituendam ecclesiae veritatem, qualis a Christo imperata et ab apostolis constituta est, omnesque voti ejusdem, quamvis per eos, qui ecclesiis dominantur, externa communione, quod dolendum est, divulsos, pro fratribus suis, id est pro christianis ac catholicis, habeat.

Haec omnia princeps et sibi dicebat probari et sapientissimis, quos cognosset, hominibus.

Haec ad legationem meam non multum pertinentia ideo tamen liberalius commemoranda censui, ne ignoretur, quis hic sit virorum eminentissimorum sensus istis de rebus. Nam eorum, qui in parlamentis sunt, prope omnium eadem est sententia habenturque tales Romae nihilo meliores haereticis.

Pecuniae ab Hamburgo recipiendae spes me fefellit. Neque Spiringius[1] aut Heufdius[2] definiti quicquam loquuntur. Ego tamen curae Sublimitatis tuae per literas jam mense Novembri[3] mihi testatae confidere non desino. Caeterum videor mihi, nisi id nolit Sublimitas tua, principis et amicorum commendatione posse consequi, ut de pecunia Gallica suis temporibus salaria mea accipiam. Heufdius, cui aliquando locutus sum ea de re, id minime vult ob causas mihi non incognitas, sed ipsi quam aut Suediae aut mihi utiliores.

Landscronam jam in potestatem suam accepit dux Vinariensis[4] et in propinquo arcem aliam.

Obiit Benfeldii praefectus Quernhemus[5], vir egregius et, quod genus hominum princeps Condaeus maxime apud me laudabat, publico utilis, non inutilis sibi.

Queritur graviter dux Carolus[6] de imperatore[7] et de Hispano[8]. Spem concepere Galli eum a veteribus amicis male curatum in Gallicam amicitiam transferri posse et induci, ut pro Lotharingia et Barri ducatis accipiat loca introrsum in Gallia sita, puta ducatum Andegavensem aut Bituricensem, praesertim cum liberos nullos habeat. Ad Chevreusiam[9], quae multum apud eum ducem sibi cognatum valet, missus est abbas Doratus[10], ut huc veniat ei negotio conciliatrix futura.

1 Petter Spiring Silvercrona, agent en raad van financiën van Zweden.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 No. 3849 dd. 14 november 1638 (dl. IX, p. 699).
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Arendt von Quernheim.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Ferdinand III.
8 Philips IV.
9 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
10 De abbé Du Dorat, thesaurier van de Sainte-Chapelle te Parijs; hij was in dienst geweest van het Huis van Lotharingen.

Princeps, quem dixi, Condaeus filium suum[1], magnae spei juvenem, offert ultro in matrimonium marescalli Brezaei filiae[2], ut hac affinitate cardinalem magis sibi devinciat. Dux autem Guisius[3] diu jam absens et lites metuens damnosas ob naves, quas olim, cum mari Massiliensi praeesset, dubio jure cepit, et ipse filio suo, principi Iainvillio[4], matrimonium aliquod intra cardinalis necessitudines quaerit.

Legitur multum emissa jam in vulgus oratio principis Condaei[5], qua culpam non captae Fontarabiae in ducem Valettam[6] rejicit. Eam mitto, ut et ipsius, qui eam dixit, quanquam quaedam in Valettarum domum duriora omissa in editione sunt, eloquentia noscatur et documentum hoc sit, quam res narrari soleant diverse. Nam summam defensionis ducis Valettae misi antehac[7].

Est hic vir quidam rerum non imperitus, qui regi[8] monstrat rationem abolitis tributis novis omnibus, sub quibus plebs gemit ob exactorum injurias et lites, in menses singulos vertendi in fiscum suum novem milliones librarum Francicarum ac praeterea perpetuo alendi militiam millium quinquaginta. Commentum hoc huc abit, ut cuivis homini non egeno injungatur in diem solidus unus, quales solidi viginti libram sive florenum Francicum faciunt. Ego vero nescio, an id placiturum sit res pro nutu versantibus. Sed si introducatur semel, mansurum et hoc puto et non minus alia. Nunc peregrini omnes ad censum vocantur.

Cardinali Riceliaco cum Arausionensi principe melius jam convenit conglutinante eos principis uxore[9], quae magna a rege dona accepit.

Existimat princeps Condaeus, si dux Vinariensis in aulam veniat, omnino Brissacum regis futurum peccatumque in eo a Gallis, quod cupiditatem suam, quamvis non iniquam, nequando aut per ducem ipsum aut per successores ejus ad hostes Brissacum perveniat, nimis cito nudaverint, cum prius fuisset ducem huc pertrahere.

De Rohaniae[10] conjugio cum eo duce nunquam assensurum regem, ne protestantium Gallorum hac conjunctione res revalescant fractorum viribus magis quam animis.

Idem princeps laudabat patrem Josephum[11], ita tamen, ut non dissimularet errasse eum diu et post contractum a Bavaro[12] matrimonium inexcusabiliter, quod Bavarum putasset ab Austriaca amicitia spe imperii ad ipsum traducendi posse abstrahi.

Quae Marinus[13] diligenter scribit non repetam. Addam tantum multum

1 Louis de Bourbon, prins van Condé (1621-1686).
2 Claire Clémence de Maillé-Brezé.
3 Charles de Lorraine, hertog van Guise (1571-1640).
4 François de Lorraine, prins van Joinville (1612-1639).
5 *Discours veritable prononcé par Monseigneur le Prince, en l'Assemblée de Guyenne, tenuë par mondit seigneur en l'hostel de ville de Bordeaux, le treiziesme novembre mil six cens trente-huict.*
6 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (1592-1661).
7 Zie dl. IX no. 3832, p. 679 en n. 5 aldaar.
8 Lodewijk XIII.
9 Amalia van Solms.
10 Marguerite de Rohan.
11 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
12 Maximiliaan I van Beieren.
13 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

trepidari circa Brissacum in illis, quae Austriaci tenent, locis, cunctaque impleri praesidiis praeter Constantiam, quae sibi tutandae se parem putat.

Sex millia Helvetiorum rex conducit.

Mercius[1] Lotharingicus ductor in parte Lotharingiae hybernat gravis popularibus. Dux ipse Vesontione est, minus valens.

Ad comitatum Burgundiae tuendum, quem et Vinariensis et Gallus miles incursant, exspectantur Hispani.

Anglos ita scissos esse inter se factionibus, ita tenaces commerciorum, quibus prope soli fruuntur, ita palatinos ab illis aut segregari ut extraneos aut suspectari tanquam domesticos, ut nihil inde sperandum sit vegetum et acre, constans hujus aulae sententia est.

Picolominius[2] Francofurto Viennam transiit. Wormatia, Frankendalia, Heidelberga, Spira plena sunt praesidiis. Apud Eslingam maxima se pars habet caesariani exercitus. Ducis Vinariensis exercitus recensione ad Porentruiam ad undecim millia compertus scribitur.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, reginae[3], regno tuaeque Sublimitati prosper ac favens adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Ianuarii 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3952. 1639 januari 29. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

UE. laeste brief[5], daer de date in vergeten is, heb ick ontfangen. Blijve met uwe Ed. van opinie dat het Hessische volck niet licht in Franschen dienst sullen gaen, alsoo sij clagen bij gebreck van volcominge van de Fransche belofte veel vercort te sijn.

Het desseing op de craken in Angola is niet te verwachten; van de presentatie van den coning[6] aen de Westindische Compagnie heb ick hier niet verstaen. Den voorslagh evenwel is niet vremd.

Soo den hertogh van Wimar[7] comt te hoof, soo moet men geloven, dat hij Brisac wil geven in de Fransche handen.

Tot accomodatie van de saeck van den hertogh van Espernon[8] sie ick geene

1 Zie no. 3950, p. 61 n. 17.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Christina van Zweden.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3933; beantw. d. no. 3966?
5 No. 3933.
6 Lodewijk XIII.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.

apparentie, alsoo mijnheer den prins[1] heeft doen drucken sijne harangue[2] gedaen voor desen in 't parlement van Bourdeaux, meest tegen den hertogh van Valette[3], maer soo, dat Espernon oock niet gespaert en werd, hoewel eenige saecken, die in de propositie waeren aengeroert, nu daeruit sijn gelaeten.

De judicature over Houtebeens[4] gesellen waer nae mijne opinie beter gebleven bij de admiraliteit.

Tot Brisac is geen eigentlijcke hulding geseit, maer groote congratulatie ende de trante soodaenigh als ick heb gsechreven.

De advysen nopende 't oorlogh ofte paix tusschen den Turck[5] ende Persiën loopen hier mede verscheiden eenige houdende dat Baldach noch blijft belegert. De winter alleen belet, dat de Venetianen niet met groote macht in Dalmatië ende Cypres werden aengetast.

't Is mij lief, dat tot Rotterdam eerlijcke luiden in den dienst comen. Ick wensche die stad veel goeds, oock met intentie van haer dienst te doen, soo de occasie sich presenteere ende recommandere uE. alle voor dese geschreven saecken.

De keisersche clagen over de Spaignaerden van dat uit Italië geen volck is gesonden tot het secours van Brisac ende weigeren daerom uit Duitschlant volck nae Italië te laeten passeren.

De Switsers sijn oneenich; soo oock de Grisons, alwaer de gemeente clagen, dat alles bij weinige geschiet buiten haere kennisse. De garnisoenen van Steig ende de brugge aen den Rijn werden met Spaensch gelt betaelt.

Van de conspiratie, ontdeckt te Thurijn, schrijft de hertoginne[6] aen haere vrunden, dat hetselve is geweest Thurin in te nemen met hulp soo van anderen als van den gouverneur van het casteel[7] ende de plaetse van Carmagnola. Doch de geruchten (i)n Italië doen daerbij, dat de intentie is geweest de hertoginne ende de jonge (he)rtoch[8] te brengen op 't casteel van Milan. Den cardinal de Savoye[9], die hiermede alle sijn incomen uit Piedmont is quijt geworden, is geweest te Milan om wat gelds te becomen ende is den paus[10] bij den ambassadeur van Savoie[11] versocht om denselve cardinal te Rome te ontbieden om meerder swaericheit te verhoeden.

Hier sijn advisen dat den coninc van de Tarters[12] aen de Swarte Zee met vijftigduisent man is ingevallen in Moscovië ende dat de Turcken bij de dertich schepen hebben becomen op de Kosacsche Tartare die van de Moscovyten geprotegeert werden.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Zie no. 3951, p. 64 n. 5.
3 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
4 Cornelis Cornelisz. Jol; zie no. 3921, p. 20 n. 10.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Christine de France, hertogin van Savoye; voor de brief vgl. no. 3950, p. 60 n. 5.
7 Chiaffredo Benso di Santena.
8 Carlo Emanuele van Savoye.
9 Maurizio van Savoye.
10 Urbanus VIII.
11 Amedeo dal Pozzo, markies di Voghera.
12 Behadir-Ghiraï.

Landscroon is bij den hertogh van Wimar becomen ende prins Roderick[1] van Wittenberg die daer gevangen was vrij geworden.

Den hertogh van Lorraine[2] claegt over de keiserschen, omdat hij niet nae behooren wert gesterckt. Daer werdt bij de Fransoisen opgelet ende is den abbé Dorat[3] nae Engellant gesonden om de hertoginne van Chevreuse[4] hier te doen comen, teneinde sij denselve hertogh van Lorraine bewege om eenige recompense voor sijne verloren landen te nemen in Vrancrijck als Anjou ofte Berry.

De vijanden stercken seer alle plaatsen, die sij hebben in twintich mijlen ontrent Brisac ende werden bij veelen aengeraiden om de Switsersche steden, principalijck Basel, aen te tasten ende alsoo den hertogh de toevoer af te snijden ende Brisac weder te becomen.

Den gouverneur van Benfeld, Quernhem[5], is overleden. Than hout noch tegen.

De Switsers hebben den coning[6] toegestaen sesduisent man in haere landen te mogen lichten. Mercy[7], een Lorrainsche overste, is in Lorraine ende tot bewaering van de Franche Comté tegen de Fransoisen ende Wimarschen werden eenige Spaensche regimenten verwacht onder Sarmiento[8].

Den Venedischen ambassadeur[9] tot Constantinoplen werdt opgehouden tot de comste van den Grooten Heer. Den Poolsche[10], die tot Venetië is geweest, gaet nae Gennes, Florence ende voorts nae den paus. Slaet voor van den prince Casimir[11] tegen den prins Robert[12] te doen verlossen. Maer de Fransoisen vragen nae prince Robert niet veel ende meenen, dat hij sich te Wenen sal laeten instrueren in de religie; hebben oock weinigh hoope dat de Engelschen met ons in verbont souden mogen comen.

In Italië vallen veel discoursen, dat des keisers broeder[13] cardinael sal werden.

Hier werd gesproocken van den hertogh van Anguien[14], oudste soon van mijnheer den prins van Condé, te huwelijcken aen de dochter van den marescal de Bressé[15] ende van 't accommodement van de saecke van den hertogh van Guise[16], mede door een huwelijck van den prince van Joinville, sijne soon[17], met e(e)nige van de maegschap van mijnheer den cardinal[18].

Wij hebben hier eene die den coninc een middel aenwijst om alle de nieuwe impositiën ende gabellen af te doen, negen millioenen gulden maentelijck op te

1 Roderich van Würtemberg-Weiltingen (1618-1651). Hij was in juni 1638 door de keizerlijken gevangen genomen.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 De abbé Du Dorat; zie no. 3951, p. 63 n. 10.
4 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
5 Arendt von Quernheim.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Zie no. 3950, p. 61 n. 17.
8 Don Antonio Sarmiento de Acuña.
9 Alvise Contarini.
10 Francesco Bibboni.
11 Jan II Kazimierz.
12 Ruprecht van de Palts.
13 Aartshertog Leopold Wilhelm (1614-1662).
14 Louis de Bourbon, prins van Condé.
15 Claire Clémence de Maillé-Brézé.
16 Charles de Lorraine, hertog van Guise.
17 François de Lorraine, prins van Joinville.
18 Richelieu.

leggen ende daerenboven in alle tijden soo van vrede als anders vijftigduisent man wel te onderhouden. 't Middel is, dat yder man buiten d'heel armen, een stuiver 's daegs sal geven aen den coninck, 'twelck hij sustineert soo veel als geseit is te sullen uitbrengen.

Tot Parijs, den 29 Ianuary 1639.

Worms, Franckendael, Heidelberg, Spier sijn volgepropt van garnisoenen. 't Meerendeel van 's keisers volck is bij Eslingen. Schijnen te willen gaen nae Heilbrun. 't Leger van den hertogh van Wimar is gemonster[t] bij Porentrue ende bevonden ontrent elffduisent.

Mijnheer den prins van Orangie[1] is heel wel met den cardinael. Ick heb eenige geschriften gesien bij de keiserschen ende Spaenschen eertijd overgegeven aen die van Dantzig om alle den handel van Spaignie aen die van Dantzig te brengen met (?) aen de Hollanders deselve volcomentlijck af te snijden, doch voor desen tijd is dat niet te vresen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, Raed in den Hoogen Raide in Hollant In den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 25 (*sic*) Ianu. 1639 wt Paris.

3953. 1639 januari 31. Van P. de Groot[2].

Venerande parens,

Scripsi hisce diebus ad D. Crusium[3] ea, quae hic geruntur et quae in Gallia geri intelligo. Spero me ex eo auditurum tum quae ibi in Suedia aguntur, tum quomodo Smalzius[4] domui nostrae, ut audio, maxime infensus ibidem se gerat. Quantum ex literis eius percipio est nobis satis addictus.

Ego cras iterum in foro locuturus sum. Dedit mihi praeter eam etiam alias duas causas prima occasione agendas D. Silvius[5], cujus affectui ergo nos multum debeo.

Habeo hic poemata V. Fabricii[6] nuper edita; est in iis liber tuo nomini inscriptus. Additae sunt praeterea ad te litterae eiusdem, quas cum libro et epistolis Causauboni[7] a Gronovio[8] editis, quam potero primum transmittam.

Deus, Venerande parens, omnes conatus tuos prosperet.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

1 Frederik Hendrik.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
3 Johan Jespersson Kruus.
4 Peter Abel Schmalz.
5 Cornelis Bosch; zie no. 3918, p. 15 n. 2.
6 Vincentius Fabricius (1612-1667) uit Hamburg; zie betreffende de herdruk van Fabricius' *Poemata* no. 3908, p. 3.
7 *Isaaci Casauboni Epistulae, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii Hagae Comitis.* Ex Officina Theodori Maire MDCXXXVIII.
8 Johann Friedrich Gronovius.

Hagae Com., ultimo Ianu. MDCXXXIX.

Adres: Monsieur Monsieur L'Ambassadeur de Suède à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 febr.
In dorso: 31 Ian. 1639 P. de Groot.

3954. 1639 januari 31aant.. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ayant quasiment désesperé à cause tant de délais de recevoir aucun argent du sieur Heuf[2] et pourtant engagé desià la dernière bague de ma femme[3], voilà qu'on m'apporte la lettre du sieur Heuf avec ordre de recevoir deux cent risdalers, pendant que ses descomtes viennent de Suède. Ie recognois bien que c'est par vostre moyen et vous en suis extrèmemant obligé, aussy ne manqueray-ie à son temps de le recognoistre et m'en louer come ie faix chez monsieur le gran chancelier[4] vous priant de presser le reste, pour pouvoir payer mes deubtes et despêcher ma femme en Voltoline, où il semble que l'Espagnol se voyant pressé par tant de dangers il connivera que les Grisons entrent en possession de ce pays-là jusques à l'autre disposition de deux rois de France[5] et d'Espagne[6] qui ne se pourra faire sans une paix entre eux.

Après la mort du Genazy[7] tout est icy aux Grisons, encor que les Espagnols en soyent fort mal contents l'ayant trouvé bien utile à ses intérès. C'est une chose fort remarquable qu'on l'a tué de la mesme hache dont il s'estoit servy il y a plus de 23 ans, estant encor ministre, à tuer de sa main un Rodolp Plante[8], gran Espagnol de faction, y ayant esté porté par le seul zèle de la religion qu'il a à la fin changé, et d'autant qu'on ne fait pas exacte recerche des malfaiteurs, tout le monde croit que ceste conspiration contre sa personne vint du commun et non de ceux de Plantes.

Nos Suisses sont sollicitez pour une assemblée que l'empereur[9] demande, où il y aura bien de la brouillerie, mais quoy qu'il en adviene, nous sommes asseurez que le canton de Berne sera pour nous, ce qui est autant que tout le reste, et de leur domaine le duc Bernard[10] pourra estre secouru de tout ce qu'il luy faut.

Le gran seigneur[11] se retranche auprès de Bagdat, du succez duquel siège dépendra la guerre contre les Vénétiens, lesquels on entretient cependant dans des

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Allessandra Paravicini Capelli.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Lodewijk XIII.
6 Philips IV.
7 Georg Jenatsch, vermoord op 24 januari 1639.
8 Bedoeld wordt Pompejus Planta, die in 1621 door Jenatsch vermoord was. Zijn broer Rudolf Planta overleed in 1638. Eén van de moordenaars van Jenatsch was Rudolf († 1640), zoon van Pompejus Planta.
9 Ferdinand III.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

doutes. Ils ont réservé deux galères de ceux de Tunisi, qu'ils offrent à cest' heur au Gran Turc avec une bonne récompense du dommage fait aux Chorsaires, et le Passa de Bosne[1] ayant receu des riches présents a fait passer leur marchandises sans empêchement, aussy bien que le Chahimakam de Constantinople[2] deux de leur vaisseaux qui y estoyent retenus il y a quelque temps et ores relâchés pour pouvoir partir librement, encor que d'autre costé les Corsaires les attendent sur la mer avec 30 vaisseaux, ayants ordre de la Porte de se revancher où ils peuvent sur les Vénétiens.

On parle aussy d'une nouvelle rupture entre Espagne et Gênes dont les biens sont séquestrés à Milan et Naples et leur ambassadeur[3] party malcontant de Madril.

Le frère de l'empereur[4] se doit mettre en campagne pour redresser les affaires auprès du Rhin qui à ce que ie voy troubleront bien avant la Suisse. De quoy ie vous advertiray de temps en temps, et en me reccomandant à vostre bonne grâce demeure à jamais, monsieur,

Vostre redevable et le plus affectionné et devot serviteur
C. Marini.

De Zurig, ce 31 de Genvier l'an 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 febr.
En in dorso: 31 Ian. 1639 Marin.

3955. 1639 januari 31. Van N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Ick kan met uEd. gelooven, dat den hertoch van Weymaren[6] sijne reyse naer Paris niet en sal verhaesten, hoewel den heer van Oosterwijck[7] ende andere spreecken, alsoff sijne Hoocheyt al op commenden wech waren. Indien den generalen vrede niet eer sal werden gemaeckt, voordat de particuliere interesten van eenyge, die veel tot het oorloge contribueren, sulcx can lijden ende wij int particulier, gelijck weynych apparentie heeft, niet mogen handelen, soo waer het meer als tijt, dat met goede menagie ende verminderynge van lasten de costen met het innecomen soo werde gebalanceert, dat het ruïneuse middel van negotiatie eens mochte cesseren, hetwelck nu is, op hope dese lasten niet lange sullen werden gedragen, het eenyge refugie om in tijt van noot middelen te vinden sijnde de heeren Staten noch over vier dagen gescheyden sonder ander ordre tegens de groote ver-

1 Doudjè Pasja.
2 Massa Pasja.
3 Luca Giustiniani.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M14. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 503. Antw. op no. 3943?; tesamen met no. 3966 beantw. d. no. 3985.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.

lopen te hebben gestelt als lichtynge van sevenmael hondertduysent guldens. Den 22 Februari commen wederom de steden bij den anderen, wanneer verder sal werden geresolveert op het projet tot secours van de Westindysche Compangie gemaeckt bestaende daerin, dat de participanten, mits daervoor genietende intrest tegens den penynck sesthiene, haer capitael souden verdubbelen ende den staet iaerlijckx deselve subsidiëren met vijffmael hondertduysent guldens, hetwelck apparent is te sullen werden bij de bewinthebbers geaccepteert, indien het lant gelijck somme van vijffhondertduysent guldens tot subsidie benevens het verdubbelen van sijn capitael bereyt is bij avance te presteren.

Hoe het in Brasil staet, wacht men voor Maert geen tijdyngen.

Van de lantgravinne[1] is niet goets te hopen, maer met groote reden te vreesen, dat al haer volck ende plaetsen daermede beseth in des keysers[2] handen sullen werden gelevert, soo seer gelooft men Milander[3] het hooft daernaer hanckt.

Int lant van Luyck grasseren de Picolominise[4] troupes, die haer alreede meester hebben gemaeckt van eenyge forteressen met apparentie, dat de Spaense, die veel volckx hebben ontrent die quartieren, letten, off door de dissensiën in de stadt van Luyck eenych voordeel connen doen, waerop achte staet te nemen bij de nabuyryge, die haer daerbij vinden geïnteresseert, gelijck hier niet sal werden versuympt sooveel de ongelegentheyt ende distantie kan lijden.

Tot de accommodatie van het different tusschen Schotlant ende Engelant heeft men nu hier beter opinie, tonende den conynck[5] genegentheyt om de Scotten sooveel mogelijck toe te staen, die totnochtoe het eene uyt het andere hebben gefileert. Maer de groote onttrecken haer allenskens ende stelt den conynck hem in beter postuyre.

Verscheyde officieren wt dese regimenten sijn bij sijne M^{teyt} ontboden, daeronder eenyge van groote ervarentheyt, ende hoewel hier nergens in wert versuympt, daermede men meent sijne M^{teyt} contentement te connen doen, soo is nochtan(s) het ongeluck van desen staet ofte de affgunsticheyt van eenyge tegens deselve soo groot, dat men om de regieryng, als de Scotten favoriserende, te suspecteren daertoe gebruyckt pretexten, die soo verde werden gesocht, dat men het publyck imputeert particuliere contracten van coopluyden, die musquetten van onbehoorlijck qualibre hebben gelevert, alsoff hetselve met intentie van de regierders ware geschiet om de conynckx wapenen daerdoor eenych onheyl te veroorsaecken.

In Vranckerijck sage men garen gesanten derrewaerts werden gesonden om op den voet, voor desen bij den heer Vosbergen[6] in het voorleden iaer gebruyck, eenyge nader alliantie tot directie van de gemeene wapenen te besluyten, maer het schijnt hetgene te handelen soude mogen sijn beter geoordeelt wert hier als in Vranckerijck geschiede ende dat men volge de methode van de crone van Sweden, dat met manquement van betalynge oock alle obligatiën cesseren. Somyge meenen

1 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Ferdinand III.
3 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Karel I van Engeland.
6 Caspar van Vosbergen.

den heer Knuyt[1] daer anders heeft doen hopen ende alreede instantie is gedaen, dat op die beloften verder werde gegaen, maer niemant heeft kennisse daertoe last is gegeven; wat daervan is, sal sijnselven nader ontdecken.

Niettegenstaende alle devoiren bij den heer Spierynck[2] gedaen heeft de vergaderynge van Hollant niet verder consent als voor een halff iaer subsidie willen dragen, waer in Amsterdam niet anders als op welgevallen van sijne principalen heeft geaccordeert, welcker adveu totnochtoe niet ingeschreven en is, ende de resolutie al sijnde gearresteert is den heer Spierinck niet van meenynge deselve verder te accepteren als om aen de rijxraden te senden hebbende sijne Gestreng. geen last om hem daermede te laten contenteren, soodat ick vreese uEd. wt dat middel niet sal connen werden geholpen. Desen naermiddach met Aelianus[3] daervan willende spreecken vont ick meer geselschap, soodat ick mij niet verder informeerde dan off hij uEd. selffs van alles soude schrijven, waervan mij verseeckerende sal ick in die materie niet verder treden.

Tot Rotterdam wert morgen de leste plaetse van de vier affgestorven vroetschappen[4] vervult; ick verwachte oock dat nevens de twee voorgaende genomineerde[5] een derde[6] sal werden gevoucht, die uEd. niet min gunstych sal sijn. Soo haest ick kan vernemen mijn presentie daer dienst kan doen, wil ick dat werk hervatten ende garen sien, wat ick door den heer Vlamynck[7] tot recouvrement van de papieren kan doen.

De straetgeruchten van den heer Camerarius[8] heeft men mij willen asseureren dat niet sonder reden werden gehouden ende dat men in een weecke twee, drie bevinden sal dat sijnen dienst bij de crone Sweden niet verder sal werden gecontinueert. Aelianus pretexeert ignorantie. Die mij dit advis in confidentie heeft gegeven meende Smalzius[9] aldaer was gecommen met niet ander dessein, maer dat uEd. met goet beleyt ende courage dien slach hadde gebroocken. Dan die luyden hebben haer eygen speculatiën, sonder andere informatie, alsdat sij meenen de jalousiën van die natie tegens de wtheemse seer groot te wesen. De ordre off disordre in de betalynge sal ons claerder doen sien, want met te groote achterstallen men de ministres selver de lust soude connen doen vergaen.

Jansonius[10] is hier ende hoewel ick hem selffs niet hebbe gesproocken, soo ben ick van den rentmeester Doubleth[11] onderricht, dat hij niet scrupuleux en is

1 Johan de Knuyt had in 1638 een diplomatieke missie naar Frankrijk vervuld; zie bijv. dl. IX, p. 594 en p. 697.
2 Petter Spiring Silvercrona, agent en raad van financiën van Zweden.
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
4 Pieter Foppen van der Meyden, Jacob Andriesz. van Goch, Henrick van den Heuvel en Nicolaes Cornelisz. Puyck.
5 Mr. Johan van der Meyden en Cornelis Arckenbout, gekozen resp. 17 januari en 24 januari 1639.
6 Egbert Jacobsz. van der Heul, gekozen op 31 januari 1639.
7 Dirck Cornelisz. de Vlaming van Oudtshoorn (1574-1643), gecommitteerde raad.
8 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
9 Peter Abel Schmalz.
10 Samson Johnson, hofpredikant van de koningin van Bohemen.
11 George Rataller Doubleth (1600-1655), rentmeester van de Espargne.

om van uEd. loffelijck te spreecken ende de remonstranse schrijvers liberalijck te prijsen. Ick sal bij occasie sijne kennisse soucken.

Van den generael Bannier[1], die over de Elve is, verwacht men wat groots.

Desen lesten Ianu. 1639.

Desen middach ontrent een uyre is hier overleden den heer oversten Hogendorp[2] van een groote gheelsucht gecauseert wt melancolie, gecauseert, soo sijne Gestreng. aen verscheyden heeft verclaert, door het different, daerin hij sonder sijn schult met den hertoch van Weymaren in was geraeckt. Tot executeurs van sijn testament heeft hij geordonneert den heer Spierynck ende mij, die hij seer heeft gerecommandeert, dat sijne kinderen in de gereformeerde religie souden werden opgevoet. Het was een persoon capabel om dienst, indien Godt hem het leven hadde gegunt, te doen. Den heer Spierynck toont sensibel te sijn over het verlies van soo een vrient ende, alsoo ick bij die occasie uEd. saecken van nieuws recommandeerde, verclaerde mij geen recommandatie van doene te hebben, badt uEd. noch een weynych wilde patiënteren. Naer ick meen sal het op het Hollants gelt aen moeten commen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 31 Ian. 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 17 Febr.

3956. 1639 februari 1. Van H. Appelboom[3].

Illustrissime domine,

Si verba suppeterent animo meo, nemini eorum cederem, qui conantur Excellentiae tuae beneficia depraedicare. Ego enim, si quisquam alius, magno illo nomine, fructu liberioris admissionis, Excellentiae tuae obstrictus teneor, quem honorem quia dignis laudibus efferre nequeo, nedum remunerari, permittam summis ingeniis, ut, cum in publicis tuis meritis exornandis sese sunt defatigaturi, etiam pro me virtuti tuae litent. Ego vero interea, quod unicum sorti meae est indultum, cum clientibus tuis certabo agnitione beneficiorum et Excellentiae tuae observantia. Cuius rei intuitu curae mihi esse volui certiora ex patria mea habere de temeritate eius[4], qui, cum vix subsellia amanuensium superasset, ausus est maiora viribus suis sperare seque opponere Excellentiae tuae iamdudum regum negotiis pari. De quo iam nuperrime duo ad me scripsere; alter Veidenhaim[5], qui Parisiis erat cum illustri domino Kruus[6], spectator et inimicus tantae petulantiae,

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Gijsbert van Hogendorp. Hij werd op 9 februari 1639 in de Groote Kerk te 's-Gravenhage begraven.
3 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetselaer no. 555. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3963. Harald Andersson Appelboom (1612-1674) werd in 1642 Zweeds agent te Amsterdam.
4 Peter Abel Schmalz; vgl. dl. IX, p. 492.
5 Johan Weidenhain.
6 Johan Jespersson Kruus.

alter vero affinitate et amore ei coniunctissimus, filioque illustrissimi domini cancellarii[1] a studiis[2].

Ex utrisque apparet virum illum extitisse fabrum non modo dignitatis tantopere affectatae, sed etiam infortunii iam imminentis.

De quo etsi novi Excellentiam tuam non dubitare, volui tamen in rei fidem has amicorum meorum relationes cum ea communicare.

Quod superest, Deum oro et obtestor ut te, Illustrissime Domine, diu rei literariae et cui te totum sacrasti, patriae meae incolumem conservet.

Illustrissimae tuae excellentiae dicatissimus
H. Appelbom.

Aureliae, 1 Febr. An. 1639.

3957. 1639 februari 5. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Literas, quas Excellentia vestra scripsit 23 Januarii[4] jam nunc accipio solito serius, quod tabellarius in itinere in praedones inciderit.

In negotium illud Helveticum velis remisque connitimur. Videbimus, an satis animi illis sit futurum, ut suae securitati consulant.

Certe Austriacae domui, a qua prope circumsidentur non immemore veteris imperii, cur multum fidant, nihil causae est. Sed mira torpedo invasit saeculi nostri homines nec quisquam mala sua sentit, nisi postquam cavendi tempora abierunt.

Apud Rhaetos paucorum potentia Hispanicis se viribus munit. Plebis inania sunt murmura.

Brisaci multum est copiae ad victum. Dux[5] cum Gallis Guebriani[6] ac magna sui militis parte in comitatu est Burgundiae captoque Pontarlerio oppido territat Graiam, Dolam, Vesontionem. In hac urbe aegrotat dux Carolus[7], ad quem pelliciendum in conditiones missus est ex ipso carcere, in quem belli sorte inciderat, marchio Villa[8] valde apud eum gratiosus, cum mandatis a cardinali Riceliaco. Rosa[9] Vallem Mortaviam invasit ibidemque multum reperit equorum et commeatus. Dux tamen Vinariensis pergit famam spargere de suo in aulam itinere. Quod si suscipit, necesse erit, ut de Brisaco id constituat, quod placebit Gallis. Multa illi matrimonia ostentantur. Sed videtur alienus a nuptiis animus bellatoris.

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Lars Bertilsson Canthersten (1615-1658), gouverneur van Oxenstierna's zoon Erik.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 166; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330 met enige afwijkende lezingen. Gedrukt *Epist.*, p. 501. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant (1602-1653[aant.]).
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Charles-Henri de Livron, markies de Ville. In 1636 was hij bij de inname van Lunéville in Franse gevangenschap geraakt.
9 Reinhold von Rosen.

D. Bannerius[1] ut aliquid in Bohemiam moliatur, putem e re esse nec occasiones defore. Sed magna intervalla ab iis, quae nostri tenent, et suspectus a tergo Danus[2] spem mihi hanc imminuunt[3]. Forte aliquid boni nuntii nobis adferet hirundo.

Imperatorem[4] ita arbitror favere Polono[5], ut Danum hoc quidem tempore offensurus non sit. Danum vero ita gratias captare imperatoris, ut privata semper utilitas transluceat. Nobilitati[6] Polonae in regem suum suspiciones accendet regis ejusdem cum electore Brandenburgico[7] colloquium. Quod Suedis quoque non potest non esse formidolosum, sive mare Balticum, sive Livoniam respicimus.

Dantiscanorum jus viribus eget, quas quia per se non habent, opus est socios quaerant. Sicut autem Danorum non spernenda, ita Batavorum societas illis esset utilissima.

Video apud Batavos conventum ex conventu nasci, expediri parum; qualis cunctatio Germaniam perdidit occasionum celeritate non exspectante gentis tarditatem. Habent quod agant et domi et apud Indos. Ὁ δὲ δρῶν τὰ τοῦ μέλλοντος οἴχεται φέρων[8].

Galli et antehac pecuniam obtulere Americanae in Batavis societati et offerunt nunc, sed pro ea plusculum inspectionis in res societatis sibi postulant quam Batavis tutum videatur concedere.

An cum tribunis quibusdam Hassicis egerit D. legatus Estampius[9], nescio; Melandrum[10] autem Galliam militiam suscepturum plane non arbitror et Excellentiae vestrae accedo credenti non defore imperatori rationes evolvendi ejus nodi, ad quem pactio Hassica videtur adhaerescere.

Quid futurum sit de Infra-Saxonico, quid de nondum facto foedere Infra-Rhenano, brevi appariturum puto.

De contracto foedere inter D. Salvium[11] et D. Roum[12] nihil ad me D. Mullerus[13], potius contraria; neque vero legatorum hic Britannicorum[14] sermones multum mihi spei faciunt. Metuere eosdem video, ne parlamenti tempore resurgant dolosis magis cineribus obruti quam exstincti ignes Scotici; quod ut regis[15] populariumque sapientia evitetur, Deum rogo.

De magni D. cancellarii[16] in citeriores partes adventu video utrinque causas, quae dubitare nos sinant.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Christiaan IV.
3 De lezing der copie te Uppsala luidt: imminuit.
4 Ferdinand III.
5 Wladislas IV (VII).
6 De copie te Uppsala heeft: Nobilitatis.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 *Adesp.* 430: ὁ δρῶν τὰ τοῦ μὲλλοντος οἴχεται φέρων (ed. Nauck, *Tragicorum Graecorum Fragm.* dl. 2, p. 922).
9 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
11 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
12 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
13 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
14 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
15 Karel I van Engeland.
16 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

De morte illustrissimae principis Palatinae[1] ex animo doleo et reginae[2] causa et ejus, qui hic est, principis[3] spei optimae, qui in tam bona ac provida matre non levem fecit jacturam. Sed ἀνθρωπίνως τὰ θεῖα χρὴ θνητὸν φέρειν[4]. Haec exempla nos quotidie monent spectare metam.

Quae ex Thracia veniunt literae ajunt obsideri Babylonem a quingentis hominum millibus, quibus machinae magnae sint centum, defendi a millibus XXV, quorum sex millia sint christiani operum militarium non ignari. Veneti trepidant.

Negotium illud Danicum[5] diutius trahitur quam ut certi aliquid polliceri mihi audeam. Vereor, ne princeps ille aliorum invitationibus apud alios se facere velit pretiosiorem. Sed haec Galli nobilis, qui eo ivit[6], perspicaciae exploranda relinquo.

Etiam D. Alstedii[7] obitus moerorem mihi adfert. Noram eum ex scriptis famaque virum egregium. Tales amittere non levis est accessio ad alia horum temporum mala.

Thani obsidium repetiere Galli. Hispani non parum ea in parte solliciti commeatus invexere in Dolam et Graiam. Cursitant Vinarienses milites longe lateque, ut solent. Tigurini, Stenum et Rheno adsita muniunt. Constantia praesidium accepit militum D. In Suevia pars maxima agit copiarum imperatoris.

Exspectatur hic Cnutius[8] consiliorum arcanorum inter principem Arausionensem[9] et cardinalem[10] internuntius.

Belli Gallici paratus magni apparent in Hispanos et Belgas, etiam ad Rupellam collecta centum navium classe.

Reginam matrem[11] libenter apud se retinebunt Angli, si filius ei det, unde vivat. Aequum enim est in eo officio filium genero[12] anteferri. Sed hic metus etiam nunc aures obstruit.

Deus Excellentiam vestram cum omnibus ei caris sospitem servet[13].

Excellentiae Vestrae constantissimam observantiam debens
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 5 Februarij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae 2/12 Febr. 1639.

1 Katharina van Zweibrücken, zuster van Gustav II Adolf, was op 13 december 1638 overleden.
2 Christina van Zweden.
3 Karl Gustav (1622-1660), paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X, koning van Zweden.
4 Vgl. Menander *Fabulae incertae* 28lb: Ἀνθρωπίνως χρὴ τὰς τύχας φέρειν, ξένε (ed. Meineke *Comicorum graecorum fragmenta* dl. 4, p. 293).
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Dacicum.
6 Wie dit geweest is, is mij niet bekend.
7 Johann Heinrich Alstedius (1588-1638), theoloog en filosoof te Weissenburg.
8 Johan de Knuyt.
9 Frederik Hendrik.
10 Richelieu.
11 Maria de Medici.
12 Karel I van Engeland.
13 De uitgave der *Epist.* heeft: faciat.

3958. 1639 februari 5. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Bene pervenerunt ad nos literae, quas 24 Ianuarii ad nos dedisti[2].

De filiis nostris[3] tua vota rata faxit Deus.

Magni hic paratus fiunt ad bellum terra marique in Belgas et Hispanos.

Dolet mihi de Cunaei[4] et Sorgii[5] obitu. Utrique obstrictus amicitia vetere velim quod ipsis debui liberis eorum[6] posse persolvere.

Advocatio illa maritima apud te quam apud alium collocaretur melius: et habeo non pauca, quae, si id eveniat, tibi usui esse possint.

Heinsius[7] de Borusso[8] quod dixit verum est. Tulerat is ad me ipsius literas[9]. Meus autem mos est, ut ad literas mere συστατιχὰς non respondeam, nisi per eum, qui illas attulit. Illius ad Novum Testamentum Notae[10] et Salmasiana[11], quae praelum fatigant, et Vossiana[12], quando publici juris futura sint, fac sciam, siquid aut nosti aut conjectas.

D. Camerarium[13] a Suedica legatione abiturum non puto. Meretur et eruditio ejus et quam habet rerum peritia et probitas et dignitas literatissimae familiae et judicium regis Gustavi[14], ut ita habeatur.

> Sicut fortis equus spatio qui saepe supremo,
> Vicit Olympia[15].

Siquid apud vos dignum lectu scribitur, fac, quaeso, norim.

Vale, mi frater, cum parentibus[16] optimis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

5 Februarii 1639.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 881. Antw. op no. 3945.
2 No. 3945.
3 Cornelis en Diederik, die zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar bevonden.
4 Petrus Cunaeus, hoogleraar te Leiden.
5 Nicolaes van Sorgen.
6 Johannes (1617-1673), Petrus († 1670), Adriana († 1679), Susanna (1622-1655) Cunaeus, en Lenaerd, Agatha, Joost, Maria, Carel, Catharina, Lijsbeth, Jan, Nicolaes, Adriaen van Sorgen.
7 Daniel Heinsius.
8 Henricus van Bommel.
9 Ontbreekt.
10 Voor de titel van dit werk zie men no. 3945, p. 54 n. 5.
11 Voor bibliografische gegevens zie men A. Cioranescu, *Bibliographie de la littérature française du dix-septième siècle*, III, p. 1821-1822.
12 Voor bibliografische gegevens zie men C.S.M. Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 275-293.
13 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
14 Gustav II Adolf († 1632).
15 Ennius, *Annales* 388-389 (ed. Vahlen^3 374-375).
16 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.

3959. 1639 februari 5. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

In veteri jure augurali[2] proditum est auguria aliaque omina[3] ad eos non pertinere, qui ea se observare negaverint. Ideo nec vobis nocebunt illa, quae epistolam Nobilitatis vestrae[4] comitabantur, missa ad me vaticinia. Vates dicuntur tum poetae tum prophetae. Quod si hic in vocibus aliquot ostendit poeticae se nescisse leges, quis ei de prophetia credat? Duo tamen laudo, quod frugalitatem et modestiam dicit civitatum esse tutelas; deinde quod in accersendis externis auxiliis cautione aliqua est opus. In responso multa sunt et cordata et lepida.

Regis vestri[5] cum electore Brandenburgico[6] colloquium et iter tam pertinacis propositi in Lithuaniam vigilandi necessitatem finitimis denuntiant. At annon satis una superque cum domo Austriaca affinitas[7] fuerat? Credibile est formidaturam Polonam nobilitatem, ne vinculum illud duplex suam compediat libertatem.

Cosacci, si inter se concordes sint et Turcam[8] habeant fautorem, monere poterunt Poloniae regem, ne turbas cum periculo quam quietem sine damno[9] malit.

Dux Vinariensis[10], postquam Brisaci custodiae bene prospexit, in comitatum Burgundiae duxit exercitum ibique capto oppido Pontarlerio[11] late tenet agros, late territat urbes.

Helvetii trepidant circumsepti ferme undique vi Austriaca, quae jam clientes habet et[12] Rhaetos. Constantia aliaeque circum urbes magnis Austriacorum praesidiis tenentur. Ad tutandam libertatem una illis patet via, quae castra spectat Vinariensia.

Magni in ver, quod imminet, paratus hic belli sunt terra marique in Hispanos et in[13] Hispanienses Belgas. Sed ne pro certis habeamus, quae sperantur, annus jam exactus et Gallis et Batavis, ad Brisacum etiam caesarianis magister esse potest.

Vale, vir nobilissime, et nos ama.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, V Februarii ex novo Calendario anni MDCXXXIX.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.o 14. Gedrukt *Epist.*, p. 501; *Grotii Epist. ad Jaski*, p. 32. Antw. op no. 3888 (dl. IX, p. 753). Voor geadresseerde, Israel Köhne, genaamd von Jasky, zie dl. VII, p. 441 n. 10.
2 Vgl. Plinius, *Nat. Hist.* XXVIII, 17: in augurum certe disciplina constat neque diras neque ulla auspicia pertinere ad eos qui quamcumque rem ingredientes observare se ea negaverint.
3 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: 'omnia'.
4 No. 3888 (dl. IX); de uitgave der *Grotii Epist. ad Jaski* geeft 'tuam' in plaats van 'Nob. vestrae'.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Wladislas was in 1637 gehuwd met Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Vgl. Tacitus, *Hist.* IV, 76: meminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 De uitgave der *Grotii Epist. ad Jaski* geeft ten onrechte de lezing 'Pontarleno'.
12 Dit woord ontbreekt in de gedrukte edities.
13 Dit woord ontbreekt in de gedrukte edities.

3960. 1639 februari 5. Aan G. Müller[1].

Nobilissime domine,

Gratias ago plurimas Nobilitati vestrae pro opera insumpta non tantum pro me, sed et pro domino Camerario[2], cujus tanta sunt merita, ut non majorem ejus haberi rationem valde mirer. Ego eum et eruditionis et probitatis et peritiae nomine facio maximi, venerator pridem totius domus, quae per totum seculum literarum laudibus floruit.

Ego quomodo ambo tractemur, satis video. Neque mihi deerunt alii, qui mea opera uti volent, si regno sum oneri, quod hic dixit Schmalchius[3]. Sponte creditam stationem non deseram, dum ea, quae debet mei et sumptuum, quos sustineo, habeatur ratio. Nam sine fine damnum facere quis mihi suadeat?

Daniae rex[4] dubium non est, quin in his, quae agit, et Suedorum quaerat imminutionem et sua commoda. Sed an hanc opellam quanti indicat imperatori[5] possit vendere multum dubito. Verissimum autem est illud Aristotelis facillime dissolvi amicitias, quae non honesti studio, sed utilitatibus et quidem diversis constant[6].

Accepi D. Roi[7] literas ad conventum Lunaeburgicum, non item D. Salvii[8], quod qui evenit miror. Pro iis accepi literas Lunaeburgici conventus ad D. Bannerium[9] satis indefinitas. Quare quod deest suppleatur, rogo; nisi forte D. Salvii literae sint eae, quarum jam accepi exemplum datae scilicet 17 Decembris[10]. Quod si ita se habeat, rogo Davausii[11] literas videam.

Ostendit D. Roi epistola, quod ego metui semper, non ad societatem nostram respicere Anglos, sed ut oblatae societatis famam in alios vertant usus, quod ne et Danus faciat itidem formido, praesertim cum video rerum tempora deliberationibus, itineribus, nuntiis, epistolis teri.

Legati qui hic sunt Angli[12], quorum ordinarius jam regi[13] valedixit in patriam abiturus, alter manet, sermonibus suis Dani consilia approbant illecti vocabulo restitutionis dejectorum, quam si illi obtineri putant posse precibus, multum falluntur.

Plane sperant Galli se Lotharingum ducem[14] deducturos ad proprias pactiones eoque magis, quod liberos non habeat, sed ob id facile permutationem aliquam

1 Gedeelt. copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330 met enige afwijkende lezingen. Gedrukt *Epist.*, p. 500. Antw. op no. 3920. Georg Müller was secretaris en Zweedse hofraad.
2 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant te Den Haag.
3 Peter Abel Schmalz.
4 Christiaan IV.
5 Ferdinand III.
6 Vgl. Aristoteles, *Eth. Nicom.* VIII, 3, 3.
7 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ontbreekt.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant in Hamburg.
12 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Lodewijk XIII. De afscheidsaudiëntie had op 27 januari plaatsgevonden.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.

sit accepturus. Ego tamen ipsius ingenium, quale praedicatur animo figurans durum ac pervicax, de successu dubito.

Certe, ut ait Nobilitas vestra, sola est ducis Vinariensis[1] virtus, quae partium decus hoc anno sustentaverit. Cui ut omnia felicia eveniant, inter quae vel potissimum est, ut Brisacum neque ab hostibus eripi neque ab amicis emulgeri sibi patiatur, etiam atque etiam nobis optandum est.

Cui voto addam alterum pro illustrissimi D. Salvii vestraeque Nobilitatis valetudine ac rebus per omnia prosperis.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Februarii 1639.

3961. 1639 februari 5. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Est hic juvenis marchio Jagerndorfius[3] e Brandenburgica domo, electoris[4] post ejus filium[5] haeres proximus, ab ipso electore neglectus jam ab aliquo tempore praevalente apud eum auctoritate illorum, quibus improbantur partes, quas pater hujus juvenis[6] constanter tutatus filio exemplum reliquit.

Petit hic a rege[7] ut, si qua pax fiat, sibi vetera jura salva sint et interim aliquid, unde vivat, et ea discat, quae tanti sanguinis principem decent.

Non omittam eum, qua potero, juvare commendationibus, memor et propinquitatis, quae ei cum regina, Domina nostra clementissima[8], intercedit, et beneficiorum, quae in hunc juvenem contulit Sublimitas tua, cujus omnia facta mihi pro praeceptis sunt.

Dixit mihi tribunus Soucheus[9] offerri sibi a Gallis eum locum, quem nunc implet Beauregardius[10] apud D. Bannerium[11], cum annuo novem ferme millium florenorum. Eo munere putabat fungi se posse simul et tribunatu aliorum Gallorum, quos nominabat, exemplo. Sed meam ad hanc rem auctoritatem cum posceret, et testes ejus ad Davausium[12] literas, excusavi ideo, quod cognitum non haberem, an placeret excellentissimis regni rectoribus[13] operas ejus cum Gallis partiri. Quod poteram, scripturum me dixi tuae Sublimitati.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 500; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 572.
3 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf (1617-1642).
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg (1619-1640).
5 Friedrich Wilhelm van Brandenburg, de latere Grote Keurvorst (1619-1688).
6 Johann Georg van Brandenburg zu Jägerndorf (1577-1624).
7 Lodewijk XIII.
8 Christina van Zweden.
9 Louis Raduit de Souches.
10 François de Beauregard was Frans militair attaché bij het leger van Johan Gustavsson Banér. In 1642 werd hij opgevolgd door Charles du Bois, baron van Avaugour.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant te Hamburg.
13 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.

Angli legati[1], quorum Scutamorius jam regi valedixit in Angliam rediturus, manet hic Licestrius, probant Dani regis[2] actiones, ob id maxime, quod eis praescribat studium restituendi dejectos videnturque in eo tantum spei ponere, ut non facile induturi sint nostram societatem.

Cum duce Lotharingo[3] Galli serio agunt. Marchio Villa[4] gratiosus apud eum ducem antehac et captus Lunaevillae ex carcere liberatus est missusque ad ducem, sed ex itinere a cardinali[5] revocatus ad accipienda propiora mandata statimque iterum missus. Res eo spectat, ut possessiones illi in penetralibus Galliae dentur. Uxor ducis[6] non quanti antehac hic fit, ex quo dux ad amores Cantecroiae principis[7] se transtulit eaque pro uxore utitur.

Ereptus Brissaci bolus urit etiamnunc Gallos aitque Noyerius[8] inciviliter a Vinariensi duce[9] factum, quod priusquam de praesidio ejus urbis quicquam constitueret, regem non ante consultasset. At dux, quantum ego judicare possum, caute ac provide se gerit. Sparsa fama ire se in aulam et comitem Guebrianum[10] et qui cum eo erant Gallos, simul etiam qui in praesidio erant Brissaci abduxit in Burgundiae comitatum ibique Pontarlerio oppido irrupto hiberna cepit Germanis peditibus, ut scribitur, ter mille quingentis, Gallis aliquanto paucioribus, draconariis trecentis, mille equitibus, qui equos habent, ter tantis qui non habent[11], machinis magnis duabus, sex minoribus. Pars horum ad Vesontionem usque excurrit, ubi aegrotat dux Carolus. Pars alia sub Rosa[12] in valle Mortavia multum et frumenti et equorum reperit.

Qui pro Hispano[13] comitatum Burgundiae tuentur parum inter se concordant. Populus ad Helvetios fugit. Thani obsidium interruptum repetitumque est. Hispani etiam Dolae et Graiae praemetuentes commeatus eo intulere.

Caesariani a Constantiensibus expressere, ut quingentos reciperent milites. Exercitus maxime Suevis incumbit Nortlinga aliisque civitatibus praesidia recusantibus.

Helvetii partim discordes, partim pavidi diu consultant Soloturni. Tigurini Stenum et alia Rheno adsita suis firmarunt praesidiis.

Apud Rhaetos non minus quam apud Helvetios dissidetur. Smidsbergius[14] missionem postulat.

Existimant Germani non esse consilium Gallis bellum inferre in Germaniam, sed in Hispanum potius se vertere. Dicitur autem princeps Condaeus[15] Fontara-

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Christiaan IV.
3 Karel IV van Lotharingen.
4 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
5 Richelieu.
6 Nicole van Lotharingen.
7 Béatrix de Cusance, prinses van Cantecroix (1614-1663).
8 François Sublet, seigneur de Noyers, staatssecretaris van oorlog.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
11 De woorden ‘ter ... habent’ zijn in de uitgave der *Oxenst. Skrifter* uitgevallen.
12 Rheinhold von Rosen.
13 Philips IV.
14 Ludwig von Schmidberg.
15 Henri de Bourbon, prins van Condé.

biae obsidium repetiturus: in Belgas se injecturus Mileraeius[1], ipso cardinali futuro in propinquis locis, ut quae opus est affluant.

Exspectaturque hic Cnutius[2] ad principis Arausionensis[3] destinata aperienda cardinali ipsiusque vicissim intelligenda.

Sunt ad Rupellam naves centum aliquid mari acturae. Si vera sunt, quae ex longinquis adeo locis huc nuntiantur, Babylon, sive Bagdetum rectius dicitur, adhuc defenditur a militibus vicies et quinquies mille, obsidetur quingentis millibus Turcarum, machinis magnis centum.

Reginam matrem[4] parati sunt apud se retinere Angli, dum rex filius eam alat. Sed id impetratum nondum est. Chevreusia[5] an commissura sit, ut huc veniat, dubitatur.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[6].

Lutetiae, 5 Februarii 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3962. 1639 februari 5. Aan N. van Reigersberch[7].

Die Stadt[8] word tegens vyf hondert duizent Turken en hondert stukken geschut verdedigt door vyfentwintig duizent zoldaten, behalven de burgery, waar onder wel zes duizent Christenen zyn, en van dezelve velen, die zich op verdediging van Steden niet qualyk verstaande.

3963. 1639 februari 7. Aan H. Appelboom[9].

Vir clarissime,

Cognovi ex epistolio Claritatis vestrae[10], quanto ipsa me amore absens non minus quam praesens prosequatur. Gratiam debeo multo justiorem ea, quam mihi nihil tale merito habent literae istae. Sed quando bonorum mos est benevolentiam

1 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
2 Johan de Knuyt.
3 Frederik Hendrik.
4 Maria de Medici.
5 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
6 Onderschrift ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
7 Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 206. Antw. op no. 3946; beantw. d. no. 3973?
8 Bagdad.
9 Hs. Dresden, Säch. Landesbibl., cod. 61A no. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 502. Antw. op no. 3956. Geadresseerde, Harald Andersson Appelboom, werd in 1642 Zweeds agent in Amsterdam.
10 No. 3956.

pro beneficio accipere, patiar me pro beneficio haberi, dum eadem lege te quoque beneficiis asscribam.

At quanti faciam studium illud in me Claritatis vestrae scio quidem nunc ego apud me, sciet et Claritas vestra, ubi aliquid mihi in quo id significare possim indicaverit.

Isti homuncioni[1], quem schedula innuit, nihil nisi bonum opto. Inter bona autem, ni fallor, et hoc est, ut se nosse suoque se modulo metiri discat.

Generosissimum D. Crusium[2], cujus ego fortunam splendidissimam non tanti puto, quin virtutem pluris aestimem melius valere gaudeo Deumque precor, ut id ei sit diuturnum et felices nuptiae.

Vale, optime Appelbomi.

Claritudini tuae optima omnia volens
H. Grotius.

Lutetiae VII Februarii MDCXXXIX.

Adres: A Monsieur Monsieur Appelboom.

In dorso schreef Appelboom: 1639 - 7 February.

3964. 1639 februari [7]. Van D. de Groot[3].

Monsieur,

Vos deux lettres l'une du XXV et l'autre du XXXI Janvier[4] m'ont esté livrées hyer au soir. Mais le livre que vous me dites m'avoir esté envoyé par monsieur Reigersberg[5] n'est pas encor venu. Je ne sçay de quoy il tient.

Les raisons que vous escrivez pourquoy son Altesse[6] ne doibt pas aller en France sont fort apparentes selon le iugement de tous ceux qui s'y doibvent entendre. Elle va faire un voyage à Brisach en deux ou trois iours et croy qu'elle y fera mener dix à douze mil sacs de bled de ce pay icy où nous en avons grand quantité.

Ce qui semble faciliter ce dessein est la rivière d'Are qui court depuis Neufchâtel qui n'est qu'à sept heures d'icy iusque dans le Rhin pas loing de Lauffenburg.

C'est qui appelle son Altesse à Brisach ou pour le moins en Alsace est la mort du colonel Quernheim[7] qui estoit gouverneur de Benfeld pour la reine de Suède[8] de sorte que ie croy que ladite Altesse y va mettre un autre gouverneur, laquelle place ne s'accordera pas mal avec Brisach.

La pluspart de nos troupes sont entrez en quartiers d'hyver lesquels ne sont pas des plus meschants pour cette année.

1 Peter Abel Schmalz met wie Grotius op niet al te beste voet stond.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aamw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3998.
4 Beide brieven zijn verloren gegaan.
5 Nicolaes van Reigersberch?
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Arendt von Quernheim. Het ‘C'est qui’ aan het begin van de zin = ‘Ce qui’.
8 Christina.

Son Altesse mesme a son quartier icy à Pontarlier qui est une assez belle ville; nous ne sommes que huict heures de Besançon.

Le comte de Guébriant[1] est à Noseroy qui appartient au prince d'Orange[2], mais a esté confisqué pour la contrariété du party et a esté donné au feu comte Jean de Nassau[3].

Le bruict court depuis quelque peu de iours que le duc Charles[4] s'en est allé en Flandres et que ce qu'il luy reste de troupes va hyverner sur les frontières de Luxemburg, où on croit qu'ils feront fort maigre chère. Si l'armée qui vient les François se servent de la belle occasion qu'il[s] ont il y [a] apparence que la Franche Conté est perdue, Dôle et Gray estans sans vivres depuis que nous avons pris ce pay icy d'où ils tiroyent tout leur entretien. Besançon meurt de fain et seroit bien aise que nous en approchasmes avec l'armée.

Les paysans de ce pay icy se défendent contre les Lorrains opiniâtrement et les tuent et assomment là où ils peuvent, et sont for bons compagnons avec nos gens. Le seul nom des Lorrains leur est plus odieux que celluy des Turcs aux Chrestiens. Aussy en ont-ils esté escorché d'une estrange façon.

Je ne manqueray pas de vous advertir de tout ce qui se passera demeurant cependant, Monsieur,

Vostre très humble et très obéissant fils
D. de Groot.

Pontarlier, le fevrier 1639.

Je n'ay entendu aucunes nouvelles de mon frère[5].

Adres: Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Suède. Paris.
In dorso schreef Grotius: 7 Febr. 1639 D. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 22 fevr.

3965. 1639 februari 7. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Ludovicus Gera[7] rebus Suecis immistus meam petiit operam in quadam causa, quae ipsi hic pendet in suprema curia adversus haeredes Toirazii[8]. Assecuravit ipse navem illam Gallicam, quae in portu Texelano a Britannis ante annos aliquot fuit abducta, et quidem eo tempore, quo nulla Gallo cum Anglis erat controversia, ut ex

1 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
2 Frederik Hendrik.
3 Jan ‘de Jonge’, graaf van Nassau-Siegen (1583-1638).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Cornelis, die eveneens diende in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3980.
7 Lodewijk de Geer (1587-1652); zie Hs. Den Haag, ARA., coll. Hoge Raad no. 731: *Register van de geextendeerde Sententiën de Anno 1639.*
8 Jean de Saint-Bonnet, sieur de Toiras (1585-1636). De Engelsen hadden in 1627 zijn schip de *Saint-Esprit* buitgemaakt.

novis positionibus hic additis[9] intelliges. Toirasius cum per integram hyemem expectasset neque navem in Gallias mittere auderet, evenit

9 Ontbreken.

tandem, ut Britanni rerum gnari navem expugnarent. Nunc Gera coram scabinis Amstelodamensibus absolutus a curia provintiali condemnatus ad supremam provocavit curiam, ubi jam lis ea pendet; quare et ipse te rogabit et per me rogari jussit totum illud negotium domino consiliario Reygersbergio[1] non perfunctorie commendare velis, quod te facturum non dubito.

Venit praeterea ad me his diebus Utenbogardus[2], qui Amstelodami edi dixit libellum de Anti-Christo[3], quem omnes illic a te profectum judicant. Dixit in eo multa paradoxa contineri et Vossium[4] super editione commotum moram aliquam petiisse, quae ipsi sit indulta. Nunc exemplar in ipsius manu esse, ab ipso legi et relegi Vossio. Rogabat, num ego quippiam ea de re scirem negato et vere. Haec te ignorare nolui. Vossius quin ad te scripturus sit, non dubito; ex eo melius omnia intelliges.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[5].

Raptissime.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VII Febr. 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prèz le Roy Trèschrestien A Paris. Port.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Febr. Epistola aperta.

En in dorso: 7 Febr. 1639 W. de Groot.

3966. 1639 februari 7. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Hoe verde den heer Knuyt[7] hem met den conynck[8] ende cardinael[9] in heeft gelaten buyten sijne commissie, die niet verder en gynck als van de saecken van de roine mère[10], blijft onseecker, hoewel vast gaet, dat den conynck heeft geschreven ende den heer ambassadeur[11] oock aengehouden, ten eynde antwoorde soude werden gegeven ofte gebracht, gelijck de gemelte heer Knuyt hadde belooft, op seeckere memorie wt handen van den cardinael bij hem medegenomen. De gedeputeerde ter vergaderynge van de Staten-Generael hebben voor antwoorde

1 Nicolaes van Reigersberch.
2 Johannes Wtenbogaert.
3 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.
4 Gerardus Johannes Vossius.
5 Alleen Cornelia verbleef bij haar ouders te Parijs.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K72c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 507. Antw. op no. 3952? Tesamen met no. 3955 beantw. d. no. 3985.
7 Johan de Knuyt.
8 Lodewijk XIII.
9 Richelieu.
10 Maria de Medici.
11 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.

gegeven nergens van te weten, nergens als tot de saecke van de roine mère last te hebben gehadt, desadvouerende hetgene daer buyten is geproponeert ofte genegotieert, ende hout sijne Hoocheyt[1] deselffde tale, doch schijnen de Françoisen, die met gelijcke munte haer meesterlijck weten te behelpen, deselve als gevalueert niet wel aen te nemen ende is die met des conynckx brieven hier was gecommen[2] echter met dat bescheyt vertrocken sonder dat hope is gegeven yemant van hier naer dat hoff sal werde gesonden om over het beleyt van oorloge voor den aenstaenden somer, gelijck men seer garen hadde gesien, te handelen. Indien dese saecke daer hoger wert opgenomen, sal den heer Knuyt hem vinden in een gedranck, daerwt ick niet en weet off hij hem wel sal extriceren, hoewel hij van alle bedriegerijen professie maeckt.

De Hessische troupes schijnen, als van meester moeten veranderen, beter lust te hebben tot den hertoch van Weimaren[3] als de croone van Vranckerijck, maer meenen somyge gearbeyt wert om d'executie van dat tractaet tot diep in den somer te slepen.

Den marquis de Crana[4] marcheert met sijne troupes ende eenyge stucken geschut n(aer den ....) ende leyt den marquis de Lede[5] met 6000 voetknechten, 3000 paerden Spaens volck tusschen Reurmonde ende Venlo; schijnen yet notables voor te hebben op den naem van de keyser[6], in wiens dienst men seyt Lede hem nu heeft verclaert.

Men vreest voor het lant van Cleeff ende noch meer voor Luyck, daer groote oneenicheyt binnen is. Naer het lant van Cleeff marcheert de meeste cavallerie van de Staet, gaen oock gecommitteerde derrewaerts om de steden te disponeren tot innemynge van eenych volck. De sorge van Luyck moet Vranckerijck bevolen sijn.

Wt oosten ofte westen hebben[7] wij [niet]. Tusschen Engelant ende Scotlant staet het noch confuis.

Desen 7 Feb. 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Febr.

1 Frederik Hendrik.
2 Mogelijk de sieur de Belleroche, stalmeester van Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Francisco del Carretto, marqués de Savona y Grana. Carreto, oder Caretto, eine derer ältesten und edelsten Familien in Italien, welche viele berühmte Leute hervorgebracht und ehedem in Italien ansehnliche Güter als das Marggrafthum Savona und Spigno, und viele andere Herrschafften besessen, aber die meisten wieder verlohren (*Universal Lexicon* i.v.). Over de activiteiten van de markies bericht de *Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c, 1639, no. 6*, dd. 5 februari 1639: ‘Men kan niet ghedencken wat den Marquiz de Grana in den sin heeft, overmidts hij tot Aken, Duyren ende andere Steden veel Commissie broodt laet backen, waer mede hun de Soldaten voor seven daghen sullen versien, de Rendevous sal den eersten Februar. gheschieden; eenighe sustineren hij sal na 't Landt van Luyck gaen, andere meenen na 't Landt van Cleve’.
5 Guillaume Bette, markies de Lede.
6 Ferdinand III.
7 Het handschrift geeft 2 × het woord ‘hebben’.

3967. 1639 februari 9. Van F. Junius[1].

Vir illustrissime,

Commodum D. Patricius Junius[2] transcribi curaverat bonam partem var. lect. codicis Cyrilliani Novi foederis[3], quum ecce litterae tuae[4] advolant. Eas ut vidit, obvia statim humanitate non modo tradidit mihi var. hasce lect. in omnes epistolas, verum etiam, si operam hanc non ingratam tibi fuisse intelliget, spopondit se pari cura excerpturum quidquid in Apocal., Acta apost. ac tria Evangelia notatu dignum occurret; desideratur enim in vetustissimo codice totum fere Evangelium Matthaei.

Do.[us] Seldenus[5] unice tibi commendari cupit. Sub praelo est opusculum eius[6], nescio cuius argumenti, sed quemadmodum plura in eo potissimum ex Orientalium linguarum scriptoribus congessit, ita dum inter alia disquirit, quatenus olim Judaei cum aliis nationibus atque aliae vicissim nationes cum Judaeis commercium habuerint, inserit operi suo diatribam de Judaïcis velis[7], et nihil in istis Claudiani verbis[8] immutandum esse multis adstruit.

Quod affinis Vossii[9] meaque commendatione adductus nihil non officii ac beneficii in Christianum Ravium[10] paratus es conferre, vehementer nobis gratum esse debet; quin imo dandam nobis posthac operam video, ut hanc tuam benevolentiam apud gratos homines praeclare positam esse deprehendas.

Quod superest, Deum immortalem precor, ut omnes cogitationes tuas et privatim et publice tam laetus sequatur eventus, ut aeterna laude florentem virtutis tuae gloriam et incolumis et fortis aliis super alia operibus augeas.

Raptim, in aedibus Arundellianis. XXX Januarii. MDCXXXIX.

In dorso schreef Grotius: (30 Jan. 1639 Fr. Junius).

3968. 1639 februari 12. Aan L. Camerarius[11].

Illustrissime domine,

1 Hs. Parijs, Bibl. Nat. Nouv. acq. franç. 14823 fol. 75[aant.]. Antw. op no. 3940; beantw. d. no. 3982 dd. 19 februari 1639. Franciscus Junius -François Du Jon- was bibliothecaris van Thomas Howard, graaf van Arundel.
2 De Engelse graecus Patrick Young.
3 De griekse codex Alexandrinus; zie no. 3940, p. 46 n. 8.
4 No. 3940.
5 De Engelse jurist John Selden (1584-1654).
6 *Ioannis Seldeni De iure Naturali & Gentium, Iuxta Disciplinam Ebræorum, Libri Septem.* Londini, Excudebat Richardus Bishopius 1640.
7 *Op. cit.* lib. II c. 9, p. 239.
8 Claudianus *In Eutrop.* I, 356-357: et quidquid inane // nutrit Iudaicis quae pingitur India velis.
9 Gerardus Johannes Vossius.
10 Christian Rave (1613-1677), later bekend geworden als hoogleraar in de Oosterse talen te Oxford, Utrecht, Amsterdam en Uppsala.
11 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 167. Gedrukt *Epist.*, p. 503. De copie te Uppsala dateert op 11/21 februari hetgeen niet past in de reeks van wekelijks geschreven brieven. Ik dateer daarom volgens de uitgave der *Epist.* op 12 februari, temeer daar de brief een antwoord is op een schrijven van Camerarius dd. eind januari. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.

Valetudinem Excellentiae vestrae quam nonnihil laesam epistola fine Januarii data[12] queritur, ut integram restituat, Deum precor.

12 Ontbreekt.

Et de Brisaco et de rebus aliis Excellentiae vestrae probo judicium.

Sparguntur rumores nunc de hoc, nunc de illo matrimonio, quo dux[1] obligetur regiae domui. Sunt qui putant non modo non e publico, sed ne e cardinalis[2] quidem bono fore, si penes Gallos sit Brisacum; potius futurum, ut dux ibi potens fido amicitiae nexu cardinali illigetur habeatque hic, siquid ei adversi supervenerit, et perfugium in illa loca et in ducis exercitu praesidium. Quidam futurum insuper putant, ut dux de religione tentetur. De cujus in aulam adventu perstant rumores. Sed adventat rerum agendarum tempus, quod ipsi, ne ex illis locis abeat, aut impedimentum aut excusationem dabit.

Apud Helvetios procedit conscriptio Gallici militis. Neustadium irrupit nuper et diripuit Canoskius[3]. Imperatoris[4] copiae praeter urbium, quae circa Brisacum sunt, praesidia in Suevia, Franconia et Inferiore Palatinatu se tenent crediturque ipse imperator, ut ea, quae maxime ad se pertinent, regat de loco propiore aut Augustam venturus aut Ratisbonam. Dixit Basileensibus[5] dux Vinariensis habere se, unde negotium det caesarianis efficiatque, ne eis[6] vacet aut de Helvetiis vexandis aut de Brisaco recuperando cogitare. Galli quoque magna minantur et exercitum ad Belgicos fines perventurum ajunt ad XXV millia.

Aut est aut jamjam erit apud vos Lestradius[7], consiliorum inter cardinalem Riceliacum et principem Arausionensem[8] pararius.

Hassici exercitus primores puto alios aliam[9] quaesituros militiam suis ex commodis.

Ut Galli et Angli bona fide socientur, optandum nunc sane cum maxime an unquam sperandum, non immerito Excellentia vestra dubitat.

De Domitzii derelicta obsidione sicut doleo ita caetera D. Bannerii[10] et exhaustae ibi hostium copiae in spes bonas me erigunt.

Ipsum sultanum[11] audimus esse in Bagdeti obsidio et rem ad inducias spectare. Quod si fit, et Galli Venetos, Suedi Moscovitas possunt extra bellandi cum Turca necessitatem ponere, multa enasci possent commoda et ducis Vinariensis et D. Bannerii conatibus.

Rex Poloniae[12] praeter res coeteras etiam eo in offensam incurrit procerum suorum, quod neque ipsi regi habitus ab imperatore honos qualis olim Henrico III[13], neque senatores, qui regi aderant, dignitati suae satisfactum credidere.

De Scoticis motibus quae tum per sermones tum per amicorum literas intelligo, mihi non placent. Videtur malum ex malo nasci. Exspectandus erit, qui in mensem

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; vgl. ter zake nos. 3942 en 3951.
2 Richelieu.
3 Friedrich von Kanofsky. De lezing van de copie in Uppsala luidt abusievelijk: Canophius.
4 Ferdinand III.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Brasiliensibus.
6 De copie te Uppsala heeft ‘necis’ in plaats van ‘ne eis’.
7 Godefroi d'Estrades; de copie te Uppsala spelt: Leustradius.
8 Frederik Hendrik.
9 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: etiam.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Wladislas IV (VII).
13 Henri de Valois, hertog van Anjou (1551-1589), was in 1573 tot koning van Polen gekozen. In 1575 volgde hij zijn broer Karel IX (1550-1574) als koning van Frankrijk op.

Maium indictus est, parlamentaris conventus[1]. Interim quod praeformatum inter D. Salvium[2] et D. Roum[3] erat, nondum ex Anglia ad D. Roum rediit, quantum ex postremis literis discere licuit. Quare suspendo judicationem, ita tamen ut formidini quam spei sim propior. Ipse princeps elector[4] haud dubie nihil omittet eorum, quae ad avertendum imminens domui suae exitium sunt necessaria.

Patri Iosepho[5] in illas extraordinarias operas nemo successit. Et qui ipsi adjutor fuerat Hyacinthus[6] ab aula desertus apud cappucinos suos suae περιεργίας poenas luit.

D. Chavigniacus[7], qui nunc sub cardinali res externas tractat, bene velle rebus nostris creditur, ita ut perituras sperem offucias Bavaricas.

Liber ille optimus de Ecclesiae Gallicanae Libertatibus[8] non modo venire est vetitus, sed et a cardinali Rupifucaldio[9] homine pontifici[10] mancipato contractis episcopis aliquot jugulatus crimine haereseos et schismatis monitique per epistolas[11] episcopi alii, ut plebem a lectione absterreant. Haec reges et regum consiliarii vident et ferunt.

Dux Valetta[12] ex decreto, quod coram rege[13] ac cardinali a marescallis Franciae et parlamenti praesidibus aliquot factum est, absens citatur bonis annotatis. Emanebit procul dubio et capitis damnabitur. Pater ejus dux Espernonius[14] Avenionem an se, ut dicitur, contulerit, incerti adhuc sumus. Accedet hoc ad exempla non perlatae[15] ad finem usque diu faventis fortunae.

Componunt Veneti suas cum pontifice controversias et per Iudaeos dona Constantinopolo alibique distribuunt redimendo bello paratis et quae sultano dent, ubi domum is redierit.

Brisacum diligenter munitur.

Curiae Rhaetorum occisus est ab hominibus personatis Jenasizius[16] Rhaetus inter primos Hispanicae factionis.

Deus Excellentiam vestram paterna cura protegat.

Excellentiae vestrae cultu immutabili devinctissimus
H. Grotius.

1 Vanaf 1629 tot april 1640 regeerde Karel I van Engeland zonder parlement. Na de episode van het 'Korte parlement' (april-mei 1640), kwam in november van dat jaar het 'Lange parlement' bijeen.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
3 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 François Leclerc du Tremblay -père Joseph- (1577-1638).
6 Hyacinthe Kerver; zie over hem dl. IX, p. 160 n. 1.
7 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
8 Voor de titel van dit boek zie men no. 3937, p. 45 n. 1.
9 François de La Rochefoucauld (1558-1645).
10 Urbanus VIII.
11 Op 9 februari 1639 waren 18 bisschoppen te Sainte-Geneviève samengekomen bij kardinaal de La Rochefoucauld en hadden zich middels een brief tot de Franse bisschoppen gericht; zie Gabriel Demante, *Histoire de la publication des livres de Pierre Du Puy sur les libertés de l'Eglise Gallicane* in de *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes* (Paris 1843-1844) tome V, pp. 585-606.
12 Bernard de Nogaret de La Valette.
13 Lodewijk XIII.
14 Jean Louis de Nogaret, hertog van Epernon.
15 De copie te Uppsala heeft: prolatae.
16 Georg Jenatsch, vermoord op 24 januari 1639.

Lutetiae, 2/12 Februarii anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: A.^{o} 1639.

3969. 1639 februari 12. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima Regina, domina clementissima,

Pervenit ad nos nuntius ejus luctus, qui augustam Majestatem tuam de propinquo satis attigit morte Illustrissimae principis[2], cui magnus in terris honos obvenerat, ut et soror esset summi regum Gustavi[3] et soror non minus ad summa enitentis Majestatis tuae; major autem infinito nunc honos in coelo a Deo seponitur.

Quin pro pietate sua senserit hoc malum, quod sentimus omnes, Majestas tua, dubitare non licet, sed pariter scimus Majestatem tuam, quod in ista aetate mirandum est, eo pervenisse sapientiae, ut norit Deo obsequi, uti adversis, mortalia cuncta, quanti sunt, tanti habere.

Quare non tam solatiis, quibus abundat tam excelsa mens, opus est quam faustis votis, ut nihil posthac ei dolendum eveniat, sed laeta laetos populos regat exemploque sit principibus aliis, quam paterne tueatur se diligentes Deus.

Quod ut fiat, serenissima ac potentissima Regina, domina clementissima, ipsum, per quem reges regnant, ex animo precor.

Tuae Augustae Majestatis obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Februarii anni 1639.

3970. 1639 februari 12. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[4].

Excellentissime et illustrissime princeps,

Cum in eo essem, ut a luctu domestico animum ad studia, suavissima curarum lenimenta, abducerem, novum ecce fulmen intervenit, directe quidem missum in illustrissimam Excellentiam vestram ejusque liberos[5], sed ita ut non levis inde ventus et reginam nostram[6] optimam et regnum ipsum afflaverit.

Indignus sim Suediae bonis frui, si non et mala ejus participem. Sensi igitur, quo motu animi debui hoc malum quantumque ac quale sit mihi ipse exposui nullam partem ejus abscondens.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 502.
2 Katharina, paltsgravin van Zweibrücken, gestorven op 13 december 1638.
3 Gustav II Adolf.
4 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg, Gallica 8-10. Gedrukt *Epist.*, p. 502; *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 24. Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken, was gehuwd geweest met Katharina (gestorven op 13 december 1638), zuster van Gustav II Adolf.
5 Christine Magdalene (1616-1662), Karl Gustav (1622-1660), Marie Euphrosine (1625-1687), Eleonore (1626-1692), Adolf Johann (1629-1689).
6 Christina van Zweden.

Quae in hac cogitatione mihi sint obversata, nihil opus est apud eum explicari, cui ista, ut propiora, ita et notiora sunt. Scio non deesse illustrissimae Excellentiae vestrae in Suedia pie eruditos, qui tales morbos tractare norint et initio adferre quae tumentem in dolore suo animum comprimant, deinde et quae ad sanitatem reducant.

Tum vero priusquam hae istuc pervenire poterunt literae, quae etiam infirmioribus medetur dies, exoneraverit maeroris non exiguam partem.

Officii tamen mei existimavi tum ob munus, quod hic mihi reginae mandatu incumbit, tum ob honorem eximium, quo me ornatum judico, cum meae etiam curae ab illustrissima Excellentia vestra illustrissimus filius ejus[1] summi ingenii virtutisque princeps commendatus est, ea dicere in hoc luctu, quae mihi et saepe et jam nuper dixi, et quantum futura praevideo, dicenda saepe habeo.

Philosophi, quorum non spernenda habemus scripta, lugentes solantia auxilium potissimum sumunt a divina lege, quae nata omnia mori voluit, quam impatienter ferre non modo inutile sit adversus invictam potentiam, sed et iniquissimum, cum non alia conditione quam ferendi talia in hujus universi conspectum usumque introducti simus, laudantque multum Graecos Cleanthis[2] versus, quos latine sic reddidit Seneca[3]:

> Duc me parens celsique dominator poli
> Quocunque placuit, nulla parendi mora est,
> Assum impiger, fac nolle, comitabor gemens,
> Malusque patiar quod pati licuit bono[4].

Est in hoc clypeo contra adversae sortis tela nonnihil munimenti. Sed multo id validius fiet, si addamus, quod ex divinis didicimus oraculis, non ex sola naturalium causarum serie, ad quam philosophi respiciebant, sed ex singulari Dei cura iis, quos Deus amat, provenire vitae hujus finem. Nam si ne pilo quidem deteriores fieri possunt tales, nisi provida patris aeterni directione, quanto minus credibile est forte aliqua aut communi lege illis procedere decretorium illum et illa aeterna secum trahentem diem? De qua re cum dubitare nobis non liceat, nisi projecta christiana fide, tam benignae constitutioni contra ire non immorigeri tantum sit filii, sed et ingrati ac laeva accipientis quod dextra datur.

Pervenit princeps[5] sanctissima ad quietem placidissimam et, ut cum Lucano loquar,

> Vidit quanta sub nocte jaceret
> Nostra dies[6].

1 Karl Gustav, de latere Karel X, koning van Zweden.
2 Cleanthes van Assos (331 of 330-233 of 232 v. Chr.), Grieks wijsgeer; voor dit fragment zie men Von Arnim, *Stoicorum veterum fragmenta*, I, p. 118, no. 527.
3 Lucius Annaeus Seneca († 65), Romeins wijsgeer, staatsman en dichter.
4 Vgl. Seneca, *Ad Lucilium* CVII, 11: Duc, o parens celsique dominator poli, // Quocumque placuit; nulla parenti mora est. // Adsum inpiger. Fac nolle, comitabor gemens // Malusque patiar, facere quod licuit bono. // Ducunt volentem fata, nolentem trahunt. Vgl. tevens dl. V, p. 176.
5 Katharina; zie p. 90 n. 4.
6 Lucanus *Phars.* IX, 13.

Non illam turbant amplius impacta regnis regna totorumque populorum exsilia et redacti ad egestatem principes, ad mendicitatem nobiles, ad ferarum vitam rustici, versi in hominum pastus homines, oppida quassata extrinsecus, agri sine frugibus sanguine conspersi et proelia terris dominos mutantia et a terrarum malis non liberum mare. Nunquam tam bene actum est cum rebus humanis, ut non ab iis expediri felicis fuerit. Sed praeter caetera ita foetum est miseriis hoc nostrum saeculum, ut nemo sit mitioris animi, qui non gaudere debeat, si a tam tristi spectaculo absolvatur. Contigit hoc illi, ne hoc tantum, sed et in altissima securitate opperiri tempus illud, quo cuncta, quae nec dici nec cogitari possunt, bona in sibi caros effusurus est Deus tam sine modo quam sine fine.

Volumusne ergo eam ab iis, quae habet, ab iis, quae tuto exspectat, gaudiis in hos nostros labores atque aerumnas detrahere? Nam quid aliud agunt vota lugentium?

At nobis tristis est haec jactura, credo equidem, sed amantium est plus ei, quem ames, quam tibi ipsi optare, quanto magis ob utilitates nostras temporarias neque diu duraturas non invidere illis statum et beatum et immutabilem et perpetuum.

Concessi decedere aliquid utilitatibus nostris, magis quod ita loqui moris sit quam quod res imperet. Est enim, est profecto in adversis saepe quam in secundis rebus utilitas nobis major. Secundis languemus, adversis excitamur quoque magis nobis praesentia haec displicent, eo magis ad superna ac mansura rapimur.

Etiam philosophorum aliis summum, aliis unicum bonum virtus, quae duris non alitur tantum, sed quod adjiciunt, gaudet, ut miles, cui a duce magni labores ac pericula imperantur.

Quanto magis id christianos sentire aequum est, quibus iter per crucem ad regnum coeleste stravit ipse, cujus nomine frustra appellamur, si exemplum sequi piget. Quid apostoli ejus? Quoties nobis fructum ex quotidianis malis et patientiae laudes supra omne id, quod laudari potest, praedicant? Hanc viam institerunt ipsi, hac eos secuti sunt martyres et confessores et totus ille coelo destinatorum chorus. In horum asscribi societatem quam splendidum ac gloriosum est! Itaque expandamus licet omnem scenam tragici apparatus nec quicquam malorum subducamus oculis nostris, dum simul addamus: tanti nos Deus aestimavit. Ne parentum quidem illi, qui liberos cum ratione amant, delicate eos sed fortiter educant. Apud Terentium[1] moestum ob filii absentiam patrem consolans vicinus inter caetera ait: Tibi parce, idem absens facere te hoc vult filius[2], ingeniose ex ipsa dolendi causa sumsit unde dolorem oppugnaret. Absentem diligis? Fac quod si adesse liceret ille a te esset postulaturus. Et nos, si interrogare possemus eos, quos praemisimus, quid audiamus aliud quam: parcite vosmet infelices aut credere aut facere, felicium causa.

Cogitate quae a vobis discedentium ultima fuerint vota, eorum nos compotes facite. Haec, si, sicut aequum est, animo nostro imprimantur, non eorum, quorum nos meminisse saepe oportet recordationem nobis ipsi faciemus horribilem addito gemituum ac lachrymarum comitatu, sed laetam potius adjunctis apud Deum gratiis, quod eorum conspectu et consuetudine frui tamdiu licuit, praeterea com-

1 Publius Terentius Afer († 159 of 158 v. Chr.), Latijns dichter.
2 Terentius *Heautont.*, 164.

memoratione earum, quas habuere virtutum has et imitari studebimus ipsi et imitandas proponemus eorum posteris ac necessariis.

Haec sunt optimae defunctorum imagines, haec justissima veneratio. Sic illis frui semper in animo nostro victuris licet.

Habet illustrissima Excellentia vestra superstitem adhuc in liberis matrem, in regina amitam, quae semper illius praecepta retentura animo, exempla autem suis moribus expressura, pulcherrimum tibi exhibebit uxoris laudatissimae simulacrum.

Scio duplicatam esse curam Excellentiae vestrae, ut liberis quidem cum patre matrem quoque exhibeat, reginae vero praestet, ne quid te salvo illa perdiderit; sed utrunque hoc adeo formidandum non est, ut etiam solatiis accenseri debeat. Occupatis et assidue laborantibus facilius quod triste est elabitur minusque patitur agens semper aliquid animus.

Unum prope omiseram, quod tamen omittendum non fuit, ita ferendam ipsius mortem, sicut ipsa regis Gustavi[1] mortem tulit, fratris maximi soror optima. Amiserat regem, etiam regibus venerabilem, in quo exornando virtutes omnes ac fortuna conspiraverant; illum, qui adversus reges tres vicinos[2] feliciter experta arma ad sublevandas aliorum calamitates admirabili bonitate transtulerat, qui Suediam cunctis gentibus invidendam fecerat veramque Gotthicae ac Wandalicae fortitudinis parentem esse mundo approbaverat, qui omnes pacis artes belli laudibus miscuerat, cui parem in omnibus historiis frustra adhuc quaerimus, amiserat autem in florentissima parte aetatis, in medio victoriarum cursu, cum edomito Vistula, Viadro, Albi, Visurgi, Rheno, Danubio, ad nomen ejus jam et Tybris et Tagus tremerent.

Attamen in hoc malo immoderato moderari tristitiae potuit. Cogitavit, quomodo vicem et regi suo et fratri melius quam lugendo redderet et reddidit, imo beneficia beneficiis vicit. Quid enim tantum acceperat, quantum fuit filiam ejus ita instituere, ut ne aetas quidem et sexus obstent, quo minus in ea agnoscatur Magnus ille Gustavus. Fuere reges, qui felicitatem suam suspectam habuerunt et aliquid sibi optarunt accidere adversi, quo majores metus expiarent. Regiam domum hac tempestate concussam fuisse, prosit in posterum. Et proderit, si quam Deus pro ea poposcit victimam pio submissoque offeramus animo.

Est, cur speremus, si quid Suedorum mores pendere meruerunt, satis id lustratum duplici funere, ut posthac tutus ab omni sortis acerbitate floreat regum Gustavi Carolique sanguis.

Ita voveo, excellentissime et illustrissime Princeps,

Illustrissimae Excellentiae vestrae cliens addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Febr. anno 1639.

Adres: Excellentissimo Illustrissimoque Principi D. Johanni Casimiro, Comiti Palatino ad Rhenum, Duci Bavariae etc.

1 Gustav II Adolf, gesneuveld bij Lützen op 6 november 1632.
2 Tegen Christiaan IV van Denemarken in de Kalmaroorlog (1611-1613); tegen Michael III Fjodorowitsj Romanow (Verdrag van Stolbowa 1617); tegen Sigismund III van Polen (Verdrag van Altmark 1629).

3971. 1639 februari 12. Aan S. Johnson[1].

Vir reverende,

Gavisus sum videre amicam manum et quidem e Batavorum terra, ubi πολλὰ μὲν ἔσθλα χαχοῖσι μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά[2].

Scio eo te pollere judicio, ut fructum et apud te et per te bonum adferre possint utriusque generis tum res tum homines.

Ego amicitiam illam in Germania nobis inchoatam, dum mari non Gallico dicam, sed Britannico, ut vult noster Seldenus[3], dividimur indivisam, quominus obliteretur, literis alere nunquam gravabor et, quod initium scribendi erit justissimum, opto tibi in quo nunc es loco fausta laetaque omnia et ut serenissimae reginae[4], cujus virtutes suspicio quantum quisquam, ex adversarum rerum consolatore fias prosperarum gratulator.

Praeterea ne intra literas solas stet hoc commercium, collocutores tibi pro me dabo duos, filium meum[5], qui ibi est, et uxoris meae fratrem senatorem Reigersbergium[6], ad quos jam nunc ea de re scribo[7].

Spero illos non minus caros tibi fore me tradente quam mihi fuit te tradente D. Goffius[8], vir et magnae eruditionis et suavissimae consuetudinis.

Causae sunt justissimae, quas adfers, propter quas se princeps elector[9] Hamburgum recepit. Si Anglia velit, paratum est fedus et salva, quantum humanis judiciis assequi datur, domus Palatina. Sin aliter, parco male ominari. Si vero Suedia tot annorum impendiis exhausta quaerit, unde depleta sarciat, neutiquam id mirandum est, cum societatis haec sit natura, ut quod alteri minus suppetit, id ex alterius copia suppleatur.

Ex Hassico exercitu alios alio ituros suspicor; quidam dicuntur Gallicae militiae promisisse operam, alios imperator[10] lactat.

Felicia ducis Vinariensis[11] proelia et capti Brisaci decus Gallorum et Batavorum aliquot hoc anno adversa compensant et spem nobis faciunt successuum, modo vestra Britannia adspiret. Nam et Galli et Batavi terra marique se movent et Bannerii[12] exercitus imperatoris et duorum electorum[13] copiis non cedit mittenturque ad eum vere adulto homines, machinae, commeatus et si qua alia bello necessaria. Tum vero, si, quod creditur, pacem aut inducias cum Persis facit Turca[14] et a Venetis conditionibus aequis averti potest, erit, cur imperator aut pacem Germaniae det bonam aut domesticis distentus malis de aliis lacessendis non cogitet.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., Coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 504. Over Samson Johnson zie men dl. IX, p. 606 n. 10.
2 Homerus *Od.* IV, 230: πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.
3 John Selden.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 Pieter de Groot.
6 Nicolaes van Reigersberch.
7 Zie no. 3985 dd. 19 februari aan N. van Reigersberch.
8 Stephen Goffe (1605-1681).
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Ferdinand III.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Johann Georg I, keurvorst van Saksen, en Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
14 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

Scotis tumultuantibus gaudeo ereptum mantellum religionis. Nunc alter praetextus restat libertatis, qui, quo sit evasurus, ex conventu parlamentari apparebit. Vereor, ne paucorum dominatus cum damno regii juris sub populari umbra lateat. Gaudeo ad probandam veram veteremque christianorum sententiam de non opponenda regibus vi Aberdonensibus probatam neque inutiles ad id fuisse labores nostros.

Libri, quem molitur Bysterfeldius[1], paginam unam vidi. Vereor et ego, ne quod Kekermanno[2] evenit, ei eveniat et nimiae subtilitates aliqua parte ad impetum eorum, in quos pugnat, pateant: omnia, quae in negotio Trinitatis dicuntur, extra τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς κείμενα et pauca, quae ad eorum explicationem consensus antiquus recepit, periculum habent. Optime Chrysostomus[3] et ex eo Isidorus Pelusiota[4], ὅταν ἅπερ ὁ Θεὸς ἡμᾶς οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι ταῦτα βιαζώμεθα μανθάνειν, οὔτε ἐσόμεθα - πῶς γὰρ Θεοῦ μὴ βουλομένου; - καὶ τὸ κινδυνεύειν ἡμῖν ἐκ τοῦ ζητεῖν περίεστιν μόνον[5]. Cui illud addam Maximi τὸ γεγραμμένον καὶ σὺ λέγε καὶ μὴ κινδυνεύσεις[6]. In quem sensum plurima sunt in disputatione Basilii[7] contra Eunomium[8]. In illis Dei attributis, quae nos respiciunt, justitia maxime ac bonitate, dat nobis et sacra scriptura et impressae mentibus nostris προλήψεις uberem, dissertandi materiam; quae vero ad internam Dei naturam pertinent aut circumscripte eloquenda aut silentio veneranda sunt.

Bysterfeldio omnia felicia opto, tum quae ipsum privatim, tum quae principem[9], a quo missus est, spectant.

Prodiere hic desumpti ex parlamentariis actis libri egregii, quibus titulus Libertates Ecclesiae Gallicanae[10]. Eum cardinalis Rupifocaldius[11] contractis episcopis quibusdam pontifici[12] quam regi[13] fidelioribus damnavit haereseos eaque de re ad alios scripsit episcopos. Rex sua ipse jura deserens recudi eos libros vetuit. Sed hoc magis et quaeruntur et leguntur. Sirmundus[14] adhuc in Theodore-

1 *Ioh. Henr. Bisterfeldii, Nassovii, Philosophiæ in Illustri Schola Albensi Profess. De Vno Deo, Patre, Filio, Ac Spiritu Sancto, Mysterivm Pietatis, Contra Iohannis Crellii, Franci, De Vno Deo Patre, Libros Dvos, Breviter Defensum.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elseviriana, A^{o} MDCXXXIX. Het exemplaar in de Bibliothèque Nationale te Parijs bevat een eigenhandig geschreven opdracht aan Ludwig Camerarius.
2 Bartholomeus Keckermann (1571-1608), theoloog uit Danzig.
3 Joannes Chrysostomus, patriarch van Konstantinopel, kerkvader en kerkleraar (344-407).
4 Isidorus van Pelusium, abt uit Alexandrië, wellicht een leerling van Joannes Chrysostomus.
5 Isidorus *Epist.* 2. 93 (Migne *PG.* 78, kol. 537): Ὅταν γὰρ ἅπερ ἡμᾶς οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι, ταῦτα βιαζώμεθα μανθάνειν, οὔτε εἰσόμεθα, (πώς γὰρ Θεοῦ υἡ βουλομένου;), καὶ τὸ κινδυνεύειν ἡμῖν ἐκ τοῦ ζητεῖν περιέσται μόνον.
6 Vgl. [Athanasius Alexandrinus] *De Sancta Trinitate dialogus* III, 4: Τὰ γεγραμμένα λέγω. Καὶ σὺ λέγε, καὶ οὐ κινδυνεύεις (Migne *PG.* 28, kol. 209A); dit werk wordt ook wel toegeschreven aan Maximus.
7 Basilius de Grote (± 330-379), bisschop van Caesarea, kerkvader en kerkleraar.
8 Grotius brengt deze plaatsen al eerder ter sprake; zie dl. III, p. 142 n. 8-10 en dl. IV, p. 201 n. 5 en 6.
9 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
10 Voor dit werk van Pierre Dupuy zie men no. 3937, p. 45 n. 1.
11 François de La Rouchefoucauld.
12 Urbanus VIII.
13 Lodewijk XIII.
14 Jacques Sirmond, Frans kerkhistoricus.

to[1] sudat ac praeterea Hincmari editionem[2] auctiorem pollicetur. Mileterius[3] tam de justificatione quam de operibus plurima jam edidit[4], quae Calvino nimium addictos mirum quam urant.

Vale, vir doctissime.

Tuus tuo merito

H. Grotius.

Lutetiae scribebam II/XII Februarii MDCXXXIX.

3972. 1639 februari 12. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Mira sunt, quae de duce Bernhardo[6] somniat faecunda talium haec civitas. Huc si venerit, laboraturum regem[7] ac regios omnes, ut ad regni Franciae sacra transeat illigeturque domui regiae per matrimonium filiae regii fratris[8] aut, si id malit, viduae Sabaudi[9] et, hoc si fiat aliquidque puero duci[10] eveniat, ducatum Sabaudiae sibi teneat contra cardinalem Sabaudum[11] et principem Thomam[12] vi Gallica tutandus. Alii cardinalem Riceliacum putant speciem quidem praebere id studentis, ut Brissacum ad regem perveniat, intra animum autem malle, ut id in ducis Bernhardi maneat potestate, dum secum dux fidam amicitiam foederet, ut, si qua, ut in aulis fit, procella in cardinalem incubuerit, Brissacum ipsi perfugium praebeat et tempus recolligendi vires.

Rex, dies jam nonus est, ad S. Germani vocavit ad se cardinalem Riceliacum, cancellarium Franciae[13], marescallos et parlamenti praesides universos supra viginti. Ibi actum de causa ducis Valettae[14] et, quanquam non paucorum fuit sententia rem mittendam ad parlamentum, ut legitimos judices ducum ac parium Franciae, praevaluit tamen voluntas regis, ut per delegatos judices cognosceretur, decretumque factum, ut caperetur, si fieri posset, si non, tubae cantu et voce viatoris publici in finibus, ut fieri solet, citaretur bonis ejus omnibus annotatis et sub regia positis manu.

1 Zie dl. V, p. 376 n. 6.
2 Zie no. 3917, p. 11 n. 14.
3 Théophile Brachet de la Milletière.
4 Voor de bibliografie van zijn werken zie men A. Cioranescu, *Bibliographie de la littérature française du dix-septième siècle*, I, p. 471-473.
5 Copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330 (zonder postscriptum; verder enige afwijkende lezingen). Gedrukt *Epist.*, p. 505; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 574.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Anne-Marie Louise d'Orléans (1627-1693), hertogin van Montpensier, dochter van Gaston Jean-Baptiste, hertog d'Orléans, vooral bekend als ‘la Grande Mademoiselle’.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Carlo Emanuele van Savoye.
11 Maurizio van Savoye.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
13 Pierre Séguier.
14 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette, zoon van Jean-Louis de Nogaret, hertog van Epernon.

Quater citatus nisi compareat, quod certo facturus non est, superest, ut damnetur capitis et bona confiscentur.

Gaudet princeps Condaeus[1] alieno reatu se absolutum. In illo consessu praesides post marescallos sedere, contra quam in parlamento fit, quod ipsis doluit; causam autem dixit ejus rei cardinalis[2], quod vocati eo essent non ut praesides, sed ut consiliarii parlamenti. Aperte id agit rex, ut omnem veterem splendorem parlamento auferat.

Ex Britannorum sermonibus ac literis disco metui adhuc Scoticos motus; detracto jam turbatoribus velo religionis restare eis alterum non minus populare libertatis, quod arrepturi sint in conventu parlamentari, qui Maio mense habebitur.

Homines ecclesiastici, qui pacis auctores esse debuerant, sicut in Scotia validissimi sunt turbarum concitores, ita in Gallia regia jura proculcant. Nam liber ille Libertatum Ecclesiae Gallicanae[3], ex actis desumtus publicis ac morum veterum fidus index a cardinali Rupifocaldio[4], homine acriter res agente pontificis[5], et episcopis aliquot ejusdem ingenii damnatus est, ut haereticus et schismaticus, scriptaeque ea de re ad alios episcopos literae, ut populum a pernitiosi libri lectione avertant. Reformatos, qui hic vocantur, metuere video, ne ad colloquium vocentur sibi insidiosum.

Ab Italia literae nos docent Venetos et Cahimacani[6] gratia et Judaeorum opera uti, ut pacem redimant donis partim sultano[7] dandis, quae in adventum ejus parantur, partim satrapis jamque privatis Venetorum naves suas redditas et restitutam commercii libertatem. In castra ad Bagdetum venisse Janizaros multum imminutos rixa inter se, quae quatuordecim millia absumserit. CCC millia regalium nummorum, quae ad castra adventabant, a Persis intercepta. Suspecta plurimum sultano imperatoris[8] cum rege Polono[9] colloquia. Venetos adhuc parare se bello, sed lentius et de mercede locatarum domuum quartam sumere publico. In Turcico imperio multas strui galleassas et galeras. Quatuordecim galeras datas Afris illis praedonibus. Ipsum sultanum jam in castris esse ad Bagdetum credique rem ab indutiis esse non longe. Eckenbergio[10] optime jam convenire cum pontifice planeque id agere imperatorem, ut domus Barbarinae magnitudinem sibi cordi esse ostendat; qua arte maxime obligari pontifices solent. Exspectari Romae cardinalem Cornarum[11], ut si quid inter pontificem et Venetos controversum manet, componat.

Ex Polonis discimus infensos imperatori senatores ejus regni, quod quidam ejus ordinis non pro dignitate habiti sint, apud imperatorem nuper cum essent, neque regi Poloniae dextrum latus apud se concesserit imperator, ut olim Henrico Valesio[12].

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Richelieu.
3 Over dit boek van Pierre Dupuy zie men no. 3937, p. 45 n. 1.
4 François de La Rochefoucauld.
5 Urbanus VIII.
6 Massa Pasja.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Ferdinand III.
9 Wladislas IV (VII).
10 Johann Anton von Eggenberg, keizerlijk gezant te Rome.
11 Federigo Cornaro, patriarch van Venetië.
12 Henri de Valois, hertog van Anjou; zie no. 3968, p. 88 n. 13.

Exercitus in fine Belgico, cui praefuturus est Milleraeus[1], futurus dicitur XXV millium.

Est hic rumor evasisse e Gallia Espernonium metuentem, ne filii aut culpa aut mala fortuna se afflet contagio.

Quae hic intelligimus de Tartaris et Moscovitis non scribo; id enim sit aquam in mare ferre. Sed sicut non dubito, quin regni Suedici proceres laborent, ut Moscovita[2] pacem cum Turca et iis, qui res Turcicas sequuntur, habeat, ita Gallos excitare non desinam, ut Venetos extra periculum ponant. Si enim finiatur Persicum bellum nec aliud Turca negotii habeat, poterit ostentando arma sua ad Pannoniae fines permovere imperatorem, ut pacem det Germaniae aequam aut attractis eo imperatoris viribus liberum res suas promovendi spatium Suedis et Gallis dare.

Brissacum et munitur operose et impletur rebus ad vitam necessariis. Neustadium diripuit Canovskius[3]. Imperatoris copiae partim adhuc in Suevia sunt, partim in Franconia et inferiore Palatinatu. Ipse imperator, ut propior sit rebus, Augustam se creditur transferre aut Ratisbonam.

Conscriptio Gallici apud Helvetios militis procedit.

Deum rogo, excellentissime et illustrissime Domine, ut regno, reginae[4] tuaeque Sublimitati fautor adsit semper.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Februarii 1639.

Fretus et bonitate tuae Sublimitatis et ejus literis mense Novembri[5] ad me scriptis securior vivo nec queri cupio. Attamen scire velim tuam Sublimitatem ab eo tempore me nec teruncium accepisse et, ubi Martius exierit, fore, ut mihi debeantur salaria mensium XXI praeter impendia quaedam. Ea res quam mihi in hac rerum omnium inaudita caritate incommodet, vix dixerim.

Venio nunc a D. Chavigniaco[6], cui commendavi pacem Venetam cum Turca, res praesentes et futuras marchionis Jagerndorfii[7], tribuni Souchei[8] et consanguineorum D. regni mareschalli de la Gardie[9].

Curiae Rhaetorum occisus est a personatis hominibus Senatzius[10], Rhaetus Hispanicae factionis inter primos.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
2 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
3 Friedrich von Kanofsky.
4 Christina van Zweden.
5 No. 3849 dd. 14 november 1638 (dl. IX, p. 699).
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
7 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf.
8 Louis Raduit de Souches.
9 Jacob Pontusson de la Gardie.
10 Georg Jenatsch, vermoord op 24 januari 1639.

3973. 1639 februari 12. Aan N. van Reigersberch?[1].

Doch daar toe meen ik heeft zyn Vorstelyke Genaden[2], geen neiging.

My staat voor, toen eerst de scheuring in Hollandt quam, dat de Heer Vosbergen[3] en anderen niet veel Engelsch verstaande gingen in de Engelsche Kerk. UE. en anderen, aan welken de onrustige Predikanten zouden mogen mishagen, konnen zich bedenken, of zy nevens 't horen van stichtelyke Predikatien ook de Engelsche taal willen leeren. De Engelsche liturgie is gedrukt te samen in 't Engelsch en 't Fransch[4].

3974. 1639 februari 14. Van P. de Groot[5].

Venerande parens,

Tuas V Februarii ad me datas[6] heri accepi. Gaudeo ex iis intelligere quae de Petavii scripto[7] significas, praesertim cum mihi D. Gronovius[8] retulerit scriptum illud de caena[9] acerrime ab Heinsio[10] fuisse laceratum tanquam, ut ajebat, a Mileterio[11], inepto religionis reformatore, editum. Addiderat ille insuper false allegata Tertulliani[12] loca. Ego illud Petavii scriptum refutatorium nondum vidi, neque enim ad nos hodie pervenit, sed exspectat ex Gallia D. Salmasius[13]. Ubi ille acceperit, dabo operam, ut videam.

1 Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 199; 213. Mogelijk antw. op no. 3962 en beantw. d. no. 3987.
2 Het betreft de pogingen om Bernhard van Saksen-Weimar door huwelijk met een Franse prinses op voorwaarde van overgang tot de R.K. Kerk nader aan Frankrijk te verbinden. Vgl. nos. 3942 en 3951.
3 Caspar van Vosbergen.
4 Over Franse vertalingen van het Engelse 'Book of Common Prayer' zie men D.N. Griffiths, *The French Translations of the English Book of Common Prayer* in *Proceedings of the Huguenot Society of London*, Vol. XXII, No. 2 (1972), p. 90-114.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
6 Ontbreekt.
7 Denis Petau (1583-1652); *Dionysii Petavii Avrelianensis E Societate Iesv De Potestate Consecrandi Et sacrificandi Sacerdotibus à Deo concessa: déque communione vsurpanda, Diatriba. Aduersus nouam Dissertationem Anonymi cuiusdam; qui Christiani sacrificij consecrandi, offerendique potestatem etiam laicis attribuit.* Parisiis Apud Sebastianvm Cramoisy, Typographum regium ordinarium, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis MDCXXXIX Cum Priuilegio Regis, & Approbatione Doctorum.
8 Johann Friedrich Gronovius.
9 Grotius' *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638.
10 Daniel Heinsius.
11 Théophile Brachet de la Milletière.
12 Over de passus uit Tertullianus' *De Exhortatione Castitatis* (Migne *PL*. II, kol. 963 vv) zie dl. IV, p. 188 n. 15.
13 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.

Qualem Blavius[1] editionem et qua forma faciat librorum de Iure Belli[2], scribam proxime. Addidi his Salmasii carmen in obitum Clar. Cunaei[3], ubi laudum, quae viro maximo debentur, non nimis parcus est, neque inimicitiam quae inter vivos fuit defuncto imputat.

Deus, venerande parens, vobis omnibus adsit propitius.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Hagae Com., XIV Febr. MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 febr.

3975. 1639 februari 14. Van N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

De vergaderynge van de gedeputeerde van de heeren Staten-Generael oordeelende veele te sijn gelegen aen het consenteren van het oprechten van de camer van asseurantie, verantwoordynge van de vijff speciën, verpachten van convoyen ende equiperen van scepen binnen Helvoet, alle welcke poincten bij veele leden van de vergaderynge van Hollant ende bijsonder bij de stat van Amsterdam hart werden tegensgesproocken, hebben dynxdach voorleden, datelijck naer de resolutie in presentie van sijne Hoocheyt[5] daertoe was genomen, een goet getal gecommitteerde[6] tot seven, wt yder provintie één, drie wt den Rade van Staten ende twee wt de Gecommitteerde Raden van Hollant, sonder veel esclats file à file naer Amsterdam gesonden om des woensdachs goets tijts te versoecken bijeencompste van de sesendertych Raden ende bij deselven redenen, die haer souden connen tot inwillynge van die poincten moveren, vooren te dragen. Burgemeesters[7] tot het leggen van de vergaderynge van de sessendartych aengesproken sijnde hebben alvorens willen weten, tot wat eynde deselve soude dienen, ende de gedeputeerde

1 Dr. Johan Blaeu.

2 Deze herdruk verscheen bij Blaeu in 1642: *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. E Cornelivm Blaev. MDCXLII. Ter Meulen-Diermanse, no. 571.

3 Voor dit gedicht zie men: *Viri Cl. Petri Cvnaei J.C. Orationes Varii Argumenti. Accedit Præter alias ejusdem Dissertationes Consilia in causa Postliminii.* Lugduni Batavorum Ex Officina Isaaci Commelini, Anno MDCXL. Ook Grotius leverde hierin een bijdrage; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 292.

4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 72f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 509. Antw. op no. 3962?; beantw. d. no. 3992.

5 Frederik Hendrik.

6 Floris II van Pallandt, graaf van Culemborgh; Nicolaes van den Bouckhorst, heer van Noordwijk; Cornelis van Teresteyn; Johan van der Camer; Hendrik Nobel; Caspar van Vosbergen; Adriaen Ploos van Amstel, heer van Thienhoven; Johan van Weede; Peter van Walta; Zweder van Haersolte; François van Aerssen, heer van Sommelsdijk; Jan van Berchem; Govert Brasser; zie o.m. Aitzema *Saken van Staet en Oorlogh* II (f.^{o} ed.), p. 593.

7 Abraham Pietersz. Boom (1575-1642), Jan Cornelisz. Geelvinck (1579-1651), Gerbrand Claesz. Pancras (1591-1649), Willem Backer (1595-1652).

swaricheyt maeckende haeren last prealabelijck aen de burgemeesters te openen is haer oock de vergaderynge van de vroetschap geweygert, waerop de gedeputeerde alhier geson-

den hebbende om nader last ende ordre becomen hebbende om in het torenken aen burgemeesters openynge te doen ende, bijaldien alsdan bij deselve bij het refuys wert gepersisteert, te protesteren, sijn saterdachmorgen de meergemelte gedeputeerde in het torenken verschenen; aldaer haer propositie hebbende gedaen is bij burgemeesters geordonneert convocatie van den Raet ende is dat al het bescheyt, dat wij desen maendachmorgen van die saecke, die geen cleyne materie geeft van speculatiën ende discoursen, hebben becommen.

Eenyge vinden seer vremt als sijnde een nieuwicheyt, dat de gedeputeerde van de Generaliteyt, die, bijaldien Hollant is defectueux in hetgene, daert(oe) het uyt de confederatie is verbonden, sij haer aen de Staten van Hollant naer haer opinie behoren te adresseren, deselve voorbijgaende particuliere steden besenden oordeelende te sijn hetselve van consequentie om te stabiliëren de autoriteyt over alle de provintiën, daertoe sij meenen bij de vergaderynge wert getracht, dewelcke oock siende hare resolutiën meest bij die groote stat werden getraverseert ende oock gearbeyt om haer door een instructie in ordinem te redigeren, bij dese occasie materie soucken off om de macht van de stadt te minderen off met meer scrupule te doen gebruycken.

Daer comt bij, dat sij, die soo discoureren, presupponeren sijne Hoocheyt van de stadt niet wel en is gecontenteert ende datter wert hooch gesproocken tegens degene, die geseyt werden hare scepen het voorleden jaer tot dienst van den Spaengaert[1] hebben verheuyrt, waerover men claecht tot noch toe bij de magistraet geen recherche en is gedaen. Alle quade auguriën ende die mij doen pronostiqueren, dat desen opheff, die seer formeel is sijnde het getal van de gedeputeerd(e) tot vijfthiene ende van de voornaemste wt de vergaderynge, Aerssens, Berchem ende den thesaurier[2] wt den Raet van Staten, veel te groot is om in cas van refuys, gelijck niet apparent is alle poincten ingewillycht sullen werden, dat werck daerbij te laten, ende groote bewegyngen kan sodanygen licchaem sonder alteratie door de verscheydenheyt van humeuren niet wel dragen. Indien men oock aldaer kon opprimeren de schaduwe van de oude vrije deliberatie, soo en sal voor deselve nergens herberge sijn te vinden ende daertoe meenen veele dat wert gearbeyt.

Hetgene niet weynych consideratie heeft is, dat veele Hollantse steden jalours van de grootheyt van Amsterdam, die niet altijt bij de regenten met sooveel discretie ende omsichticheyt als de tijden wel vereyssen wert gebruyckt, door jalousie over het hooft souden connen sien, wat prejuditie de provintie van Hollant door dese proceduyren soude lijde(n); ende sonder de autoriteyt van de Staten van Hollant is qualijck te stuyten den cours, die nu wert gegaen. Wij moeten wat verder passert verwachten.

Ondertusschen sal ick beantwoorden den uwen geschreven den 5 Febr. gedateert den 3 Decemb.[3] ende sien, wat met Aelianus[4] uytrechten kan, wiens difficulteyten wt gebreck van finantiën, niet door ongunst ofte onwillicheyt mijns oordeels werden veroorsaeckt sijnde seecker, dat door deselve faute de leveransiers van sijn huys seer clagen over quaede betalynge, hetwelcke hem geen goede reputatie en geeft. Het Hollantse gelt, gelijck uEd. wt mijn voorgaende brieven heeft

1 Philips IV.
2 Govert Brasser.
3 Ontbreekt.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, Zweeds agent en raad van financiën.

gesien, is noch seer ongereet ende conde dat werden ontfangen, vertrouwe ick, dat Aelianus geen verder uytstel soude nemen, alsoo mij meermalen heeft geseyt, dat uEd. voor allen op de lijste voor hetselve staet. Wat van het coper is, moet ick van hem vernemen, doch soo ick goede memorie hebbe, soo heeft hetgene alreede is gelevert soo veel als het kan te dragen; dat noch is te wachten, kan niet dienen als voor het toecommende ende dat sal lange aenlopen. De schade, die uEd. door soolange uytstellen lijt, kan ick wel considereren ende is de meeste swaricheyt, gelijck uEd. wel moveert, in cas van veranderynge, wanneer de pretensiën niet veel waert souden sijn, waerom uEd. wel op het toecommende heeft te dencken.

Het volck van desen Stae(t ge)sonden om in de landen van Cleeff der keyserschen inquartierynge te beletten, heeft te swack sijnde moeten retireren ende hebben het keysersvolck alreede Cleeff, Santen, Goch ende Calcar ingenomen, sullen apparent de ander plaetsen mede occuperen.

De harangue van den prins van Condé[1] wensche ick te sien.

Dus verde geschreven hebbende ben ick naer Aelianus gegaen, bij wien ick soodanygen troost niet en vinde als ick garen hadde. De resolutie van de Staten was hem behandycht; die brengt mede een subsidie voor ses maenden, waervan den tijt sal beginnen te lopen van den eersten Febr. 1639, soo dat daer geen gelt soo haest is te raecken. De rijxraden meent hij eerst tegens Paessen bijeen commen ende niet eer dacht hij bescheyt op hetgene Heuft[2] raeckt, die geen swaricheyt maeckt, naer hij hem schrijft, hetgene te ontfange is te avanceren, bijaldien de croone sijne reeckenynge, sulckx die overgesonden is, approbeert. Het coper wert door handen gemaniëert van eenen Letort[3], aen dewelcke Aelianus in mijn presentie heeft doen schrijven om te weten, off hij ordre heeft tot uEd. betalynge; ten naesten sal uEd. daer nader bescheyt van weten. Ick kan niet gel(o)ven Aelianus maligneert, maer gebreeckt hem aen provisie; daerom moet in Sweden soo voor het tegenwoordyge als voornamelijck voor het toecommende worden gesorcht.

Van de saecke van Amsterdam verneme ick verder, dat de heeren Brasser ende Teresteyn[4] sijn hier gearriveert, de verder gedeputeerde daer gebleven apparent wachtende op nader ordre. Bij sijne Hoocheyt is desen morgen daerover nader geconsulteert; wat resolutie genomen, weet ick niet, doch alsoo de heeren Teresteyn ende Brasser niet weder en vertrecken, presumere ick het bij de gegeven antwoorde, die apparent wesen sal, dat sij in de vergaderynge van Hollant haere resolutie sullen inbrengen, sal werden gelaten.

Desen 14 Febr. 1639.

Adres: Mijn Heer Mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijckste conynck.

In dorso schreef Grotius: 14 Febr. 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 26 Febr.

En: Harange van den prins van Condé.

1 Voor deze toespraak van Henri de Bourbon, prins van Condé, zie men no. 3951, p. 64 n. 5.
2 Johannes Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Johan le Thor, Zweeds commissaris te Amsterdam.
4 Zie p. 100 n. 6.

3976. 1639 februari 16. Aan F. Spanheim[1].

Vir reverende,

Plurimum me tibi debere ut vere ita libenter profiteor. Debere autem et publico et privato nomine. Publico, quod res prosperas regni nationisque Suedicae cordi tibi esse semper et sermone et scriptis[2] et factis abunde ostenderis neque gloriae[3] eorum praedicandae defueris. Privatim, quod benignum in me affectum, benignum de me judicium testari volueris et literis ad me scriptis et in ipsis editis libris honesta mei nominis mentione. Praeterea vero quod tomis secundo et tertio Dubiorum Evangelicorum[4] liberaliter me donaveris. Legi eos quamprimum potui maxima cum aviditate. Satis mirari nequeo diligentiam tuam in evolvendis tot interpretibus, partim antiquis, partim novis, quibusdam etiam horum mihi ignotis hactenus; tum vero non pauca chronologiae historiae praeceptorum video abs te quam ab aliis enucleatius exposita. Neque doleo quaedam, quae ego pridem annotaveram, mihi tuo labore praerepta. Quin gaudeo potius meum judicium tuo, viri tam eruditi, judicio confirmari.

De dogmaticis, quae passim libris istis intersparsa sunt, quid sentiam, dicere neque negotia, quae me nunc urgent, permittunt et, si permitterent, excederet ea res epistolae modum. Quare alii tempori et occasioni id reservandum est. Interim velim mihi dari in quo et beneficiis tuis vicem rependam et quanti mihi sis patefaciam.

Rogo, salutes meo nomine viros amplissimos D. Saracenum[5] et D. Gothofredum[6] ac virum reverendum D. Adeodatum[7]. Tibi ipsisque et omni reipublicae vestrae omnia opto quam felicissima.

Scribebam Lutetiae XVI Februarii MDCXXXIX.

Tuae Claritudinis studiosissimus

H. Grotius.

3977. 1639 februari 17. Van I. Jasky[8].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Vidit rex noster[9] nuper Grodnae electorem Brandenburgicum[10] et familia-

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 506. Friedrich Spanheim was hoogleraar te Genève.
2 *Le Soldat Svedois.* M.DC.XXXIII.
3 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'gloria'.
4 *Dvbiorvm Evangelicorvm Pars Secunda: in qva Cl. Dvbia partim* ἐξηγητικὰ, *partim* ἐλεγκτικὰ *discussa & vindicata à cavillis & corruptelis Atheorum, Paganorum, Judaeorum, Samosatenianorum, Anabaptistarum, Pontificiorum, & Sectariorum aliorum Opera Friderici Spanhemii Pastoris & S. Theologiæ Professoris in Ecclesiâ & Academiâ Genevensi. Cvm indicibvs necessariis.* Genevæ, Sumptibus Iacobi Chouët. Anno MDCXXXIIX. *Dvbiorvm Evangelicorvm Pars Tertia.* ... Genevæ, Sumptibus Iacobi Chouët. Anno MDCXXXIX.
5 Jean Sarrasin (1584-1641).
6 Jacques Godefroy, Frans rechtsgeleerde.
7 Jean Diodati, theoloog te Genève.
8 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 15. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4047. Voor Israel Köhne, genaamd von Jasky, zie men dl. VII, p. 441 n. 10.
9 Wladislas IV (VII) van Polen.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

rissime ipsi aliquoties locutus est. Summa enim horum fuit ab ineunte aetate animorum coniunctio, quae progressu aetatis etiam incrementum sumsit. Nihil ibi - ut dicitur - in praeiudicium negotii nostri vectigalarii statuerunt, quamvis multa huc rumor, quaedam et suspicio pertulit.

Sua regia maiestas Vilnae iam est, feudum ducatus Curlandiae princip(i) Iacobo Wilhelmi[1] exuli filio collatura, quod insignes ipsius virtutes dignae tanto principe successionis natura et innata regiae maiestatis clementia quasi postulare videntur.

Prudentissime Brisaci custodia duci Wimariensi[2], principi provido et rei bellicae peritissimo, commissa exclusis Gallis, qui infelices et propemodum negligentes sunt in Germania urbium custodes. Dignus est hic victor non tantum lauro, sed et auro regis christianissimi[3].

Bannerius[4] Albim cum exercitu suo 21 Ianuarii transmisit, quo fine adhuc nescitur.

Valeat, vivat, vigeat Excellentia vestra et porro amare dignetur sui obsequentissimum

Jasky mpp.

Dab. Dantisci, 17 Febr. A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 martii.

3978. 1639 februari 17. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

Vostre dernière a esté du 18 du passé[6], du depuis n'ayant point receu de vos lettres, ie croy que vos occupations auront interrompu vostre correspondance par moy tant estimée.

De ces deux cent risdalers qu'il vous a pleu me procurer ie me suis pourveu de ce qu'il me faut pour deux mois, espérant que cependant viendra le reste. Ce que ie de nouveau ie le vous mande cy-joint dans le paquet de mons.^{r} le gran chancelier[7] lequel ie vous prie envoyer par bonne adresse.

Nous attendons la venue de l'ambassadeur de l'empereur[8] qui fera remuemenage en Suisse, voulant convoquer une diète à ses despens. Dieu veille munir les protestans d'esprit de magnanimité afin qu'ils ne se laissent transporter par crainte ou menaces à des résolutions et à soy et à nous préjiudiciales, si come i'espère

1 Jacob Kettler, hertog van Koerland (1610-1682), zoon van Wilhelm Kettler, hertog van Koerland (1574-1640).
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Lodewijk XIII.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
6 Ontbreekt.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems, afgezant van Ferdinand III.

que la France y coopérera important grandement à icelle surtout que la Suisse ne tourne la casaque.

La levée des gens est encor en suspens tant qu'on ne donne la pension que les petis cantons ne désirent ayant refusé leur gens à la France. Aux Grisons tout est icy en apparence et les Espagnols publient que les François ont fait tuer le colonel Janazi[1], après la mort duquel les affaires par delà iront mieux pour nous.

Ie vous prie de m'adviser diligemment de la reddition de mes lettres que i'addresse selon vostre ordre au sieur Heuf[2], et en me reccomandant à vostre bonne grâce demeure à iamais, monsieur,

Tout le vostre
Marini.

En haste de Zurig, ce 7/17 de Febvrier l'an 1639.

Ie vous prie de m'adve[r]tir, si toutes mes lettres arrivent bien en Suède et où est monsieur Müller[3].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 (13?) Martij.
In dorso: 17 Febr. 1639 Marin.

3979. 1639 februari 19. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

De Brisaco justa est Excellentiae vestrae sollicitudo in literis 7 Februarii datis[5]. Perstat aula cupere urbem. Dux[6] in aulam nondum venit et causas habet justas appropinquante belli gerendi tempore, quod ipsum in Germania impendi quam in Burgundiae comitatu publice[7] utilius fuerat. Gallorum multi, nec protestantes tantum, sed et alii, ipsi Galliae tutius ac conducibilius fore existimant Brisacum duci et rebus propinquo et vigilanti custodiendum relinqui, simul efficacius id fore ad amicitias Germanorum retinendas aut quaerendas. Videbimus, an rationes istae et ducis constantia plus valiturae sint quam cupiditates Gallorum.

Lotharingi ducis[8] interceptae sunt literae, quibus non dissimulat ingens dedecus imperatoris[9], ni hic annus prioris anni peccata corrigat.

Ubi redierit huc marchio Villa[10], videbimus, ecqua spes sit ducem illum ad Gallorum partes transducendi. Ego id vix fieri posse arbitror.

1 Georg Jenatsch, vermoord op 24 januari 1639.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 168; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4° met enige onbeduidende verschillen. Gedrukt *Epist.*, p. 506. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Ontbreekt.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 In de copie te Uppsala staat: publicis.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Ferdinand III.
10 Charles Henri de Livron, markies de Ville.

D. Bannerii[11] tam bonus prae hostili exercitus, praeterea colloquium ita deproperatum cum D. Davausio[12] aliquid nobis magni pollicentur.

11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans diplomaat residerend te Hamburg.

De pace nihil sperari potest, quamdiu pro Batavis negatur diploma, quale datum olim fuit. Haec hostium tergiversatio causam nostram meliorem facit.

Imperator videtur caetera post Brisacum ponere; itaque sedem positurus in aliqua urbe, quae a Rheno non multum absit. Rex[1] autem Galliae et cardinalis[2] concessuri putantur ad Belgicae fines magna ad eam partem successuum spe. Interim vastitas agrorum, populorum miseriae, et si Persa[3], quod et hic creditur, ad pacem adigatur, gravis primum Pannoniae Turca[4], mox metuendus et aliis, magna sunt ad dandam accipiendamve pacem argumenta, nisi spes ut agricolas, ita principes aleret, meliora sibi semper in futurum ominantes.

Nacti sunt largiendo Veneti potentes amicos, per quos sperant in gratiam sultani se posse restitui; quo et Gallia allaborabit parato jam ad iter legato illuc ituro Lahaio[5] nomine.

D. Hagae[6] periisse ex[7] naufragio fructum diuturni laboris et literatis, quam is attulerat in qua se exercerent[8], materiam, dolendum sane. Sed maxime mors patriarchae Cyrilli[9] et, quae inde consecutura est, rerum mutatio.

De episcopis dejectis et coitionibus armatis Scotorum contra regis[10] voluntatem intellexi et ego. Cumque etiam e Batavis duces ad se rex vocet, videtur res utrinque ad vim spectare et ad illa domestica versis regni curis mansura domus Palatina, quo nunc est in statu, id est, miserrimo. Nec aliud hic, quod dicam, habeo quam τῶν ἀδοκήτων πόρον εὗρε Θέος[11].

Cepit jam dux Vinariensis in comitatu Burgundiae Nazaretum oppidum. Alterum S. Claudii oppidum ad pactiones venit. Arx Iouxia firmissima in eo tractu obsidione ab eo premitur. Castra et quae loca comitatus vicinorumque montium in potestate sunt ducis plena sunt[12] frumenti, vini, laridi. Neque minus Brisacum, quo et XXX machinas novas misit dux, videturque ipse eo se transferre velle. Comitatenses Burgundi ad Orsanum sub principe Francisco[13] se colligunt ipso duce Lotharingo tenente se ad Remiremontium et consiliorum quae capiat incerto.

Caesariani quae circa lacum sunt Constantiensem implevere alimentorum copia; militem, qui in Franconia hyemavit, in Sueviam revocant; literis et promissis tentant primos Vinariensium[14], atque ipsum ducem, qua de re literas immensa pollicentes, sed[15] apud tam constantem animum inanes vidi. Ex iisdem caesarianis ductorum non pauci Viennam ivere consultatum de hujus anni rebus. Non nimis

1 Lodewijk XIII.
2 Richelieu.
3 Safī I (Sam Mirza).
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Jean de la Haye, seigneur de Ventelay et de la Bouselle.
6 Cornelis Haga, Staats 'orator' te Konstantinopel.
7 In de copie te Uppsala staat abusievelijk: et.
8 De uitgave der *Epist.* heeft ten onrechte: exercent.
9 Cyrillus Lucaris, Grieks patriarch, vermoord in 1638.
10 Karel I van Engeland.
11 Euripides, *Alcestis* 1162; *Andromache* 1287; *Bacchae* 1391; *Helena* 1691; *Medea* 1418; zie ook dl. VIII, p. 665, en n. 10 aldaar.
12 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
13 Waarschijnlijk François Nicolas, hertog van Lotharingen en niet François de Lorraine-Chaligny (1599-1661), bisschop van Verdun, die soms ook wordt aangeduid als 'princeps Franciscus' (le prince François).
14 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Vinariensem.
15 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: se.

expeditum erit imperatori, quo se vertat. Nam et haereditariae ipsius terrae sub onerum sarcina gemunt; suspectus Transilvanus[1] formido a Turca, perplexa multa.

Hohentwilae quoque praefectus Widerholtius[2] cessator non est. Cepit is modo Dutlingam. Magnae duci Bernhardo, magnae D. Bannerio ostentant se occasiones, si pecuniae non desint[3].

Deus cuncta ad bonum regat universalis ecclesiae ac Excellentiam vestram sospitet.

Excellentiae vestrae sincero cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19 Februarij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. 16/26 Febr. 639.

3980. 1639 februari 19. Aan Willem de Groot[4].

Mi frater,

Videntur adapertae fuisse nescio ubi, quas ad me 7 Februarii dedisti literae[5].

Causam Gerae[6], quanquam ab ipso neque nunc neque antehac quicquam accepi literarum, commendo jam nunc D. senatori Reigersbergio[7].

De libro[8], de quo scribis, dic omnibus nihil te ejus scire. Caeterum Utenbogardus[9] senectute, Vossius[10] ingenio est timidus: hic etiam forte res Britannicas respiciens[11]. Ego vero aut papam esse antichristum aut oriturum antichristum e tribu Dan non puto esse articulos fidei neque quenquam impediendum, quominus sua cogitata pietati non noxia expendenda proponat piis et eruditis. Tum vero laudo eos, qui aestuosum hoc saeculum refrigerare malunt quam incendere. Τὸ γὰρ μηδὲν ἄγαν ἄγαν με τέρπει[12].

Vale.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

1 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
2 Konrad Widerholdt.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: desit.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 882. Antw. op no. 3965; beantw. d. no. 3999.
5 No. 3965.
6 Lodewijk de Geer.
7 Nicolaes van Reigersberch.
8 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.
9 Johannes Wtenbogaert.
10 Gerardus Johannes Vossius.
11 Vossius had Engels staatsburgerschap verkregen en een kanonikaat in Canterbury.
12 Vgl. *Anthologia Palatina* IX, 110: τὸ Μηϑὲν γὰρ ἄγαν ἄγαν με τέρπει.

Lutetiae, 19 Februarii 1639.

Velim mitti ad me exempla duo Dissertationum de Coena[13], si adhuc reperiuntur.

13 *Dissertatio de Coenae administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638.

3981. 1639 februari 19. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Annus, qui exiit, habuit adversa Gallis nonnulla. Sed quae, ut scribit Nobilitas vestra[2], duabus rebus laetissimis, Delphini[3] natalibus et capto Brisaco pensantur. Interim culpa mali eventus ad Fontarabiam tota in ducem Valettam[4] conjicitur, qui ad delegatos a rege[5] judices citatur absens bonis jam annotatis.

Cum duce Lotharingo[6] spes est aliquid paciscendi; qua de causa et marchio Villa[7] de carcere emissus est et Chevreusia[8] huc invitatur.

Bellum hic et terra et mari strenue paratur. Pax adhuc adhaeret ad nodos super diplomatis tutum iter praestituris.

Poloniae regi[9] bene cecidit, quod Cosacci fraenum mordent. Quid allaturus sit ille regis ejusdem cum Brandenburgico electore[10] conventus, intenta exspectat Suedia nihil interim omittens eorum, quae ad sui tutelam sunt necessaria. Immunitatem veterem vobis salvam optamus Suedi, quae, si pace obtineri potest, bellum nemo vobis suaserit; sed, ni fallor, aut suscipiendae vobis clitellae aut quaerendi qui vos sublevent. De principis Casimiri[11] libertate, si non alia spes est quam ea, quae hic data est Demskio[12], est ea perexigua. Rex Galliae, ut puto, eo de negotio tempus in consilia adhibebit.

Vale, vir nobilissime.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XIX Februarii MDCXXXIX.

3982. 1639 februari 19. Aan F. Junius[13].

Vir eruditissime,

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 507; *Grotii Epist. ad Jasky*, p. 35. Antw. op no. 3934; beantw. d. no. 4020. Voor geadresseerde, Israël Köhne, genaamd von Jaski, zie men dl. VII, p. 441 n. 10.
2 No. 3934.
3 De latere Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
4 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
5 Lodewijk XIII.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Charles Henri de Livron, markies de Ville.
8 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
9 Wladislas IV (VII).
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Jan II Kazimierz.
12 Peter Dembski.
13 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674; copie Berlijn, Staatsbibl. Preus. Kult., coll. Spanheimana 62d; copie Cambridge, UB., ms. KK 5.38, p. 319-320. Gedrukt *Epist.*, p. 508. Antw. op no. 3967 dd. 9 februari; beantw. d. no. 3996. De copie uit Cambridge vertoont enige verschillen van ondergeschikt belang met de beide andere.

Plurimum Iuniis duobus Patricio Franciscoque[14] debeo pro datis liberaliter,

14 Patricius Junius -Patrick Young- en geadresseerde Franciscus Junius -François du Jon-, zoon van de Leidse hoogleraar van die naam; met zijn halfzuster Elisabeth Junius was Gerard Johan Vossius in 1607 in tweede echt gehuwd.

transmissis diligenter lectionum discrepantiis. Sunt in illis observatu digna non pauca, quibus suus erit usus, sed nunc maxime evangelia me occupant; quare si cumulare beneficium beneficio velis[1] et me earum lectionum, quae ad Marcum, Lucam, Ioannem pertinent[2], compotem facere, felicem me tanto munere judicabo. Rogo autem, ut tua comitate et gratiae agantur D. Patricio, quod haec mihi praestiterit, et D. Seldeno[3], quod vir meo judicio maximus, mei vivat memor. Exspectabimus ejus quicquid est. Non potest enim non egregium esse, quod ab ipso proficiscitur.

De loco Claudiani[4] et mihi in mentem venerat posse defendi, si animantium, non quae conspiciuntur, sed quae finguntur formas velis impressas intelligamus.

Vale, Iuni optime.

Tuus jure veteri
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae IX/XIX Februarii MDCXXXIX.

Res Scotiae si in melius procedant laetus id intelligam.

3983. 1639 februari 19. Aan G. Müller[5].

Nobilissime domine,

Pergratae mihi fuere, ut omnes, quae ad me veniunt, Nobilitatis vestrae literae, ita quae nunc perlatae ad me sunt, scriptae autem 15 Ianuarii[6].

Pavor ille legatorum Caesaris[7] et Lunaeburgensis conventus fuga ad Bannerii[8] adventum bonum sunt omen nobis, melius vero, quod idem conventus imperatori, ut video, nihil respondit πρὸς ἔπος. Quod sive factum est armorum nostrorum metu sive taedio jussorum imperatoris, est unde aut securiores simus aut alacriores.

Curtius iste[9], ut video, non is est, qui in voraginem desilire velit duo eo illaturus Romana bona, arma et virtutem[10]. Gaudeo, quod speraveram, fecisse nobilitatem Danicam et intercessisse motibus protestantes amplius distracturis. Ad Domisium quod hyems prohibuit dare aestas poterit.

1 Volgens copie Cambridge; de copie Leiden en de uitgave der *Epist.* hebben: velitis.
2 In de codex Alexandrinus (vgl. no. 3940, p. 46 n. 8) ontbreekt het evangelie volgens Matthaeus.
3 De Engelse jurist John Selden, schrijver van het in 1635 te Londen verschenen '*Mare Clausum, seu de Dominio Maris libri duo*'.
4 De latijnse dichter Claudius Claudianus (± 370-404). Zie no. 3967, p. 87 n. 8.
5 Copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330 met enige afwijkingen. Gedrukt *Epist.*, p. 507. Antw. op no. 3948; beantw. d. no. 4019. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
6 No. 3948.
7 Zie no. 3948, p. 57 n. 4.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ferdinand Siegmund Kurz.
10 Vgl. Livius, *Ab Urbe cond.* VII, 63-5: Tum M. Curtium, iuvenem bello egregium, castigasse ferunt dubitantes an ullum magis Romanum bonum quam arma virtusque esset, et silentio facto templa deorum immortalium, quae foro imminent, Capitoliumque intuentem et manus nunc in caelum nunc in patentes terrae hiatus ad deos manes porrigentem se devovisse; equo deinde quam poterat maxime exornato insidentem armatum se in specum immisisse.

Domini Bannerii cum D. Davausio[1] ita subita, ita bene caelata colloquia dubium non est, quin magni aliquid parturiant.

Doleo vero vicem illustrissimi D. Salvii[2], qui iter ingressus periculo non vacans a proposito aberraverit.

Lunaeburgicos et Brunsvicenses principes[3] puto quieturos in propria pelle.

Resurgentibus cum maxime Scoticis tumultibus credibile non est ausuros Anglos, quod antehac cum Scotis concordantes ausi non sunt, nec quicquam forte mihi pollicentur quos hic audio sermones. Miser elector Palatinus[4] quoquo it nihil aliud quam testem circumfert quam nihil aut ipse possit aut pro eo velint qui possunt.

Transilvaniae res longinquae sunt nobis et facile est, ut in iis fallamur. Nec si cordi esset properare, quantum exigit occasio, haesisset tamdiu in Batavis Bisterfeldius[5] alia potius omnia agens quam publica.

Responsum a regina[6] Wibio[7] datum dignum est Suedica generositate.

Brisacum futurum ne sit operae navatae an pecuniae praemium, dubitamus adhuc. Ego omnibus edico id, quod hac in re optimum est Germaniae rebus, idem Galliae esse tutissimum utilissimumque.

Regina mater[8] scripto edito[9] regi[10] blanditur, ut redeat. Sed ad ejus sirenis cantum, ut Ulysses[11] olim sociis, ita regi aures inceravit Riceliacus cardinalis.

Caetera ex aliis meis literis Nobilitati vestrae promptum erit cognoscere.

Deum rogo, ut illustrissimum D. Salvium ac Nobilitatem vestram sospitet.

Nobilitati Vestrae obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Februarii 1639.

3984. 1639 februari 19. Aan A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Mitto scriptum[13], quod in Anglia edidit regina mater[14] improbato alio, quod

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant te Hamburg.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
3 Georg, August en Friedrich, hertogen van Braunschweig-Lüneburg; zie no. 3948, p. 57 n. 8.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Christina van Zweden.
7 De Deense diplomaat Peder Vibe (± 1596-1658).
8 Maria de Medici.
9 *Declaration de la Reyne Mère dv Roy très-chrestien, contenant les raisons de sa sortie des Païs-bas, et le desaveu d'un Manifeste, qui cour soubs son nom, sur le mesme subject*, louxte la Copie imprimée. A Londres M.DC.XXXIX.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Vgl. Homerus, *Odyss.* XII vs. 39 vv.; vs. 184 vv.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 506; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 576.
13 *Declaration de la Reyne Mère dv Roy très-chrestien, contenant les raisons de sa sortie des Païs-bas, et le desaveu d'un Manifeste, qui cour soubs son nom, sur le mesme subject*, louxte la Copie imprimée. A Londres M.DC.XXXIX. Deze *Declaration* staat ook afgedrukt in de *Recveil de Diverses Pieces povr servir à L'Histoire*, M.DC.XLIII, pp. 937-945.
14 Maria de Medici.

sub ejus nomine hic vulgatum fuerat[1]. Temperavit maternam gravitatem reverentia in regem[2] nec in cardinalem[3] quicquam dixit inclementer, nisi eo quis trahat, quod se negat, cum regni teneret gubernacula, ullas sibi quaesivisse arces, sed pro arcibus habuisse subditorum benevolentiam.

Mitto et epistolam[4], per quam infirmiora comitatus Burgundici oppida ad se trahere conatur; aliam[5], qua dux Carolus[6] hujus, qui modo exiit, anni acta ita deplorat, ut non modo ostendat, quam imbecilles sint res imperatoris[7], sed et animi offensi det indicia, quo justior videtur Gallorum spes, posse eum ad proprias pactiones perduci; aliam[8] praeterea ab aliquo caesarianorum scriptam ad tentandam ducis Vinariensis[9] fidem.

1 ‘Aussi j'apprens maintenant de toutes parts, qu'on assaye par divers moyens, de descrier le dessein, & la forme de ma retraicte des Pays-bas, soit par lettres qui s'escrivent en divers lieux, soit par memoires, relations & gazettes, qui s'envoyent & se debitent, soit par manifestes qui courent dans le monde, mesme soubs mon nom, l'un desquels est parvenu imprimé jusques à moy, qui est une piece laquelle semble avoir pour fin ma justification mais qui ne tend qu'à me nuire, & à me brouiller en effect de tous costez. Bref, je descouure qu'on n'obmet rien d'imaginable, pour donner des interpretations sinistres à cette retraicte (*Declaration*, p. 4).

2 Lodewijk XIII.

3 Richelieu.

4 Deze brief heb ik niet kunnen achterhalen.

5 Monsieur, Je vous envoye la lettre pour sa Ma.^{té} impérialle, je souhaitterois avoir autant de pouvoir à vous tesmoigner mon affection comme j'en aye d'inclination, vous en aures des effects autant véritables, comme je suis Vostre affectionné amy Ch. de Lorraine. - Enfin Brisach est passée honte immortelle pour l'empire, nous y avons nostre part Dieu sçait quy y a la coulpe; tout le remède c'est de faire merveille l'année qui vient. Si à Vienne il ne repare cet affront par quelque grand dessein et bien exécuté il ne faut plus estre soldat mais moine et laisser l'empire à qui le prendra, pour la Bourgongne elle est trop bien vendue pour ne la pas délivrer. Ceux qui avoient résolu de ne recevoir Allemans ny Lorrains sont aux alarmes et me pressent de vous faire venir avec tous les régiments qui sont en Lorraine. *Boven aan de brief staat in de hand van Grotius:* Lettre du duc de Lorraine à un des siens. (Stockholm, RA. Gallica. Handlingar tillhörande Hugo Grotii beskickning 1639-1641).

6 Karel IV, hertog van Lotharingen.

7 Ferdinand III.

8 Stockholm, RA. Gallica. Handlingar tillhörande Hugo Grotii beskickning 1639-1641: Monseigneur, Tout le secret que i'ay désiré en cet affaire n'a esté que pour attendre de V.A. l'agréement qu'il soit communiqué à aucuns de ses plus intimes et secrets confidentz, quand elle auroit sceu qui ie suis et qui m'envoye et pour ce suyvant son commandement et me confiant en sa générosité ie luy diray franchement que ie luy viens tesmoigner en quelle haute estime elle est auprès de ceux que peut-estre elle estime ses ennemis et que ie suis envoyé d'un des plus grands ministres d'Espagne, admirateur de ses héroiques vertus pour luy dire deux mots de sa part, si elle me veut faire l'honneur de m'escouter et luy donner toutte la satisfaction qu'elle désirera et que ie pourray de ma personne. I'ay creu luy devoir laisser à juger si c'est chose qui puisse ou qu'elle veuille bien qui soit communiquée et ne m'en suis voulu ouvrir à personne crainte de rencontrer quelqu'un qui en fist rapport à V.A. et suyvant son inclination et en ay voulu laisser à V.A. tout le chois et la disposition, ie luy demande perdon, s'il y a quelque chose en mon procédé qu'il luy ayt despleu et luy proteste que ie n'ay autre dessein ny commission que de l'obéyr et qu'en suyvant ie me confie que si elle m'accorde le bien de la voir que ie luy donneray toutte sorte de satisfaction et là-dessus attendray ses ordres. Monseigneur, de V.A. très humble et très obéyssant serviteur. *Boven aan de brief in de hand van Grotius:* Lettre d'un impérialiste au duc de Wimar.

9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Espernonius[1] Gallia non excessit morbo retentus. Dux Candalius[2], ejus filius, corpore aeger in Italia est; cardinalis[3] itidem ejus filius, in eadem Italia aeger animo contactu regii fulminis, quod in ducem Valettam[4] mittitur. Ita fortuna, quos diu in deliciis habuit, destituere tandem solet.

Cardinalis Rupofocaldii[5] et antistitum aliquot ad antistites alios epistola contra librum[6] libertatis ecclesiae Gallicanae continentem non exit in vulgus. Libri autem et nova editio et distractio vetita est. Non impedit id, quominus clam veneat. Sed regia jura ab rege ipso deserta vindices posthac non invenient.

Cardinalis Bichius[7], qui hinc abiit multa secum fert Romam regis munera, titulum comprotectoris et salarii partem in antecessum. Mos est pontificibus ad regum liberos mittere fascias cunales benedictas, ut loquuntur. Eas rex ad delphinum[8] mitti vult non per alium quam per Mazarinum[9], hominem cardinali Riceliaco addictissimum.

Ad Chevreusiam[10] missa est abolitio omnium, quae ipsi objectari possent. Ventura tamen an sit, dubitatur.

Scoticos motus recrudescere video dejectis episcopis, sumtis armis contra regiam voluntatem. Rex ipse Britanniae[11] non videns, quid contra vim sine vi agi possit, ducum potissimos suae gentis e Batavis ad se vocat ipsosque Batavos putat non extra partem esse hujus culpae. Unde alantur illi motus, parum constat. Sed Hyacinthum[12], qui patri Josepho[13] erat individuus, faces subjecisse compertum est.

De Estampio[14] e Batavis revocando agitur. Nescio quid in negotiis Hassicis peccasse arguitur.

Rex pontifici[15] aliquos proposuit, e queis cardinalis novus fiat. Inter eos est archiepiscopus Burdegalensis[16] bellicis actibus quam ecclesiae ministerio notior.

Castilionaeo[17] pars aliqua belli mandabitur.

Dux Bernhardus, quem in Germaniam mitti magis ex usu communi et voto Germanorum protestantium fuerat, in comitatu Burgundiae attinetur rege in Hispanum[18] quam in imperatorem arma sua experiri malente.

Dux Vinariensis cepit Nazaretum, urbem in comitatu Burgundiae ad jus principis Arausionensis[19] pertinentem. Sancti Claudii oppidum de conditionibus

1 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
2 Henri de Nogaret de Foix, hertog van Candale. Hij was op 11 februari 1639 gestorven.
3 Louis de Nogaret de La Valette.
4 Bernard de Nogaret de La Valette.
5 François de La Rochefoucauld.
6 Zie no. 3968, p. 89 n. 11.
7 Allessandro Bichi. Hij was in december 1638 in Parijs aangekomen.
8 De toekomstige Lodewijk XIV.
9 Jules Mazarin (1602-1661), de latere kardinaal en Richelieu's opvolger.
10 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
11 Karel I van Engeland.
12 Hyacinthe Kerver; zie over hem dl. IX, p. 160 n. 1.
13 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
14 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.
15 Urbanus VIII.
16 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
17 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
18 Philips IV.
19 Frederik Hendrik.

agit, quibus se ei dedat. Interim obsidet dux arcem Iouxiam, in quo praecipuam spem defensandi comitatus illius posuit olim Carolus Quintus[1]. Constituit Brissacum excurrere, cui urbi bene prospexit de machinis victuque. Alia etiam, quae tenet, loca et in comitatu stativa plena sunt frumenti, vini, lardi. Incipiunt comitatenses se colligere ad Orsanum sub principe Francisco[2] duce ipso Lotharingo[3] ad Remiremontium haerente.

Caesariani itidem alimentorum copia instruunt ea, quae circum Constantiam lacui adjacent, et ducem Vinariensem et militiae ejus potissimos tentant promissis.

E ducibus caesarianis potissimi Viennam ad capienda consilia ivere. In Franconia qui fuerant milites in Sueviam retrahuntur. Tutlingam oppidum cepit Widerholtius[4], Hohentwilae praefectus.

Haereditariae Austriacorum terrae gravibus et ipsae premuntur tributis.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, cuncta haec ad bonam pacem deducat, si modo id christianorum peccata patiuntur.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Februarii anni 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3985. 1639 februari 19. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Ick ontfang twee brieven van uEd. nu op eenen tijd, van den lesten Ianuarii[6] ende sevende Februarii[7].

Van des hertogs van Wimar[8] comste is noch niet seecker. Soo hij comt, soo houde ick Brisac Fransch. Ick en sie geen lust tot vrede. Men multipliceert overal de beletselen. Illae mergentes sortem usurae[9]. In Hollant moeten nootelijck mettertijd ende misschien eer dan men meent tot iet quaeds uitbersten.

De Westindische Compaegnie gelove ick, dat sonder subsidie niet wel en can bestaen, ende dunct mij, dat de voorslagh bij uE. vermelt niet vremd en is.

Van de Hessische trouppen dunct mij niet waerschijnelijker als 'tgunt uE. seit. Op de saecke van de stadt ende 't lant van Luick wert hier gelet, ende nae mijne opinie sal dit jaer iet voorgenomen werden, dat daertoe sal dienen.

1 Vgl. Prudencio de Sandoval, *Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V* XXX, 5, 35.
2 Waarschijnlijk François-Nicolas, hertog van Lotharingen; zie no. 3979, p. 106 n. 13.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Konrad Widerholdt.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 3955 en 3966; beantw. d. no. 3997.
6 No. 3955.
7 No. 3966.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Vgl. Livius, *Ab Urbe cond.*, VI, 14. 7: mergentibus semper usuris.

Van de saecke van Schotlant heb ick geene goede opinie selff volgens het schrijven van d'heer Iohnsoon[10] aen mij ende de discoursen van de Engelsche

10 Samson Johnson, hofpredikant van de koningin van Bohemen.

ambassadeurs[1] alhier. De saecken schijnen tot violentie te loopen. De Huguenotten alhier triumpheren over het afsetten van de bisschoppen in Schotlant apparentelijck oock haere volle broeders in Hollant.

Men verlangt hier seer nae de comste van den Heer Cnuit[2]. Mijn heer Spierinck[3] schrijft mij, dat hij mij uit het Hollandsch subsidie wil betaelen. 't Waer goed, soo dat haest gereed waere, want van 't gelt, dat hier resteert ende noch niet en is ingecomen, verstaet d'heer Heufd[4] vijftichduisent te trecken, die hij in 't particulier voor mijnheer de rijcxcancellier[5] voor de sijnen heeft verschoten, ende voorts tweeduisent rijcxdalers te geven aen Marin[6], resident in Switserlant, bij ordre van den heer cancellier. Evenwel, soo het gelt van Hollant lang soude aenloopen, soude ick assignatie op monsieur Heufd moeten aennemen ende mij behelpen soo ick can. UE. gelieve voor de croon van Swede te doen, wat mogelijck is, ende voor mij nae sijne gewoonte te sorgen.

Ick wensche om continuatie van goede verkiesing van vroedschappen tot Rotterdam ende recommandere uE. soo mijne saecke aldaer als alle de papieren. UE. soude niet geloven, hoe seer het mij doet iet daervan te missen.

Van Valerius[7] soude mij vremd geven. 't Is tegen de coustumen van Thucydides[8].

Uit Swede wert geschreven, dat de heer rijcxcancellier op Smalzius[9] te onvrede is ende voorgenomen heeft hem te degraderen.

Met d'heer Iohnsoon hoop ick, dat uE. door de occasie bij hem ende mij gegeven kennisse sal hebben gemaect. D'Heer Hogendorps overlijden[10] doet mij wel gedenckende de vriendschap, die wij tegader hebben gehadt. Dese gemeene sorge over de kinderen[11] sal, soo ick hoope, een naerder bant sijn tusschen uE. ende d'heer Spierinck. Soo het mogelijck is in dit stuck van subsidie wat sorge te draegen voor mij door goede vrienden, sonder de saeck heel op Aelianus[12] te laeten aencomen, alsoo hij soowel als monsieur Heufd niet veel en dencken om anderen.

UE. tweede brief doet mij geloven hier wat heimelijcx is gepasseert, hoewel bij den baes[13] werdt gedesadvoueert om de gesellen te bedriegen. Die man[14], die uE. meent, dat sich quaelijck soude connen extriceren, heeft te goeden rugge. Die wandeling van de naemen van de keiser[15] ende coning van Spaignie[16] is

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Johan de Knuyt, Zeeuws afgevaardigde ter Staten-Generaal, als Eerste Edele; zijn reis was als afgevaardigde van de prins.
3 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds diplomaat in Den Haag.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
10 Gijsbert van Hogendorp.
11 Diederick, Maria en Margaretha van Hogendorp.
12 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
13 Frederik Hendrik. Dat de prins bedoeld wordt, blijkt, dunkt mij, mede uit brief no. 3966, p. 86.
14 Johan de Knuyt.
15 Ferdinand III.
16 Philips IV.

gevaerlijck voor de vereenichde Nederlanden. Van de lust van de Hessische trouppes om haer in dienst te geven van den hertogh van Wimar sijn maer discoursen. Op 't lant van Cleef soo wels als van Luick dient wel gelet.

Louys de Gere[1], die bij de croon van Swede gebruict wert, heeft een proces voor den Hoogen Raide in materie van assecuratie, waerin mijn broeder[2] advocaet is, die mij de nieuwe feiten heeft overgesonden ende gebeden de saeck te recommanderen, gelijck ick doe in quantum ius fasque est[3].

De coninginne-moeder[4] heeft in Engellant een schrift uitgegeven seer beleefd tegen den coninc[5], niet onbeleeft tegen den cardinael[6], waerin sij desadvoueert een ander schrift[7], dat in Vrancrijck onder haere naem heeft gelopen. Sij soect den coninc van Spaegnië ende den prins van Orangie[8] beide te behaegen, sonder die, daer sij nu bij gelogeert is, te vergeten. Evenwel sie ick geen apparentie off van haer in Vrancrijck te doen comen off haer van hier onderhout te doen hebben.

Geintercipieerde brieven van den hertogh van Lorraine[9] toonen sijn groot mescontentement tegen de keisersche. Maer off dat soo verre sal gaen, dat het hem sal doen luisteren nae de Fransche propositiën, twijffele ick seer, alsoock off de hertoginne van Chevreuse[10] op de abolitie, die men haer heeft gesonden, sal willen comen in Vrancrijck.

Den hertogh van Espernon[11] is sieck te Plassac ende Candale[12] in Italië; den cardinael de la Valette[13] seer melancholijck over dese proceduiren tegen den hertogh van Valette[14], waerdoor dat huis, seer lang geluckigh, een onverwachts slagh heeft gecregen, tot vreuchd van veele geoffenseerde insonderheit van den prins van Condé[15].

Lahaie[16], ambassadeur van Vrancrijck, gaet nae Constantinoplen, onder anderen met last om de saecken van de Venetianen te helpen accommoderen, waertoe goede hoope is.

Den cardinael Bichi[17] is van hier vertrocken met groote presenten ende tytel van comprotecteur van Vrancrijck. Want den principale protecteur is den cardinael Antonio[18]. Den coninc proponeert aen den paus[19] eenige om daeruit een nieuwe

1 Lodewijk de Geer; over deze kwestie zie men no. 3965, p. 84 n. 7.
2 Willem de Groot.
3 Men vergelijke de uitdrukking: Fas est, jus non est (A. Jouanneau, *Recueil de Maximes et Citations latines*, p. 142).
4 Maria de Medici; voor de titel van dit geschrift zie men no. 3983.
5 Lodewijk XIII.
6 Richelieu.
7 Zie no. 3984, p. 110 n. 13.
8 Frederik Hendrik.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
11 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
12 Henri de Nogaret de Foix, hertog van Candale.
13 Louis de Nogaret de La Valette.
14 Bernard de Nogaret de La Valette.
15 Henri de Bourbon, prins van Condé.
16 Jean de la Haye, seigneur de Ventelay et de la Bouselle.
17 Allessandro Bichi.
18 Antonio Barberini, nepoot van paus Urbanus VIII.
19 Urbanus VIII.

cardinael te maecken, waeronder den eertsbisschop van Bourdeaux[1] de apparentste is.

Men verwacht hier vanwegen den paus de gebenedijdde luier voor mijn Heer den daufijn[2], maer den coninc door instructie van den cardinael de Richelieu wil hebben, dat die gesonden werden door Mazarino[3], die voor desen hier nuntius is geweest ende met denselven cardinael wonderwel heeft geaccordeert. Den paus, die niet gewent is van anderen gedwongen te werden, can sich daertoe niet wel vougen.

Al, dat ick hier verstae van Schotlant, gaet quaelijck ende loopt op extremiteiten, soodat mij dunct, dat wij op de hoope van alliantie met Engellant geen fundament en mogen maecken ende oversulcx het huis van de Pals blijft buiten resource.

Men spreect hier, dat monsieur d'Estampes[4] t'huis geroepen sal werden hebbende geen contentement gegeven van sijn beleit ende handeling over de Hessische saecken.

Den hertogh van Wymar heeft Nozeroi ende St. Anne becomen, twee plaetsen in het graefschap van Bourgogne den prins van Orangie toecomende. St. Claude, een ander stedeke aldaer, handelt met sijn Fürst. Genade ende 't casteel van St. Ioux, principale sterckte van die quartieren, werdt belegert.

All de legers ende plaetsen beseten bij sijne Fürst. Genade sijn vol van coren, wijn ende speck ende, soo men daer voortgaet, is groote apparentie van het heele graeffschap dit jaer te becomen. De resistentie is seer clein, eenigh volck van den vijant haer vergaderende bij Orsang onder den prins François[5], den hertogh van Lorraine selff sich houdende te Remiremont. De keisersche bevelhebbers sijn veel nae Wenen om te beraedslagen, wat dit jaer te doen sal staen. Haer volck, dat in Franckenland heeft verwintert, werd te rugge getrocken nae Swaben. Sij voorsien van vivres ende crijgsnoodruft alles, wat bij den Bodenzee ofte Lac de Constance legt; solliciteren oock in haeren dienst de principale bevelhebbers, jae den hertogh van Wimar selve, van welcken inhout ick een brief heb gesien vol van groote beloften. Sijne Fürst. Genade[6] schijnt noch niet hier te comen, maer een reise voor te hebben nae Brisac, welcke stadt van vivres seer wel is voorsien ende heeft den hertogh daer doen brengen dertich nieuw gegoten stucken geschuts.

Wederholt, gouverneur van Hohentwiel[7], heeft een stedeke Dutlingen becomen.

Wij verstaen, dat de erflanden van het huis van Oostenrijck seer beswaert sijn met contributie.

Den 19 Febr. 1639 tot Parijs.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 19 Febr. 1639 tot Paris.

1 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
2 Lodewijk XIV.
3 Jules Mazarin.
4 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
5 Waarschijnlijk François Nicolas, hertog van Lotharingen; zie no. 3979, p. 106.
6 In de tekst gaan nog eens de woorden: ‘Sijne Fürstelijcke Genade’ vooraf.
7 Konrad Widerholdt.

3986. 1639 februari 21aant.. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ie voy par la vostre du 15 courrant[2] que les descontes ne sont pas encor arrivées, dont ie suis fort marry et trouve fort estrange que durant si long temps on ne les aye pas encor et si elles tarderont à venir, ie vous prie, monsieur, de disposer le sieur Heuf[3] qu'il m'assiste encor de deux cent dalers; car de partir d'icy sans ordre ie ne le fairay que par nécessité nécessitante n'estant trop bien dispos à faire si gran et fâcheux voyage qui me porteroit plus de dommage en tout que du profit.

On nous mande d'Italie la réconciliation du pape[4] avec les Vénétiens, qui envoyent un ambassadeur extraordinaire à Rome[5] pour traitter une plus estroite conjonction ensemble, à laquelle on tâche aussy attirer le gran duc de Toscane[6].

Vous sçavez que le pape a nomé trois nunces[7] pour disposer l'empereur[8] et les rois de France et d'Espagne[9] à la paix, poussé à cela des Vénétiens, qui par l'esclat d'un tel envoye croyent pouvoir espouvanter le Turc[10] afin qu'il soit retenu de leur faire sitost la guerre.

Les Grisons font continuellement des assemblées pour aller prendre la possession de la Voltoline, mais les chefs commencent à se partager et bander tantost d'un, tantost d'autre costé; cela ne me fait espérer rien de bon de leur intention qui est sans ordre et conduite et forces requises en telle action, et toutes et quantes fois qu'ils entreront dans la Voltoline, les habitans d'icelle menacent de s'opposer à eux avec armes, ayant en despit d'eux tué n'aguerres un gentilhomme de la maison de Malacrides[11] protestant et aagé de 70 ans, disans qu'il faloit ainsi faire à tous les luthériens. Ce qui me fait croire, que l'Espagnol y consent soubs main, n'osant autrement entreprendre d'eux mesmes telles actions.

Les petis cantons ont refusé la levée que l'ambassadeur de France[12] a demandé s'excusans sur le peu de gens qu'ils ont dans le pays, où néantmoins l'Espagnol fait ses levées.

Un des senateurs d'icy[13] ayant esté saisi de melancolie s'est donné trois coups de cousteau dans le ventre dont il mourrut dimanche passé, et n'a peu dire sur ce fait autre chose que d'avoir esté sooul de sa vie ayant desià vescu 70 ans.

On nous mande que les Hollandois ont esté battus en Brasil et que la flotte des Indes est attendue ce mois de Mars en Espagne, sans que les Hollandois le puissent empêcher. I'ay veu aussy d'autres lettres, la confirmation de ce que

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Urbanus VIII.
5 Giovanni Nani.
6 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
7 Gasparo Mattei zou naar Wenen gaan, Ranuccio Scotti naar Parijs, en Cesare Fachinetti naar Madrid.
8 Ferdinand III.
9 Resp. Lodewijk XIII en Philips IV.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 De familie Malacrida was afkomstig uit de omgeving van het Comomeer.
12 Blaise Méliand.
13 Hans Rütschi, gestorven op 16 februari 1639.

m'avez mandé de l'Angleterre, a qua nunquam quicquam boni pro nobis multas ob causas expectare potui, et par le passé il faut juger de l'advenir, et croire que Dieu chastie finalement ceux qui font son oeuvre frauduleusement, et ne secourent point ceux ausquels ils sont par tant de biens obligez et lesquels ils aident à opprimer, puisque selon le dire des sages non tam is qui redigat alium in servitutem, sed is qui cum possit hoc prohibere contemnit id facere, existimandus est.

Banier[1] a passé l'Elbe mettant gran espouvant à l'électeur de Saxe[2] et à ses voisins.

Dieu l'assiste d'avantage et vous maintiène quand et quand en sa sauvegarde et moy en vostre bonne grâce qui suis véritablement, monsieur,

Vostre serviteur
C. Marin.

De Zurig, ce 21 de Febvrier l'an 1639.

In dorso schreef Grotius: 21 febr. 1639 Marin.

3987. 1639 februari 21. Van N. van Reigersberch[3].

Mijnheer,

Ick twijfele niet, off uEd. sal nu hebben ontfangen den brieff[4], die door faulte van addresse op den behoorlijcken tijt niet en is ge(c)ommen.

Van vertreck van den heer Knuyt[5] is geen gewach off appare(n)tie, die continantie hout met den conynck[6] nochte heer cardinael[7] niet te hebben gehandelt off van beleyt van saecken te hebben gesproocken, ende schijnen des conynx ministres liever aennemen de faute is bij den staet als bij den minister; met wat dessein, weet ick niet. Dat weet ick[8], dat daer yet vremts wt sal broen, indien verder(s) wert vervolcht de saecke, die materie geeft om nader bekent te maecken het humeur van die persoon, die den rechten wech niet kan gaen.

Het subyt vertreck van den heer d'Estampes[9], vrijdage naer Vranckerijck gereyst, geeft diverse discourssen ende vreesen sijne vrienden voor een disgracie. Aen den staet schrijft den conynck hem te hebben ontboden om reeckenschap te geven van (h)etgene tot Wesel heeft verhandelt. Den brieff aen monsieur d'Estampes geschreven last hem sichts brieffs datelijck te vertrecken, sonder reden te geven waerom. Ende comt monsieur de Strade[10], die brenger is van dien brieff, met last om met desen staet over het beleyt van oorloochssaecken te handelen, daer noch-

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Licht beschadigd. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 512. Wellicht antw. op no. 3973; beantw. d. no. 4005.
4 Het is mij niet duidelijk geworden van welke brief sprake is.
5 Johan de Knuyt.
6 Lodewijk XIII.
7 Richelieu.
8 De woorden ‘weet ick’ zijn in de tekst herhaald.
9 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
10 Godefroi d'Estrades.

tans - hetgene apparent geen goet en heeft gedaen - bij de Staten-Generael was versocht, dat die commissie aen monsieur d'Estampes soude werden gegeven, een teycken men niet wil hij hier credyt winne.

Van Amsterdam sijn de gedeputeerde weder in Den Hage gecommen sonder audiëntie bij den raet te connen obtineren, hoewel sij met openynge van de poincten, die sij hadden te proponeren aen de burgemeesters[1] in het torenken, sulckx seer ernstych hadden versocht, maer is hetselve met goetvinden van de vroetschap, die daerin wert geseyt eenstemmych geweest te sijn, affgeslagen. Hebben oock de heeren burgemeesters, versocht sijnde om een schriftelijcke memorie bij de gedeputeerden geconcipieert den raet voren te dragen, sulckx niet alleen gerefuseert, maer de memorie op de tafel van de gedeputeerde laten liggen, nauwelijckx, soo de gedeputeerde seggen, verweerdygende deselve met twee vyngeren aen te tasten ofte in te sien; waerover noch de vergaderynge van de Generaliteyt noch sijne Hoocheyt[2], die beneffens de credentie sijn recommandatie tot favorable audiëntie hadde gegeven, niet wel tevreden en sijn.

De burgemeesters hebben de gedeputeerde aen de vergaderynge van Hollant gewesen, waer sij over die saecke neffens andere leden sullen helpen delibereren.

Hetgene meest wert gedreven is de equipage van de scepen tot Helvoet ende de dir(e)ctie daervan aen een collegie daertoe in Den Hage te erigeren, waertoe de zeesteden ende die de admiraliteyten hebben niet connen verstaen, als streckende om de neerynge ende gesach ter zee haer te ontrecken, hetwelcke verre siet.

Aen d'ander sijde difficulteren de provintiën hare subsidiën tot de equipagie als onder die ordre te contribueren, waerwt de difficulterende steden wert geïmputeert alsoff sij oorsaecke waren, dat de saecken te zee in verloop commen; soodat somyge van opinie sijn, dat dit stuck daerbij niet sal werden gelaten, hetwelck de aenstaende bijeencomste ons tonen sal.

Wat de oorsaecke is, dat den heer Staeckenbrouck[3], die niet sterck genouch was om de Spae(n)se, die de keyserse bij haer hadden, het hooft te biden, heeft terugge doen commen van sijn tocht naer Cleeff, sal uEd. wt den bijgaenden brieff[4] connen sien. Het oogemerck van de Spaense met ons de keyserse soo sterck soo dicht onder onse frontieren te logeren mochte wel wesen te beletten bij ons desen somer niet veel voorgenomen en werde.

In Cranenburgh, twee uyren van Nimwegen, een cleyn stedeken, logeren twintych compangiën, soo te paerde als te voete.

Twaelff conynckxscepen, vier fregatten met seven copvaerdiescepen liggen tot Dunkercken reet om vierduisent man naer Spaengien te brengen, doch hoopt den admirael[5], die met 14 scepen daervoren licht, haer het wtcommen wel te beletten.

1 Abraham Pietersz. Boom, Jan Cornelisz. Geelvinck, Gerbrand Claesz. Pancras, Willem Backer.
2 Frederik Hendrik.
3 Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
4 Ontbreekt.
5 Maerten Harpertsz. Tromp. Op 18 februari had hij vóór Duinkerken slag geleverd; zie hierover J.K. van der Wulp, *Catalogus van de tractaten, pamfletten, enz. over de geschiedenis van Nederland aanwezig in de bibliotheek van Isaac Meulman*, Amsterdam 1866, I, nos. 2461-2469; Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, II (f.^{o} ed.), p. 589.

Dat (E)ngelant met Schotlant in wapenen sal commen, laet hem noch (a)ensien.

De kennisse die Jansonius[1] met mij sal willen maecken, sal ick soucken te onderhouden.

Den heer Spierynck[2] doet vandage een nieuwe instantie bij de Staten-Generael om te hebben van nu aff de ses belooffde maenden teffens ende verseeckeringe voor ses andere. Soo dat gelt volcht, sal voor uEd. werden gesorcht, anders, indien het daer niet is te becommen, sie ick noch niet, vanwaer het commen sal, hoewel ick sie den heer Spierynck oordeelt meer als tijt is, dat uEd. contentement werde gegeven.

Den directeur van de coperen[3] van huys sijnde heeft de brieven bij den heer Spierynck aen hem, soo mij wort geseyt, geschreven niet beantwoort. Ick doe instantie, dat wij tegens den naesten ordinaris daer bescheyt van mogen hebben.

Tot Rotterdam ben ick voorleden saterdach geweest ende hebben de burgemeesters[4] mij belooft desen morgen de saecke in de vroetschap te sullen proponeren ende een dach ramen, wanneer alle present sijnde finale resolutie daerop worde geformeert. Dat wel tijt ware.

Desen 21 Feb. 1639.

Adres: Monsieur Monsieur l'ambassadeur de Suède à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Maert.

En in dorso: 21 Febr. 1639 N. Reigersberg.

3988. 1639 februari 24. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

I'ay receu vostre lettre du 5 courrant[6] et encor qu'elle ne die rien, si vous avez receu les miennes du 27 de Xbre[7] et du 3 du passé[8], ie ne veux néantmoins douter de leur reddition.

L'ambassadeur de l'empereur[9] ne comparoist pas encor croyant pourtant que pour espargner la despence et pour ne faire point cest honneur aux Suisses il voudra attendre la diète ordinaire.

1 Samson Johnson, hofpredikant van de koningin van Bohemen.
2 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds diplomaat in Den Haag.
3 Johannes le Thor.
4 Op 21 februari 1639 besloten burgemeesters en vroedschap van Rotterdam om 14 dagen later in voltallige vergadering bijeen te komen voor het nemen van een beslissing in deze zaak. In de vergadering van 7 maart kwam de kwestie niet ter sprake, terwijl in de vergadering van 21 maart Grotius' verzoek door Nicolaes van Reigersberch ingediend behandeld werd. (Hs. Rotterdam, Gem. Arch., no. 702: Resolutien van de Vroedschap Beginnende den 6e November 1634 en Eindigende den 2e Junij 1644, p. 535 en 548); zie ook no. 4083, p. 283 n. 2.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
6 Ontbreekt.
7 No. 3905 (dl. IX).
8 Ontbreekt.
9 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems, afgezant van Ferdinand III.

Les Grisons ont envoyé à Milan, demandant la restitution de la Voltoline ou la cassation de leur traittez avec Espagne, dont le premier leur a esté promis dans un mois qui nous faira voir plus clair dans leurs affaires.

Vous sçavez que le duc de Candale[1] est mort, et son frère le cardinal de la Valette[2] fort malade à Casal.

Le résidant de Gênez Balbi[3] a esté confiné dans le chasteau de Milan avec un autre Gênois, ce qui nous fait accroire que leur[s] différends avec les Espagnols se sont plus aigris, eux aussy d'autre part tenant prisonnier le docteur Menea[4] et ayant refusé dernièrement une de ses galères au marquis de Gonzaga[5] qui par ordre de l'empereur[6] devoit passer en Espagne. Ceux de Venise se comportent mieux envers ses ministres, ayant envoyé au devant du prince d'Ekenberg[7] leur[s] galères sur lesquelles il est passé magnifiquement d'Ancone à Trieste pour retourner au plustost à Vienne. Leur ambassadeur[8] est encor confiné à Constantinople jusques au retour du gran seigneur[9] qui prenant Bagdat leur portera la guerre asseurément.

Au reste, monsieur, ie ne sçay à quoy me résoudre, si dans un mois les descontes ne vienent de Suède, vivant icy parmy tant de difficultés qui me pressent de tous costés et voudrois en avoir vostre advis, si en tel cas il me seroit profitable de faire un voyage en Suède pour y cercher les remèdes de mon malheur, estant impossible et à la Suède peu honorable d'entretenir en un lieu si illustre la résidance sans me payer pour le moins chaque demy an ce peu de gage que i'ay demandé. Je ne puis aussy tirer aucune responce à ce que ie sollicite en Suède, ny personne m'advise de la réception de mes lettres come on a fait par le passé. Pleust à Dieu que monsieur le gran chancelier[10] vint en Allemagne pour m'accourcir ce chemin fâcheux en Suède ou qu'on m'envoyast l'ordre avec l'argent nécessaire pour mon entretien avant que partir d'icy. I'attendray l'un et l'autre avec patience et me reccomandant à vos bonnes grâces demeure passionément, monsieur,

Vostre serviteur
Marini.

De Zurig, ce 14/24 du Febvrier l'an 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: 9 Martii.
En in dorso: 24 febr. 1639 Marin.

1 Henri de Nogaret de Foix, hertog van Candale, gestorven op 11 februari 1639.
2 Louis de Nogaret de La Valette.
3 Stefano Balbi.
4 Dr. Messea. Over zijn gevangenneming zie men Ricardo Magdaleno, *Catalogo XIII del Archivo de Simancas Papeles de Estado. Milan y Saboya (Siglos XVI y XVII)*, p. 330 en Raffaele Ciasca (ed.), *Istruzioni e Relazioni degli Ambasciatori Genovesi. Volume Terzo. Spagna (1636-1655)*, p. 112, 145, 238.
5 Annibale Gonzaga.
6 Ferdinand III.
7 Johann Anton von Eggenberg.
8 Alvise Contarini.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Axel Oxenstierna.

3989. 1639 februari 24. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Over 8 daegen was mijnen lesten[2], nu hebbe ick ontfangen U Ex. aengenaeme van 13 Jan.[rio3]. Bedancke vor de goede communicacie seer.

Passeert niet sunderlinge. Brandeborgh[4] is met sijne may.[tt5] niet alleen over den toll in alle havenen van Preuysen, maer ooc met den vorst van Churland[6] geaccordeert en dien toll gerebaptiseert op de naem van eene toelaage ome sulckx in moderacie sonder projudicie van beuytenlandse pottentaeten te ontfangen sonder quetsinge van negocie ofte verhinderinge om de comercie genoughsam te verstaen, genende eens gevatt en in trein sijnde hoe dan gaen sall, soo sulckx dor sijne may.[tt] van Dennemarcken[7] niet gedistourbeert wordt ofte dor ons vaderlandt verhindert, datter in 3 ofte 4 maenen geene schepen naer Coninxberg giengen, dat de eenige remedie soo is te vreesen, dat dien cancker incurabell is tot groot naerdeel van Sweden en Holland, die de ballen moeten betaelen, eyndelijck incurabell sall worden.

De stadt Dansick, die an sijne may.[tt] over dese toelaage seer subnicieux geschreven, sall hiermede verswackt worden en hebben over haere brieven van hunnen agent te hove[8] antwordt, dat sijne may.[tt] de brieven van hem wegh geworpen en niet geweerdigt te lesen; sulckx laet hem ooc den ondercancelier[9] schriftelijck weeten noghmaels en tot het lestemael begerende, dat de stadt saude gevolmachtigde seynden dat swarlijck kan geschieden. Daer berust het nogh op.

Daer en is geene aparencie van eene ambassadeur naer Vranckrijck. Men is te hove over de detencie van prins Casemir[10] verleegen.

De ambassade naer Constantinopolen is opgeschoven, dordien den Turck[11] vor Babiloniën in sijn lage is, die men meynde theuys saude gekommen sijn. De Cosaacken sijn tevreden. In Moscoviën is alles still. Colonnellen, die van Weenen uyt Oostenrijck kommen, seggen wonder hoe slecht daer alles staet.

Wat voorder passeert wert U Ex. geadviseert an dewelcke ick met de gantse familie de handen kusse, verblijve, Mijnheer,

U Ex. Dw.
P. Pels.

Dansick, 14/24 februarie 1639.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16[aant.]. Paulus Pels was Staats agent in Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Ontbreekt.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Wilhelm Kettler, hertog van Koerland (1574-1640). Zijn zoon Jacob (1610-1682) volgde hem in 1639 op.
7 Christiaan IV.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Jerzy Ossolinski (1595-1650).
10 Jan II Kazimierz.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

De Heer Direck Brassert[12] is den 8/18 in den Heere ontslaepen.

12 Dirk Brasser was een broer van Joost en Govert Brasser. Hun zuster Aletta was gehuwd met Cornelis Haga.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa May.[té] e Couronne de Swede à Paris.

Gerecommandeert aen den raetsheer Rygersberg[1].
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 29 Martij.
En in dorso: 24 februarij 1636 (sic) Pels.

3990. 1639 februari 26. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime domine,

Bene ad me pervenit gratissima, ut omnes, Excellentiae vestrae epistola data 14 Februarii[3].

Helvetios terret fama venturi in eas partes fratris caesarei[4]. Manent tamen hactenus benevoli commodique duci Vinariensi[5], praecipue Bernates et Basileenses. Rhaetos conspecta Janaskii[6] caede paullo mollius tractat Hispanus ac possessionem ipsis Vallis Telinae promittit integram cum omni jure.

Lotharingi[7] copiae in Lutsenburgicum agrum recessere derelicto comitatu Burgundico, cujus agros late tenent Vinariensis et Guebriani[8] milites, hi ad Nazaretum, illi ad Pontarlerium in magna victus ubertate, cum hostilia oppida Dola, Graia, Vesontio strenue esuriant.

Marchionis Villae[9] exspectandus erit reditus, ut judicemus, an aliqua spes sit Lotharingum ducem abducendi ab Austriaca parte. Nam Chevreusiam[10] ob idem negotium accitam venturam vix puto.

De Palatina domo quid dicam? Restant pia vota, cum spes humanae ab ea magis magisque fugiant.

Dux Vinariensis in aula quidem hac exspectatur misso ad ipsum Insulano[11], qui iter hoc suadeat magnasque offerat pecunias honoresque et commoda pro Brisaco. Caeterum ipse a Pontarlerio Brisacum ivit, ut XII millia saccorum frumenti ad Novum Castellum, quod Pontarlerio abest septem horarum itinere, inde in Arani amnem, qui ad Lauffenburgum in Rhenum illabitur, ac porro Brisacum invectet.

Est ei duci controversum quid cum D. Mockelio[12] de mandanda Brisaci praefectura. Sed ei negotio legem ponere rectorum[13] est Suediae.

D. Bannerius[14] Erfurdum iturus etiam hic creditur. Bene evenit, quod illi,

1 Nicolaes.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 169. Gedrukt *Epist.*, p. 509. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Ontbreekt.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm (1614-1662), broer van Ferdinand III.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Georg Jenatsch.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
9 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
10 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
11 Melchior de L'Isle (1580-1644), Frans resident te Straatsburg.
12 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse hofraad en resident in Benfeld.
13 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

qui terruerant, Saxonici pavere incipiunt quodque regis Daniae[1] miles oneri esse incipit provincialibus. In mentem illis credo veniet dictum Laconicum χαλὸν ἀσυχία[2]. Et Misnos et Thuringos, cum nullum habeant idoneum vindicem, facile imperata[3] facturos credibile est. Nam de pace quid est, quod speretur, quamdiu Batavis de tuto itinere non cavetur iis vocibus, de quibus olim convenit? Felicitas ducis Vinariensis facit, ut Germaniae civitates liberius detrectent onera partim imperata, partim promissa. Quod si et auri argentique Americani travectio aut prohiberi aut arte tardari poterit, accedet hoc ad alia multa, quae nobis et a duce Vinariensi et a D. Bannerio, tum vero et a Gallis Batavisque magnos hoc anno successus pollicentur.

Clivensis territorii cum loca quaedam non spernenda jam invaserint caesariani, haud mirum foret, si, qui apud electorem Brandenburgicum[4] potest omnia, ei suaderet jus controversum et possessionem incertam, si non Hispano, certe imperatori[5] transcribere.

Regis Poloni[6] cum eodem Brandenburgico congressus videtur mali aliquid minari Suediae. Sed, ut recte judicat Excellentia vestra, restinguent, siquid tale inardescat, proceres Poloni, in quos casura sint belli adversa, de victoria nihil lucraturos, nisi periculum imminuendae libertatis.

Turcas a Persis malum accepisse partim vi, partim amne in ipsos abacto multae literae nuntiant adduntque non modo Venetis commercia per Turcicum imperium restituta, verum et a Cahimachano[7] fidem datam legato Veneto[8] intra annum vertentem nihil in ipsos motum iri. Itaque belli navalis paratus in armamentario et Turcico et Veneto interquiescere. Gallorum erit accipere vacuum tempus, ut bene componatur haec controversia, quod processurum puto.

Scoti magnam rem se confecisse putant, quod episcopos loco movere omnes, qui nunc in Anglia exulant, quodque decreta in synodis facta antehac jusserunt esse irrita dejectis insuper quibusdam pastorum. Haec quantopere displicitura sint non Angliae modo episcopis, sed et regi[9], ipsi non ignorant. Itaque arma parant, quibus ut obsistat rex, Walonum ex Belgica quatuor, ut audimus, advocavit millia ipse[10] vicissim Anglorum octo millia in Hispaniensem Belgicam mittens. Haec quid nobis spei de foedere cum Suedis relinquunt? Praesertim accedente et rumore alio de belli instrumentis e Suedia missis ad imperii regii desertores Scotos, quod quanquam injussu publico factum certus sum, tamen suspicionibus sermonibusque

1 Christiaan IV.
2 Plutarchus *Apophthegmata Laconica*, 219A Archidami Agesilai f. § 6; Diogenes Laertius I, 97 schrijft de uitspraak toe aan Periander van Korinthe.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: impetrata, is ook verder hier en daar vrij onnauwkeurig.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg. In plaats van het voorafgaande ‘apud’ heeft de copie te Uppsala ten onrechte: ad.
5 Ferdinand III.
6 Wladislas IV (VII).
7 Massa Pasja; het voorafgaande ‘et’ is aangevuld overeenkomstig de lezing der copie te Uppsala.
8 Alvise Contarini.
9 Karel I van Engeland.
10 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: ipsi.

aliis quam haec exigunt tempora praebebit materiam. Deus haec in meliorem statum reducat malaque omina[1] in hostes vertat.

Regina Angliae[2] immaturo partu levata non bene se habet medicisque mutari caelum suadentibus cogitat de itinere in Galliam. Sed id hic ob matrem[3] suspectum est, cujus scriptum Londini editum[4] vidi temperatum ex materna gravitate et reverentia in regem praesidis Coignaei[5], ut creditur, opus haud paullo prudentius iis, quae in Brabantia prodierant[6]. Sed, ut de cardinalis[7] formidine taceam, regis[8] ipsius adhuc valde aversus a matre animus nuper apparuit, cum apud ipsum de ducis Valettae[9] causa consultaretur. Itaque videtur nec in Galliam reditum obtentura nec a rege alimenta, quamdiu in vicinis suspectisque Galliae locis se tenet. Quantum fortunae etiam in eminentissima capita liceat, non aliud puto saeculum documenta dedit majora.

Viennae laborabitur haud dubie, ut propriis honoribus ac commodis princeps Rubertus[10] a domo sua avellatur. De Transilvano[11] siqua spes, quam hactenus certior affulgeat, gaudebo et scire et cum Galliae primoribus ea de re loqui.

Principem Casimirum[12], quantum audio judicoque, dimissuri non sunt Galli manente bello; eaque causa est, cur huc non veniat qui venturus putabatur extraordinarius a Venetis legatus[13].

Wyckefortius[14] ducis Vinariensis missu ibit brevi in Hollandiam, inde ad Hassicam viduam[15] et Melandrum[16], ut si fieri potest, quod ego tamen sperare non audeo, rumpatur pactio Magontiacensis aut, si pax coeat, copiae ad Vinariensem perveniant. Verum et illae copiae tradantur nemini, sed libertas cuique fiat eundi, quo velit, in pactionibus comprehensum est.

Novae a Pontarlerio literae datae 20 Februarii novi Calendarii nos docent arcem Iouxiam, quae sola olim Ludovico XI regi[17] restitit, venisse in potestatem ducis Vinariensis partim[18] internis dissidiis. Arcem quoque Villanam Rosae[19] deditam.

Vidi literas ducis Vinariensis ad Wyckefortium, in quibus ostendit se et quomodo a Gallis tractatus sit magno suo et exercitus periculo et quid[20] optimum sit Germaniae, quid etiam familiae suae intelligere ac meminisse.

1 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: omnia.
2 Henriette Marie.
3 Maria de Medici.
4 Voor de titel van dit geschrift zie men no. 3983, p. 110 n. 9.
5 Jacques Le Coigneux.
6 Zie voor deze kwestie Knuttel *Pamfl.* nos. 4553, 4554 en 4593, 4594, 4595.
7 Richelieu.
8 Lodewijk XIII.
9 Bernard de Nogaret de La Valette.
10 Ruprecht van de Palts.
11 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Jan II Kazimierz.
13 Angelo Contarini; zie no. 3923, p. 25 n. 1.
14 Joachim de Wicquefort.
15 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
16 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
17 Lodewijk XI (1423-1483), vanaf 1461 koning van Frankrijk.
18 In de copie te Uppsala gaat vooraf: partim sibi.
19 Rheinhold von Rosen.
20 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: quod.

Laborat adhuc Venetiis pro libertate principis Casimiri Bibonius[1], legatus regis Poloni.
Landstulium et Caesaris Luteram Hispani tenent concessu caesarianorum.
Mortuus in Italia est dux Candalius[2], frater ducis Valettae.
Deus, illustrissime domine, Excellentiam vestram omnesque ei caros sospitet.
Excellentiae Vestrae perpetuo cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Februarij anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.
Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. May st.n. 639.

3991. 1639 februari 26. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque illustrissime domine,
Maximo cum dolore intelligo resurgere procellam Scoticam, quae mirum quam incommode his temporibus intervenit. Indicant, quae inde veniunt, literae postrema in synodo, quae Glascuae habita est Novembri ac Decembri mensibus, depositos et excommunicatos archiepiscopos, qui duo erant in Scotia Andreapolitanus[4] et Glascuensis[5]; aliorum episcoporum, qui erant duodecim, sex[6] et excommunicatos et depositos, sex alios[7] sine excommunicatione depositos a suo munere, ita ut jam tota Scotia episcopis careat, quod regimen ecclesiae antiquissimum etiam paci publicae inservit, dum regum beneficio ad cathedras provecti et sermone et exemplis populo praeeunt ad obsequium regibus praestandum, cum contra gubernatio ista, quae consistorialis dicitur, plane sit popularis et imperio civili alterum ecclesiasticum ex aequo opponat atque ita scindat statum, unde et olim gravissimae in Scotia seditiones violentissimique motus exstitere. Ejecti et pastores aliqui partim dogmatum, partim vitae criminatione. Non dubitant Scoti, quin aegerrime haec ferant et in Anglia

1 Francesco Bibboni. Hij was Pools resident te Wenen. De copie te Uppsala spelt de naam abusievelijk als: Rubonius.
2 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, gestorven op 11 februari 1639.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 508; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 578.
4 John Spottiswood, aartsbisschop van St. Andrews.
5 Patrick Lindsay (1566-1644), aartsbisschop van Glasgow.
6 David Lindsay, bisschop van Edinburgh; John Maxwell, bisschop van Ross; Thomas Sydserff, bisschop van Galloway; Walter Whitford, bisschop van Brechin; James Wedderburn, bisschop van Dunblane; Adam Bannatyne, bisschop van Aberdeen.
7 John Guthrie, bisschop van Moray; James Fairley, bisschop van Argyle; Neil Campbell, bisschop van The Isles; George Graham, bisschop van Orkney; John Abernethy, bisschop van Caithness; Alexander Lindsay, bisschop van Dunkeld. 'Synodo' slaat op wat officieel heette 'General Assembly of the Church of Scotland', die in haar vergadering in de eerste weken van december 1638 de besluiten nam waarop Grotius doelde. Nadere bijzonderheden over deze besluiten kan men vinden in A. Peterkin (the Elder), *Records or the Kirk of Scotland containing the Acts and proceedings of the General Assemblies* (1838).

episcopi et, cujus in instituendis episcopis potestas maxima est, rex ipse[8]. Neque a vicinis opem exspectant. Ajunt Deo se fidere cum spe bona,

8 Karel I van Engeland.

ecclesiam in elegantiori nitore futuram. Ego vero nunquam vidi bellis civilibus meliores fieri homines, qui verus est ecclesiae nitor, quod praecipuum Deus et spectat et postulat. Ei nitori non modo nihil obstiterunt illi purissimorum saeculorum episcopi, sed et profuere plurimum. Etiam priorum synodorum, quae in Scotia habitae episcopale regimen confirmaverant, acta rescissa sunt. Iam in utroque regno terra marique fiunt apparatus bellici, res, quae ad multum sanguinem spectat etiam prodigiis quibusdam significatum. Rex autem, credo, quod metuat, ne et Anglorum pars duobus nominibus speciosissimis apud plebem purioris religionis et majoris libertatis trahatur in contagium Scotici morbi, Anglorum octo millia misit ad cardinalem Hispanum[1], ipse ab eo Walonum, quod optimum militum genus est, quatuor millia recepit vi externa, quod triste, usurus in subditos male parentes.

Ad has dolendi causas satis graves alia accedit, quod dicuntur e Suedia missa ad Scotos regi inobsequentes arma pulvisque bellicus, quod quanquam sat scio neque jussu neque conscientia factum publica et privatos, quominus res suas distrahent, vix posse inhiberi, tamen ne id ad aliquam animorum alienationem perveniat, multum metuo.

Angliae regina[2] praepropero partu soluta corpore invalido ita, ut tabes timeatur, medicis, ut coelum mutet suadentibus de itinere in Galliam loquitur. At huic aulae suspectum est hoc iter, ne forte apud regem[3] matris suae[4] causam agat amata semper matri et amans matris filia.

Brissaci ardente cupidine etiamnunc flagrant Galli ajuntque literas ducis Vinariensis[5] spem magnam facere; tantum plus ab eo pecuniae peti, nempe duos milliones, cum minus rex offerat, neque dubitant primores uxori comitis Guebriani[6] pro certo affirmare eum Guebrianum Brissaci praefectum fore.

Missus est a rege qui duci iter in aulam suadeat, Insulanus[7]. Verum literae 13 Februarii, ut hic numeramus, scriptae Pontarlerii, nuntiant nobis ducem paratum tum fuisse itineri non in Galliam, sed Brissacum, tum ut duodecim millia saccorum frumenti ex comitatu Burgundico collecta illuc inferat per Aram amnem, qui a Novo Castello defluens in Rhenum illabitur et a Pontarlerio plus septem horarum itinere non abest; tum vero ut praefectum Benfeldio imponat in Quernhemii[8] locum, quanquam audio ea de re aliquid controversi ipsi esse cum D. Mochelio[9]. Ego vero, cum ignorem, qua potestate circa illud negotium a regno Suedico instructus sit aut dux aut D. Mochelius, interrogatus de ea re nihil dixi in partem alterutram.

Eaedem a Pontarlerio literae docent nos tum ibidem Pontarlerii, quod octo horarum itinere abest a Vesontione, tum in ceteris comitatus Burgundici locis commoda esse militi hospitia. Nazareti agere comitem Guebrianum. Lotharingicas autem copias ab eodem comitatu recessisse Luxemburgum versus in loca victus egena. Alimentorum inopiam et Dolae et Graiae esse maximam, Vesontione etiam

1 De kardinaal-infant don Fernando.
2 Henriette Marie.
3 Lodewijk XIII.
4 Maria de Medici.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
7 Melchior de L'Isle (1580-1664), Frans resident te Straatsburg.
8 Arendt von Quernheim.
9 Friedrich Richard Mockhel.

esuriri bellissimamque dari Gallis, si eo se intendant, rapiendi totius comitatus hoc, qui nunc agitur, anno occasionem ipsis comitatensibus id optantibus, quorum agrestes infestissimos se Lotharingicis militibus, Gallis et Vinariensibus mirum quam benevolos praebuere. Nimirum quod ab his quam ab illis habiti sint humanius. Nunc Lotharingicas illas copias Rosa[1] persequitur.

Jenatzius[2], de quo scripsi antehac[3], occisus securi eadem, qua ipse ante 23 annos, minister tunc ecclesiae, Plantam[4] occiderat, terret Hispanos, qui multo quam ante diligentius Rhaetos mulcent eisque possessionem promittunt Vallis Telinae.

Dicitur frater imperatoris[5] ipse futurus in castris ad Rhenum. Helvetios ea res terret neque tamen absistunt, Bernates maxime et Basileenses juvare quantum possunt res ducis Vinariensis.

Multae ab Oriente literae gravem cladem Turcarum nuntiant a Persarum partim armis, partim et astu, quo amnem, qui a tergo Turcis erat, ruptis aggeribus in ipsos effuderint. Sive hoc malum, sive manentis adhuc belli grave negotium, mitiores Venetis Turcas facit, ita ut affirmaverit legato Veneto[6] cahimacanus[7] intra annum nihil fore hostile ac, si ad bellum veniendum sit, mansura tamen commercia. Itaque et Venetis naves per omne Turcicum imperium redduntur et totum illud anni spatium Gallis occasiones pulchras dabit componendi ortas controversias ac jam nunc refrixere paratus navales Venetiis non minus quam Constantinopoli. Interim et Melitenses et Etrusci, si bellandum sit, auxilia sua Venetis offerunt estque illis placatior quam ante pontifex[8], ita ut et novam inscriptionem, de qua conquesti erant Veneti, sublaturus dicatur.

Cardinalis Contarenus[9] venturus huc putabatur extra ordinem legatus. Sed cum ea legatio praecipue propositam sibi habuerit principis Casimiri[10] libertatem, cujus nulla spes a Gallis datur, puto parsuros Venetos nihil profuturo sumtui.

Laboravit dux Vinariensis, ut Hassicas copias ipse nanciscatur, constituitque de hoc aliisque negotiis Vicquefordium[11] mittere ad Melandrum[12]. Verum Melandri ad Vicquefordium literae, sicut de pace landgraviae[13] cum imperatore[14] suspense loquuntur, ita illud affirmant convenisse, ut, si pax fiat, copiae non tradantur aliis, sed dimittantur ituris, quo volent, singulis.

Detinetur hic in carcere Silvae Vicennensis abbas S. Cyrani[15], vir apud multos

1 Rheinhold von Rosen.
2 Georg Jenatsch.
3 No. 3972 dd. 12 februari.
4 Pompejus Planta; zie no. 3954, p. 69 n. 8.
5 Leopold Wilhelm, broer van Ferdinand III van Oostenrijk.
6 Alvise Contarini.
7 Massa Pasja.
8 Urbanus VIII; betreffende de inscriptie vgl. dl. VI, p. 507 n. 2 en Siri, *Delle Memorie Recondite* VIII, p. 270.
9 Angelo Contarini; zie no. 3923. Een kardinaal Contarini is althans in deze periode niet bekend; vgl. de in no. 3923, p. 25 n. 1 genoemde brief van Gilbert Talbot aan Scudamore dd. 11 december 1638 waar Contarini genoemd wordt.
10 Jan II Kazimierz.
11 Joachim de Wicquefort.
12 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
13 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
14 Ferdinand III.
15 Jean Duvergier de Hauranne, abbé van Saint-Cyran (1581-1643).

laudatae pietatis et eruditionis. Infesti ei sunt monachi et jesuitae. Inter alia docuisse accusatur ab annis sexcentis nullum fuisse, qui cognosci posset vultum ecclesiae, sed ad eam respiciendum, quae ante illa fuit tempora. Definitionibus autem Tridentinae synodi, ut neque libere neque legitime neque ex norma veterum synodorum factis neminis conscientiam obstringi. Absolutionem nullam esse, nisi praecedat contritio, neque deberi dari absolutionem ante injuncta et impleta poenitentiae opera. Haec eadam multaque alia tueri dicuntur, qui se illuminatos vocant, quorum ingens est per Hispaniam, imo tanta, ut inquisitores eam attingere non audeant, multitudo.

Deus, omnes populos ea veritate, quae ad pietatem facit illustret idemque, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitati tuae fautor sit perpetuus.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Februarii 1639.

Mortuus in Italia est dux Candalius[1], ducis Valettae[2] frater.

Est adhuc Venetiis baro Bibonius[3], legatus regis Poloniae[4], et poscit Venetorum operam pro libertate principis Casimiri.

Landstuliam et Caesaris Luteram caesariani in Hispanorum custodiam dedere.

Literae ducis Vinariensis ad Vicquefordium ostendunt eum satis intelligere, quid Germaniae sibique et familiae suae sit optimum gloriosissimumque in hac de Brissaco deliberatione.

Mitto epistolam cardinalis Rupifocaldii[5] et episcoporum aliquot contra librum Libertatum Ecclesiae Gallicanae[6], specimen invalescentis contra regiam pontificiae potestatis.

Literae recentiores a Pontarlerio datae 10/20 Februarii nos docent arcem Jouxiam, quae soli regi Ludovico XI[7] olim restitit, venisse in ducis Vinariensis potestatem, partim aquarum penuria, partim praesidii discordia. Rosae deditam arcem Villanam nomine, aliam arcem, quae Vetus vocatur, defendi adhuc.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3992. 1639 februari 26. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijnheer,

1 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, gestorven op 11 februari 1639.
2 Bernard de Nogaret de La Valette.
3 Francesco Bibboni, Pools resident te Wenen.
4 Wladislas IV (VII).
5 François de La Rouchefoucauld; zie no. 3968, p. 89 n. 11.
6 Voor de titel van dit werk van Pierre Dupuy zie men no. 3937, p. 45 n. 1.
7 Lodewijk XI (1423-1483), koning van Frankrijk.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3975; beantw. d. no. 4007.

UEd. schrijven van den 14 febr.[9] is mij wel behandight. Ick wilde wel weten,

9 No. 3975.

off die poincten van de camer van asseurantie, verantwoording van de vijf speciën, verpachting van de convoyeren ende 't equipperen van de schepen tot Helvoet bij de andere leden van Hollant eenpaerelijck sijn ingewillicht, ende de redenen, die bij de Heeren van Amsterdam werden gemoveert om deselve poincten te difficulteren. De besending uit Den Hage is vrij wat buiten ordre. Dat de burgemeesters hebben willen weten de redenen van de besending voor ende aleer de sesendertich te vergaderen is redelijck. Wat de geblevene gedeputeerden nae het vertreck van de heer Brasser[1] ende Terestein[2] sullen hebben gebesoigneert, sal uEd. nu weten. Ick sal seer garen alles particulierlijck verstaen ende God bidden voor eene goede uitganck.

Ick danck uE. voor de debvoiren gedaen bij Aelianus[3]. Dat uitstel van tot Paesschen connen mijne saecken niet verdragen te minder, alsoo den tijd aencomt, dat mijne huisvrouw de reise sal moeten aennemen nae Nederlant. Ende soo de occasie verkeren dat ick een van mijne kinderen soude moeten uithuwelijcken, sulcx soude sonder gereed gelt niet connen geschieden. Daerom moet Aelianus sien op de eene ofte andere manier mij te helpen aen gelt ende buiten schade; die ick alrede geleden heb is groot genoech.

Ick sal gaerne weten de oorsaeck waerom den Prince van Orangie[4] onvrund is van Amsterdam[5]. Soo Amsterdam[6] werd geperst ende hulp soude mogen van doen hebben uit Engelant[7], sal die vinden, soo veel Grotius[8] can oordeelen, die daertoe alles heeft bijgebracht, dat hem mogelijck is geweest. Ick houde Arsens[9] die bij Vrancrijck[10] werd geappuyeert, oorsaeck is van dit spel[11] ende brouwt op de oude bestel. Men dient de jalousie, die de andere steden[12] van Hollant[13] op Amsterdam[14] hebben, soo veel doenlijck is, wech te nemen, waertoe van beide zijden discretie is van noode. Amsterdam[15] dient oock te letten, hoe sij van binnen staen.

De incrimping van de keiserschen in 't land van Cleef is dangereux voor den staet van de Vereenigde Nederlanden ende sal occasie gegeven van te discoureren,

1 De thesaurier-generaal Govert Brasser.
2 Cornelis van Teresteyn, Hollands afgevaardigde ter Staten-Generaal.
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
4 De woorden ‘den Prince van Orangie’ staan in de tekst in cijver: 10.24.88.467.1.83.49.445. Van R. heeft er boven geschreven: ‘den Pr. van O.’.
5 De naam ‘Amsterdam’ staat in de tekst in cijfer: 123. Van R. heeft er ‘Amst.’ boven geschreven.
6 De naam ‘Amsterdam’ staat in de tekst in cijfer: 123.
7 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in cijfer: 124. Van R. heeft er ‘Eng.’ boven geschreven.
8 De naam ‘Grotius’ staat in de tekst in cijfer: 220. Van R. heeft er ‘Gr.’ boven geschreven.
9 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. De naam ‘Arsens’ staat in de tekst in cijfer: 76.17.2.82.88.33. Van R. heeft er ‘Ars’ boven geschreven.
10 De naam ‘Vrancrijck’ staat in de tekst in cijfer: 313. Van R. heeft er ‘Vr.’ boven geschreven.
11 De woorden ‘dit spel’ staan in de tekst in cijfer: 39.6.70. 2.18.50.7. Van R. heeft er ‘dit spel’ boven geschreven.
12 Het woord ‘steden’ staat in de tekst in cijfer: 33.32.82.54.24.21. Van R. heeft boven het cijfer 33 de letter S geschreven.
13 De naam ‘Hollant’ staat in de tekst in cijfer: 352.
14 De naam ‘Amsterdam’ staat in de tekst in cijfer: 123.
15 De naam ‘Amsterdam’ staat in de tekst in cijfer: 123.

off het niet beter en waere in openbaer oorlogh te sijn met het rijck als altijd in onseeckerheit ende vrese.

Den hertogh van Wimar[1] comt nae hier niet, heeft becomen het casteel de Joux ten deele door gebreck van water, ten deele door oneenicheit onder het garnisoen. Een ander casteel, Villains genaemt, heeft sich overgegeven aen den overste Rose[2]. Chateau Vieux defendeert sich noch. De Wymarschen sijn gelogeert bij Pontearlier, de Fransoisen onder den graef van Guébrian[3] bij Nozeroi in seer goede quartieren, vol met vivres. Soo dat den hertogh van Wymar twaalff duisent sacken coren van daer doet brengen eerst nae Neufchastel, dat seven uiren is van Pontearlier, ende vandaer door d'Aire, die bij Laufenburg sich in den Rijn begeeft, in den Rijn ende soo nae Brisac. Indien de Fransoisen dit jaer op haer stuck letten, is de Franche Comté aen haer, want sij hebben wel te eeten, daer Dolen, Graz ende Bezanson honger lijden ende de luiden te platten lande sijn soo quaelijck getracteert geweest bij de Lorrainsche, dat sij de Fransoisen voor goede luiden houden. De Lorrainsche ten deele door vrese van de Fransche ende Wymarschen, ten deele door den haet, die de boeren tegen haer hebben, sijnde geretireert uit de heele Franche Comté, houden haer in een uitgeteerde weide van Lorraine ende Lutzenburg. De apparentie, soo veel ick can oordeelen, dit jaar voor onse zijde sijn goed vanwegen den hertogh van Wymar, d'heer Banier[4], Vrancrijck ende Hollant, soo niet en wert versuimt.

Van d'alliantie met Engellant desperere ick, siende 't werck, dat zij thuis hebben met de Schotten, de welcke in haere synode van december te Glosgauwen hebben geëxcommuniceert haere aertsbisschoppen[5], die twee sijn ende noch ses bisschoppen[6], ses andere[7] afgeset ende eenige predicanten, veele synoden, voor dese gehouden gecasseert besloten geen bisschoppen meer te willen lijden door alle 'twelcke sij wel weten, hoeseer sij, soo de bisschoppen van Engelant, die dese consequentie wel verstaen, als den coninc[8], die de bisschoppen naect hebben geostenseert, maer sijn geresolveert, soo 't schijnt, niet alleen de kercken maer oock de staet te veranderen nae haere phantasie stellen haer oversulcx sterck, in wapenen, waertegen den coninc van Engellant ter noot sich mede wapent ende treckt met soo veel volcx als hij can selfs nae lorcq op de frontieren van Schotlant ende, soo 't schijnt, vresende dat eenige Engelschen door twee soete naemen van religie ende van vrijheit souden mogen werden besmet heeft vier duisent Waelen uit het Spaensche Nederlant ontboden ende om die weldaet dobbelt te loonen acht duisent Engelschen gesonden nae 't selve Nederlant, al 't welck wel toont, dat denselve coninc van dese tijd niet en is in poincten om sich tegen den keiser[9] ofte Spaignië te stellen, ende dat daerom 't huis van den Pals vooralsnoch blijven sal meer beclaegt als benijdt.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Rheinhold von Rosen.
3 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Zie no. 3991, p. 126 n. 4 en n. 5.
6 Zie no. 3991, p. 126 n. 6.
7 Zie no. 3991, p. 126 n. 7.
8 Karel I van Engeland.
9 Ferdinand III.

De coninginne van Engellant[1] is van teere dispositie, 'twelck haer veroorsaeckt heeft een kinderbed wat voor den tijd. De medicijnen raiden haer van lucht te veranderen. Sij en weet geen lucht beter als van Vrancrijck, plaetse van haere geboorte, maer die hier sijn vresen, dat sij hier comende niet alleen soude arbeiden tot herstelling van haere moeder[2], maer oock als coninginne veele dingen seggen aen den coning, haer broeder[3], die een ander wel soude swijgen.

Die van Venetiën setten haer voet met den paus[4]. Ick meene oock, dat haere saecken met den Grooten Heer[5] sal werden geaccomodeert alsoo den cahimachan[6] den bailo[7] van Venetië, die te Constantinopolen is, heeft verseeckert, dat sij in een jaar geen oorlogh hebben te vresen, ende off daernae 't oorlogh op quaem, dat den coophandel vrij sal blijven, soodat de Venetianen met geld ende Vrancrijck met autoriteit tijdt sullen hebben om die saeck te accomoderen, waertoe niet weinigh helpen en sal, soo het waer is, dat men schrijft van een nederlage, die den Grooten Heer soude hebben ontfangen van de Persianen geholpen door een rivier, die sij op de Turcken hebben doen deborderen, waeruit wel schijnt dat den Persiaen[8] den inval van den grooten Mogor[9] in sijne landen soo veel niet en estimeert, dat hij daerom Bagdet soude willen overgeven ende dat Hongarie ofte Polen voor dit jaer van de Turcksche zijde niet en hebben te vresen.

Den keiser sal al doen, dat hij can, om Brisac weder te becomen ende soo men ons schrijft sal sijn broeder[10] selff comen in 't leger aen den Rijn.

De protestantsche Switsers blijven seer geaffectioneert aen den hertogh van Wimar ende doen soo veel sij connen wetende, dat sijn leger ende besitting haer voor schants is.

Aen de Grisons doet den Spaigniaerd meer caresse als voor dese ende belooft de volle restitutie van de Valteline onder haere souveraineteit. Het ombrengen van Janasky[11] heeft haer niet weinigh geëstonneert. Hij is omgebracht met deselve bijl, daermede hij doen predicant sijnde over drie ende twintich jaeren eenen van de Plantas[12] had omgebracht. Soo doet God bijwijle justitie nae langen tijd.

Tot Paris den 16/26 februari 1639.

Den baron Biboni[13] ambassadeur van den coninc van Polen[14] blijft noch te Venetiën om te becomen intercessie voor den prins Casimir[15].

In Italie is gestorven den hertogh van Candale[16], broeder van den hertogh van Valette[17].

1 Henriette Marie.
2 Maria de Medici.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Urbanus VIII.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Massa Pasja.
7 Alvise Contarini.
8 Safī, sjah van Perzië.
9 Sjah Djahān.
10 Leopold Wilhelm.
11 Georg Jenatsch.
12 Pompejus Planta.
13 Francesco Bibboni, Pools resident te Wenen.
14 Wladislas IV (VII).
15 Jan II Kazimierz.
16 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
17 Bernard de Nogaret de La Valette.

Landstoel ende Keisersluiten sijn bij de keiserschen gegeven in de Spaensche handen.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 16/26 febr. 1639 wt Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: wilt letten off Numerianus[1] niet wat soude connen doen met 321[2].

3993. 1639 februari 27. Van P. Pels[3].

Mijnheer,

U Ex.[cie] 2 brieven[4] hebbe ick well ontfangen. Over het gene wat passeert doen mij vort advis bedancken. Hier is alles still. Sijne may.[tt5] is in der Wilde, is met den churvorst[6] over de toelage, dat is den toll, geaccordeert soo de croon Sweden ofte sijne may.[tt] van Dennemarcken[7] dien tandt laeten waschen die sal hun eyndelijck bijten. De gemeene discoursen sijn, indien H.H.M. maer konden beleten dat in dry maenden geene schepen naer Coninxbergen en giengen, dat het dor Littause meuytenacie well haest hem selven saude reformeeren.

Eenen Holsteinsen gesanten[8] kommende van Peeberg is hierdor naer Holstein vertrocken. Mij dunckt dat het eynde van die ambassade met alle die tractaeten en negociën op Lami sall uytvallen. In Moscouwen is den grootvorst[9] bij leven en alles still.

Uyt het hoff van den veltheer Conitspolski[10] wort mij als op inleggende[11] geschreven. Ick en kan niet vernemen, dat uyt Polen eenen ambassadeur naer Vrancrijck gaet, maer well naer Constantinopole[12].

Hiermede eyndende recommandere mij in uE. goede gracie en blijve, mijnheer,

u. Ex.[cie] diener
P. Pels.

17/27 februarie 1639.

1 Codenaam voor Amsterdam.
2 Dit cijfer heb ik niet kunnen decoderen.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
4 Ontbreken.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Johann Georg[aant.], keurvorst van Brandenburg.
7 Christiaan IV.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Michaël III Fjodorowitsj Romanow.
10 Stanislaus Koniecpolski.
11 Ontbreekt.
12 Daaromtrent is mij niets zekers bekend.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa may.^{tt} et couronne de Swede, Paris.

In dorso schreef Grotius: 17 febr. 1639 Pels.

3994. 1639 februari 28. Aan L. le Bouthilier[1].

Monsieur,

J'avois espéré vostre venue icy, mais voyant qu'elle tarde je n'ay osé différer d'advantage de faire par cette lettre ce que j'eusse faict de bouche, qui est de vous prier par ordre exprès que j'ay receu de la reine de Suède[2] de la vouloir tant favoriser que par son intercession le roy[3] veuille permettre que Johan de Thor[4], commissaire de la reine à Amsterdam, puisse faire sortir librement et franchement de la France trois cens balles de chanevas pour servir à l'armée navale de Suède.

Je sçay que cette marchandise est défendue et que pourtant que ce sera une faveur singulière que nous requérons. Mais l'amitié et alliance qui est entre les deux couronnes me le faict espérer, principalement ayant esgard que cecy sera employé au service commun.

J'attendrai de vous cette courtoisie et demeurerai, monsieur,

Vostre serviteur trèshumble

H. de Groot.

Ce 28 de febvrier 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur le comte de Chauigny, Conseiller d'Estat et secrétaire d'Estat et des Commandements de sa Maiesté trèschrétienne.

3995. 1639 februari 28. Van P. de Groot[5].

Venerande parens,

Egi praeterita septimana cum D. Silvio[6] causam satis nobilem neque dubito, quin et crastino die cum eodem aliquid dicturus sim.

Crescit mihi paulatim fiducia, praesertim cum unice brevitati studeam, ne memoriam, quae mihi omnis in ordine consistit, multarum nugarum insertione perturbem. Video hoc non item apud alios observari, quibus inordinata prorsus est dispositio, et hoc etiam non parum obest, cum refellenda mihi argumenta sunt tam male disposita. Ideo non improbandus mihi videtur mos parlamenti Gallici, ubi, cum tantum semel loqui liceat, majori annexione et ordine dicenda praemeditari possunt et ita praemeditata magis oratione eloqui. Dabo operam, ut aliquando quid agam nostro nomine non indignum, ubi ex verborum elocutione ad rem ipsam pervenero.

1 Hs. Parijs, Arch. Aff. Etr. Suède 5 f.124. Gedrukt Caix de Saint Aymour, *Notice*, p. 69. Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, was de staatssecretaris, die onder Richelieu buitenlandse zaken behartigde.
2 Christina.
3 Lodewijk XIII.
4 Johannes Le Thor (1601-vóór 1654), koopman te Amsterdam.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4009.
6 Cornelis Bosch; zie no. 3918, p. 15 n. 2.

De iis, quae hic aguntur et praesertim quae apud Dunquerquam acta sunt, ab avunculo[7] et Domino Camerario[8] habebis.

7 Nicolaes van Reigersberch.
8 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

Audio hinc profectum in Angliam D. ab Heenvliet[1] missum a principe Arausionensi[2]; quam ob rem nulli satis liquet: etiam discessus eius a plerisque ignoratur.

Deus, venerande parens, vobis det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., prid. Cal. Mart. MDCXXXIX.

3996. 1639 februari 28. Van F. Junius[3].

Clarissime domine,

Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Quamobrem etiam litteris tuis[4] ad me perlatis nihil mihi ad celeritatem tantae rei debitam reliqui feci, sed sepositа inutili cunctatione vix horae unius moram perpessus continuo ad D. Patricium Junium[5] properans percurro. Caeterum is coalescentium regnorum spem dissociatis utrimque animis temere turbatam praecipuo quodam ac vix consolabili dolore aestimans non dissimulanter ferebat horrida impendentium calamitatum imagine omnia sibi studia, omnes curas, omnia avocamenta penitus erepta excussaque post multa denique luctuosa, quae iusti doloris acerbitas moerenti suggerebat, suspiriis brevissime collecti spiritus ab imo pectore pertractis. Mihi equidem sit nefas, inquit, deesse tanto viro publicum praesertim christiani orbis negotium curanti; pollicitus sum, et certum est servare fidem.

Epistolas sollicite satis collatas exscribi curaveram, quod in iis maiores passim difficultates occurrere putarem, quaeque illum aliquantisper distinere possent.

Euangeliis nunquam adhuc parem curam impendi existimans pauciora in iis notatu digna deprehendi.

Ego totus nunc sum in collatione LXXII interpretum. Abest adhaec adolescens iste[6], cuius opera in conferendo ac describendo uti soleo; propediem spero reversurum.

Satisfaciam itaque prima quaque occasione magni viri desiderio. Gratum interim erit quandoque recurrere ad codicem regium[7], si clarissimus vir non gravabitur nobis per litteras significare, quae loca propter aliquam lectionem varietatem aut ambiguitatem consulenda maxime putet: fiet id a me sedulo, usque dum plenam pollicitationis nostrae fidem praestare valeamus.

Haec summa responsi. Scio vera esse, quae affert; quin etiam spatium aliquod - quantum ego judico - interponi maluisset. Nihilominus tamen fide mea spondeo facturum, quod recepit, si indicem locorum quorundam ad ipsum transmiseris.

1 Johan Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet.
2 Frederik Hendrik.
3 Hs. Parijs, Bibl. Nat. Nouv. acq. franç. 14823 fol. 77. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3982. Franciscus Junius -François Du Jon- was bibliothecaris van Thomas Howard, graaf van Arundel.
4 No. 3982.
5 De Engelse graecus Patrick Young.
6 Wellicht Christian Rave.
7 De griekse codex Alexandrinus; vgl. no. 3940, p. 46 n. 8.

Quo festinantius hoc qualecunque est nuntio, ut desiderio tuo quoquo modo satisfiat.

Dominus Seldenus[1] etiam atque etiam rogare me non destitit ut te quam diligentissime resalutarem.

Tuus omni officio
F. Junius.

Ocyssime. In aedibus Arundellianis. Anno MDCXXXIX. 18 Febr.

Adres (met andere hand): Illustrissimo Domino Hugoni Grotio Suecici regni ad Christianissimum Regem Legato. Lutetiae Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Martij 1639.

3997. 1639 februari 28. Van N. van Reigersberch[2].

Mijnheer,

Tis goet, dat die van den lesten Iann.[3] met die van den 7 Febr.[4] ter hant is gecommen.

Van Schotlant vreesen wij hier mede alle quaet.

Wat van Valerius[5] volgen sal, weet ik niet seecker, maer doet mij met andere geloven, omdat hij elders gaet wonen, dat, soo men hem niet wil verlaten, immers moede wil maecken ende apprehendeerde door de trage betalynge, dat men sulckx met Felix[6] mede mochte voorhebben, te meer een persoon van qualiteyt seyt brieven van een van de regeerders bij Sophi[7] te hebben gesien medebrengende, dat men hem bij Verus[8] niet sal laten, maer met tytel van raet laten wonen, waer hij wil, hetgene ick soo niet aennemen kan, dewijle hij met de assignatiën daer gegeven contentement schijnt te nemen ende altijt hebbe moeten geloven, dat het Aelianus[9] ernst was.

De revocatie van den heer Estampes[10] houden wij hier seecker ende is tot de comste van den persoon, die daer wert verwacht, geen apparentie. Strada[11] is alreede hier in handelynge sonder dat voor den gedesadvoueerden verder disgratie is te vreesen, hoewel groote ongunste van eenyder behalven diegene, wiens gunste hem genouch is, haer tegens dien man openbaert.

Ianson[12] heb ick noch niet gesien.

1 De Engelse jurist John Selden.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Enigszins beschadigd. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 515. Antw. op no. 3985; beantw. d. no. 4014.
3 No. 3955.
4 No. 3966.
5 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Codenaam voor Zweden.
8 Codenaam voor Frankrijk.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
10 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.
11 Godefroi d'Estrades, Frans diplomaat.
12 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.

Tot Rotterdam is op mijn leste versouck resolutie genomen om maendach commende de vroetschap op die saecke te convoceren; ick sal letten, wat mij verder te doen staet.

Van de victorie, die den admirael van Hollant[1] voor Dunkercke op de Spaense heeft bevochten, sende ick uEd. de particulariteyten. Hieruyt schept men moet om de saecken ter zee te herstellen ende om de officieren ende matrosen daertoe te animeren heeft men haer de twee veroverde scepen met alle, dat daertoe behoort, geschoncken ende daerenboven den admirael vereert met een gouden kettynck van tweeduisent guldens, den vice-admirael Banquert[2] een van achthondert ende yder cappitain een van vierhondert guldens, alles vanwegen de Generaliteyt, daerbij de Staten van Hollant hare liberaliteyt hebben gevoucht ende den admirael gegeven een kettynck van duysent guldens.

De heeren, die tot Amsterdam wt de vergaderynge van de Gener(alitey)t ende Rade van State waren geweest, sijn versterckt met meerder getal wt de hare, sulckx genouchsaem collegialiter - indien de Staten-Generael een collegie maecken ende die van Amsterdam kennisse ware gedaen - saterdach voor den middach in de Staten van Hollant geweest, alwaer tot inleydynge den grave van Culenburch[3] weynych woorden heeft gebruyckt, sich voorts refererende tot hetgene bij schrifte was vervatet ende bij den heer Musch[4] wiert voorgelesen bestaende, soo men mij seyt, want het schrift selffs[5] hebbe ick niet gesien, wt de pointen, die tot Amsterdam, soo audientie ge(ge)ven ware geweest, voren stonden te dragen ende vooraen, (al)s hetgene meest aenstotelijck is, was gestelt de dusla(nge na)ergelaten recherche tegens diegene, die hare scepen tot Napels int voorleden iaer tot dienste van den conynck van Spaengiën[6] hebben doen gebruycken, waerin des te meerder reden is, dat werden versien, alsoo te vreesen is, dat sulckx van nieuws bij andere soude werden gevolcht. Ende hoewel voordesen was gesustineert ende geresolveert, dat de kennisse daervan soude staen bij den Rade van State, soo wert in dat schrift toegestaen, dat eenyge wt het hoff, heel wil ment (?) aen tselve, om niet te schijnen men verstaet sulcks van rechtswege behoort, met overgeven souden werden tot de judicatuyre gecommitteert.

Op de instantie bij den heer Spierynck[7] gedaen om de ses maenden terstont ende teffens te mogen genieten is noch geen verclarynge gedaen; indien deselve haest volcht, sal wel het gereetste sijn, om geen dispute op den wissel te hebben, de penyngen hier te ontfangen, doch soo uEd. raet siet om met monsieur Heufd[8] terecht te raecken, soude men de meenynge raeckende den wissel connen vernemen. Dengene, die de dispositie heeft over de coperen seyt men mij, dat naer Hamburch is ende darom van die kant niet te wachten. Wat ick van alle dese wtvluchten soude seggen, weet ick niet, tenware Aelianus ront belooft, soo haest het

1 Maerten Harpertsz. Tromp; zie no. 3987, p. 119 n. 5.
2 Joost van Trappen, gezegd Banckert.
3 Floris II van Pallandt, graaf van Culemborch.
4 Cornelis Musch, griffier van de Staten-Generaal.
5 Propositie aan de Staten van Holland; zie L. van Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II (f.^{o} ed.), p. 596.
6 Philips IV.
7 Petter Spiring Silvercrona.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

gelt hier wert ontfangen, Felix daeruyt te voldoen. Op de overgesonden reeckenynge moveerde hij mij consideratiën, off dienstych was deselve over te senden, waerop ick antwoordende deselve oncosten voor desen waren gepasseert ende dat uEd. 60 guldens buyten reysende waren belooft, mij oock beroupende op sijne kennisse. Repliceerde de betalyngen voor desen gedaen ende de reeckenynge daertoe overgelevert alleen door Tuchydides[1] ende sijne handen waren gegaen ende dese nu door des schatsmeesters ende andere raden moste passeren. Sey(t) geen kennisse te hebben uEd. sulckx was geconsenteert, doch dat soo sijnde dat daer niet op te seggen en viel ende blijde soude wesen alles wiert aengenomen, alsoo voor het toecommende in sijn particulier soude dienstych wesen, maer oordeelde aenstotelijck de post van 60 rijxdaelders over cure ende begravynge soo van den gequesten laquay als affgestorven coetsier[2], hetwelcke, hoewel ick sijn interpretatie gaff ende hij aengenomen heeft de reeckenynge, soo die leyt, naer de croon te senden, soo dient uEd. echter alle dese particulariteyten te weten (e)nde sal ick blijde sijn, soo wanneer alle dese oneffenheden tot effenhey(t sullen) wesen gebracht, om niet altijt van gebreck te spreecken bij een persoon, w(ie)ns humeur uEd. kent.

Naer de brieven van den heer van Oosterwijck[3] luyden sal de continuatie van het subsidie beswaerlijck volgen, indien men daervan elders als in Vranckerijck wil handelen pretexerende den heer cardinael[4] niet betamelijck te sijn voor den conynck hetselve thuys te brengen hetgene uyt puyre liberaliteyt is toegestaen naer de alliantie van continuatie van oorloge ende niet te handelen als eenparelijck al was gesloten, alleen in consideratie om ons te vigoureuser te engageren, waerin den staet verflauwende de liberaliteyt van den conynck oock souden vertragen. Ondertusschen presseert om bescheyt op de memorie bij de heer Knuyt[5] overgebracht ende een equipagie van vijfthien scepen, om bij de vlote van den biscop van Bordeaux[6] te vougen, welcker desseyn sijn Eminentie seyt nu lange is vertraecht bij faute desen staet darin difficulteert. Voorts toont de gemelte ambassadeur wel, hij garen sage de commissie om voor het subsidie te handelen hem werde gegeven.

De comste van den hertoch van Weymaren[7] te hove schijnt hij te geloven, hoewel verre siende hier daer seer aen twijfelen.

Dat is hetgene wij voor desen tijt hebben. Eyndyge daerom.

Desen 28 Feb. 1639.

Adres: Mijn Heer Mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 28 Febr. 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 9 Martij.

En onder aan de brief: Roucledren niet gestelt.

1 Lees: Thucydides; schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
2 Deze koetsier was omgekomen bij het incident dat in juli 1638 plaats had gevonden. Men zie dl. IX, p. 457 n. 9.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
4 Richelieu.
5 Johan de Knuyt.
6 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

3998. 1639 maart 1. Aan D. de Groot[1].

Literae abs te binae, mi fili, recte ad me pervenerunt Pontarleriae datae ambae, priores omisso die[2], posteriores vero celeriter quae huc pervenere 10/20 Februarii datae[3].

Ex iis didici quae ibi geruntur, qualia saepe, per te praesertim, cognoscere persuave mihi erit. Gaudeo benigne acceptum ab illustrissimo duce[4], quod optimo in res ipsius animo suggesseram. Censet Wickefortius[5] non peccaturum te, interdum si libertatem sumas alloquendi principem, ubi quid relatu dignum ex bonae fidei auctoribus intellexeris.

Nunc quidem nihil fit; nam rumorem, qui multum hic spargitur de adventu in Galliam Anglicae reginae[6] ad reficiendam valetudinem, quae tabem minatur, non plane affirmaverim. Paratur tamen hospitium et ipsi et principi vestro. Strepunt cuncta canticis, choreis, comoediis ignesque magnifici parantur in honorem reginae Francicae[7] et D. Delphini[8].

Scoti mirum quam tumultuentur. Archiepiscopos duos[9] et sex episcopos[10] in synodo excommunicarunt, sex episcopos[11] alios deposuere. Episcopatum regis Iacobi[12] auctoritate constitutum et synodos eum firmantes abrogarunt. His injuriis rex Britanniae[13] coactus Eboracum se transfert et contra eos, qui arma privata et abs se districte vetita sumpserunt, ad publica arma militem et nobiles convocat etiam externis Walonum usurus auxiliis. Haec incommode interveniunt his temporibus, quibus fedus cum Anglia Suedi Gallique non optabamus tantum, sed et sperabamus.

D. Bannerius[14], ut putamus, jam ad Erfurtum est, pars militis ejus in Westfalia. Caesariani in Clivico principatu Cliviam urbem et Xanthemum, olim Castra Vetera, et Calcarium et Goecham cessere suspecti Batavis vicini.

Vale, mi fili. Nos recte valemus. Frater tuus[15] Argentorati studet; negligit pulchras honoris adipiscendi reique faciendae occasiones, nisi aliam instet viam, futurus ipse sibi gravis.

Calendis Martii novi Calendarii anni 1639.

Tibi optime volens pater
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 510, waar de brief ten onrechte als aan Cornelis geadresseerd wordt opgegeven. Antw. op no. 3964.
2 No. 3964.
3 Ontbreekt.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Joachim de Wicquefort.
6 Henriette Marie.
7 Anna van Oostenrijk.
8 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
9 John Spottiswood en Patrick Lindsay.
10 Voor hun namen zie men no. 3991, p. 126 n. 6.
11 Voor hun namen zie men no. 3991, p. 127 n. 7.
12 Jacobus I van Engeland.
13 Karel I van Engeland.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Cornelis de Groot.

3999. 1639 maart 3. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Ego ut nemini ad te proficiscenti operam meam unquam negavi, ita semper maximi feci eos, qui vel ex nostra vel parentum[2] amicitia majorem merentur familiaritatem.

Inter eos est hic, qui nunc ad vos abit Brilii ex Berestenia filius[3], quem pater rogavit tibi commendari. Nosti familiam, mores videbis; neque dubito, quin apud te eo loco futurus sit, quo alii populares saepe etiam minus digni semper fuerunt.

Frustra sum, si nova quaepiam velim attexere; neque enim mihi constat, quando hae litterae ad manus tuas perventurae sint propter aeris marisque inconstantiam.

Hoc tantum dicam abiisse hinc Heenvlietium[4] cum secretis principis[5] mandatis, Britanniamne an Galliam petierit, incertum; ego de Gallia censeo.

Vale frater optime, cum uxore et liberis[6] et a me, mea[7] meisque[8] salve.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III Martii 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Très chrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: Rec. 18 Febr. 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 18 Febr. *(sic)* 1639.

4000. 1639 maart 3. Van I. Jasky[9].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Quemadmodum magnae est felicitatis viris principibus iisque, qui alios eruditione, virtutibus praecellunt, innotescere, ita maioris eorum gratia et benevolentia frui.

Quamobrem mihi summopere gratulor, contigisse mihi de favore Excellentiae Vestrae multis argumentis comprobato, gloriari.

In partem huius gloriae cum praesentium exhibitorem nobilem dominum Cölmerum[10], cognatum meum, assumere desiderem, eidem aditum ad humanitatem et benevolentiam Excellentiae vestrae his paucis verbis sternere volui.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3980.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Paulus Briell (1616-1688), zoon van Jacob Cornelisz. Briell (1580-1644) en van Maria Duyst van Beresteyn (1591-1633). In 1640 bezocht hij de universiteit te Bourges.
4 Mr. Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet.
5 Frederik Hendrik.
6 Alleen Cornelia verbleef bij haar ouders te Parijs.
7 Alida Graswinckel.
8 Voor hun namen zie men no. 3919, p. 16 n. 7.
9 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 16. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4070. Voor geadresseerde, Israel Köhne, genaamd von Jasky, zie men dl. VII, p. 441 n. 10.
10 Gerardus Cölmer; vgl. no. 4070, p. 261 n. 5.

Perspectissima et toti orbi notissima Excellentiae vestrae humanitas me sperare facit Excellentiam vestram audaciam hanc meam in optimam partem interpretaturam et dictum dominum Cölmerum benevolo affectu suo complexuram.

Innumeris in me collatis beneficiis, si hoc Excellentia vestra addiderit, aeternum me sibi obstringet et ad quaevis officia paratissimum omni occasione habebit.

Praedictus autem dominus Cölmerus sedulam operam dabit, ne indignus gratia Excellentiae vestrae censeri possit.

Sic ambo Excellentiam vestram perpetuo venerabimur, colemus, imprimis ego summo honori ducam in numero haberi

Excellentiae Vestrae humillimorum clientium
Jasky mpp.

Dantisci, 3 Martii A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Aprilis.

4001. 1639 maart 3. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ayant fermé mon paquet et l'envoyé à la poste, voilà qu'on m'apporte des lettres de Venise qui portent que le gran seigneur[2] a pris par assaut Babylonie et fait un terrible massacre parmy les Persans ce qu'estant de gran conséquence ie n'ay pas voulu manquer de vous en donner advis promtement n'en ayant rien escrit par cest ordinaire à monsieur le gran chancelier[3] et il ne faut plus douter de la guerre du Turc contre les Vénétiens, car les Turcs ayant ce que de si longtemps et avec tant de sang ils avoyent pourchassé et s'accomodant des tresves avec les Persans qui sont desià las de ceste guerre sans doute qu'ils tourneront leurs forces contre les Vénétiens et la Hongrie.

I'en atten plus de particularitez dans huict iours, desquelles ie vous fairé part come estant, monsieur,

Vostre serviteur
C. Marini.

De Zürig, ce 21 de Febvrier s.v. l'an 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Grot, Ambassadeur de la Reine de Suède à Paris.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Cito.
Reccomande à messieurs Hervarts[4] à Lyon.

4 Barthélemy (1607-1676) en Jean-Henri (1609-1675) Herwart; bankiers te Lyon; zie Philippe Mieg, *Notes biographiques et généalogiques sur la branche française des Herwart*, in: *Bulletin Société de l'Histoire du Protestantisme français* 117 (1971), p. 447-468.

4002. 1639 maart 5. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Valetudinem Excellentiae vestrae non tam esse prosperam quam ego ex animo opto quamque negotia publica desiderant dolens ex literis 21 Februarii datis[2] intelligo Deumque precor, ut eam plene restituat publicaque simul et privata in statum reducat meliorem.

Quod optimum Excellentia vestra judicat, idem secuturum ducem Vinariensem[3] credo nunc maxime, cum ingentes in Suevia sint hostium copiae et Philippiburgi magna congeries alimentorum et eorum, quibus bellum indiget; ac Leopoldus[4] dicatur in eas venire partes ipso imperatore[5] consessuro illis in locis, unde se Bannerii[6] conatibus possit opponere. Non abs re foret etiam Suedicis literis ducem in suo confirmari proposito et inde quoque excusationibus ejus, quominus in hanc aulam veniat, pondus aliquod adjici. Ego interim quod re cogente suasi, porro suadere non desinam satis intelligens, quantum in eo vertatur et ducis et Germaniae negotium.

Inter causas, quae retro egerunt Bannerium, et hanc fuisse arbitror, quod dux Vinariensis non ad ipsum propius, sed in comitatum Burgundiae profectus esset. Dedit quidem hoc dux Galliae utilitatibus. Sed ipsius quoque exercitus non alibi melius ali per hyemem potuit planeque et equitatus et peditatus vires ibi recollegerunt.

D. Estampio[7] nocuit Vesaliensis[8] actio, in qua hujus aulae desideriis satisfactum non est.

Eadem haec aula queritur nec venire D. Cnutium[9] nec certi quid haberi, an secutura sint quae in se receperat.

Amstelodamenses video secutos morem veterem, qui id habet, ut, siquid foederati aut postulandum aut conquerendum habeant, id non ad civitates singulas, sed ad conventum Hollandiae perferant, ex quo conventu deinde, si opus[10] sit, mittatur ad civitates deliberatio.

Electorem Palatinum[11] ivisse ad castra D. Bannerii arbitrabatur, qui huc ejus missu venerat. Caeterum de Scoticis rebus nihildum boni mihi mens auguratur.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 170; copie Kopenhagen, Kong. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330 met enige afwijkende lezingen. Gedrukt *Epist.*, p. 511. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Leopold Wilhelm, broer van Ferdinand III van Oostenrijk.
5 Ferdinand III. De tekst van de copie te Uppsala geeft abusievelijk: imperatori.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
8 Op 8 februari 1639 schreef Richelieu aan Jean d'Estampes, markies van Valençay: 'Monsieur, j'ay appris par vos dépesches deux choses qui ne m'ont pas peu estonné; la première est que vous ayés payé un quartier à madame la landgrave sans en avoir receu aucun ordre du roy, ny avoir tiré d'elle la ratification du traitté de Vesel qu'on désiroit'. (Avenel, ed., *Lettres, instructions diplomatiques et papiers d'Etat du cardinal de Richelieu*, VI, p. 279).
9 Johan de Knuyt.
10 De copie te Uppsala heeft: quae.
11 Karl Ludwig van de Palts.

Ita et quae inde veniunt epistolae et qui hic habentur sermones laeva nuntiant. Deus has nubes discutiat, quae dum Britanniam agitant, nihil audeo sperare de foedere.

Illustrem baronem Oxenstiernium[1] pridem exspecto. Ostendam ei, ubi venerit, quanta mihi sit in veneratione id nomen quantique Excellentiae etiam vestrae commendatio pondus habeat.

Dux Carolus[2] marchionem Villam[3] nec audire voluit abiitque Bruxellam nequa adversus se suspicio relinqueretur.

Tributa hic magna indicuntur ex censu tum indigenis tum peregrinis[4].

Hispanus[5] Gallos antevertit obsesso Castello in agro Cameracensi oppido. Satisne mature venturi sint, quos ad eam vim dissipandam misit rex Galliae[6], dubito.

Et imperator et Claudia archiducissa[7] literas ad Helvetios scripsere, quibus eos admonent tum reverentiae imperio debitae tum foederum cum domo Austriaca, ea ne turbent externa arma adjuvando. Et legatus imperatoris[8] conventum extraordinarium poscit Helvetiorum suo sumptu libellosque spargit ad infamandos Gallos[9]; quorum interim dilectus parum procedunt ob non solutas, quae debebantur, pensiones.

Tres Helvetiorum civitates Tigurum, Berna, Soloturum nominarunt centuriones, qui praesint custodibus corporis delphini[10]. Sed adjici volunt pontificii, ne iis se liceat immiscere bello contra imperatorem aut Hispanum.

Curiae Rhaetorum magistratus in eos, qui caedis Janascii[11] fuere participes, non multum inquirunt; quo ipso non parum territatur Hispanica factio

1 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
4 *Déclaration ... et arrests du Conseil donnez en conséquence, portant que tous estrangers résidens ou possédans biens offices ou bénéfices dans le royaume, païs, terres et seigneuriés de l'obéïssance de S.M., de quelque nation, qualitez et conditions qu'ils soient, ou leurs premiers descendans, heritiers, successeurs ou donataires de leurs biens, payent les sommes ausquels ils seront taxez, suivant les rolles qui en seront expédiez, pour jouir par eux des mesmes honneurs, franchises privilèges et libertez, que les naturels subjets de S.M., estre déchargez de toutes recherches qui pourroient estre faites contr'eux pour raison des transports d'or, d'argent, pierreries et autres effécs, hors le Royaume; ensemble, du prest ordonné estre fait à S.M. par les aisez de son Royaume. Leuë, publiée et registrée en la Grande Chancellerie, le 30e janvier 1639.* Paris, A. Estiéne, C. Prévost, S. Cramoisy, P. Rocolet et S. Chapelet, 1639.
5 Philips IV.
6 Lodewijk XIII.
7 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
8 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems († 1646). De andere keizerlijke afgezant was dr. Isaac Volmar.
9 *Wecker ahn die Hoch- und Wolgeachte Gross-mächtige Herren, Burgermeister, Schultheiss, LandtAmman und Räthen der Dreyzehen Orthen im Schweitzerlandt. Vor diesem vielfältig Schrifftlich spargiert: Nun aber allen Gut- Eydtgnosischen Gemünthern und Hertzen, durch einen der Eydtgnossschaft wolaffectionierten, wolmeinendt in Truck verfertigt. Im Jahr M.DC.XXXIX.*
10 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638. Het betrof de volgende officieren; Johann Jacob Rahn uit Zürich, Sigmund von Erlach uit Bern en Wolffgang Greder uit Solothurn. Een vierde officier bestemd voor de garde was Johann Heinrich Zumbrunnen.
11 Georg Jenatsch.

dilectusque Hispanici non minus ibi morarum inveniunt quam apud Helvetios Gallici.

Rex Hispaniae Burgos venit, ut propior sit rebus, colligitque per Hispaniam quod potest militis. Id autem non ita multum est, quod Hispania multis suis partibus sterilis sit hominum, praeterea exhausta tot externis praesidiis, quae causa est cur terra Mediolanensis Germanis nunc maxime defensoribus utatur.

Veneti e Turcarum imperio chiausium[1] exspectant. Is nobis auctor erit, quid de bello aut pace cum Venetis credendum habeamus.

De Hassis audio sperari meliora; quod si est, bene id etiam D. Estampio eveniet.

Iamiam intelligimus oppidum illud dictum Castellum in Cameracensi obsidioni exemptum. Insulanus[2] sine duce Bernhardo huc redit. Baionae detecta et punita est proditio ab Hispanis enata[3].

Deus Excellentiae vestrae omnibusque ad eam pertinentibus faveat idemque pacem det fesso malorum christiano orbi.

Excellentiae vestrae singulari cultu addictissimus.
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Martij novi Calendarii anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae Comitis 2/12 Martij, 1639.

4003. 1639 maart 5. Aan G. Müller[4].

Nobilissime domine,

Multa didici ad usum hujus temporis ex epistola Nobilitatis vestrae[5] et prudenter et eleganter, ut omnia sunt ipsius scripta.

Haud dubie id aget Curtius[6] et caesariani alii, ut primum, si possint, illos Brunsvicenses et Lunaeburgenses in nos concitent, id si non possint, ut sub nomine servandae pacis illos a nobis quam possunt longissime abstrahant. Sed haec omnia Mars dijudicabit arbiter; prout enim se dat fortuna, ita plerique hominum aut humiles sunt aut superbi.

1 Mutafaraça Sianis. Over de functie van een chiaux schrijft de bailo Alvise Contarini: 'Li Chiaussi e Capigi, che in nostra lingua risuonano messaggeri, quelli più e questi meno stimati, servono per portar avvisi, ordini, ambasciati, lettere, per far eseguire le sentenze che vengono date fra quelli dell' esercito ed altre simili incombenze (Barozzi e Berchet, *Relazioni degli Ambasciatori e Baili Veneti a Costantinopoli*. Venezia Prem. Stabil. Tip. Di Naratovich edit., 1871, I. p. 348.
2 Melchior de L'Isle.
3 Over deze kwestie zie men de *Gazette de France* dd. 4 maart 1639 no. 26 pp. 121-124; *La trahison d'un habitant de Bayonne pratiquée par les Espagnols, descouverte et chastiée exemplairement*. De copie te Uppsala leest 'emta' i.p.v. 'enata'.
4 Copie Kopenhagen, Kong. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330 met enige onbelangrijke afwijkingen. Gedrukt *Epist.*, p. 511. Beantw. d. no. 4034. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
5 Ontbreekt.
6 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.

Miror valde, quod illum de Hildemiensi episcopatu nodum explicare non valuerit caesarianorum solertia, qui alioqui de episcopatibus tanquam de pilis ludunt. Hodie enim Germanorum principum unusquisque egregium publicum sibi obtendit pro mantello, caeterum ad rem suam quisque catus est. Et haec est causa, cur tam facile segregentur collecti vinculo male cohaerente ex privatis utilitatibus.

Vix futurum arbitror, ut Daniae proceres consentiant in bellum Suedis inferendum partim religionis sane in magno versantis periculo, partim consanguinitatis respectu; addere forte possem curam propriae libertatis.

D. Penzius[1] non miror, si tantis affectus honoribus ab imperatore[2] favet ejus rebus. Certe cum tot vicinorum principum animos a nobis aversos video, plane judico laborandum nobis, ne qua speciosa ansa detur obtrectatoribus. Detrectandi colloquii causas facile nobis Galli, ipsi facile et Gallis persuadebimus. Aliis principibus ac populis, quos mala ista urgent, non item.

Quamdiu imperator et Hispanus[3] diplomata non dant pro Batavis, qualia data sunt olim, causam morae habemus favorabilem. Inter caetera quibus utimur ad amoliendam a nobis invidiam sunt quaedam publice utilia, juris tamen haud magnam habentia speciem; alia per se haud magna in cumulum tamen valere possunt.

In literis Davausianis[4] ad conventum Lunaeburgensem bene cantat Gallus; sed artes gentis ejus jam pellucent. Pecunia quidem aliquanta rex Daniae[5], si velit, imperatorem juvare poterit, sed id tale erit, ut non multum sentiatur. Bellum hoc non est contentum modicis pabulis, milliones poscit.

Causas, cur non nimium se promoveat D. Bannerius[6], graves esse video. Dux Vinariensis[7], ut puto, jam Brisaci est cum multis et commeatibus et machinis. Missus ad eum Doctor Insulanus[8] non rediit et sine ipso rediturum puto. Incipit enim accedere tempus rerum gerendarum eoque magis id urget, quod et caesariani in Clivia et in Cameracensi agro Hispani exemplo suo docuerunt etiam ante ver tentari aliquid utiliter posse. Quae incommoda sequi possent, si Brisacum Gallis tradatur, monet sapienter Nobilitas vestra, monuimus et nos ducem et ab eo missos. Sed quod in Suediam scripsi[9] fore utile, ut reginae[10] nomine ad hoc ipsum animetur, idem et nunc censeo, tum ut videat suos labores in Suedia quanti debent aestimari, tum ut sociorum consilia ipsum parte invidiae levent. Si quid mei judicii est non Suediae tantum et Germaniae et ducis, sed et Galliae ipsius interest servari a custode diligentiore quam Galli fuerunt Brisacum et salvum manere duci Vinariensi nomen ac famam Germani et curantis Germaniam principis.

1 Christian von Pentz.
2 Ferdinand III.
3 Philips IV.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant residerend te Hamburg.
5 Christiaan IV.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Melchior de L'Isle.
9 No. 3941 aan Axel Oxenstierna.
10 Christina van Zweden.

Aurum illud, quo Melander[1] Gallos emunxit, vereor, ne aurum Tolosanum[2] fiat Estampio[3], qui subito in hanc aulam a legatione revocatus est.

Scotici motus majores adhuc sunt, et quantum conjectura datur assequi, diuturniores quam ut ab Anglia tamdiu haesitante hoc tempore fortia pro nobis et Germaniae rebus consilia sperare audeam. Eadem plane, quae ibi D. Rous[4], hic dicit comes Licestrius[5]. Facile hoc illis est dictu, restituenda in integrum omnia, ut cum ipsi nihil impendii fecerint, alienum bellum et damna in suos usus vertant. Sed Suedorum mos non est alienum negotium suo periculo, suo sumtu gerere.

Ut res agit Bysterfeldius[6], quod pridem suspicatus sum, suspicari pergo, principem illum[7] diem de die ducere, ut consilia capiat ex fortuna temporum et ipso rumore oblatarum societatum uti, quo magis sui pretium apud imperatorem accendat.

Scripsere ad Helvetios et imperator et archidux Claudia[8] literas benigniores quam antehac federumque eos faciunt memores et quid imperio debeant. Libellos etiam spargunt, per quos Gallorum vires ostendantur periculum afferre ipsorum libertati, praesertim cum et jus Sabaudi in ditionem Vauxiam, et a Longavillano[9] Novum Castellum Galliae rex[10] emerit. Sed Gallis non deerit Austriacos vicissim criminandi materia.

Conventum extraordinarium Helvetiorum suis sumptibus postulat imperatoris legatus[11].

Veneti Chausium[12] a Turca[13] exspectant et ab eo spem pacis aut minas belli.

Vale, vir nobilissime.

Vestrae Nobilitati obligatissimus
H. Grotius.

Scribebam 5 Martii novi Calend. 1639.

Insulanus sine duce Bernhardo in Galliam redit. Dux Brisacum ivit. Nova spes nobis datur de Hassicae pacis interitu. Id Estampio bene cedet. Castellum oppidum in agro Cameracensi Galli obsidioni exemere.

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Voor het 'aurum Tolosanum' vgl. Cicero, *De Nat. Deor.* III, 30, 74: Cognosce alias quaestiones, auri Tolossani, coniurationis Iugurthinae, en voorts Gellius, *Noct. Att.* III, 9, 7: Eadem sententia est illius quoque veteris proverbii, quod ita dictum accepimus: 'aurum Tolosanum'. Nam cum oppidum Tolosanum in terra Gallia Quintus Caepio consul diripuisset multumque auri in eius oppidi templis fuisset, quisquis ex ea direptione aurum attigit misero cruciabilique exitu periit.
3 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.
4 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Johann Heinrich Bisterfeld.
7 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
8 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Lodewijk XIII.
11 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems, afgezant van Ferdinand III.
12 Mutafaraça Sianis.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

4004. 1639 maart 5. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Antevertit hoc anno socios nostros hostium diligentia videnturque ipsi potius designaturi locum, ubi bellandum sit, quam eum accepturi. Nam et caesariani[2] insessis Cliviae oppidis profitentur quidem salva fore Batavis pacis jura; attamen tam suspecta vicinitate - nam plus duabus leucis a Novimago non absunt - multum illis dant negotii. Et Hispani Castellum, Cameracensis agri oppidum, ante veris initium obsidere coeperunt.

Ad reginae Angliae[3] literas de suo huc itinere rescripserat rex[4] daturum se imperia, ut bene reciperetur. Sed mutasse videtur regina consilium sive in melius mutata valetudine, sive quod intelliget regem meditato abitu colloquia ipsius declinaturum.

Dux Lotharingus[5] ita constans manet in fide adversus caesarem[6], ut marchionem Villam[7] missum ad se cum conditionibus nec aspicere voluerit seque in Brabantiam transtulerit, quo magis omnes diffidentiae occasiones praecludat.

Duci Bernhardo[8] paratur etiamnunc hic hospitium. Sui tamen eum venturum non putant velintque a regina nostra[9] ad eum literas scribi, quibus excusationes ipsius adjuventur. Inter eas excusationes non minimum est, quod Leopoldus[10] cum magnis copiis ad vicina Brissaco loca venturus creditur, ipse autem imperator[11] iturus contra D. Bannerium[12].

Capitatio hic nova instituitur ex censu, grave semper populis onus. Praeituri caeteris exemplo cardinalis Riceliacus et Bulionius[13], centum millia florenorum singuli contribuunt in publicum facile id de publico resumpturi.

Creditur Candalii ducis[14] mors aliquas vias apertura ad sanandum ducis Valettae[15] malum, quia magnum ea morte patrimonium ad ducis Valettae filium[16] devenit, cui Brezaei filiam[17] in matrimonium rumor despondet. Peregrinis etiam in Gallia habitantibus, tum qui adepti sunt jura civitatis, tum qui adepti non sunt, tributa indicuntur magna. Haec cuncta efficiunt, ut bellum mire detestentur omnium ordinum homines.

Ducis Vinariensis et peditatus et equitatus integritati suae restitutus est. S. Claudii oppidum nondum se dedidit. Rogatus est ab Helvetiis dux, ut parcat

1 Gedrukt *Epist.*, p. 510; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 582.
2 De troepen van Ferdinand III.
3 Henriette Marie.
4 Lodewijk XIII.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Ferdinand III.
7 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Christina van Zweden.
10 Leopold Wilhelm, broer van Ferdinand III.
11 Ferdinand III.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
14 Henri de Nogaret de Foix, hertog van Candale.
15 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
16 Louis-Charles-Gaston de Nogaret de Foix, markies van La Valette.
17 Claire-Clémence de Maillé, dochter van Urbain de Maillé, markies van Brézé.

salinis, unde sal ipsi habere solent. Et Gallici militis apud Helvetios et apud Rhaetos Hispanici conscriptio tardiuscule procedit, quod utrique factioni contraria se objicit factio.

Hispanicae partis homines Jenatzii[1] mors non parum exterruit eoque magis, quod judices non pro facti atrocitate in conscios inquirunt.

Ut Helvetii, quamquam non levi in metu positi, bello se implicent, hoc incredibilius mihi videtur, quia cum pontificiis civitatibus iis cohaerent vinculis, quae ut plane rumpant vetustamque connexionem divellant, non facile sit persuasu.

Philippiburgi magnus est paratus eorum, quae ad alendum instruendumque militem sunt necessaria. Nec dormiunt doli. Nam et Hohentwilae praefectus[2] tentatus est promissis caesarianorum.

Gaudeo brevi hic futurum illustrem D. baronem Oxenstiernium[3] archidapiferi[4] filium. Non parcam ei ostendere, quantum Sublimitati tuae totique domui ejus debeam, Deumque, excellentissime et illustrissime Domine, pro omnium ad eam pertinentium incolumitate precari.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Martii novi Calend. 1639.

Vidi librum[5] scriptum a caesariano apud Helvetios agente[6], in quo id agit, ut absterreat Helvetios, ne dilectu aut opera Gallos juvent, Gallis late exprobrans aviditatem immergendi se in aliena praecipueque insidendi Alpes et Rhenum, ut hinc Germaniam, inde Italiam infestent. Explicat foedera Helvetiorum cum Austriacis et quid imperio debeant, nec reticet exempla eorum, quibus societas Gallica male cesserit tum vetera, tum quae in oculis sunt Treviri[7], Parmensis[8] et Mantuanae[9], addito et Sabaudiae periculo. Specialiter Helvetios habere, quod timeant, colligit inde, quod rex in propinquo a Sabaudo[10] jus in terram Vauxensem, a Longavillano[11] in Novicastellum emerit; libertatem Florentiae per Gallos periisse multaque alia ejusmodi, magnis imperiis objectari solita et quibus similia saepe objecta sunt Austriacis.

Iamjam literas accipio a Pontarlerio, quae nuntiant D. Insulanum[12] redire in Galliam re infecta. Ipsum autem ducem[13] ire Brissacum. Scriptae sunt 17/27 Februarii. Adfertur et nuntius illud in Cameracensi agro oppidum, Castellum quod dicitur, exemptum obsidioni.

1 George Jenatsch.
2 Konrad Widerholdt.
3 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
4 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (1587-1640).
5 Voor de titel van dit werk zie men no. 4002, p. 143 n. 9.
6 Zie no. 4002, p. 143 n. 8.
7 Philipp Christoph von Sötern; vgl. dl. V, p. 473 n. 1.
8 Odoardo Farnese.
9 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
10 Vittorio Amedeo († 7 oktober 1637).
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Melchior de L'Isle.
13 Bernhard van Saksen-Weimar.

Mitto edictum de peregrinis[1], dissertationem ad principes christianos[2] et scriptum virulentum contra memoriam patris Josephi[3] et conditiones dediti Iouxii[4].

Bajonae detecta et punita proditio factionis Hispanicae[5].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4005. 1639 maart 5. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

UE. brief van den 21 Febr.[7] is mij wel geworden. Wij sullen met patientie verwachten, off iet naerder sal passeren op het stuck van d'heer Knuit[8]. Mijne opinie is, dat het gesmoort sal werden. Het desseing van Vrancrijck[9] is den prins[10] van Orange[11] in alles te favoriseren; waerop Engelant[12] buiten twijffel bedenckingen heeft.

Melander[13] heeft met groote geruchten van nieuwe ligue tewege gebracht, dat Vrancrijck wat gelds aen de landgravinne[14] heeft gegeven, misschien om hem te beter te disponeren hem een deel daer in latende, gelijck voor desen aen St Chaumont[15] is geschiet. Ende van 't overgeven van de trouppes sal hij niet becomen hebben de intentie van Vrancrijck, alsoo Melander seit, dat de oversten aen malcander sijn verbonden om geene anderen dienst aen te nemen, maer ingevalle haere vrede met den keiser[16] voortgaet elck te laten kiesen sulcken dienst als hem gelieft.

1 Zie no. 4002, p. 143 n. 4.
2 Henri de Rohan, *De l'Interest des Princes et Estats de la Chrestienté. A M. le Cardinal de Richelieu*. 1639.
3 Welk geschrift bedoeld wordt heb ik niet vast kunnen stellen.
4 Ioux had zich op 14 februari 1639 overgegeven; zie de *Gazette de France* dd. 28 februari 1639 no. 25 p. 117.
5 Over deze kwestie zie men de *Gazette de France* dd. 4 maart 1639 no. 26, pp. 121-124: *La trahison d'un habitant de Bayonne pratiquée par les Espagnols, descouverte et chastiée exemplairement.*
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R10t. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3987; beantw. d. no. 4017?
7 No. 3987.
8 Johan de Knuyt.
9 De naam ‘Vranckrijck’ staat in de tekst in cijfer: 313. Van Reigersberch heeft er ‘Vr’ boven geschreven.
10 Frederik Hendrik. Het woord ‘prins’ staat in de tekst in cijfer: 467. Van Reigersberch heeft er ‘prins’ boven geschreven.
11 De naam ‘Orange’ staat in de tekst in cijfer: 445. Van Reigersberch heeft er ‘Orange’ boven geschreven.
12 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in cijfer: 125. Van Reigersberch heeft er ‘Engelant’ boven geschreven.
13 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
14 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
15 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
16 Ferdinand III.

't Gunt uE. schrijft van Amsterdam[1] staet mij wel aen. Moribus antiquis. Die schrickt is half geslagen.

't Is seecker, dat de equippage te Helvoet[2] over lang is aengelegt om haer macht te minderen.

De steden aen de zee gelegen dienen te letten op een sulcke reformatie in de admiraliteiten, dat elck sijn debvoir doe ende nieuwe collegiën niet noodigh en werden. De multiplicatie van collegiën verswaert de lasten ende brengt confusie in. Wij moeten sien, wat de vergadering van Hollant op die ende andere saecken goed sal vinden ende 't beste verhoopen.

Den brief aen de heer Staeckenbroeck[3] heb ick gelesen. 'Tg(unt d)e keiserschen sustineren habet speciem aliquam juris, maer is seer periculeux voor de vereenigde Nederlanden, dewelcke misschien door de vrese van soo suspecte naebuiren belet sullen werden dit jae(r) te doen sulcx als hier verwachten ende bij Swede oock gewenscht werdt. Dat in Spaegnië volck (schaers)ch is, is wel te geloven.

UE. sal nu verstaen hebben, off de Waelen, die den coning van Engellant[4] uit het Spaensche Nederlant ontboden hadde, sijn gepasseert. Nae ick uit de Engelschen[5] can verstaen, oock uit eenige brieven uit Schotlant, sullen die raserniën sonder bloet niet afloopen, zijnde des conincx autoriteit te seer gequetst in 't verachten van zijne ordre in 't houden van de synode ende in 't afstellen van de bisschoppen gestelt bij zijne majesteits autoriteit.

UE. gelieve mij met den eerste, wat van de subsidie wesen sal ende wanneer, te laeten weten, opdat wij met mijnheer Spierinck[6] tesamen de beste voet nemen. Sonder gelt te dienen soude mij te lastigh ende onlustigh vallen.

Ick danck uE. voor den arbeit in de saecke van Rotterdam; bidde uE. daerin ten einde toe te continueren.

't Geruchte loopt alhier noch van de comste van den hertogh van Wimar[7] ende 't logys werd gereed gemaakt. Evenwel die hier sijne affairen doen connen sulcx niet heel wel geloven, te minder alsoo de keiserschen veel volcx bijeenhalen in Swaben, waerover men seit, dat den eertshertogh Leopold[8] sal commanderen, ende te Philipsburg een groot magasijn hebben van vivres ende amunitie. Den keiser[9] in persoon werdt gesegt te trecken tegen d'heer Banier[10].

St Claude in 't graefschap van Bourgognie is noch niet over. De Switsers bidden den hertogh van Wimar dat hij de salines wille spaeren, alsoo zij haer sout van daer becomen.

Dewijl men daer besigh is, heeft den Spaignaerd de Fransoisen verrast ende

1 De naam ‘Amsterdam’ staat in de tekst in cijfer: 123. Van Reigersberch heeft er ‘Amsterdam’ boven geschreven.
2 De naam ‘Helvoet’ staat in de tekst in cijfer: 9.24.7.1.20.24.3. Van Reigersberch heeft er ‘Helvoet’ boven geschreven.
3 Jhr. Thomas van Stakenbroeck, generaal van de Staatse cavalerie.
4 Karel I.
5 De ordinarius Engels gezant te Parijs John Scudamore en zijn extraordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
6 Petter Spiring Silvercrona.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Leopold Wilhelm, broer van de keizer.
9 Ferdinand III.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

voor Maert het oorlogh aengevangen met de belegering van Casteau en Cambresis, soodat te beduchten staet, dat den Spaignaerd aldaer, de keiserschen in Cleef de plaets sullen stellen, daer men sal moeten vechten ende door dese prevent(iën d)e andere desseings beletten.

De coninginne van Engellant[1] naedat den coninck[2] alhier geantwoordt hadde ordre te sullen stellen op haer onthael, schijnt van resolutie te veranderen, off omdat haere gesontheit te batewaert gaet ofte omdat zij verstaen heeft, dat den coning op haere comste nae andere quartieren soude gaen om mijnheer den cardinael[3] alle ombragie te benemen.

Hier is een capitale impositie[4] ingestelt op de Fransoisen, waerin mijnheer den cardinael ende monsieur de Bulion[5] elcx hondert duisent gulden hebben gepresenteert; oock eene op de vremdelingen soo genaturaliseerde als ongenaturaliseerde, die vrij wat sal nijpen.

De doot van den hertogh van Candale[6] soude wel connen dienen tot versachting van de swaericheit van den hertogh de la Valette[7], dewelcker soon[8] seer veel goeds sal erven van de sijnen oom de Candale ende oversulcx wel meriteren soude het huwelijck van een dochter van den marescal de Bresie[9].

Den hertogh van Lotteringen[10] blijft vast aen den keiser sooseer, dat hij den marquys de ville[11] aen hem met eenige conditiën uit Vrancrijck gesonden niet en heeft willen spreecken ende nae Brabant is vertrocken. De ruiterie ende voetvolck van hertogh Bernhard is in goeden stant.

Den keiser als oock de eertshertoginne Claudia[12] hebben aen de Switsers geschreven beleefdelijck haer gedachtig maeckende soo het respect dat sij het rijck schuldigh sijn als de verbonden met het huis van Oostenrijck aengegaen. Daer is oock een boeckske gemaect[13] om de Switsers te toonen, dat haer de macht van Vrancrijck ontrent haere paelen groeiende te vresen staet, te meer alsoo den coninck van Vrancrijck 't recht van Savoye op 't land de Vaux ende van monsieur de Longueville[14] Neufchastel heeft gecocht. Dat Florence haere vrijheit door de Fransoisen hebben verloren ende veele geallieerde door haer doen ofte naelaeticheit sijn geruineert als noch onlancx de churfürst van Trier[15], den hertogh van Parma[16], de hertoginne van Mantua[17].

1 Henriette Marie.
2 Lodewijk XIII.
3 Richelieu.
4 Zie no. 4004, p. 147.
5 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
6 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
7 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Louis-Charles-Gaston de Nogaret de Foix, markies van La Valette, later graaf en hertog van Candale († 1658).
9 Claire-Clémence de Maille († 1694), dochter van Urbain de Maillé, markies van Brezé.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
12 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
13 Voor de titel van dit werk zie men no. 4002, p. 143 n. 9.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
15 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier.
16 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
17 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

Die van Lucerne ende andere roomschgesinde Switsers soecken de lichtinge, die Vrancrijck doet, te traverseren; gaet evenwel voort, maer langsaem, omdat de Fransche pensioenen noch niet en sijn betaelt, gelijck oock de Spaensche lichtinge bij de Grisons, alwaer door de doot van Janasky[1], waerover geen scherp ondersoek en geschiet, de Spaensche factie vrij wat is geswackt. Eenige meenen, dat de protestantsche Switsers wel souden mogen de partij van Vrancrijck aennemen, doch ick en meen niet, dat sij haer van de roomsschgesinde Switsers soo verre sullen willen afscheiden ende soo wel de neutraliteit als de verbonden met Oostenrijck (g)emaect breecken.

Den ambassadeur van den keiser[2] versoeckt een extraordinaire vergadering van de Switsers op sijn costen.

Zürig, Bern, Solturn hebben vier personen gecoren tot capiteinen van de lijfguarde van mijnheer den dauphyn[3]. De roomsche cantons willen, dat aen deselve capiteinen verboden sal werden haer met het oorlogh te bemoeien.

Den coning van Spaegnië doet in Navarre ende daerontrent groote lichtingen ende verwacht daer volck uit Nederland, ende comt selve te Burgos. Gelt ontbreeckt hem soo veel niet als (volck) soodat de staet van Milaen meest bij Duitschen wert bewaert. Te Venetië werdt verwacht een chiaux[4] uit Turquie; off die vrede ofte oorlogh sal mede brengen, sullen wij sien. Met Genua heeft den Spaignaerd noch questie vanwegen de schepen voor desen genomen.

Tot Parijs, den 5 Maert.

UEd. gelieve ons ten beste te stuiren in 't stuck van de betaeling. Soo ick van 't coper conde betaelt werden ofte uit de subsidie, soo die gereed vallen, waer goed. D'heer Heuf[5] sal ghene assignatie accepteren eer hij sijne afreeckening heeft; dan is het gelt van de partisane noch niet gereedt. Hij moet vijftighduisent gulden voor hemselve hebben, soo hij seit. Marini[6] is geassigneert met vierduisent rijcxdalers.

Daer comt soo daetelijck advys, dat Casteau en Cambresis is ontset.

Monsieur de l'Isle[7] comt weder nae Vrancrijck sonder iet uitgerecht te hebben by hertogh Bernhard, die nae Brisac is.

Ick mercke, dat men hier beter hoope heeft als voor desen van de Hessische saecken.

Te Baione is een verraet bij de Spaignaerden gebrouwen, ontdeckt ende gestraft[8].

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 5 maert 1639, wt Paris.

1 Georg Jenatsch.
2 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
3 Lodewijk XIV. Voor de namen van de officieren zie men no. 4002, p. 143 n. 10.
4 Mutafaraça Sianis.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Melchior de L'Isle.
8 Zie no. 4004, p. 149 n. 5.

4006. 1639 maart 7. Van J. Blaeu[1].

Mijn Heere,

Sedert de doodt van mijn' vader sal.[2] hebben wij niet nieus bij der handt willen nemen, maer alleene afdrucken hetgheene bij zijn' leven begonnen was tot effener scheyding van ons erfgenamen.

Nu zijn wij met die dingen eerst ten eynde en heb een van uwe tractaten[3], aen domino Courcelles[4] ghesonden, aengevangen; hadde wel ghehoopt een proef daervan neffen desen te senden, maer heeft noch niet konnen zijn. 't Is vastelavont, de naeste reyse heeft uwe E. zulcx te verwachten.

Ick zoude oock weder drucken uw' boeck De Iure belli et Pacis[5] in 8°, also uwe exemplaria verkoft zijn, maer hebbe goedt ghedacht uwe E. bevoren zulcx te verwittighen, oft uwe E. yets moght hebben daerinne te veranderen oft vermeerderen, welck ick versoecke dat uwe E. mij met een woordt per dominum Courcelles ghelieve te laten weten, om mij naer te reguleren.

Blijve ondertusschen die ick altijt ben gheweest en sal blijven, Mijn Heere,

Uwer E.D.w.

J. Blaeu.

In Amsterdam, aen VIJ^{e} Martij 1639.

Adres: Cl. V. Hugoni Grotio.

In dorso schreef Grotius: 7 Martij 1639 Blaeuw.

4007. 1639 maart 7. Van N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Alle hetgene totnochtoe in Numerianus'[7] saecke is gepasseert heeft uEd. alreede verstaen, want op de propositie over eenyge dagen gedaen, die eyndycht met een verhael van de quade beiegenynge ter wonynge van Numerianus ontfangen, is bij Aristoteles[8] totnochtoe geen verder deliberatie gevallen. Ick meene oock niet, hoe

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Schrijver is Dr. Johan Blaeu, zoon van de Amsterdamse uitgever Willem Jansz. Blaeu en samen met zijn broer Cornelis participant in de uitgeverij.
2 Willem Jansz. Blaeu was gestorven op 21 oktober 1638.
3 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.
4 Etienne de Courcelles.
5 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturae & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K72i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 519. Antw. op no. 3992.
7 Codenaam voor Amsterdam.
8 Codenaam voor Holland.

groot de ialousiën van Aristoteles tegens dien man sijn, dat hij yet in dese saecke van hem heeft te vresen. Ondertusschen mercke ick, dat de auteurs van dit

werck het daerbij niet sullen laten ende off wel[1]. Degene van Aristoteles' vrienden, die meest haer daerin vinden geïnteresseert totnochtoe met Numerianus niet garen veranderyngen in die dyngen en sagen, soo is niet buyten apparentie, dat eenyge van die in ander gevoelen sullen werden gebracht ende principalijck Felix'[2] volck, die in veele saecken andere insichten hebben als Numerianus ende voordeel wt dit point schijnen te hopen.

Hetgene den meesten aenstoot geeft aen degene, die het publyck alleen iu recommandatie hebben, is de erectie van een nieuwe macht, die de dispositie alleene soude hebben over hetgene totnoch[toe] veele is vertrout, ende inderdaat is dat hetgene onder andere meest wert gemeent. De particuliere insichten lopen op het meeste beneficie van de commerciën, anders schijnt wel, dat een gemeene directie beter is om int gemeen te sorgen, ende het is tijt, dat met ernst op die saecke werde geleth, alsoo wij dagelijck horen van meerder verloop.

Van de lantgravinne[3] willen eeny gewel hopen, alsoo een van de haere aen ons Neeff[4] schrijft, dat, indien de Staten-Generael de hant haer in eenyge saecken willen bieden ende Vrancrijck wil continueren, de handelynge met den keyser[5] soude werden affgesneden, maer den graeff van Solms-Swalbach[6] op deselve tijt sijnde bij den biscop van Ments[7] doet geloven alle sodanyge propositiën dienen om des te meer de conclusie te faciliteren.

De conynck van Denemarcken[8] doet ons totnochtoe niet veel goets hopen tonende den keyser in allen deelen te willen behagen. Op de propositie van wegen desen Staet door Cracou[9] aen sijne Majesteyt gedaen om te willen moyenneren den generalen ende niet de particuliere handelyngen ende versorgen behoorlijcke paspoorten voor de Geünieerde Provintiën mitsgaders de hant bieden, soo wanneer men tot tractaet comt, dat voor den palsgrave[10] soude werden gesorcht, is bij hem geantwoort op het eerste, dat het te laet was nu daervan te spreecken, alsoo alreede met den keyser te verde was geangageert om de handelynge tusschen den keyser ende crone Sweden te moyenneren; op het tweede, dat hij most weten, wat tytelen ende qualiteyten bij desen Staet werden gepretendeert ende soo veel den pal[s]grave belanckt, dat de keure was gegaen, dat voor de reste men mocht sien, dat hij van sijne landen wederom mochte crijgen non contemnendam partem.

Den conynck van Polen[11] schijnt in sijn voornemen van den tol noch te continueren, daerover den cheurvorst van Brandenburch[12] nopende de Pelau ende Memmel met den geseyden conynck schrijft te wesen verdragen, contrari hetgene monsieur Pels[13] weynych te voren ons door sijne brieven hadde doen hopen.

1 Er volgen in de tekst enige door doorhaling onleesbaar geworden woorden.
2 Pseudoniem van Grotius.
3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. De briefschrijver heb ik niet kunnen identificeren.
5 Ferdinand III.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop-keurvorst van Mainz.
8 Christiaan IV.
9 Karel van Cracou.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Wladislas IV (VII).
12 Johan Georg[aant.], keurvorst van Brandenburg.
13 Paulus Pels, Staats agent te Danzig.

Tusschen Engelant ende Schotlant vreesen wij niet als alle quaet, niet wel middel sijnde, hoe den conynck[1] hem behoudens sijne autoriteyt sal connen extriceren soo diep sijnde geëngageert om saecken, die int begin men hout, dat licht waren te accommoderen ende niet en importeerden in een lantoorloge te geraecken, daerbij den conynck niet en kan profiteren. De schult van alle dat werck wert geworpen op den aertsbiscop[2], wiens credyt men meent groot peryckel loopt, alsoo de Engelsche selffs de Schotten voor een groot deel favoriseren. Indien nochtans den conynck tot bemiddelynge van dit onheil de hulpe van desen Staet dienstych ende aengenaem hout, gelijck veele groote den heer Joacchimi[3] hebben te kennen gegeven, soo sal aenbiedynge daertoe werden gedaen.

Wat Strade[4], die nu is verreyst ofte op sijn vertreck staet om eerstdaechs wederom te commen, daer sal brengen, wert soowel hier als daer gelijck reden is secreet gehouden, ende is den heer van Oosterwijck[5] gelast om het subsidie daer te solliciteren.

De victorie bij de onse op de Dunkerckers becommen hoewel grooter is als wij van eersten hadden gemeent, hebbende de Spaense, soo seggen de Dunkerckse ende Vlaemse brieven, over de duysent mannen in dat gevecht verloren, soo laten wij niet groote schade sedert door eenygen viantse fregatten te hebben geleden, dewelcke een convoyer met 24 stucken, met een schip commende uyt Brasiliën, ende dertych doggers van de onse hebben genomen, hetwelcke Vlardyngen, Schiedam, Briel, Brouwerhaven ende Ziriczee smerten sal. Groote devoiren werden gedaen om de gedevaliseerde scepen ende andere in zee te brengen, waervan men hoopt dynxdach, uytelijck woensdach, thien off twaelffve wt sullen lopen, waerbij haer sullen vougen vier wt Zeelant, die alreede zee houden.

Een schip van het eylant St. Christoffel gecommen, alwaer het hadde gesproocken een barque van Farnambuq den 1 Iann. geseylt, refereert, dat alsdoen noch geen tijdynge was van de comste van de Spaense, hetgene niet vremt en is, alsoo de advisen van Lisbona ons seggen, dat de Spaense schepen den 1 Decemb. waren te Capo Verde, waer sij door de meenich(te v)an siecken staet maeckten te blijven tot den lesten van die maent. Over vierduysent man gelooft men sij niet hebben ingescheept, die wij sullen smelten. Dan segt men 16 scepen van nieuws bij de Spaense werden geëquipeert om secours te voeren. Mogelijck, dat men die wel elders sal hebben te gebruycken, indien de Franse armade, die men sterck maeckt 40 oorloochscepen, die custen souckt, ende doen de Fransen noch instantie, dat daerbij twintych ofte vijfthien van onse scepen werden gevoucht ende bescheyt op de memorie den heer Knuyt[6] medegegeven werde gesonden.

Van groote preparatiën in dat rijck spreeckt den heer van Oosterwijck daerbij vougende, dat men hem wil doen geloven, dat den conynck[7] drie legers desen somer tegens de verheerde Nederlanden brengen sal, een van 20 duisent te voet,

1 Karel I van Engeland.
2 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
3 Albert Joachimi, Staats gezant te Londen.
4 Godefroy d'Estrades, Frans diplomaat.
5 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
6 Johan de Knuyt.
7 Lodewijk XIII.

6000 paerden gecommandeert door monsieur de Milleraye[1], daer den conynck ende cardinael[2] haer ontrent souden houden; het tweede onder het commando van den heer van Chastillion[3] sterck thien dusent te voet, 3000 paerden, ende het derde van 8000 te voet, 2000 paerden onder monsieur du Hallier[4], die daermede in Luxenburch trecken soude. In somma veel volckx, maer totnochtoe op het pampier.

Houtebeen[5], niet wel tevreden, men soo flauwelijck tegens de contraventeurs van sijn commandement totnochtoe heeft geprocedeert, verlaet den dienst van de Westindische Compangie, ende, opdat bij vremde niet soude werden gebruyckt, heeft Oostindiën hem aengenomen met meenynge om daer sijnde hem te vertrouwen het commandement van een vlote. De vreese is, dat de Spaense in Capo Verde een fort bij Westindiën geleyt sullen vermeesteren.

Het credyt van den heer Knuyt wert bij occasie van sijn Franse reyse niet gesterckt, want behalven de rencontres, die hij over de memorie in questie heeft ontfangen, lijt hij oock aenstoot van andere canten ende namentlijck om discourssen bij hem te Paris, soo hem naergegeven wert, gehouden.

Lopes[6] verhaele(n) eenyge onder andere, dat hij soude hebben geseyt twee millioenen guldens rijck te sijn, president te wesen van de Staten-Generael ende bij mijnheer den prins[7] te vermogen sooveel als den heer cardinael bij den conynck. Alle hetwelck sijne Hoocheyt sijnde verhaelt heeft geantwoort op yder met een stille, lacchende contenantie: ‘non pas tant’, ende indien sijne Hoocheyt de opinie kan hebben die vaniteyten bij den gemelten heere logeren ende niet hem werden geleent, soo kan het niet wesen, off sijn credyt moet verswacken, want seer vremt van sijn Hoocheyts humeur is andere te laten geloven, hij met yemant gemeen maeckt sijne resolutiën ende aenslagen, die met veeler communicatie werden geformeert, niet door anderer autoriteyt maer eygen goetvinden. Somma: al leven wij onder geen conynck, soo hebben wij occasie om mede de cunstges van het hoff te leeren, die onder luyden, die geroupen sijn om de reliquiën van onse republiyck te regieren, niet als te veel in swanck gaen.

Wat Rotterdam heeft gedaen, hebbe ick noch niet vernomen, wensche uEd. te connen dienen.

Bedancke uEd. over de liberale communicatiën daerin ick uEd. bidde te continueren.

Desen 7 Martii 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot raedt ende ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 7 Martii 1639 N. Reigersberg.

1 Charles de la Porte, hertog van La Meilleraye.
2 Richelieu.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
5 Cornelis Cornelisz. Jol, alias Houtebeen.
6 Alphonse Lopez, koopman te Parijs.
7 Frederik Hendrik.

4008. 1639 maart 8. Aan D. de Groot[1].

Epistola, mi fili, tua scripta 17/27 Februarii[2] probat mihi tuam in scribendo diligentiam gaudeoque id evenisse, quod optimum illustrissimo principi[3] nos omnes credimus, ut Brisacum se conferret exigente jam anni tempore et hostium vigilantia ipsius in illis locis praesentiam. Laborabimus hic, quantum nostrarum erit virium, ut possit is princeps in penetralia Germaniae, imo in ea, quae imperatori[4] carissima sunt, transferre bellum, quod maxime et expetit et exspectat Bannerius[5] appropinquaturus ipse ad ducem ubi is trans Rhenum se moverit.

Etiam tuam 10/20 Februarii[6] datam bene ac valde recentem accepi. Quod Brisaco in longum tempus de victu prospicit dux, id ejus decet prudentiam. Neque enim dubitari debet, quin omnia experturus sit imperator, ut locum adeo oportunum infestandae Germaniae nobis eripiat.

Multum terroris ac perpetuae sollicitudinis intulere Batavis caesariani inductis praesidiis in Cliviam urbem et Gocham et Calcariam et Xanthemum; praeterea viginti centuriis partim equitum, partim peditum positis intervallo duarum leucarum a Noviomago, oppidulo, quod Cranenburgum dicitur. Non ausi his molitionibus se opponere Batavi, quod dicerent caesariani se jura pacis cum ipsis servaturos; caeterum impediri non debere, quominus in solo imperii imperatoris copiis hospitia, ut alibi, sumant.

Marchio Villa[7] captus Lunaevillae e carcere liberatus fuit, quod aliquid posse apud ducem Lotharingum[8] crederetur, qui impulsu Cantecroyae[9] velut ab imperatore neglectus ad accipiendas a Gallia conditiones permoveri posse sperabatur. Inter conditiones erat, ut pro Lotharingia et Barro ducatum aliquem in Gallia, puta Andegavensem, acciperet. Sed adeo fefellit ea conjectura, ut Villam ad se missum conspicere dux Carolus noluerit, et, quo se magis ab omnibus suspicionibus liberaret, ipse se, velut fidei suae obsidem, stiterit Bruxellae.

Frater tuus[10] Argentorati haeret ut cognovi non ex ipsius ad me, sed ex Berneggeri[11] ad amicum literis[12]. Quid in praesens propositum sibi habeat, quas spes in futurum, ego intelligere non possum, quia pulcherrima inchoandae fortunae tempora atque occasiones ab ipso velut de industria projici videam. Utinam aliquos habeat, qui ipsi ea suadeant, quae et honesta sunt et utilia.

Deus tibi fautor sit.

Tibi optime volens pater
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Martii novi Calendarii 1639.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 512, waar de brief ten onrechte als aan Cornelis geadresseerd wordt opgegeven.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ferdinand III.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Ontbreekt; vgl. no. 3998.
7 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Béatrix de Cusance, prinses van Cantecroix.
10 Cornelis.
11 Matthias Bernegger.
12 Niet geïdentificeerd.

4009. 1639 maart 9. Aan P. de Groot[1].

Magno cum gaudio cognovi, mi fili, ex literis pridie Calendas Martii datis[2] in foro te esse assiduum. Non potest ulla tibi ostendi melior via sive ad parandam gloriam sive ad rem salva libertate et sine cujusquam offensa faciendam. Quod autem omittis inania aut supervacua et causae, quod dicitur, jugulum petis, prudentiae est. Verum est, quod dicis paucos esse, qui ordine dicant. Magnae partis verba, arena sunt sine calce. Ego ei rei semper extime studui, quod et ex scriptis meis forensibus et ex editis poteris cognoscere, ut cum digestu loquerer scriberemque.

Ne te aliorum confusa dictio obruat, consilium dabo, quod experto mihi profuit. Omnia, quae ex utraque parte in causa dici posse videntur, in locos distribue, quos per imagines infigas memoriae. Deinde quicquid adversarius dixerit, refer non ad ipsius, sed ad tuum ordinem.

De clade Dunquercanorum est, quod gaudeamus.

Si quid de mandatis Heenvlitii[3] intellexeris, fac sciamus.

Caetera mater[4] adferet quae itineri parare se incipit.

Vale cum amicis, praesertim parentibus[5], patruo[6], uxore[7] liberisque[8] ejus.

Tibi optima volens pater
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Martii 1639.

4010. 1639 maart 9. Aan A. Oxenstierna[9].

Hochwohlgeborner Herr Reychs Cantzler, Hochgeëhrter guter Frundt,

Demnach den letzten Schreyben E. Ex. habe ich gesehen, dasz Ihro K.M.[tts10] iinsonders niicht begnüget iist almiit der Vorschlag desz keyserlichen Gesandten[11] und aldas Dero K.M.[tts] die Subsiidiën nichtwo ijn dreij, sonder ijn zweij Abtheijllungen haben wollen.

Meiin getrewer Dienst nach habe ich alhie schon darauff gearbeytet undt Dero K.M.[tts] gnadijgliiche Wille diie Gesandtenn almijtgeteijlet; siie haben daher einige Brieffe gewechselt, abber Keinesweges zu result gekommen.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 512. Antw. op no. 3995.
2 No. 3995.
3 Johan Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet; de uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'Hemolitii'.
4 Maria van Reigersberch, die op het punt stond naar het vaderland te reizen.
5 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
6 Willem de Groot.
7 Alida Graswinckel.
8 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
9 Hs. Parijs, Bibl. Nat. Nouv. acq. franç. 22938 f.º 48. Oorspr. eigenh. ondertek.
10 Christina van Zweden.
11 Welke gezant bedoeld is heb ik niet kunnen achterhalen.

E. Ex. wijll dahero weytere undt umstand. Schreijben[12] ijn wijtlofftig was ich ijn getrewe thunn werde undt uberzeyget dasz ich ijmmer Dero K.M.[tts] alwije

12 Ontbreekt.

eijn getrewer Dienner ijn all meijn Lebben bleijben wirdt damijtt ich auch E. Ex. Vertrawen, dasz ich so hoch geschutze, behalten werde undt empffehle E. Ex. hiemit Gott gnadiigtiich allmagtiich.

E. Ex. iim dienstwilliger guter freundt
H. Grotius.

Datum Parijs d. 9 martij Anno 1639.

P.S.E. Ex. haben ijm paquett zwei Brijffen desz Baerijchen gesandten[1].

4011. 1639 maart 11. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

l'attend avec impatience l'effect de vos espérances que me donnez par la vostre du 22 passé[3], vivant à ceste heur icy en une conjoncture des affaires fort dangereuse pour moy, come le verrez par cy-iontes qu'il vous plairra envoyer par promte adresse. Que si les descontes tarderont à venir ie vous prie d'obtenir encor quelque somme du sieur Heuf[4] pour m'en accomoder au plustost, estant desià sept mois passés qu'on me devoit avoir payé mon change.

Ce que vous me mandez de l'Angleterre n'est pas hors de mon attente estant à craindre que ce royaume ne souffre la mesme division que iadis Roboam[5] qui cerchoit de se faire trop absolu sur son peuple; aussy croie-ie que les Anglois enviant la liberté de l'Escosse cerchent le mesme soubs prétexte de l'église et pour avoir de quoy s'excuser en non assistant le pauvre palatin[6] que Dieu toutesfois à son temps relèvera.

Le résidant d'Angleterre[7] devoit solliciter pour le duc de Veimar[8] beaucoup de choses, surtout l'argent et bonne correspondance avec iceluy roy[9], à fin qu'il fust de la France tousiours non seulement respecté, mais aussy craint, ayant son appuy ailleurs. Mais ie croy que ce sont de chimères qui ne réussiront jamais; aussy n'est-il pas bon que monsieur le duc se mette en mesfiance envers la France qui fuit son devoir.

La nuict me presse de finir en me reccomandant à vos bonnes grâces, qui suis véritablement, monsieur,

Vostre serviteur
Marini.

1 Niet nader geïdentificeerd.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9[aant.]. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 Ontbreekt.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Rehabeam, koning van Juda, zoon van Salomo en de Ammonitische Naäma. Hij werd door de Israëlitische stammen niet erkend.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Oliver Fleming.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Karel I van Engeland.

De Zurig, ce 1/11 de Mars 1639.

In dorso schreef Grotius: 11 Martij 1639 Marin.

4012. 1639 maart 12. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Sperare me faciunt literae, quas Excellentia vestra fine Februarii dedit[2], in melius procedere ipsius valetudinem, quod beneficium ut solidum nobis praestet, Deum precor.

Brisaci puto jam esse ducem Vinariensem[3] et captum ab eo consilium quod ipsi, quod Germaniae, quod Galliae maxime expedit. Ego quidem ob graves causas quid de hoc negotio sentirem, non nisi tenuiter ad ducem scripseram[4], sed rationes, quibus movebar liberaliter admodum explicaveram D. Wickefortio[5], qui[6] eas perscripsit et quicquid suae erat facultatis contulit, ut magis quid[7] utile esset Galliae quam quid Gallia expeteret, spectaretur.

Est in reditu Insulanus[8] legatiunculae suae irritus. Sed multum metuimus, ne aula haec repulsarum impatiens pecunias, quibus maxime dux indiget, retentando se vindicet.

Attamen non sine spe sumus fore, ut ingentes hostium motus tales offensas obliterent. Certe imperatorem[9] per terras domui suae proprias magnos facere dilectus etiam hic cognovimus: copiam victus Constantiam et in alia cogi loca; plenam milite ejus Sueviam; exspectari ipsum Ulmae.

Non parum trepidant Helveticae civitates: quaedam et munitiones suas augent. Rex[10] ad Helvetios quod debebat pecuniae misit. Id omissum hactenus impedimento fuerat ad conscribendum militem. Dies prope exiit, intra quem ex Leganesii[11] promisso Vallis Telina tradi Rhaetis debuit. Itaque brevi discemus, quid ea in re constituerit Hispanus. Interim caedium invalescit licentia Rhaetique aliquot a Vallitelinatibus trucidati sunt. Leganesius in Hispaniam misit, ut novo milite augeatur.

Apud Helvetios suspiciones in Gallos et discordias serit, quantum potest, legatus Hispanicus Didacus Sarmienta[12]. Pro Sabaudi vidua[13] circa Genevae fines miles scribitur pergitque illis in locis opus coeptum ad conjungendum lacum Iverdunum cum Lemanno.

Hic omnia strepuere choreis, in quibus actae personae tum Suedorum, tum

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 171; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330; enige verschrijvingen. Gedrukt *Epist.*, p. 513. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ontbreekt.
5 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. De copie te Uppsala heeft in plaats van het voorafgaande 'explicaveram' abusievelijk: explicaturum.
6 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: eos.
7 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: quod.
8 Melchior de L'Isle.
9 Ferdinand III.
10 Lodewijk XIII.
11 Diego mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
12 Bedoeld wordt don Antonio Sarmiento de Acuña, zoon van don Diego Sarmiento de Acuña, graaf van Gondomar.
13 Christine de France, hertogin van Savoye.

illustris Saxonis[1] magna cum et hujus et illorum laude[2]. Graiae, Dolae, Vesontione multum esuritur tanta panis caritate, ut libra panis quinque Gallicis solidis liceat. Accedit malum alterum, pecuniae penuria. Agrum autem omnem ab hoste derelictum Vinarienses milites reperere.

Nobilis Anglus Germanus nomine[3] huc iterum venit ob difficile illud de regina matre[4] negotium. Nam regina Angliae[5] de suo huc adventu mutasse consilium dicitur. Hic vehementer perstatur in proposito de non alenda matre, nisi in Etruriam concedat.

Marchio Iagrendorfius[6] bene hic excipitur et a rege honeste alitur.

De Lotharingo[7] video spem transactionis contabescere.

De principe Ruperto[8] semper id, quod scribit Excellentia vestra, futurum credidi, ut omnibus modis tentetur ad faciendum a domo sua divortium.

Navalis Batavorum de Dunquercanis victoria sane gloriosa est et in reddendis praemiis procerum munificentia aliis ad paria agenda erit incitamentum. Non parum haec res promovebit, id quod commune est, si tempori non desumus.

De Hassica pace datur et hic spes fore, ut disturbetur. Mihi non videtur ita religiosus fore imperator, ut pacem sibi imprimis utilem ad religionis nodum patiatur implicari. Si aliorum detrectationes[9] metuit, poterit, ut saepe factum alibi, arcanis pactionibus res expediri. Et, ut scripsi antehac, e re est ipsius imperatoris magis quam protestantium duo esse eorum per Germaniam genera. D. Estampio[10] objicitur, quod ante pecuniam dederit quam de militia ab Hassicis copiis suscipienda certus esset[11]. Hi enim homines spem pretio non emunt.

De Scoticis rebus quanquam molliter loquitur comes Licestrius[12], metuo tamen duriora Deumque rogo, ut desaeviat exitiose his temporibus se interjiciens procella.

De Transilvano[13] est quod semper putavi. Speculatur fortunam partium et tempore utitur.

Venetorum controversiam in eo esse, ut componatur sperari video. Sed de Persica pace nihil dum habemus. Oratori Hagae[14] ut et D. baroni Oxenstiernae[15] itinera precor felicia vestraeque Excellentiae cuncta prosperrima.

Excellentiae vestrae constanter devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Martii 1639.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; vgl. no. 4013 aan Axel Oxenstierna.
2 Het betreft hier het *Ballet de la Félicité, svr le sviet de l'hevrevse naissance de Monseigneur le Dauphin: Dansé à S. Germain, à l'Hostel de Richelieu, & à la Maison de Ville*; zie de *Gazette de France* dd. 12 maart 1639 no. 30 pp. 137-147. Dit ballet werd op 8 maart gedanst.
3 Henry Jermyn.
4 Maria de Medici.
5 Henriette Marie.
6 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Ruprecht van de Palts.
9 De copie te Uppsala heeft: obtrectationes.
10 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: est.
12 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
14 Cornelis Haga, Staats 'orator' te Constantinopel.
15 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae 9/19 Martij, 1639.

4013. 1639 maart 12. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Laboravi summa diligentia ad obtinendas liberi commeatus literas pro cannabaceis, unde vela fiunt. Postulavi autem monitu Thorii[2] pro ducentis fascibus trecentos. Polliciti mihi sunt se id effectum daturos tum Chavigniacus[3] tum is, cui ferme omnem operam delegat Chavigniacus, propinquus ei Labardius[4]. Trahi tamen me video hactenus et fieri potest, ut haec hilaria, comoediae, choreae, convivationes aliquid impediverint, accedit alia conjectura, quod Labardeus, qui antehac regno Suediae multis in causis commodum se praebuit, in impedimentorum Sublimitatis tuae travectione, in re D. Spiringii[5], in multorum Suedorum itineribus et, quod Heufdius[6] me admonuit, in pittaciis pecuniam nobis solvi jubentibus nullam a nobis unquam expertus est liberalitatem, cum ab aliis negligi non soleat. Quare ex usu judicem praecipi Heufdio, ut aliqua largitione fiat nobis devinctior.

Chavigniacus in sermone etiam de adeundo a me cardinali[7] dixit aliquid, sed obiter tantum. Respondi me omni modo ostendisse, quanti facerem a viro eminentissimo nosci. Sed ex quo Angli[8] eum adire defugerint, mihi quoque mandatum, ut eorum sequerer exemplum; habeo autem Schmalchii[9] ea de re literas.

Addidi, si comes Licestrius et publici boni studiosissimus et cardinalis amicitiam mire expetens aliquam inveniret rationem dignitati et regis sui[10] et cardinalis satisfacientem, habiturum me, quod imitari possim.

Verum dixit mihi comes Licestrius regem suum in proposito perstiturum. Neque ego sine novo mandato quicquam audeo. Fieri etiam potest, ut per multos, quos habent, exploratores cognoverint qui res Gallicas agunt me neutiquam suasorem fuisse duci Vinariensi[11] ejusque hominibus, ut Brissacum in Gallorum manus daretur. Habui autem ejus facti mei causas tam graves, sive ducem spectabam sive Germaniam resque communes sive Galliam ipsam, ut ejus me nec minimum poeniteat.

In choreis, quae his diebus tum ad S. Germani tum in urbe saltatae sunt, Suedis suus habitus est honos. Mundo enim in quatuor partes dissiliente cessit ipsis pars quarta, non minus quam Gallorum et Hispanorum regibus et Germaniae

1 Gedrukt *Epist.*, p. 513; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 584.
2 Johannes Le Thor, koopman te Amsterdam.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
4 Jean de La Barde (1603-1692).
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Richelieu.
8 De ordinarius Engels gezant te Parijs John Scudamore en zijn extraordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
10 Karel I van Engeland.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Anglo otioso spectante. Versus tunc dictos[1] mitto, in quibus et illustri Saxoni, id est duci Vinariensi, praebitum est, quod virtuti ejus debebatur, testimonium.

Venit huc rursum ab aula Anglica nobilis, Germanus nomine[2], ad commendandum reginae matris[3] negotium. Parum promovet rege[4] metuente matrem, ut putat, vindictae cupidam non modo in Gallia videre, sed et in vicinis locis alere, ne ipsa factionem alat, haud ignarus multos esse, quibus non placent praesentia.

Marchio Jagerndorfius[5] in his choreis a cardinali benigne exceptus est; prospectum ipsi, ne desit, unde se honeste exhibeat. Videtur nunc iter struere ad matrem[6], quae Basileae est, et ad ducem Vinariensem.

Gallorum res in comitatu Burgundiae in spe bona sunt. Eques Vinariensis eas terras percursans nihil hostile reperit. Graiae, Dolae, Vesontione libra panis venit quinque Gallicis solidis et pecunia deficit.

Ad legatum Gallicum, qui apud Helvetios est[7], missa est pecunia, unde solvantur pensiones; id praecedere debet, antequam dilectus effectum habeat. Muniunt se Herveticae urbes belli motu. Jam tempus in eo est, ut effluat quod ad dandam Rhaetis Vallis Telinae possessionem sibi praestituerat Leganesius[8]. Itaque videbimus, plus ne cupiditas an fides sit valitura.

Imperator[9] et diligenter militem scribit in propriis terris et victus copiam tum in alia loca cogit, tum Constantiam.

Sabaudi vidua[10] et ipsa conducit militem in locis non procul a Geneva caletque ibi opus continuandi Lemanni cum altero lacu, qui Iverdunus dicitur.

Venire imperatorem Ulmam rumor est. Haud dubie magni erunt hoc anno conatus hostium, quibus non nisi magno consensu contrairi potest.

Deus, armorum pacisque arbiter, cuncta ad commune christianitatis bonum dirigat idemque, Excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimatem sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Martii 1639.

Venit ad me jam Viquefortius[11]. Video plane id metuere ducem, ne ipse exercitusque ejus pertenuis accessio fiant exercitus, qui datur duci Longavillano[12] cum dignitatis gloriaeque suae detrimento. Poscam ad regem aditum, ut ipsi res ducis Vinariensis serio commendem.

Leganesius novum munimentum struit inter Lesiam et Landavam.

Dux Lotharingiae[13] ad Vesulam oppidum haeret cum IV millium agmine.

1 Zie no. 4012, p. 161 n. 1.
2 Henry Jermyn.
3 Maria de Medici.
4 Lodewijk XIII.
5 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf.
6 Eva Christine van Würtemberg.
7 Blaise Méliand.
8 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
9 Ferdinand III.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Joachim de Wicquefort.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Transiit hac ex Brabantia in Hispaniam Mirabelius[1] legatus regis Hispaniae.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4014. 1639 maart 12. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijnheer,

Hier geeft men ballen ende ballets alwaer de Sweden, als oock den hertogh van Wimar[3] met groote eere sijn gerepresenteert.

Wij hebben hier wederom monsieur de Germain[4], een edelman van de coninginne van Engelant[5], dewelcke solliciteert, doch, soo ich meene, tevergeefsch, de comste van de coninginne-moeder[6] in Vrancrijck ofte haer onderstant in Engellant, want de coninginne van Engellant laet de gedachten van haer overcomste vaeren siende, dat deselve hier niet heel aengenaem en soude sijn.

Den marquys van Jagrendorff[7] werdt hier bij den coninc[8] wel onderhouden; gaet besoecken sijne cranke moeder[9] te Basel ende voorts den hertogh van Wimar.

In 't graefschap van Bourgogne connen de Fransoisen, soo sij op haer stuck letten, dit jaer groot voordeel te doen, alsoo den vijant het velt heeft verlaeten ende de steden Dolen, Grai, Bezanson groote duirte lijden copende 't pont broods voor vijf stuivers ende dat noch in groot gebreck van gelt.

Den hertogh van Wimar is te Brisac ende monsieur De l'Isle[10] comt onverrichter saecke wederom. Alleen is te vresen, dat de Fransoisen niet wel tevrede sijnde de beurs voor den hertogh souden mogen sluiten. Doch de groote toerusting van den vijant hopen wij sal alle cleine onlusten doen vergeten.

Zürich sterckt sich. 't Gelt, dat Vranckrijck aen de Switsers schuldigh was, is aen den ambassadeur Melian[11] gesonden, soodat men meent de Fransche lichtingen nu sullen voortgaen, hoewel den Spaensche ambassadeur don Diego de Sarmiento[12] alle quaede impressie tegen de Fransoisen soect te geven.

Leganes[13] solliciteert in Spaigniën om meerder volck hoorende dat den

1 Antonio Zuñiga y Davila, markies van Mirabel. Over hem schrijft de *Gazette de France*, dd. 12 maart 1639, no. 32, p. 155 het volgende: 'Cette semaine a passé par la France avec passeport du Roy, le Marquis de Mirabel, ci-devant Ambassadeur d'Espagne en cette Cour, fort affligé de la perte de son bagage, avenue au dernier combat naval, qui s'est fait pres Mardik et Dunkerque'.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3997; beantw. d. no. 4029.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; zie no. 4012, p. 161 n. 1.
4 Henry Jermyn.
5 Henriette Marie.
6 Maria de Medici.
7 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf.
8 Lodewijk XIII.
9 Eva Christine van Würtemberg.
10 Melchior de L'Isle.
11 Blaise Méliand.
12 Bedoeld wordt don Antonio Sarmiento de Acuña, zoon van don Diego Sarmiento de Acuña, graaf van Gondomar.
13 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.

coning veele trouppes sent nae Italie ende de hertoginne van Savoie[1] oock lichtinge doet omtrent Genève. Off denselve Leganes sijne belofte sal houden van binnen een corten tijd, die nu alledagh comt te exspireren (?), de Valteline te restitueren aen de Grisons, sal men sien. De Valtelinoiten schricken daer seer voor sijnde den haet soo groot, dat sij oock eenige Grisons hebben omgebracht.

Den keiser[2] doet groote lichtinge in sijn eigens lant ende maeckt een grooten magasijn van vivres ende crijgsgereedschap bij Constanse.

Men blijft arbeidende om de lac de Genève tot de lac d'Iverdun navigabel te maecken.

Wij sullen hier al doen wat wij connen voor mijn heer den hertogh van Wimar.

Ick com tot uwe Ed. aengenaemen brief van den 28 februarii[3].

Van Schotlant verwacht ick niet goeds sijnde des conincs[4] autoriteit soo gequetst, dat deselve sonder macht niet en is te rechten. Off nu de Engelschen daer toe willigh sullen sijn - van de Ieren twijffele ick niet -, moet men sien.

Ick wensche Valerius[5] alle goeds. Hij heeft een harde tegenstrevelaer[6].

De brieven, daar uE. van vermelt van een van Sophi[7] houd ick een uitsteecksel te sijn van eenige luiden, die selve wel in alle saecken nae haere pijpen souden willen doen dansen. Grotius[8] meent niet, dat de cancelier[9] hem moede is nochte oock, dat de eer van Sweden[10] soude toelaeten hem van Vranckrijck[11] te trecken sonder eenen goed employ op andere plaetse. Maer soo men dat soude willen doen, weet hij wel raed met sichselve sonder Sweden[12] lastigh te vallen met onnutte tytels ende gagie. Engelant[13] ofte Brabant[14] sijn geen quade quartieren, opdat ick van andere niet en spreecke.

Wij sullen sien, hoe d'heer d'Estampes[15] hier sal werden onthaelt. Men heeft het op hem niet geren. De continuatie van de autoriteit van Knuit[16] moet veelen iet onlustigh vallen, sed vana est sine viribus ira[17].

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Ferdinand III.
3 No. 3997.
4 Karel I van Engeland.
5 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Wellicht Petter Spiring Silvercrona.
7 Codenaam voor Zweden.
8 De naam ‘Grotius’ staat in de tekst in cijfer: 220, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. De woorden ‘de cancelier’ staan in de tekst in cijfer: 437, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
10 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in cijfer: 525, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
11 De naam ‘Vranckrijck’ staat in de tekst in cijfer: 313, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
12 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in cijfer: 525, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
13 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in cijfer: 125, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
14 De naam ‘Brabant’ staat in de tekst in cijfer: 196, met de ontcijfering door Van R. er boven geschreven.
15 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
16 Johan de Knuyt. De naam ‘Knuit’ staat in de tekst in cijfer: 8.21.1.6.3., met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
17 Vgl. Livius, I, 10, 4: ... docet vanam sine viribus iram esse.

Ick hoop mijne soon[1] bij d'heer Johnsoon[2] sal sijn geweest. Hij meriteert het.

In de saecke van Rotterdam[3] bidde ick uEd. teneinde te volharden bedanckende deselve voor de groote moeite tot noch toe genomen.

De victorie ter zee[4] is goed voor het algemeen. Nopende de recerche jegens de personen, die men seit haere schepen tot den dienst van Spaignië geleent te hebben, is anders niet te doen dan den fiscael van Hollant[5] te belasten, dewijle de saecke verjaert is, 't recht van de hoge overheit te bewaeren volgens de ordre van de justitie, want allerlei delicten comen bij verjaering aen het hoff.

Soo uE. vint dat het subsidie haest sal geaccordeert ende betaelt werden, soo connen wij dat aennemen; soo niet, assignatie op de heer Heufd[6] doch verseeckert sijnde de wissel te genieten alsoff de betaeling in Hollant geschiede, opdat ick magh gelijck gaen met de heer Camerarius[7] die veel minder lasten draegt als ick. In de overgesonden reeckening is niet te veranderen. De dachgelden, soo ick die stel, sijn mij belooft bij mijnheer den rijcxcancellier[8] tot verscheiden maele, die oock tot dien einde een memorie, die ick daerop hadde ingestelt, nae hem heeft genomen. Ick moet, soo dicwaels ick buiten Parijs te hove gae, eerlijck tracteren die mij van 's conincx[9] wege geleidt, gelijcke andere ambassadeurs doen uitgenomen die van Hollant[10], die sonder eeten t'huis comt, 'twelck geen reputatie en veroorsaect. Ick soecke de reisen niet ende gae noit dan bij expresse last van de coninginne[11] ofte door heel dwingende noodt meest om de saecken van den hertogh van Wimar te vorderen. Die van Venegië[12] gaet wel driemael meer den coninc begroeten. Ick en steecke niet op van mijne gagie ende can oversulcx de reise op mijne costen niet doen. Altijd te Parijs te blijven soude mijnen lust wel sijn, maer den publycquen dienst laet dat niet toe.

De maetroosen, die in scheepsdienst sijn gequetst, comen tot laste van het schip. Soo moeten oock bij de croon de costen gedraegen werden, die veroorsaect sijn door het ongeluck dat de mijnen[13] met mijn seer groot perijckel in den dienst van Swede comende van den coninck sijn overgecomen. Soo ick naeuw mijn proffijt sochte, soo soude ick in reeckening gebracht hebben de roucledere bij mij gedaen maecken om den rouw van den landgraef[14] ende Savoier[15] gelijck andere

1 Pieter de Groot.
2 Samson Johnson, predikant van de koningin van Bohemen.
3 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 De overwinning van 18 februari; zie no. 3987, p. 119 n. 5.
5 Nicolaes van Kinschot, pensionaris van Delft. Ten gevolge van de moeilijkheden rond de benoeming van een nieuwe advocaat-fiscaal bleef Van Kinschot het advocaat-fiscaalschap voorlopig waarnemen.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 Axel Oxenstierna.
9 Lodewijk XIII.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
11 Christina van Zweden.
12 Anzolo Correr.
13 De gewonde lakei en de gedode koetsier bij de overval op de koets; zie dl. IX, no. 3677 p. 457 en bijlage no. 8, p. 805-807 aldaar.
14 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, gestorven op 1 oktober 1637.
15 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, gestorven op 7 oktober 1637.

ambassadeurs hebben gedaen. UE. gelieve dese redenen aan d'heer Spierinck[1] te representeren. Van 'tgunt redelijck is af te wijcken can ick niet doen. Sijne Ed. recommandatie aen mijn heer den schatmeester[2] can niet als goed doen.

't Is redelijck, dat Vrancrijck begeert, dat de Vereenigde Nederlanden wat treffelijcks doen voor het gelt tot dien einde belooft, ende twijffele niet, off daerop sal gelet werden soo veel doenlijck is.

Wij hebben dese vastelavontdagen getraicteert den prins[3], die uit Sweden hier is incognito, d'heer Vicquefort[4], Euskercken[5], Heufd met veele Sweden ende onder veele gesontheden die van de Staten-Generael niet vergeten.

Ick bidde God om de Uwe.

Tot Parijs, den 12 maert 1639.

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 12 martii 1639.

4015. 1639 maart 13. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Proficiscitur ad vos advocatus Guistenus[7], qui aliqua illic expedienda habet negotia, in quibus tuam requiret operam. Is me opere rogavit maximo, ut sibi liceret aliquas a nobis afferre litteras viam accessui ad te facturas. Quare rogatum te velim, ut Guistenum hunc, hominem neque malum neque inficetum, amicitia tua honorare velis, quod cum tuae vitae instituto condignum sit, impetraturum me confido.

Accepi a filio[8], quem cras Ultrajecto expectamus, hunc cum litteris fasciculum, per aliquem amicorum ad te mittendum; eum huic tradidi sciens futurum, ut recte curetur.

Allocuti me sunt per hos dies Elzevirii[9] de Notis tuis in Tacitum dicentes se adornare novam Taciti editionem[10]. Ego ut eas in nostra esse potestate quam maxime desidero ut per occasionem imprimantur, ita auctor tibi non sum, ut eas Elzeviriis mittas; nimis enim pendent a quibusdam hominibus tui honoris invidis;

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 Gabriel Bengtsson Oxenstierna († 1656), vanaf 1634 rijksschatmeester; hij was een der regenten en voogden van de minderjarige koningin Christina van Zweden.
3 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken. Door zijn moeder, Katharina, was hij erfprins van Zweden; zie dl. IX, p. 345 n. 7.
4 Joachim de Wicquefort.
5 Johan van Euskercken, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 4016 beantw. d. no. 4036.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Pieter de Groot.
9 Abraham en Bonaventura Elzevier, boekdrukkers te Leiden.
10 Het werd *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 515.

deinde et operis utuntur minime fidis ita ut ipsae exercitationes Heinsii[1], quae nondum prodeunt, a multis jam legantur. Tu hac de re quod optimum factu esse judicabis, constitues.

Vale, frater optime, et nos, ut facis, amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIII Martij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède prez le Roy Très-chrestien. A Paris.

In dorso schreef Grotius: 13 Martii 1639 W. de Groot.

4016. 1639 maart 14. Van Willem de Groot[2].

Frater optime,

Scribo aliquoties per amicos, qui me rogant, ut litteris ad te meis aditum ad familiaritatem tuam patefaciam[3], quare aliquando per nuntios ordinarios scribere intermitto.

Nunc hoc tantum dicam satis prospere mecum hac septimana actum, quem epistola ad id missa Societas Indicana Orientalis in locum demortui Sorgii[4] advocatum suum in hac curia suffecit; quod quanquam non magni momenti est, eo tamen mihi gloriosius accidit, quod posthabito multorum ambitu irrequisiti me legerunt neque amplius praestare Graswinkelio[5] potuit socer Lonius[6]. Subscripsit epistolae

1 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur. Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior. Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgduni Batavorvm. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.

2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 4015 beantw. d. no. 4036.

3 In de tekst is ‘patefaciam’ verbeterd uit ‘patefaciant’.

4 Nicolaes van Sorgen, gestorven op 23 januari 1639. Over de benoemingen tot advocaat van de Oostindische Compagnie zie men Pieter van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie* (ed. Dr. F.W. Stapel) Eerste Boek, Deel II, p. 305 en Hs. Den Haag, ARA, Kol. Archief no. 250, Resolutien van de Seventienen beginnend 18 Maart 1635 en ijndigende 31 Augustus 1643, f. 269, dd. 9 maart 1639: ‘Ter vergaderinghe geproponeert zijnde, dat - vermits het overlijden van de heer advocaet van Sorgen sal.r en dat den advocaet mr. Jean Broers nu tot Amsterdam is comen woonen -, de Compagnie van andere in haer plaets zal dienen voorsien, opdat de Compagnie bij alle voorvallende gelegentheden wel mach gedient werden, Is goetgevonden tot het getal van de ordinaris advocaten van de Compagnie in 's-Gravenhaghe te adsumeren d'heeren en meesters Marten Paets, Dirck Graswinckel, Willem de Groot, Paulus van Aenen en Abraham Boreel’.

5 Dirck Graswinckel.

6 Arnold van Loon.

Teulingius[7], vir bene de republica meritus, cujus filius[8] advocatus mihi filioque tuo[9] familiaris propediem ad vos veniet, quem ut amare digneris, obnixe rogo.

7 Diederick Tholincx.
8 Arnold Tholincx.
9 Pieter de Groot.

Negotia publica quod attinet, ea, ut solent, lente procedunt. Princeps[1] duo castella ad muniendam Bredam extrui curat eamque in rem tria militum millia illuc praemisit, ut praesidio sint vallum structuris.

Amstelodamenses in comitiis Ordinum legi fecerunt responsum suum ad postulata nomine faederatorum sibi insolito hactenus exemplo facta; id responsum plerisque civitatibus placet, sed interea foederati operam dabunt, ut concordiam et consensum hac in parte hujus provintiae turbent. Princeps aegre fert eos, qui suo quoque nomine venerant, eo pacto repulsos fuisse; derivant aulici invidiam in Oetgesium[2] aliosque.

Inter Hollandiam et Selandiam de summi senatus praeside et graphiario lites nondum componuntur, quia conditionibus non iniquis a Selandis oblatis assensum sinum accommodare nolunt Lugdunenses et Medemelacenses neque suffragiis se vinci pati volunt.

Camerarius junior[3] cum apud Spiringium[4] nuper queretur, de non soluta, quam ex mandato cancellarii[5] accipere debebat, pecunia et potestationem se interpositurum super ea re diceret, ipse illi bis terve alapam interminatus est, nisi alter, non sine testatione animi exulcerati, e domo excessisset.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIV Martij 1639.

In margine staat: Architalassus noster[6] cum aliquot navibus hodie petiit Oceanum Dunkerkanorum destinationi occursurus.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 14 Martii 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: rec. 22 Martij.

4017. 1639 maart 14. Van N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

De schriftelijcke propositie bij de Staten-Generael in de vergaderynge van Hollant gedaen is bij Amsterdam schriftelijck beantwoort. De eerste heeft Aelianus[8] mij belooft uEd. te sullen senden, sal sorgen, indien hij de antwoorde becomt, dat uEd. oock een dubbelt daervan crijge.

1 Frederik Hendrik.
2 Anthony Oetgens van Waveren (1585-1658).
3 Joachim Camerarius.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Maerten Harpertsz. Tromp.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72j. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. N. van Reigersb.*, p. 523. Antw. op no. 4005?; beantw. d. no. 4038.
8 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.

Naer mij is geseyt passeren sij niet ongeraeckt, dat de gedeputeerde van die provintiën, die selffs niet goetvinden te practizeren hetgene men haer wil obtrude-

ren, hare persuasiën[1] daertoe emploieren denoterende daermede, soo het wert wtgeleyt, den heer Vosbergen[2], die hem daermede excuseert, dat hij om het point raeckende het verhuyren van scepen mede was gegaen, hetwelck andere meenen dat hij hadde behooren te specificere(n), sulckx men in de extensiën van attestatiën, daeronder verscheyde getuygen eenyge, niet alles, advoueren, gewent is te doen.

Het verblijven van de keyserse in den lande van Cleeff, verstercken van Calcar ende Goch mitsgaders commissiën tot lichten van vierduysent paerden aen de oostzijde van den Rhijn, gegeven bij den keyser[3] aen Gronsvelt[4] ende Boninckhuysen[5] geven groote redenen van achterdencken, dat men de gedachten van desen staet naer die contreën sal willen trecken ende andere desseins beletten.

Dat den conynck van Polen[6] met het heffen van den tol voortgaet, wert hier noch gelooft, gelijck oock de opinie is, dat Engelant ende Schotlant in de wapenen sullen commen, ende meent men den conynck[7] niet onaengenaem wesen sullen de officiën, die desen staet sal willen doen, hoewel noch geen antwoorde daerover van de heer Ioachimi[8] is gecommen, sijnde den gemelten conynck door den heer van Heenvliet[9] bij ordre van sijne Hoocheyt[10] alreede besonden geweest om, soo (men) meent, sijne m^{teyts} intentie te verstaen, hetwelck affgenomen wert uyt het schrijven aen de Staten van den heer Ioachimi in date den 2 Martii, daerbij hij met decipiëren van een persoon, die den conynck een uyr in sijn cabinet heeft gesproocken ende datelijck naer Neerlant, vanwaer hij gecommen was, wederom was verreyst, confirmeert de opinie ende geruchten, die te voren hadden gelopen van het vertreck van de heer van Heenvliet.

Om te vermijden disputen van commandement onder de twee viceadmiralen van Hollant ende Zeelant[11] wert den admirael[12] selffs gesonden.

Over de gevangen schippers sijn de rechters vergadert ende de bewinthebberen van .....[13] wachten op de voorslagen van Vranckerijck.

Van Rotterdam wacht ik bescheyt[14] ende sal garen wat mogelijck is tot die saecke ende recouvrement van de papieren contribueren.

Desen 14 Martii 1639.

Adres: Mevrouw Mevrouw de Groot tot Paris.

In dorso schreef Grotius: 14 Martij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 22 Martij.

1 In de tekst staat, afgebroken: persuasi / ven.
2 Caspar van Vosbergen.
3 Ferdinand III.
4 Jobst Maximilian von Gronsfeld (1598-1662).
5 Lothar Dietrich, Freiherr von Bönninghausen (1598-1657).
6 Wladislas IV (VII) van Polen.
7 Karel I van Engeland.
8 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats gezant te Londen.
9 Johan Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet.
10 Frederik Hendrik.
11 Witte Cornelisz. de With (1599-1658) en Johan Evertsen (1600-1666).
12 Maerten Harpertsz. Tromp.
13 Hier zal wel de Westindische Compagnie bedoeld worden.
14 Het betreft de pogingen namens Grotius door Van Reigersberch ondernomen om diens achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.

4018. 1639 maart 15. Van J. Foreest[1].

Hugoni Grotio, Suecorum apud christianissimum Galliarum regem legato.

Illustrissime vir,

Antiqua amicitia nostra et singulari humanitate vestra fretus commendo tibi his filium[2], quem vides, meum.

In eo omnis cura mea, ut nosti, stat; in te autem omnis spes ei apud te, praeter quem et legatum nostrum[3] neminem in illis locis notum habeo, bene fore.

Quidquid ei praestiteris, filio[4] et fratri tuo[5] proximis vicinis meis, cum quibus ego et filius meus integram amicitiam colimus, praestiteris. Idem enim iis a me fiet.

Me praeterea ita tibi ostrinxerit, ut nihil me ab amore et cultu tui avulsurum et tibi non dubium futurum sit, quin sim.

Excellentiae vestrae devotissimus cliens
J. Forestus.

Inopinato et febricitans cum precibus, ut Deus optimus maximus ab Excellentia vestra mea aant. avertat, dedi aant. Hagae Comitis dd.o Idibus Martiis MDCXXXIX.

4019. 1639 maart 15. Van G. Müller[6].

Illustrissime et excellentissime domine legate,

Postquam dominus Bannerius[7] ad fines usque Bohemiae cum equitatu progressus ac Lunaeburgensis conventus finitus est, adeo pacata ac tranquilla hic sunt omnia, ut quid ad Excellentiae vestrae literas 9/19 Febr. datas[8] respondeam lectione vestra dignum, vix reperiam.

Aiunt literae mercatorum Lipsensium caesum prope Zwickaviam Salis[9] ac capta a Bannerio signa equestria XXIV, pedestria XV ac ipsum ducem copiarum cum tribus aliis tribunis[10]. At ab ipso domino Bannerio toto mense epistolam accepimus nec unam.

Circa medium Februar. cum tormentis et peditatu in Magdeburgensi ac Halberstatensi episcopatibus haerebat adhuc dominus generalis Leonhardus Torstensohnius[11] mandata opperiens Bannerii, quem putant contra Marazinium[12] deleto Salis ultra processisse. Ingens penes hostes pavor est nec uspiam validae

1 Hs. Alkmaar, Gemeentearchief, familiearchief van Foreest, voorl. inv. nr. 59 aant.. Jan van Foreest (1586-1651) was raadsheer in de Hoge Raad.
2 Adriaen van Foreest.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
4 Pieter de Groot.
5 Willem de Groot.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., 30 Ah3. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3983; beantw. d. no. 4056. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 No. 3983.
9 Hans Wolf von Salis.
10 De kolonels Bauer, Spiegel en Mandelslohe.
11 Lennart Torstensson (1603-1651), Zweeds generaal.
12 Rudolph von Morzin (Morasin).

apparent copiae praeterquam quas Hazfeldius[1] circa Francofurtum colligere dicitur; quae tamen resistendo vel Bannerio vel duci Saxonico Bernhardo[2] pares esse vix poterunt.

Quo Curtius ille Viennensis[3], non Romanus[4], abierit, nec dum pro certo scimus. Sunt, qui dicant Hildeshemum ipsum concessisse spe dimovendi ducem Georgium[5] a conclusis conventus Lunaeburgensis. Verum in eum res iam est deducta statum, ut poenitentiae locus futurus esse vix possit.

Quae scripta sint ad regiam Sueciae Maiestatem ac dominum Bannerium, ea misi ad dominum Camerarium[6] Excellentiae porro vestrae communicanda.

Danus[7] ad literas domini legati Salvii[8] tacuit hactenus nec desunt, qui credant insidiari illum regem urbi Dantiscanae, quominus utilem Pomeraniam reddat Suedis.

Dominus legatus Rowus[9] adeo nihil hic agit, ut solita etiam inter legatos colloquia coitionesque cum domino legato Salvio ab aliquo tempore defugere videatur.

Bisterfeldius[10] etiam nunc in Batavis haeret ac ne literas quidem huc scribit. Postulatum principis ipsius[11], ut tres coronae ad Kal. Aprileis dominum Strasburgerum[12] aut quem alium cum sufficientibus mandatis ad principem in Transsylvaniam mittant, ut iniquum ita impossibile est. Ac ipse princeps minatus est, nisi eo ipso tempore quis compareat cum plenissimis mandatis, res suas cum Caesare[13] se acturum.

Dominum ducem Bernhardum Brisacum rediisse nunciant consilia communicaturum cum Erlachio[14] et Mockelio[15] contra Gallos et numos negantes et Brisacum ipsum cum Burgundiae comitatu appetentes. Doleo vicem tanti principis ac vereor vereorque, ne Galli olim p(oe)nas dent imprudentiae suae.

Deus cuncta dirigat in commodum ecclesiae ac reipublicae atque Excellentiam vestram quam diutissime incolumem praestet.

Excellentiae vestrae omni cultu et obsequio addictissimus
G. Müllerus lt. propria.

Dabam Hamburgi, die V/XV Martii anno 1639.

Excellentiae vestrae literae hic ab omnibus plane insidiis tutae sunt. Ut idem et in Suecia fiat, sedulo monebo atque idem se praestiturum dominus legatus Salvius recepit.

1 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
4 Marcus Curtius; zie 3983, p. 109 en n. 10 aldaar.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
6 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
7 Christiaan IV.
8 De Zweedse diplomaat Johan Adler Salvius.
9 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
10 Johann Heinrich von Bisterfeld.
11 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Paul Strasburgk.
13 Ferdinand III.
14 Johan Ludwig von Erlach.
15 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse hofraad en resident in de Elzas.

Onder aan de brief met latere hand: Inscriptio erat: A Son Excellence Monsieur Grotius, conseiller d'Estat et Ambassadeur de sa Majesté et Suède en France. Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Apr. n. st.

4020. 1639 maart 17. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Constituerat secum S.R. maiestas[2] Vilnae per aliquot menses manere, sed iam mutato consilio Grodnam concessit indeque, ut nonnullorum opinio est, brevi versus Prussiam nostram abibit. Ante discessum tamen regia Maiestas solemni ritu illustrissimo principi Iacobo[3] Curlandriae ducatum in feudum contulit his conditionibus, ut praedictus princeps toties quoties contributiones agrariae - vulgo poborii dictae - in regno Poloniae dabuntur, nomine earundem 10^{m} florenorum solvat, centum equites tempore belli suis sumptibus alat et duo templa in ditionibus suis pontificiis concedat.

Quid de negotio nostro vectigalaria tandem futurum sit, Deus novit. Brevi senatus noster ad regiam Maiestatem internuntios suos ablegabit ad continuandos inceptos tractatus et ad testandam humillimam suam observantiam promptissimumque regiae Maiestati obediendi animum, quoad privilegia et immunitates civitatis permittunt.

Deum precor, ut Excellentiam vestram sanam salvamque quam diutissime esse velit.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Jasky mpp.

Dab. Dantisci, XVII Martii Anno M.DC.XXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Aprilis.

4021. 1639 maart 17. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Il y a apparence que la diète de Bade[5] sera bien chaude, puisqu'au préallable on doit tenir un' autre particulière à Lucern où on attend l'ambassadeur de l'empereur[6]

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 17. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3981; beantw. d. no. 4070. Voor de schrijver Israel Köhne, genaamd von Jasky, zie men dl. VII, p. 441 n. 10.
2 Wladislas IV (VII) van Polen.
3 Jacob Kettler, hertog van Koerland.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
5 De landdag van Baden, gehouden van 27 maart tot 5 april 1639.
6 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.

après-demain pour préparer les esprits des cantons cattoliques à l'acceptation de ce qu'il voudra proposer généralement à Bade, où à mon advis on demandera la cassation des levées promises à la France par les protestans et refusées desià par les romanistes, le passage et vivres pour le recouvrement de la Bourgogne et de Brisac, points tout à fait contraires à la neutralité et lesquels on

ne pourra ne permettre ny refuser sans offenser dangereusement l'un et l'autre party.

Ie prévoy bien que pour éviter les brouilleries dans la Suisse on voudroit prendre en séquestre la Bourgogne à condition que les Suisses de l'une et l'autre religion la tinssent tant que la paix ne se fait, mais ie doute de la France si elle y voudra condescendre, et tant de délais qu'on employeroit par l'envoy des députés seroit nuisibles à tous deux partis.

Cependant on nous asseure que l'empereur viendra à Augspurg pour estre plus proche du Rhin et donner des ordres nécessaires à l'armée qu'on veut envoyer pour le recouvrement de Brisac et le secours de la Bourgogne qui est aux abois et n'y a que Dol qui puisse un peu tenir. On se promet néantmoins beaucoup de la diversion d'Espagne qui doit attaquer la France de deux costés et, si l'empereur peut, il ne manquera de faire le mesme du costé de la Bourgogne.

Ce qui se passe en Italie vous les verrez par cy-joincte relation[1], et de l'expédition des députez Grisons[2] on doute qu'elle soit bonne, puis ce que les trois ligues n'en ont point advis et tout ce qu'on en escrit vint de Milan. Seulement monsieur Priaulan[3] a esté à Coire en intention d'aller à Venise et soubs ce prétexte taster le prix des Grisons comme ils sont affectionnés à la France, mais par sa venue là donne tant d'ombrage aux chefs partisans d'Espagne qu'il y a falu qu'il rebrousast son chemin et s'en retournoist à Genève.

Les advis de Leipzig portent que Banier[4] a passé la Sale et ayant pris Hall estoit sur le point de mettre le siège devant Leipzig, ce qui donne une gran espouvante en ces pays-là.

Au reste ie voy par la vostre du 1. courrant[5] que les descomtes ne sont pas encor arrivées de Suède, ce qui m'afflige fort ne sçachant à quoy me résouldre. Il est bien nécessaire en ceste conjoncture des affaires que ie demeure icy, mais si monsieur Heuf[6] ne me paye ce mois au moins d'une partie, ie ne sçais sur quoy me plus fier estant vraysemblable que les descomtes qu'on attend depuis tant de mois ne viendront pas sitost. Cependant nos intérêts nous pressent de pourvoir à ce que ma femme[7] a dans la Voltoline, et sans l'argent ie ne puis remédier à rien. Oultre ce que monsieur Heuf me doit, mon gage me reste desià en arrière pour un an dereschef, chose du tout contraire à ce qu'on m'a promis. Si vous pouvez extorquer quelque chose de plus de monsieur Heuf ie vous supplie de m'en obliger et par ce moyen me délivrer de ce fâcheux voyage de Suède, auquel à ceste heur n'estant pas trop bien dispos i'ay peu de volonté.

Ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,

Vostre serviteur redevable

C. Marini.

De Zurig, ce 7/17 de Mars l'an 1639.

1 Ontbreekt.
2 Jacob Schmid von Grüneck, Rudolf Andreas von Salis-Zizers en Andreas Sprecher. Zij waren in 1637 naar Madrid vertrokken. Door de Spaanse koning overladen met geschenken en gunsten kwamen zij op 21 mei 1639 in Chur aan.
3 Benjamin Priolo (1602-1667).
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Ontbreekt.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Allessandra Paravicini Capelli.

Monsieur Haga[1] me confirme la prise de Babylonie par assaut et non par accord, come les Vénétiens publient et auquel le gran seigneur[2] auroit contrevenu. Le premier visyr[3] a esté tué en ceste prise qui est arrivée le iour de Novel et a esté facilité par ce qu'on a rempli la fosse de 14[m] sacs de laine sur lesquels les Turcs marchèrent pour entrer dans la ville par la brèche fait un peu devant.

In dorso schreef Grotius: 17 Martii 1639 Marin.

4022. 1639 maart 18. Van P. de Groot[4].

Venerande parens,

Venit ad vos iuvenis doctissimus A. Tholingius[5], scabini Amstelodamensis[6] filius. Pauca haec quae discedens a me petiit non potui negare eius amicitiae. Est iuvenis curiosus non minus quam studiosus noscendi omnia, quae prodest scire. Fuit mihi cum eo familiaritas, dum in hoc foro communia habuimus studia. Egit etiam causas diversas nec sine laude. Spero talem futurum, in quem non poenitebit tua collocasse beneficia.

Deus, venerande parens, vobis omnibus adsit salutifer.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

XVIII Martii MDCXXXIX. Hagae Com.

4023. 1639 maart 18. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Licet jam eorum, qui ad vos navigant, messem facere maximam: scripsi his diebus aliquoties[8], nunc iterum scribo per filium domini senatoris Forestii[9], qui profecto vir et omnes doctos amat et te facit plurimi, me quoque eo nomine non vulgari dignatur amicitia. Inhabitat jam is aedes nostris vicinas, unde et nobis jam quod illi olim evenit,

Notitiam primosque gradus vicinia fecit[10].

1 Cornelis Haga, Staats 'orator' te Constantinopel.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Tayyar Mehmet, gesneuveld op 24 december 1638.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
5 Arnold Tholincx.
6 Diederick Tholincx.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr.
8 Nos. 4015 en 4016 dd. resp. 13 en 14 maart.
9 Jan van Foreest.
10 Ovidius *Met.* IV. 59.

Ejus viri filio[11] siqua in parte potes prodesse crede te non tantum in dignum beneficia conferre, sed quicquid illi a te tribuetur, mihi etiam filioque tuo tribui.

11 Adriaen van Foreest.

Pluribus te non morabor, nam et ille ventos optat ferentes et ego illi omnia voveo prospera atque ita citius quam cogitaveram.

Manum de tabula cogor tollere.

Vale, frater optime, a me, patre[1], matre[2], uxore[3], liberis[4] et amicis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hage (*sic*), XVIII Martij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 18 Martii 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 19 Apr.

4024. 1639 maart 19. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime domine,

Dux Vinariensis[6] literarum Excellentiae vestrae datarum 7 Martii[7] spem in eo implevit, quod Brisacum Gallis flagranti studio id cupientibus non dedit. Caeterum inter praesentes offensas et cogitationes futuri anxius ex maerore contraxit morbum impeditusque Brisacum ire[8] cubat in arce Jouxii. Deus fortissimum principem valetudini rebusque agendis restituat. Ab hac aula pensio illi ordinaria promittitur extraordinariorum sumtuum nulla habita ratione. Sed habebit, ut dicitur, in Alsatia exercitum Feuquerius[9] seorsim a duce res Galliae promoturus. Et Germani duces regi[10], qui militant in locis duci vicinis, militem conscribunt, ac sic[11] duci auferunt facultatem suas augendi copias; quae si essent, quales vellemus et duci corpus nunc esset magni animi ministerio par, pulchra spes esset resuscitandi per Germaniam partes intermortuas Ulma et, ut credibile est, aliis civitatibus id cummaxime exspectantibus.

Literas et imperatoris[12] et Claudiae[13] ad Helvetios vidi. Blandius agunt quam antehac idque vel unum Helvetios reddere debet cautiores. At ipsi non minus quam

1 Jan de Groot.
2 Aeltgen Borre van Overschie.
3 Alida Graswinckel.
4 Voor hun namen zie men no. 3919, p. 16 n. 7.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 172; gedeelt. copie Hamburg, Staats- und Univ. bibl. supell. ep. 108, f.º 20-21 (met enige verschillen). Gedrukt *Epist.*, p. 515. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Ontbreekt.
8 In de copie te Uppsala staat: via.
9 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
10 Lodewijk XIII.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: si.
12 Ferdinand III.
13 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk (1602-1648).

Rhaeti discordes inter se praebent viam externis factionibus. Et Galli et Hispani scribunt ibi militem. Caesariani etiam transitum postulant. Vallitelinates, cum videant eo loci res esse, ut ipsorum damno Hispani Rhaetorum

sibi amicitiam parent, ad exemplum Curiensium caedibus grassari et ipsi incipiunt interfecto Malacriadisio protestante[1] et additis minis idem eventurum aliis. Senatorum Tigurinorum quidam[2] sibi mortem fecit testatus saturum se vitae.

Dux Lotharingus[3] ad propinqua Vesontioni rediit habetque secum IV millia aut paullo amplius peditum, equites bis mille et quingentos.

D. Bannerii[4] sane egregii sunt processus, quibus si ex animo bene vellet Gallia, prospicio occasiones pulcherrimas, praesertim cum undique adsint nuntii de vi capto a Turca[5] Bagdeto, unde secuturae videntur cum Persa[6] induciae. Metuunt quidem rebus suis ac Dalmaticis[7] maxime possessionibus Veneti nondum certi suae pacis, quanquam restitutis commerciis. Sed spero futurum, ut ibi reddito sereno inquieta illa tempestas incumbat alio, quod sine nostro sociorum que nostrorum bono fieri nequit.

Sed terrent me alia, pontificis[8] legationes pro pace ad imperatorem Galliaeque et Hispaniae reges[9]. Novi cardinales in fabrica, quos inter et Noyerio[10] rerum Germanicarum tractatione id merito purpura destinatur.

Pontifex et episcopis quibusdam, inter eos et Carnutensi[11], qui frater est Estampii[12], in alios episcopos animadversionem mandavit. Isti[13] autem omnes, qui judices dati sunt, amicissimi sunt cardinali[14]. Et jam Mandensis episcopus[15] ob amicitiam cum regina matre[16] suspectus cardinali in Bastiliam datus est.

Videamus autem, quod consilium capturi sint Infrasaxonici, a quibus, ut et a rege Daniae[17] metus sperato citius nobis evanuit.

Cadit et hoc nobis commode, quod hostis eam init viam, qua nulla est melior ad nos tardatae pacis invidia exonerandos, cum diplomata dari Batavis, qualia data sunt olim, tergiversatur. Quamquam enim distinctae sunt res Suedicae a Gallicis, ut et Gallicae a Batavicis, tamen cum ea facta sint, quae jam innotuerunt omnibus foedera, nulla aequitatis specie postulare rex Danus aut alius quivis potest, ut aut sine Batavis Galli aut sine Gallis Suedi ad conditiones audiendas veniant. Atque in hac re ut maxime probabili in praesens immorari nostros malim quam alias convehere disputationes, in quibus tamen quaedam juris, quaedam utilitatis publicae specie[18] non carent.

1 Een lid van de familie Malacrida; vgl. no. 3986, p. 117 n. 11.
2 Hans Rütschi, gestorven op 16 februari 1639.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Safī, sjah van Perzië.
7 De copie te Uppsala heeft: Dalmoricis.
8 Urbanus VIII.
9 Lodewijk XIII en Philips IV.
10 François Sublet, seigneur de Noyers; de copie te Uppsala heeft: Nogerio.
11 Léonor d'Estampes de Valençay (1589-1651), bisschop van Chartres.
12 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
13 De copie te Uppsala heeft: Ipsi.
14 Richelieu.
15 Silvestre de Crusy de Marcillac († 1659), bisschop van Mende. De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Mardensis, en in plaats van Bastiliam: Basiliam.
16 Maria de Medici.
17 Christiaan IV.
18 De copie te Uppsala heeft: spe.

Electoris[1] totiusque domus Palatinae me, si quem alium, miseret; Scoticos autem morbos ad sanitatem perduci quam maxime cupiam, tum quod optime velim omni Magnae Britanniae Scotisque peculiariter ob eorum in rem Suedicam bona merita, tum quod res communes id flagitant. Solent in ejusmodi motibus calida esse initia, sed cum tempore lassari et plebs et nobilitas neque diu pati haec ab agris suis, illa[2] ab opificiis absentiam. Externa auxilia apparent nulla. Pecuniae sterilis est Scotia, sine qua bellum non durabile est. Praeterea facile inter capita oriuntur discordiae. In summa: dies plerunque pro principe.

Parlamentarius conventus nisi regis assensu justus haberi non potest. Merito autem rex quem dederat assensum revocabit, cum et in synodo, quae ipsis permissa erant, excesserint et contra regis praeceptum sumserint arma.

De reginae Anglicae[3] huc transitu mutata sunt consilia. Et qui ab ea huc venerat nobilis, Germanus nomine[4], in materno illo negotio nihil expedit.

In pace cum imperatore et ego arbitror Melandrum[5] progressum longius quam ut pedem referre aut possit aut velit. Tum vero videtur mihi de religione difficultas non ejusmodi esse, ut extricari nequeat.

D. Estampius hic est, nihil ei nocetur. Sed ad cardinalem aditum nondum habuit, qui eum incusat mandatorum suorum non bene observatorum, praesertim cum Melandro dedit pecuniam, priusquam stipulatus esset, ut ipse copiaeque ejus in Gallicum sacramentum transirent.

D. Osterwyckius[6] nihil aliud quam pecuniis instat. Caetera peraget Lestradius[7], quando Cnutium[8] huc remittere Batavis non placet. Plane credo propositum cardinali strenue agere in Belgico fine. Cavendum, ne rursus nimia propinquitas Gallorum et Batavorum suspiciones et simultates serat. Satis patet Belgica, ut dissitis in regionibus fines suos proferre utrique possint[9].

Deus et haec et alia omnia ad christiani orbis bonum regat Excellentiamque vestram et omnes ei caros diu sospitet.

Excellentiae vestrae optima fide addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Martij anni 1639.

Versus Caledonios[10] legi. Videtur mihi qui scripsit nec bonus[11] esse poeta nec civis optimus. Tum vero inscriptio satis inepta est.

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: illam.
3 Henriette Marie.
4 Henry Jermyn.
5 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
6 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
7 Godefroi d'Estrades, Frans diplomaat.
8 Johan de Knuyt.
9 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: possent.
10 De opmerking van Grotius biedt te weinig houvast om gedicht en auteur met zekerheid aan te wijzen. Dat verzen van Buchanan bedoeld zouden kunnen zijn lijkt niet erg waarschijnlijk. C.V. Wedgwood's *Poetry and Politics under the Stuarts* vermeldt wel een aantal latere Schotse politieke dichters, maar die schreven alleen in het Engels, en ik vraag me af of het hier om in het Engels of in het Latijn geschreven poëzie gaat.
11 De uitgave der *Epist.* heeft ten onrechte: vanus.

Mantuana[1] plane Galliam deserit. Incalescit tamen in Montisferratensi territorio bellum ob Casale et loca, quae Galli tenent. Sabaudorum consilia Genevensibus suspecta sunt.

Gotzius[2] capite luit non dolum, sed culpam.

Dux Vinariensis extra praesidia contrahere poterit ad summum quinque millia peditum tria equitum.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Haga Com: 16/26 martij 1639.

4025. 1639 maart 19. Aan M. Casaubonus[3].

Vir reverende,

Venit ad vos Richewartius[4], bono ingenio egregioque literarum tinctu juvenis pluraque discendi cupidus. Haec illum causa in Angliam agit et ut eruditos videat, in quibus illustre obtines nomen. Amo illum tum ob alia tum quod, cum Romae vivere sine suo sumptu posset, justas causas habuit, cur eam vitam spreverit neque minus justas, cur miscere se nolit Batavorum turbis. Poterit forte in Anglia opera ipsius alicui esse non inutilis.

Ego qui te norim ea esse bonitate, ut omnes literatos demerendi occasiones non arripias tantum oblatas, sed et quaeras ultro, facturum me putavi, quod utrique debeo, si te ipsi notum cum virtutibus tuis facerem, ipsum autem tibi commendarem.

Vale, vir doctissime.

Tui nominis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, IX/XIX Martii anni MDCXXXIX.

4026. 1639 maart 19. Aan G. Müller[5].

Nobilissime domine,

1 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
2 Johann, graaf van Götz.
3 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 516. Mericus Casaubonus (1599-1671) was protestants theoloog en klassiek-filoloog te Oxford.
4 Justus Rijckewaerdt.
5 Copie Kopenhagen, Kong. Bibl., Ny Kgl. Saml. 2330 (met enige in andere hand aangebrachte correcties). Gedrukt *Epist.*, p. 516.

Non ita meis incommodis damnisque[6] percellor, ut non illustrissimo domino Salvio[7] vestraeque Nobilitati optem persolvi melius ea, sine quibus neque dignitas sustineri neque animi alacritas retineri possunt. Mihi et dominus Spiringius[8] et

6 Dit woord ontbreekt in de copie te Kopenhagen.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
8 Petter Spiring Silvercrona.

Heufdius[1] egregia pollicentur. Sed hactenus de tanta summa, quam erogo quotidie nec[2] teruncium accepi. Spero magnum dominum cancellarium[3] rationes inventurum in posterum, quae me ab hac sollicitudine liberent.

Domini Bannerii[4] res prosperas laetus intelligo. Spero eum brevi prope a nobis abfore. Quod si nunc dux Bernhardus[5] valeret, quem Iouxii morbus ex aegritudine animi contractus retinet, haberetque copias, quales vellet, possent resurgere afflictae per Germaniam res et, quod his diebus regi[6] ostendi tum factis foederibus tum et communi utilitati congruere, transferri in eas partes unde venit, bellum, ut qui Germaniae malis fruuntur, adeo non indolent, suarum rerum damno ac metu ad pacem bona fide expetendam cogantur. Sed et quae debetur duci pensio tarde procedit[7] et offensam non dissimulat cardinalis[8] et rex Germanicas suas cohortes tum Basileae tum Argentorati dilectu[9] instituto augens substrahit duci militem, pecuniae abundantior eoque largior. Praeterea ut res illis in locis Galliae, non Germaniae gerantur, habiturus dicitur in Alsatia exercitum Feuquerius[10]. Si aut Suedia, quae bene duci vult, pecuniam haberet, aut qui habet Anglus, duci eam daret, non dubito, quin hoc anno res ingentes sperare nobis liceret. Nunc hac in parte rebus laborantibus spes nobis omnis in domino Bannerio est, forte et aliquid in Turca[11], qui capto, ut rumor ab Italia fert, Bagdeto bellum cum Persa[12] finire vult quaesiturus alios, in quos incurset quietis impatiens.

Veneti extra metum non sunt pacis adhuc suae incerti, quanquam reddita et commerciis libertas. Itaque Dalmatiae loca quantum possunt firmant operibus, milite, classe. Sed spero Gallos id effecturos in aula Ottomannica, ut coeat pax talibus legibus, quae neque graves nimium sint divitibus Venetis neque ingratae avidis donorum Turcis. Id si fiat, viderint Hungariae et Poloniae reges[13].

Quae suadet dominus Bannerius Brunsvicensibus Lunaeburgicisque ducibus[14] ratione[15] non carent. Sed, ni fallor, metus, ne res imperatoris[16] aliquando resurgant, tum et pudor, ne toties mutatae fidei arguantur, detinebit eos in periculoso illo statu neutra arma sequentium.

Illustrissimi domini Bannerii literis ad electoris Saxonis filium[17] delectatus

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 De copie te Kopenhagen heeft: ne.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Lodewijk XIII.
7 De copie te Kopenhagen heeft - wel abusievelijk -: procedet.
8 Richelieu.
9 De copie te Kopenhagen heeft abusievelijk: dilecto.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Safī, sjah van Perzië. Het beleg van Bagdad was op 15 november 1638 begonnen. Op 24 december 1638 kwam de stad in Turkse handen.
13 Ferdinand III en Wladislas IV (VII).
14 Georg, August en Friedrich, hertogen van Braunschweig-Lüneburg.
15 De copie te Kopenhagen heeft: rationibus.
16 Ferdinand III.
17 August, hertog van Saksen-Weissenfels (1614-1680); voor deze brief zie men: Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.

sum redeunte mihi in memoriam Lysandri[1] dicto: qui gladium teneat, eum de terrarum finibus optime disputare[2].

Placent et illustrissimi domini Salvii literae ad regem Daniae[3] qui certe nihil habet, quod de nobis queratur, quamdiu Batavis, sine quibus agere Gallia non potest, non minus[4] quam sine Gallia Suedi, non cavetur de tuto itinere ex[5] recepta semel formula. Quando armorum a rege Daniae metus abscessit reque compertum est non posse ab eo diu inutilem militem ali, verba ejus non facient, quominus Suedi nostri et belli et pacis negotium ex suo magis quam ex ipsius usu digerant.

Dolent mihi quae de principe electore[6] vestra Nobilitas scribit; non magni negotii res est adeo concussum principem funditus evertere. Est sane, qualem Nobilitas vestra describit, dominus Rusdorfius[7].

Britannis otii cupido male cedit, quod foris cum lucro habere potuerunt cum damno inveniunt domi. Et quantum video nondum curationem patitur illud malorum novis, ut fit in seditione causis quotidie accrescentibus[8]. Id si ita durat, habebunt quidem Angli, quo se nobis excusent, ne arma socient, sed quominus et nos ipsorum exemplo fruamur spectaculo obstare non poterunt.

Gotzius[9] capite amputato Ingolstadii docet, quam periculosa sint ista imperia. Dux Vinariensis ut sua tutetur aliquid habet, id est extra praesidia quinque peditum, tria equitum millia ad portanda trans Rhenum arma non satis[10].

Deus, Nobilitatem vestram propitius tueri pergat.

Nobilitatis vestrae studiosissimus atque obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Martii 1639.

4027. 1639 maart 19. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Cum aditum ad regem[12] ut mos est, postulassem, venit ad me comes noster Brulonus[13] et post sermones alios significavit venisse se, ut intelligeret, quid regi dicturus essem. Regem enim dicebat saepe commoveri, ubi non exspectata audiret, quasi id diceret debere ei praemansum dari.

1 Lysander (± 455-395 v.Chr.), Spartaans vlootvoogd en staatsman.
2 Plutarchus *Vita Lysandri* 22. 1: ‘Ὁ ταύτης’, ἔφη, ‘κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται’.
3 Christiaan IV van Denemarken; de brief heb ik niet onder ogen gehad.
4 De copie te Kopenhagen heeft: magis.
5 Verbeterd uit ‘et’ naar de copie te Kopenhagen.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Johann Joachim von Rusdorf.
8 De copie te Kopenhagen heeft: augescentibus.
9 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
10 De woorden: ‘Gotzius ... satis’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
11 Gedeelt. copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4°. Gedrukt *Epist.*, p. 514; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 586; *Anthologia Grotiana*, p. 204.
12 Lodewijk XIII.
13 Anne, graaf van Brulon.

Ego ei de D. Bannerii[1] exercitu multa praedicabam egregia et quae grata futura regi et ego credebam et affirmabat ipse. Cum ultra me urgeret, dixi secuturum me mihi mandata.

Die impetrato a rege, qui fuit Lunae ultimus, regem reperi bene valentem et gratulatus ei de Castello, oppido agri Cameracensis, obsidioni exempto simulque de bono omine veris se tam auspicato aperientis, ostendi Suedos non esse cessatores et, cum ei de rebus D. Bannerii ea narrassem, quae mihi erant cognita, adjeci in animo fuisse ei interius penetrare Germaniam, si, quod speraverat, ducem Vinariensem[2] intellexisset et ipsum in propinqua venisse, ut, si qua ab hoste vis validior alteri ipsorum ingrueret, alter ad auxilium ferendum esset non ita longe. Scire regem duobus foederibus Wismariensi et Hamburgensi[3] in id conspiratum a regina nostra[4] atque ipso, ut bellum in proprias Austriacae domus terras inferretur, quando ejus domus principes Germaniae nihil miseresceret, imo et calamitates Germaniae potentiam ipsorum intenderent, augerent opulentiam. Remittendum bellum ad suam originem, sicut Romani fecissent qui ad liberandam sexdecim annorum malis Italiam Scipionem majorem[5] cum exercitu misissent in Africam eoque tractis Punicis viribus uno felice proelio finem imposuissent cruentissimo bello. Id ut fiat duci Vinariensi opus pecunia et milite, quando ea, quae nunc haberet, tot oppidorum praesidiis, si non exhaurirentur plane, minuerentur certe plurimum. Hyemem jam exeuntem fateri me et gaudere bene impensam et regis et ducis bono: regis ad circumjiciendum Galliae tutamentum ex comitatu Burgundiae, ducis autem ad refovendum peditem victu, equitem in equos reponendum; quae ex communi voto successisse utrique. Nunc vero, cum id anni appetat tempus, quod ad res agendas oportunissimum est, exspectare nos, ut rex illius propositi iis foederibus expressi memor duci Vinariensi det vires ad reperiendum iter eo ducens, ut eo conspecto etiam D. Bannerio detur fiducia ulterius se injiciendi in terras hostiles; id si fiat, reginae quoque nostrae decretum, quamprimum se aperiret mare, Bannerio submittere novum militem, alimenta et omnem belli paratum.

Praeterea pro confecto habens quod mihi erat pollicitus D. Chavigniacus[6], gratias egi regi pro concessa nobis evectione telarum cannabacearum, quae usui reginae nostrae futurae essent ad rem navalem, curandam nunc multo quam ante diligentius, sive ad ineundos Germaniae amnes sive ad tuendam maris possessionem contra novas hostium e Prussia molitiones. Si qua in re rex opus haberet rebus in Suedia abundantibus, non abfuturam ipsius beneficio vicem.

His rex auditis de cannabaceis telis, ut postulatis nostris mos geretur, imperasse se dicebat Chavigniaco; se suam causam nunquam a regina Suedica separaturum. Ad illud praecipuum de duce Vinariensi nihil aliud quam cum multis in locis distringeretur, non posse se, quae vellet, omnia.

Repetii orare, ut hoc vel imprimis curae suae duceret, neque id reginae

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Zie dl. IX, p. 129 nn. 2 en 10.
4 Christina van Zweden.
5 Publius Cornelius Scipio Africanus Maior (± 235-183). Vgl. Livius, XXX, 27-28 en 35, 11.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

Suedicae magis quam ipsius interesse. Tantam enim, si id fiat, fore virium hostilium distractionem, ut ea et tempus et locum libera datura sit regi ad res suas promovendas in Belgico Hispanicoque fine. Deum hactenus favisse et ipsius et Suedicis armis bonamque mihi spem esse futurum, ut id porro duret, quando et reginae nostrae et ipsi regi nihil bello quaeratur praeter bonam solidamque et christiano orbi omni communem pacem.

Verum neque de hoc pacis desiderio neque de transferendo in terras Austriacas bello quicquam rex dixit, sive quod improvisa haec illi obvenerant, sive quod altius aliquid lateat. Namque et nuntios praeter eum, qui nunc hic est[1], audio duos[2] adventare, alterum, qui fascias ferat a pontifice[3], ut loquuntur, benedictas ad D. delphinum[4], alterum, qui pacis inter pontifici obedientes sit hortator nostro, si is audiatur, haud dubie malo.

Certant hic interim et luxus et onera nova. Nam postremae, quae apud cardinalem[5] actae sunt, choreae, si impendia undique in summam colligantur, non minus constitere centum francorum millibus, quorum triginta millia intribuit ipse cardinalis. Onera autem primum in peregrinos ita sunt gravia, ut magnam minentur commerciis fugam; tum vero in agris alibi ingens est egestas, alibi et vastitas. Urbes autem, et haec maxime, pecuniam ostentando tributa irritant et tamen, si comparatio fiat, multum his parcitur.

Nihil boni facturos Gallos pro duce Vinariensi pro certo habeo. Nam ex quo huc rediit Insulanus[6], conquestus est apud Heufdium[7] cardinalis non modo non venisse ducem in hanc aulam, quod tum rex speraret, tum ipse cardinalis propioris amicitiae cum duce ineundae desiderio, sed et mutationem in eo non levem deprehendi, oblique et eo directo sermone quasi metueret, ne Brissacum dux imperatori[8] traderet; non quod revera id metuant, sed ut aliquid habeant, quod praetexant cupiditati suae. Nunc id agunt, ut ducis, quem et potentem et vicinum nolunt, vires destruant. Dant enim Feuquerio[9] magnum exercitum, qui per Alsatiam res Galliae sit promoturus. Tum vero augent Germanicas suas cohortes ac turmas, quarum praefecti alii Basileam, alii Argentoratum ivere militem quaesituri tum praesente pecunia, quam rex illis dat liberaliter. Ita fiet, ne dux in locis sibi propinquis invenire militem queat ad copias suas supplendas augendasque. Inter cetera dixerat cardinalis nescire se, unde haec esset in duce a Gallia animi alienatio, nisi quod crederet Vicquefordium[10] et alios quosdam has serere simultates. Jam vero super haec intelligo ducem satis conjicientem, quanto ardens Gallorum in hac re cupiditas fuit, tanto elusam in odium gravius erupturam contracta inde animi aegritudine incidisse in morbos, qui anxietatem atque maerorem sequi solent. Id ei impedimentum fuisse, quominus iter Brissacum perficeret.

1 Giorgio Bolognetti.
2 Federico Sforza. Hij kwam op 19 juni te Parijs aan; de andere extraordinarius nuntius was Ranuccio Scotti.
3 Urbanus VIII.
4 Lodewijk XIV.
5 Richelieu.
6 Melchior de L'Isle.
7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
8 Ferdinand III.
9 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
10 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard van Saksen-Weimar.

Cubare eum in arce Jouxii. De pecunia tamen ordinariae pensionis charta aliqua - sed incertum, quando effectum habitura - data Heufdio est nulla impendiorum extraordinariorum habita ratione. Haec omnia sollicitum me faciunt, ut dux hoc anno ea inchoare possit, quae et ipsius gloriae et communi rei conducerent maxime.

Mitto permissum regis de evectu cannabacearum. Par exemplum ad Thorium[1] mitto. Omnino opus erit, Labardeus[2], qui et saepe nobis utilis fuit et erit in posterum, aliqua liberalitate permulceatur, ut ab aliis, qui ejus opera indigent, fieri solet. Omnia enim externa aut deproperantur aut tardantur, ut ipsi placet, saepe aliud agente Chavigniaco.

De Bagdeto duplex venit fama. Alii oppugnatum dicunt, alii expugnatum, et vi quidem ac multa Persarum caede. Et haec fama plures auctores habet. Quod si est, videtur non dubitandum de indutiis cum Persa[3].

Veneti non immerito timent. Nihil enim certi habent de sua pace restitutis quanquam commerciis. Itaque dilectus et alia bello necessaria majori diligentia resumunt pro Dalmatiae locis maxime solliciti. Et nostra et sociorum omnium nostrorum plurimum interest, ut vis Turcica quovis alio potius vertatur. Ob hunc metum Veneti non modo cum pontifice quae habent controversa componunt, sed et imperatori Hispanisque se obsequentes praebent.

In Italia manet cum imperio cardinalis Valetta[4] solus suae domus mala non sentiens exspectatque majores copias. Nam et Leganesius[5] novas ex Hispania opperitur.

Mantuana[6] se eripuit bello, sed non eo magis quiescitur in Montiferratensi agro Casale Gallis tenentibus et commerciis, quae inter partis utriusque populos permissa hactenus fuerant, abscissis atroce in Gallos et Gallorum arma sequentes Hispanorum edicto.

Princeps Condaeus[7] abibit brevi, habiturus exercitum ad Hispaniae fines. Guebrianus[8] in comitatu Burgundiae rem geret.

Ad Belgicum finem tripartito res geretur sub ducibus Mileraeo[9], unde non longe aberit cardinalis, Castilionaeo[10], Halerio[11]. Nuper cum apud cardinalem Riceliacum choreae agitarentur, dispositor ibi rerum fuit Carnutensis episcopus[12], qui nunc cum aliquot episcopis aliis cardinali caris a pontifice datus judex est ad corrigendos episcoporum mores, quorum unus, Mandae episcopus[13], in Bastiliam adductus est creditus aliqua moliri pro regina matre[14], in cujus negotio Anglus, nomine Germanus[15], nihildum proficit.

1 Johannes Le Thor, koopman te Amsterdam.
2 Jean de La Barde.
3 Safī, sjah van Perzië.
4 Louis de Nogaret de La Valette.
5 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
6 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
10 Gaspar de Coligny, hertog van Châtillon.
11 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
12 Léonor d'Estampes de Valençay, bisschop van Chartres.
13 Silvestre de Crusy de Marcillac, bisschop van Mende.
14 Maria de Medici.
15 Henry Jermyn.

Licestrius[1] comes accepta a rege suo venia it in Angliam ob res suas privatas, quae longiorem ejus absentiam non ferunt brevi, ut ait, reversurus.

Estampius[2], Carnutensis quem dixi episcopi frater, a legatione Batavica revocatus, cardinalem videre nondum potuit mandatorum non satis exacte curatorum reus.

Regina Angliae[3] quod huc non venit, rex Galliae in causa est, qui dixit non tempestivum id fore se ad exercitus proficiscente. Multi autem existimant id agere cardinalem, ut rex finibus Galliae ob bellum Italicum excedat; ipse autem quod nunc re habet ejus et nomen adipiscatur et declaretur regens Franciae, qui honos olim abbati Sugerio[4] contigit.

Pontifex ad imperatorem, reges Galliae et Hispaniae[5] mittit pro pace facturusque est cardinales novos. Rumor hic est, inter eos fore Noyerium[6], hominem romanis rebus addictissimum.

Dunquercani post acceptam cladem reparatis viribus in mari revalescunt captato abitu Batavae classis, cui successum oportuit priusquam statione abiret.

Daniae regis[7] filius[8] Veronae, quod literas pro tuto itinere per juvenilem imprudentiam secum non attulisset, libertatem debebit Hispano legato[9], qui ejus negotii commendationem suscepit.

Veneti legem severam fecere contra epularum sumtus coquis, qui in legem commissuri sunt, ad remigium damnatis.

Senatorum quidam existimant non dandum Turcae[10] tempus se parandi, sed a Venetis inchoandum bellum. Quod aliis praeferentibus quae timidi cauta vocant, aegre persuadebitur.

Nuper hic contumeliosus in cardinalem libellus[11] cum inscriptione ad regem jactatus fuit in cubiculo regis, sed eum, bono cardinalis, puer cubiculi non ad regem, sed ad custodiae praefectum[12] detulit, is vero ad Noyerium, qui aperuit.

Inter cancellarium Franciae[13] et Bulionium[14] gravia fuere ob causam quandam tributariam verborum certamina non sine mutua famae laceratione. Bulionii et sententia et auctoritas apud cardinalem praevaluit.

Trecenses in Campania jussi sunt quicquid in agris est alimentorum in urbem suam convehere, quod in eam partem se injecturus hostis crederetur.

Frustra ab Hispanis per Helvetios laboratur, ut comitatus Burgundiae pacem habeat praevalente apud Gallos spe totam adjiciendi regno, nec sine causa, cum indigenae hostilem in Gallos animum satis nudaverint. Et pro Gallia et pro

1 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
2 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
3 Henriette Marie.
4 Suger, abt van Saint-Denis (± 1081-1151).
5 Lodewijk XIII en Philips IV.
6 François Sublet, seigneur de Noyers.
7 Christiaan IV.
8 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein.
9 Juan Antonio de Vera, graaf van La Roca.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Niet geïdentificeerd.
12 Niet geïdentificeerd.
13 Pierre Séguier.
14 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.

Hispania miles apud Helvetios scribitur. Etiam transeundi jus poscit imperatoris legatus[1].

Ulma ita male est a caesarianis habita, ut, si exercitus aliquis noster sociorumve in propinquo sit, facile ad derelictum foedus sit reditura. An idem cupiant Galli, alia dispectio est.

Ad Neuburgum pons reficitur. Dux Carolus[2] rediit in loca propinqua Vesontioni habens secum partim de suis, partim ex Goetsianis[3] copiis pedites paulo plus quater mille, equites bis mille quingentos.

Haec erant, Illustrissime domine, quae nunc habemus; Deum vero rogo, ut ea det, quae optima sunt orbi christiano regnoque praesertim Suedico ac reginae tuaeque Sublimitati.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Martii 1639.

Haec postquam scripseram, venit ad nos illustris baro Gabriel Oxenstierna[4], cujus praesentia ita me recreavit, ut omnem mihi de rebus meis sollicitudinem, quanquam non sine causa gravem, absterserit. Rogo, regi gratiae habeantur de cannabaceis telis. Id enim futurum promisi, ut suspiciones evitarem quaesitae utilitatis privatae, quod saepe a legatis fieri solet. Pecuniae ne teruncium quidem accipio. Promittunt tamen Spiringius[5] Heufdiusque, sed incerta die. Interim ego difficulter nec sine damno gravi reperio, quae erogem ad tam longas necessitates. Rogo in posterum ratio ineatur, quae me tam molesta anxietate liberet, ut quae mihi incumbunt non cum fide tantum exsequar, sed et alacriter.

Goetsii praecisae sunt cervices Ingelstadii. Dux Vinariensis extra praesidia contrahere poterit peditum V millia, equitum tria. Id autem est ad parta tuenda aliquid, ad inferendum bellum non satis.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4028. 1639 maart 19. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

In homine ingrato semper credidi omnia latere vitia. Essem autem talis, nisi et agnoscerem et profiterer me quicquid habeo splendoris, quicquid fortunae debere Excellentiae vestrae domui. Nunquam quisquam cuiquam tam gratus advenit quam

1 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 517.

mihi illustris D. Gabriel Oxenstierna[7] tum ob ea, quae ipsius proximis debeo, tum ob vinculum commune bonarum literarum, in quibus tantum

7 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna, een der regenten en voogden van de minderjarige koningin Christina van Zweden.

fecit profectum, ut, etiamsi in minori fortuna esset, splendorem inde posset consequi, nunc vero splendorem addat familiae splendidissimae.

Literae mihi Sublimitatis tuae[1] tum per se fuere gratissimae, tum plurimum mihi addunt animi, cum ex iis disco meam in hac legatione operam non sane quam vellem utilem, sed plenam bonae fidei, tam benignis judiciis aestimari. Contendam igitur plus etiam posse quam possum, ne tantos viros regni principes[2] tam prolixe de me meritos aut judicii de me aut bonitatis in me suae poeniteat. Efficiam, ut illustris D. Baro et regem[3] et D. cardinalem[4] et quicquid hic conspici dignum est conspiciat et ab ipsis conspiciatur, quorum, ea est ipsius virtus, non hoc magis, quam illud ipsi erit honorificum.

Illustri D. Crusio[5], non jam dicam ob ipsius necessitudines, sed ob ipsum singularemque ipsius comitatem, tantum debeo, ut neque potuerim factis id ostendere neque nunc verbis queam praedicare. Sed si verum est, quod philosophi dicunt, gratum jam esse qui gratus esse voluit, illis quidem divitiis abundo; ac proinde, ne tempora regno debita morer, Deum precabor, ut cum regina[6] ac regno, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam omnesque ejus caritates tegat ac sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Martii 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4029. 1639 maart 21. Van N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

De eere van de victorie ter zee is bij desen staet, het profijt bij de Spaense gebleven die, daer onse ontramponeerde scepen weder op de cust hebben connen worden gebracht, voorleden vrijdag acht dagen met achtien scepen het geëmbarqueerde volck wt Dunckercken naer Passage hebben gebracht, daervan de croone van Vranckerijck directelijck, wij indirectelijck den ondienst sullen gevoelen. Eenyge sijn van opinie deselve scepen met gelt ende volck met de eersten wederom herrewaerts commen, andere dat de oorloochscepen sullen werden gebruyckt om de Westindische vloten in behouden haven te helpen.

Wat het Spaense secours in Brasiliën heeft verricht, hebben wij noch geen tijdynge. In Portugael equipeert men om nieuwe versterckynge derrewaerts te

1 Ontbreekt.
2 Zie voor de namen der regenten no. 3930, p. 32 n. 9.
3 Lodewijk XIII.
4 Richelieu.
5 Johan Jespersson Kruus, zoon van Jesper Mattsson Kruus van Harvila en van Brita de La Gardie. Zijn moeder was hertrouwd met Gabriel Gustavsson Oxenstierna.
6 Christina van Zweden.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K72k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 525. Antw. op no. 4014; beantw. d. no. 4049.

senden ende hier sijn de bewinthebbers wt alle cameren in goet getal bijeen om met verdubbelynge van de helft van het capitael ende een notabel subsidie van den staet de compangie nieuw vigeur te geven, daertoe goede inclinatie ende apparentie is. Artisosky[1] hout men, dat als generael over de artillerie met een troupe van twee duysent mannen daer is gearriveert.

Van eenych volck, dat wt Brabant soude gaen naer Engelant vernemen wij niet, hoewel men het oock daervoor hout, dat niet te hopen is, als extremitijt, daer men nochtans meent den conynck[2] sijn autoriteyt tegens de Scotten met groot gevaer door sal soucken te restitueren.

De roine-mère[3] heeft van de besoignes van den heer Knuyt[4] seer cleyn contentement ende schijnt Vranckrijck, wt wat insicht weet ick niet, nu sachter tegens dien heer gaet, die peryckel liep, indien verder met vigeur ware gepousseert, van te renverseren, hoewel groot maintien vint bij mevrouw de princesse[5].

Dat de saecken van den heer d'Estampes[6] sullen werden herstelt, geeft men ons impressiën door het credyt van den biscop van Chartres[7], die geseyt wert op vastenavont ende in de vasten de eere van mijnheer den cardinael[8] heeft ontfangen van sijne Eminentie te mogen tratteren ende sal het weynych contentement, dat men over de handelynge met mevrouw de lantgravinne[9] soude mogen hebben genomen, seer versachten, indien, gelijck men wil geloven, hare Altesse wederom in wapenen comt, waertoe de opiniaterheyt van den keyser[10] int stuck van religie, de victorie van de generael Bannier[11] tegens Salitz[12] ende de goede forces van den hertoch van Weymaren[13] veel souden connen contribueren, gelijck aen d'andere sijde de keyser spraecksamer werden sal wt vreese van den Grooten Heer[14], dewelcke den 24 December voorleden Bagadet[15] met gewelt hebbende verovert nieuwe desseins tegens het Roomse Rijck sal connen formeren.

In de particuliere handelynge tusschen den keyser ende de croone van Sweden schijnt den conynck van Denemarcken[16] voort te willen gaen nietiegenstaende de aenmanyngen van Vranckerijck ende Sweden, willende soo veel tijts niet verliesen als nodych is tot het obtineren van een pasport van desen staet.

Int lant van Cleeff houden de keyserse noch huys, ruineren seer de ingesetene, doch hout men seecker sij daer niet meenen te blijven, hebbende de plaetsen alleen met palissaden tegens een overval versien.

1 Christoffel van Artischau Arciszewsky.
2 Karel I van Engeland.
3 Maria de Medici.
4 Johan de Knuyt.
5 Amalia van Solms.
6 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
7 Léonor d'Estampes de Valençay, bisschop van Chartres.
8 Richelieu.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Ferdinand III.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Hans Wolf von Salis; zie no. 4019, p. 171 n. 9.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
15 Zie no. 4026, p. 180 n. 12.
16 Christiaan IV.

Het schrift van Amsterdam[1] loop[t] op de iustificatie van de proceduyren solverende de exempelen, die van Middelburg ende Utrecht werden geallegeert, dat de besendyng aen de Staten van Zeelant om Middelburg te induceren was gedaen, Amsterdam naer Utrecht op het versouck van de provintie met goetvinden van Hollant in iaer x[2] is gegaen om tot derselver intercessie bij den iegenwoordygen prins, die daer alsdoen voor lach, te spreecken. Het schrift sal ick sien dat uEd. selver crijgen mach, voorts sorgen dat uEd. saecken bij Rotterdam[3] werden bevoordert, die ick dese weecke met mijne brieven nieuwe aenmanynge hebbe gedaen ende exc(use)re het uytstel op de absentie van drie van de hare, ende sal ick oock geven tot antwoerde van mijn voergaenden uEd. nader intentie ..... verricht sijn naer soo veel moyte voor ondanck.

Aeliano[4] sal ick uEd. redenen bekent maecken, die ick alsoo van dage niet hier ..... hebbe connen spreecken, maer hebben sijne propoosten naer uEd. lesten gehouden mij geen seeckerheyt van subsidie hier conne(n geven) ende bij Aristoteles[5] is noch niet toegestaen dat de ses maenden teffens ende promptelijck souden werden betaelt. (Indien) aldaer middel is om eer te werden geholpen, ofte int geheel ofte ten deele, soude van den wissel spreecken ende oock van [hetgene] uEd. n(och) soude competeren als daer goet is.

Valerius[6] transporteert hem met de woonstede in Felix'[7] stat.

Die van Emden n ... aen off door hulp van den staet onlast te werden van de lantgravinnen volckx inquartierynge ende siende niet werden geholpen, schijnt ..... wel ..... te slaen eenyge meenen op de ligue die den conynck van Denemarcken voordert.

Desen 21 Martii 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, raet ende ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den alderchristelijckste Conynck.

In dorso schreef Grotius: 21 Maert 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 29 Martij.

4030. 1639 maart 23. Van Willem de Groot[8].

Frater optime,

Inter eos, qui primo favente vento ad vos navigant, etiam erit juvenis nomine Andelius[9], qui has ad te perferet. Ei patruus est advocatus Andelius[10];

1 Zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, II (f.^{o} ed.), p. 593 vv.
2 *Ibid.*, II, p. 601.
3 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 Codenaam voor Holland.
6 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
7 Pseudoniem van Grotius.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr.
9 Pieter van den Andel uit 's-Hertogenbosch. In 1640 werd hij als student te Orléans ingeschreven.
10 De Haagse advocaat Johan van den Andel († 1657).

qui ob familiaritatem, quae illi nobiscum intercedit bonaeque causae patrocinium, meretur sane, ut nepos suus - ita mihi loqui liceat - non postremo apud te sit loco. Plura non addam, ne actum agere videar; novi enim te quali adversus omnes populares nostros sis animo.

Illud tamen oblivisci non possum. Hesterno die qui erat XXII Martij excessisse e vivis Ploisium[1], quondam judicem vestrum, cui satis fuit totos octodecim annos libertati tuae Lupesteiniacae supervixisse: ipse equidem neque meminerat amplius cruenti illius judicij et reliquis siquibus quippiam ea de re superesset memoriae, cum Themistocle oblivionis artem optabat[2].

Vale, frater optime.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIII Martij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 23 Martii 1639 W. de Groot.

4031. 1639 maart 24. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Vous avez fort sagement fait d'avoir adverty les ministres du roy[4] afin qu'ils pourvoyent à bon heure à la seureté de la Suisse, dont la plus gran part est espagnole et ne tient qu'aux protestans de ne l'estre aussy bien que les papistes, estant pourtant nécessaire qu'on leur donne du contentement au moins en partie, d'autant qu'eux seuls adhèrent constamment à l'alliance de France et sont comme un boulevard d'icelle, lequel se perdant une fois on en sçauroit advantageusement travailler la France.

Le comte d'Altheim[5], ambassadeur de l'empereur[6], est arrivé desià à Lucerne où il a convoqué les cantons cattoliques et, à ce que ie puis pénétrer, demande le passage pour les trouppes impériales en Bourgogne et qu'on dispose les protestans à la diète générale à y consentir et casser la levée qu'ils ont promise à la France. Mais nos députez[7] qui sont de retour de Arau m'asseurent qu'ils ont résolu de ne donner point de passage aux impériaux par leurs terres soit à la file soit autrement, de façon qu'il faudra le prendre par les terres de l'abbé de Saint Gall à Lucern et de

1 Adriaen Ploos van Amstel, heer van Tienhoven.
2 Vgl. Herodotus, VIII, 79. 2.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Lodewijk XIII.
5 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
6 Ferdinand III.
7 Salomon Hirzel (1580-1652) en Hans Heinrich Müller.

là à Friburg vers Neuchastel, où néantmoins le duc Bernard[8] aura moyen de les desfaire.

La diète de Bade qui s'en va approcher nous faira voir plus clair dans la

8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

négotiation de l'ambassadeur. Cependant nos protestans se tiennent sur ses gardes ayant donné tout ordre nécessaire à leurs sujects de se tenir lestes avec armes au moindre signal qu'on leur donra, et si les cantons papistes s'engageront trop avec les Austrichiens come on les en recerche il est à craindre que nous auront une alarme bien chaude en Suisse.

Je vous communique icy ce que un des principaux papistes de Bamberg[1] a escrit à Milan et plusjours points y sont bien remarquables tant de ce qui touche la Suède que les cantons papistes chez lesquels l'Austriche cerche son ressort.

Basle a envoyé ses 200 hommes en France et le reste suivra bientost d'icy et de Berne. Il n'y a que les petis cantons qui soubs une honneste excuse ont refusé leur gens à la France en donnant néantmoins à l'Espagne tant qu'ils peuvent.

Au reste ie suis bien en peine de ce que ie ne voy aucune apparence de mon payement, et si monsieur Heuf[2] ne m'accommode dereschef au moins d'une partie ie ne sçay à quoy me résoudre. C'est une chose bien estrange qu'il se desfie tant de la Suède que sans les descomtes qui tardent tant à venir il ne me veille point contenter de ce qu'il me doit. I'auray patiance jusques à la fin de ce mois espérant que pendant ce temps il me contentera et vous supplie, monsieur, de s'y disposer et luy représenter vraiment mes nécessités qui me pressent de tous costés, et outre ce que i'attend de luy on me doit mon gage pour un an entier, chose contre toute raison et ce qu'on a accordé avec moy de qui tout le monde sçait que ie suis exilé et ma femme[3] ruinée à cause de mon despart des Grisons qui m'ont chasté de leurs terres avec les François.

Leur[s] députez[4] sont attendus de iour à autre à Milan où est arrivé aussy le prince Thomas de Savoye[5] pour s'aboucher avec Leghanes[6] et le cardinal son frère[7] tachans à l'aide d'Espagne d'introduire quelques forces en Piedmont où ils se veulent que le peuple et les grans sont pour eux.

Ie demeure, monsieur,

Tout le vostre

C. Marini.

De Zurig, ce 14/24 de Mars l'an 1639.

Les advis de Leipzig portent la desfaite du général Salis[8] par les Suédois en Saxe sur lequel ils ont gagné 10 estendards, 14 enseignes, fait prisonniers luymesme et le conte Spar[9] avec beaucoup d'autres. Partout va bien pour nous. Ie suis seul pour qui va mal.

Onder aan de brief schreef Grotius: Ordre receu par monsieur Spiring[10].

1 Niet geïdentificeerd.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Allessandra Paravicini Capelli.
4 Uiteindelijk vertrokken de gezanten in augustus en werd op 3 september 1639 te Milaan een vredesverdrag tussen Spanje en Graubünden gesloten.
5 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
6 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
7 Maurizio van Savoye.
8 Hans Wolf von Salis; zie no. 4019, p. 171 n. 9.
9 Ernst Georg Sparr; zie ook no. 4019, p. 171 en n. 10 aldaar.
10 Petter Spiring Silvercrona.

In dorso: 24 Martii 1639 Marin.

4032. 1639 maart 24. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

UEx.[cie] aengenaeme van 4 feb.[rio2] met den inhaut watter overall passeert tot grooten danck ontfangen. Mij en is niet leeders als dat ick uE. uyt desen houck van de werelt niet meerder contentement en kan geven.

Sijne may.[tt] van Polen[3] wort uyt Littauwen naer de haylige daegen op de frontieren van Preuyssen verwacht. Den soberen staet van alle de imperiale armeën breecken veele aenslagen. Noyt en isser grootter quantiteyt salpetter uyt dese landen gegaen als dese rayse, tsaemen ontrent 110(00) (?) centenere, daer sijne may.[tt] van Dennemarcken[4] in de Sondt, soo met eenen schiper bericht wordt, 14 rijxdalders vant cent.[re] toll op vermeerdert heft, 'twelck soo sijnde eene groote incommoditeyt aent vaderland met alle de gealliërde potentaeten sal veroorsaacken en daerinne continuerende is den negocie in Polen geruineert.

De Spiringen[5] sijn tot Coninxbergen aent hoff wel gesien, rusten tot Elbing weder een schip toe, dat ick prosumere naer der Memell gaen sall.

De prosperiteyt van Bannier[6] met de neuyterale resolucie van den Nedersaxischen crays, daervan sall uEx.[cie] meerder particulariteyt van Hamborgh hebben.

Ick recommandere mij in uEx.[cie] goede gracie en blijve, mijnheer,

uEx.[cie] diener
Paulus Pels.

P.S. Ontfange brieven uyt Lijfflandt van sijn Ex.[cie] de gouverneur[7], segge statthauder, die hem ten hoogsten bedanckt over mijne correspondencie; in dier vougen bidde yets passerende daervan geparticipeert te worden.

Dansick, 14/24 Marcii 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur de Groot, Ambassadeur de Sa may.[tt] et couronne de Swede vers le Roy très chrestien, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 April.

In dorso: 24 Martii 1638 (*sic*) Pels.

En: 24 Martii 1639 P. Pels.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Christiaan IV van Denemarken.
5 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Bengt Bengtsson Oxenstierna, ‘Resare-Bengt’.

4033. 1639 maart 25. Aan J.F. Gronovius[8].

Tantae sunt suavitatis, Gronovi doctissime, observationes tuae[9], ut semel in

8 Hs. München, UB., 2° cod. ms. 614 f.° 221 v.; copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 517.

9 *Iohannis Frederici Gronovii Observationvm Libri III Ad Wilhelmvm A.F.P.N.W.P. Vandermærivm.* Lvgdvni Batavorvm, Apud Isaacvm Commelinvm MDCXXXIX.

manus sumtas quanquam in multis negotiis deponere nunquam potuerim. Sunt omnia plena emendationibus ingeniosis, explicationibus pereruditis. Ipsa tot scriptorum, de quibus bene mereris, varietas mire oblectat animum; mei quoque quod benignam fecisti mentionem[1] pergratum est. Scis me istis studiis, dum aetas vitaeque sivit ratio, laetatum. Nunc quoque non in re alia libentius acquiescit, ubi fessus graviorum est, animus. Non desunt tibi Lugduni vicinisque in locis magni hortatores; tamen si meae etiam preces aliquid habent ponderis, oro te, ut nos saepe per ista vireta deducas alacri te pede secuturos. Cum vero pro universo opere multum tibi debeam, tum praecipue pro Lucano et Tacito, quos ego duos, illum ob sublimes spiritus, hunc ob prudentes sensus, semper feci maximi.

Nihil habeo quod magis[2] tibi optem quam felix otium, ut quam maxima tua cum laude et aliorum fructu pulchre institisti viam, in ea non securus tantum, sed et hilaris pergas.

Famae tuae ex animo favens
H. Grotius.

Lutetiae, XXV Martii anni MDCXXXIX.

Adres: Singularis eruditionis viro D. Iohanni Gronovio.

4034. 1639 maart 25. Van G. Müller[3].

Illustrissime et excellentissime domine legate,

Accepi quidem literas Excellentiae vestrae 5. Martii die ad illustrissimum dominum regni Sueciae cancellarium[4] et me scriptas[5], sed reseratas ambas et ab adiunctis chartis, edicto nimirum de peregrinis[6], dissertatione ad principes christianos[7] et scripto contra memoriam P. Josephi[8] vacuas. Dolone ac fraude magistri postarum Coloniae[9] an hic Hamburgi habitantis[10] id factum, incertum. Hamburgensis certe praefracte negat, quanquam utrumque eiusdem criminis reum experti aliquoties simus. Mallem itaque literas posthac non Coloniam sed Amstelodamum mitti; via

1 Met name Lib. II, cap. X, p. 129: 'Hanc observationem cum apud adolescentes lectissimos... Isaacum & Gerhardum Vossios promsissem, ostenderunt illi codicem mihi, in cujus ora partem ejus, nempe *eripui tibi*, adscripserat Hugo Grotius. Qua συγχυρίᾳ oppido gavisus nec illustris & incomparabilis viri εὐστοχίαν sua laude, nec meam sententiam tanta autoritate hic fraudare volui.' Vgl. ook dl. IX no. 3476, p. 125 en n. 10.
2 In het handschrift en de copie staat 'mains'.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4003; beantw. d. no. 4071. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Nos. 4004 en 4003.
6 Voor dit edikt zie men no. 4002, p. 143 n. 4.
7 Voor dit geschrift van Henri de Rohan zie men no. 4004, p. 149 n. 2.
8 François Leclerc du Tremblay. Zie voor het geschrift no. 4004, p. 149 n. 3.
9 Johann von Coesfeldt.
10 Balthassar Schörling.

enim isthaec et tutior et brevior habetur. Nisi tamen aliter Excellentiae vestrae videatur.

Iis, quae nuper scripsi[11], quod addam nunc vix habeo. Omnia enim pristino

11 Wellicht no. 4019 dd. 15 maart.

adhuc sunt loco; praeterquam quod Curtius[1] Bremam improvisus nec fortassis gratus omnino hospes venit. An, quod hac in urbe in praesentia legatorum Suecicorum[2], Francicorum[3] et Anglicorum[4] contra imperatoris[5] consilia communicantium salva dignitate subsistere se non posse iudicavit, an, quod viae propter excursiones continuas tam caesariani quam Suecici militis, quibus aeque exosus est, tam essent intutae, ut neque in Bohemiam neque in Silesiam secure penetrare potuerit. Multum pecuniae attulisse ac delectus non modicos instituere dicitur; fortassis hinc Coloniam et ad exercitus aut Viennam ibit. Aiunt negare ipsum aures praebiturum caesarem pacem suadentibus, donec ad mare usque Balthicum Suedi rursum propellantur nec salva etiam maiestate in postulata Suedorum Gallorumque consentire caesarem posse.

Constans etiam hic fama est acriter nostrum cum Saxonico equitatu ad portas Dresdensis urbis conflixisse ac fatentur ipsi hostes fugatos Saxonicos, caesos vulneratosque ducum multos.

Ab ipso Bannerio[6] dudum est cum nullam plane accepimus epistolam. Nec enim aut secretarium aut scribam saltem penes se habet, sed cum expedito tantum equitatu, peditibus ter mille ac tormentis XX minoribus progressus est relicto Halberstadii ac in vicino agro summo rei tormentariae praefecto Leonhardo Torstens filio[7] cum maxima peditatus, tormentorum bellicorum ac aliqua equitatus parte. Ubi certiora cognovero, ut mox intelligat Excellentia vestra, sedulo curabo.

Misit imperator formulam, qua cavere vult Hassiacae viduae[8] circa exercitium confessionis suae ad electorem Moguntinensem[9] et iste per multas ambages ad principem. Ipsa quasi non intelligat aut potius quasi non acceperit illud scriptum expectandam ducit ipsius caesaris declarationem. Promittit caesar non exclusum iri Hassos a pace Pragense[10] sub praetextu Augustanae confessionis non mutatae, cuius ibi fit mentio nec molestiam passuros circa exercitium suae confessionis. Hassiaci hoc non contenti urgent caesarem, ut promittat suae confessionis socii non minus ac ipsi Hassi sub pace religiosa ac Pragense comprehensi sint[11].

Sed tabellarius iamiam abituriens pennam me deponere iubet. Proxime igitur volente ac propitio deo plura. Excellentiae vestrae me penitus commendo clientem deum precatus, ut fausta ac felicia omnia ipsi largiatur.

Excellentiae vestrae omni cultu addictissimus
G. Müller lt.

Dabam celerrime Hamburgi, die 15/25 Martii anno 1639.

1 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
2 Johan Adler Salvius.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Thomas Roe.
5 Ferdinand III.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Lennart Torstensson (1603-1651).
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
10 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg, keurvorst van Saksen.
11 Met andere hand (Grotius?) staat er boven geschreven: ‘diserte’.

Gleich jetzo vernehme ich dasz die Bannierische den jungen Obristen Schleunitz[1], dessen Obrist Lieut., 6 Rittmaister und 5 Standarden erobert, und dasz der Herr Feldmarsch. Banner selbst recognosciren in Allt-Dressden gewesen sein solle.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 2 april.

4035. 1639 maart 26. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime domine,

Dux Vinariensis[3] morbo satis gravi ac periculoso detentus Pontarlerii melius habere se incipit, quod nobis nuntiant qui inde celeribus equis intra diem quintum veniunt. Ut agat aliquid, quale vellemus, et firmiore ei valetudine opus est et copiis majoribus, quia magna pars ejus quem habet, militis attinebitur tot locorum praesidiis. Literas reginae[4], quae simul cum Excellentiae vestrae literis datis 14 Martii[5] ad me venere, ad ducem misi.

Per Hispaniam, Neapolim, Siciliam nihil omittitur, unde pecunia fieri possit magnis descriptis oneribus in reditus ex agris domibusque, in nomina, et in omnis generis contractus. Ea pecunia an ad hujus anni bellum suffectura sit, ut ipsi praedicant, dubito. Certe inde factae sunt literae cambii missaeque in Italiam et Belgicam.

Americanam classem hoc mense Hispani exspectant. Non debent[6] terrere nos ista sociosque nostros, sed nostram diligentiam excitare.

Quantum possit constantia, ostendunt dissipata tam brevi tempore Danica adversum nos consilia. Sed verissimum est quod ait Excellentia vestra, si verterit se fortunae aura, redituras minas, quae nunc interquiescunt.

De Hassis ut sequiora suspicer, faciunt quae ab illis acta clam socios sunt hactenus. Tamen, ut certior sit judicatio, exspectandus erit exitus colloquii illorum cum D. Wolfio[7].

Magna sunt, quae egit jam D. Bannerius[8]; majora etiam sperare jubent eximiae ejus virtutes.

Quae in Westfalia sunt hostium copiae, ni fallor, tenuiores sunt quam ut

1 In de *Gazette de France* dd. 16 april 1639, p. 208 no. 45: 'De Magdebourg, le 28 Mars 1639. Le Mareschal Banier s'est emparé de la ville de Freiberg, qui s'est rendüe par accord, apres une bréche raisonnable. Pendant ce siége, la cavalerie Saxonne souz les Colonels Ungar et Schleiniz ont voulu attaquer les Suedois, mais elle fut vivement repoussée jusqu'à l'abri du canon de la ville, avec perte de plusieurs, de huit cornettes et de quantité de prisonniers: entre lesquels sont le Colonel Schleiniz, son Lieutenant Colonel et six Reitmestres'.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 173. Gedrukt *Epist.*, p. 517. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Christina van Zweden.
5 Beide brieven ontbreken.
6 De copie te Uppsala heeft 'debet' en verderop 'nostrorum diligentiam' in plaats van 'nostram diligentiam'.
7 Herman Wolff.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

metum incutere nostris possint. In Austria vero ut partem, quas habet, copiarum retineat imperator[1], facient et exulcerati Hungarorum animi et metus a Turca[2], qui, si cum Persa[3], quod credibile est capto jam Bagdeto, deciderit[4] et oblatas a Venetis conditiones bonas non spreverit, non video, quo se otii impatiens nisi in Pannoniam injiciat. Multum sanguinis Persici fusum est, dum Bagdetum expugnatur; etiam triginta millibus, qui se Turcae arbitrio permiserant, decollatis. Rex Mogorum[5] cum Turca belli fecit societatem iratus Persae, qui filium suum expulit ob ductam in matrimonium Mogoris filiam[6]. Nec video, quid aliud Persa facere nunc possit quam ab utroque hoste redimere se quanti poterit minimi. Miserat bonum exercitum ad servandum Bagdetum. Sed munitiora erant Turcarum castra quam ut perrumperentur et multos suorum Turca Persis adversos miserat, quibus illi[7] conspectis retro pedem tulere. Veneti vero, quid de se futurum sit incerti, galeis decem, galeassis quatuor, quam in mare habebant, classem auxere perguntque militem scribere et in locum ducis Candalii[8], qui praefectus militiae ipsorum fuit, creduntur advocaturi aut Melandrum[9] aut ducis Mutinensis filium[10]. Intermim omnes tentant ad pacem vias[11] bajulo[12] ipsorum ita custodito Galatae, ut tamen multa largiendi, plura promittendi adempta ipsi non sit facultas.

In Bavariam, si tuta cuncta a tergo haberet, penetrare D. Bannerius posset. Duci Vinariensi ad id vires, qui soli possunt Galli, si quid prospicio non dabunt. Et putat D. Luthmarus[13] reviviscere patris Iosephi[14] consilia et aliquid arcani cum Bavaro[15] agi; se vero abiturum spei suae irritum. Ego vero mihi persuadeo omni ratione in id niti pontificem[16], ut pax aut induciae fiant inter sui gregis principes[17]. Id si obtineri nequeat, saltem ut[18] Gallia arma in Hispanum[19] potius vertantur quam in Germania se[20] occupent, ubi felicia esse sine aliquo protestantium commodo non possunt.

D. Lestradius[21] haud dubie arcana principis Arausionensis[22] destinata huc

1 Ferdinand III.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Safī, sjah van Perzië.
4 Dit woord aangevuld uit de copie te Uppsala.
5 Shāh Djahān. Zijn zonen waren Dara Shikok, Shuja, Aurangzeb an Murád Bakhsh.
6 'Filius' noch 'filia' zijn mij bekend.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: ille.
8 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
10 Francesco d'Este (1610-1658), zoon van Alfonso III d'Este (1591-1644).
11 De copie te Uppsala heeft: vices.
12 Alvise Contarini.
13 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van Leuchtmar.
14 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
15 Maximiliaan I van Beieren.
16 Urbanus VIII.
17 De tekst van de copie te Uppsala heeft abusievelijk: greges Principis.
18 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: aut.
19 Philips IV.
20 Dit woord ontbreekt in de tekst van de copie te Uppsala, die bovendien 'Germaniam' in plaats van 'Germania' heeft.
21 Godefroi d'Estrades.
22 Frederik Hendrik.

pertulit, sed quae ne impediantur caesarianis per Cliviae[1] loca invalescentibus et partem Batavici militis ad illum finem custodiendum tracturis multi metuunt.

D. Osterwyckius[2] in pecuniis etiam olim debitis petendis exactor est satis diligens; praeterea jussa Ordinum opperitur, an novo instituto hic peregrinitatis[3] tributo opponere se Anglis jam praeeuntibus debeat.

Estampius[4] periculum carceris adiit. Saluti ei fuit fratris[5], episcopi Carnutensis, apud cardinalem[6] gratia. Rediturus ad legationem non est. Successorem fama ei dat Tuillerium[7], qui legatus apud Venetos fuit, aut affinem Bulionii[8] Berlisium[9].

Spes aliqua nobis datur Scotos ad obsequium redituros jam primoribus eorum inter se discordibus et apud plebem subeunte taedio longae militiae graviumque onerum haud satis causae videntem, cur se his malis et majorum metu implicent. Et certe, si rex[10] tanto cum exercitu intrat Scotiam, quantum habere dicitur, octies mille equitum, peditum vicies et quater mille, aegre subsistet Scotorum portio in regem armata. Sed mitiora augurari nos jubent Hemulitii[11] ab Arausionensi principe isthuc missi gratus adventus et prolatata dies, quam itineri rex praefinierat. Ut bona ratio concordiae ineatur et Britanniae totius et domus Palatinae causa ardenter exopto neque opus habeo excitare Excellentiam vestram, ut contribuat quod potest.

Gonzaga[12] an in Hispania impetraverit duos, quos poscebat mutuos milliones, adhuc nescimus.

De vectigali maritimo rem transactam inter Poloniae regem[13] et Brandenburgicum principem[14] certo constat. An non aliquid etiam actum sit de infestandis mari Suedicis Brandenburgico nomine vires suppeditantibus Lithuanis, dubitari potest.

De captivorum illa permutatione nihil hic intelligo: non sunt autem Galli faciles de suo largiri, ut aliis commodent.

D. comes Licestrius[15] impetrato regis sui permissu, ideo quod privata ipsius negotia sperato longiorem absentiam suam non ferrent, in Angliam jam abiit brevi, ut ait, ad perfungendam legationem rediturus. Nam et munera nulla accepit, qualia a legatione abeuntibus dari solent.

1 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: devia.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: peregrinitantis.
4 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
5 Léonor d'Estampes de Valençay, bisschop van Chartres.
6 Richelieu.
7 Mathieu Coignet, heer van La Thuillerie, graaf van Courson (1594-1653).
8 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
9 Nicolas Faure, sieur de Berlize.
10 Karel I van Engeland.
11 Gelezen moet worden 'Heenvlitii'. Bedoeld wordt Johan Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet.
12 Annibale Gonzaga (1602-1669).
13 Wladislas IV (VII).
14 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
15 Robert Sidney, graaf van Leicesters, extraordinarius Engels gezant in Parijs.

Exspectabimus Bisterfeldium[1]. Sed suspecta mihi esse pergit in occasione tam praecipiti tanta lentitudo.

Veneti et suas et Ethrusci[2] controversias cum pontifice componunt.

Rex Hispaniae sive inferendo sive arcendo bello se parans, quantum ex nobilitate et equestribus[3] sodalitiis potest, militem colligit. Id autem non ita multum est. Et Leganesius[4] domesticas necessitates excusat, ne imperata sex millia eo mittat. Neque e Germania est quod numerosum militem exspectet, cum magnis exercitibus imperator ipse opus habeat contra Bannerium, contra ducem Vinariensem et Gallos et contra metus incertos aliunde. Scripsit ad Helvetios, ut Badam indicatur conventus et a pontificiis Helvetiis accipit militis nonnihil. Basileenses non sine causa laborant, ut ante Badensem conventum protestantes inter se consultent. Nam et iter pro caesarianis per eas terras legatus Hispanicus[5] postulat, qui ob id Friburgenses Bernatesque ipse adiit.

Dicitur autem Gallassius[6], quem Galliae opponere caesar constituit, XXX millia habiturus jusso Piccolominaeo[7] coercere, quantum quidem poterit, Bannerium.

Genuates in amicitiam cum Hispanis rediisse indicio[8] sunt navis ab ipsis Gonsagae usibus data et dimissus captivus Modaeus[9].

Rhaeti per ingenii mutabilitatem non externis tantum, sed et inter se suspecti agunt. Vis regnat, silent jura. Galli tamen adducti in spem aliquam plebem rapiendi ad suas utilitates mittunt eo ad allicienda studia Priolaum[10], qui duci Rohanio[11] ab epistolis fuit. Fama etiam, sed parum adhuc liquida huc pertulit, Venetas naves duas in Tunetanorum venisse manus, qui piratica feritate captivis et nares et aures absciderint.

Haec sunt quae nunc habebamus.

Meliora det Deus Excellentiamque vestram et ei dilectos conservet.

Excellentiae vestrae perpetuo obsequio devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Martij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. A.^{o} 1639, 2 Apr. st. n.

1 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
2 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘exercitibus’ en verderop ‘militum’ in plaats van ‘militem’.
4 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
5 Don Diego de Saavedra y Fajardo.
6 Matthias, graaf Gallas.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
8 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: judicio.
9 Bedoeld wordt Dr. Messea; zie no. 3988, p. 121 n. 4.
10 Benjamin Prioleau (1602-1667).
11 Henri, hertog van Rohan.

4036. 1639 maart 26. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Tum quos nobis per literas interdum commendas gratissimi sunt nobis, tum quae aliis occasionibus scribis. Gratulor tibi honorem, quem ab Indicana Societate accepisti. Amavi semper istam societatem ut magnum reipublicae adminiculum. Et nunc quoque siqua in re ei utilis esse possim, non deero.

Teilingium[2] exspectabimus.

Multum metuo, ne copiae caesarianae, quae in Cluvicis terris se posuere ibidemque, ut audio, se muniunt, prohibeant Batavos ea aggredi, quae Galli exspectant. Multum publico refert, ut Hollandi inter se concordent, praesertim vero ut criminum qualiumcunque judicia in cives suos ordinariis Hollandiae judicibus, ut debent, religiose conservent; quam in rem et ipsa curia anniti debet neque pati violari potestatem sibi legibus mandatam. Caeterum quod ajunt Amstelodamenses non debere foederatos ad civitates mittere, sed ad nationes, a quibus deinde consultantur civitates, in eo quod aequum est et moris antiqui tuentur gaudeoque resurgere oppressas leges. Lugdunenses vero et Medemelacenses moneri debent, ne amicos cum Zelandia transactiones pertinacibus sententiis perturbent.

Dixit mihi baro Oxenstiernius[3] conpositam se conciliante eam simultatem, quae inter D. Spiringium[4] minoremque Camerarium[5] exarserat.

Quid mari terraque facturi sint homines vestri, attenti exspectabimus.

Vale cum parentibus[6], uxore[7], liberis[8], amicis.

Tibi obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Martii 1639.

Epistolam ad Gronovium[9] curabit filius[10].

4037. 1639 maart 26. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Non aliunde auspicatius ordiri has literas possim quam a bona valetudine ducis Vinariensis[12], quam nobis nuntiant non literae tantum, sed et homines, qui intra quintum diem a Pontarlerio celeribus equis venere.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 882. Antw. op nos. 4015 en 4016; beantw. d. no. 4052.
2 Gelezen moet worden 'Teulingium'; vgl. no. 4016. Bedoeld wordt Arnold Tholincx.
3 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 Joachim Camerarius.
6 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
7 Alida Graswinckel.
8 Voor hun namen zie men no. 3919.
9 Johann Friedrich Gronovius; brief no. 4033.
10 Pieter de Groot.
11 Gedeelt. copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4°. Gedrukt *Epist.*, p. 518; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 591.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Rosa[1] Lotharingos cecidit CCCC. Luthmarius[2] ad me venit. Nihil dum proficit in causa Palatina et domum videtur rediturus inanis. Putat iterum cum Bavaro[3] hic cudi aliquid. Ego magis censeam pontificem[4] id agere, ut Gallica arma in Hispanum[5] vertantur, ubi nihil periturum sit romanis sacris, quam in imperatorem[6] aut socios ejus, ubi cum Galliae rebus permixtae sunt res protestantium.

Estampius[7], qui apud Batavos legatus fuit Batavis non ingratus, ob non satis exacte servata cardinalis[8] mandata periculum adiit Bastiliae; ad legationem rediturus non videtur.

Consentiunt jam undique literae captum Bagdetum impetu 25 Decembris. Persarum in expugnatione occisa multa millia. Triginta millibus, qui in urbis tutiora, cum se recepissent neque tutari se diutius possent, Turcis se permiserant, praecisas cervices. Decem primores Persarum ituros Constantinopolim, Turcici triumphi ornamentum. Causam, cur Mogorum rex[9] cum Turca[10] societatem armorum fecerit, hanc fuisse, quod Persarum imperator[11] filium[12] expulisset ob ductam in matrimonium Mogoris filiam[13]. Bajulus Venetorum[14] in Galata custoditur etiamnunc et multis largitionibus in bassas datis spem magis adhuc habet quam fiduciam futurae pacis. Ideoque Veneti non omittunt controversa cum pontifice componere, etiam ducem Ethruscum[15] conciliare pontifici, decem naves longas, galleassas quatuor addere classi, firmare quae trans Adriam tenent. Legem etiam tulere prudentem ad vitanda juvenum calidiora plerumque consilia, ne quis minor XXXVI annis in senatum, quem precatorum vocant, alligetur. Mortui in ea urbe ducis Candalii[16] res et chartas obsignari curavit legatus Gallicus[17], si quid forte regis[18] interesset. Successor Candalio in imperium copiarum Venetarum destinatur ab aliis ducis Mutinensis filius[19], ab aliis Melander[20].

Misere Veneti supplementum praesidio Mantuano rogaruntque legatum imperatoris[21], ut qui res agebat imperatoris[22] Mantua decederet ad melius servanda

1 Rheinhold von Rosen.
2 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van Leuchtmar.
3 Maximiliaan I.
4 Urbanus VIII.
5 Philips IV.
6 Ferdinand III.
7 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
8 Richelieu.
9 Shāh Ḏjahān.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Safī, sjah van Perzië.
12 Zie no. 4035, p. 196 n. 6.
13 Zie no. 4035, p. 196 n. 6.
14 Alvise Contarini.
15 Ferdinando II de Medici, groothertogin van Toscane.
16 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
17 Claude Mallier, sieur de Houssay.
18 Lodewijk XIII.
19 Francesco d'Este, zoon van Alfonso III d'Este.
20 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
21 Anton von Rabatta, gezant van Ferdinand III te Venetië.
22 Johannes Thomas de Casnedo a Pernegg.

pacis jura. Legatus non difficilem in eo fore imperatorem monstravit, modo et Galli revocarent quem ibi habebant[1].

Discessit hinc in patriam comes Licestrius[2]. Rediturum se dicit idque regem suum[3] velle, qui roganti sibi iter hoc privatorum negotiorum causa concesserit. Sunt tamen, qui futurum putant, ut ibi retineatur.

Rex Magnae Britanniae paratum habet in Scotos egregium exercitum, octies mille equitum, peditum millia viginti et quinque. Pecunias accepit a subditorum multis mutuas. Iter tamen ejus, quod hoc tempore futurum dicebatur, prolatum est, quod spes aliqua data sit redituros ad saniora qui defecerunt. Sunt enim in Scotia multi fideles regi, inter eos Gerdanus[4]. Populum defervente aestu primo taedere incipit absentiae a domo et graviorum quam sub rege onerum. Denique, ut semper, dies pro principe. Dolet mihi, quod bene de Suedia meritus Alexander Leslaeus[5] habetur praecipuus ibi concitor motuum et contra regem partium dux.

Mitto scriptum[6] non ducis Valettae[7], sed sub ejus nomine factum, ea in principem Condaeum[8] acerbitate, ut qui auctor creditur, vulgasse certe comperitur, in carcerem ob id sit datus.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res orbis christiani in meliore collocet statu cum gloria Sublimitatis tuae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Martii 1639.

Novo tributo in peregrinos hic instituto Angli serio se opponunt, quorum exemplum sequentur, credo, Batavi.

Mittunt Galli ad Rhaetos hominem idoneum[9] turbis ibi concitandis, spe aliquid inde sibi accessurum. In plebe forte credulos reperient, in primoribus non aeque, durae societatis jugum animo memore revolventibus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4038. 1639 maart 26. Aan N. van Reigersberch[10].

1 Wellicht La Tour en niet de extraordinarius ambassadeur Matthieu Coignet, heer van La Thuillerie.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
3 Karel I van Engeland.
4 Hiermee is ongetwijfeld bedoeld George Gordon, second Marquis of Huntly († 1649).
5 Alexander Leslie († 1661). In 1605 was hij in Zweedse dienst getreden. Hij keerde in november 1638 naar Schotland terug.
6 *Copie de la lettre de Mr. le Duc de la Valette escritte a Londres le 5. Fevrier 1639. A Mon Seigneur le Prince.*
7 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4017.

Mijnheer,

Ick heb gesien de propositie vanwegen de Staten-Generael, sijn Hoocheit[11]

11 Frederik Hendrik.

ende den Raed van Staten gedaen ter vergadering van Hollant mij bij d'heer Spierinck[1] overgesonden ende verwachte 't antwoord. Ick wilde wel weten wiens stijl dat is die propositie[2]. Middelertijd sal ick op de principale materie niet anders seggen als dat ick wel weet, dat alle dat werck te Helvoet is aengeleit tot naedeel van Amsterdam ende van Zeelant al van ouds.

Wat aengaet de judicature, het achtste artyckel van de instructie van den Hove van Hollant[3] is altijd soo verstaen ende gepractizeert geweest, dat alle delicten oock van verraed tegen de landen in 't gemeen nae de verjaering hebben gestaen ter judicature van het Hoff van Hollant over alle personen geen soldaten sijnde privativelijck, over soldaten bij presentie. De Unie geeft noch ex natura federum, noch uit bespreck geene jurisdictie aen de Staten-Generael over soodaenige personen. Binnen 's jaers comt de kennisse[4] aen de steden ende landvierschaeren, gelijck tot Delff ende Leiden meermael is geschiet. Contmestre causae heeft in criminele saecken noit in consideratie genomen, in civyle alleen om aen het Hoff van Hollant te mogen ter eerster instantie tanquam ad ordinarium Provinciae. 'Tgunt men ter contrarie in onsen tijdt heeft gesustineert ende gepractizeert is een notoire inbreuck geweest tegen de privilegiën van steden, coustume ende voors. instantie, gelijck die van Hollant vóór de verandering van de magistraten hebben verstaen[5]. Daerom dienen deselve van Hollant hier in te gaen eenpaerigh om niet minder te sijn als andere provinciën, die haer recht wel weten te mainteneren.

Daer is een Unie geweest van de protesterende princen en steden van Duitschlant. Maer noit soude eenigh prins ofte stadt toegelaeten hebben, dat het Consilium Formatum[6], ingestelt tot dienste van de saecken van de Unie, eenige jurisdictie soude hebben geïmposteert op de minste ondersaet van deselve prins ofte stadt. Sulcx en is oock tot behoudenis van de Unie gantsch niet noodigh. Mij dunckt oock, dat die van het Hof van Hollant volgens den eedt, die sij gedaen hebben tot conservatie van de hoocheit van Hollant ende op haere instructie, niet wel ledigh en connen staen 't recht van 't lant ende 't haere aen de vergadering te remonstreren, dewelcke oock daer in behooren gesterckt te werden bij den Hoogen Raed, insonderheit alsoo men bij dese propositie ende andere acten voor desen gedaen siet een geformeert desseing tegen 'tselve recht. Soo sulcx geschiet, meene ick dat haest beven sullen die haerselve in de regiering van Hollant hebben ingedrongen om 't recht van Hollant aen anderen over te geven. De heeren van Zeelant dienen oock van deze consequentie geïnstrueert te werden.

Ick heb vast gelooft, dat van 't begin van de inquartiering in 't lant van Cleef, dat sulcx niet en was begonnen om voor eene winter te dienen. Ende met

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 De woorden: 'Ick ... propositie' zijn in margine bijgeschreven.
3 Zie *Groot Placaet-Boeck* (ed. C. Cau, 's-Gravenhage 1664), II, p. 706.
4 De woorden 'comt de kennisse' worden in de tekst voorafgegaan door 'comt het kennisse'.
5 De afzetting van de stedelijke magistraten door Maurits in 1618 en hun vervanging door contra-remonstranten.
6 De Unie van Heilbronn, gevormd op 23 april 1633, was een verbond tussen Zweden, Franken, Zwaben en de twee Rijnlandse kreitsen. De leiding berustte bij de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna, die werd bijgestaan door 10 raadsleden, verenigd in het 'Consilium formatum'.

dat selve pretext souden de keiserschen, soo sij middel sagen, oock haer quartier te Nieumegen wel nemen sonder breecken van neutraliteit. Men sal dien Staet onder 's keisers[1] naem, die licht daernae in een Spaensche naem werdt verandert, soecken te omcingelen. Ten minste sal den staet geobligeert werden aen die canten een goed deel volcx te houden ende daermede van ander voornemen ten deele werden belet.

Ick en can niet geloven dat de officiën, die dien staet in Groot-Bretaigne sullen willen doen, off aengenaem sullen sijn off operatie sullen doen, aengesien luiden, die haerselve vrij hebben gevochten, anderen door haer exempel aenlocken om van gelijcke te doen ende die consistoriale regiering die bij de Schotten werdt gesocht in de Vereenigde Provinciën in swanck is ende veel usurpeert tot naedeel van de overheit.

Den graef van Licester[2] seit weder hier te sullen comen ende heeft het geschenck tot afscheit niet ontfangen. Evenwel twijffelen veele aen sijne wedercomste, alsoo men hout, dat hij de puritainen te veel favoriseert.

Ick hoope, dat uEd. langen arbeit in de saecke van Rotterdam[3] in 't einde iet goeds sal voortbrengen. Een instructie voor de Hollandsche gedeputeerde ter vergadering van de Staten-Generael is noodigh ende dient daerop wel gelet.

't Is een vilainen treck die d'heer Basius[4] mij speelt van mij eenige beste boucken ende papieren te onthouden. Ick en begeer van hem niet ende in alle gevalle soude de vrundschap, die hij mij soude connen doen, niet connen haelen het ongelijck, dat mij daerin geschied. Voor sulcke luiden moet men sich wachten. Ick ben te goed dan dat ick iemant sulcx soude willen doen, al waer het mijne vijant.

Van 't innemen van Bagdet bij den Turck[5] wert niet meer getwijffelt. Den Persiaen[6] had sestichduisent man gesonden tot het ontset, maer het leger van den Turck was te wel gesterct van wallen ende wercken op de manier van Europa ende daerenboven een groot deel van volck uit het Turcksche leger den Persianen tegen gesonden, welcke twee redenen de Persianen hebben doen teruggekeeren ende Bagdet doen vallen in de Turcksche handen met gewelt ende groote bloedstorting sijnde den Grooten Heer tegen die van Bagdet soo seer geanimeert geweest, dat dertichduisent menschen die haer in een stercke plaets van Bagdet hadden geretireert ende tot discretie overgegeven, sijn onthalst, tien alleen van de principalen sijnde gesalveert om in triomphe gebracht te werden te Constantinopolen. Dese groote victorie van den Turck sal apparentelijck den Persiaen doen buigen ende comen tot conditiën, dewijle hij oock den Grooten Mogor[7] tegen heeft, die sich met den Turck heeft geallieert, omdat den Persiaen sijn eigen soon[8] hadde verjaecht, die getrouwt had des Mogors dochter[9].

1 Ferdinand III.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 Mr. Johan Basius, raad en rekenmeester.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Safī, sjah van Perzië.
7 Shāh Djahān.
8 Zie no. 4035, p. 196 n. 6.
9 Zie no. 4035, p. 196 n. 6.

Die van Venetiën soecken met alle middelen de vrede ende verswelgen veel ongelijcx soo groot, dat men schrijft, dat eenige schepen van Tunis twee Venetiaensche schepen hebbende becomen alle luiden, die daerin waeren, neus ende ooren hebben afgesneden om den Grooten Heer plaisir te doen; geven veel gelds; presenteren de restitutie van twee schepen, die noch zijn geconserveert, soo sij seggen, omdat sij verstonden die den Grooten Heer toe te comen. Ondertusschen niet seecker sijnde van de vrede, hoewel haer groote hoop gegeven werd ende de commercie is herstelt, senden thien galeyen, twee galeassen tot verstercking van haere vloot, die in zee is, vermeerderen de garnisoenen in Dalmatië, Corfu, Candië, stellen goede ordre in haer regieringe onder anderen ordonnerende, dat in den Raed van 120, die men noemt pregais, niemant sal comen jonger als sesendedertich jaeren, om den raed te ontgaen van jonge luiden, die dicmale dangereux is. Senden aen den paus[1] niet alleen om de differenten, die sij met hem hebben, te accorderen, maer oock om de onlusten, die tusschen den paus ende hertogh van Toscane[2] waeren geresen, te vereffenen. Sij hebben oock versterckt haer garnisoen, daermede Mantua werdt bewaert ende den ambassadeur van de keiser[3], die bij haer is, versocht, dat den agent van de keiser die te Mantua is[4] soude mogen wechgenomen werden om de neutraliteit te beter te conserveren, waerin des keisers ambassadeur geene swaericheit heeft gemaect, mids dat de Fransoisen oock haere agent[5] wechnemen.

De meubles van den hertogh van Candale[6] sijn besegelt ten versoecke van den ambassadeur van Vranckrijck[7], off daer iet in mocht sijn den dienst van den coning[8] raeckende. In plaetse van deselve heer van Candale werden voorgeslagen den soon van den hertogh van Modena[9] ende Melander[10], 'twelck Melander geen cleine eer en is, dat hij door sijne actiën hem selve den princen heeft gelijck gemaeckt.

In Spaignië hout men vergaderingh van los procuradores, dat is gedeputeerden van de provinciën, meer als coningen gaeren doen om gelt te vinden, waertoe soo in Spaignië als in Naples ende Siciliën - harde middelen werden gevonden op alle renten van landen ende huisen, op alle obligatiën ende contracten, des te swaerder, omdat de middelen van elckeen daerdoor werden ontdeckt. Daeruit seggen sij, dat sij voordeel sullen hebben het oorlogh dit jaer te onderhouden ende hebben alrede wisselbrieven doen afgaen nae Italië ende Nederlant verwachtende in dese maent van Maert de vloot uit Westindië. Crijgsvolck vindt den coninc van Spaignië[11] in Spaignië niet soo veel als hij wel wilde sijnde dat lant niet dicht bewoont ende hebbende overal veel te besetten als de andere verheerde natiën niet hem veel

1 Urbanus VIII.
2 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
3 Anton von Rabatta, gezant van Ferdinand III.
4 Zie no. 4037, p. 200 n. 22.
5 La Tour.
6 Henri de Nogaret de Foix de la Valette, hertog van Candale.
7 Claude Mallier, sieur de Houssay.
8 Lodewijk XIII.
9 Francesco d'Este, zoon van Alfonso III d'Este.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
11 Philips IV.

vertrouwende uit den adel ende de riddersordren, die in Spaignië sijn, brengt hij bij dat hij can ende doet veel vivres ende allerlei crijgsgereedschap brengen tot Burgos. 't Volck, dat hij tot sesduisent man hadde gemeent te hebben uit het lant van Milan ende andere daerontrent, volgen niet, Leganes[1] in plaets van volck excuse sendende gecomen uit de nood van die quartieren. Den keiser sijnde versocht om volck te geven heeft self die van doen tegen d'heer Banier[2], hertogh Bernhard[3] ende de Fransoisen, misschien oock tegen de Hongaren, Sevenbergen jae selfs de Turcken. Ende versocht in Spaignië tweemillioenen guldens te leen die soo ongereed sijn aldaer als 't volck in Duitschlant voor Spaignië.

De Switsersche ende Grisonsche saecken staen seer wilt sonder dat nochtoe eenige vaste reeckening daerop is te maecken anders dan dat apparent is, dat Fransoisen meesters sullen werden van de Switsers ende de Spaignaerden van de Grisons, soo de saecken voortgaen, nae dat deselve haer totnochtoe schicken.

Den keiser heeft aen de Switsers geschreven ende versocht een bijeencomste te Bade, alwaer hij sijne ambassadeurs sal senden. Den Spaenschen ambassadeur[4] ondertusschen solliciteert seer om vrije passagie te hebben door die landen voor eenige keiserschen, die passeren souden nae de Franche Comté sijnde in persone daerom geweest te Friburg ende Berne. De pausgesinde Switsers sijn hier wel toe gesint, geven oock eenigh volck aen Spaegne. Den keiser meent, soo veelen advise[re]n, Galas[5] te geven dertichduisent man tegen Vrancrijck ende Piccolomini[6] een leger om de progressen van de heer Banier te beletten.

Dat die van Genua haere differenten hebben geaccommodeert met Spaegnië, wert niet sonder reden daeruit afgenomen, dat zij Gonzaga[7], keiserlijcke ambassadeur nae Spaignië met een goede galei op sijn reis nae Spaegnië hebben geaccommodeert, maer oock doctor Modaeus[8], die sij gevangen hadden, in faveur van Spaignië losgelaeten.

De Grisons werden wilder ende wilder, vermoorden malkander dagelijcx, de justitie door factiën sijnde geswackt. De Fransoisen, die door haere groote begeerlijckheit veel credyts aldaer hadden verloren, beginnen weder hoop te crijgen van door de gemeente ende de gereformeerde predicanten haere affairen aldaer te connen redresseren ende senden Priolau[9], secretaris geweest van den hertogh van Rohan[10], maer altijd gelt getrocken hebbende van Vrancrijck, nae de Grisons ende vinden goet, dat hij nu sij gereformeert, hebbende voor desen te mis gegaen.

D'heer Luthmar[11] is hier noch vanwegen den churfürst Pals[12] met weinigh hoope van iet uit te rechten. Den tytel van churfürst willen men hier aen dien

1 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Don Diego de Saavedra y Fajardo.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Ottavio Piccolomini. Van Reigersberch heeft er het door Grotius vergeten werkwoord boven geschreven: formeert.
7 Annibale Gonzaga.
8 Dr. Messea; zie no. 3988, p. 121 n. 4.
9 Benjamin Prioleau.
10 Henri, hertog van Rohan.
11 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van Leuchtmar.
12 Karl Ludwig van de Palts.

prins soo weinigh geven als den tytel van keiser aen denghenen, die daervoor bij heel Duitschlant wert erkent. D'heer Luthmar meent, dat wederom hier iet heimelijcks werde gehandelt met Beyeren, maer andere meenen, dat den paus arbeit om paix ofte bestant te maecken onder de roomschcatholycquen ende soo dat niet geschieden en can den coning van Vrancrijck te laeten beworden met Spaignië, soo sij 't beide verstaen, alwaer de roomsche religie geen interest en lijdt ende de Fransche wapenen af te wenden van Duitschlant, alwaer deselve geen voortganc en connen hebben sonder de protestanten daer in te mengen.

Monsieur d'Estampes[1] is door hulp van den bisschop van Chartres[2], sijne broeder, met peryckel de Bastille geësschappeert; sal niet weder gaen nae Hollant. In sijne plaetsen werden gedestineert monsieur de la Tuillerie[3], voor desen ambassadeur van den coninc te Venetië, ofte monsieur de Berlise[4], swaeger van de heer Bulion[5] ende nu conducteur van de heeren ambassadeurs.

Den 26 maert 1639.

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot den 28e (*sic*) Maert 1639 uyt Paris.

4039. 1639 maart [28]. Van P. de Groot[6].

Venerande parens,

De morte Plosii[7] procul dubio iam intellexeris. Filius eius[8] in Galliis antea extinctus multos poetas excitaverat, pater nullos; adeo etiam literatis apud nos aulicum inest ingenium.

Veniunt ad vos D. Gronovius[9] et Fabricius[10], quorum ille literas Casaubonianas[11], quas pridem edidit Plosii nomini inscripserat.

1 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
2 Léonor d'Estampes de Valençay, bisschop van Chartres.
3 Mathieu Coignet, heer van La Thuillerie, graaf van Courson.
4 Nicolas Faure, sieur de Berlize.
5 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26.aant.
7 Adriaen Ploos van Amstel, heer van Thienhoven, was gestorven op 22 maart; zie no. 4030, p. 190, n. 1. Pieter de Groot moet zich dus vergist hebben, toen hij zijn brief op 8 maart 1639 - men zie het slot van de brief - dateerde.
8 Henrick Ploos van Amstel. O.a. Caspar Barlaeus schreef een dergelijk gedicht; zie: In obitum Nobilissimi praestantissimique Iuvenis Henrici Ploosii ab Aemstel, in Galliis peracerba suis morte exstincti (*Casparis Barlaei Antverpiani Poematvm Pars II, Elegiarvm et Miscellaneorvm Carminvm.* Amstelodami, Apud Iohannem Blaev, MDCLV, p. 236). en Nicolaes Heinsius, *Exeqviae iuvenis nobilissimi Henrici Ploos ab Amstel*, Lvgdvni Batavorvm, ex officina Elzeviriorum.
9 Johann Friedrich Gronovius. Hij reisde naar Frankrijk via Engeland waar hij ontmoetingen had met John Prideaux, Franciscus Junius, John Selden, Thomas Farnaby, Samuel Hartlib, Mericus Casaubonus en Patrick Young; zie het album amicorum van Gronovius (Den Haag, Kon. Bibl., Hs. no. 130 E 32).
10 Vincent Fabricius.
11 *Isaaci Casavboni Epistolæ, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagæ Comitis Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII.

Vidi hic D.^{m} Jansonum[1] reginae Bohemiae[2] a sacris, et horas aliquot cum eo consumpsi; inveni eum qualem iam ante significaveras in theologicis prudentem nec eorum, quae extra Ecclesiam geruntur ignorantem.

Multi nobis fuere sermones etiam eorum, quae iam inter Anglos et Scotos dissidia sunt. Est ille pacis ecclesiasticae, ut video, amantissimus habuitque, ut narravit mihi, verba cum D.^{o} Riveto[3] super tuo libro De veritate Religionis Christianae[4], praesertim quod socinianismi accusaret te; cui ille paucis respondit se crediturum ei posthac, si aliquid magis christianum posset reperire, quod non in illo libro contineretur.

Dixit etiam mihi Amstelodami editum iri scriptum aliquod parentis in Epistolam ad Galatas[5].

Petavium[6] nondum viderat, sed ex quibusdam argumentis [, quae] illi retuli, colligebat plane papisticum esse.

Deus, venerande parens, vobis det omnia prospera.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., VIII Mart. MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 12 April.

4040. 1639 maart 28. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Scripsi praeterita septimana aliquoties[8] per amicos, nunc tamen nuntii vices sine meis ad te litteris transire non patiar, ut, quanquam uxorem[9] jam itineri accinctam esse credam, tu nihilominus me litteris tuis subinde dignari ne graveris. Obiit hisce diebus Ploisius[10], quem Amstelodamensis novarum rerum compilator[11] hoc ornavit

1 Samson Johnson.
2 Elisabeth Stuart.
3 André Rivet.
4 *Sensvs librorum sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII. In 1639 verschenen herdrukken van dit werk in Oxford en Den Haag; Ter Meulen-Diermanse, nrs. 948 en 949.
5 Dit geschrift is mij niet bekend.
6 Zie no. 3944, p. 53 n. 3.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24$^{\text{aant.}}$. Beantw. d. no. 4055.
8 Behalve no. 4030 dd. 23 maart een niet op tijd gearriveerde brief van 26 maart, waarvan Grotius de ontvangst eerst op 21 mei meldt, zie no. 4119, postscr.
9 Maria van Reigersberch.
10 Adriaen Ploos van Amstel, heer van Thienhoven.
11 *Courante uyt Italien en Duytschland, &c. 1639*. No. 13: 'Wt 's Graven-hage den 24 dito. Gisteren avondt is alhier overleden den Heer Ploys van Thienhoven, Staet Generael van Wtrecht, een persoon van alle Voorstel, personen wel bemint. Op 't selve instandt is medesubytelijcken overleden Monsieur van der Dussen, een treffelijck Schribent'.

elegio, quod dicat eum principibus carum fuisse. Addit et eodem spiritu mortem subitaneam Dusseni cujusdam[12], hominis sane nihili, qui in

12 Pauwels van der Dussen, begraven op 27 maart 1639 in de Kloosterkerk te 's-Graven-hage. Hij was gehuwd met Martha Bayard.

oenopolio vini adusti animan efflavit; paedagogus Gallicus hic fuerat. Eum scriptorem nominat egregium. Multis haec duorum associatio virorum consulto, ut videtur, facta risum excivit.

Decessit et Reinerus Persinius[1], curiae provintialis senator, qui jam candidatis novis locum fecit. Brederodius[2] certe antehac senator et contra morem antiquum loco suo motus restitutionem in integrum postulat neque alieni ab eo videntur reliqui senatores, sed ea tamen lege, ut in ultimum ordinem redigatur, quod illi et praedurum et iniquum videtur; itaque nescio, quid hac de re sperare debeamus.

Faederati et qui ab ipsorum stant partibus male minantur Amstelodamensibus ob legationem non ita uti credebant acceptam; illi vero floccifacere suisque rebus invigilare.

Plura non addam; aliunde enim omnia facile intelleges, siqua sunt, quae hic nobis eveniunt.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim, Hagae, XXVIII Martij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 28 Martii 1639 W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 6 April.

4041. 1639 maart 28 aant.. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Je voy par la vostre du 22 finissant[4] que les troubles d'Escosse ne sont pas encor appaisées, et seray pourtant fort aise d'entendre de vous la suite d'icelles, le résidant d'Angleterre[5] ayant escrit icy qu'elles estoyent sur le point d'estre bientost accomodées et que toute cest'armée d'Angleterre iroit fondre en Allemagne pour restablir le palatin[6], ce que ie ne puis croire pour plusieurs raisons.

Nos Suisses sont encor à Bade trouvant bien estranges les propositions de l'empereur[7], surtout celles qui touchent la conjonction de leurs forces pour chaster le duc Bernard[8] de la Bourgogne et hors de tout ce qu'il a conquis auprès du Rhin,

1 Reynier van Persijn, sinds 1620 raadsheer in het Hof van Holland.
2 Jhr. Lancelot van Brederode was van 24 mei 1613 tot 24 februari 1620 raadsheer in het Hof van Holland. Hij werd wegens zijn remonstrantse sympathieën uit zijn ambt ontzet en op 12 mei 1620 opgevolgd door Reynier van Persijn.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Ontbreekt.
5 Oliver Fleming.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Ferdinand III.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

le pas et repas par leurs terres, la cassation des trouppes promises à la France qui néantmoins nonobstant tout cela sont desià despêchées en France pro proportione cuiusque cantonis, et de seul Zurig sont partis avanthier six sent hommes, tous braves gens. On trouve que les petis cantons ont promis à l'Espag-

nol[1] X[m] hommes pour le secours de la Bourgogne ce qu' à cest'heur ils ne peuvent effectuer, et nos protestans ne veulent consentir à aucune conjonction ny au pas et repas et si les romanistes sont sages ils feront de mesme.

Nous attendons journellement nos députez de Bade[2] au retour desquels ie vous sçauray donner plus de particularitez de leurs négociatiations (*sic*) avec l'ambassadeur de l'empereur[3] qui, come ie croy, n'obtiendra guerres des Suisses, ayant les protestans contraires. Dans huict iours on célèbrera parmy eux un jeune général, qui est un bon acheminement à faire mieux à l'advenir pour nous, si come en effect ils nous promettent.

L'on m'escrit que le gran seigneur[4] ne se contente de Bagadat, mais demande du Persan toutes les villes et provinces possédées parcy devant par les ottomans, ayant à telle fin retenu son ambassadeur[5] jusques à la prise de Bagdat après laquelle il l'a despêché vers son maistre[6], menaçant que faute de cela il entreroit en Perse se tenant pourtant encor à Diarbekyr où il attend des nouvelles forces de Constantinople.

L'assemblée des Grisons a estée éventée par les menées des Espagnols, qui par le bruit qu'ils ont fait courir du partement de leurs ambassadeurs[7] d'Espagne ont fait resouldre le peuple à attendre au préallable le retour des députés, ayant autrement déliberé d'entrer en Valtoline à main forte sans en attendre l'ordre d'Espagne. Mais i'ay veu des lettres d'un personnage de qualité qui portent qu'ils y sont encor, sans qu'on sçache quand ils en partiront et que c'est la volonté du roy[8] qu'on érige un collège à Coire pour y instruire les Grisons en la religion romaine. Nous verrons bientost ce qui en sera et an patientia toties laesa tandem in furorem desinet qui tandem ut opinor arma eos sumere coget.

Au reste ie vous prie, monsieur, de presser le sieur Heuf[9] qu'il m'accomode encor d'une partie si les descomtes ne sont pas arrivées, la despence en Suisse où le prix de toutes choses croît journellement estant bien grande surtout à moy qui suis chargé de famille et des gens que i'entretiens pour le seul respect de ma charge.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Tout le vostre

C. Marini.

De Zurig, ce 28 de Mars l'an 1639.

On nous escrit que Friburg en Saxe s'est rendu au Banier[10] et que Dresden et Leipzig sont bloques l'électeur[11] s'en estant retiré de Königstein. Ie joints icy ce que i'ay d'Italie[12].

1 Philips IV.
2 De afvaardiging uit Zürich stond onder leiding van Salomon Hirzel.
3 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Makssoudkhan. Hij was in 1637 in Constantinopel aangekomen.
6 Safī, sjah van Perzië.
7 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
12 Ontbreekt.

In dorso schreef Grotius: Le 28 Martii 1639 Marin.

4042. 1639 maart 28. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Het Hessische tractaet sal, naer ick met uEd. oordeele, op een conclusie van vrede wtlopen. Den lesten brieff, die ick van Milander[2] hebbe gesien, in date den 1 Maert seyt de formele woorden: nostre traité de paix s'avance fort et s'eslargit l'empereur[3] sur le point de la religion si avant qu'on s'en pourroit contenter, mais voyant la prise de Brissac, le passage de l'armée suédoise par l'Elve, nous ne sçavons quel party nous devons prendre, doch gaende voort nil nisi suspensa et obscura verba, daeruyt naer mij dunckt nochtans kan worden geïnfereert, dat het hooft hanckt om de aengeboden conditiën te accepteren seggende dat hem soude werden geweten, indien bij continuatie van oorloge de saecken qualijck quamen uyt te vallen, verseeckert niettemin den coninginne van Bohemen[4] ende den cheurvorst[5] van sijne oprechte intentie om deselve, hetsij in oorloge blijft ofte vrede gemaeckt, te dienen, denoterende sijn persoon - hetwelcke vremt schijnt, alsoo alle acten mede heeft geteeckent - niet te sijn verobligeert om het volck niet te gebruycken ten dienste, die hem sal believen. Op Vranckerijck schijnt het niet heel groen te hebben, clagende bij dat rijck seer te sijn geabuseert, in recompensie van hetwelcke hij den heer d'Estampes[6] op hope van rupture tot het geven van vijftichduysent guldens heeft ingeleyt, dewelcke ontfangen hebbende op achterstellyge penyngen heeft gereeckent, sonder hem als onder andere ende meerder somme te willen engageren, daruyt ten deele de disgratie van den heer ambassadeur procedeert, die garen een verclarynge van den heer Milander over dese saecke hadde gehadt, die niet en schijnt dat hij garen schriftelijck sal geven.

Hangende dese deliberatiën van de lantgravinne[7] treckt den keyser dese voordeelen, dat hij sijne troupes logeert sonder scrupule aen beyde de sijden van den Rhijn, dat voor desen staet bedenckelijck is, ende werden de quartieren bij de Hessise soo verarmt, dat daernaer voor die daer troupes souden willen houden weynych te eten sal werden gevonden.

Den hogen opheff van den conynck van Denemarcke[8] sal, nu de resolutie van den Nedersaxisen creytzes soo uytvalt, sijne m.[teyt] weynych reputatie geven. Daermede mochten oock wel cesseren de deseinen van die van Emderlant, die het ooge schijnen te hebben gehadt om haer mede bij dien creytz te vougen. Hetgene meest in dat heele werck bedeinckelijck is dunckt mij te wesen, dat die neutraliteyt niet langer vasticheyt en heeft als de vreese van de Sweetse wapenen duyrt, maer den keyser sterck sijnde met hope van avantagie op de Sweetse armée, sij haer daer licht wederom bij souden vougen.

Wat den conynck van Denemarcken tegens het voornemen van den conynck

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 527. Beantw. d. no. 4059.
2 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
3 Ferdinand III.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
7 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
8 Christiaan IV.

van Polen[1], die met den tol voort wil, sal doen, moet hem haest openbaren. De Compangie van de walvissen[2] is hier clachtych dat hij sonder aen hem recognitie te geven hare visserije niet wil toestaen ende haren vanck tot vijlen prijs brengt met de groote quantiteyt van traen, die hij in dese landen sent, die sij meenen behoort te werden in het convoy beswaert.

De geruchten die daer van Parnambuc sonder reden sijn verspreyt hebben hier oock gelopen. Al het quaet, dat uyt die quartieren soude connen werden gevreest, is vastatie van het plattelant ende ingenios, maer men hoopt beter. Die saecke wert ernstyger als voor desen bij den staet ende de Compangie behertycht ende wachten haest goede resolutiën int verdubbelen van het capitael.

De gestelde rechters over de gevangen schippers[3] sijn noch besych ende doen sij hare defentie, dat de tweede mael, wanneer de meeste faulte soude sijn begaen, haer niet mogelijck is geweest de gegeven ordre te executeren.

Dat van den hertoch van Weymaren[4] behaecht mij heel qualijck ende sal de Fransoysen min moyte sijn sijn troupes te verswacken als een goet capitain te vinden om de hare te commanderen. Soo groote couragiën connen niet wel wederwardicheyt dragen ende dienen soo seer niet gedepiteert, dat op resolutiën dencken die de partije niet vorderlijck en sijn.

Van Ragoski[5] horen wij geruchten sonder te weten, wat van hem wert verwacht. Het veroveren van Babiloniën hout men seecker.

Den generael Bannier[6] presumeert men, dat intelligentie in Bohemen heeft, daer wederom nieuwe edicten tegens die van de religie waren uytgegaen.

De antwoorde van Amsterdam heeft den heer Spierynck[7] mij belooft, dat uEd. sal senden; daeruyt sal uEd. sien, dat de oude maximes haer noch niet en sijn vergeten. Wat van de erectie van het nieuwe collegie sal werden gearresteert, is noch onseecker, maer verstaet Hollant de equipagie sal blijven in de respective steden. Die van de generaliteyt hebben het op die groote stadt niet groen, waerom wijselijck op haerselven moeten letten.

Dat de ses maenden subsidie, de croone Sweden geconsenteert, promptelijck souden werden betaelt, heeft geen apparentie, alsoo de penyngen souden moeten werden genegotieert, maer meent den heer Spierynck ordre te sullen crijgen binnen 14 dagen ofte uyterlijck drie weecken om die op hare termijnen, daer nu twee maenden van vervallen, te ontfangen, bereyt sijnde soo haest die in handen heeft uEd. daruyt contentement te doen, waerop ick siende niet raetsaem vinde sonder nader ordre van monsieur Heufd[8] te vermanen, alsoo die liquidatie langer soude connen aenlopen, doch bijaldien uEd. daermede soude wesen gedient, ick houde dat over de wissel geen difficulteyt soude vallen. Hoe ick langer dat werck vervolge, hoe ick meene naeckter te sien, dat hij tot uEd. wel is genegen, in welck humeur ick hem oock soucke te houden, sijnde seer geabuseert die meenen, dat

1 Wladislas IV (VII).
2 De Noordse of Groenlandse Compagnie.
3 De kapiteins van Cornelis Jol; voor hun namen zie men no. 3921, p. 20 n. 10.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Petter Spiring Silvercrona; zie no. 4029, p. 189 n. 4.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

met precysheyt bij hem yet is te voorderen, gelijck den heer Camerarius[1] in een rencontre van sijn soon[2], daer uEd. van sal hebben gehoort, heeft connen speuren. Wat van dien heer volgen sal, kan ick niet heel wel seggen, alsoo Den Hage verlaet, maer te Delft siet naer een goede wonynge.

Den heer Spierynck heeft mij in confidentie geseyt, dat, hoewel hij seecker hout ende weet, dat uEd. heel wel staet soowel bij den truxis[3] ende schatmeester[4] als den heer rijxcancelier[5], die alle drie voeren den naem van Oxenstern ende veele van uEd. houden, dat evenwel om deselve te meer te obligeren wel sult doen diegene, die van harentwege daer commen, goet onthael te doen ende namentlijck aen den soon[6] van den truxis, die nu daer is, die de vader seer lieff heeft, waromme hij oock denselven alle caressen heeft gedaen ende in sijn huys eenyge dagen gelogeert, gelijck mede dienstych is, dat de kennisse met den heer Croese[7] werde gecontinueert; alle hetwelcke ick uEd. oock niet en h(ebbe) willen verbergen, hoewel ick weet sulcke advertentiën onnodych te sijn.

Sijne Gestreng. vermaent verder, dat hij gelooft de crone Sweden uEd. alle contentement sal soucken te geven, waerop wij dieper op dat subject raeckende seyde de advisen telcken van den heer van Oosterwijck[8] te sien ende deselve met de uwe confererende sach, hoe groten verschil tusschen de eene ende de andere was. Dat verneme ick oock van andere, die somwijlen extracten van uwe brieven sien, dewelcke werckelijck, naer mij is geseyt, aen den burgemeester Beveren[9] tot Dordrecht werden gesonden. Mijn genegentheyt soude wel wesen de mijne oock soo nu soo dan hier off daer te communiceren ende daerom wel wenschen wijtlopyge ende pertinente advysen, om altemet onsen Neeff[10], die wij noch altijt moeten gebruycken, daervan deelachtych te maecken; doch alsoo uEd. mij heeft genouch te kennen gegeven sulckx niet aengenaem te hebben, soo hebbe ick mij daervan onthouden, hoewel ick meene in viertderlij respecten niet ondienstych wesen soude.

Tusschen Engelant ende Schotlant loopt het meer ende meer tot extremiteyt ende is dat oorloge gevaerlijck voor den conynck[11], wiens autoriteyt beter int begin waer geconserveert, als ter oorsaecke van eenyge cleyne veranderyngen, al ware het ten besten, met soo grooten peryckel gedisputeert.

Dat onsen admi(r)ael[12] eenige fregatten, men segt tot vier, op den viant soude hebben geconquesteert, lopen geruchten, maer daervan soude ick niet derven verseeckeren.

Van het pasport schrijve ick mijne consideratiën aen mijn suster, die uEd. sal

1 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
2 Joachim Camerarius.
3 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (1587-1640).
4 Gabriel Bengtsson Oxenstierna († 1656).
5 Axel Oxenstierna (1583-1654).
6 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna († 1647).
7 Johan Jespersson Kruus.
8 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
9 Cornelis van Beveren.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 Karel I van Engeland.
12 Maerten Harpertsz. Tromp.

gelieven te overwegen. Wij sullen echter hetgene daer goetgevonden wert, hier soo veel in ons is helpen executeren.

Bij Rotterdam[1] doe ick groote devoiren sonder yet te voorderen, sal evenwel continueren.

Morgen begraeft men hier Ploos[2], aen wiens doot mijnheer de Prins[3] meer als de provintie van Utrecht sal reeckenen te hebben verloren. Hoeveel hij de provintie van Hollant is geweest, weeten alle, die sijn beleyt is bekent. Soo mindert dat getal, maer de maximes, daervan sij de fondamenten hebben geleyt, vermeerderen ende sijn dese tijden niemant schadelijcker als die geen veranderynge en soucken.

Van den ambassadeur d'Estampes weder(c)omste wert bij veelen hope gegeven, waerop ick tot noch toe weynych staet maeke. Wij sullen de waerheyt haest daervan sien.

Ondertusschen sal ick blijven.

Desen 28 Martii 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 28 Martij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 9 April.

Onder aan de brief - moeilijk leesbaar - enige notities van de hand van Grotius:
Levées en Poulogne.
Emery envoyé à Thurin.
Rencontre et victoire des Fransois.
Les forces de l'ennemie estant divisées.
Le roy à Blacor
Le nonce employé au passeport.
Ioux fortifié.
Argent en Angleterre
Offre de Piccolomini.
Hable de Grâce.
Che...
Gentilhomme envoyé en Hollande d'icy.

4043. 1639 maart 29. Van R. Oudart[4].

Mijnheer ende bysonderste oude vrundt,

UE. aengenaemen van den 12 November[5] hebbe tot den dach van huyden

1 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
2 Adriaen Ploos van Amstel; hij was op 22 maart overleden.
3 Frederik Hendrik.
4 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Robert Oudart was notaris te Hamburg.
5 Ontbreekt.

niet beantwoort om weynich subject te hebben gehadt, seer verblijt hebbende geweest te verstaen de restitutie van uE. gesontheyt, ende de continuatie derselve is mij niet onbekent tot den huydigen dach geweest hebbende occasie genomen uE. te schrijven, opdat uE. soude weten, dat wij noch alle in goede gesontheyt zijn. Godt hebbe loff, zijnde sedert mijn laetste[1] niemant gestorven van de vrunden dan joff.r Wolters ende over 14 dagen haer dochter, de huysvrouw van Schmelberch[2], dewelcke van de steen gestorven is. De siyckte begint hier wat te grasseren.

Onse nederlantsche contract, niettegenstaende ons aengeseyt was geaccordeert was, is in sulcken staet nu, dat wij niet en weten, hoe het affloopen sal. Die van de Geluckstadt hebben een placcaet wt laten gaen soo streng, dat niet wel doenlijck off naercomelijck can wesen voor den coopman, twelck oock tendeert tot ruïne deser stadt. Wij ondertusschen sweven tusschen hemel ende aerde siende, wat wtcompste Godt geven sal.

Banier[3] doet wat hij wil int lant van de Saxen, heeft verscheyde plaetsen geïncorporeert sijnde meester van de campagne, heeft tgros van zijn leger ontboden, sijnde ontrent Dresden, welcke plaetse men meynt hij beleggen sal off bloqueren. Wij wenschen seer naer een goede vrede, maer sien hier geen apparentie; men spreeckt niet meer van de bijeencompste alhier[4].

Doctor Wit[5] schreef mij over een tijt, dat de mare tot Lubeck was, dat uE. herwarts soude comen om in de bijeencompste te wesen, maer noit sulcx alhier vernomen; soude wenschen uE. aensicht noch eens te sien ende naer onse gelegentheyt met de vrunden te tracteren.

Soude wenschen uE. advys te hebben, hoe dat een magistraet sal hem dragen, wanneer een particulier persoon hem soliciteert om een notaris te constringeren een acte wt zijn protocol te geven hem niet toucherende, maer wt die acte can trecken een argument om zijn partie in ruïne te brengen, gelijck mede, hoe een notaris hem daerin sal houden, dewijle de nature leert dat een magistraet niet en behoorde yemant te constringeren een mes van hem te geven om een ander de kele aff te snijden, ende, soo een magistraet sulcx belastede off permitteerde, off men hen daerinne schuldich is te gehoorsaemen.

Alsoo sulcken stuck mij voorcompt ende bevinde, dat de heeren die saeke in bedenckinge genomen hebbe, hebbende haer geseyt, dat, soo zij de notarissen sulcx opleyden te doen men de notarissen geene secrete saeken soude meer durven vertrouwen. UE. mij dar over uE. advys gevende sal mij een singulieren dienst geschieden. Want ick geerne soude weten, hoe ick mij darinnen sal gedragen.

1 Ontbreekt.
2 Vermoedelijk behoorden zij tot dezelfde familie als vader en zoon Wolters, vermeld in brief no. 1808 aan Willem de Groot dd. 24 december 1632 (dl. V, p. 87). Ik heb hen evenmin als Schmelberch kunnen identificeren.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Er was sprake van om in Hamburg vredesonderhandelingen te beginnen; zie J.J. Poelhekke, *De Vrede van Münster*, 's-Gravenhage 1948, p. 59 en Fritz Dickmann, *Der Westfälische Frieden*, Münster 1959, p. 104 vv.
5 Johann Witten († 1645), raadsheer van de hertog van Mecklenburg.

Hiermede nae mijne ootmoedige gebiedenisse ende aen uE. huysvrouw ende kinderen ende wegen mijn huysvrouw[1] blijve altijt

UE. seer ootmoedige dienar
Robertus Oudart.

Hamburg, den 19 Martii 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur ordinaire de la Reyne et Couronne de Swede prez le Roy trèschrestien résidant à Paris.

In dorso schreef Grotius: 19 Martii 1639 Oudart.

En boven aan de brief: Rec. den 12 April.

4044. 1639 maart 31. Van I. Jasky[2].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Seculum hoc plane vectigale esse tot inventi exactionum modi, earum auctiones et ob eas motae controversiae evidenter evincunt. Notum est, quas turbas telonium a rege Daniae[3] in Albi prope Hamburgum mercibus impositum dederit, maiores fortasse excitabit, quod iam petit a transeuntibus fretum suum Danicum - vulgo Sund dictum - nimirum a singulo centenario salis nitri 14 imperiales, et centesimam partem valoris mercium. Certe si in instituto pergit mercatoribus Hollandis ut et nostris commercia prorsus negligenda erunt, nisi rerum suarum iacturam facere volent.

De nova maritima exactione, quae nomine regiae majestatis Poloniae[4] hic exigi debebat, altum iam est silentium. Clementia suae Majestatis et singularis in civitatem hanc benevolentia multaeque, quae huc pertinent rationes, spem nobis faciunt negotium hoc brevi et feliciter compositum iri.

Nec adhuc res eo devenit, ut vel clitellae nobis subeundae, aut externa auxilia accersenda sint. Nam illas libera, in qua vivimus, republica nec ferre nec imponere consuevit. Quam vero periculosa sint exterorum auxilia, tot specie amicitiae captae urbes, tot eversae luculenter docent; ut merito hic valere possit, aliorum me vestigia terrent. Exitum ergo huius negotii nec nimium fidentes nec diffidentes exspectabimus.

Ante aliquot dies tres naves bellicae regis Daniae huc appulerunt et miliare a portu nostro in statione sunt.

Ex aula nostra nihil habemus novi, nisi quod referendarius Lithvaniae, dominus Gasiewsky[5], post pascha legatus in Galliam abibit liberationem principis Casimiri[6] sollicitaturus.

1 Adriana von Weinberch.
2 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 18. Eigenh. oorspr. Voor de schrijver, Israël Köhne, genaamd von Jaski, zie dl. VII, p. 441 n. 10. Beantw. d. no. 4089.
3 Christiaan IV.
4 Wladislas IV (VII).
5 Christophe Corvinus Gasziewski. Op 17 januari 1640 kwam hij aan te Saint Denis.
6 Jan II Kazimierz.

Excellentiam vestram divinae tutelae meque pristino ipsius favori quam diligentissime commendo.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Jasky mpp.

Dab. Dantisci, 31 Martii A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 April.

4045. 1639 maart 31. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Il y a quatre points que l'ambassadeur de l'empereur, comte de Hohen Embs[2] et les agents d'Espagne, Casate[3] et Schevadra[4] ont demandé à Lucerne, à sçavoir d'aller au secours de la Bourgogne avec les trouppes impériales, faire casser la levée promise par les protestans à la France et assister l'armée impériale du passage par la Suisse et leur fournir pour argent, vivres et munitions, points tous scabreux, lesquels pour resouldre on les a portez à Bade où lunedy passé tous les cantons se sont assemblez, et en peu de iours nous sçaurons quelle responce on aura donné à l'empereur[5] qui veut avoir les Suisses de son costé ou par amour ou par force et divisions entre les cantons.

Cependant une compagnie de 200 hommes est partie d'icy venerdy passé soubs le capitaine Rhon[6] et la levée plus grosse dépendra de la paix ou de la guerre en Suisse. Un' autre levée de deux cent hommes a fait le capitaine Salis[7] ès Grisons qui par connivence l'ont permis, et l'ambassadeur d'Espagne[8] l'a veu passez, par Zurig à son despit, signe évidant que les Grisons sont encor affectionés à la France au dedans, puisque l'Espagne n'y peut lever jusques à cest'heur pas un homme et ceux qui sont au Milanois soubs leurs colonels sont Allemans qu'on a levés ça et là du temps des François dans la Valtoline. Leurs députez[9] ne bougent pas encor d'Espagne nonobstant le bruit que le gouverneur de Milan[10] en a fait semer come s'ils en fussent partis contans pour tenir les Grisons en suspens et les destourner des résolutions plus héroiques pour le recouvrement de la Voltoline.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems, afgezant van Ferdinand III.
3 Carlo-Emanuele Casati (1600-1645).
4 Don Diego Saavedra Fajardo.
5 Ferdinand III.
6 Johann Jacob Rahn.
7 Carlo Salis (1605-1671).
8 Don Diego de Saavedra y Fajardo.
9 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
10 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

L'on nous escrit d'un nouveau soulèvement en Portugal que les Espagnols appréhendent et que le prince Thomas[11] est malade à Pavi, madame de Savoye[12] luy ayant refusée l'entrée en Piedmont.

11 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
12 Christine de France, hertogin van Savoye.

Gran préparatifs se font à Costance et Lindau, ce qui nous fait craindre que les impériaux voudront passer par la Turgovie ou par Coblenz et recourant les villes forastières se ietter en Bourgogne du costé des Bernois. Piccolomini[1] est destiné pour la France, qu'on on tâche d'attaquer de divers costés si nostre Banier[2] ne les en empêche.

Je suivray vostre conseil que me donnez touchant mon voyage en Suède, mais ie vous prie de repprésenter à monsieur Heuf[3] mon estat et que survenant quelque brouillerie en Suisse ie serois bien en peine n'ayant point de l'argent et huict persones m'emportent beaucoup chasque mois, à quoy il faut avoir quelques resgard, en m'accomodant bientost d'un autre partie pour pouvoir attendre le parach[èv]ement de mon change.

Avec le prochain ordinaire i'auray plus de suject pour vous entretenir, en attendant lequel ie prieray le bon Dieu qu'il vous conserve en sa saincte garde et moy en vostre bonne grâce qui suis véritablement, monsieur,

Vostre serviteur
C. Marini.

De Zurig, ce 21 de Mars s.v. l'an 1639.

In dorso schreef Grotius: 21 Martii 1639 Marin.

4046. 1639 april 2. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

Sperare me faciunt literae, quas Excellentia vestra ad me dedit 21 Martii[5], meliorem ejus valetudinem, quam firmet augeatque omnipotens Deus.

Non desii ostendere illustri D. baroni Oxenstiernae[6], quanti ipsum faciat Excellentia vestra, atque ei commendare negotia Excellentiae vestrae, quae ipse sibi cordi esse respondit, et ad id se multis acceptis beneficiis obligatum.

Puto, jam apud vos erit Vickefortius[7]; is cuncta ad ducem Vinariensem[8] pertinentia certa notitia optimaque fide narrabit. De valetudine ejus meliora in dies audimus. Nec desperamus de pecunia obtinenda, quanquam tardiuscule res procedit.

Audimus et nos multum caesariani militis ad Heilbrunam colligi. Et legatus[9], qui venturus est ab imperatore[10], alteri exercitui iter per Helvetiorum terras et alimenta

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 174. Gedrukt *Epist.*, p. 519. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Ontbreekt.
6 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
7 Joachim de Wicquefort.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
10 Ferdinand III.

postulabit in speciem ad tutandum Burgundiae comitatum, qui in Helvetiorum tutela est, sed id jus perdidit pacis cum Gallis jura temerando, reipsa ad recuperandum Brisacum et quae ei sunt vicina.

D. Bannerii[1] certe res prosperae sunt ac gloriosae capto hostium duce, caesis copiis, raptis machinis, signis, vexillis, oppidis ad deditionem properantibus. Quod si jam haberet quas optamus copias dux Vinariensis, pateret via non sine Bavari[2] malo transferendi belli in proprias domus Austriacae terras, quod ut conveniens et Wismariensi et Hamburgensi foederi[3] urgere quotidie non cesso. Pax enim ab iis, quibus Germaniae calamitates in fructu sunt, aliter obtineri nequit.

Quin pontifex[4] per suos homines quantum potest sit laboraturus, ut a Moguntino[5] Bavaroque deflectat Galliae arma, dubium non est. Neque tamen tam hoc metuo, quanquam et in aula habet suam factionem pontifex, quam perpetuam Gallorum curam, ne protestantes in ipsorum vicinia invalescant animosque iis, qui intra Galliam sunt, protestantibus resuscitent, cum tamen scire debeant nec in Germania nec apud Helvetios Rhaetosque fidos Galliae amicos esse alios quam protestantes.

Quae in Hungaria tument, facile eruptura arbitror, si Transilvanus[6] quorum spem jam diu facit aggrediatur.

Persam[7] existimo omissa[8] urbe, de qua certabatur, et ex altera parte infenso Mogore[9], consilia sua ad pacem perpetuam aut temporariam versurum. Quod si jam Veneti malum sibi immimens sua largitione et suorum amicorum authoritate sedare possunt, facilis conjectura est, ubi se occupaturus sit victor et quietis impatiens Turca[10]. Is metus, si pacem aequam ab Austriacis exprimere non potest, superest, ut duritiei suae poenas non molles ferant.

Certe recusatio diplomatum pro Batavis nullam habet aequi speciem et culpa pacis tardatae manifeste nos liberat.

Quae consilia capturi sint qui Lunaeburgum convenere, videbimus et ex eo[11] alia judicabimus.

Quod uxorem[12] ad se vocavit D. Rous[13] credere me facit, longas negotii moras ab eo prospici. Meliora sperarem, si Scotici morbi ad sanitatem se reducerent. Sed audio et eorum, qui in Scotia coïerunt, crescere numerum et regem[14] magnis instructum copiis constituisse tueri imperii majestatem. Deum rogo pacem ibi det regi decoram, regno utilem.

Tempus adventat, quo exspectatur, ut se moveant Batavi. Nam regii hic milites jam ad fines ire jussi sunt. Dunquercanorum in mare[15] eruptio documentum erit Batavis, ut alia posthac classis submittatur, priusquam prior fessa

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Maximiliaan I.
3 Zie dl. IX, p. 129, nn. 2 en 10.
4 Urbanus VIII.
5 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
6 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Safī, sjah van Perzië.
8 De copie te Uppsala heeft: amissa.
9 Shāh Djahān.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
12 Eleanor Cave.
13 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
14 Karel I.
15 De copie te Uppsala heeft: more.

domum redeat. Nihil ei reipublicae saepius quam mora nocuit et tamen semper peccantur eadem.

De Hassis, quantum etiam ex sermonibus, qui hic habentur, judico, plus adhuc metus quam spei video. D. Estampium[1] ad vos[2] rediturum eo minus arbitror, quod, praeter illud de pecunia praemature Hassis data credatur favere reginae matri[3].

Vidua Sabaudica[4] ad viduam Mantuanam[5] legatum[6] misit consciis Hispanicis Mediolani ministris, qui transitum ei dedere; quid agatur, latet adhuc. Interim Hispani contra Sanctidovallum novum castellum struunt, quo omnem ad Vercellas aditum Gallis obstruant.

Rhaetorum ab Hispania legatus in reditu est diciturque ferre de Valle Telina ea, quae Rhaeti expetunt necessaria sane ad pacandos animos valde ulceratos.

Leganesii excusationes adversus sex millia in Hispaniam petita, nihil valuere. Stat enim Hispaniae rex[7] imperatis. Scribitur praeterea ab Hispano miles non Neapoli tantum, sed Florentiae, Lucae, Mutinae. In ipsa Hispania hominum sterili et tot externis praesidiis exhausta non ita facile colligitur exercitus, quem reget marcio Lovelasius[8] Arragoniam et Navarram vice regia curans.

Princeps Thomas[9] virum nobilem ad viduam Sabaudam misit. Vocatur is comes Seravallius[10] domo Vercellensis. Arcani aliquid portat, sed praedicatur significare viduae futurum, ut princeps Thomas ipse ad eam veniat suamque ad omnia adferat operam. Quod tamen serio agi alii non credunt. Quippe, ut ipse id audeat, non tamen permissurum cardinalem Hispanum[11].

Helvetiorum conventus erit Badae. Interim pontificii pagorum seorsim Lucernae congregati viam struunt, qua[12] impleantur imperatoris desideria et prohibeantur aut accidantur dilectus Gallici. Scribitur imperator Augustam venire.

In comitatu Burgundiae bene res Gallis procedunt et, si adsit diligentia, videtur hic annus quod hosti restat urbium proxime famem rerum omnium caritate adductum Gallis promittere. In Guebriano[13] certe nihil boni ducis desideratur.

Bagdetum captum a Turca intelligimus 24 Decembris[14] fossis repletis magno numero saccorum lanis refertorum, facta in maenibus ruina, per quam obsessor transiit multoque Persarum sanguine se satiavit.

1 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
2 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: nos.
3 Maria de Medici.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
6 Wie dit geweest is, is mij niet bekend.
7 Philips IV.
8 Pedro Fajardo, markies van Los Vélez.
9 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
10 Gian Girolamo Salamone (Salomone); zie A. Manno, *Patriziato Subalpino* (dattiloscritto) XXIV, p. 48 i.v. De copie te Uppsala leest 'Versollensis' i.p.v. 'Vercellensis'.
11 De kardinaal-infant don Fernando.
12 De copie te Uppsala leest: quo.
13 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
14 De copie te Uppsala heeft als datum: 10 Decemb.

Deus det nobis ea, quae christiano orbi sunt optima.
Excellentiae vestrae perpetuo obsequio addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Aprilis 1639.
Intelligimus principem Thomam in Italia esse in oppido Laudensi.
De Lipsia hic nihil.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.
Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae 9 Apr. st. n. 1639.

4047. 1639 april 2. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,
Bene ad me pervenerunt literae, quas dedisti XVII Februarii[2].
Solent conventus et colloquia magnorum principum plus occultare quam publicetur. Sic et consilia, quae sumpta sunt a rege Poloniae[3] et ab electore Brandenburgico[4] qualia sint, tempus docebit, nec aliud video contra occulta ejusmodi remedium quam νῆφε, καὶ μέμνησ᾽ ἀπιστεῖν[5].
Curlandiae principi[6] faveo et olim, cum in parte reipublicae Batavicae versarer, eam causam non tantum ejus reipublicae proceribus commendavi, sed et effeci, ut eorum literis regi Sigismundo[7] aliisque principibus commendaretur.
Interfuit non Germaniae tantum, sed et Galliae, ut Brisaci custodia vigilantissimo principi[8], cujus eximia virtute parta est urbs, committeretur. Nos hic in id laboramus, ut habeat a rege[9], quod opus est ad transmovendum ultra Rhenum felicitatem suam et fiducia vicinitatis addendos Banerio[10] magno agenti, majora molienti animos.
Non scribam vobis, qui ea propius quam e Gallia nosse potestis, captum a Banerio Salissium[11], caesas ejus copias, captas et machinas et signa equestria et pedestria paucisque munitioribus urbibus exceptis caetera Saxoniae, Misniae, etiam Thuringiae multa ejus armis cedere.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 520; *Grotii Epist. ad Iasky*, p. 39. Antw. op no. 3977. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in Danzig.
2 No. 3977.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 [Epicharmus] fragment 250 ed. Kaibel.
6 Jacob Kettler, hertog van Koerland.
7 Sigismund III († 1632), koning van Polen.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Hans Wolf von Salis.

Rex Galliae principem Condaeum[12] mittit in Hispaniae fines, sane trepidantis et militum egenae; etiam quae Belgarum propinquis Galliae urbibus obsidiones minantur, copiae coire jam incipiunt. Alius exercitus erit, qui conficiat, quod in comitatu Burgundiae restat.

12 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Mittuntur et Sabaudicae viduae[1] supplementa perquam ejus rebus necessaria.

Plane videtur hic annus et actuosus fore et nobis felix, nisi res Americanae Batavis minus succedant et circumfusi eorum urbibus caesariani partem virium illic retentent.

Civitati vestrae omnia opto prosperrima.

Nobilitati Tuae ad officia paratissimus

H. Grotius.

Lutetiae, II Aprilis anni MDCXXXIX.

4048. 1639 april 2. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Accepi a D. cardinali[3] instrumentum quo ratum facit ex potestate sibi concessa permissum regis[4] de cannabaceis telis per nostros evehendis; ejus mitto exemplum. Idem cardinalis domum, quam in hac urbe habet splendidissimam, donavit regi etiam scripturis interpositis. Hac liberalitate credidit et se levari parte invidiae et firmiora fieri cetera successoribus suis.

Incipiunt movere se milites, ut praestituta die sint in iis collimitiis ad quae destinantur. Sed res ducis Vinariensis[5] tardius quam pro occasionum tantarum celeritate procedunt. Nos nihil omittimus, quo impelli haec aula ad promovendum bonum publicum possit. Interim in tanto sumptu bellico non desinit Gallia ostentare divitias data pecunia mandatisque Noyerio[6], ut quae ad Luparam quadrandam deficiunt, consummet.

Mileraeus[7], cardinalis propinquus, honorem sibi quaerit reducti in patriam comitis Suessionensis[8] et de conditionibus cum eo per literas ac nuntios agit.

Rumor his diebus per urbem sparsus fuit Suedos et ducem Vinariensem seorsim moliri indutias, quem ego et fidei apud Suedos sanctimonia et ipso rerum D. Bannerii[9] cursu refutavi.

Det Deus, excellentissime et illustrissime domine, cuncta felicia regno reginae[10] tuaeque Sublimitati.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 2 Aprilis novi Calendarii 1639.

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Gedrukt *Epist., p.* 520; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 592.
3 Richelieu.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 François Sublet, seigneur de Noyers.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
8 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Christina van Zweden.

Dicitur hic princeps Thomas[11] esse in Italia in oppido Laudensi.

11 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4049. 1639 april 2. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Mij dunct, dat bij diegeene, die de sorge van de zee hebben, is gefaillieert, dat sij niet een successeur met macht gesonden hebben aen Marten Harperssen[2], eer hij genootsaect is geweest van voor Duinkercken te vertrecken.

De Westindische vloot wierd in dese maent maert in Spaignië verwacht, maer sal apparentelijck, nae haere gewoonte, sonder goed gelei niet comen.

Van Brasyl continueren hier quade tijdingen. Wij willen het beste verhoopen ende verwachten.

Wij hooren den coninc van Engellant[3] nu getrocken is in Schotlant ofte op de frontieren. Nae alle discoursen ende advisen, die ick hoore, sal de saecke niet geaccommodeert werden dan[4] met restitutie van de auctoriteit van den coning ende bisschoppen hebbende den coning groote macht bij een ende de principalen van Schotlant sijnde oneenigh ende de gemeente alrede moede, eenige van buiten haere huisen te sijn, andere van nieuwe lasten te draegen. Alle de werelt siet op die uitcomste. Veele meenen die oneenicheit uit Spaignië, andere dat die uit Vrancrijck werdt gefoveert. Men twijffelt, off den graef van Licester[5], dewelcke de puriteinen altijd wat seer heeft geëxcuseert, wedercomt ofte niet.

'Tgunt uE. schrijft van Knuit[6] geeft mij meer ende meer impressie, dat Holland (?)[7] ende Neef[8] wel sijn t'samen ende door gemeene interest de offensiën hebben vergeten.

't Credyt van den bisschop van Chartres[9], die op 't ballet, dat in de vastelavont gehouden is tot den cardinael[10], 't officie van hofmeester heeft gedaen, sal monsieur d'Estampes[11] salveren van meerder swaericheyt. Dat hij weder soude gaen nae Hollant, wert hier geoordeelt buiten apparentie, niet alleen om 't gelt aen de Hessische wat te haestig gegeven, maer oock omdat men hem hout in 't secreet geaffectioneert tot de reine-mère[12], 'twelck in dese tijd is capitael. 't Stuck van de religie met Hessen meen ick dat door heimelicke acte can werden geaccomodeert[13].

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4029; beantw. d. no. 4061.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Karel I.
4 In de tekst staat abusievelijk: ‘dat’.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Johan de Knuyt, De naam ‘Knuit’ staat in de tekst in cijfer: 8.49.1.6.3.
7 De naam staat in cijfer: 202.
8 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
9 Léonor d'Estampes de Valençay, bisschop van Chartres.
10 Richelieu.
11 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
12 Maria de Medici.
13 Vgl. no. 4012 aan Ludwig Camerarius.

De successen van de heer Banier[1] sijn groot.

Wij arbeiden noch om den hertogh van Wimaer[2] aen gelt ende volck te helpen.

Die van Venetië sijn noch niet verseeckert van haere vrede met den Turck[3], maer sal buiten twijffel daertoe bij veelen gearbeit werden om den keiser[4] ofte den Pool[5], die aen den keiser vast is, werck te geven.

Tot de vredehandeling can met geene reputatie Sweden verstaen sonder Vrancrijck ofte Vrancrijck sonder Hollant ende die de paspoorten voor Hollant op de oude voet te geven difficulteren doen grooten dienst aen alle, die de continuatie van het oorlogh soecken.

't Heeft apparentie dat de keiserschen eenigh volck sullen willen laeten ontrent Nieumegen om een deel van de macht van de geünieerde Provincie daer in alarm te houden ende ellewaert onnut te maecken.

't Geschrift van Amsterdam[6] sal ick garen sien, als het sal connen geschieden, ende verstaen, wiens instelling 't eene ende 't ander is. De solutie op de deputatie voor desen gedaen in Zeelant om Middelburg te bewegen ende op de Amsterdamsche reise nae Utrecht in 't jaar 1610 vinde ick pertinent.

Ick dancke uE. van de gestadige sorge ende arbeit in de saecken van Rotterdam[7]. UE. heeft volle macht ende behoeft geen ondanck te vresen verdienende grooten danck. Maar uE. kent het humeur van de vrouwen, die garen de meeste penninck bedingen. Onse schade is groot, maer liever dan tot repressalliën te comen, daertoe mij nochtans hoope is gegeven, sal ick mij laeten contenteren met hetgeen den tijdt sal toelaeten.

D'heer Heufd[8] verstaet mij geen gelt te geven, eer hij sijne afreeckeningen heeft. Men had hem die over lang behooren te bestellen. Ende d'heer Spierinck[9] last daertoe hebbende behoort de saecke daetelijck af te maecken ende niet met soo veel vertier van tijdt deselve nae Sweden te senden ende dan noch het antwoord, dat misschien soo gereed niet en sal sijn, te verwachten. UE. gelieve in de subsidie het beste te doen ende wel te sorgen, dat wij daerin het onse vinden.

Valerius[10] doet Aelianus[11] plaisir, dat hij hem 't velt quitteert ende gaet ter plaetse, daer alle ding soo licht niet en is te vernemen als in Den Hage.

Van de ligue, die den coninck van Denemarck[12] in de Nederrijnsche quartieren had geminuteert, meene ick niet, dat iet sal vallen, alsoo de saecke van de

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Ferdinand III.
5 Wladislas IV (VII).
6 Zie no. 4029, p. 189 en n. 1 aldaar.
7 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 Petter Spiring Silvercrona.
10 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
12 Christiaan IV.

Nedersaxische ligue, daer den coninc van Denemarcken ende sijn soon[1] selff in waeren, soo quaelijck afgeloopen.

Mijnheer den cardinael heeft sijn schoon huis, dat hij te Parijs heeft, geschonken aen den coning[2] ende daervan bescheid gepasseert.

Het crijgsvolck hebben last te gaen nae haere gedestineerde plaetsen om tijdelijck te beginnen.

Dese groote tijdingen van de heer Banier geven ons occasie om groote instantie te doen voor den hertogh van Wimar. Wij vorderen wat, maer langsaem.

Door dese stadt heeft een gerucht geloopen apparentelijck bij eenige munnicken uitgestroit, dat de Sweden ende den hertogh van Wimar sonder Vrancrijck van een bestant handelden, 'twelck ick getoont heb te strijden soo met de getrouwicheit van de Sweden als met de wercken van de heer Banier.

Den heer De la Millerais[3] arbeid om den graef van Soissons[4] op eenige conditiën weder in Vrancrijck te brengen, waernae mijnheer den prins van Condé[5] niet seer en sal verlangen. Den keiser werdt geseit nae Augsburg te comen, maer misschien sullen hem dese progressen van de heer Banier teruggehouden. Sijne ambassadeur[6] werdt verwacht in Switserlant tegen den tijd van de bijeencomste te Baden. Middelertijd vergaderen de pausgesinde cantons tot Lucerne ende prepareren de saecken soo wel om de Fransche lichtingen te beletten als om 't keisers volck vivres ende passage te geven, soo men voorgeeft tot defensie van het graefschap van Bourgogne sijnde in protectie van de Switsers, inderdaet om Brisac ende andere plaetsen aen te tasten.

De voorslach die eenige doen van het graefschap van Bourgogne in neutraliteit te stellen heeft geene apparentie, alsoo bij die van 't graefschap openbare hostiliteiten aen Vrancrijck sijn gedaen ende de cants voor Vrancrijck goed is om dit jaer, soo op alles wel wert gelet, hetselve graefschap te becomen sijnde de steden, die daer noch aen den Spaignaert resteren, vol van allerlei gebreck, meer van vivres.

Den gesante van de Grissons[7] is op sijne wedercomste uit Spaignië ende brengt soo de Spaensche dienaers, die bij de Grissons sijn, seggen, vaste ordre van de restitutie van de Valteline aen de Grissons, 'twelck tot noch toe uitgestelt sijnde grooten haet gecauseert heeft tegen de Spaignaerden ende aen de Fransoisen hoope om haere partij daer weder levend te maecken ende door de nieuwe fauten van de vijanden de haere te doen vergeten.

In Spaignië geschiet groote lichting waerover den marquys de Lovelaz[8], viceroy van Arragon ende Navarre, 't gebiet sal hebben evenwel, alsoo Spaignië niet heel veel volcx en heeft ende veele ver gelegene plaetsen te besetten, persisteert den conig van Spaignië[9] door iteratyfve ordre bij sijn bevel van sesduisent

1 Christiaan (1603-1647), gehuwd met Magdalene Sibylle (1617-1668), dochter van Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
2 Lodewijk XIII.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems, in gezelschap van dr. Isaac Volmar.
7 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
8 Pedro Fajardo, markies van Los Vélez.
9 Philips IV.

mannen uit het Milanees nae Spaignië te doen comen, onaengesien de excusen bij den marquys de Leganes[1] voor desen op dat stuck gedaen ende doet veel volck hebben in Naples, Florense, Modena, Luca.

De Spaenschen maecken een fort tegenover Sanctdovallo naebij Vercelles om de Fransoisen de aencomste nae Vercelles te beletten.

De weduwe van Savoie[2] werdt bij de Spaenschen seer gesolliciteert tot vrede. Den graef van Serovalle Vercelloy[3] is bij haer gecomen vanwegen den prince Thomas[4] met aenbieding van alle diensten seggende oock, dat den prince Thomas in persone deselve wil comen offereren, 'twelck veele menen niet ernst te sijn ende, als het bij de voorss. hertoginne-weduwe selve wierd aengenomen, dat het bij den cardinal-infant[5] door expres (?) commandement soude werden belet. Deselve weduwe heeft aen de weduwe van Mantua[6] gesonden den bisschop van Alba[7] met kennisse van de Spaenschen, alsoo hij bekent door het Milanees is gepasseert ende met den gouverneur aldaer heeft gesproocken.

Tot Paris den 2 april 1639.

Mijn huisvrouw can noch niet reisen alsoo sij haer pasport van Bruisel noch niet en heeft ontvangen; oock is sij geduirende dese maent niet wel geweest ende driemael gelaeten.

In margine: Wij verstaen, dat den prince Thomas is te Lode in 't gebiet van Spaignië.

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 2 april 1639.

4050. 1639 april 3. Van P. de Groot[8].

Venerande parens,

Habes harum latorem Vincentium Fabricium[9], virum, ut nosti, satis de studiis meritum, ut apud eorum amantes alicuius commendatione non indigeat. Ego eius laudibus non insistam, novisti enim et ex facie et ex scriptis hominem.

Vixit ille aliquandiu Hagae; nunc in Galliam cogitans extorsit mihi pauca haec verba.

Plura non addo, tum quod ille per Angliam iter facturus[10] nonnihil morae itineri suo addet, tum quod et crastino die per tabellarium scripturus sum.

1 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Zie no. 4046, p. 219 n. 10.
4 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
5 De kardinaal-infant don Fernando.
6 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
7 Dit moet wel Giovanni Francesco Gandolfo zijn. Gams (*Series Episc.*, p. 810), de onbetrouwbare, laat hem doodgaan op 4 november 1638 en de betrouwbare Gauchat (*Hierarch. Cath.* IV, p. 75) geeft geen sterfdatum, maar laat onmiddellijk Paolo Brizio de Bra op Gandolfo volgen.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
9 Over Vincentius Fabricius en diens geschriften zie men no. 3908, p. 1 n. 1.
10 Wellicht in gezelschap van J.F. Gronovius; zie daaromtrent no. 4039, p. 206 en n. 9 aldaar.

Faxit Deus, venerande parens, ut omnia tibi procedan[t] felicissime.
Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., III April MDCXXXIX.

4051. 1639 april 3. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Inter eos, quos quidem mihi novisse contigit Germanos, neminem vividiore ingenio repperi quam eum, qui has te perferet litteras Fabricium[2] graecis latinisque litteris non vulgariter imbutum et ex eo poetarum numero, quales paucos nostra videt aetas.

Ei etsi ad te commendatitias dare supervacuum est - nosti enim et mores et studia ipsius -, hasce tamen ad te deferendas negare nolui, ut vel hoc inde discas eum amicitiam tecum initam fideliter nobiscum exercuisse.

Multa is super Heinsio[3], multa super Salmasio[4] referre poterit, quae audire non paenitebit, nam utrique satis familiaris fuit non ita tamen, ut ad omnia, quod plerique hoc tempore solent vitia, conniveat.

Hodie extulimus praeceptorem olim nostrum nobisque, dum viveret, addictissimum Iacobum Lassonium[5]; ita nullum non anni tempus amicos nobis eripit.

Vale, frater optime, et nos ama.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III Aprilis 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 3 Aprilis W. de Groot 1639.

4052. 1639 april 4. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 4052 beantw. d. no. 4068.
2 Vincent Fabricius.
3 Daniel Heinsius.
4 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden; hij leefde in onmin met Heinsius.
5 Jacobus Lasson, eertijds rector van de Latijnse school te Delft; zie dl. I, p. 6 n. 2.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4036; tesamen met no. 4051 beantw. d. no. 4068.

Recte tu coniectas copias, quae nostris confiniis oberrant imperatorias, aliquid impedimenti majoribus hic conatibus bellicis allaturas: et sane tarde omnia procedunt testudineo gradu, cum tamen in iis, quae unquam hic prospere gessimus, semper hostem praevenisse videamur. Certe machinae bellicae Neomagum solito de more missae et quaedam ex iis majoribus clam navigiis impositae dicuntur; nunc iterum de legendis praesidiariis militibus sermo est, quod vetera-

norum centurionibus incommode cedet, qui infrequentem apud signa militem habent, neque supplementa nisi magnis impensis legere possunt.

In Anglia res a bello haud procul abesse mortus audio neque pacis conditiones sperandas puto obfirmatis jam in Scotia animis et rege Angliae[1] palam profitente edicto hoc unum jam disputari, an ipse in Scotia regnum in posterum sit possessurus, an minus.

Rex Daniae[2] etiam nescio quid motet, nam praeter aucta in sinu Codano vectigalia, etiam novum vectigal nitro imposuit quatuordecim dalerorum, cum minori emi possit; sunt qui putent hoc ab eo in gratiam regis Angliae institutum, ne nitrum ex suo regno a nostris in Scotiam - quod saepe et in nitro et in alio bellico apparatu antehac factum - transportetur. Sed habet et praeterea in armis sex aut, ut alii volunt, decem millia militum, neque constat in quem usum. Dicitur et sexaginta naves armare. Hamburgenses certe sibi timent, alii de Suecis, alii de Polonis incerta jactant.

Interea Banerio[3] bene rem prodere laetamur; sed jam diu est, cum de tuis, qui in Vinariensibus castris sunt, liberis[4], nihil intelligimus, verum omnia ex uxore brevi audire speramus.

Hodie demum accipio fasciculum cum libris Mileterianis[5], quem ante annum per Treselium[6] curari jusseras, sed nullas inibi a te litteras reperio, quare, quid iis fieri velis, quamprimum indica.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, IV Aprilis 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Très chrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 April.

In dorso schreef Grotius: 4 April 1636 (sic) W. de Groot.

4053. 1639 april 4. Van N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

De liberale communicatie, die uEd. mij nu tot twee reysen[8] successivelijk van hetgene in alle staten ende rijcken notabelst occurreert heeft, gelieft te doen, wenschende uEd. daerin soude blijven continueren, obligeert mij om mede niet

1 Karel I.
2 Christiaan IV.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Cornelis en Dirk de Groot.
5 Hier kan sprake zijn van dezelfde geschriften van Milletière als in brief no. 3917 (en n. 15 aldaar).
6 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 72m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 532. Antw. op no. 4038; beantw. d. no. 4062.
8 Vermoedelijk no. 4038 dd. 26 maart en no. 4014 dd. 12 maart, tenzij er nog een tussenliggende brief van 19 maart is geweest, die verloren gegaan is.

schaers te wesen, waromme, alsoo binnens slants weynych voorvalt, ick uEd. mede sal deelen de tijdyngen, die ons van buyten commen, hoewel eenyge daervan naer apparentie uEd. niet onbekent en sijn, ende namentlijck hetgene wt Engelant wert geschreven, dat den conynck van Engelant[1] is vertrocken met 6000 man te voet, 2000 paerden meenende tot Iorck noch 25000 mannen te vinden ende door ontsach van soo grooten macht de Scotten tot gehoorsaemheyt te brengen ofte, soo sij opiniatreren, te dwyngen. Over het leger van den conynck soude commanderen als generael den grave van Arondel[2], wie tot lieutenant-generael over het voetvolck heeft den grave van Essez[3] ende tot generael over de cavallerie den grave van Hollant[4]. Maior van het leger is gemaeckt Asle[5], maior van het regiment van Morgan[6], seer actif, vaillant ende ervaren in chrijssaecken ende daervoor hier bekent, op wiens schouderen het werck principalijck sal moeten rusten. Ende hoewel sijne m.[teyt] de Scotten soo verde is tegemoet gecommen, dat hij verclaert nu nochte immermeer in Schotlant de Engelse ceremoniën sal voeren nochte haer te quellen, hetgene het ander point is, daerom sij haer eerst hebben geformaliseert met de hay', ofte hoge, commission, hetwelcke sij houden voor een specie van inquisitie ende is een geestelijck recht, tevreden sijnde, dat alle hetselve bij een parlement werde geconfirmeert, soo en kan men evenwel hier qualijck hopen, dat de Scotten tot het herstellen van de affgesette biscoppen, daer de saecke nu op aencomt, sullen willen verstaen; vergaderen veel volck op de frontieren met vornemen den conynck te beletten van gewapent in Scotlant te commen. Lisle[7], voor desen generael onder den conynck van Sweden[8] ende een seer ervaren soldaet, commandeert hare troupes, die geleyt werden van geëxperimenteerde officieren. Den marquys Huntley[9], een papist Schots heer, die den conynck heeft aengeboden een goet getal wel geaffectioneerde Scotse ingesetenen op de been ten dienste van sijn m.[teyt] te brengen, hebben sij in sijn huys belegert ende werden de Scotten des te meer gaende siende de pausgesinde, wiens religie sij seggen men wil invoeren, bij den conynck werden gebruyckt. Dit oorloge aengaende is te vreesen voor een groote bloetstortynge, alsoo beyde de natiën seer bitter werden tegens den anderen, gelijck sij in 't particulier sulckx qualijck connen laten hier te tonen. Den heer aertsbiscop[10] draecht bij veelen de schult van alles, die sij seggen met nieuwe invoerynge dit vier eerst heeft aengesteecken.

De Scotten hebben geformeert een vergaderynge van gedeputeerde uyt elcke provintie ende het crijsvolck wert onderhouden bij de dorpen, die seecker getal van volck ende vivres contribueren, ende sal den conynck hem niet weynych geëmpescheert vinden om gelt tot sijn leger te versorgen.

Off sij meenen de Oostindische Compangie alhier daertoe yet sal contribueren off dat men bij refuys vandien haere scepen, bij occasie den conynck soo sterck in

1 Karel I.
2 Thomas Howard, graaf van Arundel.
3 Robert Devereux, 3de graaf van Essex (1591-1646).
4 Henry Rich, graaf van Holland (1590-1649).
5 Jacob Astley (1579-1652).
6 Thomas Morgan.
7 Alexander Leslie.
8 Gustav II Adolf († 1632).
9 Georg Huntley.
10 William Laud.

de Noortzee tegens de Schotten heeft geëquipeert, meent aen te spreecken, weet ick niet, maer het is bedeinckelijck, dat deselve Compangie nu wert aengesocht om de differenten, die sij met de croone van Engelant hebben, dewelcke lange hebben geslapen, met den heer resident Boswel[1], die daertoe seyt absolute last te hebben, aff te handelen. De Compangie doet veel wt respect van den staet, maer clacht, sij altijt tot hare grote schade in handelyngen wert geleyt, nu met Engelant, dan met Vranckerijck, sonder dat sij haer goet recht mach mainteneren getroost sijnde alle peryckelen, die sij van vremde hebben te vreesen, indien sij mochten begaen, te keeren, veel te geven, daer sij sustineren groote rechtmatyge pretensiën te hebben. Schijnt niet, dat sij van meenynge sijn om te weeren d'extremiteyt, die soude connen werden gevreest; equiperen negen goede scepen, om daermede de vlote, die in Mey, Iuni off Iuli wert verwacht, te ontmoeten.

Tot verhogynge van de helft van het capitael sijn de camers van West-Indiën eens, wachten alleen op de verseeckerynge die den staet haer van het subsidie van ses tonnen gouts iaerlijcks sal doen, waerin men gelooft haer contentement sal connen werden gedaen. Seeckere tijdyngen uyt die quartieren wacht men alle dage.

Scepen die uyt Portugal commen ende van Lisbon sijn geseylt den eersten Maert hebben vandaer gebracht, dat de Spaense vlote int begin van Februari noch van Cabo Verde niet was vertrocken ende daer haren generael[2] met wel 1200 mannen hadden verloren, 'twelck, indien inderdaet sulckx ware, men gelooft graeff Maurits[3] 2000 man voor haer arrivement in Brasil soude hebben gecregen[4]. Doch een sceepken, commende van St. Hubes mede den eersten Maert, doet geloven, de Spaense vlote in leste van December ofte eerste van Iann. was geseylt, soodat men geen staet op dese advisen, die altemet bij eenyge, die haer met actiën te copen ofte vercopen werden geprocureert, en is te maecken.

Dat is seecker, dat den conynck van Denemarcken[5] sterck equipeert, maer men weet niet tegens wie, somyge meenen tegens Hamburch, andere om sijne pretensiën bij dese gelegentheyt op de Orcades goet te maecken, maer ten is niet buyten apparentie, dat hij sijn nieuwe verswarynge van tollen, die hij op alle waren heeft verhoocht, op eenyge seer veele ende den salpeter tot het equivalent van den prijs daervoor, die wert ingecocht, des te beter te doen passeren, die men nochtans hier niet van meenynge en is te lijden; waerover oock 12 scepen, die een seer groote quantiteyt salpeter hebben geladen, in de Sont blijven liggen. Indien den conynck van Denemarcken door dat middel subtraherende ofte incommoderende de middelen om het oorloge te voeren meent den vrede, daer hij middelaer van wil wesen[6], te bevorderen, hij sal niet meer daerdoor als hij voor desen met sijne c(om)minatiën heeft gedaen, opereren.

Om te voorcommen, dat den viant hem int lant van Cleeff geen huys soude blijven houden, heeft den staet in Duisburch ende andere plaetsen garnisoen geleyt.

Met Vranckerijck is verdragen het beleyt van wapenen ende wert monsieur

1 William Boswell.
2 Fernando Mascarenhas, graaf van La Torre.
3 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands-Brazilië.
4 Hiernaast staat in margine: ‘De bewindhebbers geloven de tijdingen, die van Lisbon comen’.
5 Christiaan IV.
6 In de tekst staat hierachter nogmaals ‘meent’.

d'Estrade[1], die door een tertiana wert opgehouden, doch beter was, met den eersten hier gewacht. Het subsidie is gecontinueert op den ouden voet, hoewel men garen het in Hollants gelt hadde betaelt gesien. De achterstallen sullen betaelt werden lopende den maent van April ende den eersten termijn van het lopende iaer den thienden, soo geeft monsieur de Bulion[2] sijn woort, van Mey.

Naer de advysen houden soo van Maestricht als elders schijnt het dessein van den viant te wesen die stat te belegeren, vijff, sesduysent boeren te willen versamelen om de circumvallatie te doen, voorts uyt te hongeren, maer een garnisoen daer binnen sijnde van drieduysent te voet, vijffhondert paerden, soude veel volckx daervoor moeten hebben ende een goede macht daerontrent ende in Vlaenderen om het ontset ofte notable diversie te precaveren, daer de saecken van den cardinael-infante[3], die hem oock van Vranckerijck wachten moet, niet te wel naer en staen.

De progressen van den heer Bannier[4] sijn groot, heeft een groot deel van de Saxische ruyterie, naer Bilderbeek[5] schrijft, geslagen, staendaerts becomen, de reste in disordre tot onder het canon van Dresden geiaecht. Indien den gemelten heer het geluck kan rencontreren van de troupes van den keyser[6], eer sij versamel(t) sijn, gelijck het dessein schijnt, hier ende daer aen te treffen, mocht sijn voornemen wel van groote operatie sijn, dat men andersins meent te steunen op correspondentiën in de quartiere van Bohem, Slesiën, Hungaren ofte Sevenbergen.

Met het secours van desen staet ia het als in de voorgaende termen sijnde noch niet gedisponeert om de ses maenden teffens te betalen, waertoe ick wil bij eenyge mijne confidente devoiren doen, maer als ick werde bejegent met de groote verlopen van finantiën ende hoeveel millioenen promptelijck nodych sijn om alles buyten confusie te houden, daer niet een stuyver tegens en is, soo blijve ick confuys. Evenwel sien ick niet dat Felix[7] andere reeckenynge als op die penyngen ofte die van monsieur Heufd[8] heeft te maecken, darom ick wel garen sage, Aelianus[9] de verlopen termijnen niet en disputeerde ende die noch vervallen moeten verwachte.

In de saecke van Valerius[10] sie ick noch niet claer.

Van den heer d'Estampes[11] meene ick uEd. wel oordeelt ende naer mijn opinie sal Aristoteles' man[12], die hier in cleyne estime is ende daer geseyt wert in geen groote te sijn, het niet langer maecken als sijn tijt van drie iaeren.

De stadt van Dansyck meent den tijt niet onbequaem is om hare differente

1 Godefroi d'Estrades, Frans diplomaat in de Republiek.
2 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
3 De kardinaal-infant don Fernando.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Henrick van Bilderbeek, Staats agent te Keulen.
6 Ferdinand III.
7 Pseudoniem van Grotius.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
10 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
11 Jean d'Estampes, markies van Valençay, voormalig Frans gezant in Den Haag.
12 ‘Aristoteles’ is een schuilnaam voor Holland. Bedoeld wordt Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.

met den conynck[1] buyten den lantsdach, die dit iaer niet sal werden gehouden, aff te handelen ende sagen garen ambassadeurs vanwegen den staet daertoe aen sijne m.[teyt] werden gesonden om als moyenneurs tusschen de stat ende den conynck te gaen. Daertoe is geen quade genegentheyt, doch is bij eenyge bedencke, off diegene voor desen[2], die, als sij versocht quamen, geen behoorlijck respect is gedefereert, nu haer entremellerende in een saecke, die den conynck apparent niet te aengenaem sal wesen, sodanygen aensien als haer toecomt sullen vinden. Andere vougen daerbij, dat sij wel moeten wesen geïnstrueert om latende de stadt bij haere toelage, sonder dewelcke sij seyt niet te connen bestaen, den conynck te verhinderen, dewijle sij sonder recht ende reden als geen tytel daertoe hebbende sijne ingesetenen daermede beswarende, dat hij daermede niet in soude participeren, hetwelcke nochtans door hulpe van desen staet niet mach werden ingebracht, alsoo sij gesamentlijck daernaer dat middel souden connen naer het haer goetdochte belasten ende beswaren. Indien uEd. kennisse van die saecke heeft ende eenyge consideratiën van importantie vint, daermede de stats recht met reden tegens den conynck can werden gemainteneert, sal de croon van Sweden dienstych wesen, dat het hier werde geweten.

Tusschen de lantgravinne[3] ende den keyser oordeelt men noch, dat den tresves sal blijven gecontinueert.

Dat is al dat wij voor desen tijt hebben.

Eyndige darom met versouck als boven.

Desen 4 Aprilis 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, raedt ende ambassadeur van de Coninginne ende croone van Vranckerijck (sic) bij den alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 4 April 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 12 Aprilis.

4054. 1639 april 9. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

Merito dolet Excellentia vestra literis 28 Martii[5] datis fortissimum principem Vinariensem[6] non pro suis meritis aestimari. Morbus quidem abiit, sed facile rediturus, si causae maneant.

Hactenus in ejus negotio quotidianis flagitationibus profecimus, ut assignationes datae sint de eo, quod ipsi ex foedere mense Februario deberi coepit. Ut vero ingentium, quos fecit, sumptuum extra id, quod pactis comprehensum est,

1 Wladislas IV (VII) van Polen. Deze landdag werd gehouden van 5 oktober tot 16 november 1639. Voor een verslag ervan zie men Hs. Parijs, Bibl. Nat., coll. Dupuy no. 541, f. 124^{r}-128^{v}.
2 Dat moet wel het gezantschap van Andries Bicker zijn, waarover in de brieven van 1638 herhaaldelijk gesproken wordt; zie bijv. dl. IX, pp. 95, 99, 127, 151, 168, 172, 175.
3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 175. Gedrukt *Epist.*, p. 521. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Ontbreekt.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

ratio habeatur, non impetramus. Duo tamen sunt, quae mihi spem faciunt etiam haec desideria nostra non fore irrita: quod huc a duce venit D. Erlachius[1], qui quid ferat cognoscemus, ubi is regem[2] viderit, qui nunc febricula impeditur, ne quem audiat; deinde quod Jousiam arcem dux et retinet et bene munit, quo munere regi sane oportuno, si regem donet dux, merebitur ea liberalitas novam regis liberalitatem. Cum vero pars caesarearum copiarum per Helvetiorum terras et eis circumdata, quod docet[3] mandata ab imperatore[4] comiti Althemio[5] legatio in urbes illas Silvaticas, irruere propositum habeat, multum vereor, ut hoc anno dux plus agere possit quam sua tueri, si tamen id plene poterit.

Maxima autem pars imperatoris copiarum, quae ad Francofurtum, Hailbrunam et alibi coirt, in D. Bannerium[6] ingruet, qui eo diligentius cavere sibi debebit, quod, ut prudenter observat Excellentia vestra, nihil socium prope se habebit et longe a praesidiis suis aberit. Germaniae autem civitates, quanquam dure habitae ab imperatore, non facile ab eo deficient, nisi res primum nostras bene firmatas circum se viderint.

Helvetiorum corpus, ne ruptis quibus aegre cohaeret vinculis dissiliat, maximum hoc tempore periculum est. Protestantes viribus praestantiores aliorum numero praevalentium consensu vinci se neque curari pro discriminis magnitudine communem societatem indignantur agitaturque satis per se mobilis pars utraque procellis, haec ab Hispania et imperatore, illa a Galliae flantibus. Protestantibus ducis Vinariensis tutela non deerit, sed inchoare bellum odiosum est, exspectare autem, donec inimici vim inferant, periculosum. Illud vero gravissimum, quod in tam perplexis rebus nemo ipsis consilium dare potest, qui suspectus non sit.

Quod[7] principes illos civitatesque Germaniae attinet, qui bello eximere se voluere, apparet extortum id praesentis periculi metu. Si vero iterum circum ipsos invaluerint imperatoris arma, iterum bello in nos se implicabunt. Qui ex tempore fidem mutarunt, eis non ultra quam ferunt tempora credi potest.

Magni sane sunt Galliae paratus, naves a Portu Gratiae decem, aliae a Bresta locisque aliis ad Rupellam ivere oppositurae se Hispani conatibus, qui ad Barcinonem XL naves longas totidemque bellicas habens Galliae litoribus imminet. Excercitus terra contra Hispaniam ipsam rex habere constituit duos.

In Italiam mittere se dicit XV millia ubi capto Chivasco[8] hostis prope ad Taurinorum urbem accessit magno viduae[9] etiam a suis periculo, quibus omnibus nolentibus bellum est. Suadetur ei viduae, ut Mommelianum concedat. Solatur tamen nos, quod rex nuntium accepit caesam a cardinali Valetta[10] partem hostilis exercitus, quem hostis nihil tale metuens diviserat, nisi forte, ut solet fieri, in majus ista inflantur.

1 Johan Ludwig von Erlach.
2 Lodewijk XIII.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: docent.
4 Ferdinand III.
5 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Quid.
8 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Chiausio.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

In comitatu Burgundiae rem geret Longavillanus[1] contra Lotharingum[2], cui supplementa mittunt imperator et comitatui metuens Hispanus[3].

Milereius[4] et Castilionaeus[5] cum suo quisque exercitu Majo mense coepturi putantur hostilia in finitimos Belgas. Alium exercitum Feuquerius[6] eo vertet, quo usus exiget. In aula rumor est regem ipsum eo iturum, unde propior sit Italiae rebus.

Pecuniae cum gemitu quidem et querelis multorum, tamen reperiuntur fractis exemplo aliorum quibus imperia abnuisse male cessit omnium animis. Tamen peregrinitatis tributo acriter contradicunt Angli vereorque, ne et hoc accedat ad resuscitandas gentium inter se simultates, praesertim cum sint Anglorum quidam ita suspicaces, ut Scotorum incensos animos putent admotis et e Gallia flabellis. Legatus certe Scutamorius[7] donum, quod rex Galliae de more abeunti miserat, ut dignitate sua inferius remisit. Hispanus haec videns, non desinit operam suam venditare Angliae regi[8] in tantum, ut Piccolominaeus[9] ei et se et exercitum suum obtulerit. Videtur omnino crescere illus intestinum Britanniae malum neque medecinam recipere, magno et regis et populorum et rei communiter Europam spectantis detrimento.

De pace Germaniae, quantum prospicio, in longum tempus spes nos deserit[10] beneque evenit, quod aequi homines intelligent penes hostem stetisse, quominus ad colloquia veniretur negatis diplomatibus, qualia olim Batavis data sunt.

Turcam[11] sane quod metuant, habent Austriaci, si is cum Persa[12] res suas composuerit. Sed dicitur in alias Persarum urbes vertisse vim belli ac Persam legatum[13] remisisse circumdatum pro torque decem procerum Persarum capitibus.

Veneti in bona spe sunt pacis mansurae et putantur legatum extra ordinem missuri ad eam firmandam simulque peragendum de Bagdeto gratulationis officium.

In Cosaccos illos, qui mare Euxinum infestum habent, classis e Constantinopoli exiit. Credibile est aut aliquid mali e Lithuania metuere Poloniae regem[14] aut aliquid eum mali aliis moliri, quod tam diu abest a solita sede.

Dantiscanis sane metuo, cum contrarios jam sibi habeant regem Poloniae, Poloniam ipsam et Prussiam electoris Brandenburgici[15]. Suedos ne se eorum negotiis misceant tam grave bellum satis excusat. Quod si cunctantur Batavi,

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Philips IV.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 John Scudamore, voormalig ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Karel I.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: non.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Safī, sjah van Perzië.
13 Makssoudkhan.
14 Wladislas IV (VII).
15 Johann Georg[aant.], keurvorst van Brandenburg.

sola in Dano spes restat, cui quantum fidi possit, respectanti imperatoris gratiam nec amico liberis civitatibus equidem non video.

Regium illud in Scotos edictum[1] nondum vidi. Non deerunt parti utrique speciosa vocabula.

Deum serio precor, ut ad pacem eos flectat, jacentis diu domus Palatinae misereatur Excellentiamque vestram benignus sospitet.

Excellentiae vestrae perpetuum ad cultum obligatus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Aprilis 1639.

Iam certiora disco de Pedemontanis rebus. Cum ad Laudem Pompeiam apparuisset cum exercitu magno cardinalis Sabaudus[2], profectum eo cum milite Valettam cardinalem; sed illo transeunte flumen et magno cum strepitu territante Taurinorum moenia accurrisse eo subito Valettam et pugnasse cum octingentorum ferme de suis clade, sed, quod maxime necessarium erat ad firmandos Taurinorum animos, penetrasse in urbem. Vidua Sabaudica ibidem in arce adhuc est non sine metu externi internique mali.

Gotzium[3] quae interfecerat fama resuscitavit dicitque eum brevi adfuturum cum imperio militari.

Venit ad me jam Erlachius, qui mandata habet gratulandi regi de delphino[4], excusare ducem, quod negotiis, deinde morbo impeditus huc non venerit, orare augmenta sui exercitus et intelligere ex rege, quid hoc anno agendum censeat.

Vulgant Galli et pugnas sibi prosperas, sed leves in Montisferratensi agro, in collimitio utriusque Burgundiae et in collimitio Galliae ac Belgicae inter Landresiam et Avennas.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae C. 7/17 Ap. 1639.

4055. 1639 april 9. Aan Willem de Groot[5].

Accepi, mi frater, literas tuas 28 Martii[6] datas, per amicos missas nondum.

Plusio[7] nimium diu publico vixit. Magna accepit praemia proditae quantum potuit libertatis; paucos autem invenias bonos, ubi non impune tantum, sed et honorum

1 Het betreft hier vermoedelijk *A Proclamation and Declaration to inform Our loving Subjects of Our Kingdom of England to the seditious practises of some in Scotland, seeking to overthrow Our Regall Power under false pretences of Religion.* Whitehall: 27 February [1638-9].
2 Maurizio van Savoye.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 882. Antw. op no. 4040.
6 No. 4040.
7 Lees: Ploisio; vgl. no. 4040. Adriaen Ploos van Amstel, heer van Tienhoven.

ac commodorum mercede peccatur. Verum hoc demum est vere bonum esse, quod rectum est ideo, quia rectum est facere, non modo si absit lucrum, sed et si officium cum damno conjunctum sit.

Gaudeo non fore te inter ambitores ad implendum Persinii senatoris[1] locum. At clientelas tibi opto multas tales, qualis est Indicanae Societatis.

Brederodius[2] magno olim animo de senatu exiit. Videtur melius de his sperare temporibus, quando reditum postulat, quem ego certe ei velim contingere cum pleno postliminii jure.

Amstelodamenses magnam de se exspectationem conciverunt et velut signum extulere ad vindicanda Hollandiae jura. Opus erit constante prudentia, ut quod volunt obtineant. Si Hollandi inter se consentient, non despero.

Vale cum parentibus[3]. Uxor nondum accepit a Bruxellis diploma. Ubi acceperit, accinget se itineri.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Aprilis 1639.

Haec ubi scripseram venit ad nos Guissenus[4], sed post rem contra se judicatam. Si qua in re potero, adeo ei.

De Tacito[5], quae scribis probo tuumque consilium sequar. Dices autem Elzeviriis[6] me quaecunque habebam misisse Argentoratum ad Berneggerum[7] et Frinshemium[8] novam in folio Taciti editionem adornantes.

Si reperturus es exemplum unum atque alterum dissertationum duarum de Coena[9], rogo ad me mittas.

Literas ad Hortensium[10] cures rogo.

1 Reynier van Persijn.
2 Vgl. no. 4040, p. 208 n. 2.
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Zie no. 4015, p. 167 n. 7.
5 Zie no. 4015 dd. 13 maart.
6 Abraham en Bonaventura Elzevier. In 1640 publiceerden zij *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640.
7 Matthias Bernegger (1583-1640), filoloog, historicus en wiskundige te Straatsburg.
8 Johann Freinsheim (1608-1660), filoloog en historicus. In 1637 was hij getrouwd met Berneggers dochter Elisabeth. Van een in-folio uitgave is mij niets bekend. Wel publiceerde Freinsheim in 1640 de *Ex C. Cornelii Taciti Germania et Agricola Quæstiones Miscellaneæ. Olim Moderante Matthia Berneggero Academicis Exercitationibus sparsim disputatæ. Vnum in corpus certumque ordinem ex B. Soseri mandato institutoque tributas, ipsiusque adnotationibus manuscriptis passim auctas edidit Io. Freinshemius.* Argentorati, Anno Christiano MDCXL. Zie ook no. 3469 (dl. IX, p. 108 en n. 6).
9 *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638; *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item an semper communicandum per symbola. Secunda editio correctior.* Anno Domini 1639.
10 Martinus Hortensius, hoogleraar te Amsterdam. Het is niet onmogelijk, dat het hier brieven van Galileo Galilei betreft.

4056. 1639 april 9. Aan G. Müller[1].

Nobilissime domine,

Binas a nobilitate vestra eodemque tempore literas accepi, datas Martii 5/15[2] et 8/18[3] statimque eis acceptis misi ad admissionales[4], ut ad regem[5] aditum mihi facerent. Sed quominus eum subito habere possim, obstat infirmior regis valetudo, quae fecit, ut et nuntio pontificio[6] rex se excusaret. Instabo tamen nec unum sinam diem perire, ut quamprimum regi et illud pecunias Suediae debitas quod attinet et alterum ducis Vinariensis[7] negotium commendem.

Venit ab eo duce huc D. Erlachius[8]. Quid ferat, incertum est, recens enim advenit et, ut mos est hic, ante regem salutatum non invisit alios. Ex ipsius mandatis certior nobis de ducis Vinariensis rebus dabitur dijudicatio.

Conveniam et D. Bulionium[9], aerarii praefectum de utroque negotio, altero directo nostro, altero per consequentiam. In ducis Vinariensis re eousque profectum est, ut de ordinaria pensione, cujus dies mense Februario cessit, datum sit breve regis et assignati fiscales reditus quidam, unde solutio fiat. Haec autem pensio pervenit ad VI centena francorum millia. At dux ob sumptus, quos sane grades fecit anno exacto, aequum putat se extra ordinem juvari; praesertim cum et Iouxiam arcem ceperit munieritque et regi paratus sit tradere.

Res prosperae Bannerii[10] laetis hic procerum populique accipiuntur animis. Sed qui lumine gaudent opus est oleum affundant.

Ex chartis, quas ad me misit D. Camerarius[11], video nihil malle Infra-Saxonicos quam ut belli exitum tutis sibi spectare liceat. Credo equidem. Sed quis nobis spondebit, si iterum invaluerint caesarianae res non illos nova ex metu sumpturos consilia? Interim placet quod et successus nostri et Curtianae circa pacem tergiversationes eo perduxere Daniae regem[12], ut sua se in pelle teneat. Quod et regem Poloniae[13] facturum confido, si non sua sponte, at sufflaminatum a Polonica nobilitate. Forte et Turca[14] ei dabit quod agat.

Si Francofurtum Moeni versus procedit Bannerius, poterimus nos de eo nuntios celeriter huc perlatos vobis mittere.

Daniae rex cum Batavis controversi aliquid habet de piscatu apud insulas Septentrionalis oceani. Forte eo naves suas diriget. Dantiscani non sunt extra periculum, nisi bonis federibus muniantur. Unde autem ea Suedis bello Germanico

1 Gedrukt *Epist.*, p. 522. Antw. op o.a. no. 4019. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 No. 4019.
3 Deze brief is niet teruggevonden.
4 Anne, graaf van Brulon, en Nicolas Faure, sieur de Berlize.
5 Lodewijk XIII.
6 Giorgio Bolognetti.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Johann Ludwig von Erlach.
9 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
12 Christiaan IV.
13 Wladislas IV (VII).
14 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

distentis, Batavis suo more cunctabundis Dano solito suas res agere suspectoque liberis civitatibus?

D. Rous[1] ea in parte non infelix est, quod insurgentis inter Anglos Scotosque belli nec culpam nec damna feret. Illud tamen miror, quod D. Salvii[2] colloquia vitet, nisi forte imperatoris[3] et Poloni gratias talis frigusculi jactatione captat.

De Transilvano[4] non dubitavi unquam, quin fama quaesitae a nobis societatis suae usurus esset ad res suas apud imperatorem bene ponendas. Atqui jam eo qui abiit autumno cum quinquaginta millibus, eum in aperto fore dicebat Bysterfeldius[5], qui nunc, ut audio, otiosus professiones academicas captat.

Vale, vir nobilissime, et fac, quaeso, ea quam saepissime intelligamus, quae sciri refert.

Lutetiae, 9 Aprilis novi Calendarii 1639.

4057. 1639 april 9. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

In rebus ducis Vinariensis[7] hactenus processum est, ut datae sint assignationes pro sexcentis francicarum librarum millibus, quae deberi ex foedere ei coeperunt mense Februario extraordinariorum quos fecit sumtuum nulladum habita ratione. Verum venit huc Erlachius[8], qui, ubi regem[9] nunc febricula impeditum ac regis ministros viderit, haud dubie ad nos quoque veniet mandatorumque suorum et eorum, quae hic impetrare poterit aut non poterit, nos faciet participes.

Habet dux in sua potestate Jousiam arcem eamque diligenter munit, regi Galliae ad res in comitatu Burgundiae promovendas utilem locum. Si quae aequa sunt a Gallis accipiat, ipse quae aequa sunt vicissim praestabit. Idem, quem dixi, morbus regis me quoque impedit hactenus, ne, quod postulavi, ipsum adeundi tempus accipiam, ubi acceperim, perducturus ad conspectum salutationemque regis illustrem D. baronem Oxenstiernam[10].

Magnas copias colligere imperatorem[11] ad Francofurtum, ad Heilbronnam et alibi certum est. Et in Helvetiis comes Althemius[12], legatus imperatoris, laborat, ut iter obtineat. Duci Vinariensi tantum imminet negotii, ut beatum se hoc anno, ni fallor, putaturus sit, si possessa tueatur. Pars caesariani exercitus in ipsum et Sylvaticas urbes incumbet. Pars major in D. Bannerium[13] ibit florentem

1 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
3 Ferdinand III.
4 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Johann Heinrich von Bisterfeld.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 520; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 593.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Johann Ludwig von Erlach.
9 Lodewijk XIII.
10 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
11 Ferdinand III.
12 Bedoeld wordt Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

sane rerum gestarum gloria, sed longe a praesidiis suis remotum neque tutum adversus incerti Martis aleam.

Italicae res non parum Gallos perturbant. Mantuana[1] palam se bello exemit relictura Casale praemium potentiori. Sabaudica vidua[2] bellum sustentat invita nobilitate ac plebe Pedemontana, quae nunc eo validius movetur ad pacis desiderium, quod vis hostilis capto Chivassio non plus quam dimidii diei itinere absit a Taurinorum urbe. Suadent Galli viduae, ut suae ipsa securitati prospiciens in tutiora se referat, puta in Montimilianum firmissimam situ et opere Sabaudiae arcem. Recreatus est rex nuntio forte in majus aucto, qui fert, cum hostis bipartito divisisset exercitum, partem alteram a cardinale Valetta[3] caesam.

Is cardinalis Valetta hactenus plus quatuor hominum millibus, quos in apertum produceret, non habuit. Nunc nova quindecim millia ad eum mitti dicuntur, duo futuri exercitus contra Hispaniam, alius in comitatu Burgundiae sub Longavillano[4], duo alii ducibus Mileraeo[5] et Castilionaeo[6] ad Belgicum finem, alius sub Feuquerio[7] incertum quo se versurus. Jam undique ad fines se movent copiae. Maio mense iturus eo est Castilionaeus. Regem ipsum rumor est iturum non Lugdunum quidem, ubi multum aegrotatur, sed ad vicina, ut propior sit Italiae rebusque laborantibus.

Etiam ex Polonia multus miles ad imperatorem venire dicitur. Piccolominius[8] vero, quasi abundet Austriacis miles, et se et exercitum suum Angliae regi[9] obtulit sperans puto beneficio, quo rex non sit usurus, gratiam et laudem parari posse.

De ipsis Angliae Scotiaeque rebus nihil boni habeo, quod augurer. Crescit per Scotiam factio. In Anglia militiam non obscuri viri defugiunt. Exercitum habet rex magnum, sed, unde eum alat, pecunias aegre invenit. Regium jus hinc, inde libertas, speciosa nomina, accendunt animos neque sana consilia audiri sinunt. Qui in Anglia sunt episcopi et sacerdotum ceteri, tanquam in sua causa, regi in hoc bellum decimas suorum redituum pendunt.

Hollandi naves Gallicas a Dunquercanis captias, a se receptas, ita ventis cogentibus intulere in Gallicum portum, Gratiae qui dicitur. Galli quae sua fuere sibi vindicant. Hollandi cum per horas plus XXIV nempe XXXVI naves istae in potestate Dunquercanorum fuerint, negant postliminio locum esse. Coget scilicet res ipsa aliquid in posterum super ejusmodi controversiis certum constitui.

Mittit rex ad Batavos nobilem de Monte dictum[10], in Sabaudiam vero Emeriacum[11] legatum extraordinarium.

1 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
7 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Karel I.
10 Nicolas Le Seigneur, sieur d'Amontot.
11 Michel Particelli, sieur d'Emery (1596-1650), Frans gezant in Turijn.

Contra ducem Valettam[1] pergunt citationes. Frater ejus nothus[2] hic in Bastiliam conjectus est.

Chevreusia[3] in Galliam venire plane recusat.

Video cum dolore inter Anglos et Gallos veteres recrudescere inimicitias, partim quod tributum in peregrinos Angli ad suos quaestus imminuendos pertinere judicent, partim quod suspicio sit Gallicis ventis, praesertim a patre Josepho[4], commotos Scotiae fluctus. Praeterea legatus Scudamorius[5] discedens munus ad se a rege missum ut minus eo, quod Gallicis legatis in Anglia datur, remisit et an rediturus sit, ut ipse speravit dixitque, comes Licestrius[6] dubitatur. Referet autem in Angliam comes Licestrius non sperandum esse, ut Galli pacem velint, inescati terris bello partis.

Videtur etiam mari hoc anno inter Gallos et Hispanos certatum iri. Nam Hispanus quidem ad Barcelonam habere dicitur naves longas XL, totidem bellicas alias, Gallicae autem naves bellicae a Portu Gratiae decem, aliae e Bresta aliisque locis coeunt apud Rupellam.

Quam incerta sint saepe quae magna cum auctoritate ad nos scribuntur, documento sit illud Goetsii[7] supplicium, quod quidam vidisse se retulerat. Is Goetsius nunc et vivere nuntiatur et copias ducturus esse.

Et ecce exemplum falsi rumoris aliud. Venit jam nunc ad me certus auctor, qui dicit pugnatum ad urbem Taurinorum; cardinalem autem Valettam, qui versus Laudem Pompeiam, ubi Sabaudi fratres[8] erant, speculatum processerat, cum eorum exercitus ad ipsa moenia Taurinorum venisset, insecutum, ut trepidantibus urbanis animos adderet, amissis suorum octingentis penetrasse tamen in urbem, in cujus arce se tenet vidua. Hosti esse XX peditum, IV equitum millia et in ipsa Pedemontana regione fratrum duorum, cardinalis Sabaudi et principis Thomae, validam esse factionem.

Naves, quae Calendis Martiis Constantinopoli profectae decimum post diem Venetias advenere, nuntiant urbem aliam Bagdeto vicinam oppugnari a Turca[9]; remissum ab eo in Persidem legatum Persam[10] pro torque circumdatum decem procerum Persarum capitibus affirmat legatus caesareus apud Venetos[11]. Iidem Veneti bajulo suo[12] mandarunt gratulationis officium de capto Bagdeto, quod tamen peragendum per legationem extraordinariam monet, qui Venetis bene velle credi vult, Cahimacanus[13]. Terret tamen Venetos ingens Constantinopoli paratus maritimus, quanquam affirmantibus Turcis in Cosaccos haec strui, eos, qui mare

1 Bernard de Nogaret de La Valette.
2 Jean-Louis de Nogaret, ridder van La Valette.
3 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
4 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
5 John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
8 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Makssoudkhan.
11 Anton von Rabatta.
12 Alvise Contarini.
13 Massa Pasja.

Euxinum infestum habent. Verum et Afris praedonibus Constantinopoli et longas naves et alias fabricare ac comparare permittitur. Veneti tamen, quas Venetiis parant, galeassas duas et longas naves sive galeras decem, emittere ad pascha differunt.

Det Deus, ut Turcicae minae bonam christiano orbi pacem pariant idemque, excellentissime ac illustrissime domine, reginam[1], regnum ac Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Aprilis 1639.

Cardinalis Valetta cum toto suo exercitu est in Taurinorum oppido. Vulgant Galli et leves pugnas sibi prosperas in Montisferratensi agro, in collimitio utriusque Burgundiae et in fine Belgico ad Landresium.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4058. 1639 april 9. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Venit ad me priusquam putaram necdum viso rege[3], Erlachius[4] mandata habens gratulationis de nato delphino[5], excusandi ducis[6], quod huc non venerit per negotia et morbos, orandi supplementum exercitui suo et intelligendi cogitata regis super his, quae hoc anno agenda sunt.

Dixi me sermones meos apud regem et ejus ministros directurum ad has lineas.

Arcem Jouxiam mallent Helvetii manere penes ducem, sed si rex pertendat petere, non facile poterit ei negari, quanquam ad hiberna duci usui magno esse poterit cum vicina regione. Sed regia liberalitas et conditiones, quas stipulari licebit, poterunt hanc disputationem abrumpere.

Roganti, an crederem de Brissaco instituros adhuc Gallos, dixi cum viderint adeo hanc postulationem adversam esse ducis animo, arbitrari me non postulaturos, ut ab urbis custodia dux abscedat; sed forte optaturos, ut caveatur, ne, si quid duci eveniat eorum, quibus obnoxii sunt homines, maxime vero qui in bellis et quidem tanta cum virtute versantur, damnum ipsi per hanc urbem sentiant.

Dixi videri mihi, posse timori huic occurri, si ipse Erlachius aut qui ei in praefecturam successuri sunt sancte promittant, si quid tale acciderit, se de urbe Brissaco nihil mutaturos, nisi ex Suediae Galliaeque regum consensu; quod ipse probabat addebatque dicturum se regi paratum se praefecturam deponere, si

1 Christina van Zweden.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 522; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 596.
3 Lodewijk XIII.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

minus gratus regi esset. Cumque ego regererem non debere quenquam magis in hoc placere regi quam ipsum, qui regi foederatae gentis esset, non ex Germania ac subjectus aut obnoxius imperatori[1], non dissimulavit ideo se minus hic gratiosum esse, quod non plane ex nutibus Gallorum penderet et antehac bene de illis meritus esset nullo operae pretio aut levi.

Brissaci dicebat florere officinas, patere commercia, coli agros circum. Slestadii Gallos licentiose, ut alibi, vivere neque minus civitati quam duci optandum, ut id oppidum cum Alsatiae, quam rex duci dederit, locis ceteris ab ipso duce custodiretur. Ducem, cum de permutandis contra Johannem Waertium[2] captivis verba a caesarianis facta essent, dixisse fidem se servaturum reginae Suediae[3], ne cum alio eum quam cum mareschallo Hornio[4] permutaret. Ex eo placuisse regi, ut pro Hornio, Tubatelo[5], Scavaliskio[6] redderentur Johannes Waertius, Enckefortius[7] et Bassompetra[8]. Super eo responsum a caesarianis exspectari.

Putabat Feuquerium[9] in Rhaetiam iturum ad res ibi novandas. Ego de eo dubito magisque credo futurum, ut ad Rhenum res regis promoveat.

Nescio, an hoc dignum sit adjici comoedias, quae intra tempus non longum actae sunt apud regem et cardinalem[10], quatuor florenorum millionibus haud minus constitisse.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, sublimitatem tuam servet.

Sublimitatis tuae devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Aprilis 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4059. 1639 april 9. Aan N. van Reigersberch[11].

Mijnheer,

Van 't Hessische tractaet ben ick sedert eenigen tijd van die opinie geweest, daer uEd. van is, dat de difficulteit van religie bij den keiser[12] door een heimelijcke acte

1 Ferdinand III.
2 Johan van Werth.
3 Christina van Zweden.
4 Gustav Karlsson Horn.
5 Georg Christoph von Taupadel.
6 Bernhard Schaffalitzky.
7 Adriaen von Enkefort.
8 Anne-François, markies van Bassompierre.
9 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
10 Richelieu.
11 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4042; beantw. d. no. 4076.
12 Ferdinand III.

sal werden geaccommodeert. Melander[13] heeft oock aen hertogh Bernhard[14] geschreven in sulcke vougen als aen andere.

13 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

'Tg(un)t denselve Melander uitgeeft van te connen disponeren over de trouppes meene ick niet, dat soo breed gaat, maer dient om hem te considerabler te maecken. Den treck, dien hij aen Vrancrijck heeft gespeelt, is seer gelijck hetgunt d'heer Rantsou[1] heeft gedaen. D'heer d'Estampes[2] meene ick niet, dat oyt weder comt in Hollant.

't Is seecker, dat den keiser uit deze Hessische stilstanden ende waggelingen groot voordeel treckt ende door het inquartieren beide zijde des Rijns veel volcx van de Staten-Generael sal houden in alarm ende t' onbruick maecken.

De treffelijcke actiën van d' heer Banier[3] ende de swaere lasten van de ingesetenen over het onderhout van de defensionscrijgsluiden hebben de desseings van den coninc van Denemarcken[4] doen verdwijnen ende aen andere een leering gegeven van liever te verdraegen dat noodigh is, dan het onmogelijcke te tenteren. De hoope van Dantzig, dewijle Swede sooseer is geoccupeert, staet op Denemarcken ende Hollant. Wat in Hollant te verwachten staet, weet uE. best; niet veel anders als woorden, nae mijne opinie.

Den keiser, waer den coninc van Denemarcken seer op siet, sal seer soecken denselve coninc van Denemarcken af te raiden van sich vorder te stellen tegen Polen. Wat operatie die autoriteit ofte de 't interest, dat den coning van Denemarcken in dese saecke heeft, ter contrarie sullen doen, sal den tijd leeren. De pretensiën van den coninc van Denemarcken in de Oceaen gaen vrij wat te verre ende worden bij de Engelschen, die nochtans van gelijcke doen, niet toegestaen. 't Inbrengen van waeren, die men niet noodigh en heeft, te verbieden, is niet buiten exempel.

Alle tijdingen, die van Fernambuc sullen comen, sijn van groote importantie voor de gemeene saecke.

Ick denck, dat de saecke van de gevangene schippers[5] op een pardon sal afloopen.

Den hertogh van Wimaren is met peryckel sieck geweest uit onlust. 't Is voor de Sweden seer goed dat dien prins sijne gesondheit weder heeft becomen.

Ragosky[6] handelt met de keiser gelijck ick altijd heb gelooft, dat hij de uitheemsche alliantiën tot geen andere einde en tenteerde als om met dat gerucht sijn voordeel te doen.

De heer Banier can soowel nae Francfort trecken als nae Bohmen, maer dat hij met Bohmen gaende veele exsulanten nae hem soude trecken, is wel te geloven. Sed penes tales plus querelarum quam virium et periculo non vacant eorum consilia.

De antwoord van Amsterdam heb ick gesien. De defensie van 't recht van Hollant comt met de waerheit ende met hetgunt wij gesustineert hebben wel overeen. Ick sal garen weten, wie de principale autheurs sijn van de twee geschrif-

1 Josias, graaf van Rantzau (1609-1650), Deen van geboorte; hij diende achtereenvolgens in het leger van de Staten, van Zweden en van Frankrijk.
2 Jean d'Estampes, markies van Valençay, voormalig Frans gezant in Den Haag.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Christiaan IV.
5 Het betreft hier de kapiteins van Cornelis Jol. Voor hun namen zie men no. 3921, p. 20 n. 10.
6 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

ten[1] ende off het Hoff sich niet en disponeert om eenige remonstrantie te doen tot mainctenement van haere jurisdictie ende de hoocheit van 't lant, aen dewelcke sij bij soo swaeren eedt sijn verbonden.

't Is wel apparent, dat groote desseings sijn tegen Numerianus[2], dewelcke in dese tijd meer als oit op sijn stuck heeft te letten sijnde hier oock seer in 't oogh.

Nopende mijn gelt van gagie van Swede vinde ick uE. raed heel goed ende bidde uE. alles te willen bijbrengen, teneinde ick met den eerste magh werden voldaen. 't Is mij lief uE. oordeelt dat Aelianus[3] tot mij wel is genegen. De twist tusschen denselve heer ende den jongen Camerarius[4] gevallen heeft mij den baron Oxenstern[5] verhaelt. 't Is veel voor d'heer Spierinck, dat hij alleen Den Hage inhout. Wat d'heere regenten[6] van mij houden, sal met de daden blijcken. Ick en sal het aen mijne getrouwicheit ende naersticheit, oock aen allerlei beleefdheit aen den baron Oxenstiern niet laeten ontbreecken. Mijne soon[7], die daer is, sal mede wel doen de kennisse met d'heer Croesen[8] te onderhouden, dat mijne advizen bij andere vergeleecken niet minder en wegen is mij lief. In de mededeeling van deselve hoope ick, dat Aelianus behoorlijcke voorsichticheit sal gebruicken.

Ick en wil uE. niet beletten Neefs[9] faveur te soecken, maer wat mij aengaet ben wel geresolveert nae alle bejegening, die ick van hem heb ontfangen, noch mij noch de mijnen aen hem te recommanderen nochte mijne ofte mijner dienst aen te bieden.

De questiën van Schotlant gelijck in onsen tijd meer is geschiet hebbende de eerste praetexten van het kerckelijck genomen ende den coninc[10] daerin hebbende toegegeven sijn daerdoor niet gestilt, maer als door een becomen victorie aengewassen ende om te meerder luiden te engageren comt daer nu bij het schoonschijnend voorgeven van meerder vrijheit, waerdoor eenige groote in Schotlant sijn gebracht tot het aennemen van de Schotsche ligue ende in eenige grooten in Engellant om aen den coning haeren dienst te weigeren soo lang in Engellant geen parlementaire verclaering daerop is gedaen. Ick sie des conincx autoriteit, hetsij wel, hetsij quaelijck in alle dese saecken ende naementlijck in 't afzetten van de bisschoppen bij sijne maiesteit geïnvesteerd, soo diep geëngageert, dat hij 't niet apparent en is te laeten glibberen, 'twelck voor onsen saecken quaelijck doet ende noch meer doen sal, so den coninc gedrongen werdt uithemsche hulp te versoecken, dewelcke hij apparentelijck bij ons ofte onse vrienden niet en sal meenen nae wensch te connen vinden.

Mijn huisvrouw sal liever wat discoursen subiect te sijn dat[11] haer leven ende gesontheit ter zee te avontuiren. Est enim animal insulare sed minime aquaticum.

1 Zie no. 4029 p. 189 n. 4; zie ook no. 4042.
2 Codenaam voor Amsterdam.
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
4 Joachim Camerarius.
5 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
6 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
7 Pieter de Groot.
8 Johan Jespersson Kruus.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
10 Karel I van Engeland.
11 In plaats van ‘dat’ moet hier ‘dan’ gelezen worden.

Ick dancke uE. van de groote moeite in mijne[1] saeck met Rotterdam[2] ende bidde uE. ten einde toe te willen volharden. Ick wil hoopen, dat met de doot van eenige sulcken als Ploos[3] geweest is de memorie van de oude ende salutaire maximen mettertijdt sal te boven drijven, ende soo dat schoon niet en geschiet, soo is het voor vrome luiden geene cleine consolatie niet gecontribueert te hebben ad malum fatum patriae accelerandum.

D'heer Erlach[4] is hier gecomen vanwegen den hertogh van Wimar om de congratulatie te doen van de geboorte van mijnheer den dauphin[5], te excuseren dat sijn Fürst. Genade hier niet en is gecomen, te versoecken vermeerdering van sijne trouppen ende middelen daertoe ende om te beraedslagen, wat te doen sal staen. Wij sullen sien, off men hier noch denckt om Brisac dan off men sich sal contenteren met het casteel van Ioux 'twelck sijne Fürst. Genade heeft doen fortificeren ende totnochtoe in handen hout, ende sonder goede conditiën niet licht en sal laten gaen.

Den coninc[6] maect groote preparaten de schepen van oorlog soo van Hable des Grâces tot thyen toe als van Brest ende andere plaetsen sijn vertrocken nae 't rendevous ontrent Rochelle, 'twelck wel noodigh is, alsoo den coninck van Spaegnië[7] geseit werdt ontrent Barcelone te hebben veertich galliën, veertich oorlogschepen. De Francoisen seggen verder, dat sij hoopen twee legers te hebben op de frontieren van Spaegnië, een bij Fontarabië, 't ander bij Perpignan off in 't graefschap van Roussillon, waertoe de trouppen door Languedoc ende andere provinciën alrede marcheren, een leger onder den hertogh van Longueville[8] om 't graefschap van Bourgogne om te stellen tegen den hertogh van Lorraine[9], die eenige verstercking van Spaegnië ende den keiser ontfangt: twee tegen Nederlant onder d'heer de le Milleray[10], generael van de artillerie, ende den marescal de Chastillon[11], die tegen Mey meenen werck te beginnen ende noch een onder mons.r de Feuquière[12] 'twelck men niet en weet off gaen sal nae de Elsas ofte ergens anders. Den coninc selve werdt geseit, dat hem wel soude mogen begeven ontrent Lion om te naerder te sijn bij de saecken van Italië, die niet heel en gaen nae wensch, alsoo den cardinael de Savoie[13] ende den prince Thomas[14] geassisteert met de Spaensche macht, die men seit daerontrent seer groot te sijn tot twintichduisent te voet, vierduisent te paerd, becomen hebbende Chivasque ende, soo ick meen, oock Crescentin op een half daghreis bij Turin; daernae hebben

1 Het woord ‘mijne’ staat in de tekst boven een niet doorgestreept ‘de’.
2 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
3 Adriaen Ploos van Amstel, heer van Thienhoven.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Lodewijk XIII.
7 Philips IV.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
11 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
12 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
13 Maurizio van Savoye.
14 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.

gesonden een deel van haer volck tot onder Thurin ende aldaer aen de hertoginne[1], die haer tot noch toe in 't casteel hout, hoewel haer bij veele geraeden werdt nae Mommillan, de sterckste plaetse van Savoie, te vertrecken, een groote schrick hebben aengejaecht vresende boven de macht van buiten de oneenicheden van binnen alwaer de twee broeders van Savoie grooten aenhanck hebben ende 't oorlogh aen seer veele mishaegt. Den cardinael de la Valette[2], die ontrent met vierduisent man gegaen was nae Lodi om van verre de contenantie van den vijant te besien verstaen hebbende, dat den vijant bij de vesten was van Thurin, heeft hem derrewaert begeven ende niet sonder peryckel hebbende achthondert van de sijnen gelaeten, is gepasseert tot in de stad ende heeft deselve ten dienste van de hertoginne weduwe verseeckert. Den coning wort geseit vijftienduisent man te senden tot verstercking van denselve cardinael de la Valette.

Tusschen Vrancrijck ende Engellant vrese ick, dat de onlusten sullen wassen, alsoo d'Engelsche meenen, dat de Schotsche unie door de Fransoisen is gebrouwen ofte gevoed werdt ende haer opposeren jegens de impositie over de uitheemsche, die voorwaer vrij wat hart valt, waerbij comt dat den ordinarissen ambassadeur, d'heer van Scudamor[3] van hier vertreckende 't present, dat hem den coninc gesonden had, als te clein sijnde in comparatie van 'tgunt Engelant aen de Fransche gesanten is gewoon te geven, heeft wedergesonden. Den keiser ende de Spaensche sullen soo wel de inlandsche beroerten van Groot Britaigne, soo die niet en worden gestilt, ende dese onlusten met Vrancrijck soo deselve niet en werden wechgenomen, tot sijn voordeel wel weten te mesnageren ende werdt ons geseit, dat Picolomini[4] alrede bij ordre sijne dienst ende sijn leger aen den coninck van Engellant heeft aengeboden, niet, dat hij meent, dat het aengenomen sal werden, maer om danck daerdoor te behaelen ende anderen, die sulcx niet aen en bieden, haetelijck te maecken.

Uit de garnizoenen van Normandië ende daerontrent, die niet wel betaelt en werden, sijn wel tot tweeduisent sonder consent van den coninc van Vrancrijck gegaen om te dienen in Engellant. Ick sie wel, dat aen den coning van Engellant voor soo grooten getal van volck als hij bijeen heeft, haar gelt sal ontbreecken ende dat de steden van Engellant sonder parlement geen gelt en sullen furneren, eenige edelen oock difficulteit sullen maecken om te dienen, maer aen d'ander zijde considerere ick oock, dat de Schotten, geen uitheemsche hulp hebbende niet lang buiten haer huise sullen willen blijven bij ander quaelijcks wetende de reden van dit oorlogh, maer evenwel en sie ick niet, hoe men des conincx autoriteit sal connen salveren ende dese geünieerde eenigh contentement geven, die het eerste toegeven van haeren coninc soo seer hebben misbruict.

De bisschoppen ende geestelijcken in Engellant siende de consequentie nemen dit stuck ter harten als haer eigene saecke ende contribueren daer tot het tiende van haer incomen.

Die van Venetiën hebben advys, dat den Grooten Heer[5] nae 't innemen van

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

Bagdet eenige andere steden daerontrent aentast ende hebben haeren bailo[1] last gegeven om de congratulatie te doen over het veroveren van Bagdet, doch werdt haer bij den cahimacan[2] geraiden een extraordinarie legatie te senden om alles wel te effenen. Middelertijd sijn sij niet buiten vrese verstaende, dat aen de zeerovers van Africa toegestaen is binnen Constantinoplen galeien ende schepen te coopen ende te doen bouwen waerenboven oock in het Turcksche Arsenael binnen deselve stad van Constantinople seer tot preparatie van een zeearmade werdt gearbeit, doch werdt uitgegeven deselve sal dienen om de Cosacken, die sich sterck maecken in de Zwarte Zee, te bedwingen, waerop die van Venetië haer niet te seer vertrouwende houden haere twee galeasten ende tien galeien noch binnen om te sien, hoe de saecken sich schicken sullen; seggen tegen paesschen deselve in zee te willen senden.

De keiserschen vergaderen veel volcx bij Francfort, Heilbron ende op andere plaetsen, soo doet oock den hertoch van Beieren[3]. Den graef van Altheim[4], ambassadeur van den keiser bij de Switsers, arbeit om de passagie daer te becomen ende sijn de Switsers door de Spaensche ende Fransche factiën soo verdeelt dat haer verbond peryckel loopt van te scheuren.

Hier continueren de proceduiren tegen den hertogh van Valette[5] ende hebbende goede diensten van den cardinael de la Valette niet en connen verhinderen, dat sijn bastardbroeder[6] niet en soude geset werden in de bastille.

De hertoginne van Chevreuse[7] weigert platuit in Vrancrijck te comen. Een edelman van hier, monsieur de Montan[8], soo ick meen, genoemt, is van des coningswege gesonden om met den prins van Orangië[9] te communiceren ende tot de wedercomste van monsieur d'Estampes aldaer is geene apparentie.

Men seit ons, dat in Polen groote lichtingen voor den keiser geschieden. Gotz[10] werdt weder levend geseit, hoewel een persoon van qualiteit aen den hertogh van Wimar geseit hadde hem te hebben sien sterven.

Bij Hable de Grâce sijn bij de Hollanders twee Fransche schepen ingebracht, die de Duinkerckers op de Fransoisen becomen ende ses ende dertich uiren hadden beseten ende daernae bij deselve Hollanders op de Duinkerckers genomen. De Fransoisen willen haer schepen aentasten, de Hollanders houden haer op de rede ende verstaen haere prisen niet te quiteren. 't Sal noodigh sijn, dat op dese questie, die dicmael can voorcomen, eenigh reiglement werde genomen.

Men spreect hier van Jan de Waert[11], Enckenfort[12] ende Bassompierre[13],

1 Alvise Contarini.
2 Massa Pasja.
3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Bedoeld wordt Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
5 Bernard de Nogaret de La Valette.
6 Jean-Louis de Nogaret, ridder van La Valette; zie ook no. 4057.
7 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
8 Nicolas Le Seigneur, sieur d'Amontot.
9 Frederik Hendrik.
10 Johann, graaf van Götz.
11 Johan van Werth.
12 Adriaen von Enkefort.
13 Anne-François, markies van Bassompierre.

des conincs ende des hertogs van Wimar gevangenen, te wisselen tegen den marescal Horn[1], Tubadel[2] ende Chavelisky[3].

Veele luiden hier om de capitale impositie d'eene, die op alle vremdelingen ofte van vremdelinge sijnde gecomen, ende een ander, die op alle de rijcke Fransoisen is geset, te ontgaen vertrecken uit dit lant ofte immers uit dese stadt. Eenige oock laeten haer gevangen stellen. De oneffenheit in de taxatie is groot ende dependeert van de absolute wille van weinigen. Ick sie groote onlusten daeruit rijsen.

Den cardinal de la Valette heeft sijn heel leger binnen Thurin. De Fransoisen publiceren oock eenige cleine advantagiën, die sij souden gehadt hebben bij Corlaon in 't graefschap van Bourgogne, in 't Montferrat ende by Landrecys.

Tot Parijs, den 9 april 1639.

Den bastard van Valette is weder los gelaeten op de instantie van den ambassadeur van Venetië[4].

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 9 april 1639 uyt Paris.

4060. 1639 april 11. Van P. de Groot[5].

Venerande parens,

Ex tuis II Aprilis datis lubens intelligo D. baronem Oxesternium[6] favorabilem mei, licet ab eo non meriti facere aestimationem. Ego eum tantum semel vidi cum hic esset D. Crusius[7] et tunc quidem temporis ille morbo retentus decumbebat. Vereor ne, quandoquidem tamdiu Boxhornii[8] convictor fuit, multum Heinsiani imbiberit, est enim ille Boxhornius hodie Heinsio[9] quod olim Scaligero[10] Heinsius fuit. Forte etiam male iudico et quidem spero; nihil tamen nocuerit etiam hoc non ignorasse.

De Petaviano quod scribis scripto[11] nihil hic audivi praeter ea quae nuper mihi cum D.^{o} Jansono[12] fuisse verba ad te rescripsi. De Cassio[13] non ero immemor. Pervenit ille ad summam, ut audio, fortunam neque ingratus eorum videtur, quae tibi se debere libens agnoscit.

1 Gustav Karlsson Horn.
2 Georg Christoph von Taupadel.
3 Bernhard Schaffalitzky.
4 Anzolo Correr.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
6 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna. Grotius' brief van 2 april is niet teruggevonden.
7 Johan Jespersson Kruus.
8 Marcus Zuerius Boxhorn.
9 Daniel Heinsius.
10 Joseph Justus Scaliger.
11 Zie no. 3944, p. 53 n. 3.
12 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen, de Winterkoningin.
13 Christian Cassius (1609-1676), raad van Johann, hertog van Holstein-Gottorp.

Ex iis, quas hac septimana a D.^{o} Crusio accepi, inter alia haec habeo D. Smalzium[1] diu ab aula abfuisse, rediisse tandem, sed multum ei iratum esse D. magnum cancellarium[2] ob ea, quae in Gallia nuper egit, nihil tamen eum de sueta superbia remittere.

Ex omnibus, quae mihi a D. Crusio mittuntur, magis magisque colligo propensum eius in nos animum. Si quod per eum nobis praestari posse officium putes, rogo mihi significes; de eius enim sinceritate non dubito.

Deus, venerande parens, vobis det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., XI Apr. MDCXXXIX.

Adres: Monsieur Monsieur Grotius, Conseillier de Sa Ma.^{té} de Suède et Son Ambassadeur à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: 11 Aprilis 1639. P. de Groot.

En in dorso: Rec. 19 April.

4061. 1639 april 11. Van N. van Reigersberch[3].

Mijnheer,

Wetende bij de vroetschap van Rotterdam veerthien dagen geleden desen dach was bestemt om een bijeencomste over Felix' saecke[4] te houden ende saterdachavont niet connende verstaen, dat eenyge aenschrijvynge aen de heeren burgemeesters Nobel[5] ende Goutswaert[6] was gedaen, soo hebbe ick mij gisteren heel vrouch naer Rotterdam getransporteert om met de heeren burgemeesters, eer sij naer de predicatie op het stadthuys souden vergaderen, te spreecken, waerdoor sooveel hebbe geopereert, dat de brieven, die versuympt waren aff te senden ende vergeten souden hebben gebleven, dadelijck sijn gedepescheert, waerop den heer Nobel oock desen morgen is gereyst naer Gouswaert, hoewel ick weet den brieff sijne E. in handen is gelevert gebleven. Off dat nu reden sal wesen waerom de presente sodanygen absente niet sullen vervangen, sal ick eerst desen avont off morgen konnen horen, ende voorts in cas, gelijck ick meene, daerover is gedelibereert, wat conclusie sal wesen genomen, vreesende, dat door amiable wegen, dewijle weynych contrainte van ons is te verwachten, wij beswaerlijck tot ons with, hoe moderaet het oock is, sullen geraecken, hoewel alle middelen van inductie ende conniventie bij mij sijn gebruyckt. Maer de calange, die de goede van de quade vreesen, soo sij buyten dwanck van recht haer diep in die saecke laten, maeckt te veel scrupule.

1 Peter Abel Schmalz.
2 De Zweedse kanselier Axel Oxenstierna.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 73a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 537. Antw. op no. 4049; beantw. d. no. 4081.
4 Felix is een pseudoniem van Grotius. Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
5 Hendrik Willemsz. Nobel.
6 Pieter Henricksz. Goudswaert.

Met Aelianus[1] weet ick niet te voorderen; buyten de finantie van monsieur Heufd[2] ende het subsidie van desen staet is geen derde. Ende beyde sijn seer ongereet. Aen monsieur Heufd seyt hij de reeckenynge te hebben overgesonden; off die daer behaecht, kan uEd. verstaen; dat waer den cortsten wech, want het maentelijcke subsidie, soo het is geconsenteert, is Aelianus niet van meenynge sonder expresse ordre te ontfangen, al wiert het gelaten tot sijn discretie. Om teffens te betalen difficulteren veele leden van Hollant ende, mits de groote achterheyt sonder eenyge voorraet, met sulcke redenen, die qualijck bij degenen, die kennisse hebben van den Staet sijn te wederleggen.

Ick hebbe mijn devoir bij eenyge gedaen, maer ick vinde mij confuys met hetgene mij wort geantwoort. Evenwel contenteert hem Aelianus met die quod vult vehementer vult ende op sijn maniere. Van Amsterdam heeft hij seer weynych contentement, welcke stadt hij bij sijne principale als de saecken van dat rijck affgunstych decrieert. Mi(d)delerwijle verloopt den tijt, sijnde bijnaer drie van ses maenden verstreecken, die oock omgecommen sijnde mogelijck dan soo terstont het gelt niet sal staen getelt. Ende als ick vrage, indien daer niet van en quame ende de reeckenynge bij monsieur Heufd wiert gedisputeert, waer de penyngen vandaen sullen commen, die niet langer connen te buyten werden gestaen, crijge ick geen ander antwoorde als dat om ander ordre moet schrijven; tonende soo langen uytstel niet can werden affgewacht ende het verloop te groot is, wert dat geadvoueert ende de schouders getrocken, soodat gans geen reeckenynge te maecken en is, waromme, soo haest dit sal wesen geredresseert, t'eenemael dienstych is voor het toecommende beter te sorgen, hetwelck in het rijck selffs sal moeten geschieden, want soo grote achterheden te veel incommoditeyt, onlust ende peryckel met haer slepen. Off daerdoor ofte door andere insichten ende motiven den heer Camerarius[3], die men gelooft dat tusschen Leyden ende Utrecht gaet wonen, daertoe wert gebracht, weet ick niet, maer wel dat sijn Ed. niet minder te achteren is ende weynych middel weet tot sijne betalynge.

Iegenwoordych hebben wij hier den admirael[4], die sijn selven vindende alleen met vijff scepen voor Dunkercke, waer sterck binnen wert geëquipeert, met een coopvardijschip is overgecommen om te bevoorderen meerder scepen in de zee werden gebracht, om den staet van een affront, de particuliere van schade te precaveren, ende hoewel dat vertooch naer sijne importantie wel wert aengenomen, soo verhindert de groote schaersheyt vant gelt het prompte remedie, gelijck mede gevreest wert uyt deselffde oorsaecke meerder schade, sonder dat men gewaer wort het redres daertegen.

Veele steden apprehenderen de negotiatie als een ruineux middel, gelijck het ook is inderdaet, ende de nieuwe lasten ende beneficiëren van de oude vinden soo veel difficulteyten, dat totnochtoe niet van importantie is ingewillycht; ende ondertusschen sijn de t'achterheden soo groot, dat de Gecommitteerde Raden qualijck weten, waer haer te wenden. De minste reden onder die geseyt werden

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag. Hij had een buitenverblijf in Alphen.
4 Maerten Harpertsz. Tromp.

oorsaecke van alles te sijn hout men niet het slechte beleyt van degene, die het stuyr in handen heeft.

Wt Westindiën hebben wij totnochtoe geen tijdynge.

Op het aenhouden van de stat Dansick doet Hollant devoir om een ambassadeur[1] naer Polen te senden oordelende die van Dantsyck apparent haer verschil met den conynck[2] door desselffs intercessie soude connen werden bijgeleyt, ende naer mij een Pools edelman[3] vers uyt die quartieren gecommen heeft geseyt, is het niet buyten apparentie, alsoo den conynck veel obstaclen voorsiet, die hij qualijck te boven soude commen ende daerom door een eerelijcke ende profitelijcke accommodatie sijn voornemen soude laten vallen. De stat is oock beter die pretensiën met gelt als met de wapenen te redimeren ende desen staet dienstych de vrede ende den conynck te houden buyten de smaeck van dat profijt van den tol.

De differenten van den conynck van Engelant[4] met sijne onderdanen in Schotlant sullen soo maeckelijck niet wesen te appaiseren ende schijnt oock niet, dat den conynck naer het antwoort, dat den heer Ioachimi[5] schrijft den conynck van Denemarcken[6] te sijn gegeven, dat eenyge vremde potentaten hulpe tusschen hem ende sijne subjecten wil gebruycken. Indien oock de tijdyngen, die de Engelse hebben, waer sijn, soo is het oorloge alreede aengevangen ende heeft sijn begin offensyff van den Scotten genomen, die het conynckx garnisoen in Edenburch hebben geforceert. De animositeyten, seggen die uyt Schotlant commen, sijn seer groot ende werden die door de predicanten dagelijckx seer aengeblasen. Lesle[7] was met acht- off thienduysent mannen naer een plaetse genaemt Sterlynck toe, alwaer eenyge Engelse defent(i)e souden hebben gedaen. Indien het gelt tot den oorloge nodych soowel aen de sijde van den conynck als van de Scotten de gemoederen niet en vercoelt, soo sal dit vier dapper branden, maer men seyt, dat in Schotlant op het versouck van vijfhondertduysent guldens, die Lesle in voorraet begeerde, eer hij hem te velde begaff, haperynge viel ende dat van vijftichduysent ponden sterly[n]ck, die den conynck van de stat Lonnen versocht, alleen vijff waren geconsenteert. De Irerbans[8], die sij noemen in Engelant, sijnde gelijck het uytschot, die te velde souden gaen, vraechden, waer sij van souden leven met vrouw ende kinderen, ende in Scotland seggen sij soo hooge huyre niet connen versorgen, soo sij selffs de anckers niet en connen bouwen. Onder de groote, daer den conynckx autoriteyt altijt veele bij sal vermogen, seyt men, dat in Scotlant oock onneenicheyt is, die haer meest sal openbaren tot verswackynge van de contrarie partije, soo wanneer de onheylen van het oorloge sullen werden gevoelt. Ende ten ware de verclarynge van den conynck de humeuren meer hadde onsteecken, men gelooft de groote apparentie was, dat bij het parlament, dat in Mey in Scotlant sal werden gehouden, middel van verdrach soude sijn gevonden, daer veele noch niet van en despereren, hoewel die de saecken maniëren ende het dus verde hebben gebracht, haerselven vindende geïnteresseert, naer apparentie

1 Er is geen ambassadeur naar Polen gestuurd.
2 Wladislas IV (VII) van Polen.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Karel I.
5 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Engeland.
6 Christiaan IV.
7 Alexander Leslie, 1ste graaf van Leven († 1661).
8 Wellicht verbastering van ‘arrière-bans’.

sullen de extremiteyten tot haer eygen securiteyt ende grootheyt prefereren voor de gemeene ruste.

Onse geestelijcke wacker gemaeckt door een breff van een sociaen[1] aen Bijstervelt[2] geschreven hebben op advysen, dat veel socianen wt Polen sijn gebannen, die den vorst van Sevenbergen[3] herberge in sijn lant, soo sij seggen, heeft geweygert, versocht, dat sij in dese landen, daer sij het ooch naer toe hebben, niet soude mogen werden ontfangen, ende tot dien eynde sijn dese weecke in de vergaderynge van de Generaliteyt ende van Hollant verschenen[4].

De cours van de laeckenen wert bij ons sodanych contentement niet gegeven als sij volgens de octroyen pretexeren, waeruyt de inlantse laeckenneerynge wel staet te beteren maer de vrienschap met Engelant niet te meerderen, welck rijck in zee tegens de Scotten sijnde gewapent men niet en weet, off voor de nabuyren, daer het voordeel op soude connen doen, niet en is te vreesen.

Desen XI Aprilis 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, raet ende ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 11 April 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 19 Aprilis.

4062. 1639 april 12. Aan N. van Reigersberch[5].

Ik meen niet, dat de Kancelier[6] my moede is, noch dat de eer van Zweden zoude toelaten my van Vrankryk te trekken zonder een goede bediening op andere plaatsen, maar zoo men dat zoude willen doen, weet ik wel raad met my zelven, zonder Zweden lastig te vallen met onnutte tytels en gagie. Engelandt en Brabant zyn geen quade quartieren op dat ik van anderen niet spreek. In de overgezonden rekeningen is niets te veranderen; de daggelden, zoo ik die stel, zyn my belooft, by myn Heer den Rykskancelier tot verscheiden malen; te weten zestig guldens voor elken buiten reis, die ook tot dien einde een geschrift, dat ik daar op hadde

1 Het betreft hier de brief van Jan Stoiński -Johannes Sartorius-: *Translaet van seeckeren Latijnschen brief geschreven door eenen Sociniaenschen Predicant, Waer van het Latijnsche exemplaer in Transylvanien geintercipieert zijnde herwaerts over-ghestuert is Door den Hoochgeboren ende doorluchtigen Vorst Georgivs Rakoci door godes ghenade Prince van Transylvanien, Grave van Ciculen &c. Dienende tot naerder consideratie van sommige mysterien.* Ghedruckt in't Jaer ons Heeren, Anno M.DC.XXXIX; zie over deze kwestie F.K. van Ommen Kloeke, *De Socinianen en Zuid-Hollandsche Synode in 1639*, in: *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis* N.S. 11 (1914), p. 241-256; H.C. Rogge, *Johannes Wtenbogaert en zijn tijd*, III, p. 322-324.

2 Johan Heinrich Bisterfeld.

3 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

4 De gedeputeerden van de synode van Zuid-Holland verschenen op 8 april in de vergadering van de Staten van Holland. De overgeleverde remonstrantie werd op 9 april in behandeling genomen.

5 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 224. Antw. op no. 4053; beantw. d. no. 4083.

6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

ingesteld, na zich heeft genomen. Ik moet, zoo dikmaals ik buiten Parys ten Hove gae, eerlyk tracteren, die my van 's Konings wegen geleiden, gelyk andere Ambassadeurs doen, uitgenomen die van Hollandt[1], die zonder eeten t'huis komt, 't welk geen achting verwekt. Ik zoeke de reizen niet, en ga noit dan by uitdrukkelyke last van de Koninginne[2], of door heel dringenden noodt, meest om de zaken van den Hartog van Wymeren[3] te vorderen. Die van Venetie[4] gaan wel driemaal meer den Koning[5] begroeten. Ik steeke niet op van myn gagie, en kan over zulks de reizen op myn kosten niet doen. Altydt te Parys te blyven zoude myn lust wel zyn, maar de dienst van 't gemeen laat dat niet toe. De Matrozen, die in scheepsdienst zyn gequetst, komen ten laste van het schip, zoo moeten ook by de Kroon de kosten gedragen worden, die veroorzaakt zyn, door het ongeluk, dat den mynen met myn zeer groot gevaar in den dienst van Zweden, komende van den Koning, is overgekomen[6]. Zoo ik naauw myn voordeel zochte, zoo zouw ik in rekening gebracht hebben de rouwklederen by my gedaan maken om den rouw van den Landtgraaf[7] en Hartog van Savoien[8], gelyk andere Ambassadeurs hebben gedaan. UE. gelieve deze redenen aan den Heer Spiering[9] voor te dragen. Van 't geen redelyk is af te wyken, kan ik niet doen. Zyn Ed. voorschryven aan myn Heer den Schatmeester[10] kan niets dan goet doen.

4063. 1639 april 14. Van Ch. Marini[11].

Monsieur,

J'auroys assez de matière pour respondre à la vostre très aggréable du 19/29 du passé[12], mais un accez de fièvre qui m'a saisi depuis trois iours en ça m'empêchant de vaguer aux functions de l'esprit, il faut que ie les diffère à un autre temps.

Vous recevrez cy-ioint[13] ce qu i'ay des Grisons, qui seront faibles à gagner moyenant que la France traitte avec eux plus sincèrement qu'on n'a fait par le passé et les Suisses protestans y contribueront de leur costé tout ce qui dépend d'eux. Celuy qu'on a envoyé aux Grisons n'est pas propre pour cela, y estant haï à cause de ses actions doubles qu'il a fait paroistre en plusieurs occasions. Un des

1 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
2 Christina van Zweden.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Anzolo Correr.
5 Lodewijk XIII.
6 Het betreft hier de aanslag op de koets; zie dl. IX bijlage 8, p. 805.
7 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, gestorven op 1 oktober 1637.
8 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, gestorven op 7 oktober 1637.
9 Petter Spiring Silvercrona.
10 Gabriel Bengtsson Oxenstierna.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
12 Ontbreekt.
13 Ontbreekt.

principaux Grisons m'escrit que le procédé dont les Espagnols usent en leurs endroit, fait paroistre encor bons les François, qui inconstantia consiliorum peccant et non destinato et ex malitia, ut Hispani ausq[u]els pourtant on a refusé la levée par eux demandée, et connivé à celle de France, tous bons signes de leurs affaiction. Et pleust à Dieu que bientost les affaires s'y changeassent afin que ie puisse habiter parmy eux parce qu'ils sont plus civilisés envers les estrangers que les Suisses parmy lesquels ie demeure bien mal volontiers, ma femme[1] estant icy trop esloignée de ses affaires ausquels elle ne peut pourvoir à cause de moy et de mes deudtes que ie ne puis payer au moins en partie.

A Bade les Suisses se sont déclarez unanimément de vouloir continuer la paix héréditaire avec l'Austriche, aider son armée de vivres et munitions pourveu que cela ne leur cose quelque incommodité ou cherté.

Pour le passage les protestans n'y veulent attendre qu'à la file et que les impériaux marchent désarmés et que trois sepmaines avant on les en advertisse. Mais les petis cantons ont passé plus avant ayant déclaré vouloir secourir la Bourgogne conforme l'alliance avec Espagne, et demandé pourtant le passage de messieurs de Berne qu'on leur a permis ayants néantmoins protesté que si le duc Bernard[2] les y attaque qu'ils n'en jettent la coulpe que sur eux-mesmes. Et en effect s'ils font cela ils attireront la guerre dans la Suisse qui par ce moyen sera partagée en des factions contraires. Les romanistes monstrent en tout plus de courage et de résolution que les protestans qui ne sont que trop gastés par leur (?) aise, surtout les chefs qui est le pis, et leur 33.20.28.48.59.65.82.[3] les fera perdre à la fin leur liberté.

A Costance s'amuse quantité des gens, tout le monde craignant que les impériaux ne passent par force come a fait jadis le mareschal Horn[4], surtout estant asseurez des cantons papistes qui par leur partialité pouront allumer la guerre en Suisse.

Le prince Thomas[5] ayant prins Chivas s'advance vers Thurin et ceux du pays se luy joingent et si les François n'y seront bien forts, ils perdront le Piedmont.

Au reste, monsieur, ie me trouve bien en peine que le sieur Heuf[6] diffère tant le payement de mon change et qu'il ne m'accomode cependant dereschef d'une autre partie. Il faut que i'aye chasque mois cent florin contans pour me nourir avec ma famille, toute chose estant extrèmement chère en Suisse et si advient quelque guerre i'y seray en le plus pitoyable estast du monde, estant icy despourveu de tous les moyens que le retardement de mon gage pour un si long temps me cause. Mais ie veux espérer que le sieur Heuf aura au moins tant de compassion en mon endroit que de m'assister au plustost de quelque some de quatre ou 500 dalers.

1 Allessandra Paravicini Capelli.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Dit cijfer heb ik niet kunnen oplossen; noch de sleutel van het in de briefwisseling met Nicolaes van Reigersberch gebruikte cijferschrift noch dat van Sten Bielke (dl. VIII, no. 2945, p. 67 v.) bood uitkomst.
4 Gustav Karlsson Horn.
5 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

Ie demeure, monsieur,
Tout le vostre
C. Marini.

De Zurig, ce 4/14 d'Avril l'an 1639.

In dorso schreef Grotius: le 14 d'Avril 1639 Marin.

4064. 1639 april 14. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Excellencie aengenaeme van 5 marcio[2] hebbe ick met het eene watter in Vranckrijck ome gaet ontfangen. Ick bidde ome continuacie te meer alsoo den generall Benedic Oxenstern[3], die ick weeckelijckx schrijve, mij met alle posten laet weeten, dat ick hem mijne correspondencie niet en saude ontrecken.

De Spiringen[4] sijn dor den churvorst van Brandeborgh[5] naer gedaenen eet in der Pilauw gepermiteert (?).

Uyt Dennemarcken schrijft mij Cracauw[6] dat sijne may.[tt7] sulckx niet toegeven [sall] (?), maer ick ben van de opinie eyndelijck niet sullen konnen beleten. Sijne may.[tt] saude in Junio wederomme tot Coninxberg bij den churvorst sijn. Uyt het hoff van Littauwen, dat in toekomende octob. eenen rijxdagh sall uytgeschreven werden, ten principaele over de differencie met dese stadt en dependenciën vandien, over de relaxacie van de prins van Polen[8] in Vrancrijck en op het middelen tot betaelinge van achtterstellige miliciën continuerende dat den Turck[9] in Polen gevreest wort.

Tot Marienborgh waeren alle die der hoven in haer particulier bijeen; die hadden advis dat de wapenen van Dennemarcken tendeerden op vestituur vant eyland Rughen, maer mij en wort niet bericht, datter preparacie van orlogh gemackt wert.

De verbitteringe van den coning tegens dese stadt nempt seer toe. Soo 't dor interposicie vor den rijxdagh niet geaccomodeert wordt, soo vreese swaericheyt, dordien ick speure, dat de gantse croon tegens de stadt resolveren sall. De scheepen van Dennemarcken op de reede verdriet hun machtigh. Met 2 Densche orloghschepen sijn hier aenkommen den geëschapeerden Arnem[10] met den uytgebrockenen oversten Midslaff[11]; tot wat intencie, weete niet.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Bengt Bengtsson Oxenstierna († 1643).
4 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Karel van Cracou, Staats agent te Hamburg.
7 Wladislas IV (VII) van Polen.
8 Jan II Kazimierz.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
11 Joachim von Mitzlaff. Hij was in 1636 door de Zweden gevangen genomen.

Watter passeert vernempt uE. van tijt tot tijt en ick blijve, mijn heer,
u Ex.cie diener
P. Pels.

4/14 aprill 1639 Dansick.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot, amb.r ord.re de sa may.tt e couronne de Swede. Paris.
Boven de brief schreef Grotius: Rec. 16 Maij.
En in dorso: 14 April 1539 (*sic*) P. Pels.

4065. 1639 april 14. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissime domine,

Vincentio Fabricio[2] per Angliam in Gallias tendente una cum adolescente patricio Hamburgensi[3], cuius studiis praeest, facile perspexi vix duos intra menses meas tibi reddi posse literas. Nolui tamen eum sine illis dimittere, praesertim eum ipse urgeret, ut saltem minutum aliquid exararem et istiusmodi, ubi in mora nihil foret periculi. Eo autem lubentius morem gessi, quia amarem juvenem ob animi candorem et egregiam doctrinam, quam ex poematis ejus[4] et fortasse etiam literis, jam videris. Simul illud etiam, quam me omni officiorum genere sibi demerendum putarit. Equidem et ipse etiam, siqua possim, ei bene faxim lubens. Sed nunc non alio gratificari poteram quam paucula ad te scribendo. Caeterum intra paucos dies de aliis fusius tecum loquar[5], et quae magis ad nos pertineant.

Nunc illud cum dolore referam utriusque nostri amantissimum Joannem Meursium[6] - quemadmodum ejus collega Sora Danorum[7] ad me perscripsit - graviter adeo morbo decumbere, ut jam medici desperare incipiant. Scis calculo semper fuisse vexatum. Nunc vero etiam urinam emittit plane purulentam, ulceris in renibus, vel vesica, indicem.

Ita paullatim imminuitur numerus eorum, qui literas colunt. Quando me quoque imperator meus arcessere hinc velit, scis me scire juxta cum ignarissimis. Sed tamen minime terret annus quem jam ingressus sum, climactericus[8]. Puto

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *G.J. Vossii Epist.*, p. 368; *Voss. Op. Epist.*, p. 257.
2 Vincent Fabricius († 1667).
3 Barthold Wichman.
4 Voor de titel van dit werk zie men no. 3908, p. 1 n. 1.
5 Het eerstvolgende schrijven van Vossius aan Grotius - voor zover bekend - is van 4 juni (no. 4147).
6 Johannes Meursius, hoogleraar in de geschiedenis en staatkunde te Sorø in Denemarken. Hij stierf op 20 september 1639.
7 Stephanus Johannis Stephanius (1599-1650), filoloog en historicus. Voor zijn brief aan Vossius zie men *G.J. Vossii Epist.*, f. 202v. Ook in brief no. 4147, p. 381 vermeldt Vossius dit feit.
8 De leeftijd van 63 (= 9 x 7) jaar werd door de humanisten als het groot climaeterium, i.e. een bij uitstek kritieke leeftijd beschouwd; zie Grotius' *Mirabilia* vs. 15-16: ostendent Medici novies

nec christiano homine indignum esse illud Bilbilici vatis[1], summum nec metuas diem nec optem. Ego vero etiam optarem, nisi cura meorum tangeret et voluptatis non parum caperem ex eo, quod mihi videar de plurimis bene mereri. Hoc ut quodammodo divinum videtur, ita divini plane beneficii esse agnosco.

Omnis mea domus te, heroinam lectissimam uxorem tuam et liberos plurima salute impertit. Amstelodami, MDCXXXIX. XVIII Kal. Mai, quo die desitae legis servantes Judaeos Amstelodami video celebrare primum azymorum[2].

Tuus aeternum
G.J. Vossius.

Adres: Illustrissimo viro Hugoni Grotio, Regni, Suecici ad regem Christianissimum legato, Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: 12 Aprilis 1639, Vossius.

4066. 1639 april 16. Aan C. Barlaeus[3].

Viro omni doctrinae genere florentissimo
Caspari Barlaeo/Hugo Grotius S.

Vir praestantissime,

Mediceam hospitem[4] videre pridem desidero gratiasque ago pro exemplo ad me misso, quod tamen ad me nondum pervenit: neque id mirum per maris incerta et lentum Rhotomago huc iter per adversum Sequanam. Ubi pervenerit, legam avide in honorem ejus, qui scripsit, in honorem reginae[5] bene olim de multis, bene et de Batavis meritae, in honorem urbis, quae se tanta hospite dignam ostendit iam ostendetque in aeternum te interprete.

De charta transmissa vera est coniectura tua meae manus fuisse inscriptionem. Rogaverant me, ut id facerem, Puteani fratres[6], Peiresio[7], qualis et ego fui semper, amicissimi. Causa autem, cur meas preces ad eblandiendum a te carmen aliquod non adiecerim, ea ipsa est, quam ad excusationem adfers. Sciebam ista ignotis non facile praestari: tum vero sponte nasci ista debere, non ex imperio aut importunis flagitationibus. Tamen siquis est, pro quo liceat inverecundum esse petitorem, is fuit Peiresius, solitus bene facere et ignotis et non petentibus. Celebratus in Italia est orationibus. Nunc etiam carmina ex toto orbe ad ornandum eius memoriam colliguntur, quadraginta[8], quod factum nunquam est, linguis.

quid septimus annus // Afferat (ed. Meulenbroek 2 1A, p. 145 en noot (id., dl. 2 1B, p. 110). Zie ook Vossius' brief van 4 juni (no. 4147).

1 De dichter Martialis, afkomstig uit de Spaanse stad Bilbilis. Het citaat is *Epigr.* 10. 47.13: summum nec metuas diem nec optes.
2 De feestdag van het ongedesemd brood.
3 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 525.
4 *Medicea Hospes, sive Descriptio Pvblicae Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsque Amstelodamensis. Auctore Caspare Barlaeo.* Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII.
5 Maria de Medici, moeder van Lodewijk XIII.
6 Pierre en Jacques Dupuy.
7 Nicolas-Claude Fabry de Peiresc († 1637).
8 *Monvmentvm Romanvm Nicolao Clavdio Fabricio Perescio Senatori Aqvensi doctrinae virtvtisqve cavsa factvm.* Romae, Typis Vaticanis MDCXXXIIX. Svperiorvm permissv.

Ego majoribus operum impar epigrammate latino[1] persecutus sum viri de publico ac de me quoque optime meriti nomen. Mirari autem non debes, si Italia, non iniqua tuorum operum aestimatrix, vulgo poetarum non contenta abs te quoque, poetarum principe, condecoratum velit conspicere amatum sibi Peiresium. Caeterum, sicut iustas tibi excusandi fore causas et ipse praesensi, ita ad eas unam iustissimam ex morbo accessisse valde doleo: praeter enim quod amicitiae veteri mihique debeo, satis intelligo, quantum in eo sit publici mali, Deumque rogo, ut Cl. tuae, dominoque Vossio[2] ac familiae vestrae det res prosperas in bona valetudine.

Vale, vir praestantissime.

Lutetiae, XVI Aprilis MDCXXXIX.

4067. 1639 april 16. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Conveniunt cum Excellentiae vestrae literis[4] ea, quae de Bannerii[5] rebus ad me scribit D. Mullerus[6]. Non omisi itaque victoriam utramque, de Salisio[7] priorem, posteriorem de Saxonicis copiis hic significare, ubi magno cum gaudio talia excipiuntur. Et ut quantum in ipsis est regii ministri nostra arma promoveant, de pecuniis, quae Maio mense deberi incipient, jam factum est perscriptumque praeceptum regium, ita ut brevi eas pecunias Hamburgum perventuras confidam.

De augendis ducis Vinariensis[8] copiis et regem[9] et regios ministros conveni iterum. Sentiunt plane id faciendum; verum ut quam optimis suis conditionibus

1 De vrienden van Peiresc schreven tal van lofreden en gedichten om diens nagedachtenis te eren: 'Praetereo rursùs Epicedia, Epitaphia, Threnos, Encomia, Elogia, quae tam prosa, quam Carmine, varúsque aant. linguis sunt evulgata; sed Latinè potissimùm, à Grotio, Rigaltio, Dumayo, Gothofredo, Gaffarello, Billono, et aliis'. (*Viri Illvstris Nicolai Clavdii Fabricii De Peiresc, Senatoris Aqvisesetiensis Vita, Per Petrvm Gassendvm Præpositum Ecclesiæ Diniensis*. Parisiis, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Architypographi Regij, viâ Iacobaea. M.DC.XLI., p. 397). Voor het gedicht van Grotius zie men L. Dorez, *Catalogue de la Collection Dupuy*, Paris 1899, II, p. 550, no. 837. Op 17 juli 1637 had Grotius al om een bijdrage van de hand van Barlaeus gevraagd; zie B.L. Meulenbroek (ed.), *Briefwisseling van Hugo Grotius*, VIII, p. 430. Grotius stuurde deze bundel op 23 juli 1639 aan zijn broer Willem.
2 Johannes Gerardus Vossius.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 176. Gedrukt *Epist.*, p. 523. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Georg Müller, Zweedse raad en secretaris. De bewuste brief moet van na 25 maart zijn, waarin Müller schrijft sedert lang niets van Banier vernomen te hebben; zie no. 4034.
7 Hans Wolf von Salis.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Lodewijk XIII.

id faciant, constituerunt cum Erlachio[1] colloqui Bulionius[2], Chavigniacus[3], Noierius[4].

Manet adhuc Brisaci cupido. Difficile est negotium. Dux perstat sibi retinere urbis custodiam et ipse jam eo ivit. Erlachius Gallis edicit, si suspectus sit regi, paratum se de praefectura decedere. Videbimus, an temperamentum quaeri possit fide praefecti successorumque ejus in id obligata, ne, si quid duci humanitus eveniat, de urbe quicquam constituatur sine reginae Suediae[5] regisque Galliae assensu.

Hostiles copiae crescentes ad Francofurtum, ad Hailbrunam et alibi Gallos monent, ne quid cunctentur.

Legatus caesarianus apud Helvetios[6] et qui res ibi Hispanicas agunt[7] postulant sociales Helvetiorum copias ad comitatum Burgundiae liberandum, iter exercitui[8] imperatoris[9] per eorum terras et vitae belloque necessaria dato pretio ac praeterea ne Galli sinantur per eorum terras militem scribere. De his rebus Badae deliberabitur scissis, ut credibile est et mos habet, studiis.

Interim ducenti a Tiguro milites, totidem e Rhaetia in Galliam eunt, exiguum ad res Galliae multum juvandas, ad Hispanum[10] et caesarianos iritandos satis.

Rhaetos tum alia in Hispanos incitant, tum quod nondum rediere ab Hispania legati[11] novis ibi semper moris ad moras priores adcrescentibus. Magni caesarianorum paratus ad Constantiam et Lindaviam credi faciunt[12] velle eos illac ad urbes Silvaticas perrumpere.

Novos in Portugallia motus oriri non certus rumor adfert.

De Hassis ex D. Mullero intelligo aliquid repertum, quo nodus ille de religione, non quidem pro parte universa, sed quantum Hassis sufficiat, explicetur. Et puto eos tandem hoc ipso contentos fore.

Dux Vinariensis jam non sanitate tantum, sed et viribus receptis Brisaci est misitque huc de cubiculo suo puerum[13], ut quantum potest res conficere properet Erlachius.

De Americana classe nihildum certi hic habemus. Et placent quae de Americana in Batavis societate contra adversa majores sumente animos Excellentia vestra scribit. Concordiae in ea societate restitutae exemplum utinam et reipublicae rectores sequantur.

De D. Estampio[14] quidam censent non ita eum omni excidisse gratia, ut non

1 Johann Ludwig von Erlach.
2 Claude de Bonelles, sieur de Bullion.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
4 François Sublet, seigneur de Noyers.
5 Christina van Zweden.
6 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
7 Francesco Casati en Antonio Biglia.
8 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: exercitus.
9 Ferdinand III.
10 Philips IV.
11 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 no. 2.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: faciant.
13 Niet geïdentificeerd.
14 Jean d'Estampes, markies de Valençay.

post aliquod temporis intervallum in legationem restitui possit. Interim non desunt qui eo mitti velint.

Edictum regis Britanniarum[1] in Scotos exiguam mihi spem relinquit de reditura brevi regnorum pace. Videntur utrique virium suarum periculum facere velle.

Hoc hostis velit et magno mercentur Iberi[2].

Quod ei edicto scriptum reposuere Scoti, si ad manus Excellentiae vestrae veniat, legere cupiam, ut tanti mali causas omnes pernoscam penitus.

Persici regni majores esse vires arbitror quam ut a Turcis sub imperia aut iniquum plane foedus subigi possit. Quamdiu vero id bellum manet, arbitror alias gentes, Venetos puta[3] et Hungaros, ex ea parte tutos esse. Veneti interim non desinent omnes quaerere vias, quibus imminens malum avertant. Patent enim ad insultus non domi tantum, quod si eveniret, Italiam omnem ingenti terrore concuteret, sed et in Creta, Corcyra, Dalmatia. Fuere autem maxima ex parte infelicia eorum in Turcam[4] arma. Praeterea dura ipsorum in plebem, dura in subditas urbes imperia non ferunt, ut belli multos casus recipientis periculis diu se objectent.

Transilvanus[5] speculari videtur fortunam partium ea, quae nobis bene maleve evenerint, in consilium suum assumpturus.

Peregrini hic pecunia quadam communi nomine regi data se a graviori vexatione rediment facile id accepturis regiis tum alias ob causas tum ne Scotorum foedera vetustissima proferentium offendantur animi. Ne altera capitatio[6], quae in opulentiores indigenarum imposita est, se quoque oneret, multum consultant, multum laborant parlamentarii hic praesides et senatores.

Pedemontana pericula gravescunt; quae causa est, cur pars militum, quae jam per Languedociam Hispanicum versus finem progrediebatur, mutato itinere in Italiam mittatur.

Multum hic exspectamus, ut princeps Arausionensis[7] in tempore moliatur aliquid.

Deum rogo, Excellentiam vestram omnesque ei caros ut sospitet.

Excellentiae vestrae perpetuo fidoque cultu advinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Aprilis 1639.

Fama hic est qui circa Norembergam fuerant caesarianos petiisse Lutmarisium. XII cohortes sive regimenta ex Silesia eodem venire, XII aliae ex terris domus Austriacae propriis[8]. Friburgum nostris deditum. Obsideri ab iisdem Mauriciburgum. Philippiburgi hostem in eo esse, ut pontem e navibus faciat ejusque custodiae firmum imponat castellum.

1 Karel I. Het betreft hier vermoedelijk *A Proclamation and Declaration to inform Our loving Subjects of Our Kingdom of England to the seditious practises of some in Scotland seeling aant. to overthrow Our Regall Power under false pretences of Religion*. Whitehall: 27 February [1638-9].
2 Vgl. Vergilius, *Aen.* II, 104: hoc Ithacus velit et magno mercentur Atridae. Vgl. ook dl. IV, p. 43: Hoc Anglus velit: magno mercentur Iberi.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: puto.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: cogitatio.
7 Frederik Hendrik.
8 De copie te Uppsala heeft: imperij.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae C. 13/23 ap. 1639.

4068. 1639 april 16. Aan Willem de Groot[1].

Vereor, mi frater, ne caesariana illa spina, cujus mentio est in literis tuis quarti Aprilis[2], diu haereat in Batavorum pedibus.

Vidi edictum regis[3] contra imperii sui contemtores Scotos. Multa rex vera dicit: sed commotis semel animis etiam vera morbum augent. Deum rogo, ut ea pax regnis illis detur, per quem salva maneat regis auctoritas, reipublicae vinculum et in Ecclesia ea obtineat gubernatio, quam instituerunt apostoli, probavit Ecclesiarum toto orbe diffusarum consensus et multorum, antequam papa cristas erigeret, saeculorum felix experientia.

Danus[4] etiam Suediae suspectus est; itaque limes contra Scaniam Norvegiamque multo custoditur milite. Classem etiam auget regina nostra[5]. Quicquid ille rex parturit, non diu latebit.

Hamburgenses non immerito timent principem et libertati ipsorum et immunitati contrarium. Habet et cum Polono[6] illam de vectigali ad Dantiscum controversiam, sed ne quid hostile rursum incipiat, imperatoris[7] eum ni fallor reverentia retinebit. Caveant sibi et Batavi in illis suppolaribus insulis.

Uxor diploma ad iter tutum adhuc a Bruxellis exspectat. Miror, ubi tamdiu haeserint Mileteriana[8]. Retine tibi de singulis opusculis exemplum. Caetera da iis, quos idoneos lectores existimaveris.

Vale, frater optime.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 16 Aprilis 1639.

4069. 1639 april 16. Aan Willem de Groot[9].

Mi frater,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 882. Antw. op no. 4052; tesamen met no. 4069 beantw. d. no. 4101.
2 No. 4052.
3 Karel I van Engeland; zie no. 4067, p. 259 n. 1.
4 Christiaan IV.
5 Christina van Zweden.
6 Wladislas IV (VII).
7 Ferdinand III.
8 Zie no. 4052, p. 227 n. 5.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 882. Tesamen met no. 4068 beantw. d. no. 4101.

Vidi cum gaudio senatoris Forestii[10] mihi olim noti et ob magnum in tenera aetate profectum literarum a me per magno aestimati filium[11], cui quicquid a me proficisci poterit expositum erit, tum quia ita fert ingenium meum, ut nulla re

10 Johan van Foreest.
11 Adriaen van Foreest.

magis delecter quam ubi licet mihi bene facere quam plurimis, tum quia ad veterem amicitiam cum ipso parente meam tua nova accessit, quae ut vestrum utrique et firma et jucunda sit, ex animo precor.

Veniet brevi in vestras terras Samuel Petitus[1] Nemausensis antehac professor, nunc Franekeranus futurus, vir multarum rerum sciens, in rebus theologicis temperate judicans nostrique amans. Id scire te volui, ut, si forte Hagam venit, noris dignum esse qui noscatur.

Resalutes nostros rogo.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 16 Aprilis 1639.

Optimo patri[2] scribam, ubi uxor ad vos itura est. Eam morantur tum negotia quaedam, tum conditiones appositae diplomati Bruxellensi.

4070. 1639 april 16. Aan I. Jasky[3].

Nobilissime domine,

Attulit ad me literas Nobilitatis vestrae[4] D. Colmerus[5] gratus ob suas virtutes et Nobilitatis vestrae commendationem. Erit ei semper liber ad me aditus nec quicquam in me desiderari patiar, quo cognoscat, quam mihi grata sit ipsius consuetudo, ob hoc etiam quod propinquitatis jure Nobilitatis vestrae, quam semper feci maximi, partes apud me implebit.

Eodem tempore accepi et literas Nobilitatis vestrae[6] recentiores datas Martii XVII[7].

Principi Curlandiae[8] restitutionem avitae haereditatis, quanquam sub novis oneribus gratulor. Bene fecit, quod a paterna calamitate se redemit damno quam potuit minimo; ubi odor ingentis lucri semel afflavit reges, non facile inde abduci se patiuntur. Si causa vestra satis favorabilis valida haberet federa, quibus sustineretur, minus metuendum vobis esset ab ista regis Poloniaeque[9] et Brandenburgici[10] conspiratione[11].

Nos hic Banerii[12] laetamur prosperis damusque operam, ut et dux Vinariensis[13] hoc anno aliquid agat.

1 De oriëntalist Samuel Petit nam een benoeming in Franeker niet aan.
2 Jan de Groot.
3 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 525; *Epist. ad Iasky*, p. 37. Antw. op nos. 4000 en 4020. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk persoon in zijn geboorteplaats Danzig.
4 No. 4000. De uitgave der *Ep. ad Iasky* heeft hier en verderop: Tuae.
5 Een andere hand heeft in margine toegevoegd Gerhardus. Dan zal bedoeld zijn Gerardus Cölmer.
6 De uitgave der *Ep. ad Iasky* geeft: 'Literas Tuas'.
7 No. 4020.
8 Jacob Kettler, hertog van Koerland (1610-1682).
9 Wladislas IV (VII).
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Het gedeelte 'ubi odor ... conspiratione' ontbreekt in de uitgave der *Ep. ad Iasky*.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Galliae virium bonam partem hoc anno Italia occupabit. Sed nec ad Belgicos fines cessabitur.

Si Turca[1] cum Persis et Venetis pacem faciat, videtur inde quoque negotium habiturus imperator[2].

Vale, nobilissime domine.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Aprilis MDCXXXIX.

4071. 1639 april 16. Aan G. Müller[3].

Nobilissime domine,

Literas a me missas antehac ad magnum Suediae cancellarium[4] in itinere apertas et, quod chartarum aderat, exemptum fuisse doleo. Itaque in posterum diligentius ei malo occurram.

Conjecturas Nobilitatis vestrae super Curtiano[5] Breman itinere approbo. Forte etiam cum archiepiscopo Bremensi[6] novi struet aliquid. Certe si non aliud, consilia civitatis illius speculabitur.

D. Bannerii[7] processus hoc negotium injungent imperatori[8], ut nulli parcat operae ad quaerendum militem et, sine quo miles non fit, pecuniam. Audimus etiam ad Moenum, ad Heilbrunam et alibi magnas coire caesarianorum copias.

Propiores jam Rheno Danubioque sunt Suedi nostri quam mari Baltico, ne istuc eos brevi remigraturos speret Curtius, unde venerunt.

De postulatis Suediae Galliaeque singulatim ne disputem, certe apud aequos principes non facile se excusabunt Batavis, quod negant diplomata ad veterem formulam.

Novam D. Bannerii victoriam, quam postrema literarum Nobilitatis vestrae[9] pars affirmat, nuntiavi ministris regiis, qui sive pacem cupiunt, sive, quod magis reor, bellum, certe nostra prospera lucro suo deputant. Miror ita contemni a D. Bannerio scripturarios, ut ne suae quidem gloriae divulgatores secum habeat. Atqui, si Horatium audimus, qui et miles fuit et aulicus:

> Paulum sepultae distat inertiae
> Caelata virtus[10].

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Ferdinand III.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 525. Antw. op no. 4034. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Het betreft brief no. 4004 dd. 5 maart 1639.
5 De keizerlijke afgezant Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
6 De latere koning Frederik III (1609-1670), zoon van Christiaan IV van Denemarken.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Ferdinand III.
9 No. 4034.
10 Horatius, *Od.* IV, 9, 29-30.

Semper de Hassiae rebus ita existimavi facile repertum iri aliquid, quo vidua princeps[11], tacite de sacrorum libertate quantum sibi petit, acciperet; ut vero

11 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

etiam pro aliis ipsa tantundem stipuletur, res major videtur ipsius viribus et quam ipsa Anglia etiamsi maxime pacem domi haberet, vix auderet sibi polliceri. Ego vero et hoc addam posse quidem imperatorem sine pacto sacra relinquere, quo reperit, statu; ut sine ordinum conventu possit religionem a secunda dissonam ac segregem admittere, haud facile putem concessuros, qui jura publica Germaniae callent:

-nisi quod tu, docte Trebati,
Dissentis[1].

Felicissima omnia precor Nobilitati vestrae.
Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Aprilis 1639.

Venit ad nos Chemnitius, doctissimi theologi Chemnitii[2] nepos[3], cancellarii, ni fallor, Holsatici[4] filius. Eum mihi bonis moribus probatum commendare vobis aequum censui. Pro fratris ipsius[5], qui Viennae captus habetur, libertate laboramus. Speramus ducem Vinariensem egregia hinc auxilia habiturum.

Copiae regis[6], quae in Hispaniam destinabantur, partim nunc in Italiam mittuntur sublevandis viduae Sabaudiae[7] periculis.

4072. 1639 april 16. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Die Martis modo exacto aditum ad regem[9] a febricula liberatum nactus sum. Narravi ei prospera Bannerii[10], quae jam acceperat, dixique non dubitare me, quin sicut Suedia ipsius regis res secundas suis felicitatibus annumeraret, tantundem de Suedicis processibus rex faceret, quod ille ita se habere et verbis et vultu affirmabat.

Ostendi autem coeuntibus undique hostibus ad Moenum, ad Heilbronnam, apud Helvetios magnum periculum D. Bannerio tam longe a Suedicis praesidiis progresso fore, nisi et ipsi augeantur copiae, et aliud praeterea detur per Germaniam Austriacis, quod agant, id autem aliter quam per ducem Vinariensem[11] fieri non posse. Quando igitur huc missus esset Erlachius[12] ad petenda ducis exercitui supplementa, rogare me regem, ut benigne eum audiat neque negligat

1 Horatius, *Sat.* II, 1, 78-79: nisi quid tu, docte Trebati, // dissentis.
2 Martin Chemnitz (1522-1586).
3 Boguslas Chemnitz.
4 Martin Chemnitz (1561-1627), kanselier van Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein.
5 Martin Chemnitz (1596-1645). Hij herkreeg in 1640 zijn vrijheid.
6 Lodewijk XIII.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 523; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 598.
9 Lodewijk XIII.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Johann Ludwig von Erlach.

occasiones egregias permovendi rem communem per Germaniam, multas etiam civitates retrahendi ad partes nostras, quae quanquam male habitae ab Austriacis nunquam se commoturae sint, nisi nos circum se validos ea vi, quae duratura videtur, conspexerint. Parari in Suedia Bannerio copias ad X millia, quae vere maturo mare sint transiturae[1]. Cum vero ad eas colligendas, transportandas alendasque magna pecunia opus sit, orari regem, ut pecuniam auxiliarem, quae Majo mense deberi nobis incipiet, parari jubeat, ne quid ex mora damni sit. Praeterea cum id anni appetat tempus, quo mos sit imperatorum regumque christianorum liberare captivos, pro uno me captivo precari mareschallo Hornio[2] magnis meritis illustri diu dura passo et, si quando sui juris fiat, ingentes de se utilitates communi rei praebituro. Eo vero confidentius me ea de re loqui quod intellexissem regem sponte jam sua de ea cogitasse atque insuper a D. duce Vinariensi regi proposita, quae huc ducerent.

Rex his auditis in hoc se jam esse, ut bona responsa det Erlachio, dixit. De solvenda suo tempore pecunia Suediae promissa daturum se suis ministris mandata, ad quos me quoque iturum dixi. Sed ad illud de mareschalli Hornii libertate, quanquam repetente me preces illas aliquoties, rex obfirmatum silentium tenuit, quod meas spes non parum imminuit.

Sermone peracto locutus sum regi de illustri D. barone Oxenstierna[3]. Is enim mecum venerat aderatque in proximo. Ubi eum, quo esset ortu, quos contingeret, quorsum in Galliam venisset, regi depinxi, rex ultro ei obviam progressus benignissimo amplexu eum accepit dicique jussit se et D. parenti[4] et D. patruo[5] omnia velle optima idque semper se rebus ipsis testaturum. Ipsius D. baronis adventum sibi esse longe gratissimum. Siquid boni landgravio illi[6], de quo scripseram antehac, sine incommodo publico fieri poterit, id regi pergratum fore cognosco, et causam nostram idipsum facere poterit commendabilem.

Die Mercurii vidi D. Bulionium[7] eique narravi, cujus eo die nuntium acceperam, novam D. Bannerii de Saxonicis victoriam et fugam hostium Dresdam usque. Nec tacui, quantae ex ejus successibus utilitates consequi possint, si et ipsius conatus ab amicis adjuventur et alia ex parte hosti fiat negotium.

Libenter haec omnia percepit et quod addidi de novis copiis, quae e Suedia ad Bannerium mittentur. Dixit vero roganti mihi, ut in tempore cura gereretur pecuniae, quae ex foedere debebitur Suediae mense Majo, se jam nunc quae ad id opus essent paraturum. Esse aliquid sibi pecuniae Amstelodami, esse et Hamburgi. Quod deest hinc se suppleturum.

Ad alterum, quod rogavi, de augendo ducis Vinariensis exercitu, dixit se et Chavigniacum[8] et Noyerium[9] potestatem accepisse cum Erlachio agendi. Si suum consilium ceteris probaretur, ita se existimare recte facturum regem, si aliis

1 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘transitura’.
2 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
3 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
4 Gabriel Gustavsson Oxenstierna.
5 Axel Oxenstierna.
6 No. 3891 postscr. (dl. IX, p. 761). De aldaar, n. 10, geopperde veronderstelling als zou het mogelijkerwijs Karl Gustav betreffen, is zeker onjuist.
7 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
8 Léon le Bouthiller, graaf van Chavigny.
9 François Sublet, seigneur de Noyers.

exercitibus aliquid subtraheret ad hunc augendum. Confirmavi eum in hac sententia narrans imperatorias ejus ducis virtutes et nutantes in Germania civitates nec aliud exspectantes, quam ut tuto se referre possint ad eas partes, quas vi coactae aut metu exterritae deseruerunt. Summam mihi exposuit earum pecuniarum, quas anno jam exacto dux receperat. Dixi sperare me, cum sumptus, quos dux fecerat, omnem speratum modum plurimum excedant, fore ut eorum rex liberaliter rationem habeat.

Venit ad me postea Erlachius ex quo didici nonnihil offensae mansisse in animo cardinalis[1], quod dux huc non venisset, quicum amicitiam cardinalis arctam se coire voluisse dicebat; et quae fuerunt exhibita spectacula quaeque praeterea adornata ad ipsum, si venisset, cum honore excipiendum fuisse destinata. Addiderat tamen, cum id non successisset, ostensurum etiam nunc se, quam ei bene vellet. Sed mala consilia duci suggeri ab iis, qui ei suaderent, ut aliter se adversum Galliam gerat quam aut ratio ferat aut civilitas. Haec verba non alio tendunt, quam ut dux se per omnia Gallorum subjiciat voluntati. Nam et de Brissaco, quod futurum non speraveram, aurem iterum Erlachio vellere coepit Noyerius.

Videbimus, quo abiturum sit hoc colloquium. Nam per puerum[2], quem heri dux misit equis celeribus, Erlachium in tractandis his negotiis jussit, quam posset plurimum properare.

Ostendit mihi Bulionius generi sui[3], qui pro Gallia legatus in Anglia est, literas, quae docent a factione Scotica captam Edimbergi arcem firmo situ, veterem regum sedem. Tum vero ex edicto regis[4], in quo se Anglis purgat, tantum video acerbitatis insidere animis, ut nisi cum multo tempore exhaustisque regnorum viribus, reditura non videatur concordia. Jamnunc et Aberdonium urbem ab eadem factione obsideri intelligo. Palatina domus, quod maxime dolendum in his malis, habet et calamitates omnes domus jacentis et simul stantis invidiam.

Dicit mihi jam Heufdius[5] praeceptum a rege datum de pecunia, quae Maio, ita ut dixi, Suediae debebitur. Id indicum est non perfunctorie rem hanc curari.

Tributum, quod indictum peregrinis[6] erat, mitigatur, hinc aula exterrita minis Anglorum mari rapacium et seditionis metu, inde vero mercatoribus id maxime optantibus in tanto malo, ut ipsi inter se de distribuendis oneribus conveniant et communi nomine certum aliquid regi dependant, puta quater centena francorum millia pro Lutetia.

Ex altero edicto capitationis in divites indigenas[7], cum ad praesides etiam et senatores parlamenti veniretur, misere deprecatum ad cardinalem et cum ab eo bonis verbis lactati tamen exigerentur, inter se constituerunt ultima opperiri potius quam quicquam persolvere. Puto ea quoque res ad redemptionem aliquam perveniet. Ita enim agunt, qui nunc res gubernant: durissima quaeque intentant, non quod vires suas cum pericula experiri velint, sed quod exterritos formidine

1 Richelieu.
2 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4067.
3 Pomponne de Bellièvre (1606-1657). Hij was getrouwd met Marie de Bullion.
4 Karel I van Engeland; zie no. 4067, p. 259 n. 1.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Zie no. 4002, p. 143 n. 4.
7 Zie no. 4004, p. 147.

carceris, exsilii, lectionis bonorum homines praevideant ultro cursuros, ut summam aliquam offerant aut donativi aut mutui ad calendas Graecas solvendi nomine, quae res et lenitate vocabuli blandiatur civibus et externis, praesertim Scotis et Batavis, querendi ansas praecidat.

Pars exercitus in Hispaniam destinati, quae per Languedociam movere se illo coeperat, mandatis novis in Italiam mittitur praegravantibus curas alias Pedemontii periculis.

Deum rogo, excellentissime et illustrissime domine, res ut Sublimitatis tuae perpetuo secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[1].

Lutetiae, 6/16 Aprilis 1639.

Chartas, quas nuper missas in itinere intercidisse intelligo, mitto iterum.

Turcarum sultanus[2] Taurisium bello impetere scribitur et permisisse Afris praedonibus, ut in Anatolia militem scribant.

Fama hic est, qui circa Norembergam fuerant, caesarianos petiisse Leutmarisium. XII cohortes seu regimenta ex Silesia eodem venire, XII alia ex terris domus Austriacae propriis. Obsideri a nostris Marienbergum, Friburgum iisdem deditum. Philippiburgi hostem in eo esse, ut pontem e navibus faciat ejusque custodiae firmum imponat castellum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4073. 1639 april 16. Aan N. van Reigersberch[3].

De Engelsche Liturgie en plechtigheden zyn myns bedunkens niet quaad, maar alzoo 't een gehele natie tegens de borst is, doet de Koning[4] wel daar in toe te geven, ende aan den aangesteeken brant zoo veel voedsel te onttrekken. De Hooge Commissie is niets anders dan een revisie van processen, alwaar niet ex summo jure maar ex aequo & bono, de zaak word onderzocht. Zoo de Bisschoppen niet herstelt worden[5], die de bant zyn tusschen den Koning en de gemeente, en met hun voorbeelt en onderwys alle anderen voorgaan tot gehoorzaamheit, zoo zal de Koning niet verder Koning zyn dan op 't papier, en misschien zal dat ook niet altydt duuren, alzoo de eerbied eens zynde weggenomen, de gemeenten, beleid door geinteresseerden, verder en verder gaande, in 't laatste komen tot desperate resolutien gelyk wy op vele plaatsen hebben gezien. De Koning is nu zoo verre

1 Het onderschrift ‘Tuae Sublimitatis cultor devotissimus H. Grotius’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Gedeelt. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 209.
4 Karel I.
5 Voor hun namen zie men no. 3991, p. 126 n. 4 t/m n. 7.

gebragt, dat hy noodzakelyk de Roomsgezinden van zyn Ryk zal moeten gebruiken, en misschien ook Spaansche hulpe. De oude onlusten, die altydt zyn onder naburige volken, zullen hier door wederom ontsteken, en wie weet of de Fransoizen of Spanjaarden zich meest daar in mengen zullen. Dat men den Aartsbisschop[1] hier in beschuldigt, dunkt my buiten reden, alzoo zyn belang hier in het algemeene belang is van de Bisschoppen. De forme van beleid door gedeputeerde van Provinciën is dezelve, die in de Nederlanden is gebruikt; daar na in Bohemen, onder die van de Hervormde Religie in Vrankryk, en noch later by de Protestanten in Duitslandt. De verscheidenheit der uitslagen toont hoop en gevaar. Daar de noodzakelykheit der verdediging by een ieder wordt gevoelt of gevat, kan zulks gelukken, en niet langer, dan dat gevoelen ofte opinie duurt. Maar als het zyn hevigheden van Predikanten zonder gront, of toeleg van de Grooten, die de Gemeente misbruiken, kan zulks niet aan stukken raaken.

4074. 1639 april 16. Aan J. Scudamore[2].

Monsieur,

Ie ne vous sçaurois assez dignement remercier de la grande et sincère affection qu'il vous a pleu tesmoigner envers moy, vostre serviteur très acquis, et ma femme, vostre servante, tant cy-devant qu'à présent. Ayant voulu avoir le soing tant pour moy en me procurant une bonne retraicte quand s'en pourrois avoir à faire que pour ma femme lui donnant le moyen de passer la mer si besoing est, bien seurement l'obligation est tant plus grande que vous m'avez aussi très favorablement voulu faire cognoistre par le roy de la Grand Bretagne[3] et par m.^{r} l'archevesque[4] à la clémence et bonté desquels ie me sens tellement obligé que toute me vie ie travaillerai à le recognoistre par des très humbles services.

Quant au livret[5] dont vostre lettre faict mention, il m'a esté envoyé d'Amsterdam. Ie l'ay faict voir à m.^{r} de Cordes[6] tout seul qui l'a faict voir à un président du parlement de Pau[7] qui estoit icy lequel l'a porté au père Petau[8] qui en a voulu faire une responce.

Ie me souviens d'avoir veu la première pièce escripte de la main il y a dix ans ayant esté faicte par les amis de m.^{r} Rigaut[9], à présent conseiller du roy au

1 William Laud.
2 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Copie i.h. Engels, Londen, Brit. Mus., *Scudamore Papers* vol. IV, f.º 100.
3 Karel I.
4 William Laud.
5 Grotius' *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola*. Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638. Ook tegenover Scudamore wil hij zich kennelijk niet als de auteur doen blijken.
6 Jean de Cordes, bibliofiel te Parijs.
7 Misschien Bernard de La Vie († 1654).
8 Denis Petau (1583-1652).
9 Nicolas Rigault (1577-1654). Over zijn strijd met Gabriel de l'Aubespine, bisschop van Orléans, zie men dl. IV, p. 188 n. 15. Het hierboven vermelde geschrift van Grotius bestaat uit twee tractaten, waarvan het eerste al in 1630 was geschreven; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1091 rem. 2.

parlement de Mets et son procureur généraël en Lorraine, pour soustenir l'interprétation que le dict m.r Rigaut avois donné à un passage de Tertullien[1] au livre De Exhortatione castitatis en ces notes mises arrière l'édition qu'il avoit faicte de quelques opuscules du mesme Tertullien[2], laquelle sienne interprétation je vois estre receue par les gens sçavants qui sont à Paris sans s'arrester aux contradictions y faictes premièrement par feu l'évesque d'Orléans[3] et aprez par le dict père Petau. La seconde pièce n'est qu'une responce faicte sur une question pour quoi St. Jean Chrysostome[4] vivant à Antioche qui lors estoit divisée en deux communions, l'une des méletiens approuvez presque part tout l'orient, l'autre de Paulinus[5] soustenue par Rome, avoit pour quelque temps trouvé bon de s'abstenir de l'une communion et de l'autre. l'escrirai fort volontiers à Amsterdam à ceux qui ont ramassé ces deux pièces, desquelles le libraire a espéré quelque gain d'y adiouster les restrictions qui y pourroient estre réquises quoiqu'il me semble que le passage de Tertullien porte quant et soi sa restriction, pas mal expliquée par l'histoire de Frumentius[6] et qu'un lecteur advisé sçaura bien considérer que le faict, soit de Chrysostome soit d'Hierosme[7] doibvent estre pris avecq toutes les circonstances qui résultent de l'histoire.

A la vérité ie trouve qu'en noz temps en certains pays les confessions, décisions catéchismes contradictoires et condemnatoires l'un de l'autre et les gouvernements estranges qu'on a introduict à l'église révoltes enseignées soubs le nom de la religion peuvent mettre en peine un chrestien ayant les affections vrayement

1 *De Exhortatione Castitatis* c. 7 (Migne PL. 2, kol. 971): Nonne et laici sacerdotes sumus? Scriptum est: *Regnum quoque nos et sacerdotes Deo et Patri suo fecit* (*Apoc.* I, 6). Differentiam inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis concessum sanctificatus. Adeo ubi ecclesiastici ordinis non est concessus, et offers, et tinguis, et sacerdos es tibi solus. Sed ubi tres, Ecclesia est, licet laici.

2 *Observationes ad Tertulliani libros IX* tesamen met *Q. Tertulliani libri IX ex Codice Manuscripto Agobardi emendati cum observationibus Nic. Rigaltii* in 1628 te Parijs verschenen.

3 Gabriel de l'Aubespine († 1630).

4 De aanhef van dit tweede tractaatje luidt: Qvod de Iohanne Antiocheno eo, cui postera ætas ob eloquentiæ præstantiam Chrysostomi dedit nomen, scriptum reliquit historiæ lib. VI cap. tertio Socrates, Eum Antiochiæ viventem in presbyteratu, cùm duæ ibi essent factæ Ecclesiæ partes sub Meletii ac Paulini nomine, ita se subduxisse Meletianis post Meletii mortem, ut tamen alterius Duci Paulino non communicaret; inque ea partium abstinentia quietum eum mansisse per triennium. Zie ook Ter Meulen-Diermanse, no. 1091 rem. 2 in fine.

5 Paulinus, bisschop van Antiochië († ± 388), opvolger - door Rome en het Westen erkend - van de in 330 door de Arianen afgezette Eustathius. De Arianen hadden Meletius aangesteld en toen deze zich bekeerde kozen zij Eudoxius. Het merendeel der Katholieken van het Oosten erkende Meletius en diens opvolger Flavianus die - mede door toedoen van Joannes Chrysostomus - in 398 door Rome werd erkend.

6 Frumentius, apostel van Ethiopië. Hij werd door Athanasius tot priester, later tot bisschop gewijd en was tot aan zijn dood het hoofd van de Ethiopische kerk met de titel Abba Salāma (= Vader des vredes).

7 Hiëronymus, heilige, kerkvader, kerkleraar († 419 of 420). Zijn voornaamste verdienste voor de kerkelijke wetenschap ligt op Schriftuurgebied; o.m. verbeterde hij de oude latijnse vertalingen van het Oude Testament en de Psalmen op grond van de Griekse tekst en vertaalde het Oude Testament rechtstreeks uit het hebreeuws en het aramees *(editio Vulgata)*.

catholiques, quel part il doit prendre. Laquelle considération cependant n'ayant lieu qu'en certains endroicts ne m'empeschera iamais de recognoistre mesmes par les escrits que ie pourrai donner cy-aprez au public et la révérence qu'on doibt aux prélats de l'église et la grande efficace de la communion sacramentelle.

Nous avons le bonheur de voir quelques fois chez nous monsieur Turner[1] à mon grand proffit et contentement et ioignons ensembles noz douleurs sur ces mauvais remuements d'Escosse priants aussi le bon Dieu de vouloir fortifier par son bras la puissance royale afin que ce grand roy de la Grand Bretaigne puisse heureusement gouverner et les estats et les églises de ces royaumes à l'exemple de Constantin[2], des Théodoses[3], Marcien[4], Iustinien[5] et Charlemagne, en mainctenant aux dictes églises l'ordre institué par les saincts apostres et approuvé manifestement par le sainct Esprit dans l'apocalypse. A ces voeux i'adiousterai ceux que ie fais incessamment pour la santé et prospérité de vostre III.[té] et pour madame[6] sa compagne m'y sentant obligé par une infinité des bienfaicts comme aussi pour estre à iamais

de vostre Illumité le très humble serviteur.

A Paris, le 6/16 Avril 1639.

4075. 1639 april 18. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Gronovio[8] ad vos properanti nullas ad te litteras dare fragitii loco foret; cum enim tibi amicitia sit notus et nobis etiam familiaritate conjunctior, potuit ille jure suo id a nobis officii genus exigere, quod requisiti etiam ignotis nunquam negamus. Illud certe supervacuum foret, si juvenem jam publicis aliquot studiorum speciminibus celebrem tibi multis verbis vellem commendare, quare duorum jam hominum opera parcam libens, et mei scribendi et tui legendi, quae sine taedio legi vix possint.

1 Matthias Turner, afkomstig uit Londen. In 1619 liet hij zich te Oxford als student inschrijven. In 1631 werd hij rector van Dinedor, dat niet veraf ligt van Holme Lacy, de woonplaats van John Scudamore.
2 Constantijn I de Grote, eerste christenkeizer van het Romeinse rijk (325-337; geb. ± 285).
3 Theodosius de Grote, Romeins keizer (379-395) en de Byzantijnse keizers Theodosius II (408-450) en Theodosius III (715-717).
4 Marcianus, Byzantijns keizer (450-457).
5 Justinianus I, Byzantijns keizer (527-565). Op zijn initiatief kwam de Codificatie van Justinianus tot stand, een verzameling rechtsvoorschriften uit het begin van de 6e eeuw, omvattende de Codex Justinianus, de Digesta of Pandectae en de Institutiones.
6 Maria van Reigersberch.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4338.
8 Johann Friedrich Gronovius.

Ad alia veniam, incidi his diebus in versionem Belgicam Bibliorum[1] Ordinum Faederatorum sumtibus factam, et miratus sum me inibi reperire libros apocryphos in calcem operis post novi testamenti scripta rejectos. Dumque ejus rei causam inquiro, video id decreto synodi Dordracenae factum, et rationes reddi in epistola praeliminari; quas dum revolvo, etiam magis mirari caepi. Adduci quippe rationes sane frivolas, quandoque et tales, quae canonicos libros calumniari volentibus non parvam ansam dare videantur. Varia enim in receptis ab omni aevo libris occurrunt, quae excusari facilius non possint quam ea, quae hic in apocryphis accusantur. In IV° Esdrae libro - quem quidem ego haud magni prae aliis facio - hoc carpitur quod de Leviathan et Behemoth c. VI, 49[2] dicitur, quasi non et similia in Iobo[3] et alibi occurrant. Tum et illud quod c. IV, 41[4] affertur cellulas animarum in inferno similes esse matrici, quae verba de sepulchris accepta nihil habent incommodi, nec abludit locutio Esaiae, c. XXXVI, 3[5]. Et quid dicemus de loco Apocalypsi, c. VI, 9[6]. Illi vero, qui biblia transtulere, contra hunc locum dum afferunt Eccl. XII, 7[7], II Reg. II, 11[8], Math. V, 3[9] et 12[10], Luc. XVI, 22[11] et XXIII, 43[12], II Cor. V, 1[13], multa in tali argumento minus forma allegant, quod hic fieri non oportuit.

In libro Tobiae ajunt Angelo affingi mendacium, quod c. V, 18[14] se dicat Azariam magni Ananiae filium et c. XII, 15[15] Angelum se vocet Raphaelem; sed profecto magna haec est incogitantia, nam aut multa in canonicis scriptis stare non poterunt aut facilis hujus objectionis est solutio, si hebraeam vocum interpretationem sequi velimus, etsi Tobias in alium sensum verba acceperit idque Angelo etiamnum celare se volenti non fuerit incognitum.

Praeter alia et hoc afferunt, quod dicant loca, quae c. III, 7[16] et c. IX,

1 *Biblia, Dat is: De gantsche H. Schrifture, vervattende, alle de Canonijcke Boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments. Nu Eerst, Door last der Hoogh-Mog: Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden en volgens het Besluyt van de Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht, inde Jaeren 1618. ende 1619. Uyt de Oorspronckelijcke talen in onse Neder-landtsche tale getrouwelijck over-geset. Met nieuwe bij-gevoegde Verklaringen op de duystere plaetsen, aenteeckeningen vande ghelijckluydende Texten, ende nieuwe Registers over beyde de Testamenten.* Tot Leyden, Gedruckt bij Paulus Aertsz. van Ravensteyn, Voor de Weduwe ende Erfgenamen van wijlen Hillebrant Jacobsz. van Wouw, Ordinaris Druckers vande Hoogh-Mog: Heeren Staten Generael, Met Privilegie voor 15. Jaren.
2 Et tunc conservasti duas animas, nomen uni vocasti Enoch et nomen secundi vocasti Leviatan. *Vulg. 1969 ed. Stuttgart*, p. 1943.
3 *Job* 3, 8. *Vulg. 1965*, p. 409; *Job* 40, 10-28 *Vulg. 1965*, p. 432.
4 In inferno promptuaria animarum matrici adsimilata sunt. *Vulg. 1969 ed. Stuttgart*, p. 1938.
5 *Vulg. 1965*, p. 785
6 *Vulg. 1965*, p. 1234.
7 *Vulg. 1965*, p. 695.
8 *Vulg. 1965*, p. 234.
9 *Vulg. 1965*, p. 1018.
10 *Vulg. 1965*, p. 1018.
11 *Vulg. 1965*, p. 1080.
12 *Vulg. 1965*, p. 1088.
13 *Vulg. 1965*, p. 1167.
14 *Vulg. 1965*, p. 380.
15 *Vulg. 1965*, p. 384.
16 *Vulg. 1965*, p. 378.

6[1] extant, invicem pugnare: in illo enim dici Saram in urbe Rages habitasse, in hoc vero Angelum ex paterna Sarae domo Rages missum; quae sane cum inspicerem, ridere coactus sum hominum incogitantiam et negligentiam supinam, cum textus dicat Saram cum patre Raguele Ecbatanis habitasse atque inde Angelum Rages sive Ragam, quae Straboni aliisque nota urbs est Mediae, ad Gabaelem petendi argenti gratia missum.

Iudithae etiam historiam eo nomine carpunt, quod ipsa decipiendi Holofernis causa falsa quaedam dixisse perhibeatur c. X, XI, XII[2] quasi vero non scribantur paria de Jaele Jud. c. III, 21[3] quae et eo nomine a Debora laudatur c. V, 24[4].

In libro Sapientiae hoc reprehendunt, quod dicat author se sine peccato originis natum c. VIII, 19, 20[5], quod ajunt contrariari Psalm LI, 7[6]; negant et ea esse credibilia, quae de origine idolorum c. XIV, 15[7] et de terriculamentis spectionum c. XVII, 3[8] scribit, quae ego commode accepta verisssima puto, imprimis vero posterius hoc de occultum quatiente animo tortore flagellum.

In Siracide[9] culpant, quod in praefatione auctor dicat se trigesimo octavo Euergetis[10] anno in Aegyptum venisse, cum nullus eo nomine rex tamdiu regnaverit; et tamen numerus iste ad annos Siracidis optime referri valet, utpote qui tunc ejus aetatis fuerit addita temporis circumstantia ex nomine regis, qui tunc regebat desumta, cui interpretationi favet et versio Hieronymi[11], et ipsa ea, quae jam Belgice vulgatur in verbis: Ick dan gecomen zijnde in Egypten in het achtendertichste jaer, ten tijde des Conincx Euergetis, ñ.[12] quanquam etiam scio in numeralibus saepe multa reperiri in aliis libris, quae sine emendatione vix sanari possint.

Tum et illud reprehendunt, quod contradicat aeternae divinitati filii Dei, quippe qui c. I, 9[13] et c. XXIV, 10[14] sapientiam Dei creatam esse dicat, quod contrariari adjunt Salomonis loco Proverb. VIII, 22[15]. Praeterea et arguunt locum c. III, 3[16] et XXIX, 15[17], ubi peccata, eo qui parentibus exhibetur honore et eleemosynis, ablui perhibentur; quo jure, ipsi viderint, nam hae quidem locutiones facile defendi possunt neque abludunt aliae in novo testamento. Illud

1 *Vulg. 1965*, p. 382.
2 *Vulg. 1965*, p. 392-393.
3 *Vulg. 1965*, p. 183.
4 *Vulg. 1965*, p. 185.
5 *Vulg. 1965*, p. 707.
6 *Vulg. 1965*, p. 510.
7 *Vulg. 1965*, p. 712.
8 *Vulg. 1965*, p. 715.
9 Jesus Sirach, auteur van het boek *Ecclesiasticus*.
10 *Vulg. 1965*, p. 718. Ptolemaeus Euergetes leefde van ± 280 tot 222 v.Chr.
11 Nam in octavo et tricesimo anno temporibus Ptolemæi Evergetis, regis, postquam perveni in AEgyptum, et cum multum temporis ibi fuissem, inveni ibi libros relictos, non parvæ, neque contemnendæ doctrinæ (Migne PL. 29, kol. 445/6).
12 *Biblia, Dat is: De gantsche H. Schrifture, De Boecken genaemt Apocryphe*, fol. 30^{v}.
13 *Vulg. 1965*, p. 718.
14 *Vulg. 1965*, p. 737.
15 *Vulg. 1965*, p. 671.
16 *Vulg. 1965*, p. 667.
17 *Vulg. 1965*, p. 685.

vero stultum, quod hunc auctorem reprehendunt in c. XXV, 31[1], ubi suadet viro faeminam male morigeram dimittere, quod ipsum pugnare ajunt cum effato domini Math. V, 32[2] et XIX, 8, 9[3], quasi vero aliter scribere non debuerit, qui ante Christum sub lege vixerit, quam nos, qui post abrogatam jam permissivam istam repudii legem sub evangelio vivimus.

Sunt et alia quamplurima ejusdem notae; nos per otium haec excerpsimus, ut inde tibi constet, quam perfunctorie et quam parvo cum judicio hi homines rem tanti momenti, tantarum impensarum, tractaverint quos ego sane, cum haec scriberent, aut somniasse aut aliud egisse crediderim.

Sed longius quam proposueram progressus ulterius te his meis quisquiliis non detinebo; quare finem faciam te tuosque Dei immortalis praesidio commendans.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

XVIII. Aprilis 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Sa Ma.[té] et Couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 18 Aprilis 1639, W. de Groot. De Biblijs Lugdunensibus et Apocryphis.

4076. 1639 april 18. Van N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Een reyse van vijff dagen in het Noorderquartier, daervan ick eerst thuys ben gecomen, stelt mij in gebreecke om uEd. liberale communicatie liberalijck te erkennen, hope deselve in soo grooten abunda[n]tie daerom niet te schaerser werden sal.

De deductie van de Staten-Generael meent men bij den heer griffier Musch[5] is geagenceert, de materie van verscheyden, yder naer de kennisse, die hij hadde, sijnde geamasseert ofte daerbij gebracht.

Wien de penne tot Amsterdam heeft gevoert, sal ick nader horen, apparent den heer pensionaris Boreel[6].

Van Neeff[7] veel te wachten waer hem seer abuseren, maer 't is beter hem goede als quade opinie te geven, alsoo de dyngen van de werelt soo lopen, dat nergens staet op is te maecken ende men qualijck kan voorsien, wat dienstych is.

1 *Vulg. 1965*, p. 738.
2 *Vulg. 1965*, p. 1018.
3 *Vulg. 1965*, p. 1031.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 73b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 542. Antw. op no. 4059; beantw. d. no. 4092.
5 Cornelis Musch; vgl. no. 4029, p. 189 n. 1.
6 Willem Boreel.
7 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.

Naer de doot van Ploos[8] openbaert hem, hoeveel ontsachs, hoe weynych

8 Adriaen Ploos van Amstel, afgevaardigde ter Staten-Generaal namens Utrecht en een van de rechters van Johan van Oldenbarnevelt c.s.

gunste hij onder de sijne heeft gehadt, werdende niet alleen bij de Staten van Utrecht de hoge heerlickheyt van Iutfaes als niet wettelijck op hem geconfereert gedisputeert maer oock bij die van Amstel ende de edele gedesadvoueert, die in alle quartieren, steden ende plecken wt de registers hebben doen royeren de titelen ende qualiteyten, die hij in alle opdrachten ende publycke acten liberalijck bij alle occasiën hadde doen insereren. Soo verandert de gunste met de autoriteyt; een spiegel voor andere, die het publyck uyt intsicht van haer particulier te seer vergeten. Pasquillen, seyt men, werden op den doden gemaeckt, mogelijck bij degene, die hem bij occasie van het affsterven van sijn soon[1] hooch hadden geroemt tot walgens toe. Den heer advocaet opposeert hem om niet ontfangen te connen werden in den hemel ende Slatius[2] waer niet garen met hem in de helle. [In] sulcken eeuwe leven wij.

De Staten van Hollant sijn gescheyden op reces om acht dagen naer Paessen wederom bij den anderen te sijn, sonder dat yet bijsonders bij haer is uytgerecht, connende de steden den anderen op de in te willigen middelen niet verstaen ende het Noorderquartier niet consenteren in het lichten van twee millioenen. Een ruineux middel voor desen staet ende qualijck te mijden, soo lange de lasten soo verde het incommen te boven gaen, die qualijck sijn te minderen.

Op de advysen, die hier sijn, dat de Dunckerckse scepen in Spaingie seylreet liggen met volck ende gelt, sijn aen alle admiraliteyten gedeputeerde gesonden om sonder uytstel geëquipeerde, gehuyrde off geleende scepen tot 50 in getale met die alrede daer sijn in zee te helpen.

Van Oosten ofte Westen hebben wij geen tijdyngen.

De gevangen schippers werden buytenaff schuldych geoordeelt[3] ende is haere saecke door achterhaelde brieven in Spaense scepen beswaert.

Denemarcken continueert sijn voornemen van de verhoochden tol ende blijven de scepen liggen in de Sont sonder te betalen. Men meent eerstdaechs een ambassade derrewaerts gaet[4] ende, naer de meeste inclinatiën lopen, oock naer Polen. De ambassade naer Denemarcken is gearresteert, de ambassadeurs noch niet genomineert. De redenen waermede des conynckx van Denemarckens[5] pretens recht kan werden gedestrueert ende die van Dansyckx toelage geiustificeert off gedebatteert, wilde ick wel wt uEd. verstaen.

Monsieur d'Amantot[6], die hier is ende verwant van monsieur de Chavigny[7], gelooven eenyge dat ambassadeur in de plaetse van monsieur d'Estampes[8] sal blijven.

Van den heer Nobel[9] hadde ick gemeent te hooren, wat tot Rotterdam verleden maendach is gepasseert, dan soo datelyck t'sijnen huyse hebbende gesonden

1 Henrick Ploos van Amstel; zie no. 4039, p. 206 n. 8.
2 De remonstrantse predikant Henricus Slatius (1585-1623) raakte betrokken bij een samenzwering tegen het leven van prins Maurits. Op 5 mei 1623 werd hij in Den Haag onthoofd.
3 De kapiteins van Cornelis Jol; zie no. 3921, p. 20 n. 10.
4 Albert Coenraadsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
5 Christiaan IV.
6 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot.
7 Léon le Bouthiller, graaf van Chavigny.
8 Jean d'Estampes, markies van Valençay, gewezen gezant van Frankrijk in Den Haag.
9 Hendrik Nobel.

wert mij geantwoort nu tot Rotterdam is; mogelyck, dat de saecke van nieuws tot op huyden sal wesen uytgestelt, waervan ten naesten het recht bescheyt.

Aelianus[1] kan ick nu niet spreecken; soo t'avont, als hij thuys comt, yet, dat waerdych is geweten, vernemen, sal het met een post date hier bij vougen.

Numerianus[2], die wel van de difficylste is in Sophi[3] begeren, heb ick voor mijn vertreck dat werk ernstych gerecommandeert ende sal, hope ick, dit reces goet doen, maer dat sal noch al wat aenlopen.

Voor het pasport sorge ick niet, voordat ick weet, dat uEd. een van Brussel heeft becommen.

Wt Schotlant hore wij niet, dat tot vrede streckt; naer het veroveren van Edenburch wert Aberdeen aengetast. Den conynck[4] is den sevenden naer Iorck vertrocken.

Dat de keyser[5] volck wt Polen sal crijgen, gelooft men hier niet, ende een edelman, die uyt dat rijck comt, seyt mij, het is buyten apparentie immers, dat den conynck, die t'eenemael van gelt is onversien, secours sende.

Desen 18 April 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 18 Aprilis 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 27 Apr.

4077. 1639 april 19. Van P. de Groot[6].

Venerande parens,

Habes hic Fredericum Gronovium[7], virum et suis propriis[8] et Casauboni[9] nuper scriptis editis, etiam vultu et colloquio tibi non ignotum. De eius laudibus quicquam addere supervacaneum esset, dicam hoc solum, mihi dum hic Hagae viximus ambo fuisse cum eo amicitiam non vulgarem. Fuit D. Salmasio[10] intimus speroque ita se gessurum apud vos, ut et a te coli mereatur.

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
2 Codenaam voor Amsterdam.
3 Codenaam voor Zweden.
4 Karel I van Engeland.
5 Ferdinand III.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
7 Johann Friedrich Gronovius.
8 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium Equitem & JC.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII. In 1639 verscheen *Observationvm Libri tres*. Ludg. Bat.
9 *Isaaci Casauboni Epistulae quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagae Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Zij werden uitgegeven door Gronovius.
10 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.

Deum precor, venerande parens, ut tibi omnia ex voto procedant.
Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., XIX April. MDCXXXIX.

4078. 1639 april 21. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ma fièvre continue m'a travaillé durant dix jours, et ne m'a quitté qu'à cest' heur m'ayant laissé une gran foiblesté. C'est le fruict du traittement qu'on me fait et duquel ie ne voy point de fin.

Ce dernier ordinaire n'a point apporté de vos lettres ce qui me fâche bien, voyant par là le peu d'apparence pour le parachèvement de mon change et de partir d'icy ie ne puis plus, n'ayant ne force ny moyen pour faire un si gran voyage. Les médecins me conseillent de changer d'air au voisinage, mais faute de moyens ie ne le puis et ay honte devant tout le monde qu'on m'abbandonne si vilainement. S'il y a quelque goutte de compassion dans monsieur Heuf[2] ie vous supplie de le disposer au plustost au payement de quelque partie pour le moins, si en tout il ne le peut, en ayant si gran besoing que vous, me pouver bien croire considérant que mon gage me demeure en arrière pour trois ans quasiment en rabattant peu de mois.

Pour toutes nouvelles ie vous envoye celles d'Italie en attendant ce que ferons les petis cantons et les impériaux auprès du Rhin, monsieur le duc Bernard[3] estant desià à Brisac.

On avoit demandé des Grisons non seulement une levée pour le Milanois, mais aussy un autre régiment pour l'envoyer en Espagne, mais tout leur a esté refusé, dont les Espagnols sont malcontens sçachants néantmoins qu'on a connivé à faire la levée de France.

Leurs ambassadeurs[4] sont arrivez à Barcellone, toute leur négociatiation ayant esté remise au gouverneur de Milan[5], et pour la religion on n'en parle mesme, ce qui est tant mieux pour avoir de quoy prendre occasion de renoncer à l'amitié d'Espagne.

Nostre Banier[6] est en vie nonobstant le bruict contraire de sa mort. Il a néantmoins receu un peu d'eschec auprès de Friberg qu'on a quitté pour n'y perdre trop de gens.

Ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,
Vostre serviteur très humble
C. Marini.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
5 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

De Zurig, ce XI/XXI d'Avril l'an 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 May.
In dorso: 21 April 1639 Marin.

4079. 1639 april 23. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Trans Alpes res satis infeliciter procedunt capta ab hoste post Chivassium et Crescentinum etiam Verruca nobili praedis antehac ibi factis ad Padum oppido. Ita nunc omnis Gallorum miles agris pulsus aut in Casali est aut, quae pars maxima, cum ipso cardinali Valetta[2] in oppido Taurinorum. Ejus oppidi habitatoribus ita diffidit vidua[3], ut praeterquam quod oppidum toto exercitu Gallorum insidetur, quae in arce sunt machinas omnes in oppidum obverterit.

Arripit cardinalis Riceliacus hanc occasionem, ut regi[4] persuadeat profectionem in provinciam Lugdunensem relictis ipsi cardinali Riceliaco regni gubernaculis sub regentis titulo. Verum rex et tertiana retinetur ex curis et moerore contracta et animum adhuc habet ab isto itinere satis aversum.

Video plerosque existimare iturum trans Alpes magnis cum copiis ducem Longavillanum[5].

Inter peregrinos de summa colligenda qua regi satisfieret, convenire non potuit, ideo quod per aulae gratiam subtraherentur oneri tres ditissimi Heufdius[6], Lopes[7], Lumaga[8], quorum opera interdum rex utitur, tum vero et inter ceteros in partiendo onere magna orirentur certamina. Itaque abeunt alii, ducuntur alii in carceres, quorundam abripitur supellex, aliorum aedes milite insidentur, nec minus difficultatis reperit altera in divites indigenas capitatio.

Mirum, quam inanes reperiantur quae ad fines coeunt cohortes sive regimenta, ita ut quaedam unius quidem centuriae modum expleant. In Campania pro duodecim millibus aegre duo millia reperta sunt. Multi clam in Angliam abeunt in novo bello uberrima sperantes stipendia.

Nihil decrescit Scotorum pertinacia capto jam et Aberdono et pulsis ferme undique iis, qui in Scotia regias partes tutabantur. Haud equidem affirmaverim, quod suspicantur Angli, Gallicis pecuniis sustentari Scoticam factionem pauperiorem ceteroqui quam ut bello diu sufficiat. Creduntur autem id facere Galli, non tantum ex aemulatu vetere, verum etiam quod cum Batavis nunc consilia socient ad capienda Flandriae oppida maritima, quod cum solus prohibere possit Anglus[9], domestico ob id negotio distinendus sit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 525; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 601.
2 Louis de Nogaret de La Valette.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Lodewijk XIII.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Johann Hoeufft; over het edikt zie men no. 4002, p. 143 n. 4.
7 Alphonse Lopez, vertrouweling van Richelieu. Hij deed veel wapenaankopen in onze Republiek.
8 Over de Parijse bankier Lumagne zie men C.M. Schulten *Joachim de Wicquefort et Jean Tileman Stella, Fragment d'une correspondance (1639)* in *Lias* 1974, p. 118.
9 Karel I van Engeland.

Regis Daniae[1], qui hic nunc est ex Christina[2] filius[3] domesticique ejus omnes, multis honoribus ab Hispanis excepti non obscurum prae se ferunt studium in Hispanum[4] et imperatorem[5].

Multis in Galliae agris et frumentum et vinum corrumpitur, quod desint qui curent fugientibus rusticis tum ob tributa et exactorum injurias tum ob militarem licentiam hostili nihilo leviorem. Pro solatio sunt majora hostium mala, Germaniae vastitas, Hispaniae egestas et novi per Portugalliam motus.

Deum rogo, cuncta haec et a Turca[6] metum in bonam christiano orbi pacem vertat idemque, Excellentissime et illustrissime domine, tuae Sublimitati favens adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
Hugo Grotius.

Lutetiae, 13/23 Aprilis 1639.

Scribitur imperator in Hungaria quatuor millia militum facere. Princeps Floreminus[7] et Reinackius[8] in Austria, in Polonia Hofkirckius[9], in Bohemia Coloredus[10], Schlickius[11], Tuliacus[12] militem conscribere. Praga transiisse quingentos a Vienna currus belli rebus onustos, machinas item aliquot.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4080. 1639 april 23. Aan A. Oxenstierna[13].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Qvantum judicare possum, clam nos habent quod de Brissaco agunt inter se regii homines et illi, qui res agunt ducis Vinariensis[14]. Videtur eo res abitura, ut custodia

1 Christiaan IV.
2 Christina Munk.
3 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein.
4 Philips IV.
5 Ferdinand III.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 'Floreminus' is een zetfout voor 'Florentinus'. Bedoeld wordt Matthias de Medici. Grotius heeft het nieuws over deze lichtingen uit de *Gazette de France*, dd. 23 april 1639 no. 48, p. 218.
8 Johann Heinrich von Reinach.
9 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
10 Rudolf, graaf van Colloredo-Waldsee (1585-1657).
11 Heinrich, graaf Schlick († 1650).
12 De *Gazette de France*, dd. 23 april 1639 no. 48, p. 218, geeft 'Tilly'. Bedoeld wordt Werner Tserclaes, graaf van Tilly.
13 Gedrukt *Epist.*, p. 526; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 602.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; zijn onderhandelaars waren de agent Meusnier en de Parijse bankiers Lumagne en Paul Masserani.

duci maneat, sed ut dux Galliae fidem juret. Cum nuper in colloquio fuissent regii cum Erlachio[15] multis audientibus, ita discessum est, quasi con-

15 Johann Ludwig von Erlach.

veniendi spes nulla esset, quod ipsum, cum minus aperte ageretur, suspiciones auxit. Facile autem intelligere possumus, quicquid hac in re ex voto Gallorum agetur, id clam habendum tum alios tum Germanos maxime, quorum studia in principem Vinariensem prolicienda magis quam exstinguenda sunt. Mareschalli autem Hornii[1] libertas an serio desideretur, multum dubitare cogor.

Cardinali Valettae[2] subductae fuere vires et gloriae materia; superest, ut et imperium ei subducatur suspecto non tam per se quam quod credi non possit aequo animo laturus domus suae exitium. Si rex[3] sorori[4] ejusque filio[5] consultum voluisset, pridem ei permittere debuit, ut se bello nihil eis profuturo, nocituro plurimum eximeret. Verum videntur neque Galli viduam et pupillum neque Hispani Sabaudos fratres[6] multum curaturi, si possint hi Pedemontanam, illi Sabaudiam suis imperiis annectere. Oppidum Taurinorum ab obsesso haud multum distat.

Regi manet febris et ex ipso vultu apparet non levis sollicitudo.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, res Suedicas, tuamque imprimis Sublimitatem servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Aprilis 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4081. 1639 april 23. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

UE. heeft veel moeite met onse Rotterdamsche questie[8]. Waer ick soo wel in Engellant als in Vrancrijck, ick en soude mij niet lang beraiden. Nu weet ick niet, off het beter is sulcke eenige occasie te verwachten off 't langer verloop van tijdt door proces te steuiten.

In de saecke van 't gelt, dat Swede mij schuldigh is, ben ick geresolveert mij niet te binden nochte aen dat van Hollant nochte aen dat van monsieur Heufd[9], maer mijne keuse te houden om mij te addresseren daer het gereedste sal sijn, waerom noodigh sal sijn dat uE. op het subsidie vigilere ende mij van tijd tot tijd advertere. Monsieur Heufd, soo mij dunct, heeft sijne saecken met mijnheer

1 Gustav Karlsson Horn.
2 Louis de Nogaret de La Valette.
3 Lodewijk XIII.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Carlo Emanuele II van Savoye (1634-1675).
6 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R10k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4061; beantw. d. no. 4093.
8 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

Spierinck[1] te naeste bij vereffent. Misschien heel, maer bedecken sulcx om mij te langer uit te stellen. UE. gelieve oock hiernae te vernemen, opdat ick het eene seggen met het andere conferere.

Ick vinde wel, dat Amsterdam[2] in alle advysen gaet solide. Evenwel moeten wij arbeiden om soo veel can geschieden deselve wel te stellen met Swede[3], opdat wij te beter dienst mogen doen aen d'een ende aen d'andere.

Numerianus[4] moet in materie van gelt[5] altemet wat toegeven om in grooten saecken te vaster te gaen.

UE. consideratiën op hetgunt ick voor het toecomende sal hebben te doen, sijn goed ende wijs.

De woonplaets tusschen Leiden ende Utrecht van de heer Camerarius[6] can voor de gesontheit goed sijn, maer niet seer bequaem om alles te vernemen, tenwaer d'heer Spierinck den heer Camerarius daerin soude willen ontlasten.

Dat de saecken van de zee daer beharticht werden, is goed. Voorts can ick wel bevroeden uit de gesteltenisse van de finantiën in onsen tijd ende 't verloop van twintich costelijcke jaeren daerop gevolgt, dat de sorge daerover beswaerlijck moet vallen, bijsonder daer deghenen, die de moeite ende ondanck daerover dragen, weinigh kennisse hebben van de principale saecken van staet, 'twelck anders de becommering over de finantie is versoetende. 't Soude wel connen sijn, dat den stuirman het meeste beleid niet en heeft, maer als hij 't schoon hadde, soo is het swaer soo veele meesters te dienen sonder wel te weten wie de opperste is. Ende misschien sal de persoon, die men wil doen succederen, voor het lant niet beter sijn.

De tijdingen die uit Westindië verwacht werden sijn van importantie.

Voor Dantzig waer best een alliantie tot behoudenisse van haer recht te maecken met Denemarcken ende de Staten van Nederlant voor ende aleer met den coninc[7] te accorderen. Andersins sal het accord, gelijck ick uit veele advijsen van Polen comende verstae, voor haer slecht afloopen. Maer off Denemarcken ende den Staet van de Geünieerde Landen daertoe sal connen verstaen, twijffele ick seer.

't Placcaet van den coninc van Engellant[8] tegen de Schotsche Unie toont hooge offensie ende niet sonder reden. Maer de sobere contributie van de stadt van Londen ende 't quaede exempel, dat daerdoor gegeven werdt aen andere steden, 't innemen van 't casteel van Edemburg ende 't belegh, misschien nu verovering van Aberden bij die van de Unie, toonen, dat het spel voor den coning noch niet gewonnen is. Evenwel houde ick het daervoor, dat den coning niet garen sien en sal, dat uitheemschen haer interponeren ende alderminst Vrancrijck, alsoo de opinie bij veelen in Engellant is, dat eenige van Vrancrijck tot dese beroerte hebben

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 De naam ‘Amsterdam’ staat in de tekst in cijfer: 123. Van Reigersberch heeft er ‘Amst’ boven geschreven.
3 De naam ‘Swede’ staat in de tekst in cijfer: 525. Van Reigersberch heeft er ‘Swede’ boven geschreven.
4 ‘Numerianus’ is een codenaam voor Amsterdam.
5 Het woord ‘gelt’ staat in de tekst in cijfer: 11.24.7.32. Van Reigersberch heeft er ‘gelt’ boven geschreven.
6 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
7 Wladislas IV (VII) van Polen.
8 Karel I.

geholpen uit jalousie ende vrese, soo den coninc van Groot-Bretagne alle die rijcken in eenicheit quame te besitten ende door de commercien meer ende meer macht bequame ter zee. Schotland sal oock bij continuatie 't ongemack voelen insonderheit, wanneer den coninc door sijne schepen de havenen sal sluiten. Ende gemeenelijck verdwijnt met den tijd de hitte van de gemeente, insonderheit wanneer de questiën duister sijn ende niet aen elckeen sensibel.

't Parlement en can in Schotland niet gehouden werden als onwettelijck, alsoo des conincs consent daertoe werdt gerequireert ende 't consent voor desen gedragen is gerevoceert, doordien de conditiën van afstand te doen van de nieuwe Unie ende uit de wapenen te scheiden niet en sijn naegecomen ende 't afstellen van de bisschoppen ende van de bisdommen selff medebrengt verachting van 's conincx bevelen.

De socinianen sijn uit Polen niet gebannen, maer wel uit Racouw, alwaer haer oock de schole ende druckerie is benomen. In Sevenbergen sijn sij sterck, hebben tot Claudiopolis ofte Clausburg niet alleen de kerck, maer oock het bisdom in, soo d'heer Bystervelt[1] selve mij heeft verhaelt. Men mach soodaenige resolutie daerop nemen als men wil: maer soo stil willen comen woonen ter Goude ofte oock tot Amsterdam het sal quaed sijn te beletten.

Tot behoudenisse van de laeckenneering in Engellant heb ick eertijds seer gearbeit ende die daer nu op letten hebben geen ongelijck. Doch dient die sorge gemengt met gevoechelijck respect tot Engellant, welck rijck, soo de Schotten t'onder vallen, seer machtig ende formidabel sal sijn.

De uitheemschen alhier hebben onder malcander de taxe niet connen maecken om de somme te vinden, die men van haer was eischende[2], sijnde oock t'onvrede, omdat drie principale vrij werden gehouden, d'heer Heufd, Lopes[3], Lumaga[4]. Oversulcx soo gaet men weder aen met parate executie door arresteren van personen, inlegging van soldaeten, aantasten van meublen ende renten. Veele vertrecken, oock eenige van de ingeborenen, die men te hoogh stelt. De heeren van 't parlement soecken middelen om haerselve vrij te maecken met eenige verhooging op 'tgunt sij jaerlijcx geven voor haer officiën. De regimenten worden seer incompleet gevonden.

Den coninck[5] heeft de anderedaegsche coorts ende is onlustig meest om de saecken van Piedmont, alwaer den Spaignaerd nu oock Verrua, een plaetse van importantie, becomen hebbende Turin schier hout als belegert. Den cardinael de la Valette[6] daer binnen zittende[7] gepropt met alle de Françoisen, uitgenomen die binnen Casal sijn ende de hertoginne[8], hout haer op het casteel hebbende om de groote dissidentie tegen de burgers het geschut van het casteel tegen de stadt gepoincteert. Veele raiden, dat sij haere persoon ende haer soon[9] soude salveren

1 Johann Heinrich von Bisterfeld.
2 Zie voor het desbetreffende edict van de Franse koning no. 4002, p. 143 n. 4.
3 Alphonse Lopez.
4 Zie no. 4079, p. 276 n. 8.
5 Lodewijk XIII.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Het woord ‘zittende’ is boven een niet doorgestreept ‘zit’ geschreven.
8 Christine de France, hertogin van Savoye.
9 Carlo Emanuele II van Savoye.

te Pignerol ofte te Mommilian, doch de Spaignaerden hebben mede haere beletselen door de laege rivieren ende gebreck van voeragie.

't Hoff alhier, soo 't schijnt, den cardinael de la Valette, aen dewelcken voorwaer de middelen hebben ontbroocken om beter te doen, niet en heel wel vertrouwende om de querelle van het huis wil den hertogh van Longueville[1] derrewaert senden met goede trouppes. Soo dat geschiet ende op 't stuck van Brisac met d'heer Erlach[2], die hier is vanwegen den hertogh van Wimar[3] iet tot contentement van Vrancrijck can werden gehandelt ende aen denselve hertogh een notabel secours gegeven, 'twelck hij versoect tot achtduisent te voet, vierduisent te paerden, soo sullen d'andere legers tegen Spaegnië ende Nederlant wat swack vallen.

Uit Switserlant comt aen den coning wat meer volcx, uit Zurig seshondert, uit andere protestantsche cantons nae advenant. Deselve protestanten beletten aen de roomschgesinden Switsers het passeren van het volck, dat deselve roomschgesinde cantons aen den Spaegnaerd hadde belooft tot bevrijdinge van 't graefschap van Bourgogne, verstaende d'anderen niet haer met eenige querellen tegen Vrancrijck ofte den hertogh van Wimar te moeien, soodat het schijnt, dat den keiser[4] door sijne ambassadeur[5] ende den coninc van Spaegnië[6] door sijne twee agenten[7] daer voor desen tijd niet veel en sullen opereren. Oock sal 't haer moeielijck vallen de Grisons langer met belofte van de wedercomste van haere gesanten uit Spaegnië[8] met goede resolutie op te houden, alsoo dat liedeke te lang is gesongen.

De brieven van Madril seggen van grooten arbeid, die daer werdt aengewent om volck ende gelt. Alle die van de drie ridderordre van Alcantar, St. Jacob ende Calatrave moeten opzitten ofte, soo sij sieck sijn, een ander in haer plaetse stellen. Catalogne sal onderhouden drieduisent man tot haere costen. De conincrijcken van Spaegnië hebben groote consenten gedragen; tot 48 millioenen, soo men seit. De collegiën van Raden in Spaegnië leenen driehondertduisent ducaten hebbende voor hypotheeck de vloot, die verwacht wordt uit Westindië. Men heeft oock geïnventeerd nieuwe militaire tytels, die men geeft aen deghenen, die acht jaeren op haer eigen costen willen dienen. Somma: men zet al bij zeil, fock ende besaen.

De Schotsche bondgenooten hebbende nu oock Aberden becomen ende genoech meesters sijnde van heel Schotlant sullen stouter werden ende is den coning van Engelant evenwel niet gesint haer iet toe te geven. Off het daer op sijn Hollandsch ofte op sijn Beemsch sal afloopen, is quaed te raiden. Eenige meenen, dat de Schotten van buiten worden gestijft. Anders schijnt niet, dat sij de middelen hebben om dat stiel lang te harden.

Den Grooten Heer[9] schijnt uit het oorlogh met den Persiaen[10] noch niet te

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Johann Ludwig von Erlach.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ferdinand III.
5 Jacob Hannibal, graaf van Hohenems.
6 Philips IV.
7 Francesco Casati en Antonio Biglia.
8 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Safī (Sam Mirza).

willen scheiden, maeckende sich meester van Mesopotamië ende omliggende landen. Soo lang rust Venetië ende den keiser.

Tot Parijs, den 23 april 1639.

Ick heb verscheide advijsen, dat uit Vrancrijck gelt werden gesonden om de Schotsche factie te voeden, opdat de Engelschen werck hebbende niet en beletten de desseings die de Fransoisen met de Hollanders souden mogen nemen op de Vlaemsche custen.

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, Raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot den 23 april 1639 uyt Paris.

4082. 1639 april 25. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère,

Dese jongen edelman[2], die desen brief met hem draegt, is een soon van monsieur de Gatines[3], maistre des comptes et maistre d'hostel du roy, mijnen ouden vrund, swager van wijlen monsieur de Haies[4], gouverneur van Montargis, een van mijn beste vrunden. Ick gebruick bijwijlen een huis, dat deselve monsieur de Gatines heeft te St. Clou. Dese sijnen soon hebbende in de letteren ende exercitiën wel geproffiteerd gaet om de crijgh op sijn Hollandsch te leeren onder de graef van Coligny[5], soon van den marescal de Chastillon[6], die een groot vrund is van den voorss. monsieur de Gatines. Ick heb niet connen naelaeten dese jongman uwe E. ten hoochste te recommanderen opdat hij bij gelegentheit geassisteert magh sijn van raed ende geïntroduceert in de kennisse van personen, die hem nut connen sijn. U.E. hem daerin ende in alle occasie behulpigh sijnde sal daerdoor oock hier mijn credyt stercken.

Ick blijve

U.Ed. dienstwillige broeder

H. de Groot.

Den 25 April 1639, tot Parijs.

Adres: A Monsieur Monsieur de Reigersberg, Conseiller au Parlement d'Hollande la Haie.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 25 Apr. 1639, commendati[ti]a Gastines.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.
2 Dat betreft dus een zoon van Louis Des Hayes, baron de Courmenin († 1632). Deze zoon heb ik niet kunnen vinden. Het dossier Des Hayes de Courmenin is nl. uit de genealogische dossiers des Konings uit de Bibliothèque Nationale verdwenen. aant.
3 Christophe Chapellier, heer van Gastines.
4 Antoine Des Hayes († 1637).
5 Maurice de Coligny (1619-1644).
6 Gaspard III de Coligny, hertog van Châtillon (1584-1646), maarschalk van Frankrijk.

4083. 1639 april 25. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick sal beginnen, dewijle dat meest importeert, van de saecke van Rotterdam[2], waerin ick niet en weet - soo duyster toont hem noch alles - off ick hebbe naer soo veel lopen ende moyte yet gevordert ofte veeleer terugge ben gegaen, want daer tevorens alreede eenyge waren gedeputeert ende dat billijcke personen, immers het meerendeel, die de saecke soude examineren ende rapport aen de vroetschap doen, soo is nu 14 dagen geleden, gelijck off noyt deputatie ware geschiet, wederom aen vier andere wel de precyste ende die t'eenemael affkeerijch sijn, ten minsten drie van deselve, commissie gegeven, opdat sij overwegen het contract ende acte van indemniteyt nevens de sententie ende apologie[3], hetwelcke haer capaciteyt verde te boven gaet, geëxamineert hebbende de vroetschap souden rapport doen, om dan daer overwogen te werden, off men de saecke aen de iustitie, daer dese luyden het altijt hebben willen stuyren, behoort gesonden off met ons in accort getreden te werden. Groot goet kan ick uyt dese besoigne niet wachten, maer degene, daer ick mij meest op verlaten, daeronder oock eenyge, die ick weet uEd. ongeveynsdelijck wel sijn geaffectionneert, oordeelen desen wech dienstych is geweest om die meest tegens het accoort hebben gecant ende onder den anderen niet eens wesen sullen, in te leyden tot accommodatie, daer apparentie toe wesen soude, indien degene, die de saecke wel meenen, soo resoluyt sijn tot verdedynge als die haer opposeren tot contremine. Men moet evenwel die het uyt moeten wercken in de maniere van het beleyt wat defereren, hoewel ick dit mysterium niet en begrijpe.

De gedeputeerde sijn Besemer, Goutswaert, ontfanger van IJck ende van Schie, daer ick de beste opinie van hebbe, ende meene hem, gelijck mij van andere is gerelateert, de leste mael, dat ick tot Rotterdam was, wel te hebben gedisponeert gelaten. Van de twee eerste van de andere hadde ick goede woorden ontfangen, maer de effecten hebben daer niet mede gecorrespondeert. Warom ende om niet te tonen, dat wij gunste soucken, ick mij stil houde, latende haer begaen, alleen den eenen, daervan en passant hier spreeckende ende hem t'eenemael vremt vindende scheyde ick daervan seggende: dat sij het wel souden examineren, dat, als sij sullen hebben geresolveert, wij mede resolutie sullen nemen, ende soo den wech van rechten in moeten gaen kiesen sodanygen rechter als ons best ende dienstych sal duncken. Daer meene ick het bij te laten blijven ter tijt sij rapport sullen doen, ondertusschen bevorderen sooveel ick kan, dat sij aen het werck treden.

In de vroetschap de deliberatie vallende, off de saecke aen de iustitie soude werden gewesen off int minnelijcke verhandelt, sijn verde het meerendeel van de

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K73c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 544. Antw. op no. 4062; beantw. d. no. 4100?.

2 Het betreft hier de pogingen door Van Reigersberch ondernomen om alsnog uitbetaling te doen geschieden van Grotius' achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam. Op 11 april 1639 droeg de vroedschap van Rotterdam aan Christoffel Huygensz. van Schie, Pieter Hendriksz. Goutswaert, Adriaen Lenertsz. Besemer en Johan van IJck op zich met de zaak bezig te houden. Op 5 december 1639 besloot de vroedschap om in nader overleg te treden met Haarlem, Leiden, de Hoge Raad en het Hof van Holland.

3 Zie voor deze stukken dl. IV, p. 519 vv.

stemmen, hetwelcke mij wel bevalt, geweest om dese deputatie te doen. De precyste wilden de saecke den rechter bevelen, doch verde de minste, daeronder drie van die tot examen sijn gecommitteert. De reste moet nu affgewacht werden mij gerust houdende, dat aen mijn devoiren niet en heeft gemanqueert ende hoe verwart de saecke staet die garen een goet eynde sagen daervan niet en desespereren.

Ick come nu tot het publyck hetwelck te beclagen is, dat in dese iegenwoordyge constitutie, daer de Sweetsse avantagie met alle middelen diende gesecundeert, door te intempestiven jalousie off diffidentie soo seer wert verachtert, dat te vresen is, dat soo wel begonnen werck bij den hertoch van Wymaren[1] niet werdende behoorlijck geassisteert sal eclipseren ende soowel dit als het voorgaende iaer soo groten desseins, omdat tegelijck niet werden geëxecuteert, in fumée lopen.

Wat den oversten Erlach[2] wtrechten sal verlange ick te weten. Mogelijck dat de saecke soude connen werden gevonden, dat deselve eedt aen Vranckerijck dede om bij afflivicheyt van den hertoch die voor den conynck[3] te bewaren, maer selden die inter vivos yet begeren laten haer donatione mortis causa contenteren, ende een persoon aen twee hem verplichtende moet altijt meest toesien die de minste is van vermogen ende de minste weldaden kan doen, bijsonder in regard van die, dewelcke het gelt meerder als de reputatie estimeren. Doch door dat ofte gelijcke middel soude men bij provisie het different assopiëren ende den hartoch, meester blijvende van het garnisoen, oock meester blijven van den gouverneur, om die bij gelegentheyt te veranderen, hetwelcke een expediënt soude sijn in regard van degene, die min considerabel soude wesen ende die men min van doene heeft.

Wt den heer Vickevoort[4], die hem van uEd. wel contenteert, hebbe ick vremde menus gehoort tot verwonderynge; hij is nu naer Mylander[5] ende oock verder naer de lantgravinne[6], daer hij hoopt wat goets te doen, doch mijns oordeels met weynych apparentie.

Van de Franse ministres was versocht de onlusten aen den hertoch gegeven te dissimuleren, dat ick oock seyde nodych was, indien met hope van Vranckerijck wilde wercken.

De meeste sorge is hier de scepen, die tot XV sijn gehuyrt boven degene, die het lant ordinaris onderhout, in zee te helpen ende men hoopt deselve dese weecke met den admirael[7] uyt sullen lopen om te passen op de vloote die van Baionna met gelt ende volck wert gewacht. Den admirael is vol moets siende sijn voorgaende exploit hem soo veel eere gaff, selffs bij den conynck van Vranckerijck, die hem ende oock den cardinael[8] een goude kettynck heeft gesonden, matroos niet min geëncourageert door drie maenden buyt alreede genoten ende hope van

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. Grotius noteerde in margine ‘Wymar’.
2 Johann Ludwig von Erlach. Grotius noteerde in margine ‘Erlach’.
3 Lodewijk XIII.
4 Joachim de Wicquefort.
5 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Maerten Harpertsz. Tromp. Van Reigersberch maakt hier een toespeling op de zeeslag van 18 februari 1639.
8 Richelieu.

meerder. Indien nu, gelijck men oock verwacht, aen de gevangen schippers daerbij comt, dat de poltronnerie wert gestraft, soo staet te hopen de saecken ter zee sullen werden geredresseert, hetwelcke te lande qualijck is te wachten soo lange op de betalynge van veele compangiën, die te veel maenden ten achteren sijn, geen ordre wert gestelt.

Van te velde te gaen, eer de Staten bijeen sijnde gelt hebben verschaft, is geen hope. Sijn Hoocheyt[1] meent men dese weecke een reyse doet naer Breda, alwaer twee nieuwe forten werden gemaeckt.

Monsieur d'Amontot[2] heeft maendach voorleden een pyncke naer Calis affgeverdycht, daerop alle uyre antwoorde wacht. Het schijnt men ons wil doen geloven yet notabels tegens de Nederlanden sal werden van die sijde voorgenomen, dan het gepasseerde van veel voorgaende iaren ende de sterckte van des viants frontieren, de vastatie van het plaettelant, weynych ordre, incommoditeyt ende groote coste om een leger door toevoer met wagens ende carren te spijsen doen mij vreesen, dat het meer is om ons aent werck helpende diversie te maecken als van selffs int werck te treden. Daer comt bij, dat het verloop in Italiën de desseinen op andere plaetsen geprojecteert off sall veranderen off verflauwen ende evenwel kan Vrankerijck met die costen ende op sulke impositiën het oorloge niet lange voeren ende noch siet men niet, vanwaer den vrede commen sal; warom, soo den viant dit iaer niet een notabel eschec wert gegeven, de avantagie licht mackelijk aen de Spaense sijde sal vallen, die beter op den duyr van het oorloge is gestileert als de Fransen.

Den conynck van Denemarcken[3], die met den graeff Curts[4] te Geluckstat yet brout, schijnt het verhogen van den tol in trein meent te brengen ende is wel apparent, dat darom ter zee soo sterck equipeert, mogelijck oock om de visserije aen Spitsbergen, die hij sonder recognitie niet toelaten wil, te beletten aen de onsen, die mits het verloop in den traen soo sterck ende sooveel niet en equiperen als te voren.

Op het aenschrijven sijne m.[teyt] over het verhogen van den tol vanwegen desen staet gedaen ende gesproocken sijnde om een schriftelijcke antwoorde heeft hij in dorso van een brieff bij Cracow[5] met sijn hant gestelt de naervolgende formeele woorden: weil wir gern geschen lassen, was andere Potentaten in ihren Reichen und Landen statuiren, als verhoffen wir dass wir niet geringer als andere Potentaten solckx zu t'hun bemachtiget sijn, sonder yet vorders daerbij te vougen als den datum ende den naem van de plaetse Frederichsburch. Denselven conynck met een ambassade te besenden is geresolveert ende sullen die ambassadeurs[6] voorts gaen naer Polen, waertoe de personen noch niet sijn genomineert, hoewel den burgemeester Bicker[7], want Amsterdam niet voorbij kan worden gegaen, daertoe wert gedestineert.

1 Frederik Hendrik.
2 Nicolas Le Seigneur, sieur d'Amontot.
3 Christiaan IV.
4 Ferdinand Siegmund Kurz, keizerlijk afgezant.
5 Karel van Cracou, Staats resident in Denemarken. Zie voor deze brief Hs. Den Haag, ARA., arch. Staten-Generaal no. 7244: Extract schrijvens uyt Coppenhaghen sub dato 22 martii 1639 st.^{o} n.^{o} aen den resident Carel van Cracauw.
6 Albert Coenraadz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
7 Dr. Andries Bicker.

Voor Dansick ende in de Pelauw seyt men ons de Deense scepen wederom liggen op de (ree)de, soodat den conynck, nu alle andere potentaten sijn geoccupeert, werck prepareert om den eenen tijt off den anderen van den eenen kant off den anderen mede werck te vinden, alsoo sooveel be....ts bij de nabuyryge niet altijt met goede oogen sal connen werden aengesien.

Dat in Polen eenyge lichtynge voor den keyser[1] soude geschieden, verseeckert mij den resident[2], dat niet en is ende sonder toestaen van het rijck bij den conynck[3] niet sal aengevangen werden. Oock is sijne m.[teyt] niet in postuyre om auxiliaire hulpe te doen. De verlossynge van den prins Casimir[4] sach hij garen bemiddelt door de wisselynge van prins Robbert[5] ende maeckt hem sterck den keyser dat sal toestaen, maer het schijnt Vranckerijck niet en luystert ende min luysteren sal, hoe meer van Engelant, in wiens consideratie het mocht geschien, vervremt.

Tusschen Schotlant ende Engelant gaet het verder ende verder tot den oorloge ende seyt men ons de Scotten Aberdon hebben verseeckert ende des conynckx[6] volck, dat hem daer hadde gecantonneert, veriaecht.

Van Aelianus[7] spreecke ick in den bijgaenden[8].

Desen 25 April 1639.

In dorso schreef Grotius: 25 April 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 4 Maij.

4084. 1639 april 26. Van J.A. Salvius[9].

Illustrissime et excellentissime domine,

Spero dominum Mullerum[10] hactenus abunde supplevisse vices meas communicatione earum rerum, quae tam bellum quam pacem in his oris concernunt. Nunc eo in Sueciam digresso non ingratum Excellentiae vestrae fore confido, si partes scribendi reassumsero.

Banerius[11] postquam Albim transiit, perpetua, Deo laus, prosperitate gavisus est. Inprimis sub generali vigilum praefecto, barone a Salis[12], septem imperatoria regimenta caecidit ipso duce captivo Wismariam, ubi nunc haeret, misso. Deinde, quatuor regimenta electoralia sub Dresdam disjecit. Tandem die 4/14 aprilis

1 Ferdinand III.
2 Nicolaas de Bye.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Jan II Kazimierz.
5 Ruprecht van de Palts.
6 Karel I van Engeland.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Ontbreekt.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4123.
10 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Hans Wolf, baron von Salis.

omnes et electorales et caesareas copias ad Kemnitzium ita expedivit, ut ipsemet ad me scribat paucos evasisse cladis nuncios[1]. Excusam hic relationem eius de 8 april. mutato tantum nomine scribentis inclusam mitto[2] non dubitans, quin Excellentia vestra praeclaris hisce victoriis passim utatur ad bonum publicum adhuc amplius promovendum, praecipue vero ad impellendos regem christianissimum[3] et cardinalem Richeliacum, ut ex altero Germaniae latere ducem Vinariensem[4] juvent, quo possit cito ac potenter in campum prodire viresque hostium etiam eo distrahere. Exercituum Deus faveat porro consiliis et conatibus nostris, ut obstinatissimo hosti optatam tandem pacem extorqueamus.

Rex Daniae[5] Gluckstadio in Daniam reversus comitia regni anniversaria convocabit. Arnimbium[6] magnifice habitum Haffnia in Prussiam conduci curavit navi regia, sive ut privata apud electorem Brandenburgicum[7] sollicitet, sive ut prius officium apud utrumque electorem[8] recipiat, seu publica tractans recta in Poloniam ac forte Viennam digrediatur. Singula enim conjecturis vulgi versantur.

Comes quoque Curtius[9] Gluckstadii splendide habitus post moram octidui huc rediit occupatis domicilio et utensilibus ab Arnimbio alias in triennium hic conductis; sed statim Stadam rediit nulla, ut audio, spe relicta obtinendorum pro faederatis nostris promiscue salvorum-conductuum. Quidam huc reversurum putant, plures iturum navi Danica Dantiscum.

In Prussia nunc haerent Arnimb, Hoffkirck[10], Baudissin[11], Cracow[12],

1 Vgl. Livius, XXVII, 49, 9 en XXXI, 36. 10.
2 Ontbreekt. Over deze veldslag bij Chemnitz zie men *Oxenstiernas Skrifter. Johan Baners Bref 1624-1641*, Stockholm 1893, p. 598; *Gazette de France* dd. 13 mei 1639, no. 57: La signalée victoire obtenue en la bataille de Kemnitz, sur les troupes Impériales & Saxonnes, par le Mareschal Banier; *Theatrum Europæum* IV, p. 99 vv. In Den Haag organiseerde Petter Spiring Silvercrona festiviteiten naar aanleiding van deze overwinning: ‘Op den 11. Mey is in 's Gravenhaghe ten Huyse vanden Heer Spieringh, Resident vande Croon Sweden, over de laetste Victorie door sijn Excellentie Bannier bevochten, een treffelijck Bancquet aengestelt gheweest, alwaer sijne Hoogheyt den Prince van Orangien, neffens de 7. Presidenten, ende de principaelste Krijghs-Officiers van 't Landt sich hebben bevonden, ende onder malkanderen seer lustigh gheweest, zijnde de spijsen driemael aengerecht, ende 't banquet tot tweemalen, 't welck alles seer magnifijc toe gegaen is, ende heeft geduert tot ontrent 12. uren inder nacht: hebbende ondertusschen vele en verscheyden Santeen gedroncken, d'welck so wel van 't Snaren-spel als van 't blasen der Trompetters geaccompagneerd wierde. Daer op is het vyerwerck aenghesteecken, dat ruym een ure geduert heeft. Dit ghedaen wesende, is sijne Hoogheyt neffens d'andere Heeren gelijckelijck naer hunne Logementen vertrocken. Daer op zijn dadelijck een groot getal Peck-tonnen in brant gesteecken, ende drie Oxhoofden Wijn voor de deuren aen 't omstaende volck uyt gheschoncken geworden (*Tijdingen uyt verscheyden Quartieren*, 1639, no. 20).
3 Lodewijk XIII.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Christiaan IV.
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, en Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
9 Ferdinand Siegmund Kurz, afgezant van Ferdinand III.
10 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
11 Wolf Henrich von Baudissin (1597-1646).
12 Joachim Ernst von Crockow (Krockow).

Soldner[1] superveniente Curtio, quid deerit ad perfectum synedrium. Curtium strenue sollicitasse regem Daniae ad conjunctionem fama est, non vana, ut ex interceptis Trautmansdorfii[2] ad eum literis appa(r)et. Responsum regis adhuc ignoratur plerisque opinantibus regem Suecorum rebus ut nunc stantibus vix conjunctioni caesareae aures daturum. Interim vectigali laetus fruitur in nitrum aucto ad quantitatem fere sortis. Quis regum impediet singulis domi occupatis! Si literis moderamen postulaverint, pulchras literas reponet, si legatos miserint, hos bene potos vinctosque catenis aureis cum negativa domum remittet, si minas addiderint, vanitatem videbit! Necessitas ponit et servat precia rebus. Quae merces passim ambiuntur, eas precio onerant sui provida mercatorum ingenia. Hos prudens rex aestimio Salis petrae imitatur, tutus piscatura in turbido. Valeat Excellentia vestra et faveat

E.S. omni observantia sibi addictissimo
J.A. Salvio m.p.

Hamburgi, die 16/26 Aprilis A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Maii 1639.

4085. 1639 april 28. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

J'ay receu vostre très aggréable du 2/12 courrant[4] qui m'a fort resiouy et resiouira encor plus quand ie verray le parachèvement de mon change que i'atten avec gran impatience en ayant si gran besoing en ceste conjoncture qui me presse de tous costés. En payant mes deutes il m'en restera bien peu et sans cela on me doit plus que pour un an entier. Toutesfois sçachant que l'argent est fort chair à cest'heur, il faut que ie m'en accomode tant qu'il me sera possible, en espérant que les affaires de Suède allant à souhait, les miennes prospéreront aussy et qu'à son temps on recognoistra mes fidèles services.

1 Dr. Johann Söldner.
2 Maximilan, graaf van Trauttmansdorf (1584-1650). Over deze onderschepte brief schreef Karel van Cracou, Staats agent te Hamburg, op 6 mei 1639 aan de Staten-Generaal het volgende: 'Ick hebbe van goeder hant verstaen brieven van Trautmansdorff uyt keysers Hoff aen den gemelte gesanter geïntercipieert te sijn van de Sweeden, meldende, dat denselven de vreedestractaten met den Sweedschen heer legaet Salvio niet soude affbreecken, maer deselve continueeren, nietteegenstaende sijne bedenckingen bij hem aen den keyser geschreeven. Ende als denselve richtich soude connen werden geïnformeert vande intententie vande Coninginne ende regieringe van Sweeden, souden alsdan aen denselven gesanter werden gesonden nieuwe instructiën ende de passepoorten soo als deselve werden begeert, die men hier seyt den keyser geconsenteert te hebben.' (Den Haag, ARA, Arch. Staten-Generaal no. 7244).
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Ontbreekt.

Nous attendons ce que[5] résoudront les petis cantons pour le secours de la Bourgogne auquel ils sont obligez et par où voudront passer les impériaux, puisque les protestans ne leur veulent donner passage conforme leur désir.

5 In de tekst wordt dit woord abusievelijk herhaald.

On tient que la guerre entre l'Angleterre et Escosse est declarée et que la France envoye à celle-cy[1] secours des gens et la Suède des armes, dont ie voudrois estre un peu esclaircy.

Par cy-ioinctes[2] verrez ce qui se passe en Italie, où madame de Savoye[3] a besoin d'un puissant secours; autrement elle sera chassée avec les François de Piedmont.

Les députez Grisons[4] ayant traitté un peu à moins que deux ans en Espagne sans conclurre, doivent reprendre leur traittés à Milan, où sans doute le marquis de Leghanes[5] les voudra amuser par des nouvelles inventions, qui à la fin feront résoudre la faction de France à rompre tous ces traittés, conforme ce que les amys m'en donnent espérance. De crainte de cecy les Espagnols forment des nouveaux régimens soubs le comte Biglia[6] pour les loger proche de la Valtoline en cas que les Grisons y voulassent entrer par force come ils menacent ou que les François y rentrassent ce que i'ay souhaitté à cause de ma femme[7], mais en meilleure façon que par le passé, car ce seroit de nous ruiner tout à fait.

Si vous sçavez quelque chose d'asseuré du retour de monsieur le gran chancelier[8] en Allemagne come on en parle ie vous supplie de m'en faire part.

On parle d'un combat entre Banier[9] et Marazin[10] et que Demin s'est rendu à nous come aussy la citadelle de Hall. Dieu benie d'advantage les glorieuses armes de Suède qui après Dieu sont le seul soustien des affligez et la barre forte qui traverse les desseings de l'Austriche monarchiques.

Pour fin ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,

Vostre serviteur

C.M.

De Zurig, ce 18/28 d'Avril l'an 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 May.

In dorso: 28 April 1639 Marini.

4086. 1639 april 28. Van P. Pels[11].

Mijnheer,

1 In de tekst staat abusievelijk ‘celly-cy’.
2 Ontbreekt.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
5 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans bevelhebber in Noord-Italië en gouverneur van Milaan.
6 Antonio Biglia.
7 Allessandra Paravicini Capelli.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Rudolph Marazini -Rudolph von Morzin (Morasin)-, Saksisch bevelhebber.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.

U Ex.[cie] hebbe ick over 14 daegen lest geschreven[12]. Daer en is sedert niet

12 No. 4064.

ander(s) gepasseert als dat den coning van Dennemarcken[1] an dese stadt geschreven alle schepen te waerschauwen dor de Beelt niet te zeylen daeruyt te besleuy(ten) de exhorbitanciën in de Sondt niet licht te sullen quitteren verdoovende en mortificerende daermede het recht van dese stadt tegens den coning, te meer tot noghtoeniet en hindert de inneminge van den toll in der Pilauw, daer de Spiringen[2] possederen en denselven exerceren hebbende alr(ede) over de 52 schepen en scheuyten vertolt die meest naer Pommeren ga(en) met graenen, niettegenstaende int vorstendom Preuyssen, ooc in Denemarcken, soo ick bericht worde, verboden is geene victualiën daer te brengen, 'twelck mij doet gelooven dat warck aldaer bij dese gelegentheyt soo nauw dor Dennemarcken niet en sall gesocht worden, te meer alsoo den generall Arnem[3] met 2 Densche orloghschepen hier geconvoyeert sijnde subitto naer Oostenrijck is vertrocken met concepten van vredenstractaeten ome daernaer te voeren de armeën, soo men segt, van sijne may.[tt] van Dennemarcken ome Pommeren nolens volens de Sweden aff te grensen bijaldien se daervan niet affstaen willen.

De differencie tuschen sijne may.[tt] van Polen[4] met dese stadt is sonder veranderinge. Den rijxdagh in Polen is op den 25. en niet op 15. uytgeschreven. Ick vreese, bijaldien vor dien rijxdagh de saacken niet geaccomodeert werden, daer schadelijcke resoluciën sullen genommen worden, doordien ick veele Polen hoore seggen, dattet beuyten exempell is, dat eene onderdanige stadt het gants coninckrijck saude onder contribucie hauden, daermede sij den toelage meynen, die de quaetgevoelenden willen deuyden al ofte de stadt van de croon nam, hetgene sij de croon hoorde te geven. Met penningen is sulckx te accomodeeren, insunderheyt bij dese occasie, dat het hoff arm is sonder middelen en sonder assistencie van de imperiale armeën.

De stenden van Preuyssen clagen over den toll en die van Littauwen sullen volgen en van dese stagien hoorden de ambassadeurs[5] tot interposicie staet te maacken.

Naerdat den kayserlijcken agent van hier naer Weenen vertrocken, is van Weenen eenen naer sijn may.[tt] van Polen affgesonden[6] en in der Wilde aenkommen, daerop den churvorstelijcken agent Overbeck[7] naer sijnen principaelen ooc vertrocken is, men segt in matterie van toll, maer ick geloove ooc ome andere intelligenciën, daer de Sweden interest bij lijden.

Ick lette op alle haere acciën gelijck ick aen H.H.M. daervan advisere en sijn Ex.[cie] de heer rijxcantzelier[8] niet onbericht laete, gelijck hij mij dan continuelijck laet weeten, dat ick daerinne saude willen continueren.

Indien het in eenige brieven saude konnen à propos kommen, saude mij aengenaem sijn, dat u Ex.[cie] mijne advisen ooc aengenaem sijn ome daerdor de affeccie sooveel meer te obligeren.

De Spiringen hebben mij bij sijne may.[tt] van Polen leelijck uytgegeten, daer-

1 Christiaan IV.
2 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
3 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
4 Wladislas IV (VII) van Polen.
5 Voor deze kwestie zij o.m. verwezen naar nos. 3745 en 3773 (dl. IX).
6 Hun namen heb ik niet kunnen achterhalen.
7 Johann Hoverbeck (1606-1682).
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

van mij confidentelijck in substancie de brieven getoont sijn, alsoo ick alle 2 maenden ongeveer in particuliere dingen schrijve an den veltheer Conitspolski[1] die mij well lijden magh. Soo sall ick ooc eens moeten eene apologie laeten uytgaen en daer well in doceren, dat het maximen van de Sweden in vijantschap tegens Polen geweest is, de croon Polen dor den toll te verarmen met anwijsinge dor den affslagh in den graenen en dat 20 jaer gedurende over de 70 millioenen wijniger gaut gelt en silver in de croon gekommen, haer graenen sooveel better coop moeten geven en wat se daertegens coopen sooveel durder moeten betalen, ja dat den roep alleen van den toll te nemen 2 jaeren herwaerder de graenen 20 per cento heft doen vallen, 'twelck 3 à 4 millioenen gulden bedragt. Indien se dan sijne may.^{tt} van Polen soo getrauw als de Sweden soucken te dienen, soo moesten se sien, ofter in Sweden niet eene Pilauw en is ome den rijckdom uyt Sweden in Polen te tollen, maer sulckx in Polen selve te doen is de cancer int gesonde lichaem gebracht. Sulckx sall ick eens tot mijn revenge haer ter eeren an den veltheer als principael senattor met levendige exempelen tot mijnder onschult moeten schrijven.

Ick recommandere mij in u Ex.^{ce} gracie en blijve, mijnheer,

u Ex.^{cie} diener
Paulus Pels.

Dansick 18/28 aprill 1639 Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Maij.
En in dorso: 28 April 1639 Pels.

4087. 1639 april 30. Aan M. Bernegger[2].

Vir doctissime,

Venit ad vos, sed ut magna interdum sidera faciunt, luminis sui fulgorem abscondens, princeps Gustavus[3] e domo Palatina, familia Bipontina excellentissimi et illustrissimi ducis Iohannis Casimiri[4] filius natu maximus, materno sanguine regio et reginae nostrae[5] proximus. Peregrinatur ad mercatum sapientiae. Eius mercis pretium est labor et iusta virorum talium, quales sunt Berneggerus[6] et Frinshemius[7], aestimatio. Neque vobis melius ostendere potui, quanti vos facerem, quam commendando vobis tantum principem, neque ipsi principi utilius praestare officium quam ei monstrando, per quos proficere plurimum possit.

Valete, vir eximii. Ero semper.

1 Stanislaus Koniecpolski.
2 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk., cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 528; *Grotii et Berneggeri Epist. mutuae*, p. 69.
3 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X, koning van Zweden.
4 Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken.
5 Christina van Zweden.
6 Matthias Bernegger (1582-1640), filoloog, historicus en mathematicus te Straatsburg.
7 Johann Freinsheim, in 1637 getrouwd met Elisabeth, dochter van Matthias Bernegger.

Vestrae eruditionis praedicator
H. Grotius.

Fine Aprilis MDCXXXIX, Lutetiae.

4088. 1639 april 30. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Ut respondeam epistolae, quam misit ad me Excellentia vestra 18 mensis hujus[2] et Homerice ab extrema parte incipiam, valde mihi, valde, inquam, dolet, quod causa Excellentiae vestrae data est desiderandi missionem a munere tanta fide tantaque industria tamdiu pertolerato. Ego siquid peccatum est, id ut corrigatur, opto atque ut liceat nobis pariter hoc jugum trahere. Interpositam interim tam gravibus laboribus tristibusque publicis permultis, privatis etiam nonnullis rusticationem adeo non improbo, ut ultra gratuler, praesertim eo in loco, qui inter urbes praeclaras medius[3], praeterea antiquitatis Romanae peritis talium non pauca exhibet monumenta. Quare ut hoc consilium Excellentiae vestrae bene vertat Deum, serio precor.

De literis posthac curandis meminero memoresque alios faciam.

Convenit aliquid de Brisaco inter regios hic ministros et D. Erlachium[4], quod quale sit, cum latere ipsi velint, non indagabo. Galli hoc obtento octo millia duci[5] militum promittunt, quae simul cum iis, quas dux habet, copiis egregium efficient exercitum. Major ab eo sperari utilitas potuit si in procinctu fuisset, priusquam adversus D. Bannerium[6], qui id exspectabat eaque spe ad intima Germaniae processerat, tantae undique se conglomerarent hostium vires. Quorum impetum si sustinere D. Bannerius non valens retro se ad vetera praesidia referet, habebit etiam ibi, quod agat scilicet.

Sed pro Gallia metuo, ne, quae[7] agere potuit, pati incipiat. Nam in Hispania magni sunt in Languedociam paratus. Omnis autem qui ibi erat miles trans Alpes mittitur ad arcendum, si tamen arceri nunc potest periculum principis Sabaudi[8] matri[9], cardinali Valettae[10] omnique exercitui Gallico[11] imminens, quos omnes hostis obsidet captis Eporedia, Biella, Osta et ad Ostam locis, ipsis quin etiam urbis Taurinorum insessis anteurbanis machinisque adversus urbem dispositis. Missus est comes Chavigniacus[12], qui puerum principem - is nunc Chamberii est - huc perferat. Mittitur dux Longavillanus[13] cum exercitu, ut his malis medeatur, qui utinam ante rerum omnium ruinam eo adveniat. Nam deest urbi in tanta hominum copia victus, desunt bello necessaria. Interim pro duce Longavillano, qui Burgundiam tueatur, revocatus est, qui in Hispanico limite bellum

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 177. Gedrukt *Epist.*, p. 527. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: medias.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 De copie te Uppsala heeft: quod.
8 Carlo Emanuele II van Savoye.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Gallicos.
12 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

parabat, princeps Condaeus[1]. Magna haec et subita rerum mutatio metum incussit iis, quo modo metuendos se credebant omnibus.

Interim ob onus illud in peregrinos diffugiunt plurimi, e sola Lugduno plus centum familiae, quae Avenionem concessere. Ab hac quoque urbe plurimi. Qui mansere, eorum domus plenae militum aut supellex[2] abripitur aut ipsi aguntur in carcerem. Exigitur enim a quoque non quantum facere potest, sed quantum redemtori libuit. Haec durare vix possunt, repeti plane non possunt.

Si retrocedere cogitur Bannerius, etiam Erfurtum in periculo erit. De Infrasaxonicis autem plane dubitari non debet, quin, ut bene judicat Excellentia vestra, quae metu cepere consilia, ea dempto metu sint mutaturi.

Noierius[3] adhuc res belli hic versat. Is absente nunc maxime Chavigniaco dubium non est, quin in pontificis[4] gratiam parsurus sit quantum poterit Bavaro[5].

Si pacem non volunt caesariani, certe eam nec illi optant, qui res habent in manu. Populus autem ingenti tenetur pacis desiderio neque desunt concionatores, qui populi[6] mala libere satis regi ponant ob oculos.

Daniae rex[7] quin et imperatoris[8] captet gratias ac concessiones iniquisque oculis aspiciat inhaerentes tam diu[9] Germaniae Suedos, non obscurum est. Sed neque ad omnia sua cogitata obsequentem habet nobilitatem suam et cum Polono[10] ac Batavis sementem habet negotiorum.

Miror non fecisse pridem Hispanos, quod eos facturos putat D. Rusdorfius[11], ut diplomata dent Batavis ad veterem formulam. Eripuissent enim nobis eam criminationem quae omnium est speciosissima.

Turcam[12] plane arbitror magis magisque in Persam[13] inardescere. Et audio jussisse eum caesari nuntiari, nequid dubitet de mansuris, si modo ipse velit, induciis.

Venetos absolvat an differat, discemus, ubi Chausius[14], qui Venetias mitti dicitur, eo advenerit.

Placet mihi, quod Dunquercanis ex Hispania militem et pecuniam referentibus omni modo occurrendum[15] censuere Batavi. Terra vereor, ut hoc anno tantum

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: supplex.
3 François Sublet, seigneur de Noyers.
4 Urbanus VIII.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
6 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: populo.
7 Christiaan IV.
8 Ferdinand III.
9 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Duci.
10 Wladislas IV (VII).
11 Johann Joachim von Rusdorf (1589-1640), staatsman en diplomaat in dienst van het huis van de Palts.
12 Múrad (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Safī (Sam Mirza).
14 Mutafaraça Sianis.
15 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: occurrendam.

praestare possint, quantum et ipsi volunt et nos hic optamus et res communis exigit.

Helvetii concordant in servandis cum Austriaca domo foederibus, in[1] vendendis commeatibus rebusque bellicis, dum ne ea res ipsis annonam reddat gravem aut auferat ad sui tutelam necessaria. Sed dissentiunt circa iter, quod caesariani in comitatum Burgundiae ituri sibi postulant. Id enim pontificii aequum putant et foederibus cum domo Burgundica factis conveniens Bernatesque ipsos multum instando eo perduxere, ut per suas terras transitum illis magis non negarent quam concederent, testati etiam si dux Bernhardus ipsis occurreret, id cum periculo fore postulantium. Se spectatores fore. Alii protestantes dixere iter sibi non probari, nisi inerme et manipulatim. Vult adhuc rex Hispaniae[2] per literas, quas ad Rhaetos scripsit, et per homines, quos misit Leganesius[3], Rhaetos lactare spe restituendae Vallis Telinae; sed illi, ut homines montani ac feroces, dixerunt eorum, quae poscuntur, nihil se facturos nisi re visa. Qua in re non desipiunt mea quidem sententia.

Anglorum firma opinio est res Scoticas pecunia Gallica foveri. Saepe autem, ut Sophoclis utar testimonio, Τό τοι νομισθὲν τῆς ἀληθείας κρατεῖ[4]. Verissimum est facile rumpi nondum bene obductas cicatrices, qualis est illa odii veteris inter duplices Britannos. Ego ubique pacem opto, bella omnia odi, intestina maxime.

Pacta illa cum Polonis Lithuanica et aequo et utilitate publica nituntur. Quod si observassent et rex Angliae[5] in Scotia et in Belgica olim rex Hispaniae, credo tantas, quae acciderunt, mutationes anteverti potuisse.

Audio etiam in Suedia novos esse motus ob tributa insueta ei genti. Ego tales ἀκαταστασίας plane non probo. Sed Deus etiam talibus rebus utitur ad cogendos in pacem animos. Puto autem hostes nostros sentire non minora incommoda, et merito. Οὐ γὰρ προσωπολήπτης ὁ Θεὸς[6].

Deus lenem det senectam et quae alia sunt hujus vitae solatia Excellentiae vestrae.

Excellentiae vestrae perpetuae observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 30 Aprilis 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alstenae, 20 Iunij st. n. A.^{o} 1639.

1 De copie te Uppsala heeft: et.
2 Philips IV.
3 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans bevelhebber in Noord-Italië en gouverneur van Milaan.
4 Sophocles *Aleadae* frgm. 86. 3 (ed. Pearson, *Fragm. of Sophocles* 1, p. 52).
5 Karel I.
6 Vgl. *Hand.* 10. 34: οὐκ ἔστιν προσωπολήμπτης ὁ θεός.

4089. 1639 april 30. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Si tam bene procedent res civitatis vestrae quam ego ei bene volo, optime prospectum erit et libertati ejus et immunitati[2]. Laudo τοὺς ἐυέλπιδας. Interim multa me sollicitum habent Spiringiorum[3] apud regem Poloniae[4] gratia et molitiones indefessae, tum quod hoc tempore, ut non male observat Nobilitas vestra, omnes reges fiunt alabarchae[5] et quemvis lucri odorem sagaci nare persequuntur.

Rex Daniae[6] parum probabiliter in aliis damnat rem, cujus ipse exempla auget intenditque.

Batavi in legatione decernenda cunctantur, nempe quod semel parum honorifice excepti metuant impingere in eundem lapidem.

Suedi satis alibi[7] negotii habent, praesertim nunc parum prosperis Banerii[8] rebus, dum differt Gallia duci Vinariensi[9] vires dare, quibus Rhenum transeat; quod tamen nunc post vulneratam non leviter causam factura pollicetur. Exercet praeter hoc Suedos suspecta cummaxime Danorum vicinitas.

Nos hic bellum a Gallia ingens in Germania, Hispaniam Belgicamque exspectamus. Sed et curas et armorum partem potissimam ad se non traxit, sed rapuit subitum Hispanorum fulmen in Taurinos, quorum captis oppidis compluribus, inter ea Verruca et Eporedia[10], nunc ipsam urbem principem obsident machinisque pulsant. In arce est princeps vidua[11], in urbe cardinalis Valetta[12] cum omni Gallorum exercitu satis valido ad tutanda moenia, si habeant[13], unde vivant et quod jaculentur. De utroque dubitari video. Dux puer[14] Chamberii est. Dant operam Galli, ut et puerum et, si fieri potest, matrem in Gallia habeant.

Turca[15] pergit iras suas in Persam[16] effundere magno Dei in res christianas beneficio.

1 Hs. Gotha, Stadtarchiv, cod. Chart. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 528; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 42. Antw. op no. 4044. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger van de stad Danzig. Hij ontving deze brief via Paulus Pels; zie no. 4141, p. 370.
2 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* heeft in plaats van 'optime ... immunitati': 'in optimo, certe erit statu' en de woorden 'Laudo ... lapidem' ontbreken in de genoemde uitgave.
3 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
4 Wladislas IV (VII).
5 Vgl. *Cod. Iust.* IV 61, 9; *Iust. Edictum* XI 2 en 3.
6 Christiaan IV.
7 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* heeft: 'hîc'.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 De woorden: 'inter ... Eporedia' ontbreken in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski*.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* heeft 'habeant'.
14 Carlo Emanuele II van Savoye (1634-1675).
15 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
16 Safī (Sam Mirza).

Vale, vir nobilissime.
Nobilitati vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Dabam Lutetiae, XX/XXX Aprilis MDCXXXIX.

Adres: A monsieur monsieur Iasky, gentilhomme à Dantzig.

4090. 1639 april 30. Aan G. Müller[1].

Nobilissime domine,

Ego etiamnunc et a D. Spiringio[2] et a D. Heufdio[3] nihil praeter pollicitationes in caecam diem accipio. Negat Heufdius eam pecuniam, unde mihi solvendum sit, praesentem fore ante anni tempus. Ita post biennii ferme exspectationem trahor incertus et cogor pecunias alias post alias magno meo incommodo unde possum sumere. Maxime autem me terret cogitatio, quas habituri sint molestias uxor et liberi, si quid mihi humanitus evenerit. Neque miror, si haec taedium legationis concivere D. Camerario[4] neque cur rus secedat, causae sunt conjectu difficiles.

D. duci Bernhardo[5], post aliquas cum Erlachio[6] arcanas de Brisaco conventiones rex[7] promittit octo militum millia. Ea si cito praesto sint, possent occasiones dare D. Bannerio[8] restituendi fortunam, quam illi adversam cecidisse dolens magis quam admirans intelligo. Nam quid aliud exspectari poterat retento longe ab Rheno duce Bernhardo, quam coituras undique ingentes imperatoris[9] et tot sociorum ejus copias adversus eum, qui sperato hostem alibi distractum iri, satis audacter procul a praesidiis suis se in penetralia Germaniae immerserat.

Verum nunc quoque metuo, ne potissimas Galliae vires in se trahant res transalpinae, ubi et Augusta Taurinorum et in ea urbe principe principis[10] mater[11], cardinalis Valetta[12] et omnis Gallorum exercitus ab hoste obsidentur captis post Verrucam Eporedia, Biella locisque circum aliis. Et nescio, an satis propere eo adventurus sit dux Longavillanus[13], qui cum magno exercitu eo mittitur, ut mederi periculo possit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 528. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 Petter Spiring Silvercrona.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann Ludwig von Erlach.
7 Lodewijk XIII.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ferdinand III.
10 Carlo Emanuele II, hertog van Savoye.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Interea perierunt in Hispaniam conatus ipso principe Condaeo[14] ad tutandam Burgundiam per absentiam Longavillani revocato et magna parte copiarum ei attributarum missa in loca subalpina.

14 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Suedi nostri recte facient, si D. Bannerio supplementa quamprimum poterunt mittant.

Magnus ille tot summatum virorum ad regem Daniae[1] concursus, vires ejusdem regis maritimae, legatio, quam in Suediam parat, sollicitum me facerent, nisi scirem moris esse ei regi multum commovere pulveris. Sed negotia jam habet duo gravia cum Polonis et cum Batavis. Neque suorum forte paratos animos ad omnia, quae ipsi in mentem venerint. Prorogationem vectigalis in Albi suis opellis impetrabit, ut, puto, rex Daniae ab imperatore facile de alieno largiente.

De banno adversus Hamburgenses non idem arbitror. Neque enim id ferre videntur tempora. Tum vero de deflectendo Alstera illud perdifficile arbitror. Non facile patitur natura vim sibi afferri. Ea res in memoriam mihi revocat versus Graecos duos:

> Ἰσθμὸν δὲ μὴ πυργοῦτε μηδ᾽ ὀρύσσετε,
> Ζεὺς γὰρ κ᾽ ἔθηκε νῆσον εἴ κ᾽ ἐβούλετο.[2].

Addam ex Tacito mutato nomine ipsum Albim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere[3].

Germani principes supra infraque Saxonici dubium non est, quin vela sint versuri, ut flabit ventus.

De Turca[4] audimus pertinaciter eum perstare in bello Persico; certum ab eo factum caesarem[5] de mansuris cum ipso induciis; mitti etiam ab eo quendam ad Venetos vias pacis tentandi, an consilia illorum speculandi causa. Itaque existimo Hungariae nihil esse ab ea parte periculi.

Deus, illustrissimum dominum Salvium[6] ac vestram Nobilitatem diu servet in rebus prosperis.

Nobilitatis vestrae studiosissimus eique addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae ipso fine Aprilis 1639, ex hujus loci calendario.

4091. 1639 april 30. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Belli vis maxima hoc anno in loca subalpina vi quadam subita trahitur. Hispani enim, validi illis in partibus etiam accessione multorum, qui ad fratres Sabaudos, cardinalem[8] et Thomam principem[9] accurrunt: capta post Chivassium, Crescentinum, Verrucam, etiam Eporedia, quam nunc corrupte Ivream vocant, Biella praeterea et

1 Christiaan IV.
2 Herodotus, I, 174.
3 Vgl. Tacitus *Ann.* 1, 79, 15: quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Ferdinand III.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 526; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 603.
8 Maurizio van Savoye.
9 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.

Osta et valle ab Osta nomen habente atque ita insessis, quae in circuitu sunt urbis Taurinorum, mox eam urbem justa obsidione claudere

nunc et machinis oppugnare coeperunt. Ita inclusi nunc tenentur vidua[1] princeps[2], cardinalis Valetta[3] cum omni Gallico exercitu, hi in urbe, illa in arce, exiguis alimentis pro tanta multitudine et bellici instrumenti tenui copia. Mittitur eo dux Longavillanus[4] cum exercitu, cujus partem facient qui in Languedocia milites ad Hispanicum finem promovere se coeperant etiam principe Condaeo[5] ab eo fine revocato ad Burgundiae tutelam. Sed ut maxime properet Longavillanus, aegre antevertere periculum poterit. Nam quae illis ex partibus veniunt literae, tolerari obsidionem ultra mensem ab urbe posse negabant, arcem aliquot septenis diebus post urbem posse defendi. Dux puer Chamberii est ivitque citato itinere nec sine pecunia eo D. Chavigniacus[6], ut, si fieri potest, puerum in Galliam ducat usuram ejus nomine, ut ferent res Galliae. Fratres autem illi Sabaudi duo ita inter se comparasse dicuntur, ut cardinalis abdicata matrimonii cogitatione jus successionis Sabaudicae ac Pedemontanae principi Thomae relinquat, princeps Thomas vicissim et transcribat ingentes reditus, quos ipsi rex Hispaniae[7] de archiepiscopatu Toletano concessit.

Non incredibile est Hispanum in Languedociam nudatum jam a milite illaturum ea, quae in propinquo parata habet arma. Id si est, Gallia poenas dabit, quod fortes D. Bannerii[8] conatus non in tempore juverit.

Cum Erlachio[9] aliquid, quod cognosci nolunt, pepigere regii hic ministri; eo contenti duci[10] octo millia militum mittent. Hi milites et quos secum dux habet magis destinantur, quantum intelligo, tutandis quae jam tenentur quam intrandae Germaniae.

Exactiones de indigenis, de peregrinis, graves sunt etiam ipso exsequendi modo et in odio magno. Et his festis diebus concionatores apud regem[11] libere exposuere urbium, sed maxime agros habitantium mala. Ex hac urbe elabuntur multi; e Lugduno centum familiae Avenionem concessere. Vix videntur durare posse quae tantum in se habent violentiae.

Praefectus arcis Montmelianae[12], quae in Sabaudia validissima est, ad imperium principis viduae Gallicum militem accipere abnuit. In urbe Taurinorum sunt, ut dicitur, IV peditum, duo equitum millia; quo plures sunt eo citius esurituri.

Perstat cardinalis Riceliacus optare, ut rex iter suscipiat Lugdunum versus et Noyerium[13] objurgavit quod id regi persuadere nequisset. At rex ab eo itinere abhorret et qui animum ejus ea de re tentant, iracunde rejicit memor gravis morbi, quem olim Lugduni pertulit[14].

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Carlo Emanuele II van Savoye.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
7 Philips IV.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Johann Ludwig von Erlach.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Lodewijk XIII.
12 Ottaviano San Martino d'Agliè, markies van San Germano († 1676).
13 François Sublet, seigneur de Noyers.
14 Eind september 1630; vgl. no. 1547 (dl. IV, p. 274).

Ajunt Galli Longavillano ad res Italas dari XXV hominum millia, sed ibi forte eveniet quod in Belgico fine, unde rediit Mileraeus[1] nullam spem videns agendi quae proposuerat ob militum diffugia et cohortes ita inanes, ut quaedam centuriam non impleant. Multi in Angliam militatum eunt spe melioris stipendii: nam in Gallia pro tota aestate plus duobus menstruis stipendiis non datur.

Abiit jam ad ducem Vinariensem visendum marchio Brandenburgensis Jagerndorfius[2], cui rex multa pollicitus pro toto, quo hic fuit, tempore jussit dari mille scutatos, quorum partem dimidiam coactus fuit illis relinquere, a quibus petenda erat solutio. Vivit is princeps liberalitate Daniae regis[3]. Nunc etiam it in easdem partes ad Rhenum princeps noster Gustavus[4].

Permissum regis de evehendis cannabaceis cum cardinalis Riceliaci approbatione dedi ei, cui dari Thorius[5] jusserat. Dixit idem Thorius paratum se solvere, si quid impendii factum esset. Sed cum Labardei[6], qui Chavigniaco et propinquus est et rerum adjutor, opera ad multas res antehac usi simus et in posterum tum ipsius tum ejus, qui actuarius est Riceliaci cardinalis, amicitia nobis possit esse utilis, rem hanc ad judicium tuae Sublimitatis perducere malui simulque commonefacere, ut literae scribantur ad D. cardinalem aut ad D. Chavigniacum, per quas gratiae agantur regi atque ipsis de hoc concessu evehendi trecentos fasces cannabaceorum; id enim ego me effecturum promisi, ut extra suspicionem essem quaesiti in eo negotio mei commodi.

Meas res quod attinet, ut publicis privata subnectam, nihildum pecuniae accepi, ita ut mense Iunio futurum sit, ut biennii totius mihi debeantur pensiones. Mihi haec res incommode evenit. Quare quantum possum tuam Sublimitatem rogo, velit excitare D. Spiringium[7], ut me ab his molestiis extricet via brevissima; ita animo tranquilliore quae mihi peragenda sunt peragam.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam tutetur perpetuo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Aprilis 1639.

Haec postquam scripseram, venere ad me Germani e primoribus. Ajunt duci Bernhardo dari quatuor millia militum a rege et pecunia ad conscribenda quatuor altera millia; non esse propositum regis, ut dux in Germaniam penetret, sed ut sua tueatur. Facile huc ferri Erlachium caventem et praefecturae, quam obtinet, et Helvetiis suis. Non dubitant iidem, quin dux per Erlachium pro iis, quae tenet, regi homagium praestiterit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
2 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf.
3 Christiaan IV.
4 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken.
5 Johannes le Thor.
6 Jean de La Barde (1603-1692).
7 Petter Spiring Silvercrona.

4092. 1639 april 30. Aan N. van Reigersberch[1].

Mevrouw de Hartoginne van Chaulnes[2], dezer dagen komende van St. Denys naar Parys, zyn haar bejegent zes personen gewapent en gemasquert en hebben door het portier, en daar na door het opperste van de koets geschoten, om de koets te doen stil houden: dezelve stil staande zeiden de vrouwen, die by haar waren, dat zy haar paerlen zouden geven om het gevaar te ontgaan. Zy zeide, dat zy wel wist dat het om de paerlen niet te doen was, maar om haar persoon. Ten zelven tijde een van de vermomden, hebbende een vlessche met eenig sterk water in de hand, brak den hals der vlessche, en schoot het water naar der Hartoginnes aanzicht, 't welk zy afkeerde met haar hand, dewelke als haar aangezicht zeer qualyk is gehandelt. Myn Heer de Kardinaal[3], - die sommigen zeggen dat op haar verlieft is geweest - heeft haar doen weten, dat zoo zy weet wie de oorzaak is, dat hy streng recht wil laten doen. Zy zeid geen recht te begeren.

4093. 1639 mei 2. Van N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Ick wensche dickwels, dat men uyt Vranckerijck die van Rotterdam int Engels conde aenspreecken. Dat niet sijnde resteert mine te maecken off sij wonder hadden te vreesen; sonder dat wachte ick weynych redenen van het meerendeel. Indien soo langen vervolch, gelijck ick mercke men alle delayen fileert, niet en opereert, is, gelijck uEd. seer wel vermaent, seer bedeinckelijck, off beter is een goede occasie te wachten off door rechtplegynge het verlies van tijt te vercorten, in welcke deliberatie meest in consideratie comt de opinie, die men heeft van degene, die kennisse van de saecke soude moeten nemen, daer ick niet te veel van en kan hopen[5]. 't Is veel de boone ons dit jaer favorabel is geweest, met de nieuwe moet men een nieuwe preuve nemen[6].

Dat den heer Spierynck[7] met Monsieur Heufd[8] den anderen verstaen doet

1 Gedeeltelijk gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 214. Antw. op no. 4076; beantw. d. no. 4102?
2 Charlotte-Claire-Eugénie d'Ailly, hertogin van Chaulnes. Over dit geruchtmakend incident, dat voorviel op 19 april 1639 zie men ook de *Gazette de France*, dd. 14 mei 1639, no. 59, p. 264 en Tallemant des Réaux, *Historiettes* (éd. A. Adam), II, p. 306 vv.
3 Richelieu.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K37a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 549. Gecit. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 210. Antw. op no. 4081; beantw. d. no. 4113.
5 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
6 Voor hun namen zie men J.H.W. Unger (ed.), *De Regeering van Rotterdam, 1328-1892*, Rotterdam 1892, p. 108-109.
7 Petter Spiring Silvercrona.
8 Johann Hoeufft, bankier te Parijs.

mijn den heer Spierynck gelooven, die alleene wacht op de ratificatie van de croone Sweden, aen dewelcke de reeckenynge al 14 dagen geleden is toegesonden, ende kan daerop binnen vijff, ses weecken uyterlijck, mogelijck eer, antwoorde werden gecregen. Wat in het subsidie sal passeren, sal ick niet versuymen uEd. te adviseren, soo opdat uEd. den tijt mach menageren als aen het andere vinden hetgene aen het eene te cort sal commen. Dat voor het toecommende serieuselijck moet werden gesorcht, bemercke ick meer ende meer, ende wenst den heer Valerius[1] niet meer als sijne demissie ende achterstallen op eenen tijt te mogen ontfangen. De veranderynge van woonplaetse seyt maer voor desen somer te doen, met meenynge om tegens den winter hier off hierontrent te commen, ondertusschen de affairen, die sijn Ed. oordeelt geduyrende het leger cleyn connen vallen, waer te nemen.

Numerianus[2] sage ick garen met Sweden[3] wel, maer Urbanus[4] is van Gert[5] affkeerych, die inderdaet seer apprentif is in dat ambacht ende beter heeft leeren dreygen als schoon spreecken. Habet tamen dea πειθὼ suam efficaciam.

Op de saecken van de zee heeft men seer goeden moet. Donderdach voorleden is den admirael[6] met elff scepen uytgelopen, sal ses andere uyt Zeelant, noch drie, vier uyt Hollant onder Engelant vinden. Veele werden noch toegerust, die haer rendevous weten.

Uyt Brasiliën hebben wij brieven van den 13 Iann. geschreven bij graeff Maurits[7] ende diverse andere, seggen niet als goet: dat den 11 van deselve maent 32 Spaense scepen, meest caravellen, daeronder 8 ende 9 groote, voor het Recyff van Parnambouck haer hadden vertoont settende haren cours St. Augustijn; dat graeff Maurits selffs met volck derrewaerts was gegaen ende om te letten op Porto Calvo, maer waren de Spaense die plaetsen voorbij gevaren, soodat haer reyse nu lach naer de Bahia, waer sij een goet getal van de scepen van de Compangie voor sullen vinden, die oock datelijck daervan sijn gearriveert. Voorts was een goet getal Brasilianen van Siara haren dienst aen de Compangie comen presenteren, die deselffde op de advenues gebruyckte, ende wiert nu staet gemaeckt, dat de recolte van de suyckeren onverhindert dit iaer soude toegaen, alsoo de saffia vorhanden was ende gaven hope van int begin van Maert twintych duysent kisten aff te senden. De onse hadden ontrent de Bahia verscheyde ingenios geruïneert, soodat de Compangie met het secours van Artisoski[8] in Indiën hier met soo een

1 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
2 Codenaam voor Amsterdam. Grotius heeft er ‘Amst.’ boven geschreven.
3 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in cijfer: 525. Grotius heeft er ‘Sweden’ boven geschreven.
4 Codenaam voor Amsterdam. Grotius heeft er ‘Amst.’ boven geschreven.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft er ‘Spierinck’ boven geschreven.
6 Maerten Harpertsz. Tromp.
7 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands-Brazilië. Op 13 januari 1639 schreven Matthijs van Ceulen en Adriaen van der Dussen, raadsheren van de Hoge Raad van Brazilië, aan de Heren Negentien het volgende: ‘Sijn Ex^{ie} schrijft van den 11 deses uyt de Cabo niet anders hebben konnen verstaen als dat maer 32 seylen aldaer gesien waren, waeronder waren 7 à 8 van tamelijcke groote, de reste altemael cleyne scheepen en caravellen’ (Hs. Den Haag, ARA., arch. Oude W.I.C. no. 54).
8 Christoffel van Artischau Arciszewski, kolonel in dienst van de West-Indische Compagnie.

retour, dat voor de Compangie over de 25 tonnen gouts sal monteren, sijnde gesterckt, middel hoopt te vinden om soowel de macht naer de Bahia van de Spaense gesonden als die sij uyt Portugael van nieuws meenen te senden met Godes segen te connen resisteren.

Dat Dansick met meerder vrucht in Polen soude handelen, gesterckt met de Nederlantse ende Deense alliantie, kan ick mede wel verstaen, maer wat apparentie soo verscheyde hooffden, soo veel van voornemen verschillende, te brengen onder eenen caproen? Ende voor desen Staet mach in desen tijt geen nieuw werck werden gesneden, anders soude mogelijck Hamburch, Lubeeck, die haer seer vinden geïnteresseert, wel mede in dat verbont treden.

Van Denemarcken is weynych goets te hopen, die onder pretext van den Poolsen tol de sijnen beswaert ende de croone Sweden niet en laet buyten diffidentie, soo met sterck ter zee ende te lande te wapenen oock sijne frontieren tegens Sweden met garnisoen versiende. Doch sullen de geluckyge wapenen van den heer Bannier[1], daervan uEd. de particulariteyten van den heer Camerarius[2] sal verstaen, sijn voornemen licht doen veranderen ende het dominium maris discretelijcker doen gebruycken, daermede hij seer lange swanger heeft gegaen ende nu schijnt voort te willen planten hebbende mede twee scepen geleyt voor de Weser om soowel op die riviere als op de Elve ende elders de tollen te stellen naer sijnen appetijt.

Dese weecke sullen met de bijeencomste van de vergaderynge van Hollant[3] ambassadeurs om de alreede geresolveerde ambassade te becleeden werden genomineert, ende vallen deliberatiën, off eerst aen Denemarcken ofte aen Polen, dewijle den conynck van Denemarcken[4] de Poolse saecken pretexeert, sullen dienen gesonden ofte aen beyde tegelijcke. Ondertusschen blijven de salpeteren in den Zont, tot incommoditeyt van degene die se van doen sullen hebben.

Wt Engelant vernemen wij mede, dat de ialousiën tegens de Fransoisen seer groot sijn ende considereert uEd. seer wel, hoeveel gevaers de uytcomste van die alteratie heeft, soowel voor het rijck als voor de nabuyren, indien door gewelt van wapenen de ruste moet werden gevonden. Ende hoe den conynck[5] behoudens sijn autoriteyt met conditiën dat different sal transigeren is qualijck te sien, dewijle alle inlantsche ende wtheemsche intercessie suspect wesen sal, off bij de eene partije off bij de andere. Den aert[s]biscop[6], gelijck gemeenelijck die het meeste credyt hebben, als de humeuren over het beleyt van saecken divers vallen, meest hebben te dragen, mercke ick dat veele het pacquet van alle dese onheylen toeschicken, bijsonder diegene die sijne Eminentie verdacht houden van eenychsints

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
3 Op 12 mei 1639 besloten de Staten van Holland om Dr. Andries Bicker, oud-burgemeester van Amsterdam, voor te dragen als ambassadeur naar Denemarken. Daarna werden voor deze bezending Albert Coenraad Burgh en Bernard Coenders van Helpen uitgekozen. Na langdurige discussies besloot men uiteindelijk op 7 september 1639 op voorstel van Amsterdam af te zien van de bezending naar Polen.
4 Christiaan IV.
5 Karel I van Engeland.
6 William Laud.

te favoriseren immers niet te abhorreren van de opiniën die bij[1] Aristoteles[2] sijn veroordeelt. Off oock bij reflexie Ionson[3] als van sijne Eminentie gehouden, off omdat hij niet dissimuleert de remonstranten te favoriseren, off gelijck hij geseyt wert vrij van discours te wesen, - want selffs mits geen off weynych kennisse kan ick daer niet van oordeelen - occasie geeft, bij de suyvere wert gesuspecteert ende verdacht gehouden, weet ick niet, maer dat weet ick wel, als mij gisteren gecommuniceert sijnde door een goet vrient[4], die veel hoort ende mij goet wil, dat niet alleene op sijne predicatiën ende discourssen wert geleth, maer oock soo verde is gegaen, dat Rivet[5] de[6] conynck[7] van[8] Behmen[9] heeft aengesproocken om hem wech[10] te[11] senden[12] als een[13] sociniaen[14]. Men voucht daerbij, dat Humelus[15] tot[16] Hamburg[17] hem de boucken van dien autheur ende die hem

1 Het woord ‘bij’ staat in de tekst in cijfer: 22.31.56.
2 Codenaam voor Holland. Grotius heeft in margine ‘Holland’ geschreven.
3 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen, genoot de achting van Grotius. Zijn optreden in Den Haag bracht nog al wat beroering te weeg. De puritein Samuel Balmford (Bamford), predikant van de Engelse kerk in 's-Gravenhage, beklaagde zich bij de classis van die stad over het optreden van Johnson, die bij het toedienen van de doop een kruisteken gemaakt zou hebben. De classis wees op 2 februari 1639 L. Modaeus († 1642) en E. Lootius († 1668) aan om zich op de hoogte te stellen van de praktijken van Johnson. Toen de kerkeraad van de Ned. Herv. Gemeente een waarschuwing van de Amsterdamse kerkeraad ontving, besloot zij op 28 maart 1639 onder meer: ‘oock dat op die Engelsche predikant van den welcken dese missive mentie maeckt oge sal werden gehouden, ende bij alle occasiën na sijne socinianisterije vernomen. Specialijck die Broederen die de Engelsche tale verstaen sullen hem bij gelegentheyt gaen horen’. (Hs. Den Haag, Gemeentearchief. Archief Kerkeraad Ned. Herv. Gem. no. 102, p. 23). De naam ‘Ionson’ staat in de tekst in cijfer: 56.46.49.94.20.88 met de ontcijfering door Grotius eronder geschreven. In een andere hand staat in margine ‘Jonson’.
4 Niet geïdentificeerd.
5 De naam ‘Rivet’ staat in de tekst in cijfer: 17.6.1.24.3., met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven. André Rivet was hofpredikant van Frederik Hendrik.
6 Het woord ‘de’ staat in de tekst in codeteken: ב. Grotius heeft er ‘de’ boven geschreven.
7 Het woord ‘conynck’ staat in de tekst in cijfer: 491. Grotius heeft er ‘coni’ boven geschreven.
8 Het woord ‘van’ staat in de tekst in cijfer: 64.23.21. met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
9 De naam ‘Behmen’ staat in de tekst in cijfer: 169, met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven. In margine staat in andere hand: ‘Rivet de coninck van Behmen’.
10 Het woord ‘wech’ staat in de tekst in cijfer: 34.75.12.19. met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
11 Het woord ‘te’ staat in de tekst in cijfer: 70.50.700.800. met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
12 Het woord ‘senden’ staat in de tekst in code: 63.82.49 (gevolgd door een codeteken dat niet in druk is weer te geven), met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
13 Het woord ‘een’ staat in de tekst in cijfer: 75.24.21.700. met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
14 Het woord ‘sociniaen’ staat in de tekst in cijfer: 94.700.98.88.103.76.82.703.73. Grotius heeft er boven geschreven ‘Soc niaen’, waarbij het cijfer 703(=i) van zijn plaats is geraakt.
15 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft er ‘H. de Groot’ boven geschreven.
16 Het woord ‘tot’ staat in de tekst in cijfer: 93.770.20.32, met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.
17 De naam ‘Hamburg’ staat in de tekst in cijfer: 347, met de ontcijfering door Grotius er boven geschreven.

volgen heeft gerecommandeert ende geleent, als waerin hij soude vinden genuinam theologiam. Voorts tot versterckynge seyt men, dat in een groot geselschap discourerende de Deitate Christi soude hebben geseyt, dat alle de argumenten die Calvinus gebruyckt om die te adstrueren licht souden wesen te solveren. Alle hetwelcke mij bedencken gegeven heeft, hoe verde ick mij in die kennisse behore in te laten ende off Iovinianus[1] door mij hem van alle dese secrete machinatiën behoort te adviseren. Doch doordien wert geseyt te sijn liberioris linguae ende Iovinianus niet en weet, hoe verde hij met hem mach gaen, soo blijft hij seer suspens, bijsonder dewijle hij siet, dat men degene, die men met de vlecke van arminianismus niet heeft connen discrediteren, garen soude besmetten met den naem van diegene, die christenen onder haer banderole niet souden willen inschrijven. Alle hetwelcke uEd. niet en dient te ignoreren om te helpen sorgen, dat die goeden man met calumniën niet en werde geopprimeert nochte die hem souden daervan willen preserveren daerin geënvelopeert; want dat men tegens hem dessein heeft, gaet seecker, alsmede dat op degene, die familiariteyt met hem houden soo verde wert geleth, dat ick, tonende met semblant dan man niet te kennen, curieux te sijn om sijn humeur te ondertasten, ernstych wiert vermaent ende versocht mij sonder reden niet verdacht te willen maecken, bijsonder dewijle men in desen tijt onder dat pretext nieuwe desseinen voorheeft ende alle, die haer van de eerste foule hebben gesalveert ende in den wech mogen sijn daermede meent te accableren, waerop Numerianus, gelijck ick uEd. voor desen[2] hebbe aengeroert, sal hebben te letten.

Het verloop in Savoyen sien ick aen met weynych hope van redres tegens een ingeboren prins[3], die het faveur heeft van de ingesetenen van het lant ende deselve met soo plausibelen pretext van haer te willen helpen in vrede trecken kan, daer alle wtheemse macht hatelijck is ende den conynck[4] dat oorloge costelijck valt. Waromme ick t'eenemael van uEd. gevoelen ben, dat indien, gelijck de reden vereyst, den conynck de saecken van die princesse[5] behertycht, weynych vigeur tegens Nederlant getoont sal connen werden. Ende beter ware het Italiën ende Duytslant wel bij de hant genomen als op veele plaetsen slappelijck te werck te gaen.

Sijn Hooch(ey)t[6] is vandage naer Breda verreyst ende heeft mij geseyt maer vijff, ses dagen uyt sal sijn. Valerius is verwondert van uEd. geen brieven te hebben ontfangen ende sal uEd. sijne correspondentie gelieven te continueren, al waer het maer om dien ouden heer niet te bedrouven ofte hem yet quaets te schijnen te presagieren. Sijn soon[7] laet hij hier ende toont alleen voor een maent vier off vijff te willen absenteren, omdat van bequame wonynge niet heeft connen werden versien. Ondertusschen meene ick bij Sophi[8] andere contenantie wert gehouden, om door het dessein te ontdecken, wat men met hem voor soude

1 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
2 Deze verwijsplaats heb ik niet gevonden.
3 Carlo Emanuele II van Savoye.
4 Lodewijk XIII.
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Frederik Hendrik.
7 Joachim Camerarius.
8 Codenaam voor Zweden.

mogen hebben. Bij dese occasie wert Felix[1] veel vermaent, wiens beleyt tegens Smaltius[2] wert gepresen.

Desen langer te maecken laet mij den tijt niet toe; hope uEd. mede sal continueren om mij mildelijck van alles mede te deelen.

Desen 2 Mey 1639.

In dorso schreef Grotius: 2 Maij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 12 Maij.

4094. 1639 mei 7. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Recte ad me pervenerunt quas Excellentia vestra 25 Aprilis ad me dedit literas[4].

De pecunia Suedis debita res bene procedit. D. Erlachius[5] ducis[6] mandato convenit cum ministris regiis. Qualis fides ducis erga regem[7] intervenerit, tegitur. Interea accepit dux IV Gallorum millia et pecuniam ad conducenda IV alia millia e Germanis et Helvetiis. Ejus pecuniae jam centum scutatorum millia ei numerantur. Laboravi apud regem regisque ministros, ut cum his ac suis veteribus copiis dux, qui et equitatum auget nunc, trans Rhenum eat. Belle promittunt. Quid futurum sit, dubito. Certe ab Ulma literae ostendunt a multis id sperari. Eaedem literae Gotzium[8] in arcano interemptum putant.

Bannerii[9] res prosperiores esse quam fama pertulerat, ut ipse gaudeo ita et gaudii participes eos, qui in hac sunt aula, feci; ac spe bonorum ibi processuum vel maxime usus sum hos homines, ut excitarem ad distrahendam hostium partem addidique, si id serio hic curatur, reginam[10] vicissim Suediae facturam quod suarum esset virium in augendis Bannerii copiis.

Helvetii parum in commune constituunt. Partes duae sua seorsim capiunt consilia. Rhaetorum legatus[11] ab Hispania in reditu est. Sed, quanquam bona verba dante Leganesio[12] neque ad tuendam regionem Mediolanensem neque ad

1 Pseudoniem van Grotius.
2 De naam ‘Smaltius’ staat in de tekst in cijfer: 71.16.76.7.38.31.35.2. Grotius schreef er boven ‘Rmalcius’ (het cijfer 71=r is abusievelijk gebruikt voor bijv. 63). Bedoeld wordt Peter Abel Schmaltz, secretaris van Oxenstierna.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 178. Gedrukt *Epist.*, p. 529. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 Johann Ludwig von Erlach.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Lodewijk XIII.
8 Johann, graaf van Götz (1599-1644), generaal in dienst van de keizer, was na zijn ongelukkig beleid in 1638 in ongenade gevallen.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Christina van Zweden.
11 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2. ‘Legatus’ is wellicht een verschrijving voor ‘Legatio’.
12 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

usus ipsius Hispaniae - utrumque enim poscebatur[1] - quicquam dare militis volunt Rhaeti, nisi sub suo imperio videant Vallem Telinam. Plane bona datur Gallis occasio delendi priorum offensarum[2] memoriam novarum, quae plerunque magis urunt, injuriarum comparatione.

Hassi an plus nobis mali facturi sint, nescio. Certe quod hactenus nobis nocuere, non parum est.

Scriptum illud Scoticum[3] vix permittit, ut sperem, quod tamen Scotos hic quosdam sperare video, brevi desaeviturum illud dissidium inter gentes duas, quas sub uno rege magis magisque indies coalescere oportuerat[4]. Tum vero audio non admitti a rege externos conciliatores.

Qui hic est a Venetis legatus[5] non putat tam levi quam Iustinianus[6] dicit pretio pacem posse redimi; de re non desperat. Et sane credibile est non manente tantum, sed et inardescente in Persas bello facile passurum se aliis curis exsolvi Turcarum sultanum[7].

Bisterfeldium[8] nec vidi nec audivi de eo quicquam.

Gratias habeo pro exemplo Traumansdorfianae[9] epistolae. Non est is D. Salvius[10], a quo ante conventum ac seorsim a Gallis indicationes pacis sperare debeant. Caeterum spes magna quam de Daniae rege[11] conceperunt[12] caesariani suspectam ejus regis operam, praesertim tanto nisu[13] ingestam, nobis facere debet. Lunaeburgici futuri sunt temporum homines. Quis autem ille sit, quem Traumansdorfius arguit magna mercede, puto Gallica, emi, ut bellum alat, Banneriusne an alius dubito.

Batavos de captivorum permutatione aut redemptione aliaque similia interdum cum hostibus loqui, credo. Inducias eos seorsim a Gallis cudere ut credam, nec fides factorum cum Gallia foederum sinit neque reipublicae illius constitutio, in qua vix quicquam clam agi potest. Solent tamen saepe Batavi de industria metum induciarum incutere Gallis, quo majus[14] amicitiae suae pretium faciant et Gallis in implendis promissis oblivionem morasque excutiant. Contra vero Galli non modo de induciis, sed et de rebus minoribus quicquam illic agi sine sua

1 Verbeterd naar de copie te Uppsala uit ‘poscebantur’.
2 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: offensorum.
3 Over deze pamflettenoorlog berichtte Pomponne de Bellièvre, Frans gezant in Engeland, aan Richelieu op 3 maart 1639 het volgende: Les Escossois font courre en ce pais des livrets bien faits selon leur intention, mais fort dangereux pour cette monarche. L'on les supprime tant que l'on peut (Hs. Paris, Archives du Ministère des Affaires Entrangères, correspondance politique Angleterre, no. 47 f. 386r). Over welk ‘scriptum’ het hier in concreto gaat valt niet te achterhalen.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: sibi uno rege magis magisque evalescere oportuerat.
5 Anzolo Correr, Venetiaans gezant te Parijs.
6 Deze formulering heb ik bij Justinianus niet gevonden.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Johann Heinrich von Bisterfeld.
9 Maximilian, graaf van Trauttmansdorf (1584-1650).
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
11 Christiaan IV.
12 De copie te Uppsala heeft: conceperant.
13 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: risu.
14 De copie te Uppsala heeft: magis.

conscientia morose satis ferunt. Sed talia inter socios friguscula facile sanat mutuae opis[1] indigentia.

De diplomate Hispanico pro Batavis nihildum intellexi. Si[2] quid comperero, scribam.

Ab urbe Taurinorum abiere Hispani eoque ostenderunt spem suam in seditionibus fuisse positam, quae paucorum supplicio repressae nihil efficere potuerunt. Aprilis 13 ad eam urbem se admoverant Hispani; ejusdem mensis die 25 discessere. Medio tempore tribus ex locis urbs pulsata machinis, sed et crebrae factae sunt eruptiones et pugnae, quippe cum in urbe essent sex Gallorum sociorumque millia, obsidentium vero equites plus ter mille, pedites plus decies mille; qui exercitus desperato obsidionis istius successu ad loca minora se retulit cepitque Astam novam et Pontem Sturiae.

Millereius[3] ad finem Belgicum bellaturus jam Samaram transiit, quam[4] nunc Somam vocant. Habere autem secum dicitur XV militum millia. Helvetiorum sex nova millia jam Burgundiam transierunt, ac cis paucos dies hic erunt.

Legi his diebus tomum tertium Veritatum Gallicarum contra Hispanicas calumnias[5] juvitque me frequens ibi Excellentiae vestrae cum merito honore mentio.

Lenem ad placidam senectutem Excellentiae vestrae domumque felicem seriis votis opto.

Excellentiae vestrae meritis ad perpetuum cultum obligatus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Maii 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alsenae 10/20 maij. A.^{o} 1639.

4095. 1639 mei 7. Aan V. Fabricius[6].

Pervenere iam nunc ad me, poetarum suavissime, poemata tua[7], quorum tam varia tamque iucunda lectione ita sum delectatus, ut et saeculi causa gaudeam ac privatim pro inscripta meo nomini parte gratias agam quantum possum maximas. Digna sunt tua omnia, quae coniuncta legantur, non tantum cum eruditionem

1 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: spei.
2 Van hier af is de copie te Uppsala met een andere hand geschreven.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 Verbeterd naar de copie te Uppsala uit: quem.
5 *Les Veritez Françoises opposees avx calomnies espagnoles, ov, Refutation des impostures contenuës en la Declaration imprimée à Bruxelles sous le nom du Cardinal Infant, & autres Libelles publiez en suite sur le mesme sujet. Par vn Gentil-homme de Picardie.* Troisieme Partie. A Beavvais. M.DC.XXXIX.
6 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 530. Antw. op no. 3908.
7 Voor de titel van dit werk en het aan Grotius opgedragen Liber II zie men resp. p. 1 n. 1 en p. 3 n. 1.

venerantium, qualis ego semper fui semperque ero, sed eruditissimorum virorum nominibus famamque iis dent et ab iis vicissim accipiant.

Revocasti me ad iuventutis meae memoriam, cum solebam severiora studia talia non praestando, sed conando interstinguere. Tantum hae tuae prolusiones dederunt nobis ingenii tui gustum, ut non dubitem, cuicunque te arti dederis, in ea mihi de te maxima polliceri.

Ego si quanti te aestimo aliter ostendere quam verbis possem, verbis non uterer.

Vale, vir nosci dignissime.

Tuus tibi obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, VII Maii MDCXXXIX.

4096. 1639 mei 7. Aan J.F. Gronovius[1].

Accipio jam nunc, Gronovi doctissime, et Casauboni epistolas[2] et, quam proxime Casaubonianas pono, tuam[3].

Casaubonianas inspexi misique illico ad librarium. Neque vero differre responsum meum, id est, gratias, quas pro jucundissimo utilissimoque munere debeo, donec illas recepissem legissemque aequum judicavi. Satis se commendat liber Casauboni ac tuo nomine. Ego vero eorum, quae in hac vita mihi felicia contigerunt, inter prima numero viro illi non minus pietate, probitate ac candore quam in immensum patente eruditione conspicuo carum me fuisse. Deinde in difficillimis temporibus me ipsius potissimum et eorum, quos ipse probabat, usum consiliis.

Ad ea ego tempora animum non tristis refero. Latratus autem illos, de quibus scribis, plane non curo, contra quos praesidium maximum est in boni propositi conscientia, deinde in ejus laudatore Casaubono. Quod si illi viro tanto non defuere obtrectatores, non jam dico in Ignatiano grege[4], sed apud Batavos nostros, quid mirum est, si nos tam praeclara vestigia secutos paria sequuntur? Ipse etiam Erasmus habet nunc ibi suarum virtutum admiratores; at certe, dum vixit, nullis minus quam suis fuit cognitus. Quare et ubivis potius locorum quam ibi potissimam aetatis suae partem voluit agere.

Haec autem dico, non quod non suum ponam pretium egregiis tuique similibus, quae ibi sunt, ingeniis, sed quod olim legendo, deinde et experiendo didicerim, ubique terrarum nullam frugem facilius provenire quam ingratorum hominum.

Brunium[5] nondum vidi neque de eo quicquam scio. Puteani fratres[6] satis ex operibus tuis te norunt suntque justi talium aestimatores; alioqui si opus fuisset, libenter indicis tibi praestitissem officium. Nunc cum id opus non sit, tamen, si quid agendum hic habes, en assiduus eorum appellator. Si vero, quod

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 530.
2 Voor de titel van dit werk zie men no. 4077, p. 274 n. 9.
3 Ontbreekt.
4 De Jezuïeten.
5 Jan de Brune de Jonge (1616-1649).
6 Pierre en Jacques Dupuy.

malim, ipse huc veneris, videbis me neque contractae olim Hamburgi amicitiae neque recentium tuorum in me beneficiorum immemorem.

Vale et ornare saeculum perge.

Meritorum tuorum non ingratus aestimator

H. Grotius.

Lutetiae, VII Maii MDCXXXIX.

4097. 1639 mei 7. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[1].

Hoochgeboren Doorluchtige Fürst,

Het is mij leedt, dat de occasiën bij mij niet en sijn soo groot geweest als wel de wille om dienst te doen aen mijnheer uwe Fürstelijcke Genades soon[2]. Ick houde het voor een seer groote eere, dat een prince van soo groote qualiteiten mij heeft bemint, ende de geringe diensten, die ick heb connen doen, aengenaem gehouden.

Sijne Fürstelijcke Genade is nu vertrocken nae Bourgogne, Lion, Genève, Basel ende Brisac, waertoe wij allegader, die hier sijn, sijne Fürstelijcke Genade goede reise hebben gewenscht ende noch wenschen bereidt sijnde en oock sijne Fürstelijcke Genade in sijne absentie soo veel te dienen als ons mogelijck sal sijn.

Ick heb oock eenige brieven geschreven aen voortreffelijcke personen, soo te Genève als te Straesburg, opdat door haere hulp sijne Fürstelijcke Genade conne sien wat te sien is, ende leeren wat nut is geleert te werden nae sijne hooge qualiteit.

Waerin ick vorder uwe ofte sijne Fürstelijcke Genade sal connen toonen mijn dienstebereid gemoet, sal sulcx aen mij niet laeten ontbreecken nochte oock om Godt te bidden,

Hoochgeboren Doorluchtige Fürst, dat het hem gelieve uwe Fürstelijcke Genade ende sijn gantsch Fürstelijck huis altijd te bewaeren, te segenen ende te meerderen.

Uwe Fürstelijcke Genade seer willige dienaer

H. de Groot.

Tot Parijs, den 7 May nieuwes stijls 1639.

Adres: Doorluchtige Hoochgeboren Fürst Johan Casimir, Palsgraef bij den Rhijn, Hertogh in Beyeren, van Gülick, Cleve, Bergen etc.

4098. 1639 mei 7. Aan A. Oxenstierna[3].

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg, Gallica 8-10. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Grotii Ep. ad dom. Suec.*, p. 28.
2 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, later Karel X, koning van Zweden.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 528; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 606.

Excellentissime atque illustrissime domine,

Apparuit hostes plus spei in seditionibus civium quam in vi adversus Taurinorum urbem sperasse[4]. Venerant ad urbem 13 Aprilis ad XII millia peditum,

4 Grotius heeft het nieuws over Turijn kennelijk ontleend aan de *Gazette de France*, dd. 5 mei 1639, no. 53: *Le siège de Tvrin levé par les Espagnols*.

equitum IV. Motus in urbe exstitit aliquid, sed duorum supplicio repressus est. Tum Hispani tribus ex locis urbem machinis verberare coeperunt. Sed cum crebris eruptionibus turbarentur, quippe cum sex millibus, Gallorum maxima ex parte, urbs esset referta, abiere illi die ejusdem Aprilis 25 versique ad retro sita cepere Pontem Sturiae et novam, quae dicitur, Astae urbem. Magnum hic nuntius gaudium regi[1] tulit, ita ut et febris ejus conspicuum in modum sit imminuta.

Ad ducem Vinariensem[2] eunt IV promissa ei millia. De pecunia ad novum militem e Germania et Helvetiis scribendum ei attributa centum millia scutatorum jam accepit.

Per absentiam Chavigniaci[3] significavi Labardeo[4] res Bannerii[5]: ab ipso Bannerio non minus quam a multis in Germania primoribus et civitatibus exspectari, ut Rhenum Dux transeat. Id si fiat, etiam Suediae reginam[6] curaturam, ut supplementa ad D. Bannerium veniant rebus magis gerendis sufficientia.

Dixit regi quoque id placere, ut dux trans Rhenum arma inferat. Dubitant tamen alii.

Ad finem Hispaniae itemque Belgicae nihildum agitur.

A Belgico fine rediit modo propinquus cardinalis[7] Mileraeus[8]. Renuntiat nihil agi posse ob infrequentem militem penuriamque et humani victus et pabuli.

Ab Ulma literae nuntiant res ibi satis trepidas. Est ibi suspicio in arcano morte affectum Goetsium[9].

Pontifici[10] mortem praedicunt astrologi, genus hominum, quod Romae et vetabitur semper et retinebitur. Id multorum spes metusque commovet.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res cunctas ad bonum dirigat christiani orbis, reginae Regnique Suedici ac tuae Sublimitatis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Maii 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4099. 1639 mei 7. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

1 Lodewijk XIII. De brenger van het nieuws was op 2 mei in Parijs aangekomen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
4 Jean de La Barde.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Christina van Zweden.
7 Richelieu.
8 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Urbanus VIII.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 530; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 607.

Multus per urbem sermo est de conatu cardinalis[12], ut regimen Galliae

12 Richelieu.

delphini[1] parlamentario decreto accipiat, si quid regi[2], de cujus valetudine non quae vellemus judicant medici, humanitus evenerit. Aiunt adsensisse fratrem regium[3], opposuisse se reginam[4] conquerentem, id si fiat, se vilem fore nec aliud sibi superfore quam reditum in Hispaniam. Haud dubium est, quin, si quid accidat tale, parlamentum Parisiense, cujus ab antiquo jus est regni regimen in pupillari regum aetate mandare, suffragaturum sit reginae odio rerum praesentium et ingenti pacis cupiditate.

Regis quoque animus per concionatorum orationes vehementer per hos dies ad pacis desiderium impulsus fuit. Dixit ei cardinalis, pacem si nunc velit rex, esse eam in regis potestate; ceterum si aliquantisper sustentet, obtineri pacem posse mansuram et regi et, si quid regi accidat, delphino. Id regis animum sedavit nonnihil.

Verum dici vix possit, quantopere et novorum, quae in dies crescunt, onerum et militaris licentiae omnium ordinum homines taedeat.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, florentem servet tuam Sublimitatem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Maii 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4100. 1639 mei 7? Aan N. van Reigersberch?[5].

Dat niet waarschynelyk te zyn, zonder alvorens te weten, of den Koning van Engelandt[6] zulks aangenaam mocht wezen; verhalende hoe eertydts de Koning van Spanje[7] zoodanige dienstbewyzen ontrent de Nederlandtsche beroerten den Keizer Maximiliaan[8] zeer qualyk had afgenomen.

1 De latere Lodewijk XIV.
2 Lodewijk XIII.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Anna van Oostenrijk.
5 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 208. Antw. op no. 4083? Het betreft de moeilijkheden in Engeland. Brandt-Cattenburgh vermeldt hierover: ‘In 't begin van Bloeimaandt wierd hij (Grotius) ondertast door eenige Schotten van aansien, in dienst onder Franschen, of Zweden zich niet zoude willen inlaten om de verwijderingen tusschen den Koning en de Schotten te helpen wegnemen?’.
6 Karel I.
7 Filips II (1527-1598).
8 Maximiliaan II (1527-1576).

4101. 1639 mei 9. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Non scripsi his proximis ad te vicibus, quia Amstelodamum per ferias eram profectus, ubi Vossium[2] repperi tertiana laborantem et tamen intentum editioni libri sui de Theologia Gentium et naturali[3], nostrum Barlaeum[4] vero jam a morbo refectum, Hoofdium[5] de editione historiae nostrae Belgice a se ab initio turbarum ad obitum principis Arausionensis Guilielmi conscriptae[6], et multos alios amicos tibi tuisque optime sane volentes.

Nunc ad intermissa ut redeam munia, hoc habe, architalassum[7] nostrum jam habere naves viginti, ad quas decem etiam aut amplius expectat ei classi imminens, quae et pecuniam et milites Dunkerkanis advectura creditur, et jam ipse ad extrema Angliae, qua Hispaniae objacet littora, se recepit. Veretur ipse, ne aut Angli in suas naves recipiant Hispanos milites aut sua classe tanquam praesidiaria reliquam tueantur, quare quid sibi eo casu agendum sit, rogavit. Nostri, si Angli praesidio eant, impetum in naves Hispanicas eum facere debere et, si Angli eos juvare velint, vim ab ipsis inferendam propulsare, si vero Hispanos suis navibus vehant, etiam Anglicas naves utpote hostem vehentes invadere debere censuerunt.

Interea scribit ex Anglia Ioachimius[8] legatum illic Gallorum[9] regis Angliae[10] ministris interminatum esse a parte regis sui belli denuntiationem, si Angli Hispanicam classem adversus faederatos suos Belgas auxilio aut ope juverint; quae res forte illos satis jam domi suae occupatos ab iis consiliis deterrebit.

Princeps[11] nudiusquartus Breda rediit, ubi quae extrui fecit munimenta jam satis ad vim arcendam valida repperit. Nunc ipse de expeditione sua sollicitus est, ad quam pecunia tarde confertur: Ordines Hollandiae decies centena millia florenorum iterum sument faenori, sed eam summam oneribus minime sufficere dicunt deputati.

Heri in Roterodamensi portu appulit navis quaedam, quae itineri ex Hispania in Brasiliam erat destinata, cujus se Batavi aliquot, qui operas in ministerium navis ponere cogebantur, compotes fecere caesis captisve aliis atque ita eam cum

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 23. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 4068 en 4069.
2 Gerardus Johannes Vossius.
3 *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641 (Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 283 no. 24).
4 Caspar Barlaeus.
5 Pieter Cornelisz. Hooft.
6 *P.C. Hoofts Neederlandsche Histoorien, Sedert de ooverdraght der Heerschappye van Kaizar Karel den Vijfden, op Kooning Philips zijnen zoon.* Tot Amsterdam, By Louys Elzevier. Anno 1642. Met Privilegie.
7 Maerten Harpertsz. Tromp.
8 Albert Joachimi, Staats ambassadeur in Engeland.
9 Pomponne de Bellièvre.
10 Karel I.
11 Frederik Hendrik.

armamentis et tormentis omnibus et captivis aliquammultis, quos inter et presbyteri esse dicuntur, intra praesidia nostra deduxerunt.

Praeteritis comitiis Graswinkelio[1] pro defensione maris liberi, quingentorum florenorum in singulos vitae annos pensio ex aerario Faederatorum persolvenda ob Ordinibus Hollandiae plurium suffragiis decreta est, sed ea lege, ut in potestate sit Ordinum is, quem scripsit, liber, nunquam - nisi valde me conjectura fallit - edendus.

Victoria inclyta Banerii[2] omnes hic refecit, illud vero dolet quod Turini obsidio Gallorum vires sit distractura quodque duci Vinariensi[3] non ea submittuntur auxilia, ut magnis in hostem copiis ire possit.

Uxorem tuam in singulos dies expectabimus; interea rogo, ut aliquando, ubi plus otii fuerit, eorum, quae illic geruntur, ex te fiam certior.

Vale, frater optime, a parentibus[4], uxore[5] et liberis meis[6] ac cum tuis omnibus salve.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, IX May 1639 nostris encaeniis[7].

In margine staat: Rogo has ad viduam Langeracensem[8] litteras per tuos curari jubeas, nisi eas Heufdius curaverit.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Mai.

4102. 1639 mei 9. Van N. van Reigersberch[9].

Mijnheer,

Hoe ick meer de werelt doorsien, hoe ick meer gelove, dat alle groote deurgaens sijn van één fatsoen, alleen letten (?) beginnen ende eyndigen van haerselven ende niemant soo veel en achten, dat sij darom haer voornemen van groter te werden, daertoe sij altijt trachten, souden willen veranderen ende niemant verder en estimeren als hij haer dienstych wesen kan, oock niemant verder en vreesen dan hij haer hinderen kan; ende darom is mijn gevoelen, dat beter is bij deselve een ontfangen leet te dissimuleren quam illud assequi, ut palam fiat quibus rebus

1 Dirck Graswinckel. Het betreft hier diens verweerschrift tegen *Mare Clausum*, Londini 1635, dat John Selden tegen Grotius' *Mare Liberum*, Lugd. Bat. 1609, geschreven had.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Alida Graswinckel.
6 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
7 De Haagse kermis of jaarmarkt.
8 Louise van Clermont d'Amboise, vrouw van Gideon van den Boetselaer, heer van Langerak († 1634), bij zijn leven Staats ambassadeur te Parijs. Wellicht staat een en ander in verband met de resolutie van de Staten-Generaal dd. 2 mei 1639 om aan Dirck Beugmans, kleermaker te Parijs, 193 gulden uit te betalen ‘ter saecke van geleverde rouw ten behouve van t'sterffhuys van den gemelten heer van Langerack sa.’.
9 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K73e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 554.

impares simus, bijsonder dewijle daerdoor best occasie kan werden gevonden om sijn leet te boven te commen. Dat is noch mijn opinie gelijck mede, al heeft het geen apparentie dat daerop houft te werden gedacht, dat alle retracten soo veel mogelijck behoren te werden gehouden ende daerbij persistere ick voor duplycke, uEd. voorts bedanckende van de continuatie van uEd. milde mededeelyngen, die ick voortaen sal gebruycken naer ick oordeele dat dienst connen doen.

Dat tot Dunckercke met de Spaense scepen niet alleen gelt, maer oock volck wert verwacht is seecker sijnde de cleederen alreede voor hetselve daer gereet. Maer in Engelant wert door den ambassadeur van Spaengiën[1] gehandelt, soh sc[r]iift den ambassadeur[2], om hetselve gelt ende volck met securiteyt in Engelse scepen off onder Engels convoy over te brengen, in welcken gevalle den admirael[3], die in zee daer mede tijdynge van heeft becommen, garen soude wesen onderrecht, hoe hij hem tegens de Engelse soude hebben te dragen, waerop de antwoorde niet difficyl behoort te vallen, hoewel Gentilis[4] cap. 9 in Advocatione Hispanica het anders schijnt te verstaen. Den gemelten admirael schrijft, dat hij al drientwintich scepen bij hem hadde ende daermede gynck naer Engelants eynde, soodat groote hope is van die kant.

Te lande oordeele ick met uEd., dat dit iaer, mits het verloop in Piedmont, weynych op de frontieren van Spaengiën ofte Vlaenderen te doen sal vallen. Evenwel spreeckt men hier van int velt te gaen ende haest, hetwelck oock nodych wesen sal, al ware het sonder intentie van yet aen te grijpen, om alsoo door diversie onse geallieerde te soulageren, die beter connen werden geholpen als den viant onse scepen aen alle oorden vreest, dan dat wij voor een plaetse liggen gecampeert. De heeren Staten tonen haer ernst het verschaffen van gelt tot den optocht nodych.

In de Sweetse saecke is noch niet verder gevoordert; den heer Spierynck[5] hem niet contenterende om te vervolgen de avance van de ses geconsenteerde maenden solliciteert consent tot ses andere, daerdoor het eene met het andere difficylder wert gemaeckt. Iovinianus[6] recommandeert het eerste, waertoe een van Numerianus'[7] volck hem heeft geseyt de hant te willen houden, hoewel Scarinus[8] niet bekent en maeckt Golilas[9] daeraen is gelegen, hetwelck hij totnochtoe niet goet heeft gevonden. Gert[10] meene ick desen morgen met ernst te

1 Don Alfonso de Cardenas, Spaans resident in Engeland.
2 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats gezant in Engeland. Zie voor de bedoelde brief Addenda. De woorden: 'soh ... ambassadeur' staan in de tekst in cijfer: 2.20.100. 33.12.6.1100.5.32. 121 met op de voorlaatste plaats een codeteken dat niet in druk is weer te geven. In margine staat met andere hand: soh sc(r)yft den ambassadeur.[aant.]
3 Maerten Harpertsz. Tromp.
4 Alberico Gentili (1522[aant.]-1608), Italiaans jurist, schrijver van *Alberici Gentilis Ivriscons. Hispanicæ Advocationis Libri Dvo. Ad Illustriss. Excellentiss. Dn. Don Baldassarem, A Zvnica, Cathol. Maiest. Legatvm. Cum Indice Capitum, Rerum & Verborum*. Hanoviæ, Apud hæredes Gvilielmi Antonii, M.DC.XIII.
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
7 Codenaam voor Amsterdam.
8 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft er boven geschreven 'N. Reig.'.
9 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft er boven geschreven 'H. de Groot'.
10 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft er 'Sp.' boven geschreven.

spreecken, maer wat sal het baten soo lange niet is geprovideert? Ende in der waerheyt soo sleept die saecke te lange tot ten grooten schade ende dangier van die het raeckt, waerop ick blijde ben dat Golilas voor het toecommende sal letten sijnde niet altijt apparent, dat Vilmerus[1] h(u)lpe sal connen bieden.

Dus verde geschreven hebbende ben ick geweest bij Aelianus[2], die mij seyt den persoon, die hij bij Sophi[3] hadde gesonden[4], wederom is gecommen ende goede tijdynge brengt van Felix[5], dat is, dat hij de helft van sijn achterstellen sal vinden bij den heer Spierynck wt de subsidiën bij de heeren Staten-Generael te betalen ende de ander helft van den heer Salvius[6] wt de penyngen, die Vranckerijck in Mey ofte Iuni sal betalen.

Nader daerop insterende repeteerde wel hetselve, doch begeerde niet, dat ick uEd. soude schrijven sooveel Salvius aengaet van sijn Gestreng. te hebben verstaen, maer alleen soude aenroeren als van een ander gehoort, soodat ick mercke daerin vacilleerde ende geen vasticheyt kan sien, waeraen wij ons sullen hebben te arresteren. Evenwel sal uEd. wel doen als uyt sijn selven bij den heer Salvio te vernemen hoe het daermede staet, opdat geen verder tijt in onseeckerheyt werde verloren.

Met monsieur Heufd[7] seyt te wesen verdragen, dat, soo haest de croone Sweden de reeckenynge approbeert, monsieur Heufd oock van gelt, al is het niet ontfangen, scheyden sal. De assignatie op het subsidie van Vranckerijck hout hij voor de beste. Dock alles is maer voor het gepasseerde, vragende voor het toecommende antwoort met wel yet seeckers als mondelynge met den heer rijxcancelier[8] daerin te connen constitueren, dat evenwel wederom een in Sweden sent ende aenneempt sorge daervoor te willen dragen. Doch daerop alleen sal het niet moeten aencommen, want dese difficulteyten geschapen sijn te groijen.

Den heer Spierynck heeft voor woensdach commende sijn Hoocheyt[9] te tracteren met een van de gedeputeerde ter Generaliteyt uyt elcke provintie ende daerbij eenyge van de hooft-officieren, deselve met vier weecken te vereeren ende de gemeente eenyge oxhooffden wijn wt te doen scheynken tot vierynge over de groote victorie bij den heer generael Bannier[10] becommen, welck huys, als egalerende in het rijck van Sweden dat van de Oxensterns, sijn Gestreng., soo ick mercke, met dese actie souckt te obligeren ende sijn selven daerbij oock wel te stellen, die twee van de hare hebben onder de vijff[11] die het rijck nu regieren.

Wat mij voorgecommen was van den tour, die aen den heer Ionsson[12] alreede

1 Vilmerus = Vilmarus, codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft er ‘St. Gen.’ boven geschreven.
2 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
3 Codenaam voor Zweden.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Pseudoniem van Grotius.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Frederik Hendrik; zie no. 4083, p. 285 n. 1.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm, Gabriel Bengtsson Oxenstierna en - als plaatsvervanger van de rijkskanselier - Axel Banér.
12 Samson Johnson, hofpredikant van de koningin van Bohemen; zie no. 4093, p. 303 n. 3.

was gespeelt ende men voor hadde noch te spelen, hebbe ick uEd. over acht dagen geschreven[1] ende mede wat consideratiën ick daerin hadde, maer verder resolverende den gemelten Iansson, gelijck mij docht door de vrienschap, die uEd. mij hadde gerecommandeert ende die ick als een christen aen een vremdelynck schuldych was, alles bekent te maecken, is het soo gevallen, dat hij preoccuperende den heer rentmeester Doubleth[2], soo hij daertoe bij hem quam, verhaelde de heele historie van de aenspraecke bij Rivet[3] aen de coninginne[4], die Ianson sulckx hadde bekent gemaeckt, gedaen ende hoe hij Rivet met goetvinden van de coninginne daerover heeft aengesproocken ende niet min c(on)fuys gemaeckt als ick in uEd. regardt in presentie van den ambassadeur van Polen[5] dede, waermede, alsoo Rivet bekent te verde te hebben gesuspiceert, den slach, die sij voorhadden, ick meene sal wesen gebroocken. Den heer Iansson heeft van alles den heer aertsbiscop[6] geadviseert ende in forme, gelijck het schijnt aengeleyt te sijn, om sijne Eminentie daermede bij reflexie te quetsen. Het schijnt mede den heer aertsbiscop, naer luyt de brieven, die den heer Iansson daervan heeft, van yemant anders uyt dese quartieren al te voren van dien aenslach was geadviseert, van alle hetwelcke uEd. de particulariteyten ex authentico sal connen hooren, warom ick mij daertoe sal relateren, gelijck mede tot hetgene uEd. bij den heer Spierynck sal werden geschreven[7] aengaende de omstandycheden van de victorie van den heer Bannier.

Wt Engelant hebben wij niet als dat alles ontrent den conynck[8] seer dier is ende een voer hoy sessendertych guldens wert vercocht.

Op de ambassade naer Polen ende Denemarcken[9] sal dese weecke werden geresolveert ende mogelijck dat elck conynck[10] dinstinctelijck sal werden besonden, alsoo den conynck van Denemarcken wert geseyt niet goet te vinden dat en passant soude werden aengesproocken.

Vandage hebbe ick hier en passant gesproocken commende van Hamburch naer Vranckerijck, Asterius[11].

Monsieur de Strada[12] maeckt het leger in Picardiën groot ende seyt nu is aen het marcheren naer den viants lant; waermede sal eyndyngen, alleen hierbij

1 No. 4093.
2 George Rataller Doubleth (1600-1655), rentmeester van de Espargne.
3 De theoloog André Rivet.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
5 Andreas Rey. Hij had in 1637 de Republiek bezocht; zie dl. VIII, p. 760 no. 3366.
6 William Laud.
7 No. 4103.
8 Karel I.
9 Zie no. 4093, p. 302 n. 3.
10 Wladislas IV (VII) van Polen en Christiaan IV van Denemarken.
11 Codenaam voor ‘Stella’. Grotius heeft er boven geschreven: ‘Stella’. Bedoeld wordt Johannes Tilmanus Stella, secretaris van Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant te Hamburg.
12 Godefroi d'Estrades.

vougende, dat voorleden saterdach in de Mase is gebracht een Spaens scheepken[1] gemonteert met 12 stucken, hetwelcke naer Canariën soude voeren een cruysheer[2] met 9 geestelijcke, maer alleen gemant sijnde met XV Spaengaerts; hebben 12 Nederlanders die lange in Spaengiën gevangen hadden geseten ende op dit schip waren gestelt tot assistentie van de Spaengaerts hetselve in de see vermeestert, waerdoor de geestelijck(en) van hare reyse verde sijn versteecken ende de Spaense te meer in diffidentie gebracht van ons volck niet te gebruycken. Van Constans'[3] reyse ben verwondert niet te horen.

Desen 9 Mei 1639.

Ick hadde vergeten te seggen, dat hier advysen commen, met wat fondament weet ick niet, dat den marquys van Brandenburch[4] de Cleeffsche landen aen den conynck van Spaengiën[5] soude hebben vercocht voor sevenhondertduysent; distintelijck wist men niet te seggen, off rijxdaelders off cronen, ducaten ofte, dat seer veel schilt, pistolen.

Dat de cancelerie van de Pals haer style van cancelerie heeft verandert ende in plaetse van te voren den naem van Spaengiën nu gebruyckt die van den keyser[6], gelooven die van het huys van den cheurvorst[7], ende meenen somyge, dat is om Spaengië, die met Engelant wercken wil, min obstacel te geven.

Dat den cardinael-infante[8] Piccolomini[9] met sijn volck oock assistentie van andere officieren aen den conynck van Engelant heeft gepresenteert, schrijft de heer Ioachimi mede uyt Engelant, ende heeft desen Staet om het regiment van den heer Coryn[10] niet te ontblote(n v)an al sijn officieren eenyge aen den conynck moeten excuseren; soo souckt men ons qualijcker te stellen.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Maij.

1 *Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c. 1639.* no. 20: 'Wt Rotterdam den 10 May. Eergisteren is alhier opgebracht een Prijse, gemonteert met 16 stucken, meest Metael, gheladen met Oly, Rosijnen ende andere Coopmanschappen: Dito Prijs is van Napels na de Canarische Eylanden gevaren, ende aldaer gehuyrt wesende van den Heer Generael Don Louys Ferdinando de Cordua, Gouverneur van den Coninck van Spaengien over de voorsz. Canarische Eylanden om hem van Tenerif na eenighe andere plaets te vervoeren, zijn met hem inghegaen verscheyde Gheestelijcke personen ende andere, tot in de 30 met veel Bagagie: De Matrosen op 't selve Schip zijnde 12 in 't getal, resolveerden op hare reyse 't Schip te vermeesteren, ende voor goeden Prijs in dese Landen te brenghen.'
2 Don Luis Fernández de Córdoba y Arce.
3 Pseudoniem van Maria van Reigersberch.
4 Friedrich Wilhelm van Brandenburg (1620-1688).
5 Philips IV.
6 Ferdinand III.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Don Fernando.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 George Goring.

4103. 1639 mei 9. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijn Heere saluitt,

Ul. aengename van den 30 passato[2] is mij wel geworden; bedancke mij voort advis ende bidde daermede te continueeren.

Wat sonsten wegen den jongst door heer feltmarschal Banners[3] Excell.[cie] erhoudenen victorie van novellen ingecoomen hebben Ul. medegaende t' ontfangen[4], sonsten paseert hir niet sonderlings dan Ul. godelijcker protectie anbevehlende verblijve

U.L. Dienstwilligen
Petter Spieringc Van Norshollem

Haag den 9 maij A.[o] 1639.

P.S. Ick hebbe voor ettelijcke daegen uyt Sweden ordre becomen om aen uEd. te betaelen 7000 rd. uyt de geconsenteerde 6 maenden Hollandtsche subsidiën. De reste vermeene ick sal door den heer legaet Salvius[5] aen uEd. betaelt worden.

Overmorgen vermeijne ick een solemnele vreuchdeveest te houden wegen de voor verhaelde victorie wegen sijne Ex.[cie] Banier.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 16 may.

4104. 1639 mei 11. Van Chr. Deichman[6].

Vir nobilissime, legate magnifice,

Ab eo die, quo te Francofurti omnium quod sciam, primo postremoque vidi, amavi, colui, tanto tui desiderio abreptus nihil gratius mihi contingere posse arbitratus sum, quam si tua tam insigni et praeclara conversatione perfrui potuissem. Et quo diutius ea destitutus et propemodum ab ea remotus fui, eo magis ardor ille animi et sci(ent)iarum ac virtutum tuarum incendium me abripu(it).

Interea commodum accidit, quod filius meus Christophorus a generosissimo comite et heroe Hoditzio[7] ad ducem Vinariensem[8], illum Germaniae nostrae archistrategum, ablegaretur. Iussi eum sine tuo iussu nec palatii tui limina praeterire nec Lutetia, totius Galliae oculo lumineque, sine tuo vel assensu vel consilio

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Bedoeld wordt diens overwinning bij Chemnitz. Vgl. no. 4084, p. 287 n. 2.
4 Ontbreekt.
5 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
6 Hs. Leiden, UB., coll. B.P.L. no. 749. Eigenh. oorspr. Christoph Deichmann (1576-1648), kanselier van Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
7 Zdenko, graaf van Hoditz, officier in Zweedse dienst.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

excedere, antequam meo nomine ad aras tuas et lararium sacrificium suum obtulisset. Ille multo, quam id inter negotia et muta epistola fieri posset, explicatius

patriae nostrae et imprimis Saxoniae et in ea utriusque militis statum, progressum, vires nec non spem hactenus de pace sed frustra conceptam recensebit. Quod si igitur Excellentia tua non dedignetur submissam animi et officiorum meorum oblationem patriaeque statum ex filio meo intelligere, obsecro, ut eum sibi favore suo eximio commendatum habeat, consilio auxilioque iuvet et sibi quam certissime persuasum habeat se id totum insigni sua benevolentia in me ipsum contulisse. Ego vero sedulo contendam, ut qualicunque gratitudinis officio pensare possim.

Vale, Belgarum decus, et Deo ac reipublicae patriae diu aeternumque ac feliciter salve

abs tuae Excellentiae addictissimo
Christophoro Deichman IC.

Hamburgi, Cal. Maij Anno 1639.

Onder aan de brief met latere hand: Ex. Domino Hug. Grotio legato Parisiis.

4105. 1639 mei 12. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

L'ordinaire passé ne m'a rien apporté de vous, ce qui me met bien en peine, craignant que le payement de l'argent que le sieur Heuf[2] me doit ne se prolonge encor d'avantage, vos deux sepmaines de terme estant desià passées et la troisième s'en va finir, à mon gran regret, qui suis icy enveloppé parmy tant de difficultés. Je me console néantmoins que le samedy prochain auquel iour vint l'ordinaire de France m'apportera quelque bonne nouvelle que i'atten avec impatience.

Thurin est bien pressé par le prince Thomas[3], et ailleurs Pondestura et Villeneufe auprès d'Asty pris, et Moncalvo assiégé, les Espagnols tenant par ce moyen bloqué Casal et par eau et par terre et si est ce néantmoins que nous ne sçavons que les François facent gran résistance ayant tant d'ennemys au dedans et dehors.

La peur que ceste diversion n'empêche l'avancement de monsieur de Veymar[4] en Allemagne, car les François estans une fois battus en Piedmont on en pourra envoyer 6 ou 8^{m} hommes par la vallée d'Avost en Bourgogne et en mesme temps les impériaux d'un costé et les petis cantons de l'autre par la Suisse, qui hormis Berne ne leur disputera trop le passage.

D. Sormiento[5] est à Friburg y attendant 3^{m} Suisses que les alliez avec Espagne ont promis à condition qu'on leur donne six mois de paye par advance et que pour les Bernois ils ayant un libre passage vers la Bourgogne en quoy les Espagnols travaillent à cest'heur tant qu'ils peuvent.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Antonio Sarmiento de Acuña.

Les Grisons ne veulent permettre que leur gens qui sont dans les forts de

Rhin passent dans le Milanois conforme ce qu'on les en recerche dont les Espagnols sont fort dégoustés et Leghanes[1] les menace de ne vouloir plus payer leur trouppes. Les deux agents[2] aussy qui sont à Coire sont si mal avec eux qu'un d'eux nommé Casati a dit tout haut vouloir plustost avoir à faire aux Turcs qu'aux Grisons qui par tant de despits receus des Espagnols panchent à un soulèvement général dans le pays quelques ans conseillant de séquestrer ces deux agens tant que leur[s] ambassadeurs[3] ne sont de retour car on les détient dereschef soubs d'autres prétextes à Barcellone. Il seroit temps que la France fait revivre sa faction, au moins pour faire une diversion en la Valtoline, qui soulageroit un peu le Piedmont. Mais ie ne sçay d'où vint que chez nous tout va si lentement, en donnant loisir à l'ennemy de se servir du temps que nous devrions employer à nostre advantage.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

le vostre

Marini.

De Zurig, ce 2/12 de May 1639.

A Ravensburg se trouvent beaucoup des officiers impériaux consultans ensemble des affaires du Rhin. On dit que Göz[4] y doit estre amené pour luy faire son procez devant l'armée, si la desfaite de Marazin[5] n'en empêche l'execution.

l'atten de vous la suitte des affaires en Angleterre et si nous sommes bien ou mal avec elle pour sçavoir come me comporter envers le résidant Olivier[6] qui sera de retour icy, estant autrement fort mal affectioné contre nous.

In dorso schreef Grotius: 12 May 1639 Marin.

4106. 1639 mei 12. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

Ick en can niet naelaeten den brenger deses, monsieur Appelboom[8], die mij voor desen door seer ernstigh schrijven van d'heer rijcxcancellier[9] is gerecommandeert geweest, op t'hoogste te recommanderen, te meer alsoo ick hem van een eerlijck gemoed ende tot ons seer genegen heb gevonden. Sijne E. meening is hem in Den Hage te onthouden ende leerende hetgunt aldaer te leren is, dat seer veel is, soo

1 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
2 Francesco Casati en Antonio Biglia.
3 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 172 n. 2.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Rudolph von Morzin (Morasin, Marazini).
6 Oliver Fleming.
7 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.
8 Harald Andersson Appelboom (1612-1674).
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna; zie dl. VIII, p. 320 no. 3094.

om de regiering aldaer als om t'abbord van de tijdingen van de gantsche werelt, sich bequaem te maecken om in Sweden, alwaer sijne vader[10] secretaris

10 Anders Haraldsson Appelboom.

is van de coninginne[1] in de cancellerie gebruickt te werden. UE. gelieve hem sijnen goeden raed mede te deelen.

Uwer Ed. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Tot Paris, den 12 May 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant in s'Gravenhage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 12 Mey 1639 vyt Paris commendatitia.

4107. 1639 mei 13. Van J.A. Salvius[2].

Wohl Edler Gestrenger Undt sonderss hochgeehrter Herr Vester Ambassadeur,

Wass bisshero notables nach Übergang dess herrn Feld Marschallen Baners[3] über den Elbstrom passiret, wie durch Göttliche Verleihung neulichst abermahlen bey Chemniz denen Kayserlichen Undt Ligistischen eine stattliche victoria aberhalten worden, auch wass officirer und gemeine soldaten damahlss gefangen, dass werden E. Excell. auss meinem hiervorigen[4] sampt denen beygefügten im truck gefertigten relationen sonder Zweiffel nunmehro Vernommen haben.

Aniezo will abermahlen auss Unterschiedlichen Vonn Altenburg, Leipzig und andern ortten eingekommenen schreiben fast glaubwürdig Verlauten, ob solte ermelter herr Feld Marschall bey Rotenhauss im Böhmen dem General Marazini[5] Zustendig nicht allein uffs neüe 4. Kaysserlichen regimenter überfallen, ruinirt undt getrenneten inn 16 standarn nebenst den Marazini selbst, dessen Weib[6], Kinder[7] sampt einem grosen Schaz, so eingepachet nacher Wien wegfertig gestanden, sondern auch Pirna inn Meissen oberhalb Dressden mit sturm Undt sölglichen auch Leütmariz, Aussig Undt Tezsche bekommen haben dass also der enden grose furcht. Ess were der Churfürst Vonn Sachssen mit Marazini nicht allerdings zufrieden, dass Er die sachen bey Chemniz nicht besser inn obacht genommen, weren fast derentwillen inn harte wortt gerathen, unterdessen hette der herr Feld Marschal auf schiffen Viel Volck über die Elbe gesezt, dahero mann Vermuthet, dass es uf Alt Dresden gemeint sein möchte.

1 Christina van Zweden.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Beantw. d. no. 4146. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 No. 4084. De bijgevoegde ‘relationen’ ontbreken.
5 Rudolph von Morzin (Morasin, Marazini); zie no. 4117, p. 333 n. 5.
6 Sabina Sylvia Wrzowzin von Wrzowetz.
7 De namen van zijn kinderen zijn mij niet bekend.

Vonn Herzog Bernhardss F.G.[8] hat mann, dass Sie den 17/7 April Zu Brisach gesund angelanget, undt mit lösung der stuck uff den wallen undt der musquetaden

8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

salve empfangen worden, hetten darauf so balden den obrist Rosa[1] mit einer parthey Thann berennen, Undt so lang blocquirt halten lassen, biss die artillerie folge undt würden seine Fürstliche Gnade mit einer schönen wohl mundirten armée Zu ross und fuss sich ehister tagen im felde praesentiren. Brisach, wie berichtet, seye schon über 2. Jahre proviantirt und mit 22. Compagniën starck zue fuss Unter Commando dess obristen Hattsteinss[2] besezt.

So schreibet mann inn gleichem, dass die Aidgenossen inn der Schweiz noch beysammen könden sich schwehrlich Vergleichen; keine theil wolle seine opinion fallen lassen.

Die Kaiserliche raiss nacher Prag, ist uf den 2. May angestellt gewesen, wegen einkommender schlechten posten aber biss uf den 15. Eiusdem Verschoben worden, mann Vermeint, sie werde wohl gar Zuruck bleiben.

Weiters berichte Ich E. Excell. mit anderer gelegenheit, Verbleibend nebenst Göttlicher gnaden bewahrung

E. Exc. dienstbereitwilligster alleZeit
J.A. Salvius m.p.

Hamburg, 3 May Anno 1639.

Postscriptum: Terminus solvendi subsidii Gallici 5/15 Mai cedit; nec tamen adhuc quidquam de ventura pecunia hic percepit Dn. legatus d'Avaux[3]. In eo jam tertium male servatur foedus.

De pace hic jam altum silentium, Curtio[4] reditum potius parante quam ut eam solam clausulam /nondum reconciliati/, in qua cardo praeparatoriorum vertitat, expungat e salvis conductibus.

Rex Daniae[5] comitia in regno celebrat, tranquillus procedente Banerio; caetera, dubius ut multis videtur.

Boven aan de brief staat: Zu. H. Grotium.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 31 may.

4108. 1639 mei 14. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime domine,

1 Rheinhold von Rosen.
2 Philipp Eustachius von Hattstein.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Ferdinand Siegmund Kurz.
5 Christiaan IV.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 179. Gedrukt *Epist.*, p. 505. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Ex literis Excellentiae vestrae datis postridie calendas Maii[7] dolens intelligo eas, quas 23 Aprilis dederam, literas[8] non perlatas suo tempore. Miseram eas more solito ideoque spero jam emerserint.

Quod si placet Excellentiae vestrae indicare mihi aliquem Hagae, qui sit, ad quem meas literas posthac mittam, praescriptum sequar; interim optans felicem

7 Ontbreekt.
8 Ontbreekt.

Excellentiae vestrae hanc rusticationem, quae neque negotiis[1] obstitura est et valetudini, ut spero, conferet aliquid.

Fama de D. Bannerii[2] victoria crescit indies multumque hanc aulam exhilarat regis[3] etiam ex eo leniore morbo. Addunt multi captum[4] et Friburgum et hostilium machinarum[5] LX.

Dux Bernhardus[6] ipse quidem Brisaci est eamque urbem munit fossa depressa in pedes octo aliisque operum egregiis. Interim copiae ejus, quae in comitatu Burgundiae circaque eum sunt, dedito sibi Hippolyti oppido nunc Thanum oppugnare incipiunt. In id plus peditatus et machinas exspectant, dum Guebrianus[7] arces subigit, quae propter Salinas[8] sitae. An in Germaniam progressurus sit dux, quod maxime rebus expediat, dubitare adhuc cogimur nulli interim, quo id obtineri possit, parcentes labori. Sed foederatorum non idem sibi proponentium id malum est, quod consiliis saepe diversis agantur.

De Erlachio[9] domum revocando siquid dictum ab Helvetiis est, ea blandientium, non se obligantium verba fuere. Trans Alpes hostium consilia Augusta Taurinorum in spem tantum seditionis nequicquam assultata in Casale verti videntur captis jam, quae circum sunt, oppidis Asta et Monticalvo et sic aditu ad Casale Gallis vix sperabili.

Batavorum validam in freto Morinorum esse classem etiam nos hic discimus.

In Scotia intermortuae plane partes regiae aliis exemplo tractis, qui diutissime[10] perstiterunt terrore. Rex interim Britanniae[11] nobilitatem Anglicam pecunias rogat, duos autem praecipuos eorum, qui puritani vocantur, metuens, ne factionis capita fierent, in custodiam dedit. Externorum opera ad tollendum hoc dissidium oblata quamvis spernitur.

Helveticae tamen protestantium civitates ad Britanniae regem scripsere tempori convenientia. D. comes Licestrius[12] in Anglia adhuc subsistit ibi quoque non inutilis, quippe tranquilliorum consiliorum auctor, Hispanicae magnitudini infestus.

Ego pluris hic duci arbitror captivitatem Casimiri principis[13] quam principis Ruperti[14] libertatem, nisi Anglia negotium hoc calide urgeat, cui tamen rei non favent tempora suspectis in Anglia Gallis, quasi qui Scotos, veteres socios suos, foveant.

Bellum hic maxime in Italiam fertur. Ivere eo[15] ex Languedocia VIII pedi-

1 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: negotia.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Lodewijk XIII.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: multum.
5 De copie heeft een onbegrijpelijk: Madrinarum.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
8 De copie te Uppsala schrijft: Silonas, en laat ‘propter’ weg.
9 Johann Ludwig von Erlach.
10 De copie heeft abusievelijk: dulcissime.
11 Karel I.
12 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Jan II Kazimierz.
14 Ruprecht van de Palts.
15 De copie heeft abusievelijk: iicere illuc.

tum Gallorum millia, equites octingenti. Aliae item ex Delphinatu et Provincia copiae. Quid Millereius[1] ad Belgicum finem acturus sit, nondum liquet, Cardinalis Riceliacus eodem se translaturus dicitur.

Bisterfeldius[2] hic est et me convenit; quaerit, an ad Transilvaniae principem[3] missuri sint Suedi. Dico ego rem fore facilem, si appareat, quid is princeps propositi habeat. Fatebatur sequius[4] suspicandi ex ipsa mora injecta negotio causae esse aliquid. Sed id diluebat sincero principis studio ad juvandas per Hungariam res protestantium. In exsilium acti antehac in Vallem Telinam vi rediere. Tum vero in propinquo copias habet Hispanus validas coercendis Rhaetis, si forte manu militari in possessionem se Vallis Telinae velint reponere.

Mitto Excellentiae vestrae responsum satis triste D. Luthmaro[5]. Is quando electoris titulum impetrare non valet, id agit, ut pro principis Palatini nomine ponatur nomen domus Palatinae, quae simul fratres quoque et sorores et agnatos comprehendat.

Deus, illustrissime domine, det Excellentiae vestrae cuncta salutaria.

Excellentiae vestrae ad omnia officia sacratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Maji[6] 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alsena 14/24 may 1639.

4109. 1639 mei 14. Aan Christina van Zweden[7].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Redit ad Augustam Majestatem tuam tribunus Souchius[8], vir, quantum ex sermonibus actibusque cognovi, ingenio ac prudentia supra militem valens, Augustae autem Majestati tuae omnique rei Suedicae optime ex animo volens.

Non dubito, quin sicut antehac Majestati tuae suam fidem operamque approbavit, ita idem porro sit facturus putoque ei et quae credita sunt antehac et his majora non tuto tantum, sed et cum publica utilitate maxima posse credi.

Hoc ipsum caeteraque, ut bene veniant regiae Majestati tuae, Deum, serenissima ac potentissima regina, domina clementissima, ex animo precor.

Tuae Augustae Majestatis obedientissimus subditus
H. Grotius.

1 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
2 Johan Heinrich von Bisterfeld.
3 Georg I Rákóczi.
4 De copie heeft abusievelijk: sepius.
5 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
6 Zowel in de uitgave der *Epist.* als in de copie staat Februarii; verschrijving voor: Maji.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 530.
8 Louis Raduit de Souches; zie over hem dl. IX, p. 696 n. 7.

Lutetiae, 4/14 Maii anni 1639.

4110. 1639 mei 14. Aan J. de la Gardie[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Cum ob virtutes plurimas, maxime vero fidem in regnum Suedicum industriamque in rebus agendis tribunum Souchium[2] magni merito faciam, tum eo etiam facio pluris, quod ex beneficiis tuae Sublimitatis et creverit et crevisse se libenter fateatur. Neque vero dubito, quin Sublimitas tua opus suum sit tutatura virumque nec indignum nec ingratum porro ornatura, quod ipsum e re fore regni Suedici confido ac confidere me testor libenter Deumque rogo, Excellentissime et illustrissime domine, ut reginae[3], regno tuaeque Sublimitati cuncta det prosperrima.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Maii 1639.

4111. 1639 mei 14. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Et fidem D. Souchii[5] in rem Suedicam et acre parque magnis negotiis judicium satis praedicare non possum.

Injuriam tamen fecissem, non tam ipsi quam regno Suedico, nisi ei libenter admodum summarum virtutum testimonium reddidissem. Scio quidem ipsum et factis suis et sermonibus satis posse nosci neque dubito, quin ut talis jam innotuerit Sublimitati tuae.

Ego tamen, quod mei est officii, reticere non debui esse in eo et Gallici ingenii vigorem et Suedici constantiam, rarae felicitatis temperamento. Quare non tam commendatione mea quam votis eget, ut cuncta etiam ipsius ministerio, excellentissime et illustrissime domine, bene regno, bene reginae[6], bene Sublimitati tuae proveniant.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Maii 1639.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 530. De Zweedse veldmaarschalk Jacob Pontusson de la Gardie had op 14 november 1638 een aanbevelingsbrief voor Louis Raduit de Souches aan Grotius geschreven; zie dl. IX, no. 3846.
2 Zie over hem dl. IX, p. 696 n. 7.
3 Christina van Zweden.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 531; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 607.
5 Louis Raduit de Souches; zie dl. IX, p. 696 n. 7.
6 Christina van Zweden.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4112. 1639 mei 14. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

In Augustam Taurinorum non videntur praecipue directa fuisse Hispanorum consilia, sed tantum an quid ipsis utile, quae in urbe est, fratrum duorum[2] factio ferre possit. Ceterum Casalis obsidionem videntur animo agitare capta jam et Asta et Monticalvo.

Transiere Alpes Gallorum equitum octingenti, peditum octo millia ex Languedocia; alii milites ex Delphinatu et Provincia eodem mittuntur. Ita illuc versae sunt Gallorum curae ac vires, ut alibi nihildum agatur.

Quid moliturus sit ad finem Belgicum Mileraeus[3], nondum liquet.

Fuit apud me Bysterfeldius[4], quaesivit, an missura esset aliquem Suedia ad Transilvaniae principem[5]; id enim et Gallos percunctari, ut quid sibi faciendum sit, possint decernere.

Dixi intellexisse me non alienam a mittendo esse Suediam, modo clare conspici possit principis illius propositum; metuendum enim esse, ne fama duntaxat oblatarum societatum frui velit, ut ab imperatore[6] commoda quaedam obtineat. Quam suspicionem ipse non carere quidem suis rationibus fatebatur, sed tentabat eam diluere, tum ex studio ejus principis ad tutandas per Hungariam res protestantium, tum quod non expediret ipsi in offensas Turcici sultani[7] incurrere. Haec tamen non talia sunt, ut me incepto[8] per tot ambages negotio securum esse patiantur.

Doleo valde magis magisque accendi Anglorum Scotorumque dissidia; horum vero affectionem ita cuncta Scotiae invadere, ut etiam qui regias partes tutati fuerant coacti sint, nisi exsulare et bonis exui vellent, addere se insanientibus. Hamiltonius[9] a Scotis accusatus ut patriae contemtor scripto[10] se purgavit sincerumque suum pro pace laborem demonstravit.

Anglorum procerum eorum, qui puritani vocantur, duos eminentissimos[11] et capita haud dubie futura partium, si quid in Anglia motus exsurgeret, in custodiam dandos rex[12], dum Eboraci substitit, censuit. Idem rex epistolas misit ad regni sui nobiles pecunias ab ipsis mutuas rogans. Quae ratio faciendae pecuniae, citra conventum parlamentarium libertatis quam regis amantioribus quibusdam non placet.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 531; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 608.
2 Tommaso Francesco, prins van Carignano en kardinaal Maurizio van Savoye.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 Johann Heinrich von Bisterfeld.
5 Georg I Rákóczi.
6 Ferdinand III.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘intacto’.
9 James (1606-1649), markies - later, in 1643, hertog - van Hamilton, graaf van Arran, graaf van Cambridge; op 30 mei 1630 nam de Zweedse koning Gustav II Adolf Hamilton in dienst op voorwaarde, dat hij 6000 man met zich mee zou brengen. Na in Duitsland aan de strijd deelgenomen te hebben keerde Hamilton in september 1634 naar Engeland terug.
10 Welk van Hamiltons geschriften het hier betreft, heb ik niet kunnen uitmaken.
11 William Fiennes, burggraaf Saye, en Robert Greville, baron Brooke.
12 Karel I.

Scripsere ad eundem regem Helvetiorum protestantium civitates pacem ei internam commendantes etiam ob publicum Europae bonum. Agere sincere eos arbitror. Verum ego id non magis profuturum puto quam operam ad pacificandum oblatam a Daniae rege[1] et ab Arausionensi principe[2], a rege autem non acceptam aliena in suorum regnorum negotiis arbitria recusante.

Dux Vinariensis[3], ut puto, Brissaci est etiamnunc: militibus ejus dedidit se Hippolyti oppidum. Nunc Thannum iidem obsident. Arces autem quaedam circa Salinas Guebriano[4] cessere. Brissacum munitur profunda fossa operibusque aliis.

Rhaeti legati[5] in itinere sunt. Interim turbatur in Valle Telina ingressis eo per vim quibus exsilium indictum fuerat et Hispano non tenues copias proxime eam vallem habente ad impediendos Rhaetos, si armis eam possessionem velint repetere.

Difficilem puto fore compositionem inter viduam Sabaudam[6] et pupilli[7] patruos controverso tutelae jure. Tamen in id laborari a pontificis[8] ministris audio.

Militis regii mira hic est licentia. Sub ipsas Lutetiae portas spoliantur de die viatores ne dissimulata quidem, ut fieri solebat, figura raptorum, qui tamen impune id ferunt. Tum vero ob novas gravesque capitationes et hac aliisque urbibus decedunt.

Deum rogo, excellentissime et illustrissime domine, det reginae[9], regno[10] tuaeque Sublimitati felicia omnia.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Maii anni 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4113. 1639 mei 14. Aan N. van Reigersberch[11].

Myn Heer de Aardsbisschop[12] is kloek en incorruptibel zoo is ook de Bisschop van London[13], die nu het Schatmeestersampt bekleet. De gematigde Godtgeleert-

1 Christiaan IV.
2 Frederik Hendrik.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
5 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
6 Christine de France, hertogin van Savoye.
7 Carlo Emanuele II van Savoye.
8 Urbanus VIII.
9 Christina van Zweden.
10 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.
11 Ged. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 209, 211, 225. Antw. op no. 4093; beantw. d. no. 4125.
12 William Laud.
13 William Juxon (1582-1663).

heit van de Engelschen, volgende de overeenstemming der Oude Kerken, is naar myn gevoelen de beste, en de plechtigheden, zonder welke een groot deel van het volk niet wel kan in achting voor den Godsdienst worden gehouden, lydelyk. De redenen, waarom myn Heer de Aardsbisschop 't gevoelen, dat by Hollandt is veroordeelt, begunstigt, is niet uit zucht van personen, maar die reden, die ik terstont heb gezegt, die alle dagen meer en meer haar werking zal doen in alle Landen by verstandige personen.

Wat Johnzon[1] aangaat, hy is Theologus prudens et probus, zoo heb ik hem te Hamburg gekent, en my zeer genegen, dat voor een goet deel oorzaak is van zyn bediening, die hy nu heeft. Dat van hem en my gezegt word, is een puure logen, waarvan deze eeuw niet dan te vrugtbaar is, inzonderheit by verkeerde Godtgeleerden. In tegendeel heb ik aan hem verhaalt de twistreden, die ik gehad heb met Ruarus[2] en anderen van die bende; en de vruchten, die ik by dezelve heb gedaan; waar van ik veel zouw konnen zeggen. Maar waar toe dat? De geschiedenis van den slinkschen toeleg tegens Johnson had ik hier verstaan uit Bysterfeld[3]; die my daarby heeft gezegt, dat de Weduw van den Koning van Bohemen[4] op zulk eene vermaninge heeft gezegt, dat zy zich wel zoude wachten wederom te zenden zulk een persoon, haar toegezonden by den Koning van Engelandt[5] en den Aardsbisschop, voorts dat zy en hare kinderen[6] genoeg waren onderwezen in den Christelyken Godsdienst, en geen gevaar liepen van zich te laten vervoeren. -------- Dat hy gezegt heeft op het stuk van Christus Godheit, dat de bewyzen van Calvinus zoo heel vast niet gaan, is wel gezeit, alzoo Calvinus op die stof is quaad gekeurt by de Roomschen en Lutherschen, als hellende te zeer aan de Arriaansche manieren van spreken. Ende hoe ik die zaak, waar in ik my wel zal wagten diep te gaan, als wetende dat zy boven myn verstant is, meer onderzoeke, hoe ik meer vinde, dat die genen, die op de overeenstemming van de oudtste Kerken niet passen, meer en meer voordeel dagelyks geven aan nieuwe gevoelens, zoo van Socinus[7] als van anderen, &c. Ik heb aan Bysterfeld gezeit, dat het puure misduidingen zyn, waar door men dien eerlyken man beschuldigt, dat zulks uit zyne brieven my is gebleken. Gelyk het loffelyk is voorzigtigheit te gebruiken, zoo moet men zich ook niet te veel slaven maken van onkundige menschen. Velen onder schyn van vrindschap zoeken eerlyke personen een vrees aan te jagen, en van goede ondernemingen tot het beste van de Christenheit af te trekken.

Ik houde voor zeker, dat het lang ophouden van myne betaling niet komt uit

1 Samson Johnson; zie no. 4093, p. 303 n. 3.
2 Martinus Ruarus; zie over hem dl. VIII, p. 832 n. 4.
3 Johann Heinrich von Bisterfeld.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 Karel I.
6 Karl Ludwig, Elisabeth, Ruprecht, Moritz, Luise Hollandine, Eduard, Henriette Marie, Philipp, Sofie, Gustav.
7 Faustus Socinus (1539-1604); zie over hem dl. IV, p. 5 n. 1.

gebrek van geldt, maar uit oogmerk van my iets te doen doen, dat buiten reden is, waarom ik my daar tegen zal kanten, en, zoo ik hoop, alles met kloekmoedigheit en gedult te boven komen.

4114. 1639 mei 17. Aan M. Ruarus[1].

Sunt, interdum, vir eruditissime, fortunata quaedam infortunia, qualia mihi nonnumquam evenerunt. Ac nunc etiam in libris, quos ad me bis misisti. Nam prior eorum congeries, quae periisse credebatur, paullo ante hanc secundam ad me pervenerat, eiusque partem alteram retinueram mihi, partem alteram Mercerio[2] dederam.

Legi omnia: reperi non pauca cum iis, quae ego in meos usus observaveram, consentientia; dissidentia ab iis quaedam, sed, quod maximi facio, plena omnia iis monitis, quae ad emendandam vitam valent plurimum: cuiusmodi scriptorum cara hoc saeculo est annona.

Missa posterius congeries eorundem librorum iam nunc ad me pervenit, cum uno, quem non videram, libro, Ethices compendio[3], in quo multa sunt docta, multa ad vitam utilia. Nimis in quibusdam ἀριστοτελίζει. Verum hoc ipsum quoque deprehendisse, sed morte praeventum emendare nequisse ex praefatione disco[4].

Huius libri alterum exemplum mihi meisque retineo. Mercerio dedi alterum. Caeterorum vero librorum, quos jam videram, exempla dedi V.N. Theophilo Mileterio[5], qui olim inter reformatos partium prope dux, nunc dogma de iustificatione et piorum operum ad salutem necessitate multis libris defendit[6] invictus adversus offensas. Est discipulus Cameronis[7].

Altera exempla missorum posterius librorum dedi D. Cordesio[8], presbitero moderatissimarum in religione sententiarum, cuius cura nobis Hincmari et Cassandri dedit opera[9].

Gratias autem tibi ago pro duplici liberalitate, tam meo quam aliorum, qui ista acceperunt, nomine. Si quid a me vicissim proficisci poterit tibi aut iis, quos amas, carum, semper expositum vobis erit.

Deo, quod me duobus, quorum ad vos fama pervenit, periculis eripuit, sicut

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 529; *Ruari Ep. Select. Cent.* I, p. 201. Geadresseerde is de sociniaan Martin Ruarus (1589-1657).
2 E. Mercier.
3 Joh. Crellius, *Prima Ethices elementa in gratiam studiosae juventutis, opus posthumum.* 1635.
4 Door Petrus Morscovius, 28 augustus 1635.
5 Théophile Brachet, sieur de La Milletière (1588-1665).
6 Zie no. 3917, p. 12 n. 15.
7 John Cameron († 1625), filosoof en theoloog. De woorden: 'Est ... Cameronis' ontbreken in de *Ruari Ep.*
8 Jean de Cordes (1570-1642), bibliofiel te Parijs.
9 *Hincmari Opuscula et epistolae ... Accesserunt Nicolai PP.I. et aliorum ejusdem aevi quaedam epistolae et scripta* ... Lutetiae Parisiorum, 1615, en *Georgii Cassandri Opera quae reperiri potuerunt omnia* ... Parisiis, 1616.

gratias agere debeo, ita te mihi ea in re esse adiutorem multum gaudeo.

Tetigerunt me vicissim vestra mala, quibus utinam levamenti aliquid per me evenire possit. Quod si opera mea non est ad eam rem, quam vellem, efficax, preces certe ad Deum pro vobis confido irritas non fore.

V.N. Juanicium[1] optimumque Hirtenium[2] amo, ut certe debeo, meque ab ipsis mutuo amari et credo et gaudeo et facio magni. Exigua sunt pro animo quae eis exhibui animi mei testimonia. D. Pelsius[3] scio ea est bonitate, ut, si qua in parte solari vestras calamitates possit, non sit id omissurus.

Tuus ex animo

H. Grotius[4].

XVII Maii MDCXXXIX, Lutetiae.

4115. 1639 mei 18. Van J.A. Salvius[5].

Illustrissime domine,

Curtius[6], legatus caesareus, aliquandiu Gluckstadii haesit, seu vero morbo seu tristicia detentus ob non succedentem regis Daniae[7] coniunctionem, successus autem Banerii[8] et, ut alii volunt, diminutam caesaris[9] gratiam.

Is pridie per Werdenhagium aant. tria mihi significari fecit: primo, iniunctum sibi, ne tractatum pacis plane abrumperet, quaerens, quid ego nomine regis[10] Sueciae[11] facere vellem; deinde, se iturum quidem iam Viennam, sed ut nuncii hinc inde tuto commearent, salvos a me conductus postulavit; tertio, se rationem liberationis Dn. Gustavi Horn[12] Viennae, quod[13] ego praeterita aestate per duces Lauenburgicos[14] ab eo rogavi, habiturum.

Respondi me etiam servaturum tractatus pacis in integro. Si pacata agere et scribere vellet, habituros eius nuncios itinerum securitatem. Sed, quia hactenus mera hostilia tractavit, iam autem discedit, ut nihil, nisi nominetenus, pacati videam,

1 De Pool Pawel Iwanicki.
2 Joachim Hirthenius, die zich later Pastorius noemde; zie dl. IX, p. 515 n. 1.
3 Paulus Pels, Staats agent te Danzig.
4 De ondertekening ontbreekt in de *Ruari Ep.*
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
6 Ferdinand Siegmund Kurz.
7 Christiaan IV.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ferdinand III.
10 Salvius heeft in de tekst het woord ‘regni’ verbeterd in ‘regis’.
11 Bedoeld wordt Christina van Zweden.
12 Gustav Karlsson Horn.
13 Salvius heeft het woord ‘quod’ verbeterd uit ‘quam’.
14 Franz Albrecht (1598-1642), Julius Heinrich (1586-1665) en Franz Karl (1594-1669), hertogen van Saksen-Lauenburg.

non posse me eo modo securitatem promittere. Si Hornii rationem habuerit, habituros nos Salis[15], Waerthii[16], Marazini[17] Bucheimbii[18] et caeterorum,

15 Hans Wolf, baron von Salis.
16 Johan van Werth.
17 Rudolf von Morzin (Morasin, Marazini); zie no. 4117, p. 333 n. 5.
18 Adolph Puchheim.

apud nos captivorum. Creditur ergo binis navibus regiis Danicis iturus[1] Dantiscum, atque inde per Poloniam ad imperatorem.

Banerius scribitur post victoriam Kemnizensem, capto Marazino cum uxore[2], liberis[3] et preciosiori suppellectile, quatuor regimenta caesarea in Bohemia sub comite de Fürstenberg[4] caecidisse et Croatos sub Hoffkirkio[5] egregie depexos dedisse: nunc autem post impositum Albi pontem ad Pirnam, in viscera Bohemiae penetrare.

Rex Daniae a comitiis sui regni nondum rediit. Alia nunc non occurrunt calamo digna.

Valeat et faveat

E.S. observantissimo

J.A. Salvio m.p.

Hamburg, die 8/18 maii A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Iunii.

4116. 1639 mei 19. Van I. Jasky[6].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Diutius quam par fuit et mea in Excellentiam vestram observantia postulare videbatur scribendi officium intermisi. Hoc vero nec ex oblivione debiti mei aut alia de causa, sed potius defectu materiae factum; satius enim duxi inclusam Excellentiam vestram meo pectori religioso cultu observare et animo complecti quam intempestive adire. Post longum ergo silentium iam erumpere et has qualesquales testes devotissimae meae erga Excellentiam vestram observantiae mittere volui.

Nos nec plena pace fruimur nec in bello versamur, sed hoc agimus, ut bellum declinemus et fructu pacis vere uti possimus. Hoc est libertate commerciorum. Quae subinde turbatur et ab infami corrogandae pecuniae fame mercatoribus alias satis afflictis invidetur. Batavi, qui ut in aliis in rebus sic in mercatura omnibus nationibus merito praeferuntur, hanc quidem restaurare conantur, an pari successu qua prudentia brevi videbimus.

Mittunt consulem Ambsterd. Biker[7] ad regem Daniae[8] abrogatum ergo grave illud vectigal, quod nuper transeuntibus fretum suum mercibus imposuit. Si hoc obtinet,

1 Door Salvius verbeterd uit ‘iturum’.
2 Sabine Sylvia Wrzowzin von Wrzowetz.
3 De namen van zijn kinderen zijn mij niet bekend.
4 Friedrich Rudolf, graaf van Fürstenberg, Oostenrijks legeraanvoerder.
5 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
6 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer no. 556, 19. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4170. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk persoon in zijn vaderstad Danzig.
7 Dr. Andries Bicker. De bezending heeft echter geen doorgang gevonden; zie no. 4093, p. 302 n. 3.
8 Christiaan IV.

huic et nostris non parum consulet et hoc quidem magis, si nostrum negotium teloniarium composuerit ad quod ab Illustrissimis Ordinibus destinatus

esse dicitur. Ut aliae regiones pro religione - quod speciosum nomen multis irreligiosis bellis iam praetexitur - arma sumunt, sic magna pars Septentrionis pro teloneo si non armis, certe voce et scriptis pugnare videtur. Comitia regni in 5 Octobris indicta an nos liberos a teloneo, quod serenissimus rex noster[1] in portu nostro exigere vult, pronunciabit aut ad id solvendum condemnabit, tempus docebit.

Cosaci, qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem, rursus coacto agmine rebellarunt sic, ut quinque cohortes militum a rege conscribantur in supplementum exercitus in ipsos missi.

Quo successu Bannerius[2] multa oppida electoris Saxoniae[3] occuparit, Excellentia vestra melius nobis novit.

Nihil ergo addam, nisi humillimas preces, ut locum, quem mihi inter clientes suos Excellentia vestra benevole concessit, conservare dignetur et me credere velit

sui observantissimum clientem
I.K.D. Jasky mpp.

Dantisci, 19 Maii A.^{o} 1639.

4117. 1639 mei 19. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

I'avois espéré que le samedy prochain auquel iour vient l'ordinaire de France m'apporteroit le contentement depuis si long temps attendu, mais à ce que ie voy par la vostre du 3 courrant[5] i'en suis encor bien esloigné, puisque les descomtes estant conclues, l'argent ne comparoit pas encor et monsieur Heuf[6] sans doute cerchera d'autres excuses. Ie ne sçay certes quoy faire me trouvant parmy tant de perplexités que ce retardement me cause, et me fait perdre tout le crédit icy. A un homme de moyen ce seroit dure de manquer de son gage par trois ans quasiment, tant plus à moy qui à cause de ma charge ay ruiné ma femme[7], prie seulement Dieu qu'il me donne la patience de pouvoir surmonter toutes ces difficultés sans ruiner ma santé.

Les advis ordinaires portent que le gran chancelier[8] est attendu à Stetin, ce que Dieu veille, car à son retour en Allemagne i'espère d'estre un peu mieux traitté que par le passé, si au moins on voudra recognoistre mes services et la fidélité que ie conserve à la Suède, maintenant son honneur et réputation à mes despens.

Les affaires d'Italie ne vont pas encor bien, conforme vos advis portent, car

1 Wladislas IV (VII) van Polen.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Ontbreekt.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Allessandra Paravicini Capelli.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

l'ambassadeur de Savoye[1] m'escrit tout le contraire, et craint que les François n'y remédient trop tard. Après la perte de tant de places Asty et Moncalve sont pris par les Espagnols, qui ayans fait tant de progrez en ces quartiers sans férir (?) coup s'il faut ainsi dire, ores veulent retirer l'armée à se reposer un peu et laisser les François qu'ils se lassent et consument dans les chaleurs d'Italie.

Les députés Grisons[2] sont arrivez à Gènez de retour d'Espagne et traitteront de nouveau en Alexandrie avec Leghanes[3] qui les y a appellés et en peu de temps nous sçaurons l'effect de leur négotiations. Il est temps que la France face bientost esclater sa faction aux Grisons, autrement elle sera doutée.

Quelques-uns croyent que le duc Bernard[4] fait estat d'attaquer les villes du Lac de Costance, ce qui est bien une entreprise de conséquence, mais elle sera dure et consumera beaucoup d'argent et de gens. Tempus reliqua aperiet. Nous attendons ce que ferons les petis cantons avec les impériaux qui font de gran provisions ès villes du Lac et toutes sont bien garnies de gens.

Au reste ie vous remercie très affectueusement de vos bons offices envers monsieur Heuf et en attendray l'effect avec le prochain ordinaire, qui peut-estre me contentera mieux. Dieu vous conserve en toute sorte de prospérité et moy en vostre bonne grâce qui suis passionnément, monsieur,

vostre serviteur redevable
Marini.

Nous avons icy des advis de la prise de Marazin[5] et du comte de Schlik[6].

De Zurig, ce 9/19 de May 1639.

In dorso schreef Grotius: 19 May 1639 Marini.

4118. 1639 mei 21. Aan L. Camerarius[7].

Illustrissime domine,

Cum scirem regem[8] a S. Germani vico discedere velle Chantiliacum, deinde porro Compendium, quo vicinior sit exercitibus ad Belgicum finem bellum gesturis[9], mori

1 Niet geïdentificeerd.
2 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
3 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Rudolph von Morzin (Morasin, Marazini). Over zijn gevangenname bestond onzekerheid. De *Gazette de France*, dd. 11 juni 1639, no. 69, p. 301: 'D'Amberg, ledit jour 16 May 1639 ... Il se trouve de plus en plus une grande varieté au bruit de la prise du General Maracini, & celui de la défaite du Comte de Furstemberg ne continüe pas. On croid que ce qui avoit donné lieu à cette premiere nouvelle est que les Süedois en une escarmouche ont fait prisonnier un Colonel nommé Maracini, parent de ce General'. Vgl. no. 4107.
6 Heinrich Schlick († 1650)
7 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 180. Gedrukt *Epist.*, p. 531. Ludwig Camerarius was Zweeds ambassadeur in Den Haag.
8 Lodewijk XIII.
9 De copie te Uppsala heeft: gesturus.

morem gerendum censui, ut ipsi valedicerem, quod feci heri, simulque ei redditam valetudinem, quam valde prosperam esse et dicebat ipse et vultus

sermoque solito expeditior testabantur, gratulatus sum et praelii ad Chemnitium historiam[1] ipsi particulatim exposui, cujus cognitione multum laetabatur dicens omnia reginae nostrae[2] bona abs se ut sua sentiri amicitiae constantis ac foederis jure.

Quaerebat item de Praga, ecquid haberem certi. Ego qui sollicite semper caveo, nequid temere affirmem, ut fides mihi[3] apud regem constet, dixi nihil de ea compertum mihi, sed, cum urbs sit vasta magis quam munita, credibilia mihi, quae de ea prosperis rumoribus vulgabantur. Ostendi, quantae spes hanc victoriam sequerentur, ita tamen ut metum quoque non demerem, si Gallassius[4], Hatzfeldius[5], forte et Piccolominaeus[6] recollectis animis viribusque Bannerium[7] assultarent aut includerent, nisi alia[8] quoque ex parte negotium daretur caesarianis, quam ob rem orare me non modo curaret praestari ea, quae duci Vinariensi[9] promissa essent, sed etiam eum excitaret ad arma trans Rhenum ferenda magna successus[10] spe ob infensos Austriacis multarum civitatum animos.

Rex de civitatibus ostendebat se credere ac pridem res per Germaniam non fuisse nobis luculentiores. Piccolominaeum non iturum quidem dicebat contra Bannerium, sed missurum eo copiarum suarum partem. De duce Vinariensi facturum se quicquid posset[11].

Nuntii a pontifice[12] extra ordinem huc veniunt duo[13], alter ad pacem commendandam, alter ad tollendas illas, quae Galliae cum Roma intercedunt, controversias.

Exercitus rex in his partibus tres[14] habet sane speciosos. Millereius[15] ad Ayram est non longe a Teruana, habet sexdecim peditum, quatuor equitum millia. Accepit tamen damni aliquid improspero excursu Gassionum[16], id duobus notis fortitudine ducibus nomen est. Ad Luxemburgicum finem duodecim ferme peditum, tria equitum millia habet Feuquerius[17]. Castilionaeus[18] autem pares his copias habens iit versus S. Quintini oppidum, ubi hostile agmen apparuit. Cum et rex

1 De copie heeft: victoriam. Het ‘ipsi’ vóór ‘particulatim’ wordt erna abusievelijk herhaald. Zie voor de overwinning bij Chemnitz no. 4084, p. 287.
2 Christina van Zweden.
3 Dit woord ontbreekt in de copie aan het begin van een nieuwe regel.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 De copie te Uppsala heeft: aliqua.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 De copie heeft abusievelijk: successionis.
11 De copie heeft: possit.
12 Urbanus VIII.
13 Ranuccio Scotti (1597-1666). Hij kwam om de vredesonderhandelingen te bevorderen. De andere extraordinarius nuntius was Federico Sforza, vice-legaat te Avignon. Deze kwam een pauselijk geschenk voor de dauphin overhandigen. Scotti en Sforza werden op 17 juli te Saint-Quentin door de koning in audiëntie ontvangen.
14 Dit woord ontbreekt in de copie.
15 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
16 Jean Gassion (1609-1647), Frans bevelhebber.
17 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
18 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

ipse et cardinalis[1] sed ad illum limitem promoveant, dubitari non debet, quin magni aliquid agitetur[2]. Quod si cum Batava classe classis se regia sub archiepiscopo Burdegalensi[3] conjunxerit, dabitur in Flandriae maritima aliquid moliendi occasio, dum Angli, id alioqui impedituri, domesticis malis distinentur, bellum tamen parantes adhuc magis quam gerentes. Iidem Angli si praesidio esse volent venientibus ab Hispania Dunquercanis, cogentur Batavi vim illis opponere; quod haud dubie velit Hispanus[4].

In Italia jam nihil Gallis restat praeter Casale, cui famem facere hostis conatur, Taurinorum urbem et Pignerolum[5], ubi jam Gallorum sex millia transiere Alpes, sequentibus et aliis. Duce Longavillano[6] progredi jusso[7], cum dubitaret, an pergendum sibi esset post exemtam periculo[8] urbem Taurinorum, rex dixit[9] se in has partes intra menses quinque non rediturum.

Comes Licestrius[10] huc rediturus est. Conduxit[11] enim aedes mihi pervicinas. Ei priusquam decederet, rex placere[12] sibi dixerat principem Casimirum[13] cum principe Roberto[14] commutari, si idem Ferdinando[15] placeret. Sed qui res hic gubernant, quod cum ipsis ea de re actum sit nihil, verbis talibus regis, ut non praemeditatis, pondus ac vim detrahunt. Verum ejus rei quis futurus sit successus, tum apparebit, ubi venerit huc Licestrius.

Labardius[16], Chavigniaci[17] propinquus ac minister praecipuus legati honore ad Batavos it. Per hujus Chavigniacique absentiam, quis externorum negotiorum curam sit accepturus, intenta exspectat[18] aula. Propositum regi fuit, si pecuniam ad eam rem dare velit, posse colligi exercitum ad sexdecim millia, sub cujus tutela Clivia et Juliacum eisque vicina hinc Leodici, inde Westfaliae loca liberentur ab insessione caesarianorum aliorumque. Sed cum talis exercitus futurus sit neutrarum in bello partium, non placet id regi, qui sibi scribi militem mavult[19].

Vidua Mantuana[20] dicitur Montisferratense territorium clam alienasse in Hispanum accepta ab ipso vicissim Cremonensi ditione, quae Mantuanae est vicinior. Quin ejus feminae animus ad Hispanum vergat, dubium non habetur.

1 Richelieu.
2 De copie heeft: agetur.
3 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
4 Philips IV.
5 De copie heeft foutief: Pignardum.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 De copie heeft foutief: iussâ.
8 De copie heeft een onbegrijpelijk: pericundo.
9 De copie heeft: dicit.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels ambassadeur te Parijs.
11 Dit woord is in de copie weggelaten.
12 De copie heeft foutief: placare.
13 Jan II Kazimierz.
14 Ruprecht van de Palts.
15 Ferdinand III.
16 Jean de La Barde.
17 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
18 In de copie staat abusievelijk: exspectata.
19 In de copie staat: vult.
20 Maria Gonzaga (1609-1660).

Imperator[1] contra testamenti tabulas pupilli ducis Sabaudi[2] tutelam cardinali Sabaudo[3] ac principe Thomae[4] permisit, et quae urbes Pedemontanae ditionis se illis dediderunt, in eam jurarunt formam.

Bavaricae copiae circa Donavertam coeunt sub Glenio[5] et Mercio[6] ad XIII millia. Vinarienses post S. Hippolyti oppidum, Francimontium quoque et Novum Castellum ceperunt et Lotharingicos quosdam milites in comitatum Burgundiae irrumpere parantes damno affectos repulere[7]. Guebrianus[8] modicas arces apud Salinas cepit, Lilerium autem Flandriae oppidum Millereius. Thanum adhuc a Gallis obsidetur.

Deus Excellentiam vestram domumque ejus ab omnibus malis intactam[9] servet.

Excellentiae vestrae perpetuo cultu advinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Maii 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alphena 20/30 Maij st.^{o} 1639.

4119. 1639 mei 21. Aan Willem de Groot[10].

Ferme uno tempore accepi literas prope anno distantes, quas primo Maji hujus anni[11], et quas calendis Iunii anni hunc praegressi[12] dederas. Brunaeum[13] autem, cujus hae faciunt mentionem, non vidi. Sed libros, quibus ista vetus epistola aderat, pertulit alius.

Wassenarii libros[14] jam compactos apud me habeo. Inter multa supervacua sunt utilia non pauca. Borrius[15], ut mihi dictum est Amstelodami cum essem, donaverat mihi libros post tomos duos, quos habeo. Sed id munus ad me nunquam pervenit. Velim tamen habere.

1 Ferdinand III.
2 Carlo Emanuele II, zoon van de in 1637 overleden Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 Kardinaal Maurizio van Savoye.
4 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
5 Gottfried Huyn, graaf van Geleen († 1657).
6 Franz, vrijheer van Mercy.
7 De copie heeft: recuperavere.
8 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
9 De copie leest: infractam.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 883. Antw. op no. 3610 (dl. IX, p. 343); beantw. d. no. 4137.
11 Ontbreekt.
12 No. 3610.
13 Johan de Brune, de Jonge († 1649), zoon van Isaac de Brune en Johanna Junius.
14 Nicolaes Jansz. van Wassenaer. Over zijn *Historisch Verhael* zie men dl. IX, no. 3425, p. 42.
15 Pieter Christiaensz. Bor; zie no. 3610 dl. IX, p. 343, en n. 6 aldaar.

Berkelius[1] hic mortuus est. Ea res et tot aliorum amicorum mortes commonefaciunt me meae mortalitatis. Velim autem incertum diem antevertere editione eorum, quae habeo, ut quantum possim juvem post victuros. Quare omnino velim Annales[2] meos quamprimum emendate edi, sed non ab iis hominibus, qui ea, quae continentur, ante editionem studio partium sint vulgaturi et hic editionem, quod credibile est, impedituri. Rogo igitur, quaeras virum bonum, cui credi hoc depositum possit.

Cupiam et Anthologiam[3] edi, in qua vulganda minus periculi est: nulli gravis est percussus Achilles[4]. Blavium[5] video nostrorum operum non esse appetentem. Itaque theologica, quae complura habeo, item de Iure belli ac pacis[6] aut hic aut in Anglia edenda mihi erunt.

D. Vossio[7] opto valetudinem meliorem et ὠκυτοκίαν librorum, quos parturit nimis jam diu, non suo, sed obstetricantium vitio. Optima precor et D. Hoofdio[8] et D. Barlaeo[9] plurimumque me ipsorum meritis obstrictum agnosco libens.

Res Batavas auguror mari bene ituras. Terra nihil magni exspecto hoc quidem anno. Prudenter fecit classis praefectus[10], quod eos, sub quorum imperio est, consuluit de quaestione satis implicita.

Minas in Anglos Galliae neque puto tam destricte enuntiatas fuisse quam ad vos perscriptum est neque ab Anglis metui, ne Galli mare transeant. Scoticam autem defectionem jam nunc faveri a Gallis putant.

Rem pecuniariam video apud vos non minus quam ubique terrarum esse impeditam. Ab usuris illis sortem mergentibus serum quidem, sed magnum malum praemetuo.

Digna est quae historiarum memoria conservatur, non tamen sine exemplis, Batavorum illorum audacia, qui nec capti potuere capi, et ostenderunt Martem esse ἀλλοπρόσαλλον.

Si Graswinckelio[11] pro isto opere[12] dati sunt annui floreni quingenti, quid mihi Hollandi prosolvent pro Antiquitate reipublicae[13], pro Imperio in Ecclesias

1 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs, zoon van Reinier van Oldenbarnevelt en laatste afstammeling in mannelijke lijn van Johan van Oldenbarnevelt. Jacob liet zijn bezittingen na aan Cornelia de Groot, hetgeen een proces ten gevolge had; zie no. 4243 en Hs. Den Haag, ARA., arch. Hof van Holland, Civiele Sententien, anno 1642 no. 76.
2 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
3 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
4 Vgl. dl. VIII, p. 536 en n. 9: nulli gravis est percussus Achates.
5 Dr. Johan Blaeu († 1673).
6 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac paci libri tres*; Ter Meulen-Diermanse, no. 565.
7 Gerardus Johannes Vossius.
8 Pieter Cornelisz. Hooft.
9 Caspar Barlaeus.
10 Maerten Harpertsz. Tromp.
11 Dirck Graswinckel.
12 Het betreft hier de weerlegging van *Mare Clausum*, dat Selden in 1635 had geschreven tegen Grotius' *Mare Liberum*, Lugd. Bat. 1609.
13 *Liber de antiqvitate reipvblicae Batavicae: auctore Hvgone Grotio, Fisci Hollandici, Zelandici & VVestfrisici Aduocato.* Lvgdvni Batavorvm Ex Officina Plantiniana Raphelengij, MDCX; Ter Meulen-Diermanse, no. 691.

et Ecclesiasticos[1], pro Mari libero[2], pro Jure civili Batavico[3], pro Summa ipsorumpot estate contra socios defensa[4]? Nimirum malam gratiam persolverunt nec aliud exspecto a corruptis factione aut metu animis. Posteritas tamen, ut puto, et mea merita et illorum ingratos in me animos agnoscet. Librum autem Graswinckelii non prodituram et ego arbitror.

Bannerii[5] certe magnificae res sunt. Pro duce Vinariensi[6] laboramus.

Ab Augusta Taurinorum ad Casale versae sunt hostium vires ac consilia. Milleterius[7] non longe a Teruanna est, Feuquerius[8] in Luxemburgico fine. Castilionaeus[9] jam hinc abiit suum et ipse ad Belgicae finem habiturus exercitum.

Vale, mi frater, et nos, ut facis, ama.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 21 Maji 1639.

Velim de exemplis duobus dissertationum duarum de Caena[10] huc mittendis sis memor.

Heinsianarum in Novum Testamentum[11] partem jam accepisse se scribit Opitius[12]. Velim et ego habere quicquid haberi potest, quo celerius parem mea.

Literas, quas 26 Martii pro Losecatio[13] scripsisti, nunc demum per ipsum accipio. Non est immemor affinitatis et quicquid possum ejus causa in promtu est.

1 Wellicht is bedoeld de door o.a. Grotius in 1617 opgestelde *Verclaringhe vande Heeren Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt, waeromme hare Mo. Ed. toe-kompt, Kerckelijcke Wetten te maecken*. In s'Graven-Haghe. Anno 1617.
2 *Mare libervm sive de ivre qvod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio.* Lugduni Batauorvm, Ex officinâ Ludovici Elzevirij. Anno M.DI.IX; Ter Meulen-Diermanse, no. 541.
3 *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd. Beschreven by Hugo De Groot.* In s'Graven-Hage, By de Weduwe van Hillebrant Iacobsz. van Wou. 1631; Ter Meulen-Diermanse, no. 757.
4 Het posthuum verschenen *De imperio svmmarvm potestate circa sacra*. Lvt. Paris. MDCXLVII.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleryae, maarschalk van Frankrijk.
8 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
9 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
10 *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638; *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item an semper communicandum per symbola. Secunda editio correctior.* Anno Domini 1639.
11 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur, Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
12 De Duitse dichter Martin Opitz.
13 Hendrik van Losecaet; de brief van Willem de Groot ontbreekt.

4120. 1639 mei 21. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[1].

Hoochgeboren Doorluchtige Fürst,

Ick heb met behoorlijck respect ende dancbaerheit ontfangen uwer Fürstelijcke Genade brief van den 24 Martii[2] blijvende uwe Fürstelijcke Genade soo daervoor als voor veele bewesene faveuren, ende noch veel meer voor soo genaedige aenbiedinge van continuatie van sijne Fürstelijcke [Genades] goede wille ten hoogste geobligeert. Ben oock blij dat den geringen dienst, die ick niet soo seer gedaen heb als wel gesocht te doen aen uwe Fürstelijcke Genade ende mijn Hoochgeboren heer uwer Fürstelijcke Genades soon[3] in 't vertroosten over de swaericheit denselven overgecomen, niet onaengenaem en is geweest, waerdoor ick mij verplicht houde te arbeiden om meerder dienst te mogen doen siende, dat de geringen soo goedertierelijck werden aengenomen.

Uwer Fürstelijcke Genades heere soon is nu in Burgundiën van meninge sijnde van daer sich te begeven door Lion, Genève, Basel nae 't leger van mijnheer den hertogh van Wimar[4], 't welck een goed schole is voor jonge princen.

Wij hebben Godt seer te dancken, dat soo wel uwe Fürstelijcke Genades heere soon als mijnheer den hertogh van Wymar wederom becomen hebben haere vorige gesontheit, dewelcke den goede Godt haer lange gelieve te bewaeren tot vordering van het gemeene beste der christenheit ende sijns naems eere.

Waer ick uwe Fürstelijcke Genade ofte mijnheer desselfs soon eenigen dienst sal connen doen, sal ick mij niet alleen daertoe verplicht, maer ten hoogste geluckigt houden ende Godt altijd bidden,

Hoochgeboren Doorluchtige Fürst, om uwe Fürstelijcke Genades ende sijn hoogberoemt huises gestaedige prosperiteit.

Uwer Fürstelijcke Genades ootmoedige dienaer
H. de Groot.

Tot Parijs, den 11/21 Maii 1639.

Adres: Doorluchtige Hoochgeboren Fürst Johan Casimir, Palsgraef aen Rijn, Hertogh in Beyeren, Gülick, Cleve, Bergen etc.

4121. 1639 mei 21. Aan M. Opitz[5].

Viro amplissimo Martino Opitio,

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg, Gallica 8-10. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 29.
2 Ontbreekt.
3 Karl Gustav (1622-1660), paltsgraaf van Zweibrücken, later Karel X, koning van Zweden.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473. Eigenh. oorspr. Copie Danzig (van de hand van Vincent Fabricius; deze copie vertoont enige verschillen van ondergeschikt belang), Wojewódzkie Archiwum Państwowe Nn. 19. 67. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 532; Reifferscheid, *Quellen* I, p. 578.

Iactatum te multis fortunae aestibus tandem venisse ad portam sedemque

tranquillam, vir amplissime, et tui, ut amici perveteris, et literarum, quas feliciter excolis, causa gaudeo. Neque illud minus, quod, quae mandata tibi sunt a serenissimo ac potentissimo Poloniae rege[1], negotia otii tibi relinquunt aliquid[2] ad edendos, ut soles, pulcherrimos ingenii tui foetus. Horum utrumque, ut perpetuum maneat tibi, Deum precor.

Nobis in hac legatione nihil est dulcius quam quod in urbe vivimus et librorum et eruditiorum hominum plena quodque post id, quod rebus Suedicis debetur, temporis non parum nobis superest, quo aut discam aliquid aut memoriam eorum, quae olim didici, nutriam. Neque enim ita Mars invasit seculum, ut non sit et lectu digna scribentium et scripta legentium larga seges.

Vir doctissimus Iacobus Sirmondus[3] dedit nobis non ita dudum tres tomos Conciliorum Galliae[4], utilem librum; et nunc quanquam regis confessionibus praepositus Theodoretum[5] nobis procudit[6] et Hincmarum[7] promittit multo quam antehac[8] ampliores. Etiam Cyrilli opera[9] habemus et in iis multa hactenus inedita, etiam Graeca adversus Iulianum[10] studio ac labore Auberti[11]. Prodiere et Libertates Ecclesiae Gallicanae[12], sed statim notatae gravi censura cardinalis Rupifocaldii[13] et episcoporum aliquot, quanquam desumtae ex actis parlamentariis.

Lugduni non quiescitur, in Batavis dico:

Τίς δ᾽ ἄρ σφῶε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι[14]. Heinsium[15] dico et

1 Wladislas IV (VII).
2 Het woord ‘aliquid’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
3 De geleerde Franse jezuïet Jacques Sirmond (1559-1651). Hij was o.m. biechtvader van Lodewijk XIII.
4 *Concilia antiqva Galliae tres in Tomos ordine digesta. Cum epistolis Pontificum Principum constitutionibus, et aliis Gallicanae rei Ecclesiasticae monumentis. Quorum plurima vel integra, vel magna ex parte, nunc primum in lucem exeunt. Opera et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri.* Lvtetiae Parisiorvm. Sumptibus Sebastiani Cramoisy, M.DC.XXIX.
5 ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΑΠΑΝΤΑ *Beati Theodoreti Episcopi Cyri Opera Omnia in qvatvor tomos distribvta. Qvorvm plvrima Graece, qvaedam etiam Latinè nunc primùm prodeunt: Graeca cum manuscriptis exemplaribus diligenter collata, Latinae versiones ad Graecorum normam exactae & recognita. Cura et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv presbyteri.* Lvtetiae Parisiorum. Sumptibus Sebastiani Cramoisy Architypographi Regij: Et Gabrielis Cramoisy, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis. M.DC.LXII. Zie ook Migne, *P.G.* LXXX-LXXXIV.
6 De uitgave der *Epist.* geeft ‘proludit’.
7 *Hincmari Archiepiscopi Remensis Opera Dvos in tomos Digesta: Cura & studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv presbyteri.* Lvtetiae Parisiorum, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Architypographi Regis et Reginae regentis, et Gabrielis Cramoisy, via Iacobaea, sub Ciconiis. M.DC.XLV.
8 De uitgave der *Epist.* geeft in plaats van ‘antehac’ het woord ‘ante’.
9 *S.P.M. Cyrilli Alexandriae Archiepiscopi. Opera Quae Reperiri Potuerunt Omnia; cura et studio Joannis Auberti.* Parisiis MDCXXXVIII.
10 *Sancti patris nostri Cyrilli Alexandriae archiepiscopi pro Christiana religione, adversus Julianum imperatorem libri decem, interpretibus Nicolao Borbonio et Joanne Auberto.* (Migne *PG.* 76, kol. 489/490 vv.).
11 Jean-Baptiste-Pierre Aubert († 1650).
12 Voor de titel van dit werk van Pierre Dupuy zie men no. 3937, p. 45 n. 1.
13 François de La Rochefoucauld; zie no. 3968, p. 89 n. 11.
14 Homerus *Il.* 1. 8.
15 Daniel Heinsius.

Salmasium[1]. Vidisti enim credo hujus de Usuris librum primum[2], cui duos attexet alios[3], in quibus multa Heinsii reprehensio. Iam et Heinsianas in Novum Testamentum notas[4] exspectat Salmasius tanquam mirmillonem retiarius[5]. In edendo ad Epictetum Simplicio[6] pariter ad palmam concurrunt. Excitabit hoc veternum pridem partae famae indormientem Heinsium, ut fiat Hesiodeum illud: ἀγαθὴ δ'ἔρις ἥδε βροτοῖσι[7].

Iam vero immensi laboris judiciique Vossius magnum nobis volumen de Omni theologia religioneque gentium[8] molitur. Barlaeus[9] vero pergit Claudianum[10] provocare carminibus et nunc nobis exhibet Amstelodami exceptam regis Galliae matrem[11] pariter et suae urbis et ingenii sui vires ostendens orbi.

Sunt et duo in Batavis Germani juvenes, dicerem supra Germaniae saporem, nisi tu pridem Germaniae crassitiae labem abstersisses; horum Gronovius[12] criticem cum laude exercet[13], poësin Fabricius[14], digni qui noscantur ambo.

De publicis quid dicam? Aegrotat cum ecclesia pontifex, regnat sub alieno nomine cardinalis Richeliacus, navigant Batavi, capit urbes Vinariensis[15], caedit hostes Bannerius[16]. Pax interim a nobis fugit iniquo seculi sidere, quod et Scotos nuper Anglis commisit.

Scoti exactis episcopis populare regimen introducunt in ecclesiam, quod exemplum ne et ad imperii res transeat et inane nomen sibi relinquatur, rex[17]

1 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog te Leiden. Heinsius en Salmasius waren elkaar zeer vijandig gezind.
2 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
3 *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX; *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL.
4 Voor de titel van dit werk zie men no. 4119, p. 338 n. 11.
5 Een mirmillo is een zwaargewapende gladiator, terwijl met retiarius een lichtgewapende gladiator, gewapend met drietand en net, wordt aangeduid.
6 Uiteindelijk kwam Salmasius als eerste over de streep: *Simplicii Commentarius In Enchiridion Epicteti, Ex Libris veteribus emendatus. Cum Versione Hieronymi Wolfii, Et Cl. Salmasii Animadversionibus, Et Notis Quibus Philosophia stoica passim explicatur, & illustratur. Quae accesserunt, sequens pagina indicabit.* Lugduni Batavorum, Typis Iohannis Maire, MDCXL. Na de 'Praefatio' staat de 'Epistola Danielis Heinsii Ad Theodorum Graswinckelium Dedicatoria'.
7 Hesiodus *Opera* 24.
8 Gerardus Johannes Vossius; *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem at Cornelium Blaeu, 1641.
9 Caspar Barlaeus.
10 Claudius Claudianus (ca. 370-na 404), de laatste belangrijke dichter uit het heidense Rome.
11 Maria de Medici. Barlaeus schreef naar aanleiding van haar ontvangst te Amsterdam een dichtwerk *Medicea Hospes;* zie voor de volledige titel no. 4066, p. 256 n. 4.
12 Johann Friedrich Gronovius.
13 Voor de titels van zijn werken zie men p. 192 n. 9 en p. 274 n. 8.
14 Vincent Fabricius. Zijn *Poemata* waren in 1638 in tweede druk verschenen; zie brief no. 3908, p. 1 n. 1.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
16 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
17 Karel I van Engeland.

metuit. Galli et Batavi spectati diu ab otiosis Britannis nunc illos domi negotium habentes vicissim spectant.

Apud vos fervent, ut audio[1], de vectigalibus certamina invidentibus regi Poloniae[2] novas opes etiam iis, quorum opes omnes[3] eo quaestu constant. Ego civitati, in qua nunc vivis, optime volens malim dissidium hoc domesticis colloquiis quam externis arbitriis componi.

Turca[4] magis magisque in Persam[5] incenditur neque puto nunc quidem esse, cur quicquam ab eo sibi metuat imperator[6].

Magnum regni Suedici cancellarium[7] mare hoc anno transiturum non puto belli rebus satis bene per Bannerium procedentibus, pacis autem spe nulla.

Rex Daniae[8] qua nunc est aetate ac rerum peritia velim cogitet illud χαλὸν ἀσυχία[9]. Non puto inter nos et ipsum rem in bellum prorupturam. Sed ex veteri aemulatione suspecti mutuo vivimus.

De Cosmographico libro[10], cujus mentio est in epistola tua[11], locutus sum fratribus Puteanis[12]. Aiunt se arbitrari eum esse librum, quem utendum olim Bertio[13] dederant, ab ejus vidua[14] se repetituros. Ego interpellare non desinam.

Vale, vir doctissime.

Tuae eruditionis non ingratus aestimator
H. Grotius.

Lutetiae, XI/XXI Maii MDCXXXIX.

4122. 1639 mei 21. Aan A. Oxenstierna[15].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Medicus regis[16] Bovarsius[17] dixit regi nihil certi affirmare se posse de regis valetudine, si rex publicis negotiis se ultra immisceat. Id a cardinali[18] dictatum creditur,

1 Verbeterd naar de copie te Danzig uit ‘video’.
2 Wladislas IV (VII).
3 Het woord ‘omnes’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Safī (Sam Mirza).
6 Ferdinand III.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Christiaan IV.
9 Bron mij onbekend.
10 De brief van Opitz, waarop Grotius' schrijven een antwoord is, is verloren gegaan; het valt dus niet uit te maken, welk boek hij bedoelt.
11 De bewuste brief van Opitz is niet teruggevonden.
12 Pierre en Jacques Dupuy.
13 Petrus Bertius (1565-1629).
14 Maritgen Cuchlinus.
15 Gedrukt *Epist.*, p. 531; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 609.
16 Lodewijk XIII.
17 Charles Bouvard († 1658).
18 Richelieu.

ut viam sibi paret ad regentis titulum, sicut alia ex parte multis modis pontificem[19] territat, ut legati perpetui jus ab eo obtineat. Sic conjuncta potestate

19 Urbanus VIII.

utraque civili et ecclesiastica sperat futurum, ut ad potentiam, quam nunc habet, adjungat etiam nominis fulgorem jurisque speciem. Quod quo sit evasurum, videbimus.

Tuae Sublimitati, Excellentissime et illustrissime domine, omnia quam felicissime succedant bono regni Suedici reique christianae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Maii 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4123. 1639 mei 21. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Faciam quod mei moris non est, sed fieri nunc multum solet, et a privatis incipiens in publica desinam. Intelligo mandatum esse Excellentiae vestrae, ut partem dimidiam ejus, quod mihi debetur, id autem ad XL ferme florenorum Francicorum millia pervenit salario per biennium non soluto, factis praeterea impendiis, mihi persolvi curet ex Gallica, quae hoc tempore isthuc pervenit aut perveniet pecunia. Id si ita sit, gaudebo, primum quia pecunia opus habeo consumptis quae de meo cum damno non levi huc perduxi, deinde quia beneficii debitor nemini futurus sim libentius quam ei, quem mei supra omne meritum amantissimum pridem cognovi. Quod si aliter res habet, id quoque scire quamprimum velim, ne vana spe lacter et aliunde mihi consulendi occasiones amittam.

Pro literis Excellentiae vestrae datis 16/26 Aprilis[2] gratias ago maximas nihilque malim quam saepius tam prudentibus epistolis doceri quae geruntur, quod tamen sine incommodo Excellentiae vestrae rerumque magis urgentium dispendio fiat. Alioqui satis mihi satisfaciet vicaria alterius opera. D. Mullerus[3] mea hac in re desideria abunde implevit, cui in Suediam digresso iter cunctaque alia prosperrima opto.

Mareschalli Bannerii[4] res magnae sane sunt laeteque acceptae in hac aula, apud quam non desino id agere, quod pridem ago, orare et monere regem[5] regiosque ministros, ut duci Vinariensi[6] dentur quae opus sunt non modo ad sua tuenda, verum etiam ad transmovendum in penitiorem Germaniam bellum. Spondent se id facturos et copiae quidem ad ipsum missae sunt ad IV Gallorum millia, tum pecuniae ad

1 Gedrukt *Epist.*, p. 533. Antw. op no. 4084; beantw. d. no. 4168. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
2 No. 4084.
3 Georg Müller, Zweedse raad en secretaris.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Lodewijk XIII.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

conscribendos Germanos totidem. Sed imperatorne[7] ipsi an ipse imperatori definiturus sit arenam certaminis, nondum liquet.

7 Ferdinand III.

Galliae virium partem maximam ad se trahit Italia. Arnimbius[1] quam in fabula, quae nunc agitur, personam sumpturus est, brevi sciemus. Davus[2] esse solebat.

Curtius[3] forte per Dantiscum Viennam redibit desperata pace, quanquam nodum illum maximum de diplomate pro Batavis explicatum audio, sed nescio, in quam formam.

Rex Daniae[4], quantum ego judicare possum, hac sua aetate tam bonis Suedicis rebus, nobilitate Danica et Holsatica quietis amante vi armata in nos non incurret, sed moliendo aliqua, ostentando plura sperat se metum sui Suedis posse incutere, quo commoti ad pacta veniant. Unde honos et commoda ad imperatorem, ad ipsum vero imperatoris gratia redundet. Sed dici ei a Suedis potest, quod in Aesopeo est apologo, alios ista leonina pelle territa, nos te novimus[5].

Tentantur reges hoc seculo omnes vectigalium dulcedine, populis maneat inanium querelarum libertas. Si tamen aliquid mercium onerandum est, minore cum invidia id fiet in illis, quae ad hominum exitium comparatae sunt, quam in iis, sine quibus non vivitur. Batavi ad duos reges vectigalarios[6] mittunt legationes, sed quarum praesagio exitum, quem indicat Excellentiae vestrae epistola.

Daniae Rex et piscandi jus in Arcticis insulis controversum Batavis facit ea sibi vindicans, quae ubi sita sunt, non satis novit.

Caetera ex literis ad magnum D. cancellarium[7] Excellentia vestra cognoscet, cui omnia opto prosperrima.

Excellentiae vestrae omni cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Maii 1639.

4124. 1639 mei 23. Van Willem de Groot[8].

Frater optime,

Venit ad me his diebus quidam nomine Iohannis ab Holtzen[9], praepositi S.[ti] Pancratii in Overpleijs, narrans dictum praepositum Galliarum regis[10] nomine

1 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
2 Davus is een figuur uit de Romeinse comedie, ‘een vijfde wiel aan de wagen’. Vgl. George E. Duckworth, *The Nature of Roman Comedy; a Study in Popular Entertainment*. Princeton, New Jersey Princeton University Press 1952, p. 173.
3 Ferdinand Siegmund Kurz, keizerlijk afgezant.
4 Christiaan IV.
5 Gelezen moet worden ‘territos’, mede op grond van Aesopus *Fab.* 199: ΟΝΟΣ ΚΑΙ ΛΕΟΝΤΗ (ed. Hausrath - Leipzig 1957 - fasc. 2, p. 21).
6 Het gezantschap naar Polen vond geen doorgang. Naar Christiaan IV van Denemarken vertrokken Albert Coenraetsz. Burgh en Bernhard Coenders van Helpen.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4143.
9 Over Johan van Holtzem zie men de Resolutiën van de Staten-Generaal dd. 7 april, 15 augustus, 26 augustus, 19 september en 7 november 1639, alsmede J.A. Worp (ed.), *De Briefwisseling van Constantijn Huygens*, III, p. 113, 114, 127.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.

conscripsisse aliquammultos equites, quos sua hactenus pecunia sustentaverit acceptis semel tantum regio nomine daleris ducentis et decem, ipsum vero per decem integros menses equitibus in singulos dies medium dalerum, usitato ab aliis more, erogare coactum atque inde eo pervenisse inopiae, ut bonis suis a Fuldensi principe[1] exutus neque regi praestare quae voverat servitia neque seipsum pro dignitate exhibere possit. Quare me ejus nomine rogavit, ut ex te exquirerem, ecqua impetrandae a rege pecuniae spes esset promittens honorarium mille dalerorum, si operam in eo tuam, ut voti compos fiat, ponere digneris, et mei quoque utpote internuntii habendam rationem. Ego qui ex codicillis Latine conscriptis colligo eum plenum esse bonae voluntatis, et aliqua non parvi ponderis moliri tuique animi, de benefaciendo omnibus iis, qui aliorum injuria miseri de publico tamen bene mereri cogitant, non ignarus dixi me de toto negotio per litteras tecum acturum. Habet, ut vides, testimonium ducis Bullionaei[2], quod ad hanc rem sufficere videtur; stipendia, quae ipsi persolvi debent deducto eo, quod accepit, excedunt duodecim dalerorum millia, ut ex adjuncto computo poteris discere.

Scripsit antehac de hoc negotio ad Euskerckium[3] eique quadringentos daleros promisit, si quod petit conficiat, sed ille nihil promovit hactenus; nunc sive cum ipso hac de re agere velis, sive minus tui est arbitrii, certe si Euskerckius operam ponere non desinit, nihil illi de promisso decedet: illud puto eum non esse gnarum eorum consiliorum, quae in adjunctis codicillis[4] aperiuntur. Nunc sive rex ejus opera hoc tempore uti velit, sive in aliud tempus rejiciat, illud unice agendum est, ut dictae pecuniae solvendae mandatum possit impetrari. Ego quae tibi spes, quis super hac re animus sit, quamprimum ex te discere velim, ut hominis expectationi aliqua ex parte satisfaciam.

Nunc hoc addam ab amicis mihi relatum iterum recrudescere in te socinismi suspicionem, cui jam novum incrementum dedit Jonsonius[5], qui Riveto[6] ea de re suspectus dixit se tecum saepe iis de quaestionibus disseruisse, atque ex te ea intellexisse argumenta, quae adversus Rivetum urgebat; interea eam ob rem evocatur Altingius[7], quocum Rivetus aliquas composuit theses, quas Jonson(o) subscribendas dedit. Ita ille quidem se ea subscriptione aliquatenus purgavit et palinodiam cantasse fertur. Manent tamen in multorum mentibus ii, quos de te injecit, sermones, et jam archiepiscopus Angliae[8], ut a se eam amoliatur invidiam, Jonsonum anathemate execrabili feriit, nisi sese plene purgaverit addito compertum sibi ex aliquot comitibus socinianos Amstelodamum cogitare sperantes liberam illic caetuum facultatem sibi fore.

Haec cum ita se habeant, audio aliunde jam iterum rumores seri.

De Ruaro[9], qui tecum super eadem materia communicaverit seque a partibus

1 Het is mij niet duidelijk wie hier bedoeld wordt.
2 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon; van het testimonium is mij verder niets bekend.
3 Johan van Euskercken, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.
4 Niet aanwezig.
5 Samson Johnson; zie no. 4093, p. 303 n. 3.
6 De theoloog André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik.
7 Hendrik Alting (1583-1644), hoogleraar in de theologie te Groningen.
8 William Laud.
9 Martinus Ruarus, sociniaans theoloog.

tuis stare asseveret, et haec quidem sparguntur a Brasseto[1], secretario hic Galliarum.

Scio te adversus calumnias occaluisse, sed quanti haec res sit momenti, cujus etiam in Suecia consequentiae, tute melius judicabis; ego sane schema aliquod politicum subodorari mihi videor. Archiepiscopus, ut vides, Angliae ne videatur Jonsonum protegere, ipse in eum sua fulmina stringit et de aliorum molitionibus nostros admonet. Utenbogardus[2] cum et ipse cum aliis tanquam antitrinitarius audiret, scriptis se suosque epistolis defendit easque postea publici juris fecit. Ego nullum tibi cum socinianis in articulis de Trinitate et Satisfactione esse consensum non dubito; caeterum multa a nostris ut sociniana notari, quae veteris Ecclesiae dogmata sunt, non ignoro. Cogita an non operae pretium sit ad me aliosve super tota hac re scribere epistolam, quae etiam calumniatoribus tuis ostendi possit, ut ipsis, si fieri potest, os obturetur, sin minus, certe aliorum aures ad tales calumnias obsurdesc(ant). Audio te antea ea de re ad senatorem Reigersbergium[3] scripsisse, sed is eam se epistolam Riveto ostendisse neg(at). Postea et epistolam legi, quam non ostensam miror.

Princ[eps] hodie cum multis Foederatorum discessit; sed de his pluribus affinis filiusque.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIII Maij 1639.

Adres: A Monsieur, Monsieur Grotius, ambassadeur de la Reine et couronne de Suede A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Iunij.

En in dorso: 23 Mei 1639 W. de Groot.

4125. 1639 mei 23. Van N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Ick ben niet min becommert als verwondert niet wetende, wat de oorsaecke wesen mach, dat ick nochte Aelianus[5] dese mael van uEd. geen brieven hebben ontfangen, daer ick uyt Constans'[6] schrijven niet kan mercken, dat uEd. door sieckte ofte absentie soude connen geweest sijn verhindert ende den tijt materie geeft; apparent deselve ergens aen off op sijn gehouden, hoewel soo andere particuliere als publycke brieven ter hant sijn gecommen, warom wij dienen te letten, waer het hapert, te meer omdat ick vreese dat bij occasie van de discoursse van

1 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
2 Johannes Wtenbogaert (1557-1644), leider der remonstranten.
3 Nicolaes van Reigersberch.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K73f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 559. Antw. op no. 4113; beantw. d. no. 4145.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
6 Pseudoniem van Maria van Reigersberch.

Ionsson[1] eenyge, soowel tegens uEd. als den heer aertsbiscop[2] gaende gemaeckt sijnde, materie souden mogen soucken om politycken desseins met geestelijcke pretexten van nieuws uyt te voeren, waertegens den heer aertbiscop, wiens voorsichtycheyt ick daerin admirere, tijdelijck soo met brieven aen de coninginne[3] als den resident Boswel[4] ende andere heeft voorsien, te kennen gevende, hoeverre hij is geësloingeert niet alleen van Socini[5] gevoelen, maer oock van diegene, die het souden mogen favoriseren, begerende met comminatie Ionsson hem daervan soude hebben te purgeren, gelijck hij oock besych is om in het particulier soo de predicanten als kerckenraet daertoe aen te spreecken, hebbende aen Rivet[6] ende Alting[7] een schrift, soo mij wert geseyt bij haer ingestelt, geteyckent, hetwelcke eenyge baptiseren met den naem van een palinodia, daer nochtans niet kan werden herroupen hetgene noyt is geseyt, gelijck denselven Ionsson mij heeft verclaert, dat hoewel Socini boucken heeft gelesen ende eenyge goeden dyngen daeruyt te hebben geleert, nochtans altijt vreemt van de sociniaense leere te sijn geweest, daervan niemant beter getuygenisse als den heer aertsbiscop soude connen geven, die iegenwoordych eenyge sijne scriften tegens Socinum in handen heeft. Dat hij uEd. name soude hebben gebruyckt, ontkent hij tegens mij, doch adstrueren sulckx andere, die oock van nieuws de familiariteyt met Ruero[8] ophaelen. Onder deselve wert oock genoemt monsieur Brasset[9], waerom mij sulkx te meer is suspect, bijsonder omdat ick mij niet kan voren laten staen, dat Egillus[10] het met Golilas[11] wel meent ende mogelijck bij Uddo[12], die de zes steliicke seer souckt te behagen[13], door sulcke middelen sal willen wercken. Off ick dit behoore te dissimuleren, heb ick getwijfelt, omdat soodanyge desseins bij die haer met alle middelen soucken te behelpen met beter onderrechtyngen qualijck sijn te breecken. Evenwel om die niet qualijck sijn geaffectionneert de waerheyt bekent te maecken sal ick met eenyge communiceren hetgene mij voor desen bij gelijcke occurrentie bij Felix[14] is geschreven; oordeelt uEd., wat verder daerin behoort off kan werden

1 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
2 William Laud.
3 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
4 William Boswell.
5 Faustus Socinus, grondlegger van het socinianisme.
6 De theoloog André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik.
7 Hendrik Alting, hoogleraar in de theologie te Groningen.
8 Martinus Ruarus, sociniaans theoloog.
9 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
10 Schuilnaam voor Richelieu; Grotius heeft de naam erboven geschreven.
11 Pseudoniem van Grotius.
12 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna; Grotius heeft erboven geschreven: ‘Canc.’.
13 De woorden: ‘die ... behagen’ staan in de tekst in cijfercode 36.24.1000.2.700.3.75.7.6.31.12.8.82. 63.50.75.17. 33.20.1.38.61.70. 70.24. 51.88(=38).57.48.11.38.49, voorafgegaan door enige tekens die niet in druk zijn weer te geven. De ontcijfering door Grotius erboven geschreven staat bovendien met andere hand in margine. Met dat ‘zes steliicke’ - Grotius heeft het cijfer 700(=s) niet in zijn ontcijfering opgenomen - weet ik niet goed raad; 36 staat ook voor de letter g, en als we mogen aannemen dat voor ‘1000’ gelezen moet worden ‘100’ (er heeft eerst iets anders gestaan dat door doorhaling onleesbaar is geworden), dan krijgen we tenminste een woord, nl. ‘geesteliicke’.
14 Pseudoniem van Grotius.

gedaen, gelijck het niet te verachten is in soo malitieusen eeuwen, ick sal garen de instructie daertoe nodych ontfangen. Iohnsoon[1] versuym ick niet hetgeen Iovinianus[2] in die materie bekent wert gemaeckt te communiceren, gelijck ick mede uyt Ioviniano verstaen al wat hem wedervaert, doch vinde het verhaal van d'een ende d'ander sijde niet te accorderen, dat niet vremt is soo wanneer yet anders als de waerheyt gesocht, gelijck hedensdaechs, Godt beter, deurgaens geschiet.

Van het marcheren van het Franse leger hebben wij wel tijdyngen, maer niet wat dessein het heeft; hetselve wert geseyt sterck te wesen 20^{m} te voet, 8^{m} paerden, doch geloven ontrent de twee derdeparten. Indien waer is hetgene den heer van Oosterwijck[3] adviseert, dat de Franse vlote het canael affcomt, soude het dessein mogen vallen op de custen van Vlaenderen, maer off de Fransoisen haer suffisant vinden soo diep te commen in het viants lant ende haer daer te retrencheren, twijfele ick, hoewel haer leger daer beter soude connen werden gevoet uyt Calis ende Zeelant als voor St. Omer off elders. Een lanttocht, hoewel ontrent de duysent wagens aengenomen sijn, sie ick niet dat de preparaten hier ons connen doen geloven, hoewel provisie van byscuyt noch is van het voorleden iaer, maer naer mijn oordeel sal men de Fransoisen voren laten gaen ende naer sij vigoureux beginnen volgen.

Sijn Hoocheyt[4] is desen morgen om t'avont tot Buyren mergen op de rendevous te sijn wt Den Hage verreyst. Voor sijn vertreck heeft gedisponeert in faveur van den heer van Hauterive[5] op het gouvernement van Breda, dat offensie geeft aen de inlantse militie ende voornamelijck aen de politycke, die meenen, dat niemant als die in de vijff pointen suyver, soo sij het noemen, gevoelen, wel en meenen, onder dewelcke off eenyge derselver vremt wert gevonden sijne Hoocheyt beter een papist alleen een geheele stadt vertrout als het polityck beleyt daervan voor een veertychste part aen een remonstrant, welcke interpretatie daerop loopt, omdat geseyt wert gebeurt te sijn dat het Hoff Prov. soo nu soo dan remonstranten als seer gequalificeert tot vroetschappen recommanderende sijne Hoocheyt meent op de kerckelijcke behoort te werden geleth. Doch die dat naer de letter nemen considereren weynych, dat de groote aen de dyngen haer verder binden als hare particuliere insichten haer lijden ende dat de groote altijt meer hebben te hopen van necessiteuse als bij haer selffs bestaende luyden.

Van Westindiën hoopt men alles goets, hoewel het beste verstant niet en is tusschen graeff Maurits[6] ende eenyge [van] de voornaemste politycke raden[7], die wedersijts soucken, den graeff aen sijn Hoocheyt, de andere aen de Camer, thuys te mogen commen. Graeff Maurits claecht, sijne remonstrantiën bij de bewinthebbers in achtinge niet werden genomen ende dat meer eere hier can behale in

1 De naam staat in de tekst in cijfer: 31.84.9.49.33.20.46.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
2 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
4 Frederik Hendrik.
5 François de l'Aubespine, markies van Hauterive († 1670).
6 Johan Maurits van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands-Brazilië.
7 Elias Herckmans, Nonno Olpherdi, Balthazar van der Voorde, Pieter Morthamer, Gijsbert de With, Pieter Jansz. en Daniel Alberti. Welke van deze politieke raden Van Reigersberch bedoelt heb ik niet kunnen vaststellen.

een iaer als in al sijn tijt in een lant, daer hij niet is gegaen om als een garnisoenhouwer gebruyckt te werden. De particuliere advysen oock van geestelijcke tonen, off wat particuliers hieronder liep ende meene sommyge het beleg van de Baia, dat de Compangie nadelych, den grave profitelijck is geweest. Soodanich lopen de humeuren in het oordeelen ende mede de inclinatiën, wat beter waer: de grave ofte de twee bewinthebbers[1] ende de raden, die met haer gevoelen, thuys te ontbieden. Sonder intrest voor de Compangie sal de resolutie wel werden genomen ende naer het noch schijnt tot voordeel van den grave uytvallen, hoewel eenyge nu gewaer werden hetgene de Oostindische Compangie van begin aen wel heeft geremarqueert, dat het met voorsichticheyt genomen was, dat soo weynych considerabele hooffden soo considerable ministres gebruickten. Doch dat is het quaet van den heelen Staet, daerin de subalterne geclommen sijn boven degene die haer souden commanderen, waeruyt volcht in de gouvernementen quod illud, quod respublica capere deberet, illi intercipiunt[2]. Daerwt groyen de lasten van de garnisoenen van de frontieren sonder vermeerderynge van contributie, waerin men te Maestricht garen sage voorsien, tot welcken eynde oock gedeputeerde aldaer nu eenygen tijt sijn geweest. Hollant blijft noch bijeen om ordre te stellen tot het Westindische subsidie ende nieuwe imposten tot verval van de interesten van de gelichte vijffentwintych hondertduysent guldens.

De exploiten van den heer generael Bannier[3] sijn groot, maer connen nochte de persuasiën, die van hier ende elders werden gebruyckt, Milander[4] noch niet gaende maecken, die eenyge meenen een neutraliteyt voor de lantgravinne[5], Nedersaxische ende Westfalischen creyts in hooft te hebben ende het commandement over het volck daertoe op te been te houden.

Met het schip wt Canariën[6], ionctes den gouverneur[7] voor desen tot Rotterdam gebracht, is het sulkx gelegen, dat de matroosen, die het hebben vermeestert, in dienst waren van een Napels coopman[8] ende voor denselven in Canariën gecommen, ende daerom is hare actie soo wel niet te verdedygen, die oock retardement aenbrengen sal aen de lossynge van gevangen vissers, die voor de aencomste genouch was geconcludeert, oock mede incommoditeyt geven aen de negotiërende scepen, die uyt dese landen (m)et oochlyckynge in die quartieren dagelyckx negotieren, warom wat verre siende liever sagen dit niet voorgevallen ware geweest. De geseyde matroosen verhalen, ten tijde sij van Napels vertrocken, over de 40 Hollantse scepen aldaer waren ende eenyge verhuyrt met volck ende ammunitie, eenyge aen de Spaense vercocht, dat wederom onlust tegens Amsterdam geeft, dat evenwel sonder commercie ende schipsvaert soo in die als andere landen niet en kan bestaen.

1 Matthijs van Ceulen en Adriaen van der Dussen.
2 Vgl. Terentius, *Eunuch.* 80: quod nos capere oportet, haec intercipit.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 De Madonna de la Piedad; zie Dr. C.M. Schulten *Het aflopen van de 'Madonna de la Piedad' in 1639* in *Mededelingen van de Nederl. Vereniging voor Zeegeschied.* no. 26 maart 1973, p. 31-36 en noten p. 116-117.
7 Don Luis Fernández de Cordoba.
8 Jean de Breyer, een Antwerpenaar die zich te Napels had gevestigd.

Met Caesar[1] staet het in voorgaende pointen. Numerianus[2] gaet in regard van Sophi[3] sachter ende hoopt Scarinus[4] hem verder te brengen.

De Oostindische Compangie meent, soo sij hare redenen voor billycke rechters mogen deduceren, dat sij meer van de Engelsche in goet recht als de Engelsche van haer hebben te pretenderen; in verder communicatie sonder visie van de procuratie van de Compangie, daer sij mede hebben gecontracteert, schijnen sij niet van meenynge te sijn te treden, ende dat hout men redelijck, gelijck het is.

Waer de accomodatie tusschen Engelant ende[5] Scotlant vandaen soude commen connen wij hier oock niet sien.

Desen 23 Mey 1639. Verte.

Desen was geschreven, soo uEd. brieff[6] twee dagen naer gewoonte voor den dach is gecommen; het principaelste meene ick genouch te hebben beantwoort. Numerianus, die ick soo terstont hebbe gesproocken, hope ick voor Sophi wel sal gaen. Evenwel dat al geresolveert sijnde wert tijt gerequireert, eer ten effecte wert gebracht. Humult[7] heeft van Sweden[8] geen nader tijdynge. Bij Caesar sal ick dese weecke devoir doen. De Duytsche tijdynge sal den heer Spierynck[9] uEd. communiceren.

4126. 1639 mei 24. Van J.A. Salvius[10].

Wohl Edler Gestrenger undt Vester, Hochgeehrter herr
Ambassadeur,

E. Excell. dissmahlen schrifftwürdiges Zu berichten, fället nichts Vor ohne wass in communi die getruckte beygeschlossene avisen[11] geben, Undt ob mann wohln diesr tagen spargirt, alss hetten die Hollender die uff der Weser sich befundene Dänische schiffe hinnweg genommen, so wille ess jedoch aber nicht continuiren. Wass Künfftigen einkommet, bleibet E. Excell. ohn Verhalten, die Ich hiermit inn Schuz dess Allerhöchsten Zue bestendiger wohlfahrt empfhelen thue.

E. Excell. dienstbereitwilligister alleZeit
J.A.S.

Hamburg, den 14 Maij Anno 1639.

1 Codenaam voor Rotterdam.
2 Codenaam voor Amsterdam.
3 Codenaam voor Zweden.
4 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft erboven geschreven: 'N. Reig.'.
5 De woorden: 'Engelant ende' worden in de tekst herhaald.
6 No. 4113 dd. 14 mei. Een brief van Parijs naar Den Haag was gewoonlijk tien dagen onderweg.
7 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona; Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
8 In de tekst in cijfer: 525; Grotius heeft er 'Swede' boven geschreven.
9 Petter Spiring Silvercrona.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek.; eigenh. postscriptum. Beantw. d. no. 4174. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
11 Ontbreken.

Postscriptum: Curtius[1] dicitur Gluckstadij hisce diebus donasse Pensio[2] carrucam, equos et cuncta terrestri itineri necessaria seque iam contulisse Christianprisium in Holsatiam, ubi naves regiae eum delaturae Dantiscum praestolantur. Quam spem pacis isti apparatus ostendant, haud obscurum est.

Banerius[3] conatur, quantum potest, in Bohemiae et haereditariarum provinciarum viscera penetrare. Sed quia ex literis a se interceptis apparet hostem totas undique vires in eum evocare, omnium nostrum consilia et conatus ut eo dirigantur, jam binis a me nunciis impense flagitavit, quo dux Vinariensis[4] Rhenum transeat et vibrato in Bavariam fulmine belli aliquotam Caesareanarum copiarum partem eo distrahat. Quod non dubito, quin E. vestra unice quoque sibi commendatum habeat.

Boven de brief schreef Grotius: rec. 16 Juny.

En links onder: Zue H. Grotius.

4127. 1639 mei 26. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

Je suis fort marry d'apprendre par la vostre du 10 courrant[6] que nous sommes si vilainement esconduits par le sieur Heuf[7] touchant le payement de mon reste, et qu'il ne suffit pas d'avoir attendu neuf mois les descomtes, il en faut encor attendre l'approbation de Suède, sans qu'il m'accomode cependant de quelque partie pour avoir de quoy vivre et me nourir avec ma famille qui m'emporte plus de cent florins chasque mois praeter amictum, locationem aedium, correspondentias et stipendia servorum. Certes il ne seroit pas estrange si ie devenois tout gris de tant de chagrins et malheurs qui me pressent de tous costés, et voudrois n'avoir jamais monstré vos lettres à mes créanciers, car sur vostre espérance que ie serois prontement payé les descomtes estant conclues, ie les en ay entretenus en bonne patience, mais à cest'heur ils sont au bout de leur foy et ne me croyent plus rien, et si monsieur Heuf ne m'assiste au moins d'une partie, nescio, Deum testor, quid accipiam, moy estant mal dispos, et ayant de plus la femme[8] malade et mon escrivain[9] estropie dans la maison. On me conseille d'aller aux bains au voisinage ce que ie voudrois le mois prochain, mais si vous ne m'obtenez de monsieur Heuf quelque somme d'argent, il faudra que ie languisse icy ave les miens misérablement pour un long temps. C'est bien un rude traittement, monsieur, qu'on me fait, sans avoir resgard à ce que pour trois ans mon gage me manque et qu'à cause de ma charge ie fais ruiner les intérêts de ma femme sans qu'elle y puisse remédier. Haec in sinum amici.

1 Ferdinand Siegmund Kurz, keizerlijk afgezant.
2 De Deense gezant Christian von Pentz.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
6 Ontbreekt.
7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
8 Allessandra Paravicini Capelli.
9 Niet geïdentificeerd.

Quant aux nouvelles ie vous en envoye ce que i'ay d'Italie et pour l'affaire de Venise vous diray que le passa de Bosne[1] a fait défendre le commerce des Turcs avec les Vénetiens en Dalmace, le mesme ayant esté publié dans la Morée où il s'est ensuivy desià des hostilitez. Le bailo de Venise est aussy gardé plus estroittement à Constantinople où on attend le gran seigneur[2], qui par ces actions monstre peu de volonté pour la paix, estant sans doute sur le point d'estre bientost asseuré du Persan[3].

Don Schevadra[4] a demandé aux Bernois le passage pour 2^{m} hommes qui passeront le Gottard et deux autres des petis cantons, mais ils ne le veulent donner qu'à la file et sans armes hautes, ce que les Espagnols refusent se plaingnans qu'on ne leur a point déclaré ces limitations à Bade. Nous verrons bientost ce qui en sera.

Les Grisons ont permis que les trouppes qui sont dans les forts de Rhin s'en allassent à Milan d'où nous verrons bientost quelle satisfaction remporteront leur[s] députez[5] qui n'aguerre y sont retournez d'Espagne.

Pour fin ie vous supplie encor per omnia sacra de disposer le sieur Heuf qu'il me contente au plustost pour le moins d'une partie de mon reste, en ayant à cest'heur si gran besoing, et demeure, monsieur,

Tout le vostre
Marini.

De Zurig, ce 16/26 de May 1639.

In dorso schreef Grotius: 26 May 1639 Marini.

4128. 1639 mei 26. Van P. Pels[6].

Mijnheer,

U. Ex.^{cie}, hebbe over dry weecken lest geschreven[7]. Daer en is geene sunderlinge veranderinge, alhoewell dat hier brieven en tijdinge uyt de Sondt is, dat sijne may.^{tt} van Dennemarcken[8] saude verboden hebben geene schepen naer Coninxbergen te zeylen en dat daerenboven gespargeert wordt, datter 2 Densche orloghschepen vor de Pilauw kommen sauden, soo en kan ick sulckx vor het effect niet aennemen, dordien dat ick uyt het hoff van Polen bericht werde, dat den kayserlycken ambassadeur, graff Curts[9], die hier van Lubeck alle uren verwacht wordt, van

1 Vgl. no. 4387, p. 742 en n. 8 aldaar.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Safī (Sam Mirza).
4 Don Diego Saavedra y Fajardo (1584-1648).
5 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
7 De laatst bekende brief van Pels vóór no. 4128 is no. 4086 van 28 april.
8 Christiaan IV.
9 Ferdinand Siegmund Kurz, keizerlijk afgezant.

Hamborgh ofte uyt Gluckstatt an sijne may.tt van Polen[10] heft geschreven bij den coning van Dennemarcken soowel geaccordeert en geaccomodeert hadde, datter geen belettsell en saude geschieden. Daerop dan ooc dor sijne may.tt van

10 Wladislas IV (VII).

Polen eenen extraordinairen scherpen brieff an dese stadt geschreven, dat sij bij sijn ongenade den tax der goederen tot betaelinge van de toelaage sauden willen reformeren naer de lijste van Coninxbergen, die dor de handt der dienaren van Spirings[1] geschreven is.

tIs secker, dat sijne may.[tt] van Polen op den 2/12 julio met den churvorst van Brandeborgh[2] conferencie hauden sall. Daer en gebreecken geene gemeyne discoursen, dat de wervinge van den kayserlijcken ambassadeur ten principaele aengesien sijn op Pollacken ter renforcement van de imperiale armeën, ooc dat de correspondencie van Arnem[3] tendeert yets te attenteren tot diversie op Lijfflandt. Ben ooc bericht, dat de schepen op de reede van Dansick die tot verhinderinge van den toll daer soo lange gelegen van qualiteijt sullen veranderen ome in den plaetse te hinderen alle toevoer naer Pommeren.

Ons verlangt seer wat het succes van den rijxdagh in Dennemarcken[4] ons seggen sall; den rijxdagh in Polen[5] gaet seckerlijck voorts in october naest kommende.

Ick blijve, Mijnheer,

u.Ex.[cel] Dw.

P. Pels.

16/26 mayo 1639, Dansick.

P.S. Compt in de stadt eenen Schottsen schiper hebbende den Denschen admirael[6] gesprocken, die hem heft aengesegt, bijaldien met Spirings pas van Koninxbergen compt, schip en goet te verbeuren. Ick en kan niet anders ordeelen, ofte Dennemarcken sall den toll tot Coninxbergen laeten, maer mij dunckt, dat hij sall begeeren, dat de Spiringen dien niet en collecteren als hem van hun geaffronteert vindende; dogh in korte sullent sien.

Adres: Son Exelence Monsegnieur l'ambassadeur de sa may.[tt] et couronne de Swede à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 july.

In dorso: 26 may 1639 Pels.

1 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
4 Deze werd te Kopenhagen van 22 april tot 25 mei gehouden. Vergeefs probeerde Christiaan er geld voor het werven van soldaten en het kopen van kanonnen te krijgen. De koning was namelijk beducht voor moeilijkheden met Zweden.
5 Zie no. 4053, p. 231 n. 2.
6 De betiteling ‘admiraal’ had in het Denemarken van die dagen een dubbele betekenis. Men duidde er enerzijds de hoofdofficieren ter zee van de Deens-Noorse marine mee aan, anderzijds werd de term gebruikt voor iedere zee-officier die voor een bepaalde expeditie commandant was van een eskader. In dit laatste geval gold de titel slechts voor de duur van de expeditie. Volgens H.D. Lund, *Christian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm* (Kopenhagen 1889) was van 11 maart tot 5 december 1639 commandant van een expeditie Stenzel von Jasmund; het is echter niet bekend met welke bestemming (p. 248).

4129. 1639 mei 27. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick reyse voor een dach seven off acht, uyterlijck thien naer Zeelant, alwaer het sterffhuys van mijn broeder[2] nootsaeckelijck voor mijn vertreck naer Gronyngen[3], dat wel te Pinster wesen mocht, mijn iegenwoordicheyt vereyst. Daervan heb ick uEd. advis willen geven, opdat, indien mijne brieven op den ordinaris tijt niet commen ofte sijn geschreven, de rechte oorsaeck uEd. mach wesen bekent. Meteenen moet uEd. oock weten, dat hetgene van eenych dessein tegens uEd. persoon bij mij in mijnen lesten[4] wiert geconjectureert, nu soo ick yet in gelijcke materie kan oordeelen, naecktelijck is ontdeckt ende de calumnie om hetselve crachtyger uyt te wercken achterhaelt ende, soo ick meen, den neck gebroocken.

De historie daervan is dese: besych sijnde om hetgene van Ruero[5] ende den aencleven vandien wiert gedissemineert door so[m]yge onderrechtynge te destrueren, soo is voorbij mijn oiren gewayt, dat propoosten werden gehouden, hoe dat uEd. aen den heer Spierynck[6] soude hebben geschreven, dat desen somer van Vranckerijck niet en was te verwachten, dat hare meenynge alleen was met groote geruchten van preparaten hare geallieerde te engageren, selffs haer te verschonen ende het pack van den oorloge andere op den hals te schuyven. Desen brieff - seyde men daerbij - was bij den heer Spierynck aen de tafel aen den baillu van Rijnlant[7], sone van den heer van Noortwijck[8], ende den heer van Risoor[9] schoonsone van den heer Staeckenbrouck[10], gecommuniceert, hetgene deselve daeruyt hadden gehoort bij andere niet geswegen ende soo verde onder die den Staet regierden in achtynge genomen, dat sij daerdoor om de gemeene desseins te helpen bevoirderen traech waren gemaeckt, somma: den cours van saecken, tot groot preiuditie van Vranckerijck ende andere in het gemeene oorlooge geïnteresseert, grootelijckx verhindert. Ick verstont daerbij, dat de ministres van Vranckerijck, die hier tot vier, vijff in getale sijn, de opinie, dat sulckx soude mogen sijn geschiet, mede hadden ingedroncken, daeruyt oock concludeerde, dewijle het haer crachtych conde dienen om off hare devoiren te recommanderen off, soo daer yet in manqueerde te excuseren, deselve niet souden hebben naergelaeten daervan in dat rijck advis te geven ende dat sulckx wederom materi[e] moet sijn geprepareert om uEd., is het mogelijck, om als onvoorsichtych in het communiceren daer het soo qualijck wert bewaert in de croone van Sweden uyt te crijten, immers aldaer,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K73g. Enigszins beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersberch*, p. 564. Beantw. d. no. 4160.
2 Johan van Reigersberch.
3 Over deze bezending naar Groningen zie men de resolutie van de Staten-Generaal dd. 27 mei 1639.
4 No. 4125.
5 Martinus Ruarus, sociniaans theoloog.
6 Petter Spiring Silvercrona.
7 Amelis van den Bouchorst, heer van Wimmenum († 1669).
8 Nicolaes van den Bouchorst, heer van Noordwijk († 1641), afgevaardigde ter Staten-Generaal.
9 Jhr. Lamorael van der Noot, heer van Risoir. Hij was gehuwd met Lucresse van Stakenbroeck.
10 Jhr. Thomas van Stakenbroeck, luitenant-generaal van de cavalerie.

als contrariërende de desseinen van dat rijck selffs bij andere, die sulckx niet schuldych en sijt, met een seer quaet ooge aen te doen sien, hebbe ick, om desen slach hier te breecken ende uEd. de ware gelegentheyt, sooveel ick die oordeelde te connen achterhalen, bekent te maecken, alle devoir gedaen om de source ende het recht bescheyt van dese geruchten te attrapperen. Waromme om mijn voet vast te stellen ende seecker te gaen hebbe ick mij aen den heer Spierynck geaddresseert ende sonder de reden bekent te maecken ondertast, off uEd. yet diergelijcke hadde geschreven, wanneer de boven genomineerde personen t'sijnen huyse lest hadden gegeten, het eerste mij plat sijnde geloochent ende met hoge woorden, oock hebbende verstaen sedert vastenavond de gemelte personen t'sijnen huyse niet te hebben gegeten, ben ick soo verde gegaen, dat ick hebbe gevraecht, off aen haer alsdoen ofte t'eenyger tijt eenyge van uEd. brieven hadde voorgelezen, hetselve mede seer hoge contesterende niet te sijn geschiet, hebbe ick de heele historie int breede ende lange wat daervan wiert gediscoureert verhaelt, meteenen aengewesen, dat de autheurs intentie was eenen dubbelen slach met dese uytstroynge te geven, daer wel den haet op uEd. maer de faute principalijck op sijn Gestreng. soude rusten. Heeft sijne Ed. hetselve mede soo wel begrepen ende dese saecke seer hoge opgenomen begerende van mij te weten, wt wien ick alles hadde verstaen, waerin bij mij difficulteyt werdende gemaeckt, omdat mij sulckx contrari mijn belofte niet vrij en stont, ende oock ongeraden is de linie van communicatie onder confidente aff te snijden ende de middel om te penetreren te benemen, soo is sijne Gestreng., die hem meer door passiën als reden laet emporteren, daerover met mij in hoge contestatie geraeckt, als mij willende houden voor den autheur, soolange ick een ander soude hebben genoemt; waeriegens mij niet min courageux als vigoureux hebbe geopposeert, alles in presentie van Graswynckel[1], die geduyrende dese propoosten, als mede kennisse van dit geruchte hebbende, wiert gehaelt, persisterende van geen autheur te willen noemen, sustinerende daer niet verder in gehouden te sijn, als hebbende ontdeckt hetgene mij ende de mijne raeckte ende dat niemant van discretie soude connen geloven yet soo seer aen de mijne preiudiciabel bij mij soude wesen geinventeert; dat indien de source wilde weten deselve conde vinden aen den draet bij Graswynckel aengewesen, indien sijne Gestreng. den persoon, daer Graswynckel het van hadde, uyt consideratie van Graswynckel verder liet ongemoyt, dat hij immers om mijn consideratie geen verder ondersouck door mijn aen andere wilde doen, maer die daermede wilde laten begaen, die oordeelde dat sooveel interest hierin hadde als hij selffs soude mogen doen. Naer veel hoge woorden, ut nosti impetum hominis, ben ick gebleven sonder mijn man te noemen ende hebbe echter den heer Spierynck soo verde gecregen, dat hij verstont, sonder mij verder te presseren eer ick van mijn belofte van degene, daeraen[2] ick deselve hadde gedaen, was ontslagen, dat wij souden om dese saecke nader aen den dach te brengen nader ondersouck daerop doen, waerover den baillu van Rijnlant, dewijle Risoir int leger sijnde niet conden werden ontboden, datelijck is gehaelt, die oock op alle voorgaende omstandycheden sijnde ondervraecht seyde sedert vastenavont met den heer van Risoir off sonder daer niet te hebben gegeten, verclaerde noyt brieff off schrift, hoedanych die soude mogen wesen, aen hem te sijn geleesen ofte te hebben gesien ende alle hetgene daervan wiert geseyt te sijn

1 Dirck Graswinckel.
2 Er volgt in de tekst een overbodig ‘die’.

versiert ende voor leugenaers hielt, ende haer, soo hij die kende, soude seggen, dat sij het waren, die sulcke geruchten hadden uytgestroyt, alles soo ruym ende breet als sulckx soude connen werden geseyt. Oordeelende uyt alle omstandycheden ende soo door de contenantie van den heer Spierynck als van Noortwijck, dat dit een valse calumnie ende versierde leugen moet wesen, van alle hetwelcke ick uEd. de particulariteyten wijtlopych hebbe willen verhalen, opdat uEd. wel onderricht sijnde met eenen voor vast presupponeerde, dat alle dese versierselen tot in dat rijck sullen wesen overgevlogen, daertegens gewapent sijnde verdacht moocht wesen om het dessein van de autheurs te breecken ende te beletten, dat uEd. dienst bij de ministres aldaer niet werden onvruchtbaar gemaeckt. Wat vorders bij Sophi[1] desen aengaende sal dienen gedaen, sal uEd. best considereren. Aelianus[2], wel wegende hoe schadelijck hem bij Tuchydides[3] ende andere sodanyge proceduyren, indien gelijck voorgegeven sijn waren gepasseert, heeft geapprehendeert, dat uEd. met adviseren hem preiuditie soude connen doen; doch nadien te presumeren staet, dat Valerius[4] dese occasie niet sal laten eschapperen, soo meene ick, dat uEd. sulckx dit point roeren kan, dat soowel Aelianus als Felix[5] a couvert werden gestelt, waervoor ick des te sorchvuldyger mij employere, omdat Aelianus Iovinianus[6] heeft versocht, dat hetgene tusschen Spierynck ende mij was gepasseert, soude blijven vergeven ende vergeten, verhalende de vrienschap, die hij uEd. altijt heeft getoont ende daerin hij wil perpetueren. Ondertusschen sal Golilas[7] niet qualijck doen, gelijck Scarinus[8] voor desen wel heeft geseyt, niet alleen met Beria[9], maer oock met Uddo[10], die dickwels lecture van brieven geeft, te gaen. Om dese onwaerheyt geen verder loop te geven hebbe ick mijn autheur dese heele historie bekent gemaeckt, die daer contentement in nemende seyde andere oock te willen desabuyseren, excuserende verder aenwijsynge te doen. Ende alsoo mij niet en was onbewust, dat dese versierde propoosten in presentie van monsieur Brasseth[11] waren gevoert ende hij geoordeelt hadde, dat uEd. seer groten ondienst - presupponerende de communicatie bij den heer Spierynck sulckx als boven is verhaelt - was gedaen, soo hebbe ick met deselve hierover gesproocken ende alle de bovenverhaelde omstandycheden ende veel meer andere sijne Ed. bekent gemaeckt, die mij oock heeft moeten advoueren - hoewel hij seyde uEd. altijt te voorsichtych hadde gehouden om sulckx te connen geloven -, dat hetselve gerucht crachtych was gecommuniceert (?). Bij dese occasie in andere materiën commende, seyde ick door dit ondersouck te hebben verstaen, dat tegens uEd. in Vranckrijck wert gemotreert[12]; bekende het voor desen was geschiet, maer ontrent de vijff iaeren geleden, doch niet te weten, off

1 Codenaam voor Zweden.
2 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
3 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
5 Pseudoniem van Grotius.
6 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
7 Pseudoniem van Grotius. Grotius heeft erboven geschreven ‘H. de Gr.’.
8 Pseudoniem van Van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven ‘N. Re’.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft er ‘Sp.’ boven geschreven.
10 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
11 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
12 Van Reigersberch bedoelt wellicht: ‘gemachineert’.

uEd. was in dat hoff in groot respect ende aengenaem. Off men met dese maniere van doen mogelijck uEd. ende andere scrupuleuser int schrijven sal willen maecken ende met seggen hetgene niet is geschiet verhinderen, dat door uEd. communicatie andere niet werden geïnstrueert, is mij verscheyde mael in den sin gecommen. Het is echter dienstych geweten ende moet geheel in den wint niet werden geslagen. Vint uEd. goet bij forme van antwoorde op dat advys mij yet te schrijven tot destructie van dese calumnie, meteenen hetgene in Vranckerijck aengenaem soude wesen, uEd. gelieve het int latijn te doen, opdat sulckx aen monsieur Brasset, die met verwonderynge van uwen stijl spreeckt, bij mij mach werden gecommuniceert ende wij mogen sien, off hetgene ten quaden is aengeleyt niet int goet kan werden gekeert.

Bij provisie hebbe ick getoont, hoe verde hetgene uEd. mij nopende het voornemen van Vranckerijck hadde bekent gemaeckt discrepeerde van de verdichte uytstroynge, hetwelcke seer aengenaem was. Te meer is mij suspect, dat, dewijle soo garen hebben hare desseins soo grotelijckx werden geroemt, sij deselve inderdaet niet voren hebben soo groot te doen blijcken.

Dat de ses maenden bij Hollant sijn geconsenteert promptelijck te betalen heeft den heer Spierynck mij geseyt ende belooft voor uEd. te sullen sorgen, maer het gelt vreese ick sal noch soo veel niet sijn.

Het subsidie voor de Westindische Compangie is mede toegestaen. Van een ruytersdienst van Milanders'[1] volck voor desen staet wert gesproocken in plaetse van waertgelders.

Langer desen te maecken laet den tijt mij niet toe, alsoo ick hem schrijve staende om te reysen.

Desen 27 Mey 1639.

In dorso schreef Grotius: 27 Maij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 8 Iunij.

4130. 1639 mei 28. Aan J. Camerarius[2].

Vir nobilissime,

Gratae mihi fuere Nobilitatis vestrae literae datae 16 Maii[3] et quae iis continentur libenter cognovi optoque sociis et amicis regni Suedici omnia felicia.

Quae hic habemus non ita multa, sunt comprehensa meis ad illustrissimum D. parentem Nobilitatis vestrae literis[4]. Eas literas apertas ad Nobilitatem vestram mitto idemque sum facturus in posterum.

Piccolominaeum[5] mansurum in Belgicis partibus, sed partem ab eo copiarum

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 534. Joachim Camerarius (1603-1687) sedert 1635 raad van de kroon van Zweden - zie dl. VI, p. 38 en n. 10 aldaar - was de zoon van de Zweedse gezant in Den Haag, Ludwig Camerarius.
3 Ontbreekt.
4 No. 4131.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

ad caesarianos mitti hujus aulae opinio est. Quo modo se elector Saxoniae[1] eximere bello possit, equidem non video. Lunaeburgici et Brunsvicenses medii esse volent, dum nostrae res meliores sunt, si fortuna contra nos flare coeperit, ex mediis hostes fient; nam et fides et constantia e Germania emigrasse videntur.

Batavi rectius mihi facturi videntur, si in Daniam alios, alios in Poloniam mittant, tum ne regum postpositus fiat ipsis immitior, tum ut eodem tempore res utrobique geratur communicatis legatorum inter se per literas consiliis et actibus.

Nobilitati vestrae opto prosperrima.

Nobilitati vestrae ad omnia officia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Maii 1639.

4131. 1639 mei 28. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime domine,

Ad Albiniana[3] jam esse Excellentiam vestram ex literis ejus XV hujus mensis datis[4] cognovi. Neque dubito, quin et secessus[5] hujus et caeterorum consiliorum Excellentia vestra justissimas causas habeat. Deum, ut ea omnia in bonum publicum Excellentiaeque vestrae vertat, rogo. Illud vero vel maxime, ut in legatione tanta cum laude, tanta cum regni utilitate obita retineri ipsa possit; quod cum precor, meum quoque gero negotium, qui a tantae prudentiae peritiaeque colega plurima et didici et discere potero.

Dux Vinariensis[6] ipse quidem Brisaci est, ni fallor, at copiae ejus adhuc in comitatu Burgundiae haerent, ubi S. Claudii oppidum vi cepere.

De Bannerii[7] successibus multum gaudet haec regia. Sed ut maneat nobis haec felicitas, distrahi ab eo partem hostilium copiarum et satis vident ipsi et ego monere non desino. Sed romanae aurae adversum nos flant venitque jam huc novus nuntius[8], qui fascias cunales a pontifice[9] benedictas adfert.

Batavi non in hoc tantum mari, ubi insignem expeditionem gravis sumptus sustinent, sed et Brasiliae in locis difficile habent negotium. Rex[10] tamen non desinit quantum potest eos excitare, ut etiam terra agant aliquid partemque Hispanici militis a rege avocent, quo melius procedant regi illata in Flandriam arma. Ad Hesdinum

1 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 181. Gedrukt *Epist.*, p. 533. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Camerarius verbleef tot begin november 1639 in Alphen.
4 Deze brief ontbreekt, zoals nagenoeg alle brieven van Camerarius aan Grotius. De copie te Uppsala geeft als datum: 14.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: sucessus.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Federico Sforza. Op 28 juli bood hij aan Anna van Oostenrijk de door de paus gewijde luiers aan; zie de *Gazette de France*, dd. 28 juli 1639, no. 100, p. 442.
9 Urbanus VIII.
10 Lodewijk XIII.

enim jam et flexuosis itineribus accedi et machinarum incursu res geri coepit. Moram facient egregia oppidi munimenta sex propugnaculis partim

et palude[1] defensa ultraque lunatis operibus, fossa aquosa, deinde vallo exteriore. Sed praesidii non ita multum est, ad novem centurias et agrestium sexcentos. Pars enim praesidii missa fuit jam ante ad S. Audomari oppidum, quod periclitari credebatur sparsa a Gallis eo se ituros[2] fama.

In Italia agris potitur hostis, Casale undique circumvenit, apto loco obsidet Trinum nulla vi obvia, Gallis pro occasionum celeritate tarde Alpes transeuntibus.

Pro rebus Suedicis, quas nuntiat, Excellentiae vestrae gratias habeo. Daniae legatos[3] in Suedia nihil egisse et audio et credo. Quod Bremae fecit archiepiscopus[4] satis violentum mihi videtur neque novis motibus egent per Germaniam res protestantium. D. Bannerius ut spero in tantis successibus memor erit suae securitatis potiorem esse curam debere, quam ulciscendi hostis.

Turcam[5] puto seposuisse ad tempus cogitationes de nostro orbe; videtur enim Persam[6] magis magisque inflammari, ad quam rem nova causa accessisse dicitur petita in ipsa Babylone vita ejus Persarum insidiis, qui cum pulvere bellico cuniculum mosqueae subdiderant, in quam festo die venturus sultanus credebatur. Sed eum imber et bonum fatum domi detinuit. Cuniculus suo tempore crepuit et qui doli auctor fuerat supplicium evasit facta sibi manu morte. CXXX servi navem longam Turcicam occisis, qui conscii non erant, suae potestatis fecere repertaque per Hellespontum fuga lucrati sunt libertatem.

Ad Anglorum et Scotorum concordiam nihildum spei video. Optare tamen eam non desino. Sine regia auctoritate privatos Anglos suas naves locare ad perducendos Dunquercam Hispanos et pecuniam hic rumor est. Qui si est verus, sine regis[7] offensa impugnari illi a Batavis poterunt.

Principem Condaeum[8] a reditu in Burgundiam arcent adhuc Hispanorum in Galliam molitiones. Itaque ille nunc quoque in Aquitania subsistit. Interim ipse quoque Burgundiae ducatus non extra omne periculum est. Duplici enim via penetrare hostis potest et e valle Augusta apud Taurinos, quam tenet, et per Helvetiorum terras pontificiis pagis daturis militem, protestantium autem, si Bernates excipias, nullis satis animatis, ut iter vi prohibeant.

Certe Sarmientus[9] Friburgi est ibique tria millia a pontificiis pagis exspectat promovetque rem sex mensium praerogato stipendio Bernatiumque tentat animos.

Inter Rhaetos et Hispanos gliscunt discordiae illis militem in Mediolanensem agrum a se ire non ferentibus, his subtrahentibus stipendia, quae ad castellorum prope Rhenum custodiam dabant[10]; eoque res processit, ut Curiae Rhaetorum deliberetur, an duo, qui ibi sunt, Hispaniae agentes[11] retinendi sint, donec

1 De copie heeft abusievelijk: placido.
2 De copie heeft abusievelijk: ituris.
3 Peder Vibe en Christian Ulrik Gyldenløve.
4 De latere koning Frederik III van Denemarken (1609-1670) had in 1635 de opvolging als aartsbisschop van Bremen verkregen. In 1648 werd hij koning van Denemarken.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Safī (Sam Mirza).
7 Karel I van Engeland.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Don Antonio Sarmiento de Acuña.
10 De copie heeft abusievelijk: dabunt.
11 Francesco Casati en Antonio Biglia.

Rhaetorum, qui Barcinone detinentur, legati[1] advenerint, quae omnia pulchras dant Gallis occasiones, si uti et properare norint.

Ravensburgi de bello ad Rhenum deliberant caesariani duces.

Deus orandus est serio, ut pacem extorqueat nolentibus, bonam det volentibus.

Feuquerius[2] in eo est, ut Mosam transeat. Savellius[3] in Italiam it monasticam vitam acturus.

Addam votum alterum pro Excellentiae vestrae et valetudine et rebus.

Excellentiae vestrae perpetuo devinctus observantiae cultu
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Maii 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alphenae 15 Juny st.n. A.^{o} 1639.

4132. 1639 mei 28. Aan Willem de Groot[4].

Mi frater,

Venit ad vos uxor mea et quidem mari, quia a Bruxellis diploma sine contumelioso in Hollandos nomine non potuit impetrare[5].

Etiam atque etiam rogo, ut quod fecisti hactenus non minore tuo labore quam meo bono res nostras et ipsius consilio tuo juvas.

Petrum[6] nostrum puto quamprimum transferendum, ut civis fiat urbis florentissimae et illi quoque foro ac negotiis adsuescat. Ego eam et ejus amantes siqua in re juvare potero, faciam id perlibenter.

Si Historiae nostrae[7] et Anthologia[8] edi ibi non possunt, quaerendus hic erit librarius. Omnino puto me hoc debere posteritati, ut dum vita, dum valetudo suppetit, omnia mea curem edi, et si fieri potest saepius et semper accuratius.

Feci notas cum multis novis ac veteribus testimoniis ad nostra de Iure belli

1 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 883.
5 Het bevatte de vermelding: dochter van een rebel; vgl. no. 3134. Vermeld zij nog dat volgens het paspoort, dat Frederik Hendrik op 30 april 1639 verleende, het reisgezelschap van Maria van Reigersberch uit 24 personen bestond (Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 31).
6 Pieter de Groot bevond zich in het vaderland.
7 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII; Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
8 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.

ac pacis[1]. Nunc omnia testimonia colligo ad firmanda quae nobis dicta de Veritate religionis christianae[2]. Gothica nostra et Vandalica[3] postrema edam.

Mitto tibi effigiem Calvini[4], non ex Barlaeo[5] aliorum calumniis, sed ex ipsius scriptis aliisque non suspectis testibus depromtam. Non edetur facile his in locis, non a calvinianis qui, αἰ εἰ γιγνώσκουσιν ἐὸν φίλον ἡνιοχῆα[6]. Ac ne a pontificiis quidem, utpote consciis et se eorum teneri, quorum ille merito accusatur. Lutherani, qui multum deferunt magistratibus et haereticorum, parcunt sanguini, probabunt hunc librum idque experimento apud quosdam pransus didici. Possit ergo edi Lubecae aut Hamburgi.

Vale et fac saepe res vestras norimus. Ego eo minus nunc scribo, quod omnia mea uxori non minus sunt nota quam mihi, et neque memoria neque facundia ei desit.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

28 Maji 1639.

4133. 1639 mei 28. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Non fuit quam credebatur leve damnum, quod nuper Gassiones[8], cum pabularentur incautius, accepere quingentis suorum amissis, inter eos non paucis qui ordines ducerent.

Mileraeus[9] cum suo exercitu obsidium incepit Hesdini, bene muniti oppidi, partim propugnaculis sex partim palustri solo, quae cuncta operibus lunatis, deinde fossa profunda et aquis plena, tum vallo exteriore. Praesidium non ita grande est ad centurias militum novem, quibus accessere agrestes ferme sexcenti. Pars praesidii paulo ante obsidium missa fuerat ad urbem S. Audomari, quod eam Galli obsessuri crederentur de industria vulgato eo rumore. Die hujus mensis 22 duabus e regionibus, quarum altera vetus Hesdinum, altera Monstrolium respicit,

1 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturæ & Gentium: item iuris publici præcipua explicantur.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobæa, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 565.
2 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianæ Batavice scripsit Hugo Grotius.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 944 en no. 143.
3 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
4 In verdere brieven van en aan Willem herhaaldelijk ter sprake gebracht onder de betiteling: Zenonis effigies; zie nos. 4314, 4331, 4338, 4413, 4437.
5 Caspar Barlaeus.
6 Bron mij onbekend.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 534; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 610.
8 Jean Gassion (1609-1647), Frans maarschalk.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

cavatis et obliquis ad oppidum viis accedi coeptum est. XXIII machinae dispositae ad verberandum oppidum, quod contra se tuetur machinis quinquaginta.

Rex[1] Chantiliacum abiit inde iturus Compendium ad lustrandum, qui eo coit, Castilionaei[2] exercitum.

Reliquit ad S. Germani reginam[3] et delphinum[4] calore nimio laborantem, ita ut missus sit tam parvulo sanguis.

Pontifex[5] ad delphinum fascias cunales benedictas misit per nuntium Scotium[6], qui Bologneto in munus nuntii hic ordinarii succedet. De adventu alterius nuntii pacis causa, haeret adhuc negotium.

Dux Bernhardus[7] Brissaci est; miles autem ejus in comitatu adhuc Burgundiae versatur cepitque ibi impetu S. Claudii oppidum.

Princeps Condaeus[8] ne in ducatum Burgundiae rediret, retentus in Aquitania fuit Hispanorum in Galliam molitionibus.

Dux Valetta[9], cum ad edita non compareret, damnatus absens fuit, ut caput ei abscindatur, bona in fiscum redacta.

In Italia Hispanus[10] quae vult agit et Casale omni ex parte circumvenit. Cepit Conum. Nunc Trinum, bonam urbem, obsidet. Galli lente admodum Alpes transeunt.

Scribitur ex Oriente, sultanum Turcicum[11] e magno periculo servatum, ideo quod festo die, cum iturus religionis causa in mosqueam crederetur, imbre impeditus non ivit, quo ipso tempore magna vi dissiliit factus a Persa quodam[12] subter mosqueam cuniculus refertus bellico pulvere. Servi CXXX capta, in qua servabantur, navi longa, qui obnitebantur occisis, fugam per Hellespontum et libertatem sibi peperere.

Batavos magna maris impendia ita onerant, ut terra vix magni aliquid aggressuri videantur, quanquam rege multum excitante ipsos et Arausionensem principem[13].

In Brasilia res eorum laborant. Pervenere enim ad oppidum Salvatoris sive Sinum omnium Sanctorum hostium naves XL cum multo bellico paratu. Comes, qui ibi est, Mauritius[14] reditum in patriam sibi concedi obnixe petit.

1 Lodewijk XIII.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 De latere Lodewijk XIV.
5 Urbanus VIII.
6 Ranuccio Scotti. De ordinarius nuntius was Giorgio Bolognetti. De gewijde luiers werden echter aangeboden door Federico Sforza; zie no. 4131, p. 358 n. 8.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Bernard de Nogaret de La Valette.
10 De Spaanse bevelhebber in Noord-Italië was Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Zie no. 4131, p. 359.
13 Frederik Hendrik.
14 Johan Maurits van Nassau-Siegen.

Deo, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam commendo.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 18/28 Maii 1639.

Princeps Condaeus Agenni a seditione populari ingens periculum adiit. Nuntius alter, qui hic exspectatur, Avenione est. Feuquerius[1] in eo est, ut Mosam transeat. Savellius[2] in Italiam it monasticam acturus vitam.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4134. 1639 mei 28. Aan N. van Reigersberch[3].

Deze brief gaat af genoeg op eenen tydt met myn Huisvrouw. Maar myn Huisvrouw zal waarschynelyk vry wat later in Hollandt komen, zynde genoodzaakt tegens haar wensch den weg over zee te nemen, om niet aangezien te worden voor een Dochter van een Rebel, alzoo die hoedanigheit, niet tegenstaande alle de moeite by ons, en by myn Heer den Nuntius[4] aangewent, is gestelt in het paspoort dat ons is van Brussel toegezonden.

Aan 't innemen van Bagdad, op den vyfentwintigsten van Wintermaandt, word niet meer getwyfelt. De Persiaan[5] had zestig duizent man gezonden tot het ontzet. Maar het leger van den Turk[6] was te wel gesterkt met wallen en werken op de wyze van Europa, en daarenboven een groot deel van volk uit het Turksche leger den Persianen tegengezonden, welke twee redenen de Persianen hebben doen te rugge keeren, en Bagdad doen vallen in de Turksche handen met gewelt en groote bloedstorting, zynde de Groote Heer tegens die van Bagdad zoo zeer verstoort geweest, dat dertig duizent menschen, die in een sterke plaats van Bagdad waren geweken, en zich op bescheidenheit hadden overgegeven, zyn onthalst, tien alleen van de voornaamsten zynde in 't leven gehouden om in zegepraal gebragt te worden te Konstantinopolen. Deze groote overwinning van den Turk zal waarschynelyk den Persiaan doen buigen, en komen tot voorwaarden, dewyl hij ook den Grooten Mogol[7] tegen heeft, die zich met den Turk heeft verbonden, om dat de Persiaan zyn eigen Zoon[8] had verjaagt, wegens een huwlyk met des Mogols Dochter[9] aangegaan.

1 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo († 1649).
3 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 227; 207. De datering van het gedeelte beginnende met de woorden: Aan 't innemen ...' is onzeker. Beantw. d. no. 4150?
4 Giorgio Bolognetti, nuntius te Parijs.
5 Safī (Sam Mirza).
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Shāh Djahān.
8 Zie no. 4035, p. 196 n. 6.
9 Zie no. 4035, p. 196 n. 6.

4135. 1639 mei 29. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Rien ne m'a tant pleu en vostre lettre du 24 finissant[2] que ce que vous ditez du rescouvrement de la santé du roy[3] auquel ait tant servy la nouvelle de la victoire obtenue par les nostres à Chemniz, sçachant combien est ce quand l'homme se resiouit d'une chose qu'il attend avec gran désir.

Ie croy qu'il arriveroit de mesme à moy, si vous me pouviés résouir de ce que monsieur Heuf[4] me mande ordre pour recevoir l'argent deu depuis un an quasiment en ça et qu'oultre cela l'on y adjouste en Suède le reste de ma paye qu'on me doit desià pour plus d'un an. Sans cela, monsieur, ie languiray misérablement et seray contant ou qu'on me donne mon congé, ou que Dieu face quelque fin à mes misères, plustost que de servir de telle façon vivant en deshonneur et pouverté que ie supporte à cause de ma charge sans avoir aucun escard à mes services que ie fais à la Suède et à tant de dommages que me cause ma charge. Ie vous supplie, monsieur, d'y remédier et disposer ledit Heuf à l'envoye d'une partie de l'argent afin que ie puisse pourvoir à ma santé et nécessité domestique plus honorablement que ie ne fais jusques à cest'heur. Il y a 4 mois qu'il m'a envoyé les derniers deux cent dalers jugés, s'il m'est possible de m'en passer par 4 mois, parmy tant de despences. Doleo meam sortem, quod adeo parum mei in Suecia habeatur ratio. On ne m'a promis tel traittement, que des gens riches ne sçauroyent supportez. I'en escris dereschef à M. Heuef et ce qui se passe icy vous le verrez par cy-jonctes[5] que i'envoye au gran chancelier[6] qui à la fin en sera esmeu à quelque compassion de mon pauvre estat. Ie ne puis plus et demeure passionément, monsieur,

Vostre redevable
Marini.

De Zurig, ce 29 de May 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23.
In dorso: 29 May 1639 Marini.

4136. 1639 mei 30. Van P. de Groot[7].

Venerande parens,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Lodewijk XIII.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Ontbreken.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.

Ea quae hic aguntur partim ex patrui[8], partim ex avunculi[9], nonnulla

8 Willem de Groot.
9 Nicolaes van Reigersberch.

etiam ex Graswinkelii[1] literis[2] intellexeris. Ego tantum pauca haec addam de paranda tuorum librorum editione[3]. Et quidem quandoquidem video vel nihil in iis vel sero valde Amstelodami factum iri, locutus sum hisce diebus cum Lamairio[4], qui hic est Hagae et editionem epistolarum Casauboni[5] nuper fecit, de mandanda etiam typis Anthologia tua[6]. Est ille ex remonstrantiorum coetu ideoque nobis magis profuturus. Promisit mihi se daturum exempla aliquod literarum Graecarum, quae proxime ad vos mittam. Exspectabo interim mandata tua, antequam ulterius progrediar.

Hisce diebus pro prima vice in parlamento nostro locutus sum.

Deus, venerande parens, vobis det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Hagae, XXX May MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Junij.

En in dorso: 30 May P. de Groot.

4137. 1639 mei 30. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Ex litteris affinis Reigersbergii[8] et Graswinkelii[9] disces, quae hic iterum calumniarum nubes in te Spiringiumque[10] sese effuderit. Ego ut quod res est scribam, non tam de effectu calumniarum in te quam de earum origine et causa sum sollicitus: Spiringius rem altius ad animum revocat et totam bilem in senatorem Reigersbergium evomit, quem tua suaque in causa tam obstinati silentii leges rumpere debuisse judicat.

Quae Graswinkelius scripsit legi eaque, quatenus rei series mihi innotuit, vera esse scio. Ipse interea responsum tuum expectat, quod et affectus ejus meretur; illud dolet quod et Spiringius et ipse in senatorem sunt inclementiores, nullo cum tuo bono. Affui ego cum Boechorstii filium[11] in ipsum, ut calumniarum autorem - quia denuntiatorem suum celare vult - concitavit Spiringius; nunc

1 Dirck Graswinckel.
2 Ontbreekt; vgl. brief no. 4156, die het antwoord moet zijn op de bedoelde brief.
3 Zie no. 4132.
4 De Haagse drukker Theodore Maire.
5 *Isaaci Casauboni Epistulae quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagae Comitis, Ex officina Theodori Maire. MDCXXXVIII.
6 *Anthologia Graeca;* zie no. 4132, p. 360 n. 8.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4119; beantw. d. no. 4157.
8 Nicolaes van Reigersberch; bedoeld is brief no. 4129 dd. 27 mei.
9 Dirck Graswinckel; diens brief aan Grotius is niet teruggevonden.
10 Petter Spiring Silvercrona.
11 Amelis van den Bouchorst, heer van Wimmenum, zoon van Nicolaes van den Bouchorst, heer van Noordwijk.

audio ab eodem ad eundem itemque ad Risorium[1] et Hertainium[2] missas litteras similis argumenti, quae res quem effectum sit habitura vix video.

Eorum, quae praeterita septimana ad te scripsi[3] quaeso etiam sis memor; forte enim ex eadem officina prodiit uterque faedae lolliginis faetus.

Utenbogardus[4] quid iterum calumniatoribus suis opponi curaverat, ex adjuncto scripto[5] cognosces.

Dissertationis[6] exemplaria, quae petiisti duo, per occasionem mittemus.

De publicis hic rebus hoc habe: principem[7] jam Littojae ad exercitum adesse a vigesimo quinto hujus mensis die; eidem Burae adfuisse Milandrum[8] cum ducibus Hassicarum copiarum[9] ibique in verba Ordinum sacramentum dixisse; eas copias ajunt esse ad 2000 equitum et totidem, et quod excurrit, peditum millia. Ordines Hollandiae duos milliones faenori sumunt, de caetero praeter tributum in picem et cerevisiam maritimam nihil decretum.

E Germania omnia, quae ante intelleximus nova per Salvium[10] confirmari intelligo. Ad ducem Vinariensem[11] profecturos hinc principes Palatinos[12] asseverant, qui talia indagare possunt.

Ad tua[13] ut veniam, Wassenariana[14] ad te recte pervenisse gaudeo; mortem Berkelij[15] ob defectum stirpis masculae in ista familia sane doleo; de Borrii[16] dono, siqua se obtulerit occasio, cogitabo.

Quae tuorum librorum editionem concernunt ad te perscribere se dixit filius[17]. Heinsianas exercitationes[18] unde habuerit Opitius[19] iste, nescio, certe eae nondum prostant; ubi nancisci potero tui memorem ne dubita fore. Quantum tibi Batavi debeant, nemo doctus, nemo bonus ignorat, sed tibi id cum maximis viris et ingeniis commune est, ut ingratam experiaris patriam.

Plura non addam. Tu cum uxore et filia[20] - quas indies expectamus - reliquisque liberis[21] salve et quam suavissime vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

1 Jhr. Lamoraal van der Noot, heer van Risoir.
2 Zie verderop bijlage no. 2, p. 854 en n. 7 aldaar.
3 No. 4124.
4 Johannes Wtenbogaert, leider der remonstranten.
5 Ontbreekt.
6 Zie no. 4119, p. 338 n. 10.
7 Frederik Hendrik.
8 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal van Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 O.a. Hans Heinrich von Gunterroth; zie de brief van de gedeputeerden te velde dd. 4 juni 1639 aan de Staten-Generaal (Hs. Den Haag, ARA., Arch. Staten-Generaal no. 4974).
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Wellicht Moritz en Eduard; zie no. 3663 (dl. IX, p. 439).
13 No. 4119.
14 Zie no. 4119, p. 336 n. 14.
15 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; zie no. 4119, p. 337 n. 1.
16 Zie no. 4119, p. 336 n. 15.
17 Pieter de Groot; zie no. 4136.
18 Zie no. 4119, p. 338 n. 11.
19 De Duitse dichter Martin Opitz.
20 Cornelia.
21 Cornelis, Diederik en Pieter.

Hagae, XXX Maij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 8 Iunij.

En in dorso: 30 Maij 1639 W. de Groot.

4138. 1639 mei 31. Van J.A. Salvius[1].

Wohl Edler Gestrenger undt Vester, sonderss Hochgeehrter herr Ambassadeur,

Mit leztem vom 28. Aprilis datirten schreiben auss Pirna berichtet Mich Herr General-Feld Marschall Baner[2], wie Er gleich damahlss aviso Vom Erdfurt undt gewiese relation bekommen dn. die inn Thüringen unter dem ob. Eberstein[3] undt Wirzleben[4] Zu ruck gelassene trouppen, 200 Crabaten inn Hessen geschlagen, 150 davonn aufm plaz niedergemacht, bey 20 officirer undt gemeine gefangen, Undt alsso die wenigsten davonn kommen wie dann gleicher gestalt über den Thüringer Wald ein Rittmeister Vom Pfulischen[5] Regiment eine Compagnie Crabaten im quartier überfallen, niedergehauen undt den Crabaten Rittmeister mit ezlich andern Zu Erfurt gefangen eingebracht hetten. Wohl ermelter Herr Feld Marschall war gleich damahlss resolvirt - nach dem wegen übergab dess schloss Zu Pirna auss mangel wassers bereits gute hoffnung - sich nacher Leütmariz Undt so fort nacher Prag Zu wenden, der meinung die aldort renforciret sehende 8 Fürstenbergische[6] Regiment sampt übrige Gallasische[7] trouppen Zu besuchen, ehe dann die coniunction der Hazfeldischen[8] Völcker Zu werck gerichtet werden mögte. Mehrere particularia seind auss den getruckten beylagen Zu ersehen[9].

Thue E. Excell. hiermit der Allwaltende Obhuet Gottess Zuer bestendigen gesundheit anbefehlen, Verbleibend E. Exc.

dienstbereitwilligster alleZeit

J.A.S.

Hamburg, 21 Maij Anno 1639.

Postscriptum: Curtius[10] jam putatur Viennam venisse. Rex Daniae his diebus

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. en eigenh. postscr. Beantw. d. no. 4185. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Caspar Eberstein; vgl. *Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling. Sjette Bandet. Johan Baners Bref 1624-1641*, Stockholm 1893, p. 614.
4 Georg Melchior von Witzleben (1596-1672).
5 Van Adam von Pfuel.
6 Van Friedrich Rudolf von Fürstenberg.
7 Van Matthias, graaf Gallas.
8 Van Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
9 Ontbreken.
10 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau. Op 14 mei 1639 gaf de *Gazette de France*, no. 58, het volgende bericht: 'De Hambourg, le 26 Avril 1639. Le Vice-Chancelier Kurtz apres

e regno Gluckstadium expectatur. Creditur exauctoraturus magnam copiarum partem periculo e limitibus cum utriusque partis exercitu in Bohemiam translato. Tres naves bellicas ante portum Lubecensem, totidem in Visurgin misit, quo consilio, nisi ut nitrum omne Helsingoram compellat, ignoratur.

Onder aan de brief staat: H. Grot.

4139. 1639 juni 2. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

A mon gran regret i'appren par la vostre du 17 courrant[2] que le sieur Heuf[3] persiste en l'attente de la ratification de Suède sur ses descomtes, vous ayant néantmoins promis par cy-devant de me contenter aussy tost que les descomtes seroyent conclues. Ie ne vous sçaurois exprimer les incommodités et fâcheries intolerables, que me cause ce retardement, ne pouvant ny satisfaire pour le moins en partie à mes créanciers, ny me faire penser conforme l'advis des medicins, languissant pourtant incroyablement parmy tant de difficultés, que ie prie Dieu me vouloir convertir en une heureuse fin. S'il y a quelque pitié de moy ie vous supplie de faire tant envers luy qu'il m'assiste au plustost de quelque partie, car il y a desià plus de 4 mois qu'il m'a envoyé les derniers deux cent dalers, dont ie me suis pourveu des vivres pour deux mois et à cest'heur vive dereschef ex mutuo incontemtu et ludibrio hominum, qui sane mirari satis non possunt quod adeo turpiter deserar, cum nihilo secius omnibus constat me esse exulem et non posse functionem publicam sustinere sine stipendio exacte soluto. Surtout i'en sens des plaintes bien sensibles de ma femme[4] qui certes me percent le coeur, sçachant que ie suis cause de sa ruine sans y pouvoir remédier tant que mon argent n'arrive. I'auray encor patience jusques à S. Jean[5] et si pendant ce temps on ne m'aura contenté saltem ex parte il faudra que ie face quelque fin moy mesme à ma charge, deusse-ie partir d'icy malade et en mendiant aller jusques à Paris, car il m'est impossible de continuer plus de telle façon, estant endébité jusques aux oreilles et ayant fait jusques à cest'heur plus de despence que mon gage ne porte, à cause des intérests, qui croîssent en bonne somme journellement. Nunquam magis me sibi obstrinxerit Magnitudo vestra quam si hoc rerum statu aliquid pecuniae pro me ab Heufio extorserit, quod etiam mihi polliceor.

Nos ambassadeurs Grisons[6] sont de retour d'Espagne et ceste sepmaine debvront faire leur relation à Coire et mander d'autres députez à Milan pour y traitter avec Leghanes[7] sur le suject de la Voltoline que les Grisons voulant ravoir avec la religion mesme, point que troublera toutes ces négotiations d'Espagne.

avoir long temps conferé avec le Roy de Danemark, est retourné de Glukstad en cette ville incognito, & en doit partir cette semaine sur les navires de ce Roy, qui l'attendent à Lubek, pour aller à Dantzic, & de-là à Vienne.'

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Allessandra Paravicini Capelli.
5 29 augustus, dag waarop de onthoofding van Johannes de Doper herdacht wordt.
6 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
7 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.

De Milan on veut cependant envoyer 2 mille à pied et 1200 chevaux par les petis cantons au secours de la Bourgogne, mais les Bernois ne voulant donner le passage qu'à la file et sans armes hautes; ce leur servira peu de chose.

Par le prochain ordinaire[1] ie vous escriray plus amplement, estant à cest'heur plein de tristesse qui me rend du tout incapable aux functions d'esprit.

Ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,

Vostre serviteur redevable

C. Marini.

I'escris aussy sur mon particulier en Suède et à monsieur Heuf.

De Zurig, ce 23 de May s.v. 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Iuny.

In dorso: 23 May 1639 Marini.

4140. 1639 juni 3. Van C. de Groot[2].

Monsieur,

Il y a deux sepmaines que je suis à Lyon, espiant toutes commodités pour me rendre à Paris et de là à l'armée, suivant les commendemens qu'il vous a pleu de me faire.

Mais ayant faute d'argent pour achever le dit voyage je me treuve contrainct de vous importuner par la présente pour vous faire veoir l'estat de mes affaires et vous dire, que ce n'est que pour avoir voulu trop mesnager ce que vous m'avez fait recevoir, que je me trouve empesché à poursuivre le dessein que j'ay d'obéir à vos volontez, monsieur Diodati[3] ayant refusé de me secourir comme vous pourrez aprendre par celle que je prends la hardiesse de vous escrire maintenant, accompagnée de la sienne[4], et ayant esté arresté icy par indisposition.

Donques je vous supplie très humblement de me vouloir faire recevoir par quelque marchand icy la somme de deux cent francque pour payer ce que je doibs icy et me servir de ce que me restera sur la voyage. Je ne demande rien qui soit excessif et contrairie aux ordres, que madame ma mère a donné, ce faissant avec beaucoup d'humilité comme estant, monsieur,

vostre très obéissant fils

C. de Groot.

A Lyon ce 3 Juin 1639.

1 No. 4149.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 25. Eigenh. oorspr.
3 Wellicht Deodato Diodati uit Genève. Hij was een broer van Elias die zich te Parijs ophield; vgl. dl. IX, p. 282 en nn. 1 en 2 aldaar.
4 Ontbreekt.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Iunij.
En in dorso: 3 Iunij Corn. de Groot.

4141. 1639 juni 3. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] aengenaeme van 30 aprill[2] hebbe ick ontfangen, dien aen Jaski[3] well bestelt.

Het besleuyten van 't France lager in Italliën sall veel desseings veranderen. Ten waere de groote progressen van Bannier[4], ick geloove de vlamme waer in Dennemarcken uytgeborsten.

Den kay. ambassad.[r] en vicecantz.[r] graff Curts[5] is vor 2 daegen met een orloghschip van Dennemarcken hier aenkommen dor Preuyssen over Slesingen naer Ween te raysen. Tot Holland 12 mijlen van hier is hem den churvorst van Brandeborgh[6] tegemoet gegaen ome daer met hem te spreecken. Aernem[7] was tot Weenen ooc aenkommen.

Tot Coninxbergen wort den toll genommen sonder eenigh empeschement tot groote incomoditeyt van dese stadt daer den coning van Dennemarcken[8] de scheepen op de reede blijft. Niemanden en kan hem in sulcken desseings richten. Ick geloove dat se in Dennemarcken selve niet en verstaen het eynde van de confuse exorbittante proceduren d'een tegens d'ander. Dese stadt hadde over den salpetter op versouck van haere geinterresserde (?) borgers an den coning van Dennemarcken over den salpetter geschreven; men heft daer den brieff niet willen aennemen ofte openen, dat ooc absurd is; wat de differencie met sijne may.[tt] van Polen[9] aengaet sij sauden naer sijne may.[tt] deputtieren, maer niemanden en wilt daeraen. Den grave van Egmont[10] comp hun droomende vor. Soo de saacke niet van den rijxdagh geaccomodeert wordt, soo vreese incomoditeyt. De ambassad.[r] van H.H.M.[11] sauden mijns oordeels vrij wat doen konnen, maer den tijt gaet dor.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.[cie] diener

P. Pels.

3 Iunio 1639, Dansick.

Met den eersten compt eenen ambassad.[r] uyt Polen[12] ome naer Vrancrijck te

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Israël Köhne, genaamd von Jaski; het betreft no. 4089.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
8 Christiaan IV.
9 Wladislas IV (VII).
10 Lodewijk, graaf van Egmont. Het betreft zijn aanspraken op het hertogdom Gelre. In de brieven van en aan Willem de Groot wordt hierop herhaaldelijk gezinspeeld; vgl. no. 3114 (dl. VIII) en de nos. 3457, 3504, 3514, 3638, 3655, 3668, 3686, 3703 en 3725 (dl. IX). Zie ook J.J. Poelhekke, *De Vrede van Munster*, pp. 184-185, met name p. 185 n. 1.
11 Dit gezantschap heeft geen doorgang gevonden.
12 Christophe Corvinus Gasziewski.

gaen. Den hoffm.[r1] van prins Casamir[2] was hier aenkommen, clage seer over de harde proceduren [van][3] de Françoysen.

Adres: Son Ex.[cie] Monsieur l'ambassadeur de Swede.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Iulij.
En in dorso: 3 Iunij 1639 Pels.

4142. 1639 juni 4. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

Gratias habeo Excellentiae vestrae pro literis 21 Maii[5] datis et pro iis, quae per eas significantur.

Ut princeps Arausionensis[6] magni aliquid hoc tempore aggrediatur, multum in hac aula optatur.

Regia classis bona jam in Oceano est praesto futura, siquid in maritimam hostium oram tentare Batavi velint.

Pecunia et[7] ad ducem Vinariensem[8] et ad nostros jamjam perveniet. Sed Vinariensis exercitus capto Thano adhuc res Gallicas magis quam communes agit circa Burgundiae comitatum haerens. Ad Rhenum transeundum nescio, an praecepta habeat. Peditatus certe quantum ad id requiritur habet nondum.

D. Bannerio[9] video manere cum virtute fortunam. Sed hi ipsi successus nostri Gallos lentiores ad multa faciunt, praesertim in Hassico negotio. Dabo operam, ut multum interpellando ac monendo hunc ipsis veternum excutiam.

Si Saxo[10] bello eximi velit, ea utendum erit nostris prudentia, ut iis illigetur, quae receptum ipsi ad imperatoris[11] gratiam intercludant.

Pro Bohemia acriter certabit imperator, sed et ducis et militum nostrorum fortitudo omnia me sperare maxima jubent et solent crebrae victoriae tum copias augere, tum animos.

De magni D. cancellarii[12] in Pomeraniam transitu dubito. Video et quae id suadeant et quae id dissuadeant causas.

Galli non quiescunt. Princeps Condaeus[13] in Ruscinonensem comitatum

1 Gotthard Wilhelm Butler.
2 Jan II Kazimierz.
3 In de tekst staat een doorgestreept ‘tegens’ zonder dat dit door een ander woord vervangen is.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 182. Gedrukt *Epist.*, p. 535. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Ontbreekt.
6 Frederik Hendrik.
7 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
11 Ferdinand III.
12 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.

mittit militem. Feuquerius[1] trans Mosam stat et Mommedio obsidium minatur. Hesdinum a Millereio[2] XXXII machinis verberatur. Repressa oppidanorum eruptio est vineaeque ad propugnacula accedunt. Ante hujus mensis finem deditio speratur.

Rex[3] ad Abbatisvillam est cum cardinali[4]. Hostiles copiae sub Isemburgio[5] ad Borburgum coeunt. Decem jam ferme sunt eorum millia. Castilionaeum[6] Compendii detinet colicus dolor et gemina tertiana. Exercitus interim ejus Guisam petit. Et haec quidem sic satis[7] bene.

At trans Alpes Trinum hosti cessit. Instat Chaviniacus[8], ut quod viduae[9] restat oppidorum - sunt autem praeter Augustam Taurinorum sex admodum - id omne tradat Gallis, ut suo malo edocta ab indigenis in patruos[10] pupilli[11] pronioribus prodi oppida aut ignave defendi. Et detraxit pudorem perfidiae imperator scriptis ad praefectos literis, ut patruos pro tutoribus habeant. Verumtamen vidua odia jam in se magna non audet cuncta Gallis permittendo magis accendere malitque quae ipsa quaeque Hispani tenent pontificis[12] custodiae ad pacis usque tempus credi, quod vix erit ut Hispano[13] probetur, qui multa jam armis, caetera autem spe devoravit.

Si privato ausu Angli Hispanorum arma adjuvant navibus, non erit dubium, quin iidem a Batavis hostiliter tractari possint sine ulla regis[14] injuria. Scoti ad regem suum scripsere purgantes se non sine minis tamen, si ad extrema trudantur, constantiam sibi non defore addita et gravi insectatione eorum, qui consiliorum ipsis adversantium principes habentur. Parlamentarius conventus invito[15] rege apud ipsos jam habetur et Anglorum multis allubescit exemplum. In Scotia publicae preces fiunt pro civitate Londinensi cum ingenti ejus laude, quod adversus religionis - ita loquuntur - vindices pecuniam conferre detrectaverit. Si quid erit, quod ad condonandas offensas regem permovere poterit, erit pecuniae penuria. Spem mitioris de se animi excitavit rex libertati redditis Saio[16] et Brokio[17], quos custodiae mancipaverat.

Rhaeti et Helvetii nutant adhuc; apud hos metu Hispani, apud illos odio valentiore. Nuntiant aliae literae arma principis Condaei in Navarram Hispano

1 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Lodewijk XIII.
4 Richelieu.
5 Ernst von Isenburg (1584-1664).
6 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: factis.
8 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
11 Carlo Emanuele II van Savoye (1634-1675).
12 Urbanus VIII. De copie heeft abusievelijk: Pontificiis.
13 Philips IV.
14 Karel I van Engeland.
15 De copie heeft abusievelijk: invicto.
16 William Fiennes, burggraaf Saye (1582-1662).
17 Robert Greville, baron Brooke (1608-1643).

possessam[1] tendere. Galli[2] pro Nicaea maritima Sabaudiae urbe timentes et naves eo mittunt mari et terra milites. Classis regis in Oceano, ad Bellam Insulam est. Hispanicus ille Isemburgici exercitus jam ad Airam venit Ardresaeque praesidium auxit. Ex Italia et ad Constantiam alius contra Alsatiam exercitus paratur.

Quae de Turca[3] scribit Excellentia vestra, eadem et hic audimus. Omnes sultani cogitationes ingenti impetu in Persas ferri apparet. Idque viam, ni fallor, sternet Venetis ad pacem non iniquam.

Deus Excellentiae vestrae det placidam senectutem prosperamque ipsi, illustrissimae ejus uxori[4] ac domui valetudinem.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Iunij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Alfenae 1/11 Junij A.^{o} 1639.

4143. 1639 juni 4. Aan Willem de Groot[5].

Literae, mi frater, tuae datae 23 Maii[6] recte ad me pervenerunt.

De Holteconii[7] negotio videbo, quid fieri possit. Sed occasiones talia agendi non semper se offerunt.

Calumnias, quae in me a pessimis hominibus de socinismo sparguntur, non multum curo[8]. Facile refutabuntur apud aequos judices scriptis meis, quae edidi quaeque sum editurus. In dogmatibus ad actus magis quam ad contemplationes pertinentibus evenit Socino[9], ut in veras veteresque sententias incideret. Eas non deseram et puto de iis me contulisse cum D. Iohnsono[10] Hamburgi.

Cum Ruaro[11] saepius collocutus sum. Defendi[12] veteres sententias περὶ τρίαδος, de satisfactione, de poenis post hanc vitam, ex sacris literis, ex consensu antiquitatis, ex usu ipso, refutavi contrarias.

1 De copie heeft: professam.
2 De copie heeft abusievelijk: Gallos.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Anna Maria Modesta Pastoir (1580-1642 of 1643).
5 Gedrukt *Epist.*, p. 883. Antw. op no. 4124; beantw. d. no. 4161.
6 No. 4124.
7 'Holteconii' is een foutieve weergave van 'Holtzemii'. Bedoeld wordt Johann von Holtzem; zie no. 4124, p. 344 n. 9.
8 Zie nos. 4125 en 4129 van Nicolaes van Reigersberch.
9 Faustus Socinus, grondlegger van het socinianisme.
10 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
11 De sociniaan Martinus Ruarus.
12 Zie Grotius' *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi Adversus F. Socinum*. Leiden 1617; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 922.

De satisfactione ita mihi respondit, ut nihil admodum controversiae relinque-

retur. Alios quosdam, qui in illo coetu fuerant, plane ad meam perduxi sententiam.

Cum Ruaro ad me scribenti saepius respondeo interdum, ut homo homini multo justius quam Libanio pagano[1] Basilius[2]. Saepe benignitate instruas, quos duritie reddas contra duriores.

De his rebus D. archiepiscopum[3] edocui per D. Goffium[4] theologum, qui apud me fuit; scripsi ad D. senatorem Reigersbergium[5], scripsi et ad Vossium[6], qui amicis, siqui sunt, quos tam stultorum mendaciorum aura afflat, quae scripsi suo arbitratu possunt ostendere. Modo tota ostendant, non excerpta quod nolim. Nosti 1. Incivile est D. de Legibus[7]. Riveto[8] et aliis destinato malignis saepe et eas ipsas quaestiones, de quibus agunt non intelligentibus, satisfacere me non posse scio nec eos tanti habeo ut aut in id laborem, aut ab aliis laborari velim.

Locutus sum de iisdem his rebus cum Bisterfeldio[9], qui dicebat intellexisse te, quod et ego didici, paulo antequam moreretur, dixisse Crellium[10] se nunquam contra me scripturum fuisse, si ante scriptionem legisset mea de Poenarum communicatione in Iure belli ac pacis[11].

Cancellarius Suediae[12] socinianum habet chirurgum[13].

Ut ad negotium illud Holtzenianum redeam, nemo id melius promovere posset abbate Mousonio[14].

Venerunt huc exemplaria duo dissertationum de Coena[15]. Magno veneunt, propter nobilem contradictorem[16].

Velim mitti mihi prima occasione grammaticam et syntaxin latinam Lithocomi[17], ut ab optimo praeceptore nostro Lussonio[18], cujus mors grave animo

1 Libanius (314-ca. 393), Grieks sofist en rhetor.
2 Basilius de Grote (ca. 330-379), ook wel Basilius van Caesarea genoemd.
3 William Laud.
4 Stephen Goffe.
5 Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland no. 4145.
6 Gerardus Johannes Vossius; een brief van 4 juni aan Vossius ontbreekt.
7 Justinianus, *Dig.* I, 3, 24 *(Celsus libro VIIII digestorum):* Incivile est nisi tota lege perspecta una aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere.
8 De Leidse theoloog André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik.
9 Johann Heinrich Bisterfeld.
10 Joannes Crellius, Duits sociniaan en theoloog; zie Ter Meulen-Diermanse, *Bibliographie des écrits sur Hugo Grotius imprimés au XVIIe siècle*, La Haye 1961, register s.v. Crellius.
11 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici præcipua explicantur.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV; Lib. II cap. XXI (ed. De Kanter, p. 529).
12 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 Adam Hirt († 1663).
14 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson, Frans resident te Luik.
15 *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638; *Dissertatio ... Secunda editio correctior.* Anno Domini 1639; Zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 1091 en 1092.
16 De weerlegging door Dionysius Petau; zie no. 3944, p. 53 n. 3.
17 Zie dl. IV, p. 43 n. 10.
18 Bedoeld wordt Jacobus Lasson, voormalig rector van de Latijnse school te Delft.

meo vulnus afflixit, edita est, aut, si quam edidit brevem Vossius[1], ut Graecam edidit[2], in usum filii D. baronis Degenfeldii[3], qui Degenfeldius maximo me beneficio affecit, cum filio meo natu maximo[4] obtulit turmae praetoriae vexillum. Sed noster nescio ubi haerens huc non venit. Ego interim beneficii sum debitor.

Uxor nostra jam in itinere est Caletum versus. Ea, ut spero, negotia nostra bene ponet.

Vale, frater optime. Saluta quaeso parentes[5], uxorem[6], liberos[7] omnesque nostros et nobis bene volentes.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Iunii anni 1639.

4144. 1639 juni 4. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ducis Vinariensis[9] exercitus Rhenum non transit nec ad id peditum satis habet; et, quae ei ad novum militem conscribendum promissa erat, pecunia nunc demum ei solvetur. Thanno capto haeret adhuc exercitus ille circa Burgundiae comitatum. At Feuquerius[10] Mosam transiit crediturque in obsidione versari Montmedii.

Hesdinum a Mileraeo[11] verberatur machinis. Speratur in potestatem regis[12] perventurum intra mensis hujus orbem vix digno tanti temporis impensarumque

1 Vossius gaf in 1626 uit zijn: *Latina grammatica, in usum scholarum Hollandiae, et West-Frisiae, ex praeceptis et exemplis Ludolffi Lithocomi adornata, sed erroribus, quibus scatebat, emendatis; inutilibus resectis; pluribus, quae deficerent, suppletis; et omnibus meliori ordine dispositis; studio, atque opera G. Io. Vossii.* Lugduni Batavorum, ex officina Bonaventurae et Abrahami Elzevir., academiae typograph., 1626, (124 pp.), *Latina Syntaxis in usum scholarum Hollandiae, et West-Frisiae, ex praeceptis et exemplis Ludolffi Lithocomi adornata, sed plurimis repurgata ab erroribus, etiam superfluis omissis, additis necessariis, atque omnibus meliori ordine digestis, opera Gerardi Io. Vossi.* Lugduni Batavorum, ex officina Bonaventurae et Abrahami Elzevir., academiae typograph., 1626 (80 pp.) en *Latina prosodia, in usum scholarum Hollandiae, et West-Frisiae, conscripta: in qua Ludolffi Lithocomi praecepta, et exempla, subinde retinentur: sed errores passim corriguntur, mutila supplentur, ac meliori pleraque omnia ordine disponuntur: opera G.I. Vossii.* Lugduni Batavorum, ex officina Bonaventurae et Abrahami Elzevir., Academiae Typograph., 1626 (48 pp.); herhaaldelijk herdrukt; zie Rademaker, *Vossius*, p. 281 no. 19. Het is echter twijfelachtig of Grotius deze uitgave, die hij stellig gekend heeft, bedoelt.
2 Vgl. Rademaker, *Vossius*, p. 173v.
3 Christoph Martin von Degenfeld (1599-1653). Met de zoon wordt wellicht Ferdinand (1629-1710) bedoeld.
4 Cornelis de Groot.
5 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
6 Alida Graswinckel.
7 Voor hun namen zie men no. 3919, p. 16 n. 7.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 534; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 611.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
12 Lodewijk XIII.

pretio, nisi quod Gallicis limes ea accessione tutior fiet. Speraverant Batavi majores in ea parte conatus vereorque, ne et ipsi levi aliqua opera defungantur.

Rex ad Abbatis villam est. Compendii aegrotat Castilionaeus[1], exercitus ejus ad Guisam pergit.

Princeps Condaeus[2] arma immittit in comitatum Ruscinonensem, qui ab Hispanis possidetur, olim Gallorum fuit.

Dux Longavillanus[3] haeret Lugduni milite paullatim Alpes transgrediente.

Trinum Hispani jam tenent. Laboravit Chavigniacus[4], ut a vidua Sabaudica[5] obtineret Augustam Taurinorum et quinque et aut sex oppida, quae sola viduae restant in Pedemontana ditione, custodiae Gallorum tradi, quod reipsa appareret non satis tuto credi indigenis, qui partim suopte ingenio partim auctoritate imperatoris[6] moti, qui ad eos scripsit aliquoties, proniore in ducis patruos[7] quam in ipsam essent animo; praeterea si ad pactiones res veniret, regem, si urbes illas teneat, facilius expressurum Hispano[8], ut et is, quae tenet, reddat metu, ne et rex Galliae restitutionem alioqui detrectet; multis ad haec verbis persuadere ipsi laborans fieri haec a rege fraterno in ipsam amore, quod ipsius id interesse crederet. Ceterum non videntur satis valida fuisse haec argumenta apud feminam jam nunc ob Gallorum amicitiam odia magna sentientem neque audentem ea ultra accendere. Quare versis consiliis aliud agitur, ut quae illa quaeque Hispani tenent in custodiam tradantur romani pontificis[9]. Sed qui plura iis in locis tenet speratque cetera Hispanus, aegre eo perduci poterit.

Classis regia Gallorum in Oceano navigat Hispaniam petitura an, quod multi credunt, junctura se Batavis ad bello impetenda Flandriae maritima, incertum adhuc.

Nostri successus efficiunt, ut minus hic curetur vidua Hassica[10], quae arma resumit adversus caesarianos, de quo et Vicquefordius[11] et alii dubitant. Poterit id lenire offensas in Estampium[12] et ei reddere legationem apud Batavos. Nam Labardeus[13], cui ea destinabatur, impetravit, ut pro excusato habeatur lucrosiore hic fungens munere.

Dux Longavillanus[14] litem instauravit motam olim a majoribus suis de principatu Arausionensi, apud magnum regis consilium, magis interrumpendae praescriptionis causa quam quod speret se tam valido possessori eripere principatum posse.

1 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Ferdinand III.
7 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, ooms van Carlo Emanuele II van Savoye.
8 Philips IV.
9 Urbanus VIII.
10 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
11 Joachim de Wicquefort.
12 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
13 Jean de La Barde.
14 Zie ook J.A. Worp, *De Briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)*, II, p. 506.

Exspectamus hic Betzium[1] a duce Vinariensi. Apparet Gallos ejus ducis armis malle suum proprium quam commune negotium geri. Praeterea nolunt Galli protestantium res per Helvetios et Genevam satis magnas in illis partibus magnis adhuc invalescere, ne aliquando quae nunc in Gallia oppressa pars est ea vicinitate reviviscat.

Castilionaei, de quo dicere coeperam, morbus non abest a periculo ad colicum malum accedente duplica tertiana.

E castris ad Hesdinum literae improsperam ex oppido eruptionem nuntiant et vineas ad propugnacula oppidi perductas.

Hostiles copiae ad Burburgum coeunt sub Isemburgio comite[2]. Rex populatores in Flandriam mittit.

Rex Britanniarum[3] pecunias quaerit et aegre invenit. Id spem facit Scotis pacis a rege impetrandae; interim parlamentarium conventum habent nolente rege. Ea libertatis usurpatio multos in Anglia pridem parlamenti avidos ad paria desideria impellit, quorum animos ne amplius exulceret rex, qui nunc Durhami est, Sayim[4] et Broockium[5], quos in custodiam dederat, libertati restituit. Misere literas Scoti ad regem partim purgandi se causa, non sine minis tamen et acerba insectatione eorum, qui consiliorum adversus se principes putantur.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Suediam ejusque reginam[6] et Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Iunii 1639.

D. Pelsius[7], qui pro Batavis Dantisci est, manet, ut semper fuit, optime affectus erga rem Suedicam multaque utilia ad me scribit. Filii ejus[8] utor opera fidemque ejus et diligentiam laudo.

Princeps Casimirus[9] a Selone Cisteronem translatus queritur locum hunc minus esse salubrem. Laborat, ut in Bastiliam aut Silvam Vincennae princeps is transportetur, juvenis Radzivilius[10] et qui hic sunt Poloni. Sed proficiunt parum metuente cardinali[11], ne quaeratur evadendi occasio.

Aliae literae principem Condaeum aiunt ire Pompeiopolim versus, quod Navarrae a rege Hispano possessae caput est. Ut Niceam, maritimam Sabaudiae urbem, tueantur Galli, et naves misere mari et terra militem.

Dux Longavillanus quibusdam suspectus est, quasi ob affinitatem cum principe Thoma[12] minus promoveat res Italicas; haeret adhuc Lugduni. Non plus

1 Friedrich Betz.
2 Ernst von Isenburg.
3 Karel I.
4 William Fiennes, burggraaf Saye.
5 Robert Greville, baron Brooke.
6 Christina van Zweden.
7 Paulus Pels.
8 Pieter Pels.
9 Jan II Kasimierz.
10 Boguslaus Radziwiłł. Eind juli 1639 bevond hij zich te Calais; zie het *Album Amicorum* van Cornelis de Montigny de Glarges (Hs. Den Haag, Kon. Bibl., 75 i 48).
11 Richelieu.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.

adhuc una cohorte id est regimento Alpes hinc transiit metuentibus id coelum Gallorum plerisque.

Melo[1] in Italia et ad Constantiam parat exercitum contra Alsatiam.

Isemburgii ille exercitus jam ad Airam pervenit non longe Hesdino auxitque S. Audomari praesidium et Ardresae.

Peregrini a Lugduno, alii Avenionem, alii Genevam diffugiunt.

Jam nunc venit ad me Betzius cum literis ducis Vinariensis, ut una promoveamus consensum regis ad permutandos Waertium[2] et Enckefortium[3] cum D. mareschallo Hornio[4], Tubadelo[5], Scavaliskio[6], quo negotio nullum mihi potuit gratius obtingere. Itaque nulli parcam operae.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4145. 1639 juni 4. Aan N. van Reigersberch[7].

..... eenige benden over de bergen naar 't oude Kerkhof, van de Fransoizen, inzonderheit in den zomer. De Hartog van Longueville[8] - die zyn proces nu weder heeft aangevangen tegens zyn Hoogheit myn Heer den Prins van Oranje[9] voor den Franschen Raad alhier, van wegens 't Prinsdom, om de praescriptie te beletten - blyft noch ondertusschen te Lions.

Monsieur de Chavigny[10] heeft zyn best gedaan om zoo wel Turin als vyf of zes andere Steden, die de Hartoginne Weduwe van Savoien[11] noch in handen heeft, te bekomen in bewaring van Fransche bezettingen, alzoo die van Piemont, door de groote neiging die zy hebben tot de twee Prinsen van Savoien[12], alle de plaatsen, die in hunne handen zyn, overgeven. Maar de Vrouwe Weduwe, wetende wat haat zy alrede door het volgen van de Fransche party heeft behaalt, schroomt verder zich in te wikkelen, en quam garen tot de neutraliteit die Vader Menod[13] zoo lang geraden heeft, en daar door in ongunst gekomen zynde van het Hof van

1 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
2 Johan van Werth.
3 Adriaen von Enkefort.
4 Gustav Karlsson Horn.
5 Georg Christoph von Taupadel.
6 Bernhard Schaffalitzky.
7 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 216. Antw. op no. 4125; beantw. d. no. 4164?
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville; zie no. 4144, p. 376 n. 14.
9 Frederik Hendrik.
10 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
13 Pierre Monod S.J.

Vrankryk, door de Weduwe van hier daar toe geperst zynde uit het Hof van Piemont is verzonden, maar niet zoo men hier wilde hebben naar Pignerol. Men slaat voor de plaatsen, zoo die in handen zyn van de Weduwe, als die by de Spaanschen of de twee Princen worden bezeten, te stellen in bewaring van den Paus[1] tot dat de vrede zal worden gemaakt. Maar ik meen dat de Spanjaarden, die alrede veel in hebben, en de rest haast meenen te bekomen, daar toe niet licht zullen verstaan.

4146. 1639 juni 4. Aan J.A. Salvius[2].

Illustrissime domine,

Dicit mihi Heufdius[3] se literas cambii misisse, ex quarum praescripto pecunia, quam ex foedere Galli regno Suedico debent, fine hujus mensis Amstelodami numerabitur. Scire velim, an quod D. Spiringius[4] mihi significavit, pro certo habere debeam ex ea pecunia me consecuturum dimidium ejus, quod mihi debetur. Biennium est, quod nihil accepi magnis pressus impendiis. Salaria et quae ad necessitates publicas erogavi ad XL millia florenorum perveniunt. Si ita res posthac trahetur, non magis ego hic quam apud Batavos D. Camerarius[5] sustinere dignitatem potero.

Caetera ex literis ad magnum D. cancellarium[6] cognoscet Excellentia vestra, cui me commendo.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Iunii 1639.

4147. 1639 juni 4. Van G.J. Vossius[7].

S.P.

Verna hac tempestate, illustrissime domine, ingressum me scias χλιμαχτῆρα seniorum, tertium et sexagesimum, quem aiunt advenire cum periculo interitus vitae vel morbi gravioris: non, ut puto, praecise ob numeri vim, sed propter qualitates inditas naturae.

De me quidem illud dicere habeo ex septimis quibusque nullum non mihi morbum apportasse praeterquam sextum, hoc est aetatis meae secundum et quadragesimum.

1 Urbanus VIII.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 536. Antw. op no. 4107. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 Ludwig Camerarius.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, S8 III E1. 168. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Vossii Ep.*, p. 370; *Vossii Op. IV. Ep.*, p. 258.

Credo animi aegritudinem sufficere tum ad me affligendum divina bonitas putavit. Erat enim is annus, seculi hujus vigesimus, quo, quot adversa pertulerim a malis, quam tristia conspexerim in tot bonis, imo summis et viris et amicis, apud nullum minus exponi opus quam te, qui vel solus utramque feceris paginam.

Sin corporis potius morbos attendero, non alius mihi annus infestior fuit climacterico quarto sive aetatis duodetrigesimo. Nam si quicquid morborum vita pertuli universa in unum confletur, vix puto aequarit unum illius anni tam gravem ac diuturnum morbum: quem mox excepit mors conjugis[1] itidem octavum et vigesimum annum agentis.

Septimus climactericus mihi attulit arthritidem, quae et postmodo me semel iterumque magna vi est adorta.

Nunc ab quadriennio circiter immunis fui, credo, diaetae beneficio et catapotiocum, quibus hebdomade quaque uti soleo.

Hoc vero senili climactere - post quem, num alterum sum visurus, solus vitae ac mortis arbiter novit - primum tertiana me invasit, quem XXXV annis proximis nulla febris corripuerat praeter unam, quam uxor[2] arbitrari solet profectam ab scurrili vexatione inimicissimi mihi tibique amici[3], quem cum affine[4] convivio exceperam.

Nempe annus erat seculi primus et vigesimus, quo nihil obloqui fas fuit, sed Spartana concoquere patientia[5] necessum erat, utcumque vel cibi et potus reliquiis conspurcassent.

Sed post longos logos redeo ad eum, unde coeperam, χλιμαχτῆρα. Vix tertiana desierat, dolor me occupavit colicus, quem non nisi adolescens semel eram expertus. Hinc secutum est grave nephritidos malum, a quo mihi metueram nunquam, quia nullum mali signum hactenus in saccato illo corporis humore animadverteram. Nunc vero me duabus et ultra hebdomadibus perpetuo propemodum lectulo adfixit. Sunt tamen dies jam prope duodecim, quod ab eo videar mihi liber cumque Musis in gratiam redierim ac vires etiam paullatim recipiam.

Hoc tam amanti mei significandum putavi, ut, si forte ex fratre[6] de morbo intelligens dolore sis affectus, literis meis hunc animo detergeam tuo.

Simul illud addo magnum Salmasium[7], - quem diu salvum ac sospitem esse non paullo majoris interest Reipublicae literariae - post morbum gravissimum nunc convalescere magis et magis.

In opere de Theologia gentili et Christiana Physiologia[8] tribus jam mensibus cessatum a typographo, primitus quidem, dum distinetur, editione latina Bar-

1 Vossius' eerste vrouw Elisabeth van den Corput (1578-1606).
2 Elisabeth Junius (1585-1659).
3 Ik heb niet met zekerheid kunnen vaststellen, wie Vossius hier bedoelt.
4 Nicolaes van Reigersberch.
5 De gedrukte uitgaven hebben abusievelijk: ‘sapientia’.
6 Willem de Groot.
7 Claude de Saumaise, klassiek-filoloog te Leiden.
8 *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641.

laeanae commentationis de ingressu Mediceae reginae in urbem nostram[1]: mox tralatione Gallica[2] et Belgica[3], ac mense proximo etiam morbo meo.

De tuis cum Jansonio[4] locutus sum. Nunc ait, nunc negat. Nihil illo lubricum magis. Anguillam aiunt ficulno constringi folio. Hunc quo pacto teneam, vix video. Sed de isto credo[5] jam frater et filius[6] ad te scripserint. Nec enim unquam huc veniunt, quin illud, ut Jansonium ipsi compellent, eos moneam; filium imprimis.

Jo. Meursius[7] periculose decumbit. Scis, ut arbitror, calculo laborasse ab adolescentia. Nunc vehementius vexatur quam antehac unquam; nec ulcere, ut creditur, vesicae profluere illi solet, nisi purulentus humor. Sic ad me collega ejus Stephanius[8], - a quo novam et longe castigatiorem Saxonis Grammatici editionem[9] quotidie expectamus - ante mensem et ultra perscripsit nec vitae ejus parum metuit.

Vale cum omni familia diutissime.

Tuus aeternum
Ger. Jo. Vossius.

Amstelodami, MDCXXXIX. Pr. Non. Jun.

Adres: Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, Serenissimae Reginalis Maiestatis et regni Suecici legato ad regem Christianissimum. Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: 4 Iunij 1639. Vossius pater.

En boven aan de brief: Rec. 30 Sept.

1 Maria de Medici had Amsterdam in september 1638 bezocht. Barlaeus publiceerde naar aanleiding van dit bezoek zijn: *Medicea Hospes, sive Descriptio Pvblicæ Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsqve Amstelodamensis. Auctore Caspare Barlæo.* Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII.

2 *Marie De Medicis, entrant dans Amsterdam: ou, Histoire De La Reception faicte à la Reyne Mere du Roy tres-Chrestien, Par les Bovrgmaistres & Bourgeoisie de la Ville d'Amsterdam. Traduicte du Latin de Gaspar Barlevs.* A Amsterdam, Chez Iean & Corneille Blaev. MDCXXXVIII.

3 *Blyde inkomst der allerdoorluchtighste Koninginne, Maria de Medicis, t'Amsterdam. Vertaelt uit het Latijn des hooghgeleerden heeren Kasper van Baerle, Professor in de doorluchtige Schole der gemelde Koopstede.* t'Amsterdam, By Iohan en Cornelis Blaev, MDCXXXIX.

4 De Amsterdamse drukker Johannes Janssonius.

5 Dit woord ontbreekt in de gedrukte uitgaven.

6 Willem en Pieter de Groot.

7 Johannes Meursius († 20 september 1639), hoogleraar in de geschiedenis te Sorø.

8 Stephanus Johannis Stephanius (1599-1650); zie dl. IV, p. 30 n. 2.

9 *Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ Libri XVI. Stephanvs Iohannis Stephanivs summo studio recognovit, Notisque uberioribus illustravit.* Soræ Typis et sumptibus Joachimi Moltkenii. Reg. Acad. Hafn. Bibliop. MDCXLIV; verder *Stephani Johannis Stephanii Notae Vberiores In Historiam Danicam Saxonis Grammatici. Una Cum Prolegomenis Ad Easdem Notas.* Soræ Typis Henrici Crusii, Academ. Typogr. Anno Messiæ MDCXLV.

4148. 1639 juni 4. Van G. Vossius Jr.[1].

Illustrissime domine,

Quod epistolium hoc una cum Vellejo a me edito[2] tibi mittam, non tam ab arrogantia ulla proficiscitur quam ob amorem fit, quo semper parentes adeoque totam familiam nostram es complexus.

Geminum mitto exemplar, quo alterum des amicorum tuorum alicui hujusmodi studiorum non incurioso.

Quid a me sit praestitum in nova ejus editione non est nostrae censurae, cum ratio saepe fallat adolescentes. Mittebant saepe veteres ad oraculum Apollinis Delphici sciscitatum de rebus dubiis, quo quid facto opus esset cognoscerent. Similiter et ego, domine illustrissime, miraculo omnigenae eruditionis hasce qualescunque primitias judicii tui facio: quas si non omnino displicere animadvertero, animum ad majora tentanda addes.

Siquidem Julium Caesarem jam aggressus sum[3]. Non aspernandam operam in aliquot jam libris posuerat frater meus Dionysius ὁ μαχαρίτης[4]. Mihi de caeteris ac praecipue scriptoribus iis, qui adnecti solent, pertexere telam est animus. Eo autem melius ad hanc provinciam subeundam sum animatus, quod nactus sim e Palatinis atque aliis MSS. lectiones variantes ab propinquo meo - nam matris consobrinam[5] habuit uxorem - Jano Grutero V.C.[6] fide optima ad marginem codicis annotatas. Neque ejus rei lectorem meum sinam esse ignarum. Quod siquis eruditorum in Galliis monitu tuo symbolam conferre volet, non is fuero, qui laude sua quemquam sim frustraturus.

Deus te, illustrissime domine, cum familiae tuae ac amicis, - in his nobis etiam admiratoribus et cultoribus tuis - tum vero regno Sueciae per te florentiori atque adeo universo orbi christiano diutissime salvum ac sospitem conservet.

Illustrissimo nomini tuo devotissimus
Gerardus Vossius Ger. F.

Amstelodami MDCXXXIX, Pridie Nonas Junias.

Adres: Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, Serenissimae Reginalis Majestatis et regni Sueciae legato ad Regem Christianissimum. Lutetiam Paris.

In dorso schreef Grotius: 4 Iunii 1639 Gerardus Vossius F.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. ex museo I. Brant*, p. 158. Beantw. d. no. 4319. Gerardus Vossius (1619-1640) was de jongste zoon van Gerardus Johannes en diens tweede vrouw Elisabeth Junius.

2 *M. Velleivs Patercvlvs. Cum Notis Gerardi Vossii G.F.* Lvgd. Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. A.^{o} 1639.

3 Door zijn vroegtijdige dood in 1640 is het niet tot een uitgave gekomen.

4 Dionysius Vossius (1612-1633). Zijn aantekeningen op Caesar werden later uitgegeven: *C. Jvlii Cæsaris Quæ extant Cum Notis & Animadversionibus Dionysii Vossii, Ut & qui vocatur Jvlivs Celsvs De Vita et Rebvs Gestis C. Jvlii Cæsaris, Ex Mvsæo Joannis Georgii Graevii.* Amstelodami, Ex Typographia P. & J. Blaev. Prostant apud Janssonio-Waesbergios, Boom, a Someren, & Goethals. 1697.

5 Johanna Smetius, dochter van Henricus Smetius en Johanna van den Corput. Zij was een nicht van Vossius' eerste vrouw Elisabeth van den Corput (1578-1606).

6 Janus Gruterus (1560-1627), gehuwd geweest met Johanna Smetius, die zichzelf van het leven beroofde. Gruterus overleefde ook zijn drie andere vrouwen.

En boven aan de brief: Rec. 30 Jun.

4149. 1639 juni 6 aant.. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ie voy par la vostre du 24 du passé[2] la peine qu'il vous plait prendre en mon endroict, mais ie suis bien marry que c'est sans fruict jusques à cest'heur; ie veux néantmoins espérer que vous m'obtiendray pour le moins quelque subsidie de monsieur Heuf[3] que i'attend chasque sepmaine avec gran impatience estant icy aux extrémités qui me causent des incomoditez et fâcheries certes insupportables et n'eusse iamais creu qu'on me deust traittez de telle façon en me laissant ainsi abbandonné et en deubte jusqu'aux oreilles avec un intérests qui m'emporte chasque mois une notable somme. Dieu m'en veulle délivrer par sa miséricorde car iamais en ma vie n'ay-ie pas esté en telle peine qui m'a causé ma charge et le défaut de mon gage pour trois ans quasiment.

Nous avons icy des gran changements parmy les petis cantons, qui ayans fait par cy-devant de gran bruicts pour le secours de la Bourgogne passent à cest'heur tout soubs silence voyant l'impossibilité de la pouvoir secourir. Mais ils se tournent vers un autre artifice qui leur est suggéré par l'Espagnol[4] qui ne pouvant plus envoyer des gens d'Italie, ny ayant besoing de leur passage, pousse les petis cantons qu'ils obligent les protestans de ne le donner point aussy à quel qui ce soit, voulans empêcher par ce moyen le desseing de la France auprès du Lac de Costance ou ès Grisons en cas qu'il les voulust secourir.

La diète générale de Bade est intimée pour le 16 du courrant, où nous verrons plus clair dans leur conseil et ce que cependant resouldront les Grisons assembler à Coire.

En Italie les François ne font encor rien et Santia est assiégée et Cuneo pris.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur

Marini.

De Zurig, ce 6 de Juin 1639.

In dorso schreef Grotius: 6 Juin 1639 Marin.

4150. 1639 juni 7. Van N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Ick schrijve desen wt Zeelant staende gereet om naer Hollant te reysen ende vandaer den derden Pinxterdach voort naer Groenyngen, waer ick lichtelijck een weeck drie off vier werck sal vinden, hoewel met weynych hope ende apparentie

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Philips IV.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 73h. Beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 569. Antw. op no. 4134? Beantw. d. no. 4198.

van de differenten tusschen stadt ende landen bij accommodatie, dat nochtans het voornemen is, aff te handelen.

Indien uEd. door monsieur Vicquevoort[1] ofte die de sorge heeft van uwe brieven van Amsterdam naer Sweden te bestellen ofte yemant anders addresse vinden kan om mij tot Groenyngen corter als over Den Hage hetgene ick diene te weten mede te deelen, ick sal lichtelijck in die stat te vinden sijn; anders sal uEd. den ordinaris train ende passage gelieven te continueren, hoewel van mijn sijde door faute van materie lichtelijck eenyge interruptie vallen sal.

Hetgene daer ick nu m(eest) naer verlange is te verstaen, wat uEd. van de saecke van (....), daer ick voor mijn affscheyt uyt Den Hage soo breet van hebb(e...) geschreven[2], van den man selffs off yemant anders soo hier als daer mach sijn voorgecommen, hetwelcke mij nodych is tot instructie, hoe ick tegens de groote onbescheydenheyt van die persoon, quo nihil est iniustius et qui nihil videt nisi quod lubet, sal hebben te dragen, opdat hij, dien geen wtvluchten totnochtoe hebben ontbroocken, geen occasie en nemen onder pretext van offensie om uEd. langer slepende te houden.

De groote variatiën, die ick tot verscheyde stonden in sijn dilayen hebbe gespeurt, ende de onseeckere aenwijsingen ende termijnen tonen niet seer ront en gaet, discorderende hetgene uEd. lestelijck is geschreven ende mij geseyt[3] duysent rijxdaelders, alsoo tegens mij sprack van halff ende halfft hier ende tot Hamburg te ontfangen. Naer ick dat humeur allenskens hebbe leeren kennen, soo vreese ick, dat hij uEd. seer cort ende gelijck aen hem verknocht sal willen houden, waerom ick van herten wensche, dat uEd. eenyge seeckerder fons moest aengewesen werden, waertoe alle devoir dient gedaen.

Wt D(en) Hage ben ick geadviseert dat hij om Graswynckel[4] te salveren ende mij tot aenwijsinge van mijn autheur te engageren onder de hant impressiën souckt te geven tegens sijn beter weten, alsoff ick inventeur van dat geruchte ware, ende op die maniere schijnt hij heeft geschreven aen alle, welckers naem mede wert gespelt[5]. Doch dat beschaemt hemselven ende is mij vrij suspect, dat hij onder schijn van de waerheyt te ondersoucken niet en gaet daer die is te vinden, waertoe ick, mits niet als ter noot, mijn man, cui promisi silentium, te noemen de hant hebbe geboden. Hij begrijpt seer wel, dat dese faute, indien sij bij hem ware begaen, seer groot soude wesen ende capabel om sijn credyt bij de croone te verswacken, waromme, nu het werck mij ende meer andere is bekent geworden, seer woelt, hoewel het drie dagen te voren hadde geweten sonder resentiment te tonen. Ende off ick wel vast gelooven, dat dit een uytstroysel is met eenych notabel dessein versiert door de Fransen om off Felix[6] off Aelianus[7] een quaden tour te spelen ofte beyde ofte tegens de croone yet te fileren ofte Constans gesel[8] in futurum scrupuleux te maecken hetgeen hem is bekent mede te deelen, soo weet ick nochtans seecker, dat Aelianus voor desen gelijck ick mede Felix bekent hebbe gemaeckt sodanyge circumspectie niet en heeft gebruyckt als in gelijcke saecken

1 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard van Saksen-Weimar.
2 Zie no. 4129.
3 Grotius heeft hiertussen ‘seven’ geschreven.
4 Dirck Graswinckel.
5 Zie bijlage no. 2.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Pseudoniem van Grotius.

wert gerequireert gevende niet alleen aen verscheyden lecture, maer oock extracten van de communicatiën aen hem gedaen.

Doch daervan genouch. Van het publyck hebben wij niet anders als dat het leger noch is te Lith ontrent de Voorne, sonder dat men gissen kan, waer het hem wenden sal sijnde de frontieren van Vlaenderen wel voorsien.

Tusschen Engelant ende Schotlant loopt alles meer ende meer tot extremiteyt.

Wt Oosten ende Westen hebben we geen nader tijdyngen ende sal ick om mijn reyse te vorderen desen eyndigen met mijne dienstige gebiedenisse.

Desen 7 Iunius 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden.

In dorso schreef Grotius: 7 Iunij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 6 Iulij.

4151. 1639 juni 7. Van J.A. Salvius[1].

Wohl Edler, Gestrenger undt Vester, sonderss Hochgeehrter
herr Ambassadeur,

E. Excell. haben auss meinem Jüngsten bericht erholet[2], wie Herzog Bernhardss F. Gn.[3] die plaz Thann durch accord occupirt; nun kompt weiter ein, dass selbiges schloss sich nunmehro auch accommodiret, undt I.F. Gn. den Feld Zug innss Reich an die handt nehmen wolten.

Vonn herrn Feld Marschall Baners[4] Kriegs actionibus, habe ich seithero wenig Vernommen. Mann will aber auss Leipzig, Altenburg, Dressden, Berlin und der ortten schreiben, alss solte Er die Kayserlichen uff dem Weisenberg abermahlen geschlagen inn 14 regiment Zernichtet undt darüber Prag einbekommen haben, bekeme grossen Zulauff, undt giengen die partheyen weit Innss land hinnen, dessen gewiessheit die Zeit eröffnen wirdt. Die Schwedischen trouppen inn Westphalen seind nach eroberung Lembföhrde fürterss für Ehren undt Auburgk geruckt und solcher pläze sich gemächtigt, weilen aber die Kayserlichen Völcker Unter Luterssheimb[5] undt General-Wachtmeister Vehlen[6] ohngefehr bey 3000 uf solche anZugehen gemeint seindt, seindt sie uff solcher intention achtung Zu geben, inn guter bereitschafft.

Wass künfftig schrifftwürdigs passiren mögte, bleibet E. Ex. Unverhalten wie Ich dann Jeder Zeit Werde sein.

Hamburg, 28 May Anno 1639.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. en eigenh. postscr. Beantw. d. no. 4199. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
2 Dit feit wordt niet vermeld in de in de wekelijkse berichtgeving van Salvius voorgaande brief van 31 mei; wellicht dus een tussenbericht tussen 31 mei en 7 juni (nieuwe stijl).
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Johann von Lautersheim.
6 Alexander von Vehlen († 1675).

Postscriptum: Iamjam cepi gratissimas E. vestrae literas de 11/21 Maij[1]. Fieri potest, ut mihi mandetur, mandatum vero nondum est, ut E. vestrae e pecunia Gallica, quae non cedit Amsterodami ante ult. Junij, residuum solvam. Quamprimum aliquid certi rescivero, confestim significabo. Quin et in Sueciam non omittam commonefactiones facere sperans cum reditu Dni. Muller[2] aliquid eius venturum. Ut videtur Dn. Mullerus ad ducem Vinariensem destinatus est. Itaque in transitu sine dubio adlaturus est E. Vestrae maiorem certitudinem in praesens et futurum.

Literae Dn. Banerii ad me de 23 et 28 april, item 4 maii significant, cum velle in Gallassium[3] et Furstenbergium[4] in Wissenberg apud Pragam stantes movere, antequam eis jungatur Hatzfeldius[5]. Itaque parum dubito, quin bono cum successu factum sit, cum 6/16 die Maii Pirna in eos moverit. Faxit Deus. Proximo cum nuncio Lipsensi certiora expectamus et nunciabimus.

Curtius[6] jam Viennae erit, Arnimbius[7] Dresdae, rex Daniae[8] in suo regno, Lawenburgici duces[9] Pragae. Dormit itaque pax.

Hisce valeat E. vestra et faveat suae Exc. observantiss. quoad vixero
J.A.S.

Onder aan de brief staat: Zu H. Grotium.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 junij.

4152. 1639 juni 8. Van I. Jasky[10].

Illustrissime et Excellentissime Domine, Domine observandissime,

Principem Thomasum[11] obsidionem Thurini solvisse bono augurio Gallis esse potest principem hunc non tam feliciter et impune ut hactenus factum in Pedemontio imposterum grassaturum. Sed vereor, ne multum temporis Galli perdant in recuperandis iam occupatis et maximum copiarum robur alio destinatum eo vertere cogantur.

Si expeditio, quae paratur in Flandriam, ex voto Gallorum processerit, domus Austriacae res valde iam a Bannerio[12] accisae non leviter turbabuntur. Alma pax praestaret autem omnibus victoriis, quam ut in hoc Septentrionis angulo conservemus, omnes intendimus vires, et hoc agimus, ut turbas, quas famosum illud

1 No. 4123.
2 Georg Müller.
3 Matthias, graaf Gallas.
4 Friedrich Rudolf von Fürstenberg.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
6 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau, keizerlijk afgezant.
7 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
8 Christiaan IV.
9 Franz Albrecht, Julius Heinrich en Franz Karl, hertogen van Saksen-Lauenburg.
10 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer no. 556, 20. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4250. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
11 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

negotium vectigalare minatur, componamus. Quo fine delegatos nostros[1] ad S.R. Maiestatem[2] ablegamus.

Eadem R. Maiestas cum regina[3] et tota aula Ortelsburgum 12 Iulii electorem Brandeburgicum[4] visitandi ergo veniet et ibidem venationi per aliquot dies indulgebit.

Illustrissimus Dominus Gasiewsky[5], Palatinus Smolenscensis, nuperrime hac dignitate auctus se ad iter Gallicum iam accingit.

Comes Curtius[6], imperatorius legatus, ante 15 circiter dies huc ex Dania appulit et post trium dierum moram Regiomontium ad electorem Brandeburgicum abiit, inde per Poloniae et Marchiae partem Viennam abiturus.

Valeat Excellentia Vestra et pergat me solito suo favore complecti, ego id vicissim operam dabo, ut dignus illo censeri possum.

Excellentiae Vestrae ad quaevis officia paratissimus
Israel Köhne dictus Jasky mpp.

Dab. Dantisci, 8 Iunii A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Aug.

4153. 1639 juni 9. Van Christina van Zweden[7].

Christina,

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Illustris nobis sincere dilecte,

Intelleximus a christianissimo rege[8], fratre ac faederato nostro charissimo, legatum nostrum[9] impetrasse consensum evehendi trecentos fasces cannabaceorum. Qui cum in usus nostros inprimis rei nauticae cedant et fructus istius officii quoque in communem caussam redundet, fecit eius Serenitas in eo, quod fiduciae nostrae in eandem positae inprimis fuit conveniens.

Domini cardinalis[10] quidem et tuam operam in eo, cum laudet dictus legatus noster, gratum nobis fuit, quod tantopere ea promovere conemini, unde et augmentum mutuae utriusque regni necessitudinis et robur causae publicae provenire poterit.

Clementer proinde abs te requirimus, velis singulares Serenitati eius gratias eo nomine reponere, cui nos quoque in aliis non sumus defuturae.

Dominum cardinalem quoque nostro nomine amice salutes, qui cum in eo non

1 Zie no. 4154, p. 388.
2 Wladislas IV (VII) van Polen.
3 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II van Oostenrijk.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Christophe Corvinus Gasziewski. Op 17 januari 1640 kwam hij in Saint Denis aan. Het doel van zijn komst was het bewerkstelligen van de vrijlating van Jan II Kazimierz, die in het kasteel van het Bois de Vincennes gevangen zat.
6 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 6. Orig.
8 Lodewijk XIII.
9 Hugo de Groot; vgl. no. 3994.
10 Richelieu.

minus ac maximis rebus studium, quo publicam causam prosequitur, praeclare ostendit, non possumus non id grato animo agnoscere.

Tibi vero clementia regia addicta non committemus, quin operae et officii tui, quo poterimus modo, ratio habeatur.

In quo cum laudabiliter persistis, publicum tibi mirifice devincies! Atque hisce te Deo gratiose benigneque commendamus.

Dabantur in fortalitio nostro Jenecopensi, die 30 Maii 1639.

Gabriel Oxenstierna Gustavson[1], Jacobus de la Gardie[1], Fricus Rijning loco R. Ammiralij, A. Oxenstierna[1], Achatius Axelij loco R.S. Thesaurarij.

4154. 1639 juni 10. Van P. Pels[2].

Mijnheer,

Daer en is sedert mijnen lesten[3] geene veranderinge, alleen dat de magistraet van Dansick eyndelijck geresolveert hebben tot beseyndinge an sijne may.[tt4] namentlijck eenen uyt den raet neffens den sindicus, 1 uyt de schepenen en 4 uyt de vroetschape. Mij dunckt haere instruccie soo te maacken ome well gecontenteert theuys te kommen sall groote moyte inne hebben. Ick segge hun onverrichter saacke theuys te kommen.

De slechtte negocie, kleinen afftreck in alle Polse goederen, soo graenen, potasch, wasch doet mij gelooven, dat de Spiringen[5] int kortte ruineeren sullen. De schult wordt hun van alles toegeschreeven.

Ick moet uE. vertellen, wat sigh tot Coninxbergen an des churvorstens[6] taffel hef toegedragen, daeraen geseten waeren 5 raetsheeren met Isaac en Aert Spirings. Daer wirdt van den toll gesprocken en daer was een van de regimentsraeden die conterpaert hielde, verhaelende de incomoditeyten die daeruyt sauden kommen te ontstaen met exempelen die alreede geteuygden. Daerop Spirings antwordede, dat den raetsheer well geleert was in de rechten en int lattijn, maer dat nogh well 5 jaeren saude moeten studeeren ome van den toll well te discoureren. Dese antworde maacte soo eene kleine silencie. Den sott die achter den churvorst stondt die spreckt den vorst aen en bidt hem eens een glas wijn an den raetsheer, die soo sur sagh, te willen brengen. Den vorst die doet sulckx en laet het glas leveren. Den sott segt tegens den raetsheer: gij en saude soo sur niet sien. Spiring en hadde hem soo niet geïnjureert als hij wel meynde, konnende niet anders ordeelen ofte Spirings hadde de waerheyt gesegt, want hij gelooffde, dat het onmogelijck was, dat dien heer niet alleenen in 5 jaeren, maer in alle sijn leven sooveel schelmstrecken als daertoe requirerten saude willen ofte konnen leiren. Doens wertter over hoop gelachen. In de plaetse van wat nieuws niet konnenende laeten dit te adviseren.

1 In de tekst afgekort; de ondertekening is niet in dezelfde hand als de brief.
1 In de tekst afgekort; de ondertekening is niet in dezelfde hand als de brief.
1 In de tekst afgekort; de ondertekening is niet in dezelfde hand als de brief.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
3 No. 4141 dd. 3 juni.
4 Wladislas IV (VII) van Polen.
5 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

Ick blijve, mijnheer,
u Ex.cie diener
Paulus Pels.

10 Iunio 1639 Dansick.

Adres: Son Excellence Monseign.r l'ambassad.r ord.re de sa may.tt de Swede. Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Aug.
En in dorso: 10 Iunij 1639 Pels.

4155. 1639 juni 11. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Eodem tempore ad me pervenerunt ante hoc triduum binae ab Excellentia vestra literae[2], quorum alterae diem habebant 26, alterae 30 Maii. Quod si meas posthac Excellentia vestra in ipso itinere accipere tanto citius poterit, gaudebo eaque spe Excellentiae vestrae non autem, ita ut instituerat, nobilissimo ejus filio[3] literas inscribam.

De rebus D. Bannerii[4], postquam ad Chemnitium pugnatum est, certiora avemus intelligere ob rumorum diversitatem. Simul audiemus, quae consilia capturus sit Saxo[5], quem protestantium in Germania plerique respicere solent. Bavarus[6] ad Donawertam VII millia habere dicitur praeter duo millia missa ab ipso ad Hatsfeldium[7], qui ad Norimbergam esse scribitur. Dux autem Vinariensis[8] Brisaci quidem ipse est; at exercitus ejus in comitatu Burgundico adhuc haeret videturque obsidionem agitare Salinarum, quanquam hostes apparet et urbi Constantiae et Cellae metuere, quo muniendi gnaros misit archidux Claudia[9].

Conveni qui hic sunt proceres, non tantum ut libertatem marescalli Hornii[10], ob quam missus huc a duce Vinariensi fuerat Betzius[11], sed et ut Hassicum illis negotium sollicite commendarem. Promiserunt utramque sibi cordi fore scripturosque se in

1 Gedrukt *Epist.*, p. 536; niet in de copie te Uppsala. Ludwig Camerarius, Zweeds ambassadeur bij de Republiek. Op dit ogenblik bevond hij zich te Alphen; zie no. 4061, p. 249 n. 3.
2 Ontbreken.
3 Joachim Camerarius; zie over hem no. 4130, p. 357 n. 2.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk (1602-1648).
10 Gustav Karlsson Horn (1592-1657), Zweeds veldmaarschalk. In 1634 werd hij door de keizerlijken tijdens de slag bij Nördlingen krijgsgevangen gemaakt. Eerst in 1642 herkreeg hij zijn vrijheid.
11 Friedrich Betz.

aulam. Quod si D. Hornio aut hac, quam nos ingressi sumus, aut alia, quae D. Salvio[12] se aperit via, libertas, quod Deus faxit, contingat, puto certe

12 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.

nos brevi alterum visuros exercitum Suedicum non minorem Banneriano aut duce aut copiis.

Comes Licestrius[1] adhuc in patria retinetur, ibi quoque inutilis, si qua forte concordiae inter duas gentes spes affulserit.

Poloni legationem pro principis Casimiri[2] libertate pridem moliuntur, sed mittere eam cunctantur, nisi praetentatis hic animis, qui tales nondum sunt, ut bonum successum labori suo sperare audeant, cum ne translatio quidem illius principis ex Cisteronensi arce, ubi nunc custoditur, impetrari potuerit in locum alium, ideo quod crederetur fugae quaeri occasio.

Pacta nova cum fratre rege[3] iniit Sabaudica vidua[4] et post deliberationes satis anxias id praetulit quod minus speciosum, sed his temporibus necessarium judicavit, ut oppida aliquot in regis[5] traderet custodiam. Itaque nunc serio Galli hoc negotium ut suum agunt transitque Alpes dux Longavillanus[6] cum equitum duobus, peditum septem, ut ajunt, millibus.

Rex in castris fuit ad Hesdinum. Ibi jam ad fossam perventum est manetque spes intrandi oppidum intra mensem hunc. Hostes in proximo sunt ad Lillerium, habent ibi XIV hominum millia.

Cardinalis Hispanus[7] ipse Insulis agit, Feuquerius[8] autem Theodonis villam obsidet. Adversus eum it Piccolominaeus[9] inter Moussonum et S. Viti oppidum se locaturus. Metenses interim milites propinquas sibi arces capiunt pontemque e navibus ponunt in Mosella.

Hagenoviae et Schlestadi de frumento prospectum est. At princeps Condaeus[10] adhuc ad Carcassonem haeret, nondum ingressus Ruscinonenses terras, sed hostem territans ac retinens, ne forte Baionam aut alia Gallici juris attentet.

Classis Gallica quae ad Bellam Insulam in ora Armorica se tenuit, vela nunc fecit et quidem, ut scribitur, Corunnam versus, ubi Dunquercanae illae sunt naves. Suarum autem aliquammultas rex Hispaniae[11] misit, ut praesidio sint venturae ex America classi.

Res contra ducem Valettam[12] judicata, quatenus in absentes id fieri moris est, executioni data est, tristi exemplo fortunae avertentis se a diu felici domo.

Rhaeti labascunt, deliniti verbis magis quam rebus post legatorum reditum[13]. Itaque militem negatum diu in Mediolanensem agrum nunc miserunt.

Disputatur inter Hispanos et Bernates de transitu militum, bis mille per summas Alpes, bis mille per pontificios pagos, quem Bernates non nisi sparsim et sine armis, quae humeris portantur, volunt concedere has leges aegre ferentibus Hispanis.

1 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Jan II Kazimierz.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, ‘monsieur’.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Lodewijk XIII.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 De kardinaal-infant don Fernando.
8 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Philips IV.
12 Bernard de Nogaret de La Valette.
13 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.

Videtur Turca[1] cum Persa[2] aut decidisse aut in eo esse, ut decidat, quando in Bosnia et in Peloponneso interdictum est Venetis commercium, bajulusque[3] eorum durius custoditur. Laborandum et ipsis est et toti Italiae, ut alio quovis potius tanta vis vertatur.

De magni D. cancellarii[4] in Germaniam adventu dubitare cogor.

D. Bisterfeldium[5], qualem describit Excellentia vestra, talem cognovi amicitiaque ejus mirifice delector.

Deus ejusmodi viros cum Excellentia vestra diu sospites praestet.

Excellentiae vestrae constante observantia cultuque devinct.
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Iunii 1639.

Clades aliqua ad Theodonis villam a Gallis accepta est derelictumque ab iis oppidum S. Claudii.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4156. 1639 juni 11. Aan Th. Graswinckel[6].

Vir clarissime,

Occupatus eram, cum literas accepi tuas[7], suaves ea parte, quod constantem te in amore nostri tuendaque existimatione, quae tam crudeliter nullaque de causa laeditur, video: tristes vero ob eas procellas, quae in caput D. Spiringii[8] tortae nunc in affinem meum[9] optime de me meritum recidunt. Pro mei amore mutuum spondeo idque factis semper ostendam. Altertum illud me torquet: video enim inter se committi inimicorum meorum nimia faelicitate eos, quos ob suas virtutes et in me benefacta facio plurimi.

Ego D. Spiringium ea scio prudentia esse, ut facile norit distinguere in meis literis ea, quorum alii participes f(i)eri possint et quorum non possint. Sunt enim quaedam, quae non modo sine periculo, sed et cum fructu vulgantur. Quare non desinam ei omnia, quae scio, quae audio, quae suspicor committere ut eiusdem regni fido ministro, ut amico veteri.

1 Murád (Amurath. IV), sultan der Ottomanen.
2 Safī (Sam Mirza).
3 Alvise Contarini.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Johann Heinrich Bisterfeld.
6 Copie Amsterdam, UB., coll. RK, R17. Gedrukt *Epist.*, p. 537. De lezing der *Epist.* wijkt op enige punten van ondergeschikt belang af van de copie.
7 Ontbreekt.
8 Petter Spiring Silvercrona.
9 Nicolaes van Reigersberch.

Nunc vero cum falsimonia tota fabula detecta sit mendaciumque deprehensum, quod de ostensis literis sparsum erat, hoc magis gaudeo et D. Spiringii et meo nomine.

Ego affinem meum semper rebus Suedicis bonam navasse operam certus sum,

etiam nuper in pecuniario hoc negotio. De D. Spiringio semper ad me scripsit ut qui eum amaret, coleret, observaret neque sane potuit aliter mihi optime consultum volens, mea causa plures labores, interdum et odia sustinens.

Caeterum interesse arbitror omnium, ut etiam quae adversus se susurrantur intelligant neque vero eum, qui tale ad amicum defert, auctorem prodere semper aut teneri aut honeste posse, praesertim, si fides data intercesserit. Qui rumores malos seminat, ut pro eorum auctore habeatur, nisi auctorem nominet, aequitatem forte habet, non item ut is, qui in arcano accepta in arcano apud eum, cuius id refert, deponit. Quare si quid asperius inter vos intervenit, id velim vel amicitia(e), quae inter vos fuit, vel ei, quae mecum est meaque ex parte mansura est semper, condonari. Non ita multos in illis locis mihi faventes habeo, ut eos collidi sine gravissimo dolore ferre possim.

Ad theologicum illud venio.

Quantopere ego intra pactos ab antiquitate fines me semper tenuerim, non in sententiis modo de summa Trinitate, de utraque Christi natura, de satisfactione Christi et aliis, quae Socinus[1] aut sociniani oppugnant, norunt omnes, qui me norunt. Cum Ruaro[2] congressum non formidavi, ut tuerer vetera meo more, et, si non quantum vellem, aliquid tamen profecisse me putabam.

Jonhsonum[3] virum et eruditum et bonum credidi semper. Cum eo etiam quae illis de rebus olim sum collocutus, omnia editis antehac a me scriptis congruebant.

Harum rerum conscientia fretus et spe alia edendi, quae propositi mei testentur constantiam, facile illas calumnias contemno.

Ad D. Reygersbergium non minus pro te scribam, quam pro eo ad te scribo, ad D. Spiringium pro utroque. Iterum vos omnes rogo, ut de corde hanc amaritiem detergatis singuli. Ego vicissim, si quid vestri, praesertim tui, quem mihi optime volentem scio, causa potero, nihil effugiam laboris.

Vale, vir clarissime et doctissime.

Tuis beneficiis obstrictus[4]>
H. Grotius.

Lutetiae, XI junii MDCXXXIX.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den XI Junii 1639 Graswinckelio.

De controversia inter Spiringium et me nata.

1 De theoloog Faustus Socinus, grondlegger van het socinianisme.
2 De sociniaan Martinus Ruarus.
3 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
4 De uitgave der *Epist.* heeft ‘obstrictissimus’. De naam is toegevoegd naar de uitgave der *Epist.*

4157. 1639 juni 11. Aan Willem de Groot[1].

Legi et tuas, mi frater, 30 Maji scriptas literas[2] et illas D. Spiringii[3], Reigersbergii[4], Graswinckelii[5].

Gaudeo reprehensum esse, quod in D. Spiringium et me cudebatur mendacium[6]. Verum senatorem Reigersbergium ideo contumeliose haberi, quod rumoris accepti indicem ob fidem datam nominare noluit, miror et dubito, an non quaesita sit inimicitiae materia. Ego ad omnes scribo quam possum lenissime.

De socinismo video, quomodo se purgaverit optimus senex Utenbogardus[7], cujus et homilias cycneas[8] legi, agnovique nihil mutatum ab illo[9], qui olim tanto concursu audiebatur. Ego puto et edita et edenda scripta mihi ad tuendam ὀρθοδοξίας famam sufficere. Interim impacta sine probatione crimina negasse sufficit.

De Heinsianis[10], ubi dabit se occasio, rogo memineris.

Galli et Hesdinum et Theodonisvillam obsident. Dux Vinariensis[11] videtur Salinas aggressurus. Venetorum res cum Turca[12] turbantur iterum.

Vale, mi frater, et nos, ut soles, fortiter tuere. Velim D. senatorem Reigersbergium ad m. cancellarium[13] rem, ut gesta est, perscribere, quia scribet ad eum D. Spiringius; uxorem autem quamprimum venerit, dare operam, ut sedetur haec procella.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

11 Iunii 1639.

Literas ad Graswinckelium[14] rogo legas et, si placent, obsignes.

4158. 1639 juni 11. Aan A. Oxenstierna[15].

Excellentissime atque Illustrissime domine,

Ad fossam Hesdini jam pervenere Galli manetque spes potiundi oppido intra

1 Gedrukt *Epist.*, p. 884 en 537. De brief zoals die gedrukt staat op p. 537 mist het postscriptum en vertoont verschillen van ondergeschikt belang met de brief gedrukt op p. 884. Antw. op no. 4137.
2 No. 4137.
3 Petter Spiring Silvercrona.
4 Nicolaes van Reigersberch; bedoeld is brief no. 4129 van 27 mei.
5 Dirck Graswinckel; diens brief aan Grotius is niet teruggevonden.
6 Zie voor deze kwestie vooral no. 4129 van Nicolaes van Reigersberch.
7 Johannes Wtenbogaert (1557-1664), leider der remonstranten.
8 *Cygnea Cantio Of Leste sang Ioh. Wtenbogaert. Dat is. Meditatie Over t' VI. VII. VIII. ende IX. Veersen van den Psalm XL. uytghesproocken inde Remonstrantsche Ghemeente van 'sGraven-haghe, op den Algemeenen Vast ende Biddach, ghehouden den 15. December. 1632.* Gedruct in April, Anno 1633.
9 Vgl. Vergilius *Aen.* 2. 274-275: quantum mutatus ab illo // Hectore.
10 Voor de titel van dit werk zie men no. 4119, p. 338 n. 11.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
14 Dirck Graswinckel; het betreft no. 4156.
15 Gedrukt *Epist.*, p. 536; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 614.

hunc mensem. Hostis cum XIV millibus in proximo ad Lillerium est ostenditque se et S. Audomari oppido et Flandriae maritimis metuere ab hac parte neque minus his et Calloae et Saxo Gandavensi a Batavis; quanquam classis Gallica, quae ad Bellam Insulam, quae Britanniae Armoricae objecta est, se tenuit, vela ventis in Hispaniam ferentibus fecisse dicitur, Corunnam forte petitura, ubi adhuc haerent Dunquercanae illae naves militem et pecuniam portaturae. Ex Hispania missae naves bellicae aliquammultae, quae tutum iter praestent venienti ex America classi.

Feuquerius[1] Theodonisvillam, validam in Luxemburgico urbem, obsidet. Contra eum it Piccolominius[2] cum X millibus Mousoni castra positurus.

Princeps Condaeus[3] ad Carcassonem est, Ruscinonensi comitatui adhuc minatur tantum.

Vidua Sabauda[4] necessitati tandem cessit convenitque cum comite Chavigniaco[5] de tradendis in Gallorum manum oppidis potissimis.

Alacrius haud dubie defendent Galli sibimet possessa. Itaque moratus tam diu Lugduni Longavillanus[6] cum multis copiis jam transit Alpes.

Rex[7] ipse castra ad Hesdinum vidit et opera quaedam adjecit.

Theodonisvilla praesidium habet pedites MDCCC, turmam praeterea Croatarum. Ex Meti milites vicinas arces capiunt pontemque e navibus injiciunt Mosellae.

Dux Carolus[8] Bruxellis Siricum rediit.

Bajonae prospiciunt Galli, ne eos praeveniens Hispanus illuc irruat.

Cum de ducis Valettae[9] poenis ageretur, etiam rex sententiam dixit. Decreto, quod factum est jam, quatenus in absentem potest, effectus datus[10] est.

Pro libertate D. mareschalli Hornii[11] scripsi literas ad Noyerium[12] et Labardium[13]. Conveni autem eos, qui hic sunt, Butillerium[14] et Bulionium[15], simul et ob Hassicum negotium. Prolixe promisere suam operam ambo scripturi et in aulam. Video tamen et Betzium[16] et Heufdium[17] metuere, ne postulatis nostris difficultatem objiciat formidata Gallis Johannis Waertii[18] audacia, quanquam ego ita bene jam protectum video ubique Gallicum limitem, ut non facile irrumpi possit.

1 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Lodewijk XIII.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Bernard de Nogaret de La Valette.
10 De lezing der *Epist.*: 'Decretum ... effectum datum' kan niet juist zijn.
11 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
12 François Sublet, seigneur de Noyers.
13 Jean de La Barde.
14 Claude le Bouthillier.
15 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
16 Friedrich Betz.
17 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
18 Johan van Werth.

Dux Vinariensis[1] videtur Salinis imminere urgentibus id Helvetiis maxime, praeterea dare operam, ut caedat trecentos equites Lotharingos circa comitatum Burgundiae vagantes. Hagenoviae et Slestadio de frumento prospectum.

Hostes Zellae et Constantiae metuere se ostendunt. Quae Alpes transeunt copiae, esse creduntur II millia equitum VI peditum.

Haec sunt, quae his geruntur in partibus, quae cuncta Deus bene vertat idemque Sublimitatem tuam, excellentissime et illustrissime domine, cum regina[2] regnoque favens tutetur.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Iunii 1639.

Pergit Bavarus[3] ad Donavertam colligere exercitum ad VII millia sub Glenio[4] ac Mercio[5]. Praeterea Hatzfeldio[6], qui ad Norembergam est, duo millia misisse dicitur.

Veneti sibi a Turca[7] timent, quod eum putant cum Persa[8] aut jam transegisse aut in eo esse, ut transigat. Certe commercia Venetis per Bosniam et Peloponnesum interdicta sunt et orator eorum[9] durius quam antehac custoditur. Classis Turcica apud Siciliam apparet.

Ad Theodonisvillam res Gallis male cessisse nuntiatur et disjecta cum clade Gallorum obsidio.

Hispanicus exercitus, qui principi Condaeo est oppositus, dicitur esse XII millium duce Modena[10].

Castilionaeus[11] melius valere incipit itque ad reprimendum Piccolominium, ne is Galliam intret.

Rogatur dux Vinariensis quosdam suorum militum dare in bellum Italicum proque suis accipere Gallos.

Hispani illi per Helvetiorum terras transibunt, ut poterunt, prohibente nemine.

S. Claudii oppidum dejectis munimentis desertum a Gallis rediit in potestatem Comitatensium.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Christina van Zweden.
3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Gottfried Huyn, graaf van Geleen und Amsterad († 1657), keizerlijk bevelhebber.
5 Franz, vrijheer van Mercy († 1645), generaal in Beierse dienst.
6 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Safī (Sam Mirza).
9 Alvise Contarini.
10 Francesco I d'Este, hertog van Modena. Ondanks de verwachtingen kreeg hij toch niet het bevel over een Spaans leger; zie *Memorial Histórico Español: Coleccion de Documentos, Opúsculos y Antiguëdades, que publica la Real Academia de la Historia*, XV (1862), p. 239. De lezing 'Medina' van de *Oxenst. Skrifter* is m.i. onjuist.
11 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

4159. 1639 juni 11. Aan N. van Reigersberch[1].

De saecken hier voor Hesdin gaen niet quaelick, sijnde de Françoisen gecomen tot aen de erste gracht, soo dat de hoope continuert van de plaets binnen dese maent te becomen. 't Leger van de Françoisen groeit dagelicks door de naderheit van den coninck[2], die self het leger is wesen besichtigen, ende van mijnheer den cardinael[3], die garen soude sien, dat d'heer de la Millerey[4] eer behaelde. 's Vijands leger is bij Lilliers, bij de 14 duisent man.

Den cardinael infant[5] is te Rijssel. 't Schijnt, dat sij in Brabant vresen voor St Omer ende voor de steden in Vlaenderen aen zee, op dewelcke groote ordre werdt gestelt; dat sij oock vresen voor Calloo ende 't sas van Gent, behoef ick van hier niet te schrijven, alsoo daer de advysen daervan naerder sijn.

D'heer van Feuquières[6] heeft Theonville belegert, een stercke plaetse. Piccolomini[7] gaet hem tegen ende logeert sich tuschen Mouson ende St Vit.

Den prins van Condé[8] is noch bij Carcassonne. 't Schijnt dat het desseing meer is door vrese van het graefschap van Roussillon de Spaegnaerden te beletten van iet te attenteren tegen Baione ofte andere plaetsen dan iet groots daer uit te rechten.

Den hertogh van Wimar[9] is, soo ick meen, te Brisac, sijn volck noch in 't graefschap van Bourgogne, seer versocht bij de protestantsche Switsers om Salines te belegeren, welcke plaetse de Switsers liever saegen in handen van den hertogh als van Vranckrijck, hoewel ick meene, dat alle 'tgunt den hertogh daer neemt, in effecte sal sijn voor Vranckrijck. Den vijand in die quartieren laet daerom niet becommert te sijn voor Constance ende Sell, alwaer eenige ingenieurs sijn gesonden bij de eertshertoginne[10] te Tyrol ende andere noodsaeckelijckheden.

Den hertogh van Beyeren[11], soo men ons scrijft, heeft bij Donawert onder Gleen[12] ende Mercy[13] sevenduisent man, behalven noch tweeduisent, die hij heeft gesonden nae Hatzfeld[14], dewelcke is ontrent Nuremberg. Die van 't garnisoen van Mets de gelegentheit waernemende van het belegh van Theonville, nemen de naestgelegen castelen ende werpen een schipbrugge over de Meusel.

Mevrouw van Savoye[15], nae lange deliberatie, neemt aen de conditiën, die Vranckrijck begeert, ende stelt eenige notable plaetsen in handen van Vranckrijck.

1 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., R. 101. Zonder aanhef, niet ondertek.
2 Lodewijk XIII.
3 Richelieu.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 De kardinaal-infant don Fernando.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Gottfried Huyn, graaf van Geleen und Amsterad.
13 Franz, vrijheer van Mercy.
14 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
15 Christine de France, hertogin van Savoye.

Oversulcx den hertogh van Longueville[1], die seer de langsaeme gemaeckt heeft, marcheert nae Italië ende hem volgen tweeduisent man, soo men hier seit, te paerd, sevenduisent te voedt. Dit sal groote alteratie geven in Italië, maer de eigene conservatie van ydereen gaet boven alle discoursen.

De Fransche vloot, die haer bij Belle Isle heeft onthouden, schijnt de cours genomen te hebben nae de Corugne, om daer te contenantie te sien van de Duinkerckers, die haer tot noch toe daer onthouden.

Den coninck van Spaegnië[2] heeft sijne oorlogschepen gesonden om de vloot, die uit Westindië verwacht werdt, in goede seeckerheit te stellen.

De Grisons hebbende eenige nieuwe hoope gecregen geven de schop aen Vranckrijck ende senden weder eenich volck in 't Milanees, 'twelck sij lang hadden gedifficulteert. Dit is een gevolg van seeckere handeling, die gevallen is te Alexandrië in Italië. De roomsche Switsers staen de passage toe voor tweeduisent Italianen, tweeduisent Switsers, ten deele over den berg Godart, ten deele door haere cantons. Maer de difficulteit valt vanwegen die van Berne, door welcker gebiet sij mede moeten passeren, die de passage niet en willen toestaen anders als in clein getal sonder andere wapenen als zijdgeweer.

't Schijnt den Groote Heer[3] in poincten moet sijn van te handelen met den Persiaen[4], soo hij niet alrede heeft gehandelt, alsoo aen die van Venetië den handel soo in Bosnië als in Morea is afgesneden ende den bailo van Venetië[5] stercker bewaert.

Den hertogh van Lorraine[6] is van Brussel weder gekeert nae Zyric. Drie van sijne regimenten haer houdende bij de Fransche Comté, loopen perickel van de coymarschen.

Wt Parijs, den elfde Juny 1639.

Wij verstaen, dat de Françoisen bij Theonville quaelijck sijn getracteert geweest. Eenige seggen, dat het belegh is opgeslagen door Piccolomini, dewelcke heeft achtduisent paerden ende soo veel luiden te voet. Den mareschal de Chastillon[7] gaet hem tegen om te beletten een inval in Champaigne. Dit sal de desseings van dit iaer seer versetten. De Françoisen hebben oock St Claude gedemanteleert ende verlaeten, alwaer die van het graefschap weder sijn ingebroocken.

Den hertogh van Wimar werdt oock bij Vranckrijck versocht om eenige van sijn volck te laeten gaen in Italië ende Françoisen in plaetse te nemen.

Den Turck heeft een groote vloot bij Sicilië. De Spaegniaerden ende bij haer aengenome Switsers laeten niet te passeren op sulcke conditiën als sij connen.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den XI Iuni (Iuin?) 1639.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Philips IV.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Safī (Sam Mirza).
5 Alvise Contarini.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

4160. 1639 juni 11. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick heb met groote droefheit uit uEd. brief[2], uit die van mijnheer Spierinck[3], mijne broeder de Groot[4], den advocaet Graswinckel[5] verstaen de onlusten, die tusschen uE. ende d'heer Spierinck sijn geresen, waerover ick oock aen alle deselve schrijve om de bitterheit, soo veel mogelijck is, wech te nemen.

UE. can licht bevroeden, hoe droef het mij valt nevens veele andere becommernisse noch dese te hebben, dat ick sien moet mijne naeste ende beste verwant ende ter andere zijden een persoon, dien ick ten hoochste van doen heb, in misverstant geraeckt met malcanderen. Mijn huisvrouw sal buiten twijffel arbeiden tot wechneming van dese onlust voorseecker bij onse vijanden geprocureert.

Ondertusschen, soo uE. goed mochte vinden hierover een brief aen mijnheer den rijcxcancellier[6], aen dewelcke d'heer Spierinck schrijven wil, insgelijcx te schrijven, sulcx waere misschien niet ondienstigh. Ick vertrouwe d'heer Spierincx wijsheit wel, dat hij mijne advysen wel sal weten te gebruicken. Ben blijde, dat de leugen is overtuicht, den oorspronck meene (ick) dat comt uit mijne ende des heer Spierincx vijanden in 't lant, waeronder dan eenige (Fran)soisen haer mogen gemengt hebben uit affectie tot deselve mijne vijanden, die haer seer weten te roemen van groote diensten, die sij doen aen Vrancrijck.

Hier toont men mij niet als goede mine ende monsieur Heuft[7] seit mij, dat alle de heeren alhier seggen met mij wel tevrede te sijn.

Alle de reste van mijne affairen wil ick de wijsheit van mijn huisvrouw bevelen.

UEd. seer geobligeerde broeder
H. de Groot.

Tot Parijs, den elften Juny 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raid in den Hogen Raide in Hollant, nu ten huise van de Heer reeckenmeester Reigersberg tot Middelburg. Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den XI Iuni 1639 vyt Paris. Spierynck.

4161. 1639 juni 12. Van Willem de Groot[8].

Frater optime,

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4129; beantw. d. no. 4184.
2 No. 4129.
3 Petter Spiring Silvercrona; de brief ontbreekt.
4 Willem de Groot; zie no. 4137.
5 Dirck Graswinckel; zijn brief is niet teruggevonden.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4143; beantw. d. no. 4181.

Calumnias, quae a malevolis sparguntur, recte et more tuo facis, quod despicis.

Cum tamen isto mucrone tuum oblique petatur latus, nostra interest auctores inquiri et originem detegi; videtur enim haec res altioris esse molitionis, ut ea quae quindecim abhinc diebus scripsi[1] satis indicant.

Quo ex negotio magnae inter senatorem Reigersbergium[2] et Spiringium[3] rixae ortae, dum hic illum ad manifestandum suum auctorem cogere vult, ille vero tum ob commercia amicorum, tum etiam tua - ut mihi retulit - de causa, id facere detrectat, praesertim quia posterior haec calumnia jam evanuit nemine eorum, qui nominati erant, id, quod eorum nomine vulgabatur, affirmare auso. Caeterum potuisset huic malo tempestive obviam iri, nisi Graswinkelius[4] eum, qui mihi indicium facere voluerat, absterruisset. Riveto[5] aliisque iniquis judicibus causam te tuam probare non posse neque velle scio, sed nunc iterum prior ista calumnia ab Heinsio[6] ad Milium[7], sed ex ore Riveti delata occasionem ei dedit, ut cum Utenbogardo[8] ea de re conferret, cui ego mihi id referenti tuam quam commodum acceperam epistolam ostendi.

Holtzenianum negotium[9] tibi etiam etiamque commendo et aliquid pro eo tentes rogo, ut si istac succedere nolit, certe, quo loco res suae sint, sciat; quod de abbate Monsonio[10] ais, mihi quidem non displiceret sed ea spes in longum jacitur.

Uxorem[11] hic indies expectamus; jam enim Caleti ante aliquot dies fuisse audivimus.

Videtur Ordinibus cum Hassis convenisse, ut Milander[12] equitum et peditum bina aut amplius millia auxilio nostris mittat.

Hodie princeps[13] podagra etiamnum laborans castra moturus dicitur maxima cum parte copiarum; certe eam in rem arresto inclusae multae naves majores a 20 ad 30 et 40 vasa, quae ad Bergam ad Somam in statione sunt. Ubi quid certi de expeditione intellexerim, faciam, id ut intelligas.

Vale, frater optime.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XII Junij 1639.

Adres: A Monsieur, Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23.
En in dorso: 12 Iunij 1639 W. de Groot.

1 No. 4137 dd. 30 mei.
2 Nicolaes van Reigersberch.
3 Petter Spiring Silvercrona; zie over deze kwestie no. 4129 van N. van Reigersberch, en Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 227 vv.
4 Dirck Graswinckel.
5 André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik.
6 Daniel Heinsius, hoogleraar te Leiden.
7 Wellicht Cornelis van der Myle.
8 Johannes Wtenbogaert, leider der remonstranten.
9 Johann von Holtzem; zie no. 4124, p. 344 n. 9.
10 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson, Frans resident te Luik.
11 Maria van Reigersberch.
12 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel.
13 Frederik Hendrik.

4162. 1639 juni 13. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Fuit apud me heri Gallus quidam[2] ex domesticis - ut ait - nuper nostris, nunc Rhingravii[3], retulit matrem[4] Caleti fuisse, cum illi Diepa venientes eius urbis portum praeternavigarent. Exspectamus eam avide.

Interim avunculus[5] Groningam die crastino profecturus est. Petit ille, ut, quandoquidem inter eum et D. Spiringium[6] orta est controversia, quam iam ex eius literis intellexeris, sub meo nomine posthac mittantur epistolae. Neque inutile futurum credo, si, quamdiu avunculus Groningae moraturus est, apertae mihi mittantur, ut ex iis nonnihil D.^{o} Crusio[7] subministrare possim. Ille in omnibus, quas ad me hactenus dedit, semper vestri meminit animumque ostendit gratum eorum, quae ibi accepit.

Princeps Arausiacensis[8] hodie Litoyae discessit cum omni exercitu Flandriam ut hic fama est petiturus.

Hac vesperi relatum mihi est Milandrum[9] ad partes nostros accessisse mansurum tamen eum in partibus superioribus, ut vel contra hostem aliquod tentantem se defendat vel nihil tentantem ipse ad defensionem cogat. Addidi his duo exemplaria dissertationem de Caenae[10].

Deus, venerande parens, tibi det omnia felicissima.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., XIII Junii MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23.

4163. 1639 juni 13[aant.]. Van Ch. Marini[11].

Monsieur,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Rijngraaf Frederik Magnus, prins van Salm (1607-1673), kolonel in Staatse dienst.
4 Maria van Reigersberch.
5 Nicolaes van Reigersberch.
6 Petter Spiring Silvercrona; zie voor de kwestie no. 4129 van N. van Reigersberch en Brandt-Cattenb., *Leven* II, P. 227 vv.
7 Johan Jespersson Kruus.
8 Frederik Hendrik.
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
10 Voor de titel van dit werk zie men no. 4143, p. 374 n. 15.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

Je me console parmy mes afflictions par les glorieux progrez de nostre Banier[12] en Boïme dont vous aurez sceu les particularitez, croyant qu'à la fin on se souviendra de moy pour me faire part de ce qu'on me doit.

12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Ie vous supplie d'y travailler et me faire pour le moins avoir quelque somme d'argent pour avoir de quoy remédier à mes maux, car par tant de manquemants de parole envers mes créanciers i'ay perdu tout mon crédit icy, tout le monde soubçonnant mal de moy me voyant si abbandoné de ceux que ie sers avec si grande fidélité.

I'ay bien appris ce que c'est de la patience au service de la Suède duquel ie tire le moindre advantage de tous les autres ministres. Sed haec patientia mihi devoranda sunt, mais la chose allant à la longue, il faudroit que i'échappasse d'icy honteusement ne pouvant plus continuer en telle misère ma charge.

Quant aux affaires de deçà ie vous en fait part de ce que i'en mande en Suède vous suppliant de l'accompagner par la faveur de vos reccomandations accoustumées que me vous tiennent obligez éternellement.

Nous verrons comme passeront les affaires des Grisons qui certes sont fort embrouillées et seroit temps que la France en fast son proufit. Mais ie voy que leurs affaires ne vont pas trop bien partout et empêchent quand et quand les progrès de monsieur de Veymar[1] qui est encloué en Bourgogne et dit-on qu'il ne se peut accorder avec la France pour Brisac, dont ie voudrois estre un peu esclaircy.

Monsieur Haga[2] est party finalement de Constantinople y ayant laissé son nepveu[3] pour les affaires d'Hollande, et on y attend aussy bientost le gran Turc[4].

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce XIII de Juin 1639.

In dorso schreef Grotius: 13 Iuny 1639 Marin. Argent d'Heufd[5].

4164. 1639 juni 13. Van N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Uyt de brieven bij Aelianus[7] ende Graswynckel[8], beleyder van dit werck, aen uEd. geduyrende mijn absentie uyt Den Hage geschreven, sal uEd. naecktelijck connen sien, hoewel de waerheyt van de historie buyten twijfel naer hare fantasie, ita sunt homines, wert gedetorqueert, met wat een onfatsoenelijckheyt

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Cornelis Haga (1578-1654), Staats 'orator' te Constantinopel.
3 Hendrick Cops.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 73i. Enigszins beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 572. Antw. op no. 4145?; beantw. d. no. 4183.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona; de brief ontbreekt.
8 Dirck Graswinckel; zijn brief ontbreekt. Over de kwestie zie men Van Reigersberchs schrijven van 27 mei (no. 4129) en Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 227 vv.

tegens mij in dese saecke wert geprocedeert, alleen om uyt te voeren een concept van door mij, soo men pretexeert, te ondersoucken de waerheyt, die ick qualijck weet off men souckt te vinden. Want indien sulckx de meenynge ware, waromme die niet vervolcht door Graswynckel, die Aelianus bekent, dat drie dagen tevoren hem gelijck advis hadde gegeven noemende den persoon, van wien hij het hadde gehoort? Maer men gaet voorbij degene, die pensioen treckt van de croone van Sweden ende dar(omme) deselve dienst schuldych is, ende misbruyckende de forme (van) procederen onder eerelijcke personen gebruyckelijck wil men forceren een, die hetgene hem in vrienschap, immers onder schijn van deselve et sub fide silentii, is gecommuniceert behoudens het vertrouwen onder confidente niet en mach divulgeren.

De enorme ende onbehoorelijcke manieren van doen, die om tot dit dessein te commen tegens mij in het werck sijn gestelt, indien uEd. de personen niet waren bekent, souden niet connen werden gelooft; hebbe oock deselven in mijn vorige schrijven[1] gesocht te deguiseren, omdat ick meende, dat die persoon hem soude bedaren ende mij niet oirboir dochte uEd. al te grove fouten voren te dragen van een man, daermede deselve genootsaeckt wert correspondentie te houden. Maer siende deselven persoon in sijne dolheyt, want gramschap, cum sit ira furor brevis[2], mach ick het niet noemen, niet alleen en continueert maer noch toeneempt, soo moet ick seggen, dat ick nooyt hadde gelooft, dat in eenych mensch, ick[3] late staen van die becleet sijn met gelycke qualiteyt, soo veel onbescheyts ende beestelijckheyt soude connen logeren als mij daervan is wedervaren.

Ende noch en schijnt niet, dat hij sijn selven heeft voldaen, maer dreycht noch wondere dyngen tegens mij aen te rechten idque magis via facti quam iuris, cum iura neget sibi nata, sed οὐ φροντὶς Reigersbergio[4], qui minis et terrore non potest vinci.

Ick hebbe totnochtoe ende soo lange ick meende, dat met reden yet soude sijn te winnen, soo veel discretie als van yemant soude sijn te wachten gebruyckt ende met alle middelen getracht hem te doen verstaen, hoe hij hemselven, mits soo verde lopende buyten het spoor van bescheydenheyt, bij alle eerelijcke luyden soude preiudiciëren; maer alle die nochte andere consideratiën, die ick hem in groot getal hebbe geallegeert, sijn niet crachtych genouch geweest om hem van sijn ongelijck te doen desisteren sijnde, soo hij seyt, geresolveert sijn voornemen uyt te voeren, als wiste hij - ick schrijve sijn eygen woorden -, dat hij sijnselven soude ruineren, ofte, ut multis eiusmodi flosculis vernat canina ipsius facundia, dat den beul hem het hooft soude affhouwen.

Wat invectiven ende comminatiën heeft hij niet voortgebracht! Alle deselve, ick segge het niet om mij te roemen, hebbe ick soo discretelijck opgenomen, dat uEd., indien de woorden ende het fatsoen van d'een ende d'andere hadde gesien ende gehoort, over mijn patiëntie niet weynych soude wesen verwondert. Evenwel hebbe ick sijn losse tonge, soo wanneer deselve mijn eere ende reputatie te naer quam, sulckx geretorqueert, dat hij mij nochte van lascheté nochte van het

1 No. 4150 dd. 7 juni.
2 Vgl. Horatius, *Epist.* I, 2, 62: ira furor brevis est.
3 Van Reigersberch schreef abusievelijk: 'in'.
4 Vgl. Herodotus, VI 129 *in fine*: Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ; zie ook dl. IX, p. 625 en 706.

onbeantwoort te laten hetgene een eerelijck man niet en mach passeren, bij andere met waerheyt sal connen blasmeren. Waromme ick genootsaeckt ben geweest, naerdat ick meer als drie, viermael hadde laten passeren, dat hij alle, die van die saecken, daer wij hier van handelen, spreecken sonder haer autheur te willen noemen, hielt voor eereloose schelmen ende leugenaers ende dat met sodanygen fatsoen quasi digito me monstraret et diceret: hic est, daerop te antwoorden niet te verstaen, wat hij daermede wilde seggen, maer soo wanneer hij mij daermede soude willen indi[c]eren (?), dat ick soude seggen, dat het een schelm ende leugenaer was, die het mij seyde; met minder munte docht mij, dat ick hem niet conde betalen.

Om het cort te maecken: soo staet het nu daerop, want te lanck ende tevergeeffs soude wesen te verhalen de woorden in meer als acht uyren onder den anderen gewisselt, dat ick persistere van niet te connen nochte gehouden te sijn te noemen den autheur, die mij als om te waerschouwen in confidentie dat geruchte, daer ick hem als een vrient van advis hebbe gegeven, heeft gecommuniceert. Ende Aelianus aen d'(a)ndere sijde seyt mij daertoe sal dwyngen; wat middelen (da)ertoe bij de hant sal willen nemen moet ick nu voorts affwachten.

Soo veel ick uyt sijne discourssen totnochtoe hebbe connen mercken, soo sal hij beginnen van eene insinuatie door notaris ende getuygen, die hij apparent op sijn maniere in sal doen stellen. Doch alvoren te antwoorden sal ick deselve naer de waerheyt hem doen dresseren, daernaer, off hij moeste hem bedaren, sal door de crone Sweden, die hij seyt van alles te hebben geadverteert, hetwelcke ick wensche, mits naer de waerheyt ware geschiet, verder willen gaen; maer ick meene den man ende sijne ongestuymicheyt daer niet en is onbekent.

Echter soo sal het aen hem niet ontbreecken, soo hij middel siet, soo obstinaet is hij in sijn concepten, om alles wat hij vermach te moveren; maer apparent dat hij soo weynych bij andere sal connen opereren, als hij met sijne furieuse ende buyten de waerheyt ende betamelijcheyt geëxtendeerde in de aen de heeren dijckgraeff van Rijnlant[1] ende ritmeester van Risoir[2] affgesonden brieven tewege heeft gebracht, die hij nochtans met alle invectiven als autheur van een calumnie, dewelcke haeren goeden name becladt, tegens mij heeft gesocht te inciteren, sed irrito conatu ende tot sijn eygen disreputatie.

Want sijnde den heer dijckgrave van Rijnlant, die de maniere van schrijven seer vremt vint, op sijne sollicitatie bij mij gecommen, heeft deselve mij ende ick sijn Ed. volle contentement gegeven, die oock meende, dat hij den heer Spierynck van sijn voornemen soude hebben connen desisteren, maer en kende het humeur niet halff.

Van den heer van Risoir heb ick noch geen gewach vernomen, doch van bescheyden ende wel opgebrachte personen, gelijck die heeren sijn, is niet als bescheydenheyt te verwachten.

Hetgene het beste in dese saecke is ende dat ick meest hebbe gecaveert is, dat uEd. daerin niet en soude werden geïntriceert, alsoo soo veel me(t) hem hebt te verrichten ende mij leet soude sijn, dat uE(d.) daerdoor soude werden gepreiudiceert; maer ick vreese dat (uEd. nu) off later, indien geen ander ordre op uwe betalynge wert gestelt, eenych inconvenient sal voorcommen.

1 Amelis van den Bouchorst, heer van Wimmenum.
2 Jhr. Lamoraal van der Noot, heer van Risoir.

In ons leste affscheyt op gisteren, hetwelcke abrupto geschiede door de comste van den heer van Somersdijck[1], die sijn Gestreng. een visite quam geven, seyde hij uwe vrinschap te estimeren ende te willen onderhouden, soo lange uEd. sulckx aengenaem soude sijn.

Hetgene nu resteert is, hoe uEd. goet zal vinden, dat ick mij verder in dese saecke sal hebben te dragen, waervan, alsoo ick geen ogenmerck hebbe als uEd. daerin dienst te doen, garen uEd. advis volgen sal; behoudelijck dat ick in geen familiariteyten met een soo intractabilen humeur houve te geraecken, tot welcken eynde mij wel dienstych wesen soude een copie van het recit bij beyde de gemelte personen van dese saecke, bijsonder bij Graswynckel, aen uEd. gedaen.

Daermede scheyde ick van dat vuyle werck, dat grooten onlust doch geen minder oeffenynge en geeft.

Aengaende het publyck hebben wij seeckere tijdyngen dat sijn Hoocheyt[2], die nu beter is, met het leger naer Vlaenderen desen middach voorbij Dordrecht is gepasseert.

De negotiatie over de Hessise troupes met Milander[3] gehouden dependeert nu van Vranckerijck, dewelcke, indien geresolveert is de beurse liberalijck te openen, de lantgravinne[4] tot een volcomen rupture kan helpen.

Uyt Engelant comt hope van accommodatie hebbende den conynck[5] de Scotten het houden van een parlament tegens den maent Iuly geconsenteert.

Mijn verblijven tot Groenyngen meen ick niet dat lange sal duyren, immers sal ick daertoe trachten, waromme uEd. sijne brieven over tweemael directelijck over Amsterdam niet sal gelieven te bestellen.

Desen brieff was niet geëyndycht, off de insinuatie, daer ick hiervoren van hebbe vermaent, is mij door notaris ende getuygen gedaen, doch gestelt in discreter termen als ick verwachte ende in simplicissima forma versouckende den insinuant - narrabo ipsissima verba - dat den heer geinsinueerde den persoon alsnoch gelieve te noemen ofte bij refuys ende weygerynge vandien, soo houde ick den voornoemden heer geinsinueerde voor denselven persoon, die sulckx geseyt heeft etc. Ick hebbe mede in seer sachte ende beleeffde termen geantwoort; sal maecken uEd. tegens den naesten van beyde een copie becomme.

Eyndige daermede desen om mij tot de reyse van Groenyngen, die morgen vrouch voortgaet, te prepareren, alleen daerbij vougende, dat Constans[6] voorleden woensdag tot Calis is gearriveert, mogelijck alsnu in Zeelant.

Desen 13 Iuny 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchristelijccksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 13 Iunij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 23 Iunij.

1 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
2 Frederik Hendrik.
3 Peter Melandar, graaf van Holzapfel.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Karel I van Engeland.
6 Pseudoniem van Maria van Reigersberch.

4165. 1639 juni 16. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Tarde ad me pervenerunt literae Excellentiae vestrae, quas XVI Aprilis[2] dederat, quippe arte triduum mihi demum redditae, sed gratissimae. Nam insignem Excellentiae vestrae in civitatem nostram, in cognatum meum[3] meque benevolentiam nunciabant. Pro hoc tam largo Excellentiae vestrae affectu summas, quas mens concipere potest, ago gratias id sedulo acturus, ne Excellentia vestra tot beneficia in ingratum contulisse videatur. Si non aliter potero, perpetuo cultu Excellentiam vestram venerabor et vota pro prospero rerum eiusdem successu fundam.

Hodie delegati nostri[4] in aulam R. Maiestatis[5] abeunt.

Bannerio[6] omnia ex voto succedunt, si vera sunt, quae fama huc tulit de occupata Praga et fusis copiis imperialibus.

Ducis Vimariensis[7] dexteritas et in rebus gerendis promptitudo nonnullis spem facit coniunctionis armorum cum Bannerio, quod tamen non sine magna difficultate fieri poterit.

Valeat, Excellentia vestra, in divina protectione et omnis felicitatis augurio.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Jasky mpp.

Dab. raptim 16 Iunii A.^{o} 1639, Dantisci.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Iuly.

4166. 1639 juni 16. Van N. van Reigersberch[8].

Mijnheer,

Staende tot Amersfoort om voorts te reysen naer Campen vinde ick occasie om op Den Hage te schrijven, die ick waer hebbe willen nemen ende uEd. door dat middel adviseren, dat dynxdach voorleden, soo ick uyt mijn huys was gegaen om voorts te vertrecken, mij op de strate waergenomen heeft denselven notaris met de twee getuygen, die des daechs te voren mij d'insinuatie hadde gedaen[9], hem excuserende, dat alsdoen volgens sijnen leste hadde vergeten te seggen, dat, naerdien ick den autheur niet hadde genoemd, Spierynck[10] mij voor denselven hielt;

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 21. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4208. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn geboortestad Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Gerardus Cölmer; vgl. nos. 4000 en 4070.
4 Zie no. 4154, p. 388.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 73j. Enigszins beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 577. Beantw. d. no. 4191.
9 No. 4164 dd. 13 juni.
10 Petter Spiring Silvercrona.

dit was al besloten meteenen soo den eersten last gegeven was, alsoo Spierynck op datselffde moment nae der Goude was gereyst ende des avo(nt)s niet thuys gecommen, ten ware Graswynckel[1], die sijne (....) beleyt, dat over hem hadde genomen, soo dat hij moveert omnem lapidem om mij te forceeren, et ut est homo violentus ende soo hoge dreycht verder sal gaen.

Mijn antwoorde was dat hij mijne redenen, eer dat conde doen, moste horen; soo hem die niet en voldeden, dat ick echter bij deselve persisteerde ende mij weynych was gelegen, waervoor de heer Spierynck mij hielt, mits ick bij alle eerlijcke luyden wiert gehouden voor dien ick was.

Peto nunc super tota hac re tuam sententiam, alsoo ick mij garen tegens sijne quade proceduren soude soo veel mogelijck protegere(n), maer met sulcke middelen, die de sachste sijn ende uEd. niet en connen preiudiceeren. Mij is wel in den sin gecommen, off dat ick mij soude met brieven aen den heer rijxcanselier[2] ofte crone selffs addresseren ofte mijne clachten doen aen den heer Camerarius[3] ende sijne Ex.[tie] alle informatie daertoe nodych ter handen stelle, maer alsoo hetselve souden wesen ofte sonder vrucht, ofte Aelianus[4] moeten preiudiceren, soo soude ick noch het een noch het ander niet garen bij de hant nemen sonder uEd. goet vinden, op wien ick het oge principalijck slaen in het ontlasten van dese outrage, die mij op den hals comt, omdat ick uEd. nevens den heer Spierynck hebbe gesocht te dienen, hetwelck oock inderdaet is geschiet, sijnde dat geruchte door de contrari onderrechtynge bij mij gedaen soo verde gestuyt, dat niemant den mont daer vorder van hier soude derven openen, ende in Vranckerijck, daer ick weet dat het over was gebrieft, contrari bericht is ofte sal werden gedaen.

Wie mij dese advertentie heeft eerst gedaen, sal ick uEd., soo hetselve uyt mijn schrijven niet hebbe connen affnemen, garen mededeelen; maer zij hij wie hij wil, ick moet blijven, die ick behore ende mij niet onnut maecken tot de civile conversatie ende mijne vrienden te dienen.

Ingevalle uEd. meent ick aen Sophi[5] behoore te schrij(v)en, wensche te weten, op wat terme, hope van alles uEd. brieven in Den Hage onder couvert van mijn neeff de Groot[6] te vinden, waer ick saterdach commende in drie weecken weder reeckenynge maecke te wesen.

Plura non addam, cum mihi sit confundendus currus.

Desen 16 Junij 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 16 Iunij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 29 Iunij.

1 Dirck Graswinckel; zie voor de kwestie Van Reigersberchs brief van 27 mei (no. 4129) en Brandt-Cattenb., *Leven* II, 227 vv.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 Codenaam voor Zweden.
6 Pieter de Groot.

4167. 1639 juni 16. Van C. Sarravius[1].

Hasce notulas et emendationes ad Statii Papinii Sylvas cum adiunctis epigrammatis misit ad me Burdigala Peyraredus noster[2], ut ea tibi, vir illustrissime, censenda offerrem.

Ea ego praesens praesenti obtulissem lubens, ni veritus essem frequentiori aditione seria tua interpellare, sive otia sive negotia.

Satius ergo duxi haec tibi per famulum allegare, quae, quando vacabit, si tamen id tanti, pro tuo critico acumine expendes.

Hanc meam subitaneam scriptionem aequi bonique consulas, rogo precorque.

Vale, vir magne, et vive diu quam felicissime.

Lut. Paris. XVI Iuni MDCXXXIX.

4168. 1639 juni 17. Van J.A. Salvius[3].

Wohl Edler Gestrenger undt Vester, Sonderss Hochgeehrter herr Ambassadeur,

Inn meinem Vorigen[4] ist einer abermahligen wieder die Kayserlichen undt Ligistischen durch herrn Feld Marschalln Banern[5] inn Behmen erhaltenen glücklichen victorien nur obiter gedacht worden. Es wohlen biss acto an Mich desshalben kein express geschickt worden, so wollen Je dannoch diese bona nova beylaubte Unterschiedliche, bevorab einess auss Erfuhrt anhero spedirtes schreiben, welcher person gleich damahln Vom H. General-Maior Stallhanschen[6] ein brieflein Zu handen gestellet worden, einstimmig confirmiren undt beiahen, Welchess Zwar mit diesen circumstantiis beschrieben wird. Nach dem wohlgedachter Herr Feld Marschall mit dem ganzen corpore Zu Leütmariz über die brücke gangen, sich anstellende, alss ob Er Brandeiss attaquiren wolte, dessen intent aber Vielmehr den feind auss seinem eingehabten Vortheil Zu locken gewesen; were der Kayserliche General Gallas[7] bewogen worden, vom Weissenberg ab nacher gedachtem Brandeiss durch Prag und also gegen die Unssrigen Zu gehen, wie Er sich dann diesseit der Elbe starck sehen lassen; hier Zwischen aber Undt weiln herr Feldt Marschall nur simulate Zu ruck nacher Mölnick gewichen und durch hülffe einess bauren, dem Er 100 ducaten Verehret einen fuhrt durch die Elbe funden, auch bey anbrechendem tag mit der Cavallerie über Und an die Kayserlichen denen inn rucken gehend, Unvorsehenss gesezt, alss het Er sie dermassen chargiret undt

1 Gedrukt *Sarravii Epist.*, p. 12. Beantw. d. no. 4175. Claude Sarrau († 1651) genoot grote bekendheid als filoloog; zie over hem no. 3909, p. 3 n. 2.
2 Jean de Peyrarède, een protestants edelman uit Bergerac verschafte aan de geleerde wereld allerlei gegevens zoals bijv. over Statius. Sommige tijdgenoten zagen in deze geleerde meer een ridder van de droevige figuur. Zie ook no. 4175, p. 417 n. 9.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. Antw. op no. 4123? Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
4 No. 4151.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Torsten Stålhandske († 1644).
7 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.

uffgeschlagen den inn die 8 complete regimenter - ezliche melden Vonn 16 - ganz Zernichtet, viel hohe, ia, bey nahe alle Officirer benantlichten aber General Hof-Kirchen[1], Monte Cuculi[2] undt den Grafen Vonn Fürstenberg[3] gefangen, auch so viel noch inn der eil wissend, bey 30 standarn sampt 600 gemeinen Knechten bekommen, durch dessen gelegenheit Er gleichfallss die alte Undt Neüe Statt Prag erobert, der Retschin aber und die kleine seite - worhinn die Vornembsten Undt ezlich Kaysserliche Räthe sich salvirt - wehret sich noch. Die particularia Verhoff Ich mit ehisten Zu bekommen. Were alsso der erste streich inn Behmen, Gott so ewig lob, glücklichen gelungen und hier durch Zum theil die schlüssel inn die Erblande gefunden worden.

Jezt wird vonn guter hand berichtet den Herzog Bernhardss F. Gn.[4] im marchiren würcklich begriffen 1000 pferd giengen Voran, undt die ganze armée hernach uff Villingen herab innss Reich Undt Wirttenberger Land, deswegen die Chur Bayrischen auch wieder eylend uffgebrochen, und dargegen hinnauff giengen, denen so bald eine quantitet meel inn Vässern Von Ulm auss hiernach gesand worden müssen.

Der grund gütige Gott wolle fernere gute progressen geben Undt dann darauff den so lang tesiderirten edlen frieden. Inn dessen getreüe Vorsorge E. Excell. Ich hiermit empfehlen thue, Verbleibendt

E. Exc. Dienstbereitwillichster alleZeit

J.A. Salvius m.p.

Hamburg, 7 Junij Anno 1639.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec 8 julij.

4169. 1639 juni 18. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime domine,

Qualia nuper[6] feci vota pro Excellentia vestra, faciam semper nihilque magis opto quam ut et ipsi semper bene sit et ego tam boni collegae felicitate diu fruar.

Ducis Vinariensis[7] copiae in comitatu Burgundiae adhuc haerent neque facile nunc inde discessurus videtur, quod metus[8] sit, ne Piccolominaei[9] victoria ferox in

1 Georg Lorenz von Hofkirchen.
2 Raimondo Montecuccoli (1609-1680), Italiaans veldheer in keizerlijke dienst.
3 Friedrich Rudolf von Fürstenberg.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Copie München, Bayr. Staatsbibl., cod. lat. 10415, 92, 9. Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 183. Gedrukt *Epist.*, p. 538. Over Ludwig Camerarius zie men no. 4061, p. 249 n. 3.
6 Zie no. 4131.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 De copie te Uppsala heeft: metu.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi. De copie te München heeft de genitivus Picolominaei veranderd in Picolominaeus.

Pontemoussonum aut alia Lotharingiae irruat, contra quem mittitur quidem cum exercitu Castilionaeus[10], qui Verbinum transiit, sed et ad tuenda interiora

10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

magnis opus erit copiis caeso quicquid fuit ad Theodonisvillam peditatu. Nam eques praepropera fuga et semet servavit et peditem prodidit.

Feuquerius[1] obsidium hoc incipere jussus fuerat, cum magna adhuc abesset exercitus sui pars; tum vero tanto cum agmine, VIII mille equitum, peditum non minus, venturum hostem nunquam putaverat, praeterea sperabat eripere se posse hosti, quem transiturus erat pontem, quod contra evenit jam eo ab hoste praecepto. Ita multis modis deceptus Feuquerius in potestatem hostium venit, vulneratus in brachio. Reliquias tenues recolligit[2] Castilionaeus.

Ad Hesdinum oppidum tamen res adhuc bene procedunt. Fossae implentur virgultis. Parantur cuniculi contra ipsa oppidi propugnacula. Accepta damna aliqua eruptione ex oppido in eos, qui fossam implebant. Praeterea hostium viginti inobservati in oppidum intravere. Alii octuaginta cum idem tentarent, prohibiti sunt.

De Bavaricis[3] quod scribit Excellentia vestra et nos intelleximus. Hartfeldius[4] Ratisbonam transiit juncturus se Gallassio[5]. Saxonem[6] puto in rebus esse arctis perplexisque consiliis. Si Hassici militis bona pars, quanquam ad tempus, Batavicam sumit militiam, quantumvis jura id sinant, poterit tamen offendi eo imperatoris[7] animus difficiliorque pax[8] reddi. Piccolominaeus ubi negotium habuerit, jam satis apparet.

Legatus Batavus[9] apud regem[10] est destinata Batavorum ad ipsum, ut puto, perlaturus. Sed casus tales, qualis ad Theodonisvillam evenit, mire consilia perturbat[11], priorum perit occasio. Nova antequam capiantur, damnum fit temporis.

Turcae praeter quod Afros praedones fovent, etiam hostilia quaedam in Venetos jam[12] in Dalmatia coeptavere; quae res confirmat suspicionem prospectari pacem cum Persa[13].

Intelligo non longe a Barvico et regem[14] esse, qui secum habeat IV equitum, XIV peditum millia, X alia millia vasallorum exspectet, et ad partem alteram cum XV millibus Leslaeum[15]; classem autem regis ad oram esse Edemburgo adsitam.

1 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
2 De copie te München heeft de lezing: ‘collegit’.
3 In de copie te München staat met andere hand ingevoegd: ‘consiliis’.
4 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
7 Ferdinand III.
8 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: difficilior par. In de copie te München zijn, met dezelfde hand die na ‘Bavaricis’ het woord ‘consiliis’ heeft ingevoegd, de woorden: ‘Si Hassici ... pax reddi’ doorgestreept.
9 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
10 Lodewijk XIII.
11 Uit ‘perturbant’ gecorrigeerd op grond van een in de copie te München aangebrachte verbetering.
12 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
13 Safī (Sam Mirza).
14 Karel I van Engeland. Op 18 juni 1639 sloot hij te Berwick een verdrag met de opstandige Schotten.
15 Alexander Leslie, 1ste graaf van Leven († 1661).

Parlamentum haberi a Scotis invito[1] rege, summam belli XII viris mandatam. Eos appellari Supremos Dominos. Anglos a rege et scutagium posci, vetus ad belli Scotica tributum, et jusjurandum, quo fidem suam Angli adversus Scotos factionesque omnes regi obligent.

Ad haec cum accedant scripta, quorum mentio in Excellentiae vestrae est literis[2], nihil adhuc bonae spei ad restituendam concordiam video, quam tamen precibus apud Deum exposcere non desinam. Evenit in Scotia, quod et alibi saepe, ut ad nomen religionis validum in plebis animos accedat alterum omnibus dulce augendae libertatis. Ita speciosis nominibus in maxima mala trudimur[3].

Vidua Sabaudica[4] Gallis tradere dicitur oppida Conisum[5], Carmaniolam, Savillanum, Segusionem, quae vulgo Susa dicitur.

Rex Polonus[6] legationem in Galliam adornat, pro principis Casimiri[7] libertate, praemissis ad regem et cardinalem Riceliacum ea de re literis.

Betzius[8] adhuc apud regem pro mareschalli Hornii[9] libertate laborat. Si alia via non succedet[10] poterit et[11] hoc negotium, cum negotio principis Casimiri permisceri.

Waertium[12] formidabiliorem fecit accepta ad Theodonisvillam clades.

Non omittemus omnia experiri.

Deus et hanc rem et omnia Excellentiae vestrae vota prosperet.

Excellentiae vestrae ad omnia officia cultus constantis paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Iunij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Alfenae 2 Iuly st. n. A.^{o} 1639.

1 In de copie te Uppsala staat abusievelijk: invicto, en ontbreekt ‘haberi’; bovendien heeft de copie ten onrechte ‘mandatum’ in plaats van ‘mandatam’.
2 De brieven van Camerarius zijn bijna alle verloren gegaan.
3 In de copie te München staat: ‘intrudimur’ en zijn de woorden: ‘Evenit ... intrudimur’ doorgestreept.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 De copie te Uppsala schrijft: Lenisum.
6 Wladislas IV (VII). Voor de brieven van Wladislas dd. 27 maart 1639 geschreven resp. aan Lodewijk XIII en Richelieu zie men de hss. Parijs, Bibl. Nat., coll. Dupuy no. 541, f. 115-116.
7 Jan II Kazimierz.
8 Friedrich Betz.
9 Gustav Karlsson Horn.
10 De copie te Uppsala leest: succedat.
11 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: ad.
12 Johan van Werth.

4170. 1639 juni 18. Aan I. Jasky[1].

Vir nobilissime,

Tam scribenti Nobilitati tuae habeo gratias quam non scribentis facile recipio excusationes.

Nostrae res Suedicae non malo sunt in loco; vestrae civitati tantundem opto.

Quid rex Daniae[2] agat, bene observat epistola Nobilitatis tuae, quod hic in Albi quod in ipso ore Baltici maris licere sibi credit. Idem quo minus rex Poloniae[3] licere sibi credat in ore Vistulae, nisi aliquid sit quod metum incutiat, sperari vix potest. An vestra per se civitas satis valida sit, ut metum regi facere possit, nescio, praeterea quicquid moliemini erit odiosum. Spes potissima videbatur esse ab exteris, quorum interest quam maxime immunes esse mercatus. Horum potissimi Danus et Batavi, sed Danus neque speciose potest damnare, quibus paria facit ipse, et imperatoris[4] gratias multis de causis quaerit. Batavorum magnae sunt mari vires, sed nisi prius certi aliquid cum ipsis convenerit, vereor, ne missa inde legatio reportet dona ac bona verba et praeterea nihil.

Bella omnia a christianis vitari quam maxime velim, primum illa, quae religionis sibi induunt titulum, cum tamen religio christiana mala ferendo non inferendo semper invaluerit; deinde vero et illa, quae rem spectant nummariam, cum tot hominum vita, quae in periculum adducitur, non comparandam.

Conventus vestri Polonici quis futurus sit exitus, exspectabimus. De Cosaccis nihil est, quod miremur, solitum obtinent: ibi fas, ubi plurima merces[5].

Nobilitati vestrae pro constanti amore nostri plurimum debeo mutuumque polliceor.

Nobilitatis tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae VIII/XVIII Iunii anni MDCXXXIX.

Adres: A monsieur monsieur Iasky gentilhomme à Dantzig.

4171. 1639 juni 18. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 538; ged. gedrukt *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 44. Antw. op no. 4116. Israel Köhne, genaamd von Iasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 Christiaan IV.
3 Wladislas IV (VII).
4 Ferdinand III.
5 Vgl. Lucanus, *Pharsalia* X, 408: ibi fas, ubi proxima merces.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 539; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 616.

Accepta ad Theodonisvillam clades multum hic consilia, nonnihil et animos perturbat. Coeperat obsidium Feuquerius[7], antequam sibi destinatas copias accepisset, et tamen intellecto venire ad se Piccolominium[8], ut oppido obsesso

7 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

militem immitteret, ut pontem amnis, qua transire debebat Piccolominius antecaperet, progressus ei est obviam; sed reperit jam transgressum eum pontem multoque majorem quam fama tulerat, omni ferme cum peditatu Belgico ad octo millia, equitis haud minus. Eo jam ventum erat, ut sine pugna abiri nequiret, in qua pedes Gallus bene fecit; sed ab equite suo destitutus servare se non potuit. Effecit tamen, ne tota clades unius partis esset. Cohortes, quas regimenta vocant Navarrea, Picardica, Remburiana, Sanctipruliana concisae, captae machinae duodecim, Feuquerius vulnere in brachium accepto captus. Hostes quantum mali acceperint, nescitur. Sed solantur se Galli edito rumore mortuorum hostium majorem esse numerum. Nunc Castilionaeus[1] suo cum exercitu Verbini est, ut fidentem victoriae Piccolominium arceat ab ingressu aut Lotharingiae - nam Pontemossonum ab eo peti multi suspicantur - aut Galliae ipsius.

Regis[2] valetudo hujus mali nuntio laesa iterum additis articulorum doloribus.

Hesdinum clam intravere hostium XXV, leve auxilium. Alii octuaginta, qui idem speraverant, prohibiti. Implentur virgultorum fascibus fossae, non sine laborantium damno per eruptiones ex urbe. Duabus in partibus ad ipsa ventum oppidi propugnacula, adversus quae cuniculi parantur.

Oppida, quae vidua Sabauda[3] in Gallorum dat manus, esse dicuntur Conisum, Carmaniola, Savillanum, Segusia vulgo Susa. Apparet nunc arcanis mandatis retentum in Gallia fuisse Longuevillanum[4], donec haec conficerentur.

Vidi literas Poloni regis[5] tum ad Galliae regem tum ad cardinalem Riceliacum, legationem etiam pollicentes pro libertate principis Casimiri[6]. Miror, si quid effecturae sint eae literae multum feroces et querulae, et pro magno beneficio imputantes quod pro caduceatore legatum Poloni mittant. Ego Polonis, qui me ea de re adiere, dixi nullas esse reginae nostrae[7] privatas cum principe cognato inimicitias; neque me ulla ei, ut nocerem, mandata unquam accepisse.

Ad sanitatem Scotorum nihil spei video. Parlamentum ejus gentis coeptum est 15/25 Maji. Leslaeus[8] cum XV millibus valde prope Bartvicum est, citerius paulo Bartvicum rex[9] cum IV equitum XIV peditum millibus. Classis Anglica ad oram prope Edimburgum est; partim insulas occupat. Alia decem millia e vasallis rex exspectat vultque solvi sibi tributum vetus bellis olim adversus Scotos usitatum scutagii nomine, cujus et res et nomen post coalita regna in spem mansurae concordiae abolitum fuerat. Nunc aegre resuscitatum jusjurandum etiam rex ab Anglis suis exigit adversus Scoticam et similes Scoticae factiones. Inventi quidam, sed pauci, qui id detrectarent.

Legatus Batavus[10] in comitatum regis ivit. Ibidem Betzius[11] pro mare-

1 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
2 Lodewijk XIII.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Wladislas IV (VII). Zie ook no. 4169, p. 410 n. 6.
6 Jan II Kazimierz.
7 Christina van Zweden.
8 Alexander Leslie, 1ste graaf van Leven.
9 Karel I van Engeland.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
11 Friedrich Betz.

schallo Hornio[1] laborat non sine difficultatibus, quas auxit accepta ad Theodonisvillam clades et per id factus formidabilior Waertius[2].

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res reginae, regni ac Tuae Sublimitatis sospitet.

Sublimitatis tuae devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 8/18 Iunii 1639.

Recentiores nuntii afferunt ex cohorte Navarrea et Piccardica vix sex, aut septem esse superstites. Feuquerium non in brachio tantum, sed et in ventre et crure vulneratum: ad uxorem ejus[3] comitate Picolominii missum Feuquerii et filium[4] et cognatum[5] potestatemque factam uxori ad ipsum veniendi. 7 mensis hujus bene mane pugnatum: pedites Piccolominii maximam partem pone equites[6] equis vectos: ita biduo confectas leucas XXXII; fuisse apud hostem machinas XL sed leves; mortua Gallorum IV millia, III capta cum omnibus sarcinis bellique instrumentis. Piccolominium videri imminere Viroduno. Regem introrsum se referre ad Ambianorum urbem.

Princeps Condaeus[7] nihildum agit magni: habet XVII peditum, equitum tria millia.

Seditio Massiliae fuit, sed repressa est.

Archiepiscopus Rhemensis e Guisia domo[8] amore captus virginis Mantuana e domo[9], cum regi id conjugium minus probaretur, Sedanum se recepit.

Cardinalis[10] dolorem ostendit ob captivitatem. Feuquerii, quem nonnulli ex vulnere mortuum dicunt.

Classes ab America et India Asiatica venisse in Hispaniam scribuntur et ferre haec octodecim, illa XXXVI milliones.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4172. 1639 juni 18. Van A. Oxenstierna[11].

1 Gustav Karlsson Horn.
2 Johan van Werth.
3 Anne Arnauld.
4 Vermoedelijk Isaac de Pas. Van de vijf zonen van Feuquière dienden er twee in het leger van Thionville.
5 Vermoedelijk Antoine Arnauld d'Andilly - bekend als l'abbé Arnauld - († 1651), een neef van Feuquière's vrouw, Anne Arnauld.
6 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Henri II de Lorraine (1614-1664), hertog van Guise; zie dl. VIII, p. 718.
9 Anna Gonzaga (1616-1684), dochter van Carlo I Gonzaga (1580-1637), hertog van Mantua.
10 Richelieu.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 4240.

Magnifice ac generose domine legate, amice colende,
In iis, quae ad me subinde scripsisti, praeter publica negotia privatorum

tuorum quoque mentionem adiecisti. Retuli ea dominis regentibus[1] collegis meis, qui plene concluserunt tibi satisfaciendum in iis, quae iam biennii tibi debentur pensiones.

Igitur, cum mittere iam dominum secretarium Mullerum[2] ad ducem Vinariensem[3] constituerint, mandata is accipit in transitu et te compellandi et secum afferendi ea, unde satisfactio tua praestari rite poterit. Moram quatuor aut quinque hebdomadarum aequi bonique consule; quibus elapsis cum tibi longior mora incommode eveniat ab iis molestiis extricaberis.

Adiungo hisce literas sacrae regis Majestatis[4] ad secretarium status dominum Chavigniacum[5], per quem cum gratias regi posse agi pro consensu evehendi trecentas fasces cannabaceorum existimas, illi ita scriptae sunt prout vides ex apographo.

Si necessarium id videris, possunt ei tradi cum inscriptione nominis et tituli; sin minus, apud te retineri. Haec tibi in antecessum scribenda censui, ut interea scires tui rationes apud nos minime neglectui haberi.

Deus te quam diutissime conservet.

Magnificentiae tuae amicissimus

Axelius Oxenstierna m.p.

Dabantur Jenecopiae die 8. junii anno 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 4 augusti.

4173. 1639 juni 18. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

't Ongeluck bij Thionville is grooter als men hadde gemeent, ende sal apparentelijck de desseings, om dewelcken de ambassadeur van Hollant[7] met monsieur Euskercken[8] nae den coninc[9] waeren gegaen, in groote onseeckerheit ofte verandering brengen. Monsieur de Feuquière[10] is niet alleen in den arm, maer oock in den buick ende been gequetst ende gevangen gebracht binnen Thionville, vanwaer

1 Gabriel Bengtsson Oxenstierna, Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob Pontusson de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm en Axel Banér, plaatsvervanger van de rijkskanselier.
2 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Christina van Zweden. Deze brief ontbreekt.
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10n. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats ambassadeur te Parijs.
8 Johan van Euskercken, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.
9 Lodewijk XIII.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

hij geschreven heeft aen mevrouw de Feuquière[11] aen dewelcke Piccolomini[12] oock vrij gesonden heeft haere soon[13] ende eene haere neef[14] met

11 Anne Arnauld.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Vermoedelijk Isaac de Pas; zie no. 4171, p. 413 n. 4.
14 Vermoedelijk Antoine Arnauld d'Andilly - bekend als l'abbé Arnauld; zie no. 4171, p. 413 n. 5.

aenbieding van passeport ende van convoy, soo 't haere Ed. gelieft te comen bij d'heer van Feuquière. Deselve heer van Feuquière werdt bij eenige beschuldigt als te veel hebbende geadvontuirt, maer hij heeft ordre gehadt om Thionville te belegeren, hoewel veelen, die tot sijn leger behoorden, noch te Parijs waren ende op andere plaetsen. De belegering sijnde begonnen is Piccolomini veel stercker gecomen, als men meende met sich brengende over de sevenduisent paerden, die meest alle behalven haere ruiter een musquettier hadden en crouppe 'twelck haer de gelegentheit[1] heeft gegeven om in[2] twee daegen te doen twee ende dertich mijlen. D'heer van Feuquière wat hebbende gehoort van dese aencomste doch niet meenende, dat de vijant soo sterck was ofte oock soo haest conde comen, is met de ruiters ende acht regimenten te voet hem tegen gegaen, hoopende hem af te snijden een brugge, daer hij over moste passeren, maer vindende hem alrede gecomen over de brugge heeft sich niet connen retireren, maer is genoodsaect geweest te slaen; heeft self sich courageuselijck gedragen als oock het voetvolck, maer sijn terstont verlaeten geweest bij de ruiterie ende sijn soo getracteert, dat van het regiment van Navarre ende van Picardie van yder quaelijck ses menschen sijn overgebleven, 't geschut, bagagie ende amonitie al genomen. Men hout vier duisent Fransoisen sijn gebleven, drie duisent gevangenen. Veertich veldstucken, die Piccolomini bij hem hadde, hebben tot de victorie seer geholpen. Dese slagh is geschiet den sevenden junij in de morgenstont tot groot naedeel van Vrancrijck. D'heer van Chastillon[3] met sijn leger is gegaen om de verdere intochten van Piccolomini te beletten, 't sij dat deselve Piccolomini sijn cours neme nae Pontemousson, nae Verdun ofte nae Champagne, waervan wij de naerdere tijdinge verwachten.

Voor Hesdin gaen de saecken noch wel. De grachten sijn meest gevult, hoewel die van binnen door haere uitvallen veele van de werckluiden hebben quaelijck getracteert. Oock sijn twintich van buiten meest luiden van fortificatie daerbinnen gecomen, tachtich anderen, die meenden daer binnen te comen, gerepousseert. Daer de gracht is gepasseert, werden mijnen gemaeckt onder twee stads bastions, soodat ick blijve bij mijne gissing, dat 't einde van dese maent de stadt sal connen Fransch sijn.

Den coning is door dese quaede tijdinge gealtereert ende schijnt nae Amiens sich te begeven, andere seggen nae Calis.

Den prins van Condé[4] hebbende bij sich ontrent 16000 man te voet, 3000 te paerd, belet noch meer de desseings van Spaignië tegen Vrancrijck dan hij selve iet vordert.

De hertoginne van Savoye[5], soo men gelooft, stelt in de Fransche handen Conis, Carmagnola, Savillan, Suze; dat hebbende sal men den hertogh van Longueville[6], die totnochtoe is opgehouden geweest, doen marcheren.

Eenige Spaensche galeyen toonen sich bij Niz(za). Te Marsille is wat oproer geweest, maer is gestilt.

Den eertsbisschop van Rei(ms[7] is am)oureux van de princesse Anne van

1 In de tekst staat hier een overtollig ‘de’.
2 Grotius heeft hier tweemaal het woord ‘in’ geschreven.
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Henri II de Lorraine, hertog van Guise.

Mantoue[1]. Den coninc dit huwelijck niet willende toestaen heeft sich begeven[2] te Sedan, waer over sijne beneficiën, die seer groot sijn, gestelt sijn in bewaerende handt.

Den coninc van Polen[3] heeft aen den coninc alhier ende aen mijnheer den cardinael[4] geschreven voor de vrijheit van sijn broeder[5], seggende oock eerstdaegs een ambassade ten selven einde te willen senden. De woorden sijn vrij wat hoochdravender dan het Fransche humeur sal connen digereren.

Tusschen Engellant ende Schotlant sie ick noch geen apparentie van accommodatie lettende op de regiering, die in Schotlant is gestabilieert, den eedt, die den coninc[6] vordert van de Engelschen, groote legers aen beide zijde naebij malcander ende alle uitheemsche interpositie seer suspect.

Wij arbeiden hier dagelijcx soo voor de vrijheit van den marescal Hoorn[7] als om den hertogh van Wimar[8] over den Rijn te doen passeren, maer de Fransoisen bijsonder nae dit groote verloop houden gaeren den hertogh van Wijmar naebij de hant ende vresen seer voor Jan de Waert[9].

Tot Parijs den 18 juny 1639.

Monsieur de Feuquière, die men twijfelt off noch leeft, werdt seer beclaeght bij mijnheer den cardinael.

Wij crijgen advisen, dat de Oostindische ende Westindische vloot in Spaignië sijn gearriveert, die met 18, dese met 36 millioenen.

Adres: A Monsieur Monsieur de Reigersberg, conseiller au Parlement d'Hollande et Zélande à présent chez monsieur son frère, maistre de comtes[10] à Middelbourg.

Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 18 juny 1639 vyt Paris.

4174. 1639 juni 18. Aan J.A. Salvius[11].

Illustrissime domine,

Mareschalli Bannerii[12] prospera et nobis et regi[13] Gallisque obveniunt laetissima nec parum solatii adferunt adversus accepta hic damna. Pacis ne ego

1 Anna Gonzaga.
2 In de tekst wordt ‘begeven’ voorafgegaan door een overtollig ‘te’.
3 Wladislas IV (VII). Zie ook no. 4169, p. 410 n. 6.
4 Richelieu.
5 Jan II Kazimierz.
6 Karel I van Engeland.
7 Gustav Karlsson Horn.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johan van Werth.
10 David van Reigersberch.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 538. Antw. op no. 4126. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Lodewijk XIII.

quidem magnam spem video digrediente ad imperatorem[1] Curtio[2]. Recte tamen fecit Excellentia vestra, quod non omnem ad colloquia viam praescidit: famae enim Suedorum interest, ut pacem magis etiam quam hostes aut ex aequo certe cupere credantur.

Nihil est in quo magis laboraverim laboremque continuo allocutionibus, literis, injecto et metu quam ut Rhenum dux Vinariensis[3] transeat. Sed Galli verborum liberales pergunt suas res in Comitatu agere eruntque nunc in eo pertinaciores, quod metuant, ne Lotharingiam invadat victor Piccolominaeus[4]. Attamen neque in hoc negotio neque in illo de liberando mareschallo Hornio[5] quicquam ad diligentiam faciemus reliquum.

Hatzfeldius[6] Ratisbonam transisse scribitur et jam forte Galassio[7] se junxerit, quo magis exigit tempus, ut mareschallus Hornius ad fortitudinem eam, quam non minus antehac ostendit, prudentiam adjungat.

Excellentiae vestrae observantissimus et ad officia omnia
eidem paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Iunii 1639.

4175. 1639 juni 18. Aan C. Sarravius[8].

Vir amplissime ac nobilissime,

Gratias habeo et tibi et Peyraredo[9] mei, quod semper credidi ac quotidie[10] experior, amantissimis. Simul atque me litterarum, quas functio haec mihi imperat, redeunte semper in orbem labore liberavi, cum voluptate injeci oculos in poetae et critici Vasconis literas eo mihi gratiores, quod in iis mei mentionem video cum tuo honore conjunctam.

Inspexi Silvarum Statianarum[11] amati mihi semper operis loca. Video emendationes quasdam felices; aliquas et a me pridem in margine libri annotatas;

1 Ferdinand III.
2 Ferdinand Siegmund Kurz.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Gustav Karlsson Horn.
6 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
7 Matthias, graaf Gallas.
8 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk., cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 538; *Epist. ad. Gall.*, p. 454. Antw. op no. 4167. Over Claude Sarrau zie men no. 3909, p. 3 n. 2.
9 Jean de Peyrarède. De copie te Rotterdam en de uitgave der *Epist.* geven ten onrechte de lezing 'Peytaredo'; zie over hem Anatole de Roumejoux, *Bibliographie Générale du Perigord en collaboration avec Philippe de Bosredon, Ferdinand Villepelet*, Slatkine Reprints, Genève 1971, III, p. 19.
10 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk hier het woord 'semper'.
11 Zie no. 4167. De copie te Rotterdam geeft ten onrechte 'Scutianarum'. De aantekeningen van Peyrarède werden in 1658 door Michel de Marolles gepubliceerd in *Les Sylves et L'Achilleide de Stace. Avec des remarqves en Latin & en Francois. Av Roy.* A Paris, Chez Sebastien Hvré, au Cœur-bon, Et Frederic Leonard, à l'Escu de Venise, ruë saint Iacques. M.DC.LVIII. Auec Privilege du Roy.

nonnullas ab aliis praereptas. Sed non debet illi nocere, quod alii ante ipsum quae ipsius erant dixere; quaedam vero loca puto medicina non egere. Sed de his uberius agemus, ubi pax fori[1] aliquid tibi otii indulserit. Nam me quod attinet, satis dives sum temporis paucis diebus exceptis, qui pensum exigunt. Caeterum tempus cui potius rei quam studiis impendam? Studiis autem imputo non eas tantum horas, quas do lectioni, sed eas vel maxime, quae mihi concedunt frui colloquiis tuis tuique similium, qui non tantum legistis plurima, sed et legi digna profertis.

Vale, vir amplissime, et bene rem gere.

Tui observantissimus ut debeo esse
H. Grotius.

Lutetiae XVIII Iunii MDCXXXIX.

4176. 1639 juni 19. Van J. Witten[2].

4177. 1639 juni 20. Van P. de Groot[3].

Venerande Parens,

Groningam die Martii praeterito profectus est avunculus[4] eodem, ut suspicor, die, quo in Zelandiam venit mater. Ea etiamnum ibi est, brevi tamen huc venturam puto, quod ibidem ante avunculi reditum nihil posse agi arbitrer. Scripsit ille ad me Amesfurto misitque ad me has, quas his inclusi tibi literas[5].

Quae inter eum et D. Spiringium[6] intervenere, iam ex parte intellexisti; reliqua videbis ex iis, quae his addidi.

Cum typographo La Mairio[7] hodie iterum de Anthologia[8] locutus sum; mittam ad te sequenti die lunae characteres aliquot, ex quibus possis videre, an placitura tibi sit editio. Videris, quantum ex literis tuis percipio, putare eum esse La Mairium, qui Lugduni habitat ideoque non sine causa vereri, ne ab infestis ibidem nobis interturbetur editio. Male tamen hoc vel scripsi vel collegisti, filius enim est illius Lamairii[9] habitatque Hagae remonstrantium coetui annexus nobisque satis addictus. De numero exemplarium nondum locutus sum, velim enim prius scire, an placeant tibi characteres, antequam cum eo propius loquar.

1 De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk in plaats van ‘pax fori’: ‘hoc fieri’.
2 In de catalogus van de auctie H.W. Tydeman 's-Gravenhage 1864/65 staat dit schrijven vermeld onder no. 1044. Het is mij niet gelukt de brief te achterhalen. Johan Witten was raadsheer van Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
4 Nicolaes van Reigersberch.
5 No. 4166.
6 Petter Spiring Silvercrona; zie voor de kwestie Van Reigersberchs brief van 27 mei (no. 4129) en Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 227 vv.
7 De Haagse boekdrukker Theodore (Dirck) le Maire.
8 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
9 De Leidse uitgever Jean le Maire.

De principe Arausionensi[1] eiusque conatibus ex Zelandia, unde ipsi nos certiora exspectamus, melius accipies.

Deus, venerande parens, tibi det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., XX Iunij MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Iuny.

4178. 1639 juni 20. Van I. Vossius[2].

Viro illustrissimo et Τρισμεγίστῳ Hugoni Grotio S.P.

Mitto, vir illustrissime, quae ante aliquot annos in Scylacem Caryandensem[3] ludens et paene aliud agens observaram. Iure ea supprimi debuissent, ne aut me aliquando scriptionis aut alios mei puderet, nisi adolescentiae foetus, quo immaturior, eo paratior visa fuisset venia. Non possem non ingenuo pudore suffundi, si haec coram offerrem, quasi ipse ignorantiae meae proditor, rosae loco foetida donarem paeonia.

Sed me ab hoc crimine excusabit aetas mea et humanitas tua, quae ab adolescente nihil, quod adolescentiam non resipiat, exposcet. Alias meliora et maiora dabimus.

Miseram iam ante menses quinque aut circiter exemplar Scylacis mei nobilissimo filio tuo Petro Grotio, ut oblata occasione tibi mitteret. Dederat is senatoris filio[4] in Gallias ituro. Sed submersa illa navis. Ipse tamen salvus evasit.

In Ptolemaei Geographia[5] iam versor, quem multis locis auctiorem edam tabulis etiam versione nova et commentario illustrabo. Editionem duo codices MSS morantur, quos ex Anglia propediem exspecto. Nobis enim tam beatis non contigit esse, ut licuerit Arabicam sperare versionem.

Vale, vir illustrissime.

Tuus ex animo
Isaacus Vossius.

Amstelodami, MDCXXXIX XII Kal. Quint.

1 Frederik Hendrik.
2 Hs. Leiden, UB., coll. BPL. 1961. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4255.
3 *Peryplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, & castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornel. Blaev. MDCXXXIX.
4 Adriaen van Foreest, zoon van raadsheer Jan van Foreest.
5 Hoewel Vossius zich na zijn terugkeer uit Leiden te Amsterdam ernstig met de studie van de oude geografen met name Ptolemaeus heeft beziggehouden is het nooit tot een uitgave gekomen. Over Ptolemaeus zie men dl. V, p. 251 n. 3.

Adres: Illustrissimo viro Hugoni Grotio, regni Suecici ad Christianissimum regem Legato etc. Lutetiam.

In dorso schreef Grotius: 8 Maii (*sic*) 1639 Isaacus Vossius.

4179. 1639 juni 25. Aan J. Camerarius[1].

Nobilissime domine,

Recte ad me pervenerunt Nobilitatis vestrae literae scriptae 13 Iunii[2], pro quibus insumptaque opera in me edocendo ea, quae illis in partibus gerantur audiunturque, gratias ago.

Quae hic intelligimus, ea ad illustrissimum Nobilitatis vestrae parentem[3] scripsi neque hic repeto, cum scio inter patrem filiumque omnia esse communia.

Nos hic accepta ad Theodonisvillam clade perturbata videmus, quae capi coeperant consilia. Neque tamen desinimus bene etiam de hujus anni successibus sperare: exspectamus enim, ut nuntietur nobis Hesdinum cessisse Millereio[4], Salza Condaeo principi[5], duci Vinariensi[6] Salinae. Praecipuum vero momentum in hoc est, ut non leve aliquid aggrediatur princeps Arausionensis[7]: ita enim de consiliis ejus judicant omnes, ut, si quam urbem obsidere coeperit, ea sit potiturus.

Melander[8] cum Hassico milite bellum nundinatur. Alii nutant, alii nictant, alii pangunt suaviam[9].

D. Bannerio[10] omnia optanda sunt prosperrima, quae et sperare nos jubent res antehac ab eo gestae. Caeterum hic pro certo habetur conjunxisse jam Hatzfeldium[11] suas cum Galassio[12] copias. Quod si est, hoc circumspectius D. Bannerio res erunt administrandae.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Iunii 1639.

4180. 1639 juni 25. Aan L. Camerarius[13].

Illustrissime domine,

Omnes hactenus Excellentiae vestrae literae bene ad me venerunt[14], etiam illae 13 Junii. Quare nihil esse videtur, cur itineri isti diffidamus.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 540. Over Joachim Camerarius zie men no. 4130, p. 357 n. 2.
2 Ontbreekt.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Frederik Hendrik.
8 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
9 Vgl. Plautus *Asin.* 784: neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
12 Matthias, graaf Gallas.
13 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 184. Gedrukt *Epist.*, p. 540. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
14 De brieven van Camerarius aan Grotius zijn bijna alle verloren gegaan.

In Flandriam ut aliquid tentetur, id vero vel maxime Galli optant. Valde autem mihi se probant Excellentiae vestrae suspiciones super actibus et consiliis Melandri[15].

15 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel.

Dux Vinariensis[1] Hohentwilae fuit terruitque sua vicinitate Constantiae civitatem. Sed inde Rynfeldium se retulit venturus porro, ut creditur, ad exercitum, qui in Burgundico comitatu manet, et Salinas obsessurus creditur, cui urbi, deinde et Vesontioni metuens Piccolominaeus[2] abjecta spe liberandi Hesdini, coepto obsidio Moussoni penetrare in Lotharingiam iterque sibi ad tuendum Comitatum quaerere videtur, quo et ex Helvetiis pontificiis novus dilectus et ex Italia militis nonnihil properat. Quare Hesdinum brevi speramus in regis[3] fore potestate.

Piccolominaei gressus observat Castilionaeus[4] ex suis copiis et ex Feuquerianae cladis[5] reliquiis habens secum XX prope millia. Aliquanto plus habet ad Hesdinum Millereius[6].

Principi autem Condaeo[7] fama, quae solet hic satis esse liberalis, tribuit peditum plus XXX millia, equitum IV collecta magnam in partem ex Tolosana et aliis Languedociae regionibus. His viribus instructus captis arcibus tribus nunc oppidum Salzam obsidet; quae omnia in comitatu sunt Ruscinonensi, unde initium nunc est Hispanici imperii, quod olim Pirenaeis montibus claudebatur.

In Italia Saniam hostes obsedisse et jam tenere creduntur. Octo millia Longavillani ducis[8] jam per Alpium fauces transiere. Augustam Taurinorum vidua[9] Helvetico milite custodit. Caetera prope omnia servabunt Galli.

Bavarici militis in[10] Wirtenbergico agro octo millia habet Glenius[11]. Hatzfeldius[12] quin Galassio[13] jam se junxerit, non dubitatur.

Pontifex[14] imperatori[15] dat XX millia scutatorum in mensem quemque. Rogantur et Itali principes, ut ad tuendam in Germania romanam religionem conferant aliquid.

Haec omnia me pro Bannerio[16] tam longe a nostris praesidiis progresso, nihil ferme habente in Germania, cui tuto possit fidere, sollicitum habent, praesertim videntem, quos ad usus ducem Vinariensem retineant Galli. Tamen ipsius et fortitudo et prudentia et felicitas hactenus bene sperare me jubent bonaeque spei ad Deum preces adjungere.

A Daniae rege[17] dimitti militem satis constat; an eum imperatori tradat, non item. Quid autem ejus aut fecerit aut facturus sit, plurimum sane refert. Sed in rebus incertis fruamur sane interusurio melioris spei.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Lodewijk XIII.
4 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
5 De mislukte belegering van Thionville door Manasse de Pas, markies van Feuquières. De copie te Uppsala heeft abusievelijk: classis.
6 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
12 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
13 Matthias, graaf Gallas.
14 Urbanus VIII.
15 Ferdinand III.
16 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
17 Christiaan IV.

Scotos inter et Anglos delegati sunt, qui de concordia agant; sed cum Scoti jam nunc parlamenti corvocationem a rege[1] concedi postulent acerbissimique libelli contra antistites Angliae spargantur[2] ab iis, quos Scotis favere suspicio est, cogor dubitare de eventu. Regis res non ubique ex fide curari vel hoc indicio sit, quod per biduum pane caruit ejus exercitus. Gaudeo interim nullum adhuc fusum sanguinem et in eo Scotos morem gessisse regi, quod retro a Barvico abduxerunt suas copias. Dolendum summopere ita scindi inter se sententiis, studiis, armis protestantes. Sed et qui cum Roma sentiunt, non minus animis consiliisque dissident principe eorum Galliae rege sua tutari nequeunte aliter, nisi et Austriacis se opponat et protestantes Austriacis inimicos sublevet. Hic Europae status in mentem mihi revocat Homericum illud: Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα[3]. Eum patrem, Deum verum, precamur, ut christiani orbis misereri velit; idem Excellentiam vestram ejusque domum sospitet.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae nexu devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Iunij 1639.

Iam nunc bonus advenit nuntius depulsum a Mousoni obsidio sua cum clade Piccolominaeum armis Castilionaei et in Lutzenburgicum ac porro in Belgicam eum ire, ut principi Arausionensi[4] se opponat, quo et cardinalem Hispanum[5] trahi audimus.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Alfenae 5 Julij st. n. A.^{o} 1639. A.M.

4181. 1639 juni 25. Aan Willem de Groot[6].

1 Karel I van Engeland.
2 Het lijkt me zeer waarschijnlijk dat Grotius hier doelt op de zeer felle pamfletten die enige jaren eerder door William Prynne, John Bastwick en Henry Burton waren geschreven en waarin aartsbisschop Laud en zijn religieuze politiek scherp waren aangevallen. Deze wekten veel opzien; zie hierover H.R. Trevor Roper, *Archbishop Laud, 1573-1645* (1940), p. 317 vv. en W.M. Lamont, *Marginal Prynne 1600-1669* (1963). Door de scherpe censuur verschenen in Engeland in de jaren 1637-1639 bijna geen politieke pamfletten meer (het was de stilte voor de storm), maar Engelse pamfletten van de vorige jaren verschenen in 1637 en 1638 in Nederlandse vertaling (zie Knuttel, nos. 4473, 4558, 4559 en 4560) en het is niet uitgesloten dat Grotius deze op die manier leerde kennen.
3 Homerus *Il.* VIII. 69; *ibid.* 209.
4 Frederik Hendrik.
5 De kardinaal-infant don Fernando.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 884. Antw. op no. 4161.

Ego, mi frater, inimicos quidem meos non cessare insidiari mihi rebusque meis certus sum[7]. Caeterum conscientia fretus optimarum sententiarum illis de socinismo calumniis nihil plane moveor scioque multo probabilius Calvinum ari-

7 Vgl. het schrijven van Nicolaes van Reigersberch dd. 27 mei (no. 4129). Over de beschuldiging van socinianisme zie men no. 4125.

anismi accusatum quam me socinismi; Rivetum[1] autem tam exigui puto judicii, ut in quo cardine versentur illae quaestiones, non intelligat. An Graswinckelius[2] is adversus me sit, qui esse debet, melius vos, qui illic estis, quam hic ego judicare potestis. Velim uxor laboret sedandae, si fieri potest, isti discordiae. Caeterum si, ut ego suspicor, in gratiam inimicorum meorum quaesita est odii materia, nullam sanandi spem video nec aliud restabit quam ferre τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως.

In Flandria aliquid acturum principem Arausionensem[3] et nos hic speramus. Melander[4] cum Gallis agit.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Iunii 1639.

Cum absit senator Reigersbergius[5], conveniendus ab aliquo amicorum erit Amentotius[6], ut norit non minus quam Brasserus[7] mendacium fuisse quod de literis meis D. Spiringio[8] monstratis dicebatur. Est enim ea de re aliquid huc perscriptum et in aula sermones fuere. Sed cum rem omnem perspicio, res ipsa, unde haec orta sunt, nihili est. Verum id quaeritur, ut nobis non amici tantum, sed et omnis in posterum cum amicis colloquendi fiducia auferatur. Tale aliquid ὕπουλον hic latet.

4182. 1639 juni 25. Aan A. Oxenstierna[9].

Excellentissime atque illustrissime domine,

De successu obsidionis Hesdini esset aliqua dubitandi causa, si se eo ferret Piccolominius[10], quia castra non ex omni parte adversus vim externam permunita sunt. Sed, quantum intelligimus, Mossono obsesso in Lotharingiam fert se Piccolominius forte ulterius ad tuendum comitatum Burgundiae penetraturus, quia Salinis, deinde et Vesontioni imminere creditur dux Vinariensis[11], qui nuper Hohentwilae fuit, non sine terrore civitatis Constantiae, sed rebus ibi curatis Rhinfeldum se retulit; inde in comitatu exspectabatur. Quare de Hesdini deditione bene sperare pergo eamque diu differi non posse judicant omnes.

Piccolominii molitiones Castilionaeus[12] observat. Habere creditur cum reli-

1 André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik.
2 Dirck Graswinckel.
3 Frederik Hendrik.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
5 Nicolaes van Reigersberch.
6 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot.
7 Jean Brasset, de Franse gezantschapssecretaris in Dan Haag.
8 Petter Spiring Silvercrona.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 539; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 618.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

quiis Feuqueriani[1] exercitus XX millia. Et jam nunc advenit nuntius ejus superventu a Mossoni obsidio rejectum non levi suorum damno Piccolominium.

Princeps Condaeus[2] captis in comitatu Ruscinonensi, quae sola terra cis Pirenaeum Hispano tenetur, arcibus Aupouzia, Majolae ad Clariam, Sanctangeli ad Gravam, Salzam urbem obsidere aggressus est. Fama ei multum dat militum, ex partibus Tolosanis viginti millia peditum, equitum duo, e cetera Languedocia equitum parem numerum, peditis plus ejus dimidio. XXIV millia aut supra habere creditur ad Hesdinum Mileraeus[3]. Classis centum habet naves, partim bellicas partim alias, milites sexies mille. Ducis Vinariensis copiae praeter praesidia aut esse aut futurae dicuntur ad quinque equitum, septem peditum millia. Glenius[4] in Wirtembergico territorio octo millia habet Bavarici militis. Hatzfeldius[5] quin jam cum Gallasio[6] se conjunxerit, video non ambigi, quae res me morante citra Rhenum Vinariensi duce pro Bannerii[7] rebus sollicitum facit.

In Italia Santiam hostes aut premunt aut jam cepere. Octo ferme Longavillani[8] millia transiere Alpes, serum sane rebus hic valde aegris auxilium. Leganesius[9] abundare copiis videtur, cum ex Italia militum aliquid mittatur in Alsatiam, quo et ex Helvetiis pontificiis novus dilectus accepto a Bernatibus certis sub legibus itinere transit. Augustam Taurinorum Helvetico milite implevit vidua[10] indigenis diffisa, tum ne omnia Gallis tradere dicatur.

A pontifice[11] quanquam parco satis obtinuit imperator[12] XX millia scutatorum menstrua. Nunc et principes Italos ambit, ut laboranti per Germaniam ecclesiae subveniant. Idem pontifex astrologorum dictis quibusdam territus, differt implere numerum cardinalium viginti ferme locis vacantibus. Dicitur autem aestivis diebus ne mentis quidem, adeo non sanitatis compos.

Scoti regis Britanniae[13] iram nonnihil lenivere ad edictum regis decem a Bervico milliaribus retroducto exercitu expetitoque colloquio, ad quod delegati sunt Anglorum Hollandiae et Bristoviae comites et secretarius Cokius[14]. Verum Scoti parlamenti justi habendi potestatem sibi a rege fieri postulant. Comes

1 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
6 Matthias, graaf Gallas.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans bevelhebber in Noord-Italië.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Urbanus VIII.
12 Ferdinand III.
13 Karel I van Engeland.
14 Henry Rich, graaf van Holland, John Digby, graaf van Bristol en John Coke.

Lintzaeus[1] Scotus a conjuratis in vincula datus est, quod consilia eorum prodere regi crederetur.

Venetis a Turca[2] metuendum Itali judicant. Ita turbarum satis ubique est.

Deus haec cuncta ad bonum christiani orbis dirigat idemque, Excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimitatem sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 25 Iunii 1639.

Grande incendium fuit Constantinopoli. Sultanus adhuc ad Euphratem agit. Audio Pedemontanarum urbium arciumque earum, quas Gallis se traditurum vidua promiserat, praefectos Gallica praesidia recusare.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4183. 1639 juni 25. Aan N. van Reigersberch[3].

Mijnheer,

Wij hoopen, dat Hesdin haest sal Fransch sijn, hoewel te vresen stont, indien Piccolomini[4] derrewaerts sijn cours hadde gewent, alsoo de circumvallatie van 't leger niet en was voltrocken. Maer nu hooren wij, dat Piccolomini hebbende Mouson belegert de cours neemt nae Lorraine, misschien verder tot defensie van de Franche Comté, die peryckel loopt vanwegen het leger van den hertogh van Wimar[5], 'twelck vooralsnoch daer blijft ende schijnt de intentie te hebben van Salines aen te tasten ende, soo dat wel geluckt, Bezanson. Den hertogh selve is geweest te Hoogentwiel, van daer gegaen nae Rijnfeld ende, soo men gelooft, voorts nae de Franche Comté. Men seit sijne fürstelijcke Genade buiten de

1 Ongetwijfeld is een lid van de familie Lindsay bedoeld, maar er waren er velen met die naam in 1639, en van geen van hen heb ik kunnen vaststellen dat hij gevangen genomen werd. ‘Comes’ schijnt aan te duiden dat de betrokken persoon de titel van ‘Earl’ had en er waren omstreeks die tijd twee takken van de familie die hiertoe het recht hadden. Ten eerste de Lindsays die Earl of Crawford waren. In het begin van 1639 was dit Alexander Lindsay, 15th Earl of Crawford, die echter krankzinnig was en zeker geen politieke rol vervulde. Hij stierf bovendien in de loop van het jaar, opgevolgd door Ludovic Lindsay, 16th Earl of Crawford. Deze schijnt in 1639 geen rol gespeeld te hebben, maar werd in 1641 door het Schotse parlement in bewaring gesteld. Op hem kan Grotius dus niet het oog gehad hebben. Waarschijnlijk is dat hij doelde op de andere Lindsay die zich omstreeks deze tijd Earl ging noemen, namelijk John Lindsay, First Earl of Lindsay (1598-1678). Het probleem hier is in de eerste plaats dat hoewel zijn titel ‘Earl’ hem in 1633 verleend was, Karel I deze opgeschort had wegens deloyaal gedrag en pas in 1641 deze officieel verleend werd. Bovendien heb ik nergens aanwijzingen kunnen vinden dat John Lindsay in 1639 gevangen gezet werd. In 1639 had hij partij tegen de koning gekozen. Hij was weliswaar nogal een opportunist en het is mogelijk dat het (valse) gerucht ging dat hij zijn partij verraden had en dat Grotius dit gerucht als een feit aannam.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10o. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4164.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

garnisoenen soude connen uitbrengen vijfduisent man te paerd, sevenduisent te voet, 'twelck ick geloof met discretie gelijck ick oock doe van alle de reste, als dat den marescal de Chastillon[1] met hetgeen gesalveert is van het volck van Monsieur de Feuquière[2] heeft twintighduisent man, monsieur de la Millerays[3] veel meer voor Hesdin, den prins van Condé[4], die twee ofte drie casteelen in het graefschap van Roussillon genomen hebbende nu de stad selve belegert, bij de dertichduisent man te voet ende vierduisent paerden.

In Italië gaen de saecken noch niet wel. Den marquys de Leganes[5] werdt geseit Sania becomen te hebben; heeft soo veel volcx, dat eenige uit Italie, eenige oock uit de roomschgesinden Switsersche cantons gaen nae Duitschlant om de saecken daer te redden, waertoe Gleen[6] heeft bij den andere omtrent achtduisent man in 't Wirtenberger lant ende, dat het quaedste is, verstaen wij nu, dat Haetzfeld[7] sich met Galas[8] heeft gevoucht, waerover den heer Bannier[9] op sijn stuck sal hebben te letten.

Den paus[10] op het gestaedigh aenhouden van den keiser[11] geeft twintichduisent croonen ter maent aen tot conservatie van de religie in Duitschlant ende werden de princen van Italie mede seer gesolliciteert om nae haere macht te contribueren.

De Fransche vloot bestaet uit houten schepen soo van oorlogh als anderen. Ontrent achtduisent man van den hertogh van Longueville[12] sijn de engte van de bergen gepasseert.

Van de saecken van Engellant can ick niet seeckers oordeelen lettende op de placcaten van den coning[13], daerentegen de fierheit van de Schotten, de pasquillen, die tegen de bisschoppen in Engellant werden gestroit, ende de seer verschillende intentiën. Evenwel verstae ick garen, dat de saeck gebracht werdt tot een conferentie, waertoe vanwegen Engellant sijn gedeputeert den graven van Hollant[14] ende Bristou[15] ende de heer secretaris Couch[16]. 't En behaegt mij niet, dat de Schotten een parlement willen hebben in dese tijdt ende daertoe 't consent van den coning versoecken, ende dat deselve Schotten eene Schotsche graef Lyntzai[17] genaemt in gevanckenis hebben gestelt als hem houdende te seer hellende aen des conincs zijde.

1 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans bevelhebber in Noord-Italië.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
8 Matthias, graaf Gallas.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Urbanus VIII.
11 Ferdinand III.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Karel I van Engeland.
14 Henry Rich, graaf van Holland.
15 John Digby, graaf van Bristol.
16 John Coke.
17 Zie no. 4182, p. 425 n. 1.

Venetië vreest noch voor den Turck[1], niet sonder groote reden.

Ick come nu tot uE. brief van den 13 Iuny[2].

't Is mij leedt, dat uE. nae Groningen gaet, als mijn huisvrouw comt ende misschien niet van daer sal connen comen, soo haest als uEd. wel soude wenschen. Misschien dat de commissie met eenich insicht is gegeven.

Noch meer becommert mij 't geschil tusschen uEd. ende d'heer Spierinck[3]. Ick sende uE. den brief van den advocaat Graswinckel[4]; of die in alles recht gaet ofte niet, can ick niet soo wel gissen als wel de vrunden aldaer uit discoursen ende actiën connen oordeelen. De reden van mijne becommering is, dat ick sie, dat uE. redenen sijn gefundeert in re ipsa et in exemplo pernitioso, soo men deghene, die uit goede meeninge advysen geven, wil dwingen haeren auteur[5] te noemen, tegen de debvoiren van vrindschap ofte van belofte. Ick ken daerentegen de bouttades van die man, dicmael gemengt met obstinaetheit. Ende de saecke selve, als die al waer waere geweest, dat hij een van mijne brieven aen mijne vrienden hadde gecommuniceert, was niet waerd soo veel rumoers daervoor te maecken, 'twelck mij doet naedencken hebben van dat hij met dit gerucht hem heeft gesocht heel wel te stellen met den heer, die uE. bij hem hebt gevonden[6] ende anderen van dit slagh. Want sulcke treecken heb ick hem meer sien gebruicken. Daerom wilt op alles wel letten ende, hoewel ick mijn huisvrouw gebeden heb te arbeiden tot accommodement, niet doen ofte laeten om mijnentwil, dat de eer ende reputatie vereischt gedaen ofte gelaeten te werden. Dat onder dit stuck eenigh mysterie schuilt, twijffele ick niet. Het beste is in sulcke saecken semper officii meminisse.

Den brief van d'heer Spierinck aen d'heer van Risoir[7] heb ick gesien, alsoo hij mij daervan copie heeft gesonden. Vinde deselve buiten termen van respect, dat hij off aen een raedsheer van den Hoogen Raidt ofte aen mijn broeder[8] schuldigh was.

Wij verwachten hier iet groots in Vlaenderen ende waerheen haer de Hessische sullen keeren nae soo lange weifeling.

Accommodatie tusschen Engellant ende Schotlant wensche ick wel, maer sie noch geene apparentie. Ick sal de insinuatie ende antwoord verwachten om alles te beter te letten.

Tot Parijs, den 25 Juny 1639.

UE. gelieve als noch te letten, off uE. niet wel en soude doen een brief te schrijven aen mijnheer den rijcxcancellier[9] op het subject van het different.

De tijding van dat geseit wierd, dat ick had geschreven, is hier overgevlogen door het schrijven van Brasset[10] off Amontot[11] sonder dat sij daerbij hebben

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 No. 4164.
3 Petter Spiring Silvercrona.
4 Dirck Graswinckel.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Jhr. Lamoraal van der Noot, heer van Risoir.
8 Willem de Groot.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
11 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot.

gevoucht, dat de leugen was gecort. 't Is altemael Spartacus'[1] werck ofte een inventie om uE. ende mij eenige vrunden te benemen ende alle confidentie van 't samenspraeck. UE. gelieve courage te houden. Eene goede vrund, die mij de tijding bracht van dat hiervan te hove wierd gesproocken, seide niet te willen genoemd sijn. Ick seide, dat ick sijn begeerte soude naecomen ende dat hij daeruit conde oordeelen, off uE. gelijck hadde ofte (niet).

Wij crijgen soo daetelijck goede tijding, dat den marescal de Chastillon Piccolomini genoodsaect heeft het belegh van Mouson te verlaeten ende hem eenigh volck heeft afgeslagen; dat daernae Piccolomini sich heeft geretireert nae Lutzenburg ende voorts apparentelijck nae Nederlant om benevens den cardinael-infant[2] de desseings van den prins van Orangië[3] te beletten.

In margine schreef Van Reigersberch: broeder den 25 juny 1639 vyt Paris.

4184. 1639 juni 25. Van N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Hoe ongaren ende met wat een onfatsoenelijckheyt ick in misverstant met den heer Spierynck[5], gelijck door een querelle d'Alleman[6], ben geraeckt heeft uEd. uyt mijne brieven gesien[7], maer noch beter soude geloven, indien uEd. hadde gehoort hetgene ter wedersijden is gepasseert. Dat soo uEd. als de gemelte heer Spierynckx vianden occasie daer van sijn oordeelt uEd. wel, maer de rechte oorsaecke kan niet anders toegeschreven werden als het onstuymych ende impetueux humeur van een persoon, die een dienst van een goet vrient soo qualijck heeft geïnterpreteert ende met geene redenen van sijn voornemen (was) te dimoveren. Uyt insicht, die ick hadde, dat uEd. aen de conservatie van die vrienschap was gelegen, hebbe ick mij verder gematycht, als dienstych is bij diegene, die met discretie niet sijn te winnen. Meene oock soo verde te hebben gesorcht, dat ick alleen den onlust daervan dragen sal, ende is mij aen luyden vrienschap, die de mijne niet en estimeren weynych gelegen. Wat voordeel soo ongefundeerde disputen hem sullen geven, sal den tijt leeren. Off ick, om te breecken hetgene hij met aen den heer rijxcancelier[8] te schrijven voren heeft, met de ware narratie van dese historie te verhalen mijn penne mede behoorde op het papier te setten, hebbe ick van begin getwijfelt; maer niet wel bewust sijnde, hoe verde de heer Spierynckx confidentie, die ick oordeele seer is verknocht, bij zijne Ex.[tie], gaet ende vreesende uEd. off bij den heer rijxcanselier off bij den heer Spierynck ergens in te preiudicieren, hebbe ick mijn selven terugge totnochtoe gehouden niet vremt sijnde

1 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
2 De kardinaal-infant don Fernando.
3 Frederik Hendrik.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 73k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 578. Antw. op no. 4160; beantw. d. no. 4210.
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 Zeventiende-eeuwse uitdrukking voor ruzie over een onbelangrijke zaak.
7 Zie voor de kwestie de voorgaande brieven van Van Reigersberch, vooral no. 4129 dd. 27 mei, en voorts Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 227 vv.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

nochtans, indien uEd. oordeelt sulckx dienstych is, om op mijn naem ende met mijn woorden te depescheren een brieff, mits dat het argumentum, dat ick om met behoorelijcke circumspectie te gaen soude volgen, bij uEd., die meest hier aen is gelegen, mij werde gesuppediteert. Wat uEd. schrijven bij den heer Spierynck tot versachtynge sal opereren, weet ik niet, ende heeft hij nu alles gedaen, dat hij heeft connen bedencken off Graswynckel[1] hem suppediteren om mij te dryngen tot hetgene men een eerelijck man niet en behoort te vergen. Mijn susters[2] credyt meene ick bij den heer Spierynck seer cleyn te sijn ende ware mij leet, dat het om mijnent wille wiert gerepericliteert. Het quaetste in dit heele werck is dat uEd. soo veel te doen heeft met een man, daer den eenen tijt ofte den anderen qualijck mede sult slagen. Ick ben blijde van de hantise, die ick voortaen, soo ick uyt uEd. consideratie die verder moet gebruycken, met seer grote circumspectie soude moeten hervatten, soo geluckych te sijn ontslagen. UEd. sal ook een groot werck hebben gedaen, indien voor het toecommende uEd. betalynge uyt andere ende vaster assignatiën cont consequeren, waerop sonderlynge dient geleth. Dat hetgene in dese saecke hier is gepasseert uEd. in Vranckerijck dienst sal hebben gedaen, hebbe ick seer groote redenen te geloven, die ick uEd. oock garen mededeelen sal, soo wanneer uEd. deselve sal gelieven te weten.

Ende is dit al hetgene ick op uEd. schrijven van den XI Iunij[3] bij mij den 25 van deselve maent tot Groenyngen ontfangen hebbe te antwoorden verhopende binnen weynych dagen naer Den Hage te reysen sal ick daer onse correspondentie hervatten ende uEd. brieven vinden.

Tot Groeningen, desen 25 Iunij 1639.

Adres: Mijn Heer (Mijn H)eer de Groot Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 25 Iunij 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 12 Iulij.

4185. 1639 juni 25. Aan J.A. Salvius[4].

Illustrissime domine,

Croatas duobus locis a nostris caesos gaudens intelligo speroque de Pirna et processu in Bohemiam intellecturos nos non minus laeta.

Placet et quod militem dimittit rex Daniae[5], dum ne imperatori[6] eum transscribat. Quod et Lubecam et Visurgim navibus suis observat idem Daniae rex, eo non minus quam aliis rebus ostendit, quam parvi faciat civitates liberas parum inter se concordes et nullis externis societatibus spectabiles. Quod vero nitri travectionibus incommodat, id Batavis quam Suedis magis curandum

1 Dirck Graswinckel.
2 Maria van Reigersberch.
3 No. 4160.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 540. Antw. op no. 4138. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
5 Christiaan IV.
6 Ferdinand III.

arbitror, cum his in Pomeraniam transitus pateat freto ipsius et quos insidet amnibus intactis.

Caetera sunt in literis ad M.D. cancellarium[1].

Deus, Excellentiam vestram ejusque consilia sospitet.

Excellentiae vestrae observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Iunii 1639.

4186. 1639 juni 27. Van Willem de Groot[2].

Frater optime,

Heri vesperi uxor cum filia[3] recte ad nos venere neque negleximus quamprimum optatas audire et reddere voces Deo gratias agentes pro felici adventu.

Filius[4] occupatus nuptiis filii quaestoris Miropii[5] et filiae Vlamingii Outshoornii[6] hodie non scribet, quare ego jam utriusque nostrum nomine hoc defungar officio.

Scripsit ad te ante octiduum Graswinkelius[7] litteras[8], quas mihi nudiustertius ut jam missurus ostendit. Eas cum mihi displicere propter acrimoniam in senatorem Reigersbergium[9] declarassem, nunc iterum has[10] ad te dedit excusaturus praecedentes.

In castris nostris ad Philippinam nihil agitur tristi ad Theonvillam successu consilia turbante animisque ex obsidione Hesdinensi suspensis, quae si laetum sortiatur exitum, tunc et principem[11] moturum puto. Peccatum in eo, quod scaphae minores, quibus pons minor instruitur, ad manum non fuere, cum princeps in Flandria appelleret; potuissent enim iis milites imponi et aggeribus admoveri aut etiam per loca vadosa navigare atque ita irruptioni aquarum circa ea, quibus princeps imminebat, loca obviam iri.

Banerii[12] felices victorias iterum laeti intelleximus sperantes fore, ut expugnatione Pragae egregium imponat colophonem, qua de re multi jam hic rumores, sed incerti.

Duci Vinariensi[13] non ea suppeditari, quae ad invadendum in Bavaria aut

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4196.
3 Maria van Reigersberch en Cornelia de Groot.
4 Pieter de Groot.
5 Johan van Mierop, zoon van Joachim van Mierop.
6 Maria de Vlaming van Oudtshoorn (1615-1669), dochter van Dirck de Vlaming van Oudtshoorn, heer van Oudshoorn en Griephoek (1574-1643).
7 Dirck Graswinckel.
8 Ontbreekt.
9 Nicolaes van Reigersberch.
10 Ontbreekt.
11 Frederik Hendrik.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

alibi hostem sunt necessaria, ex animo doleo et, siquid de majore minoreque filio[1] novi habes, id omnes hic amici, imprimis vero avus[2], scire desideramus.

Soror Losecatia[3] magnis et crebris laborat deliquiis, quare vix quicquam proficit, unde et minus spei esse videtur medico quam hactenus fuit.

Vale, frater optime, et nos amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVII Iunij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suéde A Paris.

In dorso schreef Grotius: 27 Iunij 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: rec. 6 Iuly.

4187. 1639 juni 30. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Depuis trois sepmaines en ça ie n'ay point de vos lettres, ce que m'afflige fort, estant sans vostre correspondance abbandonné icy de tout le monde. Ie vous confesse de vous estre trop importun et n'estoit sur l'appuy de vostre affection envers moy i'en aurois honte, aussy veux-ie espérer qu'attribuerez le tout à mes très grandes extrémitez qui me travaillent tant que c'est un miracle que ie ne suis pas mort. Ie ne sçai quel party prendre, ne voyant encor aucun effect de mes gages qu'on me doit pour trois ans, les retardement desquels m'a certes reduict icy quasi ad stipem et ludibrium hominum. Si vous sçaviez come ie suis travaillé de mes créanciers, vous vous en estonneriez, et ie n'y sçaurois remédier sans argent, moins user des bains que les medecins me conseillent et qui sont propres pour ceste saison. C'est un gran malheur qu'on m'abbandonne de telle façon, sçachant néantmoins tout le monde que ie suis exilé et sans le gage ne puis nourir sept personnes et entretenir tant de correspondances. Ie n'ay personne qui m'aide de conseil et d'assistance, prie seulement Dieu qu'il me prolonge la vie tant que ie puisse honnestement payer mes deubtes, pour ne laisser ma femme[5] en telle infamie après ma mort. Ie dirois plus si ie ne craignois offencer Dieu, aussi querelae sine remediis nil juvant, sed augent dolorem. S'il y a quelque moyen ie vous supplie de disposer monsieur Heuf[6] qu'il m'assiste pour le moins de deux ou trois cent dalers, car il faut que ie mendie journellement tout ce qu'il me faut come le plus pauvre home du monde, ce qui est bien peu honorable pour la Suède, qui faisant des actions si grandes ne devroit pas

1 Cornelis en Diederik de Groot.
2 Jan de Groot.
3 Adriana de Groot (1592-1639), gehuwd met Frederik van Losecaat.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Allessandra Paravicini Capelli.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

tant abbandonner son ministre, surtout en Suisse ubi avaritia hominum est in extremo.

Pour des nouvelles vous les verrez par cy-jointes pièces[1] et aussy tost que mon esprit se sera un peu relevé ie ne manqueray point de vous entretenir dignement, comme faisant profession d'estre enviolablement, monsieur,

Vostre très affectionné serviteur
Marini.

De Zurig, ce 20/30 de Juin 1639.

P.S. Je vous supplie de joindre ces deux pièces des Grisons au paquet de monsieur le gran chancelier[2] car i'en fais mention dans mes lettres.

In dorso schreef Grotius: 30 Iuny 1639 Marin.

4188. 1639 juli 2. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Bene ad me pervenerunt literae Excellentiae vestrae datae 19 Iunii[4]. Pro literis ad uxorem meam curatis[5] gratias ago.

Fuit sane damnum non leve, quod ad Theodonis Villam acceptum est, sed duo hujus cladis solatia Galli habent: exemptum Piccolominaei[6] obsidio Mousonum eo ipso tempore, cum jam oppugnatio immineret, et Hesdinum jam inde[7] deditum, postquam disjecta propugnaculi parte ruina aditum in urbem dedisset. Ita pensantur adversa prosperis retinetque suum Mars ut sit ἀλλοπρόσαλλος.

Ducis Vinariensis[8] iter trans Rhenum instanter hic poscimus; promovemus parum, quia et Galli spes suas in comitatum Burgundiae protestantium commodis anteferunt et Erlachius[9] Helvetius patriae suae securitati studet. Quod si tamen, ut cum Excellentiae vestrae votis mea jungam, haec bona malaque inter se mixta aequam nobis pacem parient, erit de quo Deo ex animo gratias agamus.

De electorum conventu Francofurti[10] et nos hic audivimus et cogitat rex Galliae[11] aliquem eo mittere.

D. Bannerii[12] processus in Bohemia magni esse potuerant, si ad Rhenum et Danubium hostes occupatos tenuissent arma Gallica et Vinariensia. Nunc tanto

1 Ontbreken.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 185. Gedrukt *Epist.*, p. 541. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt; de copie te Uppsala geeft als datum 14 juni.
5 Maria bevond zich met haar dochter Cornelia in het vaderland; zie de aanhef van no. 4186.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 De copie te Uppsala heeft: modo.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johann Ludwig von Erlach.
10 Gehouden op 20 juni 1639.
11 Lodewijk XIII.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

tempore conglomerandi se hostibus dato et spes nostrae acciduntur et mali crescit metus.

Regem Daniae[1] neque nobis neque Polono[2] gravem fore arbitror. Batavos scio gravi bello implicitos eoque suetos multa dura concoquere. Quae causa est, cur et in Polonia non multum valituram putem horum auctoritatem.

Doleo intercidisse domum Culemburgicam[3], quae inter reipublicae istius decora erat.

Princeps Arausionensis[4] nisi magni aliquid aggrediatur, Gallorum spei non satisfaciet. Ipsi vero capto jam Hesdino satis adhuc de hoc anno habent temporis, ut hosti negotium facessant.

Rex Monstrolii est, D. cardinalis[5] ad Abbatisvillam ituri Ambianum, Caletum aut[6] alio, prout res belli exigent.

Castilionaei[7] et Piccolominaei exercitus non procul Ivoia sunt ambo. Picco lominaeus illum sibi exercitum oppositum habens intutum sibi putavit quicquam pro Hesdino moliri crediturque peractis, quae in Gallia peragi potuere additurus se Hispano cardinali[8] ad reprimenda Batavorum arma.

De marescalli Hornii[9] libertate spes nobis aliqua datur, sed incerta adhuc. Princeps Casimirus[10] rogatu Radzivilii[11] a Cisterone in Silvam Vicennensem transfertur. Hoc ipsum et quia legatus[12] huc e Polonia venit, facit, ne libertas ejus desperetur.

Magnus D. cancellarius[13] mare transiturus nondum videtur.

Audio minas adhuc magis quam vim intercedere inter Anglos Scotosque: sanguinis subita occasione fusum aliquid, sed rege[14], quod bellum nondum[15] promulgaverit, improbante. Sed controversiae tam multae sunt tamque graves, ut difficiles sint futurae ad concordiam viae.

Ab Helvetiis et Rhaetis nihil adhuc generosum. Pontificii quantum possunt impediunt alios, ne in dilectu permittendo aliave re ulla Gallis commodent et Vallem Telinam videntur a Rhaetis emere velle Hispani.

In Italia Saniam cepit hostis. Diffluit multum ducis Longavillani[16] miles,

1 Christiaan IV.
2 Wladislas IV (VII), koning van Polen.
3 Het betreft hier het overlijden op 2 juni 1639 van Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg. De copie heeft abusievelijk: Lunemburgicam.
4 Frederik Hendrik.
5 Richelieu.
6 De copie te Uppsala heeft: et, en verderop in plaats van ‘exigent’ abusievelijk ‘erigerent’.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
8 De kardinaal-infant don Fernando. De copie te Uppsala heeft in plaats van ‘additurus’ abusievelijk: ‘additurum’.
9 Gustav Karlsson Horn.
10 Jan II Kazimierz.
11 Boguslaus Radziwiłł.
12 Bedoeld wordt het gezantschap van Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4152, p. 387 n. 5.
13 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
14 Karel I van Engeland.
15 De copie heeft in plaats van ‘nondum’: ‘adhuc non’.
16 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

metu coeli Italici; tum vero civitates nonnullae obsequium in viduam[1] detrectant favore in ducis pupilli[2] patruos[3] et imperiorum Gallicorum metu.

Opto Excellentiae vestrae cuncta felicissima.

Excellentiae vestrae ad omnia observantiae officia semper paratissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 2 Iulii novi Cal. anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alfenae 2/12 Julij A.^{o} 1639.

4189. 1639 juli 2. Aan G. Müller[4].

Nobilissime domine,

Commodam valetudinem resque prosperas Suediam regentium Nobilitatisque vestrae ex ejus literis Iunecopiae 14/24 Maii[5] satis cum gaudio intellexi neque minus illud mitti Nobilitatem vestram in Germaniam, quod plane confido utile fore in publicum, speroque Nobilitate vestra hac transeunte, percepturum me iterum, qualem olim percepi ex ejus colloquiis et fructum et utilitatem.

Morbos et discordias, quibus tentata Suedia fuerat spero Deus in meliora jam verterit. Magno autem cum desiderio exspectamus hic nuntium de transvectis mari ad D. Bannerium[6] supplementis. Nos duo[7] hic molimur, sed promovemus parum, ut dux Vinariensis[8] Rhenum transeat et ut placeat regi[9] proposita Waertii[10] cum mareschallo Hornio[11] permutatio.

Ingens a Gallis accepta clades ad Theodonisvillam solatii habuit aliquid ab obsidio Mousoni rejecto Piccolominaeo[12], fame tamen magis quam vi ulla.

Dux Longavillanus[13] jam demum transgressus est Alpes retentus hactenus, donec vidua Sabaudica[14] oppida Subalpina aliquammulta in Gallorum custodiam traderet.

Princeps Condaeus[15] agrum Ruscinonensem Hispano possessum cum armis iniit.

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Carlo Emanuele II van Savoye.
3 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 542. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
5 Ontbreekt.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Grotius en Friedrich Betz; vgl. no. 4171, p. 412 en no. 4190, p. 436.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Lodewijk XIII.
10 Johan van Werth.
11 Gustav Karlsson Horn.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Christine de France, hertogin van Savoye.
15 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Baro Oxenstiernius[16] in castra ad Hesdinum profectus est, ut dedi Hesdinum

16 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.

videat. Piccolominaeus in finem Luxemburgicum se retulit. Conatus ejus e propinquo speculatur cum exercitu Castilionaeus[1].

Nuntios pontificios tres[2] jam habet Gallia non indiligentes in commendando pacis negotio inter eorundem sacrorum participes.

Ut privati etiam annectam aliquid, biennium jam expletum est, ex quo de meo erogationes facio; a regno Suedico accipio nihil. Dominus Spiringius[3] semissem debiti mihi salarii pollicetur, de altero semisse per D. Salvium[4] mihi persolvendo spem facit. Video paria queri et D. Camerarium[5] et D. Marinum[6]. Dura est sors pro splendido nomine tam graves usuras pendentium neque sufficit magnis negotiis sollicitus semper animus. Quare si placet Excellentissimis Suediae rectoribus[7] mea opera, percupiam et in praesens his levari incommodis et ne in posterum eadem recurrant melius prospici. Qua in re Nobilitatem vestram, ut me juvet, rogo vicissim ad omnia officia paratissimus.

Deus Nobilitatem vestram cum domina conjuge[8], liberis[9] amicisque sospitet.

Nobilitati vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Iulii 1639.

De permutatione D. Hornii cum Waertio spei aliquanto plus quam antehac nobis datur: nihil tamen affirmaverim.

4190. 1639 juli 2. Aan A. Oxenstierna[10].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Comitantur hanc epistolam chartae tres, quarum prima epistolas continet regis Poloniae[11] ad regem Galliae[12] et ad cardinalem[13], altera historiam hic editam de iis, quae ad Theodonisvillam et ad Mossonum evenere, tertia non editam narrationem eorum, quae principi Condaeo[14] gesta sunt in comitatu Ruscinonensi.

Epistolae illae satis habent Sarmatici. Tamen precibus principis Razivilii[15]

1 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
2 Giorgio Bolognetti, Ranuccio Scotti en Federico Sforza.
3 Petter Spiring Silvercrona.
4 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds ambassadeur in Den Haag.
6 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Voor hun namen zie men no. 4172, p. 414 n. 1.
8 Sophia Sauler.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 541; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 619.
11 Wladislas IV (VII) van Polen.
12 Lodewijk XIII.
13 Richelieu.
14 Henri de Bourbon, prins van Condé. Zowel de twee genoemde brieven als de geschiedenis van de gebeurtenissen rond Thionville en het relaas van de operaties van Condé in Roussillon ontbreken.
15 Boguslaus Radziwiłł.

aliorumque hic Polonorum id datum est, ut princeps Casimirus[1] e Cisterone huc in Silvam Vicennensem transferatur, quod gradum ei aliquem facit ad sperandam libertatem.

Historia illa edita huc tendit, ut minuatur fama cladis ad Theodonisvillam acceptae; contra vero attollatur decus rejecti a Mossoni obsidio Piccolominii[2], quod tamen fami maxime debetur. Causae cladis ad Theodonisvillam acceptae hae memorantur: quod jussus fuit obsidium aggredi Feuquerius[3], cum exercitus magna pars ei adhuc abesset; quod neque multa militum neque adjuvante rusticorum manu castra lente munita sunt imperfecto adhuc opere, cum supervenit hostis; quod exploratores non habuit Feuquerius, per quos hostis adventum cognosceret; quod improviso oppressus ad ordinanda cuncta, quae tale tempus requirebat, non satis praesente animo fuerit. Haec sunt, quae a peritis disseri audio.

Princeps Condaeus post modicas, de quibus antehac[4] scripsi, arces, etiam Cleram et Ripas Altas ad Eglium flumen cepit, quae ei ad premendam Salzam erunt usui.

Hesdini qui sunt, cum Galli jam abrupto cuniculo in propugnaculorum uno ruinam initumque sibi in urbem fecissent, venere ad pacta. Itaque hoc ipso tempore possessionem urbis capiunt nihil auso ad liberandam urbem Piccolominio, quod satis ei negotii cum solo Castilionaei[5] exercitu esset. Ab Ivojo non longe sunt et hic et ille crediturque Piccolominius confectis, quae in Gallia fieri poterant, retro se ad cardinalem Hispanum[6] relaturus, ut eum adjuvet in reprimendis Batavorum in Flandriam conatibus.

Dux Vinariensis[7] arces cepit quasdam in via ad Salinas. Rediit ad regem Betzius[8], ut simul cum domestico D. Hornii[9] libertatem hujus, quantum fieri poterit, - spes autem nobis datur aliqua - promoveat.

Est iisdem in locis illustris D. baro Oxenstiernius[10] eo profectus ad spectanda et obsidentium et obsessi militis opera.

In Italia res non optime procedunt. Saniam et alia quaedam circum hostes vi cepere. Ducis Longavillani[11] miles Italicum bellum, quod per aestatem grave esse solet, perhorrens plurimum diffluit, ita ut aegre quatuor millia, quo destinata erant, perventura credantur. Tum vero civitates, quae hosti non cessere, viduae[12] ut Gallis jam plane obnoxiae imperia detrectant; inter eas Nicaea videturque res

1 Jan II Kazimierz.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 No. 4182.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 De kardinaal-infant don Fernando.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Friedrich Betz.
9 Gustav Karlsson Horn.
10 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Christine de France, hertogin van Savoye.

eo venisse, ut arma in hostem necessaria in cives vertenda sint. Cardinalis Valetta[1] plus sex millibus non habet.

Rex nunc Monstrolii est, ad Abbatisvillam cardinalis. Quo se versuri sint Hesdino jam capto, variant conjecturae. Alii Ambianum, alii Caletum ituros putant.

Bulionium[2] conveni his diebus, ut ei ostenderem, quantum mali res communis accepisset per dilatum ducis Vinariensis trans Rhenum iter acceptumque porro esset, ni id fieret, narrans, quae hic audiebantur de conjunctis Hatzfeldii[3] cum Gallasio[4] copiis, de Hungaro equite et sub Golzio[5] peditatu non exiguo in Bohemiam properantibus, quae cuncta non tantum spes nostras de processibus in Bohemia intercidere, verum etiam D. Bannerium[6] in magnum periculum conjicere possit.

Respondit ille per ambages, quas inter dixit dubitare se, an dux Vinariensis Germaniam penetrare malit quam sua custodire, in uberibus agris comitatus Burgundiae refovere militem et Helvetiis, si quid mali ingruat, praesto esse.

Ego dixi non dubitare me, quin tanta sit regis apud ducem auctoritas, ut eo sit versurus arma, quo maxime id ex usu esse rerum communium rex sit judicaturus.

Idem Bulionius sua in regem merita non tacens dicebat effecturum se, ut, si pax fieret, XVII millionum onere annuo populus levaretur; annui autem LX milliones regi restarent, cum pater ejus[7] plus XVI millionibus in omni reditu non habuerit. Non mirandum esse, si tanta pecunia sine aliquo plebis questu corradi nequiret.

Regis, quae in Oceano est, classis Portugalliam versus vela facere dicitur.

Deus cuncta haec bene vertat idemque, excellentissime et illustrissime domine, regnum Sublimitatemque tuam sospitet.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Iulii novi Cal. anni 1639.

Salza jam verberari incepit. Defenditur munimentis ad veterum modum: machinis triginta. Tum Piccolominius tum Castilionaeus habere quisque scribuntur sexdecim millia. Cardinalis Hispanus ad Airam erat. Captivos Piccoliminius plus trecentos habet qui in imperio aliquo fuere.

Visum mittere et libellum Scotorum[8] ad regem Britanniarum[9] et novum juramentum Anglis propositum.

Ad Nicaeam Sabaudiae sua sub praesidia redigendam properant Galli ex Italia, ex Provincia nec minus mari.

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, ‘surintendant des finances’.
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 Martin Maximilian von der Goltz (1593-1653). De uitgave der *Epist.* en die der *Oxenst. Skrifter* geven ten onrechte de lezing ‘Gotzio’.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Hendrik IV van Frankrijk.
8 Zie no. 4094, p. 306 n. 3.
9 Karel I.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacra Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4191. 1639 juli 2. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Uit de insinuatie, die soo uE. als den advocaet Graswinckel[2] mij hebben toegesonden, bemercke ick de continuatie van den cours, die den heer Spierinck[3] heeft genomen. Hij selve seit daerenboven in sijne brieven aen mij, dat hij hem over dit stuck wil beclagen aen den Hoogen Raid ende aen de Staten van Zeelant[4].

Ick en can niet sien, dat hij daer veel sal opereren. Mijne bedencking op sijn versoeck heb ick aen hem wat generaelijck[5], aen den advocaet Graswinckel wat breder geschreven[6] ende soude niet garen sien, dat uE. om mijnentwil iet soude doen praeter decorum ende waerdoor goede correspondentie soude werden afgesneden.

Ick heb d'heer Bulion[7] mondeling, d'heer des Noyers[8] door een brief[9] verwittigt van de ontdeckte valscheit van een gerucht, waervan ick verstont eenighe advysen te hove te sijn gegeven. 't Sal goed sijn, dat de dienaers van Vrancrijck, die in Hollant sijn[10], hierinne rond gaen, gelijck uE. mij doet hoopen.

Dat uE. sich aen d'heer Camerarius[11] soude addresseren, can ick niet wel goedvinde, maer dat uE. in een brief aen mijn heer de rijckcancellier[12] in 't Latijn, Nederlandsch ofte Fransch de saecke verhaele, gelijck die is gelegen, vinde ick meer als dienstigh.

Ich wensche uE. geluck op sijne reise ende een haeste wedercomste, omdat mijn huisvrouw[13] te eer haere saecken verrichten ende haer tot de wedercomste alhier magh prepareren.

Wij hebben hier de goede tijding van de capitulatie van Hesdin ende geloven, dat op dese uire de Fransoisen daerin sijn. Daer was alrede door een mijne ende batterie bresche gemaect in een bastion suffisant om in de stadt te comen.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4166.
2 Dirck Graswinckel. Het bedoelde schrijven ontbreekt.
3 Petter Spiring Silvercrona. Vgl. ter zake brief no. 4129 van Nicolaes van Reigersberch dd. 27 mei en verder Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 227 vv. De brieven ontbreken.
4 Nicolaes van Reigersberch, zelf Zeeuw, had als raadsheer zitting in de Hoge Raad van Holland en Zeeland.
5 De brief ontbreekt.
6 No. 4156.
7 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
8 François Sublet, seigneur de Noyers.
9 Ontbreekt.
10 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot, en de Franse gezantschapssecretaris Jean Brasset.
11 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
12 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 Maria van Reigersberch.

Piccolomini[1], die nu bij Ivoye sijnde gestaedigh het leger van den marescal de Chastillon[2] tegen hem heeft, sal hem, soo men meent, vougen bij den cardinael-infant[3] tegen de Hollanders, hebbende verricht dat in Vrancrijck was te verrichten, het ontset van Hesdijn te swaer ende te periculeux vindende.

Den coninck[4] is te Monstroeil, den cardinael[5] t'Abbeville, ende sullen haer keeren nae Amiens, Cales ofte andere plaetsen nae gelegentheit. 't Jaer geeft noch tijds genoech om wat te doen.

Den overste Betz[6] is van hier wederom te hove gegaen geaccompagneert met een domestycke van den heer marescal Hoorn[7], aen denwelcke ick oock brieven heb medegegeven tot bevordering van de vrijheit van denselve heer Horn. Ons werdt wat hoope gegeven, doch onseecker. Ick heb oock de ministres van den coning aengesproocken ende vertoont, dat het uitstellen van den tocht van den hertogh van Wimar[8] over Rijn oorsaeck was, waerom de heer Bannier[9] Prage niet en had becomen ende geschapen was te raecken in peryckel door te tsamenvouging van Haetsfeld[10] met Gallas[11] ende de aencomende trouppes uit Hongeren ende onder Goltz[12]. 't Antwoord, dat hierop gegeven werdt, is seer generael ende geeft mij weinigh hoope van dit jaer iet groots te sien uit Vrancrijck in Duitschlant.

In Italië gaen de saecken niet nae wensch. 't Volck van den hertogh van Longueville[13] is seer verloopen, soodat hij quaelijck vierduisent daer sal brengen, hebbende den cardinael de la Valette[14] bij hem bij de sesduisent. Sania ende eenige andere plaetsen sijn bij de vijanden becomen. Eenige steden, onder anderen Nizza, weigeren de hertoginne-weduwe[15] te obediëren, hebbende meer affectie tot de princen van dat bloedt[16] ende vresende seer de Fransche dominatie.

De vloot onder den eertsbisschop van[17] Bourdeaux[18] seit men verre gegaen te sijn langs de Spaensche custen.

Den prins Casimir[19] werdt uit Provence gebracht nae het Bois de Vincennes ende schijnt, dat eenige apparentie moet sijn in sijne vrijheit, alsoo hier een ambassadeur uit Polen[20] werdt verwacht, die niet garen voor niet soude comen.

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
3 Don Fernando.
4 Lodewijk XIII.
5 Richelieu.
6 Friedrich Betz.
7 Gustav Karlsson Horn.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
11 Matthias, graaf Gallas.
12 Martin Maximilian von der Goltz.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Christine de France, hertogin van Savoye.
16 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
17 Er staat tweemaal het woord ‘van’.
18 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
19 Jan II Kazimierz.
20 Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4152, p. 387 n. 5.

Den prins van Condé[1] heeft de casteelen van Clera ende Rivas Altas becomen ende het stedeke Estagel hem dienende om meester te sijn van een rivier, die gaet nae Salza, welcke stadt nu beschoten werdt ende tamelijck wel gedefendeert, hebbende fortificatie op de oude manier ende dertich stucken geschut daer binnen.

Mijnheer de Bulion seit mij, dat hij wil maecken, dat den coninck, naedat de paix gemaect sal sijn, sijn volck sal ontlasten van seventien millioenen jaerlijck, behouden jaerlijcx sestich millioenen, daer den coning sijn vader[2] noit meerder jaerlijcx incomen heeft gehadt als sestien millioenen.

Den 2 July 1639 tot Parijs.

Wij verstaen, dat soo den marescal de Chastillon als Piccolomini elck ontrent sestienduisent man hebben; dat de Piccolomini tusschen de drie ende vierhondert officiers gevangen heeft ende aengaende de lossing aen den coninc heeft geschreven; dat den cardinael-infant noch was bij Aix. aant.

So uit Italië als uit Provence ende oock ter zee haesten haer de Fransoisen om garnison daerin te brengen tegen danck van den Savoysche gouverneur don Felix[3].

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 2 luly 1639.

4192. 1639 juli 2. Aan J.A. Salvius[4].

Illustrissime domine,

Domini Bannerii[5] prospera semper veritus sum, ne retunderentur crescentibus indies contra eum hostium copiis neque ulla hinc vi Rhenum transeunte, quae partem caesarianorum et Bavaricos in se traheret. Cum apud homines hos multum laborando non multum profecerim, superest, ut apud Deum agam precibus, ut malum omen a nostris exercitibus avertat detque adventantibus supplementis qua mari qua terra felices transitus.

In Westfalia non inertia esse arma nostra gaudeo. In iis, quae ad pacem viam struunt, numquid caesariani de asperitate sua remiserint, libens intelligam.

Tum vero precor Excellentiam vestram, ut mihi auxilio sit ad levandum me iis, quibus per biennium jam integrum premor et incommodis et sollicitudinibus. Ad res magnas bene agendas animo opus est a talibus curis libero neque fieri potest, ut rebus privatis non bene constitutis ex dignitate gerantur omnia. Tam diu increscentis debiti partem alteram mihi D. Spiringius[6] pollicetur adhuc; alteram vero jubet me sperare ab ope Excellentiae vestrae. Eam igitur rogo, ut in

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Hendrik IV van Frankrijk.
3 Felice van Savoye († 1643).
4 Gedrukt *Epist.*, p. 542. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Petter Spiring Silvercrona.

me sublevando et legationis onerosae et literarum communiter nobis amatarum et veteris amicitiae sit memor. Ero vicissim.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Iulii 1639.

4193. 1639 juli 6. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je ne sçai quoy dire ny penser que vous, monsieur, que ie recognois pour un de mes meilleurs amys et fauteurs, m'ayez mis en tel oubly que depuis tant de sepmaines ie suis privé de la faveur de vos lettres sans que i'en sçache la cause, et puisse voir le moindre effect de ce que ie vous ay si instamment prié. Le mois de Juin passe et ie continue néantmoins à attendre mon payement, mais ne sçachant sur quoy me plus fonder, puisque ny vos intercessions ny mes lettres opèrent guerre, ie voudrois au moins qu'il vous pleust m'assister de bon conseil en ce que i'eusse à faire, car de partir d'icy en ceste conjoncture des affaires, ie n'oserois ny sçaurois propter dubiam valetudinem et defectum mediorum, et demeurer icy sans gage c'est ma ruine et honte irréparable. Iamais certes durant ma vie ie n'ay pas esté en plus gran travail qu'à cest'heur, que ie suis au service de la Suède, qui m'a promis tout le bon traittement, et n'eusse iamais pensé qu'un me deust abbandonner de telle façon. I'attendray là-dessus vostre advis, lequel ie suivray, moyennant qu'on me fournisse pour le moins en partie des moyens pour couvrir ma honte parmy les Suisses.

Vous auray icy le paquet de Suède ouvert d'où vous verrés ce que se passe par deçà et ayant l'esprit plus libre ie ne manque icy point de cercher plus de suject digne de vostre entretien demeurant au reste, monsieur,

Tout le vostre
Marini.

De Zurig, ce 26 de Juin s.v. 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Iuly.
In dorso: Marini 26 Iunii 1639.

4194. 1639 juli 8. Van Willem de Groot[2].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr.

Frater optime,

Proficiscenti ad vos Arnoldo Corvino[3] filio Johannis[4] quanquam nullis ad te commendatitiis scirem opus esse, cum propter eruditionem et virtutes patris tum propter eam, quae tibi cum eo intercedit consuetudinem, flagitanti tamen

3 Arnold Corvinus († circa 1680), later hoogleraar te Mainz.
4 Johannes Arnoldi Corvinus († 1650), rechtsgeleerde te Amsterdam.

aliquid ad te litterarum negare nolui, ut vel hac introductione ad te viam affectare ausit. Parens, vir optimus, jam laborat in pertexendis juris Erotematis[1], quorum ego jam partem aliquam in formam manualis vidi impressam. Scio id opus a te expectari nimisque jam diu suppressum ut et alia ejus viri scripta magno cum reipublicae litterariae incommodo.

Pluribus jam tecum non agam, ut meum in exarando tuum in legendo laborem compendifaciam, hoc tantum addito haerere Corvino comitem Guilielmum Episcopium[2], juvenem minime malum, quem et ipsum tibi commendari per me amici voluerunt.

Vale, frater optime, et nos ut facis ama.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VIII. Iulij 1639.

Grammaticam Latinam a Vossio editam[3] et a te desideratam hac occasione transmitto.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et Couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 11 Aug. 1639.

En in dorso: 8 Iulij W. de Groot 1639.

4195. 1639 juli 9. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

Hesdinum pro operum magnitudine satis cito in Gallorum venit potestatem adigente maxime ad deditionem pulveris bellici penuria. Millereius[5], qui obsidioni praefuit, in ipsa propugnaculi ruina factus est a rege[6] Franciae marescallus. Nunc Ambiani rex est, Castilionaeus[7] cum exercitu in Tirassiana regione, sed ab eo pars bona militis abducta et attributa Millereio. Nunc quid acturus sit rex, exspectamus.

1 *Ioh. Ar. Corvini. JC. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata.* Amsterodami, Apud Ludovicum Elzevirium. A.^{O} 1640.
2 Willem Episcopius, afkomstig uit Rotterdam, werd op 14 mei 1636 te Leiden als student in de letteren ingeschreven. In de tweede helft van 1639 studeerde hij te Orléans.
3 Zie no. 4143, p. 375 n. 1.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 186. Gedrukt *Epist.*, p. 543. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Lodewijk XIII.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

Dux Vinariensis[8] negat se copias habere, quibuscum Rhenum transire possit. Et verum dicit. Vix enim mille et ducentos apud se habet Guebrianus[9] sine commeatu, sine pecunia. Abductae ab eo sunt Smitsbergii[10] et Batilii[11] cohortes.

8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant (1602-1643).
10 Ludwig von Schmidberg.
11 Antoine Lebey, sieur de Batilly.

Novae ad IV millia ei promissae nondum advenerunt. Salinis adhuc minatur ducis exercitus cursitatque ad Dolam et Graiam usque populabundus et praedas quaerens. Mittitur easdem in partes a rege Villaregius[1] cum equite pediteque. At dux Carolus[2] cum tribus equitum, totidem peditum cohortibus, id est regimentis, in Luxemburgico est incertum in Campaniam Galliae irrupturus, an iturus ad obsidium Mousoni, an oppositurus se Vinariensi duci.

Princeps Condaeus[3] modo Narbonae est, modo in exercitu ad Salzam, ubi ad fossam perducta dicuntur opera. Hispanus in locis vicinis non spernendum habet exercitum. Non longe a Perpiniano quosdam eorum cecidit Schombergius[4]. Quae ad oram Hispaniae fuerat regia classis, ea ad oram Armoricae Britanniae rediit imminuta per morbos, tempestatibus prohibita, ne in Hispaniam descensum faceret et quominus Corunnae portum intraret catenis malisque[5] navium interpositis. At altera maris interni classis sub Harcurtio[6] Nicaeam Sabaudiae adsidet eodemque e Provincia se tulit comes Alaisius[7] praesidium, si possint, Gallicum inducturi, quod et illa et aliae civitates pertinaciter abnuunt. Tamen Civasum recepit cardinalis Valetta[8]; Chirascum Hispani cepere et horum irritus in urbem Taurinorum per proditionem speratus conatus et Gallorum vicissim in principes Sabaudos[9], qui Astae agunt. Casali timetur adhuc non longe inde ad pontem Sturiae se tenente Leganesio[10].

Melos[11] Constantiae exspectatur. Ad iter negandum ducis Vinariensis commeatibus ac rebus ad bellum necessariis initium fecere Solothurienses. Mire Helvetiorum pontificios lactat Hispanus[12], nec minus Rhaetos frustra prodi et sacra et profana clamantibus ac scripto etiam testantibus protestantium ecclesiastis.

Veneti adhuc a Turca[13] sibi timent; neque minus qui ad periculum propriores et bello cum Turca impliciti sunt, tum Melitaei, tum Siculi.

Goltzius[14] in Bohemiam ivit. Reliqua pars Bavarici militis Rheno propinquat. Inter haec prospera adversaque nihil est, quod me magis aut soletur aut oblectet quam pax inter Anglos et Scotos. Promtum jam erit Regi Britanniarum[15], si velit, habenti validos exercitus duos, sororis suae liberis[16] novum Palatinatum quaerere in Westfalia cum maximae partis christianorum favore.

Nos hic et nuntium de adventu Suedi militis in Germaniam et quid Batavi, quid Hassi facturi sint, sollicite exspectamus.

1 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi (1598-1685).
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Charles de Schomberg, hertog van Halluin (1601-1656).
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: et mulis.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
7 Louis-Emmanuel, graaf van Alais (1596-1653).
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
10 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
11 Francisco de Mello.
12 Philips IV.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
14 Martin Maximilian von der Goltz. De copie geeft een onbegrijpelijk: Giutquas.
15 Karel I.
16 De zoons van Elisabeth Stuart, Ruprecht, Karl Ludwig, Moritz, Philipp, Gustav en de dochters Elisabeth, Luise Hollandine, Henriette Marie, Sophie.

Deus Excellentiam vestram ejusque caritates servet.
Excellentiae vestrae perpetuo observantiae studio devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Julij ex novo Calendario anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Alfenae 9/19 Iuly A.^{o} 1639.

4196. 1639 juli 9-16. Aan Willem de Groot[1].

Frater carissime,

Gaudeo bene ad vos advenisse uxorem et filiam[2] salvas apud salvos. Quod filius meus[3], qui ibi est, ad nuptias clarorum virorum invitatur, non displicet. Accepi D. Graswinckelii δευτέρας φροντίδας[4]. Velim norit nulla in re eum magis ostensurum, quanti me meaque in ipsum officia faciat, quam si in hoc negotio, quantum potest, aequum se gerat. Est D. Spiringius[5] homo saepe impetuosus, interdum et pertinax. Quod de sigillo confessionis scribitur, id ego non ad alium fontem quam ad id arcanum, quod inter amicos esse debet, semper retuli. Sed si officiorum regulas ignorat Spiringius, minus id mirum est. Hominem eruditum et jurisperitum ista nosse oportet.

Hesdini res bene ex voto Gallorum peracta est. Restat, ut et Batavi aliquid faciant magni, quo res communes adjuventur.

Banerii[6] conatus veremur, ne multum hebescant tanto dato hostibus tempore ad coalescendum neque ulla spe adhuc apparente, ut trans Rhenum se ostendat dux Vinariensis[7].

Minimus filiorum[8] bene valet facitque et quae mihi grata sunt. Scripsit ad me et matrem. Utinam de maximo[9] idem liceat dicere, qui consilia sua aut aliorum non bona sequens quo evasurus sit, nescio. Est ea res mihi maximo dolori. Sorori[10] opto valetudinem molliorem.

Deus ipsam nostrosque omnes respiciat propitius.

Valete omnes.

Tui amantissimus

1 Gedrukt *Epist.*, p. 884. Antw. op No. 4186.
2 Maria van Reigersberch en Cornelia de Groot.
3 Pieter de Groot.
4 Over dit schrijven van Dirck Graswinckel, dat niet is teruggevonden, zie men brief no. 4186, p. 430.
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Diederik de Groot.
9 Cornelis de Groot.
10 Adriana de Groot, gehuwd met Frederik van Losecaat. Zij overleed op 10 december 1639.

H. Grotius.

9 Iulii 1639.

Has literas ante dies septem jam scripseram, sed errore quodam mittere omiseram. Mitto tamen vel nunc, ut testes sint diligentiae meae.

Plane sentio non esse differendam editionem Notarum nostrarum ad Evangelia[1], postquam exierint Heinsianae[2]. Ut mea hic a theologis Sorbonae approbentur, sperandum non est, postquam in Mileterium[3] censura tam acerba exercita est. Videtur restare, ut sine approbatione excudantur domi meae, quod exemplo non caret. Sed ego distrahendis libris curam meam impendere non possum. Opus esset librario aliquo hic, qui operas typographicas mihi commodaret, quod obtinere me posse arbitror. Sed vellent qui hic sunt societatem inire cum aliquo Batavo, cujus sub nomine exiret liber. Nescio, an duo Mairii[4] id suscipere et agere cum aliquo Parisiensium librariorum velint. Ego tanto hujus editionis desiderio teneor, ut historica velim praemium dare hanc mihi danti effectam. Humanis casibus obnoxii omnes sumus. Et video, quae sit haeredum saepe in talibus negligentia. Nolim meis laboribus accidere quod Picherelli[5] operibus evenit, quae prope omnia intercidere magno posteritatis damno.

4197. 1639 juli 9. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Mitto exemplum epistolae, quam ad me scripsit dux Vinariensis[7], unde intelliget Sublimitas tua, quam nullum ex ea parte impetum in Germaniam, quanquam valde his temporibus necessarium, sperare debeamus hoc anno, qui totus, ut videtur, se consumet circa comitatum Burgundiae, ubi ducis exercitus Salinis minatur adhuc. Graiam autem Dolamque usque excursans agrum vastat, praedas agit. Dux autem Carolus[8], qui in Luxemburgico fine habet cohortes tres, id est regimenta peditum, totidem equitum, ad Mosellam militem legit et e Germania militem opperitur. In eundem comitatum iturusne sit, an repetiturus obsidio Mossonum, an irruptionem tentaturus in Campaniam Galliae, videbimus.

Mitto etiam exemplum literarum Noyerii[9] secretarii status res curantis bellicas, per quas quod a me petit, ut ad eos, qui praesidia Dagestein et Dobernheim

1 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
2 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur. Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior. Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
3 De Franse theoloog Théophile Brachet de la Milletière; zie dl. IV, p. 254.
4 De Leidse uitgever Jean le Maire en diens zoon de Haagse uitgever Theodore le Maire.
5 *Petri Picherelli viri Doctissimi, Opvscvla Theologica Qvæ Reperiri potuerunt, partim antea, partim nunc primum edita. Quorum Catalogus infra sequitur.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriana. Anno MDCXXIX. Op 1 september 1629 had de Sorbonne het werk van Pierre Picherel († 1590) veroordeeld; zie ook dl. III, p. 315 n. 9.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 542; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 621.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 François Sublet, seigneur de Noyers.

regunt, scriberem, ut Lotharingiae a rege[1] possessae fines intactos sinerent vicinitatisque jura servarent, id feci. Si quas in contrarium rationes habent, eas aut ipsi, puto, ad me perscribent, aut, si quae sint notae Sublimitati tuae, ab ipsa exspectabo.

Adjunxi pacta, sub quibus deditum est Hesdinum inspectante illustri D. barone Oxenstiernio[2], et regis ad praefectum hujus urbis[3] literas[4] non modicum gaudium profitentes; cum tamen qui in Batavis res Gallicas agunt[5] indignum id oppidum dixerint, quod regis armis peteretur. Est bene munitum oppidum propugnaculis sex, totidem operibus lunatis. Etiam interiora contra ruinas factas munimenta obsessi inchoarant, sed pulvis bellicus eis defuit et jussa dedendi ab Hispano cardinali[6] accepere. Haec duo qui tutando oppido praefuerat[7] regi victori dixit; rex autem et ipsi et militibus ejus plenum fortitudinis ac fidei testimonium praebuit; iesuitas exeuntes retinere rex nequivit; ingressus oppidum per ruinam propugnaculi in ipso illo loco D. Mileraeum[8], cardinalis[9] propinquum, bene navatae operae ergo fecit Franciae marescallum magno procerum applausu. Rex nunc Ambiani est, quid incepturus ambiguum. Habet in propinquo duos bonos exercitus et satis adhuc temporis restat et ipsi et Batavis, ut aliquid egregium conentur.

Princeps Condaeus[10] ad Salzam rem agit septem machinis, pulvere bellico haud multo. Id eo evenit, quod bello necessaria per Ligerim ei missa erant, quo tempore placuerat ad mare rem agi, puta ad Fontarabiam, nunc mutato ex occasione consilio absunt necessaria, dicuntur tamen opera ad fossam perducta et vineae strui.

Regia, quae in Oceano est, classis ad oram Britanniae Armoricae rediit afflicta et pestilentia et tempestatibus. Corunnae portum inire non potuit occlusum et catena ferrea et navium malis. Quominus in oram aliquam Hispaniae exscensus fieret, vis ventorum obstitit. At ejus classis, quae in interno mari a comite Harcurtio[11] regitur, pars maxima apud Niceam est, quo et terra ex Provincia ivit comes Alaisius[12] magna ad eam urbem maritimam obtinendam Gallorum cupiditate. Sed praefectus oppidi don Felix, naturalis filius Philiberti quondam ducis[13], non minus Gallicum quam Hispanicum praesidium recipere abnuit.

Ejusdem animi esse dicuntur civitates aliae Conisium, Aspanum, Mandurium.

1 Lodewijk XIII.
2 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
3 Hercule de Rohan, hertog van Montbazon.
4 Ontbreekt.
5 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot, en Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
6 De kardinaal-infant don Fernando.
7 Alexandre de Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem.
8 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
9 Richelieu.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
12 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
13 Felice van Savoye († 1643). Hij was echter een natuurlijke zoon van Carlo Emanuele I van Savoye (1562-1630) en Argentina Drovana, en dus niet van Emanuele Filiberto van Savoye.

Interim Galli accessu Longavillani[1] aucti Chivassium recepere. Videntur in spem venisse capiendi et Carignani jactantque proelia quaedam sibi prospera. Sed Cherascum cepit Hispanus.

Spargitur et rumor de Hispanis octingentis caesis a Schombergio[2] prope Perpinianum. Sed multa talia hic aut reperiuntur aut augentur ad solandam plebem, ut de ingenti proelio D. Bannerii[3] captoque fratre imperatoris[4].

Castilionaei[5] exercitus in Tirassa regione est. Sed bonam ejus partem ad se vocavit rex Mileraeoque adjunxit.

Qui ex clade ad Theodonisvillam sunt reliqui Feuquerii[6] causam, quae favorabilis adeo apud regem et D. cardinalem fuerat, ut filiorum ejus alteri[7] successio in paternam praefecturam, alteri[8] abbatia opima data fuerit, suis narrationibus odiosiorem faciunt.

Casali adhuc Italos timere video nec ita longe inde est Leganesius[9] ad Pontem Sturiae. Audimus autem detecta et Hispanorum arcana consilia adversus Urbem Taurinorum et Gallorum ad capiendos aut interficiendos Sabaudos principes[10].

Melo[11] Constantiae exspectatur Bavaricus exercitus ad Rhenum.

Soloturnienses exemplum dedere Helvetiorum pontificiis aliis negandi transitum commeatibus et ad bellum necessariis petitum ab duce Vinariensi. Video et ei genti et Rhaetis periisse constantiam. Consilia eorum sunt diaria.

Hassos nullas copias contribuere Batavis norit jam tua Sublimitas. Ne Galli quidem id optarunt, malunt enim ipsos per se Hassos aliquid agere; quod an facturi sint, non sine causa dubito.

Inter Anglos Scotosque instituto colloquio res composita est; quibus conditionibus, nescimus. Supervenerat improvisus colloquio rex[12] ipse et manum ejus osculari volentibus Scotis id non concesserat, concessit autem postea conspecto eorum libello satis supplice. Parlamentum in Scotia habebitur, ut pacta haec legis vim accipiant. Ei se interfuturum rex dicit. Causae ad expetendam concordiam utrinque multae fuere. Regi res pecuniaria parum procedebat. Et quae alendo exercitui erant necessaria, non satis ex fide administrabantur. Scotorum patientiam fatigabant et diutina a domo absentia et ablatum mare ac commercia captis etiam nuper ab Anglica classe Scotis, qui e Germania popularium partes adiuturi venerant.

Pontificis nuntii tum hic[13] tum Viennae[14] pacem cudunt. Veneti in metu a Turca[15] manent.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Charles de Schomberg, hertog van Halluin.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm. Het was een loos gerucht.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 Isaac de Pas.
8 François de Pas.
9 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
10 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
11 Francisco de Mello.
12 Karel I van Engeland.
13 Giorgio Bolognetti, Ranuccio Scotti en Federico Sforza.
14 Gasparo Mattei.
15 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

Deus cuncta vertat in pacem christiano orbi bonam idemque, excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimitatem regno rebusque communibus servet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Iulii 1639.

Rediit jam a castris illustris D. baro Oxenstierna viditque sine periculo, quicquid videndum erat.

Cardinalis Corbiam proficiscitur. Inde conjectura capitur bellum in vicinia Campaniae fore. Aiunt Galli exercitum suum in Italia pervenire ad sex peditum, equitum XIV millia; Villaregium[1] in comitatum Burgundiae venire cum octo millibus; classem Gallicam in Mari Interno naves habere longas XX, alias XXII; in Hispanica esse naves longas XXXV.

Cardinalis Hispanus inter Peronam et Cameracum esse dicitur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4198. 1639 juli 9. Aan N. van Reigersberch[2].

Ick heb ontfangen uE. brief van den 7 Juny[3], wensche uE. goede reis nae 't lant van Groningen ende Ommelanden, ende haestige wedercomste, omdat de saecken, om dewelcken mijn huisvrouw - die ick in dese groote huishouding niet en wel en can missen - daer is gecomen, te eerder ende te beter mogen verrichtet werden. Ick en weet gheen seeckere middel om mijne brieven anders te bestellen als over Den Hage.

Op de saecke van Aelianus[4] hebbe ick nu ettelijcke maelen mijn advys geschreven[5], meene alsnoch, dat uE. behoort aen mijnheer den rijcxcancellier[6] de historie te schrijven ende uwe redenen. Voorts meene ick, dat niet buiten propoost sal sijn, dat uE. aen de heeren van den Hoogen Raide ende aen de goede vrunden in Zeelant bij occasie bekent maecke, waerop dese questie loopt.

UE. discoursen raeckende mijne particuliere affairen sijn niet sonde[r] redenen. Ende ick sal daerop sooveel mogelijck is letten. Sijne brieven aen mij uEd. aengaende gaen buiten reden, 'twelck mij doet geloven, dat het is een gesochte querelle; ick gelove, dat die van Vrancrijck[7] het niet heel groen en hebben op Aelianus off Felix[8] ende garen d'een off d'andere ofte beiden een quade part souden speelen. Van alle 'tgunt uEd. mij adviseert, bedanck ick deselve ten hoochsten, gelijck oock van alle goede sorge in onse saecken voor desen gedragen.

1 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4150.
3 No. 4150.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 Zie de nos. 4160, 4183, 4191.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 In de tekst in cijfer: 313.
8 Pseudoniem van Grotius.

Men hout, dat het accommodement tusschen Engellant ende Schotlant is gevonden. De conditiën weten wij noch niet wel.

Hesdin, dat 'twelck den laesten Iunij in 's conincx[1] macht is gecomen, is soo clein niet [te] achten, als eenige dienaers van Vrancrijck aldaer hebben geseit. Want den coninc in sijne brieven aen den gouverneur van Parijs[2] estimeert het veel, heeft daerover in de bresse selve van een van de bolwercken den heer De la Milleray[3] mareschal gemaect van Vrancrijck ende gouverneur van de plaetse. Den Spaensche gouverneur[4] daeruit gaende seide, dat hij den coninc hadde overgegeven een van de sterckste plaetse van die frontieren, ende ten waer gedaen had gebreck van buscruit ende expres bevel, dat hij liever daerbinnen waer gestorven. Den coninc gaf hem ende alle 't garnisoen getuichenis, dat sij haer wel gequeten hadden, apparentelijck om andere hier naemaels haer oock wat te doen haesten met het accord. Eenige jesuiten uit de stad gaende socht den coninc daerbinnen te houden, maer wilden niet. Ende siende eenige vrouwen gaen met cleine kinderen, heeft haer belast carren te geven boven de compositie. In de eerste misse, den deecken van de stadt[5] haperde wat in 't bidden pro rege, halff seggende Philippo[6], half Ludovico, daer den coninc om louch.

Vierduisent man uit het leger van monsieur de Chastillon[7], 'twelck meest is in 't lant van Tiras, sijn gecomen in het groote leger van monsieur de la Milleray, die men noch niet en weet waerheene gaet. Den coninc is te Amiens ende sal misschien herrewaert comen om de coninginne[8] ende den daufyn[9] te sien.

Den cardinal-infant[10] ende Piccolomini[11] waeren noch niet verre vandaer, sullen haer apparentelijck reguleren nae de progressen off van Vrancrijck ofte van den prins van Orangië[12].

Den hertogh van Wimar[13] heeft aen mij geschreven den 17/27 Iunij[14], siet geen middel om over Rijn te gaen, alsoo monsieur de Guébrian[15], die sijne Fürst. Genade soude moeten helpen, geen 1200 man bij sich heeft sonder proviande, sonder gelt, sijnde hem twee regimenten, te weten van Smidsberg[16] ende Batilly[17], ontrocken ende 't nieuwe volck, die onder monsieur de Villeroy[18] bij sijne Fürst. Genade souden comen, noch niet gearriveert. Men spreect noch van het belegh van

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Hercule de Rohan, hertog van Montbazon.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 Alexandre de Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Philips IV van Spanje.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
8 Anna van Oostenrijk.
9 De latere Lodewijk XIV.
10 Don Fernando.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
12 Frederik Hendrik.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 De brief ontbreekt.
15 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
16 Ludwig von Schmidberg.
17 Antoine Lebey, sieur de Batilly.
18 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

Salines. Ondertusschen loopen sijne ruiters tot Dolen ende Grai haelende veel beesten van daer ende 't lant verwoestende.

Den hertogh van Lotteringuen[1] is te Longuy in Lutzenburg met 3 regimenten te voet, drie te paerd, doet lichting aen de Moselcant ende verwacht eenig volck uit Duitschlant, om off in Champagne te vallen off Mouson aen te tasten ofte nevens anderen sich te opposeren onder hertogh van Wimar tot redding van de Franche Comté, nae occasie.

Mijnheer den prins van Condé[2] is noch besigh met Salze ende is gecomen aen de gracht. 't Werck gaet langsaem voort, omdat daer weinig geschut ende buspoeder is. De vloot, die op de custen van Spaignië is geweest, is weder gecomen bij Belle-Isle, heeft in de haven van Corunna niet connen in raecken, aleer deselve besloten was met ketting ende masten, heeft oock niet connen landen in Spaignië door belet van tempeesten, heeft oock door de pest eenig volck verloren.

Een goed deel van des conincx vloot in de Middellandsche Zee is voor Nizze onder den graef van Harcourt[3], waertoe te landewaert oock is gegaen den graef van Alais[4] uit Provence. Don Felix[5] opiniatreert van noch Fransch noch Spaensch garnison in te willen nemen; soo doen oock verscheiden andere steden in die quartieren.

Den cardinal de la Valette[6] met de comste van den hertogh van Longueville[7] versterckt sijnde heeft Chivas ingenomen, de Spaignaerden Chirasque ende houden haer meer bij Pontdesture, 'twelck de Italianen allegader doet vresen voor Casal. Een heimelick desseing van de Spaignaerden op de stadt van Turin ende van de Fransoisen op de personen van de twee princen van Savoie[8], sijnde tot Aste, sijn beide ontdeckt ende in de wint gevlogen.

Den Turck[9] is sterck in de Middellandsche Zee groote vrese aenjagende aen die van Malte ende Sicilië, die van Venetië oock van die zijde noch niet gerust sijnde.

Die van Soldure sijn de eerste geweest onder de Switsers, die aen sijne Fürst. Genade de passagie van vivres ende amonitie hebben gedifficulteert. Wij sullen sien, wat de vergadering te Baden[10] sal uitbrengen; ick meene niet veel.

De Grisons laeten haer oock bij de neus leiden van de Spaignaerden, gelijck sij voor desen haer laeten leiden hebben bij de Fransoisen. De predicanten protesteren hoogh daertegen, winnen niet veel.

De saeck van de Valteline staet in handeling. De saeck loopt daerop, dat de Grisons eenig gelt jaerlijck sullen nemen om de Valteline in vrijheit te laeten ende dat de protestanten, die daer officiën hebben, deselve een catholycquen sullen resigneren, mids nemende eenige recompense.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
5 Felice van Savoye.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Gehouden van 26 juni tot 16 juli 1639.

De Spaengiaerden trachten oock tot de demolitie van de forten aen den Rijn, in Chivanne ende de Valteline presenterende daerentegen te demolieren het fort de Dasio, maer niet het fort de Faentes, 'twelck den toom is van de Valteline. 't Gerucht, dat de Switsers maecken van de Franche Comté te willen dekaderen ofte doen stellen in neutraliteit, werdt bij de Fransoisen belacchen, siende dat de Switsers noch eenicheit noch macht en hebben.

Het lant van Montferrat wert heel bedorven.

Den ambassadeur van Maltha[1], te Rome sijnde een Fransois van 't huis van Valence nae maechschap van monsieur d'Estampes[2] staet hier quaelijck, omdat hij den ambassadeur van Spaignië[3] eer is wesen begroeten als den ambassadeur van Vrancrijck[4], nemende den tijd waer, dat dese in eenige hoven naebij Rome was geretireert.

D'Amontot[5] was apparent ambassadeur te werden in Hollant, alsoo monsieur de Bardes[6] sich van die ambassade heeft geëxcuseert, liever blijvende eerste commys van monsieur de Chavigny[7]. Maer de voorverhailde discoursen, die hij gehouden heeft van Hesdin, stellen hem hier niet wel.

Den graef van Chomberg[8] werdt gesegt eenige Spaignaerden bij Perpignan geslagen te hebben.

Don Melos[9] werdt verwacht te Constance.

Van de Beyersche sijn drieduisent gegaen nae Behme. De reste comen aen den Rijn.

Mijnheer den cardinael[10] gaet nae Corbis, daeruit men besluit, dat het oorlogh uit Champagnië gevoert sal werden.

De Fransoisen seggen, dat sij in Italië nu hebben sesduisent man te paert, veertien te voet; dat monsieur de Villeroy in de Franche Comté met achtduisent, dat haere vloot in de Middellandsche Zee heeft twintich galeien, twintich andere schepen, de Spaensche vloot in deselve zee vijf ende dertich galeien.

Men seit den cardinael-infant is tusschen Cameric ende Pérone.

In margine: Tot Parijs, den 9 July 1639.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot, den 9 luly 1639. Spierynck.

1 Henri d'Estampes-Valençay.
2 Jean d'Estampes, markies van Valençay (1595-1671).
3 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
4 François-Annibal, hertog van Estrées (1572-1670).
5 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot.
6 Jean de La Barde.
7 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
8 Charles de Schomberg, hertog van Halluin.
9 Francisco de Mello.
10 Richelieu.

4199. 1639 juli 9. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Multo majora quam quae per fidos auctores accipimus, de D. Bannerii[2] rebus et nuntiata hic sunt et a plebe nobis favente libenter credita, de internecione hostium, capto fratre imperatoris[3] et Praga aliaque hujusmodi. Attamen quae epistola Excellentiae vestrae data 7 Iunii[4] significat, satis magnifica sunt. Optanda tam prosperorum diuturnitas et augmenta.

Quae autem e Suedia copiae mare transierint - transiisse enim jam arbitror -, scire jam primum aveo, ut habeam quo regem[5] proceresque et omnem hanc civitatem oblectem; regem enim Ambiano huc venturum, ut et reginam[6] et delphinum[7] videat, existimant multi.

Res meas privatas Excellentiae vestrae maximopere commendo, non tantum ut in praesens his non ultra tolerandis prorogationibus, sed ut et in posterum noxia gerendis negotiis anxietate lever, si tamen mereri hoc munus videor, quod si non, aequum est egomet mihi sine damno reddar.

Excellentiae vestrae perpetuo observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Iulii 1639.

4200. 1639 juli 9. Van J. Wtenbogaert[8].

Mijnheer,

Ick ontsie mij uwe Ex.e soo dickwils te bemoeijen met voorschrijvens voor eerlicke jongelieden, die van hier derwaerts gaen tot voltrecking haarer studiën. Uwer Ex.e grootheyt ende d'opinie die haare vrienden ende verwanten hebben van eenige toeganck tot dezelve te konnen bekomen door een letterken van mijne, hoewel door duysterheyt der oogen slibberende handt, is daervan oorsaack. Ende all poge ick somwijlen haer die te benemen door aenwijsing mijner geringheyt om door dien middel uEx.e persoon te genaacken, men gelooft mij niet, jae men neemt het dwaes ende duydt het als een verleg, onder decksel van onwil om haer te gerieven. Dus moet ik, hoewel met schroom, nu wederom uwe Exc.ie nae mijne ootmoedige ende dienstige gebiedenisse aen dezelve een weynich ophouden met dese weynige regulen, ten eynde als voren.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 544. Antw. op no. 4151. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Aartshertog Leopold Wilhelm, broer van keizer Ferdinand III; zie no. 4197, p. 447 n. 5.
4 No. 4151.
5 Lodewijk XIII.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 De latere Lodewijk XIV.
8 Hs. Leiden, UB., coll. BPL no. 1886. Beantw. d. no. 4262. Gedrukt *Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis* N.S. II (1903), p. 212. Johannes Wtenbogaert was remonstrants predikant en de belangrijkste figuur in de broederschap.

Ick ben tegenwoordich om eenige mijne saackxkens tot Utrecht, in mijne

vaderlicke stadt, alwaer secretaris van den gerechte is mijn vriendt Pieter Bor[1], oom des jongmans brengers deses, Rodenburch genaemt, die derwaerts gaet met goedt getuygenis, soo ick ben onderrecht van goeder handt, om sijne studiën in de rechten te voltrecken ende sijne promotie te vorderen.

De begeerte ende ootmoedige bede is, dat de geseyde jongman uwe Ex.e mach sien, aanspreecken, de handen kussen ende deszelver heylsame raadt vernemen op 'tgeen voorschreven.

Ick bidde gantsch dienstelick, mijnheer, dat hij die gonste moge genieten ende dat hij gewaer werde, dat dit mijn voorschrijven uwe Ex.e niet onaengenaam en is.

Bij dese occasie sal ick uwe Ex.e noch seggen, dat deser Utrechtscher academie theologische professor G. Voetius[2] uwer Ex.e, Episcopius[3] ende mij nu onlangs - 't voorgaende weet uwe Ex.e - wederom voor 't snoer heeft gehad met het disputeren van sekere sijne theses ende uytgeven van boecxkens in druck: De Potestate Magistratuum circa Ecclesiastica sive Sacra[4]. Ick hope, dat uEx.e deselve haest sal sien ende sal verlange 't sijner tijdt te vernemen, wat deselve daervan dunckt.

Ick derff uwe Ex.e niet langer ophouden, eyndige derhalven met mijn gebedt tot God Almachtich voor uwe Ex.e lang, gesont ende voorspoedig leven, mitsgaders desselven Godes segen over uwe Ex.e arbeydt tot voorstant der Godlicker waerheyt ende vrede der Christenheyt, ende blijve daerop, mijnheer,

Uwer Ex.e ootmoedige dienaer
Joh. Wtenbogaert.

Utrecht, IX Julij 1639.

Adres: A Monseig.r Monseig.r Hugo de Groot, Ambassadeur de Suède près sa Ma.té Très-chrestienne à Paris.

In dorso schreef Grotius: 9 Iulij 1639 Wtenbogaerd.

En boven aan de brief: Rec. 11 Augusti.

4201. 1639 juli 10. Van C. Sarravius[5].

1 Deze was een neef van de gelijknamige geschiedschrijver Pieter Bor. Zijn zuster Geertruyt was gehuwd met Johan Rodenburg. Aan dit huwelijk ontsproot Christiaen Rodenburg (1618-1668), de latere vermaarde jurist.
2 De theoloog Gisbertus Voetius.
3 De remonstrant Simon Episcopius; zie over hem dl. III, p. 19 n. 9.
4 Deze Latijnse uitgave heb ik niet onder ogen gehad. In 1640 verscheen hiervan een Nederlandse vertaling: *Grondige ende pertinente Verklaringe over de Vrage Wien de Kerckelijcke Macht toekomt. In drie onderscheydene Disputatien voor-ghestelt, van den Eerweerdigen ende Hoogh-geleerden D. Gysbertvs Voetivs Doctor ende Professor der H. Theologie inde Vniversiteyt tot Vtrecht. Wt de Latijnsche inde Nederlandtsche Tale duydelijck over-geset.* In s'Graven-Hage, Ghedruckt by Ioost Iansz. Verheul, woonende in 't langh Achterom naest de Stadt Zierick-Zee: Anno 1640.
5 Gedrukt *Sarravii Epist.*, p. 12. Beantw. d. no. 4204. Over Claude Sarrau (Sarravius) zie men no. 3909, p. 3 n. 2.

Ecce habes, vir illustrissime, doctissimi et diligentissimi Blondelli[6] nostri schedas ad concilii Nicaeni canonem sextum[7] operosas sane et luculentas. Post-

6 De protestantse theoloog David Blondel (1590-1655).
7 Zie voor de acten van het concilie van Nicea, gehouden in 325, Hefele-Leclercq *Histoire des Conciles* I, p. 282 vv.

quam decretoriis armis egit cum cardinali Perronio[1] de suburbicariis regionibus et ecclesiis etiam ipsi res fuit cum amicissimis Salmasio[2] et Gothofredo[3], sed adeo modeste cum iis se gessit, ut neutrum vel appellaverit vel ulla circumlocutione designaverit, solo veritatis studio rationes rationibus opposuisse contentus, plane ut inter bonos bene agier dicas.

Strenuam alio in loco navat operam Rufino[4], contra Hieronymum[5] et alios. Liberior excursus unus tantum de Eusebio Pamphili Arriano[6], quod hodie constet, quidquid plures, etiam ex nostris, argutentur.

Alias habeo fere totidem de secundo canone concilii CP., quas faciam etiam tui iuris postquam istas, cum libuerit, commodo tuo, remiseris.

Caeterum pro tuo iure in universos huiusce viri literarios foetus, quod tibi minus placuerit, in spongiam incumbat et magno beneficio autorem, cuius nomine hoc te rogo, obstrinxeris.

Haec mihi, qui te ex animo colo et suspicio, gratissima tui compellandi occasio.

Vale, literarum et saeculi decus, meque, quod facis, amare perge.

Lutetiae Parisiorum, X Iulii MDCXXXIX.

4202. 1639 juli 11. Van Th. Graswinckel[7].

Illustrissime domine, plurimum observande cognate,

Quae vides, misit coelo receptus Molinus[8]. Dum absum, alia inter multa, fugit hoc aspectus nostros. Pauculi dies sunt cum foelicior genius illa noluit nos diutius ut ne laterent. Facio quod meum. Tribuo tuum tibi. Vicissim rogo quaesoque exemplum transmitte. Erit hoc quodcunque mihi oppido quam gratissimum. Addam unum. Binis meis responderi me non exoptaturum, nisi mea interesse ipsum te judicare crederem atque haberem pro certo. Si quid judicas, sciam probaveritne se tibi illius candor, qui dum se bonae mentis candidatum fert, non potest non esse aeternum vestris virtutibus vectigalis. Est vero ille,

Illustrissime Domine, plurimum observande cognate,
non suus magis quam tuus ac nec suus nisi qua tuus totus
Graswinckel

11 Julii 1639.

In dorso schreef Grotius: 11e Julii Graswinckel. 1639.

1 Jacques-Davy du Perron (1556-1618), Frans kardinaal.
2 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
3 Jacques Godefroy.
4 Rufinus Tyrannius -Rufinus van Aquileia- (ca. 345-410/411).
5 De kerkvader Hiëronymus -Sophronius Eusebius Hiëronymus- (347-419 of 420).
6 Eusebius van Caesarea (ca. 260-ca. 339), leerling van de presbyter Pamphilus.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. Diedericks afd. Nederl., 30 R no. 2. Eigenh. ondertek.
8 De Venetiaanse patriciër Dominico da Molino (1573-1635). Het betreft hier brieven van Scipione Ferramosca aan Molino; zie no. 4219. Merken wij nog op dat Graswinckel nauwe contacten met Venetië had onderhouden; zie dl. V, p. 209 n. 4.

4203. 1639 juli 11. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Praeterita septimana cum Lugduni essem, convenit nos typographus quidam Vogelius[2] nomine, qua se poematum tuorum editionem[3] incepisse ajebat eo, quem haec pagina praefert, charactere rogavitque, num quae addenda haberem. Ego etsi scirem aliquammulta mihi per te transmissa, scribendum tamen ea de re ad te duxi, ut super universo opere et singulis, quae hic habeo carminibus, imprimis vero de illo de Deipara[4], mentem tuam explicare velis. Video nobis non esse integrum totam editionem impedire; eam enim vel nobis invitis typographus adornabit et, si multa demantur, non defuturos qui novam inde offensae materiam quaesituri sint. Supprimere aut publicare ea, quae habeo, possum et in hanc quidem partem propensior sum; sunt enim quamplurima lectu dignissima. Sed de illo Graeco de Philocteta[5] quid fieri velis, indica. Characteres sane mihi et filio tuo[6] non displicent.

Ad alia veniam.

Parentem optimum[7] ea valetudine esse scias, ut praeterita septimana Culenburgum curru sit vectus et quidem uno die Delphis Iselsteinam venerit neque redux de lassitudine queratur. Exciverat eum Culenburgum mors comitis[8], super qua viduam[9] nomine Hohenloicorum compellandam judicabat. Hodie cum uxore et filia[10], Losecatio juniore[11] ejusque sorore[12] aliisque amicis prandebimus tui futuri non immemores.

Expugnatio Hesdini magnos hic animos facit et narratur princeps[13] exercitum suum cum impedimentis iterum imposuisse navibus, an Flandriae partem circumnavigaturus et milites alibi expositurus, an vero Bergam ad Somam rediturus sit, ut reliquum sibi equitatum adjungat, incertum est. Banerii[14] quoque res laetae nos exhilarant; videntur enim in eo esse Pragensium res, ut sustentari vix diutius possint. Utinam et dux Vinariensis[15] magni aliquid tentet, ut Bavaricas copias distineat.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4219.
2 Hiëronymus de Vogel, boekdrukker, gevestigd in de Kloksteeg te Leiden.
3 *Hug. Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta, & emendata.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX.
4 Er is reeds in 1625 sprake van dit gedicht (zie brief no. 948 dd. 21 februari 1625 en brief no. 1036 dd. 4 december daaraanvolgend beide eveneens aan Willem de Groot; zie dl. II, resp. p. 426 en 497). Grotius en zijn broer aarzelen telkens weer om het in de *Poemata Collecta* op te nemen; hetgeen dan ook niet is geschied.
5 Vgl. no. 4219.
6 Pieter de Groot.
7 Jan de Groot. Hij was raad van het grafelijk huis van Hohenlohe.
8 Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg, gestorven op 2 juni 1639.
9 Catharina van den Bergh.
10 Maria bevond zich met haar dochter Cornelia in het vaderland.
11 Diderik van Losecaat.
12 Esseline of Anna van Losecaat.
13 Frederik Hendrik.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Rediit heri Reigersbergius[1]; nunc quid Spiringius[2] moliturus sit, videbimus.
Vale, frater optime.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XI Iulij 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 11e Iulij W. de Groot 1639.
En boven aan de brief: Rec. 21 Iulij.

4204. 1639 juli 12. Aan C. Sarravius[3].

Nobilissime et amplissime domine,

Percurri cum voluptate D. Blondelli[4] Diatribam de Suburbicariis[5]. De ipsa re nunquam aliud quam ipse sensi. Ille vero argumenta nobis affundit ὅλῳ τῷ ϑυλάκῳ. Non possum satis laudare viri summam diligentiam defaecatumque judicium. Τὰ δὲ καθ' ἕκαστα εἰς τὸ ἀκριβέστατον ἐξονυχίζειν οὐ σχολὴ ἡμῖν[6]. Sed quaecunque ab eo venient accipiam grata manu[7] et legam eadem, qua haec legi, aviditate.

Vale, vir excellens.
Nobilissimae amplitudinis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XII Iulii MDCXXXIX.

4205. 1639 juli 14. Van Ch. Marini[8].

Monsieur,

1 Nicolaes van Reigersberch.
2 Petter Spiring Silvercrona.
3 Gedrukt *Epist. ad Gallos*, p. 457; *Epist.*, p. 544. Antw. op no. 4201; beantw. d. no. 4206. Over Claude Sarrau (Sarravius), zie men no. 3909, p. 3.
4 De protestantse theoloog David Blondel.
5 Zie no. 4201, p. 454.
6 Vgl. Julianus Apostata, *Orat.* 7. 216 A: καὶ οὐδὲν ϑαυμαστὸν ἄνδρα στρατιώτην μὴ λίαν ἐξακριβοῦν μηδ' ἐξονυχίζειν τὰ τοιαῦτα.
7 De uitgave der Epist. geeft de lezing: 'gratamente'.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.

I'avois espéré que vostre silence m'auroit apporté quelque meilleur contentement que ie ne voy point par vos lettres du 21 et 28 du passé[9], qui contiennent les mesmes espérances qu'on m'a fait il y a un an tantost. Cependant il faut que i'en pâtisse icy, quia meum damnum est in mora, ayant perdu icy tout mon crédit et suffrant des incommodités incroyables pour me nourir honestement avec mes gens. Le temps passe aussy pour user des eaux aigres avec un bain naturel que les

9 Ontbreken.

medecins me conseillent, la faute duquel me fait languir misérablement. Ie n'eusse iamais creu que monsieur Heuf[1] fust si cruel et mesfiant, que de ne me vouloir accomoder pour le moins d'une partie, pour pouvoir remédier à mon mal, qui autrement est incurable. Dieu me donne la patience de vaincre tout cela, en me délivrant par quelque honneste moyen d'un tel traittement qui accourcit mes jours et me ruine de la réputation parmy les gens d'icy. Ce qui me fait soulager un peu ce sont vos bons offices qu'il vous plait faire pour moy, espérant que bientost reverrés les effets de si long temps attendus.

Ie me resiouis[2] aussy du bon succes de général Banier[3] en Boïme ma patrie pour y avoir assez à prétendre sur ce qu'y ay abbandonné à cause de la conscience, y ayant des belles ruesteries, fonds boscages et maisons oultre tant de meubles perdus et ravis à ma tranière (?) par la soldatesque impériale, à quoy il seroit raisonable que nos principaux eussent esgard et me traittassent mieux, puisque de plus à cause de ma charge ma femme[4] ruine son avoir dans la Voltoline, n'ayant moyen d'y pouvoir tant que l'argent n'est pas icy. Ie crain si dans ce mois ie ne reçoi point de l'argent qu'il faudra que ie me retire d'icy honteusement, car le travail que ie souffre de tous costés m'est insupportable.

Quant aux nouvelles vous le verrez par cy-joincts[5] que i'envoye à monsieur Strasburg[6], mes afflictions domestiques m'empêchant de vous estaler le reste.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Vostre serviteur redevable

C. Marini.

De Zurig, ce 4/14 de Juillet 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 July.

In dorso: Marini 14 July 1639.

4206. 1639 juli 15. Van C. Sarravius[7].

Mitto, vir illustrissime, quas pollicitus sum Blondelli[8] nostri Observationes ad secundum canonem concilii CP. Qui tot tantaque huius viri legisti, necesse est te hanc adhu cπραγματείαν ἀφύσσειν, ut cognoscere possis, num ille par sibi et respondeant ultima primis. Hic enim est finis prioris partis de primatu. Secundam, quae de conciliorum convocatione, in iisque πρωτοχαθεδρίᾳ et de appellationibus, inchoabit, postquam paululum respiraverit, sed lingua, si me audiet, latina. Noli autem has chartas mihi remittere sine tuis miniatulis ceris.

Habeo a Salmasio[9] literas, ipsis calendis Iuliis scriptas, quibus video fixum

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Er schijnt te staan: resiouris.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Allessandra Paravicini Capelli.
5 Ontbreken.
6 Paul Strasburgk.
7 Gedrukt *Sarravii Epist.*, p. 14. Antw. op no. 4204; beantw. d. no. 4211.
8 De protestantse theoloog David Blondel.
9 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.

immotumque eius animo sedere consilum[1] dispungendi Notas Heinsianas ad N.T.[2] ipsum vero Heinsium vocat ‘Vetus idolum Academiae Leydensis’, quid vix ac ne vix quidem possit θαυματουργῆσαι.

Vale, vir maxime, nosque, qui te sine modo colimus, amamus, velis ἀντιφιλεῖν.

Lut. Paris., XV Iul. MDCXXXIX.

4207. 1639 juli 16. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

In Culemburgum[4] exspatiatio spero bene successerit Excellentiae vestrae. Nos hic nihil habemus magni. Rex[5] et cardinalis[6] Peronae sunt. Exercitus praecipuus adhuc ad Hesdinum, alter Castilionaei[7] apud Guisam utrumque observante Piccolominaeo[8], cujus copiis pergit uti Hispanus[9] et pro eo usu dat imperatori[10] centum millia dalerorum imperialium. Unde is novum militem scribat. Qui secundus a praefecto fuerat[11] in urbe Hesdini mortis supplicio ab Hispanis affectus est, ideo quod et non satis defendisse, quae extra oppidum erant, muni-

1 Vgl. Vergilius *Aen.* IV, 15: si mihi non animo fixum immotumque sederet,...
2 Voor de titel van dit werk zie men no. 3945, p. 54 n. 5.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 187; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4°. Gedrukt *Epist.*, p. 544. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Camerarius was naar de begrafenis geweest van Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg, die op 2 juni was overleden.
5 Lodewijk XIII.
6 Richelieu.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Philips IV.
10 Ferdinand III.
11 Dit is vreemd. Graaf Hanapes blijkt nl. steeds als gouverneur in functie te zijn geweest. ‘Un espion du Général Piccolominy, porteur d'une lettre informant le Comte de Hanapes qu'il arrivait à son secours, avait été arrêté par le Français et, ‘pour une somme considérable, avait consenti à se charger d'une autre lettre dont l'écriture contrefaisait parfaitement celle de Piccolominy et dans laquelle il mandait à ce Gouverneur qu'il pouvait se rendre parce qu'il ne pouvait lui procurer un secours’ (d'après le manuscrit de Prévost d'Essart). De graaf liep in de val en bood de 29ste in de ochtend overgave aan. De bibliothecaris van de Bibliothèque Communale d'Hesdin, m.M. Boutte deelde mij daaromtrent nog mede: ‘Le Comte de Hanapes, âgé de plus de quatre-vingts ans et blessé par un éclat de bombe (il souffrait aussi de la goutte) se faisait porter dans une chaise. Deux officiers le précédaient. Après qu'ils eurent salué le Roi de France qui avait voulu assister à ce départ, les troupes firent halte et on tourna la chaise du Gouverneur vers Louis XIII que le Comte voulait saluer. Louis descendit de cheval et reçut le vieux gentilhomme avec courtoisie. ‘Sire, lui dit de Hanapes, un grand Roi m'avait honoré du Gouvernement d'Hesdin, et un grand Roi m'en fait sortir. Puisque Dieu a permis que le Roi, mon Maître, perdît la place qu'il m'avait confiée, l'honneur de la remettre entre vos mains me console dans ma disgrâce”. Monsieur, lui répondit Louis, vous avez si bien défendu Hesdin que le Roi, votre Maître, doit être content de vous’. (passages tirés de *Hesdinfort* par Jules Lion, 1882). Il semble donc que la succession du commandement attribuée au sergent-major soit hors de cause.

menta et pulvere bellico prodige usus diceretur. Ipsi praefecto[1] parcitum est, quod per morbum res administrare non potuerit.

Est adhuc in aula Betzius[2]. Quid agat dux Vinariensis[3], nescimus, nisi quod bonis operibus ac praesidiis firmare Iouxium et S. Hippolyti oppidum dicitur; caeteris autem in comitatu locis detrahere munimenta, ne oneri sint.

In Salzae obsidione jam superata fossa ad murum veteris firmique operis perventum est. Eo subruto speratur urbs ad deditionem ventura. Hispani quidam, qui Bidissoam amnem Galliae Hispaniaeque terminum, transierant, repressi sunt. Princeps Condaeus[4] ad duodecim, quae habet, millia, nobilitatem et ex Languedociae praesidiis alios advocat eo justius, quod in Catalania validum exercitum habeat Hispanus et ex Arragonia et vicinis Fontarabiae locis novas copias exspectet. Praefectus Nicaeae[5] Sabaudos quidem milites trecentos augendo praesidio a domina vidua[6] accepit et ad eam literas misit, quas ad ipsum princeps Thomas[7] scripserat, sed Gallos admittere pernegat.

Gallica sub Arcurtio[8]classis, navium longarum XIV, aliarum XVII, ad Villam Francam est. Hispanus XXXV naves longas easque bene instructas habet.

Videntur in Italia id agere Galli, ut viam sibi ad Casale patefaciant, quod nisi captis oppidis quibusdam obtinere non potest. Melo[9] Hispanus ad Alsatiae fines habiturus dicitur XVIII millia ex Hispanis et Neapolitanis, III millia ex Helvetiis, quinque ex Tiroli finitimisque ei regionibus.

Ad conventum electoralem Francofurtensem imperator mittit Martinitzium comitem[10], ut disturbet eorum consilia, qui aut pacem ipsi extorquere aut mediam quandam partem cudere parant. Sunt enim qui Danum[11] talia agitare arbitrantur nec alienos Magontiacensem[12] et Bavaros[13], quorum elector Coloniensis in Ehbrestenum pro caesariano Bavaricum induxisse praesidium dicitur. Sed ego per illas nebulas nihil adhuc prospicio.

Reinaccus[14] Ratisbonae jam in praefectura est. Imperator filio orbatus est minore[15], cui Philippo fuit nomen. A[16] Treviris ad tutandam Theodonisvillam multa submissa sunt.

1 Alexandre de Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem.
2 Friedrich Betz.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Felice van Savoye.
6 Christine de France, hertogin van Savoye.
7 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
9 Francisco de Mello.
10 Georg Adam von Martinitz.
11 Christiaan IV.
12 De aartsbisschop-keurvorst Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
13 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren, en Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen; vgl. de desbetreffende mededeling in brief no. 4210 aan Nicolaes van Reigersberch eveneens dd. 16 juli.
14 Hans Heinrich von Reinach.
15 Philipp August (geb. op 15 juli 1637) was op 22 juni 1639 overleden. Hij had nog een jonger broertje, Maximiliaan Thomas (geb. op 21 december 1638), die op 29 juni 1639 overleed.
16 De copie te Uppsala leest abusievelijk: et.

Ad Badensem Helvetiorum conventum misit dux Vinariensis[1]. Est ibi magnus legatorum confluxus ab imperatore[2], Gallo[3], Hispano[4], archiducissa[5], comitatensibus Burgundis[6]: agitur autem non multum. Protestantes Helvetii acta non ex fide scribi querentes proprium habere in conventu scribam volunt. Rhaeti adhuc fluctuant relatumque ad populos est de modo foederis, de castellis Sondrii et Clavennae, quae dejecta Hispani volunt, de imperio in Vallentelinam, quod Hispani illis tale concedere volunt, quale Helvetii in praefecturis Italicis habent, aut jus Rhaetorum pecunia redimere; neque protestantibus moram in Valle Telina indulgent nisi per tres in anno menses, quod satis durum videtur, sed ad talia praeiverant Galli.

Marchio Villaregius[7], qui se duci Vinariensis conjungere debebat, adhuc Schlestadi[8] haeret. Is autem, qui Lindaviae praeest[9], protestantium Helvetiorum merces quasdam detinuit, quod hostilitatis videtur initium.

Vidimus hic capita pacis Scoticae[10] gaudemusque et honori regis[11] consultum et evitatam gravis inter Britannicas gentes belli tempestatem. Siquid favillae ex incendio remansit, id speramus per conventum praevium parlamento et per secuturum conventum parlamentarium aut exstinctum iri aut ita sopitum, nequid in publicum mali dare possit. Quoties prima coitio discussa est, solet plerunque dies esse pro regibus.

Sultanus Turcicus[12] Constantinopolim redit securus sublato Mustafa aemulo[13] et ditatus praeda Anguriae praefecti[14], cui magnae divitiae causa mortis fuerunt. Veneti, inter spem metumque suspensi, plus tamen timent quam sperant.

Deo Excellentiae vestrae valetudinem resque ejus serio commendo.

Excellentiae vestrae perpetua devinctus observantia.

H. Grotius.

Lutetiae, 16[15] Iulij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Alfenae 16/26 Iulij A.^{o} 1639.

1 Hij stuurde als zijn afgezanten kolonel Johann Bernhard von Oehm en Dr. Immlin.
2 Marx Jacob Schoenau-Zell, gezant van Ferdinand III.
3 De Franse gezant Blaise Méliand.
4 De Spaanse gezant don Diego de Saavedra y Fajardo en don Antonio Sarmiento.
5 Aartshertogin Claudia stuurde vermoedelijk Hans Ulrich von Ramschwag.
6 Hun namen heb ik niet kunnen achterhalen.
7 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
8 De copie te Kopenhagen heeft verbeterd (!) 'Sehstadii'.
9 Augustin Vitzthum von Eskstädt († 1640).
10 Deze artikelen van het verdrag van Berwick werden gepubliceerd in de *Gazette de France*, no. 94 dd. 20 juli 1639.
11 Karel I van Engeland.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Sultan Mustafa I (1591-1639), gestorven op 7 april.
14 Zie *Theatrum Europaeum* IV, p. 71. De copie heeft abusievelijk: praefecto.
15 De copie heeft abusievelijk: 26.

4208. 1639 juli 16. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Feliciores meis fuere literae Nobilitatis vestrae datae XVI Iunii[2], quae XII[3] Iulii ad me pervenerunt. Ego et civitati vestrae optime velle et de ejus rebus ut judicavi hactenus judicare pergo confirmorque in meis conjectationibus per ea, quae tum hic audio tum istinc intelligo[4]. Nobilitati autem vestrae tam bene et volo et velle debeo, ut commendatissimi mihi semper futuri sint, qui eam ulla parte necessitudinis contingent.

Opto legatis civitatis vestrae[5] aures regis[6] procerumque propitias[7]. Res marescalli Banerii[8] nec tantae sunt, quantas hic tulit fama, nec spernendae tamen. Verum maximo nobis usui foret trans Rhenum ire ducem Vinariensem[9], in quam rem operam damus. Nam si valide duabus ex partibus bellum in caesarianos geratur, bona spes sit aut hic aut illic aut utrobique virtuti comitem daturam se fortunam[10].

Venit ad me, dum haec scribo, is, quem antea videram, Nobilitatis vestrae cognatus[11]. Videtur mihi ab aquis, quarum beneficio est usus, rediisse vegetior; sed haec melius ipse dicet, nam domum properat, quod, ut possit, diuque secunda fruatur valetudine Deum precor.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XVI Iulii MDCXXXIX.

Adres: A monsieur monsieur Jasky gentilhomme, à Dantzig.

4209. 1639 juli 16. Aan A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque illustrissime domine,

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 544; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 45. Antw. op no. 4165; beantw. d. no. 4257. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk persoon in Danzig.
2 No. 4165; de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* heeft abusievelijk 'Ianii'.
3 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 13; zie de aantekening betreffende de datum van ontvangst door Grotius op no. 4165.
4 De woorden 'Ego ... intelligo' ontbreken in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski*.
5 Vermoedelijk dezelfde als genoemd in no. 3745 (dl. IX, p. 546 en n. 3 aldaar).
6 Wladislas IV (VII) van Polen.
7 De woorden 'Opto ... propitias' ontbreken in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski*.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 De zin heeft in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* een andere woordschikking.
11 Gerardus Cölmer; zie no. 4070, p. 261 n. 5.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 545; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 624.

Rex[13] et cardinalis[14] Peronam se transmoverunt; eodem se transtulere pontificis nuntii[15] et qui alii ad aulam negotia habent.

13 Lodewijk XIII.
14 Richelieu.
15 Giorgio Bolognetti en Ranuccio Scotti.

Quid regis exercitus agere velit, diligenter observat Piccolominius[1] idque impedimento futurum creditur, ne quid agatur hic tale, quale speravimus. Etiam princeps Arausionensis[2] multum efficere se putat, quod Hispanorum obstat conatibus. Princeps autem Condaeus[3] Salzae fossam jam demum transgressus quaerit subruere muros lapideos crassi vetustique operis. Militum secum habet duodecim millia, sed praeterea vicinam nobilitatem ad se vocat. Machinas habet octodecim, pulveris bellici non multum dolendumque est tamdiu trahi obsidionem arcis in plano sitae. At vero Hispani bonum habentes in Catalania exercitum ab Arragonia et vicinis Fontarabiae locis plures, ubi copias acceperint, ultro aggredi Gallos cogitant aut jactant.

De ducis Vinariensis[4] actibus nihildum audimus. Betzius[5] adhuc apud regem est.

Classis Gallica ad Nicaeam modica nec bene instructa esse dicitur. Praefectus Nicaeae[6] trecentos Sabaudos augendo praesidio a vidua[7] missos admisit. Literas autem a principe Thoma[8] ad se scriptas misit ad viduam. Galli vero, qui intrare eo speraverant, frustra futuri videntur. Severum militaris disciplinae exemplum ediderunt Hispani praecisis cervicibus, non quidem praefecto Hesdini[9], qui propter morbum res administrare non potuit, sed alteri, qui sub eo urbem curaverat[10]. Crimini datum, quod suburbana opera non quamdiu poterant defensa sint quodque pulveris bellici magna fuit abusio extra necessitates. Vera haec esse etiam Galli affirmant.

Castilionaeus[11] cum suo exercitu ad Guisiam est. Et Lutetiae et alibi novi dilectus fiunt et tributa in secundae classis divites parantur.

In Italia in id nunc maxime laborant Galli, ut oppida aliqua capiant, per quae via de Casale patescat.

Rex Angliae[12] pacem cum Scotis habet, quanquam vicinorum nonnullis id ipsi bonum invidentibus, ut ipse legato Gallico[13] dixit. Multum sane egit, quod ab armis abduxit Scotos dissolvitque novam regiminis compagem, in qua viri XII ex quatuor lecti ordinibus rei summae praeerant, et sub illis quatuor erant collegia baronum, nobilium, oppidanorum et ecclesiae ministrorum, ad quos res referebantur. Plurimum ad pacem contulit classis regia Scotos prohibens, quominus eveherent apud se nata, unde ipsorum multis victus, et supplicatio Scotorum et pacta, quae vulgantur et edictum regis, quae mitto omnia, talia sunt, ut honori regio satis consulatur. Quae vero in Glascuensi conventu acta fuerant, in novo conventu hoc mense, cui rex interesse vult, discutientur, an legibus moribusque congruant. Ibi praecoctis negotiis habebitur deinde parlamentum. Liberi erunt

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Frederik Hendrik.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Friedrich Betz.
6 Felice van Savoye.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.
8 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
9 Alexandre de Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem.
10 Zie no. 4207, p. 458 n. 11.
11 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
12 Karel I.
13 Pomponne de Bellièvre.

Scoti a collegio, quod Sublimis delegationis vocatur, quale in Anglia est potestatemque habet specie aequitatis ea, quae judicata sunt, retractandi. Episcopatum, si non eosdem episcopos, restitutum iri puto, sed accisa eorum potestate subjectaque synodorum judicio, addito etiam, ne quid sine suo presbyterio agant, veteris ecclesiae more. Plane gratulandum est regi, quod tam gravem procellam discusserit caetera, quae nonnihil turbata sunt, cum tempore ordinaturus.

Quae jam de rebus Germaniae capturus sit consilia, videbimus.

Hispanos ultra mille in tribus Anglorum navibus captos Batavi Gallorum in manus tradidere, quorum insignibus usi fuerant. Rediere jam Batavae naves intra fretum et XII Dunquercanorum fregattas cepere. Majores Dunquercanorum naves, quae et ipsae Hispanum ferebant militem, Batavorum exspectationem elusere capto inter magnam Britanniam Hiberniamque itinere.

Turcarum sultanus[1] imperata ac peracta caede tum aemuli Mustafae[2] tum opulenti cujusdam in Anotalia praefecti[3] in reditu est Constantinopolim Venetis adhuc trepidantibus inter pacis bellique incerta.

Minores pugnas, quae in Galliae et Hispaniae confinio aut in comitatu Burgundiae fiunt, scribere vix est operae pretium.

De conventu electorali, quae Francofurti habebitur, varia sunt hominum judicia quibusdam sperantibus tertiam inde partem in Germania exorituram et argumento hoc quoque utentibus, quod Coloniensis elector[4] pro caesariano praesidio in Ehrenbreitsteinum Bavaricum introduxerit.

Regis Daniae[5] paratus eodem spectare sunt qui putant. Mihi vero tale quid animo videtur concipi posse facilius multo quam ad effectum perduci.

Deum interim precor, excellentissime et illustrissime domine, omnia ad veram pacem ut dirigat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Iulii 1639.

Jamjam ad me venit tribunus Betzius. Ait dicere regem paratum se reddere duci Vinariensi et Waertium[6] et Enckefortium[7], sed rogare, ut differatur id nonnihil, donec de redemptione D. Feuquerii[8] et qui cum eo sunt res peracta sit. Iterum it in aulam Betzius, quem rogavi, ut, si ullo modo fieri potest, hanc moram rebus nostris noxiam praecidat.

Dux Carolus[9] sex millia secum habens, tum vero praesidia, quae in arcibus ad Metim reliquit Piccolominius, Lotharingiam pro rege tenenti Halerio[10] negotii multum facessunt.

De Bapalma aut Avennis a rege obsidendis rumores sunt quidam, sed incertae fidei.

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Sultan Mustafa I (1591-1639), gestorven op 7 april.
3 Zie no. 4207, p. 460 n. 14.
4 Ferdinand van Beieren.
5 Christiaan IV.
6 Johan van Werth.
7 Adriaen von Enkefort.
8 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 François de L'Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier.

Exercitus regis sub Mileraeo[1] et Castilionaeo singuli esse dicuntur sex mille equitum, peditum XIII. Piccolominii vero exercitus apud Atrebatum urbem medio inter Gallicos exercitus loco XVIII millium.

Videtur rex demovere ab urbe Meti velle eos, qui Valettarum[2] domus studiosi putantur.

Dux Longavillanus[3] Bernesam, modicum oppidum, cepisse dicitur et Segusio, quae nunc Susa dicitur, praesidium accipere Gallicum.

Melitenses ad Tripolim Africae sex Afrorum naves incenderunt[4].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4210. 1639 juli 16. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Uit uE. brief [van] den 25 junij uit Groninge geschreven verstae ick seer gaeren uEd. gesontheit ende de hoope, dat uE. haest weder nae Hollant sal keeren, waernae mijne huisvrouw met reden verlangt.

Uit 'tgunt uE. verhaelt van het humeur van Aelianus[6], oock de advisen die deselve mij geeft in mijne saecken gelove ick vastelijck. 't Schrijven aen Thucydidem[7] had ick gewenscht dat van den beginne af geschiet waer; dient noch te geschieden sonder uitstel. Ick en can daertoe niet contribueren, alsoo niet anders en dient gedaen dan de historie naestelijck verhaelt. Iuris sive officij quaestio minime obscura est inter eos, qui amicitiae et fidei regulas norunt. Daerbij can uE. vougen een maetigh beclagh van de rouwe bejegening.

Hoe grooten vrund Thucydides van Aelianus soude mogen sijn - ick weet wel dat hij over desselfs humeur verscheide maelen geclaegt heeft -, soo en can hij sulck schrijven niet quaelijck duiden. Dat uE. eene familiariteit, die soo quaelijck gelucht is, afsnijdt is niet vremd. Ick en can oock sulcx niet improberen lettende op sijn schrijven.

1 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
2 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette, was gouverneur van Metz geweest. Er bestond vrees, dat hij op deze stad een aanslag beraamde; zie Avenel, *Lettres, Instruction diplomatiques et Papiers d'Etat du Cardinal de Richelieu*, VI, p. 430.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Grotius had dit bericht uit de *Gazette de France*, no. 92, dd. 16 juli 1639: 'De Marseille, le 5 Iuillet 1639. Un Vaisseau arrivé du Levant, & qui a n'agueres passé à la Lampadouze, y a recontré les galéres de Malthe qui retournoient du port de Tripoli en Barbarie: où elles ont brulé une galére, une galiote, deux gros vaisseaux de guerre & trois Tartanes Turquesques. Les Chevaliers de cet ordre avoient bien aussi mis le feu en un autre huitiesme vaissaeu, mais il ne s'en est bruslé que la pouppe & les arbres. Lesdites galéres de Malthe s'en alloient à la Goulette & à Alger pour essayer d'en faire autant: Ce qui montre que cette religion ne s'espouvante pas beaucoup des menaces du Grand Seigneur'.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 10 m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4184.
6 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
7 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Van den advocaet Graswinckel[1] had ick beter verwacht. Mijnheer de baron Oxenstern[2] heeft op mijn versoeck op dese materie aen mijnheer den rijcxcancellier, sijnen oom, geschreven, maer alsoo sijne Gen. den brief aen d'heer Spierinck heeft gesonden, twijffele ick, off deselve bestelt sal sijn.

Stella[3], die nu hier te Parijs is, maer haest gaet bij cardinael de Richelieu[4], alsoo ick hem uE. bejegening met Aelianus verhaelde, seide mij terstont die van Scarinus[5] dat heeft verhaelt, is geweest Brasset[6].

Ick heb mijne justificatie gedaen mondeling aen den heer Bulion[7], schriftelijck aen monsieur de Noyen[8], die onlancx noch iet vanwegen den coninck[9] op mij versocht heeft, ende belooft den coninc van mijne goede diensten te sullen onderrechten. Mij is noch onlancx liberaliteit vanwegen den coninc gepresenteert, die ick beleefdelijck heb geëxcuseert aenbiedende alle mogelijcken dienst.

UE. gebesoigneerde te Groningen sal ick bij gelegentheit garen verstaen.

De soon[10] van monsieur De Gastines in een brief aen deselve sijne vader[11] bedanckt sich seer over uE. beleefdheit. De vrundschap, die ick met monsieur de Hages'[12] grootvader[13] ende met de vader van dese jonge edelman heb gehadt, obligeert mij uE. daervoor zeer te dancken: waer ick dat noch bij sal doen, dat de suster van monsieur de Gastines[14] is getrouwt met monsieur De Botru[15], principaelste favoryt van mijnheer den cardinael, ende dat den marescal de Chastillon[16] met dit gantsche huis altijdt seer groote vrundschap heeft onderhouden.

Den coninck ende mijnheer den cardinael sijn te Peronne, 't groote leger noch bij Hesdin, 't ander onder den mareschal de Chastillon bij Guise. Picolomini[17] blijft naebij die twee legers om haer desseings te beletten, waeruit ick meen, dat voor dit jaer in dese quartieren niet groots sal sijn te wachten, te minder alsoo den hertogh van Lotharingen[18] met sesduisent man ende de garnisoenen, die Piccolomini ontrent Metz heeft gelaeten, de Françoisen, die in Lorraine sijn, veel wercx geven.

1 Dirck Graswinckel.
2 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
3 De naam ‘Stella’ staat in de tekst in cijfer: 2.3.24.7.28.23., met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven. Bedoeld wordt Johannes Tilmanus Stella. Hij was uit Hamburg naar Parijs teruggekeerd.
4 De woorden ‘cardinael de Richelieu’ staan in de tekst in cijfer: 202., met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Boven de naam ‘Scarinus’ staat ‘N. Reigersberg’ geschreven.
6 De naam ‘Brasset’ staat in de tekst in cijfer: 22.45.76.2.33.24.32., met de ontcijfering erboven geschreven. Bedoeld wordt Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
7 Claude de Bullion.
8 François Sublet, seigneur de Noyers.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Le Bigot, sieur de Gastines.
11 Christophe Chapellier, sieur de Gastines; vgl. no. 4082.
12 Dat betreft dus een zoon van Louis Des Hayes, baron de Courmenin († 1632). Deze zoon heb ik niet kunnen vinden. Het dossier Des Hayes de Courmenin is nl. uit de genealogische dossiers des Konings uit de Bibliothèque Nationale verdwenen.
13 Antoine Des Hayes.
14 Marthe le Bigot, dochter van bovenvermelde sieur de Gastines, en Renée Foulon.
15 Guillaume Bautru, graaf van Serrant († 1665).
16 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
17 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
18 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Den keiser[1] laet Piccolomini voor dit jaer aen den cardinael-infant[2] ende sal in recompense van Spaegnië gelt ontfangen om nieuw volck aen te nemen, waertoe nu hondertduisent rijcxdaelers op goede reeckening sijn getelt. Den sargeantmajoor[3] die binnen Hesdin is geweest is bij sententie onthooft, omdat de buitenwercken niet lang genoech sijn gedefendeert geweest ende omdat het buscruyt niet nae behooren is gemenageert gewerden. Den gouverneur[4] is geëxcuseert, omdat hij door sijne sieckte ende quetsuiren de sorge aen den voorss. sargeant-majoor heeft moeten overlaeten.

Den hertogh van Wimar[5] doet Joux ende St Hippolyte stercken ende de andere plaetsen, die sijne Fürst. Genade in de Franche Comté becomen heeft demanteleren.

Van 't belegh van Salines is noch niet seecker; den marquys de Villeroy[6], die sich bij denselve hertogh soude vougen is, soo men seit, bij Schlestadt. Den overste Betz[7] van 't hoff gecomen sijnde gaet weder daer nae toe. Seit mij, dat den coninck bereidt is Jan de Waert[8] ende Enckenfort[9] te stellen in handen van sijne Fürst. Genade, maer versoect wat uitstel totdat op de lossing van de heer de Feuquière[10] ende die bij hem sijn eenigh accord sal sijn gemaect, 'twelck misschien lang sal aenloopen.

Mijnheer den prins van Condé[11] is de gracht bij Salze gepasseert; resteert de muir te mineren ofte te sapperen, een werck op 't oude fatsoen. 't Is droef te verstaen dat een casteel op de platte gront gebouwt soo lang resisteert aen 's conincx leger, 'twelck den 6 julij was van 12.^{m} man met achtien stucken geschuts, weinigh buspoeder. Om wat meer volcx bijeen te trecken heeft mijnheer de prins ontboden den adel ende een deel van de garnisoenen uit Languedoc, niet sonder reden, alsoo het leger van den coninc van Spaegnië[12] in Catalaigne sterck is ende noch meerder verstercking verwacht soo uit Arragon als uit de quartieren ontrent Fontarabië. Eenige Spaegnaerden, die in 't laettste Juny de riviere van Behobie 't geschut tusschen Vrancrijck ende Spaegnië bij Baionne waeren gepasseert, sijn gerepousseert.

In Italië trachten de Françoisen de wegh te vinden nae Casal waertoe haer eenige steden noodigh sijn, die soo licht niet en sijn te nemen.

Don Felix[13], gouverneur van Nizza heeft driehondert Savoyarden ontfangen, die de hertoginne[14] hem hadde toegesonden; heeft oock de brieven, die den prince Thomas[15] hadde geschreven, gesonden aen de hertoginne. Persisteert evenwel

1 Ferdinand III.
2 Don Fernando.
3 Zie no. 4207, p. 458 n. 11.
4 Alexandre de Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
7 Friedrich Betz.
8 Johan van Werth.
9 Adriaen von Enkefort.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.
12 Philips IV.
13 Felice van Savoye.
14 Christine de France, hertogin van Savoye.
15 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.

geen Fransch garnisoen te willen ontfangen. Soo doen oock andere steden in die quartieren.

De Fransche vloot, die haer hout ontrent Ville France, is slecht: bestaende uit 14 galeyen seer ontramponeert ende 17 andere schepen. De Spaegnaerden hebben in de Middellandsche Zee vijf ende dertich galeijen.

De Switsers vergaderen te Baden, alwaer den hertogh van Lonnus[1] oock heeft gesonden, soo wel als den keiser, den coninc van Vrancrijck, die van Spaegnië, de eertshertoginne te Tirol[2], de Grisons, die van 't graefschap van Bourgogne; rechten niet veel uit. Den protestantsche Grisons willen een secretaris op haer selve hebben seggende, dat de acten niet wel ingestelt en werden. De deliberatie op het verbont met Oostenrijck ende Spaegnië, op de regiering van de Valteline ende het woonen van die van de religie aldaer, op de demolitie van de forten van Chiavenne ende Sondrio bij de Spaegnaerden versocht sijn gesonden aen de gemeenten van de Grisons, dewelcke daerop, bijsonder die in de religie seer gaeren, veele swaericheden vinden. Doch de principalen luisteren nae Spaignië ende trachten tot accommodement. Vrancrijck laet het oock daer loopen soo 't wil.

Reinac[3], die gouverneur [is] geweest van Brisac, is getreden in sijn gouvernement van Regenspurg.

Den keiser heeft sijne tweede soon[4] verloren, Philips genaemt, ende sendt den grave van Martinitz[5] nae de Churfürstendagh te Francford, alwaer men meent dat bij Denemarcken, den churfürsten van Mentz[6] ende de twee van Beyeren[7], waer van die van Colen te Eberstein geseit werdt Beyersch garnisoen in plaetse van 's keisers volck ontfangen te hebben, gebracht werdt tot een neutraliteit ofte derde partij, 'twelck ick niet licht en can geloven. Van Trier sijn veel amonitie ende vivres gegaen nae Thionville.

De articlen van het accord met Schotlant nae voorgaende supplicatie van de Schotten, die haer selve eerst ontwapenen, ende gepubliceerde declaratie van den coninc[8] salveren soo taemelijck wel des conincx reputatie.

De hooge commissie sal achterblijven. De bisschoplijcke regiering, hoewel misschien niet in deselve personen, oock niet sonder restrictie, sal, soo ick meen, werden gerestitueert.

Den Grooten Heer[9] hebbende doen ombrengen Mustafa[10], die op de croon pretensie hadde, ende den gouverneur van Angurië[11] in Natolië, omdat hij te rijck was, comt weder nae Constantinoplen ende wil noch de Venetianen de vrede niet verseeckeren, dewelcken daerover in groote vrese sijn.

1 De naam is moeilijk leesbaar; vgl. echter no. 4207.
2 Aartshertogin Claudia.
3 Hans Heinrich von Reinach.
4 Philipp August, gestorven op 22 juni 1639.
5 Georg Adam von Martinitz.
6 De aartsbisschop-keurvorst Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren, en Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.
8 Karel I van Engeland. Zie voor de declaratie no. 4209, p. 462.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Sultan Mustafa I, gestorven op 7 april.
11 Zie no. 4207, p. 460 n. 14.

Men hout de twee legers van den coninc onder d'heer Mileray[1] ende Chastillon sterck elck 13.^{m} te voet, 6.^{m} paerden.

Piccolomini begeeft sich tusschen beiden bij Arras met ontrent 18^{m} man.

't Schijnt den coninc te Metz eenige verandering wil doen uit vrese van den aenhang van Espernon[2] aldaer.

Men seit, dat den hertogh van Longueville[3] Benne, een stedeke in de Langes, heeft becomen ende dat Suse Fransch garnisoen inneemt.

Die van Malta hebben seven Turcksche schepen bij Tripoli verbrant[4].

Tot Parijs, den 16 Iuly 1639.

Adres (boven aan de brief): Aen Mijn Heer Mijn Heer den Raedsheer Reigersberg.

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 16 Iuny[5] 1639.

4211. 1639 juli 17. Aan C. Sarravius[6].

Vir nobilissime et amplissime,

Nunquam Graeca ecclesia tantum Zonarae[7], Balsamoni[8], Nilo[9] Graecisque aliis debuit quantum nunc Blondello[10]. Praeter lectionem et multiplicem et diligentem amo valde τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν σαφήνειαν. Duo illa in Batavis belli, sed chartacei, fulmina magno, ut video, fragore inter se concurrent[11]. Nosti, quid de duobus generibus ἐρίδων Hesiodus[12] dixerit. Poterit haec commissio, quando nobis nolentibus ita res evenit, et Heinsium e veterno excitare et Salmasio, ut sua recte ordinet, curam addere; absint modo convitia.

λοιδορεῖσθαι δ᾽οὐ πρέπει
ἄνδρας ποιητὰς ὥσπερ ἀρτοπώλιδας[13].

Vale, vir amplissime.

Tuus semper
H. Grotius.

1 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
2 Zie no. 4209, p. 464 n. 2.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Zie no. 4209, p. 464 n. 4. De passage: Men hout ... verbrant, is in margine als postscriptum toegevoegd.
5 Van Reigersberch heeft de niet geheel duidelijke datering van zijn zwager op Iuly aangezien voor Iuny.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 545; *Epist. ad Gallos*, p. 457. Claude Sarrau was raadsheer in het Parlement van Parijs; zie no. 3909, p. 3 n. 2.
7 Johannes Zonaras (12de eeuw), Byzantijns schrijver. Dankzij hem zijn verschillende verloren gegane teksten van Dio Cassius overgeleverd.
8 Theodorus Balsamon (12de eeuw), Byzantijns canonist.
9 Nilus van Ancyra (5de eeuw), vroeg-christelijk ascetisch schrijver.
10 De protestantse theoloog David Blondel.
11 Daniel Heinsius en Claude de Saumaise.
12 Hesiodus, Ἔργα καὶ Ἡμέραι 11-24.
13 Aristophanes, *Ranae* 857-858.

Lutetiae, 17 Julii MDCXXXIX.

4212. 1639 juli 19. Van D. de Groot[1].

Monsieur,

Avecques quelle douleur croyez-vous que je vous escrive le décès du plus grand prince d'Allemagne[2], voire de toute l'Europe? Avec quel regret croyez-vous que je vous annonce la mort de mon pauvre seigneur et maistre, lequel Dieu a voulu rappeller de ce monde Lundy passé 8/18 Juillet, après une maladie contagieuse de quatre jours. Il est prodigieux de dire qu'un prince si glorieux aye deu mourir en une si méchante petite place comme est celle-cy et d'un mal si odieux que celluy dont il est mort. Une chose y est remarquable que son entendement ne l'a pas quitté jusqu'au dernier souspier de sa vie. Il a employé le peu de temps qu'il a eu à se souvenir de quelques-uns de ses serviteurs et à prier Dieu jusqu'à sa fin. Les médecins asseurent que jamais ils ne virent homme si infecté comme a esté ce seigneur.

C'est accident funeste causera sans doubte quelques grand changement aux affaires par deçà.

Les colonels s'assemblent aujourdhuy à Brisac pour prendre une bonne et ferme résolution. Monsieur d'Erlach[3] y est aussy. Monsieur de Guébriant[4] vient de partir d'icy pour y aller aussy tout malade qu'il est. Je croy que demain nous y accompagnerons le corps, qui sera envoyé à Weimar aussytost qu'on aura un passeport de l'empereur[5].

Il est fort à craindre que nos troupes ne se débandent, principalement si l'armée ennemie s'approchent du Rhin comme ils feront sans doubte aussytost qu'il[s] auront ceste nouvelle. Il[s] ont dix mil hommes et sont alentour de Hohenwiel, où ils ont déjà bruslé la bassecourt. Sans doubte l'empereur leur fera des grandes promesses. Je ne veux pas dire que le roy de France ne fera de mesme. Mais tousiours il y a apparence qu'il auront grand esgard à la nation. Si monsieur Taupadel[6] estoit en liberté, le mal ne seroit pas si grand. Mais maintenant qu'il n'y a poinct de chef, il y aura grandes brouillerie. Ils sont tous colonels et l'un vault l'autre et par conséquent ne voudront-ils pas obéyr l'un à l'autre. Monsieur d'Erlach se retirera chez luy à ce qu'on dit et ce qui est bien à croire.

Au reste il ne se pouvoit pas que nostre armée ne fut grièvement punie de Dieu pour avoir pillé, bruslé, volé, violé et tué le pouvre monde en Bourgogne. Encor le pauvre prince sept ou huict jours devant sa mort dit les larmes quasi aux jeux qu'il estoit obligé de quitter l'armée, si cela continuoit. Et à la vérité la licence y est si grande qu'il n'y eust jamais rien de pareil. Celluy qui ne sçait pas voler, passe pour ignorant. Si cela a esté durant la vie de ce bon prince, que pensé que ce sera après sa mort.

Je croy que après que nous aurons accompagné le corps à Brisac l'on nous congédiera. Pour moy je me retireray à Basle pour y attendre vos commendemens,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann Ludwig von Erlach.
4 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
5 Ferdinand III.
6 Georg Christoph von Taupadel.

bienqu'ils ne peuvent pas estre autre que de vous aller trouver. Tout le monde se retire l'un deçà, l'autre delà. Je seray bien ayse d'avoir bientost vostre responce, premièrement afin de ne pas faire grand' despence et après pour m'en aller avec les autres. Car la pluspart des serviteurs de son Altesse se retirent en France. S'il vous plaist d'addresser vos lettres au maistre de postes à Basle[1] ou plutost à Christoffel Ringler[2], marchand de la dite ville. Mais que ie soy là vous ferez de moy ce qu'il vous plaira et suis résolu de chercher ma fortune ailleurs. Si d'avanture ma mère n'est pas à Paris, vous ouvrirez s'il vous plaist la lettre que je luy escris pour sçavoir ce qu'elle veut que je fasse de mes chevaulx.

J'attendray vostre responce avec impatience pour les raisons cy-dessus dites et prieray Dieu, monsieur, de vous conserver en bonne santé.

Vostre très obéyssant serviteur et fils
D. de Groot.

à Nieubourg, le 9/19 Juillet MDCXXXIX.

Il y a icy un gentilhomme[3] de son Altesse qui est fort honeste homme, qui désire de vous aller trouver avec moy et s'y tenir 3 à quatre mois, si son service vous est agréable.

L'on n'a trouvé dans le tesdament de son Altesse que fort peu de personnes qui soyent spécifiées. Aussy n'a-t-elle pas eu le loisir de songer à tous, car il n'a dit sa dernière volonté après avoir déjà pris la cène, laquelle il prit une heure devant sa mort.

In dorso schreef Grotius: 19 Iuly 1639 D. de Groot.

En boven aan de brief: rec. 3 Aug.

En verder: Erlach. Le comte de Nassau[4].

4213. 1639 juli 19. Van P. de Groot[5].

Venerande parens,

Characterum exempla Lamairii[6] mittam proxime propiusque scribam, quomodo cum eo convenerim, quod hactenus ob eius absentiam facere non potui.

Matrem credo brevi in Zelandiam abituram; apud Spiringium[7] sepe est in prandio, quomodo in caeteris cum eo conveniet, videbimus postea.

Scripta, quae ad me misisti, nondum accepi, sed exspecto prop(e)diem.

Princeps Arausionensis[8] Bergae ad Somam exspectatur, quid moliturus etiamnum ignoratur.

1 Johann Kindweiler (1607-1658).
2 Christoph Ringler (geb. 1604), waard van de herberg Zum Storchen.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Wilhelm Otto von Nassau, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
6 De Haagse uitgever Theodore le Maire.
7 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
8 Frederik Hendrik.

In Germania omnia procedunt feliciter, sed ea ex aliis melius intelliges.

Deus, venerande parens, tibi det omnia felicissima.
Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., MDCXXXIX, XIX Iul.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Iulij.

4214. 1639 juli 20. Van D. de Groot[1].

Monsieur,
Je n'ay pas voulu manquer d'adjouster encor ce petit mot à la lettre que je vous escrivis hyer[2], d'aultant que je viens d'apprendre des nouvelles que je ne sçavois poinct.
C'est qu'on nous vient de dire que d'icy en deux jours, c'est à dire aussytost que nous aurons pris le dueil, nous accomperons le corps de feu nostre bon maistre[3] à Brisac et y demeurerons jusqu'au bout de quatre sepmaines, que l'on ouvrira le testament, lequel a esté ouvert hyer par les quatre chefs de l'armée - qui sont le comte de Nassau[4], le général-major d'Erlach[5], les colonels Ehm[6] et Rose[7], mais a esté recacheté aussytost et nous a-t-on promis de nous contenter au bout des dites quatre sepmaines.
La dernière volonté de son Altesse a esté que l'on nous donne - c'est à dire à ces gentilhommes - tous ses chevaulx et à chacun quatre mille richedalers, c'est à dire mil pistoles.
Voylà ce qu'on nous a dit, et que durant le temps que nous demeurerons avec le corps l'on nous entretiendra comme auparavant.
Cepandant l'on croit que l'armée marchera d'icy en deux ou trois jours du costé du Wirtenberg. Pour moy je demeureray tousjours à Brisac avec le corps, d'où je vous adviseray tout ce qui se passera, et attendray vos lettres lesquelles vous addresserez s'il vous plaist à monsieur Ringler[8] à Basle.
Je suis et demeure, Monsieur,
Vostre très obéyssant fils
D. de Groot.

Nieuburg, le 10/20 Juillet 1639.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.
2 No. 4212.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Wilhelm Otto von Nassau.
5 Johann Ludwig von Erlach.
6 Johann Bernhard von Oehm.
7 Rheinhold von Rosen.
8 Christoph Ringler; zie no. 4212, p. 470 n. 2.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède prez du Roy Trèschrestien à Paris.

In dorso schreef Grotius: 20 July 1639, D. de Groot.

En boven aan de brief: rec. 3 Aug.

Verder nog: Ut ------[1] et militum quibusdam ---; de veneni suspicione[2]; neutralité de Mad. --- de Hessen[3]; --- Noyers[4]; ----------[5] ----- Heufd[6].

4215. 1639 juli 21. Van Ch. Marini[7].

Monsieur,

J'ay receu vostre lettre du 5 courrant[8] vous remerciant de vos bonnes nouvelles, et en contr'échange d'icelles vous envoye cy-joint paquet ouvert qu'il vous plairra faire tenir en Suède.

Les Grisons sont dereschef assemblez à Ilanz, mais ie ne croy pas qu'ils puissent rien conclurre, les protestans ne voulans point accepter les points proposez par les ministres d'Espagne non-obstant que la ligue Grise tâche de pousser en avant l'alliance d'iceluy roy[9] sans qu'on se formalise trop sur le différend de la religion protestante en Voltoline. Sans le secours du roy ils ne peuvent venir aux mains, estans trop foibles et ayant de tous costés un voisin trop puissant.

De nos Suissez il ne faut pas que vous en attendrez aucune résolution qui sente l'ancien Suisse, ceux de ce temps en ayant fort dégéneré, et sans une nécessité nécessitante ils ne feront rien, aimant de courir l'un après les dublons d'Espagne, l'autre après les escus de France.

Monsieur le duc de Veymar[10] sera désormais (?) passé le Rhin ayant peu à faire en Bourgogne qui hormis Dol, Gray et Besanzon est toute conquise. Je veux attendre l'effect de vos espérances qui sans doute ne tardera plus à venir. Si vous sçavez que monsieur le gran chancelier[11] vint en Allemagne ie vous prie de m'en donner advis à bon heure, aussy bien de ce qu'apprendrez de nos progrez en Boïme les advis en estant icy fort diverses.

Je demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce XI/XXI de Juillet 1639.

1 Tekst onleesbaar.
2 Het gerucht ging, dat Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, vergiftigd was geworden. Tekst gedeelt. onleesbaar.
3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. Tekst gedeelt. onleesbaar.
4 François Sublet, seigneur de Noyers, staatssecretaris van oorlog. Tekst gedeelt. onleesbaar.
5 Tekst onleesbaar.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs. Tekst gedeelt. onleesbaar.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
8 Ontbreekt.
9 Philips IV.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Augusti.
In dorso: 21 Iuly Marin 1639.

4216. 1639 juli 22. Van D. de Groot[1].

Monsieur,

Depuis ma dernière du 10/20 Juillet[2] il ne s'est rien passé de remarquable.

L'armée marchera en peu de jours à ce que l'on dict.

Le testament de feu son Altesse[3] dit que monsieur d'Erlach[4], les colonels Öhem[5], Rose[6] et le comte de Nassau[7] commanderont l'armée. S'ils se peuvent accorder entre eux, c'est un grand bonheur. Mais on s'en doubte fort et principalement du colonel Rose, qui est fort ambitieux.

Monsieur Guébriant[8] est tousjours indisposé. Il attend des nouvelles de la court avec grand impatience pour sçavoir ce qu'il aura à faire. Je croy que l'on le rappellera, ou bien on luy envoyera plus de monde, car il n'y a pas mille François icy.

J'ai peur que l'on ne nous arreste longtemps à Brisach. Avant qu'on aye escrit à messieurs les frères[9], avant qu'ils prennent leur résolution, avant qu'ils envoyent vers l'empereur[10] et qu'ils obtiennent le passeport pour transporter le corps et finalement que nous en ayons la responce, il faudra pour le moins six sepmaines ou deux moix, et cependant n'oserions-nous quitter le corps. J'auray moy de lire quelque chose de bon en attendant.

Ce que j'escrivis l'aultre jour touschant les quatre mille richedalers[11] est très certain pourveu qu'on nous les paye comme l'on nous promet, aussy ne suis-ie pas d'advis quitter que ie n'aye mon conte.

Hier nous partageasmes douze chevaulx de main de feu nostre maistre. Nous le tirasme[s] au sort douze que nous sommes. J'en ay eu un très bon et lequel j'ay veu monter à son Altesse en deux diverses occasions. Je le guarderay pour l'amour d'elle tant que vous me le permettrez. Je croy que vous ne me l'empescherez pas. Je guarderay celluy-cy et encor un bon qui m'a bien servy, pour faire mon voyage. Deux aultres vendray-ie un de ces jours pour m'entretenir moy et les deux aultres chevaulx. Car on ne nous donnera pas le sol devant qu'on n'aye receu la résolution des héritiers.

La meschanceté et volerie des reîtres ne cesse pas encor ains augmente de jour à aultre, de sorte qu'il n'y a plus de seureté du tout.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.
2 No. 4214.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Johann Bernhard von Oehm.
6 Rheinhold von Rosen.
7 Wilhelm Otto von Nassau.
8 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
9 Wilhelm (1598-1662), Albrecht (1599-1644) en Ernst (1601-1675) van Saksen-Weimar.
10 Ferdinand III.
11 Zie no. 4214.

L'on parle que le colonel Rose va du costé de Hohenwiel avec un party de mille chevaulx pour recognoistre la contenance des ennemis. Dieu y donne sa bénédiction, lequel je prie, monsieur, de vous maintenir en parfaite santé.

Vostre très obéyssant fils
D. de Groot.

A Nieuburg, le 12/22 Juillet 1639.

Tout maintenant je viens d'apprendre que mon frère[1] est encor à Lyon dont je m'estonne fort et avoit dict il y a huict jours qu'il s'en alloit trouver l'armée de Picardie sans aller à Paris.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Royne et Couronne de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: 22 July 1639 D.-P. de Groot.

En boven aan de brief: rec. 9 Augusti.

4217. 1639 juli 23. Aan J. Camerarius[2].

Nobilissime domine,

Bene accepi literas Nobilitatis vestrae II Iulii datas[3], rerum divites. Tum vero et per uxoris literas[4] cognovi perstare te in pristina benevolentia adversum me meosque, pro quo gratias ago spondeoque mutuum.

Quae hic aguntur aut intelliguntur aut conjecturis praesumuntur, ea sunt in literis[5] ad illustrissimum D. legatum parentem Nobilitatis vestrae, quas apertas mitto idem facturus posthac: ita enim fiet, ut et Nobilitas vestra, quae nosci oportet, celerius norit et eadem ad patrem quamprimum curentur.

Deus nos vosque omnes respiciat favens.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Iulii 1639.

4218. 1639 juli 23. Aan L. Camerarius[6].

1 Cornelis de Groot.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 547.
3 Ontbreekt.
4 Ontbreekt.
5 No. 4218 aan Ludwig Camerarius, Zweeds ambassadeur in Den Haag.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 188. Gedrukt *Epist.*, p. 546. Ludwig Camerarius was Zweeds ambassadeur in Den Haag.

Illustrissime domine,

Biduum est, cum ternas pariter ab Excellentia vestra literas accipio, datas quarto, septimo, undecimo mensis hujus[7]. Ago pro tanta diligentia gratias maximas.

In omnibus, de quibus agunt eae literae, cum Excellentiae vestrae judicationibus meae congruunt. In mittendis literis meis sequar quod praescribitur.

7 Ontbreken.

Vidi et ego edictum regis Magnae Britanniae et pacta cum Scotis[1]. Videtur in speciem honori regio non male consultum. Res penes Scotos manent, episcoporum scilicet accisa potestas et libertas ab extraordinariis judiciis, quae Altae commissionis vocantur. Vereor autem, ne sub male compositis cineribus aliquid resideat favillae. Ejus rei indicium habeo tum Anglorum et Scotorum sermones, quos hic intelligo, tum quod marchioni Hamiltono[2] misso a rege[3] ad capiendam possessionem arcis Edimburgi a civitate custodes datos huc relatum est. Si rex Magnae Britanniae suspensum illud de foedere negotium nunc repetat, multum sibi eo facto conciliabit Scotorum animos dabitque materiam, in qua felicius se quam domi exerceant, qui sine bello vivere non possunt.

In electorali conventu, qui Francofurti habebitur, futurum credunt, ut[4] proponantur quaedam ad pacem conditiones, de quibus deinde agatur cum imperatore[5]. At imperator mittit, qui ista consilia disturbet, Martinitzium[6]. Victus pabulique[7] copia aut nostris aut hostibus adjudicabit Bohemiae et ei cohaerentium[8] regionum possessionem.

De Transilvanis et Hungaris nihil audio. Turcarum sultanus[9] Constantinopolim redit et Venetis infensus manet. Attamen ne imperatori prorogentur induciae, sedulo Constantinopoli Gallos laboraturos confido.

Suedos, qui in Eisfeldia sunt, cum duce Vinariensi[10] se conjuncturos fama hic est. Nos de ipso duce, qui ad Montem Benedicti esse dicitur, intelligimus nihil: nec[11] de libertate marescalli Hornii[12] quid sperem video, quando Waertius[13] et Enckefortius[14] duci nondum redduntur. Hassi, ut apparet, pergunt suas res agere, corrumpere publicas.

Rex[15] ad oppidum S. Quintini[16] est. Millereius[17] cum exercitu non longe ab Hesdino: apud Mousonum Castilionaeus[18].

Praelium futurum non videtur, nisi in Italia[19] forte, ubi multa oppidula

1 Zie de *Gazette de France* no. 94, dd. 20 juli 1637: Le Traité fait entre le Roy de la grand'Bretagne & les Escossois du Convenant, ses sujets. Het betreft hier de pacificatie van Berwick.
2 James, derde markies van Hamilton.
3 Karel I van Engeland.
4 In de copie te Uppsala ontbreekt het woord ‘ut’.
5 Ferdinand III.
6 Jaroslav Boržita von Martinitz (1582-1649).
7 De copie geeft ‘pabuli’.
8 De copie geeft ‘adhaerentium’.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Dit woord ontbreekt in de copie.
12 Gustav Karlsson Horn.
13 Johan van Werth.
14 Adriaen von Enkefort. Evenals Johan van Werth was hij in 1638 door Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gevangen genomen.
15 Lodewijk XIII van Frankrijk.
16 De copie geeft ‘Numtini’.
17 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
18 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
19 De copie geeft ‘Italiam’.

Hispanus cepit, aut ad Salzam[1], ubi non longius quam globi machinarii jactu exercitus hostilis a Gallico abest.

Galli mari nihil agunt. Dunquercanos non quiescere norint Amstelodamenses. Dicitur Piccolominaeus[2] a caesare[3] advocari ad summam imperii bellici. Nuntii pontificii[4] multum hic laborant de pace ex suo usu constituenda.

De Daniae regis[5] animo in res nostras cum satis constet, observandum diligenter quid agat, quid speret, quid velit.

Non videntur mihi eae esse res Batavorum, ut multum eos curaturi sint aut Danus aut Polonus[6]. Exercitus D. Bannerii[7], copiae sub Coningsmarchio[8], praesidia, quae sunt in Pomerania, Meclenburgico, Erfurdiae, in Westfalia, supplementa, quae venerunt e Suedia quaeque e Finnia veniunt, magnum simul numerum efficiunt Suedosque reddunt ut hostibus formidabiles ita respiciendos sociis.

Non esse sperandum magni D. cancellarii[9] cis mare adventum et ego sentio.

Quid de Brisaco inter Gallos et ducem Vinariensem convenerit, etiamnum latet.

Magnos honores rex Hispaniae[10] Olivaresio[11] habuit ejus curis acceptum ferens, quod servata sit Fontarabia. Voluit rex posteris ejus S. Lucari ducibus quotannis in perpetuum a regibus Hispaniae pateram dari auream primosque filios, qui regibus nascentur, ab ipsis in baptismo suscipi.

Genuensis quidam in Hispania Mercator[12] legatum amplum reliquit ad XXV millia missarum pro se dicenda.

Apud Rhaetos aut bellum civile futurum videtur aut obtenturus quae vult Hispanus, id est ut castella Clavennae et Sondrii solo aequentur, ut nemo per Vallem Telinam transeat nisi Hispani concessu[13], ut nisi eorundem voluntate foedera nulla fiant, vetera cum Gallis facta, quamdiu aut quoties bellum Galli cum Hispanis habebunt, ne valeant. Protestantibus ne ultra tres menses in Valle Telina morari liceat. Displicent haec ex plebe multis, praesertim ecclesiarum pastoribus. At primores donis, metu, partim et Gallici[14] nominis odio plura indies concedunt. Etiam episcopus Curiensis[15] controversias Rhaetis movet aliquas[16] et cappucinos in Engadinam vult introducere.

Melo[17], qui Siciliam rexit, in Italia haeret spe capiendi Casalis et, quia miles,

1 De copie geeft ‘Salkam’.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Ferdinand III.
4 Giorgio Bolognetti en Ranuccio Scotti.
5 Christiaan IV.
6 Wladislas IV (VII).
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Hans Christoph, graaf von Königsmark (1600-1663).
9 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
10 Philips IV.
11 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
12 Niet geïdentificeerd.
13 De copie geeft ‘concensu’.
14 De copie geeft ‘Galli’.
15 Johann Flugi d'Aspermont (1595-1661).
16 De copie geeft ‘aliquot’.
17 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.

cum quo Alsatiam petiturus erat, ab Hispania et Neapoli nondum advenit, millionem pecuniae secum fert et copias quasdam etiam ex Tiroli et Suevia opperitur. Casali autem sal deesse dicitur et alia quaedam. Praesidium est bis mille peditum, equitum CCCC praeter Montisferratensis aliquot. Ad obsidionem ejus loci coeptandam ex Hispania, Italia, Pedemontanis et Vallensibus locis Hispani supplementum ad XII millia exspectant. Habent nunc apud se extra praesidia sex peditum millia, equites plus quater mille.

Wurtsburgensis et Bambergensis[1] episcopi militem et ipsi scribunt, ad equites sexcentos et bis mille pedites.

Dux Carolus[2] in comitatum it auctus caesariano e Thuringia milite. Etiam Bavarus[3] quantum potest e praesidiis colligit.

Oppidum Bermes cepit Longavillanus[4]. De Salza dubia est judicatio. Ducis Caroli miles Sanctavautium insidiis cepit. Alias circa Metim arces recipit Halerius[5] videturque bellum non longe inde futurum. Nam eo conferuntur machinae et quae bello necessaria. Ad Retoum est Castilionaeus, inter Atrebatum urbem et Cameracum Piccolominaeus.

Gratias habeo Excellentiae vestrae pro perpetua in me ac meos benevolentia. Ipsi vicissim et omnibus ei caris cuncta precor felicissima.

Excellentiae vestrae singulari observantiae studio devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Iulij 1639.

Rex Remos pervenit[6].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alfenae 21/31 Iulij A.^{o} 1639.

4219. 1639 juli 23. Aan Willem de Groot[7].

Frater optime,

Quod de parente nostro[8] scribis 11 Iulii[9], valde mihi placet. Deo pro tam singulari beneficio gratias ago eumque precor, ut diu nobis indulgeat hanc voluptatem, tibi ista videndi, mihi audiendi.

1 Franz von Hatzfeldt und Gleichen (1596-1642) was sinds 1631 bisschop van Würzburg en sinds 1633 bisschop van Bamberg. Wellicht berust het meerv. ‘episcopi ... scribunt’ op een foutieve informatie van Grotius.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
6 Deze mededeling ontbreekt in de copie.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 884. Antw. op no. 4203; beantw. d. no. 4234.
8 Jan de Groot.
9 No. 4203.

Ad D. Graswinckelium[10] nunc non scribo, sum enim occupatior nec praebet se materia. Tantum velim ei, ut ante, significari exspectare me, ut, quanti me facit, ostendat in proximis ac carissimis mihi.

10 Dirck (Theodoricus) Graswinckel.

Literas Feramussae[1] ad Molinum[2] super Libris de Iure belli meis[3] pridem habeo itaque exemplum suum remitto per te Graswinckelo.

Vogelium[4] illum non novi; poteris ei pro me dicere te super hac editione aut impedienda aut promovenda aut augenda nihil a me mandati habere. Interim rogo indiculum eorum carminum meorum, quae habes ἀνέχδοτα, ad me mittas. Ego deinde quae tibi desunt supplevero. Poterit ex his collectis aliquando nova fieri editio eadem forma, qua fit ista Vogeliana, ut aut addi aut seorsim vendi possit.

Audio et in Anglia factam editionem poëmatum meorum veterum novorumque[5].

Nostrum de Deipara[6] noli ostendere.

Restitutum Philoctetae Euripidis suum initium laudavit olim Salmasius[7]. Potest id sine periculo cum amicis communicari.

Dolet hic omnibus, quod nihil ex Batavis magni audimus. Verum nondum abiit aestas neque Batavis neque Gallis. Οὔπω μῆνας ἄγειν ἔχαμεν θέρος[8].

Ego omnia mea negotia, ut soleo, tuae fidei prudentiaeque committo. Rogo optimos parentes[9] salutes.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 23 Iulii anni 1639.

Cum videam trahi apud vos editionem Anthologiae[10], velim eam, ubi primum commodum erit, ad me remitti, nam hic typographum invenisse videor. Mitto versus Gallicos non malos in honorem Peiresii[11], cujus memoria Romae celebrata est XL linguis.

4220. 1639 juli 23. Aan G. Müller[12].

Nobilissime domine,

1 De Italiaanse rechtsgeleerde Scipione Ferramosca; zie no. 4202.
2 De Venetiaanse patricier Domenico Molino.
3 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres*, ed. princ. Parijs 1625.
4 De Leidse boekdrukker Hieronymus de Vogel. Het betreft hier de uitgave der *Hug. Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta, & emendata*. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX; Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
5 *Hugonis Grotii Poemata Collecta olim a fratre ejus Guil. Grotio, & per eundem edita: Accesserunt jam & alia nonnulla ejusdem Autoris in unum volumen per R.H. redacta.* Londini, Per Ric. Hodgkinsonum, & venduntur parva Britannia, 1639; Ter Meulen-Diermanse, nos. 3 en 4.
6 Zie no. 4203, p. 455 n. 4.
7 Niet althans in een bewaard gebleven brief. Claude de Saumaise, Frans klassiekfiloloog, was hoogleraar te Leiden.
8 Vgl. Theocritus *Id.* 16. 71: οὔπω μῆνας ἄγων ἔχαμ᾽ οὐρανὸς οὐδ᾽ ἐνιαυτούς.
9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Voor de titel van de *Anthologia* zie men no. 3917, p. 14 n. 2.
11 Nicolas-Claude Fabry de Peiresc, gestorven op 24 juni 1637; over deze bundel zie men no. 4066, p. 256 n. 8.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 547. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.

Sicut cum dolore ex literis datis Lunaecopiae Maii 27[13] intellexi sequiorem Nobilitatis vestrae valetudinem, ita ex D. Epstenio[14], qui recentiores acceperat,

13 Ontbreekt.
14 Johan Epstein.

cum gaudio didici adventum ejusdem Hamburgum, certum argumentum ejusdem valetudinis in melius restitutae. Sicut autem illa sollicitudo ad preces me adegit, ita subsequens laetitia gratiarum ad Deum actionem secum trahit.

Multum me obligavit Nobilitas vestra, quod causam meam, ut tam longis de meo prorogationibus liberer, egit apud magnum regni cancellarium[1] et, quanquam jussa reginae[2] dominorumque regentium[3] ad me eo, quo par est, desiderio exspecto, tamen spero etiam literas ferre Nobilitatem vestram ad illustrissimum D. Salvium[4], ut semissem ejus, quod mihi debetur, aut Hamburgi mihi aut Amstelodami numerari faciat. Satis enim intelligit Nobilitas vestra, nisi post tam longam noxiamque rebus meis moram nunc saltem mihi consulatur et in posterum constituatur aliquid, cui possum inniti, neque reditus meos impendiis neque animum curis publicis suffecturum.

Ad ducem Bernhardum[5] mitti Nobilitatem vestram intelligo plane persuasus neque alium mitti potuisse magis idoneum neque tempus eligi magis oportunum. Dux nondum quicquam agit causaturque auxilia hinc sibi promissa, quae duceret Villaregius[6], necdum venisse. Sed de his rebus propinqua spes colloquii facit, ut scribendi compendium faciam.

Supplementa ex Suedia nostris exercitibus alia venisse, alia in itinere esse et ego gaudeo et mecum Galli. Rortaeum[7] huc venire audio. Daniae regem[8] eo esse in nos animo, quem describit Nobilitas vestra credo credidique semper. Insidiosis interrogationibus conveniunt responsa ambigua.

Vale quam optime, vir amplissime.

Nobil. Ampl. vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Iulii anni 1639.

4221. 1639 juli 23. Aan A. Oxenstierna[9].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ex quo scripsi postremum[10], nihil evenit novi.
Hispanicus exercitus tormenti jactu longius non abest a castris Gallorum ad Salzam metuiturque, ne aliqua perrumpat.

1 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
2 Christina van Zweden.
3 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
4 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
7 Claude de Salles, baron van Rorté.
8 Christiaan IV.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 546; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 627.
10 No. 4209.

Editus in Hispania est liber[11] in honorem Olivarii[12] continens gratias ipsi actas a rege[13] pro servata Fontarabia et non spernenda in perpetuum ejus meriti

11 Ik ben er niet in geslaagd dit geschrift onder ogen te krijgen.
12 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivares.
13 Philips IV van Spanje.

monumenta, nempe ut solida ex auro patera quotannis a regibus Hispaniae detur Olivarii posteris, S. Lucari ducibus, utque iisdem ducibus susceptoribus baptizentur, quotquot erunt, primi Hispanorum regum filii. Exspectamus jam, ut Galli satis solertes ad talia hoc excitati exemplo novos honores reperiant ad eos ornandos, quos beat regis[1] gratia.

Mari nunc a Gallis quidem nihil agitur, at non quiescunt Dunquercani, quanquam classis Batava cis fretum rediit; ceperunt enim naves Amstelodamo venientes aliquammultas cum bellicis duabus[2].

Dux Carolus[3] in comitatum penetrat.

De duce Vinariensi[4] habemus nihil et rediit ab aula Betzius[5]; nondum tamen me vidit. Inde conjecturam capio de remittendo ad ducem Waertio[6] et Enckefortio[7] moras necti, cujus culpa haud facile dixerim.

Rumores hic sunt in Francofurtensi conventu fore, qui conditiones ad pacem properant, ut Suedis Pomerania relinquatur, tria Lotharingiae oppida regi Galliae, duci Vinariensi detur pecunia, Brandenburgicus[8] Magdenburgensem archiepiscopatum accipiat, alii alios episcopatus.

De Scotica pace incertus sum judicii. Missus erat a rege[9] marchio Hamiltonus[10], ut ex pactis arcem Edimburgensem regis nomine reciperet. Ubi in urbem venit, appositi ei sunt custodes. Id contra insaniam plebis factum sit, an ut ipse pignus sit eorum, quae rex promisit, dubiam recipit interpretationem. Ceterum, ut scripsi nuper[11], ita nunc etiam arbitror eum fore eventum belli hujus, ut episcopi ministris sint pares, Scoti autem liberi sint ab extraordinario illo judicio, quod Altae Commissionis vocatur. Manebunt tamen, ni fallor, quamvis in pace veteris ac jam innovati inter finitimas gentes odii semina non nolentibus Gallis.

De Helveticis Rhaeticisque rebus nihil dicam, quod eas diligenter exsequatur Marinus[12], cujus negotium juxta meum Sublimitati tuae commendo, vel hominis causa, vel quod regni Suedici dignitas id exigit.

De Hassis cur nihil boni sperare audeamus, scribet D. Camerarius[13]. Episcopi Wurtsburgensis et Bambergensis[14] militis aliquid scribunt. E Thuringia ab imperatore[15] supplementa duci Carolo venerunt. Bavarus[16] item e praesidiis quantum potest corradit. Videntur in metu esse, ne quae ad Visurgim fuere Suedorum copiae iter sibi faciant ad ducem Vinariensem.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Zie C.M. Schulten, *Het aflopen van de 'Madonna de la Piedad' in 1639* in *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Zeegeschiedenis*, no. 26, maart 1973, p. 31.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Friedrich Betz.
6 Johan van Werth.
7 Adriaen von Enkefort.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 Karel I van Engeland.
10 James, derde markies van Hamilton.
11 No. 4209.
12 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
13 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
14 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg en Bamberg; zie verder no. 4218, p. 477 n. 1.
15 Ferdinand III.
16 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, omnia haec gubernet ad aequam pacem bonumque regni Suedici cum maximo honore Sublimitatis tuae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Iulii 1639.

Oppidum Bernes cepit dux Longavillanus[1]. De Salza manet dubia exspectatio. Deest Gallis pecunia. Parum est commeatus, dissidia inter duces. Hispani in propinquo ad XXX millia.

Ducis Caroli milites Sanctavautium de insidiis cepere. Captas a Piccolominio[2] circa Metim arces paulatim recuperat Halerius[3]. Ad Retelum est Castilionaeus[4]. Machinae et alia bello necessaria maxime in eas partes comportantur, ubi et Theodonisvilla et Montmedium. Nobilitas ad arma vocatur multis e locis. Piccolominius cum XVIII millibus inter Cameracum et urbem Atrebatum moratur versurus se, quo trahent Gallorum molimina.

Venit ecce ad me Betzius rediturus jam ad ducem. Nihil obtinuit praeter iteratam regis fidem de reddendo Waertio et Enckefortio. Sed ubi Feuquerianum[5] negotium erit expeditum, id est valde caeca die.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4222. 1639 juli 23. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Ick verstae seer garen uit uE. brief van den elfden July[7] uE. geluckighe wedercomste in Den Hage. Bedancke uE. van de goede advys ende sal niet laeten daerop te letten om alle vrundschappen sooveel als mogelijck sal sijn te conserveren.

't Schrijven aen mijnheer den rijcxcancellier[8] had ick geoordeelt, dat overlang hadde behooren te geschieden ende alsnoch niet dan dienstig en can sijn. Ick en sie alsnoch niet, wat ick daertoe can contribueren, alsoo den brief niet en anders en behoort in te houden als de waere historie ende daerbij in 't cort de reden, waerom uE. difficulteert den autheur[9] van uwe tijding te noemen. Sulck schrijven can mij niet hinderlijck sijn bij een soo judicieusen persoon als is mijnheer den rijcxcancellier. Van de intentie van Spartacus[10] in het onderhouden van vrundschap met Aelianus[11] oordeele ick met uE.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
4 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
5 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
7 Ontbreekt.
8 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
9 Vgl. nos. 4160, 4183, 4191, 4198.
10 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.

D'articlen van de vrede van Schotlant[1] had ick gesien. Dancke uE. des niet te minder van de sorge in 't communiceren.

De bitterheden tusschen de stadt van Groningen ende d'Ommelanden sijn mij genoech bekent. Hadde wel gehoopt dat den tijdt ende interventie van moderate personen sulcx soude hebben gesloten.

UE. gelieve te weten, dat d'heer Spierinck dicmael advysen crijght van Parijs van monsieur Ebstein[2] alsoock van den advocat Parent[3], bij denwelcke den soon van Blon[4] is woonende, welcke soon mede aen sijn vader schrijft, dat hij hier hoort.

De heer Muller[5] sal haest door Hollant passeren. 't En sal niet quaed sijn, dat hij van het gepasseerde werde onderrecht. Het staet te bedencken, off Aelianus wetende, dat ick uit Swede niet al te wel en werd getracteert ende vresende, dat ick mij hier soude mogen wel stellen, een middel gesocht heeft om dat te beletten ende dat de Fransoisen insgelijcx mij soecken quaelijck te stellen met Engellant.

Den coninc[6] is bij St Quintin, het leger van monsieur de Milleray[7] bij Hesdin, dat van den marescal de Chastillon[8] bij Mouson. Men spreect alsnoch van de belegering van Thionvil(le) ofte van Mommedy. Ick en sie daertoe noch geen groote apparentie.

Salze is bij den prins van Condé[9] gesommeert geweest. Den gouverneur[10] heeft geantwoordt met rodomontade. 't Leger van de Spaignaerden is seer naebij het Fransche ende men vreest dat deselve Spaignaerden eenige van de Fransche retrenchementen souden mogen forceren.

Den hertogh van Wimar[11] werdt geseit te sijn te Mont-Benoict, niet heel wel te passe. Wij en hooren noch niet, dat van dien hoeck iet geschiet.

Den hertogh van Lottringen[12] is in 't graefschap van Bourgogne gecomen ende was verwachtende eenigh renfort van 's keisers[13] volck uit Thüringen. Don Melo[14], die 't oorlogh in die quartieren meende te voeren, is noch in Italië, wachtende nae volck uit Spaignië, Naples, Swaben ende Tirol ende hoopende voor sijn vertreck te sien het overgaen van Casal, alwaer gebreck is van sout, 't garnisoen niet clein, tweeduisent te voet, vierhondert paerden ende eenige soldaten uit het Montferrat.

Men noemt veel cleine plaetsen, die de Spaignaerden daerontrent hebben becomen: Meghia, Onea, Garescio, Lavau du Tanner, Ceva.

1 De pacificatie van Berwick; zie no. 4218, p. 475 n. 1.
2 Johan Epstein.
3 Niet nader geïdentificeerd.
4 Cornelis le Blon, zoon van de edelsmid en graveur Michel le Blon (1587-1656); zie no. 4398, p. 760 n. 3.
5 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé. Op 11 juli had hij de overgave geëist.
10 Miguel Lorenzo Bravo.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 Ferdinand III.
14 Francisco de Mello.

Den coninc van Spaignië[1] heeft den hertogh van Olivares[2] opentlijck bedanckt als door sijne vigilantie oorsaeck sijnde van het behouden van Fontarabië ende onder veele andere teickenen van eer gewilt, dat des hertogs naecomelingen hertogen van S.t Lucar alle jaer van de coningen van Spaigniën eeuwelijck sullen ontfangen een goude cop ende staen over den doop altijd van den oudste soon van Spaignië.

De Fransoisen doen ter zee gantsch niet. Nizza blijft in den selven staet.

Ick en sie noch geen apparentie, dat Jan de Waert[3] ende Enchefort[4] sullen gaen nae sijne Fürst. Genade[5] ende oversulcx oock niet tot verlossing van den heer marescal Horn[6].

De paix van Schotlant schijnt een nieuwe kinck gecregen te hebben, doordien den marquys Hamilton[7], daer gesonden bij den coninck[8] om possessie te nemen van 't casteel van Edemburg volgens de articulen, bij de magistraten van de stadt is te bewaeren gegeven aen eenige soldaten, soo sij seggen om hem van de furie van de gemeente te bewaeren, soo andere meenen om aen hem een pant te hebben van de naecoming van de paix. Soo de paix vast gaet, sullen wij haest sien, wat cours den coninc van Groot-Bretaigne sal nemen met Spaegnië ofte voor het huis van den Pals.

De bisschoppen van Wurtsburg ende Bamberg[9] doen eenige lichtingen ende den hertogh van Beieren[10] haelt bijeen wat hem mogelijck is. 't Schijnt sij in vrese sijn, dat de Sweedsche trouppen, die in Eischvelt sijn, haer mochten vougen met hertogh Bernhard. Wij sullen haest verstaen, wat ordre d'heer Muller op die materie sal medebrengen.

In de bijeencomste van churfürsten ende fürsten, die te Francford sal sijn[11], werdt gesegt, dat men wil proponeren middelen van paix, aen den coninc van Vrancrijck eenige steden van Lottringen te laeten, aen Sweden Pomeren, 't eersbisdom van Magdenburg in recompense van Pomeren aen Brandenburg, andere bisdommen aen Saxen, Lünenburg etc. Mij dunct niet, dat iet sonderling daer gewrocht sal werden, ende den keiser sent derrewaert om alle desseings te breecken.

Men seit Piccolomini[12] al sijn generalissime van alle des keisers trouppen hebbende groote reputatie becomen te Nordlingen, bij S.t Omer ende bij Thionville.

Des paus' nonces[13] arbeiden hier seer om een vrede te brouwen t'haerer voordeel.

1 Philips IV.
2 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
3 Johan van Werth.
4 Adriaen von Enkefort.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Gustav Karlsson Horn.
7 James, derde markies van Hamilton.
8 Karel I van Engeland.
9 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg en Bamberg; zie verder no. 4218, p. 477 n. 1.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 Gehouden op 20 juni 1639.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Giorgio Bolognetti en Ranuccio Scotti.

Bij de Grisons schijnt de saecke te willen comen tot een inlandsch oorlogh ofte de Spaensche partij meester te sullen werden. De differentiale poincten gesonden aen de gemeenten om in deliberatie gelegt te werden, sijn meest desen: dat de Spaignaerden willen, dat de Grisons geene alliantie en sullen maecken sonder Spaignië ende 't huis van Oostenrijck te excipieren, dat de alliantiën bij de Grisons met de Fransoisen gemaect geen cracht sullen hebben, soo wanneer tusschen Spaignië ende Vrancrijck oorlogh sal sijn als nu; dat den pas door de Valteline niemant en sal toegelaeten werden dan met bewilliging van Spaignië; dat die van de religie in de Valteline niet langer en sullen mogen sijn dan drie maenden in 't jaer sonder ander exercitie als de H. Schrift te mogen lesen in haere huisen. Voorts eenige andere poincten om de jurisdictie over de Valteline te quitteren, nemende daervoor gelt van Spaignië oft deselve soo te gebruicken als de Switsers doen in de bailiagen, die sij hebben op de grentsen van Italië aen d'andere zijde van de bergen. De predicanten predicken tegen dit alles, maer de principalen uit giericheit ofte uit vrese ofte uit mistrouwen tegen Vrancrijck accommoderen haer ende letten soo op 't hertogdom van Milan als op 't lant van Tirol, 'twelck sij beiden van doen hebben.

Tot Parijs, den 23 Iuly 1639.

Den coninck is gegaen nae Reims. Den hertogh van Longueville[1] heeft Bennes becomen. Wat van Salza wesen sal, is onseecker. De Fransoisen sijn daer met weinigh gelt, weinich vivres, den prins ende Schomberg[2] oneensch, den vijant met dertichduisent man daerontrent. 't Volck van den hertogh van Lotteringen heeft St Avaux becomen door entreprise. Monsieur du Halier[3] neemt allencskens weder de casteelen, die Piccolomini in 't Messin becomen had. De opinie van Thionville ofte Mommedy werdt geconfirmeert omdat veel geschuts ende andere oorlogsgereedschap gaet nae die quartieren. Piccolomini hout sich met 18000 man tusschen Arras ende Camerick, wachtende wat de Fransoisen sullen beginnen.

Adres (boven aan de brief): Aen Mijn Heer Mijn Heer den raedsheer Reigersberg.

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 23 Iuly 1639 uyt Paris.

4223. 1639 juli 25. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Je voy par la vostre du 20 finissant[5] que les grand apprests de guerre en France ne correspondent aux effets qu'on s'estoit promis d'iceux de façon qu'il n'y a que la Suède qui agisse puissamment, et nous sommes en doute ne plurium

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Charles de Schomberg, hertog van Halluin.
3 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Ontbreekt.

aequatum imperium in exercitu Vinariensi gaste les plus gran progrez auprez du Rhin, car i'enten qu'entre les colonels Rosa[1] et Erlach[2] il y a de la jalousie, et d'autres officiers ayants des femmes cattoliques, donneront à cognoistre leur[s] foiblesses aux ennemys.

Ce qui se passe par deçà vous le verrez par cy-joinct paquet, estant marry qu'on ne veille secourir nos Grisons, ou i'ay envoyé ma femme[3] aux bains et n'attend que la perfection de mon change pour m'en servir aussy, en ayant gran besoing. C'est chose bien estrange que la résolution ne vient pas de Suède à monsieur Heuf[4] et que ces espérances qu'on me donne vont si à la longue. Dieu me veille envoyer une fois du bon heur et vous en donner autant, car je suis véritablement, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur
Marini.

De Zurig, ce 25 de Juillet l'an 1639.

Je trouve bon de reccomander aussy mes affaires à monsieur Salvius[5].

In dorso schreef Grotius: 25 Iuly 1639 Marin.

4224. 1639 juli 26. Van D. de Groot[6].

Monsieur,

La vostre du XII Juillet[7] m'a esté rendue dimanche passé et vous remercie de ce que vous prenniez tant de peine pour moy. Je me suis estonné d'y veoir que ma mere est en Hollande, d'aultant que je n'avoy encor rien entendu de son départ de Paris.

Je suis fasché que mon frère[8] vous donne subjet de vous plaindre de luy. C'est une chose estrange, qu'il se tienne si long temps à Lyon. Je parlay avanthyer à un gentilhomme qui en estoit party il y avoit huict jours, qui me disoit avoir esté logé avec luy et qu'il luy avoit parlé comme s'il vouloit aller trouver l'armée de Picardie, sans aller à Paris. Je n'en puis pas comprendre la cause.

La prise de Hesdin a donné à monsieur le grand Maistre[9] ce qu'on avoit déjà jugé il y a longtemps. L'on trouve estrange que Son Altesse le prince d'Orange[10] ne se

1 Rheinhold von Rosen.
2 Johann Ludwig von Erlach.
3 Allessandra Paravicini Capelli.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Johan Adler Salvius.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.
7 Ontbreekt.
8 Cornelis de Groot.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, grootmeester van de artillerie, maarschalk van Frankrijk.
10 Frederik Hendrik.

remue non plus qu'elle fait, et vouloit-on dire icy que le roy[11] auroit mis le siège devant Sainct Omer. Mais cette nouvelle nous est un petit suspecte, veu la

11 Lodewijk XIII van Frankrijk.

saison de l'année, qui est déjà trop avancée pour commencer un oeuvre de telle conséquence.

L'on nous asseure que les parties du général Banier[1] viennent jusques dans la Franconie et qu'elles ont déjà esté prez de Wirtzburg.

Depuis la mort de nostre bon Maistre[2] les quatre chefs[3] ne se sont pas encor bougé d'autour de Brisac. Mais le bruict court comme s'ils vouloyent marcher en deux ou trois jours.

Jamais on n'entendit parler de tant de voleries; je dis que cella va jusqu'à voler les chevaux de feu son Altesse, et comme ne se contantans pas de cela, ils ne manquent point d'assassiner le monde. La licence est trop grande et n'est plus endurable, si l'on n'y met ordre bientost.

Je suis venu icy à Basle pour me faire habiller de dueil et partiray demain pour Neuburg et delà à Brisac, d'où je vous adviseray tout ce qui se passera de remarquable, et attendray de vos nouvelles avec grand impatience, demeurant

Monsieur
Vostre très obéyssant fils
D. de Groot.

A Basle le 16/26 Juillet 1639.

S'il vous plaist d'addresser mes lettres à Mr Kintweijler[4], maistre de postes icy; elles seront aussy bien et mieux qu'à Ringler[5].

Je vous prie d'envoyer ce petit pacquet en Hollande.

Adres: A Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Suède, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Iuly 1639, D. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 9 Augusti Forme du serment[6]; de Electore[7]; Rellinguer[8]; Stella[9].

4225. 1639 juli 27. Van C. Sarravius[10].

Magni illius Pauli Veneti[11] aliquot epistolas nactus, vir illustrissime, rem tibi non ingratam facturum me existimavi, si eas tibi legendas offerem. Scriptae

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
4 Johann Kindweiler.
5 Christoph Ringler; zie no. 4212, p. 470 n. 2.
6 Vermoedelijk slaat dit op de eed van trouw, afgelegd door het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Johann Ulrich von Rehlingen, raad en kanselier van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johannes Tilmannus, bijgenaamd Stella, vertrouweling van Richelieu.
10 Gedrukt *Sarravii Epist.*, p. 14. Beantw. d. no. 4226. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs; zie no. 3909, p. 3 n. 2.
11 Fra Paolo Sarpi, Venetiaans staatstheoloog en geschiedschrijver.

sunt ad nostrum Philippum Mornayum[1], utriusque palladis, ut nosti, studiosum. Videbis his auctoribus primum foedus initum inter Batavos tuos et Adriatici pelagi regnatores. Se quanto zelo reparationis divinae domus uterque flagrabat? Num admota manu invocabunt Dominum? Perficiat tandem opus suum ὁ πατὴρ τῶν ἐλεῶν.

Interpellat iterum Peyraredus[2]; Statiumque, sed iam totum, ad partes vocat.

Vale, vir illustrissime mihique plurimis nominibus colendissime.

Lutet. Paris., XXVII Iul. MDCXXXIX.

4226. 1639 juli 27. Aan C. Sarravius[3].

Vir nobilissime et amplissime,

Remitto exempla literarum Pauli Veneti[4] ad Mornaeum[5], virum magnum, sed qui parti suae neutra pallade profuit.

In epistola tertia pro ‘facesset’ repone ‘faceret’ et illud ‘professione’ oppone ei, quod praecessit ‘affectu’, ut utrumque regatur a voce ‘propensum’. ‘Non faceret’, id est, ‘non mitteret’.

De Peiraredii[6] notis dico quod nuper[7], conveniunt quaedam cum iis, quae ego margini adscripseram. Sunt et alia valde bona; quaedam interprete non mutatore egentia, quod facile, si huc veniat, me ipsi demonstraturum confido.

Vale, vir amplissime.

Tuus tuo merito

H. Grotius.

Lutetiae, 27 Iulii 1639.

4227. 1639 juli 28. Van Ch. Marini[8].

Monsieur,

1 Philippe de Mornay, seigneur du Plessis-Marly (1549-1623), Frans Hugenotenleider.
2 Jean de Peyrarède, Frans filoloog.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 547. Antw. op no. 4225. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs; zie no. 3909, p. 3 n. 2.
4 Fra Paolo Sarpi, Venetiaans staatstheoloog en geschiedschrijver.
5 Philippe de Mornay, seigneur du Plessis-Marly, Frans Hugenotenleider.
6 Jean de Peyrarède, Frans filoloog.
7 No. 4175.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. De datering van Marini op 18 juli berust kennelijk op een vergissing. Zijn brief van 21 juli refereert aan Grotius' schrijven van 5 juli, de onderhavige aan Grotius' brief van de 12de. Bovendien spreekt Marini in de door hem op 18 juli gedateerde brief reeds over de dood van Bernhard van Saksen-Weimar, die juist op 18 juli overleed. Marini kan deze gebeurtenis moeilijk nog diezelfde dag vernomen hebben. Ook blijkt uit zijn brief van de 21ste, dat Marini Bernhard inderdaad nog in leven waande. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

J'ay receu la vostre du 12 courrant[9] et attribue à vos bons offices que monsieur Heuf[10] m'ait assisté de deux cent dalers que i'employeray pour la

9 Ontbreekt.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

conservation de la santé qui après la bonne conscience est la plus précieuse chose du monde, en attendant que le reste vienne.

Quant aux nouvelles vous sçaurez desià la mort de nostre gran duc de Veymar[1], qui nous certes contriste merveilleusement, mais ce qui nous soulage un peu c'est l'espérance qu'on a fort bonne de son successeur[2] et de la concorde de toute l'armée, qui estant appuyée de la France passera le Rhin.

Le gran Turc[3] a résolu la guerre contre les Vénétiens qui en sont bien en peine et quelques-uns escrivent que[4] son armée navale a fait descente dans l'Isle de Tino, qui appartient à eux. Aluisi Georgi[5] est déclaré général de la mer et fait un des continuelles levées à Venise pour se tenir pressé à la défensive. L'on m'escrit que le gran seigneur ayt juré par Mahumet ceste guerre, voulant subjuger toutes ces isles qui sont dans la mer Méditerranée. Reliqua docebunt (?) hic inclusa[6].

Nos Grisons sont sur le point de se choquer avec la faction d'Espagne. Les ministres d'icelle ne voulans rien démordre de leur propositions iniques, et nos Suisses pour se maintenir dans leur lacheté se monstrans froids à secourir les bons amis voudroyent que le France fust tout sans prendre le passage par les terres des protestans pour n'offencer leur papistes. Ce qui en sera ie vous sçaurez bientost dire et attend auiourd'huy le messager de Coire.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Vostre serviteur

Marini.

De Zurig, ce 18 de Juillet 1639.

P.S. Ie voy que la faction d'Espagne est encor bien puissante ès Grisons, car les amys que i'ay par delà me desconseillent d'y entrer conforme que i'avois désiré pour y user des bains et des eaux aigres. Il faut que ie cerche un autre bain au voisinage. Le peuple Grison est enragé contre les chefs qui flattent l'Espagnol et rien ne luy manque qu'un secours de dehors pour y allumer la guerre.

In dorso schreef Grotius: 18 Iuly Marini 1639.

4228. 1639 juli 30. Aan L. Camerarius[7].

Illustrissime domine,

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Uiteindelijk kwam het leger onder bevel van Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 In de tekst wordt ‘que’ abusievelijk herhaald.
5 Luigi Zorzi († 1642).
6 Ontbreekt.
7 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 189. Gedrukt *Epist.*, p. 549; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330. 4°. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Epistola quidem Excellentiae vestrae data 18 Iulii[8] solitae prudentiae temperamento spes metusque complectitur. At nos eo fulmine tacti sumus, ut metuere

8 Ontbreekt. De copie te Uppsala heeft als datum ‘15’. Het woord ‘data’ is aangevuld naar de copie.

non vacet, dejecti autem moerore animi vix ad spem se erigere audeant. Decus et ultima spes Germaniae, dux Bernhardus[1], in maximarum rerum molitione, cum jam pontem[2] injecisset Rheno ad Nieuburgum, cum Hohentwilum ab hoste circumsessum pararet periculo eximere, deinde opponere se Bavaricis copiis et ad novas libertatis spes erigere Germaniam, ereptus est nobis, ita subito, ut plus quatriduo non aegrotaverit. Licebit Suedi, Galli et siquid in Germania restat Germanico dignum nomine inter infelicissimos numeret[3] diem 8/18 Iulii tanti principis morte infamem. Nieuburgum, sicut victoriarum ejus aeterna ostendet monumenta, ita morte ipsius funestum erit ad posteros nomen monebitque eos nihil fidere rebus humanis.

Quanto in periculo sit destitutus a duce exercitus et urbes, vetera exempla nos docent. Discordias tamen, ita spero, dispellet imminens hostis jugulo. Nam et Glenius[4] ad Tubingam habere dicitur VIII millia Bavarici militis, exspectare IV alia, et venire cis Alpes alio cum exercitu Melo[5].

Helvetii regem Galliae[6] orant, ut comitatum Burgundiae, gravissimorum periculorum Gallis causam, patiatur extra bellum esse, rogatu haud dubie Hispani, non quod impetraturos se confidant; sed vel ex hoc apparet, quam ventis factionum agitentur illi non minus quam Rhaeti.

Salzam cepit princeps Condaeus[7] 19 Iulii et quidem impetu, cum quatuor cuniculis facta in muris[8] ruina fecisset aditum. Praefectus[9], qui oppidum dedere recusaverat, ideo quod in conspectu esset Hispanorum exercitus, pedites ad IX millia, equitum millia duo, ducentis intra oppidum in ipsa irruptione suorum interfectis arcem, in quam cum octingentis confugerat, dedidit nihil praeter vitam pactus. Captivi itaque abducti sunt et ipse et, qui cum eo erant, milites in urbes[10] Languedociae. Nunc an proferre victoriam possit princeps Condaeus oppositum habens eum, quem dixi, hostium exercitum, videbimus.

Castilionaeus[11] interim Luciam jam alterum cepit. Rex quid cum potissimo exercitu acturus sit, incertum est. Fert fama eum non optime fidentem duci Bulionio[12] iratum praeterea, quod Sedanum receptus sit his, quibus praesentia displicent, id moliri, ut[13] suae ibi opes quam aliorum potentiores sint. Comes autem Suessionensis[14] quod agebatur praemetuens ex vicinis agris duo hominum millia ad tutandam urbem vocasse dicitur.

In Italia mors Leganesii[15] videbimus, ecquam cursui Hispanicarum rerum

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘partem’.
3 De copie te Uppsala geeft ‘numerat’.
4 Gottfried Huyn, graaf van Geleen († 1657).
5 Francisco de Mello.
6 Lodewijk XIII.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘maris’.
9 Miguel Lorenzo Bravo.
10 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘urbem’.
11 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
12 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
13 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘et’.
14 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
15 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés. Hij stierf eerst in 1655. Vgl. no. 4237.

allatura sit moram, praesertim cum Galli aggrediantur Astam Novam, ut viam ad Casale reperiant, et cardinalis Valetta[1] post adventum Longavillani[2], ne per duos duces distrahantur consilia, missionem orat Romae, ut creditur, versam domus suae fortunam deploraturus.

Classem regis quae in Oceano est, persequuntur tempestates ad suam usque oram, ita ut fracta sit navis una, reginae nomine, ad Morbianum, alterius vero malus.

Imperatoris[3] felicitas domestico luctu temperatur amisso nunc et altero filiorum[4], Maximiliano nomine.

Qui Hohentwilam circumsident hostes ad quinque millia esse creduntur. Contra eos, Glenium, Melonem, creduntur in exercitu qui ducis Vinariensis fuit, et iis, quos habet Guebrianus[5], esse sex equitum millia, peditum prope tantundem. Magna vis belli in Bannerium[6] incumbet[7].

Turcae[8] adhuc bellum in Persas sane validos manet. Neque tamen desinit Venetis minari.

Ex Transilvania nihil mihi lucet nec qui Hassiae res agunt[9] quicquam mihi boni hic pollicentur. Novum vero commentum: exercitum habere qui nihil aliud quam tributis emungat[10] populos.

In implenda Scotica pace tricae necti dicuntur: tum vero Leslaeum[11] audimus ad regis[12] conspectum non fuisse admissum. Comitem Licestrium[13] adhuc exspectamus. Utilis esset ejus hic adventus ad auferendas si quae inter Galliam et Britanniam natae sunt simultates; praeterea ad parandam libertatem Roberto principi[14]. Sed et domi ad pacem solidandam conferre multum potest plenus aequitatis animus, regi fidus, Scotis non infensus.

A conventu Francofurtiensi, cujus repertor ac dux Magontiacensis[15], nihil boni sperare audeo et credibile est tam forti hoste quam fuit dux Bernhardus liberatum imperatorem minus etiam quam antehac de pace cogitaturum, quan-

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Ferdinand III.
4 *Gazette de France*, no. 101, dd. 30 juli 1639: 'De Vienne, le 7 Iuillet 1639. Le Prince Maximilian Thomas, troisiesme & dernier fils du Roy de Hongrie est ici mort huit jours apres son frere, & ont esté tous deux le 2e de ce mois déposez aux Capucins dans le sepulchre du défunt Empereur Mathias'. Het betreft hier Philipp August (1637-1639), gestorven op 22 juni, en Maximilian Thomas (1638-1639), gestorven op 29 juni.
5 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 De copie te Uppsala geeft 'incumbit'.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 O.a. Winand von Polhelm.
10 De copie te Uppsala heeft: 'emungit'.
11 Alexander Leslie, graaf van Leven.
12 Karel I van Engeland.
13 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
14 Ruprecht van de Palts. Hij was op 17 oktober 1638 door de keizerlijken gevangen genomen.
15 Anselm Casimir Wamboldt von Umstadt, keurvorst van Mainz. Het 'A' aan het begin van de zin is in de copie te Uppsala abusievelijk: 'At'.

quam extraordinarii pontificis[1] nuntii tam hic[2] quam Viennae[3] in arcano conditiones proponunt, quas non ex usu esse protestantium facilis de istis hominibus conjectura est. Praeter pontificem et Mutinensis[4] et Ethruscus[5] ad bellum in Germania conferunt religionis nomine incitati. Sed aliter belli hujus fabula in Italia, aliter in Germania inscribitur, ut ille qui

jactat
Equiti sedere lectoque se stare[6].

Vidi ego pridem, Hamburgi cum essem, relationem Italico sermone scriptam a Caraffa[7] eo, qui ab[8] anno hujus saeculi 21 ad 28, ni fallor, pontificis nuntius in Germania fuit. An inde sumpta sint quae latine in Italia sunt edita, facile cognovero. Sed memini in ea relatione multa fuisse, quae Saxoni[9] patefacere possint, quo evasura sint, quae sequitur, consilia. Laudo autem Excellentiae vestrae prudentiam, quod librum[10], quo a pluribus legeretur, nudum sine contradictione prodire voluerit. Quaedam ostendi magis opus habent quam refutari. Aegre hic excusant Batavi, quod nihil aliud quam hostem spectant et ab hoste spectantur. Pacem veram atque mansuram det Deus orbi christiano idemque Excellentiam vestram et omnes ei caros tueatur atque ornet.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 30 Iulij 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. 7 Aug. St. n. 1639.

4229. 1639 juli 30. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

1 Urbanus VIII.
2 Ranuccio Scotti.
3 Gasparo Mattei (1587-1650).
4 Francesco d'Este, hertog van Modena (1610-1658).
5 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane (1610-1670).
6 Martialis *Epigr.* V, 14, 10-11.
7 Carlo Carafa († 1644).
8 In de copie te Uppsala ontbreekt het woord ‘ab’.
9 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
10 *Caroli Carafa Episcopi Aversani Commentaria De Germania Sacra Restavrata, sub Summis PP. Gregorio XV, & S.D.M. Vrbano VIII. Regnante Aug. & Piiss.mo Imp. Ferdinando Secvndo.* Coloniæ Agrippinæ, Apud Cornelivm ab Egmond, MDCXXXIX.
11 Copie Kopenhagen, Kgl. Bibl. coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4o met enige kleine verschillen. Gedrukt *Epist.*, p. 548; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 628.

Gravem luctum haec fert epistola e fortissimi ducis Bernhardi[12] morte, quem prope unum principis dignum nomine habebat Germania. Neuburgi clarissimam factis vitam finiit, 18 Julii, cum ultra quatriduum non aegrotasset. Febris ardens ambiguas reliquit judicationes aut pestilentiae, quae illis locis non abest,

12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

aut veneni, cujus suspicionem vix vitare possunt potentum exitus. Eam auget, quod penes caesarianos pridem rumor et spes fuit eum non diu victurum.

Est autem nobis hoc tristior hic casus, quod ereptus est nobis in ipso tentamine rerum, quas pridem optabamus. Ponte enim e navibus ad Neuburgum perfecto parabat obsidioni eximere Hohentwilam, deinde ea per Germaniam aggredi, quae a Bannerio[1] partem hostium distraherent, Bavaricum militem dissiparent et ecquid in Germania restaret animatum ad spem libertatis experirentur. Nunc non omnia tantum ista corruerunt, sed et horribilis nos metus subit cogitantes exercitum sine duce, urbes sine domino et ante oculos omnia illa in exiguo principatu, quae in magno imperio quondam apparuere, cum domitor Asiae Alexander sine certo haerede est mortuus[2]. Nam et hic sine haerede decessisse dici potest, cujus haeredes apud hostes sunt, suspecti Suedis, quorum multi sunt in isto exercitu, suspecti Gallis et vicinis et pecuniae praebitoribus.

Accedit dolor alius, quod mareschalli Hornii[3] videtur prorogari captivitas eo rebus humanis exempto, qui solus Waertium[4] reposcere poterat.

Anxium me habet et quale posthac sacramentum dicturi sint milites. Sed eam curam Mochelio[5], qui tanto est propior, relinquo.

Venio ad alia, vel in hoc, ut nonnihil ab hoc moerore requiescat animus. Salza quatuor muris lapideis totidemque turribus, extra vero perexiguis operibus munitum oppidum per dies plus quinquaginta resistere Gallicis armis, quae a regii sanguinis principe[6] gubernabantur, potuit. Capta est impetu die 19 Julii, cum per cuniculos quatuor satis felices patuisset aditus et interpellatus praefectus[7] deditionem oppidi, ideo quod in conspectu essent auxilia, ferociter recusasset. Itaque caedes irrupto oppido facta est: praefectus et octingenti, qui supererant, milites, in arcem, quae in media urbe est, refugi vitam precibus impetravere; captivi autem facti Tolosae et aliis Languedociae urbibus custodiuntur. Machinae in oppido capto repertae XXV, alimentorum, globorum, pulveris bellici bona copia. Hostilis prope Perpinianum exercitus novem millia peditum habet, equitum duo, satis magnum impedimentum, ne progredi princeps Condaeus possit.

Classis regiae, quae in Oceano est, navis una reginae[8] dicta nomine ad Portum Morbiani fracta est, alteri fractus malus.

At Castilionaeus[9] Luciam jam alterum cepit. Videtur rex[10], qui in illis est locis, id agere, ut Sedanum, quod in tutela est Galliae, suae faciat potestatis duci Bulionio[11] urbis principi parum fidens, quod ipsum uxor[12] Hispanicis partibus apertius quam ut ignorari queat favens regere credatur, praeterea ferens graviter

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Toen Alexander de Grote in 323 zonder duidelijke opvolger stierf viel zijn rijk ten prooi aan de strijd der diadochen.
3 Gustav Karlsson Horn.
4 Johan van Werth.
5 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds agent te Benfeld.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Miguel Lorenzo Bravo.
8 Vgl. no. 4228, p. 490.
9 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
12 Eleonora van den Bergh.

receptum ibi esse his, quibus praesentes Galliae res displicent, qualis comes Suessionensis[1] et Remensis archiepiscopus[2]. Sed metuens id comes ex proximo agro duo ferme millia in urbem advocavit.

Obiit in Italia marchio Leganesius[3]; cardinalis autem Valetta[4] post Longavillani[5] adventum veniam orat videturque Romam secessurus.

Princeps Thomas[6] cepit Cunaeum, Cevam, Savillanum, Fossanum, Mondevium. Galli post captum Bernesium cum XII peditum, VI equitum millibus, Astam Novam assident.

Imperatoris[7] gaudium ob mortem ducis Bernhardi reprimetur domestico luctu. Post Philippi enim filii mortem, amisit et alterum Maximilianum.

Bavaricae sub Glenio[8] copiae ad octo sunt millia, quatuor alia millia dicuntur ab illis exspectari, praeterea Melo[9] cum novo exercitu ex Neapolitanis, Siculis, Helvetiis, transire Alpes. Ea tempestas hoc periculosior, quod in navem gubernatore viduam incumbet.

Helvetiorum legati[10] comitatum Burgundiae eximere bello conantur. Pontificis[11] vero extraordinarius nuntius[12] pacis conditiones regi proponit irrito, ut reor, labore et hic et illi.

Helvetii et Rhaeti suis factionibus involuti manent videnturque eorum praevaliturae partes, quibus belli fortuna aspiraverit.

Dolet regi et cardinali[13], quod princeps Arausionensis[14] in extrema Flandriae ora tam diu desidet otiosus satisque habet incerto metu hostem distinguere.

Tum vero et Hessi suas res agunt, corrumpunt publicas. Vereor, ne brevi in unum Bannerium tota vis belli se conglobet. Sed Deus, qui improviso nos vulnere percussit, idem et improvisa adferre poterit remedia, cujus paternae tutelae, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam commendo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Julii 1639.

Exercitus ducis Vinariensis et Guebriani[15] habere creditur sex equitum, quinque peditum millia. Hohentwilam qui circumsident hostes putantur esse V millia. Rex apud Virodunos est, ire Metim creditur, ut in ea urbe reliquias tollat factionis. Castilionaei exercitus XV millium esse dicitur; plures ad eum mittuntur cohortes. Hesdinum munitur magis. At Mileraei per morbum discessuri vices

1 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
2 Henri II de Lorraine, later hertog van Guise.
3 Diego Mexía Felipez Guzmán, markies van Leganés. Hij stierf eerst in 1655.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
7 Ferdinand III. Op 22 juni en 29 juni stierven resp. zijn zoontjes Philipp August en Maximilian Thomas.
8 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
9 Francisco de Mello.
10 O.a. Johann Heinrich Elmer.
11 Urbanus VIII.
12 Ranuccio Scotti.
13 Richelieu.
14 Frederik Hendrik.
15 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.

interim implere dux Incolismensis[1] recusat. In Condaei principis exercitu deest pecunia.

Archiepiscopus Burdegalensis[2] cum classe Baronam aant. iturus est.

Prandium regina[3] nuntio[4] dedit, quod stetit VI millibus florenorum.

In Normannia leves quidam sunt ob tributa motus, nihil levamenti in publicum, coeptantibus autem perniciem allaturi[5].

Archiepiscopus Remensis gratias regis quaerit et videtur sua consilia e comite Suessionensi segregaturus. Dux Carolus[6] capto Avausio in comitatum pergit.

Publicani Lugduni hanc in urbem venientes in itinere plurima pericula adiere.

Mitto indicem fasciarum, quibus delphinum[7] donat pontifex. Putatur rex daturus imperium in milites Vinarienses comiti Nassavio[8], qui ibi est, de urbe autem Brisaco acturus cum Erlachio[9]. Eorum locorum, quae in comitatu Burgundiae ceperat dux Vinariensis, Pontarlerium quidem et Hippolyti oppidum incensa sunt; Iouxiam, Nazaretum, Francimontium bonis praesidiis tenentur.

Piccolominius[10] cum exercitu peditum octies mille, quater mille equitum inter Duacum est et Bouchainium. Rex in Lotharingiam aut Metim it.

Fert fama Gallos potitos Villa Franca Sabaudiae et sexcentos ejus gentis in Nicaeam introductos. De repetendo etiam Fontarabiae obsidio sermones sunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4230. 1639 juli 30. Aan G. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Literas Sublimitatis tuae scriptas 28 Maii[12] modo accepi.

Quibuscunque in rebus illustrissimo D. baroni Oxenstiernae[13], qui hic est, gratum facere potui aut utile, non claudicavit mea opera. Sed id omne nihil est, prae eo, quod aut summae ejus et quales maximas optet in filio pater, virtutes merentur aut quod illustrissimae domui, unde natus est, debeo. Bene constat ei temporis ratio in

1 Charles de Valois, hertog van Angoulême (1573-1650).
2 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Federico Sforza, vice-legaat te Avignon.
5 Het betreft hier het begin van de opstand van de 'Nu-pieds'.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 De toekomstige Lodewijk XIV; voor een beschrijving van de geschenken zie men de *Gazette de France*, no. 100 dd. 28 juli 1639.
8 Wilhelm Otto von Nassau.
9 Johann Ludwig von Erlach.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 548. Gabriel Gustavsson Oxenstierna (1587-1640) was de broer van de rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Ontbreekt.
13 Gabriel Oxenstierna († 1647), zoon van Gabriel (zie n. 11).

addiscendis, quae animum ornant aut corpus vegetant, et qui datus est ei comes[14] bene implet impositas sibi partes.

14 Israël Forthelius; zie de nos. 4304 en 4394. Hij werd de stamvader van het adellijke geslacht Lagerfelt en liet zich later Israël Lagerfelt noemen.

De itinere Italico cogitavi et consului locorum ac temporum gnaros. Video terra eo iri non posse, quod omnia insessa sint exercitibus. Navigatio a Massilia Genuam vulgo frequentatur nec quicquam habere periculi creditur. A religione quoque in Italia, Romae etiam, nihil metuendum silentii legem retinentibus ex multis amicis meis, qui inde redierunt, didici. Autumnus medius itineri optimus; quod ad eum restat temporis suasi, ut extra urbem hanc externorum concursu celebrem impendant non tam addiscendo quam excolendo poliendoque sermone Gallico, cujus usus per totum orbem christianum est maximus. Id autem nunc quam in reditu ex Italia fieri malim, quod duae linguae vicinae adeo, si sub idem tempus addiscantur, misceri ac proinde corrumpi solent.

Illud ea fide, quam regno Suediae debeo, asseverare audeo eam esse in illustrissimo domino Barone animi, quod primum est, probitatem, eum ingenii vigorem, eam ad hauriendas res scitu dignas diligentiam, ut plane non dubitem, quin inter primos futurus sit eorum, quorum curis incumbere patria et possit et debeat. Ego quicquid ad eum ornandum contribuere possim, quam exiguum sit, sentio, sed quantumcunque est, id ipsi semper erit expositissimum. Magnae felicitati ducam, si id sibi plane persuasum habeat tua Sublimitas.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam totamque domum sospitet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 30 Iulii 1639.

4231. 1639 juli 30. Aan J. van Reigersberch[1].

Optime Reigersbergi,

Beneficia grate qui aestimat, majora meretur. Ego quae tibi praestiti - et exigua sunt et beneficiorum nomine censenda non sunt -, cum et necessitudini nostrae propinquae adeo et summae parentis quondam tui in me benevolentiae exploratae que in rebus adversis fidei deberentur.

Haec igitur et parva et tuo jure tibi debita tanti cum facias, onus mihi injungis quaerendi, ecquid praestare possim amplius teque dignius.

De vitae genere suscipiendo quid suadeam tantis intervallis dissitus, oblitus eorum, in quibus vivis locorum atque hominum non satis video.

Iurisprudentia mihi semper placuit, sed ad eam te nunc accingi vereor, ne serum sit. In medicina non satis est pro vestra familia dignitatis. Theologia istis in locis perquam turbida est et ipsa functio hominum vitio minus honorata. Philosophia bonarumque artium studia multum in se habent inter secunda voluptatis, inter adversa solatii, quod experiundo didici. Caeterum ad rem augendam, ad parandas amicitias et affinitates minus haec valent. Restat militia, plena laborum, periculorum non vacans, tarda adferens compendia. Si tamen haec allubescit, videndum domi, ne an peregre jam sumi sit satius. Ubi aut hac de re aut si quid

1 Gedrukt *Epist.*, p. 547. Johan van Reigersberch (1613-1666) was de oudste zoon van Johan van Reigersberch († 1632), rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde.

succurrit melius tuam et amicorum sententiam intellexerim, promptissimo animo mea addam consilia.

Valete omnes nostri.

Tuus toto animo

H. Grotius.

Lutetiae, 30 Iulii 1639.

4232. 1639 juli 30. Aan N. van Reigersberch[1].

.... en velen rond uit zeiden aan hem[2] niet veel te zyn verloren. 't Geen toont, dat zy eenigen toeleg hebben.

Van de aanbiedingen van goede genegentheit tot my hier in Vrankryk heb ik niets anders, dan dat men my zoo door den Heer Heufd[3] als door anderen milddadigheit van wegen den Koning[4] heeft doen aanbieden. 't Zelve is my te meer verdacht, om dat ik uit Zweden versta, dat Schmalchius[5] niet alleen is buiten bediening, maar gehouden word in gevaar te zyn van zyn leven over genotene liberaalheit. Aan een van de Huisgenooten van myn Heer den Kardinaal[6] heb ik gezeid, alles te willen doen dat Vrankryk kan dienen, dat met de waarheit, met de eer, en met den dienst van Zweden zal overeenstemmen. Dat ik geen giften kan ontvangen &c.

4233. 1639 augustus 1. Van C. Cassius[7].

Salvum te, vir illustrissime, et incolumem nunc agere ex Vincentii Fabricii[8] epistola laetus intellexi. Ante menses, ni fallor, octo idem Fabricius Ultraiecto ad me mittebat literas tuas[9], quae a morbo debilem te, et languentem significabant. Faciebam tum temporis pro valetudine tua prospera apud Deum immortalem vota ardentissima et adhuc facio, ut is summus rerum arbiter diu te christiano orbi et omnibus bonis salvum, incolumem, et florentem superesse patiatur.

Nos hic gratia Dei recte valemus hoc unice exoptantes, ut spe, quam nobis facere videris, adimpleta venias tandem in has terras et de reducenda pace cum

1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 222; 226.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli overleden.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Lodewijk XIII.
5 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
6 Richelieu.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. Diedericks 30 P n. 1[aant.]. Antw. op no. 3758 (dl. IX); beantw. d. no. 4403. Christian Cassius (1609-1676) was raad van Johann von Holstein-Gottorf.
8 Over Vincent Fabricius zie men no. 3908, p. 1 n. 1.
9 Dl. IX no. 3758.

iis, quibus isthaec res est in manibus, serio cogites: ita clientulum tuum praesentia longe desideratissima beabis, quod te facturum iam es pollicitus.

Hac transiit heri Persarum regis[1] legatus[2] ad ducem Holsatiae Fridericum[3] cum insigni comitatu in aula ducis brevi excipiendus regio apparatu et porro splendide habendus. Fructum huius legationis docebunt aliquando, quae nos sequentur, tempora. Trahebat secum barbarus mulierem visu difficilem nec conspiciendam ulli, quam suo aere in itinere comparaverat; huic servandae tres eunuchi adhibebantur, egregium mehercule, satellitium.

Nunc finio, patrone incomparabilis, et rogo patere nobilissimum iuvenem, praesentium latorem[4], saepius frui aspectu tuo. Ego tibi, vir illustrissime, et omnibus tuis me totum offero mancipoque et morior

Grotiani nominis devotissimus cultor
C. Cassius.

Euthini, Kal. Aug. MDCXXXIX.

Onder aan de brief staat: Inscriptio erat Viro illustrissimo Hugoni Grotio Serenissimae Reginae et Coronae Sueciae legato apud Regem christianissimum Patrono meo incomparabili Lutetiam Parisiorum.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Nov.

4234. 1639 augustus 1. Van Willem de Groot[5].

Frater optime,

Mitto tibi indiculum tuorum, quae penes me nondum edita servantur poematum; rogo, ut et reliqua, quae inter tuas chartas latent, transmittas. Editionem poematum, quoniam tuo nomine fieri non vis aut certe tuam auctoritatem praebere detrectas, ego tibi morem geram et typographo, quod jussisti, indicari curabo. Caeterum pati non possum, ut et reliqua invideantur orbi, quare rogo permittas, ut, simulatque Vogelius[6] suam absolverit editionem, ἀνέκδοτα in unum conjiciantur fasciculum atque iisdem characteribus vulgentur.

Mors ducis Vinariensis[7] et publicis et privatis de causis male nos habet; rogo, quis jam sit status ejus exercitus, ex te intelligam.

Filium majorem[8] Parisios ad te venisse intelligo; spero ea secuturum consilia, quae tibi placeant, ut officio suo et expectationi nostrae satisfaciat.

1 Safī (Sam Mirza).
2 Zie no. 3922.
3 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorf.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4219.
6 De Leidse drukker-uitgever Hieronymus de Vogel. De tweede druk *Poemata* is van 1639; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
8 Cornelis de Groot.

Princeps[9] exercitum movet et quidem, ut ex paratu bellico conficimus, terrestrem expeditionem parat: Deus incepta bono publico secundet.

9 Frederik Hendrik.

Negotium praepositi[1] antea tibi commendatum, ut curae sit, etiam etiamque rogo; eget enim aeris quam maxime.

Raptim.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, Calendris Sextilibus 1639.

In margine staat: Graswinkelius[2] promittit mihi bonam operam in negotio Spiringiano[3], sed tamen non desunt male de successu ominari.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suede A Paris.

In dorso schreef Grotius: 1. Augusti 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 9 Aug.

4235. 1639 augustus 2. Van. J.A. Salvius[4].

Illustrissime domine legate,

Negocia, quae mihi cum exercitibus et re militari intercedunt, non permittunt, ut, quod desidero, toties Excellentiae vestrae scribam, quoties fasciculos suos accipimus; quod spero eam faventer interpretari. Non tamen intermittam, quoties aliquid digni occurrerit, prescribere.

Angit nos hodie appulsus de immatura ducis Vinariensis[5] morte nuncius, rei publicae evangelicae hoc tempore magnopore nocivus. Sed solabimur nos Dei dispositione cuncta, etiam quae nobis mala videntur, in bonum vertentis. Fortasse Deo placuit sublato prius rege nostro[6] sublato iam altero heroe monere non in principibus nec in filiis hominum, sed in se solo spem ponendam esse. Aufert is saepe magna ista nomina, ut data per minores victoria evidentius ostendat sibi soli exercituum Domino eam tribui debere. Is ut hactenus ita inposterum quoque faciet!

Sed etiam fortissimi viri domini Ramsiaei[7] mors iuxta nobis hodie confirmatur, non sine suspicione, apud Germanos hactenus insolentis, veneni. Utrique Deus beatam resurrectionem donet! Nec pepercit tamen idem malum domui Austriacae sublatis quoque intra octidui spacium duobus imperatoris filiis[8]. Et fama iam fert quamquam nondum certa ipsum et Saxoniae electorem[9] naturae debitum solvisse. Caeterum

1 Johan van Holtzem; zie no. 4124, p. 344.
2 Theodoricus (Dirck) Graswinckel.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. oorspr. Copie Leiden, UB., cod. L. 1003. Gedrukt *Hand. Maatsch. Nederl. Lett.* 1862, p. 126. Beantw. d. no. 4269. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
6 Gustav II Adolf, gesneuveld bij Lützen op 6 november 1632.
7 James Ramsay, voormalig gouverneur van Hanau, was gestorven op 29 juni 1639.
8 Philipp August en Maximilian Thomas; zie no. 4228, p. 490 n. 4.
9 Johann Georg I, keurvorst van Saksen (1585-1656).

quid nunc futurum sit de Brisacco et coniunctione landgravianarum copiarum cum Vinariensibus, anxie exportamus sperantes tamen

relictos in illius exercitu officiales strenuorum virorum, ut morienti duco promiserant, officia facturos, donec optatam pacem obtineamus.

Ultimae Banerii[1] literae erant de 20/30 Junii, in quibus hoc tantam scripsit cepisse se 7 Junii a Croatis 17 signa. Quid ab eo tempore in Bohemia actum sit, ignoramus viis omnibus intutis.

Copiae Pomeranicae Landsbergam tendunt nulla dum re peracta. Westphaliae Eichsfeldio inhaerent, ut se augeant, et Westphalia interim respiret.

Rex Daniae[2] tranquillus agit Gluckstadii. Quaesivit nuper in Suecia extremas pacis conditiones, sed rogatus est eam non differre ad tractatus universales. Neque enim in Suecia nota esse singulorum, quorum interest - interest autem fere totius evangelicae Europae - gravamina. Interim Brandenburgici duce quodam Hermanno Booth[3] lectis aliquot in Prussia et Curlandia copiis Livoniam initio huius mensis infestare ceperunt. Sed a praesidio Rigensi fortiter trans Dunam vicissim repulsi sunt. Si res a Brandenburgico[4] solo pendet, brevi evanescet. Sin Polonos quoque trahit, altioris momenti erit. Quidquid sit, a Vienna originem ducere fabricatoribus Curtio[5] et Arnimbio[6], nullum videtur dubium. Sed et isti malo remedium inveniemus, cum Deo, Cui Excellentiam vestram animitus commendo.

Excellentiae vestrae ad studia et officia paratissimus
J.A. Salvius mp.

Hamburgi, die 23 Julii stilo loci A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Aug. 1639.

4236. 1639 augustus 5. Van C. de Groot[7].

Monsieur,

Après un voyage assez peinible à cause du détour qu'il nous a falu prendre pour nous informer du lieu que l'armée avoit choisy pour son camp, nous nous treuvous icy depuis trois jours devant la ville d'Yvois dans le pais de Luxembourg, laquelle le roy[8] fait démolir afin qu'elle ne serve plus de retraicte à nos ennemis.

La mauvaise novelle de la mort du duc de Weymar[9] afflige beaucoup de personnes tant à cause de ses excellentes et héroïques vertus que par considération des affaires de l'Allemagne qui y a perdu le plus vaillants des princes et plus affectionné à la servir.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Christiaan IV.
3 Hermann Bothe.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 25. Eigenh. oorspr.
8 Lodewijk XIII.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.

Nous n'apprenons en ces endroicts que du mal, un certain bruict nous voulant faire croire que l'armée voulante, que le comte Saligny[10] commandoit, ayt esté

10 Niet geïdentificeerd.

défaicte et le débris se sauve dans Guise mais nous espérons que cette novelle sera treuvé aussy peu véritable que bonne.

Piccolommini[1] a traversé le Luxembourg où on dit qu'il a tiré des garnisons du pais 3000 hommes pour renforcer son armée, on ne sçait à quel dessein, s'il n'a envie de nous attaquer, ce qu'il pourra faire mal aisément, estant talonné de l'armée du grand maistre. Cependant il ne permet pas que nous dormions non plus que luy, nous donnant a chacque moment des alarmes.

On désire icy avec passion d'apprendre les desseins du prince d'Orange[2].
Monsieur,

Vostre très obéissant fils
Corneille de Groot.

Au Camp ce 5 d'Aoust 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Suède à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Augusti.
En in dorso: 5 Augusti 1639 Corn. de Groot.

4237. 1639 augustus 6. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Quas Excellentia vestra ad me dederat literas 25 Iulii[4], eae suo tempore, id est quarto Augusti, ad me pervenere; ego in meis curandis praescriptum sequar.

Turbatos hic animos adeo inopina[5] rebusque nostris incommoda ducis Vinariensis[6] morte percellit alter nuntius captae ab hostibus Augustae Taurinorum.

Utrumque malum per se grave alia portendit. Duces enim, qui sub Vinariensi fuere, pares inter se aegre imperium concessuri sunt Ottoni Nassavio[7], cui id Vinariensis destinasse dicitur: exercitus vero diversis e nationibus constans haud dubie sollicitabitur a caesarianis ad mutandam militiam, quasi solutus jam vetere sacramento novoque nondum dicto. Interim decem hostium millia Hohentwilum circumsident. Erlachius[8], quicum Ohmius[9] Rosaque[10] testamenti, aperti quidem sed nondum publicati, executores facti sunt, sese ad sua privata rediturum dicit. Datum

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Frederik Hendrik.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 190-191; copie Hamburg, Staats- und Univ. bibl., Supell. ep. 108 f.º 24-25 (met enige verschillen). Gedrukt *Epist.*, p. 550. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘impune’.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
7 Wilhelm Otto von Nassau.
8 Johann Ludwig von Erlach.
9 Johann Bernhard von Oehm.
10 Rheinhold von Rosen.

est militi ex pecunia ducis stipendiolum semimensis. Comes Guebrianus[11] et ipse aegrotans misit huc Charlevosium[12] ad exponendas res ibi satis

11 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
12 Charlevoix.

incertas. Rex[1] octingenta Francorum millia eo mittit vultque sibi sacramentum dici aut sibi sociisque suis. Brisacum quin velit[2], dubitari non debet. Nisi tanta esset Gallorum cupiditas, posset ex Argentorato, Brisaco, vicinisque Alsatiae urbibus nova constitui respublica volentibus[3] id vel maxime Helvetiis. Ducis exanime corpus Brisaci deponitur transferendum Vinariam, ubi imperator[4] permiserit. In morbo vehementissimo mens ei semper constitit et cum mente pietas. Egregia ad milites ductoresque militum monita dedit contra ambitum avaritiamque etiam, priusquam aegrotaret, rapinas militis in ducatu Burgundiae exercitas non sine lachrymis et comminatione abitus sui detestatus. Exercitus simul cum Gallis esse creditor VI mille peditum, equitum haud multo[5] minus. Dicitur autem ire in Sueviam. Profectus est, ut ibi militet et res Galliae promoveat mortui landgravii[6] frater[7].

Iam, ut Alpes transeam[8], ab urbe Taurinorum non honos tantum partium pendet, sed ferme tota Pedemontani agri possessio. Arx defenditur, in qua vidua[9] periculum subit suae libertatis. Popularium animi a Gallis suos ubique fines prolatare flagrantibus et ob id ipsum a vidua aversi. Et haec juxta non insolitam Gallis negligentiam causa amittendae urbis.

Rex praeposito Meti Granzaeo[10] in locum Rocaspinae[11], quem cardinalis Valetta[12] sibi substituerat, it in Burgundiam, ut tanto propior curet res Italicas, ubi principes[13] despectis Gallorum rebus Austriacorum captant gratias, Veneti quidem ob suum et Italiae a Turca[14] periculum, Ethruscus[15] et Mutinensis[16] velut religionis intuitu. Hi et militem et pecuniam mittunt imperatori.

Infelix principum calamitatibus, bellis, vastitate, pestilentia ac fame saeculum nec monstris caret. Nam in Provincia mulier plebeia molitoris uxor peperit filias duas caeteris corporis partibus bene discretas, tantum pectore umbilico tenus compactis atque individuis[17]. Parentes et propinqui quaerentes in re mala bonum omen his partubus regum Ludovici et Philippi nomina in feminimum inflexa indiderunt, in spem firmae inter reges concordiae pontifice[18] coagmentante[19]. Alii,

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘velint’.
3 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘valentibus’.
4 Ferdinand III.
5 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘multi’.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, gestorven op 1 oktober 1637.
7 Vier halfbroers van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel († 1637), waren in 1639 nog in leven: Hermann (1607-1658), Friedrich (1617-1655), Christian (1622-1640), Ernst (1623-1693). Ik vermoed, dat het hier Friedrich betreft.
8 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘transeat’.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Jacques Rouxel, graaf van Grancey.
11 N. du Bouzet, markies van Roquepine. Hij werd gouverneur van La Capelle.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘princeps’,
14 Murád (Amurath. IV), sultan der Ottomanen.
15 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
16 Francesco d'Este, hertog van Modena.
17 Dit nieuws heeft Grotius uit de *Gazette de France* no. 104 dd. 4 augustus 1639.
18 Urbanus VIII.
19 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘coagmentate’.

quod in Gallia natum sit hoc portentum, ex unanimi nunc Gallia duo exstitura capita et cum capitibus membra motusque diversos moesti praesagiunt tum veterum ostentorum atque eventuum comparatione tum ex multis ad dissidia seminibus et vix unquam tamdiu internam quietem servante Gallorum ingenio. Precandus Deus, ut haec et alia irae suae signa in barbaros vertat.

In Britannia utinam non chartis tantum, sed et animis inscripta pax sit. Metuo ignes suppositos cineri doloso[1]. Suspiciones, metus, iras, simultates, consilia alio alioque spectantia. Siquid potest Excellentia vestra ad haec sedanda, scio eam operae non parsuram. Ego, cum aliud non possim, et hoc negotium et Excellentiae vestrae res ac valetudinem summo omnium Arbitro[2] toto corde commendo.

Excellentiae vestrae
ad observantiae fidelis officia promtissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Augusti 1639 ex novo Calendario.

His scriptis haec addidici.

Post mediam noctem 26 Iulii primum seditionem apparuisse in urbe Taurinorum: ea intellecta fugisse in arcem viduam tanta festinatione, ut in urbe filias[3] reliquerit aut filiarum unam, nam de eo variatur. Paulo post crepitaculo disjectam portam[4] intrasse principem Thomam[5] cum peditibus mille quingentis. Postridie eo venisse Leganesium[6], cujus mors falso fuit credita, ei adfuisse peditum XX millia, tria equitum, machinas quatuor; saevitum caedibus et rapinis, non in cives, sed in ministros viduae et si qui erant Galli. Nunc ex arce in urbem detonant machinae incerto exitu. Ex quo vidua, quae rex voluit, oppida regi[7] tradidit, jussos Longavillanum[8] et Valettam ei parere ab ea nec sua satis curata[9] nec aliena.

Ita factum, ut non, qua oportuit, vi subventum sit Casali; qui autem eo missi erant minore quam oportebat numero ad quingentos equites, peditum paulo plus disjecti sunt ab hostibus captique carri sexaginta, qui salem, quo maxime indiget Casale, apportabant. Esse in urbe et arce Casalis mille sexcentos milites. Scripsisse Olivarem[10] ad Leganesium, ne cui rei parceretur, quae ad capiendum Casale esset necessaria. Exercitum Gallicum Longavillani et cardinalis Valettae esse ad novem millia, si copiae, quibus vidua imperat, accedant[11], prope parem Hispanis. Centum millia Pistoriensium destinata ad labefactandam fidem eorum, qui in Casali sunt. Postquam Ivoia capta est 3 Augusti Piccolominaeum[12] iisse Namurcum. Ab Halerio[13] concisos Lotharingos CXX, Mommedio imminere Castilio-

1 Horatius *Od.* II 1, 7-8: et incedis per ignes // suppositos cineri doloso.
2 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘arbitrio’.
3 Zie voor de namen van de kinderen van Christine dl. VIII, p. 105 n. 18.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘peritam’.
5 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
6 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés; zie no. 4228, p. 489 n. 15.
7 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘curatae’.
10 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
11 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘accendant’.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

naeum[1]. Millereium[2] Caletum se tulisse, quasi in Flandria tentaturum aliquid, dum partem copiarum detinet princeps Arausionensis[3]. Comitatenses Burgundos a Vinariensi liberatos Divionem usque excurrere. In Normannia motus esse contra tributa non duraturos, ut creditur. Apparere ad Baionam Hispanos ideoque auctum ibi praesidii numerum. Archiepiscopum Burdegalensem[4] excusationes nectere, ne rursus in oras Hispaniae mittatur. Revelium non procul a Pignerollo captum a principe Thoma. Conis pari periculo a Gallis exemta. Marchionem Villaregium[5] opponere se comitatensibus cum III millibus peditum, equitibus quingentis. Nazareti praesidium esse Gallicum; ab Hallerio autem oppidula et arces Lotharingiae paulatim recipi, quae coeperat Piccolominaeus. Ivoiae detrahi munimenta, ne tutela sit oneri; exercitum, qui est illis in locis, censum ad XV peditum, VII equitum millia. De Millereio dubitari Caletum ne pergat an insequatur Piccolominaeum; habere autem eum secum machinas XL; a principe Condaeo[6] captum Canettum. Qui Nicaeam intromissi sunt, non Gallos fuisse, sed Sabaudos trecentos. Harcurtium[7] contra Hispanicam classem ivisse apud Genuam.

De Ragotsky[8] motibus rumores hic sunt.

Nuntius pontificis Sfortia[9] Avenionem redit.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alfenae[10] 3/13 Aug. A.^{o} 1639.

4238. 1639 augustus 6. Van L. Aubéry du Maurier[11].

Illustrissime domine,

Ob id intercepta est ab hostibus Augusta Taurinorum, quod ducissa[12] praesidio omni ad occupandum castellum quoddam civitati infestum eam denudaverat. Oppidani idoneum tempus nacti injuriarum ulciscendarum et, quod extremae dementiae est, cum ipsimet absentibus praesidiariis portarum custodes constituti essent, Thomam principem[13] advocarunt, quem abrupta tormento porta nullo propugnante et impediente in urbem receperunt.

De fuso auxilio Casalico confirmatio est expectenda, aliqui heri ad vesperam

1 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Frederik Hendrik.
4 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
5 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.
8 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
9 Federico Sforza, vice-legaat te Avignon.
10 Camerarius bezat een buitenhuis in Alphen.
11 Hs. Den Haag, KB., coll. Cornets de Gr. no. IV 13s. Eigenh. oorspr. Louis Aubéry du Maurier (1609-1687), zoon van Benjamin Aubéry du Maurier. Zie Haag *La France Protestante* I^{2}, kol. 457 vv.
12 Christine de France, hertogin van Savoye.
13 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.

dubitabant. Ut pro certo a multis rei gnaris et prudentibus intellexi, nostri juncti Subalpinis, qui ad quinque millia ascendunt, Hispanos et numero et virtute superant confiduntque[1], ny hostes ante suum adventem[2] se intra civitatem egregie vallaverint, illos impetui suo ferendo impares fore. Si pugnatur et vincitur, salva res est. Lucro nobis fuerit id duchissae infortunium, quoniam Augusta Taurinorum potiemur, deinde Casalio facili negotio succurri poterit. Sin vero nostri vincuntur, actum ferme est de Casalio et toto quasi Pedemontio. Maxime nobilitatis vir[3] post cladem Taurinensem ex exercitu nostro scribit nos cum Sabaudis quindecim pugnatorum millia egregia habere nec vero gregariorum sed strenuorum militum, quos pugnandi magna cupidine tenentur, praelium tale tot laboribus finem impositurum arbitratantes[4].

Tuus notus
Maurerius.

6 Augusti 1639.

Adres: Pour Monsieur l'Ambassadeur de Suède.

4239. 1639 augustus 6. Aan G. Müller[5].

Nobilissime domine,

Mors ducis Vinariensis[6] iter Nobilitatis vestrae ruptura plane sit an moratura tantum, dubito valdeque metuo, ne exercitus ille aut dissipetur aut inter se discors agat aut totus Galliae fiat pecuniam praebentis et sua prolatare avidae. Caetera ex literis meis ad magnum D. cancellarium[7], quas apertas ad illustrissimum D. Salvium[8] mitto, cognoscere ambo poteritis. Cum vero idem D. cancellarius in epistola, quam ad me 8 Iunii Iunaecopiae dedit[9], significet Nobilitatem vestram mandata habere pertinentia ad me levandum his incommodis, quae me nimis diu premunt, rogo, ut ea, quae sint, quamprimum norim neque ex itinere, quod incertum est, diutius pendeam. Erit ejus rei notitia mihi non modo suavis, sed et ad meas res ordinandas plane necessaria. Si qua in re vicissim gratum quid Nobilitati vestrae facere potero, non ero in mora.

Vale nobilissime et amplissime Domine.

Nobilitatis vestrae observantissimus
H. Grotius.

1 Geschreven boven - niet doorgehaald - ‘sperantque’.
2 Verschrijving voor ‘adventum’.
3 Niet geïdentificeerd. Voor ‘Maxime’ leze men ‘Maximae’.
4 Verschrijving voor ‘arbitrantes’.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 551. Beantw. d. no. 4263. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
7 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
9 No. 4172.

Scribebam Lutetiae, 6 Augusti ex novo Calendario anni 1639.

4240. 1639 augustus 6. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Jam nunc accipio epistolam Sublimitatis tuae datam 8 Iunii[2] Ienecopiae tumque ipsi tum excellentissimis ejus collegis[3], regni Suedici rectoribus, gratias ago, quod ex eorum memoria non exciderim. Quo longius de meo praerogationes facere cogor, hoc magis crescunt incommoda legationem hanc insuavem reddentia.

D. Mullerum[4] Hamburgi haerere intelligo. Jam si intellexerit mortuum esse ducem Vinariensem[5] aut interierit iter ejus aut nova opus erit consultatione. Quare rogo, ut, qua via dilatas pensiones consequi possim, statim norim.

Rex[6] quidem hic, si id placeat excellentissimis regni Suedici rectoribus, facile passurus est me de pecunia Gallica, ubi ejus dies venerit, detrahere quod mihi debetur, ut caeteri antehac legati sociorum, quibus a Gallis pecunia dabatur, fecere.

Vehemens fuit admodum pestilentia, quae ducem Vinariensem abstulit. Mens ei ad exitum usque constitit cum magnis pietatis verae indiciis. Non multo ante, cum milites sui in Burgundiae regiae habitatores licentia temporum multa iniqua admisissent, cum lacrimis testatus est se id ferre non posse et, si ita pergerent, se ab exercitu abiturum. Adfuit aegrotanti comes Guebrianus[7], cui arma quaedam et equos legavit; is et ipse nunc aegrotat. Attamen in hanc aulam misit is Charlevoisium[8], qui statum rerum illic satis fluctuantem exponeret. Dicitur dux Ottoni comiti Nassavio[9] summam imperii militaris despondisse. Sed an parituri sint huic voluntati castrorum illorum proceres iidemque testamenti, quod clam ab ipsis resignatum nondum publicae notitiae datum est, executores Erlachius[10], Ohmius[11], Rosa[12], dubitatur. Erlachius ita loquitur, quasi ad res suas redire velit.

Caesariani Hohentwilum circumsident decem ferme millibus militum. Dubium non est, quin et totum exercitum et, si id non succedat, partes ejus magnis praemiis ad transitionem sint invitaturi. Aiunt tamen Galli constitutum omnibus manere in fide Galliae ejusque sociorum. Primores illi castrorum de ducis pecunia semimestre stipendium dedere militi et hinc pecuniam postulant, quam Galli non dabunt, nisi sacramentum regi dicatur. Mecum non agunt, quanquam ego hoc tempore ad Noyerium[13] scripsi[14] de commodis utriusque regni curandis. Sed landgravii mortui[15] frater[16], qui in hac aula aliquamdiu vixit, it ad exercitum regis, ut

1 Gedrukt *Epist.*, p. 550; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 631. Antw. op no. 4172.
2 No. 4172.
3 Voor hun namen zie men no. 4172, p. 414 n. 1.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
8 Charlevoix.
9 Wilhelm Otto von Nassau.
10 Johann Ludwig von Erlach.
11 Johann Bernhard von Oehm.
12 Rheinhold von Rosen.
13 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans staatssecretaris.
14 Ontbreekt.
15 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, gestorven op 1 oktober 1637.
16 Zie no. 4237, p. 501 n. 7.

puto, voluntate. Creditur corpus ducis exanime Brissaci depositum iri, donec caesaris[1] permissu Vinariam transferatur in monumenta majorum. Exercitus in Sueviam ire dicitur.

Ad hoc malum satis grande accessit alterum in Italia urbe Taurinorum ab hostibus insessa, quibus aditum fecere ii, qui in urbe contraria Gallis et viduae[2] studia fovebant, multi numero. Arx et, quae in arce est, vidua nunc in periculo sunt gravi. Nisi eae servantur, nullus erit posthac trans Alpes respectus Gallici nominis. Cuncta ad Austriacos vergent. Et jam nunc Etruscus[3] et Mutinensis[4] pecunias hominesque mittunt ad imperatorem[5].

Quantopere pax hic a populo desideretur, ex eo, quod dicam, intelligi poterit. In Provincia enati sunt duo foetus sexus feminini distinctis cetera corporibus et actionibus, nisi quod pectoribus cohaerent. Parentes, fortunae tenuis, nomen dedere Ludovicae et Philippae in omen speratae coagmentationis paris nominis regum.

Cardinalis Riceliacus satis gnarus, quantae mercedis animam habeat, nuper cum hausto medicato poculo multum sanguinem per os emisisset, pharmacopaeum veneficii suspectum habens in vincula dederat. Valet autem nunc rectius estque cum rege apud Lingonas.

Meti demoto Rocaspina[6], qui Valettis[7] favebat, praepositus est Grazaeus[8], carus cardinali, qui ipse ejus loci principatum animo agitare dicitur.

Sedano ita timuit comes Suessionensis[9], ut et suburbana quaedam beneficia incenderit. Rex ad eum misit mirabundus, quod suam vicinitatem quam Piccolomini[10] habuisset suspectiorem. Creditur magnum periculum evasisse ea urbs. Nunc omnia verbis quam honestissimis obteguntur, inter regem, qui consilia sua latere vult, et inter comitem, qui quod scit, scire se dissimulat.

Rex in Burgundiam nunc ire creditur, quo propior sit Italiae rebus valde laborantibus.

Literae collybi ad VIII millia francorum missae sunt ad eum, qui Vinariensis fuit, exercitum. Galli ibi esse dicuntur ad V millia. Iis connumeratis totus exercitus esse sexies mille peditum, equitum quinquies mille.

Scoti, quod regis sui[11] indulgentiam in Leslaei[12] tentorio publicari passi sunt, qua opus sibi fuisse negat, id se fecisse aiunt, ut dissolverent regis exercitum et classem, quae pecunia et studiis Anglorum deficientibus non facile recolligi possint.

Interim prospiciunt rebus suis nec patiuntur quae ad defensum sunt necessaria

1 Ferdinand III.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
4 Francesco d'Este, hertog van Modena.
5 Ferdinand III.
6 N. du Bouzet, markies van Roquepine.
7 Jean-Louis Nogaret de La Valette, hertog van Epernon, Bernard de Nogaret, hertog van La Valette en Louis Nogaret d'Epernon de La Valette; zie G. Zeller, *La réunion de Metz à la France (1552-1648)*, II, p. 309-310.
8 Jacques Rouxel, graaf van Grancey.
9 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Karel I van Engeland.
12 Alexander Leslie, graaf van Leven.

in regias arces introduci. Vacillat adhuc pax nec certi quicquam pronuntiari potest, quamdiu ecclesiasticus conventus et parlamentaris peracti non sunt, quibus rex suam praesentiam non est additurus, nisi e sua sententia res speret posse confici.

Chavigniacus[1] in regio comitatu est male valens. Misi ad eum reginae[2] literas, vel in hoc ut appareret in cannabaceo negotio nihil fuisse, quod me privatim spectaret.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, reginam, regnum tuamque Sublimitatem servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Augusti 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4241. 1639 augustus 6. Aan N. van Reigersberch[3].

De Hartog van Wymeren[4], geduurende zyne ziekte, zoo sterk als men van iemant weet te spreken, heeft tot het laatste toe zyn verstant wel gehadt, en aan zyn volk veel goede vermaningen gedaan van ambitie en gierigheit te myden. Weinig dagen voor zyn dood vernemende, dat zyn volk in 't Hartogdom van Bourgonje de goede luiden qualyk hadden gehandelt, toonde daar over groot misnoegen, en zeide, zoo zy dus wilden voortgaan, dat hy het leger wilde verlaten.

Men kan dat afnemen, uit 't geen ik zal zeggen. In Provence heeft een Molenaars vrouw twee dochtertjes ter werelt gebragt, zeer wel in alle deelen van malkanderen afgescheiden, maar van de borst tot aan den navel aan malkanderen vast, en onscheidbaar vereenigt. De Ouders en Bloedverwanten, zoekende in een quade zaak een goed voorteken, hebben haar de naam gegeven van Louyze en Philippe[5], naar de namen der Koningen, op hoop, dat door tusschen komen van den Paus[6] de eenigheit tusschen de twee Koningen mag worden gevestigt. Anderen zyn'er, die om dat deze ongewoone geboorte in Vrankryk is voorgevallen, met droefheit voorspellen, dat'er uit Vrankryk nu noch vereenigt twee Hoofden zullen voortkomen, en met die Hoofden verscheidene leden en bewegingen. Dit willen zy afleiden zoo uit vergelyking van oude voortekens en gevolgen, als uit het overvloedig zaat tot oneenigheden, en uit den aangeboren aart der Franschen, die zelden zoo lang inwendige rust hebben gehouden.

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
2 Christina van Zweden.
3 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 221; 218; 219; 222.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli overleden.
5 Voor dit verhaal zie men no. 4237, p. 501 n. 17.
6 Urbanus VIII.

Hy[1] wist, dat de Koning van Spanje veel geven zouw om hem quyt te zyn.

Maar de Koning van Vrankryk, voorzie ik wel, dat dit door kracht van geld zal trachten voor te komen.

4242. 1639 augustus 8. Van Chr. M., Vrijheer van Degenfeld[2].

Wohledler, Gestrenger, insonders hochgeehrter Herr Ambassator,

Ich hab seine zwey geliebte schreiben[3], deren er mich würdigen wolln, zue recht empfangen.

Wie schmertzlich ia ohnerleydlich ich den traurigen todtfall unssers frommen dapffern hertzoges[4] empfinde, kan ich in warheit nit gnugsam beschreiben. Der Verlust ist vor unsser Vatterlandt ia gar zu gross. Ich hab nit gewüst, was thränen sein, aber vor unssern seeligsten könig in Schweden[5] unndt dissen redlichen Fürsten muss ich Sie vergiessen, wan ich an Ihren allzu früen unndt ohnzeitigen todt gedenckhe unndt den grossen Verlust so den liebe Teutschland desswegen erlitten.

Nun weil wir täglich betten, Herr, dein will geschehe, so geschehe es auch in dissem. Gott muss mans heimstellen der württ es alles zu Seiner Ehr unnd unsser Seele bestem auss zu führen wissen, auch wan die menschliche mitell sich an wenigsten erzeigen.

Unsser König[6] unnd H. Cardinal[7] seind nur ein Zeitlang persöhnlich bey unsser armee, auch disser traurigen Zeitung halber sehr leydig; allein württ bey Ihnen vorgeben Ihr fürstl. Gnd. seelichsten gedächtnuss hetten uff Ihrem todtbett, dero armee preissen, unndt alle platzen Ihro Maytt. angewyssen unnd übergeben, welches Sie nit wenig tröstett.

Man hatt bereits les srs. d'Oisonville[8] unndt Choisy[9] zu ermelter armee abgefertiget, den der König der armee sich annimbt, ist sehr nötig, aber meineswenigen trachtens were zu wünschen, den selbige in vorigem stand als allierte armee verblibe, unnd jenseits Rheines dem teutschen weesen zum besten employert würde, dan ausser dessen ist den hoher Croonen unndt stande darbey habendes interesse meinem hochgeehrten Herrn besser als keinem andern bekantt, unnd mir darvon zu schreiben verbotten. Gott weist den seider Zeitt ich die Ehr hab meinen degen zuführen, mich niemals einige rebellion oder feindtschaftt wider den

1 Richelieu.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19[aant.]. Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (1599-1653), was een Duits officier in Franse dienst.
3 Ontbreken. Vermoedelijk gingen deze brieven over studieboeken voor de zoon van Degenfeld; zie no. 4143, p. 375 n. 3.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
5 Gustav II Adolf.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Richelieu.
8 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (1607-1679). Hij was getrouwd met Isabelle Sublet de Noyers, zuster van François Sublet, seigneur de Noyers.
9 Jean de Choisy (1598-1660).

kayser[1] noch die eytele ambition mich bey andern potentaten gross oder reich zue machen zu dem Krieg poussiert, sonder einig unndt allein die Ehre Gottes, mein gewissen unnd rechtmassige liebe zu meinem Vatterland. Soll mich auch alles niedrige nit abschröcken bey disser resolution zu leben unndt zu sterben.

Man hatt Uns hoffen gemacht Ihr Excell. Herr feldmarschalck Horn[2] würde ehest ledig kommen, wolte Gott sie hetten die weismarische armee unnd weren darmit über Rhein, wie gern wolte ich mich zu Ihr wünschen.

Newes ist nichts sonderliches bey uns. Yvois württ gantz geschleifftt unnd ist der König resolvirt noch vor 2 monate nit uff Paris zu kehren; wo unsser armee sich nunmehr hinwinden württ, stehet in wenig tagen zu vernemen.

Meines hochgeehrten Herrn geliebter Sohn[3] hatt sich eingestelltt, Will mich befleissen Ihm alsso zu accomodieren den er darauss unnd in allen andern, worin ich dienstlich sein kan, im wercken verspüren soll, den ich wahrhafttig bin, unndt verbleiben werde Meines hochgeehrten Herrn

Dienstwilliger Knechte
Chr. M. freyh. v. Degenfelt.

Yvois, den 8ten Aug. 1639.

Adres: A Son Excellence Monsieur De Groott, Ambassateur de la reine de Suède vers le roy très chrestien à Paris.

In dorso schreef Grotius: 8 augusti 1639. Degenfeld.

En boven aan de brief: rec. 11 augusti.

4243. [1639] augustus 8. Van Cornelia de Groot[4].

Monsieur mon père,

J'avois prié ma mère la semaine passée de vous importuner touchant le diférent que j'ay avec monsieur de Naeltwijck[5], depuis elle est partie pour ses affaires en Zéelande et m'as laissée isy. Monsieur de Naeltwijck sachant son apsence avec celuy de mes oncles[6], m'as envoyé notaire pour me faire rendre copie du testament qu'il avoyt aprys que son frère[7] m'avoit laissée; à quoy j'ay répondu comme j'avoys desia fait à luy mesme que ie croiois que l'on devoit cest honneur au défunt de donner la sepulture à son corps, avant que ce mestre en peine de sa sucsession.

1 Ferdinand III.
2 Gustav Karlsson Horn.
3 Cornelis de Groot.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 28. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4287.
5 Adriaen van Naeltwijck († 1660), gehuwd met Jacoba Francina van Oldenbarnevelt; zie no. 4119, p. 337 n. 1.
6 Willem de Groot en Nicolaes van Reigersberch.
7 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; hij noemde zich naar de heerlijkheid Berkel, die aan zijn grootvader en zijn vader had toebehoord.

Ce qui ayent esté prins de luy pour un refus, a présentée requeste pour avoir prinse de corps contre moy et l'auroit optenu sans l'advertissement de mon-

sieur Crommom[8]. Ainsy pour éviter l'affront qu'il me vouloit ferre en me faisant garder en ma mayson, on m'a fait passer une procuration et chosir domicile chés un procureur, qui répondras pour moy quant il en ceras le besoing.

Me voyent donc en affaires et en estast d'avoir procès, avant mesme que j'avoir résoulu luy rien demander, j'ay creu ne pouvoir avoir millieur recours qu'à mon père, qui outre que je ne puis m'adresser à persoone qui me soit plus proche et affectiannée, me pourras ausy mieux que tout autres informer de droit que j'ay a prétendre quelque chose à ce testament, duquel ma mère a envoyé une copie la semaine passée, et prier que si en cas qu'il soit trouvé suffissant vous me vuillez ordonner de quelle fason icy prosédéray. Les incivilitez dont ils ont usée en mon endroit et dans lesquelles ils persistent encor, ne m'oblyge pas à leur rien laisser de courtoisie. Le bruyt qu'il fait courir de dire des choses qui me pouront estre préjudiciables, me feras à son opinion désister, et à moy qui ne crains rien, avec justice me feroyent plustost résoudre à céder ce que j'ey, puis prétendre au pouvres quant bien ie serois résoulue à n'en rien tirer pour mon particulier, mais remets le tout à ceque vous en jugerés à propos.

On me dit que cest arêt contre ma persoone a estée pour prévenir que je ne fisse juger du testament en Frence, et que ayent là un arrêts pour moy je pourrois le faire exécuter isy, il m'anvoyeras encor ajourner et me donneras temps pour instituer mes prétension ou désister entièrement.

Je voudrois bien savoir ausy si en cas que je voulusse me déclarer évitière, ma cause le permettant si il peut me contraindre à le fair en ce lieu et si il a droit me fairre demeure[r] isy, n'estent pas leur sujette.

Quant à la volont[é] de monsieur de Berkel je suis asseuré quelle a estée de me laisser ses biens et m'as priés instamment de n'en point laisser joyr son baeufrère, et s'est offert plusiers fois à me le faire passer par notaire si ie jugois que ce papier n'estoit point sufisant.

Mais j'ay maintenant à vous demander pardon de vous avoir entretenu d'un discours si importun et ne pouvant rien dire de bon finiray celle isy demeurant, monsieur mon père,

Vostre trèshumble et obéy[s]sante fille
Cornelia de Groot.

De La Haye ce 8 d'Aust.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Aug. 1639.

4244. 1639 augustus 8[aant.]. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

8 Gerard Crommon. Hij was van 1629 tot 1654 raadsheer in het Hof van Holland en Zeeland.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

Puisque ie voy par vostre très aggréable du 2 courrant[2] le soing particulier qu'il vous plaist prendre de mes intérests, ie me reposeray sur vos bons offices, encor que ces délais me soyent de très gran dommage.

2 Ontbreekt.

Monsieur Heuf[1] m'escrit aussy que ie ne le recerche plus de l'argent jusques à ce qu'il aye sa responce de Suède qui désormais devroit estre arrivée y ayant un an entier qui en ces descontes est employé.

Vous verrez par cy-jointes[2] ce qui se passe de deça et en Levant d'où nous advint advis asseuré que la paix entre le Persan[3] et le Turc[4] est conclue avec gran advantage du dernier, qui certes a fait plus qu'aucun de ses prédécesseurs et sera sans doubte le fléau pour chastier les chrestiens et les forcer à une bonne paix.

Les pauvres Grisons sont en un pitoyable estat, sans force et conseil, les Suisses protestans seuls ne les pouvans assister sans la France qui a assez à faire ailleurs. Par le prochain ordinaire ie vous communiqueray leur concertat avec Espagne qui rend nulle l'alliance de France et renverse leur loix fondamentales touchant la liberté de leur conscience. Sed volentibus nulla fit injuria[5].

Je demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce 8 d'Aoust 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Aug.

In dorso: 8 Aug. 1639 Marin.

4245. 1639 augustus 8. Van Matthias Mylonius[6].

Illustrissime domine,

Etsi ea est magnitudo beneficiorum, quae vestra Excellentia in me contulit, ut vel sola materiam scribendi mihi potuisset suppeditare, silui tamen usque dum alius rei occasio me invitaret. Talis est inexpectata illa militis Brandenburgici irruptio in Livoniam. Habuit Elector[7] toto hoc vere copiarum suarum delectum in Borussia sine dubio, ut iis ad defensionem patriae uteretur. Sed quia intervenientibus nostris transitu in Marchiam est prohibitus, converterat se in Livoniam, ut vel populatione eius Banerium[8] reliquosque e Germania revocaret.

Res vero ita a Livonis narratur. Centum sunt, qui induti vestem rusticam dispersi tamen et incompositi Curlandiam transiere vehentes secum in carris specie domesticae suppellectilis arma et alia bello necessaria. Hi ubi Livoniae limites

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Ontbreekt.
3 Safī I (Sam Mirza).
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Vgl. *Digest.* XXXXVII, 10. 1. 5: nulla iniuria est, quae in volentem fiat.
6 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., cod. 135 D7. Eigenh. oorspr. De schrijver, Matthias Mylonius von Biörenklow (1617-1671), was Zweeds staatsman; hij werd in 1646 met de naam Von Biörenklow in de adelstand verheven.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

attigissent, illico castrum commissarii cuiusdam[9] Jungfruhof nominatum occupant firmantque. Tandem ubi omnia sibi opportuna deprehendunt, Düne flumen traiiciunt et proxima quaeque urbis populantur. Verum gubernator Erik

9 Niet geïdentificeerd.

Anderson[1], cui iam res a duce Curlandiae[2] fuit significata emissis 600 velitibus, quibus imperat dominus Des Ouches[3], omnes eos in fugam egit caesis 70 et 25 captis. Reliquum quod erat manipuli aquis Dunae absumtum est.

Ridiculum est quod de duce eorum[4] referunt. Is sive casu quodam, sive providus futurorum sibi loco cavit. In adversa ripa constitit, manu, voce, vultu suos adhortatus. Et cum fugam suorum non posset sistere, solus nuncius esse voluit acceptae cladis[5]. Referunt tam[6] captivi esse in procinctu 5000 militum, qui ulturi sint praecedentium fortunam. Verum est quo illis obviam eatur. Riga tribus militum millibus est munita. Adhaec e vicinia miles convolat. Propugnaculum quoque, quod advenientes in flumine naves tutari debet, ab omnibus necessariis et idoneo milite est prospectum. Adeo ut istic nihil metuendum videatur, nisi forte quod antequam iustus exercitus possit coire, aedes, segetes aliaque damnum sint passura. De rege Daniae[7] hic quoque spargitur, quasi is tres naves in insulam Livoniae Øsel misisset, specie eius tuendae, re tamen vera ut illic quoque nostrae fortunae insidiaretur. Sed haec authoribus suis relinquo. Certum tamen est exiisse portu Hafniensi tres naves, quibus fuit imperatum observare littora et portus Borussicos, quidque portendant Poloni[8] et Brandenburgici consilia.

Haec sunt quae de nostris rebus ab istis oris habui, cetera ut viciniora, ita ab aliis melius exponentur.

Restat igitur nunc unicum, scilicet et vestrae Excellentiae supplicem, velit hoc quod raptim hoc congessi non temeritatis et audaciae damnare, sed accipere ceu obsidem affectus mei humillimi gratissimique. Ubiubi ero, nunquam tacebo maxima V. Excellentiae merita in nostram patriam et coelestes animi dotes. Interea, quod feci semper, Deum orabo, ut vestram Excellentiam diu communi omnium saluti et literarum prosperitati incolumen velit praestare.

Illustrissimae Excellentiae vestrae addictissimus
Matthias Mylonius.

Amstelod. VIII Aug. Anno M.DC.XXXIX.

Adres (met andere hand): Inscriptio erat Illust. excellent. Hugoni Grotio S.R.M.[tis] Sueciae[9] apud Christianissimum Regem[10] Legato.

4246. 1639 augustus 11. Van D. de Groot[11].

1 Anders Eriksson Hästehufvud (1577-1657).
2 Jacob Kettler, hertog van Koerland.
3 Louis Raduit de Souches.
4 Mij niet nader bekend.
5 Vgl. Livius V, 49, 6; Valerius Maximus VIII, 3, 7.
6 Er staat ‘tam’ maar dit is kennelijk een verschrijving of abbreviate voor ‘tamen’.
7 Christiaan IV.
8 Wladislas IV (VII), koning van Polen.
9 Christina.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.

Monsieur,

Il n'y a pas une demy heure que j'ay receu celle qu'il vous a pleu m'escrire

le 2me d'Aoust[1], et suis si heureux qu'au mesme instant je trouve la commodité de vous escrire par un courrier de monsieur de Guébriant[2], qui va partir tout maintenant, principalement pour vous faire sçavoir comme que l'on nous a congédiés et cassés avant hyer.

Le grand maistre de la court[3] nous est venu dire, que Messieurs de Rhellingue[4] et d'Erlach[5] luy avoit commandé de nous dire que, puisqu'il estoit incertain quand messieurs les frères de feu son Altesse[6] envoyeroyent quérir le corps, ils nous faisoyent dire que nous cherchions nostre fortune ailleurs. Et que pour ce qui est de l'exécution de la dernière volonté de feu lad. Altesse que l'on nous en contenteroyent aussy tost que mesd.ts seigneurs les frères en auroyent envoyé la résolution. Que cependant l'on nous donneroit à chacun cent pistoles pour nous retirer chacun là où nous voudrions, moyennant qu'on nous rabatte lad. somme sur les quatre mille richedalers qui nous sont deus par le testament, pourveu qu'il soit approuvé, de sorte que ayant déjà vendu deux de mes chevaulx et congédié mes serviteurs, je m'en vay demain à Basle, et m'y tiendray tant que j'aye vostre résolution touchant ce que vous voulez que je faie.

Je ne puis pas croire, monsieur, que vous soyez d'avis que je demeure avec cette armée, puisque quasi tout le monde la quitte après la perte du prince. Au moins de tous les domestiques il n'y en demeure poinct du tout, et la pluspart c'est déjà retirée. Pour moy bienque presque tous ceux qui vont en France, soyent déjà party et que j'eus eu bonne commodité d'aller avec la compagnie, comme j'eus fait, n'eust esté la lettre que je viens de recevoir de vous, par laquelle vous me dites que vous n'estiez pas encor résolu de ce que vous voulez faire de moy.

Je n'ay pas voulu prendre la hardiesse de m'en aller à Paris sans vostre consentement. C'est pourquoy, monsieur, je me vay me tenir à Basle jusqu'à ce qu'il vous plaira de m'escrire vostre résolution. Ce que j'espère que vous ferez aussy tost que vous aurez receu celle-cy, àfin que ie faie le moins de despens qu'il se peut.

Pour moy je m'estois imaginé que vous seriez d'avis que i'aille servir dans l'armée de monsieur Banier[7], ou bien en Hollande, ce qui pourtant n'est pas si apparent que l'autre, pour le juste resentiment que je sçay que vous avez du tort que l'on vous y a fait.

Au moins pour dire la verité, n'ay-ie pas grand envie de servir dans cette armée, quand ce ne seroyt que pour le cruautez et volleries, qui s'y font, de sorte qu'un homme qui ne se voudroyt point mesler de cela, n'y peut poinct vivre de la gage que l'on y donne.

Outre ce qu'il y aye grand apparence qu'aussy tost que l'armée impériale s'avancera, la nostre se débandera selon le jugement de tout le monde. Ce n'est pas, Monsieur, que ie vous veulle préscrire ce que vous ferez de moy, mais seulement

1 Ontbreekt.
2 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
3 Ernst Friedrich von Remchingen.
4 Johann Ulrich Rehlingen, kanselier van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johann Ludwig von Erlach.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639. Zijn broers waren Wilhelm (1598-1662), Albrecht (1599-1644) en Ernst (1601-1675).
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

que ie vous veulle dire mon inclination; après cela vous ne laisserez pas de faire de moy ce que bon vous semblera.

Pour la lettre que vous me dictes avoir escrit à monsieur Betz[1] pour mon sujet, j'ay peur qu'elle ne puisse parvenir bientost à ses mains, parceque Monsieur Betz e[s]t party hyer d'icy pour aller trouver l'armée qui est asteur bien audessous de Strasbourg, et marche, à ce qu'on dit tout droit du costé de Mayance.

Touchant ce que vous m'escrivez du gouverneur de Benfeld[2], assavoir que le cognoissant vous me voudriez recommander à luy, je ne veux pas espérer que vous me voulez mettre dans une guarnison, de laquelle je ne sortirois peut-estre jamais, car hors de sa guarnison ce colonel, qui s'appelle Moser, et a encor esté lieut. colonel il n'y a pas six mois, ne peut chose du monde. Aussy n'est-ce pas mon intention de me tenir à Paris, si vous m'y appellez, mais de chercher ma fortune là où on trouvera bon. J'attendray doncq à Basle vostre résolution, et vous prie encor de vouloir envoyer vos lettre[s] à monsieur Ringler[3] à la Cicogne, là où je seray logé, parcequ'elles ne viendroyent pas entre mes mains autrement, la court estant separée.

Je prie Dieu, monsieur, qu'il vous conserve en bonne santé.

Vostre très obéyssant fils
D. de Groot.

à Brisac, le 11 d'Aoust MDCXXXIX.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Conseillier et Ambassadeur ordinaire de la couronne de Suède prez du roy très-chrestien à Paris. Au fauxbourg St Germain vis à vis du Louvre.

Cito.

Cito.

In dorso schreef Grotius: 11 Augusti 1639. D. de Groot.

Boven aan de brief: Rec. 20 Augusti.

En verder: Uxoris[4] literae; Non omnes, qui consilium dant, auctoritatem praestant; Stella[5]; Longuevilla[6]; Exercitus sine vitiis non reperitur.

4247. 1639 augustus 11. Van Ch. Marini[7].

Monsieur,

1 Friedrich Betz.
2 Friedrich Moser von Filseck.
3 Christoph Ringler; zie no. 4212, p. 470 n. 2.
4 Maria van Reigersberch. Zij bevond zich in de Republiek.
5 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville. Op 20 augustus hoorde Grotius dat hij het bevel zou krijgen over het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, zie no. 4261, p. 536 n. 6.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

Pour toutes nouvelles nous avons icy que le duc de Longheville[8] ayant assiégé le cardinal de Savoye[9] dans Cuneo bien estroitement; le prince

8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Maurizio van Savoye.

Thomas[1] pour délivrer son frère avec une notable diversion, ayant choisy mille dragons et 700 chevaux, tous Allemans, a surpris par escalade la ville de Thurin le 17/27 du passé y ayant tué presque tous les François qui estoyent accourus à la défence de la porte du Po, que les bourgeois mesmes ayant eu correspondance avec le prince et donné à ses gens des eschelles, avoyent ouverte pour y faire entrer la cavallerie. La duchesse[2] bientost advertie du danger et de la thrahison avec ceux de sa suite s'est retirée dans la citadelle où elle est assiégée et le prince Thomas luy offert capitulation à son choix pourveu qu'elle luy délivre 20 des principaux de sa faction. Cependant pour n'estre serré an milieu il fait une tranchée jusques au Po environ 10 milles d'Italie et une autre terrasse contre la citadelle pour n'estre offencé du canon d'icelle. Les François seront contraints de lever le siège de Cuneo pour aller au secours de la duchesse et les Espagnols iront d'un autre costé pour desgager le prince, de façon que de iour à autre on attend l'office d'une bien sanglante bataille.

Voilà un grand coup d'estat qui renversera tout à fait les desseings des François en Italie, sur tout ores que les traittés des Grisons avec Espagne son[t] conclus, non obstant toutes les protestations du peuple contre les artifices Espagnol[s], dont ils ont usé à le tromper. Mais la desfiance que les chefs ont envers la France et la longueur du secours qu'on ne sçauroit si tost donner aux bons a fait accélérer tout cela et servira grandement en ceste conjoncture des affaires à l'accroisement de la puissance Espagnole en Italie où certe nation tâche mettre un pied ferme, et par ces succez certes admirables contrebalance ceux des Suédois en Allemagne, les Vénétiens à cause de leurs intrigues avec le Turc[3] ne pouvans se resouldre à ce que la raison de leur estat recercheroit.

Les impériaux soubs le général Mercy[4] sont autour de Schaphausen avec 8^{m} hommes et pressent Hohetvil, que les nostres tâcheront, come i'espère, desgager bientost.

Un bruict court de la mort du duc de Bavière[5], qui à la vérité pourroit faciliter la restitution de la maison palatine.

I'atten avec gran impatience la perfection de mon change et m'estonne fort qu'après la révolution d'un an monsieur Heuf[6] ne le puisse parachever.

Le pape[7] envoye un prélat[8] pour résider auprès de la reine d'Angleterre[9] et des brèves à la reine mére ce que ie trouve bien estrange et crain que la papauté n'y prenne le pied bien avant.

Nous croyons icy que la paix avec les Ecossois[10] est faite, mais d'autres veulent que le parlement qui se doit tenir à Edimburg dans ce mois apportera

1 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Franz, vrijheer van Mercy.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Urbanus VIII.
8 Carlo Rosetti († 1681), aartsbisschop van Capua, Alba en Frescati. Later nam hij deel aan de vredesonderhandelingen te Münster.
9 Henriette Marie.
10 De vrede van Berwick.

encor beaucoup de difficultés an roy[1]. I'en attendray vostre advis qui y estes plus proche.

Icy nous choisissons la paix et attendons nostre ruine à bras croissez, laquelle aussy à mon advis sera inévitable tant que les Grisons demeurent au pouvoir des Espagnols, qui par cest acquist subjuguerons un iour les protestans Suisses en moins de rien si la France n'y pourroy à bon heure.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Vostre redevable

Marini.

On publie la mort du duc de Bavière. Ie vous reccomande l'enclose pour Ulrich[2], car son frère[3], le ministre, est de mes amys.

D'autres m'escrivent que le prince Thomas ayant pétardé la porte est entré à Turin et que le siège de Curcy est levé par les François.

De Zurig, ce 1/11 d'Aoust 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Aug.

En in dorso: Marini 11 Augusti 1639.

4248. 1639 augustus 13. Aan J. Camerarius[4].

Nobilissime et amplissime domine,

Si non pridem perspecta mihi fuisset Nobilitatis vestrae in me benevolentia, satis jam haberem, unde eam discerem sive ex carissimae uxoris[5] relatu sive ex suavissimis Nobilitatis vestrae literis[6], quas scriptas Calendis Augusti satis tempori, id est intra diem nonum accepi.

Ego si dicere coner, quanti faciam illustrissimum D. legatum Camerarium[7] domumque ipsius tum ob insignes ipsorum virtutes turn ob majorum gloriam nunquam interituram, verba rebus paria non reperiam. Illud affirmare possum fide Germanica, qualis unquam optima fuit, nihil me optare meis, quod non et ipsi domino parenti Nobilitatis vestrae vobisque optem omnibus. Quanto vero res verbis sunt potiores, tanto id malim rebus, si qua se ferat occasio, quam vocibus aut literis testari.

Res hujus temporis cum ad illustrissimum D. legatum perscribam, hic non repeto gnarus patri filioque praesertim talibus omnia esse communia.

Vale, vir nobilissime et amplissime.

Nobilitatis vestrae observantissimus

H. Grotius.

1 Karel I van Engeland.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 553. Joachim Camerarius was de zoon van Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
5 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
6 Ontbreekt.
7 Ludwig Camerarius.

Lutetiae, 13 augusti 1639.

4249. 1639 augustus 13. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Multum probo Excellentiae vestrae consilia, quae sunt in literis datis initio Augusti[2].

Exercitui, qui ducis Vinariensis[3] fuit, concordia nunc maxime opus optandumque, ut norint Galli dimidium saepe plus esse toto. Spargunt enim jam nunc rumorem voluisse[4] in supremis ducem, ut regis[5] esset exercitus et urbes. Ego vero neque executoribus testamenti[6] neque militi id placere pro certo habeo; nec quicquam temporibus his congruentius arbitror quam ut fides obligetur Germaniae principibus ordinibusque aliis in societate Suediae Galliaeque permanentibus.

At sine pecunia stare is exercitus non potest. Ea hactenus nisi a Gallis suppeditata non est, qui solent auxilia sua sociis caro vendere. Quae res sicut Rhaetos nuper a Gallia abalienavit ita in Subalpinis locis causam dedit, cur tot urbes dominatum externum quemvis metuentes et ipsa Augusta Taurinorum amitterentur. Verum ita sunt homines, ut quamvis gravibus malis admoniti in eadem peccata revolvantur. Me valde haec sollicitum habent: ergo mandata exspectabo. Interim ea loquar quae maxime facient pro libertate Germaniae, quam armis suis propositam semper professi sunt Suedi nostri.

Res caeterae habent se mediocriter. Nam et qui arcem Taurinorum obsederant Hispani, inde se removerunt ad Gallicarum copiarum adventum et ex arce in urbem satis feliciter proruptiones factae sunt.

Millereius[7] non longe ab oppido S. Audomari in Hispanos bene pugnavit: occisi captique hostium aliquammulti. Alter sub Castilionaeo[8] exercitus ad Ivoiam manet eique oppido detrahit munimenta. Ambo isti exercitus speculantur, quid facturus sit Piccolominaeus[9] in agro Luxemburgico[10] ex vicinis praesidiis sibi adaugens copias.

Princeps vero Condaeus[11] praeter Canetum, etiam Bachasium, Perpiniano non procul trans Agliam flumen oppidulum, cepit, quod rerum multarum advectionibus utile erat Hispanico exercitui.

Manet fama Turcam[12] pronum ad pacem cum Persa[13] imminere Cretae aliisque insulis, quae ejus imperio absunt; magnam illi de suo esse classem nec minorem praeberi ab Afris praedonibus.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 192; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4° met enige verschillen van onbeduidende aard. Gedrukt *Epist.*, p. 552. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
4 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘noluisse’.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘Lunemburgicam’.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Safī I (Sam Mirza).

Caesariani qui ad Hohentwilam fuerant, in Cellam Constantiamque se receperunt. At magnas imperatori[1] venire copias e Polonia, Austria, Hungaria audimus.

Cum Genuatibus graves natae sunt Gallis controversiae ob naves, quas cepit Harcurtius[2]. Spero rem ad concordiam perductam iri. Neque enim Gallis in Italia quaerendi sunt hostes, cum ipsa belli fortuna Gallis ibi minus secunda satis principes civitatesque invitet ad partes adversas. Conigsmarckius[3] in Franconia Neustadium ad Salam dicitur obsidere. Rhaetica plebs infensa Hispanis moveret se, si a Gallis juvaretur. Verum et Galli male se tractatos, non jam dicam unde orta culpa, tamen meminerunt et Helvetii Gallis per sua[4] transitum concedere alii formidine, venalibus alii in Hispanum studiis, cunctantur.

De Bannerii[5] rebus quae scribit Excellentia vestra, laeta sunt, modo sint certa. Exspectanda est auctoritas temporis.

De Transilvano[6], de Hungaris, de conventu Francofurti nihil hic quidem audimus. De diplomate pro Batavis siquid comperiet Excellentia vestra, lubebit nosse.

Hassicis commentum bene procedit; opulentantur nihil agendo. Et dicitur jam ab iis se redimere etiam Fuldensis abbas[7].

Elector Brandenburgicus[8] novo vectigali ad naves struendas utens mirum ni arcana coitione cum Polono[9] malum aliquod Livoniae parat. Sed eam curam relinquamus iis, qui propiores sunt.

Spiringiis[10], qui ibi sunt, evenire video quod multis, ut contra plebis odium tuti sint regum principumque gratia.

Comitem Licestrium[11] hic intra paucos exspectamus dies. Is utinam nobis adferat nuntium non pacis tantum firmae, sed et concordiae restitutae, qualis esse debet inter regis[12] ejusdem populos. Me multa indicia vetant ea de re securum esse.

Pons, qui Nieuburgi fuerat, prope Argentoratum transpositus est. Comes Guebrianus[13] prope Rinfeldium se tenet. Arpajovius[14] Condaei jussu Coleuriam obsidet. Mommedium ut inspectavit Castilionaeus, obsidendi ejus cogitationem hoc tempore omisit exercitumque suum ut a Piccolominaeo tutior esset cis Cheram amnem retulit.

Sultanus Turcarum aegrotare dicitur.

1 Ferdinand III.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans vlootvoogd.
3 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
4 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘suas’.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Hermann George von Neuhoff († 1644).
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 Wladislas IV (VII).
10 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring. De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘Spiringus’.
11 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
12 Karel I van Engeland.
13 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
14 Louis d'Arpajon († 1679), luitenant-generaal sinds 1637.

Deus varios metus auferat servetque bono christiani orbis Excellentiam vestram cum suis omnibus.

Excellentiae vestrae addictus sincero cultu ejusque observantissimus.
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Augusti 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Alfenae 12/22 Aug. 639.

4250. 1639 augustus 13. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Quam de facili mutantur res humanae! Dux Vinariensis[2], prope dixerim ad exemplum ejus, quod olim de Cleomede Astypalaeo[3], deinde de Philopaemeno[4], postremo de Bruto et Cassio[5] dictum fuit, ultimus Germanorum, in ipso conatu rerum maximarum obiit corrupitque spes nostras.

Augusta Taurinorum nuper exemta obsidio nunc in potestate est principum duorum Sabaudici sanguinis[6]; an vero Hispanorum dicam, nescio. Arx defenditur.

Galli ad Theodonis villam[7] male a Piccolominaeo[8] habiti a spe capiendi Mousoni eundem depulere. Cepere Hesdinum frustra eodem impedire conante, nunc et Ivoium[9] brevi, ut speratur, capturi et Mommedium et ea Lotharingiae oppida, quae in transitu coeperat Piccolominaeus.

Τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοί[10] turbant orbem christianum. Vobis quomodo legatio successura sit, item Batavis, desideramus scire.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 553; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 47. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk man in zijn vaderstad Danzig. Antw. op no. 4152; beantw. d. no. 4293.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Cleomedes van Astypalaea, vuistvechter in de Olympische Spelen van 496 v.Chr., moest volgens het orakel in Delphi als de laatste van de heroën worden beschouwd, vgl. Pausanias, VI, 9, 6-8; Plutarchus, *Vita Rom.* 28, 5.
4 Philopoemen (± 200 v.Chr.), Archaeisch staatsman en veldheer, werd de laatste van de Grieken genoemd; Pausanias, VIII, 52, 1; Plutarchus, *Vita Arati* 24.
5 Marcus Junius Brutus (85-42 v.Chr.) en Gaius Cassius Longinus, moordenaars van Gaius Julius Caesar, worden de laatsten van de Romeinen genoemd: Suetonius, *Tib.* 61, 3; Tacitus, *Ann. IV*, 34; Plutarchus, *Vita Bruti* 44; Appianus, *Bell. civ.* IV, 114.
6 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano en Maurizio van Savoye.
7 De uitgave der *Epist.* heeft 'Thionvillam'.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 De woorden 'nunc et Ivoium' ontbreken in de uitgave van de *Grotii Epist. ad Iaski*, terwijl genoemde uitgave bovendien 'conanti' heeft in plaats van 'conante'.
10 *Mat th.* 9, 10; *Marc.* 2, 15.

Colloquia illa repetita regis vestri[11] et electoris Brandenburgici[12] Suediam et Pomeraniam tenentibus non possunt non esse suspecta. Legatio Polonica,

11 Wladislas IV (VII).
12 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

quantum fert conjectura, irrita non erit. Cum Curtio[1] abiit spes pacis, quam tamen reducere Deus potest et ut velit, orandus est, ne Turca[2] Venetis primum, deinde Italiae imminens discordias nostras rideat inque iis suum reperiat negotium.

Vale, vir nobilissime, meque veteris amicitiae semper memorem crede.

Nobilitatis vestrae addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, XIII Augusti MDCXXXIX.

Adres: A monsieur monsieur Jasky à Dantzig.

4251. [1639 augustus 13]. Van M. Mersenne[3].

Monsieur,

Il faut que je vous avoue que j'ay esté si ayse de ce que l'on m'a asseuré que vous nous allez donner vos notes sur le nouveau testament[4] et vostre livre de la Verité de la religion amplifié[5], que je n'ay pas voulu retarder plus longtemps sans vous envoyer un manuscrit d'un ancien jurisconsulte[6] décédé depuis 10 ou 12 ans ença, lequel vous pourez lire a vostre loisir, et voir s'il ne vous pourra servir pour ce sujet, car il refute par autorité quantité de mauvaises opinions des athées et des libertins. Vous le retiendrez tant qu'il vous plaira. Ce me seroit une gloire et une consolation fort particulière, si je vous pouvois servir en quelque chose de vos bons desseins. Si vous avez les épistres de Socinus[7] je vous prie de me les envoyer pour peu de jours. Je vous les renvoyray bien fidellement.

Je suis cependant

Vostre très-humble et trèsaffectionné serviteur

F.M. Mersenne M.[e]

1 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau. Hij had in Hamburg onderhandelingen gevoerd en was naar Wenen teruggekeerd.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Hs. Leiden, UB., coll. Papenbr. 2. Gedrukt *Epist. ex Bibl. Meel.*, p. 45; *Correspondance du P. Mersenne*, (éd. Cornelis de Waard) VIII, p. 479. Marin Mersenne (1588-1648), Frans wijsgeer en musicoloog. Hij maakte deel uit van de orde der miniemen.
4 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
5 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Ivxta exemplar Parisiense.* Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regii. MDCXL. Cvm privilegio regis; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 951.
6 Claude Bredeau.
7 *Fausti Socini Senensis ad amicos Epistolae, In quibus variae de rebus divinis quaestiones expediuntur, multaque sacrarum litterarum loca explanantur. Additae sunt paucae aliorum ad Socinum Epistolae, ad quas ipse respondet.* Racoviae, Typis Sebastiani Sternacii, Anno. 1618.

Ce samedy matin.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède.
In dorso schreef Grotius: d'Aougst 1639, P. Mersenne.
Boven aan de brief in margine staat nog: A Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède.

4252. 1639 augustus 13. Aan G. Müller[1].

Nobilissime et amplissime domine,

Priusquam literas Nobilitatis vestrae tum ad me tum ad conjugem meam datas 22 Iulii[2] accepi, jam Nobilitati vestrae scripseram ob mortem admirandi principis ducis Vinariensis[3] videre me iter Nobilitatis vestrae incertum fore. Credo enim rebus in tantum mutatis nova deliberatione opus, an mitti, quis debeat et quibuscum mandatis. Regimen nunc in manu est quatuor virum, Erlachii[4], Ohmii[5], Rosae[6], Ottonis Nassavii[7]. Ex ea pecunia, quae ducis fuerat, aliquantillum in milites erogatum est. Rex[8] et majores pecunias misit et ipse ad loca propinqua proficiscitur omnia acturus, ut e suo maxime arbitratu res ibi administrentur[9]. At[10] elector Palatinus[11] in Angliam profectus est, ut et auctoritate et pecuniis inde suffultus tanquam foederis Germanici principum princeps in exercitum vacantem accipiat imperium. Interim illud bene cecidit, quod ad Rosae adventum hostes ab Hohentwila abscessere, nisi forte altius hosti consilium est orbatos duce milites relinquere discordiis et offerre eis inducias ad Hassicum exemplum.

Gratiam Nobilitati vestrae ingentem habeo, quod res meas satis incommode positas curae sibi esse voluerit[12], atque etiamnum velit. Si exspectandus mihi sit Nobilitatis vestrae in has partes adventus, prolatabuntur mihi difficultates in diem valde incertum. Quare spero ventura e Suedia ad illustrissimum dominum Salvium[13] mandata, ut ex eo, quod apud ipsius Excellentiam[14] restat, mea damna sarciantur. Alioqui laudanda mihi esset Gallorum benignitas, qui me fasce magis magisque me premente levatum volunt. Non potest non grave esse excellentissimis et illustrissimis dominis[15] regni rectoribus toties eadem de re interpellari et quidem ab homine tam potente quam est cardinalis[16]. Si ob eas aliasve causas iisdem regni rectoribus placeat me aut transferre alio aut pro insumtis laboribus indemnitatem mihi praestare et libertatem reddere, nihil conquerar.

1 Copie, Kopenhagen, Kong. Bibl., Ny Kgl. Saml. 2330, 4°. Aan enige onnauwkeurigheden van ondergeschikt belang wordt stilzwijgend voorbijgegaan. Gedrukt *Epist.*, p. 553. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johan Ludwig von Erlach.
5 Johann Bernhard von Oehm.
6 Rheinhold von Rosen.
7 Wilhelm Otto von Nassau; de copie heeft 'Nascovii'.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 In plaats van 'et ipse ... administrentur' heeft de copie te Kopenhagen samenvattend: 'omniaque molitur, ut e suo arbitratu res ibi administrentur'.
10 Het 'Ad' van de copie te Kopenhagen is kennelijk een verschrijving.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 In plaats van 'res ... voluerit' heeft de copie te Kopenhagen: 'res meas sibi curas esse voluerit'.
13 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
14 In plaats van 'apud ... Excellentiam' heeft de copie te Kopenhagen 'isthic'.
15 Het woord 'dominis' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*. Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
16 Richelieu.

Caeterum cum cardinale nulla mihi privata[1] contentio est. Si excellentissimi domini regni rectores me circa cardinalem. Anglorum exemplum sequi aut non aequum aut minus utile censent[2], est ipsorum praescribere, meum parere. Mihi in hoc negotio nihil seritur, nihil metitur. Vera causa, cur hic faventibus oculis non adspiciar, haec est, quod vera nuntio, aut quae sunt aut quae perspici possunt. Quicunque post me idem facturus est, in easdem incurret offensas. Pro certo haberi debet Gallos ita Austriacam potentiam velle imminutam, ut tamen protestantium res in sua vicinia nolint increscere. Tum vero qui res belli regit Noyerius[3] Romae est supra omnes Gallos addictus.

Domini Bannerii[4] prosperis gaudeo. Sed concurrent in illum undique ex Germania, Hungaria, Austria hostiles copiae[5]. Nobilitas vestra ita me suis beneficiis devinctum tenet, ut nihil sit, quod non ipsius vicissim causa praestare et velim et debeam[6].

Turca[7] avidus imperio suo adjicere quicquid ipsi abest in Aegaeo mari, pacem cum Persa[8] quam cum Venetis malle creditur. Ea res Italiae formidabilis Hispanum[9] flectere poterit ad desiderandam pacem inter christianos.

Vale, vir nobilissime[10].

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Augusti 1639.

4253. 1639 augustus 13. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Torquet me sollicitudo pro exercitu ad Rhenum. Literae inde scriptae 26 Julii novi Calendarii[12] me docent quatuor testamenti executores[13] tunc fuisse Brissaci. Sed paratum Rosam itineri Hohentwilam, quod bene successisse dicitur.

De sacramento militum nihil intelligo, sed ex castris ad Ivojum, ubi prope rex[14] est et aula, epistolae nuntiant spargi ibi rumorem ducis ultima voluntate exercitum et urbes ad regem pertinere.

1 De copie te Kopenhagen heeft ‘privatim’.
2 De copie te Kopenhagen heeft ‘existimant’.
3 François Sublet de Noyers.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 In plaats van ‘Vera causa ... copiae’ heeft de copie te Kopenhagen slechts: ‘sed multum metuo neque post me vera nunciaturus est, aut quae geruntur, aut quae prospici possunt in easdem incurrat offensas’.
6 De woorden ‘Nobilitas ... debeam’ volgen in de copie te Kopenhagen na ‘Turca ... Christianos’.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Safī I (Sam Mirza).
9 Philips IV.
10 De woorden ‘Vale, vir nobilissime’ ontbreken in de copie te Kopenhagen.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 551; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 633.
12 No. 4224.
13 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.

Non id sperat elector Palatinus[1], qui capto consilio ab Arausionensi principe[2] in Britanniam se transtulit ea spe, ut impetratis ibi pecuniis caput se faciat ei, quem dixi exercitui, tanquam foederis protestantium in Germania princeps loco primo.

Cum ad me e Batavis de hoc consilio scriptum esset[3], respondi non dubitare me, quin Suedi omnia bona velint electori, sed arbitrari me e re esse communi, ut prius intermissum ob motus Scoticos de foedere inter Suediam et Angliam negotium repetatur peragaturque. Ego quid temporibus his difficilibus facere, quid dicere debeam, jussa exspectabo.

Ivoji munimenta adhuc dejiciuntur. Eum, qui ibi est, exercitum Piccolominius[4] creditur de improviso assilire velle. Est enim in propinquis Luxemburgici locis et ex oppidorum tractus ejus praesidiis tria eduxit millia ad augendas copias suas. Verum altera ex parte, quae circa S. Audomari est oppidum, negotium hosti facessit Mileraeus[5] nuperque aliquot inter se millibus congressis caesi hostium quadringenti, quos bis mille vulgant Galli, sed ad spoliandos mortuos praepropere versis Gallis recollecti hostium vires animique et aequo adeo Marte discessum est, ut et Galli et hostes se pro victoribus gerant.

Hispanicos, qui arcem validam urbis Taurinorum circumsederant, Gallicarum copiarum adventu inde abiisse intelligimus, praesidio tantum in urbe relicto satis magno; qui in arce sunt in urbem erumpunt interdum et aliquod proximum arci munimentum urbis cepisse dicuntur. Dux Sabaudus[6] cum sororibus[7] Montmeliani est in Sabaudia. De Casalis periculo nihil remissum audimus.

In Normannia Abrincanensi itemque in Provincia ac Britannia novorum onerum exactores partim occisi partim male habiti difficiliorem in posterum facient rem tributariam.

Ab Harcurtio[8] captae naves Genuatium: illis contra se ulciscentibus metum aliquem novae hostilitatis intulerunt.

Rumor hoc spargitur, credo a fautoribus mareschalli Bassompetrae[9], nolle Erlachium[10] de Brissaco cum rege agere, nisi ei Bassompetrae, qui nunc in Bastilia tenetur, libertas data sit.

Comes Licestrius[11] ex Anglia hic exspectatur cis dies paucos. Habitabit aedes meis proximas.

De crescentibus imperatoris[12] copiis multa audimus, inter cetera de Cosac-

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Frederik Hendrik.
3 Vermoedelijk een verloren gegane brief van Nicolaes van Reigersberch, waarop no. 4254 het antwoord is.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Carlo Emanuele, hertog van Savoye.
7 Luisa, Margherita en Adelaide van Savoye.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans vlootvoogd.
9 François de Bassompierre (1579-1646), maarschalk van Frankrijk. Sinds 1631 verbleef hij in de Bastilie. Hij herkreeg zijn vrijheid in 1643. Over deze intrige, op touw gezet door een zekere Scanevelle, zie men *Journal de ma vie. Mémoires du Maréchal de Bassompierre* (éd. De Chantérac), IV, p. 313 vv.
10 Johann Ludwig von Erlach.
11 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
12 Ferdinand III.

corum quatuor millibus, aliis sex millibus ex haereditariis domus Austriacae regionibus.

Brevi hic futurus putatur Poloniae legatus[1] et bona in spe esse principis Casimiri[2] libertas. Audimus Neuburgo, Lauffenburgo, Hunningae munitiones auferri, ne tot praesidia peditatum exhauriant.

Konigsmarckium[3] in Franconia esse et Neustadum ad Salam ab eo obsideri fama est, abbatem autem Fuldensem[4] cum Hassicis agere, ut ab eorum incursibus liber sit.

Turcam[5] res suas cum Persa[6] componere, ut in Venetorum et alias Maris Interni insulas irruat, credi video. Poterit ea res flectere et pontificem[7] et Italos principes, ut ad pacem aequam inter christianos constituendam laborent.

Det eam Deus idemque, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam diu servet valentem florentemque.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Augusti 1639.

Praeter Canetum non longe a Perpiniano alterum oppidum Bachasum nomine cepit princeps Condaeus[8].

Scripsit rex Mileraeo exercitum, qui ad Rhenum est, fore in sua potestate. Idem se de Brissaco sperare.

Vult rex Britanniae[9] in parlamento Scotico locum suum habere episcopos; Scoti nolunt: satis magna ad novas discordia materia.

Mitto historiam fidelem eorum, quae in Taurinis gesta hactenus[10].

In Abrincatorum quod dixi oppido praetor[11] occisus est a plebe, publicanus irrupto, quo confugerat, ministerio in frusta discerptus. Etiam Rotomagi, Massiliae, Tuloni motus fuere. Praeterea cardinalis[12] aegrotat. Discimus praeterea Castilionaeum[13] munitiore reperto Mommedio, quam ut hoc tempore obsidendum videretur, cis amnem Cherium locasse castra, ut ejus amnis interjectu a Piccolominio, qui in propinquo est, esset tutior.

Coliuriam oppidum maritimum Hispaniae obsideri ab Arpajousio[14] principis Condaei jussu. Comitem Guebrianum[15] tenere se prope Rinfeldium. Pontem, qui

1 Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4044, p. 215 n. 5.
2 Jan II Kazimierz.
3 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
4 Hermann George von Neuhoff († 1644).
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Safī I (Sam Mirza).
7 Urbanus VIII.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Karel I.
10 Ontbreekt.
11 Besnardière-Poupinel, vermoord op 16 juli 1639. De ‘publicanus’ was Jean Pourcel, vermoord op 17 juli 1639.
12 Richelieu.
13 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
14 Louis d'Arpajon; zie no. 4249, p. 518 n. 14.
15 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.

Neuburgi fuerat, transpositum prope Argentoratum. Marchionem Villam[1] a Duce Lotharingo[2] in Angliam missum. Aegrotare sultanum Turcam.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4254. 1639 augustus 13. Aan N. van Reigersberch[3].

Naar de wetten van 't Ryk van Duitslandt bezit niemant de hoedanigheit om over een Leger, dat aan het Duitsche Bondtgenootschap toekomt, het bevel te voeren, als een Keurvorst. Dit Leger is in eedt geweest van de vier Kreitzen, waar onder de Palts is, en is van myn Heer den Kancelier van Zweden[4], als Opperbestierder van de zelve Kreitzen, gegeven aan Hartog Bernhard[5] niet om de grenzen van Vrankryk uit te strekken, maar om de zaken van Duitslandt te herstellen. Ik meen ook, dat in het Leger daar goede genegentheit toe zal zyn. Zweden zal myns erachtens daar niet tegen hebben. Ik zal alles ondertasten by Engelandt en Vrankryk, en toonen oprechtelyk, dat ik een dienaar ben van den Palts, en een beminnaar van de vryheit van Duitslandt.

Zoo men meend my dienst te doen met my geld door Vrankryk te laten aanbieden, daar weet ik geen dank voor. 't Zyn maar vindingen om my in Zweden qualyk te stellen. Sunt munera in hamo[6]. Op dit heele stuk valt niets anders te zeggen dan invidiam placare paras virtute relicta? contemnere miser.[7]. Allen die Zweden oprechtelyk zullen dienen, zullen gelyke ondermyningen onderhevig zyn.

4255. 1639 augustus 13. Aan I. Vossius[8].

Vir eruditissime,

Pro geminata liberalitate geminas ago gratias, quanquam Scylacem tuum[9]

1 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 223 en 226.
4 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
6 Martialis *Epigr.* VI, 63. 5: 'Munera magna tamen misit'. sed misit in hamo.
7 Horatius *Sat.* II, 3, 13-14.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., III E8. 19. Eigenh. oorspr. Copie Leiden, UB., coll. Burm. F11, Ep. 17; copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. van hss. no. 674. Antw. op no. 4178. Gedrukt *Epist.*, p. 553. Isaac Vossius (1618-1689) was een zoon van Gerardus Johannes Vossius.
9 *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, et castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis.* Amstelodami, Apud Ioh. et Cornel. Bleav, MDCXXXIX.

bis mihi abs te destinatum videre nondum licuit. Filius[1], ut credo, nondum reperit, per quem mitteret. Librarius autem plurimos post se libros in Batavis reliquit, etiam Scylacis exempla dubitatque, an ea fuerint in iis, quae Dunquercani sibi praedam fecerunt[2].

Ptolemaei editio[3] bene tibi procedat opto. Exspectamus enim a te nihil non dignum Vossiano nomine.

Est in bibliotheca regia hic bonus Ptolemaei liber manu antiqua. Eum si quibus in locis consulere velis, Bulialdus[4], mathematicarum artium doctissimus, amicus et meus et omnium literas amantium, ea est humanitate, ut promto animo, sicut aliorum labores adiuvat, ita et tuos sit adiuturus.

Nos opperimur Heinsiana ad Novum Testamentum[5], iis visis parati et nostra dare edenda aut hic aut Amstelodami. Si Amstelodami id fiet, te rogo obstetricari velis partui mihi carissimo.

Salveat a me, vir in animo semper meo primus et amicitiae et eruditionis merito, parens tuus[6].

Tuus
H. Grotius.

Lutetiae, XIII Augusti MDCXXXIX.

Est et in bibliotheca Veneta Ptolemaei liber pervetus[7].

Adres: Viro eruditissimo Isaaco Vossio Amstelodamum.

4256. [1639] augustus 14. Van M. Mersenne[8].

Monsieur,

I'oublie hyer[9] à vous envoyer un petit livret avec le manuscript[10], lequel i'ay fait imprimer pour resiouir les honnestes gens parmi leurs occupations plus sérieuses.

1 Pieter de Groot.
2 Dit voorval had plaats op 13 juli 1639; zie no. 4221, p. 480 n. 2. Ook Johannes Tilmanus Stella raakte een zending boeken kwijt; zie C.M. Schulten, *Joachim de Wicquefort et Jean Tileman Stella*, in Lias I (1974) 1, p. 129-155.
3 Zie no. 4178, p. 419 n. 5.
4 Ismaël Boulliau (1605-1691), Frans astronoom.
5 *Danielis Heinsii Sacrarum Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum, MDCXXXIX.
6 Gerardus Johannes Vossius.
7 Dit postscriptum ontbreekt in de Rotterdamse copie.
8 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Gedrukt *Correspondance du P. Mersenne* (éd. Cornelis de Waard), VIII, p. 482.
9 Zie no. 4251.
10 Wellicht wordt hier een geschrift over de magneet bedoeld; zie *Correspondance du P. Mersenne* (éd. Cornelis de Waard), VIII, p. 754.

l'espère que vous y trouverez quelques petites considérations qui vous agréeront. Si je pouvois faire que tous concourrussent à vostre contentement, ie les y provoquerois tous, affin que les excellens ouvrages que nous attendons de

vous, ne vous incommodent point la santé et qu'ils se ressentent de la grande joye et tranquillité qui acoustume d'acompagner vos actions. S'il vous plaist prendre la peine de voir les matières qui sont traitées dans le manuscrit, vous feriez un oeuvre très digne d'un grand chrestien, si vous vouliez les ajoûter et les traiter à vostre façon dans vostre livre de Veritate Religionis[1], car vous y défériez les mauvaises pensées du livre des 3 imposteurs[2] et de plusieurs autres qui sont peut-estre en aussi grande vogue que jamais.

Je ne vous la feray pas plus longue, priant Dieu, monsieur, de vous conserver en bonne santé et demeurant tousiours

Vostre trèshumble et très affectionné serviteur

F.M. Mersenne M.[e]

De la Place Royalle[3], ce dimanche 14 Aoust.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède.

In dorso schreef Grotius: Père Mersenne, 14 d'Aougst 1639.

4257. 1639 augustus 18. Van I. Jasky[4].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Delegati nostri[5], qui primo Vilnam, deinde Ortelsburgum ad R. Maiestatem[6] iverant, re infecta redierunt. Regia Maiestas constantissime iam flagitat non tam teloneum marinum quam impositionem quandam quam nos julag[7] vocamus, quae a civibus nostris solvitur quaeque non nisi magno cum damno nostro regiae Maiestati concedi poterit. Comitia, quae in 5 Octobris indicta sunt, finem huic negotio imponent, utinam talem, qualem optamus.

Palatinus Smolenscensis dominus Gasiewsky[8] brevi hinc Galliam versus splendido cum comitatu solvet.

Bellum in vicina Livonia quamvis aliquot dierum magnas turbas maiores suspiciones excitavit.

Tribunus quidam caesareus nomine Boot[9] trecentos milites clanculum in finibus Lithvaniae, Prussiae et Livoniae collegerat illosque in Livoniam non turmatim, sed

1 Voor de titel zie men no. 4251, p. 520 n. 5.
2 Over het *De Tribus Impostoribus* zie men *Correspondance du P. Marin Mersenne* (éd. C. de Waard), Paris MCMXXXII, I, p. 53-54.
3 Het huidige Place de Vosges, waar de orde van de miniemen haar verblijf had.
4 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 22. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4208; beantw. d. no. 4307. Israel Köhne, genaamd von Iasky, was een invloedrijk man in zijn vaderstad Danzig.
5 Zie no. 4154, p. 388.
6 Wladislas IV (VII) van Polen.
7 Naar alle waarschijnlijkheid = culagc, een havenrecht op de koopwaar door de ingezetenen van Danzig verschuldigd.
8 Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4044, p. 215 n. 5.
9 Herman Bothe.

sigillatim duxerat, prope Dunam fluvium quaedam propugnacula exstruxerat Suecis - ut putabat - imparatis negotium facessurus. Sed ut praecipitia consilia plerumque funestum habent eventum, ita haec inconsiderata parva

manu militum in Livoniam irruptio tristissimum habuit exitum. Nam omnes illi milites a Suecis vel occisi vel submersi sunt. Ipse tribunus felici fuga evasit. Haec in Livoniam invasio, ne induciis nostris praeiudicium afferret, R. Maiestas publico diplomate cavit omnibusque suis subditis mandavit, ut non solum inducias cum Suecis pactas exactissime observent, sed etiam hos pacis publicae turbatores ut hostes persequantur.

Mortem ducis Wimariensis[1] fortissimi herois, omnes, qui fortitudinem, qui in rebus gerendis dexteritatem et promptitudinem, quique virtutem aestimant, lugent.

Deus Excellentiam vestram diu salvam et incolumem conservet.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Israel Köhne dictus Jasky mpp.

Dab. Dantisci, 18 Aug. A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Sept.

4258. 1639 augustus 20. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime domine,

Dolor ille, quem literae 8 Augusti scriptae[3] ab Excellentia vestra testantur ob mortem incomparabilis in omni laudis genere principis Vinariensis[4], metuo, ne crescat malis aliis ex illo malo orientibus. Nam de Erlachii[5] et Rosae[6] inter se contentionibus jam fama est; illud vero vanum, quod ad vos perlatum fuerat de sacramento dicto reginae nostrae[7]. Exercitus adhuc nihil aliud quam pariturum se promisit quatuor testamenti executoribus[8]. De caetero futura sit regiminis ac sacramenti forma, adhuc incertum est. Sed plurimum in eo pecunia poterit, qua valet Gallus[9], qui jam nunc et exercitum illum et urbes sibi vindicat.

Interim Hohentwilum rursus obsedit Mercius[10]; alia parte Glenius[11], quid acturi sint incerti ducis milites observat.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 193. Gedrukt *Epist.*, p. 555. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Ontbreekt.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johann Ludwig von Erlach.
6 Rheinhold von Rosen.
7 Christina van Zweden.
8 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto van Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Franz, vrijheer van Mercy.
11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.

In Italiam mittebatur pars altera Condaeani[12] exercitus, quanquam morbis non vacans. Sed subito[13] enatae sunt in eadem Italia induciae in menses duos, pacem ut videtur illorum quidem locorum secum tracturae, per quam tutela

12 Henri de Bourbon, prins van Condé.
13 De copie te Uppsala geeft ‘subitae’.

communis sit viduae[1] et ducis pupilli[2] patruis[3], Galli autem Hispanique praesidia sua de cunctis Sabaudiae ac Pedemontii urbibus locisque deducant. Haec ita convenisse audimus, si modo et regi Galliae[4] placeant, qui nunc ea de re deliberat et, quo propior sit illis rebus, transfert se Lugdunum.

Nicaea civitas - nam arx viduae praesidio tenetur - partes principum amplexa est. Idem fecere Helvetii, qui in urbis Taurinorum custodia a vidua collocati[5] fuerant, non levi etiam apud illam gentem labascentis fidei exemplo.

Pontifex[6] pro pace Italica plurimum laborat Venetis, quem de Turca[7] conceperunt, metum in alios spargentibus jacto rumore sultanum jurasse bellum se in christianos omnes moturum. Sultani mater[8] munera a Veneto bajulo[9] sibi oblata respuit plus se ab ipsis bello brevi habituram praedicans. Magna est classis Turcarum apud Constantinopolim; accitur et illa, quae in mari Euxino erat, auxilia praeterea maritima ab Afris praedonibus et Cosaccis. Iam exscensus factus dicitur in Tenum, Cycladum unam, Venetici juris. Plane ingens est per Italiam trepidatio.

In Hispanicum mare rursus hinc mittitur archiepiscopus Burdegalensis[10] tergiversans satis memoria expertarum tempestatum. Quod Harcurtius[11] fecerat in capiendis Genuatium navibus improbatur in hac aula, ita ut desituri videantur motus isti, qui caeteroqui a bello haud longe aberant.

Adversus vectigalia salis[12] tributaque alia seditiones in oppidis agrisque natae facile intermoriturae putantur, ubi miles, qui nunc diversis in castris attinetur, ad hyberna redierit. Si pax illa per Italiam coeat, Longavillanus[13] a rege destinatur imperio in exercitum, qui Vinariensis fuit, urbesque ad Rhenum.

Venit jam huc comes Licestrius[14], quem ab itinere recentem nondum vidi. Sed tristis intelligo tot in firmanda pace Scotica exoriri difficultates novas, quae sollicitudinem mihi injiciunt, ut satis procedat id, quod Hamburgi inchoatum fuerat negotium.

Apud Rhaetos paucis sententiis vicit ea pars, quae Hispanis favet eorumque novum foedus, quanquam duris in religionem legibus, amplectendum putat: novusque nunc vocatur conventus, quo ista plane sanciantur.

Veneti ad sui[15] tutelam non indiligentes[16] sunt: magna instituunt tributa, unde 17[17] millia ducatorum menstrua colligant. Naves augent, scribunt militem,

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Carlo Emanuele II van Savoye.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en de kardinaal Maurizio.
4 Lodewijk XIII.
5 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘collati’.
6 Urbanus VIII.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Kösem Wālide († 1651).
9 Alvise Contarini.
10 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
12 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘satis’.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
15 De copie te Uppsala geeft ‘suam’.
16 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘indigentes’.
17 De copie te Uppsala geeft ‘V’.

excitant vicinos. Et Hispanus et Ethruscus[1] classem in parato habent satis validam.

Sedani quieta sunt omnia.

Bannerii[2] et Coningsmarckii[3] actiones bonas nobis spes ostentant; nec leve periculum vitatum est in Livonia. Erupere ibi arcana illa Brandenburgici[4] cum rege Polono[5] colloquia et quo tendant nova ista tanti strepitus vectigalia.

Hassicos video manere in iis, quae pridem cepere: nihil agendo multum agunt mali. Serenissimo domino electori[6] bene ut procedat in Angliam profectio, opto.

Ad Francofurtensem conventum audio mitti ab imperatore[7] marchionem Christianum[8] et principem Eckenbergicum[9]. Spe inani pacis lactabitur, credo, misera Germania.

Ut a rege Daniae[10] tam feroce Batavi tanto domi bello impliciti aequa impetrent, vix sperandum videtur. Conatus tamen laudandi sunt.

Rex exercitum Vinariensem pro suo habens Longavillano mandavit imperium in eum exercitum. Is jam venit Basileam adducens Germanos, qui in Italia fuere.

Deus christianos omnes ad bonam pacem flectat, ne barbarorum potentia nostro malo[11] invalescat. Idem Excellentiam vestram onmesque ei caros servet sospites ac florentes.

Excellentiae vestrae constanti observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 20 Augusti 1639.

De copie te Uppsala heeft nog het volgende postscriptum:

Abit iam nunc ex aedibus nostris illustris dominus baro Oxenstierna[12] ad aquas Borbonias, inde ad iter Italicum. Injunxit mihi ut se Excellentiae vestrae commendarem et quaecunque ab ipso proficisci possent amicitiae officia porro offerrem.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Alfenae 17/27 Aug. A.^{o} 1639.

1 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Wladislas IV (VII).
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Ferdinand III.
8 Christian Wilhelm, markgraaf van Brandenburg (1587-1665).
9 Johann Anton von Eggenberg (1610-1649).
10 Christiaan IV.
11 Deze beide woorden ontbreken in de copie te Uppsala.
12 Gabriel Oxenstierna; zie no. 4230, p. 494 n. 13.

4259. 1639 augustus 20. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Si Anthologia nostra[2] edi aut non potest aut non emendate satis, censeo, quamprimum ad nos redeat. Cramoisius[3] librariorum hic opulentissimus, suscipiet. De Lucano[4] etiam responsum exspecto. Liber noster de Veritate Religionis Christianae pulchre et versus et editus est in Anglia[5]. Poematis veteribus nostris, quae eduntur apud vos, nolim quicquam aut meo aut tuo addatur nomine multas ob causas. Ego interim colligo τὰ ἀνέχδοτα.

Accepi ex Anglia librum[6] regis[7] jussu editum. Is pertinet ad regis aequitatem Scotorum vero pertinaciam omnibus patefaciendam.

Filium[8], qui apud vos est, velim meo exemplo ad diligentiam excites.

Vale, frater optime.

Tui amantissimus tibique obligatissimus frater
H. Grotius.

20 Augusti 1639.

Epistolam ad D. Utenbogardum[9] et alteram ad Corvinum[10] lectam obsignes, rogo.

4260. 1639 augustus 20. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Mira subito facta est conversio in Italia non induciis tantum constitutis in menses duos, verum et pace informata in has leges, ut tutela in posterum com-

1 Gedrukt *Epist.*, p. 885. Beantw. d. no. 4272.
2 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
3 De Parijse drukker Sébastien Cramoisy.
4 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine etc.* Amsterodami Apud Iohannem Blaeuw. A. MDCXLIII; zie Ter Meulen-Diermanse no. 430.
5 Er is een Engelse vertaling al in 1632 verschenen: *True Religion explained, And defended against the Archenemies thereof in these times*; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1015. Het is echter niet waarschijnlijk, dat Grotius hier op een zeven jaar oude uitgave doelt. In brieven van 1636 en 1637 is eveneens bij herhaling sprake van een Engelse vertaling waarbij het klaarblijkelijk om die van 1632 gaat; zie dl. VII, p. 616 en n. 13 aldaar. Nu, in 1639, komt hij weer op de Engelse uitgave terug. Zijn vreugde erover is dus blijkbaar na zeven jaar nog onverminderd ofwel het jaartal 1632 van de Engelse vertaling is onjuist. Want dat het steeds om een en dezelfde editie gaat lijkt mij wel zeker. Voor de ed. princ. zie men dl. IX, p. 208 n. 8.
6 *A Large Declaration concerning the Late Tumults in Scotland, from their first originals: together with a particular deduction of the seditious practices of the prime leaders of the Covenanters: collected out of their owne foule acts and writings* ... By the King. 1639. Dit werk wordt toegeschreven aan Walter Balcanquhall († 1645).
7 Karel I van Engeland.
8 Pieter de Groot.
9 Johannes Wtenbogaert, leider der remonstranten. Voor bodoelde brief zie men no. 4262.
10 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam. De brief in kwestie ontbreekt.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 554; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 635.

muniter geratur a domina vidua[1] et a ducis pupilli[2] patruis duobus[3], tam autem Galli quam Hispani praesidia sua de urbibus locisque Sabaudiae et Pedemontii deducant. Eae leges signatae a Longavillano[4] et Valetta cardinali[5] itemque a marchione Leganesio[6] addita conditione, si regibus[7] idem videretur. De Hispani approbatione non dubitatur. Gallia videtur haesitare nonnihil, quia hoc modo tutelae nomen penes feminam, vis tota penes principes illos futura videtur proniore haud paullo in illos populorum studio, ita ut et Nicea civitas arce excepta illis se tradiderit; quin et Helvetii nuper, qui pro vidua in urbe erant Taurinorum, in principum sacramentum transierint. Tum vero et vitam pupilli principis non admodum in tuto fore per tantam successioni imminentium potentiam multi reputantes vetera infidarum tutelarum exempla existimant. At vidua fessa belli plerisque urbibus per Hispanos, nonnullis et per Gallos evoluta ad vitam quietiorem anhelat conspirantibus in idipsum indigenarum animis.

Pontifex[8] autem in Italia, in Gallia nihil non molitur, quo si non cuncta christiani orbis, at Italiam certe tranquillet Venetis maxime incitantibus, qui, ut ex suo metu communem faciant, juramento gravi devinctum sultanum[9] aiunt, ut christianos omnes armis impetat. Tenum insulam, Cycladum unam, intrasse is jam dicitur, praeterque classem maximam, quam apud Constantinopolim habet, advocare eam, quae in Euxino est mari, usurum insuper non Afrorum tantum praedonum, sed et Cosaccorum vi maritima. Rex, quo propior sit et Italiae et Brissaci rebus, Divionem contendit inde, ut creditur, iturus Lugdunum.

Hohentwilam iterum obsident caesariani et ex alia parte Glenius[10], quid orbus duce exercitus acturus sit, si quid tamen acturus est, observat. Rex Gallique omnes de illo exercitu deque urbibus ut suis loquuntur et scribunt. Erlachio[11] dicitur ostentari praeter ingentem pecuniam marescalli Franciae dignitas; ipse autem expetere, ut Bassompetrae[12], apud Helvetios gratioso, qui nunc in Bastilia asservatur, libertas obtingat. Ceterum Erlachius solus ejus urbis potens non est; neque enim cohortem ullam suam habet, sed nudum et inerme nomen praefecturae; quod necessitatem injunget Gallis, si quid volunt, etiam cum tribunis qui in urbe praesidium habent, agendi.

Venit hic comes Licestrius[13]. Sed eum, quod ab itinere recens est, nondum vidi. Is quid hic super illis negotiis propositurus sit, videbimus.

De nostro cum Anglia foedere nihil intelligo et vereor, ut satis firma sit pax illorum regnorum; nam Scoti praeter quod a rege[14] necessaria in arces invehi non permittunt parlamentumque volunt sine episcopis, alia etiam iniqua regem postu-

1 Christine de France, hertogin van Savoye.
2 Carlo Emanuele II.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en Maurizio van Savoye.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
7 Philips IV van Spanje en Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Urbanus VIII.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
11 Johann Ludwig von Erlach.
12 François de Bassompierre, maarschalk van Frankrijk; zie no. 4253, p. 523 n. 9.
13 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
14 Karel I van Engeland.

lant, ut ipse pecunias det, unde ipsi praedia alant, quibus imperent, et ut sarciantur impendia ab ipsis hoc bello facta confiscatis pontificiorum in Scotia bonis.

Accepi ex Anglia librum Anglico sermone editum[1] jussu regis, in quo civibus externisque approbat suam aequitatem, factiosorum consilia traducit.

Si pax ista Italica procedat, creditur dux Longavillanus iturus ad exercitum et urbes, quae Vinariensis[2] fuere, regis Galliae nomine. Si vero sit aliquid, quod illi paci intercedat, pars altera exercitus, qui sub Condaeo[3] fuit principe, Arpajousio[4] ducente ibit in Italiam. Sed jam nunc morbi graves eum exercitum fatigant; contra Hispanicus exercitus IV Hispanorum, duobus autem Neapolitanorum millibus increvit aliique milites scribuntur in Castilia ad novam Carthaginem alibique.

Ut in urbibus Provinciae Languedociaeque ita Rothomagi plebs in publicanos saevit: occidit et quosdam; et in parte inferiore Normanniae rusticus quidam Johannem Nudipedem[5] se vocans agmen aliquod colligit, sed hae tempestates facile desiturae putantur, ubi miles ad hiberna redierit.

Quae exorta erat cum Genuatibus controversia ad concordiam ventura videtur Harcurtii[6] factum aula non approbante. Id gaudeo non tantum, quia pluribus hostibus Gallia non indiget hoc tempore, verum et illustris D. baronis Oxenstiernae[7] nomine, qui nunc a nobis abiens Aurelianum primo et Biturigas, deinde Aquas Borbonias salubritate potus et lavacri laudatas, mox Massiliam adit inde, quod Deus bene vertat, oram legendo Genuam petiturus.

Archiepiscopus Burdegalensis[8] quanquam multum reluctans iterum cum classe in mare Hispanicum mittitur.

Mutatam audimus sententiam eorum, qui exercitui ad Brissacum praesunt, et mansura munimenta tum Rhinfeldi tum Lauffenburgi.

Sultani mater[9] magnae apud filium auctoritatis ita Venetis infensa est, ut oblata sibi a Veneto oratore[10] magna munera recusaverit dicens se brevi multo plus ab ipsis accepturam belli jure.

Haec sunt, quae nunc habebamus, quae omnia ut prospere rei primum Suedicae, deinde et christianae eveniant, Deum precor simulque ut, excellentissime et illustrissime domine, valentem et florentem praestet Sublimitatem tuam.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[11]>.

Lutetiae, 20 Augusti 1639.

Cum considero controversiam quam nullo probabili colore, quantum ego

1 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Louis d'Arpajon.
5 Zie no. 4261, p. 537 n. 1.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
7 Gabriel Oxenstierna; zie no. 4230, p. 494 n. 13.
8 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
9 Kösem Wālide.
10 Alvise Contarini.
11 De woorden ‘Tuae Sublimitatis cultor devotissimus H. Grotius’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*

intelligo, D. Spiringius[1] movet uxoris meae fratri senatori Reigersbergio[2], cogor magis magisque sollicitus esse pro re mea pecuniaria, praesertim cum mihi biennium totum tracto II millia thalerorum polliceatur D. Spiringius post menses duos notumque mihi sit ejus ingenium nemini bene facientis, nisi qui sine exceptione ipsi pareat. Quare ut certiore aliqua in posterum ratione mihi consulatur, Sublimitatem tuam obnixe rogo. Nam ut nunc habeor, durare in hac legatione sine gravissimo incommodorum sensu nequeo. Si placet Sublimitati tuae, ut exemplo legatorum, qui antehac hic egerunt, pensiones mihi debitas suis temporibus ab auxiliari Galliae pecunia deducam, spero Bulionium[3] mihi ea in re non adversaturum.

Audio in urbe Taurinorum praesidium esse sex millium. Multum ibi pecuniae Gallicae repertum, farinae magnam vim. Antequam de induciis perlata huc esset fama, missus erat D. Chavigniacus[4] iterum a rege ad viduam Sabaudicam, ut, nisi deseri vellet, omnia sua in regis traderet potestatem, et credebatur ipsa cum filio duce Lugdunum ventura ad regem. Dux autem Longavillanus jam Italia exiit venitque Basileam.

Jam venit ad me Berlisius[5], admissionalium alter. Mihi nuntiat imperium in exercitum, qui Vinariensis fuit, datum Longavillano. Ego, ut qui mandata non haberem, nihil dixi aliud quam optare me exercitui concordiam. Audimus aliunde cum eodem duce Longavillano venire Smitsbergium[6] et qui in Italia fuere Germanos; Rosam[7] trans Rhenum isse, Ohmium[8] et Nassavium[9] Spiram versus, his quatuor, illis tria adesse millia; duo millia in Brissaci esse custodia, totidem cum Guebriano[10] inter Brissacum et Rinfeldum; caesarianos apud Tubingam et Rotwilam; venturos eo et plurimos ex Italia milites per induciarum occasionem; a comitatu Burgundiae legatos[11] mitti ad regem pro sua pace; in obsidione Moyeni occupari Halerium[12]; in Luxemburgico non longe a Castilionaeo[13] esse Piccolominium[14]; Mileraeum[15] apud Guisam; Ransovium[16] resumere militiam Gallicam. In Nicaea cardinalis Sabaudus ipse est cum duobus millibus. Arx Taurinorum a solis Gallis tenetur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad. Vgl. diens brief van 27 mei, no. 4129.
3 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, ‘surintendant des finances’.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 Nicolas Faure, sieur de Berlize, ‘introducteur des ambassadeurs’. De andere ‘introducteur’ was Anne, graaf van Brulon.
6 Ludwig von Schmidberg, Duits officier in Franse dienst.
7 Rheinhold von Rosen.
8 Johann Bernhard von Oehm.
9 Wilhelm Otto von Nassau.
10 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
11 Hun namen zijn mij niet bekend.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
13 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
15 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
16 Josias, graaf van Rantzau; zie dl. VI, p. 327 n. 13.

4261. 1639 augustus 20. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

t' Is mij seer leedt, dat uEd. sooveel moeite heeft met een persoon[2], daer wij wat aen vast sijn ende die bij uE. gantsch niet en is verongelijckt. 't Sal mij lief sijn te verstaen, hoe de heeren bij Mijn Heeren van den Hoogen Raid werden verstaen ende wat de wijsen in Zeelant daervan seggen. Ick en vinde niet alleen seer goed uE. resolutie om aen mijnheer de rijcxcancellier[3] te schrijven, maer oock het concept, twijffelende alleen, off niet dienstigh en soude sijn daerbij te verhaelen de diensten, die uE. hebt gedaen in de saecke van 't secours ende noch bereidt sijt te doen bij gelegentheit aen de croon van Swede. Sende oversulcx de minute wederom.

D'heer baron d'Oxenstern[4] is nu eenige daegen bij mij gelogeert geweest staende op sijn reise nae Italië. Vint uE. redenen goed, soo oock anderen, dien ick heb gesproocken. Ick hoope uE. de reise in Zeelant ende van daer nae Hollant wel sal becomen ende tot contentement ende gesontheit strecken. Wat ick in de voorseide ofte andere saecken sal connen doen tot uE. dienste sal altijd bereidt sijn. Ick houde mij daertoe ten hoochste geobligeert, niet alleen vanwegen de verwantschap, maer oock vanwegen de sorge, die uE. altijd over mijne saecken heeft gedraegen.

In Italië is schielick een bestant gemaect van twee maenden ende oock een accoord beworpen op 't believe van den coninc van Vrancrijck[5], daertoe streckende, dat de voogdie van den jongen hertogh[6] voortaen soude bedient werden gemeenerhant bij mevrouw van Savoie[7] ende bij de twee princen[8] ende dat soo de Spaignaerden als de Fransoisen haer volck soude trecken uit de steden ende plaetsen van Savoie ende Piedmont. Hierop werdt nu in Vrancrijck gedelibereert, den paus[9] seer arbeidende tot accommodement uit groote vrese voor den Turck[10], die bij die van Venetië vergroot werdt, seggende dat den Grooten Heer een hoogen eedt gedaen heeft van alle de christenen het oorlogh aen te doen, hoewel meer apparentie heeft het oorlogh alleen tegen die van Venetiën aengelegt te werden, tot welcken einde den Grooten Heer boven de 300, soo galeien, als andere schepen, die hij heeft bij Constantinople, oock sijne vloot uit de Swarte Zee ontbiet ende boven de hulp van Alger, Tunis, Biserta oock de Cosaequen in de Middellandsche Zee wil doen comen. Des Grooten Heers moeder[11], die groot credijt heeft bij haere soon, heeft eenige treffelijcke schenckagie, haer bij den bailo van Venetië[12]

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11d. Eigenh. oorspr.
2 Vgl. no. 4184, p. 428.
3 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
4 Gabriel Oxenstierna; zie no. 4230, p. 494 n. 13.
5 Lodewijk XIII.
6 Carlo Emanuele II van Savoye.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.
8 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en kardinaal Maurizio van Savoye.
9 Urbanus VIII.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Kösem Wālide.
12 Alvise Contarini.

gepresenteert sijnde, gerefuseert, seggende haest veel meer op die van Venetië door oorlogh te sullen becomen. Men seit oock, dat de Turcken gelant sijn in Tino, een[1] eilant in de Middellandsche Zee den Venetianen toecomende. De Venetianen prepareren haer seer, wercken sterck in 't aersenael, lichten volck, stellen nieuwe impositiën op tot vijfhondertduisent ducaten per maent. Den coninck van Spaignië[2] ende den hertogh van Toscane[3] mede niet sijnde buiten vrese hebben in de Golfo de Spetia bij malcander vijfendetwintich galeien, veertien andere schepen, vijfduisent soldaten.

Den coninck van Vrancrijck is geresolveert monsieur d'Arpaiaix[4] met de helft van 't leger van den prins van Condé[5] te senden nae Italië, soo nae de exspiratie van de tresves het oorlogh voortgaet, hoewel hetselve leger van den prins van Condé is vol siecken ende 't Spaensche leger bij Perpignan van nieuws gesterckt met vierduisent Spaignaerden, tweeduisent Neapolitanen, waerenboven noch ses galeien, twee andere schepen met volck uit Carthagene te Barcellone wierden verwacht. Ter contrarie, soo de paix daer voortgaet, werdt den hertogh van Longueville[6] bij den coninck gedestineert om te commanderen over het Wimarsche leger ende de steden aldaer, van alle 'twelcke den coning niet anders en spreeckt dan off het al sijne waer, 'twelck de Duitschen niet wel en connen verswelgen ende[7] seggen, de intentie van den hertogh van Wimar[8] op sijn uiterste anders geweest te sijn. Den coninc om naerder te sijn soo aen de saecken van Italië als van Brisac ende dat daeraen hangt, gaet nae Dyon ende voorts, soo men meent, nae Lion.

Men seit aen d'heer Erlach[9] boven groote sommen gelts oock't officie van marescal de France werdt gepresenteert, maer alsoo de heer Erlach den naem alleen heeft van gouverneur sonder eenig regiment, dat hem toecomt, soo sal den coning aen de andere oversten, die daer sijn, mede moeten doen spreecken.

Fleisheim[10] gesonden bij de vier executeurs is noch bij 't hoff te Langres.

'Tgunt den graef van Harcourt[11] gedaen had in 't nemen van eenige schepen van Genua met Spaignaerden ende Spaensche waeren geladen schijnt niet, dat hier te hove geapprobeert sal werden om nieuwe questiën te ontgaen, soodat die saecke staet in termen van accommodoment.

Den eertsbisschop van Bourdeaux[12] heeft weder last met sijn vlote te gaen op de custen van Spaignië, waertoe hij gheen groote lust en heeft; eenige seggen advys te hebben, dat hij weder is ingedreven bij Belle-Isle.

Te Rouen soowel als in andere steden sijn eenige partisanen quaelijck getrac-

1 Er staat ‘in’ in plaats van ‘een’.
2 Philips IV.
3 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
4 Louis d'Arpajon.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 In de tekst volgt een overbodig ‘de’.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
9 Johann Ludwig von Erlach.
10 Hans Philipp von Flersheim.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
12 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.

teert, de malcontenten oock van Basse-Normandie onder een hooft genoemt Jan de Pieds nuds[1] houden correspondentie met die van Bretagne. Maer hoewel dese generale onlusten aen de regierders wat doen ommesien ende eenige lasten hebben doen afstellen, soo meent men, dat alle die tempeest licht sal overgaen, wanneer de soldaten weder in haer garnisoenen sullen comen.

Toen laestmael Turin is verovert, hebben de Switsers den dienst van mevrouw van Savoie gequiteert ende haer begeven in dienst van den cardinael van Savoie ende den prince Thomas. De burgerie van de stadt Nizza heeft deselve partie aengenomen, hoewel het casteel hout de partie van mevrouw van Savoie ende Antibe ende Villafranca bezet blijven met Fransoisen.

Mercy[2] heeft Hohentwiel weder belegert ende Gleen[3] met eenigh ander volck past op 'tgunt de Wymarschen souden mogen beginnen, 'twelck mij dunct niet veel en sal sijn, aengesien tusschen Erlach ende Rose[4] alrede, soo men ons seit, dissentiën zijn. De resolutie, die daer was genomen om Rijnfeld ende Laufenburg te demanteleren is verandert ende werden die plaetsen gelaeten soo die waeren, andere gedemolieert.

De Grisons hebben bij pluraliteit van stemmen geresolveert de nieuwe alliantie in Spaignië geconcipieert aen te nemen ende is een nieuwe vergadering te Davos uitgeschreven om 'tselve wel vast te stellen. De ijveraers voor de gerefermeerde religie aldaer bij Vrancrijck verlaeten, moeten swichten.

Van den vorst van Sevenbergen[5] hooren wij niet seeckers. Men seit hier, dat de marcgraven Christiaen ende Willem[6] met den prins van Eckenberg[7] gesonden werden vanwegen den keiser[8] tot de bijeencomste van Francfort, die apparentelijck niet veel en sal uitrechten.

Uyt de Westindische vloot, die in Spaignië is gearriveert, seit men hier, dat den coninck van Spaignië treckt vier millioenen. Den heer de la Milleray[9] met sijn leger sijnde tusschen Hesdin ende Dorlans schijnt sich met het ander leger van den marescal de Chastillon[10] te willen vougen; dan den tijdt is seer verloopen.

Tot Parijs den 20 aug. 1639.

Eer de tijding hier quam van de stilstant in Italië, was monsieur de Chavigny[11] bij den coninck andermael gesonden nae mevrouw van Savoie om haer te disponeren, dat sij alles, wat sij noch hadde, soude stellen in 's conincx handen, die haer andersins soude verlaeten siende de ontrouwicheit van de Savoyarden ende

1 Grotius vergist zich, want een dergelijk leider was er niet. Met ‘Jan de Pieds nuds’ wordt een gehele opstandige groep aangeduid. Vgl. de namen van opstanden als de Jacquerie (Jacques Bonhomme) en die der Croquants.
2 Franz, vrijheer van Mercy.
3 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
4 Rheinhold von Rosen.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Christian Wilhelm, markgraaf van Brandenburg. Grotius veronderstelt blijkbaar, dat het hier twee personen betreft.
7 Johann Anton von Eggenberg.
8 Ferdinand III.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
11 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

Piedmontoisen. Men seit mevrouw van Savoie met haer soon bij den coninc sal comen te sien.

Den hertogh van Longueville is niet alleen uit Italië vertrocken, maer gearriveert te Basel. Ende nu terstont comt monsieur de Berlise[1], een van onse conducteurs, mij seggen, dat hij gaet om van 's conincxwege te commanderen over het Wimarsche leger; waerop ick heb geswegen.

Wij verstaen vorder, dat het casteel van Turijn t'eenemael is in handen van de Fransoisen, den cardinal van Savoie binnen Nizza met tweeduisent man; dat den hertogh van Longueville met hem brengt Smidsbergen[2] ende andere Duitschen, die in Italië sijn geweest; dat het keisersch volck is bij Tübingen ende Rothweil ende groote hulp verwachten uit Italië bij occasie van dit bestant; dat Rosa is over Rijn met 3000 man, Oom[3] ende Nassau[4] nae Spier met 4000, Erlach te Brisac met 2000, Guébrian[5] tusschen Brisac ende Rijsfeld aant. met 2000; dat Piccolomini[6] noch is in Luxenburg te Vaux niet verre van d'heer van Chastillon ende d'heer La Millerai bij Guise.

Aen die van Normandië ende Languedoc is vergunt tenietdoening van eenige nieuwe lasten. Die van de Franche Comté hebben hoop de neutraliteit van den coning te becomen. De Grisons nemen aen de jaerlijcsche pension van vijftichduisent croonen voor haer recht op de Valteline.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den X (*sic*) Aug. 1639 vyt Paris.

4262. 1639 augustus 20. Aan J. Wtenbogaert[7].

Mijnheer,

Ick sie seer garen uE. hant ende bidde Godt, dat ick deselve lang magh sien, ende verwondere mij niet soo seer, dat uE. oogen wat beginnen te schemeren, als dat deselve soo lang soo wel gedient hebben ende alsnoch dienen.

't Is mij ten hoochste lief, dat uE. toont te geloven, dat ick beminne alle die uE. aengenaem sijn. Ick ben uE. dat ende veel meer schuldigh. Niet alleen monsieur Rodenburg[8], maer oock alle, die ick sal weten uE. bekent te sijn, sullen bij mij goed acces vinden ende ick sal blijde sijn, soo ick deselve eenigen dienst can doen. Bidde uE. daerom niet schroomich te sijn in sijne recommendatiën, al waer het maer om mij de vreucht niet te benemen, die ick scheppe uit uE. brieven.

Vaetius[9] hoore ick dat vrij wat ongeschickt is. 't Geeft mij wonder, dat hij

1 Nicolas Faure, sieur de Berlize.
2 Ludwig von Schmidberg, Duits officier in Franse dienst.
3 Johann Bernhard von Oehm.
4 Wilhelm Otto von Nassau.
5 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Gedrukt *Brieven van Joannes Wtenbogaert* (ed. H.C. Rogge), III, p. 276-277. Antw. op no. 4200; beantw. d. no. 4389. Johannes Wtenbogaert was remonstrants predikant en de belangrijkste figuur in de broederschap.
8 Christiaan Rodenburg.
9 Gisbertus Voetius, protestants theoloog.

op die materie van 't gesagh van de opperste overheit in kerckelijcke saecken liever ons twee attaqueert als Marsilium de Padua[1], Musculum[2] Tortorem Torti[3] ende meest alle Engelschen, monsieur Casaubon[4], Goldartum[5], Althusium[6], Arnisaeum[7] ende meer andere, die ick desnood sijnde can noemen; soo dat men van d'heer Utenbogaert ende van Grotius magh seggen:

> Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis[8].

De jesuiten selve can men op die materie de mont stoppen met de bekentenisse Harti in de conferentie met Renoldo[9].

Mijnheer den eertsbisschop van Cantelberg[10] heeft onlancx een goeden brief op die materie geschreven[11] aen de professoren ende predicanten van Basel, Bern, Zürich ende Schaffenhuisen. Den coninck van Groot-Bretaigne[12] selve gaet dit niet voorbij in een boeck onlancx bij sijne Majesteit selve uitgegeven[13]. Over veele jaeren ben ick versocht geweest bij eenige van de hoofden van 't parlement van Parijs iet op dese materie in te stellen, soo uit de oude coustumen van de christenheit, 'tsedert de princen christenen sijn geweest, als uit het gestaedige gebruick in Vrancrijck. 't Selve werck bij mij cortelijck sijnde ingestelt[14], is deselve heeren alhier niet alleen seer aengenaem geweest, maer oock bij veelen in Polen, alwaer een copie was gecomen. Ick heb wel een grooter tractaet op die materie gereedt[15], maer considerende 't meestendeel van de princen van onsen tijdt twijffele ick, off het uitgeven soude meer goeds off meer quaeds doen. Middelertijd sende ick uE. een concept van een boeck, dat fratre Paulō van Venetië[16] op dese selve materie hadde voorgenomen, maer door sijn overlijden is verhindert geweest.

1 Marsilius van Padua († 1328), Italiaans jurist.
2 Wolfgang Musculus -Müsli- († 1563), Zwitsers theoloog.
3 Met *Tortorem Torti* wordt een werk van Lancelot Andrewes (1555-1626), bisschop van Ely en Winchester, bedoeld; *Tortvra Torti: Sive, Ad Matthaei Torti Librvm Responsio, qui nuper editus contra Apologiam Serenissimi Potentissimiqve Principis, Iacobi, Dei Gratia, Magnæ Britanniæ, Franciæ, & Hiberniæ Regis, Pro Ivramento Fidelitatis.* Londini Excudebat Robertvs Barkervs, Sereniss^ae^ Regi^ae^ Maiestatis Typographvs. Anno 1609.
4 Isaac Casaubonus.
5 Melchior von Haimensfeld, gezegd Goldast.
6 Johannes Althusius (1557-1638), Duits rechtsgeleerde en politicus.
7 Henning Arnisaeus († 1575-1636); vgl. dl. I, p. 580.
8 Vergilius *Aen.* 1. 488.
9 Jean Hart en John Rainolds (1549-1607); *The Summe of the Conference betwene Iohn Rainoldes and Iohn Hart touching the Head and Faith of the Church: whereto is annexed a Treatise entituled, six Conclusions touching the Holie Scripture and the Church, written by Iohn Rainoldes.* Londen, 1584.
10 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
11 Dd. 30 april 1639 (Hs. Zürich, Staatsarchiv, E II 369, fol. 223-224).
12 Karel I.
13 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
14 Deze voorloper op *De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra* is blijkbaar nooit in druk verschenen; ook Ter Meulen-Diermanse weet er niet van.
15 *Hugonis Grotii V.C. De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra. Commentarius Posthumus.* Lvtetiæ Parisiorvm. Anno Domimi [sic] MDCXLVII; Ter Meulen-Diermanse, no. 894. Met betrekking tot bovengenoemde namen zie men p. 13 van Grotius' boek.
16 Paolo Sarpi (1552-1623), Venetiaans staatstheoloog en kerkhistoricus.

Godt Almachtich wille uE. spaeren tot het gemeene beste.
Ick blijve, Mijnheer,
UE. dienaer
H. de Groot.

Tot Parijs, den 20 Aug. 1639.

Ick wachte seer de Notas D. Heinsii op het Nieuwe Testament[1] om dan de mijnen op de vier Evangeliën[2] off hier off in Hollandt uit te geven, nae het best sal willen vallen.

Mijn boeck van de waerheit van de Christelijcke Religie[3] is seer wel overgeset ende gedruct in 't Engelsch[4]. Is oock overgeset in 't Griecx[5] ende in 't Persisch[6].

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Utenbogaerd.
In dorso schreef Wtenbogaert: de H. Ambass. de Groot. Recepta 28 Augusti 1639.

4263. 1639 augustus 26. Van G. Müller[7].

Illustrissime et excellentissime domine legate, patrone colende,

Excellentiae vestrae literae VI. Aug. scriptae[8] XXIII. eiusdem mensis die redditae mihi hac in urbe sunt.

Ab magno domino regni Sueciae cancellario[9] mandata, quorum meminit Excellentia vestra, necdum ulla accepi. Cum Junecopia abirem, spes mihi nata fuit secutura intra spatium duarum triumve septimanarum. At vero toto hoc bimestre ne literulam quidem vidi; nisi quod subinde secretarii regii[10] excusationes petunt ab adversa valde valetudine m. cancellarii, quae ipsum negotiis aut scriptionibus vacare plane non permittat, ab assiduis in caussa Livonica consultationibus et ejusmodi rebus aliis.

Scripsi non tantum ad ipsum m. dominum cancellarium, sed et ad secretarios regios et, ut eam rem curae sibi esse sinerent, enixe petii. Quamprimum responderint, ut Excellentia vestra, quidquid id sit, noverit, faciam.

1 *Danielis Heinsii Sacrarum Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX*. Leiden 1639.
2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm*. Amsterdam 1641; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
3 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianæ Batavice scripsit Hugo Grotius*. Leiden 1627; Ter Meulen-Diermanse, no. 944. Vgl. dl. VIII, p. 720 n. 7.
4 Zie no. 4259, p. 531 n. 5.
5 Onvindbaar. Vgl. hierover dl. VII, p. 461 en n. 9 aldaar.
6 Ook van een vertaling in het Perzisch heb ik geen spoor gevonden. Vgl. dl. IX, p. 766 en n. 4 aldaar.
7 Hs. Amsterdam, UB., RK., R 32b. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4239; beantw. d. no. 4315. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
8 No. 4239.
9 Axel Oxenstierna, rijkskanselier van Zweden.
10 In 1639 deden de volgende 'secretarii' dienst: Nils Nilsson Tungel, Johan Månsson Silferstierna, Anders Gylle Gyldenklou, Johannes Nicodemi Lillieström, Christoffer Friedrich Schwalch.

Campi mareschallus Bannerius[1] adhuc haeret in visceribus Bohemiae, hostilis exercitus circa urbem Pragam. Caesariani in Silesia aliquot millia equitum, peditum ac tragonum contraxerunt et duas Bannerianas legiones aggressi sunt, nonnihil et damni ipsis intulerunt, caesi tamen sunt et dissipati a Bannerianis captis plerisque ducibus interque eos comite Pompeio Italo[2].

Bavarius[3] metu belli Wimariensis magnam partem solutus[4] magnas militum manus in Bohemiam mittere dicitur et Caesar[5] quidquid potest corradit parum fidens Transylvano[6] et Turco[7], qui magnum contra Christianos bellum moliri creditur. Copiae Pomeranicae Landsbergam recepere, milites Brandenburgici VII. C. et ultra nostris adcessere. Nunc ipsam Silesiam ingrediuntur aditum (ad) Bannerium per Lusatiam facturae. Etiam Plavia arx munita in Megapolitano agro deditione in nostrorum venit potestatem. Tribunus v. Königsmarck[8] Herbipolitanum episcopatum male mulctat.

Daniae rex[9] hisce diebus secretarium misit ad dominum legatum Salvium[10] et, ut diem colloquiis de pace diceret, postulavit. Responsum fuit, ubi primum literas salvi conductus pro Foederatis Regnorum miserit imperator[11], in mora se non futurum.

Misi chartas nonnullas ad dominum legatum Camerarium[12] ejusque Excellentiam rogavi, ut Excellentiam quoque vestram earum faceret participem. Puto aliquas illarum non ingratas fore Excellentiae vestrae. Quam divinae tutelae hisce commendo.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
G.M.

Dab. Hamburgi die 16/26 Augusti anno 1639.

Francofurtum ad Oderam die 8/18 Augusti nostris se dedit.

Adres: A Son Excellence Monsieur Grotius, Conseiller d'Estat et Ambassadeur de Sa Majesté de Suède en France à Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Augusti 1639 Muller.

En boven aan de brief: Rec. 28 Sept.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Tomio Pompei (1611-1653). Deze Italiaanse officier had geruime tijd in het Staatse leger gediend en was in 1637 overgegaan naar Ferdinand II.
3 Maximiliaan I van Beieren.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, was nl. op 18 juli overleden.
5 Ferdinand III.
6 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Hans Christoph von Königsmark.
9 Christiaan IV.
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
11 Ferdinand III.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

4264. 1639 augustus 26. Van P. Pels[1].

Hochedellgestrenger hochgelärter herr ambass.r,

Ihr Excell. berichte hiemit, das mein grossg. herr Paulus Pelss etlich tag unpasslich, Gottlob aber besserung empfinden thuet, gleichwol von dismall selbsten nit hat schreiben können, mir anbefohlen ihr Excell.z dass wenige so vor dissmal hier einkommen zu avisiren welchem hiemit nachkomme.

Das verbott in dem Sundt - keine schiff in die platssen wo die newe zoll sein fahren zulassen - continuirt noch, wo es bis auff künftigen reichsstag also bestehet, wirdt es verwunderliche enderungen causiren und mehr operiren als eine anseheliche ambassade, den Lijttawen und ganz Preussen sein dardurch hochlich verhindert und werden die lamentationen so haüffig ankommen, das grose alterationes und den landen zum besten erwünschte resolutiones zu erwarthen sein. Imm widrigen wo der Pass an solche orth - wie dan zu solchen ende von Pohlen und Brandenburg eine ambassade in Dennenmarcken geschickht - vor dem reichsstag eröffnet wirdt, ist das contrarium zubefahren und möchte disse statt mit ihrer action auch ungelegenheit leiden müssen.

Alhier wirbt ein kaysserliche obrister Joacim Ernst van Crackaw[2] 4000 man und hatt damit ein zimlichen progress, hat sein randevous in Schlessien.

Herr Opitus see.[3] ist mit einer contagiosen kranckheit heimgesucht, davon in 5 tagen gestorben und den 13/23 augusti begraben worden.

Der herr general in Lijfflandt[4] avisirt meinen herren das er nachricht bekommen ob solchen bey Ortelsberg 6000 zu fuss und bey Königsberg ein anzall reuther zusamen ziehen mit intent ihren jüngst in Lijfflandt angefangen anschlag zu volziehen. Mein herr vermeinth aber nit das die summa so gros und auff solche weiss angesehen seyn. Ess ist wohl wahr das in des churfürsten[5] landt underschidliche troupen ligen und täglich geworben würdt. Wan damit was vorgenommen werden solte, hat mein herr gutte correspondenz mit vihlen principalen, welche was sich erregen wirdt ihne avisiren werden, womit dan kein gelegenheit versaumbt werden solle, solches ihr Excell.z herr reichsscanzler[6], ihr Excell.z herrn general in Lijfflandt und ihr Excell. zu überschreyben.

Der Polische konig[7] hat an disse statt in faveur der Spüring[8] ein mandat mit einem schreyben beygehender copia[9] gemes zugeschickht und das man es alhier anschlagen solle ernstlich befohlen, ist aber nit geschehen, sondern höfflich endtschuldigt worden.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. De brief is wegens ziekte van Pels op diens last geschreven door zijn bediende Hanss Christoph von Wethers (?). Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
2 Joachim Ernst von Crockow (Krackow).
3 Martin Opitz, Duits dichter, gestorven op 20 augustus 1639.
4 Bengt Bengtsson Oxenstierna -Resare Bengt-.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Axel Oxenstierna, Zweeds rijkskanselier.
7 Wladislas IV (VII).
8 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
9 Ontbreekt.

Damit befihle ihre Excell. in Gottes gnadt, verbleybendt
Ihr Excell.cien dienstschuldiger herrn P. Pelssen diener
Hans Christoph von Wethers

Danzig 16/26 augusti 1639.
P.S. der Polnische ambass.r palatin von Smolensko[1] ist gestern von hier nach Hollandt und Franckhrich sehr stattlich ausgesegelt.

Adres: Ihr Excell.z de heer ambass.r van haere may.tt en croon Sueden tot Parijs.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 sept.
En in dorso: 26 Augusti 1639 Pels.

4265. 1639 augustus 27. Aan C. Barlaeus[2].

Legi cum voluptate maxima, poetarum, oratorum, philosophorum clarissime, Mediceam hospitem[3], opus et tua eloquentia, et eius, quae celebratur, maiestate dignum. Simul, neque minore cum gaudio, cognovi eius urbis, cui et respublica plurimum et ego non parum debeo, crescentem in dies magnitudinem, quam servet augeatque regum, reginarum, civitatum summus arbiter. Delphinus[4], cuius augustum nomen felicem facit libri tui clausulam, nutrices non lassat tantum sed et lacerat. Caveant vicini sibi a tam matura rapacitate[5]. Eius interim avia[6] generorum terras perambulat, magno fortunae nihil a suo iure excipientis documento. At tu

> Das solatia grandibus sepulchris[7].

Sepulchra dico, Laberiano[8] illo sensu:

> Sepulchri similis, nil nisi nomen retineo[9].

Relinquat te intactum ventosa illa dea, et, ut superba est, praeteriens plana, in montes potius fulminet. Hoc tibi precor: te vero, ut saepe tua, id est, longe optima, dona accipiamus, legamus, laudemus.

1 Christoph Corvinus Gasziewski.
2 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk., cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 577; *Barlaei Epist.*, p. 777. Beantw. d. no. 4312.
3 *Medicea Hospes, sive Descriptio Pvblicae Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsqve Amstelodamensis. Auctore Caspare Barlaeo.* Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII; het wordt besloten met een gedicht getiteld: *In Natum Galliarum Delphinum eodem die & horâ, quâ Amstelodamo discessit Avia Maria de Medicis.*
4 De latere Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638. Hij had bij zijn geboorte enkele tanden.
5 De woorden ‘Caveant ... rapacitate’ ontbreken in de uitgave der *Barlaei Epist.*
6 Maria de Medici.
7 Statius, *Silv.* II, 7, 103.
8 D. Laberius (± 115 of 106-43), latijns mimendichter.
9 Macrobius, *Saturnalia* II, 7, 3 (ed. Willis I, p. 153).

Virtutum Barlaeanarum non ingratus aestimator
H. Grotius.

Lutetiae, XXVII Augusti MDCXXXIX.

4266. 1639 augustus 27. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Literas meas et recte isthuc pervenire et esse non ingratas laetus intelligo.

De sacramento a Vinariensi exercitu dicto reginae Suedicae[2] falsam fuisse famam monui antehac[3]. Sed dicitur dux[4] constituisse, ut sub quatuor testamenti sui executoribus[5] esset exercitus, donec a rege Galliae[6] reginaque nostra aliquid propius esset constitutum. Id jam rex Galliae Longavillano[7] illuc ad imperium misso videtur velle antevertere. Id quomodo accepturus sit exercitus gentis alterius, religionis alterius, pariter cum Excellentia vestra dubito.

Hohentwilum rursus in periculo est.

Causam itineris in Magnam Britanniam a D. electore[8] suscepti multum probo egique de re ipsa cum D. comite Licestrio[9], ut et de principis Roberti[10] libertate ad utrumque negotium libenter collaturus, quidquid nostrae erit opis.

De Scoticae pacis firmitate, sicut bene sperare nos jubet comes Licestrius, ita non negat latere adhuc ulcera quaedam facile ruptura cicatricem. Quod malum avertat Deus.

Pro certo habeo, si res D. electoris suscipere rex avunculus[11] velit, libenter ad eam rem plurimum collaturos Anglos. Verum foedus illud inter Angliam Daniamque instauratum suspicari me cogit non esse ejus animi aulam Anglicam, ut in societatem armorum cum Suedis venire velit.

Res nostras in Livonia prosperas minus bonis alibi eventibus[12] obscurari video. Et non abest pejorum metus, cum per Italiam induciae haud dubie aucturae sint hostium per Germaniam vires.

De Bavari[13] morte et hic rumores, sed incerti. Lunaeburgici[14] exemplum nos decet principes Germaniae de publico statu securos sua privata curare; in quo praeterquam quod honesti nihil est, multum etiam est periculi.

Archiepiscopus Bremensis[15] cum civitate controversias ultro quaerere videtur. Vectigalium dulcedine captos et Danum[16] et Polonum[17] sponte a lucro non

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 194; copie Hamburg, Staats- und Univ. Bibl., Supell. Ep. 108, f.º 26-27. Gedrukt *Epist.*, p. 556. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag. Hij had een buitenverblijf in Alphen.
2 Christina van Zweden.
3 No. 4258.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
6 Lodewijk XIII.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
10 Ruprecht van de Palts. Sinds oktober 1638 bevond hij zich in keizerlijke gevangenschap.
11 Karel I van Engeland.
12 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
13 Maximiliaan I.
14 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg. Hij onderhandelde met Peter Melander, graaf van Holzapfel, over troepenwervingen.
15 Frederik III (1609-1670), aartsbisschop van Bremen.
16 Christiaan IV.
17 Wladislas IV (VII).

destituros neque satis uspiam virium apparere, quo cogi possint coepta omittere, mihi certum videtur. Interea et illud Polonicum Prussicumque vectigal Suediae malum minatur et increscens in mari maximisque amnibus Danica potentia viciniam ejus semper Suedis suspectam suspectiorem faciet.

Geldrae oppidi obsidionem facile interpellare possent ad solum suapte natura humidum accedentes imbres, qui multi cadere etiam autumni initiis[1] in locis illis solent. Sed meliora, ut optare[2] debemus, ita et sperare licet[3]. Utinam et de Hassis. Verissimum est saepe Gallis evenire, quod in Phaedri est apologo:

> decepta aviditas
> et quem tenebat ore dimisit cibum,
> nec quem petebat, eo potuit attingere[4].

Sic factum, ut Rhaeti nunc Hispanorum se nutibus attemperent, ut vidua Sabaudica[5] offensis populorum animis et dux puer[6] in maximo sint periculo, sive bellum resurgat sive pax fiat, qualis ibi nunc haberi potest. Hinc tot[7] illa ad Rhenum damna ut numerari vix queant. Et tamen post tot datas poenas in eosdem errores relabitur misera mortalitas manetque peccandi non consuetudo tantum, sed et amor. Quae nos culpamus, culparunt majores, culpabunt posteri. Pontificis nuntii[8] strenue laborant, ut pacem inter suos conficiant.

De Transilvano[9] nihil hic intelligimus. Sed Turcae in Venetos bellum pro certo habetur. Ipsum sultanum[10] credi aut mortuum aut cum periculo aegrotum[11] iidem Veneti volunt. Id alii ab ipsis vulgari putant, quo facilius socios reperiant ad bellum tam grave.

Millereius[12] ad Rentiacum est. Castilionaei[13] et Piccolominaei[14] - cui ducatum Amalfitanum in Apulia dari fama est - exercitus amni separantur.

Seditiones sunt multis in locis: Rhotomagi aedes publicanorum dirutae, quaestoris spoliatae, caedes utrinque facta[15].

Rex ad se multum militis vocat, ut quoque venerit plebem compescat. Praetoriani octo millia faciunt. Accedunt e Burgundia quatuor millia, e Delphinatu totidem, sex e Languedocia. Augetur et principis Condaei[16] exercitus, quia et hostes ibi increscunt receptis Ripisaltis, comitatis Ruscinonensis loco; tum vero ad Coliuram portum, qui non longe est a Perpiniano, novem naves longae advenere multo cum milite Hispano ac Neopolitano et a Barcinone machinis.

1 De copie te Uppsala geeft ‘autumnum initii’.
2 De copie te Uppsala heeft ‘adoptare’ in plaats van ‘ut optare’.
3 De copie te Uppsala heeft ‘liceat’.
4 Phaedrus, *Fabulae* I 4, 5-7.
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Carlo Emanuele II.
7 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘dat’.
8 Giorgio Bolognetti en Ranuccio Scotti; vgl. o.m. no. 4222.
9 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 De copie te Uppsala heeft ‘aegrotare’.
12 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
13 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
15 Bedoeld wordt de opstand van de Nu-Pieds.
16 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Castella in Atrebatibus modica, Estrevium, Carquiniacum, Rajum cepere Galli, per quae tutiora fiunt Landresia, Guisa, Capella[1].

Archiepiscopus Burdegalensis[2] felicior fuit quam antehac. Exscensu in Gallaecia ad Laredam facto disjecit cohortes, id est regimenta hostium duo, cepit castellum galeonemque unam, combussit alteram. Captis ibi centum machinis rediit Brestam. His prosperis obstat cladis aliquid ab Halerio[3] acceptum ad Moienam. Bavarus ad Scaphusium[4] munimentum facit: Sarmentus ad loigniam dolentibus nec impedientibus tamen Bernatibus.

Caesariani cum Bavaricis ad XII millia esse prope Erigam dicuntur. Caesi eorum ducenti in Nigro Nemore a Rosa[5]. Vinariensium alii magna moliri in Wissenburgum, Landaviam, Spiram, Wormatiam, eventu incerto. Est et rumor detrectatum ab eis Longavillani imperium ideoque hunc in Italiam remitti nutantibus induciis, quod praefecti Nicaeae arcis[6] et Villaefrancae[7] ad principum Sabaudorum[8] partes se applicasse dicantur, quasi id per inducias liceat.

Regem Angliae oneribus quibusdam demtis gratiam sibi Anglorum parasse manentibus Scotorum offensis audimus.

Etiam Marpurgum a Coningsmarckio[9] captum hic creditur et Stadlevinga[10] constat aant. classem auriferam et argentiferam venisse in Hispaniam. Eam autem, quae in Corunna erat[11], inde vela fecisse Flandriam versus. Laredae nihil retinuere Galli.

Iam nunc certo cognosco Fleishemium[12], qui ab exercitu Vinariensi venerat, bene acceptum in aula; regem perstare in proposito ac spe potiundi capitis[13] novaque mandata ab eo missa ea de re ad Longavillanum.

Deus Excellentiam vestram domumque ejus servet[14].

Excellentiae vestrae ad cuncta observantiae officia perpetuo devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27[15] Augusti 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot, Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Alfenae 3 7bris st. n. A.^{o} 1639.

1 De copie te Uppsala geeft ‘Castella’.
2 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
3 François de L'Hospital, sieur du Hallier.
4 Uit ‘Milhusium’ verbeterd naar copie Hamburg.
5 Rheinhold von Rosen.
6 De Sales.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en kardinaal Maurizio van Savoye.
9 Hans Christoph, graaf von Königsmark.
10 De copie te Uppsala geeft ‘Studervinga’.
11 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘iverat’.
12 Hans Philipp von Flersheim; zie de *Gazette de France*, no. 115, dd. 24 augustus 1639.
13 Verbeterd uit ‘cupitis’ naar de copie te Hamburg.
14 De copie te Uppsala geeft ‘foveat’.
15 De copie te Uppsala dateert de brief op 18/28; de datering van de uitgave der *Epist.* past beter in de wekelijkse reeks.

4267. 1639 augustus 27. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ubi has indutias Italicas cum pactis Wismariensibus confero, non satis video, quomodo concordent. Dicunt Galli loco circumscriptas esse. Verum est, sed pacta Wismariensia de qualibuscunque indutiis loquuntur. Tum vero id si concedatur, poterunt ubique regionales indutiae fieri, quae in summam collectae universales erunt. Illae vero hostium copiae exoneratae bello Italico in nos incumbent nobisque reddent difficiliorem aut belli aut pacis rationem. Neque vero haec tantum me angunt, sed et quod spargi video, ut chartae, quas mitto, loquuntur, ab exercitu, qui Vinariensis[2] fuit, fidem juratam regi[3] nulla Suediae, nulla principum ordinumve Germaniae mentione. Quod aperte dicunt Galli missum ducem Longavillanum[4], non ut iis, quas ex Italia adduxit tantum et quae sub Guebriano[5] fuere, copiis, sed et ut toti illi exercitui imperet et Gallus et pontificius. Id si placet exercitui, haud dubie in posterum erit, cur ille credatur

> Oblitusque suorum, obliviscendus et illis[6]

nihil posthac protestantibus, nihil Germaniae, sed Galliae soli profuturus. Videbimus in hoc exemplo quae religionis, quae pecuniae vis sit.

Terret et alia me cogitatio, quid futurum sit, si quid cardinali[7] saepe vapide se habenti humanitus acciderit. Praeterea opes, unde bellum sustinetur, macescunt et crebris et late sparsis seditionibus.

Longum sit referre quae in Languedocia, Britannia Armorica, in Provincia acciderunt. Dicam quae in urbe nobis propiore Rhotomagi per hos dies spectata sunt. 21 die mensis hujus ingens vix puberum multitudo domos publicanorum aggressa est frustraque conatis se opponere melioribus civium ex parlamenti et senatus urbani praecepto occisi sunt publicanorum quatuor, domus dirutae octo, inter eas nonnullae mancipum, qui vetera satis vectigalia conduxerant. Supellex tracta et in publicorum suppliciorum locis combusta. Sub vesperam congregatis civium corporibus qui arma ferunt, publico jussu resedit nonnihil seditio, nisi quod pannificum operae urbem egressae et reditum gravem minatae plus metus quam mali intulere. Jacobini monachi insignia cardinalis Richeliaci, quae foribus eorum affixa erant, inde abstulere, ne pro tutela noxiam afferrent. Postridie Turnevillae quaestoris regii[8] domus oppugnata ferro, facibus et omni vi, qua oppida impeti solent, sed parlamenti auctoritate educti, qui in periculo erant, homines, domus servari nequiit, quominus tota spoliaretur; domus altera, quam ibi habet Heufdius noster[9], adversus minaces incursus multa vi hominum in id advocatorum ac postremo, cum desaeviret impetus, civium quoque ab ista insania intactorum superventu malum evasit. Dum haec fiunt, homines nonnulli tum

1 Gedeelt. copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Ny Kgl. Saml. 2330, 4°, met enige verschillen van geringe betekenis. Gedrukt *Epist.*, p. 555; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 638.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
6 Vgl. Horatius *Epist.* I 11, 9: Oblitusque meorum, obliviscendus et illis.
7 Richelieu.
8 Nicolas Letellier de Tourneville. Zijn huis werd op 22 augustus geplunderd.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

oppugnantium tum defendentium periere. Reditum ad Turnevillae illius domum, quae tota spoliata est, conniventibus ad sedandam multitudinem magistratibus. Sed latius in vicinas aedes se effundente rapacitate globorum bellicorum jactu et caede hominum ferme XXX repressa. Auctae vigiliae adjungentibus se ad eas praesidibus, senatoribus, magistratibus. Haec tamen diligentia serius adhibita non satis eos purgat aulae hoc pro culpa habenti, quod initia foverint, ut eo metu ministros regios absterrerent a novorum onerum repertu, veteribus vero modum adhibere compellerent. Credi non potest, quantum sit apud omnis ordinis extra aulam homines pacis desiderium ideo, quod urbes a commerciis derelictae langueant, agri deserantur. Unum solatium, paria apud hostes mala.

Princeps Casimirus[1] cis paucos dies erit in arce Silvae Vicennensis; quidam ex comitatu ejus jam huc advenere. Ripas Altas in Ruscinonensi comitatu locum Galli ceperunt, Hispani receperunt. Octavo hujus mensis ex Hispania novem naves longae advenere ad portum non longe a Perpiniano, dictum Coliuram, cum multo milite tum Neapolitano tum Hispano machinisque multis a Barcinone.

Atrebatum levia munimenta quaedam a Gallis capta tutiorem ipsis faciunt Landresii, Guisiae, Capellae possessionem. At Halerius[2] ad Moyenam a Lotharingico milite male est acceptus. Castilionaeum[3] et Piccolominium[4] a mutuis noxis prohibet amnis Cherius.

Indutiae Italicae aut producentur aut hunc annum ad hiemem et inertia tempora deducent. Est tamen rumor aliquis de Niceae arce et Villa Franca; dicuntur qui illis locis praesident[5] se applicasse ad principum[6] partes ideoque Longavillanus ab exercitu Vinariensi in imperium non acceptus remitti in Italiam. Plerique credunt a Vinariensi duce paullo ante mortem summam rerum quatuor viris[7] commendatam usque dum certius aliquid de consensu Galliae Suediaeque esset constitutum. Certi nihil ea de re cognovimus. Si tantum pecunia Gallica poterit, ut Vinariensi possessa sui juris faciat, timendum et Benfeldio erit.

Regis iter Lugdunum tardatur nonnihil crebris seditionum nuntiis. Habet secum rex VIII millia praetorianorum, IV millia e Burgundia advocat, totidem e Delphinatu, sex e Languedocia. At de archiepiscopo Burdegalensi[8] multo quam antehac feliciora audimus. 14 Augusti, quae sub ipso erat, classem exscensum fecisse ad Laredam in Gallaecia, quatuor hostium cohortes fugatas, galionem unam incensam, captam alteram itemque loci castellum et in eo navibusque hostilibus machinas centum. Cum ea praeda gloriaque reversum Brestam.

De foedere inter Suediam Angliamque nihil ex comite Licestrio[9] intelligo. Is hic mansurus uxoris[10] et familiae partem advocabit.

1 Jan II Kazimierz.
2 François l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Caspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Gouverneur van Nice was De Sales; die van Villefranche heb ik niet kunnen identificeren.
6 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en Maurizio van Savoye.
7 Johan Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
8 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
10 Dorothy Sidney, gravin van Leicester (1598-1659).

Cum Danis foedus renovatum ait Angliae, quale antehac fuit. De Scotorum pace dubie loquitur. Principi Roberto[1] libertatem ex permutatione Casimiri plane sperat suffultus, ut dicit, et regis Galliae et ejus ministrorum pollicitis. Metuere se ostendebat, ne indutiae per Italiam et Suedis et Batavis sua quoque seorsim agendi exemplum darent. Alii addunt Italiae indutias non forte aut ducum, qui ibi sunt, subito consilio, sed ex regis praecepto factas hoc argumento, quod eodem, quo factae sunt, tempore, id est 12 Augusti, Longavillanus mandata acceperit ab Italia abeundi, quod vix credibile est imperaturum fuisse regem, si bellum tam acre ac periculosum in Italia mansurum credidisset.

Hohentwila obsidetur. Dicitur Rosa[2] caesarianos ducentos in Nigro nemore cecidisse. Ad Engam tenere se caesarianos, qui una cum Bavaricis faciant XII millia. Vinarienses autem imminere Wissenburgo, Landaviae, Spirae, Wormatiae.

Ducatum Amalphitanum in Apulia donari Piccolominio fama est.

Helvetii sua muniunt incursante Schafhusianos fines Mercio[3] et ad Novum Castellum Burgundis comitatensibus.

Konighsmarckium[4] Gleuksteno potitum intelligimus. Bavarus[5] valet et Wilhusium immunit, ut Jougniam Sermentus[6] invitis Bernatibus. Principis Condaei[7] exercitus non modo nulla decessione imminuitur, sed et augetur, et quidem necessario, crescente hostium numero.

Venetis sultani Turcici[8] mortem aut gravem morbum vulgantibus parum creditur, quod id ad acquirendas sibi societates reperisse credantur.

Servet Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam regnoque Suedico faveat.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Augusti 1639.

Multum nocet publicis rebus, quod a Mochelio[9] non disco, quae apud eum geruntur. Etiam Marpurgum a Koningsmarckio captum hic creditur.

In Lareda nihil retinuere Galli.

Jam nunc certo cognosco Fleishemium[10], qui ab exercitu Vinariensi venerat, bene acceptum in aula. Regem perstare in proposito ac spe potiundi cupitis novaque mandata ab eo missa ea de re ad Longavillanum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacra Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Ruprecht van de Palts. Sinds oktober 1638 bevond hij zich in keizerlijke gevangenschap.
2 Rheinhold von Rosen.
3 Franz, vrijheer van Mercy.
4 Hans Christoph, graaf von Königsmark.
5 Maximiliaan I.
6 Don Antonio Sarmiento de Acuña.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds diplomaat te Benfeld.
10 Hans Philipp von Flersheim.

4268. 1639 augustus 27. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De seditie te Rouen eenige dagen duirende is groot geweest van getal ende gewelt. Veel partisanen gedoot, acht huisen van deselve gedestrueert, een van den ontfanger Tourneville[2] tot tweemael toe aengerant ende geplondert, alsoock de huisen, daer men de impositie nam van coper, papier, caerten ende daer men de doubles maecte. 't Huis van monsieur Heufd[3] binnen Rouen is wel gedefendeert, een lusthof buiten de stadt beschadigt, om de vrundschap, die hij heeft met monsieur de Bulion[4]. 't Parlement doet devoiren sonder nochtans te ontgaen de suspicie van de beginselen van de remuementen door conniventie gevoet te hebben, gelijck oock de magistraten van de stadt, waerover de stadt werdt gedreigt met een casteel ende verplaetsing van het parlement, het parlement selve met verswaering van het droict annuel, dat sij voor haer officiën moeten betaelen. Gelijcke troubles zijn in Basse Normandië onder Jean de Piednud[5], die eenige phantastycquen meenen een onbekent prins te sijn, als den hertogh van Valette[6], ofte Elboeuf[7], in Bretaigne, in Provence, te Poictiers, te Lions, 'twelck des conings[8] reise ophout, dewelcke sich seer sterckt hebbende bij sich van sijn regimenten des guardes achtduisen(t) man, ontbiedende vierduisent uit Bourgogne, noch sooveel uit Dauphine ende sesduisent uit Languedoc om overal de machtigste te sijn. De regierders toonen clouckmoedicheit. Evenwel is de marct te Guitrai in Normandië gehouden, sonder nieuwe impositiën. Een président des Eleus[9], soo men die noemt, te Vire dootgeslagen, eenige huisen gebrant, soo daer als te Can, vanwaer la cour des aides is ontvlucht ende den gouverneur[10] schrijft om hulp. Den premier président te Rouen[11] soo hart aengetast, dat hij te neder is gevallen. Men heeft volck overal om de seditie te bedwingen ende gelt om eenige te winnen.

Te Parijs sijn wij in stilte, hoewel 't gerucht op andere plaetsen liep, dat hier oock eenige huisen van de principalen waeren gedestrueert. De partisans evenwel stercken haere huisen. Ick meen, wanneer de soldaten weder in garnisoen comen, alles sal ophouden, doch sullen evenwel d'heeren van de regiering gaen, soo ick meene, met sulcke voorsichticheit, als de tijden vereischen.

Van het oorlogh hebben wij hier goede ende quaede tijdinge; goede, dat den eertsbisschop van Bourdeaux[12] met sijne vloote is gelant geweest te Lareda in Galiciën, twee regimenten van de Spaignaerden heeft doen wijcken, het fort heeft ingenomen, een galioen becomen, een verbrant, ende in alle 'tselve verovert hebbende hondert stucken geschuts soo cleine als groote, weder is gekeert nae Brest;

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11c. Eigenh. oorspr.
2 Nicolas Letellier de Tourneville.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
5 Het betreft de opstand van de ‘Nu-pieds’; zie no. 4261, p. 537 n. 1.
6 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
7 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (1596-1657).
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Philippe de Sarcilly.
10 Bedoeld zal worden Du Lis, commandant van het kasteel te Caen.
11 Charles Faucon du Rio.
12 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.

quaede, alsdat monsieur du Hallier[1] sijnde voor Moyen bij de Lotteringsche seer quaelijck is getracteert geweest.

De Spaignaerden verstercken haer bij Perpignan hebbende een groot secours ontfangen van Napolitainen ende Spaignaerden gearriveert in de zeehaven van Colliure ende op de Fransoisen weder becomen Ripas Altas.

't Leger van monsieur De la Milleray[2] is bij St Paul, heeft eenige forten in Artois becomen, waerdoor Guise, Landresis ende Capelle meer werden verseeckert.

Den marescal de Chastillon[3] ende Piccolomini[4] blijven sonder iet te doen gescheiden door de riviere de la Chère.

Op de tresves van Italië gemaect den 12 Augusti, op welcken dagh den hertogh van Longueville[5] uit Italië is ontboden, vallen veel discouren. Deselve sal gecontinueert werden oft ons leiden tot in de winter.

Den hertogh van Longueville, soo men seit, vint difficulteiten in 't Wimarsche leger, die hem wel willen laeten het gebiet over de Fransche trouppes ende over de Duitschen, die in 's conings dienst sijn, maer verder niet, waerover sijne Furst. Genade[6] wel weder soude mogen gaen nae Italië. Veele meenen den hertogh van Wismar het bevel vant leger ende stenden aen de vier executeurs[7] heeft gerecommandeert, totdat andere ordre sal sijn gestelt met overeendraging van Swede ende Vranc(rijck).

Den prins Casimir[8] sal in 't Bois de Vicenne sijn binnen weinig dagen, eenige van sijne familie alhier alrede sijnde gearriveert. Mijnheer den graef van Licester[9] twijffelt niet, off den prince Rupert[10] sal door wisseling van denselve prins Casimir gelost werden volgens de belofte van den coning ende sijne dienaers.

Van de bestendicheit van de Schotsche vrede schijnt denselve graef ende anderen te twijffelen. Van alliantie van die croonen met Swede sie ick te minder apparentie, omdat sij in nieuwe alliantie sijn getreden met Denemarcken.

Voor de Hollandsche tresves is hier vrese, hoewel, soo ick meen, sonder apparentie anders als dat die van Hollant die geruchten laeten loopen om gelt te hebben voor het publyck ende particulier.

Den Beyerforst[11] leeft weder, sterckt Wilhausen ende Sarmento[12] sterckt Doigne, met onwil doch sonder belet van die van Berne, 's Keizers[13] ende 't Beyersche volck bij Engen werden gehouden twaelffduisent sterck.

1 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
8 Jan II Kazimierz.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
10 Ruprecht van de Palts. Sinds oktober 1638 bevond hij zich in keizerlijke gevangenschap.
11 Maximiliaan I.
12 Antonio Sarmiento de Acuña.
13 Ferdinand III.

Rosa[1] met vijf regimenten is geweest in 't Swarte Walt ende heeft tweehondert van de vijanden geslagen. Men seit, dat de rest van de Weymarschen verscheide aenslagen hebben, waervan misschien niet een en sal gelucken als op Wissenburg, Landau, Spier, Worms; daerentusschen blijft Hohentwiel, een plaetse van soo groote importantie, belegert.

Men seit ons, dat het hertogdom van Malphi in Puglia werdt voor recompense gegeven aen Piccolomini; dat de sententie van den hertogh van Aerschot[2] is in Spaignië geconcipieert geweest ter doot, maer verandert in gevanckenisse; dat den soon van den grave van Egmont[3] is gebannen uit Nederlant ende ontadelt; dat veele groote dames sijn belust uit Bruissel te vertrecken om de assistentie, die sij gedaen hadden aen de Fransche gevangenen. Ick houde dit voor Fransche discoursen tot naerder advijs.

De Switsers doen niet: schrijven aen de Grisons, die nae haere brieven niet veel en vragen, stercken haer tegen Mercy[4] ende de Comtois die seer nae tot bij Schafhusen ende Nieucastel wesen.

Van Coningsmarck[5] hooren wij niet als goed, onder anderen, dat hij Gleichstein heeft becomen.

De Venetianen geven uit de doot ofte swaere siecte van den Grooten Heer[6]. Sij hebben vrunden van doen. Andere hebben sulcke advysen niet.

Tot Parijs, den 27 Augusti 1639.

Men gelooft hier, dat Marpurg oock bij Coningsmarck is becomen. 't Is seecker, dat de goudt- ende silvervloot in Spaignië is aengecomen, met veertien millioenen voor de coopluiden, seven voor de coning[7], ende dat de vloot, die te Corunna was, is op reis nae Vlaenderen.

Ick crijgh daer terstont advys, dat niet alleen Fleishem[8], die van 't Wimaersche leger was gecomen, wel is getracteert geweest te hove, maer oock dat den coninck blijft bij de hoope van meester te werden van dat leger ende daertoe nieuwe ordre aen den hertogh van Longueville heeft gegeven.

Adres (boven aan de brief): Aen Mijn Heer Mijn Heer Van Reigersberg, raedt in den Hooge Raide.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 27 Aug. 1639.

1 Rheinhold von Rosen.
2 Philips Karel van Aremberg, hertog van Aarschot (1587-1640). Hij was beschuldigd van deelname aan het complot van 1632, gericht tegan het Spaanse bewind.
3 Philips Lodewijk van Egmond († 1682), prins van Gavre, zoon van Lodewijk van Egmond (1600-1654). Deze laatste had zich in 1632 aangesloten bij de samenzwering van de zuidnederlandse adel tegen Spanje.
4 Franz, vrijheer van Mercy.
5 Hans Christoph, graaf von Königsmark.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Philips IV van Spanje.
8 Hans Philipp van Flersheim.

4269. 1639 augustus 27. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Gratissimis Excellentiae vestrae literis diei 23 Iulii Hamburgensi more[2] ut respondeam, non repetam quae de meis rebus scripsi antehac[3], quod earum rationem habendam satis doceat vel aequitas vel publicae etiam dignitatis sustinendae necessitas. Caeterum ut ego saepe mecum considero agnatas rebus humanis vices valde illustres in hoc bello exstitisse, nunc enim in medio prosperorum cursu intervenire tempestates subitas, quae bene composita disturbent, nunc rursum jacentia resurgere Divino credo Numine utrinque bellantium animis fraenum volente injicere, ne rebus voto fluentibus efferant se immodestius et majora semper sibi spondentes eam spem pacis desideriis praeferant. Etiam ducis Vinariensis[4] mortem veneno multi imputant atrociore semper fama circa potentum exitus. Pestilentem fuisse morbum illis temporibus ac locis non infrequentem satis constat.

De Ramsaeo[5] et hic similis vagatur fama, sed ei ut venenum abfuerit, carcer ipse satis veneni esse potuit. Quo magis pro D. Hornii[6] libertate solliciti esse nihilque omittere, quod ad eam ipsi pariendam posset esse utile, debemus.

Rex Galliae[7] Longavillanum ducem[8] ad exercitum eum, qui Vinariensis fuit, misit, ut eum regat. Id an placiturum sit tum Suedis, qui ibi sunt, tum Germanis dubitare me facit et origo Longavillani Gallica et pontificia religio. Quod si id succedat, quis dubitat posthac arma illa non aut totius Germaniae aut in Germania protestantium bono, sed Galliae magnitudini inservitura? Fert fama etiam domini Bannerii[9] rebus praeclaris obtendi nubili aliquid. Praeterea futurum video ex Italicis induciis productis ultra tempus Wismariensibus pactis permissum et ultra, ni fallor, etiamnum processuris, ut hostium numeris illi increscat.

Rectorum Suediae[10] laudo prudentiam, qui sua de pace judicia ad conventum integra illibataque conservant neque mentem suam ei nudant, quem parum aequum esse nostris rebus nimium magnis constat argumentis.

Rejectos cum clade a Livonia hostes laetus intelligo. Ego ita existimo a Polono[11] injectum nobis hoc telum, sed occultata manu, si adfuisset successus, prorupturum fuisse in majora, nunc, cum male res ceciderit, substiturum intra latebras. Nostri, ut puto, acceptam a Polono injuriam in praesens dissimulabunt opperienturque ulciscendi tempus ab aliis hostibus vacuum.

Ducem Bavarum[12] fama eadem facilitate, qua occiderat, resuscitavit.

Audio scripsisse ad exercitum Vinariensem Excellentiam vestram. Gaudeo et

1 Gedrukt *Epist.*, p. 557. Antw. op no. 4235. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
2 No. 4235; te Hamburg dateerde men oude stijl.
3 Zie bijv. nos. 4192 en 4199.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, was op 18 juli overleden.
5 James (Jacob) Ramsay. Hij bevond zich in gevangenschap; vgl. dl. IX, p. 226.
6 Gustav Karlsson Horn; ook hij bevond zich in Oostenrijkse gevangenschap. Vgl. dl. VII, p. 23 n. 4.
7 Lodewijk XIII.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
10 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
11 Wladislas IV (VII).
12 Maximiliaan I.

velim literarum habere exemplum, ut ad eam formam et ego sermones meos dirigam. Caetera ad magnum D. cancellarium[1].

Felicissima omnia opto Excellentiae vestrae.

Excellentiae vestrae omni observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Augusti 1639.

4270. 1639 augustus 28. Aan H. Bignon[2].

Vir nobilissime et amplissime,

Peccem in iustitiam ipsam, si tempora ei in augustissimo loco exercendae debita alio divertam. Sed audacem me facit religionis christianae tutela, pars iustitiae tuique muneris magna. Neque iustitia sinit, ut accessio haec ad quenquam prius perveniat quam ad eum, ex cuius nomine magnam tituli superbiam liber praefert. Non dicam me partem poscere de otio tuo, quod tibi tam late diffusa muneris functio non concedit. Sed cum occupatis pro otio sit negotiorum mutatio, rogo, ut forenses curas harum chartarum lectione distinguas. Ne sic quidem longe abibis ab actibus solitis. Audies testes, vim testimoniorum expendes, iudicium feres. Ego iudicatum faciam.

Vale, vir maxime.

Ampl. tuae pridem obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXVIII Augusti MDCXXXIX.

4271. [1639 augustus 28aant.]. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Vos soings qu'avez par de là de l'armée du Rhin sans chef sont communs avec nous, l'expérience de tout temps monstrant plurium imperium in bello semper inutile fuisse; tendendo quisque ad sua consilia et cum alii aliud videtur, aperitur ad occasionem locus hosti.

Et en effect nous voyons clairement, que faute d'un chef nostre armée n'agit pas jusques à présent donnant occasion à l'ennemy de tenir bloqué Hohetvyl bien

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

2 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Ad virvm amplissimvm Hieronymvm Bignonivm, advocatvm regivm in svmmo avditorio Parisiensi. Editio Nouissima, in qua eiusdem Annotationes suis quæque Paragraphis ad faciliorem vsum subjectæ sunt.* Parisiis, MDCL en in latere edities van dit werk; Ter Meulen-Diermanse, nos. 954vv. Verder gedrukt *Epist.*, p. 557; *Ep. ad Gall.*, p. 458aant.. Over Jérôme Bignon zie men dl. III, p. 154 n. 5.

3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

estroitement avec 12 cent chevaux et 1500 fantassins. Le reste de son armée commandée par Mercy[4] s'en va vers les villes forastières pour passer auprès de

4 Franz, vrijheer van Mercy.

Coblenz le Rhin, mais ie veux espérer que l'ambassadeur de France[1] qui est à Brisac disposera les chefs à l'empêcher.

En Italie tout va mal et escrit-on que les François ayent fait trefves[2] avec l'Espagnol pour trois mois, sans que pendant ce temps ils puissent secourir Casal ny Turin que les Espagnols garderont avec deux mille hommes et traitteront cependant quelque accord entre les princes[3] et madame de Savoye[4]. C'est un mauvais coup pour les Grisons, qui sont de la faction de France, car le chef d'icelle nomé le colonel Guler[5], homme fort vaillant, s'est saisy du fort de Rhin et là-dessus envoye un exprès à l'ambassadeur de France pour luy demander secours que par ce moyen de ce fort se pourra faciliter, le passage par le pont de Rhin estant libre. I'espère que la France y mettra la main promtement avec ceux de Zurig et Berne qui y coopéreront fort volontiers, sed celeritate opus est, car autrement les Espagnols d'un costé et les impériaux d'un autre estans voisins du Lac de Costance le pourroyent prévenir en introduisant tant de forces aux Grisons qui seroyent suffisantes à opprimer tout à fait la faction de France.

Tout à cest'heur i'appren que monsieur vostre fils[6] se trouve icy, i'espère pourtant de le voir en ma maison et luy tesmoigner de bouche l'estime que ie fais de vos mérites, estant à iamais, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur
Marini.

L'armée impériale voudroyent avoir le passage par Schaphausen, mais ie croy qu'on n'y consentira point.

De Zurig, ce X/XX VIII.

In dorso schreef Grotius: 28 Aug. 1639 Marin.

4272. 1639 augustus 29. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Aestivae feriae occasionem mihi uxorique[8] praebuerunt visendi Northollandiae urbes hactenus mihi nunquam visas et pascua Marone poeta[9] digna. In eo itinere

1 Blaise Méliand.
2 De wapenstilstand gesloten op 14 augustus 1639 tussen Christine de France, hertogin van Savoye, en haar zwagers Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en kardinaal Maurizio van Savoye.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Johann Peter Guler von Weinegg (1594-1656).
6 Diederik de Groot.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4259; beantw. d. no. 4288.
8 Alida Graswinckel (1593-1669).
9 P. Vergilius Maro.

duas consumsi septimanas, sed majorem temporis partem Amstelodamum sibi vindicavit. Ibi Vossium[10] conveni, etiamnum in edendo de Idolatria

10 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.

opere[1] desudantem; vidi et Corvinum[2] - cui postremas tuas litteras mitto - in excudendis juris Iustinianaei erotematis[3] occupatum; Hortensium[4] cum jam animam agere diceretur, - quam et, dum ibi essem, creatori reddidit - allocutus non sum, sed cum Doctore Blavio[5] de editione tuorum operum egi, qui multa quidem mihi promisit, sed ut quod res est dicam, tam multis aliis operibus distineri videtur, ut nihil ex animi tui sententia ab eo sperandum sit. Quare auctor tibi sim, ut editionem Anthologiae[6] Cramosio[7] demandes atque ita curabo, ut ea, quae hic sunt, tibi remittantur, nisi aliud quid de tota re ipse constituas. De Lucano[8], - cujus in postremis litteris mentionem facis[9] - quid antehac quaesiveris, ego et filius[10] nescimus; ubi nos plenius de proposito tuo edocueris, quicquid operae erit meae libenter conferam.

Optimo seni Utenbogardo[11] tradidi tuas litteras[12], quas ille a me sibi praelegi voluit dicens se in quibusdam, imprimis quae Italica sunt, haesitare. Valde illum delectabat illud fratris Pauli[13] propositum et optare se ajebat, ut respublica christiana simile quid videret. Avebat et illum Angliae regis librum apologeticum[14], - de quo se nonnihil inaudisse asserebat - videre.

Hic jam nihil fere occurrit novi. Cras sepelitur comes Culenburgicus[15], vir minime quidem mali animi, sed timoris nimius atque ideo ambitiosis opportunus. Ad ejus exequias pater[16] cum aliis profectus est, quod Deus illi bene vertat.

Soror[17] mutandi aeris et visendorum amicorum percupida Delphos se devehi fecit ibique minus quam speraveramus in valetudinis cura proficit.

1 *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idolatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641. Vanaf Cyprianus (± 200-258) zijn beide schrijfwijzen, Idolatria en Idololatria in gebruik.
2 Johannes Arnoldi Corvinus.
3 *Ioh. Ar. Corvini J.C. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata.* Amsterodami, apud Ludovicum Elzevirium. A.^{o} 1640.
4 Martinus Hortensius, gestorven op 17 augustus 1639.
5 De Amsterdamse uitgever Dr. Johan Blaeu.
6 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
7 De Parijse drukker Sébastien Cramoisy.
8 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine, etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse, no. 430. Grotius sprak voor het eerst in 1637 over deze uitgave; zie dl. VIII, p. 374 no. 3135.
9 No. 4259; in de daaraan onmiddellijk voorafgaande brieven aan Willem spreekt Grotius niet over de Lucanus-editie; zie echter no. 4288.
10 Pieter de Groot.
11 Johannes Wtenbogaert, remonstrants predikant; een der belangrijkste figuren van de broederschap.
12 No. 4262.
13 Paolo Sarpi, Venetiaans staatstheoloog en kerkhistoricus.
14 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
15 Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg, gestorven op 2 juni 1639.
16 Jan de Groot.
17 Adriana de Groot. Zij was ziekelijk en stierf op 10 december 1639 in 's-Hertogenbosch. Zij was gehuwd met Frederik van Losecaat.

Princeps[1] ad Renobercam est, quid ipse, quid copiae Vinarianae et Hassiacae moliturae sint, brevi intelligemus.

Multus hic de obsidenda Colonia sermo; nobis certe haec aestas periisse videtur.

Retulit mihi nuper Graswinkelius[2] Spiringium[3] nihil ultra in negotio isto adversus senatorem[4] acturum, forte quia nihil a se promoveri posse videt.

Heenvlitius[5] decreto Ordinum Generalium narrationis minime verae in perniciem Ripperdae[6] factae convictus ad principem se purgaturus abiit.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Fatali die XXIX.[7] Augusti 1639.

In margine staat: Heinsianae exercitationes[8] jam prostant; eas ut nanciscaris, curabimus. Donatus est ob praefationem mille et sexcentis florenis.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 29 Aug. 1639 W. de Groot (*verbeterd uit:* D. de Groot).

En boven aan de brief: Rec. 9 Sept.

1 Frederik Hendrik.
2 Dirck Graswinckel.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad. Ter zake zie diens brief van 27 mei, no. 4129.
5 Johan Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet.
6 Willem van Ripperda, heer van Hengelo († 1669). Tijdens haar verblijf in de Republiek had Maria de Medici met haar gevolg onderdak genoten in het huis te Heenvliet van Polyander van den Kerckhoven, die de gemaakte onkosten declareerde bij de Staten-Generaal. Polyander van den Kerckhoven beschuldigde Ripperda ervan gezegd te hebben, dat hij zijn geld maar bij Frederik Hendrik moest gaan halen, omdat die Maria de Medici naar Heenvliet gestuurd had. Zie resoluties Staten-Generaal dd. 15 augustus en 29 augustus 1639.
7 Grotius en Johan van Oldenbarnevelt waren op 29 augustus 1618 gevangengenomen.
8 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm Ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX. Het werk was opgedragen aan de Staten van Holland en Westfriesland.

4273. [1639 eind augustus]. Van N.N.[1].

Illustrissime et excellentissime domine,

En hic habes Bernardi ducis[2] epitaphium[3] Gallicum auctore Chapelenio[4] a te nudius tertius concupitum.

Credo inducias Italicas a rege[5] firmatas iri. Valeta cardinalis[6] scripsit utrosque exercitus necessitate omniumque rerum penuria ad id coactos fuisse, cum etiam Casale convenienti praesidio commeatuque destitutum summo in periculo versaretur. Imperavit Longuevillano duci[7] rex, uti ad exercitum Weimariensem contenderet iis rebus finem impositurus, quas jam Choisius[8] et Oisonus[9] illud pro suae Maj.tis commodo agere ceperunt. Haec est mandati mens.

Credo regem jam esse Divioni. Novissimus ex aula veniens Folenius[10] refert em.mum cardinalem nunquam melius valuisse, quicquid contra blaterent ii, qui mortem ipsius concupiscunt.

4274. [1639 begin september]. Van D. de Groot[11].

Monsieur,

Je suis de retour icy depuis quatre jours, attendant avec impatience vostre résolution sur la lettre que je vous escrivis de Brisac le 11 ou douziesme - il ne m'en souvient pas bien - du mois passé[12]. Je reçus hyer celle qu'il vous a pleu m'escrire le 16 d'Aoust n.st., par laquelle vous me mandez que vous voudriez bien avoir une copie du serment que l'armée auroit fait après la mort du prince[13]. Or est-il certain, qu'il n'en a esté fait aucun nouveau, c'est pourquoy vous m'escuserez si ie ne vous en envoye.

Touchant ce que vous mandez que vous croyez que le prince palatin[14] doive venir commander l'armée, je vous puis bien asseurer que plusjeurs sont bien de la mesme opinion comme estant le prince le plus apparent et qui y a le plus d'intérest.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica. Handl. tillhörande Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De dood van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar op 18 juli 1639 geeft de terminus post quem voor de datering van deze brief. De passus: 'Credo regem jam esse Divioni', geeft een nadere precisering. Lodewijk kwam nl. op 31 augustus te Dijon. Chapelain zelf spreekt over zijn gedicht in een brief aan de hertog van Longueville dd. 20 augustus (Tamizey de Larroque, *Lettres de Jean Chapelain*, Paris 1880, I, p. 479); hij had er toen de laatste hand aangelegd. De brief zal dus van eind augustus of begin september zijn.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Zie bijlage no. 3.
4 Jean Chapelain.
5 Lodewijk XIII.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Jean de Choisy de Camp. Hij was op 12 augustus in Breisach aangekomen.
9 Paul le Prévost, baron van Oysonville (1607-1679).
10 Monsieur de la Foulaine.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.
12 No. 4246, dd. 11 augustus 1639.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
14 Karl Ludwig van de Palts.

Mais on y trouve la mesme difficulté que vous y trouvez, assavoir que le roy de France[1] n'y voudra pas fournir l'argent. Là-dessus on respond que si le roy de France ne l'assiste pas que le roy d'Angleterre[2] sera obligé de le faire. Mais il y en a plusieurs qui s'en doubtent fort disans pour raison que l'on a veu les belles occasions que l'Angleterre a négligées depuis plus de dix ans. Qu'elle a eu assez de moyen de restituer le roy de Bohème[3], si elle eust voulu embrasser les affaires de bon coeur. Que si elle ne l'a fait pour ledit roy, à quoy elle estoit si fort obligée par l'estroitte alliance, combien moins elle le fera maintenant. D'avantage que quand mesme le roy d'Angleterre voudroit embrasser l'affaire, qu'il n'en a pas bien les moyens: qu'il ne peut assister son nepveu que d'argent, et que cela ne suffit poinct. Qu'au contraire le roy de France peut entretenir l'armée non seulement d'argent, mais aussy de gens et de tout dont elle pourroit avoir besoing, comme estant plus proche d'Allemagne.

Pour confirmer cela il disent que le roy a envoyé monsieur de Longeville[4] par deça pour aller commander l'armée de feu son Altesse[5] et qu'en peu de jours il arrivera quatre ou cinq mille François pour se joindre à ladite armée, qui se tient auprès de Speyr.

Voylà le discours des gens qui croyent entendre fort bien les affaires. Mais ie ne me puis pas imaginer tout cela. Il est bien vray, que monsieur de Longeville est arrivé icy sammedy passé, et y a esté fort bien receu. Il en partit avanthyer au matin. L'on disoit que c'estoit pour Brisach, mais au contraire, car il alla coucher à Mulhausen et le lendemain à Colmar, où il se veult tenir quelque temps pour y attendre les ordres du roy ou bien ce que ie croiroy plutost, jusqu'à ce que l'on le conviera d'entrer dans Brisach. Le roy demande ladite place, mais ie voudrois gager ma vie qu'elle ne luy sera pas rendue. Ce que j'en dis est seulement pour avoir ouy les discours qu'en font pas seulement les officiers, mais aussy les simples soldats de ladite guarnison. Et quoy, disent-ils, nous croit-on traistres jusqu'à ce point que de vendre nostre patrie. Et pourquoy avons-nous exposé nos vies et nos biens avec feu nostre maistre, si non pour tascher de gaigner quelque chose en récompence de nos biens que nous avons perdus en Allemagne. Et l'ayants gaigné serons-nous si aveuglez que de l'aller vendre pour une pièce d'argent que nous durera peut-estre trois sepmaines, et au bout de cela nous ne scaurons ce que nous deviendrons. Ouy mais nous dira-t-on, le roy vous entretiendra. Le roy nous entretiendra tant qu'il aye de nous ce qu'il demande et au bout de cela ne se souciera plus de nous. D'avantage quand mesme nous voudrions obéir au roy et luy donner ce qu'il demande, le serment de fidélité que nous avons fait à la couronne de Suède et à qui nous sommes encor jusqu'à présent, ne nous en empeschera-t-il pas.

Voylà ce qu'ils disent tous ensemble, et quelques-uns vont bien plus avant et disent que quand mesme les quatre chefs de l'armée[6] voudroyent donner au roy

1 Lodewijk XIII.
2 Karel I.
3 Frederik V van de Palts, de 'Winterkoning' († 1632).
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.

ce qu'il demande, qu'ils s'y opposeroyent et qu'ils ne voudroyent pas sortir de Brisach, mais plutost y laisser la vie. Cependant les François tienent pour asseurer qu'on ne refusera rien au roy, et en parlent mesmement comme s'ils le tenoyent déjà.

Delà vous pourrez cognoistrez, monsieur, quelle fin auront les affaires, au moins le pourrez-vous bien diviner. Le roy sans Brisach et l'armée sans argent: le plus expédient seroit, si le duc Guillaume[1], frère de feu son Altesse, pouvoit venir à l'armée. Mais les ennemis prendrent bien guarde à sa personne, et supposons qu'il vienne, ce qu'il ne voudroit pas faire au moins, y-a-t-il apparence, cela entretiendroit-il l'armée: poinct du tout. Mais ie croy moy qu'avec le temps nostre armée taschera à se joindre aux troupes suédoises, qui sont en Franconie, au moins juge-t-on que c'est le plus apparent. Elles sont comme j'ay déià dict autour de Speyr oisifves, pendent que les ennemis assiègent Hohenwiel et y jettent force grenades.

On tient pour certain que le mareschal Banier[2] a pris Prague; quelques-uns disent qu'il auroit défait Hatsfeld[3], des aultres parlent de Gallas[4]. Voylà sont ce que nous sçavons de nouveau.

Pour mes affaires en particulier je vous puis bien asseurer que je suis icy en grand attente pour sçavoir ce que ie doibs faire, et fus party d'icy en trois ou quatre jours pour vous aller trouver, si la lettre que ie receus hyer de vous ne m'eust encor arresté quelques jours. Car je voy par ycelle que vous n'aviez pas encor receu la lettre que je vous escrivis le jour que l'on nous a donné nostre congé à Brisac[5]. Je croy que i'auray des lettres de vous sammedy qui vient, qui me diront vostre résolution que ne sçauroit estre autre que selon mon attente, si vous avez bien considéré les raisons, pourquoy ie ne voudrois pas demeurer icy.

Vous m'escrivez, monsieur, que ie ne ferois pas mal de m'engager dans quelque guarnison, si d'avanture ie pouvois. Certes je ne pensois pas que vous me voulussiez conseiller de m'aller engager dans quelque place, d'où je ne sortirois pas de cincq ou six ans, et peut-estre point du tout. Car ce n'est pas icy comme en France ou en Hollande. L'on n'en est pas quit quand on veult. Je sçay comme l'on blasme mon frère de s'estre en allé sans avoir eu son congé. Et l'on sçait combien il a travaillé pour l'avoir. Et pourtant l'a-t-il eu, au moins l'a-t-on eu pour luy. Oultre cecy de quoy voudriez que ie m'entretienne en une guarnison, ou bien à l'armée mesme les affaires allants comme elles vont et iront sans doubte encor pis. Il faudroit que de trois choses j'en fisse une nécessairement, c'est-à-dire vous couster grand argent ou vivre misérable, ou bien estre voleur comme il y en a beaucoup, et des officiers mesme, qui se meslent de ce mestier, n'ayant pas de quoy vivre sans cela. Il est vray que ce n'est pas voler ouvertement, mais tousiours escorchent-ils les peauvres habitans, que c'est une pitié. Et cecy est venu cy-avant parmy nos gens, que l'on tient ceux qui le sçavent le mieux pour les plus honestes gens. Et le font à qui mieux mieux. Je vous laisse à penser, monsieur, si cecy n'est pas

1 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 No. 4246 dd. 11 augustus. Grotius had de brief blijkens zijn aantekening op 20 augustus ontvangen.

capable de vous dire que j'aimerois mieux d'aller porter le musquet ailleurs en quelque armée que ce fust, que d'estre officier icy. Il y a l'armée de Hollande, où vous me pouvez faire servir, il y a les troupes estrangères en France, si d'avanture vous ne voulez pas que ie serve parmy les Françoises. Il y a l'armée de monsieur Banier qu'est bien la plus apparente, et où j'ay le plus d'inclination, ce que me conseilloit aussy monsieur Marin[1] comme j'eus l'honneur de le veoir l'autre iour. Comme il vous aura escrit[2] sans doubte, et pas seulement luy, mais ie voy aussy que tout le monde me le conseille. Et finalement suis-ie résolu d'aller là où il vous plaira.

Je voudrois avoir vostre responce, parce que ie despense icy quantité d'argent et n'en ay plus guerres. Car ie voy bien qu'il me faudra payer icy les 25 pistoles à monsieur Rhellinguen[3], de quoy ie vous envoyay un billet dernièrement[4]. Mais il m'a fait dire que vous aviez respondu au gouverneur de son fils[5] que vous ne les vouliez pas payer, et que j'avoy icy mes chevaulx qui ne me servoyent de rien, que ie les pouvois vendre pour le payer. Aussy ay-ie fait, et ie le vay payer aujourd'huy ou demain s'il plaist à Dieu. Néantmoins voudrois-ie pour beaucoup que cecy ne fut pas arrivé, ou au moins que ce fut avec quelque autre que monsieur de Rhellingen. Je le cognois bien, c'est un homme qui fait plus d'estat d'un sol que de sa vie. Il va descrier cela partout et à tous ceux qui me cognoissent.

Pour ce qui est de cet autre argent que i'avois tiré de Ringler[6], l'on m'a dit que vous ne voulez pas le payer non plus que l'aultre. Au moins, monsieur, si vous me le voulez pas payer devant que ma mère vienne, l'on peut bien donner une bonne parole à ses gens àfin qu'ils attendent quelque temps. Car i'en pourrois avoir grand incommodité icy dudit Ringler, qui me persécute tous les jours. Je vous asseure, qu'après avoir payé le 25 pist. à monsieur de Rhellinguen, il n'est pas en mon pouvoir de payer cecy. Vous pouvez juger ce qui me restera pour faire mon voyage de cent pistoles que j'ay receu il y a un mois, que croyez-vous quelle dépense je suis obligé de faire icy, depuis trois sepmaines que (i'y) suis. Si d'avanture vostre résolution ne vient devant que mon argent soit dépensé .....[7].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Sept.

4275. 1639 september 1. Van Ch. Marini[8].

Monsieur,

Vos espérances qu'il vous plait me continuer par la vostre du 16 courrant[9]

1 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 No. 4275.
3 Johann Ulrich Rehlinger, kanselier van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ontbreekt.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Christoph Ringler; zie no. 4212, p. 470 n. 2.
7 Onleesbaar.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
9 Ontbreekt.

sont bien bonnes, mais ie souhaitterois qu'elles fussent desià raccourcies par l'effect mesme ces descomtes tardans trop à venir.

Les Grisons ont emporté de l'ambassadeur de France[1] des bonnes espérances pour l'envoy d'un secours dont ils ont besoin á quoy ceux de Zurig et Berne contribueront leur possible y estans fort intéressés. Mais nous craignons que les trefves d'Italie ne poussent l'Espagnol à prévenir ce coup en opprimant ceux de la faction de France avec ses forces. Dieu y pourvoira.

Ceux de Hohetvil par leur dernière sortie ont desfait plus de 50 impériaux partie tués partie pris, et ayans ietté des grenades dans leur batteries les ont démolies et forcé le reste de s'en retirer plus en bas d'où on ne leur peut nuire ny avec la mine ni par des grenades. Le comandant[2] nous en a donné advis et asseuré l'arrivée du Rhin qu'il est hors de danger et en estat de pouvoir tenir longtemps. L'on tient néantmoins bloqué la place et le reste de l'armée de 8^{m} hommes descend vers Friburg pour attaquer quelque place où come les autres croyent pour résister aux nostres qui sont dans le Palatinat où ils ont pris Cron-Veisenburg et donnent gran alarme au voisinage.

L'ambassadeur de Venise[3] a esté à l'audience du vézyr[4] et de là ramené libre dans son palais, ayant emporté bonne espérance de pouvoir accomoder le différend de sa république moyennant trois cent mille zequins[5], que le gran seigneur[6] veut employer contre la Poulogne s'il n'attaque Sicile ou Malte.

Je vous communique cy-joint pièce[7] des princes de Savoye[8] qu'il vous plairra envoyer en Suède, car i'en fay mention.

Monsieur vostre fils[9] sur le point de son départ m'a fait l'honneur de me voir en ma maison, estant pourtant marry de ne luy avoir peu tesmoigner par quelque signe évidant l'estime que ie fais de luy et de vostre surtout personne que ie chéris et honore intrinséquement. Ce sera pour un autres fois à la rencontre d'une meilleure occasion mais tousiours en qualité, monsieur, de

Vostre serviteur très humble et autant affectionné
C. Marini.

L'accomodement des Vénétiens avec le Turc pourra aussy servir aux Grisons, qui solliciteront leur assistance.

De Zurig, ce 22 d'Aoust s.v. 1639.

In dorso schreef Grotius: 22 Aug. 1639 Marini.

1 Blaise Méliand.
2 Konrad Widerholdt.
3 Alvise Contarini.
4 Kara Moustafa.
5 Sequin (it. zecchino), benaming voor ducaat, gebruikt in het Middellandse Zeegebied.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Ontbreekt.
8 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, en Maurizio van Savoye.
9 Diederik de Groot.

4276. 1639 september 1. Aan M. Opitz[1].

Clarissimae eruditionis summarumque virtutum viro
Martino Opitio H. Grotius,

Legi summa cum voluptate epistolam, ut omnia tua pereruditam, datam VIII Augusti[2]. Cum ea accepi et Annonis laudes[3], dignum servatae Germanicae antiquitatis λείψανον. Est autem mihi id donum eo gratius, quod quicquid negotiis subduci potest temporis id non rebus tantum, sed et vocibus nominibusque Gothicis et Vandalicis tribuam[4]. Ad id opus magno mihi usui esse possunt Glossaria Gothica aut ob consanguinitatem sermonis Germanica, si qua haberi possunt; praeter ea, quae Pithaeus[5], Lindenbrogius[6], Goldastus[7], Vulcanius[8], Spilmannus[9] dedere. Iuvisti me ergo et, ut porro juves, rogo, ancile ubi illud certum est, quaerere.

Liber noster de Veritate Christianae Religionis[10], qui tibi plurimum debet, nunc et Anglice[11] loquitur. Constitui novam ejus editionem[12] procurare adjectis ad finem αὐτολέξει testimoniis, ad quae respicit liber. Molior et novam editionem de Iure belli et pacis[13], cum ingenti auctario testimoniorum et veterum et recentiorum.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 558; A. Reifferscheid, *Quellen*, p. 584. De Duitse dichter Martin Opitz was echter al op 20 augustus gestorven.
2 Ontbreekt.
3 Het Annolied is een Middelhoogduits strofisch gedicht ter ere van aartsbisschop (en rijksvorst) Anno van Keulen († 1075). De belangrijkste bron voor de tekst is de uitgave van Martin Opitz, want sedert deze uitgave is het handschrift onvindbaar. Bedoelde uitgave verscheen in 1639: *Incerti Poetæ Tevtonici Rhythmvs De Sancto Annone Colon. Archiepiscopo Ante D. Avt Ciciter annos conscriptus. Martinvs Opitivs primus ex membrana veteri edidit & Animadversionibus illustravit.* Dantisci, Ex Officina Andr. Hünefeldii, MDCXXXIX. C v m Privilegio Regis. Opitz droeg zijn werk op aan Johan Czierenberg, burgemeester van Danzig.
4 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirum, MDCLV. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
5 Pierre Pithou (1539-1596), Frans rechtsgeleerde.
6 Friedrich Lindenbrog (1573-1648), Duits geleerde. Hij was een oud-leerling van Bonaventura Vulcanius en Paulus Merula.
7 Melchior von Haimensfeld, gezegd Goldast.
8 Bonaventura Vulcanius (1538-1614), hoogleraar in het Grieks te Leiden.
9 Henry Spelman († 1641), Engels historicus.
10 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianæ Batavice scripsit Hugo Grotius.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII; Ter Meulen-Diermanse, no. 944.
11 Deze uitgave in het Engels is mij onbekend; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1015 rem. 4.
12 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL.* Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse, no. 950.
13 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.

Accepi libros ex Anglia bonos: Theophylactum in Epistolas Paulinas[1]; Historiam et Acta motuum Scoticorum[2], qui nondum bona fide consederunt, edita rege auctore, qui aequitatem in hac re suam humano generi testatam facere voluit; Richardi Hoggeri Puritano-mastigis[3] et quae edita antehac et ἀνέκδοτα quaedam digna sane lectu. Ac ne me putes Britannicis tantum liberalitatibus locupletari; etiam a Roma cardinalis Bentivolius[4] misit ad me operis sui de Bello Belgico[5], partem tertiam. Non multo ante indidem Roma acceperam minuta quaedam philosophorum Graecorum opuscula Demophili, Democratis, Secundi[6], Sallustii[7]. Nunc Heinsii notata ad Novi Foederis libros[8] exspectamus, quibus conspectis ego quoque[9] mea ad quatuor Evangelia[10] editurio.

Salmasius[11] in secundo de Usuris[12] libro Heinsiana multa depectet. Indictum enim jam bellum est neque inter eos pax facilior repertu quam inter Gallos et Hispanos aut nos et imperatorem[13].

Quaestiones Romanas non vidi nec quis eas nunc scripserit novi. Minime spernenda esse Catonis illa disticha[14] magnis auctoribus Scaligero[15] et Opitio consentio.

De Istro apud Puteanos[16] meminero.

Res Banerianae[17] sane pulchrae sunt. Neque exiguum in defensa Livonia

1 Zie dl. VIII, p. 195 nn. 1 en 2.
2 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
3 Richard Hooker († 1600), Engels theoloog. In zijn hoofdwerk *Of the Lawes of Ecclesiastical Politie* (1593) bestreed hij o.a. de puriteinen.
4 Guido Bentivoglio († 1644).
5 *Della Gverra Di Fiandra, Descritta Dal Cardinal Bentivoglio, Parte Terza*. In Colonia, l'anno 1639. Con licenza de' Superiori.
6 *Demophili Democratis Et Secvndi Vetervm Philosophorvm Sententiæ Morales. Nvnc Primvm Editæ A Lvca Holstenio.* Romæ Excudebat Mascardvs MDCXXXVIII. Svperiorvm Permissv; *Demophili, Democratis, Et Secundi, Veterum Philosophorum Sententiæ Morales Nunc primum editæ a Luca Holstenio.* Iuxta exemplar Romæ impressum. Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. M.DCXXXIX.
7 Gabriel Naudé publiceerde ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ. *Sallvstii Philosophi De Diis Et Mvndo. Leo Allativs Nunc primus è tenebris eruit, & Latinè vertit.* Romæ, Excudebat Mascardus, MDCXXXIIX. Svperiorvm Permissv; ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΥΣΟΦΟΥ Περὶ ΘΕΩΝ καὶ ΚΟΣΜΟΥ. *Sallvstii Philosophi De Diis Et Mundo. Leo Allatius Nunc primus è tenebris eruit, & Latinè vertit.* Iuxta exemplar Romæ impressium. Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire, M.DCXXXIX.
8 Voor de titel van dit werk van Daniel Heinsius zie men no. 3945, p. 54 n. 5.
9 Het woord ‘quoque’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
10 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
11 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
12 *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum MDCXXXIX; zie no. 4121, p. 341 n. 3.
13 Ferdinand III.
14 Met de *Disticha Catonis* wordt een verzameling latijnse zedespreuken bedoeld, die in de derde eeuw na Christus werd uitgegeven en in de middeleeuwen op scholen als leesboek in gebruik was; zie dl. VII, p. 596 n. 2.
15 Josephus Justus Scaliger (1540-1609), Frans klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
16 Pierre en Jacques Dupuy.
17 Nl. de veldtocht van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

decus. Gaudeo regem Poloniae[1], ut magnitudinem ipsius decet, stare pactis induciarum. Princeps Casimirus[2] jam in itinere est ad Silvam Vicennensem mitiorem hic habiturus custodiam et optimam spem libertatis, ad quam operas suas jungent legatus Polonicus[3], qui hic exspectatur et Anglicus[4], qui hic est, ac permutatione Roberti principis Palatini[5] sperat utriusque negotium posse transigi, quod sane velim. Mandata quicquam agendi contra principem Casimirum nunquam habui et sine mandato gravare infelicium fortunam non esse mei ingenii recte sentis.

Si Turca[6], quod huc scribitur, pacem cum Persa[7] confectam habet, in periculo erit Creta, et si quid praeterea in Mari AEgeo tenent Veneti, quibus implacabiliter sultanus irascitur. Id bellum, ni fallor, ab Hungarico latere tutum praestabit imperatorem dubitoque, an ibi quiescente Turca moturus se sit Rakozius[8]; quod tamen valde optari scio ab Hungaris protestantibus.

Magna per Italiam accepta a Gallis vulnera non tam sanarunt quam obduxerunt factae illis in locis induciae, quae si pupillum ducem[9] matremque[10] ejus tutam praestare poterunt adversum insidias patruorum[11], quibus praesto est et pecunia Hispanica et populorum studia, mirabor.

Caetera belli mediocria. Clades Gallorum non levis ad Theodonisvillam pensatur captis Hesdino ad Belgicum, Salsa ad Hispanicum finem depulsoque Piccolominaeo[12] ab obsidione Mausoni. Navigatio autem nuper infelix ad Corunnam, altera satis felice, qua facto ad Laredam Gallaeciae exscensu galeonum Hispanicarum una incensa captaque altera ac partim e navibus partim ex castello irrupto machinae centum factae Gallorum potestatis.

Batavis suum mare adversum per vim tempestatum praedonumque longinqua maria fructuosa commerciis jam in Iaponem Sinasque penetrantibus. Barlaeus[13] celebrato regiae matris in Amstelodami urbem introitu[14] simul ejus urbis vires atque opulentiam nobis explicavit. Nunc mors ducum summi Vinariensis[15] tristem magnamque materiam praebet poëtis, oratoribus, historicis, Germanis, Gallis, Batavis. De Brisaco quid dicam?

> Cujus vulturis hoc erit cadaver?[16]

Captant exercitum locaque illa hinc imperator, inde Gallus. Tum vero et

1 Wladislas IV (VII).
2 Jan II Kazimierz.
3 Christoph Corvinus Gasziewski; zie no. 4152, p. 387 n. 5.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Ruprecht van de Palts; hij bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Safī (Sam Mirza).
8 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
9 Carlo Emanuele II, hertog van Savoye.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Caspar Barlaeus, hoogleraar aan het Athenaeum Illustre van Amsterdam.
14 Over deze ontvangst van Maria de Medici in Amsterdam zie men no. 4066, p. 256 n. 4.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
16 Martialis, *Epigr.* VI 62, 4.

Anglia pro Palatino[1]. Habent quod dicant et nostri Sueones. Meministi historiae apud Plutarchum de Virgine amantium in diversa trahentium manibus discerpta[2]. Vale, vir eximie.

Lutetiae, Cal. Septembris MDCXXXIX.

4277. 1639 september 2. Van Christina van Zweden[3].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum, Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Domina.

Gratiam et favorem nostrum singularem. Nobilis ac Magnifice nobis sincere fidelis;

De quo christianissimum regem[4] per te requiri volumus in promovenda liberatione campi mareschalli Dn. Gustavi Hornii[5], vides ex apographo literarum, quas regi eo nomine scripsimus et per te offerendas hisce adiecimus.

Videmus multas in liberatione domini Hornii promovenda difficultates crescere, si vana ineantur consilia et varientur subinde commutationum rationes. Etsi enim et nos iam aliquot officialium primariorum captivos ex hoste detinemus, proderit tamen maxime persistere firmiter in medio anno superiori proposito de commutandis invicem praedicto domino Hornio et Joanne Waerthio[6]. Quem una cum Enchefortio[7] si nobis tradere velit Galliae rex custodiendos, spem fovent multi indubiam hostem ad consensum huius commutationis praebendum, condescensurum. Si quae difficultas in transvehendis huc captivis praetendatur, non est ea tanta, ut non occurr(i) p(o)ssit. Nam, si regi placuerit Diepam aut alium Oceano vicinum locum curare deferri, nos facile providemus de ulteriori eorum vectura et secura custodia. Quid in hoc responsi tuleris, data occasione abs te expectabimus.

Caeterum nuntiatum nobis est ante aliquot dies morbo quodam maligno correptum ducem Vinariensem[8] Neoburgi die octava Julii e mortalibus excessisse. Qui casus cum nobis molestus acciderit nec adhuc plene a nobis definiri potuerit, interea temporis quid vicinis Germaniae dn. Salvio[9], ad Rhenum Mochelio[10] in ea re facto opus sit, iis perscripsimus, ubi primo quoque tempore mentem nostram super eodem plenius adaperturae.

Nunc ad regem Galliae literas mittimus, quibus conceptum de morte ducis dolorem contestamur, pariter ac rogamus, ut ope sua et subsidiis inposterum non

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Plutarchus, *De Pythiae oraculis* 8 (*Mor.* 397 F-398A).
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Orig. Eigenh. ondertek. door de regenten. Beantw. d. no. 4337.
4 Lodewijk XIII.
5 Gustav Karlsson Horn.
6 Johan van Werth.
7 Adriaen von Enkefort.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
10 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds agent te Benfeld.

minus quam hactenus vivo duce non desit, prouti vides ex apographo literarum adiecto[1]. Eas literas, cum per te offerri, et negotium istud, qua potes industria, apud regem coram peragi velimus, hoc tantum fuit de quo te admoneremus, ut deductis primo loco harum literarum - quas in majori forma scribi signoque unitatis extrinsecus notari fecimus - contentis et exposito dolore nostro in amisso principe, saltem in genere urgeas opem et adsistentiam regiam inposterum sicut hactenus praestandam nulla in specie addita mentione sive modi sive sensus nostri, quem de directione et capite exercitus aut similibus conceperimus.

Haec fuere, quae hac vice ad te perscribenda esse censuimus, Deo te clementer commendantes.

Sacrae Regiae M.tis Regnique Sueciae respective
tutores et administratores
Gabriel Oxenstierna, Gustavi R.S. Archidapifer
Jacobus De la Gardie, R.S. Marschus. m.p.
Ericus Rijning in loco R.S. Admiralis
Axelius Oxenstierna, R.S. Cancellarius m.p.
Achatius Axellij loco R.S. tesaurarij[2].

Dabantur Arosiae, die 23 Augusti A.o 1639.

Adres: Nobili et Magnifico, nobis sincere fideli, nostro apud Christianissimum Galliarum Regem Legato ordinario, Domino Hugoni Grotio, clementer.

In dorso schreef Grotius: 23 Augusti 1639. Regina.

En boven aan de brief: Rec. 12 Oct.

4278. 1639 september 3. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Bene ac suo tempore ad me pervenerunt literae, quas ad me dedit Excellentia vestra 22 Augusti[4]. Simul ex[5] D. Mulleri literis[6] chartisque eas comitantibus cognovi Bannerianarum[7] rerum prosperos adhuc cursus. Praeterquam vero quod in provinciis illis, quas Austriaca domus integras habet magnas, dilectus magni fiunt, etiam exsolutae bello Italico copiae Germaniam prement. Optanda ergo erit D. Bannerio ad fortem animum etiam perpetua consiliorum felicitas.

1 Ontbreekt.
2 Gabriel Gustavsson Oxenstierna († 1640), Jacob Pontusson de la Gardie († 1652), Erik Ryning († 1654) in plaats van Karl Karlsson Gyllenhielm († 1650), Axel Oxenstierna († 1654), Åke Axelsson Natt och Dag († 1655) in plaats van Gabriel Bengtsson Oxenstierna (1656).
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 195. Gedrukt *Epist.*, p. 559. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 Het woord ‘ex’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris. De brief zelf ontbreekt.
7 De veldtocht van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Ducis Vinariensis[1] testamentum clam Mokelium[2] habetur. Erlachius[3] cuncta ad se trahens collegas tres[4] nonnihil offendit. Galli honorem illi Franciae marescalli et opes magnas ostentant[5]. Ad haec comparata Suedorum bona verba parum videntur habitura ponderis.

Flershemius[6] bene acceptus fuit a rege[7] et ex eo nova ad Longavillanum[8] data sunt mandata, qui Genevam transiens ostendit regis codicillos, per quos imperium ipsi in eum, qui[9] Vinariensis fuit exercitum injungitur. An id placiturum sit exercitui, videbimus.

Elector Palatinus[10] pecuniam haud dubie ex Anglia accipiet; quantam, non dixerim. Absentis ejus causam apud exercitum commendat Badensis marchio[11], qui suas in eo imperio partes secundas sperat fore. At de foedere Angliae cum Suedia Galliaque nihil video, nihil audio. Habet comes Licestrius[12] mandata eo de negotio hic agendi, sed haeret adhuc res ad priores salebras de tentando ad pacem imperatoris[13] animo, priusquam ad belli societatem veniatur. Hae morae obstabunt, quominus alacriter electoris negotium Suedi promoveant.

Interim caesariani non dormiunt. Nam et testamenti executoribus et tribunis aliis magna pollicentur, si eos ad se perducere possint. Credo et fratres[14] ducis defuncti, haeredes bonorum ab ipso institutos, more Romano sub bonis comprehendere conaturos et quaesitum armis principatum et habebunt forte, qui ipsis faveant, cum tamen et Suedis et Gallis metuendum sit, ne sub illorum persona lateat imperatoris negotium. Iam Brisaci inter se consultant Erlachius in ea urbe semper manens, Rosa reversus ab Helvetiorum finibus structo prope Basileam castello, Ohmius et Nassavius relictis suis ad Landavium copiis unaque Guebrianus[15] et qui ab aula cum pecunia missus eo fuit Choisiacus[16].

Hostis cum quinque equitum, quatuor peditum millibus ad Rheni ripam est alias exspectans copias. Spirenses eos intra urbem gregatim admittere noluerunt.

Movere aliquid Ragotskium[17] ex Dantisco ad me scribitur.

Quin pax sit per duos visirios[18] mandatis in id instructos facta Turcam[19] inter Persamque[20] et quidem iis legibus, quae multas provincias armis Persarum

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds agent te Benfeld.
3 Johann Ludwig von Erlach.
4 Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
5 In de copie te Uppsala staat ten onrechte ‘ostendant’.
6 Hans Philipp von Flersheim.
7 Lodewijk XIII.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Het woord ‘qui’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
12 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Ferdinand III.
14 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano, broers van Vittorio Amedeo van Savoye.
15 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
16 Jean de Choisy de Camp.
17 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
18 Niet geïdentificeerd. De copie te Uppsala geeft ‘visuros’.
19 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
20 Safī (Sam Mirza).

captas Turcis restituant, hic non dubitatur. Ingens classis paratus tum in Turcico imperio tum apud Afros praedones conjecturam[1] suppeditat insularum aliquam ac maxime Cretam impeti. Quare non Venetis tantum, sed et, siquid eis male cesserit, omni trepidante Italia dubium non est, quin omnem operam positurus sit pontifex[2], ut pacem faciat inter eos, qui ipsum suspiciunt, diciturque sperare jam, quod hactenus extra spem positum putabatur, comitatensis Burgundia[3], ut extra bellum sibi esse liceat. De pace vero aut perpetua aut temporaria cum protestantibus ne ego quidem quicquam audio, nisi quod aliquid tale conari dicuntur Bannerius et Galassius[4].

De Hassis exspectabimus colloquii exitum. AEgre inducor, ut credam ad communis boni respectum eos redituros, qui tam[5] diu assuevere privata praeferre communibus.

Danus[6] et Infrasaxonici, ni fallor, id quod volunt ab imperatore aegre impetrabunt, nisi forte ad tempus, ut infirmiora quaedam eo[7] vim Bannerii metuentia ejus armis subtrahantur[8].

Comes Licestrius pergit de libertate principis Ruperti[9] omnia sperare optima. Princeps Casimirus[10] jam Aurelianum pervenit.

Vidi librum regis Britanniarum[11] jussu editum[12] de motibus Scoticis. Inde et ex gravibus controversiis, quae se quotidie ostendunt, metuo sane, ne rumpatur obducta vulneri cicatrix, quod clemens avertat Deus.

De Pirna variant rumores.

Archiepiscopus Burdegalensis[13] iterum mari se dedit Fontarabiam, ut creditur, versus.

Deum rogo, Excellentiam vestram et omnes ejus necessarios servet florentes.

Excellentiae vestrae devinctus perpetuo observantiae cultu
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Septembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

1 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘conjectura’.
2 Urbanus VIII.
3 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘Burgundiae’.
4 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
5 De copie te Uppsala heeft ‘jam’.
6 Christiaan IV.
7 Het woord ‘eo’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘trahuntur’.
9 Ruprecht van de Palts. Hij bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
10 Jan II Kazimierz.
11 Karel I.
12 Zie no. 4259, p. 531 n. 6. De copie te Uppsala heeft: ‘Vidi Regis Brittaniarum iussum editum’.
13 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.

4279. 1639 september 3. Van M. Casaubonus[1].

Vir amplissime,

Nuper ad te satis prolixe per eum ipsum scripsi[2], qui caussa fuerat diuturni mei silentii, Georgium Thomason[3], bibliopolam Londinensem, qui ante biennium libros illos, de quibus ad te et lectissimum Reigersbergium[4] scripseram, curandos susceperat. Iam tandem illum esse Parisiis audio, unde et fidem iam tandem suam meamque liberasse certo spero. Cum literis nuperis accepit et librum tibi tradendum, qui accuratam de motibus Scoticis hodiernis - nam recrudescere incipiunt - narrationem regis mandato scriptam[5], complectitur.

Etsi spero spem meam non falsam esse et omnia tibi recte tradita, religio tamen mihi fuit hunc virum doctum tibi, ut ait ipse, non ignotum, postquam per aliquot dies iucundissima eius consuetudine fructus essem, Parisios euntem sine meis ad te dimittere; saltem quae meam erga te observantiam, quam omnibus cupio esse compertissimam, testarentur.

Inter alia, quae ex sermonibus lectissimi viri didici, istud erat, viri clarissimi et doctissimi Notas in N.T.[6] dudum promissas tandem prodiisse. Ego eas nondum vidi, sed quales sint, videor mihi ex iis, quae scripsit in sacrum paraphrastam[7], posse subolfacere.

Dum de illis loquimur, venit in metem tuarum[8], vir summe; quas tu quidem an unquam promiseris, nescio: illud certo scio a multis illas avidissime exspectari, a nemine vero avidius quam a me, qui non alioquin admodum φιλόζωος in parte felicitatis ponam, tamdiu - si te vivente prodituraе sunt - mihi vitam prorogari, donec illarum lectione animum meum oblectavero.

Vale, vir magne, et constanter ama
tibi devotissimum
Mericum Casaubonum Is. f.

Cantuar. VIIII. Kal. Sept. 1639.

Adres: Viro dignitate amplissimo meritis summo Hugoni Grotio, Legato Swecico, Lut. Parisior.

In dorso schreef Grotius: 21 Sept., M. Casaubonus.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.
2 Deze brief ontbreekt.
3 George Thomason († 1666); zie over hem G.K. Fortescue, *Catalogue of the pamphlets, books, newspapers, and manuscripts relating to the civil war, the commonwealth, and restoration, collected by George Thomason, 1640-1661*, British Museum, London 1908.
4 Johan van Reigersberch; zie dl. VIII, p. 194 no. 3012.
5 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
6 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm Ad Novvm Testamentvm Libri XX;* zie no. 4272, p. 557 n. 8.
7 Nonnus Panopolitanus *Paraphrasis Sancti secundum Ioannem Evangelij.*
8 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm, Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*, Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.

4280. 1639 september 3. Aan Willem de Groot[1].

Scripseram nuper ad te, frater carissime. Datae erant literae 23 Augusti. Sed errore quodam cum eas in fasciculum D. Spiringii[2] inclusissem, omissa est superscriptio. D. Spiringius non sine justa causa eas aperuit et, cum ad senatorem Reigersbergium[3] datas esse crederet, ad me remisit rogans, ne quas posthac tales ad ipsum mitterem. Ego autem id quod metuebat sponte mea caveram jampridem, ex quo videbam incalescere inter ipsos natam meo cum dolore controversiam[4], de qua quid boni viri judicent, scire aveo.

Repetam quae in literis illis ad me remissis scripseram. Accepi indiculum ἀνεκδότων meorum. Mittam quae desunt. Vetera mea multae sunt causae cur nullis verbis aut tuis aut meis commendantibus denuo publicari debeant. Nunc hic sum, cras forte alibi, neque ita mecum egerunt quos tantopere ornavi, ut in illorum gratiam hostes ipsorum mihi plus quam opus est inimicos facere debeam. Faciat quod volet librarius; neque enim quae semel publici juris facta sunt, publico eripi privato arbitratu possunt. In novis quae mittam erunt Phaenissae[5] correctiores et nova versio Iphigeniae in Tauris[6].

Filius noster maximus natu[7] jam in castris est ad Mommedium. Minimus[8] adfuit hactenus principis[9], a quo dilectus fuit, corpori. Nunc apud nos brevi eum futurum puto, nova ut consilia capiat.

Pro praeposito[10], de quo scribis, velim facere aliquid posse: non abest animus juvandi et calamitosos et amatos a meis.

Graswinckelius[11] videtur honestum putare quicquid utile est, in quo multum ab illo non christiani tantum, sed et platonici et stoici dissentiunt, imo et peripatetici.

De Lucano[12] cogites velim. Habeo notas in unum collectas et multo auctiores.

Heinsiana ad Novum Testamentum[13], ubi primum poteris, mittas rogo. Quando sarcinulae uxoris[14] jam advenere, imaginem Zenonis[15] credo acceperis.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 885. Beantw. d. no. 4291.
2 Petter Spiring Silvercrona.
3 Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad.
4 Zie no. 4129, p. 354.
5 De eerste editie is van 1630: *Evripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio. Parisiis Apud Jacobum Ruart MDCXXX;* Ter Meulen-Diermanse, no. 496. Tijdens Grotius' leven is het niet meer tot een nieuwe uitgave gekomen.
6 Zie met betrekking tot deze vertaling Ter Meulen-Diermanse, no. 496 rem. 5 (p. 188).
7 Cornelis de Groot.
8 Diederik de Groot.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
10 Johan van Holtzem; zie no. 4124, p. 344 en n. 9 aldaar.
11 Dirck (Theodoricus) Graswinckel.
12 Over de Lucanus-uitgave zie men no. 4272, p. 556 n. 8.
13 Voor de titel van dit werk zie men no. 4272, p. 557 n. 8.
14 Maria van Reigersberch.
15 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.

Meretur dari publico. Tuum erit cavere, ne id cum tuo odio fiat. Tale patet orbis terrarum.

Vale, mi frater.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

Scribebam 3 Septembris 1639.

Literas ad Isaacum Vossium rogo obsignes mittasque.

4281. 1639 september 3. Aan G. Müller[1].

Nobilissime et amplissime domine,

Multum me oblectarunt literae Nobilitatis vestrae datae 12 Augusti[2], quia et res continent nostrorum sane egregias et in me insignem testantur benevolentiam, cui utinam respondere liceat officiis paribus. Quod si non datur, certe frui rursum ac beari conspectu colloquioque Nobilitatis vestrae inter mea prima desideria est.

Cum vero multum mutatae res sint et cum rebus etiam consilia morte illustrissimi ac gloriosissimi ducis[3], incertae sunt de adventu Nobilitatis vestrae spes meae; nam si totus ille exercitus et quae ab exercitu tenentur Galliae fiunt, quod rex[4] praedicat, dicitque congruere mortui ducis voluntati ac jam imperium illud mandavit duci Longavillano[5], qui rebus Italicis per subitaneas inducias compositis jam ad illum orbum duce exercitum venit, non video, quid ibi agere possit Nobilitas vestra. Sin vero perseverat ille exercitus in proposito relevandi lapsas Germaniae res et in aliqua Suedici nominis reverentia regisque Gustavi[6] grata memoria, et opus erit ibi esse aliquem, qui res promoveat consiliaque exercituum inter se connectat et aptior ad eam rem Nobilitate vestra reperiri nemo potest.

Rex Galliae omnia pecunia se perrupturum putat; tamen ego, et sacrorum et patriae amorem in ducum militumque multis obstiturum puto, quominus se subdant Gallo duci et catholico-romano et ob actus praeteritos parum illis in locis gratioso.

Angli asseverant electori Palatino[7] pecuniam non defore, qua suffultus in exercitum Germanicum Germanus princeps imperium sibi vindicet; idemque negotium promovet quantum potest marchio Badensis[8]. Sed ego non video, quomodo id fieri possit non prius constituto illo, quod tam diu Hamburgi trahitur, federe.

Interim non dormit hostis, sed animos modo universorum modo singulorum in exercitu tentat. Quod ajunt Galli penes ducem Vinariensem beatae memoriae stetisse, quominus pridem in Germaniam iret, ea de re contrarium mihi et ex regis sermonibus et ex ducis literis constat.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 560; gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 229. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
4 Lodewijk XIII.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Gustav II Adolf.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.

Quod conquestus est de me cardinalis[1], in eo gravis mihi facta est injuria ex rumore ab inimicis meis sparso apud Batavos, tanquam in literis ad D. Spiringium[2] missis scripsissem talia eaque ipso vulgante emanassent. Quod omne falsi convictum est D. Spiringii multo labore, et quidem tanta cum iracundia, ut affini meo senatori Reigersbergio[3] omnia, quae excogitari possunt, minetur mala, nisi ipsi edat nomen ejus, a quo illum rumorem satis late per Hagam sparsum cognoverat, quod ille ob fidem amicitiae debitam facere detrectat. Mira vero fuit festinatio aulae hujus non inquirentis in rumoris pondus, sed subito pro telo in me arripientis minime credibile mendacium. Non enim ignarus rerum, sed coecus plane fuerim, si non scissem tot ac tantos a rege colligi exercitus, neque malitiae, sed dementiae fuerat contra id, quod omnes scirent viderentque, persuadere quicquam hominibus velle. Illud non nego scripsisse me ad D. Spiringium me ita existimare Italicas res eo esse loco, ut praecipuas Galliae vires ad se tracturae essent, quod et verum fuit et multo etiam apparuisset magis, nisi de subito enatae nobis essent e pontificis[4] fabrica illae parum cum pactis Wismariensibus consentientes induciae; de quibus ipsis ut et de imperio, quod sibi Gallia in Vinariensis exercitum eique possessa vindicat, quid sentiant excellentissimi rectores regni Suedici[5] scire quamprimum aveo, ut ad eam normam aut loquar aut sileam. Certe si quis dixisset ad finem Belgicum hoc quidem anno nihil, quale nos sperabamus, acturum fuisse regem, haud multum eum fefellisset sua conjectura: est enim Hesdinum aliquid ad protegendos Galliae fines, ad accidendas Hispaniae vires ferme nihil. Tum vero ad Theodonisvillam accepta clades magnum in se habet indicium negligentiae Gallorum. Ut literae meae nihil habeant, quod non aut verum sit aut verisimile, in me est situm; ut literae meae bene custodiantur, non item. Neque nescio multos esse hic exploratores, quorum nonnulli sub amicitiae specie ad me ventitent. Sermones apud eos mei de negotiis publicis temperati satis sunt, sed ne illi sincerum vas incrustent, ego praestare non possum, praesertim si qui in aula potentes sunt ostendant se eis delectari quae me onerent. Quam enim multos credendum est in hac aula fore calumniatores, si pretium sit calumniae, cum tam multi quotidie animi causa mentiantur. Schmalchium[6] quaecunque potuit aut ad res regni aut ad meas pertinentia ad Gallos pertulisse non dubito. Pro ea culpa nihil mali ei precor, nisi ut modestiam discat neque pro benefactis maledicta ac malefacta reddat. Illa epistola, quae dixeram regem edictis gravidum in parlamentum venisse, vetus est et in Schmalchii fuit manu. Neque tamen video, quid in his verbis sit reprehendendum; satis enim bene rem exprimunt.

Ad rem meam pecuniariam ut veniam, tempus poscit. Iam enim tertius est mensis, quod post biennium trahor. D. Spiringius propediem pollicetur semissem, de altero semisse quid futurum sit, nihildum scio. Premunt autem me non tantum in praesens incommoda, sed et futuri metus. Non possunt simul et in istis senticetis versari et ad res magnas se attollere

1 Richelieu.
2 Petter Spiring Silvercrona.
3 Nicolaes van Reigersberch; zie no. 4129.
4 Urbanus VIII.
5 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
6 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.

Pectora nostra duas non admittentia curas[1].

Quare magnum D. cancellarium[2] rogavi, ut liceat mihi, quod omnibus antehac legatis socialibus licuit, de auxiliari, quae hinc venit, pecunia deducere pensiones debitas, quod si id res Suedicae non ferunt, superest scilicet ut mihi reddar. Haec liberius apud Nobilitatem vestram, ut optime mihi volentem expono, ut, si quid potest, adjutet.

Erlachio[3] cum caeteris testamenti executoribus[4] non optime convenire multi nuntiant; dicitur enim non continere se intra aequalitatis modum. Nassavius natalibus praepollet ac spe futurum, ut ad eum summa rerum deveniat. Ivit illuc affinis ipsius landgravii defuncti[5] frater[6]. Sed Galli, ut jam dicere occupavi, longe alias spes alunt, quas auxisse dicitur Flershemius[7] ab exercitu ad regem missus. Caeterum multum adhuc caliginis habent haec omnia. Fratres ducis defuncti[8] illigatos pace Pragensi eoque merito et Suediae suspectos ac Galliae, neutrius regni voluntate admitti posse in possessionem eorum, quae dux defunctus armis peperit, certissimum est. Quid enim hoc sit aliud quam pignora illis tradere, per quae suam amicitiam imperatori[9] pretiosiorem faciant. Aliud esset si Suedia exemplo Italico invitata et ipsa ad inducias respiceret. Video enim hoc hic et de Suedis et de Batavis timeri. Rogo Nobilitatem vestram, ut si, quid illis in partibus geritur, quod me scire functionis meae intersit, id ut norim paratus vicem reponere. Sum enim eroque semper

Nobilitatis amplissimae vestrae ad omnia obsequia
paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Septembris 1639.

4282. 1639 september 3. Aan A. Oxenstierna[10].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Rex[11] jam, credo, Lugdunum erit et audio in magna spe esse Burgundos comitatenses adipiscendi, ut extra bellum sibi esse liceat, quod negotium antehac extra spem omnem esse videbatur.

Indutias Italicas rex probavit.

Elector Palatinus[12] pecuniam ex Anglia habebit. Commendat eum exercitui

1 Juvenalis, *Sat.* VII, 65.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Johann Ludwig von Erlach.
4 Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
5 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel († 1637).
6 Vermoedelijk Friedrich, landgraaf van Hessen-Kassel; zie no. 4237, p. 501 n. 7.
7 Hans Philipp von Flersheim.
8 Wilhelm (1598-1662), Albrecht (1599-1644) en Ernst (1601-1675), broers van de overleden hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
9 Ferdinand III.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 558; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 642.
11 Lodewijk XIII.
12 Karl Ludwig van de Palts.

marchio Badensis[1]. Tamen, quantum ex comitis Licestrii[2] sermonibus intelligo, ut societatem nobiscum induat rex Britanniae[3], non est hoc quidem tempore sperandum. Acturum tamen se in Gallia de foedere non negat idem comes Licestrius. Sed perseverat in voluntate tentandi prius tentatum jam frustra toties imperatoris[4] animum.

Exspectamus interea, an auctoritatem habitura sint apud exercitum mandata, quae rex Longavillano[5] dedit, qui Genevam transiens ostendit, quos habebat a rege codicillos mandati sibi in illum exercitum imperii.

Non omittunt et caesariani tentare executorum testamenti[6] et tribunorum fidem. Instituti quidem bonorum haeredes a duce defuncto[7] sunt fratres[8]. Sed ut terras Gallorum pecunia, Suedorum etiam sanguine quaesitas insidere sinatur princeps aliquis pace Pragensi illigatus, neque cum Suedorum neque cum Gallorum rationibus neque cum Germaniae, ut nunc res sunt, bono convenit. Erlachius pleraque ad se trahens jam in invidia apud collegas esse dicitur. Deliberant jam cum his et Guebrianus[9] et missus ab aula Choisiacus[10]. Rediit enim Rosa castello structo ad fines Helvetiorum. Ohmius et Nassavius apud Landavium militem suum reliquere.

Hostilis exercitus habet peditum quatuor, quinque equitum millia et cohortes exspectat alias. A Spirensibus in urbem admissae eorum copiae non sunt.

Seditio Lotharingi[11] armis repressa est. Manent in armis rustici in parte Normanniae Britanniaeque non magno hactenus successu.

Creditur passim pax inter Turcas Persasque facta per visirios[12] in finibus agentes, quibus plena potestas data erat a principum utroque[13]. Dicitur autem composita res ad eam formulam, quam olim concessit Persis Solimanus[14], ex qua provinciae multae a Persis occupatae ad imperium Turcicum redire debent. Ingens navium paratus tum apud Turcas tum apud Afros, qui se cum ipsis conjuncturi sunt, credi facit Cretam peti.

Venetos proprie tangit hic metus, at si quis successus Turcas, gentem per se ferocem, inflaverit, non erunt extra metum Melitenses, Siculi, Italia ipsa. Quare non mirum est laborare adeo pontificem[15] in constituenda pace inter eos, qui ipsi reverentiam servant.

Apud Rhaetos qui Hispanis student, numero sententiarum potiores mittunt Mediolanum ad firmanda publico consensu, quae in Hispania convenere frustra

1 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Karel I.
4 Ferdinand III.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
8 Zie no. 4281, p. 574 n. 8.
9 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
10 Jean de Choisy de Camp.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Zie no. 4278, p. 568 en n. 18 aldaar.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen en Safī, sjah van Perzië.
14 Soliman I -Süleyman- (1494-1566), bijgenaamd de Luisterrijke.
15 Urbanus VIII.

opponentibus se Curiensibus, Engadinis, Bergaliis literis acceptis a Berna et Tiguro, quae eos ad fortia consilia excitant frustra, ni fallor, Gallis se non moventibus, sine quorum ope non est, ut oriatur apud Rhaetos civile bellum, nec sine civili bello sisti poterit audacia et numero et ope Hispanica praevalentium.

Archiepiscopus Burdegalensis[1] jussus in mare reverti ad vicina Fontarabiae navigare dicitur.

Koningsmarckius[2] in agro Wurtzburgensis res bene genere nuntiatur.

Deus optimus Maximus, excellentissime et illustrissime domine, res det felices reginae[3], regno ac tuae Sublimitati.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Septembris 1639.

Tam Melianus[4], legatus apud Helvetios Gallicus, quam Choisiacus ad Longavillanum scripsere, ne properet. Res adhuc parum esse coctas. Helvetii ita videntur impetraturi quietem comitatus Burgundiae, si Hispaniae rex[5] Salinas et Graiam ipsorum custodiae permittat. Vectigalibus novis eorum, quae ab ipsis evehuntur aut ad ipsos invehuntur tum in Gallia tum ad Rhenum institutis opponunt sese.

Fama per hanc urbem vagatur venisse a Bannerio[6] ad regem, qui captam a nostris Pragam nuntiet.

Cum duce Carolo agitur regis de nomine.

Tributa nova multa abolentur. Hohentwilum etiam nunc obsidetur.

Veneti ut sultani Turcae infensum in se animum mitigent, missuri eo sunt legatum extra ordinem et medicos duos[7], quod paralyticus esse dicatur sultanus. At forte ostendet sibi nervos esse.

Machinae a Gallis ad Laredam captae ultra quinquaginta non fuere, periere plures.

Nicea et Villafranca plane in potestate Sabaudiae principum[8] esse creduntur. Neque tamen id indutias rupit.

Halerius[9] ad ducis Lotharingi adventum deseruit Moyeni obsidionem. Et ipsius et Villaregii[10] copiae se Longavillano adjungunt. Castilionaeus[11] ad Mousonum est, Piccolominius[12] non longe ad pagum Virtutis. Mileraeus[13] Blanciacum immunit. Fontanus[14] ad Airam. In comitatu Burgundiae comitatenses recepere Nazaretum, Galli Jonvellam et alia exigua loca cepere.

1 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
2 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
3 Christina van Zweden.
4 Blaise Méliand.
5 Philips IV.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Of deze afvaardiging inderdaad heeft plaatsgevonden en wie in dat geval gezonden zijn is mij niet bekend.
8 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
10 Charles de Neufville, markies van Villeroy.
11 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
14 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4283. 1639 september 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Uit uE. brief van den 22 Augusti[2] heb ick seer garen verstaen uE. arrivement in Hollant. Danck uE. van de debvoiren gedaen te Rotterdam[3]. Begeere niet, dat uE. in 't geschil met Aeliano[4] iet off doe off late anders dat deselve meent te behooren gedaen ofte gelaeten te werden.

Ick heb aen mijnheer den rijcxcancellier[5] geschreven om beter ordre voor het toecomende op mijne betaeling.

't Sal mij lief sijn te verstaen het gevoelen van de heeren van den Hoogen Raidt ende van de vrunden in Zeelant op het voorscreven different.

Het afgeperste desseing op Geldre heeft mij noit behaegt consider[er]ende de gelegentheit van de plaetse ende den tijd. Hier is men genegen alle de actiën van Magog[6] quaelijck te duiden om de oude wrock. Ick vinde vremdt, dat men sich verwondert, meer als de Hollanders daer niet en winnen als dat de Spaignaerden daer niet en vorderen.

De welstant in Oost- ende Westindië verstae ick garen ende wensche Artisosky[7] patiëntie.

Engellant ende Denemarcken hebben haer verbont vernieuwt ende sullen apparentelijck aen Hollant in dese occurrentie niet veel goeds doen. De ambassadeurs, die nae Denemarcken ende Polen sijn gesonden[8], sullen apparentelijck wel getracteert ende gekettingt weder thuis comen. Het boeck, dat op des conings[9] naem is uitgegaen op de remuementen van Schotlant[10], soeckt de Schotten overal seer swart te maecken. Off de noot sulcx vereischt dan off animositeiten daeronder loopen, wil ick anderen laeten oordeelen. Den graef van Licester[11], die garen de Schotten wat excuseert, meent, dat het meer quaeds als goeds sal doen.

Dat Ragosky[12] genegen is wat te doen, brengen veele advysen selfs uit Polen mede. Doch hij sal sien seer op den Turck[13].

De defensie van Lijflant is vol van reputatie voor de Sweden, ende den coninck

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Ontbreekt.
3 Het betreft de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris alsnog uitbetaald te krijgen.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
7 Christoffel van Arciszewsky, kolonel in dienst van de Westindische Compagnie.
8 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
9 Karel I van Engeland.
10 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
11 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
12 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

van Polen[1] heeft [niet] alleen dat werck gedesadvoueert, maer oock verboden alle acten van hostiliteit hoog protesterende 't bestant te willen onderhouden.

Graswinckel's werck[2] sal mij wel lusten te sien. Ick en meene niet, dat hij alles heeft, dat daertoe noodigh is.

Prins Casimir[3] is te Orléans ende ick sie, d'Engelschen twijffelen niet van sijne verlossing tegen den prins Robbert[4]. De goede maerschalck Horn[5] werdt daerentusschen hier vergeten, 'twelck mij waerelijck wee doet.

De alliantie van Engelant met Swede ende Vrancrijck is nae mijne opinie noch verre te soecken. De intentie van de Engelschen is tijd te winnen ende bij alle occasie proffijt te doen. Sij hoopen sonder Sweden voor den churfürst[6] te becomen het gebiet over het Wymarsche leger ende gebruicken den marquys van Bade[7], die het lieutenantschap voor sich hoopt te bedingen. Insgelijck hoopen de Fransoisen den hertogh van Longueville[8] daervan meester te maecken, die oock te Genève passerende de commissie, die hij hadde van den coning[9] om over 'tselve leger te commanderen heeft vertoont.

De vier executeurs[10] van het testament van den hertogh van Wimar[11] sijn nu te samen te Brisac, daer oock is den graef van Guébrian[12] ende die met het Fransche gelt daer gecomen is, Choisy[13]. Rose[14] was weder gecomen van ontrent

1 Wladislas IV (VII). Zie *Theatr. Europ.* IV, p. 76, 1e kol.
2 Dirck Graswinckel. Het betreft vermoedelijk *Theod. I.F. Graswinckeli, Delphensis, I.C. De Ivre Maiestatis Dissertatio ad Serenissimam Potentissimamque Svecorum Gothorvm, Vandalorvm, Reginam*. Hagae Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXLII. Op 17 augustus 1639 schreef Graswinckel aan Michiel le Blon, Zweeds agent te Amsterdam, dat hij twee geschriften gereed had, ‘het eenen de jure necessitatis ofte van het Noots-rechts, het ander van het recht vande preseance hoogst gemelde hare Mt. ende Croon van Sweden, boven andere Christen Monarchen, Princen, ende Potentaten toekomende. Het eerste is een tractaet bij geen mensch oyt aengegrepen, ende bij mij, God lof, ende soo ick hoop, nyet ongeluckiglijck verhandelt uyt de fundamenten van het natuyrlijck ende aller volkeren recht, daertoe ick gepast hebbe alles soo wes mij de beschrevene rechten hebben konnen opgeven; ende is nu al druckvaerdigh. Het twede, sijnde teenemael juris publici, hebbe ick met des te meerder lust bearbeyd, omdat ick vertrouwe my daer inne loffelijck te sullen konnen acquitteren, als waerinne ick den grondslagh heb geleyt van mijn principaelste studien. Hiertoe is bij mij ook alles vaerdigh, behalven soo veel Sweden selfs aenbelangt. Ick hebbe alle publycque, ende soo veel in mij was, particuliere bibliothequen mij als tributaire gemaeckt, ende naer mij genomen tgunt dienen konde. Ick heb alle winckelen gansch Holland door doorsocht ende door doen souken met meining ende last om à tout prix tgunt ytwes te bekomen mochte zijn. Edoch, UEE. soude nyet gelooven hoe weynig daertoe te vinden zij’. (Hs. Stockholm, Ra., E 605).
3 Jan II Kazimierz.
4 Ruprecht van de Palts.
5 Gustav Karlsson Horn.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Lodewijk XIII.
10 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
12 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
13 Jean de Choisy de Camp.
14 Rheinhold von Rosen.

Basel, daer hij een fort hadde gemaect; Oom[1] ende Nassau[2] hadden haer volck gelaten bij Landau, de keiserschen ten deele voor Hoogentwiel ten deele aen dese zijde van den Rijn met vijfduisent paerden, vierduisent te voet, verwachtende noch eenige regimenten; die van Spier hebben meerder garnisoen van de keisersche geweigert. De executeurs van het testament ende de colonellen van het Wymarsche leger werden oock soo bij den keiser[3] als bij des overledens hertogh broeders ende erfgenaemen[4] seer gesolliciteert. Misschien waer het beste, dat het Wymarsche leger sich vougde bij Coningsmarck[5].

't Bestant in Italië is bij den coning geapprobeert ende niet buiten apparentie, dat het graefschap van Bourgogne sal gestelt werden in neutraliteit ende dat de Switsers eenige plaetsen sullen hebben in haere bewaering, welcke Switsers haer seer stellen tegen de nieuwe tollen, soo in Vrancrijck als aen de Rijncant.

Bij de Grisons is wat oppositie gevallen bij die van Coir, Engadine ende Bergaglie tegen de laestgenomen resolutie aengaende 't nieuwe verbont met Spaignië, waermede het oude verbont met Vrancrijck onnut wert gemaect, welcke oppositie wierd gefomenteert door brieven van Zürig ende Bern, maer die aen de Spaensche zijde sijn siende, dat Vrancrijck geoffenseert om 'tgene te voren is gepasseert, sich daermede niet en moeit, gaen voort ende volgens de pluraliteit van de stemmen senden nae Siglar aant. om 't verbont bij de gesanten in Spaignië gemaect[6] uit de naem van alle de Grisons vast te maecken, blijvende alsoo den pas van de Valteline, die niet alleen aen Vrancrijck, maer oock aen Venetië veel importeert, t'eenemael in de macht van Spaignië.

Den coninc heeft de coninginne[7] doen weten, dat hij haest meent te sijn te Lions.

Den eersbisschop van Bourdeaux[8] is weder in zee, men seit nae Fontarabië.

De oproeren op eenige plaetsen stillen, op eenige blijven noch. Te Pont-Audemer, ses mijlen van Rouen, hebben eenige, die haer beswaert vinden met eene nieuwe exactie, waervan de partisans waeren genaemt Boisquarre[9] ende Hareng[10], een brief tewege gebracht op den naem van Jean de Pieds-nuds[11], hooft van de croquants in Basse Normandie, medebrengende, dat hij haest daer soude sijn met groote macht, haer vermaenende, dat hij provisie in haer macht soude nemen te Boisquarre pour y tremper l'Hareng, welcken brief tot kennisse gecomen sijnde van de twee partisans sijn deselve verloopen ende hebben die nieuwe exactie laeten varen. Diergelijcke dingen gebeuren op andere plaetse.

1 Johann Bernhard von Oehm.
2 Wilhelm Otto von Nassau.
3 Ferdinand III.
4 Wilhelm, Albrecht en Ernst, broers van de overleden hertog van Saksen-Weimar.
5 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
6 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Zie Madeleine Foisil, *La révolte des Nu-Pieds et les révoltes normandes de 1639*, Paris 1970.

Men hout voor seecker, dat den paix tusschen den Turck ende Persiaen[1] is besloten door de twee visirs[2], die bij haere souverainen daertoe volmachticht sijn geweest. Groote preparaten van scheepsarmade, soo in 't gebiet van den Turck als in Africa, doen geloven, dat iet op Candië ofte andere eilanden werdt voorgenomen. Niet alleen Venetië, maer heel Italië is in groote vrese ende des te meer arbeit den paus[3] om tusschen sijne adherenten de vrede te maecken, waerop de protestanten hebben te letten. De saecken staen overal seer verwart.

Ick ben blijde te verstaen de prosperiteiten van d'heer Banier[4], maer door de stilstant van Italië ende neutraliteit van het graefschap van Bourgogne sal het werck voortaen oock daer swaerder vallen.

Den 3 September 1639.

De laeste tijdingen sijn, dat Melian[5], ambassadeur van Vrancrijck in Switserlant ende Choisy, die in het Wymarsche leger is den hertogh van Longueville door haere advysen noch ophouden, meenende de saeck tijd van doen heeft om geprepareert te werden. Denselve hertogh van Longueville crijght bij hem de trouppes van Du Hallier[6], die het belegh van Moyen door d'aencomste van den hertogh van Lottringen[7] hebben verlaeten ende die van Villeroy[8]. Nazeroi in de Franche Comté is bij die van de Comté weder becomen. De Switsers meenen de neutraliteit voor hetselve graefschap te wege te brengen, houdende eenige plaetsen in haere bewaering als guarands van de neutraliteit.

Met den hertogh van Lotteringen werdt vanwegen Vrancrijck gehandelt. Hohentwiel blijft belegert off gebloqueert. De stucken geschuts, die de Fransoisen bij Larede becomen hebben, sijn over de vijftig niet, maer veel meer bedorven.

Men hout Nizze ende Villafrance de zijde van de twee princen[9] genomen te hebben. Evenwel blijft het bestant. Den marescal de Chastillon[10] is naer de Mouson gecomen, Piccolomini[11] blijvende bij Vertou, De Fuentes[12] bij Aire ende La Millerai[13] bij Blanchy, 'twelck hij sterckt.

Adres (boven aan de brief): Mijn Heer Mijn Heer de raedsheer Reigersberg.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 3 Sept. 1639.

1 Safī I (Sam Mirza).
2 Zie no. 4278, p. 568 n. 18.
3 Urbanus VIII.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Blaise Méliand.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Charles de Neufville, markies van Villeroy.
9 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
12 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
13 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

4284. 1639 september 8. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

En responce de la vostre du 23 finissant[2] ie vous communique les articles de la paix des Vénétiens faite avec le Turc[3], qui à la vérité est pour eux très honorable, ayans par l'interposition du roy de France[4] et leur argent gagné ce qu'ils n'ont jamais sceu impétrer des Turcs. Cest accomodement les poussera à coopérer avec la France pour empêcher l'alliance des Grisons avec Espagne à quoy nos protestans travaillent aussy, ayans sur l'occasion des lettres que messieurs les chefs de l'armée vinarienne[5] ont à desseing escrit sur ce suject à tous les 13 cantons, intimé une diète générale à Bade pour y attirer les catoliques qui autrement n'y ont pas voulu comparoistre, prétendans n'y avoir point de nécessité pressante.

A Brisac les couriers Anglois[6] travaillent pour empêcher que ceste place-làne tombe entre les mains de France au lieu de s'intéresser plustost pour le restablissement des Palatins. La faction de France tient le fort de Rhin et le tiendra come ie croy jusques à ce qu'on luy puisse envoyer du secours, lequel sera résolu dans la prochaine diète, qui se tiendra le 16 de 7bre, pour tenir cependant en halaine les bons Grisons afin qu'ils ne se laissent opprimer par l'Espagnol qui pour leur empêcher tout secours s'en va faire bastir un fort à Bregenz, croyant que les petis cantons ne donront point de passage aux François pour entrer aux Grisons.

Je suis bien en peine que mon payement tarde tant à venir, estant icy combattu par tant de difficultés qui certes sont incroyables l'hyver s'approchant. Ce qui me fait derechef escrire à monsieur Salvius[7] et vous prie d'accompagner par vos raisons mes nécessités.

Ie demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce 29 d'Aoust 1639 s.v.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Sept.

In dorso: 29 Aug. 1639 Marini.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Lodewijk XIII.
5 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, had al steun gazocht bij Karel I van Engeland, die echter geen daadwerkelijke hulp kon verlenen ten gevolge van de moeilijkheden met Schotland; zie B. Röse, *Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen-Weimar*, II, p. 313.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.

4285. 1639 september 9. Van J. Van den Vondel[1].

Mijnheer,

Ick zende uwe Ex.[tie] hier twee treurspelen, een van St. Ursels Maeghden[2], gedicht ter eere van Keulen, mijne geboortestad, ende Sophocles Electra[3], vertaelt met hulpe van Isaak Vossius[4]. Ick offer uwe Ex.[tie] tgeen ick vermagh en niet hetgeen ick wel soude willen. Zedert de dood van mijn zalige huisvrouw[5] heeft mijn couragie eenen krack gekregen, zoodat ick mijnen grooten Constantijn[6] moet vergeten en met yet minders mij zoecken te behelpen. Ick ben aen de treurspelen vervallen en heb noch één ongedruckt leggen van Silius en Messaline[7], en één ten halven voldaen van Sauls zeven zonen, die bij die van Gabaon opgehangen werden[8], zijnde mijns bedunkens het volmaektste argument van een tragedie, dat wij uit de H. boecken soude mogen nemen en uitkiezen. Als ick mijn lust in treurspelen hebbe geboet, magh ick zien, of ick weder aen mijnen Constantijn valle; middelerwijl gelieve uwe Exc.[tie] dit voor lief te nemen, totdat wij yet grooters vermogen.

De professor Hortensius[9] is overleden, dat uwe E. wel zult verstaen hebben. Hij was een man van groote hope en wenschte niet om 't leven, maer om 2 of 3 m(aenden) uitstel, om zijn gaslagingen over den diameter van de groote hemellichten de wereld[10] na te laeten.

Wij verwachten uwe E. gemaelin hier tAmsterdam, daer wij na verlangen, en hopen d'eere te genieten van haer te spreecken.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4350. Gedrukt Brandt, *Vondel*, p. 29; Mr. J. van Lennep, *De Werken van Vondel*, III, p. 545 (facs. met transscr.); Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 239. Dr. P. Leendertz, *Het leven van Vondel*, p. 182; J.F.M. Sterck, *Vondelbrieven*, p. 95; Vondel, *Werken* ed. Alberd. Thijm-Unger III 1891, p. 245 (facs. met transscr.), id. ed. Van. Lennep-Unger VII, p. 164 (facs. met transscr.); *Alg. Konst- en Letterbode* 1885, p. 335. De edd. Leendertz, Brandt en Unger dateren 4 September in plaats van 9.

2 *J.V. Vondels Maeghden. Trevrspel*. t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Vygen-Dam, in 't Nieuwe Testament. In den Jaere 1639.

3 *J.V. Vondels Elektra van Sophokles. Trevrspel. Ghespeelt in de Amsterdamsche Schouwburgh, in November, 1640*. t'Amsterdam, Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn. Voor Dirck Cornelisz. Hout-haeck, Boeckverkooper op de Nieuwe zijds Kolck, Anno 1639.

4 Isaac Vossius (1618-1689), zoon van de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius. In de opdracht van zijn *Elektra* aan Maria Tesselscha Roemers schreef Vondel onder meer: ‘Meester Joan victorijn, in wiens mond Elektra bestorven is, prickelde ons zoo menighmael hier toe aen, tot dat wy het ten leste waeghden, en deze doorluchtige Ionckvrouw, op onze wijze, Neerlandsch spreecken leerden, met hulpe van dien hooghgeleerden Iongeling, Isaak Vossius; een loos vos, en wacker vernuft, om het Grieksche wild, hoe diep en duister het oock verborgen zy, op te snuffelen’.

5 Maeike de Wolff, gestorven in 1635.

6 Zijn epos over Constantijn I de Grote (± 285-337) in 1632 begonnen heeft Vondel onvoltooid gelaten en grotendeels vernietigd.

7 Over dit treurspel verstrekt alleen Gerard Brandt nadere gegevens in zijn levensbeschrijving van Vondel; zie P. Leendertz, *Het leven van Vondel*, p. 186.

8 *J.V. Vondels Gebroeders. Trevrspel*. t'Amsterdam, by Dominicus vander Stichel. Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Middel-Dam, in 't Nieuwe Testament. Anno. 1640. Dit toneelstuk was opgedragen aan Gerardus Johannes Vossius.

9 Martinus Hortensius, gestorven op 17 augustus 1639.

10 Dit werk is niet meer verschenen.

Ick gebiede mij in uwe E. goede gunste en wensche uwe E. al tgeen de vijanden uwe E. misgunnen en blijve altijde

uwe Ex.tie onderdanige dienaer
Joost van den Vondel.

tAmsterdam 1639 den 9 van Herbstmaend.

Adres: Aen mijn Heer den Heere Hugo de Groot, gezant van den Kroon Zweden Tot Parijs.

Met een paxken in blaeuw pappier gebonden.

In dorso schreef Grotius: 9 Sept. Van Vondelen.

En boven aan de brief: rec. 29.

In dorso staat nog in latere hand: van deezen Brief, door Vondel aan den Gezant Hugo de Groot geschreven, spreekt G. Brandt in Vondels Leven pag. 37, 38.

4286. 1639 september 10. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Ea, quae de Vinariensi[2] exercitu nuntiat Excellentia vestra literis 29 Augusti[3], etiam hic audiuntur. Sed rex[4] eo mittit novam pecuniam, ut quidam ajunt, ad tres milliones; ea quid sit effectura, videbimus.

Non multum ibi nunc geritur. Hohentwila circumsessa manet. Capta sunt a Vinariensibus aliqua in Palatinatu loca; eo metu concussum Mogontiacensem[5] ajunt abiisse Coloniam. Ajunt ii, qui Brisaci sunt, milites se non pro augendo Galliae imperio aut in lucri spem, sed pro salute Germaniae arma cepisse: eadem si eorum commilitibus mens est, non extra spem esset, quod dicit Excellentia vestra de conjunctione cum Coningsmarckio[6]. At Galli censent exercitum non Suedica, non Germanica, sed Gallica pecunia sustentatum suum potius quam alterius cujusquam esse debere. Quod si jam adesset ibi elector Palatinus[7] et aliquod foedus inter Suediam Angliamque factum esset, possemus minus esse solliciti.

Induciae in Italia satis durae Gallis sunt. Nihil enim per eas invehere ipsis in Casale licet, sed tantum educere sexcentos milites et totidem substituere alios. An eae duraturae sint, an transiturae in pacem, an vero resumendum bellum, ad quod e Gallia cum X millibus mitti comes Guichius[8] dicitur, brevi apparebit.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 196. Gedrukt *Epist.*, p. 561. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Ontbreekt. De copie te Uppsala geeft als datum 19 augustus, kennelijk volgens de oude stijl.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
6 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Antoine de Gramont, graaf van Guiche (1604-1678).

Rex Lugduni legatos Polonum[9] Hetruscumque[10] opperitur.

9 De Poolse gezant Christophe Corvinus Gasziewski. Hij kwam pas begin 1640 in Frankrijk aan.

10 Del Nero; zie de *Gazette de France* dd. 27 augustus 1639.

De Burgundiae comitatu extra bellum ponendo magnam spem habent Helvetii. Et de pactionibus cum duce Carolo[1], per quas fructus Lotharingiae et oppida aliquot in quinque annos ipsi concedantur, multus hic rumor est; et literae quaedam ea de re scriptae ad Piccolominaeum[2] pervenerant, qui Bruxellas ea de re scripsit. Sed audio ibi extra tales suspiciones esse ducem Carolum.

Pro certo habemus hic Turcae[3] pacem esse et cum Persa[4], qui quotannis sericum ei mittet, quantum centum cameli ferent, et cum Venetis, qui eam[5] CCC[6] millibus sequinorum a sultano aliqua praeterea pecunia in Purpuratos data redemerunt. Iam in Hungariam, an in Poloniam se injectura sit ista potentia, videbimus.

Ragotskium[7] audio modo ad Turcam respicere modo ad imperatorem[8] et facile cum hoc conventurum, si ad quatuor comitatus in Hungaria, qui ipsi offeruntur, adjiciantur et tres alteri, quot habuit Bethlehemus Gabor[9].

Illa de D. Bannerio[10] et de Landsberga valde mihi placent.

Radzivilii[11] epistolam Excellentiae vestrae beneficio legi. Iam vero ad me aliunde quoque perscriptum fuerat edixisse Poloniae regem[12], ne quo facto induciae laederentur. Ni fallor, parum in Dania nec plus in Polonia promovebunt Batavi captis lucri dulcedine et in id persequendum obstinatis regum[13] animis.

Comes Licestrius[14] de principe Ruperto[15] spem habet bonam, de foedere parcius loquitur. Archiepiscopi Cantuariensis[16] epistolam[17] jam videram scriptam vouνεχῶς. Doleo a Scotis capta arma in regem[18] optimum et optimi in ecclesia regiminis tutorem. Pacem optavi semper, et nunc, ut quae facta est maneat, opto. Sunt tamen quae me ab ea parte securum non sinunt.

Apud Rhaetos restituendi auctoritatem suam bella Gallis occasio est, cum tribunus Gulerus[19] Gallicae amicitiae retinentissimus castellum ad Rhenum suae potestatis fecerit[20]: qui si hinc juvabitur, revalescent afflictae ibi res protestantium.

Comitatus Burgundici loca quaedam Bressae contermina Villicastellum,

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Safī I (Sam Mirza).
5 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘cum’.
6 De copie te Uppsala geeft ‘CCCC’.
7 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
8 Ferdinand III.
9 Gabriël Bethlen von Iktar (Bethlen Gabor), gestorven in 1629.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘Bannerii’.
11 Vermoedelijk Christoph Radziwiłł en niet diens neef Boguslaus Radziwiłł.
12 Wladislas IV (VII).
13 Christiaan IV van Denemarken en de Poolse koning.
14 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
15 Ruprecht van de Palts.
16 William Laud.
17 Zie no. 4262, p. 539 n. 11.
18 Karel I van Engeland.
19 Johann Peter Guler von Weinegg.
20 De copie heeft ‘fecit’.

Villettam, Fitigniacum cepit et diruit Villaregius[1], qui illis in partibus Gallis imperat. Dux Longavillanus[2] etiamnum in Bernatium haeret finibus in principatu suo Novicastelli exspectans, quomodo Gallicae apud exercitum molitiones sint successurae. Choisiacus[3] ab exercitu Vinariensi ad regem rediit. Refert testamenti executores[4] excusasse se, quominus commissas sibi copias cum Gallis conjungerent ad Germeshemi obsidium. Regem Divione cum esset et pontificis nuntius[5] et legatus Venetus[6] de pace interpellarunt.

Helvetii pergunt orare regem ut comitatus Burgundiae extra belli mala ponatur parati quatuor oppida in pignus pacis custodire regis impendiis.

Halerius[7] ad Moienum haeret vis ulla cum spe potiundi.

Marescallus Castilionaeus[8] Hiberno milite auctus est; Millereii[9] miles autem[10] ad insulas usque Flandriae excurrit miramque facit vastitatem. Munit idem Millereius se ad Avinum et Sancti Martini; Castilionaeus autem ad Viridunos quatuor leucis remotus a Piccolominaeo.

Caesariani tenentes se inter Danubium et Rhenum hunc amnem transire conantur ad Keiserstulam.

Archiepiscopus Burdegalensis[11] ab ultimo itinere nulla re facta redit.

Cantecroja[12] filiam[13] duci Lotharingo peperit Treveris. Sermones nonnulli de sponsalibus inter principem Angliae[14] et Hispani filiam[15].

Princeps Casimirus[16] nondum in Silvam Vicennensem venit trahens liberum aerem specie sequioris valetudinis, dum potest. Creditur legato Hetruriae etiam hoc negotium mandatum.

De tribus illis millionibus destinatis ad exercitum Vinariensem missa eo intelligo non nisi CCC millia scutatorum. In Italia autem plane jam pacem factam inter viduam[17] fratresque[18], ita ut neutrarum posthac sint partium. Rex iratum se simulat.

1 Charles de Neufville, markies van Villeroy.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Jean de Choisy de Camp.
4 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
5 Giorgio Bolognetti. De extraordinarius nuntius was Ranuccio Scotti; vgl. de *Gazette de France* dd. 10 september 1639 no. 126: 'Ce jour-là qui estoit le 2 de ce mois les Nonces extraordinaire & ordinaire de Sa Sainteté & l'Ambassadeur de Venise eurent audiance du Roy'.
6 Anzolo Correr.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
10 Het woord 'autem' ontbreekt in de uitgave der *Epist.* en is aangevuld uit de copie te Uppsala.
11 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
12 Béatrix de Cusance, prinses van Cantecroix (1614-1663).
13 Op 23 augustus had zij het leven geschonken aan een dochter, de toekomstige Madame de Lillebonne.
14 Vermoedelijk de kroonprins Karel II (1630-1685).
15 Maria Teresa van Oostenrijk. Zij trouwde later met Lodewijk XIV.
16 Jan II Kazimierz.
17 Christine de France, hertogin van Savoye.
18 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.

Dux Carolus Grangio[1] ad se misso dixit se matrimonium cum ea, quae hic est[2], habere, irritum, fecisse novum cum marchionissa de Cantecroi. Illam autem in Brabantia[3] a cardinali Hispano[4] non habitam ut feminam principem indigne ferre dicitur dux Carolus, nisi forte talibus rumoribus Galli sibi blandiuntur.

Suedia a Gallicis vinculis, si velit, satis expedita per Italicas inducias, an se novis Batavicis vinculis adstringi passura sit, est cur dubitem.

Palatinae domus hic quidem ὥσπερ Μεγαρέων οὐδεὶς λόγος[5]. Respiciat[6] eam clemens Deus omnemque orbem christianum, praecipue regnum Suedicum ejusque ministros, nominatim autem Excellentiam vestram omnesque ei caros.

Excellentiae vestrae ad omnia cultus officia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Septembris novi Calendarii anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Alf. 13/23 7bris A.^{o} 1639.

4287. 1639 september 10. Aan Cornelia de Groot[7].

Ma bonne fille.

Jamais je n'ay tant faict pour vous que je ne voulusse faire beaucoup d'advantage pour vostre contentement que je désire de tout mon coeur. Quant à vostre affaire particulier, vous considérez fort bien, que le peu de faveur que nous avons en ces pays-là se joignant à une cause de soymesme peu favorable et de quoy la conséquence dans d'autres cas, que n'est cestuy-cy, pourroit avoir de suittes telles que vous dictes, ne nous doit pas asseurer d'une bonne issue, et l'evènement estant autre que nous ne voudrions nous faisoit quelque tort, comme ayant frappé au bien d'autruy.

C'est pourquoi je loue grandement vostre bonté et courage et piété et seroi bien de vostre advis si les parents et amis qui sont là et qui peuvent mieux juger de ce qui se peut espérer en ces quartiers que moi ne vous en donnent d'autre fonds en des meilleures raisons, auxquelles je me soubmets très volontiers. Le droict est pour vous, l'équité et l'opinion commune plus pour les plus proches.

1 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
2 Nicole, hertogin van Lotharingen.
3 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘Brabantiam’.
4 De Infante D. Fernando.
5 Plutarchus *Symp.* 8.8.730D: πολιτῶν ὥσπερ Μεγαρέων οὐδεὶς λόγος; zie ook *ibid.* 5.7.682F en Callimachus *Epigr.* 27.6: νύμφης ὡς Μεγαρέων οὐ λόγος οὐδ᾽ ἀριθμός. Zie tenslotte nog Erasmus *Adag.* Chil. II Cent. I Prov. LXXIX (ed. Clericus II, kol. 437-439).
6 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘respicit’.
7 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4243. Het betreft hier het proces aangespannen door Adriaen van Naeltwijck met als inzet de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs. Vgl. het register op deze namen.

Je croy ausi avecq vous qu'il y a du bien hors les fiefs et les biens subjects à fideicommis, ou n'est pas grand chose ou facilement peut estre caché par ceux qui

le possèdent. J'approuve vostre affection envers les povres, et la générosité que vous monstrez de vouloir préférer l'honneste au proffitable.

Dieu vous inspire de bonnes pensées et vous conserve en santé et vous face croistre en toutes vertus chrestiennes.

Vostre père très affectionné à vostre bien,
H. de Groot.

A Paris, le 10 de Septembre 1639.

Adres: A Madamoiselle Madamoiselle de Groot.

In dorso schreef Nicolaes van Reigersberch: broeder de Groot, den X Sept. 1639 uyt Paris Aen sijn dochter van haer proces.

4288. 1639 september 10. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Exspectabo quamprimum librum illum tam pretiosae dedicationis[2]. Salmasius[3] praeter ea, quae ab aliis prius bene dicta sunt, nullam hic interpretationem ait reperiri laudabilem idque paratus est ostendere.

Gaudeo bene tibi processisse iter ad Hollandiae septentrionalia et bene valere Vossium[4] et Corvinum[5].

De Hortensio[6] ferenda τὰ τῆς εἱμαρμένης.

De Blavio[7] credo quod dicis. Si velit jus suum privilegii, quod in biennium adhuc durat, cedere Cramoisio[8], is paratus est edere libros de Iure belli ac pacis[9] cum ingenti notarum accessione; ob quam accessionem D. Bignonius[10] putat non obstare privilegium, quominus hic nova adornetur editio, atque ita hic saepe judicatum.

Anthologiae[11] exemplar exspectabo, Graecum et latinum. De Lucano hoc erat, quod scripseram, scire me velle, an aliqua adhuc exempla suae[12] aut

1 Gedrukt *Epist.*, p. 885. Antw. op no. 4272; beantw. d. no. 4302.
2 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX*; zie no. 4272, p. 557 n. 8. Zie voor het bedrag dat Heinsius voor de opdracht van het werk aan de Staten van Holland ontving eveneens no. 4272.
3 Claude de Saumaise -Salmasius- klassiek-filoloog te Leiden.
4 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
5 Johannes Arnoldi Corvinus.
6 Martinus Hortensius, gestorven op 17 augustus 1639.
7 De Amsterdamse drukker en uitgever dr. Johan Blaeu.
8 De Parijse drukker en uitgever Sébastien Cramoisy.
9 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
10 Jérôme Bignon (1589-1656), Frans rechtsgeleerde. Grotius had hem leren kennen tijdens zijn reis naar Frankrijk in 1598 en was sindsdien met hem bevriend gebleven.
11 Zie no. 4272; het werk is bij Grotius' leven niet meer verschenen.
12 *M. Annæi Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Cæsaris et Pompeii Libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quorum pars altera nunc demum prodit. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus,*

Raphelengianae editionis[1] habeat Lamairius[2]; si non habet, an novam editionem cum novis notis velit suscipere. Alioqui cum alio agam. Horum omnium memineris velim.

Optimum senem Utenbogardum[3] gaudeo bene valere et nostri memorem vivere. Optarem et ego ultimam adjectam manum operi isti fratris Pauli[4], cujus pulchritudo quae futura fuerit, satis ex titulorum delineatione apparet. Interim uti nobis licet iis, quae de hoc argumento egregia congessit M. Antonius de Dominis[5], magni vir judicii, si unum excipias, quod Romam ivit liber regis Britanniae jussu publicatus[6]. Non dubito, quin ad vos venerit. Velim et librum et quae olim scripsit Richardus Hokerus[7] quoque jam denuo Anglice prodiere verti in linguas ac maxime latinam aut Gallicam.

Spero patri[8] commode eventurum iter illud Culemburgicum et sorori[9] opto omnia prosperiora. Non peccat forte, si adeat aquas Hassicas praedicatissimae nunc salubritatis.

Hic annus nihil nobis in re bellica magni producet. De Colonia vix credo. Video Westfalos cum Infrarhenanis id cogitare, quomodo se belli malis eximant.

An Graswinckelio[10] plane credi possit in eo, quod de D. Spiringio[11] affirmat, dubito. Quare cogitandum.

Quod de Heenvlitio[12] narras in mentem mihi revocat illud Cottae Messalini[13]: illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus[14].

Vale cum parentibus[15], uxore[16], liberis[17] et amicis.

Lutetiae, 10 Septembris 1639.

Quod holographa testamenta[18] in Gallica valent, non novum est, id a tempo-

operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati. Lvgdvni Batavorvm, Apud Ioannem Maire, Anno 1626; Ter Meulen-Diermanse, no. 425.

1 *M. Annaei Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Caesaris et Pompeii libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum eiusdem ad loca insigniora Notis. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati.* Ex Officina Plantiniana Raphelengii, MDCXIV; Ter Meulen-Diermanse, no. 423.
2 De Leidse drukker-uitgever Jean le Maire.
3 Johannes Wtenbogaert, leider der remonstranten.
4 Paolo Sarpi, Venetiaans staatstheoloog en kerkhistoricus.
5 Marcantonio de Dominis († 1624), aartsbisschop van Spalato. Na moeilijkheden met de paus bracht hij enige tijd in Engeland door. Zie over hem dln. 1 en 2 register s.v.
6 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
7 Richard Hooker (1554-1600), Engels theoloog. Zijn werk *Of the Lawes of Ecclesiasticall Politie*, verscheen in 1593 (eerste 4 boeken) en in 1597 (het laatste boek). Het werd o.a. in 1638 en 1639 herdrukt. Zie dl. 1, p. 289.
8 Jan de Groot. Hij was naar de begrafenis van Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg, geweest.
9 Adriana de Groot.
10 Dirck Graswinckel.
11 Petter Spiring Silvercrona.
12 Johan Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet.
13 A. Aurelius Cotta Messalinus.
14 Tacitus, *Annales* VI. 5.
15 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
16 Alida Graswinckel.
17 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
18 Het holografisch testament - d.w.z. eigenhandig geschreven zonder getuigen - werd wel toegestaan door een Novelle van Valentinianus, maar niet door Justinianus; zie J.C. van Oven, *Leerboek van Romeinsch Privaatrecht*, Leiden 1948^2, p. 532.

ribus Valentiniani imperatoris[1], cujus ea de re Novellam[2] habes post Codicem Theodosianum[3]. Ius Iustiniani[4] in Gallia receptum non fuit, quia jam Galliae desierant esse sub imperio Romano occupatae a Gothis, Francis et Burgundionibus. Sero demum post Lotharii[5] tempora coepit recipi jus illud Iustinianeum, sed tantum ubi nec leges receptae nec mores pugnabant, ut lex Rhodia[6] Romae.

4289. 1639 september 10. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Literas accepi a filio[8], qui apud ducem Vinariensem[9] vixit et in illis etiamnunc locis subsistit; eae nuntiant, qui Brissaci sunt duces ac milites loqui fortiter: se non prolatandis Galliae finibus, sed in spem reponendi Germaniam meliorem in statum tot adiisse pericula; nullam sibi mercedem tanti fore, ut pro ea amittant urbem maximi ad res Germanicas momenti et cujus possessio ipsos a contemtu vindicat. Si eo contentus sit rex[10], ut Galli sexcenti in urbem admittantur, dum ne ii portarum custodiam habeant, posse ipsi hactenus morem geri. Verum an tanta sit hujus propositi constantia, ut resistere possit tribus, quos rex jam illuc mittit millionibus, brevi, puto, apparebit.

Hohentwila adhuc premitur. Contra a Vinariensibus capta quaedam in Palatinatu loca ita terruere electorem Mogontiacensem[11], ut Coloniam se recipere dicatur. Tenebant se Vinarienses bona ex parte ad Landavium, Neustadium, Germeshemum. De conventu Francofurtensi nihil ultra audimus. Super judiciis reddendis et cogendis qui damnati sunt, ut judicatum faciant, consultationes habentur quaedam.

Durae satis sunt in Gallos indutiarum per Italiam leges. Nam in Casale nihil inferre ipsis permittitur, tantum milites educere ad sexcentos et novos pari numero substituere. Fama est mitti eo comitem Guichium[12] cum decem militum millibus, si forte bellum illic redardescat; ceterum productum iri indutias aut fore, ut pro indutiis pax in Italia constituatur, censent Itali.

Res vero Turcicae, quas multi respiciunt, mutatae sunt plurimum. Nam

1 Valentinianus (419-455), Romeins keizer.
2 Valentinianus XXI, 2.1. (ed. P.M. Meyer-Th. Mommsen, vol. II, p. 111).
3 De Codex Theodosianus is de eerste verzameling van constituties (leges) van de Romeinse keizers, genoemd naar keizer Theodosius II (408-450).
4 Het Corpus Iuris Civilis, wetgeving tot stand gekomen onder de regering van de oostromeinse keizer Justinianus I (527-565).
5 Lotharius I (795-855), Rooms-Frankisch keizer, oudste zoon van Lodewijk de Vrome.
6 De lex Rhodia de iactu was afkomstig uit het Rhodische zeerecht en regelde de schade, die ontstond, wanneer een gedeelte van de scheepslading bij gevaar overboord gezet werd; zie Hugo de Groot, *Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheit* (ed. F. Dovring, H.F.W.D. Fischer, E.M. Meijers Leiden 1952), p. 286 n. 1.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 561; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 644.
8 Diederik de Groot.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Lodewijk XIII.
11 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
12 Antoine Gramont, graaf van Guiche.

Veneti CCC millibus sequinorum sultano[1] datis et donis in purpuratos distributis metum ingentem redemere. Certa interim est cum Persa[2] pax et quidem magno cum Turcae honore. Nam sericum e Perside ad ipsum quotannis ad onus centum camelorum veluti tributum mittitur. Nunc princeps inquies, Poloniam sitne[3] petiturus armis causas belli habens non leves an rupturus indutias cum imperatore[4] et Transilvanum[5] ad societatem belli pertracturus, variant judicia. Sed Transilvanum audio ita aurem praebere Turcae et protestantibus Hungaris, ut alteram aperiat imperatori, qui de comitatibus septem, quos Gabor[6] habuit pari arte extortos, quatuor ei pollicetur, septem totos postulanti. Ita pacem bellumque nundinari didicere principes.

Cum duce Carolo[7] seorsim rex agere dicitur, ut eum bello eximat concessione oppidorum trium, quae Gallico milite dux in quinquennium custodiat, Lotharingiaeque fructus percipiat. Bruxellae tamen id audio non credi, quanquam Piccolominius[8] ex literis interceptis aliquid se ejus cognovisse scripserit.

Rhotomagi quiescitur a seditione, sed Cadomi arcis praefectus[9] totius multitudinis concursu coactus de quatuor sontibus, quos ceperat, tres reddidit; unum, apud quem literas se reperisse dicit indicantes ab externis ali hos motus, retinuit.

Rex Lugduni jam est. Ibi legatos a Polonia[10], Hetruriaque[11] exspectat.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res regni tuaeque Sublimitatis prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 10 Septembri novi Calendarii 1639.

Semissem pensionum debitarum persolvit mihi rogatus diu D. Spiringius[12]. De altero semisse rogo Sublimitatem tuam, ut eam mihi de pecunia Gallica mensis Novembris deducere liceat aut, si id non placet, aliter mihi consulatur. Id eo justius postulo, quod offensas inter D. Spiringium et affinem meum senatorem Reigersbergium[13] video insanabiles.

Princeps Casimirus[14] nondum in Silvam Vicennensem venit trahens liberum aerem specie sequioris valetudinis, dum potest. Creditur legato Hetruriae etiam hoc negotium mandatum. De tribus illis millionibus destinatis ad exercitum Vinariensem missa eo intelligo non nisi CCC millia scutatorum. In Italia autem plane jam pacem

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Safī I (Sam Mirza).
3 De uitgave der *Epist.* heeft ‘sit’.
4 Ferdinand III.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Gabriël Bethlen von Iktar (Bethlen Gabor).
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Du Lis.
10 Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4286, p. 583 n. 9.
11 Del Nero.
12 Petter Spiring Silvercrona.
13 Nicolaes van Reigersberch; zie no. 4129.
14 Jan II Kazimierz.

factam inter viduam[15] fratresque[16], ita ut neutrarum posthac sint partium. Rex se simulat iratum.

15 Christine de France, hertogin van Savoye.
16 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.

Dux Carolus Grangio[1] ad se misso dixit se matrimonium cum ea, quae hic est[2], habere irritum, fecisse novum cum marchionissa de Cantecroi[3]. Illam autem in Brabantia a cardinali Hispano[4] non habitam ut feminam principem indigne ferre dicitur dux Carolus, nisi forte talibus rumoribus Galli sibi blandiuntur.

Comitatus Burgundici loca quaedam Bressae contermina Villicastellum, Villettam, Fitigniacum cepit et diruit Villaregius[5], qui illis in partibus Gallis imperat. Dux Longavillanus[6] etiamnum in Bernatium haeret finibus in principatu suo Novicastelli exspectans quomodo Gallicae apud exercitum molitiones sint successurae.

Choisiacus[7] ab exercitu Vinariensi ad regem rediit. Refert testamenti executores[8] excusasse se, quominus commissas sibi copias cum Gallis conjungerent ad Germeshemi obsidium.

Regem Divione cum esset, et pontificis nuntius[9] et legatus Venetus[10] de pace interpellarunt. Helvetii pergunt orare regem, ut comitatus Burgundiae extra belli mala ponatur parati quatuor oppida in pignus pacis custodire regis impendiis.

Halerius[11] ad Moyenum haeret vix ulla cum spe potiundi. Mareschallus Castilionaeus[12] Hiberno milite auctus est. Mileraei[13] miles ad insulas usque Flandriae excurrit miramque facit vastitatem. Nunc idem Mileraeius immunit se ad Avinum et S. Martini, Castilionaeus autem ad Virodunos, quatuor leucis remotus a Piccolominio. Caesariani tenentes se inter Danubium et Rhenum hunc amnem transire conantur ad Keiserstulam.

Archiepiscopus Burdegalensis[14] ab ultimo itinere nulla re facta redit.

Cantecroia filiam[15] duci Lotharingo peperit Treveris. Sermones nonnulli de sponsalibus inter principem Angliae[16] et Hispani filiam[17].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
2 Nicole, hertogin van Lotharingen.
3 Béatrix van Cusance, prinses van Cantecroix.
4 Don Fernando.
5 Charles de Neufville, markies van Villeroy.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Jean de Choisy de Camp.
8 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
9 Giorgio Bolognetti.
10 Anzolo Correr.
11 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
13 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
14 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
15 De toekomstige Madame de Lillebonne, geboren op 23 augustus 1639.
16 De latere Karel II.
17 Maria Teresa van Oostenrijk, de latere vrouw van Lodewijk XIV.

4290. 1639 september 10. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick sal dese beginnen van eene seer ernstige recommendatie in de saecke van Joost van Overbeeck de Jonge[2] gearresteert bij Mr. Dirck Vlack[3], opdat hetselve arrest moge afgedaen werden onder behoorlijcke cautie gelijck ick hoore, dat alrede bij den Hoogen Raide is verstaen, maer noch niet geëffectueert. De jongman's vrunden hebben mij te Hamburg seer groote vrundschap bewesen ende ick in haere saecken verscheide advysen gegeven. Verstaende nu, dat uE. in dese saecke nevens de heer Schotte[4] commissaris is, heb ick niet connen laeten uE. te bidden op de saecke nae alle equiteit te letten ende deselve tot goede expeditie te brengen.

Wat Aelianus[5] aengaet, ick soude mij verwonderen van sijne discoursen, ten waere ick de man kende. Op 't seggen van den advocaet Graswinckel[6] van dat de saeck sal blijven berusten, weete ick niet, off men vast soude mogen gaen. Soo daer middel waer van accommodoment soude personen van meerder qualiteit daerin gebruict moeten werden ende op de conservatie van uE. eere ende digniteit gelet. Ick hadde gemeent, dat den brief aen Thucydides[7] overlang hadde behooren gesonden te sijn geweest, ende begeere niet, dat in saecke uE. gerustheit ofte eer aengaende op mij werde gelet. Ick hoop sonder dogt in Swede voor mij te doen sorgen. Op de discoursen van Brasset[8] meen ick niet dat fundament is te maecken. De goede woorden d[i]e Vrancrijck[9] aen Grotius[10] geven, dienen niet dan om hem slaepende te maecken op het stuck van de tresves in Italië, op de desseings over Brisac ende 't Wimarsche leger ende diergelijcke. Die occurrentiën voorbij sijnde redibunt ad ingenium, bijsonder soo daer maer eenige wint bijcomt uit Hollant. Ick sal mijn gang gaen sonder ommesien.

Men is hier seer vervaert, dat Constans[11] daer soude mogen moien met de 547[12].

Mij is lief te verstaen 't gunt uE. schrijft van Tordo[13] modo res vestris congruant.

Soo monsieur Brasset uE. soude mogen spreecken van eenige liberaliteit van den coning[14] voor mij, uE. gelieve te seggen, dat ick ghene en begeere. Maer, soo

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Joost van Overbeke, student te Leiden, voerde mede namens de Hamburgse koopman Joost van Overbeke de Oude en de weduwe en erfgenamen van Pieter van Overbeke een proces tegen Agatha Scholiers, weduwe van de Leidse koopman Matthijs van Overbeke († 4 juli 1638).
3 Niet nader geïdentificeerd.
4 Apollonius Schotte, was raadsheer in de Hoge Raad. Hij stierf op 1 november 1639.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
6 Dirck Graswinckel.
7 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Jean Brasset, de Franse gezantschapssecretaris in Den Haag. De naam staat in de tekst in cijfer: 89,45.76.2.33.58(=50).70.
9 Frankrijk; in de tekst in cijfer: 314.
10 Grotius; in de tekst in cijfer: 220.
11 Pseudoniem van Grotius.
12 De betekenis van dit cijfer is mij onbekend.
13 Schuilnaam voor de griffier van de Staten-Generaal, Cornelis Musch. Van Reigersberch heeft er ‘Mus’ boven geschreven.
14 Lodewijk XIII.

men mij op mijn acquyt uit de penningen van secours mijne gagie wil betaelen, gelijck aen de heer van Langerack[1] altijd geschiet is, dat ick vertrouw, dat in Swede sulcx soo wel genomen sal werden als het in Hollant van Arsens[2] ende van Langerac ende in Denemarcken van Sobel[3] is genomen. Soo hij iet spreect van mij wel te stellen met de Staten aldaer, uE. gelieve te seggen, dat ick sulcx niet en begeer, alsoo ick wil een Sweed sijn ende gheen Hollander ende oversulcx van haer geen beneficie en begeer; ende als ick eenigh begeerde, dat ick daertoe de croon van Swede soude gebruicken, niet die van Vrancrijck.

Den coninck sal nu, soo ick gisse, te Lions sijn om daer te verwachten de ambassades uit Polen[4] ende Toscane[5], te letten op de saecken van den hertogh van Lotteringen[6], van de Franche Comté, van Brisac met het Wymaersche leger ende van Italië. Den ambassadeur van Toscane[7], van Polen comt doen de congratulatie over de geboorte van den daufijn[8] ende om tewege te brengen de vrijheit van den prins Casimir[9], dewelcke onder pretext van swackheit de vrije lucht treckt soo lang hij can, doch sal morgen hier sijn. Den ambassadeur comt om de twee selve saecken, als sijnde den grooten hertogh een groot vrund van den coninc van Polen, ende meteene om de paix in Italië, dewelcke alrede gemaect is tusschen de twee princen[10] ende madame de Savoye[11] stellende haer beide in neutraliteit; rest te sien, wat den coning daervan sal seggen, die hem hout, off hij gestoort waer ende wil thienduisent man, soo men seit, onder den graef van Guiche[12] derrewaert senden. Andere meenen dit alles beleit werdt door de nonces[13] van den paus[14], voegende daerbij, dat de Franche Comté, waervan wij veele advisen hebben, gestelt werdt in neutraliteit, sijnde eenige plaetsen, die den marquys de Villeroi[15] aldaer op de frontieren van Bresse hadde becomen gedemanteleert, als Villechastel, Villette, Fitigny ende dat met den hertogh Carel van Lotheringen door Lagrange[16] is begonst te handelen met aenbiedinge van hem voor vijf jaeren oft hoope, dat de paix middelertijd gemaect sal werden, te laeten volgen 't incomen ende eenige plaetsen hem in te geven om te bezetten met Fransche garnisoen.

Piccolomini[17] eenige brieven die sulcx medebrachten onderschept hebbende

1 Gideon van den Boetzelaer, heer van Langerak († 1634). Van 1614 tot 1634 was hij Staats gezant in Frankrijk.
2 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Hij was van 1598 tot 1613 resp. gezantschapssecretaris (1598), agent (1598-1609) en ambassadeur (1609-1613) te Parijs geweest.
3 Hans Zobel; hij was van 13 mei 1626 tot 1 oktober 1630 resident van Denemarken te Parijs.
4 Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4286, p. 583 n. 9.
5 Del Nero.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 De woorden ‘van Toscane’ zijn later door Grotius ingelast.
8 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
9 Jan II Kazimierz.
10 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Antoine Gramont, graaf van Guiche.
13 Giorgio Bolognetti en Ranuccio Scotti.
14 Urbanus VIII.
15 Charles de Neufville, markies van Villeroy.
16 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
17 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

heeft daervan advys gegeven te Bruissel, alwaer de marquyse de Cantecroy[1] van 't huis van Granvelle, dewelcke den hertogh seit te houden voor sijn wettelijcke huisvrouw pretenderende eenige nulliteiten tegen het voorgaende huwelijck[2], niet in die qualiteit bij den cardinael-infant[3] ofte anderen is ontfangen geweest. Evenwel seggen de advysen van Bruissel, dat men daer niet en gelooft, dat denselve hertogh iet sonder weten van den keiser[4] ende Spaignië sal handelen.

De soldaten te Brisac ende daerontrent spreecken cloeckmoedigh seggende de wapenen niet aengenomen te hebben ende soo veele peryckelen onderstaen om de frontieren van Vrancrijck uit te stellen, nochte om haer eigen proffijt, maer om de vrijheit van Duitschlant. Soo den coning wil, dat zij seshondert Fransoisen innemen, dan sij dat ten uiterste versocht sijnde sullen doen, maer aen deselve geen poort te bewaeren geven.

Den hertogh van Longueville[5] wacht noch te Neufchastel sijnde een souveraineteit bij Bern, die hem toecomt, om te sien off de executeurs[6] van het testament, d'oversten ende het leger sullen connen werden gedisponeert om sijn gebiet aen te nemen, waertoe den coning, soo men ons seit, veel gelds heeft gedestineert tot drie millioenen, waervan nu van nieus driehondertduisent gulden sijn overgesonden. De discoursen sijn verscheiden, hoe de uitcomste daer sal vallen.

Daerentusschen blijft Hohentwiel geblocqueert; de Wimarschen hebben eenige cleine plaetsen in den Pals becomen, waerdoor den churfürst van Mentz[7] als naebuir, soo men seit, verschrickt sijnde, sich begeeft nae Colen.

De Francfortsche dachvaert, daer veel van was gesproocken, is verandert in een bijeencomste om ordre te stellen op de iustitie van het rijck.

De principale tijdinge is, dat die van Venetië haere paix hebben tewege gebracht gevende aen den Grooten Heer[8] driehondertduisent sehequijns ende veel aen de bassaes, waerover sij buiten twijffel verblijd sijn, maer Polen ende Oostenrijck in vrese, alsoo materiën van querelle niet en ontbreecken. De paix met Persiën is seecker ende op conditiën seer eerlijck voor de Turcken alsoo de Persianen haer als voor een tribuut jaerlijcx senden moeten soo veel zijde als hondert kemelen connen draegen.

Ragosky[9] volgt de voetstappen van Bethlehem Gabor[10], handelt aen beide zijde, begeert van den keiser seven graefschappen in Hongaren, die Bethlehem Gabor eertijds van den keiser door gelijcke middelen heeft geobtineert, 't waer voor hem alrede vier bij den keiser werden gepresenteert, soo dat daerop niet veel staets en is te maecken.

Tot Parijs, den 10 september 1639.

1 Béatrix de Cusance, prinses van Cantecroix.
2 Nl. met Nicole, hertogin van Lotharingen.
3 Don Fernando.
4 Ferdinand III.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
10 Gabriël Bethlen von Iktar (Bethlen Gabor).

Monsieur de Choisy[1], die te Brisac was geweest, is wedergecomen bij den coninc; rapporteert, dat de executeurs van het testament sich hebben geëxcuseert van haer met de Fransoisen te vougen in 't belegh van Germesheim. Te Dijon hebbe de nonce[2] ende den ambassadeurs van Venetië[3] groote instantie gedaen tot de paix. De Switsers om de neutraliteit van de Franche Comté te faciliteren presenteren vier steden te bewaeren, doch op des conincx costen.

Monsieur du Halier[4] is voor Moyen met weinigh hoop van deselve plaetse te becomen. Den mareschal de Chastillon[5] versterckt met eenige versche compagnien. 't Volck van den marescal de la Milleraye[6] loopen tot voor Rijssel alles bedervende, fortificere haer te Avin ende S.[t] Martin gelijck de marescal de Chastillon doet bij Vervin vier mijlen van Piccolomini.

's Keisers volck soect den Rijn te passeren bij Keiserstoel.

Den eertsbisschop van Bourdeaux[7] comt van sijne laeste reise weder nae Bretagne sonder iet uitgerecht te hebben.

De marquyse de Cantecroy is van een dochter[8] gelegen te Trier.

Men spreect van het huwelijck van de prins van Engellant[9] met de dochter van Spaignië[10], maer de difficulteiten, die voor desen op dit stuck sijn gevallen, doen twijffelen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den X Septemb. 1639 uyt Paris.

4291. 1639 september 12. Van Willem en Jan de Groot[11].

Frater optime,

Spiringius[12] credidit se aliquid apud te praestare, si litteras nulla epigraphe notatas redderet; nunc quia nihil apud te meruit gratiae, parum refert, si caecas transmisit epistolas.

Ad tuas III Septembris datas[13] ut respondeam, dixi typographo me nolle esse auctorem edendorum tuorum poematum; nos in eo esse, ut nondum edita examini subjiciamus; ipsum scire quid e re sua sit, non nos intercedere sed nec consensum praebere, faceret ut e re litteraria esse arbitraretur.

1 Jean Choisy de Camp.
2 Giorgio Bolognetti.
3 Anzolo Correr; vgl. no. 4286, p. 585.
4 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
7 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
8 De toekomstige Madame de Lillebonne, geboren op 23 augustus 1639.
9 De latere Karel II, prins van Wales.
10 Maria Teresa van Oostenrijk.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4280; beantw. d. no. 4306.
12 Petter Spiring Silvercrona.
13 No. 4280.

Heinsiana[1] faxo quamprimum accipias; tua, quae ad nos destinasti, imprimis de Zenonis imagine[2], nondum vidi, sed videre aveo.

Princeps[3] ad Hulstam nihil agit, dum per contrarios ventos nihil promovere potuit atque ita qui praeventurum se hostes speraverat, ipse ab hostibus est praeventus, qui duo et amplius militum millia obsidendae urbi intulere.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XII Septembris 1639.

In margine van J. de Groot:

Salve, fili, cum omnibus istic amicis ab nobis, nostrisque hic omnibus.

Quo loco omnia sint, quae privatim te tangunt, ex literis filii[4] et fratris[5], imo et ipsius et(?) uxoris tuae[6] abunde intelliges. Ego cum matre[7] hic Hagae apud fratrem sumus et quidem manendi et permanendi hic animo, nisi quod aliquando mihi Delphos excurrendum est, donec aedes, quae Illustriss. V. nostrorum illic sunt, venditae ac traditae erunt.

Quo loco res filiorum tuorum maximi et minimi[8] natu sint, scire aveo, et in spe omnia se bene habere acquiesco.

Pridie Idus Sept. 1639, Hagae.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 12 Sept. 1639 Willem en Jan de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 21 Sept.

4292. 1639 september 12aant.. Van Ch. Marini[9].

Monsieur,

Pour toutes nouvelles nous avons icy la conclusion de l'alliance des Grisons avec Espagne, jurée solennellement à Milan le 24 passé s.v. le iour de S. Bartelemy qui

1 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. S.S. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
2 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
3 Frederik Hendrik.
4 Pieter de Groot.
5 Willem de Groot.
6 Maria van Reigersberch, die zich in deze tijd in de Republiek bevond.
7 Aeltgen Borre van Overschie.
8 Resp. Cornelis en Diederik.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9aant.. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

sans doubte causera une guerre intestine dans les Grisons bien sanglante, la faction contraire se roidissant à n'y vouloir point consentir et attend seulement le

secours qu'on doit résouldre à Bade. Ils en ont emporté oultre d'autres dons 36 chaines d'or en signe de leur servitude, et avec assistance d'Espagne veulent domter ce peu de bonnes gens qui sont parmy eux, ce qui à la vérité coustera bien de sang et le pis est que nos protestans icy sont fort lents pour les assister, voyans que la France n'embrasse leur intérest avec telle vigueur qu'il faudroit.

Les dits députez[1] sont de retour à Chiavenne y attendans les officiers pour prendre la possession de la Voltoline conforme les conditions piéça accordées, sans avoir peu obtenir pour le moins l'habitation libre des protestans Valtolins. Ie croy qu'il y aura de la difficulté en l'exécution, car les habitans ayans juré par cydevant l'observance du traitté de Monçon[2] n'en voudront reculer au desceu de la France, ny se soubmettre à une partie seule des Grisons. Avec le temps ie vous communiqueray tous ces traittez, qui certes sont préjudiciables à tous, et annéantissent l'alliance de France et des Suisses protestans dont ne demeure que le seul nom, s'obligeans par iceux à une entière dépendance d'Espagne tant au fait des passages par leur pays que des alliances avec d'autres princes, et promettent la levée de 6^m hommes à l'Espagnol au plus et 3^m mille pour le moins toutes et quantes fois qu'ils ne seront point en guerre et en danger d'icelle: et à l'encontre ils auront l'assistance en tout temps et en gens et en argent de Milan contre quel qu'il soit.

L'armée impériale s'approche de nous en intention de passer le Rhin auprès de Koblenz et Klinau pour faire la descente sur le territoire des Suisses ce qui nous donra bien de l'alarme. Ceux de Hohetvil avec leur[s] sorties continuelles endommagent grandement les impériaux dont ils en ont despêché desià plus de mille et sont hors de danger et en estat d'estre bientost secourus. Le commissaire impérial[3] qui avec son avocatoire cy-ionct qu'il vous plairra envoyer en Suède est à Basle n'ose plus sortir à cause du peuple qui luy menace la mort.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur

Marini.

De Zurig, ce 12 de 7bre 1639.

l'atten quelque argent de Hamburg.

In margine schreef Grotius: Plusieurs des députez à Milan ont juré en élevant leur main de ne permettre que ceux de la religion habitent en Valtoline où les officiers s'acheminent.

In dorso schreef Grotius: 12 Sept. 1639 Marini.

1 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
2 Het verdrag van Monçon gesloten in 1621 tussen Frankrijk en Spanje.
3 Marx Jacob van Schoenau-Zell (1587-1643).

4293. 1639 september 15. Van I. Jasky[4].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,
Decreta quorundam comitiorum particularium - quae comitia generalia

4 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 23. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4250; beantw. d. no. 4347. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.

regni antecedere solent - negotio nostro telonearo satis favorabilia, quorundam plane exitiosa sunt. Decretum nempe in quibusdam, ut rationes recepti hactenus telonei Pillaviensis examinentur, et videndum, an ex eo quid in commodum reipublicae versum sit, exauctorandos Spiringios[1] et alios probatae fidei in rempublicam teloneis praeficiendos. Nonnullorum vero conventuum conclusiones eo spectant admonendos esse Gedanenses voluntati regiae Maiestatis se componere, privilegia ipsorum discutienda et de iis - ut videbitur - statuendum. Quod scrupulosioribus nimis rigidum videtur.

Irruptionem Livoniensem plerique conventus summopere improbarunt et totam culpam in electorem Brandenburgicum[2] conferunt - quanquam multi sunt qui ipsum innocentem asserunt - voluntque ut huius facti rationem in comitiis reddat. Illa in 5^{tam} Octobris indicta sunt, sed propter grassantem pestem forte non habebuntur.

Res Suecorum feliciter tam duce Bannerio[3] quam Lilie Hoeck[4] succedunt. Berolinum ceperunt, Spandaviam obsident, Custrinum cinxerunt.

Cum Curtio[5] abiit quidem spes pacis, sed rediit cum nuntio quodam, qui a Bannerio in Sueciam mittitur et nuper hac transiit. Constans quippe fama est caesarem[6] conditiones non vulgares Bannerio ineundae pacis ergo obtulisse et reassumendos tractatus pacis desiderare.

Quos Deus omnipotens Dominus pacis benedicere et Excellentiam vestram in multos annos sanam salvam totius orbis bono conservare clementer dignetur.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Jasky mpp.

Dantisci, 15 Septembris A.^{o} 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Oct.

4294. 1639 september 15. Van Ch. Marini[7].

Monsieur,

Pour toutes nouvelles nous avons icy un'autre différend des Vénétiens avec les Espagnols à cause de la rivière d'Olio qui passe par le Bressan, laquelle ayant diverti ceux de Crémone pour en tirer de l'advantage pour le Milanois en préjudice de ceux de Bresse. Les Vénétiens y ont envoyé quelques compagnies de cavallerie et infanterie avec du canon pour s'opposer par force aux desseings des Espagnols et autant font-ils à Milan par leur[s] raisons.

1 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring; zie dl. IX, p. 108 n. 2.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Johan Lilliehöök.
5 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
6 Ferdinand III.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

Nous sommes aussy en attente de la diète de Bade à laquelle sont convié[s] tous les alliez du corps helvétique comme sont les Grisons, Biel, Mulhausen,

S. Gall et les Valésiens, où l'on résouldra le passage pour secourir les bons Grisons qui demeurent fermes dans l'alliance de France et ceux d'autre faction qui sont à Milan ne concluent rien à cause que Leghenes[1] ne veut modérer les points touchant le passage par les Grisons avec armes et l'habitation des protestans en Voltoline dont on les forclot tout à fait.

Ceux de Hohetvil sont derechef sortis et tué ou pris plus de 200 impériaux qui continuent le bloquement sans fruict et ores veulent employer la mine pour faire sauter la forteresse. L'armée impériale remonte pour se rapprocher de nous et auprès de Offenburg le colonel Rosa[2] a desfait une partie de leur[s] gens. L'on est assemblé à Brisac pour consulter sur les propositions du roy[3] et ormais seroit-il temps qu'on s'accordast et que monsieur Heuf[4] parachevast à me payer. Mais ie n'en voy pas encor aucune apparence par vos dernières du 30 passé[5] nonobstant que le mois de 7bre s'en va, auquel néantmoins toutes choses meurissent.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce 5/15 de 7bre 1639.

In dorso schreef Grotius: 15 de Sept. 1639 Marini.

4295. 1639 september 16. Van P. Pels[6].

Mijnheer,

U Ex.[cie] aengenaeme van 13 aug.[to7] hebbe ick ontfangen. Dat mijne brieven suckelen, speure doorsaacke: is ick die onder couverte van den raetsheer Rijgersberg[8] seynde die dor commissiën dikmaels van heuys is. Ick sall onder de here Spiring[9] continueren; dat gaet prompter, ofte ontfangt uE. de brieven van Hamborgh, soo ist nogh seckerder.

Ick schrijve alle weecken an de heer licenciaet Müller[10] gelijck ick die correspondencie onderhaude met alle de Sweetse menistres. Hiermede copye wat

1 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
2 Rheinhold von Rosen.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Ontbreekt.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
7 Ontbreekt.
8 Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad.
9 Petter Spiring Silvercrona.
10 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.

mij vandaege van de heer Benedic Oxenstern[11] is toekommen alsmede wat mij M.rica.[12] schrijft.

Tis seer aparent, dat den toll an den coning[13] op den rijxdagh sall toegestaen worden. De geïnteresseerde vigileren te lancksam.

11 Bengt Bengtsson Oxenstierna, gouverneur van Lijfland.
12 Moeilijk leesbaar en daarom niet te identificeren.
13 Wladislas IV (VII) van Polen.

Pensionarys soonen[1] compt uyt Nederlandt in ambassade; ick vreese te spade ome goets te doen. Het fondement bestaet in de continuacie, dat dor de Sond geene schepen naer Coninxberg gaen op den klehnen landagh tot Scroda in Polen; geven haere gedeputeerde op den aenstaenden rijxdagh last te ondersoeken, waerome sijne may.[tt] geconsenteert is beuyten costume uyt het rijck tot den kayser[2] te raysen, ooc wat communicaciën tot Ortelsbergh met den churvorst[3] gehauden, daer den inval in Lijffland nyt gevolgt is.

Dat de coniginne[4] alle haere vremde dieners affschaffe en in de plaetse Pollacken neme.

Item dat de Spiringen[5] sauden mogen affgeschaft ende geenen toegang hebben in de camer van sijne may.[tt] als vremde, die men niet hoort te trauwen. Indien men continueert toll te ontfangen, dat men daertoe gebreuycke Polse edeliden. NB. dit sijn de ergste schuldige.

De Preuysse steden tot ootmoedige onderdanicheyt van de respublieke te constringeren ooc die van Toren te straffen als blasphemateurs, ome datse de catholycke niet en willen toegeven de processiën van H. sacrament.

Die van Dansick te humiliëren en doen restitueren de groote Pharkerck, voorts alle andere menuteyten meer.

Den coninck van Dennemarcken[6] treckt sijn tractaet op het regt van den Oostzee inne sall een ander laeten uytgaen.

Watter passeert sall geadviseert worden. Ick verblijde mij over het comportement van mijnen sohn[7]. Vor de institucie sall ick Godt vor uE. familie bidden en blijven, mijnheer,

U Ex.[cie] diener
Pels.

Den orateur Hagens[8] heft u Ex.[cie] seer doen groeten. Hij hier sijnde saude grooten dienst doen konnen dor de menichvuldige obligaciën die de groote tot sijne may.[tt] inclus hebben vor ontfangene diensten; daerbij genougt de langdurige experience vant Turxe hoff. Mij segt tegens sijne opinie, dat den vrede met den Veneten gemackt is.

Ragotski[9] staet qualijck te hove.

16 7temb. 1639. Dansick.

Adres: Son Exelence Monsegnieur Lambassadeur de sa may.[tt] et couronne de Swede Hugo de Groot, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 19 oct.

1 Dr. Cornelis Boom (1601-1661); zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, 643, 644.
2 Ferdinand III.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg; zie voor de inval *Theatr. Europ.* IV, p. 76, 1e kol.
4 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II van Oostenrijk.
5 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.
6 Christiaan IV.
7 Pieter Pels. Hij was bij Grotius in dienst als secretaris.
8 Cornelis Haga, Staats 'orator' te Konstantinopel. Hij was op weg naar de Republiek.
9 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

In dorso: 16 Sept. 1639 Pels.

4296. 1639 september 17. Aan J. Camerarius[1].

Nobilissime domine,

Quo tempore ab illustrissimo parente[2], eodem a Nobilitate vestra gratissimas et amoris in nos plenissimas literas accepi. Ego quantum pro ista tam prolixa benevolentia debeam, satis intelligo; quando autem rebus id ipsum possim ostendere, non video. Sed id tempus exspectans animum interim non immemorem polliceor.

Habeo autem summam gratiam, quod praeterilla, quae per illustrissimum parentem disco, alia etiam a Nobilitate vestra ut aulae propiore propiora cognosco. Ego vero gnarus inter patrem filiumque praesertim tales cuncta esse communia, talia etiam esse cupio quaecunque hic aut certis rebus aut conjectando aut rumoribus percipere possum.

Iuramentum, quale narrant Dani, a rege Galliae[3] factum non puto. Caeterum et hic et in Italia et in Hispania et Viennae id agere pontificis nuntios[4], ut pacem communem e suo constituant usu, pro certo haberi debet videmusque hic non pauca, quae eo ducant. Verum et hoc est ita arbitrari Gallos eam esse suam apud Batavos auctoritatem, ut sive bellum sive pacem tempora exigunt, facile eos consiliis suis sint tracturi, quo velint. Rex autem Daniae[5] Suedis non optime volens in Gallos tamen est multo etiam iniquior.

Diploma pro legatis Batavorum[6] ita ut emendatum est videre cupiam. Ad fedus cum Batavis non properaturos regni Suedici rectores[7] arbitror ob eas, quas antehac scripsi causas. Omnes isti a Batavis legati vereor, ut multum praeterquam sibi dona impetrent. Est tam gravi bello implicata ista respublica, ut vindicandis aliorum in se injuriis se non possit intendere. Tales autem qui sunt, eorum quamvis speciosa dicta sperni solent.

Deus haec cuncta in bonos exitus dirigat idemque Nobilitatem vestram tueatur.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Septembris 1639.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 564.
2 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
3 Lodewijk XIII.
4 Giorgio Bolognetti, nuntius te Parijs, Lorenzo Campeggi (gestorven op 8 augustus 1639), nuntius te Madrid, en Malatesta Baglioni (1580-1648), nuntius te Wenen. Bovendien had Urbanus VIII 3 extraordinarius nuntii gestuurd: Ranuccio Scotti naar Frankrijk, Cesare Fachinetti naar Spanje en Gaspar Mattei naar Oostenrijk.
5 Christiaan IV.
6 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
7 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.

4297. 1639 september 17. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Accepi recte literas datas 5 Septembris[2].

Me quoque de eo, qui Vinariensis[3] fuit, exercitu par metus tenet. Vix enim est, ut in pari quatuor virum imperio[4] diu concordia maneat. Neque vero aut elector Palatinus[5] aut dux Wilhelmus Vinariensis[6] multis militum exspectati eo veniunt. Dux vero Longavillanus[7], qui Colmariae est et nova augmenta e Gallia exspectat, partim uberiore stipendio militum illorum partem ad se pelliciet[8] partim, ut videtur, eorum obstabit conatibus, qui quidem conatus nulli adhuc apparent, longo ad Spiram otio, dum caesariani partim Hohentwilum adsident partim apud Offenburgum Friburgumque castra habent. Multis Vinariensium probari audio consilium jungendi se Coningsmarckio[9] et sane absque eo vix est, ut magni aliquid gerant ad restituendas res Germaniae.

Bavarus[10] quominus tam[11] vicinos habens hostiles exercitus duos militem imperatori[12] mittat, satis habet causae. Dicitur autem Leopoldus archidux[13] caesarianis omnibus copiis praefuturus ire in Bohemiam ornatus magisterio Teutonici ordinis.

Oenipontana[14] praefecturas Tirolenses Constantiae et Rhaetis finitimas vendidit Hispano[15] munire se paranti illis in locis. Ad eam rem imperatoris exspectatur auctoritas Helvetiis nihil aliud quam haec omnia circumspectantibus. At apud Rhaetos popularem partem contra primores tueri pergit in castello ad Rhenum Gulerus[16], quem armis cogendum ut plurium decreto pareat scribunt, qui Mediolani sunt, legati Rhaetorum[17]. In hoc quoque negotio tam praecipitis occasionis Galli[18] festinabundo caeteroqui ingenio tardi sunt.

Vidua Sabaudica[19] in Salussia est crediturque ad regem fratrem[20] iter

1 Copie Uppsala, cod. 388a, ep. 197; gedrukt *Epist.*, p. 563. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johan Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar, oudste broer van de op 18 juli 1639 overleden hertog Bernhard.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘polliciat’.
9 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
10 Maximiliaan I.
11 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘tum’.
12 Ferdinand III.
13 Aartshertog Leopold Wilhelm. Hij werd coadjutor en in 1641 grootmeester.
14 Claudia, aartshertogin van Oostenrijk (1604-1648).
15 Philips IV.
16 Johann-Peter Guler von Weinegg.
17 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
18 De copie te Uppsala geeft ‘Gallis’.
19 Christine de France, hertogin van Savoye.
20 Lodewijk XIII van Frankrijk.

parare. At principes maximae partis in Pedemontano tractu possessionem armis partam per inducias sibi firmavere, ita ut plane potior eorum sit conditio, quemadmodum ex ipsis pactis Excellentia vestra cognoscet.

Iam et Villamfrancam et Nicaeae arcem suam fecere, illam studio populi, hanc obstruncato etiam, ut scribitur, praefecto[1]. Quae an in novum bellum eruptura sint, videbimus. Nam, aiunt Galli mitti eo Alaisium[2] cum sex peditum millibus, equitibus quingentis.

Rex Hispaniae ad Vadum Italiae portum, naves habet longas plus quadraginta adversum metum tum a Turcis tum a Gallis.

Pax cum Turca[3] Venetis et[4] honesta et commoda evenit. Nam ad veteres pactiones adjectum est, ut liceat Venetis piratas per omne mare etiam AEgaeum persequi, etiam sub ipsas Turcarum arces. Quod si piratae in terram exscenderint et id permisserint eosve foverint Turcarum praefecti, poenam in eos praefectos paratam fore. Has pactiones ut a Venetis signentur it a Constantinopoli ad Venetos Chiausius quidam[5]. Bajulus autem Venetorum[6] a salutatione[7] sultani honorifice in domum suam a[8] cahimachano[9] deductus fuit. Nunc quid acturus sit sultanus, videbimus.

In Italia rumor erat, sed incertus, Tartaros sexagies mille in Bosniam irrupisse infestis in imperatorem armis. Alii traductum ad multa vitia aiunt Syriaci coeli mollitie sultani animum.

Creta insula ad persolvendam pecuniam, qua pax redempta est, confert reipublicae Venetae ad centum millia regalium. Maxime ad hanc pacem permovit Turcas egregius Venetorum in classe paranda labor. Naves longae XVIII ad Cretam jam erant; adornabantur[10] aliae ad LX, omnes multo cum remige ac milite.

D. Bannerium[11] aut pacis aut longarum induciarum potestatem e Suedia habere non arbitror. Quae ad ipsum mandata in itinere[12] intercepta dicuntur, talia sunt, ut veri specie non careant. Res ipsius prosperas, hostium difficiles laetus intelligo. Rex Daniae[13] si quid video, res suas magis agit quam imperatoris; imperatoris autem magis quam nostras. De pace dicam quod in vetere est versu,

Amare liceat, si potiri non licet[14].

Ragotskius[15] bellum pacemque nundinari videtur populorum suorum vicinorumque res e[16] privato suo usu dispositurus. Cum Persa[17] haud dubie pacem fecit Turca sibi gloriosam. Idque ipsum eum inflabit.

1 De Sales.
2 Louis-Emmanuel, graaf van Alais (1596-1653).
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 De copie te Uppsala geeft ‘ad’.
5 Over deze functie zie men no. 4002, p. 144 n. 1.
6 Alvise Contarini.
7 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘saltatione’.
8 Het woord ‘a’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
9 Massa Pasja.
10 In de copie te Uppsala is dit woord opengelaten.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
13 Christiaan IV.
14 Dit vers is uit Apuleius Ἀνεχόμενος 23 (ex Menandro); vgl. dl. VIII, p. 666.
15 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
16 De copie te Uppsala geeft ‘a’.
17 Safī I (Sam Mirza).

Hassici, quantum hic intelligo, arripient quae dat imperator, praesertim cum per ea gloriam adipiscantur servatae non sibi tantum, sed et secum sentientibus religionis.

In Scotia non arbitror parlamentum ullum fore legitimum, id est, cum regis[1] assensu, quando primum ordinem, cujus auctoritas regis quoque imperia non parum sustinet, Scoti non suffragiis[2] modo exclusum, sed et plane interemptum volunt.

Quod magni facit regina Bohemiae[3] comitem Licestrium[4], in eo non fallitur. Electoris Palatini negotium haud parum adjuvare Suedi possunt. Facient id autem libenter, si prius cum Anglia foedus aliquod convenerit.

Quod Poloniae rex[5] quae in Livonia acta sunt tam sollicite improbat, id documentum est timeri magis Suedos quam sperni.

Audio cum dolore parlamentum jam inchoatum in Scotia invito rege. At de Landgravia[6] spe meliora intelligo concepta jam cum Gallis pacta missumque D. Vuitcium[7], ut cum D. Salvio[8] agat.

Moienum cepere tandem Galli. Sardiniam populati sunt praedones Afri. Condaeus princeps[9] Tautavellam[10] obsidet. Millereius[11] ad Avinum manet. Fontanus[12] ad Sancti Venantii.

Servet bonis bonam mentem[13] Deus idemque Excellentiam vestram favens protegat.

Excellentiae vestrae perpetuae[14]> observantiae cultu addictus
H. Grotius.

Lutetiae, 17[15] Septembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Alf. 17/27 7bris A.^{o} 1639.

4298. 1639 september 17. Aan Willem de Groot[16].

1 Karel I van Engeland.
2 De copie te Uppsala heeft ‘a suffragiis’.
3 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Wladislas IV (VII).
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Johann Vultejus. De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte de lezing ‘Vuitcium’.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 De copie te Uppsala geeft ‘Torco Vallem’.
11 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
12 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
13 De copie te Uppsala geeft ‘hanc mentem’.
14 De copie te Uppsala dateert de brief op 19 september.
15 De copie te Uppsala heeft perpetuo.
16 Gedrukt *Epist.*, p. 885. Beantw. d. no. 4311.

Mitto ad te, mi frater, excerpta ex his, quos hic habeo, libris ad causam filiae meae[17] pertinentia et adjungenda his, quae missa sunt antehac. Testamenta

17 Cornelia; over haar proces met Adriaen van Naeltwijk zie men nos. 4287 en 4288.

holographa valere Lutetiae apud omnes constat multisque libris publica auctoritate editis apparet, ita ut probari id tanquam factum opus non sit. Venit autem id, ut nuper te monui[1], non ex statuto aut consuetudine loci, sed ab antiquissimo jure Romano, quod tunc in usu fuit, cum sub Romanis fuit Gallia. Ubi autem de forma testamenti agitur, spectandum loci morem, in quo testamentum fit, recepta ab eruditis et usu omnium gentium confirmata sententia est. Item tale testamentum vim suam exserere ubique terrarum non minus constat idemque servari, etiamsi advena in loco peregrinationis suae testatus fuerit. Haec collecta faciunt, de jure ne dubitem. Sed neque causa favorabilis est neque nos illis in locis. Quod si contra nos lis data fuerit, vereor, ut id nobis sit indecorum.

Ea causa est, cur definite meam sententiam super hac re dicere ausus non sim, sed maluerim omne hoc amicis, qui istic sunt et aliorum judicia quotidie audiunt, committere.

Rogo quae scribo mittoque D. Reigersbergio[2] tecum velis esse communia. De jure nemo hic est, qui dubitet. Quid aequissimum honestissimumque sit alia est quaestio.

Vale cum nostris omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

17 Septembris 1639.

4299. 1639 september 17. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Perstant adhuc, ut literis doceor, in eo Vinarienses milites, ut neque Brissacum tradere regi[4] velint neque Longavillani[5] imperium agnoscere. Neque tamen quae ipsis per Badensem marchionem[6] et Paulium[7] ab Anglia dantur spes, magni faciunt, quippe a regno sibi longinquo non admodum pecunioso et in consiliis nutante. Dux Wilhelmus Vinariensis[8] an venire ad exercitum per caesarianos possit, an audeat bellum in imperatorem[9] sumere, dubitatur merito; tum vero per illum nominis aliqua, virium nulla sit futura accessio. Quare plerisque optimum factu videtur conjungere se cum Koningsmarckio[10], quando et ipsi Suedico adhuc se sacramento obligatos sentiant.

1 No. 4288.
2 Nicolaes van Reigersberch.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 562; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 646.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
7 Friedrich Pawell von Rammingen.
8 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar, oudste broer van de op 18 juli 1639 overleden hertog Bernhard.
9 Ferdinand III.
10 Hans Christoph, graaf van Königsmark.

Iidem milites capto Germeshemo et vicinis aliquot locis nunc circa Spiram haerent otiosi, dum caesariani Hohentwilam adsident magis quam obsident horumque ceteri apud Offenburgum et Friburgum se tenent.

At hic magni nobis metus hostium nuntiantur: fuga electoris Maguntiacensis[1], translatae Heidelberga Philippiburgum chartae. Bavarus[2] quanquam promissa sibi pecunia militem se imperatori negavit posse mittere propriis periculis impeditum. Longavillanus nunc Colmariae est.

Aenipontana[3] quatuor praefecturas Tirolenses vicinas Rhaetis et Constantiae vendidit Hispano, qui munimenta struere vult illis in locis, exspectatur ad id imperatoris consensus. Konigsmarckius ad Mulhusiam esse scribitur. Gulerus[4], Rhaeticus tribunus, castello ad Rhenum excedere non vult, nisi de communi populorum sententia; quem vi cogendum ut pareat, censent Rhaetorum legati, qui Mediolani sunt[5].

De Italia haec intelligimus, quo tempore factae sunt indutiae collocutos inter se cardinalem Valettam[6], Longavillanum, principem Thomam[7], Leganesium[8], qui principi Thomae honoratiorem concedebat locum. At vidua[9] ut cum principe Thoma colloqueretur, adduci multis nuntii[10] suasionibus nequivit planeque ventura ad regem creditur. Principibus jam pleraque Pedemontani imperii possidentibus utiles fuere indutiae. Jam vero et Niceae arcis potiuntur obtruncato per insidias praefecto[11], deinde capitali supplicio in mortuum exercito. Princeps Thomas in urbe agit Taurinorum, cum praesidio quatuor millium, Hispanis plerisque. Vidua in Salusia est. Veniunt in illas partes ab Hispania duo adhuc millia.

Venetis pax redempta D millibus nummorum regalium. Confirmat ipsis veteres conventiones addito, ut Venetis per omne mare Aegaeum persequi piratas liceat, etiam sub ipsas Turcarum arces; quod si piratae in terram exscendant, si qui Turcarum praefecti id dissimulaverint, eosque juverint, poenam non evasuros. Mittitur a sultano[12] ad Venetos chiausius[13], qui haec perferat a Venetis signanda. Veneti et pontifici[14] et imperatori significarunt hoc suum gaudium. Miserunt et centurias quasdam in Cretam, quae insula Venetis ad sublevanda pacis hujus impendia donat centum millia regalium. Sunt ad eandem insulam naves longae XVIII plenae remigis et militis. Bajulus Venetorum, qui Constantinopoli est[15], ab ipso cahimachano[16] magno cum honore in domum suam reductus fuit, successor ei mittitur. Rumor erat per Italiam, sed incertus, LX millia Tartarorum in Bosniam venisse infesta imperatori. Ad Vadum Italiae portum naves sunt longae Hispanorum supra XL adversus fortuita a Turcis aut Gallis.

Videtur Longavillanus, si imperium in exercitum Vinariensis consequi non

1 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
2 Maximiliaan I.
3 Claudia, aartshertogin van Oostenrijk.
4 Johann-Peter Guler von Weinegg.
5 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
8 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Fausto Caffarelli.
11 De Sales.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Over deze functie zie men no. 4002, p. 144 n. 1.
14 Urbanus VIII.
15 Alvise Contarini.
16 Massa Pasja.

potest, duo curaturus, primum ut opimiore stipendio partem ejus ad se attrahat, deinde ut majore ipse cum exercitu obstet eorum conatibus et quae capere ipsi possent praeripiat. Ad eam rem mitti ad eum dicuntur octo millia militum; in Italiam vero scribitur iturus Alaisius[1] cum sex peditum millibus, equitibus quingentis.

Leopoldum archiducem[2] fama est in Bohemiam ire auctum magisterio Teutonici ordinis summoque imperio in caesarianos exercitus.

Intelligimus jam coeptum haberi in Soctia parlamentum sine episcopis invito rege[3]. Praeterea Scoti in finibus Angliae praesidia habent ad tria millia inque eodem fine se immuniunt, quia scilicet et rex Bervici ac Carlislae militis aliquid reliquerat.

Legatus Galliae[4] vidit palatinum[5]; neque vero Electoris neque Celsitudinis ei nomen dedit. Veneto legato[6] id imitari volente noluit id ferre palatinus.

Pontificis agens[7] ex Anglia Romam rediit multis cum donis a rege, regina[8] ejusque matre[9]. Rex Angliae minaci edicto[10] vetuit, ne quis penes se habeat interpretationes quasdam regiae potestati noxias, quas ad pacis capita pro suo arbitratu Scoti fecerant. Ipsam chartam, quam ea de re Scoti dederant Arundelio comiti[11], jussit manu uri carnificis.

Moyenum cepere tandem Galli. Ad Montmedium immunit se Piccolominius[12]. Seditiones quaedam novae eruperunt Pontoissini, Falasiae et alibi.

Scripsit dux Carolus[13] Bruxellam, cum parum opis in armis sit imperatoris et regis Hispaniae[14], sperare se permissum sibi iri, ut se quanti potest minimi a malis redimat. In conditionibus, quas Galli ei offerunt, est et successio Lotharingiae ex jure Salico nuper constituto[15] et matrimonium fratris regii[16] cum

1 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
2 Aartshertog Leopold Wilhelm.
3 Karel I van Engeland.
4 Pomponne de Bellièvre.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Giovanni Giustiniani.
7 George Conn († 1640).
8 Henrietta Marie.
9 Maria de Medici.
10 *A Proclamation publishing an Act of State, and His Majesties command Concerning a scandalous Paper lately dispersed amongst many of his subjects. Westminster: 11 August 1639*. London: Barker & Assigns of Bill: 1639.
11 Thomas Howard, graaf van Arundel.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Karel IV, hertog van Lotharingen.
14 Philips IV.
15 Een der zgn. volksrechten of 'leges barbarorum' bevattende het stamrecht van de Salische Franken. De oudste optekening kwam waarschijnlijk tot stand tussen 507 en 511. Opgesteld in barbaars Latijn bevat zij een groot aantal vaak verhaspelde Germaanse rechtstermen. Op een van de schaarse bepalingen die zij inzake het burgerlijk recht bevat werd in Frankrijk bij het uitbreken van de Honderdjarige oorlog een beroep gedaan om ten voordele van Philips VI de troonopvolging in vrouwelijke linie uit to sluiten. Uitgave H.F.W.D. Fischer, *Leges Barbarorum I Pactus Legis Salicae. Textus Minores III* Leiden 1948. O.a. Pierre Dupuy hield zich bezig met de 'loi salique'; zie Hs. Paris, Bibl. Nat., fonds français no. 16887-16888: Recueil de pièces relatives aux droits des rois de France sur les duchés de Lorraine et de Bar.
16 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.

ducis sorore[1]. Nihil tamen adhuc peractum est, ut nec de Burgundico comitatu.

Curam pro me de pecuniis in posterum tuae Sublimitati pergo commendare, ut functioni meae tranquillior incumbam, et pro ipsius prosperitate Deum precari.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Septembris 1639.

Piratae ex Africa Sardiniam populati sunt. Condaeus princeps[2] Tautavellam[3] obsidet.

Fontanus[4] ad Sancti Venantii castra habet bono loco opposita Mileraeo[5], qui ad Avinum est.

Pecunia nova missa est Brissacum ad L millia scutatorum.

Normannia ob seditiones exsoluta novis oneribus exemplum aliis provinciis praebat damnosum regis aerario.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4300. 1639 september 17. Aan N. Van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Den brief uit Nootdorp geschreven[7] heb ick wel ontfangen. Ben blijde, dat mijnheer den thesorier[8] uE. ende de onsen soo veel vriendschap toont. Wij sullen sien, off dit jaer ons noch eenige voorspoed in die quartieren sal voortbrengen, waeraen ick seer twijffele.

Soo de landgravinne[9] de conditiën haer bij den keiser[10] geproponeert aenneemt, soo meen ick dat sij niet toelaeten en sal, dat soo haer volck sich aen Vrancrijck obligeren.

Nopende 't afsenden van uE. brief aen Thucydides[11] heb ick mijn advys ettelijcke maelen geseit. Can de redenen van anderen niet wel begrijpen. Mijn huisvrouw ende broeder[12] sullen uE. communiceren 'tgunt ick aen haer schrijve van mijne dochters[13] saecke.

1 Margareta van Lotharingen. Het omstreden huwelijk met Gaston was op 3 januari 1632 in het geheim gesloten.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk 'Torcavallum'.
4 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
7 Ontbreekt.
8 Govert Brasser. Hij had te Nootdorp een buitengoed, de Brassershof, gelegen aan de Hogeveenseweg bij de Geerweg.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Ferdinand III.
11 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Willem de Groot.
13 Cornelia de Groot; over haar proces met Adriaen van Naeltwijk zie men no. 4278 en 4288.

Moyen, een plaetse in Lorraine, lang belegert bij monsieur du Hallier[1] is in de Fransche handen gecomen. 't Volck, dat bij monsieur du Hallier was, gaet, soo men meent, nae den hertogh van Longueville[2], die te Colmar is verwachtende de groote effecten, die monsieur de Guebrian[3] door het gelt van den coning[4] sich hadde geïmagineert. De saecke en schickt haer daer niet nae Vrancrijck soo wel was gemeent. De soldaten, alwaer het de overste wilden, sijn niet gesint haer in dienst te geven van Vrancrijck ofte Brisac over te geven. Eenige wachten op den churfürst palsgraef[5], anderen op den hertogh Willem van Wimar[6]; veele meenen, dat best waer, soo ick oock meen, sich te vougen bij Coningsmarck[7], die nu is bij Mulhusen.

't Wymarsche leger eenige plaetsen in den Pals becomen, die hier hoogh werden opgeblasen, hout sich ledigh bij Spier. De keisersche middelertijd blijven eenige bij Hohentwiel, ander ontrent Friburg ende Offenburg. Piccolomini[8] sterckt sich bij Mommedy.

Den hertogh van Longueville verwacht achtduisent man ende gelt, waermede sijne Fürst, Genade[9], soo sij 't beleidt over het Wimarsche leger niet en can becomen, meent van hetselve leger veele soldaten af te trecken ende soo, in die quartieren eenigh voordeel te doen is, haer hetselve af te sien.

Den coninck is nabij Lions. Men meent dat aldaer bij sijne maiesteit sal comen mevrouw van Savoie[10], die bij de tresves 't meeste deel van Piedmont is quyt geworden ende, soo veele meenen, oock een vrede heeft gemaect, niet sonder groot peryckel door de noot haer siende gedwongen, gelijck ter andere zijde den hertogh van Lotteringe[11] nae Brussel schrijft, dat hij geen middel en siet om door de hulpe van den keiser ofte van Spaignië sich te connen herstellen. Doch die saeck soo wel als die van de neutraliteit van de Franche Comté draegt noch ende werdt aen den hertogh Carel gepresenteert 't incomen van Lorraine, 't beset van eenige plaetsen, de confirmatie van de nieuwe voet van successe, die in Lorraine was gestelt bij imitatie van de loy Salique[12], ende de volcomen confirmatie van 't huwelijck van monsieur[13].

Den vorst van Beyeren[14] siende twee vijandelijcke legers naebij sich excuseert sich van volck te senden aen den keiser.

1 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
4 Lodewijk XIII.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar, oudste broer van de op 18 juli 1639 overleden hertog Bernhard.
7 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 De hertog van Longueville; vgl. no. 4299. Met deze aanspreektitel duidde Grotius gewoonlijk hertog Bernhard van Saksen-Weimar aan.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Zie no. 4299, p. 607 n. 15.
13 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans. In 1632 was hij in het geheim gehuwd met Margareta van Lotharingen.
14 Maximiliaan I.

De eertshertoginne van Inspruch[1] heeft vier bailliage van Tirol grensende aen Costniz ende de Grisons vercocht aen den coninc van Spaignië[2], die aldaer meent eenige forten te maecken, waerop verwacht werdt het adveu van den keiser.

Den colonel Guller[3] in de Grisons hout noch in het fort van den Rijn voor de protestanten tegen de meeste stemmen. De gedeputeerde van de Grisons[4], die te Milaen sijn ende daer wel getracteert werden, seggen, dat men hem met gewelt behoort te dwingen.

Als de tresves van Savoie is gemaect geweest hebben den cardinael de la Valette[5], den hertogh van Longueville, den prince Thomas[6] ende den marquys de Leganes[7], die aen den prince Thomas de hoogen plaetse gaf, met den andere door beleidt van des paus' nuntius[8] lang gesproocken. Denselve prins Thomas is nu binnen Thurijn met een garnisoen van vierduisent man, meest Spaignaerden. Mevrouw van Savoie [is] in Salusse. Men sent uit Spaignië nae die quartieren tweeduisent man, uit Vrancrijck onder den graef van Alais[9], soo geseit wert, vijfduisent man te voet, vijfhondert te paerd.

Den eertshertogh Leopold[10], soo wij verstaen, gaet nae Bohmen met het opperste gebiet over 's keisers legers ende den tytel van grootmeester van de Duitsche ordre.

Den coninck van Engellant[11] heeft door beulshanden doen verbranden een schrift van interpretatiën[12], dat de Schotten gemaect hadden op de articulen van de paix den coninck seer naedeeligh, ende alle personen op hooge straffe verboden copie daervan bij haer te houden.

Den ambassadeur van Vrancrijck, die in Engellant is[13], heeft met den palsgraef[14] gesproocken sonder denselve den tytel te geven van churfürst ofte Hoocheit, maer van den ambassadeur van Venetië[15], die hetselve wilde naecomen, heeft den palsgraef sulcx niet willen verdraegen.

Wij verstaen het parlement in Schotlant sonder bisschoppen is begonnen tegen 's conincx wille ende de garnisoenen van de uiterste plaetse van Schotlant, principalijck tegen Bartwijck ende Carlisle, vermeerdert.

De Turcksche paix met de Venetianen is seer gemaect tot eer ende voordeel van de Venetianen voor vijfhondertduisent reaelen, dat is stucken van achten, waervan bij 't eilant van Candie hondertduisent werden opgebracht. Boven de oude capitulatiën werdt haer toegestaen de zeerovers overal, oock in de Archipelago

1 Aartshertogin Claudia.
2 Philips IV.
3 Johann-Peter Guler von Weinegg.
4 Voor hun namen zie men no. 4021, p. 174 n. 2.
5 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
7 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
8 Fausto Caffarelli.
9 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
10 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
11 Karel I.
12 Zie no. 4299.
13 Pomponne de Bellièvre.
14 Karel Ludwig van de Palts.
15 Giovanni Giustiniani.

te vervolgen selffs onder de Turcksche forten ende casteelen met verbot onder lijfstraffe aen de gouverneurs van deselve forten ende casteelen van de zeerovers te laeten landen ofte eenigh ander faveur te doen.

Den bailo van Venetië[1] is van de audiëntie, die hij gehadt had bij den Grooten Heer[2], seer treffelijck geleidt geweest bij den cahimachan[3] nae sijn oude logement. 't Meest dat tot de paix heeft geholpen gehadt is geweest het groote armement van die van Venetië ter zee, hebbende alrede achtien galeien gesonden gehadt nae Candie vol van slaven ende soldaten ende t'sestigh andere gereedt maeckende. Waer den Grooten Heer nu sijne wapenen sal wenden is te besien, hoewel eenige meenen, hij seer in de laetste reise is gewent tot plaisir meer als tot de wapenen. Evenwel den coninc van Spaignië hem vresende heeft ontrent Vay meer als veertich galeien, ende hier is een gerucht, 'twelck ick niet en wil verseeckeren, dat sestichduisent Tarters souden ingevallen sijn in Bosnië om den keiser te beschaedichen, 'twelck niet apparent is te geschieden sonder des Grooten Heers stilswijgende conniventie, alsoo de Tartaren seer van hem dependeren.

De oproeren alhier houden niet heel op te Falaise, Pontoison ende op andere plaetsen. De winter, wanneer de soldaten weder in garnisoen comen, sal die heete humeuren vercoelen. Evenwel dient hetselve ergens toe, want dieghene, die de macht in handen hebben, gaen in de nieuwe impositiën ende exactiën met meerder ommesicht.

De roveren van Africa hebben 't eilant van Sardaigne berooft. Den prins van Condé belegert Torcaval. Fuentes[4] is bij St Venant wel geretrencheert om de heer de la Millerai[5] te beletten, dye bij Avin is.

Daer is weder gelt gesonden nae Brisac tot vijftichduisent croonen.

De provincie van Normandië uit vrese van de oproeren ontlast sijnde van de nieuwe impositiën streckt tot exempel aen andere provinciën, verschrickt de partisanen ende mindert 's conincx incomen.

Den 17 sept. 1639.

Adres (boven aan de brief): Aan Mijnheer Mijnheer van Reigersberch raedt in den Hoogen Raide.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot den 17 sept. 1639 vyt Paris.

4301. 1639 september 19. Aan M. Casaubonus[6].

Vir reverende,

Animarum te curam gerere nec Cantuariensium[7] tantum et Anglicarum, sed

1 Alvise Contarini.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Massa Pasja.
4 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674; copie Londen, Brit. Mus., Hs. Burney 369 f. 52. Gedrukt *Epist.*, p. 564.
7 De uitgave der *Epist.* geeft 'Cantabrigiensium'.

et externarum satis ostendunt tot missa ad me munera, talia omnia, ex quibus et ego possim fieri melior et alii, qui per me tui beneficii participes fient[1].

Theophylactus[2], Graecorum ante se compendium, velut vox est Graecae ecclesiae, Pauli sensa bona fide custodita nobis exhibens.

Acta regem vestrum optimum[3] Scotosque inter non quidem efficient, ut ego motus illos feroces, imo feros, quos damnavi semper, magis damnem, sed ut quod mihi semper visum fuit, aliis etiam firme persuadeam. Multum autem refert existimationis regiae haec acta verti in Gallicum sermonem nec quiescam, donec aliquem ei labori idoneum invenero et ad id animavero.

Richardi Hookeri[4] scripta ante annos multos vidi, et quanquam in sermone mihi non percognito facile cognovi exactissimi operis utilitatem; quae tanta est, ut hunc quoque librum verti, sed in latinum sermonem, pervelim. Quaeram siquis hic est[5] qui id efficere cupiat. Caeterum et tibi id ipsum cordi esse velim.

Anglicana versio libri nostri pro Veritate religionis christianae[6] valde mihi placet et illud[7] τηλαυγὲς πρόσωπον. Ego eundem librum latine rursus[8] nunc editurio additis pro mantissa testimoniis, ad quae liber respicit. Paro et de jure belli ac pacis editionem novam[9] cum novorum testimoniorum, quae[10] fine libri annotationum vice subnectam ingenti accessione.

Heinsiana ad novum testamentum[11] ubi accepero, - expecto autem in horas - cogitabo, an aliquod nobis quod dicamus reliquum fecerit.

Quod Johannis Reigersbergii[12], hospitis quondam tui, memor esse pergis, in eo rem mihi pergratam ac tua summa bonitate dignam facis. Est is nunc in patria sua, quoquo iturus est circumlaturus semper secum mentem plenam sensu beneficiorum tuorum.

1 De uitgave der *Epist.* geeft ‘fiunt’.
2 Theophylaktos, metropoliet van Bulgarije (± 1050-1107), Byzantijns geschiedschrijver; zie dl. VIII, p. 195 nn. 2 en 3.
3 Karel I van Engeland.
4 Over Richard Hooker en zijn boek zie men no. 4288, p. 588 n. 7.
5 De uitgave der *Epist.* geeft ‘sit’.
6 Vgl. no. 4259, p. 531 en n. 5 aldaar.
7 Het woord ‘illud’ ontbreekt in de copie te Londen.
8 In 1639 verscheen het boek te Oxford en te Leiden: *Hugo Grotius. De veritate religionis Christianæ. Editio Quinta, prioribus auctior, & emendatior.* Oxoniæ, Excudebat L.L. Jmpensis G. Webb. 1639; *Hugo Grotius. De veritate religionis Christianæ. Editio Quinta, prioribus auctior & emendatior. Quibus accessit. Ejusdem Tractatus de unitate & Pace concordiæ Ecclesiæ*. Lugduni Batavorum, Ex officinâ Ioannis Maire, An. Dom. 1639; zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 948 en 949.
9 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturae & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
10 De copie te Rotterdam en die te Londen geven ‘quos’ in plaats van ‘quae’.
11 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, S.S. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
12 Over Johan van Reigersberch zie men dl. VIII, p. 194 no. 3012.

Literae viri supra omnem praedicationem positi patris tui[1] multum hic leguntur. Si quas habes praeter editas aut aliorum ad ipsum argumentosiores, eas si publico dones, multos demerearis, me autem potissimum, ejus, quae in ipso eluxit, pietatis simul atque eruditionis maximum admiratorem. Mitto tibi quas habet ἀνεκδότους ut patris ita tui amantissimus Labbaeus[2]. Si qua repererim alia, etiam eorum te faciam participem semperque aut ostendam aut cupiam certe ostendere, quanti et maximum patrem fecerim et faciam ejus vestigiis tam feliciter insistentem filium.

Tuus toto animo
H. Grotius.

Lutetiae XIX Septembris MDCXXXIX.

Adres: Reverendo viro D. Merrico Casaubono presbytero canonico ecclesiae primatialis Cantuariensis.

4302. 1639 september 19. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Nulla nunc hic se - quam quidem ego sciam - obtulit occasio mittendi Heinsianas exercitationes[4], quaere puto te Parisiis melius et citius nacturum exemplar ex iis, quae Elzevirii[5] illuc destinarunt. Ipse Heinsius nuper mihi dixit se libri sui exemplar cum litteris ad te deferendum curare velle eaque de re cum Elzeviriis acturum. Salmasius[6] jam se palam Heinsii hostem profitetur, ex quo ille in Aristarcho suo[7] jam recensito in expositione loci Johannis de titulo crucis[8], quem ille jam diu ante

1 Isaac Casaubonus (1559-1614), Zwitsers klassiek-filoloog. Zijn brieven waren in 1638 door Gronovius gepubliceerd: *Isaaci Casavboni Epistolæ, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editæ. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagæ Comitis Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Cum Privilegio.
2 Charles Labbé, Frans jurist en filoloog (1582-1657). Hij hielp Is. Casaubonus met het collationeren van de tekst van Flavius Josephus met het hs. van de Bibliotheek des konings.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4288; beantw. d. no. 4314.
4 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX;* voor de titel zie hieronder n. 8.
5 Bonaventura en Abraham Elzevier.
6 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
7 *Danielis Heinsii Aristarchvs Sacer, sive ad Nonni in Iohannem Metaphrasin Exercitationes. Quarum priori parte Interpres examinatur, posteriori Interpretatio ejus cum Sacro Scriptote confertur: in vtraque S. Euangelistæ plurimi illustrantur loci. Accedit Nonni & S. Euangelistæ contextus: tres item Indices: vnus Sylburgij in Nonnum Græcus; duo recentes in Aristarchum; alter Græcus, alter Latinus.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Bonaventuræ & Abrahami Elzevir. Academ. Typograph. MDCXXVII.
8 *Joh.* 19, 19; *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm Ad Novvm Testamentvm Libri XX In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur, Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Quibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX, p. 945-946; zie no. 4272, p. 557 n. 8.

confectum vult, haec verba subdidit: se ea, quae scribit, sycophantis non scribere, quod Salmasius in se dictum credens Heinsium in

praefatione libri de modo usurarum[1] ejusque assentatores acerbe sane perstringit. Ea re intellecta Heinsius huc advolavit omnibusque modis contendit, ut praefatio ista supprimatur, quemadmodum etiamnum publici juris non fit; sed id aegre praestari poterit cum Salmasius sua jam habeat exemplaria eaque jam peregre vulgaverit. Audio Heinsium inaudito hactenus exemplo ab Ordinibus petiisse, ut decreto sanciretur, nequis adversus exercitationes suas scriberet, sed nihil obtinuisse, et jam in eo esse, ut approbationem facultatis theologicae impetrare studeat, sed et illic aquam haerere[2]. Indignantur enim quidam Bezae[3] nomen nunquam fere exprimi et hic illic aliqua inveniunt, quae non usque quaque cum placitis suis conveniant.

Blavium[4] Cramoisio[5] privilegium suum cessurum non puto neque te dignum arbitror, ut permittas homini non male de istoc opere merito ullam querelae occasionem gigni, tum et illam Bignoni[6] sententiam ab aequitate commendare non possum; semper enim privilegia poterunt subverti, si iis exceptionibus locus sit.

Librum a rege Britanniae publicatam aant. lingua Britannica[7] vidi, sed extat hic et aliud scriptum nomine Scotorum latine exaratum[8], quod puto Britannico esse oppositum.

De testamento holographo[9] ejusque hic viribus tecum sentiunt advocati quamplurimi, quorum consilia habemus.

Hodie Berkelii[10] corpus sepultura afficiemus, cras, puto, filia[11] Naaldwikio[12] mittet testamenti exemplar.

Quod de Spiringio[13] nuntiarat Graswinkelius[14], id nunc iterum confirmavit, et audio Meermannum nostrum[15], qui utpote cognatus Spiringii, aliquid apud eum potest, operam dare, ut lites omnino sopiantur, sed in re cruda tempori aliquid dandum.

Princeps[16] cum ventos sibi contrarios experiretur, in haec verba erupisse fertur: O Deus, video te mihi esse iratum[17]; ipse nunc cum copiis etiamnum in Flandria manet forte non diu emansurus.

Consilia de pace aut induciis quomodo processura sint, scire avemus.

1 *De Modo Vsvrarvm Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batav. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX. Vrijwel de gehele praefatio is aan deze ruzie gewijd.
2 Vgl. voor de uitdrukking Cicero *De Off.* III, 33. 117 en id. *Ad Quint. Fratr.* II, 8. 2.
3 Théodore de Bèse -Beza- (1519-1605), Frans Calvinistisch theoloog.
4 De Amsterdamse drukker en uitgever dr. Johan Blaeu; zie no. 4288, p. 587.
5 De Parijse drukker en uitgever Sébastien Cramoisy.
6 Jérôme Bignon, Frans rechtsgeleerde.
7 Zie no. 4259, p. 531 n. 6; zie ook no. 4262, p. 539 n. 3.
8 Dit geschrift heb ik niet onder ogen gehad.
9 Vgl. no. 4288, p. 588 n. 18.
10 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; zie no. 4243.
11 Cornelia de Groot.
12 Adriaen van Naeltwijck.
13 Petter Spiring Silvercrona.
14 De Haagse advocaat Dirck Graswinckel.
15 Dirck Meerman. aant.
16 Frederik Hendrik.
17 Vgl. *Deut.* IV, 21: iratusque est Dominus contra me propter sermones vestros et iuravit ut non transirem Iordanem.

Vale quam suavissime et salve a parentibus[1] multisque hic amicis.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim Hagae, XIX Sept. 1639.
Pro effigie Zenonis[2] gratias habeo, sed perlustrare nondum licuit. De Lucano[3] cogitabimus.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Sept.
En in dorso: 19 Sept. 1639. W. de Groot.

4303. 1639 september 19aant.. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,
Je ne voy pas encor par vos lettres du 13 courrant[5] aucune apparence du parachèvement de mon gage, ce qui me fâche bien et ne sçay ce que ie dois plus espérer.
Nos Suisses sont à Bade[6] où les Grisons de la faction d'Espagne sont aussy, ceux de bon party ayans seulement envoyé par escrit leur plaintes et souhaits à messieurs les protestans qui seuls s'intéressent pour eux. L'ambassadeur de France[7] n'y est pas, ce qui nous fast doubter si le roy[8] voudra assister les bons Grisons qui certes crient miséricorde.
L'armée impériale est de retour auprès de Trotlinghen et attend le secours d'Italie qui à mon advis luy manquera si les trefves d'Italie sont rompues come on les nous fait acroire icy.
Les factionaires d'Espagne ont pris la possession de la Voltoline sans la religion et habitation des protestans qui sont persécutés par eux mesmes et pourtant les affaires de ma femme[9] en pire estat que iamais.
Dieu nous veille consoler par les victoires de nos Suédois, qui seuls sont le vray appuy de tous les affligez.
Je demeure, monsieur,
Vostre serviteur
Marini.

1 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
2 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
3 Zie no. 4288, p. 587 n. 12.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Ontbreekt.
6 De landdag van Baden, gehouden van 25 september tot 5 oktober 1639.
7 Blaise Méliand.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Allessandra Paravicini Capelli.

De Zurig, ce 19 de 7bre 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 oct.
In dorso: 19 Sept. 1639 Marin.

4304. 1639 september 23. Van I. Forthelius[1].

Illustrissime domine legate,

Ea vis est tuorum in nos meritorum, ut, quo longius abs te discedamus, eo gratior animum nostrum subeat eorum recordatio. Nunc vero maxime in suspecta regione constituti recte prepondere discimus, quantum tua valuit Parisiis benevolentia, ad quam confugere nobis tutum semper licitumque fuit. Speramus tamen diem illum, quo post devoratas itineris huius molestias te iterum videbimus incolumem et dulcissimos sermonum tuorum fructus grati percipiemus.

Genuam salvi venimus visa feliciter Gallia Sabaudiaque, cuius fortissima urbs Nisa nuper se dedidit suo cardinali[2] ius haereditarium praetexenti, qui titulus multo gratior incolis est quam vel ambitio vel dominatio Gallorum; ita enim ipsi loquuntur. Adeo factionis sunt Hispanicae. Unde credibile est actum brevi fore cum duce Sabaudiae[3], nisi remedium praesentissimum afferat appropinquatio fratris[4].

Dies tamen aliquot hic commorari animus est, postea Florentiam Romamque proficisci. Quibus ex locis prolixiores, quia tutius fieri potest, ad te litteras mittemus.

Vale, illustrissime legate, et me gratia tua porro dignare.

Excellentiae vestrae aeternum devotus devinctusque
Israël Fortehelius.

Festinantissimo calamo Genuae dabam XXIII Septemb. A.C. MDCXXXIX.

Alrus[5] Excellentiae vestrae cupit commendari.

In dorso met andere, latere, hand: Ex. Domino Hug. Grotio legato.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Oct.

4305. 1639 september 24. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime domine,

Non sine causa, literae Excellentiae vestrae datae 12 Septembris[7] sollicitudinem pro Vinariensi[8] exercitu ostendunt. Creduntur jam Brisaci inter se colloqui testamenti executores[9], Guebrianus[10], Choisiacus[11] pro Gallo, pro

1 Hs. Leiden, UB., BPL. 749. Eigenh. oorspr. Israel Forthelius was de reisgezel van Gabriel Oxenstierna; zie no. 4230.
2 Maurizio van Savoye.
3 Carlo Emanuele II, hertog van Savoye.
4 Tommaso Francesco van Savoye, prins Carignano.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 198. Gedrukt *Epist.*, p. 565. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Ontbreekt.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, was op 18 juli 1639 overleden.
9 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
10 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
11 Jean de Choisy de Camp.

electore[1] Paulius[2] et Peblitzius[3]. Rex[4] in literis suis aperte dicit exercitum hunc vivente duce Vinariensi in suis fuisse stipendiis, sibi militasse; quod et dux negavit semper foederatum se Galliae ferens et negant milites. Pecunias pollicetur universis et singulis. Idem facit qui res caesaris[5] Basileae agit[6] offerens XL menses Romani, ut loquuntur, itineris. Elector se omnia praestiturum dicit exercitui, quae praestitit Vinariensis, si imperium ipsius accipiatur. Dux Longavillanus[7] Colmariae et horum colloquiorum exitum et Halerii[8] Moieno jam capto die 6 Septembris hujus ad se cum copiis adventum exspectat postea tentaturus aliquid. Vident Galli, si Brisaco et hoc exercitu potiantur magnum se pignus habituros ad pacem constituendam suo ex usu. Multa eo tendere videntur.

Rex Gratianopoli est ibique sororem viduam Sabaudicam[9] exspectat, quae tot locis pridem, nunc et arce Nicaeae et Villafranca oppido[10] excussa nullam nisi ex pace salutem sperat, quanquam, ni fallor, hanc quoque incertam aversis adeo[11] popularium animis.

Dux autem Carolus[12] Bruxellas ivit, ut ibi ostendat infelici tam diu bello imponi sibi pacis quaerendae necessitatem. Praeter haec rumor nuptiarum principis Hispani[13] cum Angli filia[14] multis ex Anglia literis auctoritatem nactus illas, quae Brisaci nunc fervent, consultationes difficiliores reddit. Erlachius[15] et Rosa[16] in Gallos proniores putantur, minus caeteri. Discordiae ac suspiciones jam hoc effecere, ut e Palatinatu, ubi res satis bene procedebant, revocatus sit exercitus ille ad propiora Benfeldio; vacuum autem a nostris Palatinatum ac ei vicina ingressus hostis VIII millium aut ampliore cum exercitu Landavium jam receperit, credo et Germeshemium, nam eo iverat. Interim aliae cohortes multaeque machinae Hohentwilum adhuc infestant. Comitatenses Burgundi nondum impetrato quod volebant, Ivoium nunc obsident.

De nostrorum rebus prosperis tum apud Bannerium[17] tum in Brandenburgicis terris est, quod Deo agamus gratias. Qui hic sunt Hassici[18] volunt nos credere

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Friedrich Pawell von Rammingen; vgl. no. 4299.
3 Georg Johann Peblicz.
4 Lodewijk XIII.
5 Ferdinand III.
6 Siegmund Heusner von Wandersleben.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘Nica Villafranca oppido’.
11 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘ab eo’.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 De Spaanse kroonprins D. Baltasar Carlos (1629-1646). Vgl. daarentegen no. 4286 waar Grotius schrijft: ‘Sermones nonnulli de sponsalibus inter principem Angliae et Hispani filiam’.
14 Mary Stuart, de ‘Princess Royal’ (1631-1660). Zij trouwde in 1641 met Willem II, zoon van Frederik Hendrik.
15 Johann Ludwig von Erlach.
16 Rheinhold von Rosen.
17 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
18 O.a. Winand von Polhelm.

abruptam omnem cum imperatore[1] depaciscendi spem. Sed non mirum si credunt tarde, quos saepe tales rumores fefellere.

Ab Anglia nihil adhuc video, quale vellemus, metuoque, ne ejus rex[2] adversus Scotos parum adhuc morigeros utatur illis militibus; sex millia esse dicuntur, qui cum Corunnensi classe nunc ad oram ejus se receperunt duabus bellicis navibus exuti, mersa una, capta altera vi Batavorum, sed quorum victoriam imminuit navis ipsorum quoque suo igne corrupta[3] et pulveris bellici penuria, quae, quanquam ex Caleto aliquid submissum fuit, vetuit instare cedentibus.

De Ragotskio[4] nihil habeo. Sed multis ex locis scribitur sultanus[5] podagram contraxisse gravem ex venere ac vino utroque immodico. Sed non et imperium erit arthriticum[6]. Sexaginta illa Tartarorum millia, de quibus rumor multus fuerat, creduntur opem latura Moldavo dynastae adversus Valachum[7] sultano male obsequentem.

De conatu in Hulstam[8] merito timidam faciebat Excellentiam vestram tempus anni, hostis in omnia intentus magnis cum copiis.

Veneti praeter promissas pecunias tentoria splendida donaque alia mittunt Constantinopolim. Sicilia, Melite, Polonia a Turca sibi metuunt.

Helvetii Badae conventum habent[9] excitati literis primorum exercitus Vinariensis. Mittent eodem et Rhaeti, quorum Gullerus[10] ad sui ac castelli ad Rhenum tutelam auxilia non a[11] Gallis tantum, sed et a Venetis jam Turcico bello liberatis sperat, quam certo nescio.

Caesariani ad Schafhusium usque excursarunt nuper adjutique sunt victu a Badensibus, a Solodurianis lintribus.

Ex magna pecunia, quae ex America advenit Hispanis, pars in Italiam, pars in Germaniam, pars in Belgiam mittitur.

Princeps Casimirus[12] jam in arce est Silvae Vicennensis, habet in ministerio suo Polonos quinque. Amoti sunt autem milites, qui in ipso ejus cubiculo collocati prius fuerant.

1 Ferdinand III.
2 Karel I van Engeland.
3 De copie te Uppsala geeft ‘correpta’.
4 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 De copie te Uppsala geeft een onbegrijpelijk ‘autoriticum’.
7 Het gaat hier om drie delen van het tegenwoordige Roemenië. Georg Rákóczy was vorst van Zevenburgen, Basile Lupa van Moldavië en Mathieu Basarab (1632-1654) van Walachië. De beide laatstgenoemde vorstendommen waren afhankelijk van het Ottomaanse rijk, waaraan zij tribuut betaalden, in geld en militaire contingenten; zij werden door de Krim-Tartaarse bondgenoten van de Turken, hun noord-oostelijke naburen, in de gaten gehouden. Hoewel Moldavië en Walachië theoretisch intern autonoom waren greep Konstantinopel herhaaldelijk in, vooral als het om de persoon van de vorsten ging die men vaak tegen elkaar uitspeelde. In het onderhavige geval was de Moldaviër Basile Lupa door de sultan benoemd (1634), terwijl Basarab door het land was gekozen. Basarab was, vooral later, de organisator van pogingen om anti-ottomaanse allianties in het leven te roepen.
8 De copie te Uppsala geeft ‘Holstium’.
9 De landdag van Baden, gehouden van 25 september tot 5 oktober 1639.
10 Johann Peter Guler von Weinegg.
11 De copie te Uppsala geeft in plaats van ‘non a’ abusievelijk: ‘nova’.
12 Jan II Kazimierz.

Tautavellam in comitatu Ruscinonensis municipium cepit princeps Condaeus[1] sexto mensis hujus die. Norembergae erit caesarianorum principum ordinumque conventus medio Octobri.

Frater Vinariensis ducis[2] dicitur Brisacum venturus, non ad bellum, sed rerum privatarum causa.

Haec addam satis comperta. Hispani milites in totum agrum Montisferrati se diffundunt. Alaisius[3] militem, quem in Provincia habebat, dimittit, et classem ex mari illo Massiliam reduxit Harcurtius[4]. Princeps Condaeus cepit et alterum municipium Colperduam. Millereius[5] excursiones facit in Atrebates. Piccolominaeus[6] autem castellum justae magnitudinis fabricat inter Arlonum et Ivoium[7]. Abbatia Remiremontii in Lotharingia bello utrinque exemta est. Ea autem dicio late patet. Noyerius[8] iterum sensit ἀπόπληξιν.

Rodius[9] ingenio, comitate, et supra aetatem rerum peritia valet talisque habitus in hac aula fuit. Sed ad quas partes tandem se sit applicaturus, multum dubito.

Deus, Excellentiam vestram omnesque ei caros incolumes florentesque praestet.

Excellentiae Vestrae
ad cuncta observantiae officia semper paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Septembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Regina Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Alf. 2 oct. 1639.

4306. 1639 september 24. Aan Willem de Groot[10].

Frater optime,

Cum typographo[11] ita egisti ut oportuit. Cave, ne quid a nobis accedat. Ubi prodierit, fac sciam.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Wilhelm, broer van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 De uitgave der *Epist.* geeft 'Iusium'.
8 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans minister.
9 Johann Rodt; zie dl. IX, register s.v. Rodt.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 886. Antw. op no. 4291; beantw. d. no. 4320.
11 De Leidse drukker Hieronymus de Vogel, die in 1639 Grotius' *Poemata* drukte; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 2.

Heinsiana[12] avide exspecto, praecipue cum ea a proceribus reipublicae tam magni, a literarum proceribus tam parvi fieri videam.

12 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX*; zie no. 4291, p. 596 n. 1.

Scriptum de Zenone[1] est inter sarcinas, quae ad uxorem venere. Tibi autem inscriptus erat is fasciculus. Interceptum a curiosis non spero. Meretur edi ille libellus, ut tunc monui.

Conatus in Hulstam non miror irritos hoc anni tempore et hoste in omnia intento nec latere possunt tanti strepitus molimina.

Patri[2] manum adhuc bonam bonaeque senectutis indicem vidi cum gaudio gratulorque et tibi et ipsi, quod una vivitis. Deus vobis matrique[3] et uxori tuae[4] ac liberis[5] omnia det, quae a piis optari solent.

Videris jam quae ad filiae[6] causam instruendam misi. Puto et de juris illa regula in forma testamenti locum unum spectari, ubi fassum est, satis constare et de ipsa consuetudine per ea, quae misi. Siquid tamen putatis amplius requiri ad probandam consuetudinem, fac norim. Ego tamen cum considero, ubi ista causa agatur, quam et causa ipsa et nos parum simus favorabiles, nihil aliud exspecto quam ut aut contra nos judicetur cum aliquo nostro dedecore, quasi captandi testamenta artem exerceamus, aut certe ut lex trahatur in infinitum.

Filius meus maximus natu[7] in castris est Castilionaei[8] apud Viridunos. Minimus[9] in itinere ad nos brevi, puto, vobis adfuturus. Medium[10], qui apud vos, velim quamprimum poterit parare se, ut Amstelodamum migret ibique discat jus nauticum et mercatorium, jura urbi illi propria alia, et notitias sibi acquirat, quae ad fortunam aliquam ei gradum struant.

Vale cum optimis parentibus, uxore, liberis, cognatis et amicis.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Sept. 1639.

4307. 1639 september 24. Aan I. Jasky[11].

Nobilissime domine,

Si civitas vestra poterit conventu Octobri res suas apud regem[12] bono loco ponere, Suedi vobis gratulabimur[13]. Batavica legatio[14], quantum video, tarde

1 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
2 Jan de Groot.
3 Aeltgen Borre van Overschie.
4 Alida Graswinckel.
5 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
6 Cornelia de Groot. Adriaen van Naeltwijck had een proces tegen haar aangespannen; zie no. 4243, p. 509.
7 Cornelis de Groot.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
9 Diederik de Groot.
10 Pieter de Groot.
11 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 566; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 49. Antw. op no. 4257; beantw. d. no. 4376. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
12 Wladislas IV (VII) van Polen.
13 De zin 'Si ... gratulabimur' ontbreekt in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iasky*.
14 Dit gezantschap heeft geen doorgang gevonden.

procedit, et ut jam in tempore adveniat[1], vereor, ut satis habeat ponderis: occupati enim gravi bello et nunc quidem non admodum ipsis felice Batavi[2] haud multum metuuntur. Tum vero hoc ipso tempore alia habent negotia non minus impedita cum rege Daniae[3] filioque ejus[4]. Intellexeram jam ante, quae in Livonia acta sunt duplici cum gaudio, tum quod eventus ibi pro nobis fuit tum quod rex Poloniae privatam audaciam publico edicto[5] improbans certos nos fecit suae optimae fidei.

Princeps Casimirus[6] ex molestissimo carcere Cisteronensi perductus est in vicinam huic urbi arcem Silvae Vicennensis in spe magna obtinendae libertatis permutatione Ruperti principis[7] allaboraturis in id legatis, Anglico, qui hic est[8], et Polono[9], qui exspectatur. A nobis quidem principi Casimiro nihil nocebitur.

Speculamur omnes, quo se injectura sit vis Turcica pace facta cum Persis Venetisque.

De Tartarorum in Bosniam irruptione fama quaedam est, sed parum certa.

Det Deus christianis principibus mentem bonae pacis patientem irasque suas vertat in Christi hostes. Idem civitati vestrae ac privatim vestrae Nobilitati[10] propitius adsit.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXIV Septembris MDCXXXIX.

Adres: A monsieur monsieur Jasky gentilhomme à Dantzig. Port d'Hambourg.

4308. 1639 september 24. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Rex[12] Gratianopolim ivit exspectaturus ibi sororem viduam Sabaudicam[13], cui obviam profectus est Chavigniacus[14]. Fratrem regium[15] cupidum sororem videndi eo ire non placuit, quo liberiores essent sermones. Indutias aut prorogari necesse

1 Het Staatse gezantschap zou nl. Danzig toch niet meer bereiken vóór het begin van de Poolse landdag op 5 oktober 1639; zie no. 4053, p. 231 n. 1.
2 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iasky* heeft abusievelijk: Batavis. Van de vorm 'felice' een enkel voorbeeld bij Cicero *Orat.* XLVIII 159. Vgl. voor de situatie ook no. 4309 aan Van Reigersberch.
3 Christiaan IV.
4 Frederik III; zie no. 4266, p. 544 n. 15.
5 Vgl. no. 4257.
6 Jan II Kazimierz.
7 Ruprecht van de Palts. Hij bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Christophe Corvinus Gasziewski; zie no. 4044, p. 215 n. 5.
10 In de *Grotii Epist. ad Iasky* is dit vereenvoudigd tot 'Tibi'.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 564; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 649.
12 Lodewijk XIII.
13 Christine de France, hertogin van Savoye.
14 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
15 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.

erit aut erit pro indutiis hiems. Sed sive indutiae erunt sive bellum sive, quod vidua maxime velit et, ut puto, sua ex parte confecit, pax, viduae res malo

erunt in loco omnibus populorum animis infestis Gallico nomini, praeterea ob infirmam pupilli ducis[1] aetatem ac tot obnoxiam periculis eos spectantibus, ad quos lege pertinet haereditas. Quod et ante saepe et nunc in arce Niceae et Villafranca apparuit.

Brissaci nunc inter se colloquunter executores testamenti[2] et pro Gallis Guebrianus[3], Choisiacus[4], Visenvellius[5], pro electore Palatino[6] Paulus[7] et Peblitzius[8] duce Longavillano[9] haerente Colmariae et opperiente rei exitum.

Rex ad exercitum scripsit fuisse ducem Vinariensem[10] in sua militia stipendioque, eo mortuo non minorem, sed majorem sibi exercitus curam fore. Pecunias pollicetur magnas et primoribus et militibus. Elector autem scribit, si ipse in imperium accipiatur, se eodem modo milites curaturum, quo curavit dux Vinariensis, quod ferme perinde est quasi diceret se illis pro pecunia omnem licentiam daturum, quam nemine dante satis ipsi sumunt per se. Sed electoris desideriis multum obstat fama hic crebrescens de nuptiis inter principem Hispaniae[11] et Angliae filiam[12]. Erlachius et Rosa in Gallos proniores putantur, non item ceteri, apparetque non omnia Gallos cupita consequi, inde quod ex iis locis, in quibus Galli agunt, ad superiora et Benfeldio vicina revocatus est Vinariensis exercitus; qua etiam de causa deserto Palatinatu a nostris hostes Landavium recuperarunt, nunc etiam puto Germershemium. Nam eo se contulerant relictis interim ad Hohentwilam cohortibus et machinis. Sunt autem hostes in Palatinatu ad decem millia. Est etiam Basileae qui res agat imperatoris[13] exercitumque sollicitet. Tum vero rumor est etiam defuncti ducis fratrem[14] eo advenire ad constituendas res haereditatis. Ceteri exercitus et Gallici et hostiles manent quibus ante scripsi locis.

Princeps Condaeus[15] Tautavellam in Ruscinonensi comitatu municipium cepit. Halerio[16] autem Moyenum deditum fuit 6 Septembris. Is nunc it aucturus Longavillani copias. Has ubi cum Guebriani et iis, quas ex Italia ipse adduxit, copiis conjunxerit Longavillanus, res arctas facere poterit Vinariensibus et rei suae amplificandae vias ipsis praecidere. Tum vero credibile est Germanorum multos ad Smidsbergium[17], qui apud Longavillanum est, se translaturos ob stipendia et certiora et opimiora.

1 Carlo Emanuele II van Savoye.
2 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
3 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
4 Jean Choisy de Camp.
5 Gelezen moet worden ‘Oisenvillius’. Bedoeld wordt Paul Le Prévost, baron van Oysonville (1607-1679).
6 Karel Ludwig van de Palts.
7 Friedrich Pawell von Rammingen.
8 Georg Johann Peblicz.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
11 De kroonprins D. Baltasar Carlos.
12 Mary Stuart; zie ook no. 4305, p. 617 en n. 14 aldaar.
13 Ferdinand III. Zijn vertegenwoordiger in Bazel was Siegmund Heusner von Wandersleben.
14 Wilhelm, broer van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 Henri de Bourbon, princs van Condé.
16 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
17 Ludwig von Schmidberg, Duits kolonel in Franse dienst.

Dux Carolus[1] Bruxellas profectus est, ut cum bona Hispani[2] non minus quam imperatoris gratia liceat sibi fortunas suas valde accisas melius per pacem aliquam constituere quam hactenus bello et amicorum tenuibus auxiliis potuit.

Burgundi comitatenses nondum quod optant consecuti Ivoium interim obsident.

Princeps Casimirus[3] in arcem Silvae Vincennensis pervenit habetque Polonos in ministerio suo quinque. Sollicite servatur, sed qui collocati, cum primum eo venit, in cubiculo ejus fuerant milites, ad preces ejus sublati sunt.

Nocte, quae inter 17 et 18 hujus mensis fuit, non longe a Caleto acriter pugnatum est inter classem Hispanicam a Corunna venientem et Batavam. Hispanica habebat galeones XXIV, totidem alias naves bellicas, praeterea minores XXII, Batavica naves bellicas XXXI. Ingens ad multum mane conflictus fuit machinarum. Hispanicarum navium bellicarum una capta est, depressa altera, ceterae sub Anglicum littus se recepere. Batavicarum navium una suo igne periit. Pulvis bellicus Batavos in ipsa pugna defecit, suppeditatum a Caleto nonnihil. Ferre dicitur Hispanica classis haec sex millia militum, nautarum et vectorum quatuor, metuuntque multi, ne eorum opera utatur rex Angliae[4] adversus renascentes Scotorum motus.

Quid novi nobis producturi sint conventus, Germaniae quidem Norimbergam translatus, Badensis vero Helvetiorum, tum vero an Galli et expediti Turcico bello Veneti Gullero[5] sint auxiliaturi partes in Rhaetia oppressas resuscitanti exspectamus, maxime vero, quo se versurus sit Turca[6] cum magnis pecuniis et bello et pace partis multo milite egregia classe.

Deus cuncta ad bonum regat orbis christiani idemque, excellentissime et illustrissime domine, res Suedicas tua Sublimitate eas curante prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Septembris 1639.

Literae a Venetis ferunt sultanum Turcicum podagra graviter tentari ex multa venere ac vino.

Omnis pecunia, quae ex Gallia it in Italiam, nulla alii rei quam muniendae Augustae Taurinorum impenditur; quod certum est signum mansuras indutias.

Sabaudica vidua cum Segusionem venisset, ibi et missum quendam a principe Thoma et literas reperit a Leganesio[7]. Hispani militem suum habent per omnem agrum Montiferrati frustra controversiam moventibus Gallis, cum id per indutias liceat.

Constantinopoli post mortem Cyrilli[8] alter successor ejus et discipulus[9] ejusdem nominis in carcerem datus est. Pontificatum autem ejus accepit Parthenius Adrianopoleos episcopus[10].

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Philips IV.
3 Jan II Kazimierz.
4 Karel I.
5 Johann Peter Guler von Weinegg.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans bevelhebber.
8 Cyrillus Lukaris, vermoord op 7 juli 1638.
9 Cyrillus II Kontaris.
10 Parthenios I, de Oudere, metropoliet van Adrianopel.

Scribitur chanus Tartarorum[1] capite plexisse suorum eos, qui Poloniae fines attentaverant. Quo magis credam nihil actum iri in Italia et hoc concurrit, quod Alaisius[2] militem, quem in vicinis locis habebat, dimisit.

Harcurtius[3] vero classem reduxit Massiliam, ut Burdegalensis[4] suam Rupellam.

Princeps Condaeus post Tautavellam cepit alterum municipium nihilo majus Colperduam.

Mileraeus[5] excurrere milites suos jussit in Atrebatum finitimorumque agros, inde reducturus in hiberna. Piccolominius[6] magnum castellum facit Arlonum inter et Ivoium. Abbatia Remiremontii in Lotharingia exemta est bello.

Noyerius[7] apoplectico morbo saepe vexatur, ita ut saepe sit in periculo mortem ejus, si ita eveniat, graviter laturis monachis omnibus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4309. 1639 september 24. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijnheer,

Op de saecke van Aelianus[9] heb ick mijn advys meermael geseit ende verander niet van opinie soolang de saecke niet en veranderen.

Casal werdt bij de tresves nergens van versien, uitgenomen dat in plaetse van seshondert, die daer uit sijn getrocken, andere seshondert daerin sijn gelegt.

Mij sal verlangen te verstaen, hoe de saecken voort sullen gaen in Brasyl. 't Genut van de peper ende de cruynagel van de Oostindische compaignie sijn treffelijck[10].

Van d'oorlogh uit Hollant dunct mij niet, dat dit jaer ons toelaet iet groots te verwachten. Wij moeten sien, wat d'Hessischen sullen doen.

De besending op 't stuck van Bremen[11] geloof ick sal soo weinigh opereren als in Denemarck ende Polen.

De Staten-Generael hadden d'heer Boom[12] geene commissie behooren te geven sonder te verstaen, off sulcx die van Hollant ende Amsterdam aengenaem was. Die van Dantzig sullen al doen, dat sij connen, op den rijcxdagh in ..... om haere saecke te accommoderen. Van de resolutie hebben sij niet ende connen

1 Bahadir Girey ibn Selâmet (Behadir-Ghiraï).
2 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans minister.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 11i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
10 Wellicht houdt deze opmerking verband met de prijsbepaling door de Heren XVII; zie de *Tijdingen uyt verscheyden Quartieren* dd. 17 september 1639 no. 38.
11 Deze bezending was toevertrouwd aan Willem Boreel, pensionaris van Amsterdam.
12 Dr. Cornelis Boom; zie no. 4295, p. 600 n. 1.

die oock niet wel nemen sonder eerst gestut te sijn door een ofte meer stercke alliantie.

De saecken van het Wimarsche leger staen in dese termen. De executeurs van het testament[1] tot Brisac sijnde vergadert werden gecaresseert van een gedeputeerde van den keiser[2], die te Basel is ende veertigh maenden Roemzug, soo de duitsche spreecken, aen 't leger presenteert van d'heer Guébrian[3], Choisi[4], Oisenville[5], die brieven van den coning van Vrancrijck[6] hebben seggende, dat het leger geduirende des hertogs[7] leven in sijnen dienst ende soldie is geweest ende dat sijne maiesteit het selve leger beter als voor dese wil tracteren belovende veel aen 't generael ende particulier; ter selver plaets sijn d'heer Pauli[8] ende Peblitz[9] voor den churfürst palsgraef[10] spreeckende niet heel claer, maer belovende dat den selve churfurst het leger, so sijn bevel werdt aengenomen, soo wel sal tracteren als den overleden hertogh heeft gedaen.

Den hertogh van Longueville[11] ondertusschen blijft te Colmar wachtende op de uitcomste van die conferentie ende op het secours van monsieur Du Hallier[12] dewelcke den sesten deser het casteel Moyen becomen hebbende nae hem toegaet. Daerentusschen de oneenicheden 'tsij onder de executeurs ende andere principale oversten, 'tsij met de Fransoisen, doen quaed ende sijn oorsaeck, dat het Wymarsche leger uit den Nederpals ende plaetsen onder Spier is getrocken oppewaert nae Benfeld ende daerontrent sonder apparentie van dit jaer iet uit te rechten, waerdoor de keiserschen sterck bij de tienduisent den Nederpals ende aenleggende plaetsen ledigh hebbende gevonden, Landauw weder hebben ingenomen, oock, soo ick meen, Germensheim, alsoo sij daer nae toe waeren gegaen ende geene resistentie en vinden laetende deselve keyserschen ondertusschen Hohentwiel geblocqueert.

Den coninc, ten deele op dat stuck van Brisac ende 't Wimarsche leger lettende, ten deele mevrouw van Savoye[13] verwachtende aen dewelcke den graef van Chavigny[14] is tegemoet gesonden, is te Grenoble. De hoochgemelte vrouw van Savoie is in groote swaericheden nae 't verlies van soo veele plaetsen voor de tresves ende nu noch nae de tresves van 't casteel van Nizza ende de stad Villafranca, oversulcx seer genegen tot vrede door raed van alle de Savoyards ende Piedmontois, hoewel dat selfs in de vrede ofte neutraliteit peryckel is voor haer, omdat deselve te laet comt ende de affectiën tot Vrancrijck bij alle 't volck sijn verloren.

1 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
2 Ferdinand III.
3 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
4 Jean de Choisy de Camp.
5 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.
6 Lodewijk XIII.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
8 Friedrich Pawel von Rammingen.
9 Georg Johann Peblicz.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
13 Christine de France, hertogin van Savoye.
14 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

Den hertogh van Lotteringen[1] is te Bruissel om sijne swaericheden te vertoonen ende te ondertasten, off hij met het keisersche ende spaensche consent sich sal mogen inlaeten in een tractaet met Vrancrijck om door de vrede te salveren 'tgunt hij in het oorlogh met soo sobere ende ongeluckige assistentie niet en heeft connen doen.

Die van het graefschap van Bourgogne de neutraliteit, die sij met recommendatie van de Switsers versoecken, noch niet becomen hebbende belegeren Ivoy.

De legers van de marescal de Chastillon[2] ende Piccolomini[3], van den marescal de Milleray[4] ende De Fuentes[5] sijn op de plaetsen als voor desen sonder iet uit te rechten. Den prins van Condé[6] heeft in het graefschap van Roussillon een bourg ingenomen genaemt Tautavelle. Den graef van Harcourt[7] commanderende over 's conincs vloten in de Middellandsche zee heeft een Spaensch schip becomen, 'twelck hier in de gazetten[8] breed werdt uitgemeten.

De heren van Venetiën boven het beloofde gelt senden schoone pavilloenen nae Constantinople ende sijn wel blijde over haer vrede.

Den Grooten Heer[9] heeft het flerecyn seer swaer, 'twelck hij dagelijcx voedt door excessen in wijn tegen den Alcoran ende in vrouwen tegen sijne gesondtheit.

De sestichduisent Tarters, waervan ick voor desen heb geschreven[10], werden geseit te hulp te comen aen den voivode van Moldavië[11] tegen die van Walachië[12], die qualijck staet in 't hoff van Constantinopolen.

't Huwelijck tusschen den prins van Spaignië[13] ende de dochter van Engellant[14] werdt hier voor seecker gehouden ende getuicht door veele advysen uit Engellant.

Prins Casimir[15] is in 't Bois de Vincenne gedient bij vijf Polacken. De soldaten, die eerst last hadden hem in sijne camer te bewaeren, sijn wechgenomen.

De advysen van 't gevecht tusschen de Spaensche vloot comende van de Courogne ende de Hollandsche sal daer[16] buiten alle twijffel in 't breede sijn geadviseert. De Hollanders hebben buscruit gebreck gehadt ende 'tgunt haer geduirende het gevecht uit Calis is toegesonden heeft niet genoech connen helpen.

Wij hooren de Schotten alledaeg meer ende meer usurperen tegen haers conings[17] autoriteit, waeruit gevreest werdt, dat den coninck van Groot Bretaigne

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
8 *Gazette de France*, dd. 23 september 1639, no. 132.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Zie no. 4300.
11 Vasilie Lupu.
12 Mateiŭ Basarab.
13 D. Baltasar Carlos.
14 Mary Stuart.
15 Jan II Kazimierz.
16 Grotius heeft erboven geschreven ‘in Hollant’.
17 Karel I van Engeland.

de occasie soude mogen waernemen van de Spaensche vloote, die haer nu geretireert heeft onder sijne custe, niet alleen te salveren, maer oock de soldaten, die tot sesduisent daerop sijn, voor eene tijdt tot sijnen dienst te gebruicken, waerom wel te wenschen waer, dat die Schotsche questie met conservatie van des conincx autoriteit waren geaccommodeert.

Te Noremberg werdt een vergadering gehouden van de Duitsche fürsten ende steden des keisers partie houdende, te Baden een van de dertien Switsersche cantons, alwaer de Grisons oock de haeren sullen senden.

Den colonel Guller[1] het fort van den Rijn tegen de Spaensche gesinde Grisons inhoudende wacht op hulpe soo van Vrancrijck als van de Venetianen, die nu van de vrese van het Turcksche oorlogh sijn verlost ende daerover veel aen haer gelt, maer oock wat aen de intercessie van Vrancrijck sijn geobligeert. Van de Switsers staen veel aen de keisers zijde ende is onlancx het keisersche volck lopende tot ontrent Schafhuisen seer gefavoriseert geweest door die van Baden ende Soldurn.

Die hier de saecken van Hessen verrichten[2] willen ons doen geloven, dat alle Hessische handeling met den keiser is gebroocken. De seeckerheit daervan waere goedt.

Van 't gelt, dat uit Westindië in Spaignië is gecomen, werdt een deel gesonden nae Nederlant, een deel in Italië, een deel in Duitschlant.

Te Brisac werdt gelooft, dat den broeder van den hertogh van Wimar[3], loffelijcker gedachte, daer sal comen om de saecke van de erffenisse sonder sich met het oorlogh te moeien, alsoo hij de goederen, die in Saxen haer huis toe comen, niet en wil avontuire. Maer sal misschien voorslagen doen tot eenigh bestant.

Den 24 sept. 1639.

In margine schreef Grotius:

Wij hebben veele teickenen, dat in Italië de trefves gaet tot continuatie[4]. Want al het gelt van Vrancrijck, dat nae Italië gaet, werdt nergens anders toe gebruict dan om het casteel van Thurijn te stercken.

Den graef van Alais[5] heeft sijn volck, dat hij op de frontieren had van Italië, gelicentieert ende den graef van Harcourt de vloot, die hij hadde bij Nizza gebracht te Marsaille. De vloot van den bisschop van Bourdeaux[6] ontlaet haer te Rochelle om te rusten.

Nae Tautavelle heeft den prins van Condé noch een bourg ingenomen genaemt Colperda.

Den Marescal de la Millerai doet sijn volck wat diep loopen in Artois ende andere plaetsen om daer nae deselve in de garnisoenen te brengen. Piccolomini maect een groot fort tusschen Arlon ende Ivoy.

De abdie van Remiremont in Lorraine met eenige aenleggende plaetsen heeft de neutraliteit becomen. D'heer Noyer[7] is wederom vervallen in apoplexie.

1 Johann Peter Guler von Weinegg.
2 O.a. Winand von Polhelm.
3 Wilhelm, broer van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Hierna volgt gedeeltelijk doorgestreept: ‘Daervan sijn veele teickenen’.
5 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
6 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
7 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans minister.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer Mijnheer den raedsheer Van Reigersberg.
In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 24 sept. 1639.

4310. 1639 september 25. Van G.J. Vossius[1].

Ger. Joan. Vossius Hugoni Grotio S.P.

Illustris et amplissime domine,

Cum propter urbis nundinas lyceo nostro hebdomadis unius feriae forent, committere non potui, quin tam bonam occasionem amplecterer excurrendi Hagam, partim ut inviserem amplissimum et amicissimum Georgium Ratallerum Dubletium[2] excessu optimae et sanctissimae uxoris suae Schoterbossiae[3] moestum, partim etiam ut coram salutarem heroinam conjugem tuam, quam laetus salvam ac sospitem comperi, laetiorque audivi laeta omnia, referentem de te et tuis.

Dum hic sum, redditae mihi a te literae ad Isaacum meum[4]. Ex iis video non accepisse te fasciculum illum, quem per bibliopolam Parisiensem miseramus. In eo inter caetera erant literae meae de valetudine adversa, qua usus sum climacterico hoc anno[5]. Video et alias quasdam non traditas tibi, uti neque illas Manassis Ben-Israel[6]. Sed de his jamdudum sum id arbitratus ob quaedam, quae ex filiis[7] cognoveram. Exemplar igitur Amstelodamo mecum attuli, ut hinc mitterem. Unarum, quas ipse scripseram, exemplar retinui manu filii exscriptum. Mittam, ubi rediero domum modo tanti id sit.

Tandem prodiere Exercitationes Heinsianae in Novum Testamentum[8]. Credo, eas jam acceperis, priusquam hae tibi literae reddantur. Obiter pluscula lustravi ac quanto penitius inspicio tanto vehementius ardeo desiderio eorum, quae ante tot annos elaborasti in eosdem sacri instrumenti libros[9]. Utinam vero et clarissimo Salmasio[10] pertexere detur ejusdem argumenti labores, quos promisit. In iis refellere illi animus est innumera ab Heinsio dicta: imo omnia, quae de suo depromsit penu. Facile credo hanc contentionem non parum detracturam nomini Heinsiano, sed partim eo me solor, quod nemo ignoret ipsum sibi hoc malum intrivisse, dum perpetuus est in traducendis omnibus, quorum praeclarum

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., S 8 III E1 171. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 376; *Vossii Op. IV. ep.*, p. 263; *Epist. Eccl.*, p. 800. Beantw. d. no. 4332.
2 Mr. George Rataller Doubleth (1600-1655), rentmeester van de Espargne.
3 Maria van Schoterbosch, gestorven op 20 mei 1639.
4 Isaac Vossius (1618-1689); zie no. 4255.
5 No. 4147.
6 Menasseh ben Israel (1604-1657). Portugees-joods geleerde te Amsterdam. Wellicht is met 'illas Manassis' brief no. 3900 van 25 december 1638 (dl. IX, p. 774) bedoeld.
7 Waarschijnlijk Isaac en Gerard, met wie Grotius briefwisseling onderhield.
8 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt*. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
9 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Bleav. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
10 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.

est in republica literaria nomen, partim ac imprimis isto, quod contentionis hujus bonum sperare liceat eventum. Sine dubio enim multa etiam doctissimos quosque docebit Salmasius et fortasse etiam Heinsius hinc discet modestius de se sentire caeterisque suis laudibus hanc addet, ut ne tam credulus sit palpatoribus, qui eum phoenicis, dictatoris, Atlantis studiorum elogiis onerant verius quam honorant. Sane et Heinsius et qui eum hodie doctum aiunt - quid faciamus tam fatius? - toti jam in fermento jacent, solum lecta praefatione Salmasii, quam praemisit libro de modo Usurarum[1]. Quamquam ego Salmasio auctor fuero deinceps non tam acerbe hominem literis clarum tractandi, modo ipse etiam remittere velit de illo male dicendi studio. Indignum mihi plane videtur sic inter se comitti homines doctissimos. Sed iniquum etiam majores melioresque eo, quem me saepius nihil attinet nominare, sic vilipendi, quasi in doctorum grege nonnisi extremum locum cum scabiosis grammaticis mereantur.

Sed de isto nimis multa. Audio ἀνθολογίαν tuam[2] Lutetiae excusum iri. Gaudeo ob typos meliores, etsi meam meorumve operam Amstelodami in mendis typographicis emendandis probare tibi maluissem. Verum quid de illo speremus, qui postquam sexennium vel circiter - tam diu est, ut exacte tempus dicere non possim - retinuit tot edita et inedita Meursii[3], nunc negat, se posse illa excudere et paratum dicit remittere universa. Estque haec eo gravior injuria, quod non Meursius illum ambierit, sed Meursio, de alio cogitante et hoc ad eam rem paratissimo ille postularit, ut commendatione mea alteri praeferretur.

Scripsi ex aedibus amplissimi Dubletii, qui, ut te colit et aestimat, ita officiosissimam adscribi salutem petiit. MDCXXXIX. VII Kal. Octobris.

Tuus tuo merito
Ger. Jo. Vossius.

Adres: Perillustri viro Hugoni Grotio, Serenissimae Reginae et regni Suecici legato ordinario ad regem Christianissimum. Lutetiam Parisiorium.

In dorso schreef Grotius: 23 Sept. 1639. Ger. Vossius frater.

En boven aan de brief: Rec. 25 Oct.

Boven aan de brief in margine staat nog: De Salmasio et Heinsio etc.

4311. 1639 september 26. Van Willem de Groot[4].

Frater optime,

Gratissima mihi fuerunt, quae ad litem filiae[5] pertinentia perscripsisti[6]; ego plane tecum sentio jus a nostris stare partibus neque tamen res sine disputatione

1 *De Modo Vsvrarvm Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXIX.
2 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch*. Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
3 Johannes Meursius (1579-1639), decent te Sorø.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4298; beantw. d. no. 4325.
5 Cornelia de Groot; het betreft de moeilijkheden met Adriaen van Naeltwijck over de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs.
6 Zie no. 4298, aanhef.

poterit obtineri. Illud a quibusdam ambigi video, an interdicto possessorio hic locus esse possit, ubi filia tua non invenitur haeres instituta, sed e manibus haeredum ab intestato petere videtur jussa, quae dispositione continentur. Silvius tamen noster[1], ex d'Expilly[2], etiam immissionem ex 1. fm. c. de edict. div. Adr.[3] aut certe: quorum bonorum[4], postulari posse contendit. Tum et illud moveri audio ex artic. 293 consuetudinis Parisiensis[5], eum nimirum, qui infra 25 annum aetatis sit, non posse Parisiis disponere de rebus immobilibus, sed tantum de acquaestibus et mobilibus, au(t) iis deficientibus non nisi de quinta parte bono(rum) haereditariorum; quod adversarii trahere videntur ad bona ubicunque sita, si persona per aetatem juxta consuetudinem Parisiensem sit inhabilis ad testandum de certo bonorum genere. Tu quid de hac re sentias, quaeso, indica. In quaestione honesti, video aliqua occurrere, quae contra filiam facere videantur, sed, ut vere fatear, cum de testamento facta esset mentio, non fuit amplius res integra, praesertim postquam adversarius ut ageretur agere incepit. Accedit, quod quaestio nostra jam omnibus in ore est, illo testamentum et nullum et non bonis artibus fabricatum sugillante, quod ne credatur, imo ut per judicium aliter censet, famae interest. Praeterita septimana filiae nomine declaratum est velle ipsam actionem coram Se(na)tu Hollandico instituere neque id evitari poterat, n(isi) forte in possessorio eam ad summum senatum maluissemus devolvi, quod senatori Reigersbergio[6] minus probabatur ob rationes, quae et me ipsi assentiri coegerunt. Adversarium hic ullo valere favore ne cogites velim; sufficit, quod pacis hic simus conditionis, certe non inferioris; unde sola aequi et juris valitura est ratio, quae sane pro ultimis voluntatibus facit.

Ad publica ut veniam, princeps[7] in hiberna milites deduci jussit, ipae etiamnum in Zelandia haeret intentus iis consiliis, quae Hispanicae classis destinata perturbent. Submittuntur architalasso[8] praeter 30, quas habet, naves e Mosa novem, e Zelandia quatuordecim, Amstelodamo et e septentrionali Hollandia plus quam viginti, quibus se aggregabunt eae naves, quae halecum piscatoribus, quos jam cum captura diviti rediisse narrant, praesidio fuerunt, ut ita nostrae numerum Hispanis cum navibus aequent. Missa et ducenta millia pondo pulveris tormentarii in usum nostrae classis. Audio eos, qui conventui interfuere, juramento novo promisisse silentium, unde major spes decreti masculi. Certe cum alias vix armari et instrui possint naves, jam homines plus quam satis est rerum nauticarum periti se

1 De remonstrant Cornelis van den Bosch -Sylvius- († 1650) was in 1619 ontheven van zijn post als hoogleraar in de rechten aan de Leidse universiteit en was sindsdien als advocaat werkzaam.
2 *Digest.* XLVII 19: Expilatae hereditatis.
3 *Codex Iustinianus* VI 33: De edicto divi Hadriani tollendo et quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur.
4 *Codex Iustinianus* VIII 2: Quorum bonorum; *Digest.* XLIII 2: Quorum bonorum.
5 *Institutes Coustumières* art. 293: Toutesfois institution par paction ou recognoissance d'héritier simple ou mutuello, & donation particulière par contrat de mariage vaut par la loy Saligne des François, & ne se peut revoquer (*Les Institutes Coustumières de Loisel. Nouvelle édition avec les variantes des éditions antérieures, une table de concordance et des tables analytiques par Michel Reulos*, Paris 1935, p. 51).
6 Nicolaes van Reigersberch.
7 Frederik Hendrik.
8 Maerten Harpertsz. Tromp.

offerunt et omnia reliqua in promtu sunt, ut nunquam majori experimento constiterit, quanta sit vis irritatae necessitatis.

Deus, qui terrestria consilia secundare noluit, maritima[1] certe bene vertat et nos aliquando ad tranquillam pacem perducat, cujus quae spes sit in orbe christiano ex te intelligere aveo.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVI Septembris 1639.

Lamairius[2] ait se tricenta circiter habere Lucani exemplaria, quibus libenter notarum tuarum[3] auctuarium subjunget.

Salutant te parentes[4].

Adres: Monsieur Monsieur Grotius, Conseillier d'Estat et Ambassadeur de Suède à Paris.

port.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Oct.

En in dorso: 26 Sept. 1639 W. de Groot (verbeterd uit 'H. de Groot').

4312. 1639 [september] 30. Van C. Barlaeus[5].

Vir maxime,

Misi nuper Mediceam hospitem[6], quam te accepisse et legisse gaudeo[7]. Sed nimius es in exaggerandis authoris laudibus, quibus tanto est ille inferior, quanto

1 In de tekst staat 'maritimis'.
2 De Leidse drukker Jean le Maire.
3 *M. Annæi Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Caesaris et Pompeii Libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodit. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati.* Lvgdvni Batavorvm, Apud Ioannem Maire, Anno 1626. Volgens de Leidse hoogleraar Frans van Oudendorp (1696-1761) is er in 1639 een Lucanus-uitgave verschenen: 'Antiquorum denique Commentatorum, quorum notas sub ipso textu exhibui, agmen claudit illud Bataviae nostrae decus, & lumen Hugo Grotius, maximus Lucani ob liberum ipsius ingenium, & tyrannorum odium admirator. Ejus editio prae reliquis adcuratissima, & emendatissima, quam tamen inmodicis laudibus extollit Illustris Rutgersius Lib. I. Var. L.L. c 12 & L. III c. 7. prodiit Lugduni in Batavis A. MDCXIV, paucis notis instructa, quas auxit exsul Lutetiae degens A. MDCXXV. & Lugdunensi Editioni cum novo titulo A. MDCXXVI & MDCXXVII. adjecerunt Bibliopolae, & tertio A. MDCXXXIX'. (*M. Annaei Lucani Pharsalia ... curante Francisco Oudendorpio.* Lugduni Batavorum 1728, *Benevolo lectori*). Ter Meulen-Diermanse maakt geen melding van de uitgave van 1639.
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Gedrukt *Barlaei Epist.*, p. 778. De datering aldaar op 30 oktober kan niet juist zijn: de brief is een antwoord op no. 4265 van 27 augustus en wordt beantwoord op 22 oktober (no. 4344). Deze laatste datum is nl. in ieder geval juist blijkens no. 4351 van dezelfde datum aan J. de Wicquefort.
6 *Medicea Hospes, sive Descriptio Publicæ Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsque Amstelodamensis. Auctore Caspare Barlaeo.* Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII.
7 Zie no. 4265.

tu omnium artium apicem transcendis. Interim laudati abs te, mi pater, dicebat ille apud comicum[1], maximum puto. Adscriberem illud Horatii, Principibus placuisse etc.[2], nisi nimio usu eviluisset iam dudum gravissimi poetae sententia.

Mitto iam Excellentiae tuae Brisacum captam[3]. Quid alii de me sentiant, scio et nescio; at illud experior et sentio ipse, ut ut maxime velim Musas meas ἐχεμυθεῖν, loquacissimum tamen me esse nec, quoties illustre aliquod argumentum offertur, motus meos impetusque compescere posse. Velim nolim, relabor ad veterem insaniam, praesertim hortantibus amicis, quibus non obsequi religio mihi est. Superiore anno sine gloria militavimus non uno loco nec Gallo bene cessere conatus sui. Solum Saxoniae dux Bernardus[4] belli famam victor asseruit capta urbe situ, opere, praesidiis munitissima. Ego, cui nimia in poesin proclivitas vitio verti solet, tam insignis victoriae testis et praeco esse volui, memor istius. Non decere principes sine vate trophaea suspendere. Non leget haec ipse dux nec sivere fata publicae laudis sensu frui praeclare meritum de republica christiana principem. Tibi, vir illustris, Scazontes hosce transmittere minus horreo, cum propria haec tua laus sit in amicorum vitiis non cernere acutum, sed aspera plana, distorta recta interpretari et, quae forte claudicant, recto talo locare.

Nobilissimus Vicofortius[5], quo amicius pectus non habet Amstela, etiam clarissimus Vossius[6] Idololatriae gentilium[7] scriptor gravissimus valent et te in Batavis circumfusum amicis videre malunt quam eminus et te longinquo alienis in terris tibi gratulari.

Amstelod. 30 Octob. 1639.

4313. 1639 oktober 1. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime domine,

Dolendum est non successisse principi Arausionensi[9] consilia in Hulstum, quae via fuerat ad capiendam Antverpiam. Θεοῦ δὲ γραμμὰς οὐχ ὑπερπηδᾷ βροτός[10].

Hassici meliora nos quam antea jubent sperare. Audio autem in pactis caesarianis aliqua circa religionem non ex ipsorum voto fuisse posita. Prudenter vero faciunt, quod cum Gallia conventis ultimam manum nolunt[11] imponere, nisi et

1 Naevius, *Hect. prof.* 17: Laetus sum laudari me abs te, pater, a laudato viro.
2 Horatius, *Epist.* I, 17, 35: principibus placuisse viris non ultima laus est.
3 Voor dit gedicht zie men *Casparis Barlaei Antverpiani Poemata. Editio V, Altera plus parte auctior. Pars I. Heroicorvm*, Amstelodami, Apud Ioannem Blaev, MDCXLV, p. 107.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
5 De Amsterdamse koopman en bankier Joachim de Wicquefort.
6 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
7 *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idolatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 199. Gedrukt *Epist.*, p. 567. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
9 Frederik Hendrik.
10 Vgl. Sophocles *Incerta* frgm. 961 (ed. Pearson III 1917, p. 121): Θεοῦ δὲ πληγὴν οὐχ ὑπερπηδᾷ βροτός.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘volunt’.

Suedicae societatis certi sint. Ejus autem quid sit futurum, ab Hamburgo, quo et Wolfium[1] et Vulteium[2] profectos audio, exspectabimus.

Quid pactione Wismariensi[3] de induciis ultra tres hebdomadas seorsim non faciendis convenerit, memini et quomodo se de induciis Sabaudicis Galli purgent ex quotidianis hic sermonibus satis percipio. Sed an satisfactura sint haec Suediam regentibus[4], dubito; quos tamen laudo, quod fidem liberaliter implere malunt, quam occasiones tales ad discessionem accipere.

Cum Lotharingiae duce[5] actum quidem, sed nihil peractum est; noluit enim se illigare inconsultis aut invitis imperatore[6] et Hispano[7].

De comitatu Burgundico extra bellum ponendo pendet adhuc negotium multum id commendantibus Helvetiis, quorum nunc Badae conventus[8], etiam de hoc acturus est. Pontifex[9] pater, sed suorum est, et eorum inter se ferruminationi diligenter studet.

Bannerium[10] a Galassio[11] ad pacem invitatum gloriosum est nobis. At quod rectores nostri etiam cum imperatore conciliatis prospicere cupiunt, id e re Germaniae esse non nego. Caeterum, si caesarianos novi, mansuri belli id praesagium est. Res Bannerii sane tales sunt, ut nos belli[12] taedere non debeat, maxime si tam ex Bohemia quam ex Pomerania nostrorum vires in Silesiam concurrant.

Concordiam civitatis Bremensis cum archiepiscopo[13] opto. Verumtamen, quantum ego de eo intellexi, pertricosum mihi videtur negotium. Neque minus illud Hamburgense ad veteres controversias accedentibus tot novis odii causis.

Batavica in Daniam legatio[14] parum ibi, quantum video, gratiosa est. Itaque non miror, si Polonicae[15] supersedetur, praesertim cum videatur Dantiscana civitas prona ad transactionem, quam minori cum dispendio dissimulare quam probare Batavi poterunt[16].

Inter Anglos et Scotos utinam omnia bene se habeant. Si quicquid volent Scoti, perpeti rex[17] decrevit, mansura haud dubie pax est. Nuptiarum autem

1 Hermann Wolff, Zweedse hofraad en gezant bij de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Johann Vultejus (1605-1684), raad van de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
3 Betreffende het verdrag van Wismar zie men het register van dl. IX s.v. Wismar, verdrag van.
4 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Ferdinand III.
7 Philips IV.
8 De landdag van Baden, gehouden van 25 september tot 5 oktober 1639.
9 Urbanus VIII.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
12 In de copie te Uppsala ontbreken de woorden ‘id praesagium est. Res Bannerii sane tales sunt, ut nos belli’.
13 Frederik III (1609-1670), zoon van Christiaan IV van Denemarken. In 1648 werd hij koning van Denemarken.
14 De bezending van Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
15 De copie te Uppsala heeft ‘Polonica’. Bedoelde bezending, waarmee men eerst Andries Bicker en later Dr. Cornelis Boom wilde belasten, vond geen doorgang.
16 De copie te Uppsala heeft ‘poterant’.
17 Karel I van Engeland.

Hispanicarum[1] fama et pertinaciores faciet Scotos et multorum in Anglia permovebit animos. Caeterum dum in Anglia detinetur elector[2], dum in Bataviam it, dum inde iter[3] in Alsatiam molitur, tempora per ipsum vacua arripiunt alii.

Imperator edicto vulgato[4] omnes imperii subditos ad sua vocat arma veniam pollicens et, quem obtinent, militiae gradum.

Bavaricae copiae non longe sunt partim sub Mercio[5] ad Waldshutum partim ad Philippiburgum.

Longavillanus[6] per adventum Halerii[7] majorem illo Vinariensi[8] habiturus exercitum promittit se adversus aut hos aut illos Bavaricos iturum, si Vinariensium quantum praesidiis superest se ipsi conjungat ipse, si id eveniat, summam[9] imperii haud dubie habiturus, ut dux et regius et majoris exercitus.

Hic nec agitur quicquam nec agetur hoc tempore. Nam et Millereius[10] de ducendo in hiberna milite scripsit ad regem[11] et alii duces idem parant.

Sabaudica vidua[12] jam puto viderit regem.

Nicaeae arx non trucidato, ut dicebatur, sed traducto in partes praefecto[13] a principibus[14] pro Sabaudico Pedemontanum accepit praesidium. Casale in periculo erit substitui in praesidiis pro aegrotis valentes non ferente Leganesio[15] et in eum sensum trahente pacta.

Hohentwilum circumsessum manet.

Foedera[16] cum Austriacis in Hispania facta per legatos nomine communi[17] Rhaetorum missos Mediolanum confirmata sunt. At opponunt se iis Gullerus[18] et Brugerus[19] tribuni[20], ille castelli ad Rhenum, hic Megenfeldi potens, et tanquam libertatis contra Hispanum vindices concient ad opem ferendam Gallos, Venetos et Helvetiorum protestantes.

1 Zie no. 4305, p. 617 n. 13.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
4 Zie ook no. 4316.
5 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van de keurvorst van Beieren.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
9 De copie te Uppsala heeft 'summum'.
10 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
11 Lodewijk XIII.
12 Christine de France, hertogin van Savoye.
13 De Sales.
14 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
15 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.
16 Op 3 september 1639 was te Milaan een verdrag met Spanje gesloten. Voor dit verdrag en de namen van de gezanten zie men *Die Eidgenössischen Abschiede aus dem Zeitraume von 1618 bis 1648. Bearbeitet von Jacob Vogel und Daniel Albert Fechter. Der ambtlichen Abschiedesammlung.* Band 5, Abtheilung 2. Basel, Buchdruckerei von E. Schultze. 1875, p. 1145: Beschwörung des ewigen Friedens zwischen Spanien und den III Bünden. Mailand. 1639, 3 September.
17 De copie te Uppsala heeft: communis.
18 Johann-Peter Guler von Weinegg.
19 Andreas Brügger.
20 De copie leest ten onrechte 'tributi'.

Video et Polonum[1] et Brandenburgensem[2] Prussiae timentem a se amoliri culpam conatuum in Livoniam, quibus si fortuna adfuisset, non defuturus erat auctor. Sed illa, quae praecessere inter illos regem electoremque colloquia quo spectarent, etiam ante hunc exitum nemo dubitavit. Nunc in potestate erit rectorum Suediae transmittere hanc injuriam an in Prussiam vindicare velint.

Milereius arcem S. AEligii cepit. Piccolominaeus[3] in castello struendo pergit. De captivorum minoris fortunae redemptione actum, non item de ducibus. Itaque Viennam mittitur Feuquerius[4].

Statua equestris[5] regi hic erecta in area quae regia dicitur.

Intellexeritis naves Hispanicas quasdam Anglorum et noctis praesidio pervenisse Dunquercam.

Deus Excellentiam vestram totamque ejus domum servet.

Excellentiae Vestrae omni observantia cultuque addictus
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Octobris anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 8 Octob. A.^{o} 1639.

4314. 1639 oktober 1. Aan Willem de Groot[6].

Frater charissime,

Heinsiana ad Novum Testamentum[7] simul huc venerint, percurram. Rogo tamen, si qua est apud vos mittendi occasio, ea ne negligatur neque vero exspectetur ipsius Heinsii magnifica pollicitatio. Quicquid inter ipsum et Salmasium[8] geretur, sive magnum id sive parvum sit, rogo per te cognoscam.

De sculptura tituli crucis[9] vereor, ut doctis Heinsius persuadeat. Sed miror, cum Heinsio liceat quos non amat συκοφαντῶν appellatione traducere, aliis non licere se paribus armis ulcisci. Aveo scire, an de iis, quae scribis, postulatis tam novis aliquid impetraturus sit Heinsius.

1 Wladislas IV (VII) van Polen.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
5 Dit standbeeld, vervaardigd in opdracht van Richelieu door Pierre Biard (1592-1611), stond op de Place Royale - tegenwoordig Place des Vosges -. Het werd in 1793 afgebroken. Over de onthulling op 27 september 1639 zie men de *Gazette de France*, dd. 1 oktober 1639, no. 138.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 886. Antw. op no. 4302; beantw. d. no. 4331.
7 Voor de titel van dit werk zie men no. 4310, p. 628 n. 8.
8 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
9 Zie no. 4302, p. 613 n. 8.

Blavius[10] si velit intra certam brevemque diem edere nostra de Iure belli ac

10 De Amsterdamse drukker en uitgever Dr. Johan Blaeu.

pacis[1], praeferendus est aliis. At si, ut alios solet, me vult trahere et obtentu privilegii lectores fraudare tantae accessionis fructu, ne miretur, si eo jure utar aut ego aut Cramoisius[2], quod multis rebus judicatis probatum est. In his rebus publicum praevalere privatis utilitatibus debet.

Scriptum Scoticum[3] non vidi. Puto acerbum esse ut sunt illorum hominum ingenia semper, nunc autem maxime.

In causa holographi testamenti[4] neque de consuetudine quisquam dubitare potest et juris quaestio minime est difficilis. Quid metuam, scripsi antehac.

De Spiringiana controversia[5] ego, qui absum longe, rem amicis, qui ibi sunt, tractandam relinquo.

Si Deum propitium volunt princeps[6] proceresque vestri, non debent bellum aeternum cupere.

Nostri Suedi de pace et induciis consultationem ad tempus differunt exituri cum Gallia foederis. Id erit Maio anni 1641.

Effigies Zenonis[7] veris vivisque coloribus factam in bona luce collocari meretur cautione tamen adhibita, de qua scripsi antehac.

De Lucano[8] fac, quaeso, sciam, apud vos aliquid sperare debeam an hic idem negotium promovere.

Parentes[9] commode valere gaudeo. Opto tantundem tibi, uxori[10] liberisque tuis[11] et etiam qui nos sanguine, affinitate aut amicitia contingunt.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Octobris 1639.

4315. 1639 oktober 1. Aan G. Müller[12].

Nobilissime domine,

Binas sub idem tempus, pauci jam dies sunt, accepi a Nobilitate vestra literas

1 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Bleav, MDCXLII; zie Ter Meulen-Diermanse nr. 571.
2 Sébastien Cramoisy, drukker en uitgever te Parijs.
3 Vgl. no. 4300, p. 610 en voor 's konings antwoord no. 4299, p. 607 en n. 10 aldaar. Het geschrift zelf heb ik niet onder ogen gehad.
4 Zie no. 4288, p. 588 n. 18.
5 Petter Spiring Silvercrona; zie over het geschil nos. 4160, 4183, 4191, 4198.
6 Frederik Hendrik.
7 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
8 Zie no. 4288, p. 587 n. 12. In 1643 verscheen te Amsterdam bij Blaeu een nieuwe editie; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 430.
9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Alida Graswinckel.
11 Voor hun namen zie men no. 4306, p. 620 n. 5.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 568. Antw. op no. 4263. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.

datas 18 Augusti et 6 Septembris[1], ut hic numeramus. Et ipsae et quae accedunt chartae multa me docuerunt scitu utilia, pro quibus gratias ago summas.

Dignae sunt magna gratulatione res D. Bannerii[2] aliorumque exercituum Suediae.

De Transilvano[3] quid judicem, nescio. Videtur mihi sequi decessores suos, qui modo huic modo illi nutando nictandoque et egregia de publico bono locuti in privatas utilitates plerumque desierunt.

Turca[4], a quo multum ille pendet, quanquam et Persico et Venetico exsolutus bello, nihildum in imperatorem[5] molitur.

Dux Longavillanus[6] quod uno impetu adipisci non potuit in Vinarienses[7] imperium, eo per gradus tendit. Habet secum Smidsbergium[8] et alios, quos adduxit ex Italia Galliae militantes. Ad eos adjunget se Halerius[9] aliique. Ibi hoc modo majorem illo Vinariensi habebit exercitum. In id laborabit, ut e Vinariensi exercitu quicquid supra praesidia restabit spe expeditionis in Germaniam ad se trahat accessionemque faciat sui exercitus ac sic paulatim eos doceat manum pati. Et puto, nisi Vinarienses consilium capiant conjungendi se cum Coningsmarckio[10], obtinebunt quod volent tandem Galli Anglis domi distentis incerta adhuc et fluctuante cum Scotis pace et novas cum Hispano[11] nuptias agitantibus.

Rex Daniae[12] sua tantum agit nullamque habet gratiam iis, quorum ipse periculis extra pericula constituitur. Pontifex[13] non quiescet, quin sicut, ab Italia amovit bellum, ita et rem Lotharingicam et comitatensis Burgundiae ad conditiones perducat ac sic subtrahat impedimenta pacis inter suos.

Hassici nos meliora quam antehac sperare jubent. Sed ejus quid sit, ex Wolfio[14] Vulteioque[15] cognoscetis.

Hohentwila obsessa manet. Bavarici partim in Helvetico fine sunt partim circa Philipsburgum.

Plurimum debeo Nobilitati vestrae, quod in tantis negotiis publicis curas suas etiam ad privata mea dimiserit. Semissem bimae pensionis post tam longas moras a D. Spiringio[16] accepi. De altero semisse et de impendiis a me factis nihil intelligo. Refert autem plurimum ejus quam hic sustineo dignitatis non tantum, ut in prae-

1 Een daarvan is verloren gegaan, de andere zal no. 4263 zijn, echter op 16/26 augustus gedateerd; Grotius is kennelijk misleid door Müllers postscriptum dat de datum 8/18 bevat.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Ferdinand III.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, die op 18 juli 1639 was overleden.
8 Ludwig von Schmidberg.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
10 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
11 Over deze huwelijksonderhandelingen zie men no. 4305, p. 617 n. 13.
12 Christiaan IV.
13 Urbanus VIII.
14 Herman Wolff, Zweedse hofraad en gezant bij de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
15 Johann Vultejus, raad van de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
16 Petter Spiring Silvercrona.

sens lever premente me onere, sed ut et in posterum securior possim vivere neque perpetua sollicitudine distrahi a cogitationibus melioribus. Qua in re quod Nobilitas vestra adjutum me it, summas habeo gratias rogoque, ut pergat mihi opitulari in rebus aequis. Ego vicissim, si quid unquam potero facere, quo ostendam, quanti faciam Nobilitatem vestram amicitiamque ejus, ea re laetabor maxime.

Veniet ad vos brevi, ut spero, filius meus[1] is, qui domesticus fuit ducis Vinariensis, quem tanto magistro orbatum tradere ei statui, qui nunc extra controversiam in re militari primas obtinet. Facile sine alia descriptione intelligit Nobilitas vestra D. Bannerium a me judicari. Eum si Nobilitati vestrae placeat ornare suo testimonio et apud D. Bannerium mediocri commendatione, hoc quoque multis ipsius in me beneficiis annumerabitur.

Deus Nobilitatem vestram et omnes ei caros servet.

Nobilitatis vestrae observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Octobris novi Calendarii 1639.

4316. 1639 oktober 1. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quo magis in mortem ducis Vinariensis[3] inquiro, eo certior fio nullas in corpore ejus notas exstitisse pestilentiae, nullas in domo causas. Itaque veneni fama revalescit maxime ejus suspecto medico Genevensi[4], qui ad morbi colici remedia accitus fuerat. Exercitus ejus ducis adhuc otiosus ad Benfeldium haeret crediturque Longavillanus[5], quod illico efficere non potuit, sensim per gradus moliri, ut suis imperiis assuefaciat eum militem rogatum jam, ut Gallico exercitui, qui per Halerium[6] ita increscet, ut plus aliquanto habiturus sit quam Vinarienses extra praesidia educere possint, se conjungat accessionis vice nimirum summa imperii penes ipsum Longavillanum futura, ut et ducem regium et copiis praevalentem.

Interim Hohentwilum circumsessum manet, ceterae autem Bavaricae copiae distributae bifariam sub Glenio[7] circa Philippiburgum, sub Mercio[8] circa Waldshutum Helvetiorumque fines haerent. In hos aut illos ire se velle vulgat Longavillanus. Imperator[9] autem edicto[10] Germanos omnes, qui in Vinariensi sunt exercitu, promissa venia et salvo militiae gradu ad sua arma revocat.

Consultatur Badae lente, inter alia de Rhaeticis negotiis, in magno aestu constitutis. Nam legati communis Rhaetici nomine missi[11] probarunt Mediolani

1 Diederik de Groot.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 566; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 651.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, overleden op 18 juli 1639.
4 Pierre Blandin (1592-1640).
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
8 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
9 Ferdinand III.
10 Zie ook no. 4313.
11 Zie no. 4335, p. 665 n. 10.

foedera, quae in Hispania praeformata fuerant. Contradicunt eis foederibus tribuni, Gullerius[1] castellum Rheni, Brugerus[2] Megenfeldii obtinentes Gallosque, Venetos et Helvetios ad opem sibi ferendam ut libertatis contra Hispanum defensoribus sollicitant.

Rex[3] sororem Sabaudiae viduam[4] adigit, ut sibi tradat Segusionem, vulgo Susam, et Avelianam. Id jam factum arbitror. Erat Segusione vidua in tanta pecuniae egestate, ut plus ducentis pistoriensibus non haberet. Rex ei sex millia pistoriensium misit, rerum asperarum leve solatium.

In Niceae arce, cujus praefectus Sales non, ut dicebatur, trucidatus, sed a principibus[5] in ipsorum partes traductus fuit, pro Sabaudico, quod ante fuit, praesidio Pedemontanum posuere iidem principes.

Casale in periculo est omnem circa agrum tenente Hispano neque permittente, ut pro aegrotis valentes alii a Gallis illuc submittantur, dum pacta sic interpretantur, ut pares paribus debeant succedere.

Fuit frater regius[6] in hac urbe; non licuit illi per regem accedere reginam[7], quae est ad Sancti Germani.

Mileraeus[8] nihil hoc anno sperans a se amplius posse fieri rogat regem, ut reducere sibi in hiberna militem liceat.

Noyerius[9] periculose aegrotat; cetera in eo, quo nuper[10] scripsi, statu.

Deus, excellentissime et illustrissime Domine, tuam Sublimitatem servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Octobris 1639.

Regiae naves Anglicae impediunt classem Batavam, ne Hispanicam classem, quae ad Angliae oram accessit, oppugnent. Aliae praeterea naves Anglicae ex Hispania cum Hispano milite eodem advenerunt.

Prorogatae sunt in octo hebdomadas induciae Italicae; ita fiet, ut et Italiae milites et simul Piccolominii[11] bello Batavico dormiente in nos incumbant.

Manent in parte Normanniae seditiones et multum illis favent, qui pacem volunt.

Fit permutatio captivorum minorum, qui ab Hispanis ad Theodonisvillam quique a Gallis alibi capti sunt.

De Feuquerio[12] nihil actum. Itaque ducetur Viennam. Cum Piccolominius ad eum literas scripsisset quasi a rege despectum, respondit prudenter Feuquerius non meritum se, ut major sui haberetur ratio, sub cujus ductu regis arma tam infelicia fuissent. Pergit Piccolominius castellum struere.

1 Johann Peter Guler von Weinegg.
2 Andreas Brügger.
3 Lodewijk XIII.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
9 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans minister.
10 No. 4308.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
12 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

Mileraeus S. Eligii arcem in Atrebatum solo cepit.

Regi statua equestris erecta est in area, quae Regalis dicitur.

Seditiones etiam in Provincia sunt et forte illuc regem trahent. Nuntii pontificii[1] laborant, ut indutias constituant inter Hispaniam Galliamque.

Transit hac legatus Anglicus[2] Brisaco rediens.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4317. 1639 oktober 1. Aan G. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Serius ad me pervenere Sublimitatis tuae literae 24. Quintilis scriptae die[4], quam ut integrum nobis esset consultare amplius de itinere illustris D. baronis[5], qui feliciter experta aquarum Borboniarum salubritate conspectis egregiis Galliae urbibus Massiliam se transtulit et forte jam inde transierit mari Genuam, unde facto initio spectabit et alias nobiles Italiae urbes extra eas, quae Hispanici sunt juris. Haec enim omnia sine ullo periculo, quantum quidem humanitus prospici potest, confici posse censuerunt Italicarum rerum periti, quorum in hac re usus sum consilio. Accedit magna ipsius et ejus, qui ipsi adest[6], prudentia, quae omnia ad bonam spem conspirantia in causa fuerunt, quominus reniterer honestissimo illustris D. baronis desiderio visendi terram terrarum omnium, ut multi judicant, beatissimam, venerandam veteris historiae monumentis, plenam splendidissimis urbibus atque aedificiis hominibusque ad prudentiam civilem egregie factis, quod et Roma testatur, quam armis ultra non poterat magnitudinem tutata ingenio et reipublica Venetae status per tot saecula incolumis. Restat ergo unum, ut coeptum iter Deo commendemus.

Quae ego illustri D. baroni praestiti, exigua sunt prae iis, quae et ipsius virtutibus et excelsae ac in me beneficentissimae domui debebantur. Sed ea est ipsius bonitas, ut quae ex amico animo proficiscuntur, ea multo quam sunt majoris aestimet. Quo dignior est in quo colendo omnis ponatur opera, quod ego me in reditu ejus facturum polliceor. Neque vero hoc tantum, sed et, quandiu vivemus ambo, me inter prima bona positurum ab ipso nosci ac diligi.

Quod vero tua Sublimitas mihi suam opem adeo potentem offert, pro eo ingentes ago gratias nec uti defugio.

Iam saepe scripsi ad excellentissimum et illustrissimum regni Suedici magnum cancellarium[7] biennii moram intercessisse, quod pensiones mihi non solvebantur.

1 Giorgio Bolognetti en Ranuccio Scotti, resp. ordinarius en extraordinarius nuntius te Parijs.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 566. Gabriel Gustavsson Oxenstierna was de broer van Axel Oxenstierna.
4 Ontbreekt.
5 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
6 Israël Forthelius.
7 Axel Oxenstierna.

Nunc accepi semissem, de altero semisse quid futurum sit, nihil plane intelligo. Rogavi vero non tantum, ut in praesens levarer his difficultatibus, sed ut et in posterum certior quaedam ad solutionem reperiretur via, ut animo et tranquilliore et alacriore totum me publicis negotiis possim intendere. Has meas preces si Sublimitas tua et sibi allegari patitur, accedet hic ad summa ejus in me benefacta non levis cumulus.

Deus, excellentissime ac illustrissime Domine, tuam Sublimitatem diu bono regni Suedici totiusque adeo rei christianae ac domus etiam suae fulgentissimae incolumem ac florentem praestet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 1 Octobris 1639.

4318. 1639 oktober 1. Aan N. van Reigersberch[1].

Aangaande den vrede of 't bestant, die van Zweden zullen 't overleg daar van uitstellen tot het einde van 't verbond met Vrankryk, 't welk zal zyn in Mey MDCXLI. Hier schynt het, dat men het oorlog zal doen duuren zoo lang men kan; 't welk te glimpelyker kan geschieden, om dat Vrankryk groote voordeelen heeft op den vyand, de vyand gene op Vrankryk. De Vereenigde Nederlanden moeten als een boot het Fransche Schip volgen, 't zy by goeden, 't zy by quaden wind.

4319. 1639 oktober 1. Aan G. Vossius[2].

Velleium tuum[3], iuvenis eruditissime, accepi, notasque percurrere illico properavi ea aviditate, qua omnia Vossiana legere soleo. Feci vero id non cum voluptate tantum, sed et cum fructu. Plurimum doctrinae historiae illustratio, limatum judicium, coniecturae ostendunt. Puto gavisuros omnes, qui aut te aut literas amant.

Ad me tamen praecipua pars gaudii pertinet, quod domus vestrae amantissimus in ea spero aeternas fore literarum laudes. Parenti vestro plurimum gratulor tot habenti non natura tantum, sed et studiorum successione filios. Quo maximo gaudio, diu ut fruatur, Deum precor.

Scylacem fratris tui[4] nondum accepi alioqui et de eo responsurus. Interim

1 Ged. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* I, p. 230.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., B44. Eigenh. oorspr. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Antw. op no. 4148. Gedrukt *Epist.*, p. 568. Gerardus Vossius (1619-1640) was een zoon van de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
3 *M. Velleivs Patercvlvs. Cum Notis Gerardi Vossii G.F.* Lvgd. Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. A.^{o} 1639.
4 *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, et castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis.* Amstelodami, Apud Ioh. et Cornel. Blaev, MDCXXXIX.

omnia felicissima vobis precor omnibus, illud vero praecipuum, ut diu spectetis patrem, pulcherrimum exemplar, et ille in vobis diu imaginem suam recognoscat.

Tuus et patris et tuo iure
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Octobribus anni MDCXXXIX.

4320. 1639 oktober 3. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Magna jam hic in expectatione sumus rerum ad oram Britanniae inter nostram hostilemque classem gerendarum. Multae magnaeque cum egregio paratu ad archithalassum[2] missae naves, quarum quaedam e portu Texelio nondum solverunt; certe aliquas nitro et pulvere instructas, quasdam et incendio spargendo aptatas ad ipsum jam devenisse constat. Interea dolet, quod de Britannica hostium protectione intelligimus; multa enim sparguntur in vulgus, quae non nimis laeta augurari nos sinunt. Nam et Britanniae regem[3] quascunque potest in portubus suis reperire naves insti(t)uere audio et jam septem e Biscaia naves cum quattuor militum milibus sub Anglicis vexillis auxilio venisse intelligo; tum et certum est aliquem militum numerum et magnam vim pecuniae a duodecim, quae effugere, navibus Dunkerkae expositam. Addunt et aliqui, si necessitas exigat, regem Britanniae Hispanicarum navium operam in tempus locaturum iisque insignia Anglica adaptaturum, ut eo stratagemate e nostrorum manibus eripiat. Rursus mirantur omnes boni nullas e Gallia naves, quae nostris suppetias ferant, adesse atque ideo verentur, ne magnis impensis nihil aut parum proficiamus.

De lite filiae[4] scripsi nuper[5]. Eo jam processum est, ut regrediendi non detur locus. De Consuetudinis Parisienis[6] verbis, ubi de aetate testatoris agitur, in quibus adversarii magnam reponunt fiduciam, etiam nonnihil subjunxi et, quanquam mihi satisfacere posse videor, tuum tamen judicium intelligere avebo. Illud interea addam scire me avere, quomodo apud Gallos holographa[7] immissionem in possessionem inveniant et quomodo se res habeat, si testatoris manus non recognoscatur aut negetur. Ignorantia Gallicae praxeos facit, ut te consulere cogar.

De effigie Zenonis[8] jam ante scripsi[9], quod si seni - quem nosti[10] -

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4306; beantw. d. no. 4338.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Karel I van Engeland.
4 Cornelia de Groot; het betreft hier het proces aangespannen door Adriaen van Naeltwijck.
5 Zie no. 4311, p. 629.
6 Coutumes de la Prévosté et Vicomté de Paris, Titre XIV des Testaments at exécution d'iceux. Voor uitgaven zie men bijv. die van Claude de Ferriere van 1764, p. 226 vv., en de grote editie van Mr. François Bourjon, *Le Droit commun de la France et la coutume de Paris* en deux volumes in-folio. A Paris M.DCC.LXX.
7 Zie no. 4288.
8 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
9 Zie no. 4132, p. 361.
10 Onduidelijk wie hier bedoeld wordt.

exemplar tradam, ejus arbitrio excudendum. Ego typographum non novi, cui hac in parte fidere audeam.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotiu(s).

Raptim. Hagae III Octobris 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Oct.
En in dorso: 3 oct. 1639 W. de Groot.

4321. 1639 oktober 3. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U.Ex.[cie] aengenaeme van p.[mo] octob.[2] hebbe ontfangen en bedancke vor de goede communicacie, daerentegens ick van hier niet anders kan schrijven, alsdat ick vandaege brieven uyt den rijxdagh van Warschauw, daer nogh niet en is vorgeloopen, en dat men meynt ten aensien van sooveel wederweerdige obstaculen, dat sulckx well mochte tot op eenen andern rijxdagh uytgestelt ofte weder an commissariën geremoyeert worden.

Dor eenen gestante van prins Casamir[3] concedert den coning van Vranrijck[4] an sijne may. van Polen[5] de relaxacie behaudens dat den comnig met de stenden van Polse rijck sattisfaccie geven tegens Vranckrijck niet te attenteren. Sijne may.[tt] heft sulckx in den senaet geproponeert, contentement ontfangen daervan niet naervolgende de condiciën. Hoogh en leegh parlement imputteren alle onheylen de stadt Dansick. Maer niemand en wilt tot orloghe raeden; daer gebrekt gelt aen alle sijden, ten waere sulckx crachtiger resoluciën sauden genommen worden uyt Deuytsland, datter aparencie is van vredenstractaeten.

Den Turck[6] wend sijne macht tegens den prins van Transilvaniën[7] en de Tartaren renouveren haer mede. In Lijfflandt still, tegens de stadt Toren is men qualijck tevreden als hun wederstellende tegens de processie vant lichaem Christi.

In Holstein waer men den ambassadeur van Persia[8] gerne quyt is, siet den vorst[9] nu dat bedrogen is.

Hiermede blijve, mijnheer,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Jan II Kazimierz; hij werd in Parijs gevangen gehouden.
4 Lodewijk XIII.
5 Wladislas VII (IV).
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
8 Zie no. 3922, p. 23 n. 2.
9 Frederik III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorf.

U. Ex. dw. d.r
P. Pels.

3 October 1639 Dansick.

Adres: A monsieur monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa may.^{té} et couronne de Swede résident à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 dec.

In dorso: 3 oct. 1639 Pels.

4322. 1639 oktober 4. Van G. Rosenhane[1].

Excellentissime legate,

Recordor saepe, quod, cum Parisiis Excellentiae tuae valedicerem, ultro protestata est haut sibi fore ingratum, si quid de itineris mei successu nuntiaverim.

Sed hactenus semper veritus sum, ne fastidii aliquid afferrent literae, cum nihil aliud novi aut dignum habeant, quod Excellentia tua tot negotiis occupata legat.

Tandem nec ingratitudinis culpam evitari ratus sum, si inumeris favoribus ac singulari benignitati Excellentiae tuae aliquo officio non respondeo.

Igitur si quid agi Romae scivissem, quod Excellentiam tuam latet, quantum id ad meam notitiam venit, diligenter perscriberem.

Pauci dies sunt, quod seculare festum Iesuvitarum[2] celebrabatur idque triduo magna hominum frequentia in templo Farnesiano continuatum.

Primo die novendecim cardinales adfuere cum inter officium missae, quod vicegerens peregit, doctissima habita est oratio. Argumentum erat summa rerum gestarum ordinis et laudum et conatuum. Ego equidem obstupui. Supra portam ingentibus caracteribus talis inscriptio legebatur: TIBI REX SECULORUM MAXIME MINIMA SOCIETAS IESU. SECULUM SUUM IN ILLUMINATIONE VULTUS TUI GRATA REPONIT ATQUE RENOVAT.

Vespera huius diei ignes per totam urbem visi sunt atque etiam ante portas legatorum Galliae[3] et Hispaniae[4] etc. ipsi patres iesuvitae tecta et turrim sui templi lucernis ita oppleverunt, ut quis ignescere omnia diceret. Ceterum solemnitas festi Sancti Michaelis[5] et coronationis papae[6] solito facta; nisi quod sacellum in Monte Cabellino habitum infirmitate Sanctitatis suae non admittente, ut in Sancti Petri templo haberetur.

Postremo Excellentiae tuae obnixe supplicatum velim, ut favere mihi non desinet. Iam olim incomparabili doctrinae[7] Excellentiae tuae, et rarissimis virtutibus tantum me obstrictum sentio, ut vita suppetente quodcumque facere potero,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 17. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4379. Zie betreffende Gustaf Rosenhane het artikel van Bertil Sundborg: *Gustaf Rosenhane och Trolldomsväsendet* (Gustaf Rosenhane en de heksenprocessen) in *Lychnos* 1954-1955 Uppsala 1955, p. 201-266 met een résumé in het Frans, p. 265-266.

2 Op 27 september 1539 erkende paus Paulus III mondeling de orde der Jezuïeten. Een jaar later volgde de schriftelijke bevestiging door de pauselijke bul '*Regimini militantis ecclesiae*'. Zie de *Gazette de France*, dd. 5 november 1639 no. 155.

3 François Annibal d'Estrées, marquis de Coeuvres.

4 Juan Chumacero.

5 29 september.

6 Urbanus VIII.

7 Verschrijving voor 'doctrina', wellicht onder invloed van de volgende genitivi 'Excellentiae tuae'.

quo Excellentiae tuae inserviisse dicar, nihil me omissurum, quin sim, Excellentissime legate,

Excellentiae tuae obsequentissimus servitor
G. Rosenhane.

Romae die 4 octobris Anno 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. le 9 de Nov.

4323. 1639 oktober 8. Aan J. Camerarius[1].

Vir nobilissime,

Literas Nobilitatis vestrae datas 26 Septembris[2] suo tempore recte accepi.

Quae hic habemus aut certa aut passim credita ad illustrissimum D. parentem[3] simulque ad Nobilitatem vestram perscribo.

Laudanda est et Batavae classis fortitudo et in augenda ea principis[4] procerumque diligentia. Haec illis inter se certandi honestissima materia. Exspectamus praelium navale ingens.

De Chemnitio urbe, de Pirna, de Silesia totiusque illius tractus rebus gaudebo multa cognoscere, nam hic multa finguntur partim a monachis eorumque clientibus nostri odio partim quae nostra in majus attollant, ut plebs iis inflata minus sentiat onera, sub quibus anhelat.

Petro Schmalchio[5] opto bonam mentem et quantam concoquere possit fortunam. Maneo autem Nobilitati vestrae vestrisque omnibus.

Omni fide addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Octobris ex novo Calendario anni 1639.

4324. 1639 oktober 8. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime domine,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 568. Joachim Camerarius was raad van Christina, koningin van Zweden.
2 Ontbreekt.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Frederik Hendrik.
5 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 200. Gedrukt *Epist.*, p. 568. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag. Hij had een buitenverblijf in Alphen.

Felicem Excellentiae vestrae reditum in Albiniana, felicem etiam in Suedia rerum suarum exitum precor.

De Brisaco et exercitu Galli pro eventu sermones contrahunt. Nunc id expetunt, ut exercitus se exercitui ducis Longavillani[7] conjungat, ad Iousium eximendum obsidioni, ad depellendum a Duslinga Mercium[8], prohibendas novas

7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

8 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan I van Beieren. De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘mericum’.

caesarianas copias a Rheni transitu ad Waldshutum; Brisaci autem postulant, ut pars altera praesidii e Gallis sit, quod quam sit periculosum Philippiburgi damno[1] didicimus.

Hohentwilum non nimis arcta circumsessione premitur. Galli ad Slestadium se tenent, Vinarienses equites prope Colmariam, pedites propius Ensishemum. Sed cum eorum parte ivisse dicebantur Nassavius[2] ad illum, quem dixi, transitum impediendum, Rosa[3] Iousium versus.

Qui Palatini[4] res egere[5], jam inde abierunt. Longavillanus Basileae conduxit domum.

Quid de Anglis judicem, nescio. Quae in mari aguntur, satis isthic intelligitis. Ait autem comes Licestrius[6] illam maris partem, in qua nunc est classis Hispanica, littoribus insinuatam[7] Angliae complexu contineri imperiique Anglici esse accessionem proptereaque Hispanicae classis praefectum[8] jussum[9] suppara[10] demittere neque rursum attollere, in utroque paruisse. Si Batavos aliqua necessitas coegisset ibidem receptum quaerere, curaturum non minus fuisse Angliae regem[11], ne quid ipsi ibi noceretur. Privatos vero Anglorum, qui naves suas aut operam ad transvehendos milites sive Hispanis sive Batavis locarent, suopte id facere periculo nihil curaturo rege, siquid illis inde[12] mali provenerit. Quid ultra futurum sit, tanto jam Batavorum navium concursu, quibus et archiepiscopus Burdegalensis[13], qui[14] Brestae nunc est, parat se addere cum Gallica classe, vicini omnes intenti exspectabunt.

De foedere cum Anglis, quale Hamburgi a nostris propositum fuit, nullam adhuc ex illustrissimi comitis Licestrii sermonibus spem concipio. Scoti, ut video, agunt quae volunt et rex, quod prudentiae est, quae corrigere non potest dissimulat. Caeterum ut animorum vulnera bona fide sanentur, difficile speratu est.

Locutus mihi est Bulionius[15] de induciis illis Italicis factis a cardinali Valetta[16], qui nunc e rebus humanis excessit animi aegritudine, et a duce Longavillano. Excusabat id factum maxima necessitate, quod et pulvis et alimenta defuissent mala fide tractatis viduae[17] rebus profusisque inutiliter pecuniis, quas annuas ad sex milliones rex[18] dedisset. Vidua autem jam ad Gratianopolim, deinde in ipsa

1 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘damna’.
2 Wilhelm Otto von Nassau.
3 Rheinhold von Rosen.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Hun namen zijn mij niet bekend.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘insinuatum’.
8 Antonio de Oquendo.
9 De copie te Uppsala heeft ‘ejus cum’.
10 Opengelaten in de copie te Uppsala.
11 Karel I.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘ille’.
13 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
14 Ontbreekt in de copie te Uppsala.
15 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
16 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
17 Christine de France, hertogin van Savoye.
18 Lodewijk XIII van Frankrijk.

urbe Gratianopoli cum rege, deinde cum cardinali[1] collocuta est acceptisque verborum solatiis et Avelianam et Segusionem, vulgo Susam, dedit in regis potestatem laboratura insuper, ut filium suum ducem[2] in Galliam perducat sub regis victurum praesidio; quod an effectum dare possit tanto procerum renisu dubitatur.

Si diploma pro Batavis in manus Excellentiae vestrae venerit, gaudebo conspicere.

Curtius[3] facile se, ut puto, in imperatoris[4] gratiam reponet.

De rege Daniae[5] et imperator recte existimat eum, in communi negotio suas utilitates quaerere. In Norembergensi conventu audio nihil actum iri, nisi de jure dicendo, quod inscio imperatore fieri nequibit. Mittent autem eo qui poterunt.

Irruptionem in Livoniam Brandenburgici[6] maxime impulsu factam an impune latura sit Prussia, videbimus.

De Bannerii[7] Hatzveldiique[8] rebus certiora jam ad vos, credo, pervenerint. D. Bannerius maximam valetudinis suae habere debet rationem, tum ne eam ipse corrumpat, tum ut quibuscunque modis potest hostium insidias evitet. Nam ex sermone funebri habito Brisaci apud corpus mortui ducis Vinariensis[9] cognosco, ducem non dubitasse, quin venenum sibi datum esset.

Turcarum sultanus[10] Syriae coelo et deliciis delinitus[11] multum remisisse[12] dicitur de Martio illo spiritu. Gentem tamen impigram diu quieturam non arbitror. Quem eventum habiturae sint tum Wolfii[13] tum Gunterodii[14] legationes, non diu latebit. Intelligo autem landgraviam[15] ab imperatore non tam opimas obtinuisse conditiones quam ipsa ex sua utilitate vulgavit.

Gaudeo Excellentiae vestrae copiam fore sermonum oratoris Hagae[16], viri longa rerum maximarum tractatione ingentem peritiam consecuti. Cui velim a patria eum, quem meritus est, haberi honorem.

Rhaetorum legati[17] Mediolani in foedus cum Hispano[18] jurarunt jamque Rhaetorum magistratus ex eo foedere introducti in Vallem Telinam protestantibus

1 Richelieu.
2 Carlo Emanuele II van Savoye.
3 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
4 Ferdinand III.
5 Christiaan IV.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg. De copie te Uppsala heeft ten onrechte: maximo. Betreffende de inval in Lijfland zie *Theatr. Europ.* IV, p. 76, 1° kol.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Melchior von Hatzfeld und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘delenitur’.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘revenisse’.
13 Hermann Wolff, Zweeds gezant bij de landgravin-regentes van Hessen-Kassel; vgl. no. 4313, p. 633.
14 De Hessische gezant Hans Heinrich von Günterroth.
15 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
16 Cornelis Haga, Staats ‘orator’ te Constantinopel. Via Danzig was hij op 10 oktober met zijn gezin te Nootdorp op de hofstede van zijn zwager Govert Brasser, de toenmalige thesaurier-generaal, aangekomen.
17 Zie no. 4335, p. 665 n. 10.
18 Philips IV. De Spaanse gouverneur van Milaan was Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

habitatione ejus vallis interdicta. Est autem novi foederis hujus ea natura, ut non iter tantum per eas terras Hispano pateat, sed et sex millia conscribat e Rhaetis et Rhaeti, nisi cum ipsi in bello bellive metu sunt, auxiliaria tria millia publicitus Hispano mittant, et ut Hispano cum Gallis bellante vi sua careant, quae cum Gallis facta sunt foedera, utque in omnibus posthac foederibus excipi Hispanus debeat. In adjuvando Gullero[1], qui se his decretis opponit, tardos esse video et Helvetios et Gallos; verum Helvetios more ingenii sui, Gallos metu ne offendatur pontifex[2].

Salzam Hispani oppugnant XL machinis aucti novo milite ad VI ferme millia, dum princeps Condaeus[3], vereor ne sero, ex omni Languedocia nobilitatem et plebem concit ad arma. Caeteri exercitus in hyberna redeunt.

Repeto hic vota pro incolumitate bonisque successibus Excellentiae vestrae.

Excellentiae vestrae omni observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 8 Octobris anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4325. 1639 oktober 8. Aan Willem de Groot[4].

Frater optime,

De jure filiae[5] sentio, ut antehac. Quid sperandum sit, vos rectius videritis. Quando eo veniri, ut omnes judicastis, oportuit, contribuam, quicquid meae erit opis. Id, quod contendit D. Silvius[6], ratione non caret, sed nec periculo. Ut verbum restitutorium in l. I.D. quorum bonorum. Ut verbum reddere. L. Verbum reddendi D. de Verb. Sign.[7]. Video in testamento dari filiae nomen haeredis et verbum dari ex natura ejus nominis rectè explicari potest concedi, non impediri. Quod ad alterum pertinet ex capite CCXCIII Consuetudinum Parisiensium[8], videtur responderi posse, ubi de forma sive solennitate testamenti agitur, respici locum conditi testamenti, ubi de persona, an testari possit jus domicilii, ubi de rebus, quae testamento relinqui possunt vel non, locum domicilii in mobilibus, in rebus soli, situm loci. Quid et jurisperiti, qui extra partes sunt, vel viri boni amicique sentiant, scire est operae pretium. Scio causam ultimae voluntatis esse favorabilem. Accedit hic cognatio aliqua et officia quaedam a nobis. Verum

1 Johann-Peter Guler von Weinegg.
2 Urbanus VIII.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 886. Antw. op no. 4311; beantw. d. no. 4342.
5 Cornelia de Groot.
6 Cornelis van den Bosch; zie no. 4311, p. 630 n. 1.
7 *Codex Iustinianus* VIII, 2: Quorum bonorum; *Digest.* XLIII, 2: Quorum bonorum; *Digest.* L, 16. 94: Idem libro vicensimo digestorum Verbum ‘reddendi’ quamquam significatum habet retro dandi, recipit tamen et per se dandi significationem.
8 Zie no. 4311, p. 630 n. 5.

Naeldwijckius[1] cognatos et affines habet in nobilitate. Nobis amici sunt multi minus potentes. Sed, ut dixi, hoc vestrum est arbitrari, qui propiores estis.

Valde desidero intelligere ea, quae inter classes Hispanicam et Batavicam porro evenient eoque magis, quod alia res magni momenti inde pendet, cum Anglis aut conservatio qualiscunque amicitiae aut testata odia. Placet mihi quod in consultationibus silentium est et hominum ad operam navandum patriae tantus concursus.

Lamairius[2] fallitur, si me putat auctuarium velle edere, qui tantum mutaverim addiderimque, ut novum sit futurum opus Notarum. Itaque videris.

Nostros salutes rogo.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

8 Octobris 1639.

4326. 1639 oktober 8. Aan Menasseh ben Israel[3].

Vir clarissime et doctissime,

Quae mihi de locis quibusdam sacrae legis atque historiae consultanti respondisti[4], ea mihi gratissima fuere. Nec quenquam esse puto, qui meliora respondere mihi possit. Legi quidem interpretes multos, sed illi multi pauci sunt prae iis, quos tibi cognitos, lectos pleneque perceptos video. Quare non gratias tantum ago maximas, sed et hoc beneficio invitatus audacius posthac, siqua eius generis dubia occurrent, ad te referam paratus pro tanta comitate vicem reddere, siquid sit, in quo possim.

Libri tui hucusque editi[5] me indicante a multis hic leguntur non sine voluptate et utilitate. Quo magis te rogo atque hortor, ut, siquid habes otii,

1 Adriaen van Naeltwijck.
2 De Leidse drukker Jean le Maire. Het gaat hier over een nieuwe Lucanus-uitgave; zie no. 4311, p. 631 n. 3.
3 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 564; gedr. in Engelse vert. Cecil Roth, *A Life of Menasseh ben Israel*, Philadelphia 1934, p. 147; Jacob Meyer (volgens Roth, *op. cit.*), *Hugo Grotius' knowledge of Hebrew* in *Historia Judaica A Journal of studies in Jewish history, especially in the legal and social history of the jews.* Vol. XIV part. 2 October 1952, p. 140; id. (in Nederl. vert., gedateerd 1639 zonder nadere precisering) *Hugo de Groot. Remonstrantie nopende de ordre op de Joden*, Amsterdam 1949-5709, p. 63. Gecit. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 238; zie ook Ter Meulen-Diermanse, no. 816. Roth dateert de brief op 6 september 1639 en geeft van deze datering geen rekenschap. De *Catalogus van handschriften op de Bibliotheek der Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Rotterdam* vermeldt bij no. 674 op p. 62 ten aanzien van deze brief: 'De brief aan Menasseh ben Israël bijv. in de *Epistolae* (p. 564) zonder dagteekening, is hier gedateerd: 12 Oct. 1639'. Er staat echter duidelijk: 'Scribebam VIII octobris MDCXXXIX'.
4 Wellicht brief no. 3900 dd. 25 december 1638. Zie Vossius' brief van 25 september, no. 4310, p. 628 en n. 6 aldaar.
5 Voor een bibliografie van zijn werken zie men *Menasseh Ben Israel. 1604-1657. Catalogus van de Tentoonstelling georganiseerd door het Genootschap voor de Joodse Wetenschap en het Joods Historisch Museum.* 1957 Amsterdam 5717. Joods Historisch Museum Waaggebouw.

id ad obscura legis enodanda convertas magnam ab omnibus eruditis initurus gratiam.

T. Cl. studiosissimus
H. Grotius.

Scribebam VIII octobris MDCXXXIX.

4327. 1639 oktober 8. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Venit ad me comes Licestrius[2], cum quo longum habui sermonem praecipue in id intentus, ut perciperem, ecqua spes esset de eo foedere, de quo Hamburgi pridem agi coeperat. Cupidos esse Anglos videndi Palatinum[3] nostris armis restitutum satis apparet. Paratos autem sua collatione sublevare armorum nostrorum impendia non video. Cum vero sciret et a Gallis et a Batavis incusari Anglos, velut qui Hispanis adversum Batavos faveant, dixit eam partem maris, in qua nunc sit classis Hispanica, inter montium ex Anglia prominentium brachia contineri ac proinde Anglici imperii partem omnium gentium jure habendam. Quare et classis Hispanicae praefecto[4] imperatum ab admiralis Anglici[5] vicario[6], ut suppara deduceret et deducta non reponeret, cum alioqui in mari aperto reponere ea ipsi per pacis conventiones liceat et paruisse Hispanum. Quod si Batavis evenisset, ut receptum sibi sub eandem oram quaererent, illis quoque tutamen ab Anglia non fuisse defuturum. De privatis Anglis, qui naves suas Hispanis ad travectionem militum aut pecuniarum elocassent, dicebat regem Angliae[7], ut saepe esset professus, talia non impedire magis quam probare fierique haec eorum, qui aut Hispanis aut Batavis eo modo utendos se praeberent, periculo. Nec siquid ipsis ob id ab hostibus eorum, quibus operam navarent, accideret hostile, id regem Angliae quicquam curaturum. Nunc vero cum classis Batava tanta, quanta unquam contra Hispanos adventet, videbimus, an longam sub sua ora moram ei permissuri sint Angli an armis, pulvere bellico rebusque ad naves pertinentibus eos sint adjuturi, unde cognoscere possimus, an aequitatem, quam verbis praedicant, rebus impleant.

Fui ego apud Bulionium[8]. Duo enixe ei commendavi, ut, quia prope esset mensis November, in tempore pararet eam pecuniam, quae ex foedere nobis debetur; deinde cum multos jam illustres captivos habeant, ut principem Casimirum[9] et quos post Vinariensis[10] mortem ipsi pro suis ducerent, Waertium[11] et Encke-

1 Gedrukt *Epist.*, p. 569; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 653.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Don Antonio de Oquendo.
5 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
6 John Penington († 1646).
7 Karel I.
8 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
9 Jan II Kazimierz.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
11 Johan van Werth.

fortium[1], memores esse velint marescalli Hornii[2] tam diu captivam trahentis animam. Neque nos id petere, quod pecuniae nostrae parceremus, quam pro ipsius libertate obtulimus satis magnam, sed quia Bavarus[3] post captum Waertium adduci non potest, ut nisi eo recepto Hornium dimittat. Ostendi, quam gratum id beneficium Suediae rectoribus[4] sit futurum, si, quod rex[5] sponte sua Sublimitati tuae hac transeunti facturum se receperat, id nunc data tam benigna occasione impleat.

Promisit utrumque sibi cordi futurum. Nisi vero ego ad ipsum venissem, se ad me venturum fuisse, ut mecum loqueretur de indutiis, quas in Italia fecissent cardinalis Valetta[6], qui nunc mortuus est contracta ex suis domusque suae malis animi aegritudine et dux Longavillanus[7]. Concedendum id fuisse necessitati, quando nec pulvis bellicus nec copia alendis hominibus fuisset apud viduam[8], parum fidis usam ministris, qui pecuniam regiam ad sex ferme milliones annuam male dispensassent. De cetero velle regem stare foederibus nobiscum factis nec quicquam fore, quod in ipso desideretur. Viduam vero jam collocutam cum rege, qui leucae itinere obviam ipsi processerit ipsamque duxerit in urbem Gratianopolim. Obtinuisse ab ea regem, ut tam Segusione sive Susae quam Avelianae, quae ferme sola viduae restabant, praesidium esset Gallicum. Dixi me haec omnia quo oportet nuntiaturum. Ex aliis id insuper intelligo multos amplexus ac lacrimas fuisse inter fratrem et sororem fortunae tam disparis, alterum felicissimum, alteram per hostes, per affines, per subditos male parentes, per amicos ac foederatos, rebus prope omnibus evolutam. Ad quae mala et hoc accedere, quod petenti id regi promiserit se pupillum filium ducem[9] in Galliam perducturam velut ubi tutior a patruorum[10] populariumque insidiis sit futurus. Hoc vero an permissuri sint Sabaudiae proceres, et, si nolint, an invitis ipsis id effectum possit dare vidua, multum dubito. Indutiae autem illae, ut scripsisse[11] memini, productae sunt et, quantum video, producentur longius aut in plenam Italiae pacem transibunt. Ejus pacis has conditiones prospicere mihi videor, ut pupilli educatio penes viduam maneat, regimen imperii extra ea loca, quae Galli tenent, penes patruos sit.

Salzam obsederunt Hispani, nisi jam cepere. Nam aucti erant accessione peditum ad V millia, equitum CCC, machinis XX rem agebant, opperiebantur autem totidem alteras. Princeps Condaeus[12], ut se his opponeret, Languedociae et nobilitatem et plebem armabat quanta poterat celeritate. Alii exercitus reducuntur in hiberna.

Brissaci consultatur etiamnum. Dicuntur quatuorviri, ut Gallorum postulatis

1 Adriaen von Enkefort.
2 Gustav Karlsson Horn.
3 Maximiliaan I.
4 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette, gestorven op 28 september 1639.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Christine de France, hertogin van Savoye.
9 Carlo Emanuele II van Savoye.
10 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
11 No. 4316 postscriptum.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.

moras interponerent[1], tempus postulasse cum Suedia ea, quae aguntur, communicandi. Nihil ibi fit.

Hohentwilum circumsessum non tam arcte tamen, ut non exitus interdum pateant. Mercius[2] ad Duslingam esse dicitur. Vinariensis eques apud Colmariam, pedes apud Ensishemum, Galli propius Slestadium. Nassavius[3] cum multo equite et pedite nonnullo ad Waldshutum ivit, ut caesarianos, qui ibi transire Rhenum conantur, impediat. Rosa Gallorum rogatu dicitur cum aliquo milite profectus ut Jouxium arcem obsidioni Comitatensium eripiat. Ab Hassicis capta quaedam oppidula dicuntur Hattinga, Amenoburgum, Warburgum. Inde ire dicuntur in Wetteraviam. Episcopus Wurtsburgicus[4] aliquid colligit militis. Grana[5] ad Visurgim se fert.

Archiepiscopus Burdegalensis[6], classis in Oceano regiae praefectus, ad Brestam est paratque se cum Batavis conjungere, quod si fiat, et Angli Hispanos, quia numerus multum excidit eum, qui pace inter duas illas gentes facta permittitur, ab ora sua jubebunt discedere, vix est, ut exitium evadat classis illa Hispanica, qua nulla major fuit post annum 1588[7].

Edita est funebris oratio in honorem ducis[8] Brissaci a pastore ipsius[9], diserto homine, pronuntiata. Ea aperte testatur ducem plane credidisse datum sibi venenum.

Noyerius[10] valet meliuscule.

Morte cardinalis Valettae multi ecclesiastici et monastici reditus vacant aucturi, ut omnes existimant, opes cardinalis Riceliaci, qui de obtinenda, si quid regi humanitus eveniat, futuri regis pueri[11] regnique tutela non desperat putatque id regis edicto posse confici. At parlamenta, quae ex moribus aliquod ea in re jus sibi vindicant, reginae[12] favent nullius magis rei quam pacis desiderio.

De Rhaeticis rebus nihil video boni. Juratum Mediolani in foedus cum Hispano[13], quo foedere protestantes in valle Telina sedem figere vetantur. Iter omne in potestate Hispani est. Is militem e Rhaetis conscribet, Rhaetorum utetur auxiliis foederum, quae Rhaetis cum Gallia fuere, vi prope omni exstincta, manente inani nomine. Galli pro Gulero[14] nondum se movent, credo, ne protestantium, qui soli istis decretis se opponunt, partes sustentare in ipso Italiae limine atque conspectu videantur. Helvetii per se tardi studiis insuper distrahuntur. Ego animum non

1 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
2 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van de hertog van Beieren.
3 Wilhelm Otto von Nassau.
4 Franz von Hatzfeldt und Gleichen.
5 Francisco del Carretto, markies van Grana; zie ook no. 3966, p. 86 n. 4 aldaar.
6 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
7 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte '1638'. Bedoeld wordt de Armada onder de hertog van Medina-Sidonia, die in 1588 uiteengeslagen werd.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
9 Daniel Rücker; *Christliche Trawer-Predigt ueber den toedlichen Fall des Durchlaeuchtigen Hochgebornen Fuersten und Herrn, Herrn Bernharden, Hertzogen zu Sachsen etc. gehalten durch Danielum Rünckerum. Fuerst. Saechsischen Hoff-Predigern.*
10 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans minister.
11 De dauphin, de latere Lodewijk XIV.
12 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
13 Philips IV.
14 Johann Peter Guler von Weinegg.

sine moerore multa talia circumspectantem, quantum licet, literarum amaenitatibus recreo, iis praesertim, quae ad Gotthicam historiam[1] pertinent. Exspecto linguae Gotthicae glossarium vetus, quod magno mihi usui futurum spero, ut et Spilmanni[2], quod in Anglia paratur, veteris Teutonismi lexicon[3]. Exspecto et nummos, in quibus regum Westrogotthorum vultus ac nomina. Procopium[4] vero a Lugduno Batavorum nobis pridem promissum nondum prodire video.

Deus bonam nobis det pacem, bonarum artium altricem, idemque, excellentissime et illustrissime Domine, Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Octobris ex novo Calendario 1639.

Non placent Vinariensibus, quas rex Galliae proponit, leges, ut quae Austriacae domus fuere bello capta Galliae cedant; quae vero fuere principum Germaniae, ea restitui bello cessante debeant.

Rex Hispaniae Barcinone est. Exercitus Hispanicus ad Salzam et vicinis locis XXV millium esse dicitur.

Nova tributa in Normannia silent. Aiunt aulici ante mensem Februarium non rediturum huc regem.

In conventu Poloniae praeparatorio Cracoviensis provincia suadendum putat regi suo[5] foedus cum imperatore[6] et Hispano ad ulciscendam injuriam, quam principi Casimiro factam volunt aut extorquendam libertatem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4328. 1639 oktober 8. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

Ick wensche, dat het naelaeten van het senden van de brieven wel mach gelucken ende dat de saecke blijven magh in stilte.

1 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
2 Henry Spelman (± 1564-1641).
3 *Glossarium Archaiologicum: continens Latino-Barbara, peregrina, obsoleta, & novatae significationis Vocabula; quae post labefactatas a Gothis, Vandalisq; res Europaeas, in Ecclesiasticis, profanisq; Scriptoribus; variarum item Gentium Legibus antiquis municipalibus, Chartis, & Formulis occurrunt. Scholiis & Commentariis illustrata; in quibus prisci Ritus quamplurimi, Magistratus, Dignitates, Munera, Officia, Mores, Leges ipsae, & Consuetudines enarrantur. Authore Henrico-Spelmanno Equite, Anglo-Britanno.* Londini, Apud Aliciam Warren Anno Domini MDCXLIV; zie dl. IX, p. 597 n. 8.
4 Vermoedelijk bedoelt Grotius de - overigens nimmer verschenen - Procopiusuitgave van Daniel Heinsius.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Ferdinand III.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 4354.

't Is seecker, dat niet alleen den marquys de la Ville[1] last heeft gehadt om aen den hertogh van Lotteringen[2] conditiën te presenteren, maer oock daernae La Grange[3]. Dan den hertogh heeft sonder communicatie soo te Wenen als te Brussel niet willen handelen.

De gelegentheit van de Spaensche ende Engelsche vloote heb ick door naerder advysen hier verstaen. De Engelsche, soo ick uit mijnheer ambassadeur alhier[4] verstae, meenen recht te hebben van alle hostiliteit te beletten in de zee, die begrepen is tusschen haere bergen, gelijck oock op andere plaetsen werdt gepractizeert, ende om toe te laeten, dat de particulieren op haer eigen peryckel haere schepen verhuiren aen beide zijde. Ick vrese, soo de Hollanders haer advantagie willen soecken sonder onderscheit van plaetse, dat de onlusten met Engellant sullen vermeerderen, 'twelck in alle tijden, maer insonderheit in dese, seer bedenckelijck is. Ick sal altijd garen arbeiden voor hetgunt voor Swede ende het gemeen het beste is.

Mij dunct niet, dat mijn huisvrouw met daer[5] lang te blijven veel reputatie sal inleggen, nochte veel voordeels doen. Ende hier is haere presentie, gelijck sij weet, seer noodigh, doch soo sij daer contentement in vindt, ick en sal het niet beletten.

Ick heb geweest bij mijnheer De Bulion[6] ende aen deselve twee saecken ten hoochste gerecommandeert; eerst de tijdelijcke sorge voor de betaeling van het gelt van secours, 'twelck in Novembri sal verschijnen aen de croon van Swede, ten tweede de verlossing van den heer marescal Horn[7], waertoe den coning[8] altijd gesegt heeft seer genegen te sijn ende nu groote gelegentheit heeft door den prins Casimir[9] ende door Jan de Waert[10] ende Enckefort[11], die met het overlijden van den hertogh van Wimar[12] in sijne handen sijn gebleven. Waerop de heer van Bulion belooft heeft goede devoiren te doen ende daerbij gevoecht, dat hij bij mij meende te comen om mij te spreecken van het bestant van Italië, gemaect bij den cardinal de la Valette[13], die nu doot is, ende door den hertogh van Longueville[14], 'twelck hij excuseerde op den groote noodt ende gebreck van buscruit ende vivres aen de zijde van mevrouw van Savoie[15] sijnde 't gelt van den coninc, 'twelck in die quartieren tot ses millioenen 's jaers was gesonden, seer quaelijck geëmployeert geweest. Ick heb geseit hierop advys te sullen geven in Swede.

D'heer Bulion verhaelde mij voort, hoe mevrouw van Savoie den coninck

1 Charles-Henri de Livron, markies de Ville.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Jacques de la Grange aux Ormes.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Maria van Reigersberch verbleef in het vaderland.
6 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
7 Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich in krijgsgevangenschap.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Jan II Kazimierz.
10 Johan van Werth.
11 Adriaen von Enkefort.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
13 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
15 Christine de France, hertogin van Savoye.

hadde gesien een mijle buiten Grenoble, daernae soo den coninc als den cardinael[1] binnen Grenoble, dat in gevolg van dat gespreck ende groote belofte van den coninc mevrouw van Savoie Suse ende Aveliana, de reste die haer was gebleven in die landen, hadden gestel(t) in handen van den coning, waerbij ick verstae, dat deselve hertoginne oock belooft heeft haeren soon den hertogh[2] te doen comen in Vrancrijck, 'twelck veel difficulteit sal hebben door de oppositie van het parlement te Chambery ende alle grooten van Savoie.

Het schijnt, dat Vrancrijck ende Spaignië dat lant sullen deelen. De tresves is gecontinueert voor vier maenden ende sal apparentelijck verder gecontinueert werden ofte veranderen in een secrete paix, dewelcke eenige meenen alrede gemaect te zijn. Salza is bij de Spaignaerden belegert ende werdt beschoten met veertich stucken geschuts, sijnde haer leger versterckt met vijfduisent te voet, driehondert paerden, waertegen mijnheer den Prins van Condé[3] volck bijeenraept uit Languedoc, doch, soo veelen hier meenen, te laet.

De legers van de heer De la Milleray[4] ende Chastillon[5] gaen in garnisoenen. De executeurs van het testament van sijne Fürst. Genade van Wimar[6], sijnde seer geperst bij de Fransoisen om de helft van het garnisoen van Brisac Fransch te laeten sijn, - 'twelck te Philipsburg quaelijck is geluckt -, ende om den hertogh van Longueville te assisteren, soo tegen de Beyersche, als tegen de keiserschen, hebben tijd genomen om haer met Swede te beraiden. De laetste advysen van die quartieren seggen, dat den graef van Nassau[7] met eenige ruiters was gegaen nae Waldshut om de passagie over den Rijn aen eenige nieuwe keisersche trouppes te beletten ende Rosa[8] met een ander deel om Joux te ontsetten. De reste van het Wymarsche leger blijvende ontrent Colmar ende bij Ensisheim, de Fransoisen bij Slestad, Mercy[9] bij Duslinguen.

De hertogh van Longueville is noch te Colmar, heeft een huis gehuirt te Basel. Hertogh Willem van Wimar[10] presenteert te comen bij de armee, soo men hem 't commandement wil laeten. Men seit ons, dat de Hessische wat begonnen hebben te doen ende becomen hebbende Hatting, Ameneburg, Warburg, gaen nae de Weterau, de keisersche conditiën, die daer sijn aengeboden geweest nergens nae soo advantageux sijnde als wel was uitgestroit. Grana[11] werdt geseit te gaen nae de Weser, Coningsmarck[12] te sijn in 't lant van Wurtzburg, Piccolomini[13]

1 Richelieu.
2 Carlo Emanuele II van Savoye.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Wilhelm Otto von Nassau.
8 Rheinhold von Rosen.
9 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van de hertog van Beieren.
10 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar, oudste broer van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana. Zie ook no. 3966, p. 86 en n. 4 aldaar.
12 Hans Christoph von Königsmark, Zweeds bevelhebber.
13 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

gaet nae den eertshertogh Leopold[1]. Den bisschop van Wurtzburg[2] doet lichtingen.

In de lijckpredicking gedaen te Brisac[3] ter eere van sijne Fürstelijcke Genade van Wimar, christelijcker gedachtenisse, werdt gesegt, dat deselve sijne Fürstel. Genade vergeven is geweest ende sulcx vast heeft gelooft.

D'heer de Noyers[4], die de saecken van het oorlog tot noch toe in handen heeft gehadt, vaert wat beter, maer soo niet, dat hij sich licht weder tot den gewoonelijcken arbeid sal dorven begeven.

Door de doot van den cardinael de la Valette crijght den cardinael de Richelieu veele vette beneficiën.

De saecken van de Grisons gaen quaelijck voor de vrunden van Vrancrijck, doch bij Vrancrijck weinigh geacht, dat is de protestanten. Want de alliantie gemaect in Spaegnië is door gedeputeerden last hebbende het lichaem van de Grisons solennelijck te Milan besworen, de Grisonsche officiers in haeren dienst gestelt in de Valteline, den Protestanten de wooning in deselve Valteline verboden, de Spaignaerden meester gemaect van de passagie door die quartieren met macht om sesduisent van de Grisons in haeren dienst te nemen ende 't recht van drieduisent op de naem van de Grisons tot assistentie te becomen van Spaignië, wanneer sij selfs niet in oorlogh ofte vrese van oorlogh sullen sijn. De alliantie met Vrancrijck, Venetië ende de Switsers sijn daermede genoech gedoot, alsoo deselve geen effect en sullen hebben, wanneer deselve potentaten in oorlogh sullen sijn met Spaignië. De colonnels, die haer houden met de protestanten, verwachten hulp uit Vrancrijck, 'twelck spade bijcomt door de groote oppositie van den paus[5], vresende 't aengroeien van die partij soo naebij Italië; de Switsers nae haere gewoonte delibereren hierover ende blijven delibererende.

Van hetgunt tusschen Cales ende Doeveren ende daerontrent passeert, sal ick niet schrijven, alsoo de tijdingen daervan dagelijcx in Hollant comen. Maer sal dat alleen seggen, dat mijnheer den ambassadeur van Engellant seit, dat sijnen coninck[6] niet en doet buiten de termen van neutraliteit, beschermende soo Spaignaerden, als Hollanders, die haer begeven in een inham van de zee genoech besloten binnen haere limyten, in welcke plaetse den Spaenschen admirael[7] selve door last van den vice-admiral van Engelant[8] 't bonnet heeft gestreecken ende niet weder opgeset, gelijck hij in de volle zee oock aen dese zijde van de hoofden volgens de paix met Engellant gemaect hadde mogen doen, hebbende oversulcx in die plaetse herkent de jurisdictie van Engellant volgens het gebruick, soo hij segt, van alle natiën. Wat de particuliere Engelschen aengaet, die haere schepen verhuiren aen d'eene ofte andere partie om soldaten ofte iet anders over te brengen, dat deselve sulcx doen op haer eigen peryckel ende soo haer daerover iet quaeds bejegent van de vijanden van dieghenen, die sij soecken dienst te doen, dat den

1 Aartshertog Leopold Wilhelm.
2 Franz von Hatzfeldt und Gleichen.
3 Daniel Rücker, *Christliche Trawer-Predigt* 1639; zie no. 4327.
4 François Sublet, seigneur de Noyers, Frans minister.
5 Urbanus VIII.
6 Karel I.
7 Don Antonio de Oquendo.
8 John Penington.

coninck sich sulx niet aen en sal trecken. Off om den coninck van Engellant de Spaenschen, die onder sijne custen sijn, in grooter getal ende langer blijven dan de paix tusschen de rijcken van Spaegnië ende Engelant gemaect toelaet daer sal laeten blijven, van vivres ende andere behoeften, die sij souden mogen van noode hebben, versien, sal den tijdt ons leeren ende meteene doen oordelen, waertoe de intentie van de Engelschen is streckende.

Van de alliantie tusschen haer ende Sweden voorgeslagen, hoore ick noch niet.

Den bisschop van Londres[1] siende den haet, die veele hebben tegen de bisschoppen heeft van den coninc versocht van het thesorierschap ontslagen te sijn.

Twee Schotsche bisschoppen[2] sijn in absentie bij de Schotten ter doot gecondemneert over fauten, die, soo sij waer sijn, bij de dertich jaeren sijn verout. Dit geschiet maer om de bisschoppen te decriëren, waertegens op de slechte predicanten mede wel wat soude vallen te seggen.

't Parlement van Schotlant sonder bisschoppen is geëindicht met weinigh contentement van den coninck van Groot Bretaigne, die alles dissimuleert ende tijd wint.

Melos[3] comt uit Italië met een armee apparentelijck op Duitschlant aen. Dit sijn de vruchten, die wij uit de tresves van Italië sullen trecken.

Tot Parijs, den 8 october 1639.

Den coninc slaet voor aen de Wimarsche armee, dat al hetgunt het huis van Oostenrijck heeft toegecomen ende bij oorlogh is becomen ofte becomen sal werden, sal staen tot de dispositie van Vrancrijck, maer dat op andere princen van Duitschlant is verovert ofte verovert sal werden, deselve bij paix ofte bestant sal werden geresolveert. Dit en behaegt die maets niet wel.

Den coninc van Spaignië[4] is te Barcelone. Men hout het Spaensche leger voor Salse ende daerontrent sterck vijfendetwintich duisent man.

De nieuwe impositiën houden op in Basse-Normandie, 'twelck besmettelijck [is] voor andere provinciën. Den coning, soo men schrijft, comt in dese quartieren niet voor Februarius.

Adres: Mijnheer, Mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 8 Octob. 1639 uyt Paris.

1 William Juxon (1582-1663).
2 Hun namen zijn mij niet bekend.
3 Francisco de Mello.
4 Philips IV.

4329. 1639 oktober 8. Aan Isaac Vossius[1].

Vir doctissime,

Pauci sunt dies, cum accepi exspectatum diu Scylacem[2] legique, simul ut a librario redierat.

Mirarer diligentiam tuam, nisi scirem, cuius esses filius. Ab ita nato ita educato speranda omnia, quae ab aliis sperare non audeamus. Ita omnia converristi cum pulvisculo, ut operam lusuri sint, qui posthac aliquid ad illos geographos sunt conaturi.

Nescio felicioremne te tali parente[3], an parentem talibus liberis dicam. Et ipsi et vobis gratulor faveoque et optem id ipsum rebus potius quam verbis ostendere.

Tuus optima fide
H. Grotius.

Lutetiae, VIII octobris MDCXXXIX.

Adres: Viro doctissimo Isaaco Vossio, viri summi Gerardi Vossii filio.

4330. 1639 oktober 10. Van L. Cappel[4].

Monsieur,

Quand je pense à la lettre qu'il vous pleut m'escrire il y ha quelque temps[5] à l'occasion de ma Critique[6] que quelques-uns de mes amis vous firent voir, et aux divers rapportz que depuis ils m'ont faict du favorable jugement que vous

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., III E8[20]. Eigenh. oorspr. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674; copie Leiden, UB., coll. Burm. F11, ep. 18. Isaac Vossius (1618-1689) was de vijfde zoon van de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius. Gedr. *Epist.*, p. 572.

2 *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, et Castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis.* Amstelodami, Apud Ioh. et Cornel. Blaev, MDCXXXIX.

3 Gerardus Johannes Vossius.

4 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Louis Cappel (1585-1658), Frans theoloog en hebraicus, verbonden aan de protestantse akademie te Saumur.

5 Ontbreekt.

6 *Lvdovici Cappelli Critica Sacra, sive de variis qvæ in Sacris Veteris Testamenti libris occurrunt lectionibus Libri Sex: In quibus ex variarum lectionum obseruatione quamplurima S. Scripturæ loca explicantur, illustrantur, atque adeò emendantur non pauca. Cui subiecta est eiusdem Criticæ aduersus iniustum Censorem iusta Defensio: Cum Appendicibus, quarum argumentum exhibet Index Librorum & Capitum. Edita in Lvcem Studio & opera Ioannis Cappelli Auctoris filij.* Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Architypographi Regis & Reginæ regentis: Et Gabrielis Cramoisy. Viâ Iacobæa sub Ciconiis. M.DC.L. Cvm Privilegio Regis. De uitgave van deze *Critica Sacra* leverde moeilijkheden. Eerst probeerden Louis Cappel en zijn collega Moïse Amyraut door bemiddeling van André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik, een uitgever in Holland te vinden (brief van L. Cappel aan Rivet dd. 19 maart 1639 en de brief van M. Amyraut aan Rivet dd. 17 maart 1639; hss. Leiden, UB., coll. BPL no. 300). Ook een poging om het werk in Zwitserland gedrukt te krijgen mislukte. Tenslotte verscheen het te Parijs dank zij de bemiddeling van Dionysius Petau, Jean Morin en Marin Mersenne.

faittes de mes chetives paperasses et brouillasseries, sur lesquelles vous avez encore depuis peu daigné de passer l'oeil, et de plus tout fraîschement à l'honneur qu'il vous ha pleu faire à mon fils[1], à mon occasion, quand monsieur le Faucheur[2] lui fit dernièrement l'honneur de le vous présenter, je suis tout estonné et comme confuz en moy mesme, veu le peu, ou plustost rien du tout, tant de naturel que d'acquiz, que je sçay estre en moy, qui au lieu de me devoir acquérir aucune recommendation envers des personnes de tel mérite, seroit plustost pour attirer sur moy leur mespriz. Tellement que je ne puis attribuer ce jugement de mes amis, qu'à la grâce et bénédiction de Dieu qui se voulant servir d'un chétif instrument à ce qui lui plaist, ha ainsi addressé les pensées de mon esprit et, pour parler comme Jacob à son père Isaac, ha fait rencontrer devant moy ceste venaison, que jamais aultrement je n'eusse peu avec tout mon soing et diligence trouver de moy-mesme.

Or, monsieur, vous (ay)ant pleu me tesmoigner tant de faveur pour ma Critique, maintenant que j'ay obtenu permission du synode de ceste province de la faire imprimer, et ne le pouvant faire icy - comme j'eusse bien désiré pour en pouvoir estre moy-mesme le correcteur et directeur - à cause de la foiblesse et povreté de nos imprimeurs qui n'ont pas les reins assez fortz pour entreprendre cela et faire les avances nécessaires, joint qu'ils ne sont pas fourniz de charactères convenables pour cela, et ne voiant point de lieu où cela se peust mieux imprimer qu'à Leyde ou Amsterdam là où vous avez des amis et cognoissances, j'ose, monsieur, me promettre tant de vostre bonne affection, qu'en cas que par le conseil de mes amis je l'addresse là, vous ne refuserez de l'accompagner de quelque lettre de faveur et recommendation pour lui aider à trouver tant un imprimeur qui la vueille entreprendre, que principalement une personne de lettres et de jugement, et entendu ès langues pour en avoir la direction, et prendre la peine de la correction, sans quoy l'impression seroit par trop fautive, et l'édition par là rendue comme inutile. J'escriroie bien à Leyde - car pour Amsterdam je n'y ay point du tout de cognoissance - soit aux sieurs Elzevirs[3] et Le Maire[4] imprimeurs, soit à messieurs Golius[5], l'Empereur[6] et De Dieu[7] pour leur addresser ceste pièce, mais si elle n'est accompagnée de la recommendation de personnes au jugement desquels ils puissent et doivent déférer, je craindroie que mes lettres ne fussent de peu d'effect.

Monsieur le Faucheur m'ha demandé avoir esprit a monsieur de Saumaise[8] pour le prier de l'emploier par delà à trouver imprimeur et un habile correcteur à ceste pièce, j'attends sa response. Quand il sera question d'envoier là l'escrit mesme, j'espère que vous ne l'esconduirez pas de vostre recommendation pour lui faire trouver grâce et donner l'entrée que son peu de mérite et valeur lui dénieroit.

Ceste mesme faveur, monsieur, que vous avez daigné tesmoigner tant à ceste pièce qu'à quelques aultres qu'il vous ha pleu voir de bon oeil, m'enhardit à vous

1 Wellicht zijn oudste zoon Jean (geb. 1618).
2 Michel Le Faucheur († 1657), protestants theoloog en predikant te Charenton.
3 Abraham en Bonaventura Elzevir.
4 Jean Le Maire.
5 Jacobus Golius (1596-1667), hoogleraar te Leiden.
6 Constantijn l'Empereur van Oppijck (1591-1648), hoogleraar in de godgeleerdheid en het hebreeuws te Leiden.
7 Ludovicus de Dieu (1590-1642), theoloog te Leiden.
8 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog en hoogleraar te Leiden.

faire présenter ceste aultre-cy par monsieur le Faucheur, qui est le Temple de Salomon[1], suivant la description qu'en ha faict Villalpandus[2]. Il y ha peu de chose du mien, mais ce peu néantmoins peut servir, comme j'estime, à l'illustration de cest ouvrage et peut estre que vous en jugerez de mesme et que vous ne verrez pas de plus mauvais oeil ceste pièce que les précédentes. En laquelle si vous estimez que j'aye aucunement rencontré et que cecy puisse voir le jour, je ne voy pas ou cela se peust plus commodement exécuter qu'à Paris ou Amsterdam, à cause des tailles douces des tables qui y sont. Et quant à Paris je ne sçay si la censure que je fay de Villalpandus ne porteroit point les jésuites à entraverser et empescher là l'édition. Et ainsi Amsterdam seul resteroit d'où on pourroit en espérer l'impression. Auquel cas vostre recommendation, monsieur, seroit derechef totalement nécessaire, n'ayant là, comme j'ay dit, aucune habitude, addresse ny cognoissance. Enquoy, monsieur, je vous supplie très humblement pardonner à ma témérité et hardiesse qui abuse volontiers en cecy trop inconsidérement de vostre courtoisie et faveur, et passe les bornes du respect et de l'honneur que je doibs au mérite et à l'éminence de vostre personne, que j'honore et révère, comme je doibs, demeurant en toute syncérité, monsieur,

vostre très humble et très obéissant serviteur
L. Cappel.

A Saumur, ce 10 Octob. 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Couronne de Suède vers le Roy Trèschrestien, A Paris.
In dorso schreef Grotius: 10 Oct. 1639 Capel.
En boven aan de brief: Receu 3 de Nov. 1639.

4331. 1639 oktober 10. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

1 Niet bij Haag, *La France prot.*[2] III, kol. 728-736.
2 De Spaanse jezuïet Juan Bautista Villalpando (1552-1608). Hij voltooide het door Jerónimo Prado begonnen werk over de tempel van Salomon: *Hieronymi Pradi Et Iohannis Baptistae Villalpandi E Societate Iesv In Ezechielem Explanationes Et Apparatus Vrbis, ac Templi Hierosolymitani. Commentariis Et Imaginibvs Illvstratvs Opvs Tribvs Tomis Distinctvm.* Romae MDXCVI; *De Postrema Ezechielis Prophetae Visione Ioannis Baptistae Villalpandi Cordvbensis E Societate Iesv Tomi Secvndi Explanationvm Pars Secvnda, In qua Templi, eiusque uasorum forma tum commentarijs, tum aeneis quamplurimis descriptionibus exprimitur*. Typis Illefonsi Ciacconij excudebat. Carolus Vulliettus Anno Domini MDCIIII; *Tomi III Apparatvs Vrbis Ac Templi Hierosolymitani Pars I Et II Iohannis Baptistae Villalpandi Cordvbensis E Societatis Iesv Collato Stvdio Cvm H. Prado Ex Eadem Societate*. Typis Illefonsi Ciacconij excudebat. Carolus Vulliettus Anno Domini MDCIIII.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4314; beantw. d. no. 4346.

Omnes hic bonos torquet expectatio successus (ejus), quem Hispanica classis habitura est nostris ad hostilia omnia paratis atque intentis, Britannis vero defensionem ejus ut videtur, suscepturis.

Princeps[4] hoc vespere hic erit, ut sua praesens consilia societ, nos interea Deum precabimur, ut patriam nostram conservare propitius velit.

4 Frederik Hendrik.

Typographus Vogelius[1] editionem poematum tuorum[2] jam absolvit additis sacris et Sophompanea[3] itemque indice non malo. Sed illud mihi displicet, quod hunc libro titulum fecit Hugonis Grotii poemata per Guilielmum Grotium denuo edita, aucta et emendata. Ego enim neque edidi neque auxi neque ante hunc diem vidi, tantum abest, ut emendaverim; caeterum characteres mihi satis placent.

Comperi Gallos (mi)nus aequos esse iis, qui negant salvis faederibus ab ipsis inducias Italicas confici potuisse, atque ita succensere Spiringio et[4] Paulo[5], quod scire te voluit Hermogenianus[6].

Habere Mairium[7] trecenta aut amplius Lucani[8] exemplaria et paratum esse novas iis notas addere, jam ante scripsisse me puto. Scripsi et aliquid de effigie Zenonis[9].

De lite filiae[10] bene spero; neque enim favore valent adversarii et postea melius transactione decidi res poterit.

Jam nunc principem Hagam intrantem armati excipiunt cives, dum naves nostrae forte cum hostilibus concurrunt non imaginarie, sed cruente. Mirantur omnes nullas Gallicas naves nostris se jungere vel in hoc, ut communem causam esse testentur.

Oosterwikius[11] non magis classis hostilis meminit quam si ex Hispania nunquam solvisset.

Uxor perendie Amstelodamum petituram se dixit, nos interea te precibus nostris Deo commendare non desinimus.

Salutat te mater[12], uxor mea[13] liberique[14] et amici varii.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae raptim, X Octobris 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Oct.

En in dorso: 10 oct. 1639 W. de Groot.

1 De Leidse drukker Hieronymus de Vogel.
2 *Hug. Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta & emendata.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX; Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
3 Over Grotius' *Sophompaneas* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 157.
4 In de tekst in code: ipbλτο ωWrδαχχ4τ 5gA. Grotius heeft Willems code ipbλτο achter τ aangevuld met χιδe en deze aanvulling in margine gedecodeerd: ensere. Het gedeelte 'succ' heeft hij boven Willems code geschreven; ook boven de woorden 'Spiringio et' staat de ontcijfering door Grotius geschreven. Het betreft Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
5 Pseudoniem van Grotius; Grotius heeft er 'H. de Gr.' boven geschreven.
6 Pseudoniem van Willem de Groot.
7 De Leidse drukker Jean le Maire.
8 Zie no. 4311, p. 631 n. 3.
9 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
10 Cornelia de Groot. Het betreft het proces aangespannen door Adriaen van Naeltwijck; vgl. no. 4243.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
12 Aeltgen Borre van Overschie.
13 Alida Graswinckel.
14 Voor hun namen zie men no. 3919, p. 16 n. 7.

4332. 1639 oktober 10. Aan G.J. Vossius[1].

Vir eximie,

Bene ut tibi procedat annus iste scansilis utque[2] ante exactis sit felicior, serio Deum precor, qui sine dubio etiam supra communes leges vitam saepe producit hominibus ad juvandum saeculum datis. Caeterum non miror, si corporis vexationes saepe expertus es, uni eique honestissimae, sed vehementer valetudinem laedenti intemperantiae obnoxius studiorum, ita ut, si qua sentis incommoda, minus id mirandum quam quod in tantis laboribus et hucusque provivere potueris et maximam ejus temporis partem vacare morbis. Quare tandem te respice, sustenta corpus, quod sustentat animum, circumcide labores istos, cogita quantum praestiteris, fruere parta fama, fruere liberum conspectu[3] in eandem famam assurgentium.

Non intercedo tamen, quominus quae parata adhuc habes, edas. Id enim sine gravi tua molestia fieri posse confido. Valde autem mihi dolet, quod librarium[4] habeas tantum moratorem, quae me causa coegit, postquam illum diu exspectavi, aliis diligentioribus aut promissorum tenacioribus, qui hic sunt, mea tradere. Quod nisi properat edere Iuris Belli Pacisque libros[5], etiam hi aliunde in lucem meliores auctioresque prorumpent. Neque enim quod habet privilegium, si ipse interpellatus non utitur, obstare lectorum utilitatibus debet. Idque saepe hic in parlamento judicatum est.

Magnum Salmasium[6] bene valere gaudeo. Est qui id nolit, nempe quod

> fragili cupiens illidere dentem,
> Offendit solido[7].

Si quid prospicio, nos egregie vindicabimur. Utinam diu vivat, ut commissionem hanc diu spectare possit noster Meursius[8]. Nam et ille non dolebit inventum, qui in omnes grassanti eat obviam.

Tuas literas quoties otii erit aliquid, quod ego te non modo ut sumas, sed ut et arripias hortor, legere quam saepissime juvabit plurimum. Vale cum optima uxore[9] suavissimisque liberis[10].

Tuus antiqua fide
H. Grotius.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 570; *Epist. eccl.*, p. 801. Vanaf ‘Haec cum scripsissem ...’ antw. op no. 4310.
2 De uitgave der *Epist.* heeft ‘ut’.
3 De uitgave der *Epist.* heeft ‘respectu’.
4 Dr. Johan Blaeu.
5 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
6 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog en hoogleraar te Leiden; hij leefde op zeer kwade voet met zijn ambtgenoot Daniel Heinsius.
7 Vgl. Horatius *Satyrae* II, 1, 77-78: et fragili quaerens inlidere dentem // offendet solido.
8 Johannes Meursius († 20 September 1639), docent in de geschiedenis te Sorø.
9 Elisabeth Junius.
10 Franciscus (1608-1645), Matthaeus (1611-1646), Isaac (1618-1689), Gerardus (1619-1640), Johanna (1622-1640).

Calendis[11] octobribus anni MDCXXXIX Lutetiae.

11 De woorden ‘Calendis ... H. Grotius’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*

Haec cum scripsissem accipio et Scylacem Isaaci tui[1] et tuam epistolam perliberalem datam 7 Octobris[2]. Isaaco gratias agam, ubi a librario, ad quem misi, redierit liber. Legam enim sine ulla mora.

D. Georgio Ratallero Dubletio[3], quod nostri memor est, gratias ago, mihi ipsius fratrumque[4] et parentis[5] optime de me meriti memoria nunquam excident. Manassi[6] rescribo rogoque, ut tuo beneficio ad eum meae literae perveniant. Magni facio non eruditionem tantum ipsius, sed et judicium, Aben-Esdrae[7], Maymonidae[8] et Abarbanielis[9] vestigia tam feliciter prementis. Libri ejus[10] me notificante hic plurimum leguntur plurimique fiunt. Si quid super eis rebus, de quibus ipsum fueram percunctatus, tibi amplius in mentem venit, etiam ejus me participem facias rogo.

Plane tecum sentio ex conflictu duorum[11], quos nominas, multum lucis exiturum. Utinam ille, qui magni faciendus esset, nisi se pluris quam oportet faceret, vel hinc discat justo pretio etiam alios aestimare. Ego utriusque opus[12] exspecto adhuc. Nondum enim ulla hic sunt exemplaria.

Pro oblata tuorum in meis corrigendis opera habeo gratiam. Cum vestro illo tricone ne quid negotii contraham, multa[13] me monent. Tamen de nostris in Novum Testamentum[14] quid potissimum constituere debeam, haereo incertus. Facile hic typographum inveniam, sed metuo turbas a theologis, qui nihil volunt tale edi nisi a se probatum. Ego autem neutri parti aptare me per omnia possum; ac ne silentii quidem in rebus utilibus legem pati. Cogitabo, qua ratione huic malo medear.

Vale, vir optime. X Octobris MDCXXXIX.

1 *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, et castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis.* Amstelodami, Apud Ioh. et Cornel. Blaev, MDCXXXIX.
2 Bedoeld is 'VII Cal. Oct'; zie no. 4310.
3 Mr. George Rataller Doubleth, rentmeester van de Espargne.
4 Jan (1580-1650), Willem (1588-1613), Philips (1590-1660) en Adriaen (1598-1662) Doubleth.
5 Philips Doubleth († 1612), ontvanger-generaal van de Republiek.
6 Menasseh ben Israel, Portugees-joods geleerde te Amsterdam. Grotius had in 1638 zijn advies gevraagd; zie dl. IX, no. 3900 en bijlage no. 7 bij no. 3672. Zijn brief is van 8 oktober, no. 4326.
7 Abraham Ben Meïr Ibn Ezra (Aben Ezra) (± 1092-1167), Spaans-joodse exegeet.
8 Maimonides (Rabbi Moses ben Maimon) (1135-1204), joods geleerde, geboren in Spanje.
9 Isaac Abravanel of Abarbanel (1437-1508), joods financier, staatsman en exegeet.
10 Zie no. 4326, p. 649 n. 5.
11 Daniel Heinsius en Claude de Saumaise -Salmasius-.
12 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm Ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, S.S. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorum, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX, en *De modo vsvrarvm liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX.
13 De copie te Rotterdam geeft 'multi'.
14 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Maulen-Diermanse, no. 1135.

4333. 1639 oktober 11. Aan J. Banér[1].

Illustrissime domine,

Adoptatus in eam gentem, cujus gloriam ac fines arma Excellentiae vestrae propagant, vota feci, ut debui, pro ejus victoriis, victorias ipsas apud regem[2] ministrosque ejus non quidem pro rerum dignitate, attamen pro mea facultate praedicavi laetatusque iis sum vehementer tum publico nomine tum meo etiam privato, quod frater Excellentiae vestrae[3] is fuerit, qui primus mihi de adsciscenda mihi in patriam Suedia injecerit cogitationem.

Quae autem geruntur aut intelliguntur his in partibus, ea perscribere ad Excellentiam vestram omisi ideo, quod illis, qui apud Batavos res Suedicas administrant[4], id scirem injunctum muneris, ut a nobis aliisque accepta ad Excellentiam vestram mitterent nollemque nihil profutura narrationum repetitione interstrepere gravissimis curis ac laboribus, quibus regni Suedici sociorumque ejus salus innititur.

Nunc vero cum omnibus obsequiis, quae a me proficisci possunt, offero Excellentiae vestrae, quod parentibus carissimum est, unum e filiis meis[5], qui per biennium in castris principis Arausionensis[6] adfuit semper Boschio[7], architectorum militarium principi, deinde per annos plures honorem ab immortalis gloriae principe Bernhardo Vinariensi[8] accepit, ut inter domesticos ejus nobiles numeraretur.

Ego principe exempto rebus humanis nemo mihi apparuit alius, cui potius eum traderem quam Excellentiae vestrae, quae laudem imperatoriae laudis olim cum illo principe communem nunc sola in summo fastigio possidet.

Hoc autem rogo unum, ut eis adhibeatur functionibus, quibus par esse videbitur. Ego si quid facere potero, quod gratum sit Excellentiae vestrae, non tantum existimabo me quam debeo reverentiam exhibere eximiis et in aeternum fama victuris Excellentiae vestrae virtutibus, verum etiam nullam me meliorem posse navare regno Suedico operam.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, prudentiam et fortitudinem Excellentiae vestrae bonis semper successibus condecoret.

Excellentiae Vestrae observantissmus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Octobris 1639.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 571. Geadresseerde was de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Lodewijk XIII.
3 Karl Banér (1598-1632); zie dl. III, pp. 34, 258, 277.
4 Ludwig Camerarius en Petter Spiring Silvercrona.
5 Diederik de Groot.
6 Frederik Hendrik.
7 Johan van den Bosch; zie dl. V, p. 235.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; zie dl. VIII, p. 380.

4334. 1639 oktober 11. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Et vetus amicitia et muneris nostri collegium efficit, ut non publica tantum negotia, sed et privata mea desideria ad nullum aut prius aut libentius quam ad Excellentiam vestram deferam.

Filius meus[2], qui has feret literas, in castris Batavicis duas aestates egit indivulsus Boschio[3], qui inter militares architectos primum ibi locum obtinet. Deinde per annos tres eum ab illustrissimo duce Bernhardo Vinariensi[4] honorem est consecutus, ut inter domesticos ejus nobiles accenseretur.

Eo adempto nobis maximo cum malo publico meoque dolore filium hunc meum non in alterius disciplinam tradere volui quam ejus, qui nunc citra controversiam imperatoriae laudis summum occupat locum.

Non ignarus autem ejus amicitiae quae Excellentiae vestrae cum domino Bannerio[5] intercedit, sustinui rogare, ut ejus commendatione apud ipsum reperire possit primo quidam aditum, deinde vero eas partes, quas implere posse videbitur.

Deus, illustrissime domine, sospitet Excellentiam vestram.

Excellentiae Vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Octobris 1639.

4335. 1639 oktober 13. Van Ch. Marini[6].

Monsieur,

J'appren volontiers par vos lettres du 22 de septembre[7] le retour chez vous de monsieur vostre fils[8] auquel si à cause du temps je n'ay peu rendre le service que i'eusse souhaitté, pour le moins ie luy en ay conservé la bonne volonté, pour la faire paroistre en toutes occasions très promte envers luy.

La diète de Bade[9] c'est finie sans aucun fruict more solito, les députez Grisons[10] ayans déclaré vouloir demeurer fermé dans l'alliance à l'Espagne à quel prix que ce soit, et prians pourtant les Suisses de ne donner point aucun passage contr'eux, ce que les Suisses papistes ont accordé et se resjouissent grandement de la conjonction des Grisons avec Espagne tant pour tailler ce bras droit aux Suisses protestans que pour empêcher tous moyens à la France de rentrer plus dans ce pays-là, estans de iour à aultre plus acharnez contre icelle et s'ils avoyent

1 Gedrukt *Epist.*, p. 571. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
2 Diederik de Groot.
3 Johan van den Bosch.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Ontbreekt.
8 Diederik de Groot; vgl. voor Diederiks reis no. 4212.
9 Gehouden van 25 september tot 5 oktober 1639.
10 Johann Simeon von Florin, Georg Wiezel, Andreas Sprecher.

autant de moyens come ils ont de mauvaise volonté ils luy déclareroyent desià la guerre.

Considérez s'il vous plaît un peu la desloyauté du colonel Amrin lucernois[1], lequel estant au service de madame de Savoye[2], sans aucun sujet digne a pris celuy du prince Thomas[3] dont madame de Savoye ayant fait ses plaintes à messieurs de Lucerne par son ambassadeur[4] qui y réside et qui correspond tousiours avec moy. Ils n'en font aucun cas, moins le veulent chastrer our rappeller conforme les instances qu'on leur en a faites, se soucians peu de l'ignominie qui en redonde sur toute leur nation. Mais en cecy ie voy une fatalité sur la Suisse, qui ne voulant devenir plus sage à l'exemple des autres peuples ruinez, se précipitent volontairement dans la servitude estrangère facilitant par ses divisions et haines internes les desseings de l'Espagnol pieça projettés sur ces peuplez-cy, car comme sçavez du temps que les Suisses cattoliques et protestans estoyent sur le point de s'entrebattre à cause de leur[s] différens ecclésiastiques contre l'abbé de S. Gall[5], l'ambassadeur d'Espagne[6] avoit alors proposé au conseil de France de se servir de ceste occasion pour partager par ensemble les Grisons et les Suisses et en cédant les protestans au roy de France[7] s'estoit réservé les Grisons et les cantons cattoliques, qui sont de son droit de bien séance pour le Milanois et le reste des pays que l'Espagnol tient en Italie. Mais ce que lors il a voulu parfaire par force ouverte, qui ne luy eust cousté que du sang et de despence, il le gagne cest'heur sans férir coup, tenant desià soubs son arbitrage les Grisons et les petis cantons qui font desià profession ouverte d'estre très bons Espagnols; et les protestans encor qu'ils se desfient de la France, leur estat néantmoins ne permettant autrement ils se restreignent de plus en plus avec icelle, et si le roy ne le traitte bien, il est à craindre qu'ils ne tournent à la fin la casaque aussy bien que les autres.

L'on démolit à cest'heur les forts à Chiavenne et en Voltoline qui ont bien cousté à la France, mais celuy de Rhin est encor gardé par le colonel Gouler[8] assisté de sa faction, mais si on ne luy donne bientost de secours promis, il faudra qu'il ploye (?) et se face avec le reste des bons Grisons Espagnol par force. Le conseil de France y devroit mieux songer, mais on doubte icy qu'il ne s'entr'entende avec celuy d'Espagne sur leur ruine, come on avoit fait par le passé.

Hohetvil est encor bloqué, mais sans incommoder aucunement la place et l'armée impériale se consume faute de moyens de subsistes, et à mon advis attend en vain son renforcement d'Italie au moins pour ceste année.

Sed manum de tabula[9].

1 Joseph Am Rhyn (1589-1645). Hij had zich aangesloten bij kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco, prins van Carignano.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
4 Valerio di Saluzzo, graaf Della Manta.
5 Pius Reher (1597-1645).
6 Federico Henriquez de Luxan, van 1633 tot 1641 Spaans gezant te Innsbrück.
7 Lodewijk XIII.
8 Johann Peter Guler von Weinegg.
9 Vgl. Cicero *Ad fam.* VII, 25. 1: Sed heus tu, manum de tabula.

Ie finiray icy en priant Dieur pour la conservation de vostre santé et me reccomandant à la continuation de vos bonnes grâces demeure inviolablement, monsieur,

vostre serviteur très humble et autant affectionné

C. Marini.

De Zurig, ce 3/13 d'8bre 1639.

Je vous supplie de continuer vos bons offices envers monsieur Heuf[1] qu'il me paye le reste de mon change, car autrement ie ne payeray iamais mais (*sic*) deubtes dont les intérests croissent journellement.

Les valtolins n'ont fait aucun hommage aux Grisons. Ils le laissent seulement administrer les charges plus hautes, n'estans en effect autre que lieutenans du roy d'Espagne[2] qui les en chassera pour la moindre infraction de l'alliance qu'ils ne peuvent maintenir à la longue à cause que les conditions d'icelle ne sont prattiquables, surtout en ce qui concerne la levée de 2^m hommes, car autrement ils vuideroyent bientost leur pais qui a peu de gens.

In margine: Les Turcs sont venus aux confins de Zara forts de X^m hommes pour venger la mort de leur Aga tué par les Vénétiens dans la dernière faction.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 28 oct.

In dorso: 13 oct. 1639 Marini.

4336. 1639 oktober 15. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime domine,

Recte ad me pervenit Excellentiae vestrae epistola data 3 mensis hujus[4], cujus judicationibus per omnia assentio.

Vidi quae regina Suediae[5] ad testamenti executores[6] scripsit prudenter et temperate. Deliberatio, quae capta erat Brisaci, translata est Colmariam, ubi est dux Longavillanus[7] promittens expeditionem in hostem, si Vinariensis[8] exercitus se ei conjunxerit imperium scilicet habituro. Et Gallicus exercitus, ad quem Halerius[9] dicitur sex adduxisse millia, et Vinariensis non longe a Colmaria sunt, sed pars

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Philips IV.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 201. Gedrukt *Epist.*, p. 572. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 Christina. De naam 'Suediae' ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Vinariensium ad Waldshutum. Glenius[10] et Mercius[11], cum suis copiis, inter Rhenum et Danubium, Lotharingicorum ferme sex millia ad S. Avausium.

Excursitant hostium quidam ad Solothuriensium usque fines.

10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
11 Franz, vrijheer van Mercy.

Badae consultant Helvetii. Venere eo legati[1] nomine communis Rhaetorum, qui Helvetiis significent consummatum foedus cum Hispano[2]; ex eo magistratus Rhaetos introduci in Vallem Telinam, dejici castella, Sondrii et Clavennae ab Hispano, a Rhaetis caetera. Qui contra sentiunt Gulerique[3] castellum ad Rhenum dejici non ferentis conatibus favent, non legatos, sed literas misere tenui, quantum audio, spe opis impetrandae.

Dolet mihi res Palatinas, si cordi sunt Angliae, tam lente tractari et bellas occasiones transmitti. Ubi semel assueverint milites imperiis Longavillani, comis ac liberalis principis, difficilior erit mutatio. De foedere autem Anglico cum Suedis nihil[4] me intelligere doleo: ea enim optima esset via restituendi res Germaniae lapsas.

Norimbergae in mensis hujus conventu apparebit, qualem pacem velint illi principes, qui in imperatoris[5] sunt partibus. Certe pacem valle extra Bavarum[6] omnes creduntur. Bavarus suo malo ac metu eandem, ut velit, erit adigendus. Id dux Vinariensis facile dedisset effectum. An Galli illi rei destinata implere velint, dubitationem recipit. Dux Guilielmus Vinariensis[7], cum tam diu imperatori adhaeserit, multa mutati animi pignora dare deberet, antequam ei credere possint, Suedi, Galli aut fraternus exercitus. Ita fracta est longo gravique bello Germania, ut libertatis etiam memoriam perdidisse videatur.

Italia vero Hispani nutibus se attemperat. Nam et principum Sabaudorum[8] nomen sonat, sed vis tota penes[9] Hispanum est. Rex autem Galliae[10], praeter quod Segusionem et Avelianam in suam potestatem accepit, effecit, ut et Mommeliani sit praefectus et praesidium e Gallis, sed quos vidua[11] elegit. Id quanquam necessitate[12] datum magis magisque in viduam accendet et popularium et Italorum animos.

Neque de Dano[13] neque de infrasaxonicis quidquam puto sperandum boni. Et de Hassicis iterum metuere incipio, ex quo rata facta ab imperatore ea, quae convenerant, nuntiavit Maguntiacensis[14]. Res tamen Suedorum ita sunt prosperae, ut eorum societas, etiamsi fides obstricta non esset, minime aspernenda videatur.

Turcae[15] cogitata in Moscovitam ferri quidem putant. Sed haec optime noverit D. Haga[16], quem jam salvum ad suos venisse gaudeo.

1 Zie no. 4335, p. 665 n. 10.
2 Zie no. 4313, p. 633 nn. 7 en 8.
3 Johann-Peter Guler von Weinegg.
4 Ontbreekt in de copie te Uppsala.
5 Ferdinand III.
6 Maximiliaan I van Beieren.
7 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar; broer van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
9 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘apud’.
10 Lodewijk XIII.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 De copie te Uppsala leest ‘necessitati’.
13 Christiaan IV.
14 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
15 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
16 Cornelis Haga, voormalig Staats ‘orator’ te Konstantinopel.

Inter Anglos Scotosque non tam bellum metuo quam mansura discordiae semina et acerbam eorum, quae necessitas dissimulari jussit, apud reges regumque ministros memoriam.

Dunquercam pecuniae multum et partem militis advenisse constat. Caeterum pecuniae in Angliam expositum arbitror.

Gallica classis non videtur se motura hoc tempore, quod tamen optandum Batavis foret, quo majores sint ipsis vires et, si quid audendum erit, minor apud Anglos invidia. Video difficilem Batavis fore deliberationem hanc. Nam in sinu maris ut oppugnentur Hispani, non ferent Angli, qui et ipsi suam augent classem et dicuntur eo ire admiralius[1] et rex[2] ipse. Extra sinum non prodibunt Hispani, nisi, quod spero non futurum, ab Anglis praesidium impetrent.

Bellum, quod nunc in Bohemia vicinisque locis fervet, si nihil aliud certe accidet reditus imperatoris per tot armatos hospites tum suos tum hostiles. Det nobis Deus, si pacem habere nondum meremur, bellum gerere damno pacem nolentium. Nec minus placet, quod in Wurtzburgensem episcopum[3] statuit Coningsmarckius[4].

De Pirna et Domitzio recentiora et certiora exspectabimus.

De Rodio[5] persto in judicio.

Multum Campanellam[6] ignorant quis fuerit, qui ex ipsius amicitia quenquam suspectum habent. Monachus ille politica tractabat, non theologica; erat autem Hispano infensissimus justis de causis.

Et me et meos cordi esse Excellentiae vestrae multum gaudeo. Polliceor mutuum et, si id rebus ostendere nondum datur, interim apud Deum precibus agam, ut Excellentiam vestram sospitem praestet ac florentem cum suis omnibus.

Excellentiae Vestrae perpetuo observantiae cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Octobris 1639.

Ad Dorlanum Hispani ferme CCC a Gallis caesi scribuntur.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4337. 1639 oktober 15. Aan Christina van Zweden[7].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

1 Algernon Percy, tiende graaf van Northumberland.
2 Karel I van Engeland.
3 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg.
4 Hans Christoph von Königsmark, Zweeds bevelhebber.
5 Johann Rodt; zie dl. IX, p. 28.
6 Tommaso Campanella, Italiaans wijsgeer en schrijver. Hij was op 21 mei 1639 te Parijs gestorven.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 571. Antw. o.m. op no. 4277.

Accepi binas Majestatis tuae literas datas 19[8] et 22 Augusti[9], alteras pro

8 Ontbreekt.
9 No. 4277, dd. 23 augustus oude stijl.

marescalli Hornii[1] libertate, alteras de exercitu qui sub imperio ducis Bernhardi Vinariensis[2] fuit. Cum vero rex[3] hinc absit longius, quem Lugduni hic esse arbitramur, et ego de utroque negotio cum domino Bulionio[4], qui non aerarium tantum, sed et praecipua negotiorum per regis absentiam hic curat, agere coepissem, existimavi etiam, ut impendiis non necessariis parcerem, literas, quae sunt ad regem apud me, manere posse, donec rex rediret.

Quod si ea mora nimis sit longa, videbo, quid sit optimum factu, daboque et in his et aliis rebus operam, ut intelligat Majestas tua mihi ad exsequenda, quae mihi mandantur neque fidem neque diligentiam deesse.

Deus et in his fautor adsit et perpetuo, Serenissima ac Potentissima Domina, Majestatem tuam tueatur, foveat, ornet.

Augustae Majestatis tuae obedientissimus devotissimusque
subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Octobris 1639.

4338. 1639 oktober 15. Aan Willem de Groot[5].

Accepi, mi frater, circa idem tempus literas tuas valde veteres[6] per Gronovium[7] et bene recentes[8], quippe scriptas 3 Octobris per tabellarium.

Ex his legi cum voluptate quae scribis de Lugdunensi bibliorum editione[9]. Quae vero ibidem de libris illis ecclesiasticis, qui male apocryphi vocantur, conveniunt cum iis, quae eo de argumento scripsit Albericus Gentilis[10]. Quartus Esdrae qui dicitur omnium consensu a canone removetur.

In alteris narrantur quae nunc aguntur circa Britanniam. Angli omnes existimant stationem amplexu terrae suae prope circumdatam terrae accessionem esse ibique sibi plenam esse jurisdictionem. Privatis vero Anglis sine publica auctoritate permissum suo ipsorum periculo operam ac naves locari utris volent bellantium. Haec quo exitura sint, totus orbis vicinus intentus expectat.

1 Gustav Karlsson Horn. Hij was in de slag bij Nördlingen in 1634 door de troepen van de keizer gevangengenomen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Lodewijk XIII.
4 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 886. Antw. op nos. 4075 en 4320; beantw. d. no. 4352?
6 No. 4075, dd. 18 april.
7 Johann Friedrich Gronovius. Hij was via Engeland, waar hij enige tijd verbleef, naar Frankrijk gereisd.
8 No. 4320.
9 Zie no. 4075, p. 270 n. 1.
10 Albericus Gentilis, rechtsgeleerde, in 1551 te Castello di San Genesio geboren. Hij deed zijn rechtenstudie in Perugia, verliet in verband met zijn protestantse geloofsovertuiging Italië en begaf zich naar Engeland, waar hij van 1587 tot zijn dood in 1611 te Oxford burgerlijk recht doceerde. Hij schreef vooral juridische en politieke werken.

Ad filiae causam[11] ut veniam, persto sentire quod scripsi nuper[12], ubi de

11 Het betreft hier het proces aangespannen tegen Cornelia door Adriaen van Naeltwijck; zie no. 4243.
12 Zie no. 4298.

forma actus agitur, spectandum actus locum, ubi quaeritur, an persona indonea fuerit, locum domicilii; ita video sentire iurisconsultos plerosque. Ubi de manu testatoris movetur controversia, non dubito, quin agatur in Gallia, sicut apud nos ageretur in testamento patris inter liberos aut militari scripto. Puto autem non tantum aliquammulta esse illic apud vos, qui manum norint, sed et aliquos, qui illum de facto hoc testamento loquentem audierint. In Gallia mortuus possessionem ipso jure ad haeredem transmittit. Sed de utroque inquiram ubi primum potero eruditorum sententias.

Zenonis effigies[1] melius forte Hamburgi quam alibi posset edi. Sed totum illud tui esto arbitrii.

Saluta quaeso parentes[2] et amicos.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Octobris 1639.

In Gallia qui instrumentum prolatum falsi accusat, necesse est, ut inscribat, ut in crimine, et ipse falsarii poenam subeat, nisi evicerit.

Filium nostrum Petrum rogo moneas meminerit, cui studio se addixerit parcatque et pecuniae et tempori.

4339. 1639 oktober 15. Aan G. Müller[3].

Nobilissime domine,

Ex literis Nobilitatis vestrae datis 20 Septembris[4] libenter cognovi et res nostras prosperas et curam vere amicam Nobilitatis vestrae pro rebus meis, quae sane remedium desiderant. De XIX millibus thalerorum imperialium accepi post tantas moras a D. Spiringio[5] VII tantum, de reliquo negat se nunc, cum pecuniam habeat, habere mandatum; ubi mandatum acceperit, non erit, ut prospicio, pecunia. Nam Batavicum illum fontem video exarescere. Rogavi saepe magnum D. cancellarium[6], ut mihi permitteretur, quod legatis omnibus antehac licuit, de pecunia sociali, cujus solutiones maximo hic labore promoveo, deducere id, quod mihi quoque tempore debetur, aut ut alia aliqua in posterum ineatur ratio, qua et praegravibus mihi erogationibus et animi anxietate liberer. Nihil adhuc responsi accepi. Pro Domino interim Camerario[7] venisse mandatum, ut plene ei solvatur, gaudeo rogoque Nobilitatem vestram, ut, quantum honeste et sine incommodo suo poterit, me in re aequissima et ad regni etiam dignitatem pertinente adjutet; quod facturum spero etiam illustrissimum D. Salvium[8]. Si mihi libuisset uti Gallicis liberalitatibus, multae

1 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 573. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
4 Ontbreekt.
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 Axel Oxenstierna; zie o.a. 4260, p. 534; zie ook nog no. 4299, p. 608.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 Johan Adler Salvius.

mihi oblatae sunt, multae offeruntur quotidie; abstinui semper sperans excellentissimos et illustrissimos regni Suedici rectores[9] mihi

9 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.

prospecturos de iis, quae ad vitam honoremque tutandum sunt necessaria. His contentus modo ne longa mora damnum mihi adferat, sollicitudinem vero ad privata negotia a publicis avertat.

Multum metuo, ne Petrus Schmalchius[1] elapsus ex illustrissimi D. Salvii manibus noceat rebus Suedicis primum, deinde et iis, qui res Suedicas majore innocentia administrant, quos ille ut morum dissimilitudine sua ipsi facta exprobrantes odit.

De negotio exercitus Vinariensis[2] agere cum domino Bulionio[3] jam coeperam itemque de D. mareschalli Hornii[4] libertate; et is promiserat utrumque sibi cordi fore. Ex re forte esset me ad regem[5], quem Lugduni esse arbitror, proficisci, sed par novis impendiis non sum. Waertium[6] et Enckefortium[7], quantum ex praeteritis conjicio, Galli nobis non dabunt. Exercitui autem Vinariensi nihil dabunt, quod non magno vendant in id intenti, ut, quo uno impetu perrumpere non potuerunt, id gradatim efficiant specieque conatus alicujus in hostem, exercitum istum ut suo minorem suis imperiis assuefaciant. Erlachius autem tam Gallis favens quam Suedis infestus jam deliberationem a Brisaco transtulit Colmariam, ubi est dux Longavillanus[8]; quae quo tendant, brevi videbimus. Satis autem incommode accidit, quod D. Mokelius[9] me de iis, quae illic aguntur, non edocet. Ego interim non desinam omni nisu promovere quae in commune utilia regnoque Suedico gloriosa judicabo, Nobilitati vero vestrae pro multis benefactis fidelique animo debitorem me agnosco Deumque precor, ut pro me, qui id non possum, vicem ipsi reddat.

Nobilitatis vestrae obligatissimus addictissimusque
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 5/15 Octobris 1639.

4340. 1639 oktober 15. Aan A. Oxenstierna[10].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quae Brissaci inchoata erat deliberatio translata Colmariam est Erlachio[11] maxime ea in re Gallis et Longavillano duci[12] - nam is Colmariae est - morem gerente. Ibi agetur de aliqua expeditione in hostem sub imperio Longavillani.

Glenius[13] et Mercius[14] inter Rhenum sunt et Danubium. Lotharingici ad sex

1 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
4 Gustav Karlsson Horn.
5 Lodewijk XIII.
6 Johan van Werth.
7 Adriaen von Enkefort.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds agent te Benfeld.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 571; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 652.
11 Johann Ludwig von Erlach.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
14 Franz, vrijheer van Mercy.

millia non longe S. Avausio apparent. Exercitus Vinariensis[1] magna pars non longe a Colmaria. Pars aliqua ad Waldshutum. Galli itidem non longe a Colmaria, ad quos sex ferme millia adduxit Halerius[2].

Norimbergae medio hoc mense conventus erit principum caesarianorum pacis praestruendae causa.

Badae deliberant Helvetii. Misit eo commune Rhaetorum significavitque perfectum foedus cum Hispano[3]. Pars minor ac contraria sentiens legatos non ausa mittere literas misit. Ex eo foedere introducti magistratus Rhaetici in Vallem Telinam interdicto, ne ibi protestantes habitent. Hispani castella Clavennae et Sondrii, Rhaeti Dasii et Mussae parant dejicere. Convenit, ut de castello ad Rhenum idem fiat, sed obstat Gullerus[4].

Caesariani ad fines Solothuri excursitant.

Rex[5] praeter Avelianam et Susam etiam Montmelianum, firmissimum situ Sabaudiae munimentum, appetit resque jam eo perducta, ut ibi praefecturam habeat Senantes[6] Gallus sintque in praesidio Galli tales, quos domina vidua[7] elegerit. Hispani his visis sexcentis illis, quos pro aegrotis recentes Galli in Casale ex pactis, ut ajunt, inducere voluere, aditum negant. Itaque in periculo erit Casale.

Civitas Leodiensis principi suo et episcopo, electori scilicet Coloniensi[8], infesta, Hoium ab ipso possessum obsidet faventibus civitati Gallis et Batavis. Neuburgicus[9] spem, quam dederat se cum iis conjungendi, qui Germanicam libertatem propugnant, elusit. Et de viduae Hassicae[10] animo dubitari video, ex quo elector Maguntiacensis[11] ei significavit rata ab imperatore[12] facta, quae convenerant.

Manet adhuc in sinu maris apud Angliam classis Hispanica navium LIII, inter quas galeones XXIII. Hollandica classis, cum postremae ex iis locis literae venerunt, erat navium LXX et crescebat indies. Ad Anglicam classem arma illo in sinu prohibentem, quae fuit navium XXV, accedunt aliae et ipse admiralius Northumberlandus[13]. Rex[14] ipse, proceres, plebs multa, spectatum veniunt tantam validarum navium multitudinem, quanta nunquam illis in locis visa est. An Hispani ibi sint substituri an vero Angli eos deducturi sint in Tamesim et quousque Batavi Anglis sint obtemperaturi, magna est vicinorum exspectatio. Gallicam classem non moveri intelligo, quam maxime desiderant Batavi non tantum ad virium suarum incrementum, sed et ut offensae apud Anglos duriora forte pariturae participes habeant alios se majores.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Zie no. 4313, p. 634 n. 16.
4 Johann Peter Guler von Weinegg.
5 Lodewijk XIII.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.
8 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen; zie L. van Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 643.
9 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg (1578-1653).
10 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
11 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
12 Ferdinand III.
13 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
14 Karel I van Engeland.

Sunt, qui aiunt navem illam, quam Batavi nuper Hispanis eripuere, Suedicam fuisse captam ante a Dunquercanis in ore Balthici maris. Id verumne sit necne, explorabo.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Octobris 1639.

Scoti ordines legationem huc meditantur et successum sibi spondent ad Batavicum exemplum.

Cohortes quaedam e Gallia Sabaudiam versus eunt. Rex Lugdunum it, Piccolominius[1] in Germaniam bono cum exercitu. Salza adhuc se tuetur captis, quae circum sunt, locis ab Hispano.

Mileraeus[2] Ambianum se retulit, Castilionaeus[3] S. Mielium.

Cardinali Riceliaco data praefectura Metis urbis et agri Metensis vacans morte Valettae cardinalis[4].

Iussi sunt e Gallia discedere domestici principis Casimiri[5], qui non cum ipso sunt inclusi.

Vidua Sabaudica Chamberium rediit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4341. 1639 oktober 15. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Ick vinde uE. consideratiën op het stuck van Aelianus[7] niet vremd. Dat Felix[8] uit sijne handen waere, is te wenschen, maer crijght op sijn schrijven geen antwoord uit Swede.

Op mijne dochters[9] saecke, dewijle de vrunden goed vinden het recht haer bij testament aengecomen te vervolgen, heb ick mijne bedenckingen aen mijn broeder de Groot[10] geschreven ende sal daerin voort continueren.

De Hollanders sie ick, dat de Spaensche vloote te clouck sullen vallen sijnde nae bij hant om versterckt ende ververscht te werden. Maer hoe sij 't met de Engelschen sullen hebben, staet te besien. Van de Fransche meene ick niet, dat sij hulp hebben te verwachten, alsoo die vloot heel is ontwapent.

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Jan II Kazimierz.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12b. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4362.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Pseudoniem van Grotius.
9 Cornelia de Groot. Het betreft hier het proces, aangespannen door Adriaen van Naeltwijck.
10 Willem de Groot; zie o.m. no. 4338, p. 670.

Veele hoopen wel van des churfürst palsgraef's[1] saecke. Ick twijffele seer.

D'heer Boswel[2] hoore ick seer prijsen ende wensche hem alles goeds.

De questie van Luick sal apparentelijck Vrancrijck ende Hollant in het spel trecken.

Mij sal lief sijn te verstaen, hoe het stuck van Bremen is geaccommodeert, ende wat hoope is van verlichting van den tol in de Sont ende te Helmstadt.

De vlooten van Spaignië tot vijf ende vijftich schepen, daeronder over de twintich galeoenen, die van Hollant dagelijcx aenwassende, de Engelsche, die ick nu meen te sijn bij de dertich, geven materie van discoursen ende verscheide opinien van hetgunt daeruit staet te verwachten.

Ick hoor hier, dat den lieutenant-admiral van de Vereenigde Nederlanden Maerten Harpertsoon Tromp hardt gesproocken heeft tegen d'Engelschen, omdat sij de fregatten nae Duinkercken hadden laeten uitloopen, 'twelck gerapporteert sijnde aen den viceadmiral van Engellant[3] soude geseit hebben, soo de Hollanders soo wilden spreecken, dat hij d'eerste wilde sijn om 't geschut tegen haer aen te steecken. Waerop Maerten Harpertssoon soude geseit hebben, dat hij soo groote lust had om met de Engelschen te slaen als met de Spaenschen; off dit waer is off niet, wil ick niet verseeckeren, maer het werdt in Engellant soo gelooft. Vrancrijck en sie ick niet, dat haer haest om de Hollanders te helpen, 'twelck nochtans voor de Hollanders om veele redenen dienstigh waer. Sij willen 't aensien.

De deliberatie van Brisac is gebracht ten believe van den hertogh van Longueville[4] te Colmar onder pretext van een[5] tocht te willen doen tegen de vijanden, dat is Gleen[6] ende Mercy[7], die tusschen den Rijn ende Donau sijn, ofte tegen de Lotteringsche, die haer toonen ontrent sesduisent bij S.[t] Avaux. De Franschen nu versterckt door monsieur Du Hallier[8], soo men seit met sesduisent, sijn bij Colmar. De Wymarschen voor een groot deel niet verre van daer, eenige ontrent Waldshut. Wij verwachten de tijding van de resolutie, die ons sal doen oordeelen, waerheen die saecken haere cours nemen.

Den coninck[9] gaet van Grenoble, soo men seit, nae Lions, stellende overal sooveel ordre als 't mogelijck is tegen de seditiën, becomen hebbende Aveliana ende Suse, gelijck ick voor desen heb geadviseert[10], tracht oock Mommillan, de sterckste plaets van Savoie ende die tweemael alleen sich heeft geconserveert als Vrancrijck heel Savoie in had, in sijne handen te becomen. Waertoe alrede sooveel is gevordert, dat mevrouw van Savoie[11] geconsenteert heeft, dat Senantes[12], een Fransois van Haere Hoocheits goede kennisse, daer gouverneur sal sijn met een Fransch garnisoen van personen, die Haere Hoocheit sal kiesen. De Spaensche dit

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 William Boswell, Engels agent in Den Haag.
3 John Penington.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Dit woord wordt in de tekst abusievelijk herhaald.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
7 Franz, vrijheer van Mercy.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Lodewijk XIII.
10 Zie no. 4328.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Zie no. 4340, p. 673 n. 6.

verstaen hebbende weigeren plat uit eenigh versch volck vanwegen Vrancrijck te laeten comen in Casal, welcke plaetse daerdoor ende door andere ongelegentheden ende quade affectie van het heele Montferrat tot Vrancrijck peryckel loopt.

De Switsers sijn vergadert te Baden, alwaer de Grisons in 't generael haere gesanten hebben gesonden notificerende de voltrecking van haer verbont met Spaignië[1] besworen te Milan uit de naem van de Grisons uit crachte van welck verbont de officiers van de Grisons sijn ingevoert in de Valteline met uitsluiting van de wooninge van de protestanten uit de Valteline ende de forten belooft te demolieren, die van Sondrio ende Chiavenna bij de Spaensche, die van Dacco ende Musso bij de Grisons. 't Selve is oock besproocken van 't fort aen den Rijn, maer Guller[2], protestantsche colonnel daerbinnen sijnde belet de naecominge van de resolutie genomen bij pluraliteit. Die van sijne partie hebben geen gesanten dorven senden nae de Switsers, maer door brieven haer gerecommandeert de sorge voor de Grisonsche vrijheit, waerop mij dunct niet veel en sal volgen, te minder alsoo Vrancrijck om redenen bij mij voor desen aengeroert[3] daerin seer schroomigh ende langsaem is.

De vergadering van de Duitsche princen houdende des keisers[4] partie gaet oock voort binnen Noremberg voor het uitgaen van dese maent, om middelen te beraemen tot paix, waertoe wij verstaen meest alle de prinsen wel genegen te sijn, uitgenomen die van Beieren[5], die ruim het sijne heeft.

Mij is geseit, dat het schip bij den lieutenant-admirael Maerten Harpertssoon op de Spaensche becomen is een Swedisch schip bij de Duinkerckers over eenigen tijd genomen in 't uitgaen van de Sont. Off dat waer is ofte niet, wilde ick wel weten.

Men is hier seer graech om te weten off de Staten-Generael haer sullen engageren in de querelle van de stad Luydick tegen de churfürst-eertsbisschop van Colen[6], bisschop ende prins van Luydick, ende hoeverre.

Den 15 october 1639.

Eenige regimenten gaen uit Vrancrijck nae Savoie ende de verdere quartieren. Salze defendeert sich noch en verwacht secours. De omliggende plaetsen sijn alle bij de Spaignaerden weder becomen.

Piccolomini[7] gaet met een goed leger nae Duitschlant, waerop den marescal de Chastillon[8] sich heeft geretireert te St Miel en De la Milleraye[9] te Amiens. Mevrouw van Savoie is wedergekeert nae Chambery. Den cardinael de Richelieu heeft door de doot van den cardinal de la Valette[10] becomen het gouvernement van de stad Mets et pays Messin.

De domestyquen van den prins Casimir[11], die wel met hem en sijn gevangen, sijn belast te vertrecken.

1 Zie no. 4313, p. 634 n. 16; voor de landdag zie aldaar p. 633 n. 8.
2 Johann-Peter Guler von Weinegg.
3 Zie no. 4328, p. 656.
4 Ferdinand III.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Jan II Kazimierz.

Adres: Mijnheer Mijnheer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.
In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 13 oct. 1639 uyt Paris.

4342. 1639 oktober 17. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Grata mihi sunt, quae de lite filiae[2] scribis[3], et quidem in iis, quas adducis distinctionibus, utpote juri consonis, acquiesco; siquid porro super ea re occurrerit, fac, quaeso, nos certiores. Tum et illud considera, an adversarii non sint objecturi scripturam nostram non satis esse scriptam in testamenti forma atque ita rejiciendam juxta ea, quae Charondas[4] notat ad 289 artic. consuetudinis Parisiensis[5]: audio et illud susurrari omnia inter amantes[6] per jocum gesta, sed de eo uxor filiaque[7] nos satis instruent.

Notas ad Lucanum[8] ita a te recensitas et auctas, ut novi operis speciem praebeant, lubens audio; ubi ad nos venerint, facile eas imprimi curabimus.

Uxor cum filia Amstelodamum petiere inde post dies aliquot rediturae.

De classibus nostra et Hispanica hoc habe: hanc tria jam militum Hispanorum millia minoribus Anglorum scaphis Duinkercae exposuisse, quorum ducenti tantum in nostram venere potesta(tem); illam vero jam ad centum circiter naves bellicas excrevisse instructas optimis ducibus, nautis exercitatissimis, militibus selectis omnique militari apparatu; si ex alacritate militum aliquid augurii duci potest, ut saepe in historiis usu venisse legimus, non est, quod de successu desperemus. Ante paucos dies, cum architalassus noster[9] vexillum rubeum sustulisset recta in hostem tendens, cessere e medio Angli, ipse vero antequam extrema tentaret, etiamnum consulendos censuit Ordines; quos omnium membrorum conspiratione decrevisse ajunt impetum in hostem fieri sive permittente sive invito Angliae rege[10] oportere. Architalassus noster, cum intelligeret Hispanos abitionem differre ob defectum malorum et antennarum, curavit eorum copiam ipsis fieri, quam gratiam illi vase vinario remunerati sunt. Servius[11] primum improbavit insultum

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4325; beantw. d. no. 4358.
2 Cornelia de Groot. Het betreft hier het proces tegen haar aangespannen door Adriaen van Naeltwijck.
3 No. 4325, p. 648.
4 Louis Le Caron -Charondas- (1536-1617), Frans letterkundige en jurist.
5 *Les Institutions Coustumières de Loisel* (éd. Michel Reulos) art. 289: Institution d'héritier n'a point de lieu.
6 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel, en Cornelia de Groot.
7 Maria van Reigersberch en Cornelia de Groot.
8 Over deze Lucanusuitgave zie men no. 4311, p. 631 n. 3.
9 Maerten Harpertsz. Tromp.
10 Karel I.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft er 'Pr. Araus.' boven geschreven.

in classem Hispan. fieri nolente[1] Ufidio[2], etiam cum expostulatione. Quod nullae Gallicae naves se nostris jungunt, id vero multis altioris videtur esse considerationis.

Quid de prolongandis in Italia induciis futurum sit et siqua communis pacis spes affulgeat, ex te discere aveo.

Vale, frater optime, et nos, ut soles, ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim Hagae Comitis, XVII. Octobris 1639.

Legati qui in Dania sunt[3] asserunt classem Hispanicam destinatam ad exponendos circa Dunkerkam milites atque inde petendam Embdam, ut eam urbem - conscio, ita ajunt, comite[4] - in potestatem regis Hispaniae[5] redigeret.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Oct.

En in dorso: 17 Oct. W. de Groot.

4343. 1639 oktober 20. Van Ch. Marini[6].

Monsieur,

Nous n'avons pas icy aucune confirmation de la desfaite de sept régimens saxons et impériaux par nostre Banier[7], dont vous faites mention dans la vostre du 27 du passé[8], croyant pourtant que les advis d'Allemagna l'auront supprimé. L'empereur[9] et le roy d'Espagne[10] ayans asseuré l'Italie du costé des Grisons et du Piedmont traittent à cest'heur par leur ambassadeurs[11] avec les princes d'Italie, d'une conjonction des forces pour en chasser tout à fait les François réduits desià à petit pied en Italie, et sans les Vénétiens ils n'y feront pas gran chose n'ayans aucun chef de considération et les soldats françois ayans peu d'affection pour la continuation d'icelle guerre, oultre les moyens qui manquent à la France pour faire ce qu'elle voudroyent autrement.

1 In de tekst in code: r f w o t d e p α g 4 ϰ i ξ y μ 3 f A r g D b H 6 i w s ρ met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
2 Ufidius is een schuilnaam voor Karel I van Engeland. Grotius heeft er ‘R. Anglo’ boven geschreven.
3 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
4 Ulrich II, graaf van Oostfriesland.
5 Philips IV.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Ontbreekt.
9 Ferdinand III.
10 Philips IV.
11 Zie no. 4335, p. 665 n. 10.

Le cardinal de la Valette[12] doit estre mort.

12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

Les Grisons sont dans la nasse sans aucune resource si la France n'assiste bientost sa faction qui est aux abois.

On démolit le chasteau de Chiavenne et d'autres places en Voltoline, qui autres fois ont bien cousté à la France, et d'autre costé les Espagnols démoliront le fort de Dacio sur l'Adda sans toucher à celuy de Fuentes. Le fort de Rhin est encor gardé par le colonel Guler[1], qui n'en veut point sortir à l'offre mesme du payement de ses arrière gages que les Espagnols luy doivent, voulant qu'il soit tout à fait rasé plustost que de permettre qu'on y mette de la garnison espagnole, come on le recerche.

Il y a à cest'heur une diète[2] qu'on tient es Grisons sur ce suject dont l'issue sans doute sera au contentement de l'Espagnol, puisque la France tarde tant à secourir sa faction, et sans icelle les Suisses protestans ne peuvent rien faire.

L'on m'asseure que le duc de Bavière[3] rappelle son armée plus en bas et que les trois régimens qui estoyent au bloquement de Hohetvil s'en sont honteusement retirés dans leur[s] garnisons du lac de Costance.

Avec le prochain ie vous en donray plus de certitude, laquelle en attendant ie vous prie de me continuer vos bonnes grâces me croyant tousiours, monsieur,

vostre serviteur très fidel
C. Marini.

Le blocus de Hohetvil est asseurement quitté par les impériaux qui tous vont vers la Bavière.

De Zurig, ce X/XX d'8bre l'an 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Nov.

En in dorso: 20 oct. 1639 Marin.

4344. 1639 oktober 22. Aan C. Barlaeus[4].

Vir eximie,

Res illustrissimi Saxonis[5] tanto dictas[6] spiritu, quanto gestae sunt ab ipso, legi cum dolore quidem ob ereptum bonis tantum principem, cum solatio tamen, cum video gloriam eius tam feliciter ad omnia saecula propagari.

Epithalamium[7] autem legi cum solida voluptate tum ob summam carminis venustatem tum, quod amo et honore prosequor plenas omnium virtutum domos,

1 Johann-Peter Guler von Weinegg.
2 Wellicht die van Chur van medio oktober.
3 Maximiliaan I.
4 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 574; *Barlaei Epist.*, p. 780. Antw. op no. 4312.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Zie no. 4312, p. 632 n. 3.
7 *In nuptias praestantissimorum fratrum, & lectissimarum Virginum, Rodolphi Bickeri, et Agathae Flamingae: nec non Iacobi Bickeri, et Alethae Bickerae (Casp. Barlaei Poematum*, Amstelodami MDCLV, Pars II, p. 223).

unde sunt novi mariti et eorum uxores[1]. Et ipsis et tibi tuisque si omnia e voto succedant nulli id hominum quam mihi erit laetius.

Tui nominis studiosissimus

H. Grotius[2].

Scribebam Lutetiae, XX[II] Octob. MDCXXXIX.

Vidi et de Bamestra carmen[3], dignum loci amoenitate et iustissimam de culicibus ultionem, spicula pro spiculis.

4345. 1639 oktober 22. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

Literae ab Excellentia vestra diei 8 Octobris[5] recte ad me pervenerunt.

Tempus anni locorumque positura ea est in vestris partibus, ut diutius miles in aperto teneri vix potuerit; praeterea tantae sunt res, quae in mari nunc aguntur, ut et curas et vires publicas in se trahant difficili sane deliberatione exorta, aliud suadente periculo a tam propinquo hoste, aliud metu novae, inimicitiae cum vicinis.

Galli agunt adhuc aliquid. Nam exercitum egregium collegere ad XVI peditum, IV ferme equitum millia ad eximendam periculo Salzam putantque aut abiturum ab obsidione hostem aut rem venturam ad praelium, cujus bonum exitum sibi spondent Hispanico[6] exercitu ex novo maxime milite conflato et sero admodum aggresso munire castra. Eunt et trans Alpes bonae copiae ad ea tutanda, quae regi[7] sunt tradita, forte et ad praevertendum periculum Casalis.

Longavillani[8] consulta cum Vinariensibus[9] sperare et inde nos aliquid jubent: et res exigit, aegre unde se alant reperturis posthac Vinariensibus in illis, quibus se nimium diu tenent Alsatiae vallibus. Hostes corruptis, quae circa Hohentwilam sunt, maxima ex parte in agro Wirtembergico sedem habent.

Marchio Villaregius[10] Iousio liberato Nazaretam comitatensis Burgundiae se

1 Roelof Bicker, getrouwd op 16 oktober 1639 met Agatha de Vlaming van Oudtshoorn, en zijn broer Jacob Bicker, getrouwd op 4 oktober 1639 met Alida Bicker, vrouwe van Engelenburg.
2 De woorden 'Tui nominis studiosissimus H. Grotius' ontbreken in de uitgave der *Barlaei Epist.* De datum is 22 en niet 20 oktober, blijkens no. 4351 aan J. de Wickefort.
3 *Dirae in culices Bamæstræ & Arcis Mvydensis (Casp. Barlaei Poematvm*, Amstelodami MDCLV, Pars II, p. 360). Ook P.C. Hooft ontving dit gedicht. Op 29 september 1639 schreef hij aan Barlaeus: 'Zoo zeer als UE de muggen laekt, moet ik ze looven: ende zoude, waer ik een Barlaeus, geen slechter gedicht dan Maroos maeken t'haerder eere, tot dank voor de geene, die zij mij opdraeghen (*P.C. Hoofts Brieven* [Johannes van Vloten], Leiden 1857, III, p. 320). Barlaeus had dit gedicht over de muggen geschreven naar aanleiding van een bezoek aan de Beemster waar hij in september enige tijd doorgebracht had in het huis van dijkgraaf Dirck van Os. Wellicht ook stond hem de *Culex* van Vergilius voor ogen.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 202. Gedrukt *Epist.*, p. 574. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Ontbreekt.
6 De copie te Uppsala geeft ten onrechte 'Hispani eo'.
7 Lodewijk XIII.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 De troepen van de overleden Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

recepturum sperat. Castilionaeani[1] et Millereiani[2] militis pars junctura se videtur ad finem Cameracesium ubi Castellum nomine oppidum hostis videtur obsidere aut certe aditus eo claudere velle.

Caeteri milites hyberna quaerunt Piccolominaeo[3] jam Mosellam transgresso, ut Rheno[4] etiam tramisso Bohemiam petat; sic enim fama est.

Equitatus Gallici portio in Normanniam dimissa est ad coercendas seditiones.

Hispanicam classem arbitror, si venti sivissent, exscensum facturam fuisse in oram Pictonicam, ubi plebs itidem in motu est. Audio ingentem vim bellici pulveris ac nitri ab Hispanis emptam in Anglia. Quid de caetero illic agatur, propius ad vos feretur ex mari, ex Caleto et Dubernia.

Suedicorum exercituum res video bene procedere. Interest nostra, ut plene cognoscamus, quid de pace velit hostis, antequam nostra cum Gallis foedera aut exeant aut renoventur.

Germani omnes ita dissolute res suas agunt, ut nemo futurus[5] sit, qui ipsorum tantum causa in bello manere velit.

> Invitum qui servat, idem facit occidenti[6].

De electore Palatino[7] vereor ne dicamus,

> Spes tua lenta venit: quod petis, alter habet[8].

Galli non exercitui tantum, sed et Brisaco serio imminent magnum momentum trahenti oppido sive ad bellum gerendum sive ad obtinendam pacem.

Quae Angli et Dani moliuntur, inania arbitror, quia clam Suedis agunt et sine Suedis sua negotia se sperant posse efficere, mirum sane, cum nunc tot exercitus Suedi habeant tantasque Germaniae insideant partes.

Quae jactata sunt in particularibus illis Polonorum conventibus ad universalem praeviis[9], ex literis inde scriptis intellexeram. Sed sunt ista paucorum cogitata. Pars major ad regis[10] gratiam et Dantiscanorum odium inclinat. Ferociorum ingeniorum impetus facile est regibus tardare ac sic eludere. Ubi nihil proficiunt, ipsi per se residunt.

Legatum Poloniae[11] hic exspectamus. Principi Casimiro[12] paulo plusculum libertatis ad valetudinem servandam datur et iis, qui de domo ejus fuere, facultas hic subsistendi[13], donec rex ipse aut nova ab eo jussa advenerint.

Comes Licestrius[14] de principe Ruperto[15] spem pro certa habet. Aliter tamen loquuntur ministri Gallici regni. Ego opto omnia bene procedant et velim posse conferre operam utilem. Video ex illis Polonicis deliberationibus metuere

1 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘Rhenum’.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘facturus’.
6 Horatius, *Ars Poet.* 467.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Ovidius *Her.* XVII, 108.
9 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘praevisis’.
10 Wladislas IV (VII) van Polen.
11 Christophe Corvinus Gasziewski.
12 Jan II Kazimierz.
13 De copie te Uppsala heeft ‘substinendi’.
14 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
15 Ruprecht van de Palts. Hij bevond zich in keizerlijke gevangenschap.

eos sibi a Turca[1]. Pugnatum est ad Zaram in Dalmatia inter Venetos et Turcas ex occasione abactorum pecorum. Sed pace tam solenniter facta facile ea res sanari poterit.

Deus Excellentiam vestram cum suis omnibus bene servet.

Excellentiae vestrae omni observantiae cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Octobris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Alf. 20/30 Octob. A.^{o} 1639.

4346. 1639 oktober 22. Aan Willem de Groot[2].

Frater carissime,

Est sane res magna ea, de qua nunc sub oram Angliae agitur. Neque controversia tantum juris est, sed et hoc tempre πολιτικὴ in summo gradu. Itaque non vestri tantum, sed et vicini omnes exspectant, quo ea res sit evasura. Galli cessatores etiamnum sunt, mari nempe, ut vestri olim terra.

Vogelii[3] epigraphe quin dolo malo facta sit hoc tempore, quo uxore mea per Brabantiam transitum molitur, non dubito. Et miror te inconsulto factam talem. Quare ita censeo, quamprimum filius Didericus ad vos venerit, danda non Vogelio, sed typographo alteri poemata nova mea[4]. Haec enim inscriptio placet. Velim autem epistola aliqua testeris editionem illam veterum poematum me inconsulto, te invito factam.

Inter illa poemata, quae adferet filius ille meus[5], est postremo loco quod pro cerevisia feceram, sed miseram[6] ad te mutilum, quin neque exemplum inveniebam neque memoria suggerebat, nisi partem posteriorem. Quae vero desiderantur ab amicis accepi postea. Sunt autem ista:

Humor dulcis aquae, sed igne coctus,

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 887. Antw. op no. 4331; beantw. d. no. 4372.
3 De Leidse uitgever Hieronymus de Vogel. Het betreft hier *Hug. Grotii Poemata Per Guil. Grotium denuo edita, aucta & emendata*. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
4 Er is in 1639 behalve bovenvermelde Leidse editie van De Vogel nog een herdruk van de *Poemata* verschenen, nl. te Londen in twee oplagen; zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 3 en 4. In 1645 verscheen opnieuw een uitgave bij De Vogel; Ter Meulen-Diermanse, no. 5.
5 Diederik.
6 Na no. 4219 dd. 23 juli, waarin Grotius belooft Willem ‘quae tibi desunt’ te zullen aanvullen. Dat is niet gebeurd in de brieven tussen 23 juli en 22 oktober voor zover die bewaard gebleven zijn; wellicht dus in een der brieven die in de wekelijkse correspondentie gedurende die periode ontbreken, d.w.z. 30 juli, 6 augustus, 13 augustus, 27 augustus. Het gedicht is niet opgenomen in een der *PC.*-uitgaven.

Cui succum tribuit Ceres salubrem,
Qui corpus vegetat, nec impotente
Commotam furiat vapore mentem,

Quo potu fruitur Batava tellus,
Neptuni domus horreumque mundi,
Et quotquot populos mare ab alto
Coeli culmine conspicatur Arctos;
Ipsae te sitiunt novem sorores:
Nec Permesside perluuntur unda,
Ex quo Graecia barbara sub hoste est,
Nec Bacchi cyathos amant puellae:
Sed Rheni Vahalisque temperatos
Almis passibus hauriunt liquores.
Durae mentis, iners, merumque rus est,
Si quem basia non juvant Secundi, etc.

Caeterum τούτων τῶν παραλιπομένων do[1] tibi jus demendi quae velis. Scio brevem fore libellum. Sed λωΐτερος κύκνου μικρὸς θρύος[2]. Quamprimum ista edi percupio cum praefatiuncula.

De induciis Italicis ita semper et locutus sum et scripsi, ut judicium meum suspenderem exspectans, qui ii judicarent, apud quos summum est rei Suedicae arbitrium. Nunc cum illi τοῦτο τὸ ἀμφισβητούμενον[3], de quo scio quae in utranque partem dici possunt, dissimulent, et ego dissimulo: ἀκίνδυνος γὰρ ἐστὶ τῆς σιγῆς γέρας[4], qua de re tu olim pulcherrima scripsisti[5] quae bonus Scottus[6] mea putabat.

De Lucano[7] scripsisti antehac[8] non auctuarium me velle edere, sed notas plane novas abolitis prioribus ob multa mutata.

De lite filiae[9] quod scribis est pergratum. Amo enim liberos meos, illam praecipue mihi, quantum fert sexus, simillimam. Consuetudinem, quae in urbe Lutetiae[10] valet, valere etiam in suburbio S. Germani, in quo obiit D. Oldenberneveldius[11] familiae ejus ultimus, discere potes ex verbali, quod subjunctum est consuetudinibus editis in octavo, quas misi antehac. Attamen ne quid desit, mandatum dedi, ut publicum testimonium habeam talia testamenta facta in suburbio valere. Sunt, qui dicunt mihi e re futurum fuisse, ut testamentum illud ὁλόγραφον exhiberetur suburbii magistratibus, qui deinde citassent proximos de-

1 De tekst der *Epist.* heeft abusievelijk ‘de’.
2 Vgl. Lucretius, IV. 181 (= IV. 910): parvus ut est cycni melior canor. Voor θρύος moet wellicht θρόος gelezen worden.
3 Isocrates *Nicocl.* 52; *Paneg.* 10. Thucydides VI, 10, 2; VII, 18, 3.
4 Vgl. Plutarchus *Moralia (Regum et imperatorum apophthegmata)* 207C: ἐστὶ καὶ σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας.
5 [Willem de Groot] *T'samenspraeck tusschen Vader ende Soon, Over de Deucht van weynich spreecken*. Tot Delf, By Bruyn Harmansz Schinckel, anno 1619; Ter Meulen-Diermanse, no. 105. De tekst der *Epist.* heeft abusievelijk ‘scripsi’; of dit teruggaat op een verschrijving van Grotius zelf is door het ontbreken van de autograaf niet uit te maken.
6 Andreas Schottus († 1629), waarschijnlijker dan dat Apollonius Schotte bedoeld zou zijn.
7 Over deze Lucanusuitgave zie men no. 4311, p. 631 n. 3.
8 Zie no. 4311.
9 Cornelia de Groot. Het betreft hier het proces tegen haar aangespannen door Adriaen van Naeltwijck.
10 Vgl. no. 4320, p. 642 n. 6.
11 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel, jongste zoon aant. van Johan van Oldenbarnevelt.

functi ad agnoscendam aut refellendam manum. Quod si agnosceretur daturos eos fuisse actum publicum, ex quo ubique immissio in possessionem fieret scriptis etiam literis ad magistratus locorum, ubi bona sunt sita. Quod si contradiceretur, audissent testes qui manum aut etiam signum, si quod adesset, noscerent; et ex eorum testimonio inspectis etiam aliis, si quae essent mortui scripturis, ejusdem generis, quale dixi, instrumentum darent. Id video serum nunc esse lite isthic inchoata. Neque vero ego ante abitum hinc uxoris testamentum illud vidi unquam. Praeterea testes manus haberi pauci hic poterant. Plures poterunt apud vos eritque nostrae fiduciae signum, quod ibi testamentum publicamus, ubi manum, si vera non sit, refellendi uberior est copia. Et inde forte incipiendum vobis erit, ut aditus sit ad utendum edicto Adriani[1] aut interdicto quorum bonorum[2]. Videtur enim Naeldwyckius[3] id egisse, ut nos petitores, se totius haereditatis possessorem, etiam nostra confessione, faceret. Haec quae mihi in mentem veniunt scribo, sed tuum erit, qui quod opus est ex propiore loco vides, eam inire viam, quae tibi certissima ac brevissima videbitur. Ego e longinquo, quandoquidem ἐρρίφθαι υἱθος[4], conferam quod potero.

De effigie Zenonis[5] non repeto quae scripsi[6]. Si non potest quamprimum in Batavis edi, edatur alibi. Scito non inutile id fore.

Gallica classis nondum se movet. Vereor, ne filius noster[7], qui cum Raephorstio[8] ivit spe reperiendi naves Batavas in praesidium itineris, partim negotio hoc omnibus navibus dato, incertum duraturo quamdiu, partim ventis diu detineatur.

Gaudeo uxorem adire amicos, quos mihi fidissimos puto, id est Amstelodamenses. Filius natu medius[9] omni modo ad laborem pragmaticum adigendus est, sine quo nihil illi in hac vita bonae fortunae sperandum est. Nam si nostra pecunia eam inventurum speret, valde fallitur. Me imitetur sitque sibi fortunae faber. Sine eo nostrae liberalitatis fons arescet.

Pro precibus vestris vobis gratias ago Deumque vobis ea largiatur, quae mihi optarem, rogo.

Tuus tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Octobris 1639.

Velim diligenter explores, an quis sit qui notas nostras ad Euangelia[10] sub nomine et quaedam scripta sine nomine Dordrechtensibus placitis non congruentia tuto possit velitque edere.

1 De zgn. missio Hadriana; zie M. Kaser, *Das römische Privatrecht* I 1955, p. 578 n. 3.
2 *Dig.* XLIII, 2.
3 Adriaen van Naeltwijck.
4 Plutarchus *Vita Caes.* 32, 6; *Vita Pomp.* 60, 2: Ἀνερρίφθω κύβος.
5 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
6 Zie no. 4338, p. 671 n. 1.
7 Diederik de Groot.
8 Jhr. Albreght van Raaphorst, zoon van Hendrik en Cornelia van den Einde. Hij was heer van Spanbroek en gehuwd met Catharina, dochter van Theophilus van Cats, heer van Heiloo, en van Deliana van Brederode.
9 Pieter de Groot.
10 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.

4347. 1639 oktober 22. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Iam aliunde intellexeram decreta illa tam varia nata in conventibus Polonorum ad generalem praeviis, quorum meminit epistola Nobilitatis vestrae data XV Septembris[2]. Ego quanquam consulta quaedam pro vobis esse video, plus tamen metuo quam spero. Verum dulce mihi erit in malis auguriis falli[3].

Qui auctores consciique irruptionis in Livoniam fuerint, non ignorant regni Suedici rectores[4]. Elector Brandenburgicus[5] hostem in nos professus non mirum si molitur hostilia. At Prussia illis conatibus immisceri, ni fallor, non debuit. Conventus autem Poloniae generalis, in quo et haec et alia tractabuntur, aliquantum tardari potest, diu differri, ni fallor, non poterit. Spero enim non tam late diffundi pestilentem auram, ut omnia loca suspecta facere possit.

Res D. Bannerii[6] sane non prosperae sunt tantum, sed et magnificae. Regni Suedici rectores tamen non ita inflantur illis successibus, ut non possint pati bonam pacem; bona autem esse non potest[7], nisi quae communis sit nobis sociisque nostris et orbem christianum non tantum praesentibus malis liberet, sed et in futurum in statu collocet tranquilliore.

Salzam a Gallis captam obsidet Hispanus. Galli rem ad praelium volunt perducere: de ea quid futurum sit aut etiam jam[8] factum sit, nuntios exspectamus. Caetera frigent, nisi quod de mari gravis orta est controversia inter Anglos et Batavos ob[9] Hispanicam classem praevalidam, quae a Batavis impetita se sub oram Angliae recepit in sinum quendam, quem terrae esse accessionem ajunt Angli ideoque pati nolunt bellum eousque procedere Batavis contra negantibus se parcere posse tam vicino hosti sine summo rei suae periculo. Vellent Batavi Gallos habere socios et Martis hujus et, si qua erit, offensae. Galli in neutrum properant.

Deus haec omnia ad qualem dixi pacem dirigat non nostro tantum et vestro, sed et orbis christiani bono.

Tuae Nobilitatis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXII Octobris MDCXXXIX.

Adres: A monsieur monsieur Jasky gentilhomme à Dantzig.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473. Eigenh. oorspr. Gedr. *Epist.*, p. 575; *Grotii Epist. ad Jaski*, p. 51. Antw. op no. 4293; beantw. d. no. 4401? Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk persoon in zijn vaderstad Danzig.
2 No. 4293.
3 De woorden 'Ego ... falli' ontbreken in de *Grotii Epist. ad Jaski.*
4 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 De uitgaven der *Epist.* en *Grotii Epist. ad Jaski* hebben 'possit'.
8 De uitgave der *Epist.* heeft 'nunc'.
9 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk '&'.

4348. 1639 oktober 22. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ad Salzam Hispani, quod antehac virium fiducia facere contemserant, castra munire incipiunt magnum habentes exercitum, sed ex novis militibus Catalanis maxime, cum Gallicus exercitus, quem collegit princeps Condaeus[2], ex Languedocia sit, provincia admodum militari; tum vero qui Salzam defendunt et multi pro loci captu et notae fortitudinis. Quapropter putant Galli aut discessurum ab obsidione hostem aut coactum iri proelio certare, quod sibi secundum fore non dubitant. Et forte nunc cum haec scribo, aliquid decreverit fortuna.

Rex[3] maturius quam dictum erat hic erit, de quo gaudeo ob mandata, quae mihi exsequenda sunt[4]. De abbatiis, quae cardinalis Valettae[5] fuere, pars data est Felici[6], notho ducis Emmanuelis[7], praefecto Sabaudiae, et Sabaudis aliis, pars cardinali Lugdunensi[8], Riceliaci cardinalis fratri, pars Metensi episcopo[9] et aliis apud regem gratiosis.

Nondum patet nobis, quid Colmariae Gallos inter et Vinarienses convenerit. Venit in eas partes nobilis[10] missus a fratribus defuncti ducis[11], haereditatem bonorum aditurus et, ut puto, pacem commendaturus.

Caesariani et Bavarici corruptis, quae circa Hohentwilam erant, in Wirtenbergicis locis maxime se tenent.

Nassavius[12] purgat se, quantum potest, Helvetiis de suorum excursibus. Piccolominius[13] cum suis Mosellam transiit Rhenumque putatur transiturus ad Maguntiacum eoque iturus in Bohemiam. Itaque Castilionaeus[14] in Lotharingia suis hiberna sumit, Mileraei[15] pedites circa Ambianum, equitatu in Normanniam misso ad reprimendas puniendasque seditiones; quanquam et delinimenta adhibentur inhibito salis tributo novisque aliis. In urbe Pictavii plebs pro libitu agit.

Badensi conventui non adfuit Melianus[16], Galliae legatus, sed literas misit. Gullerus[17] spe a Gallia et Helvetiis destitutus cogetur tandem se aptare Rhaetorum consensui et pati dejici castella.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 573; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 658.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Lodewijk XIII.
4 Zie brief no. 4277 dd. 2 september 1639 van Christina van Zweden en Grotius' antwoord daarop van 15 oktober 1639 (no. 4337).
5 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Felice van Savoye († 1643).
7 Carlo Emanuele I van Savoye (1562-1630).
8 Alphonse-Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-bisschop van Lyon.
9 Henri de Bourbon-Verneuil (1600-1682).
10 Philipp von Krossig.
11 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar, broers van de gestorven Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Wilhelm Otto von Nassau.
13 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
14 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
15 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
16 Blaise Méliand.
17 Johann-Peter Guler von Weinegg.

Principi Casimiro[1] plusculum datum libertatis et domesticis, qui cum eo non sunt, aliquantillum temporis ad hic manendum, donec ab aula nova adsint jussa.

Villaregius[2] Jousia liberata Nazaretam comitatus Burgundiae recuperatum it.

Brissacum frumenti copia illata ad mille et quingentos saccos Gallorum ope, qui ei urbi avide adhuc inhiant proponentibus nonnullis, ut altera pars praesidii et Gallis sit, praefectus urbis Germanus.

Vinarienses incommode satis vivunt in Monasteriensi, Urbica et Frikedalia, vallibus plane adesis. Itaque opus habent inde se movere, quod brevi futurum speratur.

De Hassis mali hic sunt rumores, de Ragoskio[3] boni, quasi cum LXXX millibus arma inferat terris caesarianis. Sed de eo dubitare nos jubent ex Constantinopoli literae[4], quae in illa aula parum favorabile esse Ragoskii nomen significant. In Dalmatia Turcas inter et Venetos ex populationum occasione pugnatum est ad Zaram. Sed id injussu utrinque factum publico sedatum iri creditur neque obstiturum paci constitutae.

Quid Angli velint, perincertum est, Electori Palatino[5] pecunia data est, sed is ipse, ubi opus est, non apparet. Ad Batavae classis validissimae adventum naves suas e loco inter bellantes medio in aliam sinus partem retraxere velut spectatores futuri, sed permissus emendi pulverem bellicum et nitrum utrique parti ab ipsis concessus, Batavis nihil prodest; prodest autem Hispanis, qui emtioni impendisse dicuntur XXX millia scutatorum. Batavi mandata habent, ut audio, aggrediendi Hispanos sub ipsum, si ita res ferat, Angliae litus. Ni faciunt, periculum illis imminet ab hoste tam vicino ac valido, si faciunt, grave ab Anglis odium, quod in ipsos incumbet solos Gallis se non immiscentibus. Scoti quod volunt agunt dolentibus et rege[6] et episcopis Angliae. Sed quicquid multis peccatur, inultum est.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res det Suedicae genti ac tuae imprimis Sublimitati prosperas.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[7].

Lutetiae, 12/22 Octobris 1639.

Mitto Cracoviensis conventus deliberata ita ut huc a talium non ignaris transmissa sunt.

Indutiae Transalpinae in sex menses prorogatae dicuntur pontifice[8] biennes proponente, rege duodecennes. Non impedient indutiae istae, ut puto, Gallos, quominus Casali consulant, quando ne militem quidem mutari permittit Leganesius[9]. Atque ea maxime de causa mitti e Gallia copias in Italiam existimo. Hostis videtur sperasse a se obsideri posse Castellum Cameracesii urbem, sed in eas

1 Jan II Kazimierz.
2 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
3 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
4 Mij niet bekend.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Karel I van Engeland.
7 >De woorden ‘Tuae Sublimitatis cultor devotissimus H. Grotius’ ontbreken met de ondertekening in de uitgave der *Epist.*
8 Urbanus VIII.
9 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

partes profecti ex Mileraei et Castilionaei exercitu milites intercessuri sunt eo periculo.

Jam nunc intelligo transiisse hac ignotum Palatinum electorem. Transeundum illi erit, ubi est regis comitatus. Is an moram itineri sit allaturus, videbimus. Galli certe illius rebus non favent.

Dereliquit hostis spem obsidendi oppidi Castelli in Cameracesio. Villaregio autem arces quaedam se dedidere ut Arbosia[1], Monsaugonia, Vera. Jam nunc ab hominibus cuncta ruspantibus edoceor a Gallis injectas electori manus in oppido Charitatis ad Ligerim, ubi copias olim trans eum amnem duxit dux Casimirus[2]. Captas ejus chartas quoque et pecunias.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4349. 1639 oktober 22. Aan N. van Reigersberch[3].

Mijnheer,

De deliberatiën over het stuck van de Spaensche vloot sijn van groote importantie. Ick en meen niet, dat den coninc van Engellant[4] deselve belasten sal vertrecken nochte oock eenige protectie geven extra maris sinum. Die van Gelderlant, Hollant, Utrecht, Vrieslant, Overijssel hebben altijd de Zuiderzee voor haer eigen gehouden ende 't gebruick onder haer verdeelt met exclusie van alle anderen, qui sinus est multo maior.

't Is mij leedt, dat de Spaignaerden toegelaeten is buscruit in Engellant te coopen ende dat in groote quantiteit, hoewel ick hoor die vrijheit van sulcx te coopen aen beide zijden gelijck is gestelt, maer proffijtelijcker voor dieghenen, die des van node hadden.

Van Vrancrijck's toerusting, om de Hollanders te helpen, verstaen wij hier niet, maer wel dat de Engelsche vloot grooter werdt.

De soldaten ende 't gelt bij de derthien fregatten tot Duinkercken gebracht hout men hier grooter te sijn dan den Delfschen maetroos[5] daer seit.

't Sal mij lief sijn te verstaen, dat alles wel gae ende conde ick iet goeds doen, zoude sulcx garen doen, hoewel men het van mij niet en verdient ende daerom oock op mij niet en vertrouwt.

Den coninck[6], soo wij verstaen, sal hier eer sijn als wij meenen. Te Poictiers maect de gemeente de beest. De beroerte van Normandië werden bedwongen door een goed deel van de ruiterie van den heer De la Milleray[7]. De reste van sijn ende de heer Chastillon's[8] leger sijn ten deele in garnisoen, ten deele gegaen om te

1 De uitgave der *Epist.* heeft 'Artesia'.
2 Johann Kasimir van de Palts (1543-1592).
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R12c. Eigenh. oorspr.
4 Karel I.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

beletten het belegh van Casteau en Cambresis, 'twelck den vijant scheen voor te hebben.

De Spaignaerden sterck sijnde voor Salza beginnen haer te retrencheren, hoorende de macht van Vrancrijck vergadert uit Languedoc grooter is dan men meende bij de vijftienduisent te voet, drieduisent te paerd, geoeffende luiden, daer het Spaensche leger meest bestaet uit besognos uit Catalanen. In de stadt van Salza sijn brave luiden, men seit tot achttienhondert, soodat de Fransoisen hoope hebben van de Spaignaerden te dwingen 't belegh te quitteren ofte tot een slagh te comen, van welcx succes sij volgens haer courage niet en twijffelen.

Piccolomini[1], nae men ons schrijft, is de Mosel gepasseert ende gaet over Rijn nae Behmen.

Den hertogh van Longueville[2] tracht noch wat te doen dit jaer om de Wymarsche te gewennen de Fransche ordre te ontfangen ende veele in 't leger spreecken alrede van 't garnisoen van Brisac half Fransch te maecken onder 't commandement van een Duitsch. 't Wymarsche volck hebben wel verandering van quartieren van doen. Frickendael, Urbendael ende andere plaetsen, daer sij haer gehouden hebben, sijnde heel opgegeten.

De Beyerschen sijn in 't lant van Wittenberg bij Tubingnen ende omleggende plaetsen. Eenige keyserschen aen de cant van de Bodenzee sonder alsnoch de Wymarschen te naerderen. De heeren broeders van den hertogh van Wimar[3] hebben gesonden een gedeputeerde[4], om haer erfgenaemen te verclaeren; ick meen oock om te arbeiden tot vrede.

De stilstant in Savoye is verlengt. Wij en weeten niet wel, voor hoe langen tijd. Des paus[5] dienaers hadden versocht tot twee jaeren. 't Volck, dat uit Vrancrijck naer Italië is om de plaetsen, die in de Fransche handen sijn[6], te bezetten, misschien oock om voor Casal te sorgen, alsoo de marcquys de Leganes[7] geen volck daer wil laeten ververschen, waerdoor ende door gebreck van provisie om te eeten ende te vechten de plaets mettertijdt schijnt peryckel te loopen.

De saecken van de protestanten in de Grisons gaet quaelijck, soodat Guller[8] verlaeten van Vrancrijck, Venetië ende de oneenige Switsers, sal genoodight sijn sich nae de groote vlagge van de Grisons te vougen.

Den ambassadeur van Vrancrijck Melian[9] heeft sich niet willen laeten vinden op de vergadering van de Switsers te Baden, alwaer die saecke van de Grisons most comen in deliberatie.

Prins Casimir[10] werdt bijwijlen toegelaeten lucht te gebruicken om sijne gesontheits wil, ende die van sijne suitte sijn geweest ende niet en sijn in de

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar, broers van de gestorven Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Philipp von Krossig.
5 Urbanus VIII.
6 In de tekst staat vóór ‘sijn’ een overbodig ‘te’.
7 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
8 Johann-Peter Guler von Weinegg.
9 Blaise Méliand.
10 Jan II Kazimierz.

gevanckenis hebben surcheantie becomen op de ordre van uit Vrancrijck te vertrecken tot naerder ordre van den coninck.

Den marquys de Villeroi[1] heeft hoop noch in dese tijd Nozeroy in 't graefschap van Bourgogne, toecomende 't huis van Nassau, weder te becomen.

Hier loopen tijdingen, dat Ragosky[2] tachtentichduisent man bijeen soude hebben tegen den keiser[3], maer sulcx en can sonder des Turcx[4] hulp niet wel geschieden ende de brieven van Constantinoplen seggen, dat deselve Ragosky daer niet wel en staet.

In Dalmatiën is gevecht geweest tusschen de Turcken en de Venetianen bij Zara ter occasie van eenige genomen beesten, 'twelck wel soude connen wat hapering brengen in de paix, maer niet, soo ick meen, deselve breecken, alsoo sulcke onvoorsichtige actiën licht sijn te repareren.

Ick mercke uit veele advysen van Polen, dat men daer voor een oorlogh met den Turck seer is becommert, waerom oock alle de provinciale vergaderingen in Polen stemmen om de intocht gedaen in Lijflant van haeren hals te schuiven ende sich wel te houden met Sweden.

Van de saecken ter zee sal ick niet schrijven, alsoo de advysen daer[5] eer connen comen; maer Vrancrijck siet het spel aen.

Wij verstaen hier, dat de Spaenschen bij de dertichduisent croonen hebben gespendeert om buspoeder ende salpeter te hebben uit Engellant.

Den 22 october 1639.

Ick crijgh daer terstont een advijs van groote importantie, dat mijn heer den churfürst palsgraef[6] is gepasseert hierontrent nae Lions ende voort nae 't Wimarsche leger. Sijne Doorluchticheit heeft willen onbekent sijn, maer 't groote gerucht, dat de Engelsche ende Hollandsche vloot gemaect hebben ten tijde van sijn vertreck, sullen niet wel toelaeten, dat deselve sijne reis sal connen voltrecken sonder kennisse van het hoff van Vrancrijck, insonderheit passerende daer het hoff. Wij sullen verlangen nae de tijding van sijn arrivement, hoopende dat alles sal beleidt werden met kennisse ende goedvinden van Swede als reden is. Oock nu soo terstont werdt mij advys gegeven van geloofwaerdige personen, dat sijne churfürstelijcke Doorluchticheit is bij de Fransoisen gearresteert met sijn gelt ende papieren te Charité, een stadt op de Loire tusschen hier ende Lions.

Den vijant heeft het desseing van 't beleg van Casteau en Cambresis moeten verlaten. Den marquys de Villeroy heeft becomen enige casteelen in 't graefschap van Bourgogne als Arboix, Monfaugeon, Divers. Om Nozaroi nu weder te becomen is weinigh apparentie.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer de raedsheer van Reigersberg.

In dorso schreef Van Reigersberch: Den 22 Oct. 1639.

1 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
2 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
3 Ferdinand III.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Dat wil zeggen, in Holland.
6 Karl Ludwig van de Palts.

4350. 1639 oktober 22. Aan J. van den Vondel[1].

Mijnheer,

Ik dank uE. voor uwe schenkagie, twee werken waerdig sulken werkmeester.

Sophocles' Electra[2] is altijd gehouden geweest voor uitnemende onder des treffelijken mans tragediën. Heb bij wijlen wel gedacht van deselve in 't latijn te stellen, gelijk ik tot Hamburg sijnde gedaen heb Euripides' Taurische Iphigenia[3], dewelke ik nu onlangs gesonden heb aen mijn broeder de Groot[4]. In S. Ursula[5] heeft uE. boven sijn gelukkig verstandt ook getoont een seer loffelijke affectie tot sijne geboortplaetse, dewelke ik geluk wensche met sulken spruit ende wensche uE. lang leven, gesontheit ende gerustheid van gemoet, om niet alleen soodaenige als dese sijn, die seer treffelijk sijn, maer ook grooter stukken ten dienst, nut ende lust van alle Nederlanders voort te brengen.

UE. gantsch dienstwillige
H. de Groot.

Tot Parijs, den 22 October 1639.

Nadat ik dit geschreven had, heb ik de twee stukken ten einde toe gelesen. Vinde in Electra de sin ende de magnificentie van Sophocles wel uitgedrukt. In St Ursula verwonder ik mij over de kloeke vinding, schikkinge ende beweeglijkheit.

4351. 1639 oktober 22. Aan J. de Wicquefort[6].

1 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., III H3. Eigenh. oorspr. Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 240; G. Brandt, *Leven van Vondel* (1905^{2}), p. 69-70; Mr. J. van Lennep, *De Werken van Vondel* III, p. 546; P. Leendertz, *Het leven van Vondel*, p. 183; J.F.M. Sterck, *Vondel-brieven*, p. 96; Van Lennep-Unger *Werken van Vondel* VII, p. 165; Brandt-Leendertz, *Het Leven van Joost van den Vondel* (1932), p. 35. Antw. op no. 4285.

2 *I.V. Vondels Elektra van Sophokles. Trevrspel. Ghespeelt in de Amsterdamsche Schouwburgh, in November, 1640.* t'Amsterdam, Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn. Voor Dirck Cornelisz. Hout-haeck, Boeckverkooper op de Nieuwe zijds Kolck, Anno 1639.

3 Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 496, no. 497.

4 Willem de Groot.

5 *J.V. Vondels Maeghden. Trevrspel.* t'Amsterdam, Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Vygen-Dam, in 't Nieuwe Testament. In den Jaere 1639.

6 Gedrukt *Epist.*, p. 574. Joachim de Wicquefort (± 1600-1670) was een koopman en bankier te Amsterdam. Hij speelde een rol tijdens de Dertigjarige oorlog als diplomatiek agent van Bernhard van Saksen-Weimar. Bij de onderhandelingen tussen Bernhard en Amalie Elisabeth, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, om te komen tot een Saksisch-Hessisch bondgenootschap in de lijn van Oxenstierna's advies na de dood van de landgraaf, speelde hij een belangrijke rol. Na Bernhards dood (juli 1639) werd hij resident van de landgravin. Hij wijdde zich daarnaast aan letteren en wetenschap. Hij was belezen in de klassieke auteurs en stond in levendige briefwisseling met vooral Caspar Barlaeus.

Gratias habeo summas, vir nobilissime, quod egregio munere Caraffani operis[7] me dones. Vidi id pridem Italico sermone[8] et tunc multa excerpsi, quae nunc libet recognoscere, utilissima pleraque ad cognoscendas aulae pontificiae artes et

7 *Caroli Carafa Episcopi Aversani Commentaria De Germania Sacra Restavrata, sub Summis PP. Gregorio XV, & S.D.N. Vrbano VIII. Regnante Aug. & Priss.mo Imp. Ferdinando Secvndo.* Coloniæ Agrippinæ, Apud Cornelivm ab Egmont, MDCXXXIX.

8 Zie no. 4228, p. 491 n. 10. De Italiaanse uitgave heb ik niet kunnen achterhalen.

stuporem protestantium, qui se distrahi sibique illudi toties passi sunt. Efficient istae discordiae, ut aliquando dicat posteritas etiam protestantibus papa aliquo esse opus.

Apud D. Barlaeum[1] pro poematis, uno gravissimo, caeteris lepidissimis[2] remitto gratias per epistolam, quae ut Nobilitatis tuae comitate curetur rogo. Addam et alteras preces, ut nostri ambo vivatis memores ac de me vobis mutuum polliceamini.

Nobilitati tuae obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Octobris 1639.

4352. 1639 oktober 24. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Tandem deliberationes frequentes de invadendis Hispanis finem habuere extatum. Nudiusquartus architalassus noster[4] aggressus est hostes nebuloso tempore et praetervectus Anglos, qui lateribus adjacebant, Hispanicam classem nec opinantem aggressus, ut in subitis fieri solet dum fluctuant animi nec ubique provideri potest, eam nisu non maximo disjecit. Naves ignivomae bene quod officii erat fecerunt, sed ita ut et unica e nostris navis, quae Hispanicae adherebat, incendio sit consumpta. Variant etiamnum, ut in novis, rumores; constantior opinio est duodecim naves a nostris captas, exustas aut depressas aliquot, septendecim ad littus Anglicum adactas, totidem ex angustiis in apertum mare evasisse, quibus cum pluribus noster architalassus imminet. Angli in nostros hostilia non sunt ausi. Id quomodo Hispano[5] probaturi sint, ipsorum fori esto: illud scio Anglos ad protegendam tantam classem ex faedere non fuisse obligatos; siquae inter Anglos et Hispanos oriantur rixae, totum id nobis lucro credet atque ita tenebitur Anglus animi sui sensa apertius quam antehac exponere.

Vogelianam poematum tuorum editionem[6] dum lego, video multa irrepsisse menda ideoque magis dolet meum nomen titulo praefigi; misit tibi mihique exemplar, quorum alterum ut ad te curetur, curabo. Omnia vetera reperio: dedicationem epistolam tuam, carmina; nihil accessit praeter Sophompaneam, Baptizatorium, Silvam. De reliquis quod fieri velis, indica.

Vale, frater optime, et nos tui amantes amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

1 Caspar Barlaeus, hoogleraar te Amsterdam.
2 Zie no. 4344.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4338?; beantw. d. no. 4367.
4 Maerten Harpertsz. Tromp.
5 Philips IV.
6 De bij de Leidse uitgever Hieronymus de Vogel verschenen editie: *Hug. Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta & emendata.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX; zie Ter Meulen-Diermanse no. 2.

Hagae, XXIV Octobris 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Nov. (*verbeterd uit* 'Oct.') 1639.
En in dorso: 24 Oct. 1639 W. de Groot.

4353. 1639 oktober 24aant.. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je dois responce à vos deux lettres dont la dernière est du 16 courrant[2], par laquelle i'appren la suite de ce qui se passe aux Dunes d'Angleterre, et suis en attente avec vous de ce qui en adviendra, croyant que tout réussira au bien des Espagnols si bien appuyez de la faveur d'Angleterre, qui par ces procédures veut contrabalancer la France et Hollande tout ensemble.

Du mariage prétendu[3] on ne croit rien icy et veut-on que le différend avec Escosse soit accordé et ensuite d'iceluy l'électeur palatin[4] party d'Angleterre chargé d'argent et d'hommes. Mais il arrivera trop tard pour commander l'armée Vinarienne qui a passé son accord avec la France, qui est fort advantageux pour icelles, come l'aurez desià entendu. Le duc de Longheville[5], son chef, sera à cest'heur dans le Palatinat vers où tire aussy l'armée impériale pour resister aux nostres. Pendant son esloignement ceux de Hohetvil se pourvoyent du bois et d'autres choses plus nécessaires dont ils en avoint faute.

Nos Suisses romanistes sont assemblez à cest'heur à Lucerne à cause des plaintes que font ceux de Soleure contre les Vinarois, les soldats du colonel Smidberg[6] ayans n'aguerres pillez leur moulin et ravagé leur territoire, continuans aussy, à ce qu'ils disent, le mauvais traittement à l'esvèque de Basle[7] qui est soubs leur protection, dont les Espagnols se servent fort bien pour les pousser à quelque acte d'hostilité contre nous, travaillans continuellement parmy eux qu'ils renoncent à l'alliance de France et rappellent leur gens du service du roy[8], et ça d'autant plus qu'il[9] ne leur débou[r]se plus leur pension, ny en faveur d'eux veuille octroyer la neutralité à la Bourgogne à la défense de laquelle ils sont obligez. A cecy s'adjointe la lettre escrite à cheval par les chefs Vinarois aux Suisses, en responce de la leur, disans ouvertement ne vouloir point quitter à leur instance l'esvèché de Basle ny ce qui en dépend come sont les vallées de Münster et Ergau comes les ayans prises par armes, avec lesquels ils les veulent aussy maintenir contre quel que ce soit. Ils en sont certes en grand alarme et appréhendent de iour à autre plus que iamais l'accroissement de la France de laquelle les papistes surtout se destie[n]t extrêmement, mais ne pouvans attirer à leur desseing les

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Vermoedelijk de geruchten over een huwelijk tussen de Spaanse kroonprins, D. Baltasar Carlos, met de Engelse prinses Mary Stuart; zie no. 4305, p. 617 n. 13.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Ludwig von Schmidberg, Duits kolonel in Franse dienst.
7 Jean-Henri d'Ostein.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 In de tekst staat 'ils' als subject van een doorgestreept 'reçoivent'.

protestans, ie croy que les efforts des papistes réussiront vains sur tout ores que les armées de l'empereur[1] et d'Espagne sont ailleurs occupez. Les protestans sont aussy assemblez à Arau, tous deux partis tendans par une[2] certaine fatalité à la division ouverte, qui à la fin causera gran revolution dans leur estat composé de tant de parties plaines des mauvaises humeurs.

Le colonel Gouler[3] tient encor ce fort de Rhin et le peuple se tient en paix jusques à ce que la neige empêche les Espagnols qu'ils ne puissent venir librement au secours de sa faction. Cependant le terme préfix aux protestans dans la Voltoline s'approche pour en sortir ou apostater come plusieurs par désespoir le font, n'ayans de quoy se maintenir ailleurs et voyans que les Grisons desquels ils avoyent attendu quelque secours les ont plus trahis que les Espagnols mesmes, pour avoir accepté sans aucune nécessité un si meschant traitté, sans obliger mesme les Voltolins rebelles à l'achat de leur[s] biens qui sont ou en friche ou chargés de tailles incroyables pour payer ce que les rebelles ont par l'espace de 20 ans despencé sur des ambassadeurs en Espagne et à Rome et pour le maintien de tant d'armées qui ont esté en Voltoline, ce qui fait une somme incroyable. Je ne vous sçaurois assez exprimer la misère de ces pauvrez gens, qui sont si vilainement trahis par les Grisons lesquels oultre ceux n'ont aucun pouvoir en Voltoline ayans pour leur[s] lieutenans en leur[s] plus hautes charges les plus gran rebelles Espagnolizés qui font tout à leur phantasie contre les protestans. Ce qui a fait que ma femme[4] que i'avois par delà despêchée pour pourvoir à ses affaires, s'en retournast icy sans aucun fruict de son voyage qui luy a cousté bien de l'argent, n'y ayant personne qui veille acheter ses fonds en plus gran part en friche ny payer ce qu'on luy doit et dont la somme monte plus qu'à 30^{m} escus. Il faut attendre quelque meilleure saison sans laquelle nous sommes perdus. Pour fin ie vous supplie pour le parachè[ve]ment de ce change de Paris, car ie vous asseure que de ce qu'on m'a envoyé de Hamburg ie ne me suis point retenu que deux cent dalers, ayant payé avec le reste la plus gran part de mes deubtes, dont il en reste encor mille dalers avec l'intérest de 8 et dix par cent, et voudrois que i'en puisse estre désormais quitte tout à faict. Vint mois me demeurent encor en arrière, ce qui est bien grief pour moy qui vis icy parmy une grande cherté, l'avarice des Suisses faisant double le prix de toutes choses, et urna vini mediocriter boni venditur pro 20 florenis. Jugez du reste que si vous me faites pourtant payer le reste qui me doit monsieur Heuf[5] vous m'obligeray incroyablement et ie seray à jamais, monsieur,

Vostre serviteur redevable
Marini.

De Zurig, ce 24 d'8bre 1639.

Gallas[6] est devenu hydropique.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Nov.

1 Ferdinand III.
2 Het woord ‘une’ is abusievelijk herhaald.
3 Johann-Peter Guler von Weinegg.
4 Allessandra Paravicini Capelli.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.

In dorso: 24 Oct. 1639 Marin.

4354. 1639 oktober 24. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Gisteravont ende desen morgen crijgen wij seeckere tijdyngen, dat den admirael Tromp[2] de Spaense vlote, bestaende uyt vierenvijftych scepen, op vrijdachmorgen naer den vrouchcost, dat is ontrent acht uyren, heeft geattaqueert. De Spaense haer anckers hebben laten slippen met meenynge om onder faveur van eenen donckeren mist, die subyt opquam, te eschapperen, maer denselven mist niet over een uyre duyrende ende haer onder de onse vindende geënvelopeert, sijn door de branders in groote confusie geraeckt ende daervan seventhien ofte achthien soo om de Duyns als op den houck van Douvres aen de strant geiaecht, eenyge verbrant ende in de (gront) geholpen, twaeleve genomen, seventhien werden in ..... bij den admirael ende 36 scepen vervolcht, die men hoo(pt dat) niet sullen ontcommen. Off den admirael don Antony d(Oquendo)[3] is onder die vervolcht werden ofte verbrant, weet men niet. (Maer) dat hout men seecker, dat het schip van den admirael van G(aliciën)[4] is in de gront, sijn persoon met ontrent hondert twaelff mannen van sevenhondert gesalveert ende tot Hellevoet gebracht. De twaelff genomen scepen, daeronder eenyge gallioenen, sijn in de Wielynge. Een van de vier admiraels[5] is met al het volck ende schip verbrant. De nader particulariteyten moeten wij uyt Zeelant verwachten ende uyt Engelant, hoe dit exploit daer wert genomen ende off de schepen, die daer met twee van de onse sijn gestrant, sullen connen werden gesalveert. Geduyrende ende in het begin van het gevecht relateert men ons, dat uyt de casteelen ende scepen van den conynck[6] op de onse is geschoten, doch soo off sij niet raecken en wilden. De gestrande scepen sijn met branders ende canonades van de onse seer geïnfesteert geweest; het gevecht is van onse sijde met seer goede ordre toegegaen, behalven dat een brander, niet op sijn behoorlijcke plaetse aen den admirael van Galiciën sijnde aengebracht, een oorlochschip, dat hem hadde geabbordeert, mede heeft doen spryngen, daervan de officieren ende sestych mannen sijn gesalveert in het tweede brantschip, dat aen boort van denselven admirael mede wiert gebracht ende daermede in de Mase gearriveert. Dese victorie, indien in Engelant geen alteratie maeckt, kan het lant niet als groot voordeel ende reputatie bij de nabuyren geven, soo door de grote macht als resolutie die desen staet daerin heeft getoont, hetgene dese bloetstortynge meerder mach verhoeden ende de gemoederen van de machtyge neygen tot vrede.

Den con(ync)k van Denemarcke[7], die vijfthien van sijne scepen in de Noortzee heeft doen sien ende de ambassadeurs van desen staet[8] naer haer eerste audientie geen meer en heeft gegeven, hopen wij tot reden commen sal ende

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K731. Beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4328; beantw. d. no. 4369. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 580.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Don Antonio de Oquendo.
4 Don Francisco Feijóo Sotomayor.
5 Don Lope de Hoces y Córdoba. Zijn schip was de Santa Teresa.
6 Karel I van Engeland.
7 Christiaan IV.
8 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.

matyger van d(e ou)de tractaten spreecken, alsoff die met verloop ende veranderyng(e van tij)den buyten hare cracht waren geraeckt, ende niet meer ..... andere princen in hare landen de (?) tollen van de Sont beleth kan w(erden te) verhogen, alsoo alle geïnteresseerde die tale soo niet wel sullen connen verstaen. Bij welcke occasie ick met eenyge notabele leden van desen staet hebbe gesproocken, off niet dienstych soude sijn een nader verbintenisse tusschen Sweden ende desen staet te maecken, die ick daer niet vremt van hebbe gevonden. Indien ick wiste, hoe ende op wat voet soude onder de hant devoiren daerin connen doen, alsoo mij dunckt, dat voor beyde seer nut wesen soude.

Van Hamburch ende Bremen geven de brieven ons hope, dat de keyserlijcke mandaten tot de restitutie van het stift Hildelsheym, aen den hertoch van Lunenburch[1] in faveur van den biscop van Ceulen[2] geëxpedieert ende d'executie aen Hatsvelt[3] gegeven, den gemelten hertoch resolutie sal doen nemen om sijne wapenen bij die van de lantgravinne[4] te vougen. Tot Bremen was het different van religie met inruymen van den dom aen de lutersche ende behoudenis van alle verdere kercken voor de gereformeerde t(erne)der geleyt, maer niet geassopieert de superioriteyt die den bis(cop[5] over de) stadt pretendeert, dewelcke die van Bremen geensin(s van meeny)nge sijn te gedogen; doch sijn opiniën, dat den conynck h(em .....) vindende met de proceduyren tegens den hertoch van Lunenburch sich sal ..... en.

Van de armee van den hertoch van Weymaren[6] sullen wij de ....tie verwachten.

De Schotten schijnen[7], dat den conynck[8] wel de lasten van hare wapenynge souden willen betalen.

Constans[9] is noch bij Numerianus[10] ende sal faute van paspoort ende opcommen van quaet weder hare reyse connen beletten.

Desen 24 October 1639.

Desen naermiddach is in Den Hage gecommen den vice-admirael van de vlote die commandeerde op het schip genaemt den admirael van Galiciën[11], die bij sijn Hoocheyt[12] sijnde gebracht aldaer heeft verhaelt, dat sij eerst sijn geëquipeert om de franse vlote te slaen, daernaer ordre hebben gecregen om te letten, off de Fransoisen yet souden op Fontarabie entrepreneeren ende in sulcken geval het volck, dat sij op hadden, daerbinnen te helpen, waernaer haer ordre is gegeven om het volck te brengen naer Dunckercke ende, naer sij geëxcuseert hadden niet behoorlijck van alles tot die reyse nodych te sijn voorsien, is het commandement gereïtereert nietiegenstaende alle excusen. Waerop is gevolcht, dat sij weynych

1 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
2 Ferdinand van Beieren.
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Frederik III. In 1648 werd hij koning van Denemarken.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Hier is iets in de pen gebleven.
8 Karel I van Engeland.
9 Schuilnaam voor Maria van Reigersberch.
10 Codenaam voor Amsterdam.
11 Hij werd opgesloten in de Gevangenpoort te 's-Gravenhage.
12 Frederik Hendrik.

provisie hebbende van buspoyer hetselve in het eerste gevecht hebben verschoten; souckende wederom provisie in Engelant daervan te doen, heeft den conynck hetselve haer toegelaeten, dan een goede quantityt bij haer sijnde gecocht ende betaelt hebben het aen boort niet gecregen, waerover sij[1] genootsaeckt sijn in de Duyns te blijven, daer sij, indien van poyer voorsien hadden geweest, onse vlote souden hebben geattaqueert, doen se maer achtentwyntych schepen sterck en was; seyt verder dat don Antonio d'Oquendo met sijn bijhebbende schepen de zee heeft aengedaen. Dit verstaen ick van seer goeder hant, soo ick mijnen brieff soude sluyten, ende van een seer gequalificeert persoon die van sijn Hoocheyt comt.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot raedt ende ambassadeur van de coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.
Met andere hand: 14 s.
In dorso schreef Grotius: 24 Oct. 1639 N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 2 Nov. 1639.

4355. 1639 oktober 25. Van J. van Hoeuft[2].

4356. 1639 oktober 26. Van D. de Groot[3].

Monsieur,

Je ne puis manquer de vous faire sçavoir, que nous sommes arrivé icy, Monsieur de Raephorst[4] et moy, en intention de nous acheminer devers Calais, lorsque nous avons receu les meilleures nouvelles du monde, c'est à dire, la déroute de la flotte espagnolle, ce que sans doubte vous aurez entendu.

Le combat a esté vendredy passé le 21me de ce mois. L'on nous asseure que les Hollandois ammènent plus de trente vaissaulx, le reste ayant esté bruslé et coulé à fond, et entre aultres l'admiral d'Espagne[5], quelques-uns se pensans sauver sont encor poursuivys par les vainceurs. L'on nous dict aussy que le gallion de Naples est entre Calais et Boulogne, ayant perdu deux masts et ne faisant que tirer des coups de canon, pourque les François le aillent secourir. Des aultres disent le contraire, et qu'avanthyer il se défendoit encor contre deux Hollandois, ne se voulant pas rendre que la vie sauvé.

Cecy est moins apparant que l'autre. Nous en sçaurons des nouvelles plus asseurées aujourd'huy. Il est certain qu'il s'en est sauvez quelques-uns à Rie. Cecy sera cause que nous attendrons encor un jour ou deux icy, y ayant grand apparance qu'il viendra bien tost quelque convoy icy, principalement le vent estant si bon

1 In de tekst staat abusievelijk ‘sijn’.
2 Deze brief, in 1882 bij Fred. Muller geveild (veilingcat. auctie De Visser no. 320), is sedertdien spoorloos.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr. Grotius' jongste zoon Diederik was op weg naar het vaderland, waar hij op 7 november was.
4 Zie no. 4346, p. 684 n. 8.
5 Bedoeld wordt don Lope de Hoces y Córdoba.

comme il est. Dèsque j'auray appris quelque chose de plus particulier tant de la deffaicte que de nostre voyage, je ne manqueray pas de vous le mander et demeureray, monsieur,

Vostre très obéyssant fils
D. de Groot.

A Dieppe, le 26me d'octobre 1639.

Monsieur de Raephorst vous baise les mains.

Adres: A Monsieur Monsieur l'ambassadeur de la royne et couronne de Suède à Paris. Au fauxbourg S.t Germain vis à vis du Louvre. port.

In dorso schreef Grotius: 26 Oct. 1639. D. de Groot.

En boven aan de brief: Receu le 27 d'octobre.

4357. 1639 oktober 29. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Res nostrorum prosperas ac spes majorum[2] successuum ex literis Excellentiae vestrae datis 17 Octobris[3], cum gaudio cognovi. Annus qui sequitur, si quid recte judico, aut pacem communem nobis dabit, aut foedera longum bellum paritura.

Res inter Gallos et Vinarienses[4] ita confecta est, ut Brisaci ac Friburgi pars altera praesidii sit futura e Gallis manentibus, qui erant, praefectis; exercitus autem omnis jusjurandum dixerit regi[5] pro libertate Germaniae ac bono sociorum. In communia arma imperium erit Longavillani[6], in Vinarienses speciatim Ohmii[7] nomine quatuorvirum[8]. Rex pecuniam, ut antehac duci[9], ipsis dabit; pro ea terrarum illarum reditus percipiet. Urbes reddet corpori Germanico, ubi pax fiet. Verum et sacramentum illud et imperii summam sibi traditam ita interpretatur Longavillanus, ut scriptis huc literis praedicet et exercitum et urbes illas omnes in regis esse potestate.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 203; copie München, Bayerische Staatsbibl., Clm. 10415, 236. De copie te München vertoont enige verschillen. Gedrukt *Epist.*, p. 575. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 De copie te München heeft abusievelijk ‘malorum’ en voegt bovendien na ‘successuum’ nog de woorden ‘apud hostes’ toe.
3 Ontbreekt.
4 De troepen van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, overleden 18 juli 1639.
5 Lodewijk XIII.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Johann Bernhard von Oehm.
8 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
9 Dit woord ontbreekt in de copie te München.

Interim elector Palatinus[10] non Caritate oppido, sed Molini detinetur, honorate tamen, donec regis jussa adveniant. Detentus enim fuit non regis imperio, sed eorum, qui Lutetiae res regni curant, qui itineris hujus indicium acceperant tum

10 Karl Ludwig van de Palts.

ab legato Bellevrio[1] tum a praefecto Bononiae[2]. Mirum est latere volentes ita discessisse, ut a tribus classibus salutarentur et in appulsu ad Bononiam tormenta exploderent utque per Galliam transirent sex numero, saepe nec equis celeribus.

Illud quoque adversum accidit, quod etiam deprehensus jam elector non eum se, qui erat, esse dixerit, et ad regem Galliae[3] se ire patefacturum ipsi sua consilia; quod e praesentibus optimum fuerat.

Bulionius[4] a comite Licestrio[5] conventus dixit principem jura summi principatus sibi vindicantem non debuisse in Galliam venire, nisi rege praemonito. Videtur autem mihi spes esse aliqua, si rex Britanniae[6] Palatinum instruere velit necessariis viribus, posse hoc negotium ita componi, ut et regis Galliae et Palatini desideris aant. aliquatenus satisfiat; quam ad rem si quid consulendo aut monendo potero, non deero meis partibus.

Batavis mari illustrem obtigisse victoriam audimus. Dolet, quod Angli invitis se id factum ostenderunt submittendo Hispano militem et Batavos impetendo telis. Scio stationes tales nostri saeculi jure accenseri terris. Sed omni jure validior tutandi sui necessitas non permisit Batavis exspectare, donec illa classis de improviso suas oras aut Amasium amnem invaderet. Quae cum D. Ioachimii[7] prudentia abunde regi Britanniae sit ostensura, spero ipsius aequitati satisfactum iri. Alioqui metuendum est, ne in idem tempus congruentibus duabus Anglorum offensis, a Gallo et a Batavo, Angli consilia capiant nostris rebus apertius quam antehac obstitura.

Quae de Erlachio[8] scribit Excellentia vestra vera esse intelligo. Adjicitur ipsi Ohmius, ut exemplum ejus imitatus. Et publica negotia de foedere cum Batavis et privata Excellentiae vestrae, ut bene fortunateque cedant, Deum precor. Pestilentia vereor, ne disgreget regni Suedici rectores[9] ac proinde moram rebus multis afferat. De magni autem D. cancellarii[10] valetudine bene spero, cum soleant saepe vivaces esse, qui talibus doloribus tentantur.

Cum Polono[11] existimo facilius posse inducias in longiora produci tempora quam pacem plenam fieri ob causas, quas adfert Excellentia vestra. Dantiscanis et ego nihil boni auguror, praesertim cum eos nullis foederibus suffultos videam et in praeviis ad generalem conventum Poloniae conventibus actum sit de examinandis Dantiscanorum privilegiis, quae haud dubie iniquos repertura sunt interpretes. Nostrum erit, si qua arte possumus, Danum[12] cum Polono committere.

Batavis vero parta haec mari victoria plusne datura sit auctoritatis an invidiae tum in Polonia tum in Dania, dubitari potest. Elector Brandenburgicus[13],

1 Pomponne de Bellièvre, Frans ambassadeur te Londen.
2 Antoine d'Aumont et de Roche-Baron, sieur de Villequier.
3 Lodewijk XIII.
4 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Karel I.
7 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats gezant in Engeland.
8 Johann Ludwig von Erlach.
9 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Wladislas VII (IV) van Polen.
12 Christiaan IV.
13 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

quantum video, pergit se illorum consiliis tradere, quibus auctoribus in multa se mala implicuit.

De Salza miror nos nihil intelligere, nisi hoc unum increvisse Hispanorum illic exercitum. In fossam Salzae Hispanus pervenerat, dum fluminum augmenta IV millibus, quae adhuc ex Languedocia princeps Condaeus[1] exspectabat, iter tardant.

Turca[2] suorum copias auxit in Dalmatia X millibus ulturus, ut videtur, suorum caedem factam a Venetis incerta adhuc pace.

Induciae Pedemontanae in mensem productae dicuntur.

Apud Rhaetos Gulerus[3] et qui ab eo stant cogentur imperata facere nullo apparente auxilio. Si Suediam excipias et ex parte Batavos, male ubique curantur res protestantium.

Det Deus aequam pacem idemque, Illustrissime domine, Excellentiam vestram protegat ejusque consulta prosperet.

Excellentiae vestrae perpetuae observantiae vinculo adstrictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 29 Octobris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hag. 5 Nov. st. n. A.^{o} 1639.

4358. 1639 oktober 29. Aan Willem de Groot[4].

Mitto, frater carissime, ad Lucanum notata nostra[5], quorum curam tibi, ut tutori legitimo, commendo. De caeteris quod scripsi antehac responsum exspectabo.

Uxoris iter Amstelodamum laudo. Est urbs ea siqua in Batavis plena bonorum civium nobisque optime volentium.

In mari jam coeptum pugnari est. Quare siqua metuenda est Anglorum offensa ejus ἐρρίφθαι κύβος[6]. Securitatis publicae cura praecidit juris controversi nodos. Galli hac quidem in parte spectatores esse cupiunt, sed aliud non minoris odii negotium cum Anglis habent detento hic in itinere Palatino[7], ut contraria ipsorum desideriis moliente.

Ad pacem communem nihil adhuc lucis video. Qui hunc sequetur annus ei cogitationi aut novis ad bellum prorogandum foederibus impendetur.

De Hispanorum proposito ad Emdam invadendam credibile est, quod dicitur.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Johann-Peter Guler von Weinegg.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 888. Antw. op no. 4342.
5 Over de Lucanusuitgave zie men no. 4311, p. 631 n. 3.
6 Vgl. no. 4346, p. 684 n. 4.
7 Karl Ludwig van de Palts.

In Italia durant induciae Pedemontanae. Sed Casale sine vi armata servari non poterit.

Ad causam filiae[1] ut veniam, gaudeo probari vobis quae distinxi de forma actus, de capacitate personae, de capacitate rerum. Siquid ultra in mentem venerit aut amici monuerint, perscribam. Charondam[2] vidi. Is pro nobis est in eo, quod dicimus actum factum secundum formam loci vim suam per omnia loca extendere. Quod autem vult scriptum formam habere testamenti, nobis objici non potest, cum in scripto sint alsoo myne uyterste wille is et rursum dese myne uiterste wille heb onderteeckent. Addito die et loco. Nihil potuit dici expressius. Facti historia uxori filiaeque[3] est quam mihi notior. Itaque ad eos te mitto.

Vale cum nostris omnibus.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

Lutetiae, 29 Octobris 1639.

Ausculta, an quis Taciti editionem moliatur nobis non inimicus; Elzeviriis[4] enim omnibus diffido. Habeo emendationes et explicationes non paucas[5], race mationem post tot vindemias.

4359. 1639 oktober 29. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Multum metuimus, ne Angliae rex[7] magis magisque alienetur a sociis nostris et a causa communi, tum quod in statione Anglica oppugnata est classis Hispanica LXX navium ab Hollandica navium centum egregio, quanquam non incruento, victoribus successu, verum Anglis adeo nolentibus, ut et militem submiserint Hispano et tela in Hollandos jecerint; deinde, quod elector Palatinus[8] a rege Angliae veniens detentus sit Molini jussu eorum, qui Lutetiae res curant regis Galliae[9]. Est tamen spei aliquid posse haec mala in bonum aliquod converti, si consideret rex Angliae, quantum periculum Batavis attulerit classis hostilis tam potens ac vicina facile de improviso incubitura ipsorum terris aut in Ammasium amnem penetratura, certe magnis diuturnisque sumptibus exhaustura Batavam rempublicam. Ita ut id non magis potuerint perpeti, quam si in pacato solo, sed ipsis contiguo, hostium se tenuisset exercitus. Electoris vero res componi posse videtur, si rex Angliae ipsum instruere velit justis viribus ejusque rei certos facere et Suedos et Gallos sub aequis conditionibus, ut ea via elector Longavillano[10]

1 Cornelia de Groot. Het betreft hier het proces, aangespannen door Adriaen van Naeltwijck.
2 Louis Le Charon -Charondas-, Frans letterkundige en jurist.
3 Maria en Cornelia bevonden zich in het vaderland.
4 Abraham en Bonaventura Elzevier.
5 Het volgend jaar verscheen bij de Elzeviers: *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse, no. 515.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 575; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 660.
7 Karel I.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Lodewijk XIII.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

in id, quod is nunc habet, in Vinarienses[1] imperium, possit succedere cum bona regis Galliae gratia. Sic enim intelligimus convenisse, ut Longavillanus praesit armis communibus, ad Vinarienses autem imperia per Ohmium[2] deserantur. Vinarienses fidem suam obligasse regi Galliae ad recuperandam Germaniae libertatem. Regem vicissim promisisse pecuniam, quantam duci dare solebat. Additum, ut reditus terrarum regi cedant, Brissaci et Friburgi pars altera praesidii e Gallis sit, restituat autem rex oppida terrasque Germanicae rei, ubi pax futura est. At Longavillani missae huc literae[3] praedicant et exercitum et urbes omnes in potestate esse regis. Ita enim ille sacramentum illud interpretatur. Qui electori adsunt imprudentiae arguuntur, quod cum furari hoc iter vellent, ita ut etiam jam deprehensus elector suam personam dissimulaverit, tamen passi sint, cum ab Anglia abirent, a tribus classibus se cognosci ac salutari et in appulsu ad Bononiam disploserint navis suae tormenta et in itinere non semper usi sint celeribus equis modicoque comitatu, ut antehac fecerat, qui nunc rex est Angliae cum in Hispaniam procatum iret.

De Salza miramur nihil audire nos. Praeteriit enim dudum dies, quo Galli dixerant oppugnaturos se castra Hispanorum, ad quae castra majores copias advenisse rumor est.

Rhaetorum protestantium res sunt miserae; nam Gullerus[4] ab omni spe auxilii destitutus cogitur facere imperata. In oppidis, quae ducis Vinariensis fuerant, manebunt praefecti, qui antehac fuere; eos a se confirmatos scribit Longavillanus. Vinarienses duces[5] frumenti quicquid ex Alsatia haberi potuit coemptum Basileae servandum detulere.

Indutiae sunt prorogatae in Pedemontana regione, in quantum temporis nescimus. Casale sine vi vix est, ut servetur. Eunt quidem illas in partes copiae Gallorum, sed mire diffluunt, ita ut ex millenaria cohorte saepe aegre trecenti Alpes transeant. Metuunt enim Galli terras, in quibus militarem praedandi licentiam, quae stipendiis male procedentibus pro stipendio est, inhibent partim hostes partim socii.

Scripsit rex reginae[6] brevi se hic futurum.

Deus ipsi faveat reginaeque nostrae[7] ac tuae, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Octobris 1639.

Exercitus Gallorum et Vinariensium creditur facturus VI peditum, IV equitum millia. Rex quatuor mensium stipendia quotannis dabit militi, duplum in majore gradu constitutis et belli instrumenta.

Scoti indies arrogantiores volunt sibi dedi scriptorem libri, qui sub nomine

1 De troepen van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, die op 18 juli was overleden.
2 Johann Bernhard von Oehm.
3 Zie no. 4357, p. 698.
4 Johann-Peter Guler von Weinegg.
5 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Christina van Zweden.

regis prodiit[1]; filio autem regis[2] duci Eboracensi dant omnia, quae episcopi in Scotia habuere, liberales de alieno.

Exspecto responsum Sublimitatis tuae de pecuniis; nam quod post tot moras mihi dedit D. Spiringius[3], paulo plus est parte tertia ejus, quod mihi debetur, et abibit ad exsolvendam aeris alieni partem. Si ita vivendum est, non potest defendi dignitas regni. Ex Gallica pecunia facile me servabo, si id placeat Sublimitati tuae.

Mitto relationem rerum Alsaticarum excerptam ex epistolis Longavillani, Guebriani[4] et aliorum, qui illuc agunt.

Postremae a Salza literae ajunt hostem jam in transitu fossae fuisse occupatum. Praefectorum vicarii in omnibus oppidis Vinariensium erunt Galli.

Fama est Pedemontanas indutias in mensem prorogatas. Proponi autem a quibusdam, ut partis utriusque oppida Venetis dentur custodienda ad tempus usque adulti ducis[5].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4360. 1639 oktober 29. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

De distinctie, die uE. brief van den 17 October[7] geeft tusschen weinigh schepen ende tusschen heele vlooten die haer begeven in neutrale havenen ofte reden, is seer considerabel. Alsoo de Engelsche haer uit het midden hebben geretireert, soo schijnt, dat sij meer met woorden ende goede myne de Spaensche hebben willen salveren als de saecke haer datelijck aentrecken, soodat te verhoopen staet, dat de offensie niet al te groot en sal sijn.

De tijding van de Hollandsche victorie[8] loopt hier seer breed, waervan ick oock eenige advysen uit Rouen heb becomen. Ick meen de Spaensche, soo wint ende weer haer hadde gefavoriseert, de custen van Poictou souden aengedaen hebben, alwaer eenige oproer is; dat gelijck de manier is aen de vlooten ter zee veele ordre bij trappen te geven, om die te volgen, daer de occasie de beste toe is, gelove ick wel, dat onder die ordren mede is geweest, dat uE. schrijft van de Eems aen te doen, alsoo oock in 't jaer 1588[9] sulcx was in des Spaensche vlootsinstructie, geene rivier ontrent Nederlant capabler sijnde van groote schepen als die.

Dat in Denemarcken de ambassadeurs[10] lang opgehouden sullen werden, is wel apparent.

1 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
2 James Stuart, hertog van York. In 1685 werd hij koning van Engeland.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
5 Carlo Emanuele II van Savoye.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12d. aant.
7 Ontbreekt.
8 De overwinning van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
9 N1. de armada onder Alonso Peréz de Guzmán, hertog van Medina Sidonia.
10 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.

Van de landgravinne[1] verwachten wij tijding.

Ick dancke uE. van 't advys aengaende de liberale communicatie, die Aelianus[2] doet van de brieven aen hem geschreven. Felix[3] sal daerop acht nemen, dat Neef[4] in de questie met Gert[5] voor Jovinianus[6] is, is mij lief. Geene wijse luiden connen anders oordeelen.

De brieven van de Duitschen in 't Wymarsche leger seggen ons, dat de saecke tusschen haer ende Vrancrijck is geaccommodeert in die manieren, dat sij eedt hebben gedaen aen den coninck[7] van deselve te dienen tot herstellinge van de vrijheit van Duitschlant ende 't gemeene beste van alle de geallieerde; dat den coning belooft de soldaten te geven alle jaer vier maenden gagie, acht voor de principale officiers, mids genietende 't incomen van de plaetsen, die geconquesteert sijn ofte geconquesteert sullen werden; dat Brisac ende Friburg halff Fransch, halff Duitsch garnisoen sullen innemen, de gouverneurs[8] blijvende, ende dat den coning deselve plaetsen ende anderen, die hij daer sal becomen, sal restitueren aen Duitschlant, wanneer de paix sal werden gemaect; dat het generale commandement van de trouppes bijeengevoecht maeckende bij de sesduisent te voet, vierduisent te paerd sal sijn bij den hertogh van Longueville[9], maer de bevelen over de Wymarschen sullen geschieden door een van de directeurs, waertoe voor het eerste Ohm[10] is vercoren. Maer de brieven van den hertogh van Longueville ende den graef van Guébrian[11] seggen, dat den coning meester is soo van 't leger als van alle de steden ende plaetsen; dat den eedt aen den coning is gedaen sonder eenige relatie tot de andere geconsidereerde ende om den coning te dienen tegen eenyder waer het den coning sal gelieven; dat den hertogh van Longueville heeft goedgevonden de gouverneurs te continueren; dat in alle steden de lieutenanten-gouverneurs sullen sijn Fransoisen; dat alle deselve commissie nemen onder het segel van den coninck met uitdruckinge in deselve commissie, dat den coning deselve ende 't garnisoen sal veranderen nae sijne geliefte.

De mening schijnt te sijn te gaen nae den Nederpals, terwijl den heer van 'tselve lant[12] niet te Charité, als geseit was[13], maer te Moulins blijft in eerlijck arrest, sijnde de saecken van sijne Doorluchticheit niet soo quaelijck gestelt, ofte souden lichtelijck connen werden geaccommodeert, soo mij dunct, indien den coning van Engellant[14] wilde met ernst de saecken van dat soo lang ongeluckige huis bij de hant nemen. Soo daertoe geen middel en werdt gevonden, ende daerbij comt de offensie, die de Engelschen schijnen te nemen, van dat de Spaensche

1 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
3 Pseudoniem van Grotius.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
6 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
7 Lodewijk XIII.
8 Johann Ludwig von Erlach en Friedrich von Kanofsky.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Johann Bernhard von Oehm.
11 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Zie no. 4349.
14 Karel I.

vloot bij de Hollanders op haere cust is aengetast, soo soude lichtelijck uit beider iet connen volgen tot naedeel van het gemeene beste, om 'twelcke te voorcomen wij hier, anderen oock buiten twijffel in Engellant, sullen arbeiden.

Van Salze hebben wij niet dan dat de Spaensche sijn in de gracht ende dat haer leger merckelijck is versterckt.

Den prins van Condé[1] is in sijn voornemen van 't secours wat geretardeert geweest door de oploop van de wateren aldaer, die belet hebben vierduisent man, die noch uit Languedoc werden verwacht, bij 't Fransche leger te comen.

De andere legers gaen in de garnisoenen, dat van den marescal de Chastillon[2] in Bourgogne, dat van den marescal De la Milleray[3] in Champagne ende Normandië.

Wij verstaen, dat de Schotten instantie doen ten einde den coninc haer in handen levere den auteur van 't boeck, 'twelck op des conincx naem is uitgegeven[4] ende dat sij den hertogh van Jorek[5], tweede soon van den coninck, willen geven alle de goederen van de bisschoppen in Schotlant.

Die van Venetië en de Turcken zitten malcander in 't haer bij Dalmatië, hebbende den Grooten Heer[6] tienduisent man gesonden nae die quartieren om te wreecken de doot van een van haere principalen[7] gedoot bij de Venetianen in eene rencontre.

Guller[8] in de Grisons comt te cort, de roomschgesinde Switsers niet willende toelaeten al waere Vrancrijck, schoon daertoe gedisponeert, dat door de Switsersche landen eenige trouppes soude passeren tegen hetgunt bij 't meerder deel van de Grisons is besloten. Die van de Valteline hebben geen eedt gedaen aen de Grisons, maer alleen eenige Grisonsche officiers ontfangen, die t'eenemael sijn dependerende van Spaignië, ende alle 't gesach, dat de Grisons hebben in de Valteline, sullen sij verliesen, soo sij iet doen tegen het laeste tractaet van Spaignaerden[9], 'twelck veele duistere articulen begrijpt, waervan de interpretatie sal staen aen de sterckste.

De Fransoisen, de protestantsche partij in de Grisons verlaetende, loopen groot peryckel van oock de affectie van de protestantsche Switsers te verliesen.

De tresves in Piedmont is gecontinueert, men weet niet wel voor hoe lange. Casal is sonder gewelt ofte naerder accoord niet te helpen. De trouppes, die nae Italië van hier gaen, verdwijnen seer door het verloop van de soldaten, die gewent sijnde à la piquorée aldaer belet werdende soo door de vrunden, als door de vijanden, ende daerbij van soldie weinigh ontfangende, vinden niet wel middel om haer in vremde landen te onderhouden.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 Zie no. 4259, p. 531 n. 6.
5 James Stuart, hertog van York (1633-1701). In 1685 werd hij koning van Engeland.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Zie no. 4407, p. 774.
8 Johann-Peter Guler von Weinegg.
9 Het tractaat van de Eeuwige Vrede van de koning van Spanje met de Grisons van 3 september 1639; zie Roth[aant.], *Hist. dipl.* V, reg. i.v. *Traité* p. 552.

Masarati[1] is vanwegen madame de Savoie[2] nae haer vertreck geweest bij den coninck, dewelcke aen de coninginne[3] heeft geschreven in corten tijd hier te sullen sijn.

Den 29 october.

Adres: Mijnheer Mijnheer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

En nogmaals (boven aan de brief): Aen Mijnheer Mijnheer Van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 29 October 1639.

4361. 1639 oktober 31. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Nous nous estonnons fort de ce qui est arrivé à monsieur le palatin[5], dont les discours sont divers, mais pour moy ie croy que ce n'est que pour l'obliger avec quelque traitté afin qu'il ne trouble celuy que les Vinariens ont fait avec la France en se contentant d'une autre armée apart.

Le colonel Guler[6] tient encor le fort et les Espagnols luy offrent 8^{m} escus pour le faire quitter, à quoy il ne consent point mais bien qu'on le rase tout à fait. Les communautés le favorisent, mais sans le secours de dehors elles ne sont capables de faire quelque bon coup contre les factionaires d'Espagne qui avec leurs adhérances sont formidables.

La sepmaine passée un musicien de l'évesque de Coire[7], durant le prêche des protestans, est entré dans leur temple et au milieu d'iceluy cria à haute voyx que ce qui preschoit le ministre estoit faux, dont le peuple s'esmeut grandement luy ayant donné des soufflets et l'ammené par après hors de temple dans la prison. Tout le monde craint une soullevation du peuple contre les chefs, mais on attend à desseing que la neige tombant embarasse tellement les passages des montagnes que les Espagnols ne puissent secourir leur faction qui sans l'assistance d'iceux sera bientost oppressée.

Il y a une ligue faite entre l'empereur[8], Espagne et l'archiduchesse de Tyrol[9] pour la levée de 15^{m} hommes qui seront employés au recouvrement de Brisac et du Rhin qu'on ne sça[u]roit ravoir qu'en ruinant les Suisses protestans.

1 Balthazar Masserati. Op 5 november 1639 schreef Willem van Liere, heer van Oosterwijck, aan de Staten-Generaal: 'De heren Baroni ende Masserati volghen het Hof om te versoecken eene vernieuwinghe van stilstant van wapenen in Piemont'. (Den Haag, ARA. Arch. Staten-Generaal, no. 6765).
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Johann-Peter Guler van Weinegg.
7 Johann Flugi von Aspermont († 1661).
8 Ferdinand III.
9 Claudia van Toscane, echtgenote van aartshertog Leopold, graaf van Tirol.

Je vous baise les mains et demeure, monsieur,
le vostre
Marini.

De Zurig, ce 31 d'8bre 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Nov.
In dorso: 31 Oct. 1639 Marin.

4362. 1639 oktober 31. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Wij hebben nu hier gehadt den admirael selver[2] die doende sijn rapport int corte begrijpt de grootheyt van de victorie bestaende daerin, dat van vierenvijftych scepen, die den Spaensen admirael[3], als dit leste gevecht wiert aengevangen, bij hem hadde, niet meer als veerthiene sijn gesalveert, de reste genomen, verbrant ofte gedestrueert. De genomen sijn twaelff off veerthien, meest in Zeelant ingebracht, daeronder seven gallioenen; onder de gesalveerde sijn seven tot Dunckercke ingecommen, vijff, die daer thuys horen, waer den admirael van Dunckercke een van is, ende noch twee Spaense gallioenen, het eene het schip van d'Oquendo[4], die met sijn persoon daermede was gecommen. Ses ander scepen lagen in de protectie van de Enge(lsche) casteelen ende de Duynts, dewelcke den admirael v(oor hadde) mede te destrueren, hebben de Engelsche grotelijckx daer(...) geëxpostuleert menende, dat genouch was sodanygen hostiliteyt op des conynckx[5] rhede te sijn geschiet ende dat haer geen verder stont te gedogen tegens scepen, die sij hadden gecocht, gemant ende onder hare vlagge gebracht, waerom oock hetselve daerbij is gebleven.

In het begin ende geduyrende het gevecht hebben de Engelsche soo uyt haere scepen als casteelen op de onse geschoten, doch de scepen aldermeest, soo wanneer sij soo verde waren geretireert, dat sij de onse niet conden beschadygen. Van de drie casteelen heeft het middelste gesocht best te raecken, dat oock een canonscogel geworpen heeft in des admiraels schip.

Voor het gevecht werd begonnen dede den admirael van Hollant aen de Engelschen admirael[6] daervan notificatie versouckende, dat volgens sijn belofte hij sijne wapenen met die van Nederlant wilde vougen, alsoo de Spaengaerts de eerste offensie hadden gedaen, gelijck mede dat sij in het lossen van een canon een man op een van de scepen te voren doodt hadden geschoten.

Den admirael van Engelant excuseerde de offensie op een ongeluck, gelijck mede wel mochte sijn geweest, ende versocht drie dagen om sijn cony[n]ck daervan kennisse te doen hebben, hetwelck wert geëxcuseert op de gelegentheyt naer wint

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 73m. Beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4341; beantw. d. no. 4384. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 583.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Don Antonio de Oquendo.
4 De Santiago.
5 Karel I van Engeland.
6 John Penington.

ende weder, daer in der waerheyt tot dien dach naer was gewacht ende die eerst des nachts te voren goet was geworden. De ordre van den admirael van Hollant bracht oock mede, dat dertych Hollantse scepen souden letten op de Engelsche scepen, hetwelcke den admirael dede weten te sijn geschiet om te beletten, sij door het gevecht niet souden werden beschadycht.

Het getal van de gevangene is noch niet pertinent bekent, men meent het excidert de twee duysent Spaengaerden, die meest in Zeelant sijn, alwaer men is verlegen om logement voor haer te vinden.

Het Nederlantse ende ander bootsvolck is door faveur van matroos veel los gelaten, die gelijcke courtoisie bij d'een off d'ander occasie van haer off de hare verwachten. Veele sijnder doot geschoten, verdroncken ende van ongemak gestorven, die men gelooft een getal groter als van seven duysent te maecken, ende met grote apparentie, alsoo van de verbrande off in de gront geschoten scepen weynych sijn gebracht ende het volck van de scepen op de cust van Engelant gestrant meest is verdroncken.

Wij wachten nu op de (Engels)che tijdyngen, die wij tot noch toe van den heer am(bassade)ur Ioachimi[1] niet en hebben gehadt, daerover eenyge sijn verwondert. Woensdach off donderdach eerstcommende gaet den heer Aersens[2] in extraordinaire ambassade derrewaerts, soo om te clagen van te veel support, dat de Spaense in dat rijck hebben gevonden, als voor het toecommende die croone met desen staet nader te verknochten.

Het verlies, dat van dese sijde bij dat gevecht is geleden, maeckt den admirael ende andere, die daerbij sijn geweest, seer cleen, sijnde alleen een schip met den admirael van Galiciën verbrant ende niet over de hondert menschen gemist. Woensdach commende sal door alle de provintiën een solemnele danckseggynge ende vierynge geschieden ende met de vergaderynge, die morgen begint, apparent een nieuwe scattynge.

Naer de goede tijdynge, die uEd. uyt Sweden verwacht, verlange ick seer ende hope uEd. niet naerlaten sal continuelijck daerop aen te houden, totdat die volcht, want aen Aelianus[3] is niet te dependeren.

Tot Bremen sijn nu alle differenten volcomentlijck geaccommodeert ende is den heer Boreel[4] op commenden wech. De tijdinge van het ophouden van den cheurvorst[5] ende continuatie van den tresves in Italië wert alleen met uEd.

1 Albert Joachimi, Staats gezant in Engeland.
2 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. De Franse gezantschapssecretaris in Den Haag, Jean Brasset, had een hoge dunk van François van Aerssen. Op 31 oktober 1639 schreef hij aan Pomponne de Bellièvre, Frans gezant in Engeland, het volgende: 'Depuis ma dernière du VI l'on a priz icy résolution d'envoyer un ambassadeur extraordinaire en Angleterre, dont le choix est tombé en la personne de M. d'Arsens Sommerdik, qui s'en est fort excusé. Mais enfin le service de la patrie et les persuasions de M. le Prince d'Orange ont prévalu. C'est sur le sujet des flottes, qui portera peut-estre des plaintes d'abord, qui se termineront en adoucissemens. Il est des plus intelligens de cet Estat, plain de très bonnes inventions, conneu au lieu où vous estes pour y avoir traicté en pareille qualité que maintenant, fort affectionné à la France, en très bonne considération auprez du roy et de M. le Cardinal et ancien amy et serviteur de Bullion (Hs. Paris, Bibl. Nat., fonds français no. 15916, f. 266bis).
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
4 Willem Boreel (1591-1668), pensionaris van Amsterdam.
5 Karl Ludwig van de Palts.

advysen gebootschapt ende gelove evenwel, deselve beyde waer sijn, alsoo Vranckerijck bij het oorloge geen voordeel en siet ende voorhebbende het Wijmarsche leger te brengen onder een Frans hooft alle die daernaer marchanderen, bij alle middelen sal soucken te verhinderen.

Hoe verde bij den cheurvorst in dese saecke is gegaen met de correspondentie van Sweden, weet ick niet, maer wel dat de coninginne van Bohemen[1] prins Maurits[2] sent naer den veltmareschal Bannier[3].

Tot accommodatie van de saecken van de roine-mère[4] meenen eenyge den heer van Heenvliet[5] sal eerstdaechs gaen naer Engelant ende apparent dan voort naer Vranckerijck, doch off tot dat quaet een medicijn gevonden sal werden, twijfele ick seer.

Hoeverre de licentie van de geestelijcke in dese landen excresseert, sal uEd. uyt de bijgaende publicatie[6] sien; veele andere sijn mede voortvluchtych, alsoo een grote cabale is ontdeckt. Dat doet veele omsien ende letten op remediën, die tot conservatie van den staet ten hoochten nodych sijn, doch beswaerlijck sullen sijn te vinden sonder quetsynge van de vrijheyt ende oeffenyng(en der) catholycke, die haer niet behoort te werden ontnomen, alsoo geene (beloften) ofte eeden soo vast te maecken sijn, dat se bij dispensatie niet souden w(erden) ontbonden, dat voor alle regierynge seer gevarelijck is, waero(ver) uEd. goede consideratie wel wensche te mogen verstaen.

Het relaes hier uytgegeven van de destructie van de Spaense vlote is vrij defectueux, sende het met eenyge correctie, hoewel de reste niet soude derven approberen[7].

Desen naermiddach, terwijle wij tot Delft waren, is hier gearriveert uwen joncksten soon[8], die ick noch niet hebbe gesien.

Den lesten October 1639.

In dorso schreef Grotius: 31 Oct. 1639 N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 8 Nov.

1 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
2 Moritz van de Palts (1621-1654).
3 De Zweedse veldmaarschalk Johann Gustavsson Banér.
4 Maria de Medici.
5 Johan Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet.
6 De dagvaarding dd. 5 oktober 1639 van de apostolisch-vicaris Philippus Rovenius (1573-1651) voor de rechtbank te Utrecht.
7 Vermoedelijk wordt hier bedoeld: *Destructie van de Spaensche Vloot ofte Iournalier Verhael van 't Gevecht in Dvyns, ende 't vervolgen onser Schepen in 't Canael, tot vernielingh vande Spaensche gedaen.* Wt Hellevoetsluys, den 28. Octob. 1639; Knuttel, *Cat v. Pamfl.* no. 4625.
8 Diederik de Groot.

4363. 1639 oktober 31. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De dochter van den heer Biel[2], die soo lange hij heeft geleeft uEd. seer groote genegentheyt heeft gedragen ende veele voor de gemeene saecke geleden, versouckt uEd. faveur tot conservatie van haer dochterkens recht in de erffenisse van sijn grootvader, den baron van Falesche[3], in Bearn overleden, die de vrienden hetselve kint disputabel soucken te maecken onder pretext het huwelijck niet naer de politycke ordonnantie is gesolemniseert, hoewel het bij den Rade van State wettelijck is verclaert ende de geboden waren gegaen ten tijde haren man is overleden. Ende hoewel den heer van Oosterwijck[4] ordre heeft om die saecke met alle middelen te bevoirderen, soo vertrout sij, dat uEd. gunste veele daertoe sal connen contribueren, die ick hope uEd. niet sal weygeren aen een weduwe niet te wel door het ongeluck van den tijt bij haer vader belaten ende onder solemnele beloften misleyt ende beslapen ende wiens vader uEd. onder sijne vrienden hebt gereeckent. Waromme ick uEd. die saecke niet wil recommanderen maer alleen notificeren, opdat sij door die van de kercke die in Bearn niet weynych vermogen, bijsonder in een saecke, die de consiëntie raeckt, maer bij alle andere die uEd. daertoe dienstych oordeelen sal, mach werden geholpen, blijvende genegen om uEd. bij alle occurrentie wederom te dienen.

Eyndyge dese.

UEd. seer dienstwillygen ende geaffectionneerden broeder
N. v. Reigersberg.

Desen leste Octob. 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten coninck.

In dorso schreef Grotius: 31 Oct. 1639 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: 16 Nov.

1 Hs. Amsterdam, UB., RK., K 74a. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 4373 beantw. d. no. 4397. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 586.

2 Waarschijnlijk de dochter van de bekende Nijmeegse syndicus Johan Biel. Hij ging bij de omzetting van de vroedschap door Maurits op 2 januari 1618, in ballingschap. In 1626 keerde hij naar Nijmegen terug, waarna hij op 14 januari 1627 na interventie van Frederik Hendrik op een voor hem acceptabele voorwaarde weer in de stad werd toegelaten. In 1631 doet Biel met andere politieke remonstranten een vergeefse poging met behulp van Frederik Hendrik weer in de vroedschap te komen. De laatst bekende vermelding van Biel is er een van 5 mei 1632; zie de hoofdstukken II en III van *Nijmeegse Studiën II*, A.H, Jenniskens, *De magistraat van Nijmegen 1618-1648*, Nijmegen 1973. Uit een door Jenniskens aangehaald raadsignaat (29 juli -8 augustus- 1626) blijkt dat Biel in ieder geval één dochter had, Sara, hoogstwaarschijnlijk dezelfde die op 24 oktober -3 november- 1627 te Nijmegen trouwde met Johan van Benthem, I.U.D., 'der Heeren Gedeputeerden secretarius' (*Retroacta Burg, St. Gelderland*, no. 1173). Voorts blijkt (*R.B.S. Geld.* no. 1164), dat op 8-18 november 1614 een Susanna, dochter van Johan Biel en zekere Sara (zonder familienaam) gedoopt werd; ook zij is wellicht een dochter van syndicus Biel.

3 Mij niet nader bekend.

4 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs. Voor de brief van de Staten-Generaal dd. 24 oktober 1639 zie men Hs. Den Haag, ARA. Arch. Staten-Generaal no. 6765.

4364. 1639 november 2. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine amice
plur. honorande,

Ante octiduum invitatus a campimarischallo Ranzovio[2] Mullerus noster[3] captandae melioris aurae gratia in Holsatiam secessit. Inde, cum peiuscule habere inciperet, reversus lectum petiit, in quo tandem post triduanam frustra tentatam medici manum naturae debitum solvit magno suorum, magno amicorum dolore!

Fuit is vir, si quis alius, summo in rem communem zelo, pro qua juvanda nullos labores, nihil unquam periculi detractavit. Morbum alii anginam, alii catharrum suffocativum, ob enatum sub mento tumorem, asserunt nec desunt, qui suspicionem communiter grassantis malignitatis iniiciant. Quo fit, ut non ausim praesens curare funus, sed ut per alios extrema ei officia praestentur permittere cogar. Ita dum vicini sic nobis abripiuntur, nos quoque commonefaciunt sortis nostrae jubentis ad similia in horas paratos esse! Deus eius animae propitius esto et nobis, quando migrandum est.

Amisso igitur hoc pacto correspondente industrio, qui meas occupati vices hactenus, uti non dubito, zelose supplevit, meum erit inposterum commerciis literarum reassumptis diligentius scribere.

Magnopere autem nos recreat recens Batavorum victoria valde memorabilis[4]! Sane, ut tota Europa eventum attonita spectavit, ita in partes eam meliores tandem cecidisse et Dominis Ordinibus et rei communi ex animo gratulamur. Magnae res est sequelae in omnem partem. Legati ordinum[5] sine dubio mitiori nunc responso a rege Daniae[6] dimittentur. Caesar[7] cum suis vix Te Deum[8] cantabit. Polonus[9] si intentionum secretiorum Hispanae classis particeps fuit, nutabit consilia. Arma Suecia non exiguum sentient levamen fractis Hispani viribus; maius etiam Gallica, terra marique. Quo animo Anglia erit, nihilo certius est quam quo ante fuit. Certe, quemadmodum maior nunc pars virium marinarum Hispani disjecta est; ita Domini Ordines si non minus fortiter victoria usi fuerint quam hactenus vicere, raritati victoriae haut disparem sibi fructum promittere poterunt.

Quae a Banerio[10] et copiis Silesianis nuper habuimus, hisce juncta sunt[11]. Alii iam scribunt Hazfeldium[12] cum 2500 circa Halam-Saxonum haerere, separa-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Beantw. d. no. 4408. Eigenh. oorspr. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende in Hamburg.
2 Josias, graaf van Rantzau (1609-1650).
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
4 De slag bij Duins.
5 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
6 Christiaan IV.
7 Ferdinand III.
8 Zgn. Ambrosiaanse dankhymne, niet zonder waarschijnlijkheid toegeschreven aan Nicetas, bisschop van Remesiana († na 414). Het auteurschap van Ambrosius en Augustinus berust op legende.
9 Wladislas IV (VII) van Polen.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Ontbreekt.
12 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.

tum a Bohemia eoque anxium, quo se vertat. Piccolomineus[1] putatur Maenum ascensurus cum 9000, et iam imperator et Francofurtum, et Noribergam pro eo scripsit, ut annonam et equos et rem armamentariam in parato haberent. Inde quidam coniiciunt eum iunctis sibi Bavaris in Vinarienses reliquias moturum, quidam adiuncto sibi Hatzfeldio landgraviam[2] et Luneburgicos infestaturum - cuius rei metu Melander[3] copias e Wetteravia parum reduxit, et Lunaeburgicus cum suis ad Northeimb castra parat Visurgis defensiva -. Plures credunt eum recta in Bohemiam processurum, ubi et arctior imperatoris conditio et archiducis Leopoldi Wilhelmi[4], qui nunc Pragae summum in excercitum et Bohemiam imperium accepit, vices id maxime poposcunt. Sed cum Vinarienses habeant sibi Bavaros oppositos, Lunaeburgicum et landgraviam vix e re et tempore videatur nunc gravius offendere.

De pace adhuc altum est silentium. Lauenburgici quidem duces[5] in praeparatoriis laborant, sed hactenus nullo effectu. Multa hinc inde sparsa sunt de oblatis Banerio tractatibus, sed ista mera ludibria fuere. Eas quidem larvas tenuiori rerum suarum statui obtendunt hostes; sed prudentiorum judicio nihil de tractatu pacis sperandum videtur, nisi post extrema belli adhuc semel contra Banerium tentata et inde capta hyberna.

Legatus Anglicus[6] heri novam foederis formam mihi proposuit, non ut rex Magnae Britanniae[7] in partes belli veniat, sed ut promisso domui Palatinae parvo subsidio nos ad nescio quae non obstringat. Ego, cum respectu nostri mere onerosum videatur, refero rem totam ad regni regentes[8].

Landgravia cum Gallo[9] foedus sancivit, sed non valiturum ante approbationem e regno Sueciae. Ibi nunc quidem eo nomine agit legatus Wolffius[10], sed, ut ingenue fatear, adhuc postulata landgraviae ignoro. Lunaeburgicum[11] si a caesareanis adhuc urgeatur, ut iustitiae specum habeat, nostrum fore spero.

Quid comitia Polonica nobis parient exitus ostendet.

Hisce quam felicissime valeat Excellentia vestra.

Excellentiae vestrae ad officia studiaque promtissimus
J.A.S.

Hamburgi, die 22 Octob./2 Nov. Anno 639.

Adres: A Son Excellence Monsieur l'ambassadeur Grotius à Paris.
Met andere hand: 15 st.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 22 Nov.

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
3 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm.
5 De hertogen van Saksen-Lauenburg waren Franz Albrecht (1598-1642), Julius Heinrich (1586-1665) en Franz Karl (1594-1669).
6 Thomas Roe.
7 Karel I van Engeland.
8 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
9 Het verdrag van Dorsten, gesloten op 22 augustus 1639 met Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Hermann Wolff.
11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

In dorso: 2 Nov. 1639 Salvius.
Aan de voorzijde staat nog links onderaan: Seiner Ex. H. Grotio.

4365. 1639 november 5. Aan J. Camerarius[1].

Nobilissime domine,

Non repeto quae ad illustrissimum dominum legatum[2] scribo. Mitto enim Nobilitatis vestrae apertas literas, ut utrique serviant. Gratias autem ago Nobilitati vestrae pro liberali scriptione 17 Octobris[3].

In Vinariensibus desiderabitis constantiam. Nam quae egerunt, multum absunt a D. Mulleri[4] chartula.

Quae de D. Bannerio[5] aliisque ducibus nostris nuntiantur, satis placent. Videtur rex Daniae[6] id agere, ut res omnes Infrasaxonicas, ut quondam in bello, ita nunc in praeparanda pace sui faciat arbitrii praepotens in illis partibus trahensque secum filii[7] clarum nomen et Holsaticam domum.

Regis Britanniae[8] quae sit voluntas ad juvandam aut deserendam domum Palatinam, jam tempus est ut appareat. Ἰδοὺ ῥόδος ἰδοὺ πήδημα.

Schmalchius[9] Amstelodami est. Creditur huc venturus.

Erfordiae aditus claudi ab hoste iterum audimus. Hohentwilum novam tormentis impetitur. Sed eruptionibus se tuetur.

Deus Nobilitatem vestram sospitet.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Novembris 1639.

4366. 1639 november 5. Aan L. Camerarius[10].

Illustrissime domine,

Gratias habeo pro longa dissertatione in literis 24 Octobris[11].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 576.
2 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag, vader van Joachim.
3 Ontbreekt.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris. Hij was intussen overleden; zie no. 4364 van J.A. Salvius dd. 2 november.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Christiaan IV.
7 De latere Frederik III; zie no. 4071, p. 262 en n.6 aldaar.
8 Karel I.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
10 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 204. Gedrukt *Epist.*, p. 577. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
11 Ontbreekt.

Multae illae copiae in D. Bannerium[12] ingruentes quiescentibus Hassis et Italia timendum sane, ne nostrorum successus multum sufflaminent.

Gallicum praesidium nondum in Brisacum introductum est, quod pecuniae

12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

adhuc aliquid desideraretur. Aiunt Galli se cum Vinariensibus ire Spiram et ei vicina versus decliviore jam anno quam ut ad obsidiones magna spes sit. Quare quid acturi sint, non satis video.

Ad Hohentwilum aliquae sunt etiamnunc hostium copiae. Pars eorum aliqua dicitur se conjunctura cum Piccolominaeo[1], bona Gallis materia praelia quaerentibus.

Cardinalis[2] factum principis electoris Palatini[3], quod rege[4] inconsulto tali cum proposito in Galliam venit ignotusque transire voluit, plurimum improbat. Scripsit ad eum et ad regem elector Palatinus literas, quae laudantur, ex arce Molini. Paratur tamen ei locus in arce Silvae Vicennensis supra principem Casimirum[5], a quo malo quamprimum ut liberetur, in regis Angliae[6] potissimum erit manu. Nam quod Angli sperant Vinariensem exercitum ostensurum graves animi motus super hoc facto, vereor, ne inane sit tantis jam experimentis cognito, quantum apud illos pecunia valeat. Praeterea domesticis Palatini, qui in hac urbe sunt, vetantur et equi dari et pecuniae. Si pridem Anglia ad foedus aequum venisset cum Suedia Galliaque, non modo vitatum fuisset hoc in domo Palatina tam diu infelice novum vulnus, sed, quantum conjectura datur assequi, jam princeps ille in partem terrarum suarum esset repositus aut habuisset de Bavaro[7] ultionem. Sed nunc quoque sero quam nunquam sapere praestat.

Wilhelmum Vinariensem[8] arbitror privatarum rerum haereditate creta contentum fore. Galliae cum exercitu pacta non eduntur, sed et exercitus et urbium se dominos praedicant Galli.

Cum landgravia[9] utinam in Suedia bene confiat negotium. Multum enim in eo hoc tempore momenti vertitur.

Dicuntur Scoti bona episcoporum, quae fuerant in Scotia, offerre duci Eboracensi[10]; quae liberalitas neque regi puto neque Angliae episcopis placitura est. Aliquid est arma esse posita, sed timendum est, ne nimia libertatis cupido et regis laesa auctoritas aliquando in gravius malum erumpant.

Magnum est quod mari sibi decus pepererunt Batavi. Factum eorum ab Anglis improbatum et arces et classis Anglica jactis telis ostenderunt. Verum commode evenit, quod Hispani acceptam cladem Anglis imputant non tradito in tempore, quem Hispani emerant, bellico pulvere. Solent tam praeclari successus victoribus invidiam parere; quod ne Batavi, sentiant apud Anglos, Polonos, Danos praemetuo.

Foedus, quod Batavi cum Suedis cupere videntur, refert ad commercia pertineat an etiam ad prolatandum bellum. Est enim illud hoc facilius, quamdiu con-

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Richelieu.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Lodewijk XIII.
5 Jan II Kazimierz.
6 Karel I.
7 Maximiliaan I van Beieren.
8 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar.
9 Amalie Elisabeth van Hanau, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 James Stuart, hertog van York, de latere koning Jacobus II.

stitutum non est, an cum Gallis Suedi renovare foedus debeant. De legato Polonico[1] quod facere constituit Excellentia vestra, multum probo.

Protestantium in Rhaetia consilia a contraria factione opprimuntur et cuncta ibi cedunt pecuniae Hispanicae.

Legatus Gallicus[2] Constantinopolim jam advenit. Non omittet, puto, si poterit, Austriacis negotium facessere.

Parantur copiae ad eximendum periculo Casale; difficile est iter. Pontifex[3] novas pactiones molitur.

De Salza quid futurum sit, in magna sumus exspectatione. Nam princeps Condaeus[4] cum viginti peditum, sex equitum millibus, machinis sexdecim parat auxilium ejusque rei significationes per ignes dedit obsessis, qui de fossa hostem felici eruptione dicuntur depulisse. In bona spe sunt Galli. Ego rem incertam judico valido, qui ibi est, Hispanorum exercitu et castris mediocriter munitis. Etiam lunatum opus quoddam urbi tuendae praejacens ab Hispanis captum intelligimus.

Deus cuncta in bonum vertat Excellentiaeque vestrae adsit semper favens.

Excellentiae vestrae perpetua observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Novembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato Apud Praepot, Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R.A.^{o} 1639 Hagae Comitis 2/12 IXbris.

4367. 1639 november 5. Aan Willem de Groot[5].

Narrationem, mi frater, tuam de rebus mari gestis scriptam Octobris 24[6] recte accepi gratiasque ago. Misi ad te per filium natu minimum[7] nova nostra poemata. Ea cui voles trades, dum ne Vogelio[8], qui nos decepit tuoque abusus est nomine. Exemplar non curo. Si certus esse possem de Blavio[9], primum eum mea editurum ordine eo, quem ego praescriberem ac primo ἀνώυμα quaedam, deinde nullam interpositurum moram, quod in aliis fecit, praeterea usurum correctoribus, qui latina Graecaque intelligant, possem in multum tempus ejus praela exercere.

1 Christophe Corvinus Gasziewski.
2 Jean de la Haye, seigneur de Ventelay et de la Bouselle. Hij was op 20 oktober 1639 in Konstantinopel aangekomen.
3 Urbanus VIII.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 888. Antw. op no. 4352; beantw. d. no. 4386.
6 No. 4352.
7 Diederik de Groot.
8 De Leidse uitgever Hieronymus de Vogel.
9 De Amsterdamse uitgever Dr. Johan Blaeu.

Sed terret me Vossius[1], qui et Meursii[2] et suo nomine multa de eo queritur. Rogo diligenter inquiras.

Habeo penes me libros correctos de Iure belli et pacis[3] et notas, quae tantae sunt, quantum libri ipsius dimidium aut ultra. Sed quandoquidem de nova horum editione scripsit Cramoisiacus[4], exspectatur Blavii responsum. Id ubi cognovero, videbo, quid fieri possit. Post edita pauca ἀνώνυμα exigui impendii et haud dubie multos tractura lectores in Gallia, Anglia atque alibi, valde desidero edi nostra ad Novum Testamentum[5], quae bene descripta sunt. Post id Anthologiam[6], deinde historias Batavicas[7] et Gotthicas[8]. Nunc etiam ad quaedam Veteris Testamenti loca annoto[9] perutilia. Habes temporis, quod a negotiis mihi superest, rationem.

Vale, frater optime.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Novembris 1639.

Cum videam Argentoratensem Taciti in folio editionem[10] nimis diu trahi, constitui ei, qui primus Tacitum est editurus, meas notas[11] non magnas, sed nec inutiles dare. Si quid tale rescieris, mone me.

Quae de antichristo commentati sumus[12] et sine nomine constituimus edere, audio D. Utenbogardo[13] et Episcopio[14] minus probari. Ego certus sum illos non dicturos probabiliora et nostra valde probari a Gallis et Anglis, qui videre.

1 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
2 Johannes Meursius. De uitgave van zijn werken door Dr. Johan Blaeu ondervond aanzienlijke vertraging.
3 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
4 De Parijse uitgever Sébastien Cramoisy.
5 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm, Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
6 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti et typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
7 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Foederatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim; Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
8 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
9 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I.* Lvtetiae Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginæ Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobæâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev. ... Tomus II ... Tomus III; Ter Meulen-Diermanse, no. 1137.
10 Zie dl. IX, p. 108 n. 6.
11 Zie no. 4358, p. 701 n. 5.
12 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
13 Johannes Wtenbogaert, leider der remonstranten.
14 Simon Episcopius, remonstrants theoloog.

4368. 1639 november 5. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Literae postremae a Brissaco significabant nondum ingressum in eam urbem Gallicum praesidium, quod adhuc pecuniae pars aliqua desideraretur.

Palatinus elector[2] regis[3] ipsius jussu in arcem Molini datus, tandem coepit suam sibi personam imponere scripsitque ad regem et cardinalem[4] tempori congruentia. Paratur tamen ei mansio in acre Silvae Vincennensis supra Casimirum principem[5] et, quod Angli sperant, Vinariensem exercitum acres iras de hoc casu suscepturum, vereor, ne frustra sit praevalente ibi supra omnes affectus pecunia. Itaque nisi Angliae rex[6] apertius quam antehac cum Gallis agit seque eis aliquos foedere devincit, spes tenuis principi Palatino erit libertatis.

Rex jam cum regina[7] Fontebellaquei est, inde ad solitam stationem S. Germani venturus.

Intelligere non possumus, unde tantae ad Salzam morae. Dicuntur Hispani lunatam quandam munitionem urbi propinquam eripuisse Gallis, sed eruptione ex urbe facta in fossam repulsi, qui eousque in castris penetraverant; habere autem princeps Condaeus[8] viginti peditum, quinque equitum millia, cum machinis sexdecim. Et cum per ignes significasset obsessis brevi se ipsis venturum auxilio, magno ex gaudio tantum in urbe ortum clamorem, ut in hostilibus castris eum auditum[9] referant captivi; quidam votis suis faventes addunt jam motas ab hoste machinas, abitus initium.

Pro legato Polonico[10] missae tuti itineris literae. Itaque brevi aderit.

Casale in periculo gravi est; arma vix eo iter invenient: agitur interim de novis pactionibus pontifice[11] in id nitente, ut cuncta Pedemontani soli et quae in Sabaudia a Gallis Hispanisve tenentur Venetorum permittantur custodiae et sic ad Mantuae exemplum, de bello exeant.

Koningsmarckium[12] in Misnia esse intelligimus; ad Maenum cursare Hassicos et hiberna sibi etiam illis in locis capere. Jouxiae praesidium auxere Galli.

Cardinalis Riceliacus factum Palatini, quod inscio rege cum consiliis regi adversantibus Galliam transierit, non imprudentiae tantum, sed et impudentiae accusat.

In Batavorum navali victoria[13] sane egregia hoc unum video incommodi, quod Angli et ex navibus in Batavos jaculati sunt, non gravi quidem cum noxa, sed animi ipsorum factum improbantis testatione, quae disputatio et illa de Palatino, quem sit habitura exitum, multum ad rem pertinet communem.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 576; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 662.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Lodewijk XIII.
4 Richelieu.
5 Jan II Kazimierz.
6 Karel I.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Vgl. Livius, X, 19, 12: tum vero tantus est clamor exortus, ut hostes e castris exciret.
10 Christophe Corvinus Gasziewski.
11 Urbanus VIII.
12 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
13 De overwinning van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse Armada bij Duins.

Deus, qui corda regum moderatur, det nobis inde videre quae gaudeamus idemque, excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimitatem diu servet valentemque ac felicibus consiliis florentem praestet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[1]>.

Lutetiae, 5 Novembris novi Cal. 1639.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4369. 1639 november 5. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijnheer,

De tijdinge van de saecken ter zee zijn treffelijck. Alleen staet te sien, wat mijne nu soo hierop als op het arresteren van den palsgraef[3] de Engelsche sullen maecken. 't Is apparent, dat sij off een seer goede ofte een seer quade cours sullen nemen. De Hollandsche victorie[4] sal de Hollanders wel aensienlijck maecken, maer oock benijdt. Off Swede nu haer tractaet met Vrancrijck niet meer als anderhalff jaer noch duirende weder met Vrancrijck vast sullen willen maecken, twijffele ick, ende eer daerop is geresolveert, schijnt niet, dat op het verbont met de Vereenigde Nederlanden wel can werden geresolveert.

Van de Fürst van Lunemburg[5] heeft apparentie, als men vast ging met de landgravin[6], waervan wij tijding verwachten.

De pretensiën van den coning van Denemarcken[7] als hertogh van Stormar over Hamburg ende van den eertsbisschop van Bremen[8] over de stadt Bremen sijn sodaenigh, dat het niet wel mogelijck en is een rechte confidentie onder deselve te bouwen, de nature van de superioriteit ende van de vrijheit sijnde soo delicaet, dat deselve quaelijck eenige middelwegh connen lijden.

De Schotten maecken het groff ende den coning van Engelant[9] werdt genootsaect veel te dissimuleren.

Het discours van den Spaenschen vice-admirael[10] is niet buiten apparentie. Alleen dient ondersocht, off het waer is, 'tgunt sij seggen van de wanlevering van het buscruit bij de Engelschen.

Mijnheer den churfürst palsgraef is noch op 't casteel te Moulins, vanwaer

1 De ondertekening ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R. 12c. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4354; beantw. d. no. 4388.
3 Karl Ludwig van de Palts. Hij was bij Moulins door de Fransen gevangen genomen.
4 De overwinning van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse Armada bij Duins.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Christiaan IV.
8 Frederik III, aartsbisschop van Bremen. Hij was een zoon van Christiaan IV van Denemarken.
9 Karel I van Engeland.
10 Don Francisco Feijóo Sotomayor.

sijne Doorluchticheit heeft geschreven aen den coninck[1] ende den cardinael[2], sich bekent maeckende in goede termen. Evenwel sie ick, dat het gemeene oordeel hem tegenloopt, ende dat men hier een camer tot sijne bewaering ree maect in 't Bois de Vincenne boven den prins Casimir[3]. Sijne domestycquen, die [in] Parijs sijn, werdt belet paerden ofte groote wissel te becomen, om geen moeite te maecken in 't Wimarsche leger, waerop de Engelsche schijnen te hoopen doch, soo ick meen, sonder reden, alsoo dat volck wel wat affectie hebben tot de religie, maer veel meer tot het gelt, waernae noch wacht het innemen van Fransch garnisoen te Brisac.

D'heer Erlach[4] sal gouverneur sijn, niet alleen van Brisac, maer van alle, dat oppewaert gaet nae den Rijn. Men seit het Fransche ende Wymarsche leger gaen nae Spier ofte daerontrent. Ick meen den tijd niet bequaem en is voor de Fransoisen om een belegering aen te grijpen, maer souden daer eenighe keisersche trouppen mogen vinden, die haer meenen te vougen bij de trouppes van Piccolomini[5].

Soo den coning van Engellant ronduit wil gaen met Sweden ende Vrancrijck, soo is de saecke wel te helpen. Ende hoewel Engellant in dese tijd niet seer actyf en is, soo dient evenwel gearbeidt ten einde dat rijck soo bij dese occasie als ter oorsaecke van de zeeslagh op haere custen[6] geene quade cours en nemen. Wij sullen hier doen dat ons mogelijck is, verwachtende naerder ordre uit Sweden.

Wij hoopen, dat Coningsmarck[7] is in Misne, de Hessische ontrent de Mein, soeckende daer soowel als in Oostvrieslant, Padeborn, stift van Coln ende andere plaetsen logys ende contributiën sonder haer vooralsnoch te verclaeren.

Van Salza sijn wij in onseeckerheit. De Fransoisen geloven, dat de plaetse sal werden ontzet door den prins van Condé[8] hebbende twintichduisent man te voet ende vijf te paerd, dewelcke oock door vierteeckenen[9] van 't secours de stadt heeft verseeckert, waerover sulcken blijden geroep in de stadt is geresen, dat het de Spaignaerden, soo men seit, verschrickt heeft. Eenige vougen daerbij, dat deselve Spaignaerden haer canon hebben begonst wegh te senden, sijnde uit de gracht van de stadt door een uitval verjaecht, naedat sij gelijckelijck een halve maen, die de stad ten deele beschermde, hadden ingenomen.

Aen den ambassadeur van Polen[10] is van hier passeport gesonden om herrewaert te mogen comen, soodat hij eerstdaegs werdt verwacht.

Den coning is te Fontainebleau met de coninginne[11].

Voor Casal is men bevreest niet sonder reden. De passagie met gewelt heeft veel peryckels. Den paus[12] arbeidende nae sijne gewoonte om de sijnen tesamen te verbinden continueert voor te slaen de plaetsen van Piedmont ende Savoien

1 Lodewijk XIII.
2 Richelieu.
3 Jan II Kazimierz.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 De strijd tussen Maerten Harpertsz. Tromp en Don Antonio de Oqendo, admiraal van de Spaanse Armada bij Duins.
7 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Er staat ‘vierteeckenenen’.
10 Christophe Corvinus Gasziewski.
11 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
12 Urbanus VIII.

te stellen in bewaering van de Venetianen ende daerdoor in neutraliteit, gelijck als Mantua.

't Garnisoen van Joux in het graefschap van Bourgogne werdt versterckt bij de Fransoisen.

Den 5e November 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 5 Nov. 1639 uyt Paris.

4370. 1639 november 6. Van J. de Groot[1].

Salve fili, cum omnibus istic amicis ab nobis nostrisque
hic omnibus.

Venit huc ad nos filius tuus natu omnium tuorum liberorum minimus[2] mihique ille qui nulli caeterorum cedat. Cum gaudio maximo illum sospitem atque incolumem excepimus, et quamvis ad Banirium[3] ire constituerat, antequam tamen profectionem suam instituat, te etiamnum an de re consulendum et amplius deliberandum censuimus.

Etenim bellum illud, quod in Germania superiore hactenus gestum est atque etiamnum geritur, vere minime bellum sed crudele atque omnino inhumanum est. Ipsemet fatetur optimum maximumque omnium, qui illic nunc sunt atque ab aliquot annis fuerunt, ducum Bernardum Vimerensem[4] suos non potuisse compescere, cum regulas omnes humanitatis foeda crudelitate excederant.

Ideoque cogitavimus an non hic apud generosissimum D. Brederodium[5] potius constituendus esset; de cuius favore in eum et nos nostrosque nullus dubito.

Hoc te monitum volui, antequam periculosam alteram profectionem instituat. Sed nec uxori hoc tuae communicavi, cum haud dubitem hoc ipsi melius placiturum quam a[l]terum, dum metuit, ne

> Incidat in Scyllam cupiens vitare Charybdim[6].

Deus Optimus Maximus tibi nobisque omnibus sit propitius ac clemens.

Tuus tibi benevolentissimus pater
Jan de Groot.

Raptim Hagae Co[m]itatensi, postridie Nonas Novembr. MD[C]XXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Nov.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 23.aant.
2 Diederik de Groot.
3 De Zweeds veldmaarschalk Johan Gustavsson. Banér.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
5 Johan Wolfert, graaf van Brederode (1599-1655).
6 Vgl. Gautier de Lille *Alexandreis* V, 301: Incidis in Scyllam cupiens vitare Charybdin.

4371. [1639 november 7]. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

In iis, quas a domino Crusio[2] hisce diebus accepi, haec sunt: militem subsidiarium, qui in Germania exspectatur, per aliquod adhuc menses moraturum in Suedia, deliberari ibidem de mittendis in Suediam praecipuis captivorum, quorum magnus est apud Banerium[3] numerus; dominum magnum cancellarium[4] rediturum iam Holmiam facto itinere per Ostrogotiam; rumorem ibi esse agi inter Batavos et Hispanos de induciis minime convenientem iis, quae nuper in praelio maritimo a nostris tam fortiter gesta sunt[5], quae procul dubio iam ex diversis plene intellexeris.

Notas tuas in Lucanum[6] accepimus curabimusque quamprimus typis mandari. Exspectabimus etiam, nisi aliter tibi visum, quae ad libros de Iure belli[7] addidisti.

Die crastino in suprema curia agam causam non ignobilem de testamento caecae apud acta condito.

Obiit dominus Scottus[8], eius curiae senator primarius.

Dominus Sommeledicius[9] cras in Zelandiam profecturus est, ut inde in Angliam festinet.

Deus, venerande parens, tibi det omnia prospera.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Nov.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. Deze brief dateer ik op 7 november overeenkomstig de mededeling van het vertrek van Van Aerssen. Voor dit vertrek kan men 6 november of 8 november nemen. Zes november viel op een zondag. De brief op 5 november te dateren lijkt mij niet mogelijk. Pieter spreekt immers ook over een zaak die ‘die crastino’ in de Hoge Raad behandeld zou worden; de Hoge Raad hield op 8 november zitting.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 De slag bij Duins.
6 Zie no. 4311, p. 631 n. 3.
7 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
8 Apollonius Schotte, gestorven op 1 november 1639.
9 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Op 4 november nam hij afscheid van de Raad van State. Op 6 november ging hij in Den Briel aan boord van een schip, dat ten gevolge van ongunstige wind eerst op 8 november uitvoer naar Zeeland.

4372. 1639 november 7. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Venit ad nos recte filius tuus natu minor[2], quod iam ante octiduum tibi per uxorem signifactum credo, ego enim tunc temporis Delphis pernoctavi. Attulit is mihi tua poemata nova[3] mihi longe gratissima. Eorum editionem quamprimum procurabimus. In editione Vogeliana[4] nihil carpendum praeter epigraphen et aliqua menda. Illud interea certo certius asseverare possum hominem in nos non peccasse malo animo namque ipse mihi potestatem fecerat epigraphen pro meo libitu scribendi, quod ego, ne me ei negotio immiscuisse viderer, defugiendum duxi. Nunc alios consuluit, qui forte ejus commodo hoc dedere, ut vendibili satis libro etiam hanc apponerent hederam. Graswinkelius[5] promisit se curaturum, ut mutetur epigraphe meumque aut omittatur nomen aut certe ad priorum editionem restringatur, ne secundae auctor videar. Illud in novis poematis quaerendum duxi, an prolegomena Phoenissarum[6] in nova editione addi an demi velis; videtur enim illud alienius a syntagmate poematum, hoc vero lectori minus conducibile, cum ars poetae inibi egregie detegatur.

Accepi et nudiustertius tuas in Lucanum notas[7], quas nondum percurrere potui. Interea et illarum impressionem mihi curae fore spondeo.

E filio intelligo decretum tibi, ut ad Banerium[8] proficiscatur. Illud tamen monendum duxi esse apud nos meliorem disciplinae militaris rationem et minus horride quam in Germania bellum geri. Quid si igitur in turma Brederodii[9] - qui ei et beneficium praebere potest et a quo tu accipere non gravaberis - collocetur, potius quam longe ab omnibus amicis segregatus ferat arma? Tu, quaeso, id etiam etiamque cogita; pluris enim omnes faciunt hic vexilliferi quam alibi ducis locum.

Ad publica ut veniam, recte tu judicas super offensa Anglicana jam jactam aleam[10] et spes est regis[11] animum ita posse emolliri, ut nequid durius in nos

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 3. Gedrukt *Navorscher* LIII (1903), p. 539. Antw. op no. 4346 aant. ; beantw. d. no. 4395.
2 Diederik de Groot.
3 In de correspondentie van deze tijd tussen Hugo en Willem is bij herhaling sprake van gedichten bestemd voor een heruitgave van de *Poemata Collecta* van 1617.
4 *Hug. Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta, & emendata*. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX; Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
5 De Haagse advocaat Dirck Graswinckel; over de titel zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 2 rem. 2.
6 Grotius' *Phoenissae* was in 1630 verschenen; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 496. De *prolegomena* op de *Phoenissae* komen in geen enkele editie der *Poemata Collecta* voor.
7 Van de Lucanus-editie in 1614 verschenen en sindsdien herhaaldelijk herdrukt, zag in 1643 een nieuwe uitgave het licht: *M. Annaei Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Caesaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine, etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse, no. 430. aant.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Johan Wolfert, graaf van Brederode; zie no. 4370, p. 720 en n. 5. aldaar.
10 Vgl. Suetonius *Caes.* 32: Iacta alea est; vgl. ook no. 4346, p. 684 n. 4 en no. 4358, p. 700.
11 Karel I van Engeland.

statuat eamque in rem, ubi id venti tulerint in Angliam proficiscetur Arsenius[1], fabricator faederis anni 1625[2], quo nos quod fecimus defendemus.

Palatini[3] detentionem mirantur multi, ego sane nescio, quae hanc tempestatem insecutura sint, certe Gallos hanc occasionem in suum commodum versuros non dubito, non tantum quoad exercitus Vinariensis imperium, sed etiam ad alia multa.

In Britannia spargitur rumor classem Hispanicam ad ejus regni invasionem missam et argumento esse, quod 40 denuo naves Hispanicae ad oram Angliae sint visae, qua de re quid sit, nescio; ego ab hominibus nobis non male volentibus alterum, forte et utrumque confictum puto. Illud constat ex iis, quae disjectae fuere navibus, duodecim iterum ad oram Angliae instauratas, sed in usus, ut fertur, Britanniae regis. Praetoriam interim Hispanorum, quae in portu est Dunkerkano, disruptam constat, sed tanta est, ut aquis hauriri nequeat.

Vale frater optime, et a parentibus[4] meaque uxore[5] et liberis[6] salve.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VII Novemb. 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède. A Paris.
In dorso schreef Grotius: 7 Nov. 1639 W. de Groot;
En boven aan de brief: Rec. 15 Nov.

4373. 1639 november 7. Van N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

Somersdijck[8] vertreckt eerst morgen naer Zeelant, waer de scepen sijn gesonden, omdat de passagie daer maeckelijck valt; apparent heeft gewacht op tijdyngen uyt Engelant, die ons seggen, dat den conynck[9] vrij te onvreden is over de attaque in de Duyns, maer hoe verde dat gaet, wert niet gedivulgeert.

Wat het parlement van Schotlant voortbrengen sal, weet men niet, maer vele vreesen daer uyt nieuwe swaricheyt. Soo men ons doet geloven, soo versoucken de Scotten remboursement van de costen bij haer int wapenen gedragen deselve begrotende op hondertvijftichduysent ponden steerlynckx, die sij garen souden in derthien iaren uyt het incommen van de geestelijcke goederen rembourseren. Voorts schijnt d .... plaetse van de rijckxraden, die den conynck daer stel(t over)

1 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
2 Het verdrag van Southampton, gesloten op 7 september 1625.
3 Karl Ludwig van de Palts; hij was door de Fransen in hechtenis genomen.
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Alida Graswinckel.
6 Johan, Jacob, Maria, Alida, Françoise.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 74b. Eigenh. oorspr. Enigszins beschadigd. Tesamen met no. 4363 beantw. d. no. 4397. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb*., p. 588.
8 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, Hij was als extraordinarius ambassadeur op weg naar Engeland.
9 Karel I van Engeland.

het beleyt van saecken, pogen te brengen aen eenygen huys...., aen dewelcke sij seggen van outs sulckx suo iure te hebben gecompetert.

De brieven van den heer Milander[1] van den 27 Octob. uyt Lipstat leeren ons, dat hij gynck naer de lantgravinne[2] om finale resolutie te nemen over het verdrach van Lunenburch, die niet en schijnt van meenynge te sijn het stift Hildesheym aen den churfürst van Ceulen[3] in te ruymen. Den conynck van Denemarcken[4] offereert hem als moyenneur van dit different, daertoe den biscop van Ceulen seyt bereyt te sijn, mits dat de possessie provisionelijck in werde geruympt. De ambassadeurs van desen staet[5] waren noch te Geluckstadt wachtende op haer tweede audientie, die wesen sal, soo het den conynck gelieft, als sijne M^{teyt} wederom uyt de Zont comt, waernaer hij is gereyst des snachts, soo hij des avonts de ambassadeurs wel hadde getracteert sonder van eenych vertreck te vermanen. In die tijt scheen niet, dat hij genegentheyt hadde op de clachten van de verhogynge van tollen veel te doen, ende vreest men, dat de verniewynge van de alliante tusschen Engelant ende Denemarcken wel soude mogen sijn gesloten met eenyge preiudiciable articulen voor desen staet.

De Engelsche publiceren de attaque bij onsen admirael[6] aen de Spaense is gedaen ten tijde sij eerste hare behouften van poeder creeg, gelijck in der waerheyt sij ontrent die tijt buscruyt waren ontfangende, anders, seggen sij, soude de victorie soo facyl niet hebben gevallen. Het schip van d'Oquendo is (in) het Schuyrken geborsten, d'Oquendo[7] selffs tot Dunckercke in seer cleyne achtynge.

In Brasil stont het Augusto voorleden heel wel, hadden sij meer scepen connen derven, souden meer suyckeren hebben gesonden.

In Denemarcken is den heer Meursius[8] overleden. Woensdach hebben wij biddach ende vierynge.

De copie van den brieff, daerbij den admirael den vice-admirael van Engelant[9] notificeerde sijn dessein, sende ick hiernevens[10].

Desen 7 Nov. 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, raed ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten coninck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Nov.

En in dorso: 7 Nov. 1639 N. Reigersberg.

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Amalie Elisabeth van Hanau, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
3 Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.
4 Christiaan IV.
5 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
6 Maerten Harpertsz. Tromp; het betreft de zeeslag bij Duins.
7 De Santiago van don Antonio de Oquendo.
8 Johannes Meursius, docent te Sorø. Hij was op 20 september 1639 gestorven.
9 John Penington.
10 Ontbreekt.

4374. 1639 november 7. Van P. Spiring[1].

Mijn Heere,

Hier ende passeert voor desen tijt anders niet als dat den heer Van Sommeldijck[2] in extra ordinaris ambassade van hier naer Engelandt gaet; wat sijn verrechten sal sijn, leert ons den tijt.

Uyt Duytslandt hebben wij als soude sijn Excel.[cie] den heer Bannier[3] in den bataille met 16 stucken geschut hem gepresenteert hebben, voor Prage in ende om den Tier hoff; daerentegens soude den eertshertoch Leopolt[4] met sijne macht op den Witten Berch gecomen sijn. Sijn Exel.[cie] dit vernemende soude op hem aengegaen sijn, daerop den voorss. eertshertoch hem weder met verlies van eenich volck in Prage geretireert soude hebben; dat sijn Exel.[cie] Bannier oock Coningsol aen de Moldauw geoccupeert ende beset soude hebben; oock dat sijn Exel.[cie] met 10000 soo te paerd als te voet voor Pilsen gecomen denselve stadt berent ende nu belegert. Godt Almachtich verleene sijn Exel.[cie] occupation deser stadt ende voorts goede progressen in alle sijne desseinen.

Wat uyt Pommeren ende Polen compt, can UE. in bijgaende copiën[5] vernemen.

Voorts is mijn gantsch dienstich versoeck UE. wilde gelieven mij te senden het tractaet soo tuschen de croon Sweden ende Vranckrijck jongst te Wissemaer gemaeckt[6] 'twelck ick selfs gehadt, maer 'tgeene soo van mij verlecht, dat het niet te vinden is, waermede mij groote vrundtschap geschiet.

Daertegens mij schuldich erkenne te blijven

UEx.[cie] vrient ende dienstwilligen
Petter Spiringc van Norshollem.

Haagh den 7 9bris 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 15 nov.

4375. 1639 november 9. Van M. Turner[7].

Vir amplissime,

Heri exiveram, ut dilatae ob incommodiorem valetudinem descriptionis ab amplitudine vestra veniam peterem; quod utique fecissem, nisi equi cuiusdam praetereuntis titubatio me tam male multasset, ut plane me puderet coram

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Eigenh. oorspr.
2 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm.
5 Zie bijlage no. 4.
6 Voor het verdrag van Wismar zie men het register van dl. IX s.v. Wismar, verdrag van.
7 Hs. Leiden, UB., coll. BPL. no. 749[aant.]. Matthias Turner was predikant geweest bij de voormalige ordinarius Engels gezant te Parijs, John Scudamore.

amplitudine vestra tam male ornatum conspici. Si adhuc usque in diem crastinum obsequii mei effectum expectare poterit Excellentia vestra, spero expectationem

vestram, quod ad loca illa in Epistula ad Thesselonicenses attinet, non omnino frustra fore.

Hoc utique fide non dicam sua, sed bona promittit
amplitudini vestrae multiplici nexu devinctissimus
Matthias Turner.

IX Novemb. 1639.

Onder aan de brief met latere hand: Inscriptio erat: Pour Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Swede.

4376. 1639 november 10. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observantissime,

Famosam illam classem Hispanicam, quae longe lateque terrorem intulerat, a Batavis dissipatam, fugatam captamque esse[2] merito gaudemus. Nam non tantum de felicitate hac Batavis ex animo gratulamur, a quorum scilicet fortuna et nostra quodammodo dependere videtur, sed et laetamur nos metu, quem classis illa in has partes septentrionales destinata - ut quidam asserunt - fecerat, liberatos.

Victoria haec consilia comitialia non parum turbabit. Censuerant enim quidam inepte satis, classem aedificandam et in Mare Balthicum ad defendendum dominium regni in mari hoc educendam esse. Sed cum improsperum hunc Hispanorum successum audient, consilia mutabunt.

Assecurrationem a S.R. Maiestate[3] in Galliam ad liberandum principem Casimirum[4] per legatum suum[5] missam, ordines regni in his comitiis approbarunt et confirmarunt.

Vilnae nuper discipuli jesuitarum tumultuati sunt, in templum evangelicorum irruperunt, multas ibi insolentias exercuerunt et fere non diruerunt quorundamque divitum mercatorum domos invaserunt spoliaruntque. De his turbis omnes poloniae evangelici, imprimis Lithvani in comitiis valde conquesti sunt et ut jesuitae facti huius - cuius authores sunt - poenas debitas luant, poposcerunt. Sed nihil adhuc hac de re statutum est.

Nostrum negotium nondum in deliberationem venit. Sed felicem exitum speramus. Nam plerique magnates iustitiam causae nostrae norunt et eorum ut et totius regni multum interest illam pro nobis terminari. Intra octiduum finis comitiorum erit, ubi prolixius Excellentiae vestrae scribere non intermittam, quid in iis actum, quid conclusum sit.

1 Hs. München, Bayr. Staatsbibl., cod. Cam. Lat. 10359 f.º 91-92. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4307? Beantw. d. no. 4421. Israël Köhne, genaamd von Iasky, was een invloedrijk burger in Danzig.
2 Het betreft de door Maerten Harpertsz. Tromp in de zeeslag bij Duins op de Spanjaarden bevochten overwinning.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Jan II Kazimierz.
5 Christophe Corvinus Gasziewski.

Divinae protectioni Excellentiam vestram meque benevolentiae ipsius ea, qua par est, diligentia commendo.

Excellentiae vestrae observantissimus
I.K.d. Iasky m.p.p.

Dabam Gedani, 10 Novembris Ao. 1639.

Adres: Illustrissimo et Excellentissimo Domino Domino Hugoni Grotio, Serenissimae Reginae Sveciae Consiliario et ad Regem Christianissimum Legato, Domino Observandissimo Parisiis.

In dorso schreef Grotius: 10 Nov. 1639 Iasky.

4377. 1639 november 11. Aan G. Oxenstierna[1].

Illustrissime domine,

Iter terra marique prosperum tibi Genuam primum, deinde Romam fuisse plurimum gaudeo Deumque precor, ut perinde caetera itineris sospitet. Spero futurum, ne te unquam poeniteat conspectae Italiae, quae praeter quod amoenitates habet maximas et antiquitatis monumenta, mater civilis prudentiae suo merito dici potest. Etiam hoc laetor Puteanum[2] satisfecisse exspectationi nostrae itaque pro eo fratribus ipsius[3] meo tuoque nomine agam gratias.

Recte meo judicio feceris, si transiens videas urbes aut veteris fortunae memoria aut manente in hunc diem magnitudine nobiles. Subsistas autem in ea civitate, quae supra omnia exempla caram libertatem in hunc diem pulcherrimis legibus atque institutis servat.

Vinariensis exercitus duces et milites regi Galliae[4] fidem jurarunt Brisacique et Friburgi pars altera praesidiorum e Gallis est.

Elector Palatinus[5] per Galliam ad eundem exercitum proficiscens non impetrata a rege venia deprehensus custoditur regis jussu. Nunc cum rege Angliae[6] agitur, ut, si is velit, ex hoc malo aliquid nascatur boni. Noster vero princeps Palatinus[7] huc rediit consultiusque duxit adhuc personam sustinere incogniti quam in tricas ob dignitatum certamina involvi.

Vale, illustrissime domine.

Illustrissimae Dominationis vestrae obligatissimus addictissimusque

1 Gedrukt *Epist.*, p. 577. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna was een neef van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Hij reisde in gezelschap van Israël Forthelius; vgl. no. 4230, p. 494 n. 14.
2 Christophe Dupuy (1580-1654), die zich te Rome bevond.
3 Jacques (1591-1656), Pierre (1582-1652), en Augustin (1581-1641).
4 Lodewijk XIII.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Karel I.
7 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Na een verblijf in Parijs maakte hij in 1639 een reis naar o.a. Straatsburg, Bazel, Lyon, Marseille en keerde vervolgens in november 1639 naar de Franse hoofdstad terug.

H. Grotius.

Lutetiae, 11 Novembris 1639.

4378. 1639 november 11. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Over 8 daegen was mijnen lesten[2]; daer en is sedert geene veranderinge. Van den 28 octob.er hebbe brieven van Warschauw. Daer en hadde in den senat den toll, ooc de saacke van Dansick geen beginsell ofte proposicie, hoewell meest alle de particuliere gemoederen inclineren sijne may.tt[3] over de stads toelaege te believen dor induccie van soete middelen.

Den ertsbuschop[4], veltheer[5], en palatin Arouski[6] hebben de saacke van de stadt bij sijne may.tt favorabel gerecommandeert als gesien en gevoelt de traue diensten en oncosten ten tijde van de Sweetse orloghe. Schrijven van groote oneenicheyt tuschen evangelische en cattolycke ten principale ontstaen uyt insolencie in der Wilde int plunderen eenige heuysen dor de jesuiten aen eenige van de religie[7].

De victorie over de Spaense in Deuyns sall daer well à propos kommen.

Ick blijven, mijnheer,

u.Ex.cie dien.er

Paulus Pels.

1/11 november 1639 Dansick.

P.S. (*met andere hand*): Kombt hier eine Persohn auss Schweden welcher an mich recommendirt und willenss ist auff den Polnischen Reichsstag zu raijssen mit brieffen den Lijffländischen einfall betreffent. Wirt aparentlich sehr statt dahin gelangen.

Adres (met andere hand): Mijn Heer Mijn Heer Hugo de Groot, Ambass. ordinario van sijne may.t en Croon Sueden tot Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 14 dec.

En in dorso: 11 Jan. 1639 Pels.

4379. 1639 november 11. Aan G. Rosenhane[8].

Nobilissime domine,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
2 Ontbreekt.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Jakub Zadzik, kanselier van Polen.
5 Hetman Stanislas Koniecpolski.
6 Waarschijnlijk Albrecht Radziwiłł, palatin van ('Russisch') Litouwen.
7 Vgl. no. 4376 van Is. Iasky, in fine.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 577. Betreffende Gustaf Rosenhane zie no. 4322, p. 644 n. 1. Antw. op no. 4322.

Pergratum mihi est, quod tot magnorum virorum, tot urbium, tot terrarum conspectus memoriam nostri Nobilitati vestrae non excusserit. Me autem negotia nunquam ita oppriment, ut meorum, qui me amant, obliviscar.

Spectaculum illud, quo completa jesuitici seculi periodus signata est, video fuisse magnificum dignumque societatis propero cursu ad tanta incrementa per-

ductae opulentia etiam regum legatis in illorum honore certantibus. Fatendum est nullam esse sodalitatem, quae intra illud aevi spatium tam multa ingenia eruditione et eloquentia et rebus actis illustria produxerit.

Pontifex[1] vero ipse dignus est, cui vita longa optetur, minime, ut nonnulli ante eum, servus Hispanorum, praeterea egregiis artibus etiam poetica laude florens[2].

Si viderit Nobilitas vestra Romae Naudaeum[3] et Bouchartum[4], Bononiae autem Ryxium[5], viros omnes eruditos mihique caros, velim eos a me quam amicissime salutari. Si qua vero in re Nobilitati vestrae gratum aliquid facere potero, promptissime arripiam occasionem, interim omnia ei precans felicia.

Tuus toto animo
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Novembris 1639.

4380. 1639 november 12. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime domine,

Reverti Hagam ad stationem veterem Excellentiam vestram et ipsi et rei nostrae gratulor.

Palatini electoris[7] res merito nos sollicitos habet. Aiunt regis Galliae[8] ministri facile se ipsi permissuros fuisse imperium in Vinariensem exercitum, si fedus sociale regis Angliae[9] cum Gallia praecessisset, qua in re penes se moram non fuisse. Quod vero militem suum rex Angliae obtulit Gallicis stipendiis, id se pro nihilo habere, quibus satis undique militum suppetat. Et Scotos, si pecunia ostentetur, ultro accursuros. Caeterum multa in hoc facto incusant, quod non, ut regem Britanniae monuerat Bellevrius[10], a rege Galliae impetratae sint commeatus literae, quod non apud Angliae legatum[11] diverterit, ubi Lutetiam venerat Palatinus, uti facturum eum rex Britanniae dixerat; quod etiam deprehensus nomen sibi sumserit adscititium, neque dubitant, quin propositum ipsi fuerit rege praeterito festinare Genevam et inde porro ad exercitum ac, si eo atque urbibus potitus esset, eo pignore simulque ea ope, quam ab Anglia classi Hispanicae promissam putant, paraturum sibi fuisse pacem propriam spretis Gallis Suedisque.

Horum quid sit, ego non dixerim. Sed doleo onerari fortunam infelicis domus etiam suspicionibus. Ego si hac in re aliquas concordiae invenire possim rationes, nulla in re libentius positurus sim operam.

1 Urbanus VIII.
2 Zie dl. IV, p. 207 n. 8.
3 Gabriel Naudé (1600-1653).
4 Jean-Jacques Bouchard (1606-1641).
5 Dit is de - nog steeds - niet nader geïdentificeerde Justus Rijckius van brief no. 3463 (dl. IX, p. 98).
6 Gedrukt *Epist.*, p. 578. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Lodewijk XIII.
9 Karel I.
10 Pomponne de Bellièvre, Frans gezant in Engeland.
11 Robert Sidney, graaf van Leicester.

Dux interim Longavillanus[1] jam imperium tenet Gallosque in Brisacum et Friburgum, ut partem praesidii iis in locis alteram faciant, introduxit. Exercitus e Gallis et Vinariensibus compositus utraque Rheni ripa incedit eodem amne sequentibus eos machinis. Videntur ire adversus Glenium[2] Merciumque[3]. Sunt ii ad Nicrum. Sed non longe abesse ab iis dicitur Piccolominaeus[4] peccatumque a Gallis, quod non ante quam is appropinquaret se commoverint. Verum adversus partem Piccolominaei copiarum audio mitti equitem Castilionaei[5], ita ut de bona aliquo eventu spes maneat, multo certe justior quam illa de Suedis e Germania ejiciendis, qua sibi hostes blandiuntur.

De navali victoria non immerito gaudent Batavi[6]. Ego eam multo pluris quam aliquot urbes captas fecerim. Apud Anglos satis intelligo excusationem eorum non esse improbam, ex summo periculo quod adibat res ipsorum imminente de tam propinquo ipsorum littoribus classe hostili tam valida. Sed difficilis est apud infensos animos omnis de jure et aequo disputatio. Et audio Penthonum[7], vicarium marinae praefecturae, carceri mancipatum, quod non viribus obstiterit pugnae. Quantopere autem Batavis cordi esse debeat cura maris, hoc, quod adiere, discrimen satis indicat.

Dantiscani, ni fallor, rediment se quanti poterunt minimo non sine damno commerciorum.

De Turca[8] et ego nihil audio.

Quid pro principe Ruperto[9] sperandum est a Gallis hoc tempore, qui et ipsum ejus familiae caput detinent?

Scoti dicuntur bona episcopalia, nisi ea accipiat dux Eboracensis[10], pro suis habituri; quod non sine magno dolore conspecturi sunt Angliae episcopi.

Inter multa classis Hispanicae mandata, quin et illud de Amaso intrando fuerit, non dubito.

In Montisferratensi agro bellum recalescit. Habet ibi Harcurtius[11] quinque peditum, tria equitum millia; cum iis ad vicina Astae Novae progressus ad reperiendum iter versus Casale cepit in eo itinere oppidum, cui nomen Quieres, ceciditque hostilis equitatus quadringentos, disjecit caeteros.

Ad eximendam Salzam obsidioni Hispanorum egregium sane exercitum e Languedocia collegerat princeps Condaeus[12], ad XX peditum millia, equitum quatuor. Sed simul cum iis ad castra hostilia pervenerat, die scilicet Octobris 24 sub vesperam, ita ingentes cum tonitribus de caelo cecidere imbres, ut militum non pauciores centum quippe nullo tecto defensi subito interierint, caeteri autem longe lateque diffugerint, quos nunc recolligit princeps. Hispani et ipsi genuum

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
3 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan van Beieren.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 De overwinning ter zee van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse Armada bij Duins.
7 John Penington.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Ruprecht van de Palts. Hij bevond zich in keizerlijke gevangenschap.
10 James Stuart, hertog van York, de latere koning Jacobus II.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.

tenus inundati fuere operibus quoque multum corruptis. Quae an illi prius refecturi sint an vero celerius princeps recompositurus dispersas copias, de ea re deque hujus obsidii inde pendente exitu, nuntios exspectamus.

Excellentiae vestrae pro tam propenso in meos animo gratias ago cunctaque precor prosperrima.

Excellentiae vestrae ad perpetuam observantiam obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Novembris 1639.

Princeps elector noctem 5 Novembris egit Altissiodori. Inde hac venit lentis itineribus magno comitatu. Laboramus omnes, ut alibi potius in ipsa hac urbe quam in arce Silvae Vicennensis habeatur D. elector, donec mandata super ea re loquendi legatus Anglicus acceperit. Literae certe, quas D. elector regi scripsit et cardinali[1] non ingratae fuerunt.

Oppugnatio castrorum Hispanicorum ad Salzam male Gallis cessit. Mille ibi perierunt sublataque auxilii spe urbs vim hostium pestemque et famem haud ultra sustinebit.

Putatur Hasfeldius[2] se cum Piccolominaei exercitu, qui X millium est, conjungere.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4381. 1639 november 12. Van L. Aubéry du Maurier[3].

Illustrissime domine legate,

Heri fui Ruellii, ubi D. Espenanii[4], Salsarum praefecti, vicarium[5] ad aulam missum conspexi. Is refert post irritam nostrorum oppugnationem, in qua octingenti ad minimum occiderunt, arcis gubernatorem, dominum suum, impetui hostium sustinendo minime parem esse et absque auxilii spe neque pestem neque inediam amplius tolerare posse, licentiam rogare cum bona regis[6] gratia hostes intromittere. Salsa itaque erit Hispanorum Corbia[7]. Dicebatur etiam Harcourium comitem[8] Casaliae suppetias invitis hostibus tulisse urbemque numeroso milite commeatuque necessario munivisse salvumque et incolumem cum exercitu Gallico in Pedemontium reversum.

1 Richelieu.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
3 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Cornets de Groot IV, 13 r.[aant.] Louis Aubéry du Maurier (1609-1687) was de zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier (1566-1636). Hij stond bij Richelieu goed aangeschreven.
4 Roger de Bossost, graaf van Espenan († 1646).
5 Ik heb zijn naam niet gevonden; ook niet bij Avenel *Lettres Rich.* t. 6.
6 Lodewijk XIII.
7 Deze stad was in 1636 door de Spanjaarden veroverd en later weer door de Fransen heroverd.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Bonellus l'Estradus[1] ab Orangio[2] missus nudiustertius huc pervenit. Particularia sine dubio pugnae navalis fert, in mandatis etiam habet uti modi ineantur[3] et rationes belli sequenti anno fortiter gerendi.

Regis frater[4], archiepiscopus Burdigalensis[5], Bullionius[6], cancellarius[7], Noyerius[8] qui convaluit, duchissa d'Eguillon[9], frater ejus triremium praefectus[10] cum binis filiis[11], marchio Coaslinus[12], affinis ejus princeps Enrichemonteus[13], Sullii ducis[14] nepos, comes Guichius[15], Brassacus[16], Noaillius[17] aliique magnates Ruellii visebantur.

Regina[18] est Santgermani, rex[19] Versaliae.

Mihi parum est firma valetudo, qua impedior, quominus Excellentiam vestram convenire hodie vel cras possim.

Ex.[ae] v.[rae] addictissimus
Maurerius.

12 Novemb. 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius.

4382. 1639 november 12. Aan G. Müller[20].

Nobilissime domine,

Memor et beneficiorum, quae a Nobilitate vestra accepi, et ipsius animi optime mihi volentis non potui sine magno dolore intelligere laesam ejus valetudinem, quam ut summus vitae Arbiter in melius restituat serio precor. Si commodiora intervalla

1 Godefroy d'Estrades.
2 Frederik Hendrik.
3 In de tekst staat abusievelijk ‘iniantur’.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
6 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
7 Pierre Séguier.
8 François Sublet de Noyers; over zijn ziekte zie men o.m. de nos. 4308, 4316 en 4328.
9 Marie-Madeleine de Vignerot, dame de Combalet, hertogin van Aiguillon (1604-1675).
10 François de Vignerot, markies du Pont-de-Courlay.
11 Niet geïdentificeerd.
12 César de Cambout, markies van Coislin; hij was een zoon van Charles de Cambout, markies van Coislin, baron van Pontchasteau, die een neef van de kardinaal was. César was gehuwd met Madeleine, dochter van de kanselier Pierre Séguier.
13 Maximilien de Béthune, prins van Enrichemont (1614-1661). Hij was getrouwd met Charlotte Séguier, dochter van de kanselier Pierre Séguier.
14 Maximilien de Béthune, hertog van Sully (1560-1641).
15 Antoine Gramont, graaf van Guiche.
16 Jean de Gallard, graaf van Brassac.
17 François de Noailles.
18 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
19 Lodewijk XIII.
20 Gedrukt *Epist.*, p. 579. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris; hij was intussen overleden. Zie brief no. 4364 dd. 2 november van J.A. Salvius.

nos distinguerent, accurrerem ad praestanda omnia, quae amicus amico potest officia; nunc cum id non liceat, supersunt ad Deum preces, quas spero fore

non irritas. Magno etiam D. cancellario[1] opto, ut pedes capiti respondeant, id est valeant vigeantque.

Interpellavi saepe Sublimitatem ejus de necessitatibus meis; miror tanto tempore nihil me accepisse responsi. Si dum legatione adhuc fungor et regni interest, ut eam cum dignitate sustineam, tam misere trahor, quid exspectandum erit uxori liberisque meis si quid mihi humanitus evenerit? Quare et illustrissimi domini Salvii[2] et Nobilitatis vestrae opem imploro, ut his non incommodis tantum, sed in praesens anxietate, in futurum metu liberer; si tamen huic legationi videor idoneus, qua levari multo mihi sit satius quam pro cura ac labore malum pretium referre curas et labores alios. Cum vero D. Spiringius[3] inimicitias prope capitales cum uxoris meae fratre D. Reigersbergio[4] susceperit, non est, quod multum benignitatis sperem ab homine inimicitias quam amicitias latius extendente.

Galli assilire volentes Hispanica ad Salzam castra, ita nocturnis immensis imbribus partim interemti sunt partim disjecti, ut ad recolligendas copias tempore opus sit futurum. Interim promovet se hostis.

Vale, vir nobilissime, cum nobili uxore[5] ac domo omni.

Nobilitatis Vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Novembris 1639.

4383. 1639 november 12. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Accessi D. Bulionium[7], ut ad regem[8], qui jam ad S. Germani est, feliciorem mihi aditum pararem.

Dixit Bulionius de pecunia se confecisse quod conficiendum fuit; pro libertate D. mareschalli Hornii[9] collaboraturum se nobiscum.

Incidit et sermo de electore Palatino[10]. Quantum ab ipso intelligo, rex Magnae Britanniae[11] dixerat legato apud se Gallico Bellevrio[12] iturum per Galliam electorem; Lutetiae sumturum hospitium apud legatum Britannicum, comitem Licestrium[13]; inde iter directurum ad Galliae regem. At legatus Gallicus monuerat, ne quid tale susciperetur, nisi rege suo prius consulto. Alioque periculum fore, ne ab aliquo urbis praefecto mora ei injectaretur. Galli vero queruntur non

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad.
5 Sophia Sauler.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 578; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 664.
7 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn. Hij bevond zich in krijgsgevangenschap.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Karel I.
12 Pomponne de Bellièvre.
13 Robert Sidney, graaf van Leicester.

haec tantum monita spreta, sed furtim per Lutetiam non viso Britanniae legato transiisse Palatinum, planeque existimant eum praeteritis locis, in quibus erat rex Galliae properaturum fuisse Genevam et inde ad exercitum et urbes, quae ab exercitu tenentur, nimirum ut ea, quae regi Galliae tanto steterunt pretio, in se transferret pacemque sibi propriam pararet partim tradendo imperatori[1] illas urbes partim per illa beneficia, quae classi Hispanicae rex Britanniae promississe in arcano creditur, quanquam is ipse obtulerat Gallis, se ejus classis tutelam deserturum daturumque suorum octo millia Palatino, sed Gallicis stipendiis, si rex Galliae Palatino imperium illud, quod Vinariensis[2] habuit, permitteret. Quae ipsa Gallis suspecta erant neque vero esse aequa putabantur, cum ipsi a rege Britanniae rem semper postulassent aequissimam, foedus scilicet et societatem armorum adversus aliena detinentes; quae si placerent regi Britanniae, paratos se nullam facere pacem nisi reddito et Palatinatu.

Haec ita disserunt Galli multumque incusant regi injuriam factam, cujus pro restitutione Germanorum laborantis conatus princeps Palatinus per dolum subrepto itinere turbare tentaverit.

Ipse Palatinus nunc cum bono praesidio militari huc ducitur, an in spem libertatis an vero ut Silvae Vincennensis sit colonus, brevi apparebit.

Dixi Anglo me, si hac in re utrisque possim gratum facere et concordiae invenire rationes, facturum id libenter; certum quippe id reginae[3] rectoribusque Suediae[4] probatum iri, qui nihil mallent conspicere quam electorem videre fultum Angliae auxilio res suas ire recuperatum.

Res haec magni in omnem partem momenti est, de qua mandata quam maxime specialia opperiar. Videtur enim fore, ut trahatur aliquandiu negotium.

Per indutiarum tempus in arcem Taurini sex millia saccorum frumenti, duo millia saccorum oryzae invecta sunt a Gallis; et ibi quidem an maneant indutiae, incerti sumus. At in Montiferratensi territorio pugnari coeptum est, necessario quidem, cum alioqui Casale periturum Gallis fuerit, unde plus duabus leucis non abest Rossinianum, quod oppugnatum ab Hispanis, sed a Gallis feliciter defensum fuit. Habet Harcurtius[5], qui in illis partibus imperaturus est, apud se tria equitum, quinque peditum millia; cum iis cepit oppidum Quires dictum et repertos juxta hostium equites clade ferme quadringentorum affecit disjecitque. Id oppidum ab Asta Nova perparum distat. Quid de Casali futurum sit, brevi decernet belli fortuna.

Eodem dum ista geruntur tempore aut potius paulo ante, XXVII nimirum Octobris, princeps Condaeus[6] cum florentissimo exercitu e Languedocia, XX millium peditatus, equitatus quatuor, venit prope hostium Salzam obsidentium castra locaque circum eminentia occupavit. Sed sub noctem horribilis tempestas ingentes cum tonitribus imbres effundens militum sine tecto agentium ad centum interemit, ceteros longe lateque ad quaerenda perfugia sparsit coegitque principem abductis machinis discedere. Is nunc paulatim disjectas copias recolligit. Pro

1 Ferdinand III.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
3 Christina van Zweden.
4 Voor hun namen zie men no. 3930, p. 32 n. 9.
5 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.

solatio est, quod ab illis procellis immunes non fuere Hispani, sed genuum tenus inundati morbis tentantur etiam operum parte corrupta. Res est inter spem et metum, sed metui, ni fallor, aliquanto propior.

20 Octobris dux Longavillanus[1] cum Vinariensibus Brissaco post introductos illic Gallos partem praesidii facturos alteram exiit et utraque Rheni ripa jussit ire exercitum sequentibus per amnem machinis. Putabantur quaesituri hostem, qui sub Glenio[2] Mercioque[3] ad Nicrum sunt prope Rottenburgum. Credunt multi serius quam oportuit susceptum hoc iter, cujus successus et certiores et majores futuros fuisse, dum adhuc longius aberat Piccolominius[4]. Sed adversus hunc partem equitis sui misit Castilionaeus[5]. Ad faciendum Gallis locum exemtae sunt de Brissaco Fleishemii[6] et Forbusii[7] cohortes.

Venit ad me D. Paulus[8], res Palatini hic agens. Commendavit is mihi principis sui negotium, quod mihi cordi pollicitus sum fore.

Pontifex[9] Gallis perpetuo id flagitantibus promisit Mazarinum[10], quem ipsi commendant, inter primos cardinales fore.

In Anglia audimus vicarium maris praefecti Penthonum[11] in vincula datum, quod non fortius intercesserit pugnae navali[12] sub oram Angliae. At Scoti, ni dux Eboracensis[13] oblata ab ipsis bona episcopalia per Scotiam accipiat, dicunt se iis usuros suopte arbitratu. Ita et domi et foris experitur rex Britanniae neque tutiores neque venerabiliores esse desides actuosis.

Deus cuncta haec ad commune bonum gubernet idemque, excellentissime et illustrissime domine, favens adsit tuae Sublimitati.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Novembris novi Calendarii anni 1639.

Etiam de fine horum bellorum christianum orbem misere vastantium aliquid locutus est Bulionius. Videbatur autem indutias potius longiusculas quam pacem sperare.

Elector Palatinus noctem post quintam diem Novembris egit Altissiodori, vulgo Auxerres, obliquo ductus itinere, ne qua regi aut cardinali[14], qui tunc in itinere erant, occurreret.

Rex hactenus aquae potor vinum bibere incipit satis liberaliter et credo valetudini ejus id non adversum fore.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
3 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan van Beieren.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 Hans Philipp von Flersheim.
7 Arvid Forbes.
8 Friedrich Pawell von Rammingen.
9 Urbanus VIII.
10 Jules Mazarin -Giulio Mazzarini- (1602-1661).
11 John Penington.
12 Het gevecht van de Staatse vloot onder bevel van Maerten Harpertsz. Tromp tegen de Spaanse Armada bij Duins.
13 James Stuart, hertog van York, de latere koning Jacobus II.
14 Richelieu.

Postremae literae Longavillanum et Vinarienses ad Philippiburgum ire arbitrantur. Piccolominii copias esse aiunt ad decem millia. Nec incredibile fore, ut se cum eo conjungat Hatzfeldius[1]. Ceterae imperatoris et Bavari[2] copiae VII esse dicuntur millium, cum quibus se conjungunt qui Hohentwilae obsidium deseruere et a lacu Constantiae nonnulli.

Exercitus Vinariensis regem rogat, ut per Waertium[3] et Enckefortium[4] libertatem Tubadelio[5] restituat. Quatuorviri[6], qui ei exercitui praesunt, habuisse dicuntur a rege singuli XX millia pistoriensium. Eo praemio deliniti non multum ad se pertinere arbitrabuntur electoris infortunium.

Oppugnatio illa ad castra Hispanorum Salzam obsidentium male Gallis cessit mille hominum jactura. Urbs peste et inedia laborans, spe auxilii amissa vim hostium ultro non sustinebit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4384. 1639 november 12. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijnheer,

Ick verstae seer garen uit uE. brief van den laetste October[8] de grootheit van de victorie ter zee[9] becomen, die ick hooger estimere dan het innemen van steden. Wij moeten nu sien, hoe d'Engelsche nu haer sullen draegen soo op dit stuck als op het stuck van mijnheer den churfürst[10].

Uit Swede heb ick brieven gehadt, maer noch geen antwoord op het stuck van mijne betaeling, heb middelertijd hier de saecke wat begonst te prepareren.

't Accommodement van Bremen dunct mij, dat seer tot voordeel van de eertsbisschop[11] is afgeloopen, doch is mij lief, dat de vrijheit van de commerciën is herstelt.

In Swede gunt men den churfürst-palsgraef alles goeds, maer veel hulps sal sijne doorluchticheit vandaer niet hebben, tenzij Engelant come in eenigh verbont.

1 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
2 Maximiliaan van Beieren.
3 Johan van Werth.
4 Adriaen von Enkefort.
5 Georg Christoph von Taupadel, generaal in het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4362.
8 No. 4362.
9 De overwinning van de Staatse vloot onder bevel van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse Armada bij Duins.
10 Karl Ludwig van de Palts. Hij was te Moulins op last van de Franse koning in arrest genomen.
11 Frederik III, aartsbisschop van Bremen. Hij was een zoon van Christiaan IV van Denemarken.

De negotiatie van de reine-mère[1] vinde ick vol difficulteits.

Ick heb gesien de daegcedel van den schout van Utrecht[2] gedaen aen Rovenius[3]. Ick twijffele, off hij soo onvoorsichtich soude sijn dat hij sulcke actiën soude hebben begaen, vindt oock difficulteit, off men can citeren iemant, die volgens de placcaten in 't lant niet en magh comen. Apparentelijck sal oock tegen anderen tot Utrecht wonende, soo daer eenige sijn, die van hem canonissen hebben ontfangen, geprocedeert te werden. Alle 'tgunt in die materie sal geschieden, sal sijn van importantie ende sal buitenslands daerop gelet, gediscoureert, misschien oock geschreven werden.

Den eedt eertijds in Engellant geconcipieert om de religie van de factie te onderscheiden ende te onderstaen wat roomschgesinden wilden getrouw sijn aen haere overheit ofte niet, was redelijck ende principale substantie genoech geapprobeert bij den derden staet in Vrancrijck. Evenwel is dat voornemen niet alleen in Vrancrijck, maer oock in Engellant niet gesuccedeert door de harde oppositie van Rome.

Mijnheer den churfürst-palsgraef heeft de nacht nae den vijfde geslaepen te Auxerre, geaccompagneert met veele compagniën ende comt langsaem door een ommewegh nae 't Bois de Vincenne. Wij arbeiden, dat sijne Doorluchticheit niet aldaer, maer in het Arsenael soude mogen gebracht werden, opdat de saeck te eer magh werden geholpen. De Fransoisen clagen over sijne Doorluchticheit, dat deselve niet en is te Parijs gaen logeren, tot den ambassadeur van Engellant[4], gelijck den coning van Engellant[5] aen den Franschen ambassadeur[6] geseit had, dat hij doen soude, dat hij achterhaelt sijnde te Moulijns een verkeerde naem heeft genomen. Hebben opinie dat de meeninge van sijne Doorluchticheit was de plaetsen, daer den coning[7] was, voorbij te gaen ende hem met der haest te begeven bij de armee, de steden te becomen ende door deselve ende 't faveur van den coning van Engellant aen de Spaensche vloot sijne particuliere paix te maecken. Off dit waer is, en segge ick niet. Maer de suspiciën doen sijne Doorluchticheit quaed ende ick en sie niet wel, hoe dit te helpen is, tenzij den coning van Engellant wil comen in sulcken verbont als Swede ende Vrancrijck lang hebben gepresenteert, 'twelck sijnde sal alles seer wel gaen. Maer van te seggen van volck te senden, midsdat den coning van Vrancrijck die betaelt, daer lacchen de Fransoisen mede.

Den hertogh van Longueville[8] middelertijd hebbende de helft van de garnisoen van Brisac ende Friburg uit doen trecken ende in plaetse van dien Fransoisen daerin gebracht, is met een leger bestaende uit Fransoisen ende Wymarschen, te samen bij de tienduisent, getrocken aen beide zijde van den Rijn, 't geschut haer

1 Maria de Medici.
2 Henricus Valkenaer; zie W.L.S. Knuif en Dr. J. de Jong, *Philippus Rovenius en zijn bestuur der Hollandsche Zending* in *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht* (dl. 50), 1925, p. 64.
3 Philippus Rovenius (1573-1651), rooms-katholiek geestelijke. Hij was apostolisch vicaris.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Karel I.
6 Pomponne de Bellièvre.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

volgende door de rivier om de vijanden te soecken. Men seit Gleen[1] ende Mercy[2] waeren bij de Necker, Piccolomini[3] niet verre van daer, om denwelcken te volgen eenige ruiterie is gesonden uit het leger van den marescal de Chastillon[4]. Men siet nu 't verlet, dat is geschiet met soo lang te beiden, alsoo men den vijant hadde connen slaen, eer Piccolomini soo nae was om deselve te connen helpen.

In Piedmont is alles stil, sesduisent sacken met coren, tweeduisent met rijs sijnde gebracht in 't casteel van Thurijn, maer in Montferrat is het oorlogh, alsoo de Spaignaerden Rossinian twee mijlen van Casal met Fransoisen te zee hebben aengetast, maer bij de Fransoisen daer sijn afgeslagen. Den graef van Harcourt[5], die in plaetse van den hertogh van Longueville ende van den cardinael de la Valette[6] in die plaetsen voortaen sal comanderen, heeft bij sich vijfduisent te voet, drieduisent te paerd, heeft met deselve op den 27 october becomen een stedeke genaemt Yvières[aant.], niet verre van Asta Villa Nova op den wegh nae Casal.

Mijnheer den prins[7] met een schoon leger, uit Languedoc ende omleggende provinciën vergadert tot twintichduisent te voet, vierduisent te paerd, is den 27 october gecomen tot aen de retrenchementen van 't Spaensche leger voor Salza, maer denselven avont ende de volgende nacht is soo schrickelijcken stormregen gevallen, dat veele soldaten sonder dack sijnde daetelijck sijn gestorven ende alle d'andere verloopen waer sij mochten, waerdoor mijnheer den prins is genootsaect geweest sichselve met het geschut nae Narbonne te retireren, heeft daernae begonst het volck weder te versamelen, doch niet sonder verlies van veele, die ontslopen sijnde, niet weder en comen. Daernae hebben wij advys van een attaque, gedaen op de Spaensche retranchementen, die door denselven regen mede seer sijn bedorven geweest, hebbende de Spaenschen tot de kniën toe gestaen in het water. Van 't succes van deselve attacque verwachten wij noch de seeckerheit.

Wij sijn in groot verwacht wat Engellant doen sal, soo op de occurrentie van den palssgraef als op de saecke van Hollant, sijnde het een ende het ander van seer groote importantie.

Schotlant is noch vol onrust ende dat sal misschien den Engelschen raed achterdencken geven om niet meer vijanden te maecken op desen tijd.

Den coning alhier, die totnochtoe meest altijd water heeft gedroncken, begint wijn te drincken tamelijck sterck, 'twelck wij hoopen sijne Maiesteit die van constitutie seer phlegmatyck is, wel sal becomen.

Den 12 November 1639.

De laetste brieven seggen, dat den hertogh van Longueville met de Wymarschen was ontrent Philipsburg; dat Piccolomini had bij sich tienduisent man ende dat apparentie was, dat Haesfeld[8] sich met hem tesamen soude vougen. De andere keisersche ende Beyersche waeren sevenduisent man, waerbij haer vougde eenige van Lindau ende eenige die bij 't belegh van Hohentwiel hadden verlaeten. De

1 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
2 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan van Beieren.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
5 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.

Wymarschen arbeiden bij den coninck, ten eynde het sijne majesteit gelieve Tubadels[1] vrijheit te procureren door Jan de Waert[2] ende Enchefort[3]. De directeurs[4] hebben elck van den coning gehadt, soo men seit, 20 duisent pistolen.

De laeste attaque op 't Spaensche leger voor Salza is quaelijck gesuccedeert met verlies van duisent Fransoisen, soodat het secours sijnde gedespereert de stad door pest ende honger moet overgaen.

Adres (boven aan de brief): Aen Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raed in den Hoogen Raide van Hollant.

In margine staat: Den 12 Nov. 1639.

4385. 1639 november 12. Aan G.J. Vossius[5].

Vir eximie,

Cum in idololatriae argumento, et quidem ea, qua soles, diligentia verseris[6], consulendum te putavi de sensu partis prioris praecepti in Decalogo, ut Hebraei numerant, secundum obtinentis locum[7]. Videntur mihi rabbini, et inter eos doctissimus Manasses[8], sentire ו[9] illud, quod sequitur post לסמ[10] non esse distinctivum, sed ἐξηγητικόν, itaque toto illo membro vetari τὰ ἀνάγλυφα, quae formam praeferant animantis ullius, sub eo nomine etiam astra comprehendendo. Et scio saepe ו[11] sic sumi, et in aliis locis ejusdem sensus ו[12] illud omitti. Sed movet me, ut dubitem, an haec perpetua fuerit interpretatio, quod LXX ponunt εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα[13], quodque Philo[14] dixit μὴ ἄγαλμα, μὴ ξόανον,

1 Georg Christoph von Taupadel.
2 Johan van Werth.
3 Adriaen von Enkefort.
4 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm, Rheinhold von Rosen.
5 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., Cat. v. hss. no. 674. Gedr. *Grot. Epist. sex*, ed. Stolker, p. 12.
6 Zie Vossius' *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum*, liber I et II. Liber III et IV. Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu 1641; zie Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 283, no. 24.
7 *Exodus* 20, 2-17.
8 Menasseh ben Israël (1604-1657), Portugees-joods geleerde te Amsterdam, waar hij reeds op 18-jarige leeftijd rabbijn werd. Door zijn uitgebreide kennis van de joodse literatuur en zijn uiteenzettingen over het jodendom genoot hij ook in christelijke kringen groot aanzien.
9 De uitgave der *Grot. Epist. sex*, ed. Stolker heeft het streepje in de copie terecht als de hebreeuwse letter ו gelezen.
10 *Exod.* 20. 4; in de vertaling van de *Vulg. 1965*, p. 58: 'Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quae est in caelo desuper et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra'. Deze woorden volgen als een nadere verklaring op *ibid.* 3: 'Non habebis deos alienos coram me'. Zie betreffende deze plaats ook Menasseh Ben Israel, *Conciliator*, ad loc., ed. Francofurti 1632, tom. 1, p. 198 vv.
11 Zie hierboven noot 9.
12 Zie hierboven noot 9.
13 Ed. Rahlfs vol. I, p. 119.
14 Philo Judaeus (± 30 vChr.-45 na Chr.), joods-hellenistisch wijsgeer uit Alexandrië.

μὴ γραφήν[1], qui et alibi γραφικὴν καὶ πλαστικὴν vocat βλαβερὰς δημιουργούς[2]; et Josephus[3] non uno in loco prohibitas ait omnes ζωῶν μορφὰς[4] et sequuntur id mahumetistae, unde nisi ex judaismo? Puto et hodie judaeos hominum picturis abstinere, quod non video unde fluat, nisi ex hoc praecepto. Eodem me trahunt loca Levit. XXVI, I et Num. XXXIII, 52 ut sunt in hebraeo. Contra hanc interpretationem opponi posse video vexilla quatuor, in quibus picturae animalium, etiam hominis, sed dici potest, quae ante legem facta sunt a lege excepta esse[aant.]. Cherubini Ezechielis extra τὰ ἅγια τῶν ἁγίων[5] forte ἀλληγορικὸν habent aliquid, non ἱστορικὸν; nam etiam in aulaeis templi picturas fuisse negat Josephus[6].

De his rogo, quid aut iam scripseris aut sentias re etiam, si placet, cum Manasse communicata mihi pro perpetua tua bonitate et amore nostri perscribas.

Uxorem[7] doctissimosque filios tuos[8] amicissime saluto.

Tuus tuo iure

H. Grotius.

XII Novembris MDCXXXIX.

4386. 1639 november 14. Van Willem de Groot[9].

Frater optime,

Gratias tibi ago summas, quod mihi studiorum tuorum rationem perscribere non sis gravatus in iis, quas V hujus mensis ad me dedisti, litteris[10] et gaudeo tantum tibi a publicis curis superesse otii, ut tam luculenter rempublicam litterariam juvare possis. Ego de excudendis iis, quae jam parata sunt, cum filio[11] egi, qui et ipse a te ejusdem materiae litteras acceperat[12]. Is propediem Amstelodamum ire cogitat, ubi de tot hoc negotio latius inquiret, quo intellecto pro re nata consilium sumemus.

Interea offert jam se aliquid, in quo studia mea etiam possis juvare. Amstelodami quippe accidit, ut filia viginti annis minor deserta domo paterna se in alia provintia matrimonio copularet cum juvene quopiam, qui eam nunquam apud

1 Philo *Legat. Gai.* 292: οὐχ ἄλλο τι τῶν ὄντων οὐδὲν ἐνεωτέρισέ ποτε οὕτως εἰς τὸν νεών, ὡς ἄγαλμα ἢ ξόανον ἤ τι τῶν χειροχμήτων ἱδρύσασθαι.
2 Philo *Decal.* 29. 156: ὁ δὲ δεύτερος χειράλαιόν ἐστι πάντων, ὅσα περὶ χειροχμήτων ἐνομοθετεῖτο, ἀγάλματα καὶ ξόανα καὶ συνόλως ἀφιδρύματα, ὧν γραφικὴ καὶ πλαστικὴ βλαβεραὶ δημιουργοί.
3 Flavius Josephus (geb. 37), joods-Grieks geschiedschrijver.
4 Flavius Josephus *Contra Ap.* II. 75: Porro noster legislator ... interdixit imagines fabricari; *ibid.* II. 191: πᾶσα μὲν γὰρ ὕλη πρὸς εἰκόνα τὴν τούτου κἂν ᾖ πολυτελὴς ἄτιμος.
5 Zie *Ezechiël* 1, 4-11 (*Vulg. 1965*, 868); *Apocal.* 4, 6-7 (*Vulg. 1965*, p. 1232).
6 Flavius Josephus *Ant. Jud.* III. 4. 126: διαπεποικιλμένον τοῖς τε ἄλλοις ἅπασιν ἐνυφασμένον, ὅσα κόσμον οἴσειν ἔμελλε, πλὴν ζῴων μορφῆς; *ibid.* 3. 5. 91: ὁ δὲ δεύτερος κελεύει μηδενὸς εἰκόνα ζῴου ποιήσαντας προσκυνεῖν.
7 Elisabeth Junius.
8 Franciscus, Mattheus, Isaac, Gerardus en Johanna.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4367; beantw. d. no. 4405.
10 No. 4367.
11 Diederik de Groot.
12 Ontbreekt.

parentes petierat conjugem. Quam ob rem pater offensus filiae, dum viveret, reconciliari noluit et mortuus testamento suo eam exhaeredasse reperitur; id an subsistere possit quaeritur. Introductionis tuae lib. 2. c. 18[1] video a te referri jam olim apud nos receptum, ut talis exhaeredatio possit fieri, sed quia auctoritates ego nullas in promtu habeo, quaeso laboranti subvenias indicesque, quibus id curiarum sententiis, aliisve placitis aut receptis moribus firmare valeas et an nullam vetusti illius juris mutationem agnoscas. Meretur sane haec quaestio disquisitionem et potest saepius usuvenire, quare certi aliquid mihi statuendum, ne in consiliis fluctuem.

Tum et illud rogo expedias, an in causa praepositi Holshemiensis[2] nihil boni e Gallia sperandum sit, ne diutius animi pendeat.

Poemata tua[3] dum perlego et hoc rogandum duxi, an epigrammata, quae de victoria Barbarossae[4] et in mortem Toirasii[5] scripsisti, non aliquam tibi invidiam sint creatura, illud Romae apud pontificem[6], hoc vero apud Gallos utpote Toirasii victoriis male usos. Tum vero in carmine ad Bignonum[7] hiatum invenio in hoc versu:

> Saporis auram dulcis[8] ex melle,

quem suppleri velim.

Sparguntur hic varii de rebus a Banerio[9] gestis rumores, aliqui ab oppugnatione Pragae rejectum ferunt, alii caesarianos acie victos, Pragam captam asserunt, quod Spiringius[10] quanquam non satis certum hic apud proceres vulgavit.

Vale, frater optime, et nos amore solito prosequere.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIV Novembris 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 14 Nov. 1639 W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 22 Nov.
en: De Episcopio.
In margine (ter hoogte van 'lib. 2. *c.* 18*'):* lex Wisigotthica.

1 Hugo de Groot, *Inleidinge tot de Hollandsche Rechts-Geleerdheid*, (ed. F. Dovring, H.F.W.D. Fischer, E.M. Meyers) p. 99: 'In dese landen is van oudts verstaen, dat een dochter beneden haer twintig jaren haer selve ten huwelick uitgevende buiten wille van vader ofte moeder, by de zelve vader ofte moeder ontgoed ofte dood-gemaeckt mag werden'.
2 Johann von Holtzem.
3 Het betreft de voorbereidingen voor een herdruk van de *Poemata Collecta* van 1617 die echter doorkruist werden door de uitgave van de Leidse drukker Hieronymus de Vogel; Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
4 Voor dit gedicht zie men dl. VI, p. 509: *Imperii scutum* ...
5 Jean de Saint-Bonnet, sieur de Toiras. Voor het gedicht *(Hac lepus ...)* zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 290.
6 Urbanus VIII.
7 Over Jérôme Bignon zie men dl. III, p. 154 n. 5. Het gedicht is op bovenstaande regel na verloren gegaan.
8 Grotius heeft in margine 'haurit' aangevuld; zie ook no. 4405.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.

4387. 1639 november 14. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Le dernier ordinaire ne m'a point apporté de vos lettres, là où néa[n]tmoins ie les attend chasque samedy avec gran impatience chérissant extrèmement tout ce qui vient de vous et suppliant pourtant pour la continuation de vostre correspondance qui m'est la plus aggréables (!) de toutes que i'aye.

Il y a un advis qui vient de Vienne d'une invasion des Turcs en Hongrie, lequel ie ne sçay sur quoy il se puisse fonder, les tresves entre la Porte et l'empereur[2] estant renouvellées, et de sa part arrivé à Constantinople un internonce, le baron Chinsky Boiemien[3], qui a apporté responce à la lettre que le gran seigneur[4] avoit auparavant envoyé à Vienne, en donnant part à l'empereur de sa victoire obtenue sur les Persans. Il n'a eu audience que du Cahimacham[5] le plus gran ennemy de la maison d'Austriche, aussy l'a-il receu bien froidement sans demonstration d'aucune courtoisie, qu'on a faite aux autres ambassadeurs des princes y venus sur le mesme suject.

L'ambassadeur de Transylvanie[6] pour remettre son maistre[7] dans la bonne grâce du gran seigneur l'a asseuré fort amplement de sa fidélité, luy ayant fait ouverture de son intention qui est d'entrer en Hungrie et s'y faire couronner pour roy, moyennant trois conditions qu'il désire qu'on luy accorde. La première est qu'on commande aux passas de Buda, Temesvar et Bosne[8] de le seconder en tout cas de besoing et qu'ils ayent soing des places frontières de l'Ungrie; secondement qu'après sa mort son fils[9] succédast à la couronne; et tiercement qu'un certain gentilhomme nommé Moses Zeckel[10], luy fust renvoyé soubs promesse de ne luy faire aucun desplaisir, ains qu'il luy rendroit tous ses biens. Mais le Cahimachan luy a reparty la dessus, que son maistre estant tenu pour ennemy de la Porte et que pourtant on ne pouvoit plus croire à ses promesses, toutesfois s'il vouloit par des despences et présens se remettre dans la faveur du gran seigneur qu'il feroit

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ferdinand III.
3 Over deze Kinsky zie *Gazette de France* dd. 17 december 1639 no. 176: ‘De Vienne, le 16 Novembre 1639. Les Turcs, encouragez par les bons succez qu'ils ont eu dans leurs dernieres courses, continüent leurs préparatifs contre les frontieres de Hongrie: où est aussi le Prince Ragotzki avec vne puissante armée composée de diverses nations; & on appréhende encor l'irruption des Süedois dans ce païs-ici. C'est pourquoi le Roy de Hongrie a envoyé ordre au Comte Picolomini de tourner promptement teste vers l'Austriche en cas que le Mareschal Baner ait quité la Boheme, comme on dit. D'ailleurs, on espere que le Baron de Kinsky, qui est allé en ambassade vers le grand Seigneur, obtiendra de sa Hautesse des défenses à ce Prince de Transsilvanie d'entreprendre sur la Hongrie’.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Massa Pasja.
6 István Körösi en Michael Tholdalagy.
7 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
8 Buda, Temesvár (Timisoara) en (Sarajevo in) Bosnië, centra van grote Turkse bestuurseenheden -vilajets- op het gebied van tegenwoordig Hongarije, westelijk Roemenië en noordelijk Joegoslavië, die allemaal met koninklijk (d.w.z. onder het gezag van de Habsburgse keizers staand) Hongarije een gemeenschappelijke grens hadden.
9 Georg II Rákóczi († 1660).
10 Zékély Moyse; zie I. Hudita, *Hist. Rél. dipl.* Paris 1927, p. 44.

pour luy ce qui seroit possible. L'on tient qu'il n'en sera rien, encor que les ministres de France et d'Hollande y employent tout leur possible, pour conduire cest affaire à une bonne fin, aussy seroit-ce un gran coup d'estat d'affoiblir de ce costé-là par un prince chrestien l'empereur qui par la perte d'Ungrie perdroit en un mesme coup l'Austriche et Moravie. Toute raison nous fait croire que le gran Turc ayant fait sa paix avec le Persan[1] ne se contentera pas seulement d'attaquer Sicile ou Malta, mais passera plus oultre si la mort ne s'en empêche.

Vous sçaurez que Casal a esté secourru par le comte Harcourt[2] qui avec la munition y a introduit mille à pied et 200 chevaux, ayant peu auparavant battu quelques compagnies de la cavallerie et infanterie Espagnoles.

Je continue mes poursuites du parachè[ve]ment de ce que me doit monsieur Heuf[3] et vous supplie d'y contribuer aussy vostre faveur, car autrement si mes arrière-gages de 20 mois ne me sont payés il faudra que ie croupisse tousiours dans des deubtes avec ma perte fort grande, et peu de réputation.

L'on dit que les Vinariens ont pris Neustatt et qu'ils ont peu d'envie d'obéir le duc de Longheville[4], estans fort altérés contre la France à cause de la détention du prince palatin[5] qui est un affaire de gran conséquence pour tous les protestans qui sont intéressés dans le party.

Je vous baise les mains et demeure inviolablement, monsieur,

Tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce 14 de 9bre 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Dec.

In dorso: 14 nov. 1639 Marini.

4388. 1639 november 14. Van N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Wat wij uyt Engelant hebben te wachten, weet men niet, maer particuliere advisen seggen veele raetslagen in dat rijck werden gehouden, veele posten naer ende van Brussel werden gesonden. De eerste beiegenynge, die de heer Ioachimi[7] van den conynck[8] heeft ontfangen, was seer froide, eyste de propositie sonder breeder discours bij geschrift, om die daernaer te beantwoorden. Den heer van Bellievre[9] doet devoiren tot versachtynge, soo bij de roine-mère[10], die hij als

1 Safī I (Sam Mirza).
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 74c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Enigszins beschadigd. Antw. op no. 4369; beantw. d. no. 4407. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 589.
7 Albert Joachimi, Staats gezant te Londen.
8 Karel I van Engeland.
9 Pomponne de Bellièvre.
10 Maria de Medici.

intercesseur bij de coninginne[1] gebruyckt, als bij de coninginne selffs, die veeltijts wert geseyt beter te sijn geaffectionneert tot Spaignië[2] als tot Vranckerijk[3], ende[4] van[5] humeur[6] seer[7] iournailliere[8]. In de leste aenspraecke, daer wij tijdynge van hebben, stont de saecke bij de Coninginne[9] wel. Het geeft achterdencken, dat eenyge ministres wel tot Hollant[10] genegen buyten dese del(iberatiën) werden gehouden ende daertoe gebruyckt personen wel aen Spanje[11] ge(...). Evenwel schijnen redenen van staet, hoe hooch oock dese saecke is te .... ende gewickt wiert, niet te connen lijden, dat groot resentiment daerover werde getoont, bijsonder indien waer is, hetgeen veel particuliere brieven seggen, dat tusschen Engelant ende Schotlant alles meer ende meer verwarret willende den conynck, dat het parlement separere, hetwelcke de Scotten seggen tegens hare wetten te strijden medebrengende, dat het parlement eens vergadert sijnde bij den anderen mach blijven soo lange haer belieft. Indien men oock de saecke van den churfürst[12] in dat rijck hem laet ter herten gaen, soo sullen de gedachten, die men tot redres van deselve sal emploieren, ons doen vergeten, die bij alle occasiën arbeyden om voor dat doorluchtych huys yet te connen doen. Den heer van Somersdijck[13], die al acht dagen geleden naer Zeelant is gereyst, wacht noch op weder ende wint, ende wert den heer Boswel[14], die meende herrewaerts te commen, door dese verwarrynge daer gehouden.

De leste brieven van Milander[15] in date den lesten October seggen, indien den hertoch van Lunenburch[16] sijn woort hout, dat bij haer groote veranderynge in corte dagen vallen sal, ende wil men ons doen geloven den gemelten hertoch door geïntercipieerde brieven geschreven van den keyser[17] aen Picolomini[18] int

1 Henriette-Marie de France, koningin van Engeland.
2 De naam ‘Spaignië’ staat in de tekst in cijfer: ‘303’. Grotius heeft er ‘Sp.’ boven geschreven. In margine staat met andere, latere hand: ‘Spanje’.
3 De naam ‘Vranckerijk’ staat in de tekst in cijfer: ‘313’. Grotius heeft erboven geschreven ‘Fr.’. In margine staat met andere, latere hand: ‘Frankrijk’.
4 Het woord ‘ende’ staat in de tekst in code ‘כ’. Grotius heeft erboven geschreven: ‘ende’. In margine staat met andere, latere hand abusievelijk: ‘sijnde’.
5 Het woord ‘van’ staat in code: V, met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven, in margine met andere hand herhaald.
6 Het woord ‘humeur’ staat in de tekst in cijfer: 9.1.16.24.35.37. Grotius heeft erboven geschreven ‘humeur’. Het is met andere, latere hand in margine herhaald.
7 Het woord ‘sser’ staat in de tekst in cijfer: 2.24.75.86. Grotius schreef erboven ‘seer’, in margine met andere, latere hand herhaald.
8 Het woord ‘iournailliere’ staat in de tekst in cijfer: 103.20.64.17.21.23.6.28.62.56.82.45.50. Grotius schreef erboven: ‘iournailliere’.
9 In de tekst staat het woord ‘Coninginne’ in cijfer: ‘491’. Grotius heeft de ontcijfering erboven geschreven.
10 De naam ‘Hollant’ staat in de tekst in cijfer: ‘353’, met door Grotius erboven geschreven ‘Hollant’.
11 In de tekst in cijfer: 495, met door Grotius ‘Sp.’ erboven geschreven.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
14 William Boswell, Engels agent in Den Haag.
15 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
16 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
17 Ferdinand III.
18 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

seecker is onderricht, dat men met wapenen bij refuys van willyge institutie het stift Hildelsheym affnemen wil, waerop oock is gevolcht beschrijvynge van alle leenmannen bij den hertoch van Lunenburch selffs aen den stadthouder van Vrieslant[1] gedaen.

De groote victorie ter zee[2] soude groote vruchten voorbrengen, indien met goede ordre tijdelijck wiert vervolcht, maer trage equipagiën ende dat de oorsaecke is van alles: schaersheyt in finantiën, verhinderynge bre(n)gende, dat de schepen op behoorlijck saisoen ende nu de vloten van de vendange te verwachten sijn in zee werden geholpen, gelijck men niet sonder groote reden vreest, dat niet sal geschieden, sal den viant nieuwen voet geven ende grote schade desen staet connen toebrengen; ende darom ende wert dese saecke des te meer niet behertycht, omdat eenyge meenen, men bij dese occasiën te lande met den volgenden somer een notabel effect behoort te doen, die oock inclineren tot n(i)euwe lichtyngen, hoewel de oude troupes door faute van betalynge niet soo behooren werden onderhouden.

Ragoski[3] meent den heer Haga[4] wel aen den dans waer te helpen sijnde hem wel bekent, dat den grooten heer[5] sulckx wel sal mogen lijden, hetwelcke genouch is ende Ragoski ijver om voor te staen de religie, die den keyser in Hongeren souckt te onderdrucken. Maer aen goede beleyders sal het aen de Porta, naer sijn opinie, ontbreecken, alsoo den ambassadeur van Vranckerijck[6], wie dat werck sal moeten belijden, in seer cleyn aensien daer was; doch stont te hopen monsieur de Hayjes[7], die daer wert wt Vranckerijck verwacht, de vervallen autoriteyt soude releveren, indien hij van goede tolcken wiert voirsien, waertoe hij hadde aengeboden een tolck, die hij seer prijst ende die alle de affairen van Transsilvaniën voor desen heeft gemaniëert. Van de feytelijckheyt tusschen de Venetianen ende Turken in Dalmatië hadden sijn Ed. geen kennisse verder als hij door den heer Spiery(n)ck[8] hadde becommen, die niet schaers en is uEd. advysen mede te deelen, hetwelcke Iovinianus[9] mogelijck, dewijle sij met een mate werden gemeten, soo veel hij kan vernemen oock soo groten kennisse niet sal doen becommen als hij garen hadde ende darom niet kan laten, hoe ongaren hij oock van de liberale communicatie yet (deelen) soude, uEd. van alles, wat hem voorkomt, part gelijck (doenlijck) is te doen hebben.

De leste tijdyngen wt Parnambouck sijn van den 4 Augusti. De safra stont seer schoon, maer de vreese van den viant was niet cleen, alsoo door geïntercipiëerde brieven ende gevangenen vernamen alle preparaten in de B(aya) tot een veldtocht, waertoe boven de soldadesque veel jongelyngen uyt het lant hadden geperst ende met brieven soo aen de Portugesen onder de compangies gebiet als geestelijcke aenmanynge gedaen haer tegens hare aencomste veerdych te houden ende bij te

1 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz (1612-1640).
2 De overwinning van de Staatse vloot onder Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse Armada bij Duins.
3 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
4 Cornelis Haga, voormalig Staats 'orator' in Konstantinopel.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Philippe de Harlay, graaf van Césy.
7 Jean de la Haye, seigneur de Ventelay et de la Bouselle.
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.

vallen, oock dagelijckx voor het succes van haer exploit te bidden, wachten alleen op toevoer van vivres uyt Rio de Genero, vanwaer men hier twijfelt, off genouch conde commen. Een barque in de baya van de Bahi de todos los sanctos gesonden hadde thien gallioenen seylreet gesien ende meer als twintych scepen die in equipagie lagen. Een post date van denselven tijt voucht daerbij, dat sij alsdoen tijdynge bequamen dat 800 soldaten met tweehondert Brasilianen Rio St Francisco waren gepasseert niet wetende, off die quamen te lande ende de reste te scepe soude volgen, ofte dat sij niet veerdych connende vallen met de heele macht, die troupe hadden gesonden om vastatie te doen; daervan wacht men nader tijdyngen met al wat becommertheyt, alsoo de onse noch van volck, noch van vivres ende anders soo niet waren versien als den noot vereyste. Evenwel waren geresolveert haer int velt te begeven ende den viant het hooft te bieden. Het succes moet verder werden verwacht, daer ick uEd. alsdan deelachtych van maecken sal.

Desen 14 November 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

In dorso schreef Grotius: 14 Nov. 1639. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 22 Nov.

4389. 1639 november 15. Van J. Wtenbogaert[1].

Mijnheer,

Uwer Ex.[e] sonderlinge aengenaeme boven alle, die mij van elders mogen toekomen, bijsonder de leste van den 20 Augusti[2], verwecken alle tijt in mij een extraordinaris brandende lust om die te lesen ende uEx.[e] daerinne te hooren spreken, doch oock te gelijck eenige schaamte ende schroom om die te beantwoorden.

D'oorsaeck van beyde dese bewegingen, die ick daerover in mij gewaer worde, is aen d'eene zijde de continuatie van uwer Ex.[e] soo hertelicke ende ongeverwede affectie te mijwaerts, die ick in deselve speure, aen d'andere t'gevoelen van mijne geringheyt ende nieticheyt, oock onbequaamheyt om deselve met behoorlicke antwoordt te beiegenen, ende soo groote, gantsch onverdiende gunste als een sodanich personagie als uwe Ex.[e] mij bewijst, naer waerde te ontmoeten.

Mijnheer, ick spreke de waerheyt, uwe Ex.[e] biddende te geloven, dat dese consideratie voornamelick - opdat ick d'ander van de moeyelickheyt int schrijven, door de duysterheyt mijner oogen, nu voorbij gae - mij terugge houdt om uwe Ex.[e] niet soo dickwils met mijne lompe, magere brieven te besoecken, als ick gaerne soude, ende plichtshalven schuldich ben.

Evenwel sie ick, dat uEx.[e] niet en laet weldaat op weldaat te hoopen door de vriendschappen, die het uwe Ex.[e] gelieft te bewijsen aen de twee Wtenbogaerden,

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4262; beantw. d. no. 4416. Gedrukt Rogge, *Br. Wtenb.*, III 4, p. 278.

2 No. 4262.

Joan[1] ende Seger[2], mijne neven ende verwanten, zedert dat zij van haer reyse op Loire wederom tot Parijs gekomen sijn, soo sij mij schrijven.

Watt sal ick hierop seggen mijnheer? Ick en weet het niet; dan dat ick sie, dat de naem ende daat van Groot, gelijck voor desen, alsnoch alle tijdt bij uwe Ex.e marcheren de pair ende tesamen gaen, om sijne grootheyt te bethonen, oock in alle sorten van beleeftheyden - soo wel als in hoge geleertheyt - aen sulcken, die deselve niet verdient en hebben off verdienen en konnen.

Onder dese rekene ick mijnselve ende de mijne ende segge daerbij, dat het mij seer verdriet, dat mijne geringheyt mij verbiedt uwe Ex.e daertegen weder eenige aengename dienst te doen tot erkentenisse ende bewijs der danckbaerheyt, die ick uwer Ex.e grootheyt schuldich ben, anders dan met den Aldergrootsten te bidden - gelijck ick dagelicx doe - om de continuatie sijner segeningen over uwe Ex.e ende alle der sijner lange leven, gesondtheyt ende christelicken arbeydt tot sijner eeren, der christenheyt dienst, ende uwer Ex.e eeuwich welvaren ende salicheyt. Hierbij sal ick noch - over schaamte ende schrom, over all - vougen dese mijne ootmoedige - mogelijck all te importune - bede aen uwe Ex.e, dat het deselve gelieve de voornoemde mijne neven ende verwanten derselver goede gunste vorder te laten genieten, soolang zij daer sullen sijn, ende deselve na gelegenheyt mede te deylen sodanige instructiën ende vermaningen, als uEx.e weet den sodanigen nodich ende nut te sijn tot ernstige betrachtinge der waren deuchden ten dienste der christenheyt ende des vaderlands, oock tot haer eygen behoudens ende euwige salicheyt.

Om nu uwer Ex.e leste mij sonderling aengename wat naerder te beantwoorden, sal ick seggen, dat Voetius[3] voortgaet soo int prediken als int disputeren in sijne maniere van doen, sonder dat ick evenwel hoore, dat hij meer met ons twee te noemen besich is off dat hij met sijne exorbitantiën veel voordeels doet, anders dan bij degeene, die all voorheen geseten willen sijn, daer sij begeren te wesen, met voornemen van de waerheyt niet te wijcken, ten ware sij quam geharnascht, gestockt, gestaaft ende met bus ende swaert gewapent - twelck doch haare nature ende maniere niet en is, als die liever heeft haare kracht te bethonen in haare eenvoudige doch hemelsche naacktheyt -, gelijck de logen geharnascht ende gewapent is; waertegen die de waerheyt beminnen ende aenhangen, haar dagelicx meer ende meer hebben te wapenen met patientie, totdat de God der waerheyt de logen met all haer gewelt verblase door den Gheest sijns monds.

Ick danck uEx.e seer van de communicatie van t'concept van dien voortreffelicken fra Paolo[4]. Waar te wenschen, dat de christenheyt dat werck hadde mogen sien in sijne vollen (?) geboorte. Onder de autheuren, die uwe Ex.e noemt als voorstanders van de Maght der Opperste Overheyt int kerckelicke[5], vinde ick den naem van eenen Arnizaeum[6]. Ick wenschte te weten, wie hij is ende waer hij van die materiën schrijft. Van gelijcken verlang ick uyter maten seer te sien copie - indient mogelick is - van die brieven, die uEx.e seydt geschreven te sijn van den eertschbischop van Cantelberch[7] aen die van Basel, Bern, Zürich ende Schaff-

1 Mr. Johan Wtenbogaert (geb. 1614).
2 Seger Wtenbogaert (geb. 1616).
3 De contraremonstrantse theoloog Gisbertus Voetius.
4 Paolo Sarpi, Italiaans kerkhistoricus en politicus.
5 Zie no. 4262.
6 Henning Arnisaeus; vgl. dl. I, p. 580.
7 William Laud.

huysen, oock te weten, wat occasiën sijne Eerw. daertoe hebbe gehadt. Ick en hebbe noyt daervan gehoort.

Tot het uytgeven van dat tractaet, daervan uEx.e spreeckt[1], derff ick derhalven niet porren, 'tselve dat uEx.e seydt van veel princen, moet deselve considereren, maer, mijnheer, soude men niet eens mogen sien, dat andere bij uEx.e gestelt int corte[2], dat aldaer soo aengenaem was ende waervan de copie tot in Poolen was gekomen? Ick verlange seer daernae.

De gehele christenheyt heeft uEx.e seer te dancken voor dat uytnemende werk: De veritate Religionis Christianae[3], welcker translatie bijkans in alle de taelen der gantscher werelt overall, soo ick van velen hoore, seer grote vruchten doet.

Ick, arm stackert, heb oock nu weer een woordt in dese onse Hollantsche werelt ende tale moeten brengen met het uytgeven van ses mijne laetste predicatiën[4], hier in Den Hage in de remonstrantsche vergaderinge gedaen eenige jaren herwaerts op verscheyden texten ende tijden. De noodt perste mij voor 8 off 10 maenden dat te laten uytgaen, om reden in de voorreden kort aengewesen. Off het veel goeds doet, weet ick niet. Mij en is daerover totnochtoe niet bejegent, omdat het, achte ick, een slechte eenvoudicheyt heeft tot sijne beschermínge ende dat onse kerckelicke krijchshelden de pijne niet waerdich en achten haare dapperheyt daertegen te thonen, twelck mij niet onaengenaem en is. Want sijnde oudt ende tandeloos soude ick gebeten sijnde niet konnen wederom bijten.

Ick en weet niet, off uEx.e gesien moge hebben een mijn kleyn bouxken uytgegeven niet lang geleden met den titel van Naerder openinge der Mysteriën schuylende achter den brieff eens Sociniaensch geseyden Predicants etc.[5]. Ick soude uEx.e t'een ende t'ander wel hebben toegesonden, hadde ick niet geacht, dat mijne vodden onwaerdich zijn van uwe Ex.e aenschout te worden. Meyne evenwel van uwer Ex.e broeder, den heere Wilhelm de Groot, verstaen te hebben - indien ickt wel hebbe gevat -, dat sijne E. de leste bouck aen uEx.e heeft gesonden.

Ick meyne, dat uEx.e Heynsii Notas[6] nu heeft gesien ende hoope met ontallicke anderen, dat uwer Ex.e Quadria off Notae[7] haest te voorschijn sullen komen, dat de goede God geve.

Ick sprack in den aenvang mijns brieffs van schaemte ende schroem, maer sie

1 Zie no. 4262, p. 539 n. 15.
2 Zie no. 4262, p. 539 n. 14.
3 *Sensvs librorum sex, qvos pro veritate religionis Christianæ Batavice scripsit* Hugo Grotius. Leiden 1627; Ter Meulen-Diermanse, no. 944.
4 *De ses laetste predicatien ende meditatien van J. Wtenbogaert ..., op ses verscheyden texten der h. schrift, dienende tot bevorderingh van een christ. godts. leven ende der kercken vrede. Met eene danck-segginge ende gebedt achter elcke predic., slaende op de materien in de selve verhandelt.* In 's Graven-h., by Anth. Jansz. Tongerloo. 1639 (H.C. Rogge, *Bibl. der Remonstr. Geschr.* I 1, p. 102).
5 *Naerder openingh der Mysterien, schuylende achter den Brief eens Sociniaens, geseyden, Predicants, onlangs met sekere Glossen uytgegeven: voor so vele die raecken den persoon van den ouden Kerckendienaer, Johannes Wtenbogaert. Gedr. in het Jaer o.H. 1639.* (Fred. Muller, *Bibl. van Nederl. Pamfletten* I, p. 337).
6 *Danielis Heinsii Sacrarum Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX.* Leiden 1639.
7 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm*, Amsterdam 1641; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.

nu, dat ick die schaemschoen wel degelick hebbe uytgetogen mijselven int spreken met uEx.e groff ende groot vergetende. 'tIs tijdt, dat ick se weder aentrecke ende ophoude uEx.e meer te bemoeyen met mijne ijdele doch welmeynende woorden, oock is het papier ten eynde, ende mijne oogen weygeren mij ditmael vorder dienst. Het sal wonder sijn, indien uEx.e mijn arm gekrabbel sal konnen lesen.

Ick bidde uEx.e sijne waerdige ende soo nutte oogen voor de christenheyt daermede niet te pijnigen, maer haer contenterende int gros met het sien, dat ick hebbe geantwoordt, de reste Vulcanus op te offeren.

Eyndende bevele ick mij, mijnheer, in uwer Ex.e goede gratie ende bidde God nochmaels om de continuatie van de sijne hemelsche ende salige over uEx.e ende alle dien deselve aengaen, ende blijve daerop soolang ick leve,

uwer Ex.e allerootmoedichste dienaer,
Johannes Wtenbogaert.

In s'Gravenhage, desen 15 November 1639.

Adres: Aen den zeer Excellenten heere Mijn heer Hugo de Groot, Ambassadeur van t'Rijck van Sweden bij den Alderchristelickste Majesteit tot Parijs.
In dorso schreef Grotius: 15 Nov. 1639 Utenbogard.
En boven aan de brief: Rec. 3 Dec.

4390. 1639 november 17. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Nous nous resiouissons icy de la desfaite de l'armée Espagnole auprès de Duynes d'Angleterre et attendrons de vous, come le prendra le roy d'Angleterre[2], aussy bien que l'arrest donné sur la personne de son nepveu[3] dont on est fort offencé icy et ailleurs, et voudrois sçavoir le principal suject d'iceluy, car chez nous on en parle diversement, et ne puis-ie croire, que l'électeur palatin aye eu aucune mauvaise intention contre la France, qui en ceste conjoncture des affaires ne se devroyent faire plus des ennemys, car si l'Angleterre se résould contre le roy de France[4], il est à craindre que les Suisses romanistes feront le mesme, voulans sans cela renoncer à son alliance et rappeller leur trouppes de la France, leur députez[5] estans desià partis sur ce suject pour trouver son ambassadeur[6] qui est à Soleure, neque credibile dictu est, quanto odio ferantur in Gallos homines isti affectibus adeo pravis praeoccupati.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Karel I.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Lodewijk XIII.
5 Hun namen zijn mij niet bekend.
6 Blaise Méliand.

Nous avons advis de Constantinople que le gran visyr[7] qui est encor à Dyarbakyr, ne se contentant pas seulement d'avoir escrit à son maistre[8] de la

7 Kara Mustafa Kemankes († 1643).
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

paix qu'il avoit faite avec le Persan[1], luy a aussy envoyé l'ambassadeur mesme[2], qui y arriva le 2 du 7bre ayans apporté la ratification d'[i]celle paix qui consiste en la partition des limites de deux rauyaumes come ils ont esté soubs Solyman[3] separez sur les frontières. Cependant on arme fort contre Malte et Sicile, sans oublier en rien la Poulogne, les Cosaques ayans esté battus sur la Mer Noire.

L'ambassadeur de Transylvanie[4] y est aussy et fait de gran propositions en apparence, mais on ne luy croit plus, et le tient-on come pour ennemy de la Porte en cas que par la guerre contre l'Ungrie il ne se remettra point dans la faveur de l'empereur[5].

I'escris en Suède du parachèvement de ce que monsieur Heuf[6] me doit, et vous prie d'y adjuster vos reccomandations, car le prix de toutes choses croît en Suisse et res conjugis[7] prorsus pessum eunt in Valturena, non ob aliud quam quod Rhaeti tam perfide et turpiter protestantes, qui sanguinem et bona pro ipsis profudere, prodiderint.

On parle icy d'une desfaite des (!) nos Vinariens dans le Palatinat, mais ie croy que le boiteux nous en portera de plus bonnes nouvelles, comme aussy de ce qui s'est passé en l'attaque de Prague.

Je demeure, monsieur,

Tout le vostre de bon coeur

C. Marini.

De Zurig, ce 7/17 de 9bre 1639.

Le fort de Rhin sera rasé, pour ne le donner à l'Espagnol.

Je vous reccomande cy-joinct paquet qui est important à cause du prince de Transylvanie[8] dont par le prochain ie vous donray plus de particularitez.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29. Nov.

In dorso: 17 Nov. (verbeterd uit ‘Dec.’) 1639 Marin.

4391. 1639 november 18. Van P. Pels[9].

Woledler gestrenger Herr,

1 Safi I.
2 Mohammed-Kuli; zie Jorga, *Gesch. Osm. Reich.* III Gotha 1910, p. 475. Het verdrag was gesloten op 7 mei 1639; zie Hammer, *Hist. l'Emp. Ottom.* XXII Paris 1741, p. 123 no. 245.
3 Süleyman I († 1566). Hij trok in 1534 Bagdad binnen. Sjah Abbas I veroverde in 1623 de stad die weer in 1638 door Murád heroverd werd.
4 Istvan Körösi en Michael Tholdalagy.
5 Ferdinand III.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Allessandra Paravicini Capelli.
8 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Paulus Pels was Staats agent in Danzig.

Übersende ihro Ex.[cien] was mir bisshero von dem Polnischen reichsstag zukommen.

Vor 4 tagen ist einer auss Schweden nahmens Gabriell Gillenancker[10] mit

10 Gabriël Gyllenanckar (1611-1657).

brieffen an den könig inn Pohlen[1], die herren stände und etliche particular personen, welche meist den Lijffländischen einfall angehen sollen, hierdurch nach dem Polnischen reichsstag verreist, und mir von herren Caroll von Crackaw[2] auss dem Sondt recommendirt gewessen, wo der reichsstag nit prolongirt wirdt, ist er aller apparenz nach zu statt kommen.

Schliessent bestihle ihro Excell.[cien] und alle ihrigen in Gottes schurs und verbleybe, ihro Excell.[cien],

dienstbegiriger und stetts bereither,
Paulus Pels.

P.S. ontfange brieven uyt Lijfflandt van den gen.[113]; daer was veel volckx uyt Sweden aenkommen ome behalven de guarnisoenen een leger int velt te konnen brengen spreuytende uyt den lesten invall; bijaldien daermede niet anders vor hebben als tot defensie, soo en isser geene swaericheyt, want de Polse stenden sijn met haeren coning qualijck tevreden, maer bijaldien revenge saude genomen worren, soo saude licht veranderinge veroorsacken.

Adres (met andere hand): A monsieur Monsieur Hugo de Groot, ambass. ord.[rie] de sa may.[te] e coronne de Suede à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Dec.

En in dorso: 18 Nov. 1639 P. Pels.

4392. 1639 november 19. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime domine,

Magno in moerore hic sumus manente adhuc principis electoris[5] captivitate, quanquam quae ab Anglia ea de re habebat mandata regi[6] exposuit illustrissimus D. comes Licestrius[7]. Sed Galli omnino volentes firmare quaesitum sibi in exercitum Vinariensem urbesque imperium non modo hoc negotium trahunt, sed et fratribus electoris[8] dedere, qui eos observent, vetitis hinc discedere. Nec video, quomodo sanari possit hoc novum vulnus inflictum infortunatae domui, nisi rex Angliae[9] in foedus cum Gallia veniat, qua de re nihildum quale velim intelligo.

1 Wladislas IV (VII).
2 Karel van Cracou, Staats agent te Hamburg.
3 Bengt Bengtsson Oxenstierna, gouverneur-generaal van Lijfland.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 205. Gedrukt *Epist.*, p. 580. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester extraordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts. In 1638 waren Moritz en Eduard naar Parijs gegaan voor het volgen van een opleiding aan de ruiteracademie van De Vaux. Philipp is hen later nagereisd.
9 Karel I.

Gallorum major quam prima tulit fama fuit ad Salzam clades validis quippe hostium castris machinisque et majore ea defendentium quam oppugnantium numero. Sed hoc damnum pensatur illato in Casale praesidio ad mille equites, pedites totidem ac rebus necessariis caeteris, hoste non auso contra ire, cum octo,

quae secum is habebat, militum millibus; multum bellici pulveris ad Gallos, qui trans Alpes sunt, missum est. Praeterea comitatus Vinariensi milite dux Longavillanus[1] Germeshemum cepit oppidum, arcem oppugnat. Sed creditur junxisse se cum Hatzfeldio[2] Piccolominaeus[3] et ad Pelsam ire. Bavarici ad Pfershemum erant. Mediolani autem et in Tiroli atque ad Constantiensem lacum multus dicitur miles scribi ad recuperandam Alsatiam, ut quidem caesariani et Hispanici evulgant ad XXX peditum, XII equitum millia. Sed haec supra verum augeri credibile est et partem eorum distinebunt[4] novi isti per Italiam Gallorum conatus.

Haud dubie ingens est victoria, quae Batavis mari contigit[5], magnasque dat occasiones tentandae etiam longinquis in locis fortunae maritimae. Et illorum quidem res egregiae; aliis in locis[6] omnibus miserandae sunt res protestantium, qui apud Rhaetos succumbunt, apud Helvetios languent, in Britannia Germaniaque inter se dissident feraliter. Vinariensium autem praefecti ita pecunia Gallica ductari se patiuntur, ut Palatinae domui ab illis nihil boni sperem.

Suedis honorificum est, quod hostis praelium cum ipsis defugit, pacem autem ab ipsis petit. Pro principe Ruperto[7], etiamsi quid bonae voluntatis Gallis fuisset, id vereor, ne dispellant novae istae nubes.

A Dano[8] Polonoque[9] Batavis nihil nisi longas moras et sine rebus verba auguror neque vero puto pro illis esse id, quod nuper inter Daniam Angliamque coiit foedus.

Cardinalis[10] spem propinquae libertatis significavit D. electori.

Creditur Hatzfeldius habere sex millia militum, Glenius[11] autem et Mercius[12] sex peditum, quatuor equitum millia, machinas XXIV. Horum Glenius dicitur se cum Piccolominaeo et Hatzfeldio juncturus.

Constantia civitas neque ab Hispano neque a Bavaro ut praesidium acciperet, induci quivit velut sibi tutandae sufficiens.

Sociabo cum Excellentiae vestrae votis mea pro bona pace ipsique omnia precabor felicissima.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 IXbris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae A.^{o} 1639 d. 17/27 IXbris.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘destinabunt’.
5 De overwinning van de Staatse vloot onder Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
6 De woorden: fortunae ... locis zijn door de copiist (copie Uppsala) abusievelijk overgeslagen.
7 Ruprecht van de Palts.
8 Christiaan IV.
9 Wladislas IV (VII).
10 Richelieu.
11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
12 Franz, vrijheer van Mercy.

4393. 1639 november 19. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Regi[2] ab itinere reverso et literas augustae Majestatis tuae binas in Augusto mense scriptas tradidi et negotium utrumque comprehensum iis literis sedulo commendavi.

Et de exercitu quidem ducis Vinariensis[3] non multum mihi laborandum fuit. Curat enim eum rex ut suum.

De negotio D. marescalli Hornii[4] rex prolixam voluntatem testatus cum concilio suo se acturum dixit. Praevideo difficultates, tum quia D. Feuquerius[5] adhuc in hostium est potestate, tum quia exercitus Vinariensis per Johannem Waertium[6] et Enckefortium[7] libertatem Tubadelii[8] obtineri posse sperat et in id enititur. Ego regi ostendi captivos istos duos a duce Vinariensi, qui eos ceperat, in id fuisse destinatos, ut marescallo Hornio eorum commutatione redderetur libertas. Credidisse ducem plurimum id ad suam pertinere gloriam; itaque hanc suam voluntatem significasse Majestati tuae, scripsisse eundem ac misisse ad regem saepius ad eam rem promovendam; in hac ipsa voluntate finisse eum dignissimam aeternis laudibus vitam. Non desistam apud ministros regis urgere hoc negotium.

Mitto et literas eorum, qui exercitui Vinariensi praesunt; unde intelligat Majestas tua, quantum sibi jus in exercitum ipsum et in ejus tractus urbes rex sibi acquisiverit.

Deus, serenissima ac potentissima regina, domina clementissima, Majestatis tuae vitam, valetudinem ac res perpetuo prosperet.

Augustae Majestatis tuae subditus obedientissimus ac submississimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Novembris 1639.

4394. 1639 november 19. Van I. Forthelius[9].

Illustrissime legate,

Si quoties de vestra cogito Excellentia, toties id calamo exprimere possem, nullus praeteriret dies, quo non aliquid litterarum mearum oculis vestris subjiceretur; sed molestus forem non modo Excellentiae vestrae, verum etiam publicis rebus injurius, quae totam sibi vendicant Excellentiam vestram tenentque. Quamobrem consultius duco devotam Excellentiae vestrae memoriam in grato pectore

1 Gedrukt *Epist.*, p. 579.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.
4 Gustav Karlsson Horn.
5 Manasse de Pas, markies van Feuquières († 13 mei 1640). Hij was tijdens de strijd rond Thionville zwaar gewond gevangen genomen.
6 Johan van Werth.
7 Adriaen von Enkefort.
8 Georg Christoph von Taupadel.
9 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 3. Eigenh. oorspr. Israël Forthelius was de reisgezel van Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.

servare et a curis negotiisque publicis non avocare, nisi urgente aliqua causa graviore, qualis est moderna.

Venetias ut appulimus, incidimus in litteras illustrissimi Suediae archidapiferi[1], domini mei clementissimi, quibus iussum antea in Italiam iter ob multa, quae secum affert, pericula praeter spem improbatur atque aliud praescribitur tutius breviusque.

Quae res me commovet maxime, praesertim cum eo iam ducta sit peregrinationis nostrae cymba, ut verti facile non possit. Nam si allatae fuissent hae litterae priusquam ancoras solvissemus, iis, ut decet, paruissemus libentissime. Iam vero in altum provecta navis cursum tenere oportet, donec in optatum, quem sibi proposuit, portum tuta deferatur. Quod Deo duce brevi futurum speramus. Difficilimos enim Italiae scopulos iam pertransiimus et adhuc tam secundis utimur ventis, ut mensis spatio quod reliquum est itineris conficere nos posse pro certo credamus.

Constituimus quidem maiorem hyemis partem hic transigere antiquissimae huius reipublicae statum investigando, sed nova haecce mandata propositum mutare et reditum per Rhaetiam Helvetiamque maturare iubent. Erit is, ut spero, eo gratior illustrissimo domino meo, quo maiore cum periculo cuncta esse haec peregrinatio putabatur vestraeque Excellentiae consilium nec non sollicitas de filio[2] curas reddit illustriores. Caetera, quae per me coram Excellentiae vestrae nunciari cupit magnus Sueciae prorex[3], ubi advenero, sincere aperiam.

Deus Excellentiam vestram bono publico diu servet incolumem.

Excellentiae vestrae devotissimus
Israël Forthelius.

Venetiis, XIX Novembris anno C. MDCXXXIX.

Adres: A Monseigneur Monseigneur H. Grotius, Ambassadeur de Suède à Paris.
In dorso schreef Grotius: 9 Nov. 1640 (sic), Israël Forthel.
En boven aan de brief: Rec. IV Ian.

4395. 1639 november 19. Aan Willem de Groot[4].

Et ad Lucanum nostra[5], mi frater, et poematum ἀνέκδοτα[6] recte ad te pervenisse ac tibi ut mea omnia curae esse gaudeo.

Poemata dabis cui voles, dum ne ei, qui nostro abusus est nomine[7]. Nam quod Graswinckelius[8] suggerit remedium et serum est et inane. Editionem illam nostro factam injussu ut cognoscatur, nostra ob multas causas interest.

1 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, broer van Axel Oxenstierna.
2 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 888. Antw. op no. 4372; tesamen met no. 4405 beantw. d. no. 4417.
5 Zie no. 4372, p. 722 n. 7.
6 Zie no. 4372, p. 722 n. 3.
7 De Leidse drukker Hieronymus de Vogel die in 1639 een herdruk van de *Poemata Collecta* van 1617 uitgaf; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 2.
8 De Haagse advocaat Dirck Graswinckel.

Prolegomena ad Phaenissas[1] censeo addenda in fine editionis novae pro mantissa, ne carminum seriem turbent; et tamen utilitatem, quam speravi, praestent legentibus.

Filium natu minimum[2] quod attinet, et dixi ei et scripsi jam saepe, quam indignum sit nobis eum periculis se objicere eorum hominum causa, qui omni bello crudelius in rempublicam et nos grassantur. Apud D. Brederodium[3] nihil potest sperare nisi exiguum aut tardum incertumque. Nam et ille alios habet, quos respiciat nobis iniquos. Mementote illud in Sophompanea: AEgyptus tibi sit patria. Sic est merita[4] Suedia nobis patria est. Ei vitam nostram dicare debemus, ab ea honores mereri et exspectare. Magna est Bannerii[5] virtus: neque minus facile ibi miles ex provinciarum tributis quam apud vos victitat; nisi quod exiguntur illa ibi per militem, apud vos per apparitores. Qui autem in miseros homines misericors esse vult, reperit ubique bene faciendi materiam. Neque aliena culpa insontibus nocet. Egregium illud de Nerva[6]

> Temporibusque malis ausus est esse bonus[7].

Quod si militia actuosa filio displicet, sperem aut in domo D. Bannerii aut in curatione aliqua operum, machinarum aliarumve rerum operam ejus posse esse utilem et cum honore. Ego certe non cessabo eum juvare et, ut spero, tot alibi amicos, quot in Batavis inimicos reperiam; quibus inimicis si supplicem se facere in animum induxit, haud dignus est, qui me patrem vocet. Exercitus Suedici multi sunt, multa loca, multa spes. Si apud vos vexillifer quam ductor ordinum alibi esse mavult, animi est nec erecti satis nec memoris, quam honorato in loco fuerit.

Valde exspectamus, quid constitutura sit Anglia, tum in Palatini[8], tum in Batavorum negotio[9]. Heri D. comes Licestrius[10] apud regem[11] pro Palatino locutus est ex mandato sui regis[12]. Galli vero trahent id negotium atque interea res suas ad Rhenum constabilient. Hispanos in Britannam quicquam moliri neutiquam credibile est. Non facile rex Hispaniae[13] aliam parabit classem.

Vale, mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 19 Novembris 1639.

Elzevirius[14], qui Amstelodami est, offert se meis omnibus edendis. Velim scire, an sit bonae fidei et an habeat quae oportet.

1 Zie no. 4372, p. 722 n. 6.
2 Diederik de Groot.
3 Johann Wolfert, graaf van Brederode.
4 *Sophompaneas* 113-114: Aegyptus tibi // Sit patria: sic est merita; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 157.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Marcus Cocceius Nerva, Romeins keizer (96-98).
7 Martialis, *Epigr*. XII, 6, 12: temporibusque malis ausus es esse bonus.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 De bezending van François van Aerssen, heer van Sommelsdijk; zie no. 4362, p. 708 n. 2.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Karel I van Engeland.
13 Philips IV.
14 Lodewijk Elzevier, uitgever te Amsterdam.

Legi magnam partem Heinsianorum ad Novum Testamentum[1]. Erunt in quibus ipsi dicta et ante ipsum mihi, sed non ante edita, magnis argumentis probabo.

Vidi et Salmasii praefationem ad librum de usuris secundum[2]. Etiam ab ipso non poenitebit discere. Rogo gratiae habeantur D. Salmasio pro misso ad me libro. Respondebo ipsius beneficio utprimum potero. Inspexi librum. Video omnia plena reconditae eruditionis.

Graswinckelii consilia omnia mihi suspecta sunt. Suas res agit.

4396. 1639 november 19. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Apud Salzam major accepta est clades quam tulit prima fama. Nec mirum, cum castra defensa munimentis praejacentibus machinisque multis, peditum millibus sexdecim, equitibus bis mille claro die assultaverint Galli, quibus equitatus ferme tantundem erat, peditum aliquanto minus. Quin urbs jam dedita sit Hispano, non dubitatur.

Damnum hoc grave solantur prospera alibi. Nam et Harcurtius[4] hoste, qui octo secum habebat millia, non auso contra ire in Casale intulit equites, ut dicitur, mille, pedites totidem et quae alia urbi necessaria et Longavillanus[5] una cum Vinariensibus capto oppido Germeshemo arcem verberat. Ex ceteris Gallicis exercitibus milites partim in hiberna ivere partim ad vindicandas Normanniae et aliorum locorum seditiones.

Quo die ego apud regem[6] mandata reginae dominae nostrae[7] pro exercitu Vinariensi proque D. mareschallo Hornio[8] exposui, auditus a rege fuit et Angliae legatus comes Licestrius[9] super negotio principis electoris Palatini[10]. Galli id negotium trahunt neque hoc tantum, sed et duobus electoris fratribus[11], qui hic equitare et arma tractare discunt, interdictum est, ne quo discedant, et qui eos docet jussus eos, quocunque eunt, comitari. Etiam Paulius, electoris consiliarius[12], qui apud exercitum fuit, quaeri dicitur. Tanta cautio est, ne quis turbet novum regis imperium in illis partibus, quod quale sit, cognoscet Sublimitas tua ex iis, quae Erlachius[13] collegaeque[14] scribunt, et ex pactis, quae transmittunt.

1 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm Ad Novvm Testamentvm* Libri XX, Lvgdvni Batavorvm MDCXXXIX.
2 *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 580; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 667.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Christina van Zweden.
8 Gustav Karlsson Horn.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts. Zij waren op de academie van De Vaux.
12 Friedrich Pawell von Rammingen.
13 Johann Ludwig von Erlach.
14 Wilhelm Otto van Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.

Creditur Piccolominius[1] jam junxisse se cum Hatzfeldio[2] et ire ad Pilsam liberandam. Exercitus Bavaricus ad Pforshemum esse dicitur. Colligi praeterea ab imperatore[3], Hispano[4] et archiducissa[5] copias ad XII millia equitum, XXX millia peditum ad tuenda quae lacui Constantiae sunt adsita, Burgundiaeque comitatum et recuperandam Alsatiam et Brisgoiam. Hispani ad eam rem Mediolani militem conscribunt et necessaria parant. Sed bene evenit, quod illis nova ibi negotia objiciunt Galli, ad quos trans Alpes multum pulveris bellici missum est.

Qui hic est ab Etruria legatus[6] speravit futurum, ut et ego et Angliae legatus[7] eum priores salutaremus, sed cum id praeter morem hic esset, abstinuimus.

Deum rogo, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae semper fautor adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Novembris 1639.

Dixit cardinalis[8] Maserato[9], qui hic Sabaudae res agit, se ab universalibus indutiis non esse alienum.

Hautefortiam[10] rex ab aula jussit discedere, quod reginae[11] addictior crederetur.

Putatur et Glenius[12] se juncturus cum Piccolominio et Hatzfeldio.

Princeps Condaeus[13] suum exercitum dimisit.

Electori Palatino cardinalis significari jussit res ipsius in melius ituras.

Dux Lotharingus[14] Sirici est. Non desinunt commeare inter eum et Galliam nuntii.

Habere scribitur Hatzfeldius sex hominum millia, Glenius et Mercius[15] sex peditum, quatuor equitum millia, machinas XXIV.

Constantia civitas et Hispanicum et Bavaricum praesidium recusat.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
3 Ferdinand III.
4 Philips IV.
5 Aartshertogin Claudia.
6 Fernando Bardi.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester.
8 Richelieu.
9 Balthazar Masseratie, gezant van Christine de France, hertogin van Savoye; zie no. 4360, p. 706 en n. 1.
10 Marie de Hautefort (1616-1691).
11 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
12 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van de keurvorst van Beieren.

4397. 1639 november 19. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick heb wel ontfangen uE. brief van den 7 November[2], oock de recommandatie voor de dochter van de heer Biel[3], waerin garen sal doen wat mij mogelijck sal sijn, houdende mij oock daertoe geobligeert.

Wij sullen verwachten de besoigne van den heer van Somelsdijck[4] in Engellant.

De Schotten stellen haere regiering sooveel sij connen op de modelle van de Geünieerde Provinciën, 'twelck oock eertijds het desseing is geweest van die van de religie in Vrancrijck. De Engelschen meenen, dat die Schotsche nieuwicheden uit het hoff van Vrancrijck werden gefavoriseert.

Soo de landgravinne[5] ende den vorst van Lunemburg[6] haest een genereuse resolutie nemen, dat sal de partij seer stijven.

De coningen soo van Denemarcken[7] als van Polen[8] sullen de questie van den tol slepen, genietende het beneficie van de possessie.

Op het vernieuwde verbont tusschen Engellant ende Denemarcken heb ick gelijcke bedenckinge als die bij uE. werden vermelt.

Den brief van Maerten Harpertssoon aen den Engelschen viceadmirael[9] gaet vrij wat rouw.

Dat het in Brasyl wel gaet, is van importantie voor de gemeene saecke.

Wij sijn hier in geen cleine becommering met de saecke van mijnheer de churfürst[10] siende, dat sijne Doorluchticheit is gelogeert in 't Bois de Vincenne ende dat de propositie, die mijnheer den ambassadeur, den graef van Licestre[11], heeft gedaen aen den coning[12] op woonsdagh laestleden niet goeds en heeft geopereert, ter contrarie dat bevel is gedaen aen de twee jonge heeren broeders van den churfürst[13] van niet te vertrecken ende aen monsieur de Vaux[14], die haer te paerd rijden ende andere exercitiën leert, last gegeven om haer overal te vergeselschappen.

Die 't leger van den hertogh van Wymar[15] resideren sullen haer nae mijne opinie hier over niet sooveel ontzetten als de Engelsche meenen, als sijnde alrede gewent te sien op het gelt van Vrancrijck meer als op andere consideratiën. Den

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12g. aant. Antw. op nos. 4363 en 4373.
2 No. 4373.
3 Zie no. 4363, p. 710 en n. 2 aldaar.
4 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Christiaan IV.
8 Wladislas IV (VII).
9 John Penington.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Robert Sidney, graaf van Leicester.
12 Lodewijk XIII, koning van Frankrijk.
13 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts.
14 Het betreft hier de ruiteracademie van monsieur de Vaux, een soortgelijke instelling als die van monsieur Benjamin.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.

hertogh van Longueville[1] met die van hetselve Wymarsche leger hebben de stadt van Germensheim becomen ende beschieten het casteel. Men hout hier, dat Piccolomini[2] sich gevougt heeft met Haetzvelt[3] ende gaen nae Böhmen.

Groote lichtingen geschieden bij den keiser[4], coning van Spaignië[5] ende de eertshertoginne van Tirol[6] om den Elsas ende Brisgouw weder te becomen. Sij geven uit te sullen bijeenbrengen dertichduisent te voet, twaelffduisent paerden. Inderdaet sal het vrij wat minder sijn ende de Fransoisen sullen een deel van deselve, die te Milaen door Melo[7] ende Enriquez[8] werden aengenomen, wat wercx geven, alsoo monsieur d'Harcourt[9] tot Casal toe is gepasseert ende aldaer ingebracht heeft duisent man te paerd, duisent te voet, driehondert seggen anderen[10], soo men ons seit, met andere noodsaeckelijckheit, sonder dat de Spaignaerden die ontrent achtduisent man bij den anderen hadden, haer daertegen hebben derven stellen.

Voor Salza is 't verlies van Fransoisen grooter geweest dan[11] men eerst seide ende sulcx is niet vremd, alsoo de Spaignaerden haer leger wel hadden geretrencheert ende met geschut ende buitenwercken versien ende daerenboven in getal meerder waren als de Fransoisen, die haer tegen alle crijgsregulen attaqueeren. De reste van de Fransche legers gaen in garnisoenen ende om de seditiën, die dese somer sijn gepasseert, te straffen.

Meer en geeft ons dese naeherfst niet dan een groot verlangen van alle de werelt over hetgunt den coning van Engellant[12] sal doen soo op het stuck van de Schotten als in de questie met Vrancrijck ende Hollant.

Den 19 November 1639.

Madame de Hautefort[13] is bij den coning belast te vertrecken, waerin sij haer niet en queet; de reden van haere disgrace is, dat sij te wel was met de coninginne[14].

Den cardinael[15] heeft eenige goede hoope doen geven aen den churfurstpalsgraeff. Men hout Haetsfe[l]d sterck sesduisent man, Gleen[16] ende Mercy[17] sesduisent te voet, vierduisent te paerd, vierendetwintich stucken geschuts, ende werdt gelooft, dat Gleen met een deel van dit volck sal vougen bij Haetsfeld ende Piccolomini.

De stadt van Constants werdt gesolliciteert soo van Spaignië als van Beyeren om garnisoen te ontfangen, maer excuseert het beide.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
4 Ferdinand III.
5 Philips IV.
6 Aartshertogin Claudia.
7 Francisco de Mello.
8 Fadrique Enríquez.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
10 De woorden ‘driehondert seggen anderen’ zijn door Grotius in margine toegevoegd.
11 In het handschrift staat ‘dat’.
12 Karel I.
13 Marie de Hautefort.
14 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
15 Richelieu.
16 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
17 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van de keurvorst van Beieren.

Den hertogh van Lotteringen[1] is te Sirick. Van Vrancrijcxwegen werdt bijwijlen aen hem gesonden.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raidt in den Hoogen Raide in Hollant.
In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den XIX Nov. 1639 uyt Paris.

4398. 1639 november 21. Van Michel le Blon[2].

Mijnheer,

De groote eere ende weldaet, die uE. aen mijnnen soon[3] is bewijsende, hem met so vruchtbaeren raet en genegenheyt bij te staen tot voordering van de armen jongeling, obligert mij soo hoochelijck t'uwarts, benevens veel andere beweesene vriendelickheden, die ick bij verscheyde occasiën vor mijn particulier genoten heb, dat ick nae gelegenthede wensche te mogen getuygen, hoe willich ick ben ende onverdrooten wil blijven, om uE. te believen naer mijn gering vermogen. En naedemael uE. de eenige oorsaec zijn dat den jongeling de latijnsche taelle wederomme bij der hand neemt en oeffent - daer heer Graswinckel[4] kleine hoope toe heeft - als is mijn vriendelyc versoeck uE. gelieve doch, bij occasie, zijnnen leermeester eens te hooren, om te vernemen off men den tijt ende het geldt oock recht besteedt, ofte beyde verliest, dat vor mij, end sunderlinge vor Cornelis, al te veele verloren waere, en hetwelcke mogelijck - sonder uE. gunstige voorsorge - al te laete beklaegt mocht worden.

Waeromme ick uE. vor 't gedaene bedancke en vor 't ingaende op 't ootmoedigste bidde wat oogs ende sorge te willen nemen, hem eenen vaeder in 't raeden te willen zijn, gelijc ick hem in't verschaffen vande middelen wil blijven.

Gelieft mijnne gepreste vrijicheyt t'excuseren ende ten goede te nemen, alsoo ick niet wel anders en can en mij - oock hem - ten hoogsten daeraen gelegen is end ons beyden t'uwarts, als mede aen de sijnne ons leven verobligeren sal te zijn ende te blijven benevens mijnne ootmoedige en herttelijcke gebiedenissen, mijnheer,

U Exellenties onderdaenige diener
M. le Blon.

T'Amsterdam: den 21 november 1639.

Vor het sluyten comt den heer professor Barleus my besoecken en uE. gesondheyt om laetende gaen met zijn geselschap.

Versoect vriendelyck uE. zijnne gebiedenissen te willen doen mij zijnne

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 17. Eigenh. oorspr. Michel le Blon (1587-1656), goudsmid en etser te Amsterdam, trad op als Zweeds diplomatiek agent.
3 Cornelis le Blon († 1686); zie dl. VIII, p. 688.
4 De Haagse advocaat Dirck Graswinckel.

oratie[1] seggende te brengen, die hij over de victorie van de admirael Tromp[2] gemaect heeft, om aen uE. te senden. D'welc ick niet en sal manckeren.

Bovenaan de brief schreef Grotius: rec. 1 Dec.

4399. 1639 november 21aant.. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Puisque ie voy par la vostre du 15 courrant[4] que désirez tant d'apprendre le jugement qu'on fait des traittez de Brisac, parmy ces peuples icy, ie vous envoye cy-jo[i]nct une copie de ce qu'on a fait imprimer publiquement à Costance[5] et qui court desià par toute la Suisse, qui pour dire la vérité désadvoue grandement qu'on ait donné Brisac à la France qui par ce moyen pourra tenir en bride non seulement les Allemans, mais aussy les Suisses qui y sont autant intéressés.

Vous sçavez qu'il ne faut jamais prendre de médecine plus gagliarde qu'on ne puisse supporter, et quand nous combattons la maison d'Austriche il le faut tousiours faire en sorte que nous n'aggrandissions trop la France, qui sans Brisac a assez profité de ceste guerre d'Allemagne, ayant par les armes de Suède gagné la Lorraine, l'Alsace et tient en son pouvoir la Bourgogne et ce n'est pas sans raison qu'en Italie on dit communément i Suedesi cacciano la lepore et i Francesi la pigliano. Mais le principal consiste dans la conservation de l'acquist, qui à mon advis sera bien difficile, estant vraysemblable que la maison d'Austriche faira plustost quelque coup non attendu avec la Suède et les Allemans que de permettre que la France conserve pour soy Brisac avec le reste qu'elle possiède des pays d'autruy.

Tous nos Suisses entrent en grande jalousie à cause de ce Brisac, et s'estonnent que les chefs vinariens mesmes font des traittez sur ce suject, qui sont entièrement préjudiciables à leur patrie et lesquels ils n'ont eu pouvoir de ratifier sans en demander au préallable advis de la Suède, estans obligez par leur serment à la confédération de Heilbrun encor que pour le présent fort deschirée, aussy ne puis-ie croire que monsieur l'électeur palatin[6] eust jamais accepté ces traittez, ce que sçachant les ministres de France il ne faut pas trouver estrange s'ils l'ont arresté et mis au Bois de Vincence, come que desià du temps du feu duc Bernard[7] craignoyent le troisiesme party que l'Angleterre par son moyen a voulu former en Allemagne pour contreguerrer la France.

1 *Casparis Barlæi Oratio panegyrica, de victa Hispanorvm regis classe, Federatorvm Ordinvm auspiciis, Archithalasso, Celsissimo Arausiorum principe, Frederico Henrico, Duce facti fortissimo Heroe, Martino Trompio maris Vice-Præfecto, Recitata in Illustri Amstelodamensium gymnasio XIII Novemb. Anni MDCXXXIX.* Amstelodami, Apud Ioannem & Cornelivm Blaev, MDCXXXIX.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9aant.. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Ontbreekt.
5 Dit geschrift heb ik niet onder ogen gehad.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gestorven op 18 juli 1639.

Mais surtout nos cantons romanistes en sont en alarme, estant à craindre qu'au prinstemps ils ne se remuent en faveur de l'Austriche qui fait des levées de tous costés pour former une armée considérable auprès du Rhin, pour l'entretien de laquelle l'Espagne doit boursiller les despences. Exitus acta probabit[1].

L'ambassadeur de Savoye[2] n'ayant peu en aucune façon impérer le chastiment du colonel Amrin[3] qui a si vilainement trahy madame de Savoye[4] et appellé au conseil général des Suisses come le verrez par cy-joincte copie, que ie vous supplie d'envoyer ensemble avec cest escrit Allemand en Suède n'ayant eu loisir de vous en donner des copies a part.

Nous nous resiouissons tous de la prospérité de Suède, qui à la vérité fait des actions bien grandes, mais le mal est come vous dites que l'argent qu'ils prenent de tous costés ne vient pas jusques à nous; surtout moy suis à plaindre qui ayant si peu de gage qu'on m'a promis de payer exactement il faut qu'il demeure tousiours en arrière pour quasiment deux ans avec mon incroyable dommage auquel on n'a point d'esgard. Ie voudrois pourtant sçavoir si monsieur Heuf[5] est pour parachever mon change ou non, ces deslais estans trop longs et insupportables et s'il ne me peut contenter en tout il seroit raisonable qu'il le fait par parties qui me viendront aussy bien à propos parmy la cherté qu'avons icy de toutes choses dont le prix se hausse iournellement par l'avarice des Suisses qui ne font pas autrement come s'ils eussent desià enduré une guerre de vint ans dans leur pays, tant surfont-ils les moindres choses.

Ie vous supplie d'y travailler au plustost, quia damnum meum in mora est, et ie vous en auray obligation perpétuelle et seray toute ma vie, monsieur,

Vostre redevable
Marini.

De Zurig, ce 21 de 9bre 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Dec.
In dorso: 21 Nov. 1639 Marin.

4400. 1639 november 21. Van N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Op uEd. leste[7] noch op hetgene bij Constans[8] is verricht sal ick uEd. niet onderhouden, alsoo Felix-gesel[9], daer de brieven aen sijn geaddresseert, bij

1 Ovidius *Her.* II, 85: exitus acta probat.
2 Valerio di Saluzzo, graaf Della Manta.
3 Joseph Am Rhyn.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 74d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Enigszins beschadigd. Beantw. d. no. 4415. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 593.
7 Wellicht no. 4384 dd. 12 november.
8 Pseudoniem zowel van Grotius als van Maria van Reigersberch; hier zal Maria bedoeld zijn.
9 Schuilnaam voor Maria van Reigersberch.

Caesar[1] is; desen avont verwachte wij die thuys ende met eenen de resolutie, die vandage is genomen.

Int publyck gaet niet om dan mompelyngen van aennemynge van nieuw volck, dat men seyt, want de finantie tot betalynge van het oude niet connen strecken, buyten cost van het lant soude connen onderhouden. Inderdaet meent men, dat het is om te breecken de oude maxime, die jaerlijckx ontrent dit saison trotteert, van eenyge troupes te casseren.

De equipagie ter zee gaet seer slap voort, hoewel advisen sijn, dat de viant tot Dunckercke spoet om met den eersten vijventwint(ych scepen) in zee te brengen, arbeydende seer om bij particuliere wi(sselinge) matroos tegens matroos te lossen sonder veel devoirs te doen v(oor de) Spaengarden.

Het schip van d'Oquendo[2] is omverde gevallen ende spoelt de zee daeruyt ende in, sulckx mede gedestrueert.

Den admirael van Hollant[3] is boven een present van de Staten-Generael van sesduysent guldens vereert bij sijn Hoocheyt[4] met een kettynck van drie ende den jongen prins[5] van een van duysent guldens, maer Jan Everts[6], vice-admirael van Zeelant, Banckert[7], twee voornaemde instrumenten van de victorie, aen dewelcke het minste teycken van erkentenissen niet is gedaen, hebben het meeste contentement niet. Indien de equipagie niet en wackert, daer weynych apparentie toe is, soo staet groote schade dese vendange ter zee te apprehenderen.

In wat pointen desen staet met den conynck van Denemarcken[8] staet, is qualijck te oordeelen sijnde den conynck naer sijn subyt ende onverwacht vertreck, daervan in mijn voorgaende[9] is vermaent, met brieven van den 7 October van de heeren ambassadeurs van desen staet[10] versocht om tijt ende plaetse tot nader conferentie te designeren, waerop eerst den 18 van deselve maent door den expressen met de brieven aen sijne m.[teyt], die soo lange opgehouden was, is geantwoort: dat soo lange sij geen ordre hadde om hem satisfactie te doen op de gravamina haer overgelevert - bestaende in effecte in eenyge excessen bij de onse ofte aen de sijne op sijne reden ofte havenen gedaen - sij niet houffden hem tot replycke verder te dryngen, doch daerop satisfactie bereyt sijnde te geven dat hij alsdan ter plaetse, daer sij hem alsdan aen te treffen ende te soucken hebben - ita fere sonant verba -, haer sal verder hooren, maer tijt off plaetse te designeren laten - soo spreeckt den conynck - momenta rerum et futura contigentia, die hij niet weet, waerheen souden connen reicken, niet toe. Waerop den heer Conradi, datelijck van Geluckstat herrewaerts heen hem hebbende begeven, aldaer latende sieckelijck den heer Coenders, is gevolcht confirmatie van de resolutie van revocatie, voor de aencomste van de heer Conradi al affgesonden, ende den heer

1 Codenaam voor Rotterdam.
2 Don Antonio de Oquendo.
3 Maerten Harpertsz. Tromp; hij had de Spaanse vloot bij Duins verslagen.
4 Frederik Hendrik.
5 Willem II.
6 Johan Evertsen (1600-1666). Hij voerde in de slag bij Duins (21 oktober 1639) het Zeeuws eskader aan.
7 Joost Banckert, bijgenaamd Van Trappen (1599-1647), Zeeuws vlootvoogd.
8 Christiaan IV.
9 No. 4388.
10 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.

Coenders datelijck, sonder aen den conynck aensouck te doen, te vertrecken; hetwelck ick uEd. daertoe aenroere, opdat uEd. daeruyt te beter oordeelen soude, dat desen tijt seer bequaem soude wesen voor de croone van Sweden om met dit lant in nader alliantie te treden, waervan veele hier haer niet vremt en tonen ende de gelegentheyt van saecken, nu Engelant met Denemarcken nader sijn verbonden ende genouchsaem, soo men meent, mare bipartitum hebben gemaeckt ter eender ende ander sijde, niet als nodych wesen kan. Men mach hopen den conynck van Denemarcken, want als dit antwoort affgynck was de Spaense vlote noch niet geslagen, hem nader sal bedencken, voornamelijck soo den conynck van Engelant[1], daer alles noch smoockt ende wij niet weten, wat uytbersten sal, met de Schotten verder wert geëngageert, waertoe de saecken schijnen te lopen, alsoo den conynck de acten van het parlement rescindeert ende de Schotten met de macht van de Iren ter eenre ende den schepen ter ander sijde meent te benauwen, die lichtelijck het oorlooch weder souden brengen daer het haer meest avantagieux sal sijn.

Op de marche van Piccolomini[2] hebben wij tijdyngen, dat den hertoch van Brunswijck[3] ende de lantgravinnes[4] volck haer int velt hadden begeven, maer men meent, het is geweest alleen defensive ende wesen sal passato il pericolo gabato il santo, soo weynych opini heeft men dat het Milander[5] wel meent. Evenwel wil men mij verseeckeren, dat iegenwoordych hier is een edelman[6] affgesonden van de lantgravinne, die monsieur d'Amontot[7] verclaert de lantgravinne in gevolch van het tractaet met den heer d'Amontot tot Wesel gesloten te willen breecken, maer dat d'Amontot seyt, dat sij het hadde den thienden September behoren te verclaren ende niet ront en spreeckt, off in cas van rupture noch volgen sal hetgene alsdoen is belooft ende bij faute van resolutie antwoorde, die men seyt niet wert gegeven, licht nieuwe retardement sal werden veroorsaeckt, tot groot preiuditie van de gemeene saecke in Duitslant, alwaer den veltmaerschalck Bannier[8] alle de macht alleen op den hals crijcht. Dat den hertoch van Lunenburch[9] hem met vaste obligatiën aen de lantgravinne heeft vastgemaeckt, geteyckent selffs met sijn eygen bloet, wert mij geseyt van diegene, die goede intelligentie met Milander houden, maer off die verbintenisse gaet buyten terminos defensionis wert getwijfelt.

Van Brasil hebben wij gehadt seer quade geruchten, die heel sijn geëvanesceert, ende continueert de compangie te doen nieuwe lichtynge ende stercke equipagie, dat beyde nodych is ende oock toevoer van vivres, daer bij faute van ordre sij qualijck in die quartieren van sijn gesien[10]. Van sijn Hoocheyt hadde de

1 Karel I.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
4 Amalie Elisabeth van Hanau, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van de landgravin van Hessen-Kassel.
6 De geheimraad Krosigk.
7 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot. Onder Staatse bemiddeling was op 22 augustus 1639 te Dorsten een verdrag tussen Frankrijk en de landgravin van Hessen-Kassel gesloten.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
10 Gelezen moet worden ‘voorsien’.

compangie garen vierduysent man gehadt, die sij belooffden voor Mey weder hier te leveren, dat haer is geweygert. Wij moeten de tijdyngen uyt die quartieren selffs verwachten ende hetgene wij van Praga moeten geloven uyt Duytslant, daer seer divers van wert gesproocken.

Desen 21 November 1639.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Nov. (sic).

En in dorso: 21 Nov. 1639 N. Reigersberg.

4401. 1639 november 24. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Disputationes et altercationes nunciorum terrestrium comitia nostra ruperunt has potissimum ob causas.

Disputarunt nuncii terrestres, an possidentibus beneficia ecclesiae incompatibilia - nimirum episcopatum et abbatiam - adimenda et imposterum nulli duo beneficia ecclesiastica conferenda essent an non. Deinde, an constitutio praeteritorum comitiorum de non assumendis titulis extraneis ducum, comitum, abolenda an confirmanda esset. Feudum Curlandiae duci Iacobo[2] absque consensu expresso reipublicae a rege[3] concessum relinquendum an adimendum. An liberum exercitium religioni Graecae in regno hoc concedendum. Abolendumne telonium an magis urgendum. Ultimo tantopere irritarunt nuncios terrestres convicia quaedam a vicecancellario regni Ossolinio[4] in nuncium quendam[5] ex consilio regio exeuntem iacta, quod nimis libere et non ad gustum Ossolinii sententiam suam dixerat, ut a rege postularunt Ossolinium tanquam infractorem libertatis suae puniret, quod tamen non obtinuerunt.

Ita sex septimanarum labor iam plane irritus et inutilis est. Nam nihil plane actum nec conclusum est in his comitiis nullaeque contributiones ad exsolvenda stipendia militibus promissae. Verendum ergo, ne hoc milites ad vastanda bona innocentum adigat et novas Poloniae det turbas.

Haec sunt quae tumultuario et celeri calamo de exitu comitiorum nostrorum Excellentiae vestrae scribere volui.

Quam bene valere et prosperrimo rerum suarum successu frui ex animo cupio.

Excellentiae vestrae observantissimus
Jasky mpp.

Dab. Gedani, 24 Novembris A.^{o} 1639.

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4347? beantw. d. no. 4447. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 Jacob Kettler, hertog van Koerland.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Jerzy Ossolinski.
5 Niet geïdentificeerd.

Adres: Illustrissimo et Excellentissimo domino, domino Hugoni Grotio, regni Sueciae consiliario, eiusdemque ad regem christianissimum legato, domino observandissimo. Parisiis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Dec.

En in dorso: 24 nov. 1639 Iasky.

4402. 1639 november 24. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Over 8 daegen hebbe uEx.[cie] lest geschreven[2] daernaer ontfangen uEx. aengenaeme sonder dattum[3]. Bedancke vort advis.

De detenue ofte arrest van den churpalsgraff[4] is een ongeluckigh teecken; wat op den rijxdagh, die dor confusie onvruchtbaer geschayden, daervan weet ick, dat den heer Jaski[5] met desen inleggenden[6] uE. bericht doet. Tis sijn schoonbroeder[7], daermede ick ooc correspondere, daerbij ick voege, niettegenstaende dat sulckx alsoo geschiet is, soo worde vertrauwelijck bericht, dat sijne may.[tt8] an dese Spiringen[9] seer favorabell geschreven niet te wanhopen, dat hem alles well schicken sall met aparencie int korte nogh eenen anderen rijxdagh uytgeschreven sall worden.

Den coning van Dennemarcken[10] was tot Coppenhagen indispos en de amb.[rs] van H.H.M.[11] wachten tot Gluckstatt.

Mijnen sohn[12] blijft uE. als eenen trauwen diener gerecommandeert.

De doot van Muller[13] beclage ick seer.

Den cantzelier[14] was op sijne goederen in Sweden. Ick verwachtte alle daege van hem brieven. Den affgesondenen[15] is te spade op den rijxdagh gekommen.

Ick blijve, mijnheer,

uEx.[cie] diener
Paulus Pels.

Adres (met andere hand): Mijnheer Mijnheer Hugo de Groot (Amb.[r] ord.). afgescheurd.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig.
2 No. 4391 van 18 november.
3 Ontbreekt.
4 Karl Ludwig van de Palts. Hij was te Moulins op last van de Franse koning in arrest genomen.
5 Israël Köhne, genaamd von Jasky.
6 No. 4401.
7 Mij niet nader bekend.
8 Wladislas IV (VII) van Polen.
9 Zie voor hun namen dl. IX, p. 108 en n. 2 aldaar.
10 Christiaan IV.
11 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
12 Pieter Pels.
13 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris. Hij stierf te Hamburg.
14 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
15 Ik weet niet op wie Pels hier doelt.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Oct.
En in dorso: 24 Nov. 1639 Pels.

4403. [1639] november 25. Aan C. Cassius[1].

Valetudinem nostram curae tibi esse, vir clarissime, libenter intellexi ex literis tuis, quas Augusto mense scriptas[2] Novembri accepi.

Vincenteum Fabricium[3], omnium bonorum amicitia dignissimum, facio, ut debeo, maximi tum ob alia tum, quod eum tui amantem pariter mecum cognovi. Est is nunc in itinere ad perlustrandam Galliam. Interim Gronovii[4] hic conspectu colloquioque fruimur.

Persto in votis meis pro pace, ad quam si quid praeter vota conferre possim, non ero in mora. Felicem autem me putabo, si cum pacis bona spe simul detur mihi illustrissimos principes Holsatos[5], quibus plurimum debeo, teque amicum veterem et fidum, agentem, quod plurimum gaudeo, in rebus prosperis, conspicere.

Omnes feminae, quae in hac urbe sunt, et quibus rem narravi, indignantur a legato Persa[6] feminam tam misere non servari, sed obsideri.

Valeo nunc ego mediocriter et quod ab injunctis negotiis superest temporis studiis, praesertim illis sanctioribus, impendo.

Uxor in Batavis privata quaedam expedit.

Tibi lectissimaeque conjugi[7] omnia optamus felicia et quidquid nostrae est facultatis offerimus utrique vestrum.

T. Cl. Addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae XXV Novembris.

4404. 1639 november 26. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime domine,

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Grot. Epist. sex*, ed. Stolker, p. 13. Antw. op no. 4233. Christian Cassius (1609-1679), was raad van Johann, hertog van Holstein-Gottorp.
2 No. 4233.
3 Over Vincent Fabrius zie men no. 3908, p. 1 n. 1.
4 Johann Friedrich Gronovius (1611-1671), klassiek-filoloog.
5 Friedrich III, hertog van Holstein-Gottorf, en diens broer Johann.
6 Voor dit gezantschap zie men no. 3922, p. 23 n. 2 en no. 4233, p. 497.
7 Margareta Elisabeth Bussius.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 206. Gedrukt *Epist.*, p. 581. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Epistola Excellentiae vestrae scripta 14 Novembris[9] multis modis mihi grata fuit eoque magis, quod tam bonas spes adferat de Praga et Pilsena. Rumor hic est Hatzfeldium[10] et Piccolominaeum[11] junctos ad Schleuningam in Bohemiam

9 Ontbreekt.
10 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

pergere, Glenium[1] in Suevia hyberna sumere, a Longavillano[2] captas arces Germesheim et Didesheim, obsideri Landaviam et Neustadium.

De rebus serenissimi electoris Palatini[3] accedo judicio Excellentiae vestrae malum fuisse, quod ei datum est consilium sine consensu Suediae Galliaeque parandi sibi imperium in Vinariensem exercitum. Itaque nunc Paulius[4], qui ea de re missus ad exercitum fuerat, in aedibus legati Anglici[5] latebras servat metuens, ne et ipse capiatur, ad cognoscenda, quae acta sunt. Elector autem custoditur acriter, sed ita, ut interdum aperto fruatur coelo. Videre eum tres qui hic sunt fratres[6] tenui[7] ob arbitros colloquio. Eorum princeps Mauritius suspectum et se Gallis videns, ne ad exercitum Vinariensem penetraret, commeatum accepi, ut eat in Batavos, inde in Bannerii[8] castra, optimum nunc militiae exemplar. Militum Vinariensium multis displicent quae a ducibus suis acta sunt et, si pontificiis parendum est, caesari parere[9] quam externo malunt nonnulli. Itaque ad eas partes mille admodum se transtulere; ita narrat frater Ohmii[10], qui hic est.

Salza dedita est pactis: ducenti ferme milites exiere, caeteros pestis et arma absumpserant. Harcurtius[11] autem, postquam Casali prospexerat, in Queres oppido a principe Thoma[12] poene obsessus est, quia multum imminutae per relicta praesidia ejus sunt copiae. Non extra periculum esse dicitur. Rex[13], ut subditorum suorum paupertati subveniat, commercia cum hostibus ad Batavicum morem libera esse voluit.

Illustrissimus comes Licestrius minus recte valet: laborat tamen quantum potest in electoris[14] negotio, de quo sperem bene, si rex Angliae[15] sua pecunia ei alium vult comparare exercitum. Ne ad Hispanos is rex se vertat, tum alia eum retinebunt tum Scoti, quos sane metui necesse est, quando a rege expressisse dicuntur approbationem omnium, quae in parlamento decrevere.

Landgraviae[16] consulta nos hic sollicitos habent ex eo, quod cum ipsa agetur, et ex illis consiliis, quae capientur super Gallico foedere producendo aut abrumpendo; pendebit et illa de Batavico foedere deliberatio.

Et Hispano[17] et Gallo cum pontifice[18] dissidia sunt. In Hispania natis[19]

1 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Friedrich Pawell von Rammingen.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
6 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘tenuit’.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ferdinand III.
10 Johann Bernhard von Oehm, kolonel in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar; zijn broer is mij niet bekend.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 Karel I.
16 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
17 Philips IV.
18 Urbanus VIII.
19 De copie te Uppsala heeft ‘notis’.

super jurisdictione controversiis vetuit rex Hispaniae, ne quis suorum a nuntio[1], qui ibi est, ulla brevia acciperet, et cum qui in Portugallia nuntii vices gerebat[2] excommunicatione se vindicaret, vetuit idem rex, ne quid esui aut potui ad eum deferretur, priusquam eam excommunicationem revocasset. Romae autem a magistratuum apparitoribus in via publica interfectus est legati[3] domesticus nobilis[4], qui ante per vim impedierat, ne amici quidam sui ab iisdem ministris caperentur. Ea de re gravissime conqueritur Galliae legatus et eum[5] hac quidem in re adjuvat legatus[6] Hispaniae. Sed hae tempestates facile desaevient. Nam et pontifex regibus habet opus et reges pontifice uti volunt.

Capto Neustadio Landaviam obsedisse Longavillanus, sed supervenire ei hostis dicitur incerto adhuc exitu. Piccolominaeus habens duo equitum, quatuor peditum millia, et cum alio exercitu Hatzfeldius Norimbergam praetergressi sunt.

Galli posito in aureos nummos pretio etiam de argenteorum aestimatione deliberant et de vitando auro et argento in vestium ornatu.

Classem etiam in annum sequentem parant multumque frumenti ad Metim convehunt.

Deus cuncta ad bonum christiani orbis gubernet, Excellentiamque vestram cum omni[7] ejus domo favens protegat.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Novembris 1639[8].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Rx. A.^{o} 1639 4Xb. st. n.

4405. 1639 november 26. Aan Willem de Groot[9].

Studia nostra et molimenta ad bene de posteritate merendum probari tibi, mi frater, gaudeo rogoque, ut his, quae parturio[10], obstetricare pergas. Filio[11] credo ad hanc

1 Cesare Fachinetti.
2 Allessandro Castracani.
3 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées (1572-1670).
4 Charles de Rouvray.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘cum’.
6 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘legatos’. Bedoeld is Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel-Rodrigo.
7 Het woord ‘omni’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
8 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘MDCXXX’.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 888. Antw. op no. 4386; tesamen met no. 4395 beantw. d. no. 4417. aant.
10 Reminiscentie aan de bekende versregel van Horatius *Ars Poet.* 139: parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. Grotius had toen overigens meer onder handen dan een ‘ridiculus mus’; zie no. 4367.
11 Diederik de Groot.

rem non deesse propensam voluntatem, sed et prudentia et diligentia requiritur. Curcellus[12] putat, si Blavius[13] cunctetur, per Elzevirium, qui Amste-

12 Etienne de Courcelles (1586-1659), Frans theoloog. Sinds 1634 bevond hij zich in de Republiek, waar hij met correctie- en vertaalwerk in zijn levensonderhoud voorzag.
13 Dr. Johan Blaeu.

Iodami vivit[1], rem posse peragi. Ei homini quid sit fidei, quid paratus typographici, nescio. Quare abs te consilium exspectabo et propediem mittam τὰ περὶ ἀντιχρίστου[2], quae intelligo D. Episcopio[3] minus probari, mihi vero non displicent cogorque a multis remonstrantibus ea re dissidere, quod illi omnem cum romanae communionis ecclesiis tam late patentibus, tanto saeculorum consensu se tuentibus reconciliationis mentionem abhorrent et id, quo speciosius faciant dogmata eorum, incommode explicant, errata autem in actionibus, quae non sunt omnium, imputant omnibus. Ego aequitatem amo et loquendi formas veteres, in caeteris non desperandam aliquam emendationem puto.

Quod ego dixi scripsique de filia minore annis XX[4], si patre invito nupserit, exhaeredari eam posse habeo ex antiquis legibus, quas choras[5] vocamus, illis nimirum, quas utendas mihi aliquando Stephanus Dousa[6] dederat. Sed puto etiam inter consuetudines apud acta curiae professa Albanicis temporibus[7] aliquid reperiri, de quibus docere te D. Miropius[8] rationalis poterit; nam ego multa, quae legisse me memini, non ad manum habeo.

De praepositi Holthemiensis[9] causa nihil adhuc habeo boni, quod nuntiare possim, paratus tamen conferre operam, siqua poterit esse usui.

Sententiam tuam de omittenda laudatione Toirasii[10] et historia Barbarossae[11] et causas, quas adfers, probo. Ad Bignonium[12] versus ita supplendus est:

> Saporis auram dulcis haurit ex melle.

Si qua res te Lugdunum tulerit, poteris de Graecis, numquid in eis sit emendandum, egregium Salmasium[13] consulere, cujus de Usurarum modis librum[14] hoc ipso tempore lego cum admiratione tot rerum abstrusarum.

Vale cum parentibus[15] et uxore[16], mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Novembris 1639.

1 Lodewijk Elzevier.
2 *Commentatio de Antichristo*, Amsterdam 1640; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
3 Simon Episcopius, remonstrants theoloog.
4 Zie no. 4386.
5 Keuren, d.w.z. rechtsregels welke door de leden van een gemeenschap (dorp, waterschap, gilde, stad) werden vastgesteld. Betreffende de toestemming van de ouders voor het sluiten van een huwelijk zie men L.J. van Apeldoorn, *Geschiedenis van het Nederlandsche Huwelijksrecht vóór de invoering van de Fransche wetgeving*, Amsterdam MCMXXV, p. 148.
6 Steven van der Does, raadsheer in het Hof van Holland.
7 Bedoeld zal zijn het hof van Holland ten tijde van Alva.
8 Jacob van Mierop, raad en rekenmeester.
9 In de uitgave der *Epist.* staat abusievelijk ‘Stockhemiensis’. Het betreft hier echter Johann van Holtzem; zie no. 4124, p. 344 n. 9.
10 Zie no. 4386, p. 741 n. 5.
11 Zie no. 4386, p. 741 n. 4.
12 Zie no. 4386, p. 741 n. 7. Brief no. 4386 geeft de juiste tekst van de versregel. In no. 4405 staat (uitg. *Epist.*) abusievelijk ‘Saperis’ in plaats van ‘Saporis’ en ‘mille’ in plaats van ‘melle’.
13 Claude de Saumaise -Salmasius- klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
14 *De modo usurarum liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX.
15 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
16 Alida Graswinckel.

Mitto jam nunc Annotata mea ad IV Euangelia[1] per Massanum[2], qui est in comitatu Mauritii principis Palatini[3], qui cum navi Anglica it in Bataviam. Caetera illa ἀνώνυμα ordine suo mittam per tabellarios. Tuae praecipue curae haec omnia commendo. Poteris per Curcellium aut alios fidos ita ista curare, ne odium, in te recidat. De illis autem ad Jus Belli ac Pacis[4] tum constituam, ubi sciero, quid Blavius[5] Cramoisiaco[6] responderit. D. Vossii[7] consilio utere et filiorum ejus[8], si ipsis vacat, opera.

Filium nostrum Petrum etiam atque etiam moneas, rogo, ut diligenter insistat eam, quam nos ei monstravimus, viam, si quid a nobis parentibus suis boni exspectat.

Nolim tradi annotata in librarii cujusquam manum, nisi prius certi simus illico editum iri nec alium ea legere, nisi avum[9], te, filios[10] domi tuae.

Heinsiana[11] adhuc lego; longa enim sunt et saepe interpellor. Sunt ejus multa, quae confirmabo.

Prodiit in Anglia tragoedia nostra Christus Patiens[12] optimis in ea lingua versibus expressa. Vir illustrissimus[13] elogium proposuit, cujus initium sic me alloquitur:

> Ovr Ages wonder, by thy birth the Fame,
> Of Belgia, by thy banishment the shame.

Id quid sit, Anglus tibi aliquis interpraetabitur. Liber regi[14] dedicatus est. Addidit interpres notas eruditas.

1 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
2 Mij verder niet bekend.
3 Moritz van de Palts.
4 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
5 De Amsterdamse uitgever Dr. Johan Blaeu.
6 Sébastien Cramoisy, uitgever te Parijs.
7 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
8 De zonen van Vossius waren Franciscus, Mattheus, Isaac en Gerardus.
9 Jan de Groot.
10 Vgl. no. 4424 aanhef, p. 805.
11 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
12 *Christs passion. A tragedie. With annotations.* London, Printed by Iohn Legatt. MDXXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 43.
13 Lucius Cary, burggraaf van Falkland.
14 Karel I van Engeland.

4406. 1639 november 26. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Tres Palatini fratres[2] electorem[3] viderunt, sed locuti ei non sunt sine arbitris. Horum trium Mauritius princeps in Bataviam it Bannerii[4], ut mihi dixit, castra petiturus. Ita Galliam metu liberat suspectus et ipse, ne se ad Vinariensem exercitum transferret rebus ibi Gallorum nondum, quantum vellent, stabilitis; multis enim militum displicet externa haec potestas et pontificii ducis[5] imperium, ita ut jam mille eorum dicantur ad caesarianos transiisse, planeque timendum est, ne exercitus ille paulatim diffluat, pars autem Gallorum cohortibus ac turmis misceatur.

Electori cum custodibus ambulare nonnunquam conceditur; ego me quietum teneo videns et Gallos laetos tantis pignoribus moram facile pati et ab Anglis nihil proponi, quod spem faciat ad res mitigandas. Si rex Angliae[6] alium exercitum velit dare electori aut tantum contribuere ad augendum alendumque exercitum Hassicum, ut id imperium adipisci possit elector, eam credo ad recuperandam captivo libertatem viam fore facillimam.

Harcurtius[7] cum multum militis Casali ac vicinis in locis reliquisset, inde rediens in oppido Quieres circumsessus ab hostibus non sine suo suorumque periculo scribitur.

De mareschalli Hornii[8] negotio nihil mihi respondent Galli.

Timeri posset, ne Anglus Hispano[9] se conjungeret arctius, nisi retineret eum metus a Scotis male parentibus, quorum in parlamento acta, invitus quanquam, probavit tamen, neque difficile foret Gallis ac Batavis ignem illum admotis flabellis accendere.

Eodem tempore cum aula romana controversia incidit et Gallis et Hispanis. Gallici legati[10] domesticus nobilis[11], quod quosdam familiares suos vi defendisset, ne a Romanorum magistratuum ministris caperentur, ab iisdem ministris in via quadam occisus est. In Portugallia autem interdictum fuit omnibus, ne panem, obsonium, vinum deferrent ad vicenuntium[12], ideo quod is contra regis[13] voluntatem excommunicationis telo ad res suas promovendas uti coepisset. Gallica controversia ad transactionem spectat aliquam promisitque pontifex[14] inter cardinales novos futurum Mazarinum[15], qui in Gallia antehac nuntius cardinalis Riceliaci summum favorem emeruit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 581; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 668.
2 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Karel I.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
8 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
9 Philips IV.
10 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
11 Charles de Rouvray.
12 Allessandro Castracani.
13 Philips IV.
14 Urbanus VIII.
15 Jules Mazarin -Giulio Mazarini-.

Fama est arces Germesheim et Didesheim a Longavillano captas irique adversus Neustadium et Landaviam.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, regni Sublimitatisque tuae rebus faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Novembris 1639.

Speraveram per D. Mullerum[1] intellecturum me placita Sublimitatis tuae super rebus meis, non dicam privatis, quando in illis et publica regni dignitas vertitur. Nunc illo mortuo cogor iterum aures Sublimitatis tuae pulsare, ut et in praesens damno et in futurum metu lever.

Salza honestis pactis dedita est, commercia autem cum externis omnibus, etiam hostibus restituta, unde pacem plebs sperat.

Postremis literis nuntiabantur Hatzfeldius[2] et Piccolominius[3] esse ad Norimbergam, Koningsmarckius[4] misisse de suis, qui arcem Mansfeldiam hostium obsidioni eximerent. Glenius[5] hibernaturus in Suevia.

Galli classem reparant in annum venientem; multum frumenti colligunt Meti; ex permissu commercii sperant ad subditos regis venturos XL milliones florenorum intra semestre spatium; minuto aureorum nummorum pretio de argenteorum nova aestimatione deliberant et de vetando vestium ornatu ex auro argentove.

Habere scribitur Piccolominius II millia equitum peditum IV.

De Feuquerio[6] liberando contra Enckefortium[7] hic agitur.

Quaedam Normanniae oppida milites excludunt poenae metu. Jainvillius[8], Guisii ducis[9] filius et haeres futurus si vixisset, obiit Florentiae.

Rumor hic quidem est de Longavillano non bonus, sed necdum certus. Galli capto Neustadio Landaviam ab eo obsideri aiunt, hostem venire obsessis auxilio.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4407. 1639 november 26. Aan N. van Reigersberch[10].

Mijnheer,

1 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris. Hij was eind oktober, begin november in Hamburg overleden.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
4 Hans Christoph, graaf van Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
5 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 Adriaen von Enkefort.
8 François de Lorraine, prins van Joinville, gestorven op 7 november.
9 Charles de Lorraine, hertog van Guise (1571-1640).
10 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4388.

In de wintertijd cesseren hier meest alle tijdingen, daer de saecken ter zee ende in beide de Indiën in. uE. quartieren altijd materie furneren. 't Is mij lief, dat het overal met de Hollanders wel gaet.

In de intentie van de Engelschen siet noch Swede noch Vrancrijck niet claer. De presentatie, die sij doen tot herstelling van het palsische huis, sijn seer sober, gelijck hier uit de ministres van den coning[1] ende uit brieven van de heer Salvius[2], die de deliberatie daerover nae Sweden heeft gerenvoyeert, verstae. Lichtelijck soude ick geloven, dat sij met Spaignië soude aenspannen, ten waer sij de Schotten vreesden, welcker onlusten altijd door Vrancrijck ende Hollant connen werden gefomenteert ende de Engelschen daerdoor verhindert haere mouvementen vrij te hebben.

Dat de vorst van Lunemburg[3] om het stift van Hildesheim te mogen behouden in eenige handeling is met de landgravin[4], gelove ick; maer off dat alleen sal sijn in defensive termen ofte vorder gaen tot eenige conjunctie met ons, staet te twijffelen insonderheit, alsoo wij van de handeling van de landgravinne met de croon van Swede noch niet en vernemen ende de ministres van den coning alhier oock twijffelachtige bedencken hebben op dat stuck.

De ocasie is schoon voor de Vereenigde Nederlanden om nae soo groote victorie[5] haer geluck ter zee met ijver ende goed beleid te vervolgen, waeraen haer meer is gelegen dan aen het becomen van steden.

Van Ragosky[6] ben ick twijffelende. Hij gaet seer dobbel op de maniere van Botskai[7] ende Gabor[8].

D'Heer de Hayes[9] is nu te Constantinopolen gearriveert ende wel onthaelt. Wij sullen sien, wat sijne negotiatie sal medebrengen. 't Schijnt mijnheer den cardinael[10] tracht de Griecksche kerck met de Roomsche te wedereenigen, 'twelck mettertijd verder soude connen gaen.

In Dalmatië dunct mij, dat alles nu stil is. 't Was maer een locael misverstant[11].

Prins Mauris, palsgraef[12], gaet met passeport van den coning nae Hollant ende vandaer nae d'heer Bannier[13], waerdoor Vrancrijck is ontlast van de vrese, dat sijne Fürst. Genade nae 't Wymarsche leger soude gaen, alwaer niet onder de directeur[s][14], die tamelijck wel het haere hebben, maer onder de soldaten mescontentement is, soodat ontrent duisent, soo hier seit, Ohm, den broeder van een van de directeurs[15] - ende dat sij doch van roomsche-catholycquen moeten gecommandeert werden - den keiser[16] voor Vrancrijck hebben geprefereert, ende staet

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerend te Hamburg.
3 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 De overwinning van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
6 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Stephen Botskay. Hij regeerde van 1604 tot 1607 over Zevenburgen.
8 Gabor Bethlen von Iktar, vorst van Zevenburgen, overleden in 1629.
9 Jean de La Haye, seigneur van Ventelay et de la Bouselle.
10 Richelieu.
11 Zie no. 4360, p. 705.
12 Moritz van de Palts.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
15 Zie no. 4404, p. 768 n. 10.
16 Ferdinand III.

te vresen, dat die heele armee mettertijd sal off onder de Fransche trouppen gerepartieert werden ofte verloopen.

De advysen sijn hier, dat den hertogh van Longueville[1] met de Wymarschen - dese bij hem sijnde - 't casteel van Germesheime ende het casteel van Didesheim hadden becomen ende nu besigh waeren met Neustad ende Landau. Salze is met eerlijcke conditiën overgegeven ende sijn van een groot getal van soldaten, die daer geweest sijn, niet meer als tweehondert uitgetrocken, de rest door pest, uitvallen ende defensie sijnde gebleven.

Den graef van Harcourt[2] hebbende ordre gestelt op het ontzet van Casal ende daerdoor van volck verswackt sijnde, is, soo hij gecomen was tot Quières, bij den prins Thomas[3] beset, niet sonder peryckel, waervan wij de uitcomste verwachten.

Den prince van Jainville[4], oudste soon van den hertogh van Guise[5], die belooft was met madamoiselle de Bourbon[6], is overleden te Florence.

's Conings[7] crijgsvolck logeren haer waer sij connen in Normandië, maer die van Caen, wetende dat sij t'dese somer wat groff gemaect hebben, sluiten de poorten.

Tot vertroosting van de gemeente sijn hier de licenten op de Hollandsche manier geopent, waeruit de gemeente hoope schept van vrede.

Soowel Vrancrijck als Spaignië sijn in questie met Rome, Vrancrijck omdat den escuyer[8] van monsieur d'Estrée[9], ambassadeur van Vrancrijck, bij de sbirri van Rome, op een publycque wegh is omgebracht, ter occasie dat hij tevoren eenige van deselve sbirri hadde geresisteert ende gequetst, die bij publycque ordre trachten te vangen een man[10], die geautoriseert sijnde bij den ambassadeur dobbelschool hielt - gelijck elck ambassadeur is toegelaeten eene platse in de stadt van de wetten, die daertegen sijn, te bevrijden - ende nam van yder persoon, die deselve vrijheit wilde gebrucken, een off twee duisent gulden, welcke impositie den gouverneur van Rome[11] niet en wilde lijden. Den cardinael de Barbarijn[12], niet seer Fransch sijnde, had den ambassadeur van Vrancrijck eenige satisfactie gepresenteert, dewelcke den ambassadeur niet willende aennemen voor die tijd, had daernae, siende niet verder te connen comen versocht deselve te mogen genieten, 'twelck den cardinael de Barbarijn doe niet en heeft willen doen, soodat denselve cardinael soowel als den ambassadeur hier hebben gesonden om haere saeck schoon te maecken. Den ambassadeur van Spaignië te Rome[13] voucht sich in dese saecke, niettegenstaende het oorlogh, met den ambassadeur van Vrancrijck om het gemeene interest van de ambassade.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
4 François de Lorraine, prins van Joinville, gestorven op 7 november.
5 Charles de Lorraine, hertog van Guise.
6 Anne-Geneviève de Bourbon (1619-1679). Zij huwde in 1642 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Van de Franse koning Lodewijk XIII.
8 Charles de Rouvray.
9 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
10 Giulio Biancone.
11 Giovanni Battista Spada.
12 Antonio Barberini.
13 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.

In Spaignië den nuntius[1], die daer is, iet hebbende willen usurperen op de coninclijcke jurisdictie, heeft den coninck van Spaignië[2] alle sijne ondersaeten verboden eenige provisie van hem te nemen, ende alsoo den vice-nuntius[3] in Portugael daerdoor veel missende van sijn incomen hemselve had willen rechten door geestelijcke excommunicatie, heeft den coning van Spaignië wereltlijcke excommunicatie daertegen gestelt ende alle luiden verboden broot, wijn off spijs aen de vice-nuntius te vercoopen, totdat hij van die onwettelicke excommunicatie sal hebben gedesisteert. Hieruit siet men, dat de coningen, die in de communie sijn van den paus, niet soo geck en sijn als veele meenen.

Den 26 November 1639.

Hier loopt een quaed geruchte, alsoff den hertogh van Longueville eenige schade soude hebben ontfangen nae 't veroveren van Neustad in 't belegh van Landauw overvallen door de Beyerschen.

De laeste tijdinge van Noremberg waeren, dat Picolomini[4] - die tweeduisent te paerd, vierduisent te voet hadde - ende 't leger van Haesfeld[5] daerontrent passeerde, dat Coningsmarck[6] had gesonden tot het ontzet van het casteel van Mansfeld.

Den hertogh van Jainville, soon van den hertogh van Guise, is gestorven te Florence.

De Fransoisen seggen, dat het toelaeten van de commercie door de groote abondantie van coren ende wijn in dit jaer aen de ondersaeten van den coninc sal proffiteren veertich millioenen gulden in een halff jaers, hebbende de goude penningen afgeset, delibereren op de estimatie van de silveren ende 't verbieden van goude ende silvere passementen, vergaderen veel coren te Metz ende maecken haere vloot gereed voor het toecomende jaer.

Men spreect van d'heer Feuquières[7] te lossen tegen Enckefort[8].

Nae Hautefort[9] is noch juffrouwe Chimeraude[10] belast uit het hoff van de coninginne[11] te vertrecken om redenen bij mij voor desen geadviseert[12]. Eenige graven sijn gestelt in de Bastille.

Adres (boven aan de brief): Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raid in den Hoogen Raide in Hollant.

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 26 Nov. 1639.

1 Cesare Fachinetti.
2 Philips IV.
3 Allessandro Castracani.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
6 Hans Christoph, graaf van Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
7 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
8 Adriaen von Enkefort.
9 Marie de Hautefort.
10 Françoise de Barbezière, demoiselle de Chémerault.
11 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
12 Zie no. 4397.

4408. 1639 november 26. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Sicut ex D. Mulleri[2] morte plurimum dolui tum ob summas viri virtutes tum ob sincerae amicitiae testimonia, quibus me sibi devinxerat, ita temperamentum huic moerori admoverunt res nostrorum prosperae, quas nuntiat epistola Excellentiae vestrae data 2 Novembris ex Calendario novo[3], cui accedit, quod in eadem epistola Excellentia vestra in se suscipit laborem tam mihi utilem quam ipsi in tantis negotiis gravem edocendi me de his rebus, quae posthac gerentur.

Magno haud dubie in rem communem usui est illa illustris Batavorum parta mari victoria[4]. Exspectamus autem nunc, an Anglia excusationem ex necessitatis validissima lege desumptam sit acceptura, deinde an apud Danum[5] ac Polonum[6] Batavis plus auctoritatis an plus invidiae datura sit haec tanta felicitas.

Hatzfeldium[7], ni fallor, cum Piccolominaeo[8] brevi in Bohemia habebitis ad firmandas res suorum ibi labescentes.

De D. Landgraviae[9] deliberationibus video adhuc incertam haerere Galliam; quod si ad sua tantum tutanda cum Lunaeburgico[10] conspirat, haud multum inde ad nos perveniet boni, sed de Hilleshemensi territorio credibile est lenius acturum imperatorem[11].

Pacem bonam atque communem Deum seriis precibus exposco miseratione tot innocentium populorum, quos belli mala tam graviter ac tamdiu premunt. Quod si eam negat hostium iniquitas, ferenda sunt humana humanitus.

De Anglis eadem Galli queruntur, quae Excellentia vestra, offerri iis naves inutiles aut militem sine stipendio, revera societatem non in bello, sed in victoria. Sed, nisi fallor, electorem Palatinum[12] haud facile reddent coelo libero, nisi loquantur apertius.

De pecuniario meo negotio scripsi aliquoties ad magnum D. cancellarium[13]. Crescunt quotidie erogationes mihi intolerabiles et pro futuro perpetua anxietas, quibus nisi remedia adhibentur, neque regni dignitas ita ut oportet a me defendi poterit neque animus satis se intendere negotiis, multo minus ad alia molienda, quae genti Suedicae suum decus apud posteros adstruant.

Haec in Excellentiae vestrae, ut mei amantissimae, sinum deponenda credidi

1 Gedrukt *Epist.*, p. 580. Antw. op no. 4364; beantw. d. no. 4434 (?). Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend te Hamburg.
2 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris; hij was eind oktober-begin november overleden.
3 No. 4364.
4 De overwinning van de Staatse vloot onder Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
5 Christiaan IV.
6 Wladislas IV (VII).
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
11 Ferdinand III.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

optans ei non tantum a talibus tricis, sed et a malis omnibus immunitatem resque felices.

Excellentiae vestrae perpetuo observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Novembris 1639.

4409. 1639 november 30. Aan G.J. Vossius[1].

Mitto ad te, virorum, quos novi atque amicorum optime, nostros de Iure belli et pacis libros emendatos[2] et annotata satis liberalia ad confirmanda per historias non tantum veteres, sed et recentiores ea, quae diximus. Haec videas, rogo, et siquid emendandum judicabis, me pro amicitia moneas. Hoc autem mihi χέχριται. Primum curavi, ut edantur tria scripta ἀνώνυμα de Antichristo[3], de Fide et operibus[4], de Decalogo[5]. Deinde annotata ad quatuor Euangelia[6], postremo vero haec, quae nunc mitto. Si videbis Blavium[7] paratum facere quae volo, meretur aliis praeferri. Si non, tuum consilium sequor tuumque et tuorum quantum quidem sine odio et incommodo vestro fieri potest operam obnixe imploro[8].

Vale, vir summe, pro cujus valetudine et rebus prosperis ardentissima ad Deum vota facio.

Tuissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXX Novembris MDCXXXIX.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 582. Beantw. dd. 11 januari 1640 (dl. XI).
2 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
3 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
4 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolae I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1109.
5 *Explicatio Decalogi Vt Graece exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica praecepta referantur.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1117.
6 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
7 De Amsterdamse uitgever dr. Johan Blaeu.
8 De woorden: ‘Si videbis ... imploro’ ontbreken in de *Epist.*

Nescio, an videris Christum patientem nostrum versum a Sandesio Anglice[9] et regi Magnae Britanniae[10] dedicatum[11]. Magno favore is liber receptus est et

9 George Sandys, vertaling van Grotius' *Christus Patiens*: *Christs passion. A tragedie. With annotations.* London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 43.
10 Karel I.
11 De uitgave der *Epist.* heeft 'dedicatam'.

deliberatur de vertendis nostris illis de jure belli ac pacis. Non dubito, quin omnia nostra ibi multos habitura sint lectores[1].

4410. [1639 december]. Van C. Huygens[2].

Monsieur,

Je viens vous desrober un quart d'heure de ce loisir que vous employez si dignement, mais madame De Groot en respondra. Il luy pleust me dire en vostre nom, sur l'heure du depart de S.A.[3] de la Haye, qu'ayant ouy parler de quelque froideur survenue entre monsieur de Saumaise[4] et moy, vous désiriez que cela fust accommodé, et qu'après avoir rencontré assez de malvueillance icy, il se conservast les amiz qu'il y a de reste. Voyci donq des fueillets, monsieur, qui pour ma descharge vous apprendront comme je n'ay jamais songé à faire desplaisir à monsieur de Saumaise, et que quand mesme j'ay apperceu, qu'il s'estoit laissé emporter à m'en faire publiquement sans subject, dans une préface invective contre monsieur Heinsius[5], je ne m'en suis faict que plaindre à monsieur Rivet[6], son amy, qui en désadvouant son procédé en mon endroict, comme a faict tout le monde, en receut pourtant cette lettre, que je me suis trouvé obligé de commenter du mieux qu'il m'a esté possible, ne craignant point de lever le bouclier contre un adversaire si puissant et en sa langue - que je n'ay jamais ouy parler en France - parce qu'à mon advis la vérité me secondoit.

Vous en jugerez, s'il vous plaist, et me ferez faveur particulière de me dire, s'il vous semble que, tant serviteur que je suis de ce grand personage, en une douzaine de très-mauvais vers, mais très-innocens, j'ay mérité le traictement qu'il me faict dans ceste estrange préface, et si je m'en défens hors de propos. Le poème en question se trouve au livre de monsieur Heinsius sur le Nouveau Testament[7], la préface devant celuy de monsieur Saumaise De modo usurarum.

Pour toute la matière, monsieur, je n'implore que vostre justice, mais pour

1 De uitgave der *Epist.* geeft in plaats van 'multos habitura sint lectores': 'multos sint lectores inventura'.
2 Minuut Amsterdam Kon. Ned. Ak. v. Wetensch. hs. XLIX 1, p. 831. Gedrukt Worp, *Briefw. C. Huygens*, II, p. 451 (vgl. *ibid.*, p. 523). Zie ook A. Kluyver, *Constantijn Huygens tusschen Salmasius en Heinsius* (1914) in *Verspreide Opstellen* Groningen-Den Haag 1929, p. 127 (eerder in *Vier Opstellen geschreven voor Mr. S.J. Fockema Andreae*, s.l. 1914, p. 64).
3 Fredrik Hendrik.
4 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
5 Op 12 januari 1639 had Constantijn Huygens een gedicht geschreven met de titel: *In Danielis Heinsii Equ. Exercitationes ad libros Novi Foederis.* Hierin prees hij het nog te verschijnen werk van Heinsius. Saumaise nam het lofdicht van Huygens op de korrel in het voorwoord van zijn *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore*. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX. Over deze kwestie zie men D.J.H. ter Horst, *Daniel Heinsius (1580-1655)*, Utrecht 1934, p. 130.
6 André Rivet, hofpredikant van Frederik Hendrik.
7 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX. Het bewuste gedicht staat afgedrukt op p. 963-964.

toute la façon j'ay besoin de vostre faveur. Coulez en les défaults aveq ce qui est deu de connivence à une plume qui n'est plus de l'escole, et qui véritablement a perdu l'habitude de se parer dans la presse des occupations publiques. Je veux dire, que de cheval de manège je suis devenu courreur, et n'entens plus qu'à dépescher et gaigner pais.

Dieu vous comble de félicitez aussi infinies que le sont voz mérites. Je l'en prie du coeur et demeure

Boven aan staat: Ad Grotium, non missa.

4411. 1639 december 1. Van G.J. Vossius[1].

Illustri domino Hugoni Grotio Gerardus Joannes Vossius S.P.D.

Illustris domine,

Qui hasce literas defert, est Joannes-Christianus Volhart[2] Jenensis, filius Christiani Volhart, syndici Jenensis, nepos Joannis Volhart, electori Saxonico, redituum et sacrorum scriniorum secretarii. Mater ei Anna Schroeteriana, filia Ioannis Frederici Schroeteri[3], comitis Palatini caesarei, philosophiae, medicinae, et juris utriusque doctoris et apud Jenenses professoris publici, neptis vero Joannis Schroeteri[4], comitis Palatini caesarei, archiatri olim Maximiliani II imperatoris[5] posteaque ex Austria ab Joanne-Frederico I[6], electore Saxonico, vocati Jenam: qui et ab Ferdinando I[7] imperatore sibi et posteris nobilitatis insignia est consecutus scholaeque Jenensi academiae nomen ac privilegia est adeptus, primusque eius rector academiae ac perpetuus fuit. Soror germana hujus Annae Schroeterae, matertera juvenis, de quo sermo, nupta est Petro Kirstenio[8] medicinae in Upsaliensi Suecorum academia professori, a quo et Arabicam esse Grammaticam in lucem[9] editam scire te arbitror. Ipse Joannes-Christianus Volhart scholae classicae spatia emensus praecipue scientiae naturali et medicinae operam dedit idque in academia Lipsiensi, Jenensi, Wittebergensi et Leydensi. Cum Galeno[10] autem junxit Chymiae studium, uti videre est e thesibus triplicis disputationis in academia Jenensi ab eo habitis.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2 Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt *Vossii Epist*., p. 379; onvolledig.
2 Johann Christian Volhard werd op 12 mei 1639 te Leiden ingeschreven als student in de medicijnen.
3 Johann Friedrich Schröter (1559-1625).
4 Johann Schröter (1513-1593). Hij werd in 1579 in de adelstand verheven.
5 Keizer Maximiliaan II (1527-1576).
6 Johann Friedrich II (1529-1595), keurvorst in 1554, verbannen in 1566, gevangen gezet in 1567.
7 Ferdinand I (1503-1564).
8 Petrus Kirstenius (1577-1640), geneesheer en arabist. In 1603 trouwde hij met Barbara Schröter.
9 Het eerste deel *(Orthographia et prosodia arabica)* verscheen in 1608 te Breslau, gevolgd in 1610 door lib. II *(Etymologia arabica)* en in hetzelfde jaar door lib. III *(Syntaxis arabica)*.
10 Toespeling op de studie van de medicijnen. Claudius Galenus, romeins geneesheer.

Hic a principibus Wimariensibus[1] literas acceperat ad ducem Bernardum P.M.[2], cui commendabatur hoc fine, ut eo medico uteretur exercitus. Jamque in viam se dederat, cum intelligit de tristissimo decessu ducis. Nob. et amplissimus urbis hujus syndicus Guil. Borelius[3] eum in legatione sua ad rempublicam Bremensem et serenissimum Daniae regem[4] comitem adsumpsit, partim ut medicum, partim ut secretarium, cujus praecipue opera in Germanicis latine reddendis uteretur. Circiter annus est, quod novi semperque se vita et moribus probavit et hac parte etiam apud me laudarunt qui in Germaniae eum academiis ac Leydensi etiam novere.

Nunc is, de quo tam multa dixi, Gallias cogitat, quia rebus in dulcissima patria turbatis novercam ibi fortunam extimescit ignarus interea, quid futurum sit alibi terrarum. Sed scis, quod senes etiam esse debent, hoc aetatis beneficio semper esse juvenes, nimirum εὐελπίδας. Et illic igitur fortunam tentaturus literas accepit ab syndico Borelio ad illustrem legatum foederatae Belgicae Dominum de Lier[5], et alteras a me ad te, excellentissime domine. Quaeso, si consilio vel auxilio juvare possis, ne desis. Scio in Germaniae hoc statu non omnia te magis in solo peregrino posse utcumque tam illustri sis loco constitutus quam minutum me hominem in tua ac quasi mea etiam patria inter tot notos. Sed confido: facies quod possis.

Amstelodami A.^{o} MDCXXXIX. Kal. Decembr. St. Greg.

Adres: Perillustri et incomparabili Hugoni Grotio, Reginae et regni Suecici ad christianissimum Regem legato ordinario Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: 1 Dec. 1639 Vossius.

En boven aan de brief: Rec. 28 Jan.

4412. 1639 december 3. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime domine,

Ex literis, quas Excellentia vestra 21 Novembris[7] dedit, video ejus maerorem sane justissimum ex infortunio hoc principis electoris[8]. Non possum satis miserari[9] Bohemiae reginam[10], quae tantis rebus eversa ad ingentes calamitates tantum accessionis accepit ex filiorum duorum[11] imminuta libertate. Deus, spero, et qui secundum Deum plurimum in hac re potest, rex Angliae[12] tandem respicient diu

1 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, op 18 juli 1639 overleden.
3 Willem Boreel, pensionaris van Amsterdam.
4 Christiaan IV.
5 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 207. Gedrukt *Epist.*, p. 582. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Ontbreekt.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 De uitgave der *Epist.* heeft 'misereri'.
10 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
11 Karl Ludwig, die zich in Franse gevangenschap en Ruprecht, die zich in keizerlijke gevangenschap bevond.
12 Karel I.

afflictam domum. Nulla re magis profecturam reginam Bohemiae puto quam apud eum regem precibus hortatibusque continuis. Si aut novum exercitum principi electori dare velit rex Angliae, aut regalibus copiis augere eum, quem habet landgravia[1], quae nobiscum arma resumtura speratur, posset, credo, elector una cum libertate dignum se imperium adipisci. Illustrissimus comes Licestrius[2] consilia serenissimo electori data improbat sperans id valiturum ad emolliendos Gallorum animos. Nihildum impetravit aliud quam quod interdum sinitur elector coelo frui sub custodibus. Caetera ab Anglia, ut dixi, exspectanda sunt. Cui doleo novas nasci cum semipopularibus Scotis controversias, quas metuo, ne in bellum rursus erumpant. Eos, qui consilio regis Britanniarum nuper sunt additi, viros patriae amantes esse affirmat comes Licestrius habens inter eos affinem propinquum Northumberlandium[3].

Dux Longavillanus[4] adventante Glenio[5] cedendum judicavit damnumque fecit commeatuum et belli paratuum, qui amne vehebantur, nec minus oppidorum quae ceperat, Germeshemii et Neustadii et siquid ibi erat praeterea. Creditur autem idem dux in Metensi agro capturus hyberna. Metuendum vero, ne peditatus Vinariensis tam longe abductus a Brisaco locisque Brisaco vicinis paulatim aut diffluat aut[6] Gallorum se numeris addat. Eques paulo melius se sustentat lateque se diffundit, caesique jam bis, ter ab iis hostes partim Rosa[7] ductante[8] partim Nassavio[9].

Harcurtius[10] ex Queri oppido exitum sibi[11] quaesivit praelio, cujus exitum nondum plene scimus. Galli, ut solent, se victores publicant, qui nec credere nos volunt, quae de Salza dedita allata nuper fuerant.

Vidi regis Daniae[12] literas ad legatos Batavos[13], non alio proposito quam trahendi negotium. Batavis haud dubie creverint animi tam illustri victoria[14], utinam simul et curae pro maris rebus in posterum.

Siqua Excellentiae vestrae cum Polonico legato[15] intervenerint colloquia, gaudebo de iis doceri, ut, quid mihi quoque agendum sit, norim.

De Turcarum in Hungariam irruptione rumores hic sunt, magis, credo, quod optetur res quam sciatur. Spero D. Hagae[16] virtutibus ac meritis honorem apud suos fore.

1 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Algernon Percy, graaf van Northumberland. Zijn zuster Dorothy Percy (1598-1677) was in 1616 getrouwd met Robert Sidney, graaf van Leicester.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
6 Het woord ‘aut’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
7 Rheinhold von Rosen.
8 De copie te Uppsala heeft ‘adductante’.
9 Wilhelm Otto von Nassau.
10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘ubi’.
12 Christiaan IV.
13 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen.
14 De overwinning van de Staatse vloot onder Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
15 Christophe Corvinus Gasziewski.
16 Cornelis Haga, voormalig Staats ‘orator’ te Konstantinopel.

D. Bannerius[1] metuo, ne de sui tutela potius quam de impetendis hostibus cogitare cogatur ad veteres hostium in Bohemia vires superventantibus Hatzfeldio[2] Piccolominaeoque[3].

Literas electoris ad regem[4] nondum quivi[5] indipisci.

Harcurtium aiunt caesis hostium ter mille pervenisse Carignanum liberatumque sic a gravi famis periculo.

Dolens intelligo Scotorum legatos[6] ad Magnae Britanniae regem non admissos jussosque discedere.

Cum Excellentiae vestrae votis mea conjungo pro pace communi ac bona, simulque ipsi omnia precor felicissima.

Excellentiae vestrae omni observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Decembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Reddita A.^{o} 1639 Hagae comitis 1/11 Xbris.

4413. 1639 december 3. Aan Willem de Groot[7].

Mitto, mi frater, explicationes meas[8], sed sine meo nomine, ad quinque prophetica loca Pauli, Iohannis in epistola duo et ejusdem in Apocalypsi duo totidem. Haec quia utilia existimo et talia videntur romanensibus multis, qui videre, Anglis protestantibus, etiam Racovianis aliquibus, cupio edi quamprimum. Poteris haec per amicum dare deferenda Blavio[9] si is sine mora typis ea vult committere, alioqui Curcellio[10], qui, si in Blavio mora est, daturus est Elzevirio Amstelodami habitanti[11], aut alii cuivis.

Ego haec, quae scripsi, non tantum vera esse puto, sed etiam pertinent ad auferenda impedimenta quaedam pacis christianae, de qua minus minusque despero.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘qui’.
6 Charles Seton, graaf van Dunfermline, en John Campbell, baron Loudoun.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 889. Beantw. d. no. 4424.
8 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Bleav, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
9 De Amsterdamse uitgever dr. Johan Blaeu.
10 Etienne de Courcelles.
11 Lodewijk Elzevier.

Quod si nobis non datur conspectu ejus boni frui, tamen officii nostri est aquam igni, non oleum affundere et serere arbores alteri forte saeculo profuturas.

Post has chartas mittam eas de Fide et Operibus[1].
Vale, frater optime.
Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Decembris 1639.

Annotata nostra ad quatuor Evangelia[2] jam te habere credo. Illa de Iure Belli ac Pacis[3] cum annotatis ad Vossium[4] misi. Volo autem primum edi ἀνώνυμα, deinde illa ad Evangelium, postremo de Iure Belli ac Pacis. Sub finem anni prodibit hic meus liber de Veritate Religionis Christianae cum notis[5]. Redduntur prelo Apologeticus[6] et Diatriba de Pelagianis dogmatibus[7]. Anthologia[8] post haec omnia sequi poterit et typographum, si non ibi, hic reperiet. Pergo in annotationibus ad Vetus Testamentum[9] non ita magnis. De effigie Zenonis[10] quid feceris facturusve sis, scire percupio. Ad correctionem eorum, quae edentur, poterunt adjumento nobis esse Corvinus[11], Curcellius, Vossii.

4414. 1639 december 3. Aan A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Non solo Gallorum consilio, sed ex consensu hostium quoque restituta commercia inde apparent, quod eodem tempore per Hispaniam Belgicamque paria

1 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolæ I Iohannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1109.
2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
3 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem*, Amsterdami, Apud Iohn. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
4 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
5 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianae. Editio Nova additis annotatibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse, no. 950.
6 *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiae Vvestfrisiaeqve & vicinis quibusdam nationibus ex legibus praefuerunt ante mutationem que euenit anno MDCXVIII*, Parisiis MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse, no. 883. De eerste druk was van 1622; Ter Meulen-Diermanse, no. 880.
7 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur.* Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobaeâ, sub signo Crucis Aureae. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse, no. 938.
8 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
9 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm.* Tomvs I. Lvtetiae Parisiorvm MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev; Ter Meulen-Diermanse, no. 1137.
10 No. 4132, p. 361 n. 4.
11 Zie over hem p. 441 n. 3.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 582; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 670.

publicata sunt edicta. Judicant plerique a pontifice[1] id confectum ad struendam viam indutiis universalibus.

De Salza certe mirum, quod nunc dicitur, teneri adhuc a Gallis eam urbem, nisi arcanae pactionis aliquid intervenerit.

De comite Harcurtio[2] nihil habemus, nisi ex oppido Quires, in quo hostes eum circumsederant, viam sibi quaesiisse proelio, cujus adhuc exitus ignoratur. At dux Longavillanus[3] ad Glenii[4] adventum retro cessit amissis commeatibus bellique instrumento, quod navibus vehebatur. Ita Germeshemum et Neustadium et siqua minora ibi capta erant redient ad hostes. Ipse Longavillanus circa Metim hiberna quaerere dicitur nec abest metus, ne qui cum eo sunt Vinarienses aut diffluant aut Gallorum se numeris addant, pedites maxime, quorum res tenues sunt; equitum lautior fortuna, qui nuper partim sub Rosa[5] partim sub Nassavio[6] centenos hostium aliquot ceciderunt.

De Turcarum irruptione in Hungariam sermones hic sunt, sed parum fidis auctoribus.

De Koningsmarckio[7] nihil scribo, quando is nunc in Westphalia non longe a Batavis esse dicitur.

Audio cum dolore non tam firmam esse quam vellemus quamque publico expedit Sublimitatis tuae valetudinem. Eam ut restituat, excellentissime et illustrissime domine, Deum immortalem precor simulque, ut regni res prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Decembris ex novo Calendario 1639.

Exspecto duo glossaria Gothica perveteri manu[8]. Ea si accepero simulque privatis curis, quibus premor hactenus, per Sublimitatem tuam liberer, spero nobilissimae gentis antiquitatibus non parum a me lucis accessurum[9].

Harcurtium aiunt caesis hostium ter mille non multis suorum amissis a fame imminente se liberasse et pervenisse Carignanum, ubi necdum satis in tuto est; et de ipso proelii eventu sermones sunt ambigui.

Seditiosorum numerus in inferiore Normannia crescit ad XX, ut dicitur, millia, duce presbytero[10].

Scotorum delegati barones duo[11] ad regem[12] infensum actis eorum parlamentariis regiae potestati directe adversantibus admissi non sunt jussique ab aula

1 Urbanus VIII.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
5 Rheinhold von Rosen.
6 Wilhelm Otto von Nassau.
7 Hans Christoph, graaf von Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
8 Zie no. 4327, p. 653 n. 3.
9 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorvm Orde & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
10 Jean Morel.
11 Charles Seton, graaf van Dunfermline, en John Campbell, baron Loudoun.
12 Karel I van Engeland.

abscedere. Id vereor ne in bellum redardescat. Quid Anglia velit, parum adhuc liquet.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4415. 1639 december 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

UE. brief van den 21 november[2] is mij wel behandight, hoope oock dat de mijne[3] wel sal ter hande sijn gecomen.

Can men daer volck houden buiten costen van 't lant, ick meen men het behoort aen te nemen; dat desen tijd waergenomen werde tot veiling van de zee, is hooch noodigh ende dienen daerom die van Duinkercken belet met alle middelen in haere nieuwe preparaten. Ick hoop de Staten van Zeelant de haeren[4], die soo wel gedaen hebben, niet en sullen ongeloont laeten.

Den brief van den coninck van Denemarcken[5] aen de Nederlandsche ambassadeurs[6] heb ick gesien. De resolutie, daerbij deselve ambassadeurs thuis sijn ontboden, is niet buiten reden. Van de voorslagh van een tractaet tusschen Swede ende de Vereenigde Nederlanden soude ick beter connen oordeelen, als ick wiste off de mening is op het oorlogh iet te sluiten off alleen op de commerciën. De vernieuwinge van verbont tusschen Engellant ende Deenmarcken can noch Sweden nochte de Vereenigde Nederlanden geen voordeel geven.

Tusschen Engellant ende Schotlant mercke ick hier oock de onlusten van nieuws op te bersten niet sonder vrese van hervatting van de wapenen.

Van Prage sijn hier oock de tijdingen seer verscheiden.

Van Brasyl wil ick alles goede hoopen siende de goede ordre, die in de saecke van die quartieren wert gehouden. De tijdingen loopen hier soo onseecker, dat men niet en weet, wat men sal geloven ofte niet.

Salza was geseit over te sijn; men seit nu neen, waeruit eenige meenen, datter in die quartieren eenigh secreet accord is.

Van monsieur d'Harcourt[7] weten wij, dat hij binnen Quières sijnde bezet is uitgecomen met de zijnen om passagie te vinden, 'twelck hem den prince Thomas[8] ende den marquis de Leganes[9] hebben willen beletten. D'uitcomste is ons noch niet ten volle bekent. Maer hetgunt hier wert gepubliceert is, dat monsieur d'Harcourt weinigh van de zijnen verloren hebbende ende geslagen van de vijanden

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4400.
2 No. 4400.
3 Wellicht nos 4397 en 4407.
4 Johan Evertsen en Joost Banckert, bijgenaamd Van Trappen.
5 Christiaan IV.
6 Albert Coenraetsz. Burgh en Bernard Coenders van Helpen; voor bedoelde brief zie men Lieuwe van Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 635.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
8 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
9 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

tot drieduisent - 't can wel wat minder sijn - sich heeft gesalveert te Carignan tot groot geluck, alsoo alle de vivres haer waren afgesneden.

Van den hertogh van Longueville[1] hooren wij niet anders dan dat deselve op de comste van Gleen[2] is geweecken, soo men meent, nae Metz ende verloren heeft vivres, amonitie ende alles, wat in de schepen was, doordien sijne infanterie seer slecht was ende de ruiterie wat verre geloopen. Men seit deselve ruiterie, soo onder den graef van Nassau[3] als onder Rose[4] veelen van den vijant op verscheide plaetsen hebben geslagen, gevangen, verstroit tot acht ofte negenhondert toe. Maer de manier van Vrancrijck is de goede tijdingen te vergrooten, de quaden te verduisteren; staet seer te vresen, dat het Wymarsche leger soo verre getrocken van haere steden in verloop sal comen ende eintelick vergaen.

Die van Caen hebben 's conings[5] volck ingenomen, maer in Basse-Normandie werden de croquants ofte nuds-pieds, soo men die nu noemt, seer sterck. Over eenige dagen schreef men van tienduisent, nu van twintichduisent onder het beleid van een priester[6].

De licenten sijn oock in Spaignië geopent, 'twelck toont de saecke geschiet te sijn door onderling accord, waeruit bij eenyder hoop wert geschept van een bestant.

Mijnheer de churfü[r]st[7] gebruickt wat meer vrijheit, doch seer bewaert. Ick en sie geene hoope tot de vrijheit van sijne Doorluchticheit als door Engellant.

Soo de landgravinne[8] haer ernstelick met ons wil verclaeren - 'twelck ick van den hertogh George van Lunemburg[9] niet en verwachte - soo can met hulp van Engellant de handeling, die voor desen begonnen was, tusschen sijne Doorluchticheit ende haere Fürstel. Genade hervat werden, waeruit niet alleen de vrijheit van sijne Doorluchticheit, maer oock de herstelling van het gantsche churfürstelijcke huis van werden verwacht.

Mij is leedt te verstaen, dat de Schotsche beroerten weder ontsteecken ende dat den coninc[10] ontstelt sijnde door de acte van het Schotsche parlement, gaende nae een Hollandsche regiering, de gedeputeerden van Schotlant[11] audiëntie heeft geweigert ende belast te vertrecken, waeruit nieuw oorlogh schijnt te staen te verwachten.

Hier loopt tijding van den Turcken inval in Hongaren, maer met weinich seeckerheit.

Den 3 Decembris 1639.

Adres (boven aan de brief): Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 3 Decemb. 1639 uyt Paris.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
3 Wilhelm Otto von Nassau.
4 Rheinhold von Rosen.
5 Van Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Jean Morel.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
10 Karel I van Engeland.
11 Charles Seton, graaf van Dunfermline, en John Campbell, baron Loudoun.

4416. 1639 december 3. Aan J. Wtenbogaert[1].

Mijnheer,

De diensten, die ick can doen aen uE. verwanten ofte anderen bij uE. gerecommandeert sijn clein in comparatie van 'tgunt ick uE. schuldich ben ende altijd nae mijn vermogen sal erkennen. Ick danck Godt, dat in die hoogen ouderdom de gesontheit noch soo goedt is ende 't gezicht niet onbequaem, gelijck de letter uitwijst. Ick bidde Godt ernstelijck al hetselve uE. ten gemeene beste lang te continueren.

UE. gedruckte predicatiën[2] ende de Naerder opening[3] heb ick met lust gelesen, gelijck ick over lang aen mijn broeder de Groot[4] advys heb gegeven.

Den brief van Mijnheer den eertsbisschop van Cantelberg[5] is geschreeven tot antwoord van de luthersche predicanten, die aen sijne Hoochwaerdicheit de saecken van Schotlant hadden gerecommandeert, gelijck uE. uit de copie[6] sal mercken.

Arnisaeus[7], een seer geleert man in medicine, philosophie, theologie ende historie is onlancx, soo ick meen, gestorven sijnde gebrieft als raed van den coninck van Denemarcken[8] ge ... ict. Veele van sijne boecken sijn waerd gelesen.

Wat mijne wercken aengaet, daervan heb ick aen mijn broeder geschreven[9]. Maer ick soeck een drucker, die simpelijck mijne intentiën volgt in het drucken soo aengaende de ordre van het eene voor ofte nae(r) te doen drucken als in den tijdt, binnen dewelcke yder stuck moet sijn ged(ruc)kt, ende dat sonder exceptie. Goede correcteurs soude ick oock wel van noode hebben. Van 'tcorte geschrift bij mij op 'tversoeck van eenige voornementlijcke heeren van 'tparlement voor desen ingestelt over de coninclijcke macht ten aensien van kerckelijkce personen ende saecken[10], meene ick, dat den raedsheer van Reigersberg[11] copie sal hebben. Mijn boeck De veritate religionis Christianae[12] werdt hier herdruckt met alle de noodige getuichenissen achter het boeck; werden oock herdruct mijne Apologie in

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4389. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Brieven Johannes Wtenbogaert*, III, p. 281. De passage 'Daniel Heinsius Annotatiën op het Nieuwe Testament ... mede te delen' staat afgedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 236, echter gedateerd op 13 december 1639.
2 Zie no. 4389, p. 748 n. 4.
3 Zie no. 4389, p. 748 n. 5.
4 Willem de Groot.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
6 Ontbreekt.
7 Henning Arnisaeus († 1636).
8 Christiaan IV.
9 No. 4413.
10 Men denkt hier aan *De imperio summ. potest. circa sacra* van 1647. Maar dat is bepaald geen 'cort geschrift'! Ter Meulen-Diermanse, no. 894.
11 Nicolaes van Reigersberch.
12 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse, no. 950.

t'latijn[1] en de Disquisitio de Pelagianis dogmatibus[2]. Onlancx is in Engellant in t'Engelsch overgeset ende gedruckt mijne Christus Patiens[3] ende gedediceert aen den coning[4] bij een voorneme edelman[5] met elogie van een milord[6]. Dit alles sal Voetius[7], Schoock[8] ende Cloppenburg[9] niet behaegen.

D. Heinsii Annotaties op het Nieuwe Testament[10] heb ik gesien, oock hetgunt D. Salmatius[11] in sijn boeck De modo usurarum[12] daerop heeft gezeit. Ick sal daerop seggen, dat Pecherel[13] seide gesien hebbende de Annotatiën van Beza[14], dat hij daer werck van maecte, maer niet verschrict en wierd om oock het zijne de werelt mede te deelen.

'Tgunt uE. schrijft van de wereltsch gewapende leugen ende vande geestelijck

1 *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiæ Vvestfrisiæque & vicinis quibusdam nationibus ex legibus præfuerunt ante mutationem que euenit anno MDCXVIII. Scriptvs ab Hvgone Grotio I.C. Antehac Fisci Hollandici, Zelandici, Vvestfrisici Aduocato, ac post adsessore oppidi Rotterodamensis, & inter curatores reipublicæ Hollandicæ ac Vvestfrisicæ delegato. Cùm refutatione eorum quæ aduersus ipsum, atque alios acta ac iudicata sunt.* Parisiis, MDC XXXX; Ter Meulen-Diermanse, no. 883.

2 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur.* Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæa, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse, no. 938.

3 *Christs passion. A tragedie. With annotations.* London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 43.

4 Karel I van Engeland.

5 George Sandys.

6 Lucius Cary, burggraaf Falkland.

7 Gisbertus Voetius (1589-1676), hoogleraar in de godgeleerdheid aan de hogeschool te Utrecht.

8 Martinus Schoock (1614-1669), hoogleraar aan de Illustre School te Deventer.

9 Johannes Cloppenburg (1592-1652), predikant te Brielle. In 1640 werd hij benoemd tot hoogleraar in de godgeleerdheid aan de hogeschool te Harderwijk.

10 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.

11 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog en hoogleraar te Leiden.

12 *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX; Salmasius gaat uitvoerig in op Heinsius' *Exercitationes* in de *Praefatio* van zijn *De modo usurarvm*.

13 Pierre Picherel († 1590), Frans theoloog. Over de opmerking van Pickerel zie men het Lectori van zijn *Opvscvla Theologica*: 'Nam extra causam Relligionis diligentiam Th. Bezæ laudebat; sed post ejus messem, magnum sibi & aliis spicilegium relictum dicebat' *(Petri Picherelli viri Doctissimi, Opvscvla Theologica Qvæ Reperiri potuerunt, partim antea, partim nunc primum edita. Quorum Catalogus infra sequitur*. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriana. Anno MDCXXIX).

14 Théodore de Bèze (1519-1605), Frans calvinistisch theoloog. Ter plaats in margine staat met andere hand: judicium de Heinsii Annot. in N.T. Bedoeld is *Iesv Christi Domini Nostri Nouum Testamentum, siue Nouum fœdus, Cuius Græco contextui respondent interpretationes duæ: vna, vetus: altera, Theodori Bezæ. Eivsdem Th. Bezæ Annotationes, in quibus ratione Interpretationis vocum reddita, additur Synopsis doctrinæ in Euangelica historia, et Epistolis Apostolicis comprehensæ, et ipse quoque contextus, quasi breui commentario explicatur. Omnia nunc demum, vltima adhibita manu quàm accuratissimè emendata & aucta, vt quodammodo nouum opus videri possit*. Svmptibvs Hæred. Evst. Vignon. M.D.XCVIII. [Geneuæ].

gewapende waerheit vinde ick seer goed ende approbere hetselve volcomentlijck hoopende oock, dat mijne schriften 'tselve sullen betuigen.

UE. brieven - sooveel sonder uE. ongemack can geschieden - ende uE. vrunden - sooveel het haer gelieft bij mij te comen - sullen mij altijd aengenaem sijn.

UE. seer geobligeerde dienaer
H. de Groot.

Den 3 Decembris 1639, tot Parijs.

De boucken Arnisaei, insonderheit De iure Maiestatis[1] waerin een caput is de maiestate circa Ecclesiastes[2], meen ick mijn broeder de Groot wel bekent sijn.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Utenbogard.

In dorso schreef Utenbogaert: d'Heer Grotius. R.[a] 21 December 1639.
In margine met andere hand: judicium de Heinsii Annot. in N.T.

4417. 1639 december 5. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Iis, quas ad me XIX[4] et XXVI Novembris[5] dedisti, litteris una opera ut respondeam, primum hoc dicam me in negotio filii minoris[6] ita consuluisse, ut qui optime ei velim, neque unquam in animum induxisse meum, ut quippiam majoribus nostris indignum capesceret, illud forte amori datum, ut eum hic quam alibi militare malim; faxit Deus, ut quod maxime e re filii futurum est, constituas.

Est jam filius in conscribendo rerum a duce Vinariensi[7] gestarum commentario lingua Gallica[8]. Non credas, quantum in eo memoriae, quantum judicii specimen praebeat. Certe utroque nomine valde se mihi probat.

In notis Heinsianis[9] vix quicquam sani aut novi reperiri jactat Salmasius[10],

1 *Henningi Arnisæi Halberstadiensis, De Jure Maiestatis libri tres. Quorum Primus agit de majestate in genere II. De jurib. majestatis majoribus III. De Juribus Maiestatis minoribus. Ex probatissimis quibusque, tum huius, tum priorum seculorum, autoribus Politicis, ICtis, Historicis, & quibuscunq; aliis, qui hujus materiæ aliquid sive dedita opera, sive aliud agendo attigerunt, excerpti & propriis observationibus subinde illustrati, & ad hodiernas Respubl. accommodati: et ob exemplarivm penvriam denuò recusi. Cum duplici Indice capitum & rerum verborumque memorabilium*. Argentorati Sumptibus Hæredum Lazari Zetzneri. Anno M.DC.XXXV.
2 *Op. cit.*, p. 268 vv.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 4395 en 4405; beantw. d. no. 4431.
4 No. 4395.
5 No. 4405.
6 Diederik de Groot.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Voor zover ik heb kunnen nagaan is dit nooit verschenen.
9 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX*; zie no. 4416, p. 789 n. 10.
10 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog en hoogleraar te Leiden; hij leefde met Heinsius op zeer kwade voet.

sed in eo tecum non facere video, quippe qui multa ab ipso dicta comprobaturum te asseveres; illud scire velim, an putes Heinsium aliquam eorum, quae a te notata sunt, alicunde habuisse notitiam an vero bona fide utrumque in easdem cogitationes incidisse.

Pro inscriptione Notarum ad Lucanum[1] mihi facta gratias immortales habeo. Titulum consiliarii comites Hohenloici[2] mihi non tribuunt; eradam igitur, ne alienis me plumis ornasse videar.

Pro Palatino[3] non arbitror regem Angliae[4] magni quid conaturum. Arsenius[5] bene illic receptus est; de reliquo videbimus.

Quaecunque mihi scripta mittis, ea mihi curae fore spondeo. Filius major[6], ubi Amstelodamum iverit, omnia perscrutabitur; tunc quo res loco sit, indicabimus.

Notata tua in Evangelia[7] expectabo et nequis oculis venaturam faciat, cavebo. Christum patientem Anglice versum[8] libens intelligo et distichum, quod litteris tuis inseruisti[9], apprime probo neque adeo in lingua Anglica hospes sum, ut non mentem poetae assequar.

Miropium[10] conveniam, ut de lege aut placito, quo filia annis XX minor pater invito nubens[11] exhaeredari permittitur, inquiram.

Praepositi Holshemiensis[12] causam iterum commendo. Rogo, si potes, pro eo adnitere, sin minus, vel hoc ipsum sciat.

Vale, frater optime,

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, V Decembris 1639.

In margine staat: Princeps[13] festo D. Andreae die[14] filio[15] auctus est,

1 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additae sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine. etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{O} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse, no. 430.
2 Jan de Groot († 1640) was raad van de graven van Hohenlohe-Langenburg. Na zijn dood werd hij daarin opgevolgd door zijn zoon Willem.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Karel I.
5 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, Staats extraordinarius in Engeland.
6 Cornelis de Groot.
7 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
8 *Christs passion. A tragedie. With annotations.* London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 43.
9 Zie no. 4405.
10 Jacop van Mierop, raad en rekenmeester.
11 Vgl. voor deze kwestie no. 4424, p. 806.
12 Johann von Holtzem; vgl. no. 4124, p. 344 n. 9.
13 Frederik Hendrik.
14 30 november.
15 Hendrik Lodewijk, gestorven op 29 december 1639.

quem jam Barlaeus[1] carmine celebravit[2] volens, ut aliquando evadat Iason, qui aureum vellus, cujus patronus D. Andreas, iterum rapiat.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Dec.
En in dorso: Dec. 5 1639 W. de Groot.
Verder: Reception icy des Amb. des roix, de Venise, des Estats[3]; Joachimi[4] en Angleterre. Sera besoing que les Amb. y allent ensemble; qu'on l'envoye en Suède, qu'on prenne advis de ceux qui ont esté Amb. à la Haie et ailleurs. Monsieur le chanc.[5] se trouvera embarassé. Je ferais fort volontiers ce qui me sera ordonné.
En: Swede nae Polen ende Danemarck te noemen is onredelijk. Idem in eenige placcaten en resolutiën[6].

4418. 1639 december 5. Van P. Spiring Silvercrona[7].

Mijn Heer,
Alsoo haer Ho. Mo. een resolutie genomen hebben, waervan U Ex. ick copiam hiernevens[8] sende, ick noch de heer ambassadeur Camerarius[9] connen niet geraede vinden deselve aen te nemen, maer ons volcoomentlijck excuseren uyt veele consideratiën, die U Ex. int lesen derselver genoch sal vinden.
Ick wensste wel, dat U Ex. mij sijn goedtduncken gelieft te noteeren, wat U Ex. van dit werck dunckt, alsoo U Ex. desen stadt soo wel als yemant bekendt is; mij dunckt dat dit seer ontijdiche vruchten sijn.
Voor 8 daegen[10] hebben U Ex. geschreven wegen de reeckeninge, hoe U Ex. met de hoochloffelijcke croon staet, om voorders te bevoorderen U Ex. contentement, soo is nochmahls mijn vrientlijck versoeck, U Ex. gelieve mij deselve alsoock de quitancie der bewoeste 7000 rd. te oversenden.
Aengaende de weeckentlijcke nouvellen, die mijn plycht eyscht U Ex. te communiceeren, soo ende hebben voor desen tijt anders niet als 'tgeene mij van Stralsont geschreven wort, daervan U Ex. copiam bijliegent[11] oversende.
Hier hebben wij als dat de princessin[12] der 30 passato in de nacht een jongen

1 Caspar Barlaeus, hoogleraar te Amsterdam.
2 *Casparis Barlaei Antverpiani poemata. Editio IV altera plus parte auctior.* Amstelodami, apud Joannem Blaeu MDCXLV, *Heroicorum*, lib. II *Auriacus*, p. 347-348: *In infantem principem, natvm celsissimo Avrasiorvm principi statim post victam Hispanorvm classem.*
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, voor Engeland; Grotius voor Zweden; Anzolo Correr voor Venetië; Willem van Liere, heer van Oosterwijk, voor de Staten.
4 Albert Joachimi, Staats gezant in Londen.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Zie bijlage no. 5.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was raad van financiën van Zweden.
8 Ontbreekt.
9 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
10 Ontbreekt.
11 Ontbreekt.
12 Amalia van Solms.

princen[1] gebooren, daertoe tot compèr versocht wort de coninck van Vranckrijck[2], de coninginne van Engelandt[3] ende de Heeren Staeten-Generael.

Hier anders niet passerende, als ben U Ex. in de protectie des Almachtigen bevelende ende bidde mij continuelijck te kennen voor

U Exellentz dienst- ende vrientwilligen
Petter Spieringc Van Norshollem.

Haagh, 5 Decemb. 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 14 dec.

4419. 1639 december 6. Van J.A. Salvius[4].

Wohl Edler Gestrenger undt Vester Innsonderss Grossgünstiger hochgeehrter Herr Ambassadeur,

E. Excell. bey dieser post Zuverstendigen, wass neües im Reich und andersswo passirt, hab ich gewöhnlichen gebrauch noch nicht Unterlassen können Undt ist sonderlichen so viel den Zu Warschau vorgewesten Polnischen landtage anreichet, die sach dahinn aussgeschlahen, den ermelte tagssazung ohne einigen würcklichen schluss - wie Verschiedene vonn Danzigk und andrer ortten eingekommene schreiben vermelden - Ihre endschaffte genommen, Undt also Zergangen. Ess solle so wenig in privatis et singularibus petitis der sämptlichen Weywodschaffte alss in publica necessitate geschlossen sein.

Die herrn landbotten haben einen Ihress mittelss in dero sämptlichen nahmen abgefertigt, welcher unter andern folgende 4 puncten proponirt undt Zu wissen beyehat. 1. Wass Ihre May.[5] mit dem Kayser[6] unterhandelt. 2. Wie die Unruhe inn Liefland angestifftet. 3. Wass der König mit dem Churfürsten Vonn Brandenburg[7] inn der leztern Zusammenkunfft tractirt. 4. Wegen dess H. Osselinszy[8], welcher sich ohne Vorbewust und consens der landbotten Zum Canzler uffgeworffen, den sie vor solchen durchauss nicht agnosciren oder annehmen wolten. Worauf H. Osselinszy inn wiederwillen entbrand aufgestanden Undt Zue dem oratore Baran[9] uf teutsch so viel alss ein schafböck genant mit empor gehebten

1 Hendrik Lodewijk.
2 Lodewijk XIII.
3 Henriette Marie.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. col. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscr. Beantw. d. no. 4450. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Ferdinand III.
7 Georg Wilhelm.
8 Jerzy Ossolinski.
9 Il y en avoit un nommé Baransky, gentil-homme de massonie et d'esprit, lequel estant hay de Mons.r Osolinsky, ou pour sa capacité ou pour s'estre possible trop fortement opposé à la constitution qu'on a voulu faire en faveur des nouveaux princes de Pologne dont Osolinsky en est un, le dernier appercevant l'autre luy dit tout hault: Mon amy Baran, tu t'appelle agneau

hand trohend inn Polnische sprach gesagt, Er hoffte seine wolle solte noch einstmahlss unter seinen peiz kommen. Welchess besagter Orator sehr hoch empfunden Undt nach beschehenem abtritt denen herrn landbotten hinterbracht, welche faction Sie sämptliche uf sich ziehend, verursacht, den sich nach der hand mit jedoch vorhergehender Ihre gebührenden begnügung, den abschied genommen, undt obwohln der König sobalden hierauf inn 12 Vornehme ansehenliche herren an obrig gedachte landbotten abgefertigt, selbe Zuer widerkehr vermahnen Undt alsso diese unruhe mit vorwand einess mit Untergeloffenen missverstandss entschuldigen wollen; hat Jedoch alless weiterss nicht verfangen, sondern die ganze handlung dardurch Zerschlagen worden. Imgleichem soll auch die bey dieser occasion vorgeweste Erzherzogliche heyrath mit der Polnischen Princessin[1] anständig gemacht und annoch darinnen nichts bestendigess concludiret sein.

Den Zoll inn die Pillau und andern ortten will mann gänzlich abgeschafft; hinngegen die Zulage Inn Danzig beharrt haben.

Vonn H. Feld Marschalln Baners Excell.[2] hat mann diese stund keine gewiessheit, theilss wollen den Selbige noch starck Vor Prag engagirt und solcher ortt biss an den Retschin wohl meist inn dero hand sein; theilss Sie weren Vonn Prag ab und inn Mähren, aldar die winterquartier zu suchen, gangen. Sonsten kompt advis auss Schlesiën, die Schwedische Cavallerie aldar seye mit 600. commandirten musquetirern Zu Beüthen über die Oder gangen, und sich dess pass Hurlach, Gurow, Herrenstatt, Drachenberg und andrer ortten mehr bemächtigt.

Der Piccolominische[3] march ist nun auch auf Behmen gezielet. Die Völcker seind Nürenberg Vorbey, und Hazfeld[4] mit den seinen schon an den Behmischen Grenzen trachten beyde nach der coniunction.

Die Unssrigen Westphalischen trouppen liegen umb Hervorden Undt die Hessischen theilss inn Schmalkalden. So helt sich inn gleichen Herzog Georgss Zu Lüneburg F.H.[5] inn guter postur.

Die Weymarische haben seithero Oppenheim, Bingen und Alzey am Rhein herunter occupiret, werden vermutlichen trachten einen posto nahend Mainz Zu fassen umb die Beyrische inn den Winterquartieren zu beunruhigen biss dass Künftig erwarttende Vorjahr ein (m)eh(e)res und besse(res) an handen geben mögte.

Thue E. Excell. darmit Göttlicher protection getreulich empfehlen.

Exc. Vestrae observantissimus
J.A.S.

Hamburg, 26 Novemb. Anno 1639.

-car Baran en langue polacque signifie cet animal-, mais souviens-toy qu'avec le temps j'auray de ta laine. (Parijs Bibl. Nat. coll. Dupuy no. 541 f.º 125v).

1 Anna Katharina Constance Wasa. Het was de bedoeling dat zij zou trouwen met Ferdinand Karl; zie no. 4434, p. 822 n. 8. Zij trad echter in 1642 in het huwelijk met Philipp Wilhelm van Neuburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

Postscriptum: Superiora scripsit ita secretarius. Caeterum rex Daniae[6] brevi in Holsatiam expectatur. De pacis tamen tractatu auditur nihil. Lunaeburgicus

6 Christiaan IV.

et landgravia[1] quaerunt hyberna, Konigsmark[2] Franconiam, recusante Banerio ratos habere eius cum Herpipolensi neutralitatis tractatus.

Mense januario conveniunt Ordines regni Sueciae Nycopiae ad comitia solennia.

Hoffkirck[3], Cuculi[4], Broy[5], Pompey[6], Webel[7] capitivi Stetinum deducti sunt. Banerius Moraviam sine dubio petet. Pragam reliquit non desperata occupatione, sed ne hostis e peste et fame liberatus campum imperatoris[8] augeret; ipse vero se debilitaret misso in vastam et contagiosam ac famelicam urbem magno praesidio. Inclusos vero caesareanos ut acrius urgeret ad 10 milliaria circum Pragam omne pabulam et annonam vastavit. Ita quoque Piccolomineo aditus factus erit difficilior.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 27 dec.

4420. 1639 december 10. Aan L. Camerarius[9].

Illustrissime domine,

Literas Excellentiae vestrae quae 18 Novembris[10] diem adscriptum habebant, die novi Calendarii 28 scriptas ex aliis, quas indidem eodem tempore accepi, conjecto.

Res serenissimi electoris[11] magno cum dolore nostro manet eodem, id est, malo in loco Gallis res suas quovis modo promoventibus, Anglis autem testantibus[12] nolle se cogi. Praeter hujus mali sensum recrudescentes, ut videtur, Scotici motus non leviter nos terrent, ne rex Angliae[13] alio se vertat quam quo nobis expedit. Una spes nos solatur non semper irritas fore apud bonum fratrem reginae Bohemiae[14] tot modis afflictae preces. Quodsi rex Angliae ad res externas ea, quae vellemus, capiat consilia, id scire[15] et malis internis pro remedio erit. In Vinariensi exercitu sunt haud pauci, quibus dolet casus electoris, sed communi eorum nomine nihil hic ea de re agitur omni studio in pecunias quaerendas verso.

1 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Hans Christoph, graaf von Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
3 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
4 Raimondo Montecuccoli.
5 Albrecht Bruay.
6 Tomio Pompei.
7 Anton Webel.
8 Ferdinand III.
9 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 208. Gedrukt *Epist.*, p. 584. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
10 Ontbreekt.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘instantibus’.
13 Karel I.
14 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
15 De copie te Uppsala heeft ‘fore’.

Sueciae rectores[1] quid decreturi sint tum super hoc negotio, tum super[2] illis pactionibus, per quas Galli suas magis quam sociorum[3] res promoverunt, exspecto.

Bavari ad utramque sunt Rheni ripam, pars eorum et Argentoratensibus arctos faciunt aditus.

De Longavillano[4] variant rumores; alii Crutzenachum, alii Magontiacum ab eo peti credunt, plerique ivisse eum ad Saram et in hyberna. Sua dux Lotharingicus[5] in Treverico et Luxemburgico agro capturus est.

Quod de Bavaricis dicitur eos praelium defugere, vereor, ne de Gallis sit verius. Iidem et episcopo Basileensi[6] ut tutus vivat, suam opem pollicentur, dum per ejus terras ad se hominibus commeatibusque iter sit liberum.

Tum vero Mazarinus[7] hic exspectatur de pace acturus.

Pontificii Helvetii magno et in populares suos et in Vinarienses et in Gallos ardent odio. Quominus id prodant, obstant Gallorum res secundae.

Eluduntur interim Gallorum et Sabaudorum querelae de perfidia Amrini[8], qui cum tota cohorte sua Helvetica, cum urbs Taurinorum caperetur, a vidua[9] se ad hostes ejus transtulit.

Lucernenses primum compellati, deinde ipsa Helvetiorum universitas neque jus reddunt neque cohortem revocant. Etiam inter Vinarienses et Helvetios minaces literae commutatae sunt.

Inter imperatorem[10] et Hispanum[11] renovatam belli in triennium societatem undique scribitur.

De Turcarum in Hungariam irruptione etiam hic rumor est et controversia esse dicitur de possessione montanorum quorundam locorum. Sed tales in finibus rixae saepe magis quam bella facile sanantur. Certe imperatoris internuntium[12] bene Constantinopoli exceptum literae nuntiant, Ragotskii legatum[13] contra cum irae signis, quanquam faventibus ipsi, qui res Galliae Batavorumque agunt[14].

1 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
2 De woorden ‘hoc negotio, tum super’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘Scotorum’.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Joannes VI Henricus van Ostheim, van 1628 tot zijn dood in 1646 bisschop van Bazel.
7 Jules Mazarin -Giulio Mazarini-.
8 Joseph Am Rhyn; zie no. 4335, p. 666 n. 1.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Ferdinand III.
11 Philips IV.
12 Johann Rudolf Schmidt.
13 De beide gezanten van Georg Rákóczi in Konstantinopel waren István Körösi en Michael Tholdalagy; zie no. 4387, p. 742.
14 Voor Frankrijk was dit Jean de la Haye, conseiller au parlement van Parijs en onder de regeringen van Lodewijk XIII en XIV gedurende twintig jaar ambassadeur bij de Porte. Hij was op last van Richelieu gezonden in verband met de dreigende conflicten tussen Turkije en Venetië (zie Hudita, *Hist. rel. dipl.*, p. 48) en in november gearriveerd (zie brief no. 4407). In Konstantinopel bevond zich toen al Philippe de Harlay, graaf van Césy. Deze liet de beide Zevenburgse gezanten begroeten (zie Hudita, *op. cit.*, p. 55 n. 4). De zaken van de Republiek werden wellicht behartigd door Nicolo Gijsbrechti; Bittner-Grosz, *Repertorium* noemen hem (I, p. 363) onmiddellijk na Cornelis Haga.

Cum Persa[1] firmata Turcae[2] pax cunctaque restituta in eam formulam, qua sub Solimanno[3] fuerant. Eo bello simulque Venetico liberatus Turca quo se versurus sit, multum refert. Paratus maritimi magis quam terrestres Melitae minari videntur.

In Hassico negotio dicunt Galli aliud esse habere exercitum, aliud hostilia in imperatorem facere neque se commissuros, ut iterum spem pretio emant. An vero Suedi non ita longe ab exitu spectante Gallico foedere ultra eum diem Hassicae se societati sint illigaturi, dubitationem recipit idemque morari poterit Batavorum de societate desideria. Liberi ab aliis Suedi suam in posterum societatem Gallis eam vehementer expetentibus carius indicare poterunt.

A Daniae rege[4] neque boni quicquam neque hoc tempore multum mali Suedis exspectandum videtur. Ejusdem regni cum Anglis foedus occultatur sub nomine commerciorum.

Legatus Polonicus[5] a Polonia omni eas adfert sponsiones, quas Galli expetivere. Itaque videtur principis Casimiri[6] libertas in bona spe esse; utinam et aliorum, quos aut vis hostica[7] aut amicorum offensae detinent.

Ex arce Taurinorum urbs globis petitur multaeque domus et turres dejiciuntur. De praelio ad Quires Hispani loquuntur, quasi par damnum fuisset.

Rex[8] in urbem hanc venit, ut ex novis honorum nundinationibus multos milliones conficiat. Manent interim in Normannia seditiones, quanquam de eo numero caesis nonnullis et capto duce presbytero[9].

Venit huc modo ex Anglia cum regis Angliae literis ad Galliae regem et ad serenissimum electorem Windenbachius[10], filius secretarii status regii[11]. Det ei Deus bonos successus.

Audimus hoc Glenium[12] esse Gustaviburgi; a Gallis et Vinariensibus teneri Ringaviam, capta Oppenhemum Alzhemum, Bingam et ad Mosellam Therbachium, a Coningsmarckio[13] Hervordum et Bilefeldium; Piccolominaeum[14] transiisse ad Rotenburgum.

Fruges e Gallia Metum missae partim eo pervenere, partim interceptae sunt ab hostibus.

In praelio contra seditiosos in Abrincantis multi cecidere Galli nobiles; inter eos marchio Curtimerius[15].

1 Safī I.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Süleyman I; zie no. 4390, p. 750 n. 3.
4 Christiaan IV.
5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Jan II Kazimierz.
7 De copie te Uppsala leest ‘jus hosticum’.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Jean Morel.
10 Thomas Windebank.
11 Francis Windebank (1582-1646).
12 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
13 Hans Christoph, graaf von Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
15 Cyrus-Antoine de Saint-Simon, markies van Courtomer (1614-1639).

Deus cuncta in bonum vertat suaque paterna bonitate Excellentiam vestram et omnes ei caros protegat.

Excellentiae vestrae perpetua observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Decembris novi Calendarii anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd.

4421. 1639 december 10. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Si quam bene ego volo liberis civitatibus tam bene res eis procederent, etiam vestrae civitatis res loco essent non paulo meliore. Quare et[2] quod literae Nobilitatis vestrae datae 10 Novembris[3] significant spes vobis bonas ostendi e futuris conventibus[4], de eo non mediocriter gaudeo.

Classis Hispanicae consilia non arbitror in mare Balticum fuisse directa, sed in Batavorum insulas orasque maritimas et in Amisiam amnem, sed si prima successissent, haud dubie erant pro occasione longius ausuri. Quare habent, quod sibi de navali victoria[5] omnium, quae Batavis obtigerunt, illustrissima gratulentur, quotquot sunt, qui Austriacam magnitudinem accisam quam auctam conspicere malunt. Caeterum ingens hoc decus plusne in Anglia, Polonia et Dania auctoritatis allaturum sit Batavis an invidiae, adhuc inter incerta habeo. Polonus certe legatus[6] quas literas[7] ad Batavorum rectores tulit, adeo non ad eorum gustum fuere, ut audientia ei non sit data; unde intelligere facile potestis Batavorum gratiam apud Polonos haud tantam esse, ut multum vestris rebus opitulari queat, nisi ab ipsorum armis nunc cummaxime felicibus metus accedat[8].

Baltici maris possessio multos inveniet certatores. Suedis sua littora curae sunt[9]. Legatum autem Polonum non arbitror huc venturum fuisse, nisi conficiendi, propter quod mittitur, negotii bona hinc spes esset data.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 583; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 54. Antw. op no. 4376; beantw. dd. 20 januari 1640 (dl. XI). Israël Köhne, genaamd von Jaski, was een invloedrijk burger in Danzig.
2 De woorden ‘Si ... Quare et’ ontbreken in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski*.
3 No. 4376.
4 Het woord ‘conventibus’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
5 De overwinning van de Staatse vloot onder Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
6 Christophe Corvinus Gasziewski.
7 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* heeft ‘suas literas ... tulit, quae ...’.
8 De woorden ‘unde...accedat’ ontbreken in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski*.
9 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* geeft ‘erunt’.

Miror audaciam jesuiticae juventutis, Vilnae maxime. Ea res apud bonos odium grave conciliabit societati, cujus saecularis periodus nuper admodum Romae celebrata est ingentibus legatorum tam Galliae[10] quam Hispaniae[11] pro

10 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
11 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.

ea studiis gaudiique significationibus. Si qua super hoc facto judicia aut decreta fient, non ingratum erit ea cognoscere.

Annus, qui imminet, multos nobis de pace sermones pariet, quos utinam res aequis legibus sequatur.

Tuae Nobilitati ad omnia officia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Decembris 1639.

4422. 1639 december 10. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Commovit non parum hanc aulam perlatus huc nuntius displicuisse valde in Suedia pactiones Gallorum cum Vinariensibus, per quas tota vis imperii militaris et in urbes ad Gallos transiit. Solet interdum tempestates tales excitare D. Davausius[2], ut ipse eas postea industria sedasse videatur. Ego mihi ea de re loquentibus dixi nondum accepisse me e Suedia aut mandata super ea re disserendi aut etiam excellentissimorum dominorum regni rectorum[3] judicium super illis pactionibus.

Urbs Taurinorum ex arce globis petitur non sine turrium atque aedium ruinis.

Spargitur hic rumor de Longavillano[4] quasi Maguntiacum obsidente, sed credunt plerique id, quod et nuper scripsi[5], eum ad Metim hiberna quaerere.

Res electoris Palatini[6] nihil mutatur nec quicquam adhuc ad Anglia audimus, quod nobis spem det meliorem. In Vinariensi exercitu sunt, quibus hoc principis Palatini infortunium dolet, sed communi eorum nomine nihil hic ea de re agitur.

Scotici motus ad resumenda arma spectare videntur; ea res metum multis injicit, ne rex Angliae[7] domandis Scotis solus impar, quibus ob religionem Batavi, ob veteres amicitias et speratas utilitates Galli non parum favent, ad Hispani amicitiam apertius se vertat.

Ragotskium[8] aliquid ausurum in Hungariam vix credibile facit frigide acceptus Constantinopoli legatus ejus[9], contra magno cum honore caesarianus internuntius[10].

Turcae[11] adhuc apparatus mari magis quam terra bellum ab eo exspectari jubet in Melitem forte.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 583; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 671.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant in Hamburg.
3 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 No. 4414 dd. 3 december.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Karel I.
8 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
9 Zie no. 4420, p. 796 n. 13.
10 Johann Rudolf Schmidt.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

Bavarici ad utramque Rheni ripam sunt et Argentoratensibus amnis usum, quantum possunt, praecludunt.

Episcopi Basileensis[1] terrae a Vinariensibus aliquoties vexatae contra autem belli instrumenta, quae ad Vinarienses ibant, detenta Badae iras et minas inter hos et Helvetiorum pontificios peperere. Galli episcopo suum favorem promittunt, dum per ejus terras iter hominibus rebusque habeant.

Hispani vulgant proelii apud oppidum Quieres aequale fuisse damnum. Sit ut ita sit, multum tamen effecit Harcurtius[2], quod evasit.

Pars seditiosorum in Normannia caesa est a regiis, captus et dux eorum, qui presbyter erat Morellus[3] nomine.

Castilionaeo[4] in Mousonum insidiae non successerunt.

Ducis Lotharingi[5] copiae in Luxemburgico et Treverico agro hiemem transigent.

Mazarinus[6] hic exspectatur de pacis rebus acturus.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res regni reginae[7] tuaeque Sublimitatis secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Decembris 1639.

Saepe molestus esse cogor Sublimitati tuae de re pecuniaria in praesens ac futurum non meae tantum tranquillitatis, sed et decoris publici causa. Rex Galliae[8] iterum mihi liberalitatem suam obtulit. Excusavi; non spero futurum, ut cogar mutuum ab eo accipere, quod dono habere potui.

Venit huc hodie ex Anglia Windenbankius[9], filius secretarii status regii[10] in Anglia, cum sui regis ad regem Galliae et ad electorem[11] literis. Parum favorabilem eum facit rumor patrem ejus ferens Hispanis amiciorem quam Gallis.

Audimus colluctatum cum Hallerio[12] ducem Lotharingum; Glenium[13] Gustavoburgi esse; captum a Longavillani copiis Oppenhemum et Alzhemum et Bingam, a Vinariensi milite Therbachium ad Mosellam, a Konigsmarkio[14] Hervordum et Bilefeldum, fruges e Gallia illatas Metim partim ab hoste interceptas.

In proelio ab Abricantos contra seditionis populares multi viri nobiles cecidere, inter alios marchio Curtamerius[15].

Piccolominius[16] apud Rotteburgum transiisse dicebatur.

1 Joannes VI Henricus von Ostheim.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Jean Morel.
4 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Jules Mazarin -Giulio Mazarini-.
7 Christina van Zweden.
8 Lodewijk XIII.
9 Thomas Windebank.
10 Francis Windebank.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
13 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
14 Hans Christoph, graaf von Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
15 Cyrus-Antoine de Saint-Simon, markies van Courtomer.
16 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.

Susurratur aliquid de indutiis apud Salzam.

Rex nuntio pontificio[1] aditum ad se negavit ob ea, quae Romae acta sunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4423. 1639 december 10. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijnheer,

Op uE. brief van den 28 november[3] sal ick vooreerst seggen, dat het mij seer lief is, dat de coninginne van Bohemen[4] ende anderen van het churfürstelijcke huis van mij geloven dat de waerheit is, dat is, dat ick niet meer en wensche als dienst te connen doen om dat doorluchtige huis niet alleen van soo lange ende groote swaericheden te verlossen, maer oock om hetselve te herstellen in sijn oude luistre, waertoe ick God bidde sijnen segen te willen verleenen. Ende gelijck ick dat oprecht meene, soo wil ick hoope, dat de confidentie aen de wederzijde goed is, 'twelck noit en sal sijn nochte menschelijcker wijze niet te verhoopen en staet tusschen mij ende deghenen die mij hebben doen vangen, condenneren, proscriberen, ofte oock die mij, met seer goede intentie in 't lant gecomen sijnde, daeruit hebben verdreven. Leest, soo 't uE. gelieft, fabulam Aesopi de Sene et Serpente[5].

Ick en meene niet, dat Vrancrijck sijne Doorluchticheit[6] sal willen perssen tot eenige renuntiatie, maer de occasie van de onvoorsichticheit van sijne raedspersonen, die bij mijnheer den graef van Licestre[7] niet en werdt verswegen, sal soecken te gebruicken, eerst om haere saecken in de steden ende 't Wymarsche leger meer ende meer vast te stellen, daernae om te sien, wat men van Engellant can obtineren. 't Is waer, dat coningen ende groote princen niet gaeren en sijn gedwongen, gelijck men seit, libera sit regis semperque soluta potestas[8], maer oock is waer, dat dicmael van haer door soodaenige middelen geobtineert werdt, 'twelck door beleefdheit ende goede aenbiedinge niet en heeft vercregen connen werden. Exempel aen den vromen Maerten Harpertsoon. Ick sal letten op 'tgunt mijnheer den graef van Licester sal goedvinden ende mij sooveel mogelijck daernae reguleren. Hoope oock uit Sweden, alwaer ick heb geschreven ende de saecken met alle haere consequentie gerepresenteert, goede ordre te becomen. Mijne opinie is, dat Engellant off t'eenemael een cours met ons sal nemen off sich van Vrancrijck ende Hollant tesamen vangeren. De heeren, die van nieuws in den raed sijn gecomen, sijn seer eerlijcke luiden, soo mij den graef van Licester seit, hebbende onder die sijne swager den grave van Northumberlant[9].

1 Ranuccio Scotti; over deze kwestie zie men no. 4407, p. 775.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
3 Ontbreekt.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 *Corpus Fabularum Aesopicarum* no. 51: γεωργὸς καὶ ὄφις; (ed. Hausrath-Hunger, Leipzig 1970), waarvan de moraal is: ὅτι αἱ μεγάλαι ἔχθραι οὐ ῥᾳδίας τὰς μεταλλαγὰς ἔχουσι.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Vgl. Gautier de Lille *Alexandreis* IX, 476: Libera sit regis et semper salva potestas.
9 Algernon Percy, graaf van Northumberland.

Van de Schotsche saecken can ick soo goede opinie niet hebben als men in uE. quartieren schijnt te hebben, dewijle de twee Schotsche heeren[1] aen den coning[2] gesonden sijnde niet alleen geene audiëntie hebben gehadt, maer oock daetelijck sijn belast te vertrecken quomodo inimicarum gentium legati a Romanis dimitti solebant[3]. De consideratie, dat het cesseren van de vrese vanwegen Piccolomini[4] de landgravinne[5], die lang gehapert heeft, ende veel meer den hertogh van Lunemburg[6] sullen doen slapper gaen, waerom ick de voorsichticheit van monsieur d'Amontot[7], hebbende voor sich een gebroocken schip tot een baeck, niet en can misprijsen.

Ick verstae garen, dat tot verseeckering van de saecken in Brasyl ende tot de veyling van de zee goede ordre werdt gestelt. Wij sullen sien, off d'Engelschen over dat van Alger haer sullen resenteren dan off sij sullen continueren alles met goede oogen aen te sien.

Ick sal garen verstaen, waerin de fault is geweest in de brieven van Polen aen de Staten-Generael.

Van het desseing van de heer Beveren[8] meene ick, dat uE. wel oordeelt.

In het toecomende jaer sullen veele handelingen vallen; soo daer iet is, dat de paix can maecken, dat sal sijn het gebreck van gelt aen alle canten, welcke hier de licenten heeft doen openen, ende aen d'eene zijde veele nieuwe edicten, aen d'andere zijde in dit rijck veele seditiën veroorsaect.

Wij en weten niet, off wij wat hoops sullen scheppen voor mijnheer den churfürst door de comste alhier van een edelman, genaemt Winterbach[9], soon van een van de secretaires d'Estat in Engellant[10], brengende hier brieven aen den coning[11], aen mijnheer den churfürst ende aen eenige ministres van den coninck alhier. De hoope is, dat die brieven soo sullen sijn geschreven, dat deselve de humeuren alhier sullen versachten. De vrese is, dat de persoon alhier niet al te aengenaem sal sijn, hoewel sijne Ed. heeft seer goede qualiteiten, om de opinie, die men heeft, dat de vader meer gunste draegt tot Spaignië als tot Vrancrijck. Daerenboven werdt getwijffelt, off mijnheer den graef van Licestre in dese commissie een tentement sal nemen, waervan weinigh dagen ons licht sullen geven.

De saecken van Schotlant gaen apparentelijck tot nieuwe ontsteeckingen, alsoo de twee gedeputeerden uit Schotlant als niet gedeputeert sijnde met de kennisse van den coninclijcke commissaris in het parlement[12], niet alleen belast sijn te vertrecken, maer oock op de wegh peryckel hebben geloopen van geattrappeert te werden; den coninc de plaetse van de Schotsche bisdommen, die door renuntiatie vacant waeren gewerden, heeft vervult ende sijne guarde des seaux[13] belast

1 Charles Seton, graaf van Dunfermline, en John Campbell, baron Loudoun.
2 Karel I van Engeland.
3 Vgl. *De jure belli ac pacis* II, 18. 3 en 5.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot, Frans diplomaat.
8 Cornelis van Beveren.
9 Thomas Windebank.
10 Francis Windebank.
11 Lodewijk XIII.
12 James Hamilton.
13 Thomas Coventry († 1640).

tachtich priesters uit Schotlant, die haer aen de nieuwe unie ende ordre niet en hebben willen verknoopen, beneficiën in Engellant te geven. Op alle dese dingen sijn groote discoursen te maecken, die ick om niet te haestigh in mijne oordeelen te wesen voorbijgae, wenschende, dat den coning van Engellant soodaenige resolutie neme, die voor sijne Maiesteits naeverwanten van het doorluchtige paltzische huis de beste zijn ende meteen sijne rijcken van veele onrustige menschen connen zuiveren.

De geruchten van den inval van de Turcken in Hungarië dunct mij niet, dat apparentie hebben, hoewel ick geloof, dat eenigh different aldaer is ontstaen om eenige plaetsen in de bergen, die gemeenelijck soo vaste limyten niet en hebben. Maer dat geen generael desseing daeronder is gemengt, neme ick daeruit af, dat den gezante van Rakosky[1] te Constantinopolen niet wel en is ontfangen hebbende daer getracht drie dingen te obtineren: de verseeckering vanwegen dat hof om sijn soon[2] te doen succederen in het vorstendom van Sevenbergen, de hulpe van de naebuirige Buckos, wanneer hij een inval soude doen in Hongaren, ende de overlevering van een Sevenbergische heere, Moses Zekel genaemt[3], die nu in Turckië is met belofte, dat hij denselve niet en sal misdoen. Alle welcke saecken van groote bedenckingen sijn voor den Grooten Heer[4], die ter selve tijdt eene keiserlijcke commissaris ofte internuntius[5] wel heeft ontfangen ende van 't onderhouden van het onderling bestant verzeeckert. Alle toebereidingen, die in Turckië geschieden, toonen eenigh voornemen ter zee, misschien op Malta met welck oorlogh die van Venetië ende Vrancrijck haer niet en sullen moeien.

Van de rencontre bij Chières laeten de Spaignaerden verluiden, dat het verlies seer gelijck is geweest. Evenwel is seecker, dat monsieur d'Harcourt[6] eene groote swaericheit is ontcomen. Uit het casteel van Thurijn werdt op de stadt geschoten. Mazarini[7] werdt hier verwacht om de vrede.

Van den hertogh van Longueville[8] werdt hier geseit, dat hij is voor Mintz off voor Cruitzenach. Ick en gelove geen van beiden, maer wel, dat hij quartieren soeckt aen de Mosel ende daerontrent plaets maeckende aan Gleen[9] ende Mercy[10], die haer toonen aen beide zijden van den Rijn ende de vrije passagie nae Straesburg zeer becommeren.

De Switsersche cantons, hebbende wat hoochdravende geschreven aen de directeurs van het Wymarsche leger[11] over het innemen van eenige cleine plaetsen in het stift van Basel; hebben de directeurs wederclachten gedaen van haere amonitiën[12], die te Baden sijn gearresteert geweest, daerbij vougende, dat sij getroost

1 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen. Het gezantschap werd waargenomen door István Körösi en Michael Tholdalagy.
2 Georg II Rákóczi.
3 Vgl. no. 4387, p. 742 n. 10.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Johann Rudolf Schmidt.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
7 Jules Mazarin -Giulio Mazarini-.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
10 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
11 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
12 Van Reigersberch heeft erboven geschreven: ‘amnonitiën’. Bedoeld is: ‘munitie’.

waeren te wachten wat de Switsers wilden doen, ende 't oorlogh beter gewent waeren als sij.

Den coning van Vrancrijck wil bevorderen de restitutie van den bisschop van Basel[1], midts altijd door sijn lant vrije passagie hebbende voor de sijnen ende voor de vivres. De vijf cantons sijn seer apparent, soo Vrancrijck eenigh ongeluck creegh, partij te nemen met het huis van Oostenrijck, van welck huis de twee tacken, de Spaensche ende Duitsche, van nieuws tot continuatie van het oorlogh voor drie jaeren sijn verknocht.

Den hertogh van Lothringen[2] luistert nae 'tgunt hem Vrancrijck presenteert, sonder nochtans sich eenigsins af te scheiden van Bruissel ende Weenen ende neemt sijne winterquartieren in het lant van Trier ende Lutsenburg.

Den coninck comt hier om nieuwe edicten, meest bestaende in erectie van nieuwe camers, secretarisschappen ende andere officiën, waeruit men veel millioenen verwacht. Andere nieuwe impositiën werden op veele plaetsen onnut gemaect door de nudspieds, hoewel de stadt van Caen, daer seer was geëxorbiteert, door een groot garnisoen seer quaelijck is getracteert tot exempel van anderen, eenige van deselve nudspieds bij de Gasscons sijn geslagen, oock, soo men ons segt, den aenleider van deselven, sijnde een priester, Jan Morel voor desen genaemt[3], gevangen.

Men is hier seer becommert, dat in Swede 't accord bij Vrancrijck met de Wymarschen gemaect, de gevanckenis van de churfürst ende eenige voor desen gepasseerde saecken souden mogen doen quade operatie insonderheit soo weinigh tijds resterende tot exspiratie van het verbont onder de twee croonen, soo 'tselve niet en werdt vernieuwt.

Den 10 December 1639.

Wij ontfangen advysen, dat Gleen is te Gustafburg, Piccolomini gepasseert ontrent Rothenburg, dat den hertogh van Longueville domineert in de Ringau ende becomen heeft Oppenheim, Altzheim, Bingen ende Therbach op de Mosel; dat de Coningsmarck[4] becomen heeft Hervorden ende Bilefeld. Eenigh coren is uit Champagne gecomen binnen deel[5]: een deel geraect in de handen van de vijanden. In de slagh tegen de nudspieds bij Avranches sijn veele Fransche edelluiden gebleven, onder anderen den baron van Courtomer[6].

Den coning heeft aen den paus-nuntius[7] audiëntie geweigert om de questie te Rome geresen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den X Decemb. 1639 uyt Paris.

1 Joannes VI Henricus von Ostheim.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Zie nos. 4414, 4415, 4420 en 4422.
4 Hans Christoph, graaf von Königsmarck, Zweeds bevelhebber.
5 Verschrijving voor ‘Metz’ onder invloed van het volgende ‘deel’; vgl. no. 4422, p. 800.
6 Cyrus-Antoine de Saint-Simon, markies van Courtomer.
7 Ranuccio Scotti.

4424. 1639 december 12. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Heri bono die perlegi cum patre[2] tuisque liberis[3] commentationem in aliquot capitula de Antichristo[4] a te transmissam et, ut verum dicam, miratus sum tam bene correspondere vaticiniis eventum. Imprimis vero me delectant quae de Simone Mago[5], numero caesarum, cremato Capitolio, Apollonio Thyanaeo[6] afferuntur admodum apposite. Illud de Barchochaba[7] vellem latius esses exsecutus; neque enim loca, quae ex auctoribus carptim affers, unicuique sunt obvia. Illud monendum te duxi occurrere bis citationem loci ex Paulo, ubi per leonem intelligitur Nero[8], quem tu in 1. epistola ad Timotheum extare dicis, cum in secunda reperiatur[9], quod ego te ignaro corrigere nolui. In principio vero II. ad Thessal. § ὑπερ τῆς παρρησίας[10], sic, ais, ἐσχάτην ὥραν ad Johannem[11] recte, ut puto, exponimus non quod videtur esse ejus, qui ad illum evangelistam notaverit[12]; id an ἀνωνύμω satis conveniat, tu optime considerabis. Reperio et in loco penultimo § καὶ ἀριθμὸς αὐτοῦ ἐστὶ[13] meminisse te Ptolomaei[14] in bibliotheca regia, quod videtur esse in Gallia scribentis; id an mutare velis, cogita. Illud scio illos, qui manuscriptum exemplar visuri sunt et scripturam tuam norunt, de auctore non dubitaturos.

Ubi filius natu medius[15] Amstelodamum ibit, quod propediem fiet, quomodo edi possit libellus, despiciemus et eadem opera, quid de effigie Zenonis[16] futurum sit, perscribam.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4413; beantw. d. no. 4437.
2 Jan de Groot.
3 Cornelia, Pieter en Diederik.
4 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
5 Simon Magus (le eeuw na Chr.), belangrijkste vertegenwoordiger van de joodse gnosis, zou in Rome zijn opgetreden als wonderdoener, vgl. *Commentatio*, p. 6-22.
6 Apollonius van Tyana (le eeuw na Chr.), neopythagoreeër en wonderdoener; *Commentatio*, p. 40-43.
7 Simon bar Kochba, leider van de joodse opstand (132-136 na Chr.), tegen de romeinse keizer Hadrianus; vgl. *Commentatio*, p. 24.
8 Tiberius Claudius Nero, Romeins keizer (54-68).
9 *2 Tim.* 4, 17.
10 *2 Thess.* 2, 1-17. παρρησίας = παρουσίας.
11 *1 Joh.* 2, 18.
12 Deze passage werd door Grotius gewijzigd in (vgl. *Commentatio*, p. 4): 'Sic ἐσχάτην ὥραν ad Ioannem rectè, ut puto, quidam exponunt de tempore, quod excidium Iudaicae gentis non longe antecessit'.
13 Johannes *Apocal.* 13, 18, vgl. *Commentatio*, p. 46.
14 Claudius Ptolemaeus (± 100-170), Grieks astronoom, geograaf en wiskundige uit de 2e eeuw te Alexandrië.
15 Pieter.
16 Zie hierover no. 4132, p. 361 n. 4.

Apologeticum[1] et diatribam de Pelagianis dogmatibus[2] recudi laetus intelligo. Notata ad Evangelia[3] jam accepit filius[4]; eorum partem instantibus feriis legere constitui. Siqua interea tibi occurrent, quae mutari aut addi velis, monuisse nos sufficiet.

Videbo, an ex Miropio[5] aliquid expiscari queam super ea quaestione, quam nuper movi, de exhaeredatione filiae minoris XX annis invito patre nubentis[6].

Nihil jam hic publicarum rerum quod ego quidem sciam scriptu dignum occurrit. Finiam igitur cum voto, ut Deus Optimus Maximus te nobis, reipublicae christianae et litterariae diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim Hagae, XII Decembris 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 12 Dec. 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 22 Dec.

4425. 1639 december 12[aant.]. Van Ch. Marini[7].

J'ay bien receu vostre très aggréable du 6 courrant[8] et crois que par mes précédantes aurez appris ce que vous devez croire de certain tant de Rakozy[9] que du Turc[10] qui à cause de ces courses ungaresques ne voudra rompre avec l'impéreur[11] ayant renouvellé ses tresves avec son ambassadeur[12] qui est à Constantinople pour ce suject. Aussy a-on envoyé à Vienne un chiaus[13] pour excuser ces courses qu'on avoit fait de l'un et l'autre costé.

1 *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiæ Vvestfrisiæqve & vicinis quibusdam nationibus ex legibus præfuerunt ante mutationem que euenit anno* MDCXVIII, Parisiis MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse, no. 883. De eerste druk was van 1622.
2 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur*. Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæâ sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse, no. 938.
3 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm.* Amsterdami MDCXXXXI. Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
4 Diederik.
5 Jacob van Mierop, raad en rekenmeester.
6 Zie voor deze kwestie no. 4417.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
8 Ontbreekt.
9 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Ferdinand III.
12 Johann Rudolf Schmidt.
13 Over deze functie zie men no. 4002, p. 144 n. 1.

Il y a quelques-uns qui escrivent de Vienne que les Persans ayent desfait le gran vesyr[14] auprez de Babylonie, mais ie n'envoy point de certitude ny de

14 Kara Mustafa Kemankes.

fondamment, l'ambassadeur de Perse[1] estant cest'heur avec le gran seigneur[2] pour adjouster la paix de son maistre avec luy. I'en atten plus de certitude de mon correspondant de Constantinople[3].

Ceux de Malte se préparent à la défensive, car les Turcs les menacent de tous costés, aussy bien que la Sicile qu'il faut avoir avant que prendre Malta et ce seroit le vray moyen de faire penser ce bon escient à la paix l'Espagnol[4], qui parle encor trop haut contre nous.

Les Grisons démolissent leur fort de Rhin et ont envoyé à Inspruk pour s'accorder avec l'archiduchesse[5] touchant le traicté qu'ils ont l'an 1622 fait avec elle, sur l'affaire de 8 jurisdictions sur le[s]quelles la maison d'Autriche et sur l'Engadine basse prétend, les Espagnols n'ayans voulu vuider cest'afaire à Milan de façon que tout y demeure encor en suspens, mais ie crain que les Grisons ployeront à tout n'estans secourus de personne et l'Espagnol le sçachant le traittera à sa morte surtout en Voltoline ou les parens de ma femme[6] sont pis traittez que tous les autres.

I'escris à monsieur le gran chancelier[7] et monsieur Strasburg[8] pour mes affaires vous priant d'y joindre vos reccommandations me croyant tousiours monsieur,

vostre serviteur redevable

C. Marini.

De Zurig ce XII de Xbre 1639.

Les Espagnolgs impriment des gazettes à Milans qui disent que les François ont esté desfaits auprès de Chiera et que Salza est pris. Ils veulent assiéger Alba pour avec la prinse d'icelle asseurer Turin et employer bien mesme cest hyver.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Dec. (!).

In dorso: 12 Dec. 1639 Marini.

4426. 1639 december 13. Van J.A. Salvius[9].

Wohl Edler Gestrenger undt Vester, Innsonderss Grossgönstiger

Hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Auss meinem Vor acht tagen an E. Excell. abgelassenen schreiben[10] werden dieselben Vernommen haben, wie sich der Zu Warschau Vorgeweste Polnische

1 Mohammed-Kuli; zie no. 4390, p. 750 n. 2.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Philips IV.
5 Aartshertogin Claudia.
6 Allessandra Paravicini Capelli.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Met eigenh. ondertek. en eigenh. postscriptum; beantw. dd. 7 januari 1640 (dl. XI). Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
10 No. 4419.

Reichstag ohne einigen effect und inn groser confusion Zerschlagen, auch wass die Stände durch Ihren Abgeordneten inn dero aller nahmen proponiren lassen.

Herr Feld Marschall Baner[1] hat Prag verlassen, höret anizo der Nidersächssischen Gesandten werbungen Zu Leütmariz, vermutlichen dörffte er noch einen Versuch uff Hazfeld[2] thun und hernachmahlss inn die Winterquartier gehen. Dessen armée war leztmahlss umb Pilssen, Er aber inn der person Zu Prag.

Piccolomini[3] hat seine marchée sehr geeylet, dass er auch die grösesten stuck Zu Nürnberg stehen lassen, ist selbiger Statt vorbey uf Neumarckt gegen Amberg gangen. Mann Zweiffelt sehr, ob Er Hazfeld secundiren, oder geradeswegss durch die Oberpfalz sich nach Österwich wenden werde, dann gewiss ist, den der Türck[4] Inn Ober-Ungarn und durch Croatiën gegen Gray starck eingefallen.

Bau-Zen[5] ist Vonn den chursächssischen proditione oppidanorum eingenommen, die darinn gelegene schwedische besazung aber hat sich innss schloss salvirt, welchess sie noch halten, und ist die Statt vonn den Banerischen trouppen anizo berennt.

Stallhansch[6] ist Vor Grossglogau gegen den Mannsfelder[7], welcher auss Schlesiën Zue ermelter Statt entsaz anmarchiret, ufgebrochen. Wie diss ablauffen wird, erwartten wir mit nechstem.

Königssmarckt[8] wird meiness erachtenss wiederumben inn Francken gehen do ess der Vonn Vehlen[9] nicht Verhindert. Mann helt darvor die Zu Nürnberg den 5 huius angesezte collegialtag werde noch seinen fortgang gewinnen.

Arnimb[10] raisset iezo herumb, ist neulichsten inn Braunschwig bey Herzog Augusto[11] gewesen, soll iezo bey Herzog Georgenss F.H.[12] sein; theilss schreiben, er bringe neüe Vorschläge Zum frieden mit, welchess Gott geben wolle, plures, er suche einen neüen alanndischen Krieg auss diesen ortten auf zu blasen, quod quidam tamen de eius pietate non sperant. Die Zeit wir ess geben.

Den 13. januarij nechst Künfftig ist ein Reichsstag Zu Nycöpingk inn Schweden aussgeschrieben. Sonsten avisiret mann viel vonn einer grosen alliance, so der Kayser[13], Spanier und die Erzherzoginne Claudia[14] aufgerichtet, umb uf dem sommer m/12 Zu pferd und m/30 Zu fuss innss Feld Zubringen. Die Weymarischen suchen winterquartier inn Stifft Mainz und daherumb, herentgegen liegen die Bayrischen noch im landwehr unter Speyer, und ist beyder seits groser mangel an vivres.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Zo gespeld wegens afbreken aan eind van de regel.
6 Torsten Stålhandske, Zweedse generaal-majoor.
7 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
8 Hans Christoph, graaf von Königsmark, Zweeds bevelhebber.
9 Alexander von Vehlen, keizerlijk bevelhebber (1599-1675).
10 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
11 August, hertog van Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel (1579-1666).
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 Ferdinand III.
14 Aartshertogin Claudia.

Der Krieg inn Italia gehet fort. Cassal ist Vonn der Zeit entsezt Undt höret mann laider vom frieden gar nichts.

Empfehle alsso E. Excell. der Göttlichen bewahrung ganz fleissig.

E. Exc. Dienstbereitwilligster Knecht

J.A. Salvius m.p.

Hamburg, 3 Decembris Anno 1639.

Postscriptum: Smalzius[1] e patria transfuga factus Amsterodami aliquandiu latuit. Retinui hic eius reculas, e quibus chartas petit regni cancellarius, caetera inter Nosochomia aant. Stockholmiae distribui. Ita catena et duo annuli, dona Galliae, tandem in suos usus cedetur.

Onder aan de brief staat: S. Excell. H. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 4 dec. 1639 (= 4 jan. 1640!).

4427. 1639 december 15. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

La maladie de monsieur le gran chancelier[3] qu'il vous a pleu me mander par la vostre du 23 passé[4] m'affligeroit bien grandement, si ie ne me consolois, que telle sorte dem al est plustost signe d'une longue vie qui accompagne d'ordinaire la goutte quand les gens d'aage en sont saisis, encor qu'elle soyent la plus fâcheuse de toutes autres maladies. Ce nonobstant ie veux espérer qu'il se souviendra de nous un jour, quand il en sera un peu soulagé, surtout de moy qui suis le plus esloigné de tous de la Suède et vis parmy une nation qui ne parle que de l'argent et de bon temps. Ie vous fais pourtant des nouvelles instances pour les estrenes que ie voudrois que monsieur Heuf[5] m'envoyast, et qui me viendroyent bien à propos. Ie veux espérer que vous tireray de luy pour le moins quelque raisonable portion.

Les Turcs ont excusé à Vienne la dernière excursion dans la Hongrie, qui a esté recevable d'autant que les Hungrois en ont fait autant sur eux et esté les premiers à faire des courses et ravages dans leur territoire. Ceux de Malta se préparent à la défensive, craignant d'estre attaquez l'année qui vient.

Nos Suisses romanistes continuent tousiours leurs insolences contre la France mais le mal est que les protestans n'en considèrent bien la conséquence, ne voulants entendre à aucune défensive commune entre eux, pour ce qu'ils croyent, mais sans raison que les papistes concourrent tousiours avec eux à défendre la liberté de la patrie commune contre quel qui ce soit posthabita religione et que pourtant il ne

1 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna, de Zweedse rijkskanselier.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Ontbreekt.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

faloit donner le moindre ombrage à eux de se vouloir séparer d'eux ou leur donner suject de soupçonner mal des protestans le mesme disans aussy les Grisons.

Mais ie croy qu'à la fin et les uns et les autres en seront trompés quia omne regnum divisum tandem peribit[1] et sans mettre en avant la relligion, c'est la seule contrariété des alliances qui leur pourra un iour causer des grans brouilleries dans le pays.

L'on dit que les Vinarois ont receu quelque eschec dans le pays de Ringau dont nous attendons plus de certitude de Basle où le résidant d'Angleterre[2] est de retour plain de redomontades contre la France et des espérances pour les Vinarois. Sed parturiunt montes et nascitur ridiculus mus[3] et par le passé nous jugeons de l'advenir.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

tout le vostre

Marini.

De Zurig, ce 5/15 de Xbre 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Dec.

In dorso: 15 Dec. 1639 Marin.

4428. 1639 december 15. Van P. Pels[4].

Mijnheer,

UEx.[cie] hebbe vor 14 daegen lest geschreven[5].

Hier en is geene veranderinge. Dat den rijxdagh confus geschayden, is geadviseert, den coning van Polen[6] met den desolaeten toestandt van alle imperiale armeeën, ooc dat alle pratijcken tot financiën failleren, schijnende dat de geruineerde Spaense vlote in Deuijns ooc alteracie veroorsackt; dit alles doet sijne may.[tt] van den geprettendeerden toll ofte Dansicker toelage gelijcksam desisteren ende compt uyt den rijxdagh van Warschauw uyt den naem en vanwegen sijne may.[tt] van Polen an de stadt in ambassade de heer Berckman[7], churfurst ... van Brandeborgh[8] geheyme raet, ome op andere middelen als den geprettendeerden toll in de plaetse te tracteren schijnende, dat den goeden coning well geconteert saude sijn, bijaldien de stadt saude willen aennemen sijne schulden te betaelen bedragende ontrent 4 millioen, dat soo onmogelijck is, en minder practicabele als den toll selve, maer, soo als ick de saecke insien, bijaldien het saude konnen bijgelege worden, soo sall het 1/10 deel van die somma het beste doen. En over dit punct geaccordeert sijnde daer

1 *Lucas* 11, 17 (*Vulg. 1965*, p. 1074): Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Vgl. *Matth.* 12, 25 en *Marc.* 3, 24 (*Vulg. 1965* resp. p. 1025 en 1044).
2 Oliver Fleming.
3 Horatius, *Ars Poet.* 139.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent te Danzig.
5 Ontbreekt.
6 Wladislas IV (VII) van Polen.
7 Peter Bergmann, Brandenburgs resident in Danzig.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

dan den toll in der Pilauw mede affgeschafft wordt, soo mochten de Spiringen[9] eyndelijck ooc well last lijden, want sij sijn in den haet van alle en

9 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring.

vreese vor een ongeluckigh eynde. Anders meynt men dat sijne may.[tt] in februario personelijck in Dansick kommen sall.

De brieven uyt Sweden op den rijxdagh gesonden, niet anders inhaudende als over den Lijfflandsen invall met scherpe clachten over den churvorst van Brandeburgh, sijn te spaede gekommen en sooveel sijne may.[tt] belanget en sijn die nogh niet beantwordt.

Dit is all wat in den houck van dese werelt passeert, behalven dat men der Turcken invall is vreesende.

Hiermede eyndende blijve, mijnheer,

uEx.[cie] dw. diener
Paulus Pels.

15 Xcemb'. 1639 Dansick.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groot, amb.[r] ord.[rie] de sa may.[té] e couronne de Swede à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Ian.

En in dorso: 15 Dec. 1640 (*sic*) Pels.

En verder tweemaal: 25.

4429. 1639 december 15. Van J. Scudamore[1].

Monsieur,

l'ay entendu par monsieur Turner[2], non pas seulement le ressentiment que vostre Excellence tesmoigne de la détention de monsieur le prince électeur palatin[3] et que vous avez le coeur navré de voir s'accroistre tous les iours les malheurs de la maison palatine mais aussi qu'ayant eu ordre tout fraische de Suède d'advancer par tous moyens la cause de son Altesse Electorale comme désirant que son A.E. auroit le commandement de l'armée de Brisac, vostre Excellence s'offre de bon coeur, et promet d'agir et de contribuer ses meilleurs efforts à l'advantage et particulièrement pour la liberté de son A.E. Il n'y avoit pas besoin qu'on se servist beaucoup de la rhétorique pour me persuader croire à la sincérité et à la promptitude de vostre affection à l'endroit de la maison palatine, puisque je n'oublieray jamais de dire à vostre advantage comme vous qu'en avez fait tant de fois des protestations ardantes inculquant tousiours que vous ne désiriez autre chose, sinon qu'on vous monstrast seulement les moyens par lesquels vous puissiez manifester et donner des preuves de l'affection que vous portiez à icelle et plus particulièrement au sang royal du roy[4], mon maistre.

1 Minuut Londen, Brit. Mus. Scudamore Papers vol. IV f.º 102. John Scudamore was ordinarius Engels gezant in Parijs geweest.
2 Matthias Turner, voormalig predikant van John Scudamore.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Karel I van Engeland.

Il m'estoit plus nécessaire de penser à me bien et fidèlement acquitter de ce que je devois faire après avoir receu ces advis de vostre part. Je me suis donc addressé tout à l'heure à monsieur l'archevesque de Canterbury[5] auquel j'en ay

5 William Laud.

communiqué le tout sçachant scientifiquement qu'il embrasse avec très grande affection et mesnagement toutes les occasions qui le puissent rendre bastant à vous faire de bons offices. Et j'entendis hier de très bonne part que, si vous vous employez à l'aide de monseigneur le prince électeur palatin dans l'occurrence présente, ce sera une chose parfaitement agréable icy et qu'on la recevra comme un signe de la bonne volonté qu'ait la Suède pour le bien public, voire pour les intérests de la Grande Bretagne, et comme une vive démonstration de vostre affection particulière.

Voila, monsieur tout ce que j'ay présentement à vous dire. Sinon que je ne sçaurois conclurre sans vous supplier de me conserver tousiours dans l'honneur de vos bonnes grâces, je demeure de vostre Excellence le très humble et très obéissant serviteur.

De Londres ce 5me Decem. st.^{o} vet. 1639.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Règne de Suède pres du Roy Treschrestien A Paris.

Op de brief staat geschreven: 5/15 decem. Copie de mes lettres à monsieur Grotius, ambassadeur de Suède.

4430. 1639 december 17. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Ego quoque multum id metuo, quod indicant literae Excellentiae vestrae scriptae 5 Decembris[2], ne alieniores fiant Germani non a Gallorum tantum, quos pridem non amant, sed et ab omnium cum Gallis cohaerentium societate, cum videant detineri eo in loco, ubi asservari solent aut bello capti aut rei majestatis electorem principem[3] eodemque tempore capi Gallicis armis Palatinatus oppida, ut quidem hic fama est, praeter Francckaenthalium omnia et in regis Galliae[4] verba adigi. Aut multum fallor aut vix erit, ut ea oppida tutentur[5] Galli, cum et ipsorum pars maxima et Vinarienses fidi eorum comites ad Metim et Mosellae Mosaeque adsita recedant amissa Ringavia non levi cum sua clade, cujus solatium est, quod equites hostium nonnulli a Vinariensibus in agro Trevirorum caesi dicuntur.

Princeps autem elector prodeambulat nonnunquam; fratres, qui hic sunt[6], ad eum admissi sunt iterum et emissus e carcere quidam domesticorum ob deteriorem valetudinem. Verum haec non ita magni sunt momenti. Quid de re praecipua, id est, de libertate electoris, constiturus sit rex Galliae, brevi apparebit, ubi aditum, quem postulavit, ad regem acceperit D. comes Licestrius[7] simulque a

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 209. Gedrukt *Epist.*, p. 585. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Lodewijk XIII.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘tutantur’.
6 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant.

rege Angliae[1] literas tradiderit Windebanckius[2], quibus literis dicitur rex Angliae significare regi Galliae ad ipsum a se missum electorem, cui si aures suas praebere rex Galliae nolit, aequum esse a se missum ad se remitti.

De Lunenburgico[3] eo minus miror, quae Excellentia vestra nuntiat, quod decesserit[4] ab eo metus Piccolominaei[5], qui magis eum quam nostri amor aut in causam favor ad tempus blandiri nobis fecerat. Qui autem temporum sunt homines, laeti sunt, si aliquid rerum mutetur, quod suae mutationi obtendant.

De Norimbergensi conventu eadem hic audimus. Sed quid ille parere poterit, praeter invalidos questus et vota pro pace?

Principis Mauritii[6] consilium laudo plurimum. Paullius[7] etiamnunc est apud D. comitem Licestrium, qui nunc valet recte.

Quae de Anglia Scotiaque nuntiantur vehementer nos utrique regno bene volentes sollicitos habent, ne redardescat ibi bellum. Quodsi qua arte sopiri illi ignes possent - sperare autem id nos jubet comes Licestrius -, putem externa arma collatura nonnihil ad domesticam quietem. Haud dubie gravis est per se deliberatio multaque alia a se suspensa habet, debeantne regni Suedici rectores[8] pati exire tempus foederis cum Gallia an id ipsum producere.

Batavorum ab antiquo id ingenium est, ut successibus elati altum spirent, siquid sequius ceciderit subito residant. Habent controversias satis graves cum multis regibus ad res ipsorum non leviter pertinentes, ut opus non fuerit alias minus necessarias quaeri.

Est in munere legatorum hoc vel difficillimum, quod in salutationibus et congressibus multa nascuntur ambigua, in quibus metuendum sit, ne aut regni, cujus res agunt, laedatur dignitas aut offensae subeantur saepe insanabiles. Ego quae servari antehac vidi ad D. Spiringium[9] perscripsi[10]. Illud addam in literis ad regem Galliae reginae nostrae[11] nomen initio literarum poni; subscribi autem literas a regni rectoribus.

Excellentiam vestram fessam senectute, laboribus, interdum et morbis cogitare interdum de otio non miror. Laudo autem, quod suis desideriis publicas utilitates praefert, Deumque precor, ut vires ad id ipsum det animo ac corpori.

Erlachius[12] quae egit, apud populares ipsius non probantur metuentibus adeo appropinquantem sibi potentiam etiam illis, qui Gallicis foederibus illigati sunt.

In Italia multi de induciis sermones.

Rustica factio, quae nudipedum dicitur, regiis armis multum infracta est mittunturque in Normanniam quaesitores ad puniendos senatores Rotomagi, Cadomi autem magistratus, qui in opprimendis initiis seditionum suis in urbibus

1 Karel I.
2 Thomas Windebank.
3 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
4 De copie te Uppsala heeft ‘discesserit’.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
6 Moritz van de Palts.
7 Friedrich Pawel von Rammingen.
8 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
9 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
10 De brieven aan Spiring van dit jaar ontbreken.
11 Christina van Zweden.
12 Johann Ludwig von Erlach.

aequo tardiores fuisse creduntur. Tamen non levis illis in partibus secuta est tributorum imminutio, quam spes est sarciri posse ex collatione ecclesiae hominum et ex aucto publicorum munerum numero.

Pontificis nuntio[1] qui hic est, quandoquidem extra ordinem missus peregit ob quae missus fuerat, significavit rex per admissionalem Berlisium[2] se eum pro nuntio non ultra habere. Aderat[3] et apparitor parlamenti significaturus eidem nuntio decretum, quo cavetur, ne posthac apud nuntios, quod pridem inoleverat[4], sed apud finitimos episcopos, ex more veteri, vitae morumque testimonia fieri curent qui a rege ad episcopatus nominantur. Sic solent Galli, ubi Romae non ut volunt habentur, minari vicissim. Posset haec quidem via esse ad accidendam hic pontificis potentiam, sed plerunque, ubi privata recte posita sunt, negliguntur publica. Creditur autem cardinalis[5] perterrere pontificem, ut perpetuus hic Sedis Romanae legatus ab ipso constituatur. Hodierni enim Quirites malis ac metu domiti multa concedunt, quae sponte concessuri non essent.

Princeps Arausionensis[6] habet quod gaudeat:

> Στύλοι γὰρ οἴχων παῖδές εἰσιν ἄῤῥενες[7].

Et reges crescentem ejus potentiam non inviti aspiciunt.

D. Somersdijckius[8] in Anglia pro more receptus est. Neque ibi quicquam in Batavos durius cogitari arbitror nec sinunt tempora. Verum est regem Galliae illustrissimo comiti Licestrio ea dixisse pro Ruperto principe[9], quae ipse comes promissi vim habere sentit, ministri autem regii eadem ut comiter dicta, non ut fidem adstringentia accipi volunt.

Turcam[10] certa jam cum Persis Venetisque pace non quieturum et ago arbitror. Sed paratus omnes ejus mare spectare videntur. Batavorum respublica D. Hagae[11] ejusque similium consiliis utatur velim.

Scripsit regina Bohemiae[12] ad Ohmium[13] et Germanos, qui in exercitu sunt, filium suum[14] libertate mulctari, quod Germanicae libertati operam cum ipsis navare voluerit. Non id tantum commovit animos, sed et quod Kintzingam Galli Vinariensibus per vim eripuere dicentes omnia regis esse. Neque huic offensae leniendae aliud hic[15] adferunt quam bona verba et spem. Interim narrat Coolhasius[16], qui ex clade Ringaviensis huc venit, Gallicum exercitum mire exhaustum

1 Ranuccio Scotti, nuntius van Urbanus VIII. De woorden: ‘qui ... nuntio’ ontbreken in de copie.
2 Nicolas Faure, sieur de Berlize.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘adorat’.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘imolaverat’.
5 Richelieu.
6 Frederik Hendrik.
7 Euripides *Iph. Taur.* 57.
8 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
9 Ruprecht van de Palts. Hij bevond zich in keizerlijke gevangenschap.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Cornelis Haga, voormalig Staats ‘orator’ te Konstantinopel.
12 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
13 Johann Bernard von Oehm.
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 De copie te Uppsala heeft ‘huc’.
16 Wellicht de kolonel Abraham Coolhasius.

fugis, cum Vinariensibus simul pervenire ad VII millia, duci Carolo[1] ad Therbachum properanti esse[2] peditum tria millia, equites mille quingentos; aegre illis in locis subsistere posse Longavillanum[3], desertum Oppenhemium. Sed captum ait[4] Creutznatzum et idem putat de Confluente, non ego.

Mittitur Norimbergam a rege Grangius[5].

Nuntius pontificius magna minatur dicitque habere pontificem, undo se vindicet, etiam in ipso hoc regno.

Deus christiano nomini propitus sit vestramque Excellentiam cum domo tota bonisque omnibus servet.

Excellentiae vestrae perpetua observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Decembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 14/24 Xbris. A.^{o} 1639.

4431. [1639] december 17. Aan Willem de Groot[6].

Non dubito, mi frater, quin verissimum sit, quod literae tuae 5 Decembris scriptae[7] indicant de filio minimo[8], ea vos dedisse consilia, quae optima arbitrabamini. Ego tamen in longum prospiciens puto meas rationes esse meliores. Valde mihi placet ejus filii in principem mortuum[9] pietas in factis ejus ad memoriam tradendis. Nescio autem, an locorum tabulas et alia habeat ad talem scriptionem necessaria. Si eundem laborem apud D. Bannerium[10] velit sumere, facile sibi ejus gratiam commoda et honores daturam parabit.

De D. Heinsio[11] an mea quaedam per Graswinckelium[12], qui partem descripsit, habuerit, an per alios, quibus particulas quasdam legendas dedi, dubitare cogor neque tamen nescio multa etiam talia fieri χατὰ συγχυρίαν.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘spe’.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘ad’.
5 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 889. Antw. op no. 4417; beantw. d. no. 4442?
7 No. 4417.
8 Diederik de Groot.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. Diederik de Groot was bezig met de levensbeschrijving van de hertog.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Daniel Heinsius.
12 Dirck Graswinckel.

De comitibus Hohenloicis[13] putabam aliter se rem habere. Sed tu rei illius ut tuae esto moderator.

Quid Angli in causa Palatini[14] itemque in Batavica facturi sint, brevi apparebit.

13 Jan de Groot was raad van de graven van Hohenlohe. Hij werd daarin na zijn dood in 1640 opgevolgd door zijn zoon Willem de Groot.

14 Karl Ludwig van de Palts.

Filius noster Petrus an satis prudentia habeat ad editiones nostras sicut oportet provehendas ac dispensandas, dubito.

Ego te meis libris tutorem facio. Poteris eorum uti opera, quibus maxime fidem haberi posse judicabis.

Nostra pro veritate Religionis Christianae novo anno prodibunt[1]. Acceperis jam illa περὶ ἀντιχρίστου[2], quae prima edi cupio. Mittam brevi illa de Fide et Operibus[3], deinde ad Decalogum[4]. Post haec ἀνώνυμα sequi volo Annotata ad Evangelia[5], deinde illa de Iure Belli ac Pacis[6]. Ubi annotata in eo erunt, ut edantur, velim a D. Vossio[7] perlegi et me moneri, si quid est ἐπικίνδυνον valde; quod vel currente praelo fieri ab eo poterit. Anthologia[8] si ibi non reperit, hic, ni fallor, librarium reperiet. Deinde de historicis nostris scriptis[9] cogitabimus.

In re praepositi Holshemiensis[10] nulla mihi adhuc lux affulsit melior.

Vale, mi frater, cum optimis parentibus[11] et uxore[12].

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Decembris.

1 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimona.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse, no. 950.
2 *Commentatio ad Loca quaedam N. Testamenti quae de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
3 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium, Capitis III Epistolae I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1109.
4 *Explicatio Decalogi Vt Graece exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica praecepta referantur.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1117.
5 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
6 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturae & Gentium, item juris publici praecipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII, Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
7 Grotius' vriend Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
8 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
9 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735. *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim; Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
10 Johann van Holtzem.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
12 Alida Graswinckel.

Scripsi nuper ad D. Vossium de quibusdam, quae ad Decalogi sensum pertinent[1]. Puto me breviter responsum habiturum. Magni ejus judicium facio. Sperato citius descriptum fuit opusculum ἀνώνυμον de Fide et Operibus aliquid, ut spero, lucis ex sacra scriptura et interprete veterum consensu allaturum maximi momenti quaestionibus. Quaere deproperari velim τὰ περὶ ἀντιχρίστου ut haec statim sequantur, quovis librario et quovis modo.

4432. 1639 december 17. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Aditum ad regem[3] postulavit D. comes Licestrius[4], ut secum adducat Windebankium[5] cum literis regis Angliae[6]. Ex aliis intelligo eas literas in hunc scriptas sensum principem electorem[7] a se missum ad Galliae regem. Si regi Galliae eum audire non placeat, sibi eum ut remittat. Deambulat interdum princeps elector. Quidam nobilis[8], qui apud eum in custodia fuerat, ob deteriorem valetudinem emissus; fratres, qui hic sunt[9], permissi iterum principem alloqui. Quid futurum sit, brevi videbimus. Estque id magni momenti, cum haud dubie multum commoverit Germaniam hujus rei fama accedente simul et altera omnia Palatinatus loca Franckendalio excepto a duce Longavillano[10] capi et in verba Galliarum adigi.

Interim multum in Italia de indutiis agitur et ob pacis negotium exspectatur hic Mazarinus[11]. Nuntium enim, qui hic est[12], quia extra ordinem venerat et mandatum sibi negotium peregit, rex ultra pro nuntio agnoscere non vult idque per Berlisium[13] ei significavit. Aderat eodem tempore publicus parlamenti apparitor, qui significaturus venerat nuntio parlamenti decretum, quo repetitur mos vetus, ut qui ad episcopatus nominati sunt curent de vita ac moribus suis inquisitionem fieri per vicinos episcopos, non per nuntium, quod ab aliquanto tempore inoleverat. Sed eum nuntius audire noluit. Ea constitutio longe optima an diu valitura sit an ut pleraque hic bona instituta cum tempore amissura vires, videbimus. Ceterum mos hic est Galliae, ubi aliquid Romae fit, quod ipsis displicet, sicut sane injuria illi facta est legati Gallici[14] domestico occiso[15], mutuo Romanis aegre facere ac minari, quod a viris ejus aulae peritis semper sit proditum plus ibi terrore quam blanditiis profici.

1 Zie no. 4385.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 584; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 673.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Thomas Windebank.
6 Karel I.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Jules Mazarin -Giulio Mazarini-.
12 Ranuccio Scotti.
13 Nicolas Faure, sieur de Berlize.
14 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
15 Charles de Rouvray.

Longavillanus e Ringavia cum clade expulsus est; contra hostium equites nonnulli a Vinariensibus caesi in agro Treverico. Videntur et hi et Longavillani milites apud Metim inter Mosellam Mosamque hiberna capere.

Exspectamus conventum Norembergensem, qui, ut credibile est, pariet querelas et varia consilia hominum, quae cupiunt, effecta dare non valentium.

Cum duce Lotharingico[1] agitur quidem offerturque ei bonorum restitutio oppidis tribus in perpetuum urbibus praecipuis duabus ad pacis tempus penes regem mansuris. Sed non puto ita imprudentem futurum ducem, ut se ab imperatore[2] et Hispano[3] abstrahi patiatur.

Apud Helvetios magis magisque suspecta fit Gallorum tam valida vicinitas multumque improbantur ibi quae fecit Erlachius[4].

Dicitur rex ad Normanniam accessurus ad exstirpendas reliquias rusticorum, quas nudipedes vocant et puniendam Rothomagi senatorum, Cadomi magistratuum negligentiam, qui seditionum eis in oppidis initia dissimulando aluerunt.

Pecuniae hic parantur tum ex contributione ecclesiasticorum nimis sane divitum tum augendo numerum eorum, qui munera publica funguntur.

Qui Hassicas res hic agit[5] pecuniam praenumerari vult, ut in bellum redeat landgravia[6]. Sed Galli semel ab illis emuncti nolunt bis idem peccare.

Vidi picta insignia eorum, a quibus cardinalis Riceliacus trahit originem, quae deducitur ad imperatores Germanos, Constantinopolitanos, reges Galliae, Angliae, Castellae, Portugalliae: ita facile avos inveniunt quibus favet fortuna.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae valetudinem, quam labefactatam nonnihil cum summo dolore intelligo, vigori suo restituat resque ejus tum publicas tum privatas secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Decembris 1639.

Susurri hic sunt de conjugio Casimiri principis[7] cum filia fratris regii[8].

Vinarienses ferme omnes dilabuntur abducti longe a suis neque amantes Gallici dominatus. Longavillanus receptum sibi quaerit contra se habens Glenium[9], Beckium[10] et ducem Carolum cum bonis e Belgica auxiliis. Habere dux Carolus dicitur MD equites, pedites ter mille. Coolhasius[11] huc venit. Refert Gallos omnes caesos aut diffugisse. Vix restare XXX equites, pedites CCC de cohortibus tribus. Cladem in Ringavia magnam fuisse. Captum dicit Creutzenacum a suis. Addit et Confluentem. Oppenhemum rursus desertum. Ipsis autem Vinariensibus per Gallos vi ereptam Kinzingam dicentes omnia illa regis esse.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Ferdinand III.
3 Philips IV.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 Winand von Polhelm.
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Jan II Kazimierz.
8 Anne-Marie-Louise d'Orléans, hertogin van Montpensier (1627-1693), dochter van Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
9 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
10 Johann von Beck (1588-1648).
11 Zie no. 4430, p. 814 n. 16.

Regina Bohemiae[1] ad Ohmium[2] Germanosque scripsit filium suum[3] in malo esse, quod ipsis bene voluerit. Ea res movet animos. Lagrangius[4] sperat fore, ut a rege mittatur Norimbergam. Nuntius pontificis dicit pontifici[5] non defuturas rationes, quibus injuriam vindicet tam in regno hoc quam extra hoc regnum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4433. [1639 december 17]. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Ick en soude niet gelooft hebben, dat de Duinkerckers nae soo grooten verswacking van de macht van Spaignië, soo haest souden haerselve in posture gestelt hebben, om ter zee soo notable schade te connen doen ende dat aen de zijde van Hollant soo traechelijck daertegen soude werden versien.

Dat in Brasyl goed devoir geschiet, is dienstigh voor de gemeene saecke.

UE. consideratie op het stuck van de Wymarsche armée ende steden zijn goed. Wat de landgravin[7] sal doen willen, is onseecker, soo lang wij gheen advys en hebben uit Swede, te meer alsoo den hertogh van Lunenburg[8] 'tsij geoffenseert sijnde door de detentie van den palsgraef[9], 'tsij omdat hij sich siet verlost van de vrese van Piccolomini[10], begint te aerselen.

Monsieur d'Estrade[11] is hier aengenaem, soodat voor hem de apparentie om ambassadeur te werden niet quaed en is.

Ragosky[12] gaet seer dobbel ende nae 't exempel van sijne voorgangers let op alle occasiën om sijn voordeel te doen bij 't hoff van Wenen ofte bij 't hoff van Constantinoplen, met oorlogh ofte met handeling. Ende 't schijnt den Grooten Heer[13] sijne macht ter zee wil gebruicken ontrent Italië ende daerom op andere plaetsen sich stil houden. Een persoon als mijnheer Haga[14] soude in desen tijd grooten dienst hebben connen doen.

1 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
2 Johann Bernhard von Oehm.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
5 Urbanus VIII.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 16h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb. *Leven* II, p. 269. Volgens Br.-Catt. van 7-1-40. Maar er is al een brief van die datum (met nieuwjaarswens!). Op grond van sterke overeenkomst in inhoud met brief no. 4432 aan Axel Oxenstierna dd. 17 december moet mijns inziens ook deze brief van die datum zijn, terwijl dan bovendien de leemte in de reeks van wekelijkse brieven in december is opgevuld.
7 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
8 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Godefroy d'Estrades.
12 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
13 Múrad (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
14 Cornelis Haga, voormalig Staats orator te Konstantinopel.

Dat de Hollandsche catholycquen toegelaten werdt haere kinderen in het gebiet van den coninc van Spaignië[1] op te doen brengen, geeft mij vremd, alsoock dat men niet en can ofte wil beletten het incomen van geestelijcke uit vijantlijcke landen. Van de dispensatie van den eedt is soo heid (?) niet als men seit ende daerom hebben de roomsch catholycken in Engellant den eedt niet willen doen. Dat in (de) Vereenichde Nederlanden de roomsch catholijcken van tijd tot tijd stercker sullen werden, houde ick voor seecker, aengesien de menigte van de andere secten veelen darrewaert drijft, daer sij beter eenicheit sien ende de predicanten van de publycke kercken veel sijn ignorant, opiniastre ende dwerschdrijvers tegen de magistraten.

De misverstanden tusschen Engellant ende Schotlant bersten sooverre uit, dat de saeck schijnt te loopen tot nieuwe hostiliteiten. Hoeverre nu haer andere princen ende potentaten daermede sullen goedvinden ten eenre ofte ten andere zijde te mengen, sal te sien staen.

Hetgunt de Hollanders tegen de Spaensche oft de Engelsche rede hebben gedaen, meene ick, dat gedissimuleert sal werden ende garen aengenomen d'excuse, dat de Spaensche de eerste hostiliteit hebben gepleecht, hoewel daerop, als men wilde, wat te seggen soude vallen. Mijnheer den prins van Orangië[2] soeckt geen slechte compères.

Die meuterie tot Vlissingen ende het ontcomen van de schuldigen soude wel occasie connen geven aen anderen, om van gelijcke te doen, tot merckelijcke verswacking van den staet, dewijle men deselve met questiën van presceantie ende egaliteit met de coningen soeckt te onderstutten.

Van Rotterdam wete ick niet, off ons veel goeds te hoopen staet ende gelove, dat daer boeverie onder schuilt, die mijn huisvrouw niet en verstaet. Ick hoop de vrunden dat siende haer ten beste sullen raden; dat is, dat zij t'huis comt.

Van de saecken van mijnheer den churfürst[3] sullen wij haest weten, wat te wachten staet, wanneer mijnheer den graef van Licester[4] de versochte audiëntie sal hebben becomen ende d'heer Windebanck[5] den brief van sijnen coninck[6] aen den coninck alhier[7] sal hebben overgelevert. Middelertijdt gaet mijnheer den churfürst bijwijlen wel vergeselschapt wandelen. De heeren broeders, die hier sijn[8], sijn andermael geweest bij Sijne Doorluchticheit ende een edelman[9], uitgelaeten door oorsaeck van sieckte, die met Sijne Doorluchticheit was in de gevanckenisse geweest.

De saecken van den hertogh van Longueville[10] met het Wymaersche leger, 'twelck meer ende meer verloopt, connen niet veel uitrechten, sijnde met groote schade verdreven uit de Ringauw ende haere retraicte genomen hebbende on-

1 Philips IV.
2 Frederik Hendrik.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Thomas Windebank.
6 Karel I, koning van Engeland.
7 Lodewijk XIII.
8 Moritz, Eduard en Philipp van de Palts.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

trent Metz, hebbende drie legers tegen haer, van Gleen[1], Betz[2] ende den hertogh van Lorraine[3], uit Nederlant merckelick versterckt. Evenwel werdt hier publiceert, dat de Fransoisen meesters sijn van den heelen Pals, uitgenomen Franckendael, ende dat alle de plaetsen aldaer den eedt aen Vrancrijck hebben gedaen.

Aen den hertogh van Lorraine is gepresenteert restitutie van sijne goederen, midts dat den coninck met sijn consent soude inhouden Stenai, Jamais ende Clermont voor altijd, Nancy ende Lamotte tot den tijd van de paix, als wanneer de nieuwe fortificatiën soude werden weghgenomen. Dan denselven hertogh is soo slecht niet, dat hij op soodaenige voorslaegen sonder den keiser[4] ende Spaignië soude willen handelen.

Monsieur d'Harcourt[5] versoect versterckt te werden, om het casteel van Thurijn, dat bij de vijanden omsingelt is, te ontzetten. Men spreect daer veel van trefves. De questie met Rome slijt ende daerbij comende iet, dat mijnheer den cardinael[6] van Rome begeert ende door goede woorden niet en heeft connen becomen, is door monsieur de Berlise[7], conducteur van de ambassadeur[s], den nuntius[8] aengeseit, alsoo hij was als extraordinaris gesonden ende sijne affairen had uitgerecht, dat den coninc hem niet verder als nuntius en wilde kennen. Ten selven tijdt was een huyssier van 't parlement gereedt om aen den nuntius te doen weten, dat het parlement hadde geordonneert, dat voortaen de informatie van 't leven van de personen genomineert bij den coninck tot de bisdommen niet als lang voor desen was ingecropen voor de nuntiis, maer voor de bisschoppen van deselve quartieren sal geschieden, waerdoor den paus[9] werdt gedreigt, ende getoont, dat men hier middel heeft catholyck blijvende sijne macht te minderen nae den oorboir.

De partije van de boeren, genaemt Barrevoeters ofte Nudepieds verheft sich in Périgort ende blijft noch, niettegenstaende de ontfangen nederlage, ontrent Avrenches, meest bij de berg van St. Michel. Den cancellier van Vrancrijck[10], eenige raeden ende requestmeesters gaen nae Normandië om hier te informeren op de naelaeticheit, die bij 't parlement ende magistraten van Rouen, als oock bij de magistraten van Caen werdt geseit gepleecht te sijn in 't begin van de seditiën aldaer ontstaen, alsoock op de correspondentie, die men seit in die quartieren geweest te sijn met de Spaensche vloot. Hieruit soect men te vinden 'tgunt te cort comt aen veele nieuwe impositiën, alsoock uit de munten, contributie van de geestelijckheit ende vermeerdering van 't getal van veele bedienaers van justitie, politie ende diergelijcke.

Mevrouw de landgravin doet hier solliciteren om gelt, 'twelck gereedt sal sijn wanneer Haere Fürstelijcke Genade sal doen acten van hostiliteit.

1 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
2 Johann von Beck (1588-1648).
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Ferdinand III.
5 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.
6 Richelieu.
7 Nicolas Faure, sieur de Berlize, ‘introducteur des ambassadeurs’.
8 Ranuccio Scotti, nuntius van Urbanus VIII.
9 Urbanus VIII.
10 Pierre Séguier.

Colonel Coolhas[1], hier gecomen sijnde, siet dat de Fransoisen Kintzen met gewelt aen de Wymarschen hebben benomen seggende, dat den coninck alleen de directeur is. Seit voorts, dat de Fransoisen door verlies in de Ringau ende door verloopen soo sijn vermindert, dat quaelijck vijftich te paerd, driehondert te voet van drie regimenten resteren. 't Leger van den hertogh van Longueville met de Wimarschen is tot sevenduisent, hebben Oppenhem verlaeten. Seit, dat Creutznatz is becomen bij denselven hertogh van Longueville, meent oock Coblentz; Oppenheim verlaeten.

Den hertogh van Lothringen heeft bij de Mosel vijftienhondert te paerd, drieduisent te voet, ging nae Tharbach.

De coninginne van Behmen[2] heeft aen Ohm[3] ende de Duitschen geschreven, dat haere soon in swaericheit is, omdat hij haer welvaeren heeft gesocht. La Grange[4] hoopt gesonden te werden nae de vergadering te Noremberg.

Den nuncius van de paus seit dat den paus middelen sal hebben om sich te vangeren, soo in als buiten dit rijck.

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot 1640. Van de Roomsche Catholycke in Nederlant.

4434. 1639 december 20. Van J.A. Salvius[5].

Wohl Edler Gestrenger undt Vester, Innsonderss Grossgünstiger

Hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Welcher massen der Polnische Reichsstag zu Warschau nunmehro ganz ohne Schluss abgangen und sich zerschlagen, ist E. Excell. bereits avisiret[6], und hat mann seithero über Danzig, den Sie aldar noch gute hoffnung zu Ihrer sachen bessren ablauff beym König[7], alss sie noch iemahln gehabt, schöpffen.

Die Hayrath zwischen der Polnischen Princessin[8] und Erzherzog Leopolds[9] zu Tyrol hinterlassenen Sohn[10] thue auch zu ruck gehen.

1 Wellicht de kolonel Abraham Coolhaes.
2 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
3 Johann Bernhard von Oehm.
4 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
5 Hs. Den. Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. ondertek. Antw. op no. 4408? Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
6 No. 4419; zie ook no. 4426.
7 Wladislas IV (VII) van Polen.
8 Anna Katharina Constance Wasa, dochter van Sigismund III van Polen; zij trouwde echter met Philipp Wilhelm van Neuburg. Aartshertog Ferdinand Karl huwde in 1646 met Anna de Medici, dochter van Cosimo II van Toscane.
9 Aartshertog Leopold V, graaf van Tirol (1588-1632).
10 Aartshertog Ferdinand Karl, graaf van Tirol (1628-1662).

Der Königl. Schwedische Abgeschickter H. Gabriel Guldenacker[1] seye zwar zu Warschau, wohl aber erst etlich wenig tag nach zerschlagenen Reichsstag mit seinen beygehabten Schreiben angelangt. Viel vermeinen, dass solches dass werck gegen Chur Brandenburg nicht wenig befördern werde, sintemahln niemand dessen Unzeitigen einfall inn Liefland approbiren wolle. Der Vonn Greifenklaw[2] habe inn seiner praetension wegen dess Kayserss[3] nichts erhalten.

Sonsten haben Wir auss der Schlesien, die Unssrigen hetten durch ein Stratagema die Vestunge Dreissen nur mit Verlust 2 mannen einbekommen, ezlich 20 darin niedergemacht, um 120 gefangen, 26 stuck, 6 mörsorn und dergleichen Kriegsnothwendigkeiten wie auch eine ziembliche quantität meel darinn bekommen[4]. Der Von Schwarzenburg[5] seye inn grose melancholie gerathen und halte mann darvor, weiln Er ohne dass sehr baufellig, dieser streich Ihme vollend die lezte ölung geben werde.

Stallhansch[6] ist Vonn Beüthen wieder aufgebrochen und weiter inn Schlesien zwischen Grossglogau und Presslau Inn die winterquartier gangen.

Herr Feld Marschall Baner[7] befind sich noch inn Leütmariz und wartet der audienz ab wegen vieler Potentaten Gesanten, so aldorten anwesend sein.

Piccolomini[8] hat zu Amberg in der obern Pfalz rendevous gehalten, und wie mann Vonn guter hand berichtet, sich Schon mit Hazfeld[9] coniungirt, seye genzlichen resolvirt mit H. Feld Marschalln Baner zu schlagen, welcher seiner erwartten thut.

Die Kayser. inn Westphalen unter Freyherrn vonn Vehlen[10] seind abermahln vor Bilefeld geruckt und selbigen plaz per accord inn Ihre hand bekommen.

Die Weymarischen haben Creuzmach undt Bacherach am Rhein, Statt und schloss, eingenommen, sollen sich iezo nacher die Mosel gezogen haben.

Inn Wien soll ein Turckischen chiaus[11] vonn Ofen angelanget sein, den Jüngsten einfall zue entschuldigen, wie dann die gefangene sampt vielen andern geplünderten güttern wieder restituiret worden, habe auch der Bassa vonn Ofen[12] ezliche Vornehme Türcken, so diesen einfall causiret, stranguliren lassen, begehre alsso der Turck[13] den frieden zu halten.

Arnimb[14] ist nun auch wieder alhier, Mann kan nicht wissen, ob er alhier Verbleiben oder andereswohinn sich begeben werde.

1 Gabriël Gyllenanckar (1611-1657).
2 Alexander von Greiffenclau, agent van de keizer.
3 Ferdinand III.
4 In margine staat: ‘ita Stetino scribitur’.
5 Misschien Adam, graaf van Schwartzenberg († 1641), in dienst van de keurvorst van Brandenburg, Georg Wilhelm; zie brief no. 3704 (dl. IX, p. 501 en n. 8 aldaar).
6 Torsten Stålhandske, Zweedse generaal-majoor.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
9 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk bevelhebber.
10 Alexander von Vehlen, keizerlijk bevelhebber.
11 Chiaux, čauš (tsjaoesj), oorspr. hoge Turkse bestuursambtenaar. De chiaux werden als officiële koeriers gebruikt voor boodschappen van viziers e.d. aan buitenlandse hoven, commandanten van belangrijke vijandelijke grensvestingen e.d.
12 Djâfer Pasja (zie dl. VI, p. 560 en n. 5 aldaar) of diens opvolger Housseïn Pasja (zie Hammer, *Hist. l'Emp. Ottom.* IX, p. 259).
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
14 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.

Gleich kompt bericht, die Schwedischen hetten Bauzen mit sturm erobert, um 700 Chur Sächss. darinnen niedergemacht, und weiln die Bürgerschafft die Unssrige guarnisonen zuvorn verrathen, den ortt inn Brand gesteckt. Ob ess erfolgt, werden wir balden vernehmen.

Undt wolle E. Excell. darmit Göttlicher protection empfehlen Verbleiben,

E. Exc. Dienstbereitwilligster alle Zeit

J.A. Salvius m.p.

Hamburg, 10/20 Decemb. A.^{o} 1639.

Onder aan de brief staat: An S. Excell H. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 10 jan.

4435. 1639 december 22. Aan J. Scudamore[1].

Sir,

I finde myself greatly obliged to mr. Turner[2], first by the many offices of a true frende which hee hath rendred unto mee, and againe for that hee hath beene pleasd to make known unto you the most sincere affection which I have not only for the libertie of the prince elector[3], but also for the restitution of his electorall Highness[4] and of his whole house in all that belongs to it. I have not faild to confer of this business with my lord of Leicester[5] and to write into Sweden all that passeth heere upon this subiect and all that is to bee considerd therupon, not doubting but that the Queene of Sweden[6] as most affectionate to this electorall house will send mee such orders as I desire for to bee able to act with so much the more authoritie.

Already I know that the queene of Sweden did much desire that his electorall Highnes as the first of the secular princes of Germanie, should have had the command of this armie which was vowed to the good and service of Germanie and that her Matie of Sweden hath beene little satisfied in that the treatie between France and the directors[7] hath passd without any the participation of her resident[8] in those quarters.

You have obligd mee many wayes, but of all your kindnesses there is not any which I esteeme more then the good testimonies you render mee so liberally towards

1 Copie in het Engels Londen, Brit. Mus. Scudamore Papers vol. IV f.º 104. John Scudamore was ordinarius Engels gezant in Parijs geweest.
2 Matthias Turner, predikant van John Scudamore.
3 Ruprecht van de Palts; hij bevond zich in keizerlijke gevangenschap.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Christina.
7 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
8 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld.

my lord-archbishop[9] whose most humble servant and admirer I shall all of my live long bee.

I will labour by deeds rather than by words to mainteine the good reports you

9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

have given of mee. I will not enlarge myself any farther, seeing that mr. Turner, with whom I communicate in all manner of freedome, will tell you very well and faithfully all that I can write. It remaineth onely that I pray god etc. to pray to god that it will please him to keep in his fatherly and most favourable protection you with your lady and whole house, in praying for which I beleive I doe a good service to his Ma.[tie] of Great Britanie[1] and remaine,

Your most humble and most obedient servant
H. de Groot.

Paris 12/22 decemb. 1639.

Op de brief staat: Copie of mr. Grotius letter unto mee, translated into English.

4436. 1639 december 24. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime domine,

Doleo maxime nihildum habere me, quo dolorem nostrum justissimum super electoris[3] negotio levem. Ex quo enim regem Galliae[4] vidit cum Windebanckio[5] comes Licestrius[6], cardinalem[7] autem Windebanckius traditis ad utrunque literis, perpetuae in aula hac de re deliberationes fuere, etiam super eo, an aditus Windebanckio dandus sit ad electorem. Intelligo in Anglia a rege[8] in mensem Aprilem indictum parlamentum. In eo si apparebit Angliae consensus, poterit ea res et Scotorum morbo mederi et bona de se parere consilia, quae causae communi domuique Palatinae prosint. Reginae Bohemiae[9] miror animum vere regium, qui tot tantisque adversis non succumbat. Eum ipsi simul cum bona valetudine ad meliora tempora servet Deus.

Non puto venturum huc[10] quemquam ex Anglia legatum extraordinarium, cum ipse comes Licestrius extraordinarii legati quanquam tam diu hic haerens ferat titulum.

De landgravia[11] quid dicam, nescio; dicitur enim eodem tempore Magontiacum misisse, ut cum bona imperatoris[12] pace exercitum retinere possit, quo Gallos pecuniam ad bellum poscit.

1 Karel I.
2 Copie Uppsala, UB. cod. 388a, ep. 210; München, Bayer. Staatsbibl., Clm. 10415 fol 92b. Gedrukt *Epist.*, p. 586. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Lodewijk XIII.
5 Thomas Windebank.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Richelieu.
8 Karel I van Engeland.
9 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
10 Dit woord ontbreekt in de copie te München.
11 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
12 Ferdinand III.

De Luneburgico[13] minus etiam est, quod[14] sperem. Multum autem exspecto

13 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
14 De copie te München heeft abusievelijk ‘quae’; de woorden ‘De landgravia ... sperem’ zijn in de copie te München doorgehaald.

e Suedia literas, ut discam, quid judicent de Gallorum pactione Brisacensi et quid in negotio principis electoris fieri velint, qui nunc conventuri dicuntur regni rectores[1]. Pergo autem metuere, ne diffluat Vinariensis exercitus, item ne pereant Gallis[2] ea, quae cis Rhenum in Palatinatu[3] cepere tantis contra Gallos consurgentibus[4] copiis Hispanicis ex Belgica[5], Lotharingicis, Bavaricis, forte et caesarianis.

Iamque audimus et turrim Murium quam vocant cessisse hostibus et Glenio[6] pontem esse ad Magontiacum, ut militem nunc huc nunc illuc pro usu rerum praesentium transferat.

In Italia in hyberna itum est exspectaturque hic Harcurtius[7]. Ingens autem per omnem Italiam metus a Turca[8] est, qui in Ragusiam immisit vim magnam commeatuum alendo exercitui, unde conjectura est imminere eum Calabriae multis locis satis nudae. Siqua est res, quae pontificem[9] ad procurandam pacem, Hispanum[10] vero ad eam amplexandam movere possit, haec ea est.

Daniae rex[11] neutris bene volens plus tamen negotii Batavis quam Suedis potest exhibere[12]. Poloniae legatum[13] nondum hic habemus.

In hisce regis cum pontifice controversiis scinduntur episcopi: qui pontifici supra modum student, apud cardinalem Rupifocaldium[14] coeunt, qui fidi sunt regi, apud Bituricensem archiepiscopum[15], episcoporum vetustissimum. Horum omnium arbitrum se facit cardinalis versurus, ut creditur, in suos usus haec dissidia. Nam et generalatus ordinis cisterciensium opulentissimus sodalitatis electione ad eum delatus est et in spe est vacaturum conjugio Guisii[16] archiepiscopatum Remensem[17], cui primatis adest[18] titulus et jus regem sacrandi. Ad haec obtinenda, ut mores habent Galliae a Francisci Priori temporibus[19], approbatione papae opus est.

Erit brevi conventus aliquis ecclesiasticorum Galliae, non per synodi nationalis modum et ad ecclesiae res ordinandas, quod vehementer perhorrescit nuntius[20],

1 Voor hun namen zie men no. 4277, p. 567 n. 2.
2 In de copie te München zijn de woorden ‘pereant Gallis’ veranderd in ‘perdant Galli’.
3 De woorden ‘in Palatinatu’ ontbreken in de copie te Uppsala.
4 De copie te München heeft ‘conjungentibus’ aangevuld met ‘se’.
5 In de copie te München staat ‘in Belgicis’.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Urbanus VIII.
10 Philips IV.
11 Christiaan IV.
12 De woorden ‘Daniae ... exhibere’ zijn in de copie te München doorgestreept.
13 Christophe Corvinus Gasziewski.
14 François de La Rochefoucauld (1558-1645).
15 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
16 Henri II de Lorraine, hertog van Guise (1614-1664).
17 De copie te München heeft ‘Remorum’.
18 De copie te Uppsala heeft een onbegrijpelijk ‘adem’.
19 De beide copieën hebben ‘primi’; bedoeld is de Franse koning Frans I (1515-1547; geb. 1494).
20 Ranuccio Scotti.

ut ex sermonibus ipsius cum D. Chavigniaco[1] apparuit, sed per evocatos, ut ad regni necessitates, quod aequum est, contribuant. Magister Melitensis[2] omnes equites ad se vocat et pontificem principesque alios auxilia rogat.

Turca per chiausium[3] excusavit excursus Hungaricos induciisque se staturum dicit.

Manent inter Hispanum et pontificem dissidia.

Normannia ad redimendas accusationes super neglectis seditionibus duos milliones regi offert.

Longavillanus[4] putatur non extra[5] periculum esse tenente Mosellam Lamboio[6] et Beckio[7], Glenio autem profecto ad recuperandam Bingam et vicina ei loco.

Erlachius[8] jam regis Galliae se vicarium scribit omissa foederis Germanici mentione. Mutavit scilicet possidendi causam.

Haec sunt quae nunc habebamus[9], ea Deus ad bonum christianitatis dirigat idemque Excellentiam vestram cum omnibus ad ipsam pertinentibus incolumem florentemque servet.

Excellentiae vestrae perpetua observantia[10] addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Decembris 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. A.^{o} 1640 Cal. Jan. st. nov.

4437. 1639 december 24. Aan Willem de Groot[11].

Frater charissime,

Losecatio[12] liberumque ejus[13] vicem doleo, quibus multum periit; nam ipsi sorori nostrae forte gratulandum magis est, quod tot malis exemta metam attigerit, ad quam noster cursus aspirat.

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
2 Jean de Lascaris-Castellar, grootmeester van de orde van Malta.
3 Zie no. 4434, p. 823 n. 11.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Het woord ‘extra’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
7 Johann von Beck.
8 Johann Ludwig von Erlach.
9 De copie te Uppsala heeft ‘habemus’.
10 >De copie te München heeft abusievelijk ‘perpetuae observantiae’.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 890. Antw. op no. 4424; beantw. dd. 2 januari 1640 (dl. XI).
12 Frederik van Losecaat (1583-1669). Hij was getrouwd met Adriana de Groot die op 10 december 1639 na een langdurig ziekbed overleden was.
13 Esseline, Anna en Diderik van Losecaat.

Gaudeo probari patri[14] ac tibi nostra de Antichristo[15]; rogo, statim edatur,

14 Jan de Groot.

15 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.

nam jam in Anglia amicis promisi me facturum, ut hoc et alia ἀνώνυμα illico prodeant. Quare nolim ullam interponi moram. Facile amicus aliquis cum Curcellio[1] aget ea de re aut cum ipso Blavio[2]. Sed si cunctatur Blavius, erunt alii, qui edere volent, quos monstrabit Curcellius.

Acceperis jam et de Fide et Operibus[3], quae hanc editionem subsequi statim debent. Si qui conjectent me esse auctorem, non multum id curo; si tamen mutare vis quae mea manu sunt addita, ita ut mea manus non ita appareat, non intercedo.

Secundam ad Timotheum pro prima ut reponas, rogo, et siquid est ejus generis erratum etiam me non monito corrigas; pro: ad Iohannem, pone: ad epistolam Iohannis. Intelligitur enim ea commentatio, quae hanc comitatur, quam ab eodem esse auctore nihil nocet sciri. Pro: in bibliotheca regia, pone: in bibliotheca christianissimi regis[4]. De Barchocheba[5] satis dictum puto.

Filius noster nescio an his negotiis tractandis satis sit idoneus[6]. Vos, qui eum melius nostis, cogitabitis. Testimonia ad Veritatem Religionis Christianae εἰς γεωτὰ prodibunt[7]. Erit utilis liber.

Quid de Zenonis effigie[8] facturi sitis, scire avebo. Debet edi ubiubi.

Annotata ad Evangelii libros[9] ubi edendi instabit tempus, velim ab uno D. Vossio[10] legi et, si quid putet monendum me, moneri. Ejus enim judicio et in nos amori fido plurimum.

Vale cum parentibus[11], uxore[12], liberis[13], mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Decembris 1639.

Losecatium velim meo consoleris nomine. Ego primo tempore ad eum scribam.

Jamnunc nuntium accipio, posse me in Gallia edere quae velim sine censore; cardinalem[14] id velle. Id tamen dicas nemini. Quare siqua ibi mora est, fac illico

1 Etienne de Courcelles.
2 De Amsterdamse uitgever dr. Johan Blaeu.
3 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolæ I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1109.
4 Vgl. voor dit alles Willems brief van 12 december, no. 4424.
5 Simon bar Kochba, leider van de joodse opstand (135-136 na Chr.) tegen de romeinse keizer Hadrianus; zie no. 4424, p. 805 n. 7.
6 Pieter en Diederik waren beiden in het vaderland; op de een zowel als de ander werd in deze aangelegenheden regelmatig een beroep gedaan. Blijkens no. 4424 en 4431 en een brief van Willem van 2 januari 1640 bedoelt Grotius zijn zoon Pieter.
7 Aan de herdruk van *De Veritate* van 1640 (Leiden, Le Maire) zijn toegevoegd de *annotationes in quibus testimonia*; Ter Meulen-Diermanse, no. 952.
8 Zie no. 4132, p. 361 n. 4.
9 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
10 Grotius' vriend Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
12 Alida Graswinckel.
13 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
14 Richelieu.

sciam. Nolim enim differri ea, quorum mihi persuasa est veritas neque ullum respectum sive publicarum sive privatarum rerum obstare huic rei, de qua rationem Deo debeo. Vide, si vacat, etiam nostra ad XXIV Matthaei[1]. Quae in hoc libello dixi de decem regibus Romaque direpta, deinde incensa, eodem modo explicavi in praefatione illa ad Procopium[2], quam transmisi ad magnum cancellarium[3]. Is aliique politici multum ea probavere prae somniis theologorum.

Velim orari D. Vossium, ut quam volet breviter mihi sententiam suam perscribat super quaesito pertinente ad secundum praeceptum Decalogi[4]. Spero jam receperit etiam nostra de Jure Belli ac Pacis[5] cum uberibus annotatis missa per Vanloium[6]. Ea nolim edi ante nostra ad Evangelia.

4438. 1639 december 24. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Cum missus a rege[8] D. Chavigniacus[9] nuntium[10] accessit - factum id autem non domi ipsius nuntii ob disputationes quasdam de honoris mutui signis, sed in monasterio franciscanorum - eique significavit regem abstenturum ipsius conspectu neque enim passurum, ut legatus Romae suus[11] aut pontificem[12] aut Barbarinum cardinalem[13] accederet, donec satisfactum regi esset de proscriptione facta adversus domesticum legati[14], quam secuta esset caedes cum maximo etiam animae ejus, qui occisus esset, periculo. Multi tunc sermones inter eos habiti acres dicente nuntio scire se id agi, ut pontificis potestas per Galliam minueretur, etiam quoad spiritualia, plane quasi etiam in temporalia jus aliquod haberet pontifex, ut Romani somniant; susurrari de synodo Galliae nationali; ea si habeatur, plures

1 Voor Grotius' commentaar op *Matth.* 24 zie men *Hugonis Grotii Annot. in libros Evang.* Amsterdam 1641, p. 397-427; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
2 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
3 Axel Oxenstierna; vgl. dl. VIII, no. 3132.
4 *Exod.* 20, 4 (*Vulg. 1965*, p. 58): Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quae est in caelo desuper et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra. Vgl. Grotius' brief aan Vossius dd. 12 november (no. 4385).
5 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse, no. 571.
6 Waarschijnlijk Arnold van Loon; vgl. brief no. 3868 in fine (dl. IX, p. 722 en noot aldaar).
7 Gedrukt *Epist.*, p. 586; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 675.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
10 Ranuccio Scotti.
11 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
12 Urbanus VIII.
13 Antonio of Francesco Barberini; vgl. no. 4439, p. 832 n. 7.
14 Charles de Rouvray.

pro pontifice futuros. Nihil in hoc negotio publicum verti, sed iratum cardinalem[1] quod bulla ad eum Roma non veniret de generalatu cisterciensis ordinis, qui institutorem habet Bernhardum Claraevallensem[2].

Haec diluit Chavigniacus dicens haec, quae nunc agerentur, ad jus gentium, non ad ecclesiae res pertinere. Generalatum vero illum non captanti cardinali delatum consensu magno totius sodalitatis. Habere quod queratur Gallia de eo, quod pontifex tam diu differat creare cardinales, cum eos fieri intersit et ecclesiae universalis et Gallicae, ut sint, qui Gallorum desideria promoveant, qui curent, ut, si quid tale evenerit, bonus legatur pontifex. Discessum est non obscuris animorum offensionibus.

Ex eo non cessavere, qui hic sunt, episcopi remedia his malis quaerere, sed partiti inter se ut locis ita consiliis, qui pontifici student apud cardinalem Rupifocaldium[3], qui vero regi apud Bituricensem archiepiscopum[4], omnium antistitum vetustissimum. Sed horum etiam, quosdam a nuntio tentatos labascere intelligo. Puto hunc futurum exitum, ut cardinalis quae vult Romae obtineat, forte et legationem perpetuam; nam et archiepiscopatum sibi destinat Remensem primatis gaudentem titulo, quem qui nunc tenet Guisius[5] de matrimonio cogitat.

De Palatini electoris[6] negotio, postquam regem cum Windenbankio[7] convenit comes Licestrius[8], Windebankius autem cardinalem, cum regis Britanniae[9] ad utrumque literis, deliberatur adhuc, nequedum idem Windebankius ad electorem admissus est.

Interim dilabuntur de exercitu Vinariensi multi admodum; et contra Longavillanum[10] coëuntibus Belgis, Lotharingicis, Bavaricis, forte et caesarianis non satis video, quomodo defendi possint quae in Palatinatu cis Rhenum facile capta fuere.

Pontem apud Maguntiacum habet Glenius[11]. Constantiam autem importata est vis magna machinarum. Insula Rheni, quae Turris Murium dicitur, jam ab hostibus tenetur.

An indutiae sint ad Salzam et in Italia, mihi non liquet. Multi ita credunt, quia neutrubi quicquam agitur et in hiberna reductus est qui trans Alpes agit tam Gallorumque quam Hispanorum miles. Illud mihi constat monachos duos dissimulato habitu a cardinali Riceliaco in Hispaniam missos acturos clam cum Olivario[12]. Harcurtius[13] ex Italia huc venit.

Turca[14] Ragusiam misit vim ingentem commeatus et belli rerum. Inde metus

1 Richelieu; zie Louis J. Lekai, *The Rise of the Cistercian Strict Observance in Seventeenth Century France*, Washington 1968, p. 62 vv.
2 Bernardus van Clairvaux (1090-1153).
3 François de La Rochefoucauld.
4 Henri II d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
5 Henri II de Lorraine, hertog van Guise.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Thomas Windebank.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Karel I.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
12 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
14 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

in Italia, ne in Calabriam satis apertam, moveatur bellum. Quod si fiat, vix ausit Romae consistere pontifex, Hispanus[1] autem suis rebus timens properaturus sit ad pacem, qualemcunque habere possit.

Gaudent Angli indictum a rege suo Angliae parlamentum in mensem Aprilem archiepiscopo[2] maxime annitente, qui censuram non timet, innocens vitae et suo contentus. Sperant inde multis malis remedia, etiam Scotorum motibus, qui consensu Angliae conspecto redituri ad sanitatem putantur.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, res regni tuaeque Sublimitatis prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Decembris anni 1639.

Longavillanum in periculo esse intelligimus, Glenium ad Bingam recipiendam ivisse. Mosellae ripam teneri a Beckio[3] et Lamboio[4]. Erlachius[5] mutata possidendi causa regis Galliae vicarium generalem se vocat nulla Germaniae mentione.

Disputant Helvetii, an Brisacum transmitti commeatus debeant.

Normannia duos milliones offert regi, ut neglectae seditionis crimina redimat.

Manet Hispani cum pontifice dissidium.

Praefectus Melites[6] omnes equites vocat ad arma, mittit ad pontificem et principes alios auxilio rogatum.

Turca chausium[7] misit Viennam excusatum pacis turbamenta, quae in Hungaria evenerant.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4439. 1639 december 24. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijnheer,

't Is mij van harte leed, dat wij gheen beter tijdingen en hebben te schrijven van de saecke van mijnheer den churfürst-palsgraef[9]. Naedat mijnheer den graef van

1 Philips IV.
2 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
3 Johann von Beck.
4 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
5 Johann Ludwig von Erlach.
6 Jean de Lascaris-Castellar, grootmeester van de orde van Malta.
7 Over deze functie zie men no. 4002, p. 144 n. 1.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. dd. 2 januari 1640? (dl. XI).
9 Karl Ludwig van de Palts; hij bevond zich in Franse gevangenschap.

Licestre[10] met de heer Winterbanck[11] den coning[12] hadden gesien ende de heer Winterbanck mijnheer den cardinael[13] alles met brieven van den coninck van

10 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Thomas Windebank.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 Richelieu.

Groot Bretaigne[1], is veel in deliberatie gecomen, weinigh geresolveert. D'heer Winterbanck is noch bij sijne churfürstelijcke Doorluchticheit niet geweest, soodat wij noch onseecker sijn, wat in die saeck is te verwachten.

Ondertusschen hooren wij, dat de Wymarschen seer verloopen ende meer ende meer onlustigh werden tegen de Fransoisen, de soldaten in dit stuck haere reeckening niet soo wel vindende als wel doen de directeurs[2], ende sullen de Fransoisen moeiten hebben om de plaetsen becomen in de Palz aen dese zijde des Rijns te conserveren, te meer dewijl Gleen[3] een brugge heeft bij Mentz ende de Lotteringsche, Beyersche, Spaensche, soo ment meent oock de keisersche trouppes, haer tegen de Fransoisen tsamen vougen, hebbende becomen, soo men hier ons seit, den Muisentoorn ende andere plaetsen. Te Costnitz is veel geschuts gebracht.

Uit de quartieren vant Roussillon ende Italië hooren wij niet dan dat alles stil is waerop discoursen vallen.

De questie van Vrancrijck met den paus[4] duiren vooralsnoch, niet voor lange, soo ick meen. Den coninck siet den nuntius[5] niet nochte laet niet toe, dat sijne ambassadeurs[6] den paus ofte des paus twee neven[7] begroeten. De questie is eerst geweest op de vrijheit van de ambassadeurs ende haere huisgesinnen, comt nu vorder ende den nuntius toont in sijne discoursen te vresen voor een concilie nationael. Ick en meen niet, dat daer voor desen tijdt apparentie van is, maer wel van eene cleine assemblée du clergé om gelt te vinden. Eintelijck sullen alle dese dispuiten uitcomen, soo ick meen, tot eenige meerder grootheit van den cardinael, die soowel het hoff van Rome als van Vrancrijck weet te gebruicken tot sijn voordeel.

Van de intentie van den Turck[8], die niet wel rusten en can, sijn verscheide discoursen, dewijl men hoort, dat in Ragusa overgroote provisie is gebracht van vivres ende amonitie om aen heele legers te dienen, werdt gelooft dat sijn desseing wel mochte sijn op de custen van Calabri, die voor een goed deel seer blood sijn, ende Italië souden connen stellen in groot peryckel 'twellck mischien soo bij den paus, als bij den coninck van Spaignië[9] soude connen dienen om haer te disponeren tot een redelijcke paix.

Wij hooren hier, dat in april een parlement sal sijn in Engellant ende daerna in junio een in Schotlant. Daer can goeds off quaeds uit comen, nae d'humeuren sullen sijn. Wij moeten het besten hoope ende niettemin op alles toe sien.

Ick come tot uE. brief van den 12 december[10].

Voor Denemarcken vreest Swede niet seer van gewelt, commerciën gaen haer niet veel; soo opening geschiet vanwegen de Vereenigde Nederlanden, sal de croon van Sweden daerop letten ende antwoorden nae behooren. Mij dunct, dat die

1 Karel I.
2 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
3 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
4 Urbanus VIII.
5 Ranuccio Scotti.
6 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
7 De kardinalen Antonio en Francesco Barberini.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Philips IV.
10 Ontbreekt.

staet, misschien door eenigen, die haer proffijt daerbij meenen te doen, opgehitst haer op saecken, die in dese tijdt niet heel noodigh en sijn, quaelijck stelt met veelen.

Off van Schotlant rust ofte nieuwe onrust is te verwachten, is vooralsnoch onseecker te oordeelen. Ick hoor den coning van Groot Bretaigne een parlement van Engellant beroept in april, daeruit, soo 't voortgaet, sal ons veel lichts ontslaen om van de apparentie van het toecomende te oordeelen.

Van de landgravinne[1] werde ick genootsaeckt alsnoch te twijffelen, alsoo ick verstae, dat oock vanwegen haere Fürstel. Gen. te Mentz werdt gehandelt. Cardinalis piscator idem sapit[2].

't Is niet quaed, dat de saecke van Brasyl beharticht werdt ende den tijdt is daertoe bequaem.

Mijnheer Hagaes[3] opinie op het stuck van Hongarië accordeert met de mijne. Ick wenschte, dat personen van sulcke ervarentheit veele bij 't lant gebruict wierden.

Alle dat de coninginne van Behmen[4] doet voor haere soonen[5] ende huis can niet helpen, soo sij niet en opereert bij Engellant, waertoe de meeste instantie dient gedaen. Ick sal altijd voor dat huis en alle, die ick sie mij goed te willen, doen dat ick can.

Met de saecken van de Vereenigde Nederlanden sal ick mij niet moeien dan sooveel ick last heb uit Swede ofte merckelijck sie, dat iet voorcomt, waerin Swede is geïnteresseert.

D'heer Banier[6] sal wel luisteren nae vrede, maer sal vanwegen Swede niet besloten werden sonder Vrancrijck voor de exspiratie van het tractaet. Alsdan sal elck op 't sijne hebben te letten.

Den 24 december 1639.

Wij verstaen, dat den Grooten Heer[7] een chiaux[8] heeft gesonden nae Wenen om te excuseren het misverstant in Hongarië geresen, willende vastblijven bij 't bestant. Den Grooten Meester van Malta[9] ontbiet alle ridders, waer sij sijn, sent aen den paus ende princen om hulp.

Men hoort, dat den hertogh van Longueville[10] in peryckel is, Lamboi[11] ende Betz[12] sijnde bij de Mosel, dewijl Gleen Binge ende andere plaetsen wederneemt.

Normandië presenteert aen den coning twee millioenen om vrij te sijn van de beschuldiging over de negligentie tegen de meuterie.

1 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
2 Dit moet wel op Richelieu slaan, maar de zin van de omschrijving ontgaat mij.
3 Cornelis Haga, voormalig Staats ‘orator’ te Konstantinopel.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 Karl Ludwig van de Palts en zijn broer Ruprecht die zich in keizerlijke gevangenschap bevond.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Zie no. 4434, p. 823 n. 11.
9 Jean de Lascaris-Castellar, grootmeester van de orde van Malta.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
12 Dit moet, als we no. 4438 aan A. Oxenstierna mogen geloven, een vergissing van Grotius zijn en als Beck gelezen worden, d.w.z. Johann von Beck.

De onlusten tusschen Spaignië ende den paus sijn noch niet tenedergelegt.

D'heer Erlach[1] heeft sijn tytel verandert ende noemt sich lieutenant-general van den coning sonder eenige mentie van de unie.

De Switsers delibereren, off sij[2] de toevoer nae Brisac sullen toelaeten ofte niet.

Adres (boven aan de brief): Mijn Heer, Mijn Heer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 24 Decemb. 1640 (*met andere hand verbeterd in 39*) uyt Paris.

4440. 1639 december 25[aant.]. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

I'ay receu vos deux lettres du 13 et 20 du finissant[4] tout à la fois ausquelles ie respondray briefvement à cause de nos festes de Nouel, me réservant un'autre temps pour vous entretenir plus amplement.

Sur ce que me demandez de l'autheur de l'escrit Alleman[5], c'est un chanoine de Costance, homme d'Estat, qui par des espions a appris les mescontantemens de quelques colonels Vinarois d'entre lesquels il y a un qui s'appelle Tschanbek[6] qui n'a pas voulu signer les articles du traitté[7] qui font bien quelque mention de la Suède et des confédérez, mais en effect la France y gouverne toutes les places absolument et suis-ie de vostre advis que l'armée Vinarienne se desbandera peu à peu si on n'y pourvoit à bon heure.

Les trois régiments dans Ringau ont esté ruinez de gayeté de coeur, car on ne les a pas secourus à temps.

Les cantons romanistes sont sur le point de rompre avec la France, mais les seuls protestans les tiennent encor en suspens qui à mon advis ne se lairront point desbaucher par eux, tant que la France les traitte bien et avec laquelle ils sont à cest'heur en assés bonne intelligence.

Le colonel Amrin[8] est arrivé à Lucerne come triomphant de ses actions infames, disant qu'il sert au duc de Savoye[9] come il a promis lequel le magistrat de Lucerne fomente contre toute raison.

L'interprète de l'ambassadeur de France[10] y devoit arriver la sepmaine

1 Johann Ludwig von Erlach.
2 In de tekst staat ‘sijn’.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Ontbreken.
5 Zie no. 4399, p. 761 n. 5.
6 Kolonel Schönbeck.
7 Het verdrag van Breisach, gesloten op 9 oktober 1639 tussen Lodewijk XIII van Frankrijk en de directeurs en officieren van het leger van wijlen de hertog van Saksen-Weimar.
8 Joseph Am Rhyn.
9 Carlo Emanuele II, hertog van Savoye.
10 Blaise Méliand. Zijn tolk was Laurent Tschudi.

passée avec des lettres du roy[1] aux 6 cantons romanistes et aux 13 par lesquelles on demandera raison de cest'acte infame en protestant de tenir pour ennemys tous ceux qui y contrediront. Aussy est ce un'affaire qui seul pourroit un iour allumer la guerre dans la Suisse. Les Espagnols cependant arment de tous costés pour former une nouvelle armée dans Tyrol à desseing d'entreprendre bientost quelque chose sur Hohetvil ou faire d'autres diversions auprès du Rhin ayans à son commandement les Grisons et les Suisses romanistes.

Quant à mes intérests i'atten avec impatience le parachèvement de ce que monsieur Heuf[2] me doit, vous suppliant d'obtenir de luy cependant deux cent dalers dont i'aurois besoing.

Au reste ie me remet à cy-jo[i]ntes nouvelles de Milan[3] et demeure passionnement, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur
C. Marini.

De Zurig, ce 25 de Xbre 1639.

Les Espagnols n'ont perdu au passage des François de Chier que mille hommes que tuez que blessés en tout et mon correspondant m'escrit que 500 seulement sont demeurez sur la place.

Vous sçavez que nos Suedois se sont rendu[s] maistres de la ville de Bauzen et surpris la forte place de Bessen auprès de Landsperg.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Ian.
In dorso: 25 Dec. 1639 Marin.

4441. 1639 december 26. Van P. de Groot[4].

Venerande Parens,

Dum hic ob festum Nativitatis Dominicae a curia vacamus, ego Amstelodamo dies paucos dabo, tum ut ea, quae ad nos misisti scripta[5], quae anonyma esse cupis, curem edi quam possunt tutissime, tum ut eas, quas ibi cum viris optimis mihi comparavi amicitias aspectu quasi renovem.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Ontbreekt.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Eigenh. oorspr.
5 Hieronder bevond zich de *Commentatio ad Loca quaedam N. Testamenti quae de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis*. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100, en de herdruk van de *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur*. Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæa, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse, nos. 938 en 937. Vgl. verder de correspondentie met Willem de Groot van de laatste maanden van 1639, met name no. 4413 van 3 december en no. 4431 van 17 december.

De Anthologia[6] videbo, quid constitui possit, et illud nisi voto respondeat, referam eam, quae nunc apud D.[m] Vossium[7] est, mecum Hagam exspectaturus

6 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild en J. Altheer, MDCCXCV; Ter Meulen-Diermanse, no. 534.

7 Grotius' vriend Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.

ibi, quid de ea destinaveris. Interim Historiam tuam[1] et quae ad Evangelia notasti[2] sanctissime servamus.

Obiit hic vir optimus D.[s] Opmerius[3] Amstelodamensis in supremo senatu non multos ante menses constitutus.

Mater in Zelandiam cogitat. Avus et avia[4] satis bene sese habent et amitae mortem[5] ex tot, quae habuere, adversis patienter ferre didicerunt.

Deus, venerande parens, novum huncce annum novam felicitatis tibi materiam esse velit.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comit., XXVI Decem. MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Dec. 1639 (= *4 Jan. 1640*).

4442. 1639 december 26. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Sororem optimam[7] novem jam sunt dies cum extulimus proprioque condidimus sepulchro exemplo majorum, funus ab octo centurionibus elatum, octo itidem familiae nostrae insignia feretrum decorabant, comitabantur circiter trecenti armatae togataeque militiae homines. Soror nullo condito testamento, pactis nuptialibus acquievit, quae propria bona cuique conthoralium cum vestimentis, quaesita utrique ex aequo adjiciunt. Video non bene patri[8] cum liberis[9] convenire et inducturum novercam omnes judicant; ego hic praeter patrem senem[10] solus sum neque tamen eorum, quos unica soror peperit, liberorum curam deseram. Si filiae se itidem ut filius exhibere possent, nihil esset periculi, tibi si integrum est unam ad te recipere, ego alteram domi meae educam, ne cogantur omnino a nutu δυσχόλου pendere.

1 Vgl. no. 4431, p. 816 en n. 9 aldaar.
2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
3 Dr. Pieter van Opmeer. Op 3 augustus 1638 werd hij raadsheer in de Hoge Raad. Hij stierf op 22 december 1639.
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Adriana de Groot, echtgenote van Frederik van Losecaat, zij was overleden op 10 december 1639.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4431?; beantw. dd. [na 4] januari 1640.
7 Adriana de Groot, gestorven op 10 december 1639 en begraven in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch.
8 Frederik van Losecaat; hij is nooit hertrouwd.
9 Esseline, Anna en Diderik van Losecaat.
10 Jan de Groot.

Sed de his forte alias latius. Interea hoc nescire te nolui reducem me nudiustertius reperisse hic scriptum de Fide et Operibus[11], in quo vel maxime

11 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolae I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1109.

juvit expositionum quae afferuntur cum veterum dictis harmonia, imprimis de operibus fidem perficientibus, de decreto ad electionem, de possibili sanctorum defectione et praeceptorum Christi implemento, aliisque ejus generis.

Nulla jam nova scribam neque ut advena scio, te interea Deo immortali commendans.

Hagae, XXVI Decembris 1639.

Salutant te liberi tui[1] meique[2] imprimis vero pater, mater[3] et uxor mea[4]. Raptim.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Groti(us).

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Dec. 1639 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 4 Dec. 1639 (!)

4443. 1639 december 26. Van P. Spiring Silvercrona[5].

Mijn Heere,

Mij is U Excellentz hooch aengenaemen van den 17 deser[6], als mede het geene U Ex. gelieft heeft, op die voor 3 weecken[7] overgesondene reglementen te noteeren, wel behandicht worden, waervoor ick U Ex. op 't hoogste bedancke. Ick wensche wel, dat U Ex. gelieft hadde mij tselve wat particulariter te noteren; U Ex. soude mij ten hoogsten daermede geobligeert hebben. Den heere ambassadeur Camerario[8] ende mij is tselve noch niet gepresenteert worden, all waer het schoon, dat tselve ons gepresenteert waer geworden, so souden wij tselve om veele consideratiën doch niet aengenommen hebben. Over de swaericheyt, die wij hierin hebben geconsidereert, hebbe ick mij soo wijt bearbeydet, dat ick niet ende gelooff, dat hetselve nog soo haest an ons sal gegeven ende overgeleveert worden; dat wij met dander ambassadeurs souden gecommuniseert hebben, is bij ons bedenckelijck geweest, terwijlen wij maer alleenlijcken hebben in acht genommen de interrest van onse principaelen.

Aengaende tgeene tot continuatie der weeckentlijck nouvelles sal dienen is weijnich; alleen is dat, dat uijt Poomeren mij geschreven wordt, daervan U Ex.

1 Cornelia, Pieter en Diederik de Groot, die op dat moment in de Republiek verbleven.
2 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna en Françoise.
3 Aeltgen Borre van Overschie.
4 Alida Graswinckel.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Eigenh. ondertek.
6 Ontbreekt.
7 Ontbreekt.
8 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

copiam bijligendt[1] oversende, waermede U Ex. in de protectie des Allmogenden ben bevelende ende verblijve ick
U Excellentz dienst- ende vrientwilligen
Petter Spieringc Van Norshollem.

Haagh, 26 Decemb. 1639.

Boven aan de brief schreef Grotius: 4 dec. 1639 (!)

4444. 1639 december [29]. Van Christina van Zweden[2].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum, Wandalorumque
designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps
Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Domina.

Gratiam et favorem Nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice Nobis sincere fidelis.

Celare te nolumus reginam Bohemiae[3] nos per literas diligenter rogasse, ut operam nostram contribueremus tibique legato nostro mandaremus summae diligentiae eo allaborare, quo filius eius natu maior princeps elector[4] liberetur ac dimittatur e detentione in Gallia, prout vides ex adiecto literarum apographo sub n.o 1[5].

Nos quidem, cum aliter nequeamus quam intercedendo et sollicitando apud christianissimum regem[6] desideriis dictae reginae satisfacere, scripsimus eidem regi literas, quarum argumentum ac tenorem perspicis ab exemplo sub n.o 2[7] et quod reginae responderimus sub n.o 3[8].

Clementer proinde tibi mandamus, ut literas istas regi commodo tempore offeras, etsi quid praeter ea, quae ei scripsimus, pro obtinenda principis relaxatione in medium proferre e re atque usu tibi visum fuerit, id pro insigni tua industria ac perspecta prudentia peragas ita tamen, ne rex offensam inde aut suspicionem aliquam concipiat, ac si nostratium quispiam, consiliorum ducis, quae inivisse non citra praeiudicium regis Galliae insimulatur, conscius fuisset.

1 Ontbreekt.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Door de regenten eigenh. ondertek. Beantw. dd. 11 februari 1640 aan de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; brief dd. 21 november 1639.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; brief dd. 19 december oude stijl 1639.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; brief dd. 17 december oude stijl 1639.

Feceris ita rem nobis gratam, et quo officio te reginam, electorem adeoque totam domum Palatinam tibi devincieris.

Atque hisce te Deo commendamus.
Dabantur Kopiae Vesmaniae, die Decembris Anno 1639.
Sacrae Regiae Mai.tis Regnique Sueciae
respective tutores et administratores,
Gabriel Oxenstierna, Gustavi R.S. Archidapifer,
Jacobus De la Gardie, R.S. Marschus mp,
Ericus Rijning in loco R.S. Admiralis,
Axelius Oxenstierna, R.S. Cancellarius mp.,
Gabriel Oxenstiern L.B. in Moërebij et
Lindholm R.S. Thesaurarius mp.

Adres: Nobili et Magnifico, nobis sincere fideli, nostro apud Christianissimum Galliarum Regem, Legato ordinario, Dn.o Hugoni Grotio.
In dorso schreef Grotius: Regina nostra. Dec. 1639. Ian. 1639 (sic).
En boven aan de brief: Rec. 8 Febr.

4445. 1639 december 31. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,
Nullis satis verbis exprimere possim, quanto mihi dolori sit videre post labores illustrissimi[2] comitis Licestrii[3] et literas regis Britanniarum[4] per Windenbanckium[5] allatas nihil adhuc profici ad relevandam[6] domum tantam post tot calamitates hac nova infortunii accessione, nisi quod rex Britanniarum expergiscatur, oppressam. Toto animo opto, ut regina nostra[7] in hoc negotio, quod per affinitatem quoque et cognationem et fastigium regnis suppar ipsam contingit, non minus quam in aliis ostendat se clementissimam et nos misericordis sui animi ministros faciat; Deus autem mandatis ejus piis bonos det eventus[8]. Ego certe nulli rei libentius impendam quicquid in me aut est industriae aut esse potest diligentiae.
Quae ex hoc Gallorum, quod cepere, consilio mala nasci possint, Excellentia vestra prudenter prospicit et eorum jam pars apparet. Multum enim vereor, ut post menses aliquot praeter nomen et reliquias tenues aliquid restet fortissimi illius exercitus, qui a ducis[9] sui nomine et exemplo multum adhuc virtutis famaeque retinet.
Conventum Suediae futurum et ego audio. Spero illustrissimos regni rectores[10]

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 211. Gedrukt *Epist.*, p. 588. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 De copie te Uppsala heeft nog ‘domini’.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Karel I.
5 Thomas Windebank.
6 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘revelandum’.
7 Christina van Zweden.
8 De copie te Uppsala heeft ‘effectus’.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
10 Voor hun namen zie men de ondertekening van no. 4444.

in posterum legatis suis prospecturos, ne anxii semper circumspectent[1], unde inveniant[2] quod ad dignitatem sustinendam est necessarium.

Quin[3] justissimas causas Suedia habeat de pace cogitandi in id tempus, quo exibit foedus cum Gallia, negari non potest. Si tamen Anglia in societatem posset attrahi, sine qua plane prostrata jacet domus Palatina, et pecunia a Gallis, fide autem societatis a Suedis accepta moveat se in imperatorem[4] landgravia[5], de quo dubitare nos vetant qui hic sunt Hassici[6], posset nostris armis, qui venit, annus boni aliquid promittere. Galli res quidem agunt suas et aperte satis nulla Germaniae cura. Interim hostilium copiarum partem distinent.

Scotos ad justa obsequia reductos utinam videamus. Si in Anglia habetur parlamentum, quod futurum hic dicitur, poterunt inde consilia suppeditari regi Britanniarum ad firmandam pacem internam et bene ponendas[7] rex externas.

Itali Turcica arma valde metuunt. De Ragotskio[8] exspectemus, quid allaturus sit Bysterveldius[9], si tamen certi allaturus est aliquid et non verba ambigua, qualibus uti solent qui in omnes partes, quacunque se ad res suas agendas ostentat occasio, vertunt sese.

De conventu Poloniae dissoluto maxime ex verbis acerbis Oselinskii[10] in nuntiorum terrestrium unum[11] paria cum Excellentia vestra intellexi insuperque inter capita deliberationis fuisse de prohibendis accumulationibus sacerdotiorum et titulis, quos Polonis largiuntur extranei principes; item de Graecis ritibus tolerandis vetandisve, an rite facta sit Curlandiae concessio, et de vectigalibus.

Qui e Suedia missus erat[12] ad expostulationem faciendam super irruptione in Livoniam, serius venit ob abruptum ita subito conventum.

In Normannia rusticae factionis reliquiae sunt aliquae, non magnae tamen. Civitates magno pretio regis indulgentiam emercantur.

Gaudeo in Batavis quiescere ista de indigitamentis, de praegressionibus rebusque ejusmodi: τὸ κακὸν εὖ κείμενον μὴ κινεῖν[13]. Quin multa circa illas aliasque res ab Excellentia vestra discere possint Batavi, non dubito. Sed an gratiam habituri sint pro documentis, nescio.

Multi sunt qui in arcano inter Gallos et Bavaros aliquid convenisse suspicantur eo etiam moti, quod cum in periculo esset Longavillanus[14] prementibus eum a

1 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘circumspectant’.
2 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘eveniat’.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘quam’.
4 Ferdinand III.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 O.a. Winand von Polhelm.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘ponendos’.
8 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
9 Johann Heinrich von Bisterfeld.
10 Jerzy Ossolinski, vice-kanselier van Polen.
11 Vgl. no. 4419, p. 793.
12 Niet geïdentificeerd.
13 Plato *Phileb.* 15 C 9: μὴ κινεῖν εὖ κείμενον; *Thes. Graec.* t. IV, p. 1408 s.v. κεῖμαι: de quo proverbio modo sic, modo μὴ κινεῖν κακὸν εὖ κείμενον enuntiato v. grammaticorum hariolationes apud schol. et paroemiographos.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Mosella Lamboio[1], Beckio[2] et Hispanis, si eodem tempore in eum venisset Glenius[3], is ipse subito trans Rhenum in Sueviam se tulerit ablato etiam, qui inter Magontiacum et Gustaviburgum erat[4], ponte. Nunc illis ad Mosellam hostibus opponere se dicitur Nassavius[5], Longavillanus vero munire Crutzenacum et Bingam, machinas habere ad Overvesaliam, militis partem maximam ad Alshemum et vicina.

Legatus Polonicus[6] ex Flandria Angliam petiisse dicitur.

Caesariani pergunt in aedificatione castelli inter Argentoratum et Brisacum.

Inter Vinarienses et Gallos multae quotidie nascuntur controversiae. Rex Galliae promittit episcopo Basileensi[7] et nobilitati Alsaticae salva omnia, modo fidem ipsi dicant.

Helvetiorum, qui Hispano[8] favent, valde ei favent. Qui in Gallorum sunt partibus Gallos ipsos suspectos habent. Neque Rhaetorum in conspectu infelicia exempla sanare eorum discordias valent.

Audimus jam Taurinorum arcem infeliciter ab hostibus oppugnatam et commeatus quosdam hostium ab Harcurtio[9] interceptos; importatas ab hoste in Constantiam machinas XLII; Bavaricorum quosdam ad Hohentwilam manere ad reprimendos excursus; vestes hinc et pecunias mitti tum pro Longavillani milite tum pro praesidio Brisacensi; Gassionem[10] intrasse in Rothomagum cum militibus quater mille, ut tuta sit sedes missis ad inquisitionem; factionis rusticae reliquias in proxima loca Britanniae Armoricae se recipere.

Tributa hic imponuntur secundae classis divitibus et opificiis rebusque aliis.

Deum oro, ut Excellentiae vestrae commodam det senectutem, ut ea corpore animoque vegetis auxilium diu adferat bono communi, cujus causa multi labores tolerandi, quaedam et fastidia superanda sunt.

Faciamus quod nostri est officii ὀρϑὸν τὸν νοῦν[11].

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, fine ipso anni 1639.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Ps. in Gravenhag. den 7 Ianuary st. n. A.^{o} 1640.

1 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
2 Johann von Beck.
3 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘erant’.
5 Wilhelm Otto von Nassau.
6 Christophe Corvinus Gasziewski.
7 Jean-Henri d'Ostein (Johannes VI Henricus von Ostheim).
8 Philips IV.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
10 Jean Gassion, Frans bevelhebber.
11 De copie te Uppsala heeft een onbegrijpelijk ‘Ὀρϑ’ ἀν ταν ναῷ’.

4446. 1639 december 31. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Quas primas abs te accipiam literas, ex iis spero me cogniturum edi coepisse illa de Antichristo[2], ut sequantur ea, quae jam habes de Fide et Operibus[3] ac deinde quae mittam ad Decalogum[4]. Sum ad haec omnia publicanda et voti et promissi reus. Quod si tibi odium metuis, facile invenies aliquos a factionibus remotos, qui ista curent.

Nulla res magis excitavit principum iras in eos, qui ab E.R. secessionem fecerunt, quam contumeliosissima nomina, quibus ab his illi producebantur, nihil etiam nunc magis obstat reducendae unitati, ad quam procurandam aequis modis omnes ex Christi praecepto et professione, quam in Symbolo facimus, obligamur et ad quam forte Turca[5] nos impellet, qui nunc cummaxime Italiae imminet. Primum est amoliri ea, quae alteros prohibent ab audiendis placide alteris. Spero me adjutores reperturum. Certe laborare non desinam et immori etiam tam pulchrae cogitationi laetum erit conscientiae.

Vale, frater optime, cum uxore[6] et liberis[7] et parentes[8] nostros semper pacis christianae amantissimos saluta.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 31 Decembris fine anni 1639.

More evenit, ut hoc ipso tempore tam Francorum, quam Hispaniae rex[9] pontificem[10] in ipsorum jura involantem ferre nequeant. In Hispania qui fuit nuntius[11], taedio rerum mortuus est. Hic qui est[12], aditur a nemine, adit neminem. Si pax nunc esset, sperarem concilium universale occidentis.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 890.
2 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1100.
3 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolæ I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1109.
4 *Explicatio Decalogi Vt Graece exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica praecepta referantur.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse, no. 1117.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Alida Graswinckel.
7 Voor hun namen zie men no. 4442.
8 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
9 Lodewijk XIII en Philips IV.
10 Urbanus VIII.
11 Lorenzo Campeggi.
12 Ranuccio Scotti.

4447. 1639 december 31. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Quod conventus Polonorum turbatis animis, rebus autem infectis discesserit, non ita novum est istis in locis. Optandum tamen fuerat manere eos, donec Suedorum nostrorum querelae super incursata Livonia[2] exponerentur et appareret, quae super hac re judicia motusque essent animorum. Qui contradicunt, ne uni plura sacerdotia aut praefecturas sacras habere liceat, antiquis nituntur canonibus, bonis quidem, sed vix usquam in usu retentis. Ita omnem ecclesiam invasere ambitus, avaritia, luxus, pompa. Ne cives honorum vocabula a non suis principibus sumant, egregia est constitutio et in potissimis regnis viget. De feudis conferendis aequum est servari mores antiquos, ut et in mandandis honoribus magnis, qualis est cancellarii. An Graeca sacra toleranda sint miror disputari in eo regno, in quo lege communi cautum putabam nequis prohiberetur ex sui animi sententia Deum colere. Quodsi post socinianos oppressos Graecis movetur status sui controversia, metuendum est, ne ab infirmioribus ad alios facto gradu tandem libertas et Calvinum sequentibus, mox et iis, qui a Luthero nominari solent, pereat aut certe multum accidatur. Quare initiis talibus resistendum est et tuenda rituum libertas, donec nos Deus per aequas et benignas vias ad ecclesiae suae unitatem reduxerit. Cui bono quam maxime optando nihil magis obstat quam invicem male faciendi dicendique consuetudo. Vestrae civitati dilatum periculum gaudeo; saepe quae in praesens consiliis expediri nequeunt, tempus explicat et, ut in Graeco vetere est versu,

> ..... πολλάχις
> Ταὐτόματον ἡμῶν χαλλίω βουλεύεται[3].

Merito autem metuit Nobilitas vestra, ne cessantibus stipendiis mali aliquid det miles egendi impatiens.

Polonicus legatus[4] nondum huc venit. Dicitur ex Flandria Angliam petere.

Deus multis malis pressum orbem christianum sublevet.

Nobilitatis Vestrae addictissimus

H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, fine anni 1639.

4448. 1639 december 31. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque illustrissime domine,

1 Hs. Gotha, Stadtarchiv, cod. Chart. A 473. Gedr. *Grotii Ep. ad Iaski*, p. 56; *Epist.*, p. 588. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4401.
2 De uitgave der *Grotii Ep. ad Iaski* heeft: 'vicinia'.
3 *Adespota* fr. 320 (ed. Nauck). De woorden: 'Vestrae ... βουλεύεται' ontbreken in de *Grotii Ep. ad. Iaski*.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 587; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 677.

Tum ex literis, quas ex Anglia accipio, tum ex sermone comitis Licestrii[6] Anglorumque aliorum cognosco sperare eos, ut etiam reginae, dominae nostrae

6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

clementissimae[1] bonitas ad sublevandam infelicissimi principis Palatini[2] calamitatem allaboret. Quodsi id eo possit fieri modo, ut simul Anglia pro ejus domus restitutione virium conferat aliquid et simul landgravia[3] veternum excutiat, egregiam haec nobis spem darent aut ad feliciter trahendum bellum aut ad pacem honeste faciendam. Ego mandata opperiar.

Manent hic adhuc cum pontifice[4] dissidia accumulanturque ad hanc controversiam de proscripto et trucidato domestico legati[5], violata antehac immunitas ecclesiae Trinitatis, quam rex Galliae[6] suae tutelae esse dicit abductis inde servis quibusdam per legatum Hispanicum[7] et memoria cardinalis Valettae[8] nullis Romae honoribus celebrata ideo, quod mortuus sit in armis, quae ei pontifex interdixerat. Neque Hispaniae magis cum Roma convenit, ex cujus rei dolore interiit qui ibi agebat nuntius[9].

Hic concursus disputationum cum Sede Romana multos sermones parit de convocandis conciliis nationalibus, imo et de generali, quod secundum decreta antecedentium conciliorum decimo quoque anno haberi deberet; sed nullum pridem habitum est pontifice id detrectante, regibus autem officium in hac re suum negligentibus. Cum senectute durior fit hic pontifex dixitque legato, qui Romae est, Hispanico videre se id agi, ne quis sit in Hispania nuntius neque vero se multum id curare.

Legatus Polonicus[10] e Batavis in Flandriam iter cepit; inde nunc in Angliam ire dicitur.

Landgravia perscriptam Gallis vult dare pollicitationem suam de armis in imperatorem[11] movendis, si Galli, quae promisere, LX florenorum millia praesentia numerent. Sed quia sex hebdomadibus quam dictum erat serius hoc scriptum exhibet, novas moras Galli nectunt, quas princeps Arausionensis[12] conatur abscindere. Inter has moras poterit et in Suedia cum landgravia res transigi. Eis, qui res Hassicas hic agunt[13], inculcare non desino, qui se in bello a Suedis sejunxerint, eorundem in pace facienda nullam rationem Suedos habituros.

Cardinalis Riceliaci animus ad bellum prolatandum ferri creditur tradita in Mileraei[14], propinqui sui, manus tota administratione pecuniae ad bellum destinatae haud parum lucrosa. Non parum sollicitum eum habet, quo vergant Suediae consilia.

1 Christina van Zweden.
2 Karl Ludwig van de Palts; zowel hij als zijn broer Ruprecht bevonden zich in gevangenschap; daar er sprake is van Engelse en Zweedse interventie, zal hier de keurvorst Karl Ludwig bedoeld zijn.
3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Urbanus VIII.
5 Charles de Rouvray, behorende tot het gevolg van de Franse gezant François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
6 Lodewijk XIII.
7 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Lorenzo Campeggi, nuntius te Madrid.
10 Christophe Corvinus Gasziewski.
11 Ferdinand III.
12 Frederik Hendrik.
13 O.a. Winand von Polhelm.
14 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

Ego eos, qui ad me percunctatum veniunt, cum suspensis responsis dimitto.

Multi novas sibi Bavari[1] cum Gallis in arcano amicitias imaginantur ad veteres conjecturas hac addita, quod cum ex Mosellae partibus multo hoste premerentur Galli et alio ex latere eos invadere posset Glenius[2], subito trans Rhenum in Sueviam duxit sublato etiam, quem ad Gustaviburgum habebat, ponte.

Dicitur Longavillanus[3] Creutznacum et Bingam munire, machinas habere ad Obervesaliam, militis partem maximam ad Alshemum et loca vicina, dum ex parte alia Nassavius[4] iis, qui ad Mosellam sunt, hostibus se opponit. Duces ibi hostium sunt Lamboius[5] et Beckius[6]. Pergunt caesariani inter Argentoratum et Brisacum struere castellum terrenum.

Rex Galliae episcopo Basileensi[7] restitutionem in bona, nobilitati autem Alsaticae salvas res promittit.

De Salza nihil certi habemus.

Procedit in Normannos inquisitio. Multiplicantur honores aut honorum nomina cum quaestu regis.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, consilia Sublimitatis tuae prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, fine ipso, ut hic numeramus, anni 1639.

Spero Sublimitatem tuam memorem fore precum toties et tam necessario repetitarum de rebus meis nec in praesens tantum, sed et in futurum, ut tranquilliore animo me et legationis rebus et studiis ad ornandum nomen Suedicum pertinentibus impendere possim.

Discimus jam nunc arcem Taurinorum infeliciter ab Hispanis oppugnatam; interceptos ab Harcurtio[8] quosdam hostium commeatus; machinas XLII ab hostibus in Constantiam importatas, Bavaricorum partem esse ad Hohentwilum reprimendis excursibus; mitti hinc vestes et aliquid pecuniae tum Longavillani militibus tum Brisacensi praesidio; rusticae factionis reliquias ex Normannia in Britanniae Armoricae proxima se recipere; Gassionem[9] cum IV millibus admissum in urbem Rotomagum; tributa hic imponi secundi ordinis divitibus et opificibus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Over deze Frans-Beierse contacten zie men Max Spindler (ed.), *Handbuch der bayerischen Geschichte*, München 1969, II, p. 406-407.
2 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Wilhelm Otto von Nassau.
5 Wilhelm, baron van Lamboy.
6 Johann von Beck.
7 Jean-Henri d'Ostein (Johannes VI Henricus von Ostheim).
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
9 Jean Gassion.

4449. 1639 december 31. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Alle luiden van gesont oordeel ende de saecken van de werelt verstaende alhier sijn van opinie, dat noch ick noch mijne kinderen iet goeds te verwachten hebben van deghenen, die in uwe quartieren alles vermagh[2], nochte van sijne kinderen ofte magen, waervan sij seer goede redene geven, soodat onse kinderen met sulcke hoope op te houden niet anders en is dan haer alle fortuine, die sij op andre plaetsen wel doende, connen maecken, haer te beletten, 'twelck onse vijanden wenschen. Alleen onsen advocaet[3] wil ick garen aen d'heeren van Amsterdam, als mijne maximen approberen, overgeven. Dat die jongelluiden, daer uE. van spreect[4], die mij hier kennen, die macht souden crijgen, dat sij in 's lands regieringe stercker soude werden als onse vijanden, ende onse kinderen groot goed doen, heeft gantsch geene apparentie.

De coninginne van Behmen[5] ende haer gantsche huis soeck ick oprechtelijck te dienen ende heb daertoe reden, wensch, dat het succes op mijne goede intentie mach volgen.

Sweden magh wel luisteren nae voorslagen van paix, maer sal sonde[r] communicatie met Vrancrijck ende sonder Vrancrijcks consent niet sluiten geduirende den tijdt van de alliantie, op de continuatie ofte ophouding van dewelcke veele swaere deliberatiën sullen vallen.

't Opschrift van Polen is nae de manier van de Noordsche natiën. Ick meen dat men sal connen vercrijgen, dat daerin de stijl van Vrancrijck ende Engellant sal werden gevolgt. Van veele andere dingen in het reglement begrepen, houde ick het succes niet heel seecker.

De consideratiën, die uE. moveert op het stuck van Engellant ende Schotlant ende 'tgunt daervan dependeert, sijn goed.

Van den vorst van Lunenburg[6] is voor ons niet goeds te verwachten. Hij heeft gevreest de comste van Piccolomini[7] in die quartieren, welck peryckel siende gepasseert, gaet hij sijne oude gang. Van de landgravinne[8] ende Melander[9] sullen wij haest claerder moeten sien, wat de intentie is.

Voor den hartogh van Longueville[10] staet te vresen door de aenwassende macht van de vijanden ende 't verloop van de sijnen.

De negotiatie van den heer van Somerdijck[11] in Engellant soude wel connen sijn van lange sleep.

Ick sal garen hooren, wat in Brasyl passeert.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 12b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Frederik Hendrik.
3 Pieter de Groot.
4 De desbetreffende brief van Van Reigersberch is niet bewaard gebleven.
5 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
8 Amalie Elisabeth, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.

Graef Heindrick[1] is hier gearriveert.

Wat de voorslagh [van] den heer van Heemvliet[2] sal connen doen om de saecke van de reine-mère[3] te accommoderen, can ick niet wel bevroeden. De reine-mère wil te Florence niet gaen. Den coning[4] wil haer geen onderhout geven dan daer zijnde. Den cardinael[5] wil hemselve, nae soo groote ende in een vrouw ende Italiane ende van 't huis van Medices seer sensible offentie, niet in peryckel stellen van factiën, waertoe in Vrancrijck groote materie is.

Den hertogh van Longueville is in peryckel geweest, soo de Beyerschen van boven tegen hem waeren gecomen ter selver tijd als Lamboy[6] ende Beck[7] met de Spaensche assistentie seer sterck waeren aen de Moselcant. Maer alsoo de Beyerschen onder het beleyd van Gleen[8] juyst op deselve tijdt sijn geweecken over Rhijn nae 't Wirtembergsche lant, valt daeruit bij eenige suspicie, dat eenige intelligentie soude mogen sijn tusschen Vrancrijck ende Beieren, 'twelck ick niet en wil verseeckeren nochte oock het contrarie. Den tijd sal ons wijser maecken ende doen oordeelen van het toecomende.

Van Salze hebben wij noch niet seeckers, doordien de saecke werdt gedeguiseert. In Piedmont is alles stil.

In Normandië soecken alle de regierders van de steden de faute, die bij haer soude mogen zijn geschiet, met gelt af te coopen, soodat van die boerencrijgh niet en schijnt iet te sijn te vresen.

De differenten met den paus[9] duiren soowel in Vrancrijck als in Spaignië, ende de nuntius, die in Spaignië is[10], heeft de saecke soo behartight, dat hij van onlust is gestorven; die hier is[11], is buiten visyten.

Den ambassadeur van Polen[12], soo wij hier verstaen, is uit Vlaendren gegaen nae Engellant. Wat daer te handelen sal sijn, sullen wij sien.

Die hier sijn voor de landgravin, seggen, dat haere declaratie van 't oorlogh weder aen te nemen tegen de keiser[13] gereed is, mids ontfangende gereed de beloofde sestichduisent gulden van Vrancrijck.

Alhier schijnen de intentiën meer te gaen tot oorlogh als tot vrede, hoewel de negotiatiën tot vrede niet en slaepen.

De laetste advy[s]en alhier sijn, dat den hertogh van Longueville was besigh met Cruysnach ende Bingne te stercken, hebbende meest sijne artillerie bij Overwesel ende sijn meeste volck bij Alshem, den graef van Nassau[14] ondertusschen

1 Vrijwel zeker graaf Hendrik van Nassau-Siegen (zie Dek, *Geneal.*, p. 96-XIIIE). Zie voor zijn reis naar Parijs Poelhekke, *Geen blijder maer in tachtigh jaer*, p. 119.
2 Johan Polyander van den Kerckhove, heer van Heenvliet.
3 Maria de Medici.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Richelieu.
6 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
7 Johann von Beck.
8 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
9 Urbanus VIII.
10 Lorenzo Campeggi.
11 Ranuccio Scotti.
12 Christophe Corvinus Gasziewski.
13 Ferdinand III.
14 Wilhelm Otto von Nassau.

met een deel van sijne trouppes sich stellende tegen den vijant, die sterck is aen den Mosel; de onlusten sijn groot tusschen de Fransoisen ende Wymarschen, maer desen leggen onder, sonder hooft, sonder support. De keiserschen gaen voort met haer fort tusschen Brisac ende Straesburg.

Den coning van Vrancrijck belooft aen den bisschop van Basel[1] restitutie van al, dat hem ontnomen is, ende aen de Elsatschen adel de conservatie van haere goederen ende gerechticheden, mids doende hommagie aen sijne Maiesteit.

Dit is, dat wij nu hebben, wenschende voorts, dat alles wel gae.

Geschreven in 't einde van 't jaer 1639.

Wij verstaen nu versch, dat de Spaignaerden een aenval hebben gedaen op het casteel van Thurijn, die misluckt is; dat een convoi van de vijant bij den graef van Harcourt[2] is onderschept; dat den vijant in Constance heeft doen brengen 42 stucken geschuts; dat een deel Beyerschen sijn bij Hohentwiel om de uitvallen uit die plaets te beletten; dat men van hier clederen ende wat gelds sent voor 't leger van den hertogh van Longueville ende voor 't garnisoen van Brisac; dat Gastien[3] met vierduisent man is gecomen in Rouen om de stad te verseeckeren voor de commissarissen, die daer comen; dat de nudspieds uit Normandië haer retireren in Basse-Bretagne.

Men taxeert hier de tweeslagh van rijcken ende de gildens.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den lesten Decemb. 1639. Dat voor sijne kinderen in Nederlant geen fortuyne is te maecken.

4450. 1639 december 31. Aan J.A. Salvius[4].

Illustrissime domine,

Gratias habeo tum pro iis, quae significavit secretarius[5] tum vero maxime pro illis non exigui momenti additionibus ab Excellentia vestra. Ego si quid facere possim ipsi gratum, nihil malim. Spero autem meas quoque res, quas commendare toties cogor, ipsi et per ipsam excellentissimis Suediae rectoribus[6] cordi fore.

Caetera ad M. dominum cancellarium[7] scripta hic non repeto.

Deus, illustrissime domine, Excellentiam vestram sospitet.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 21/31 Decembris 1639.

1 Jean-Henri d'Ostein (Johannes VI Henricus von Ostheim).
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Jean Gassion.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 589. Antw. op no. 4419.
5 Jacob Mutterer.
6 Voor hun namen zie men de ondertekening van no. 4444.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Bedoeld is brief no. 4448.

4451. 1639 [eind december]. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Le dernier ordinaire de France ne m'a point apporté de vos nouvelles que i'atten en si gran dévotion chasque samedy me promettant la continuation de vostre bonne santé et de vos bons offices auprès de monsieur Heuf[2] lequel ie sollicite derechef pour quelque portion d'argent ou s'il ne le peut il seroit raisonable de le dire afin que ie ne m'ennuye en vain en attente d'un payement incertain.

Le fort de Rhin n'est pas encor démoli tout à fait les Espagnols tirans l'affaire à la longue à fin de le pouvoir refaire aussy quand on voudroit introduire du secours ès Grisons. Mais ie croy que ceste crainte est en vain, la France ayant peu d'envie de[3] s'intéresser avec les Grisons qui l'ont si vilainement affectée et osé de demander des conditions trop hautes pour estre secourus de ses armes. Leur[s] députez à Inspruk[4] ne sont pas encor partis l'agent d'Espagne[5] faisant instance qu'on n'y envoye que deux croyant que la ligue de X droitures dont le 8 sont come assujetties à l'Austriche ne puisse avoir la liberté d'envoyer des ambassadeurs vers son souverain, chose qui un iour pourra allumer la guerre ès Grisons.

Ie suis marry que les affaires de la Voltoline sont en si mauvais estat que ma femme[6] ne puisse vendre au moins ce que touche à elle et que personne ne s'intéresse à la délivrance des bons Grisons qu'on ne devroit mettre au rang des mauvais qu'ont mérité tous les malheurs du monde.

Les Espagnols sont après à amasser un corps d'armée dans Tyrol pour le prinstemps, avec intention de secourir la Bourgogne et recouvrir l'Alsace, mais ils auront de la peine de trouver des bons soldats qui ores sont fort rares en Allemagne parmy les impériaux et les Suisses romanistes n'oseront point desgarnir leur pays pour en donner aux autres.

Hohetvil est pourveu de tout ce qu'il luy faut.

Ie demeure, monsieur, vostre serviteur de tout mon coeur

C. Marini.

Il faudroit envoyer quelque renfort dans l'armée Vinarienne, car autrement elle se perdra. Ie voudrois secourir si on a procuré le généralat de l'électeur palatin[7] au sceu de la Suède et de la France, car autrement la façon de procéder au desceu de ces deux corrones ce seroit chose peu comblé.

Ie désire aussy de sçavoir si les Vinariens sont payés de l'argent qu'on a destiné à la Suède, ainsi le million d'or est pour les seuls Suédois et jusques à combien d'années s'estend l'alliance de France avec nous.

In margine staan bij de drie punten van het postscriptum (in Grotius hand?) resp. de cijfers: 1, 2, 3.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 In de tekst is dit woord abusievelijk herhaald.
4 Welke gedeputeerden dit geweest zijn is mij niet bekend.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Allessandra Paravicini Capelli.
7 Karl Ludwig van de Palts.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Ian.
In dorso: fine dec. Ian. 1640/1639 Marin.

Bijlagen

Bijlage no. 1 Bij no. 3908
Opdrachtgedicht van Corn. de Groot bij de tweede druk van v. Fabricius Poemata[1].

Bruma riget gelidusque jubet torpere December,
Et Ianus[2] rigidas excubat ante fores,
Saturnalitiis redeunt sua tempora festis[3],
Vnde sibi timeat, non habet iste dies.
Quid facis ô Vatum non infima gloria Lundi[4],
Fabricio[5] nunquam dissociate tuo;
Aut tu, Vincenti, superat quem nullus, et unum
Cui se contendat Lundius esse parem?
Felices Phoebus[6] quibus est, et amica Cythere[7]
Quosque sibi petit hæc, et petit ille sibi.
Vobis vel media sub grandine nascitur illud
Quod placido Musæ condere Vere solent.
At quibus est Paphiæ tenuis reverentia Divæ[8],
His riget æterno Castalis unda[9] gelu.

Cornelius Grotius.

1 *Vincentii Fabricii Poemata, priori multo auctior, & emendatior*. Amstelodami, Typis Ioannis Ianssonii Anno Dom. M.DC.XXXVIII (verschenen in 1639), p. 19. Zie no. 3908, p. 1 nn. 1 en 2.
2 Ianus, Italische godheid, god van het begin. De maand januari was aan hem gewijd, mensis Iani; Ovidius *Fast.* 2, 47-48; sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres) // primus, ut est, Iani mensis et ante fuit.
3 De Saturnaliën waren een oud Romeins feest, dat te beginnen met 17 december zeven dagen duurde en waarbij alle onderscheid van standen ophield.
4 Zacharias Lundius (Lund), Duits dichter (1608-1667). Van zijn hand was reeds o.m. verschenen *Zachariae Lundii Cimbri, Poematum juvenilium libri IV*. Anno 1635. Hamburgi, ex officina Typ. Henrici Werneri, sumptibus Zachariae Hertelii Bibliopolae Hamburgensis. Ook heeft hij aan de bovenvermelde tweede uitgave van Fabricius' *Poemata* bijdragen geleverd in het tweede boek *Elegiarvm*, p. 20 vv.
5 Over Vincent Fabricius zie men no. 3908, p. 1 n. 1.
6 Phoebus poëtische benaming van Apollo als god van het licht. Apollo was o.m. ook de god van muziek en poëzie, aanvoerder van de muzen; vgl. Horatius *Carm. Saec.* 61-64: augur et fulgente decorus arcu // Phoebus acceptusque novem Camenis, // qui salutari levat arte fessos // corporis artus.
7 Cythere = Venus.
8 Paphia Diva = Venus, naar Paphos op het eiland Cyprus waar de godin bijzonder vereerd werd.
9 Bron op de Parnassus; zie Grotius *Epithal. Mart.* 5: Castalius (*Dichtwerken* ed. Meulenbroek dl. 2. 1A, p. 219) en n. (*id.* dl. 2. 1B, p. 195-196).

Bijlage no. 2 Bij no. 4150
Brief van W. de Groot aan N. van Reigersberch dd. 1 juni 1639[1].

Mijnheer,

Na uE. vertreck ben ick denselven middach bij de heer Spyering[2] genood, doch alsoo ick te voren tot mijn neef Graswinckel[3] mijnselven verseyt hadde, hebbe ick bij sijn Ed. nyet gegeeten. Ondertusschen, alsoo ick nergens van en wiste, heeft mij mijn neef alles verhaelt. Na de noen ben ick met hem gegaen tot de heer Spyering, dye mij nochmaels de gelegentheyt van de saeck verhaelde seggende oock tegen mijn neef, dat hij uyt uE. verstaen hadde, dat uE. hem, Graswinckel, wilde ontbyeden voor den Rade om hem te doen seggen, wat daervan was, ende wat hij daerop geantwoord hadde, waerop Graswinckel seyde, dat hij hem met het advocaetschap van Sweden genoech soude defenderen hem over dye discoursen seer geoffenseert houdende. Tenselven tijde quam Boeckhorst[4] daermede, dyen den heer Spyering seer inciteerde tegen uE., omdat deselve sijn auteur nyet en noemde, seggende, dat uE. den uytstroeyer was.

Ick seyde daerop, dat het anderen mede geseyt hadde, gelijck de heer Spyering nyet en konde ontkennen. Boeckhorst seyde, dat men nader op alles most letten, doch toonde hem gemoeyt. Sedert heeft Graswinckel een groten brieff aen mijn broeder[5] van alles geschreven ende tempesteert seer tegen uE.

Verstae oock, dat Spyering aen Noortwijck, Rysoor[6], ende Hartain[7] bryeven heeft geschreven, waerbij hij haer vermaend om haer te defenderen tegen de calumniën henluyden bij uE. nageseyt, soo ick mercke, met invectiven.

Den auteur van Graswinckel is oock ten hoochsten t'onvreden, dat hij genoemt is ende seyt nyet te sullen noemen degeene, daer hij sulcx van heeft, ende, soo hij gedrongen soude mogen werden, hemselven van alle importuniteyt soowel te sullen exempteren als Graswinckel beloovende echter, soo men sijn naem spaert, devoir te sullen doen om de saecke nader te ontdecken[8].

De doot van den heer van Berckel[9] sal uE. nu hebben verstaen.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 34. Eigenh. oorspr.
2 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
3 De advocaat Dirck Graswinckel.
4 Amelis van den Bouckhorst, zoon van Nicolaes van den Bouckhorst, heer van Noordwijk en Wimmenum, afgevaardigde ter Staten-Generaal.
5 Grotius, Er is van Graswinckel aan Grotius uit 1639 slechts een kort briefje bewaard dd. 11 juli (no. 4202).
6 Jhr. Lamorael van der Noot, heer van Risoir; zie no. 4129, p. 354 n. 9.
7 Wellicht een van de zoons van Daniel de Hartaing († 1625), heer van Marquette; Willem, Hendrik of Maximiliaan.
8 Vgl. verder Brandt-Cattenburgh *Leven* II, p. 227 vv.
9 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs. Zijn testamentaire beschikking ten gunste van Cornelia de Groot werd door Adriaen van Naeltwijck aangevochten; zie no. 4243 van Cornelia, no. 4119 aan Willem de Groot en, o.a., de brieven van Willem nos. 4302, 4311, 4320.

Daer is een bryef van nichte De Groot[1] aen j.[or] van Naeldwijck[2] geweest, dye daerop heeft geantwoord, doch hebbe den bryef door susters[3] ordre alhyer gehouden tot haere overcomst.

Ick ben nu wel onderrecht, dat de saecke van Louys de Geer[4] voor de vacantie sal afgedaen worden. Neef de Wael[5] gaet voor een dach of twee op het sluyten van den houwelijck nae Haerlem, sal daernae tot de voorss. saecke vaceren, waerom uE. wel sal doen van hem alhyer te laten vinden.

Van de compartie ende reyse van Groeningen sal ick nyet schrijven, alsoo uE. daervan nu al moet geadverteerd zijn.

Desen schrijve ick met groter haeste tot Rotterdam, daer ick bij seeckere occasie hebbe moeten wesen, mijselven hyermede in uE. ende derselver vryenden goede gratie beveelende,

UE. bereytwilligen dyenaer
Willem de Groot.

Desen 1[en] Iunij 1639.

Adres: Eerentfesten hoochgeëerden wijsen voorsienigen heere Mr Niclaes Reigersberg, raedsheer in den Hogen Rade, ten huyse van den Reeckenmeester Reygersberg tot Middelburg.

Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Den Advocaet de Groot, den 1 Iunij 1639. Spierynck.

Bijlage no. 3 Bij no. 4273
Tombeau du Duc de Wimar[6].

Aprez que cent exploits d'Immortelle memoire
Eurent chargé mon front de Lauriers toujours verds
Lutzen par la moisson des bataillons ouverts
Me vid vanger Gustave[7] et gagner sa Victoire.

1 Cornelia de Groot.
2 Adriaen van Naeltwijck.
3 Maria van Reigersberch; zij vertoefde in het vaderland.
4 Lodewijk de Geer (1587-1652), bekend door zijn grootscheepse ondernemingen inzake fabricage en verhandeling van oorlogstuig in Zweden.
5 Mogelijk identiek met de in brief no. 3659 (dl. IX, p. 433) genoemde de Wael, zie aldaar n. 2.
6 Copie Stockholm, RA., Gall. Handl. 1638-1641; copie Leiden, UB., BPL. 2212. Het gedicht is van Jean Chapelain (1595-1674). Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, was op 18 juli 1639 overleden.
7 Bij Lützen sneuvelde in 1632 de Zweedse koning Gustav II Adolf.

Puis avec cet Heros disputant de la Gloire
Mon coeur parut si grand dans mes combats divers
Qu'il passa pour prodige aux yeux de L'Vnivers
Et dans ma perte mesme embellit mon histoire.

Enfin par un effort digne de ce grand coeur
Se fonday sur le Rhin d'un bras trois fois vaincoeur
Vn empire nouveau contre le vieil Empire

Et l'Aigle alloit tomber soubs mes coups inovis
Quand la Parque a mes ans vint des bornes prescrire
Pour guarder ce trophee aux armes de Lovis[1].

Bijlage no. 4 Bij no. 4374
Extract instructionis der posnischen ende celliesischen gesanten[2].

1. Op des Heeren Cellinischen[3] bischops aenhouden sullen de Thorenner van het gewaygert proces ende quetschuire van eenen catolijcksen priester[4] gestraft ende voorts door eene constitutie dergelijcke praecaveert werden.
2. De repub. van de commissie tot Escheuw te informeeren.
3. Daermede de seetoll soo sij Reip. salvis juribus terrarum Pruss. et civitat. bequaemlijck ende practicirlijck met raet aen de vaydvodschap in esse te brengen.
4. Tot verhoetinge van omloopicheit eene nieuwe commissie tot de tractaten met Danzich te reassumeeren.
5. De Spieringe[5] als oorsaecke des Preusischen crijgs sullen affgeset oock niet bey 't Hoff te komen noch in Haere May.[t6] camer gelaeten werden, maer indien den toll continueeren wert, sal deselve door ingesetenen adel ingenomen ende bereeckent worden.
6. Te vraegen, hoe het om de intraden des tols geschapen ende off de gelden in den schat gegeven wordt.
7. De Spieringische toll oock van die persoonen op de Weisel ende Haf, terwijlen hij tegens jura terrarum loopt, sal also datelijck afgeset werden.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Van de hand van Petter Spiring. Gezanten uit Poznám en Kalisch; hun namen zijn mij niet bekend.
3 Paleografisch onzeker; in aanmerking komen zowel Chelm als Culm, beide bisschopszetels, die in deze dagen bezet worden, binnen de interessesfeer van deze kwestie liggen en paleografisch het meest in aanmerking komen.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Zie voor hun namen dl. IX, p. 108 n. 2.
6 Wladislas IV (VII), koning van Polen.

8. Qua authoritate elector[1] die incursion in Liefflandt gedaen haer te verantwoorden den schaden daer voor te restitueren, om sulcx voorts te praecaveeren ende bij de Repub. van Sweden door eenen gesanten te excuseeren.
9. Haere Con. May.[t] sullen berechten, waervoor sij sine consensu Reipub. uijt het landt over de frontieren getroke ende wat sij met Kays. May.[t2] getracteert.
10. Van gelijcke wegen de bij den compste met haer churf. doorluch.[t].
11. Beede haer con. May.[t] sullen geene uijtlandische dienste aen haer hove gebruycken.
12. Prins Carolus[3] sal wegen sijner abdey Reipub. juramentum praestiren.
13. Dewijle den churlandischen Vursten het foedum contra consensum Reip. gegeven sal annulleert ende prins Casimiro gegeven werden.
14. Prins Casimirum[4] uyt het gevanckenisse te libereren.
15. Coadiutoria ofte geestelijcke beneficia sullen eerder niet als post mortem possessorum confereert werden.
16. De brandtschattinge sal aen de conigine[5] gegeven werden.
17. Uijtlandische sullen Con. noch adelijcke goeder quocumque modo besitten, Paudis[6] sal oock van Stargardt affgeset werden.
18. Danzich sal jure nobilitatis gaudeeren doen, maer antiqui patricii ende geene vremdelingen.
19. Wegen manquement cleener munte sullen commissarii geordineert werden de munte te ondersoecken, daermede voorts goede cleene munte gemaeckt wert.
20. Haer Con. May.[t] sal geene potita gratitudinis inbrengen terwijlen haere Con. May.[t] schimpelijck sijn.
21. De oeconomiën ter taffel hoorende, sullen restitueert werden.
22. Terwijlen haeren Con. May.[t] van den Turcken[7] praetenderen, sal een gesanter naer Constantinopel[aant.] gesonden werden.
23. Den rijchsdach sal langer niet duyren als 6 weecken.
24. De gesanten sullen haer ten längsten in twee weeken instellen. Ende die te laet comen sullen geen macht hebben te contradiciren.
25. Die hem onderstaet den rijchsdach om sijn privat te breecken, die sal pro hoste patriae declareert werden.
26. Die liquidatie der princessinen schuldenen sullen tot effect gelangen.
27. Ende dewijle den heer commissariis niet gegeven is op den rijchstach inquisitie te doen, off Dantzich abutebatur constitutione 1638 die haer ad sigillationem transmaritimam gegeven, so sullen dese Reipub. eener berecht doen, maer indien abus gevonden, sal hij met een constitutie opgenomen: sin minus sub rubore onderhouden werden.
28. Het uijtdwingen van de edelluyden ende haere ondersaten den brugge toll te Thorn sal affgeset werden.

Stetin den 10 8bris A.[o] 1639.

1 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
2 Ferdinand III.
3 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken (1622-1660); zie no. 4120, p. 339 n. 3.
4 Jan II Kazimierz; hij verbleef in gevangenschap.
5 Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III, koningin van Polen.
6 Wolf Heinrich von Baudissin.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

Uijt Preusen heeft men, dat eenige Schweedse schepen voor de Pillau gewesen, in deselve landen overal grooten schreck causeert heeft, men heeft oock overal in deselbe landen gespargeert, als souden de Schwetsche de Pillau ingenomen hebben, hetwelcke oock liegt hadde geschieden connen, hadt het haer dessein geweest, aengesien sij onder 250 mannen daerbinnen niet waeren, ende meer niet als voor 14 daegen provisie versien geweest.

De Poolen alle in gemeen, soo hooch als leeghe stande, aen die tevoren geschiede incoursie in Liefflandt grooten ongenoegten hebben; van gelijcken den chur Brandenburch niet weynich sal te vresen hebben op den Rijchsdach die den 25 7bris verschreven is geweest. Dan gelijck de Posnischen ende Cellieschen gesanten van haer principalen instrueert doet hier voorstaende extract uytwijsen.

Bijlage no. 5 Bij no. 4417
Advys op een resolutie van de Staten-Generael[1].

In het extract uit het register van de heeren Staten-Generael van de Vereenigde Nederlanden in date den 26 November 1639 vinde ick buiten reden dat den naem van Sweden aldaer gestelt werdt nae Polen ende Danemarcken, daer nochtans notoirlijck blijckt bij alle historiën, oock die van Polen ende Danemarcken, dat het conincrijck van Sweden veel ouder is als die twee anderen. 'Twelck ick te meer remarquere, omdat ick mercke, dat de heeren Staten-Generael in haere placcaten ende resolutiën ordinaris die stijl houden. Waeromme mijne opinie soude sijn, soo het voorseide extract bij de heeren Staeten-Generael aen mijnheer den ambassadeur[2] ofte andere ministres van Swede is toegesonden, dat hetselve weder terugge behoort gegeven te werden met vermaeninge aengaende voorschreve fauten.

In het discours van hetselve extract sijn veele dingen souden sijn te seggen, die ick liever anderen laet bedencken als occasie geven om te dencken, alsof ick eenige particuliere passiën daeronder waere mengende. Ondertuschen sal ick dat seggen, dat de redenen, die aldaer bij de heeren Staten-Generael voor haere hoocheit werden geallegeert, uytgenomen die van de religie, niet minder en passen op den hertogh van Savoie, den hertoch van Toscane ende de republyck van Genua. Voorts is seecker, dat den ordre, die bij 'tselve extract werdt gestelt, veel verschilt van hetgunt ick soo in die landen als in andere landen heb sien practizeren. De inscriptie nae de qualiteiten van de personen, die die vergadering van de heeren Staten-Generael becleden, sijn voor desen aengenomen geweest, gelijck diergelijcke inscriptiën oock aengenomen werden bij de regierders van elective conincrijcken soo lang daer geen coning en is.

De ambassadeurs van Danemarcken, Thomasson ende Brahe[3], sijn hier te

1 Minuut Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Vgl. voor de kwestie ook no. 3551 aan N. van Reigersberch dd. 30 april 1638 (d. IX, p. 244).
2 Ludwig Camerarius.
3 Jørgen Brahe en Chr. Thomesen; zie no. 1215 aan N. van Reigersberch dd. 28 januari 1628 (dl. III, p. 227 n. 7) en no. 1216 dd. 29 januari aan Willem de Groot (ibid., p. 228).

Parijs bij de ambassadeurs van de heeren Staten-Generael[1], die laest gecomen waeren eerst besocht. Den ambassadeur Belheure[2] te Venetië sijnde heeft den heer Van Oosterwijck[3] laest aldaer gecomen sijnde niet goed gevonden te besoecken nochte denselven ergens anders vindende den tytel te geven van excellentie, welcken tytel oock de ambassadeurs van Venetië soo in Vrancrijck als in Engelland aen de ambassadeurs van de heeren Staten-Generael seggen niet te connen geven, en dat de heer Joachimi[4] die soo lang geweest is in de Staten-Generael, met minder tytel is tevrede geweest.

In Vrancrijck werdt in het inhaelen ende receptie onderscheit gemaect tuschen ambassadeurs van coningen ende die van Venetië, ende wederom tuschen die van Venetië ende die van de heeren Staten-Generael. Waeromme alsoo dese saecke is van merckelijcke consequentie ende veel schilt wat bij courtoisie bij wijlen geschiet ende 'tgunt als geëischt werdt als nae rechten toecomende, dunct mij - onder verbetering - dat hierop met de andere ambassadeurs, die in Den Hage sijn, dient gecommuniceert ende alles 'twelck in consideratie magh comen overgeschreven aen mijnheer den rijcxcancellier van Sweden[5], opdat bij sijne Ex.[tie] sulcx hierinne werdt geordonneert als deselve nae sijne groote wijsheit ter behouding soo van de hooge digniteit van de croon van Sweden ende als van de vriendschap met den staet der Vereenigde Nederlanden ende met anderen dienstigh sal werden gevonden.

In dorso schreef Grotius: advys op een resolutie van de Staten-Generael na November 1639.

1 François van Aerssen en Caspar van Vosbergen; zie no. 1216 dd. 29 januari 1628 aan Willem de Groot.
2 Pomponne de Bellièvre; zie no. 1997 dd. 7 maart 1635 aan Ludwig Camerarius (dl. V, p. 346, n. 15).
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
4 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke.
5 Axel Oxenstierna.

Registers

1. Lijst van geraadpleegde werken.

In vorige delen vermelde werken, die ook voor deel X werden geraadpleegd, zijn niet opnieuw opgenomen.

Aesopus - Corpvs fabvlarvm, zie Hausrath, A. et H. Hunger.

Althusius (Althaus), Johannes - Politica methodice digesta. Cambridge-Harvard University Press 1932. Harvard political classics.

Apeldoorn, L.J. van - Geschiedenis van het Nederlandsche Huwelijksrecht vóór de invoering van de Fransche wetgeving. Amsterdam MCMXXV.

Arnim, Hans von - Stoicorum veterum fragmenta; Vol. I Zeno et Zenonis discipuli, Vol. II Chrysippi fragmenta logica et physica, Vol. III Chrysippi fragmenta moralia; fragmenta successorum Chrysippi, Vol. IV Quo indices continentur conscripsit Maximilianus Adler. Lipsiae in Aedibus B.G. Teubneri MCMXXI-MCMXXIV.

Barlaeus, Caspar - Casparis Barlaei Antverpiani Poemata. Editio V, Altera plus parte auctior. Pars I Heroicorvm. Pars II Elegiarvm et Miscellaneorvm Carminvm. Amstelodami, Apud Ioannem Blaev, MDCLV.

Barozzi, N. e G. Berchet - Relazioni degli Ambasciatori e Baili Veneti a Constantinopoli. Venezia 1871.

Bassompierre, François de - Journal de ma vie. Mémoires. Première édition conforme au manuscrit original publiée avec fragments inédits pour la société de l'histoire de France par le Mis de Chantérac. Paris 1870-1877.

Bercé, Yves-Marie - Croquants et nu-pieds. Les soulèvements paysans en France du XVIe au XIXe siècle. Editions Gallimard/Julliard, 1974. Collection Archives dirigée par Pierre Nora et Jacques Revel.

Bilmanis, Alfred - A history of Latvia. Princeton (New Jersey) University Press 1951.

Bloys van Treslong Prins, P.C. - Het geslacht Ploos van Amstel. Centraal Bureau voor Genealogie en Heraldiek. 's-Gravenhage 1911.

Böhme, Klaus-Richard - Geld für die schwedischen Armeen nach 1640. Scandia, Tidskrift för Historisk Forskning 33 (1967) p. 54-95.

Bourjon, François - Le droit commun de la France, et la coutume de Paris, divisés en six livres et en deux volumes in-folio. A Paris, chez Grangé, imprimeur-libraire, Cellot, imprimeur-libraire. M.DCC.LXX.

Brandt, Geeraert - Het leven van Joost van den Vondel. Uitg. door P. Leendertz Jr. 's-Gravenhage 1932.

Cau, Cornelis - Groot Placaet-Boeck, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de Doorluchtige, Hoogh Mog. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ende vande Ed. Groot-Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt; mitsgaders van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelandt. Waer by noch ghevoeght zijn eenige placaten vande voorgaende graven ende prinsen der selver Landen, voor soo veel de selve als noch in gebruyck zijn. In 's Graven-Hage, by de weduwe, ende erfgenamen van wylen Hillebrandt Iacobsz. van Wouw, ordinaris druckers vande Hoogh Mog. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ende vande Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Anno. 1658.
Cognasso, Francesco - Storia di Torino. Torino [1934].
Collas, Georges - Jean Chapelain (1595-1674); un poète protecteur des lettres au XVIIe siècle. Étude historique et littéraire d'après des documents inédites. Paris 1912.
Conring, Enno von - Kirche und Staat nach der Lehre der niedarländischen Calvinisten in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. [Neukirchen] 1965. Beiträge zur Geschichte und Lehre der Reformierten Kirche, 18.

Daicoviciu, Constantin et Miron Constantinescu - Brève histoire de la Transylvanie. Bucarest 1965. Bibliotheca Historica Romaniae; Monographies III. Éditions de l'académie de la république socialiste de Roumanie.
Dalgård, Sune - Salpetertolden af 1638-39 og den private spekulationshandel bag den. Historisk Tidsskrift. 11. raekke, 4. bind. København (1953-56) p. 313-351.
Dam, Pieter van - Beschryvinge van de Oostindische Compagnie. Eerste boek, deel II, uitgegeven door F.W. Stapel. Rijks Geschiedkundige Publicatiën no. 68. 's-Gravenhage 1929.
Dasberg, Jitschak - De Pentateuch met Haftaroth. Deel I Bereshiet-Shemoth. In het Nederlands vertaald door -. Geheel opnieuw gezet door Monoline Press Ltd. Uitgeverij en Boekhandel Van Gennep N.V. Amsterdam 1970.
Decken, Friedrich von der - Herzog Georg von Braunschweig und Lüneburg. Beiträge zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges, nach Originalquellen des Königlichen Archivs zu Hannover. Theil 1-4. Hannover 1833-1834.
Demante, Gabriel - Histoire de la publication des livres de Pierre du Puy sur les libertés de l'église Gallicane. Paris 1843-1844. Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, 5.
Denis, Paul - Le cardinal de Richelieu et la réforme des monastères bénédictins. Paris 1913. Bibliothèque d'histoire Bénédictine, tome 1e.
Dibon, P., H. Bots et E. Bots-Estourgie - Inventaire de la correspondance de Johannes Fredericus Gronovius (1631-1671). La Haye 1974. Publication du Centre de Recherches d'Histoire et de Philologie de la IVe Section de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes à la Sorbonne. Archives Internationales d'Histoire des Idees, 68.
Dreitzel, Horst - Protestantischer Aristotelismus und absoluter Staat. Die 'Politica' des Henning Arnisaeus (ca. 1575-1636). Wiesbaden 1970.

Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz. Band 55. Abteilung Universalgeschichte.

E x p o s i t i o n - La vie et l'oeuvre de Grotius (1583-1645). Institut néerlandais. 121 Rue de Lille, Paris. 15 Mars-15 Avil. 1965.

Fabricius, Knud - Christian IV og det nederlandske Gesandtskab 1639. Historisk Tidsskrift. 11. raekke, 1. bind, København (1944-46) p. 150-167.
Ferrière, Claude de - Texte des coutumes de la prévosté et vicomté de Paris. A Paris, chez la Compagnie des Libraires, M.DCC.LXIV.
Fischer, H.F.W.D. - Leges Barbarorum, I. Pactus legis Salicae. E.J. Brill, Leiden 1948. Textus minores Vol. III.
Foisil, Madeleine - La révolte des Nu-Pieds et les révoltes normandes de 1639. Paris 1970.
Fortescue, G.K. - Catalogue of the pamphlets, books, newspapers, and manuscripts relating to the civil war, the commonwealth, and restoration, collected by George Thomason, 1640-1661. British Museum, London 1908.
Fossati, Giovanni Francesco - Memorie historiche delle guerre d'Italia del secolo presente, descritte dall' abbate Fossati. In Milano, per Filippo Ghisolfi, MDCXXXX.

Gallati, Frieda - 'Der Königlich Schwedische in Teutschland geführte Krieg' des Bogislav Philipp von Chemnitz und seine Quellen. (Diss. Zürich) Frauenfeld 1902.
Gautier de Lille, Ph., zie Mueldener, F.A.W.
Goetze, Sigmund - Die Politik des schwedischen Reichskanzlers Axel Oxenstierna gegenüber Kaiser und Reich. Kiel 1971. Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Band 3.
Green, Mary Anne Everett - Elizabeth, electress Palatine and queen of Bohemia by - revised by her niece S.C. Lomas with a prefatory note by A.W. Ward. London [1909].
Griffiths, D.N. - The French Translations of the English Book of Common Prayer. Proceedings of the Huguenot Society of London, XXII (1972) p. 90-114.
Gronovius, J.H., zie Dibon, P.e.a.
Groot Placaet-Boeck, zie Cau, C.
Grotius, Hugo - Hugonis Grotii Epistolae sex ineditae, edente A. Stolker, Lugduni Batavorum MDCCCIX.
Gude, Marquard - Marquardi Gudii et doctorum virorum ad eum Epistolae. Quibus accedunt ex Bibliotheca Gudiana Clarissimorum et Doctissimorum Virorum, qui superiore & nostro saeculo floruerunt; et Claudii Sarravii Senatoris Parisiensis Epistolae, ex eadem Bibliotheca auctiores. Curante Petro Burmanno. Ultrajecti M.DC.XCVII.

Hammer, J. de - Histoire de l'empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours. Traduit de l'allemand par J.-J. Hellert, t. 1-18. Paris MDCCCXXXV-MDCCCXL.
Hausrath, A. et H. Hunger - Corpvs fabvlarvm Aesopicarvm. Volvmen privs, fabvlae Aesopicae solvta oratione conscriptae. Leipzig 1959, 1970. Bibliotheca scriptorvm Graecorvm et Romanorvm Tevbneriana.

Hewison, James King - The Covenanters. A history of the church in Scotland from the reformation to the revolution. Vol. 1-2, Glasgow 1913.
Hofmann, Wilhelm - Peter Melander, Reichsgraf zu Holzappel; ein Charakterbild aus der Zeit des 30-jährigen Krieges, bearbeitet nach den Akten des Archivs zu Schloss Schaumburg von -, Custos zu Schloss Schaumburg. München 1882.
Horst, Dirk Johannes Hendrik ter - Daniel Heinsius (1580-1655). Diss. Utrecht 1934.

Ingram, William H. - The ligatures of early printed Greek. Duke University, Durham, North Carolina 1966. Greek, Roman and Byzantine studies. Volume 7.

Jenniskens, A.H. - De magistraat van Nijmegen 1618-1648. Nijmegen 1973. Nijmeegse Studiën.
Jorga, N. - Geschichte des Osmanischen Reiches, Dritter Band (bis 1640). Gotha 1910. Allgemeine Staatengeschichte. Herausgegeben von Karl Lamprecht. Abteilung I: Geschichte der Europäischen Staaten, herausgegeben von A.H.L. Heeren, F.A. Ukert, W. v. Giesenbrecht und K. Lamprecht. Werk 37.
Jouanneau, A. - Recueil de maximes et citations latines. Paris 1924.

Kaibel, Georg - Comicorum Graecorum fragmenta. Berlin 1899.
Kaser, Max - Das römische Privatrecht. Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht. München MCMLV. Rechtsgeschichte des Altertums. Im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft. Dritter Teil, dritter Band, erster Abschnitt.
Kluyver, A. - Constantijn Huygens tusschen Salmasius en Heinsius (1914). Verspreide opstellen. Groningen-Den Haag 1929, p. 127-142.
Knab, Doris - Das Annolied. Probleme seiner literarischen Einordnung. Tübingen 1962. Hermaea germanistische Forschungen, neue Folge, Band 11.
Knuif, W.L.S. en Dr. J. de Jong - Philippus Rovenius en zijn bestuur der Hollandsche zending. Utrecht 1925. Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht, dl. 50.
Krannhals, Detlef - Danzig und der Weichselhandel in seiner Blütezeit vom 16. zum 17. Jahrhundert. Leipzig 1942. Deutschland und der Osten; Quellen und Forschungen zur Geschichte ihrer Beziehungen, Band 19.

Lamont, William M. - Marginal Prynne 1600-1669. London-Toronto 1963.
Landwehr, John - Splendid ceremonies. State entries and royal funerals in the Low Countries, 1515-1791. Leiden. 1971.
Lejeune, Jean - La Principauté de Liège. Liège 1948.
Lekai, Louis J. - The rise of the Cistercian strict observance in seventeenth century France. The Catholic University of America Press, Washington D.C. 1968.

Lennep, J. van en J.H.W. Unger - De werken van J. van den Vondel. 1637-1639. Gijsbrecht van Aemstel - Elektra - Maeghden. Leiden [z.d.].
Lion, Jules - Hesdinfort. Amiens 1882.
Loisel, Antoine, zie Reulos, Michel.
Lorenz, Gottfried - Das Erzstift Bremen und der Administrator Friedrich während des westfälischen Friedenskongresses. Ein Beitrag zur Geschichte des schwedischdänischen Machtkampfes im 17. Jahrhundert. Münster 1969.
Lund, H.D. - Christian den Fjerde og hans Maend paa Bremerholm. Copenhagen 1889.

Macrobius, zie Willis, James.
Magdaleno, D. Ricardo - Papeles de Estado Milan y Saboya (siglos XVI y XVII). Valladolid 1961. Catalogo XXIII del Archivo General de Simancas.
Manwaring, G.E. and W.G. Perrin - The life and works of Sir Henry Mainwaring Vol. I-II. London MDCCCCXX-MDCCCCXXII. Publications of the Navy Records Society. Vol. LIV, LVI.
Mc Gowan, Margaret M. - L'art du ballet de cour en France 1581-1643. Paris 1963. Editions du Centre National de la Recherche Scientifique. Collection 'Le Choeur des Muses' publiée sous la direction de Jean Jacquot.
Melo, Francisco Manuel de - De strijd in het Engelsche kanaal tusschen de Spaansche en Hollandsche wapenen anno 1639. Uit het Portugeesch vertaald door Dr. M. de Jong. Den Helder [1938]. Oorspr. titel: Conflito do canal de Inglaterra entre as armas Espanholas, e Olandezas. Anno 1639. Epanaphora bellica qvarta de dom - [1660].
Memorial Histórico Español: Colección de Documentos, Opúsculos y Antiguëdades, que publica la Real Academia de la Historia, XV. Madrid 1862.
Menasseh ben Israel - Conciliator, sive De convenientia locorum S. Scripturae, quae pugnare inter se videntur. Opus ex vetustis, & recentioribus omnibus Rabbinis, magnâ industriâ, ac fide congestum. Esto es Conciliador o De la conveniencia de los Lugares de la S. Escriptura, que repugnantes entre si parecen. Obra ansi de los antiguos, como modernos sabios, con grande industria, y fé coligida. Con tres Tablas, vna de los libros de los antiguos sabios; otra de los lugares de la S. Escriptura que se explican; tercera de las cosas mas notables. Francofurti, Auctoris impensis. M.DCXXXII.
Merriman, Roger Bigelow - Suleiman the Magnificent 1520-1566. Cambridge, Massachusetts Harvard University Press 1944.
Mersenne, Marin, zie Waard, Cornelis de e.a.
Meulen, J. ter en P.J.J. Diermanse - Bibliographie des écrits sur Hugo Grotius imprimés au XVIIe siècle. La Haye 1961.
Meulenbroek, B.L. - De Dichtwerken van Hugo Grotius. I Oorspronkelijke dichtwerken, Tweede deel, pars 1A tekst en vertaling; pars 1B toelichting. Assen 1972-1973. De Dichtwerken van Hugo Grotius, in opdracht van de Commissie voor de uitgave van de Briefwisseling en de Dichtwerken van Grotius van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Meurling, Anna Christina - Svensk Domstolsförvaltning I Livland 1634-1700. Lund 1967.
Mieg, Philippe - Notes biographiques et généalogiques sur la branche française des Herwart. Bulletin Société de l'Histoire du Protestantisme français, 117 (1971) p. 447-468.
Mongrédien, Georges - Guillaume Bautru (1588-1665): un bouffon de cour académicien et agent diplomatique de Richelieu. Revue des questions historiques, 59, 3me série t. XVIII (1931) p. 256-326; 60, 3me série t. XIX (1931) p. 297-340.
Mueldener, F.A.W. - M. Philippi Gualtheri ab Insulis dicti de Castellione Alexandreis ad fidem librorum mss. et impress. Lipsiae, in aedibus B.G. Teubneri MDCCCLXIII.

Opgenoorth, Ernst von - Friedrich Wilhelm der grosse Kurfürst von Brandenburg. Eine politische Biographie. Erster Teil: 1620-1660. Frankfurt-Zürich [1971].
Overeem, J.B. van - De reizen naar de West van Cornelis Cornelisz. Jol, alias kapitein Houtebeen. 1626-1640. De West-Indische Gids, 24 (1942) p. 1-9; p. 33-50.

Pannier, Jacques - Le fondateur de l'église luthérienne de Paris, Jonas Hambraeus, prédicateur du roi de Suède, professeur à l'université de Paris (1588-1672); notice biographique. Paris 1913.
Parker, Geoffrey - The army of Flanders and the Spanish road 1567-1659; the logistics of Spanish victory and defeat in the Low Countries' wars. Cambridge at the University Press 1972. Cambridge studies in early modern history.
Pentateuch, zie Dasberg, Jitschak.
Peterkin (the Elder), Alexander - Records of the Kirk of Scotland, containing the Acts and proceedings of the General Assemblies from the year 1633 downwards, as authenticated by the Clerks of Assembly. With notes and historical illustrations. Edinburgh 1838.
Pitlo, R.W.H. - Een vergeten beschaving. Het rijk der Groot-Mogols in Voor-Indië in de 16e en 17e eeuw. Haarlem 1958.
Poelhekke, J.J. - De vrede van Munster. (Diss. Nijmegen) 's-Gravenhage 1948.
Poelhekke, J.J. - Geen blijder maer in tachtigh jaer. Verspreide studiën over de crisisperiode 1648-1651. Zutphen 1973.
Powell, John U. - Collectanea Alexandrina. Reliquiae minores poetarum Graecorum aetatis Ptolemaicae 323-146 A.C., epicorum, elegiacorum, lyricorum, ethicorum. Oxonii e typographeo Clarendoniano MDCCCCXXV.

Rahlfs, Alfred - Septuaginta id est vetus testamentum Graece iuxta LXX interpretes. Vol. I-II. Stuttgart [1935].
Reulos, Michel - Les institutes coustumières de Loisel. Nouvelle édition avec les variantes des éditions antérieures, une table de concordance et des tables analytiques. Paris 1935.

Robert, F. des - Le siège de Thionville (Juin 1639). Nancy 1885.
Röse, Bernhard D. - Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen-Weimar. Biographisch dargestellt. Weimar 1828-1829.
Roth, Cecil - A life of Menasseh Ben Israel. Philadelphia 1934.
Roth, Leon - Correspondance of Descartes and Constantyn Huygens 1635-1647. Oxford at the Clarendon Press MCMXXVI.
Roumejoux, Anatole de - Bibliographie générale du Périgord en collaboration avec Philippe de Bosredon et Ferdinand Villepelet, t. III. Slatkine Reprints, Genève 1971.

Sabbe, Maurits - Brabant in 't verweer. Bijdrage tot de studie der Zuid-Nederlandsche strijdliteratuur in de eerste helft der 17e eeuw. Antwerpen MCMXXXIII.
Sandoval, Prudencio de - Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V. Valladolid 1604.
Sarravius, Claudius, zie Gude, Marquard.
Schilfgaarde, A.P. - Het archief der heeren en graven van Culemborg. Eerste stuk. Inleiding, inventaris, lijst van kaarten en teekeningen. Tweede stuk. Regestenlijst (eerste deel). Derde stuk. Regestenlijst (tweede deel), index. Nijmegen 1949 [-1950]. Rijksarchief in Gelderland.
Schotel, G.D.J. - Floris I en II van Pallant, graven van Culemborg. Arnhem 1846.
Schulten, C.M. - Joachim de Wicquefort et Jean Tileman Stella, fragment d'une correspondance (1639). Lias 1 (1974), p. 129-156.
Schulten, C.M. - Het aflopen van de ‘Madonna de la Piedad’ in 1639. Mededelingen van de Nederl. Vereniging voor Zeegeschiedenis, 26 (1973) p. 31-36.
Schwegler, Theodor - Geschichte der katholischen Kirche in der Schweiz von den Anfängen bis auf die Gegenwart. Zweite, umgearbeitete und vermehrte Auflage. Verlag Josef von Matt, Stans.
Segarizzi, Arnaldo - Relazioni degli ambasciatori Veneti al senato; volume primo: Ferrara-Mantova-Monferrato. Bari 1912.
Siri, Vittorio - Memorie recondite dall' anno 1601 al 1640. Vol. I-VIII. Ronco, Parigi, Lione M.DC.LXXVII-M.DC.LXXIX.
Smith, Vincent A. - The Oxford history of India. Third Edition. Edited by Percival Spear, revised by sir Mortimer Wheeler [a.o.]. Oxford at the Clarendon Press 1958.
Snoeks, Remi - L'argument de tradition dans la controverse eucharistique entre catholiques et réformés français au XVIIe siècle. Louvain 1951. Universitas Catholica Lovaniensis. Dissertationes ad gradum magistri in Facultate Theologica vel in Facultate Iuris Canonici consequendum conscriptae. Series II, tomus 44.
Snow, Vernon F. - Essex the rebel; the life of Robert Devereux, the third earl of Essex 1591-1646. University of Nebraska Press, Lincoln [1970].
Spekke, Arnolds - History of Latvia; an outline. Stockholm 1951.

Spindler, Max - Handbuch der bayerischen Geschichte. In Verbindung mit Franz Brunhölzl [u.a.] herausgegeben von -. München 1968, 1969.
Spoor, C. - Kroniek van Nootdorp. Uitgave van het gemeentebestuur van Nootdorp [1966].
Sundborg, Bertil - Gustaf Rosenhane och Trolldomsväsendet (Gustaf Rosenhane en de heksenprocessen). Lychnos (1954-1955) p. 201-266.

Thesaurus - Graecae linguae, ab Henrico Stephano constructus. Post editionem Anglicam novis additamentis auctum... ediderunt C.B. Hase, W. Dindorf et L. Dindorf. Vol. I-VIII. Parisiis [1865].

Ulianich, Boris - Paolo Sarpi lettere ai Gallicani. Wiesbaden 1961. Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz. Band 26. Abteilung für abendländische Religionsgeschichte.

Velde, R.G. van de - De studie van het Gotisch in de Nederlanden. Bijdrage tot een status quaestionis over de studie van het Gotisch en het Krimgotisch. Gent 1966.
Visser, J. - Rovenius und seine Werke. Beitrag zur Geschichte der nordniederländischen katholischen Frömmigkeit in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Assen 1966. (Diss. Bern) Van Gorcum's Historische Bibliotheek nr. 79.
Vogel, Jacob und Daniel Albert Fechter - Die Eidgenössischen Abschiede aus dem Zeitraume von 1618 bis 1648. Basel 1875. Amtliche Sammlung der ältern eidgenössischen Abschiede herausgegeben auf Anordnung der Bundesbehörden unter Leitung des eidgenössischen Archivars Jacob Kaiser.

Waard, Cornelis de, Paul Tannery et Bernard Rochot - Correspondance du P. Marin Mersenne. I-XII. Paris 1932-1972. Editions du Centre National de la Recherche Scientifique.
Wedgwood, C.V. - Poetry and politics under the Stuarts. Cambridge At the University Press 1960.
Willis, James - Ambrosii Theodosii Macrobii Satvrnalia, apparatv critico instrvxit; In Somnium Scipionis commentarios, selecta varietate lectionis ornavit-. Vol. I-II. Lipsiae MCMLXIII. Bibliotheca scriptorvm Graecorvm et Romanorvm Tevbneriana.
Winters, Peter Jochen - Die ‘Politik’ des Johannes Althusius und ihre zeitgenössischen Quellen. Zur Grundlegung der politischen Wissenschaft im 16. und im beginnenden 17. Jahrhundert. (Diss. Freiburg i. Breisgau 1959) Freiburg i. Breisgau 1963. Freiburger Studien zu Politik und Soziologie.
Worp, J.A. - Caspar van Baerle. Oud-Holland 7 (1889) p. 89-128.

2. Register van brieven.

De cijfers zijn de nummers der brieven.
De nummers der brieven van hen, aan wie Grotius schreef, zijn romein, van hen die Grotius schreven, cursief gedrukt.

Appelboom, Harald Andersson *3956*, 3963.

Banér, Johan 4333.
Barlaeus, Caspar 4066, 4265, *4312*, 4344.
Bernegger, Matthias 4087.
Bignon, Hieronymus 4270.
Blaeu, Johan *4006*.
Blon, Michiel le *4398*.
Bouthillier, Léon le 3994.

Camerarius, Joachim 4130, 4179, 4217, 4248, 4296, 4323, 4365.
Camerarius, Ludwig 3910, 3922, 3927, 3937, 3950, 3957, 3968, 3979, 3990, 4002, 4012, 4024, 4035, 4046, 4054, 4067, 4088, 4094, 4108, 4118, 4131, 4142, 4155, 4169, 4180, 4188, 4195, 4207, 4218, 4228, 4237, 4249, 4258, 4266, 4278, 4286, 4297, 4305, 4313, 4324, 4336, 4345, 4357, 4366, 4380, 4392, 4404, 4412, 4420, 4430, 4436, 4445.
Cappel, Louis *4330*.
Casaubonus, Mericus 4025, *4279*, 4301.
Cassius, Christian *4233*, 4403.
Christina van Zweden 3938, 3969, 4109, *4153, 4277*, 4337, 4393, *4444*.

Degenfeld, Christoph Martin, vrijheer van *4242*.
Deichman, Christoph *4104*.

Fabricius, Vincentius *3908*, 4095.
Foreest, Joannes *4018*.
Forthelius, Israël *4304, 4394*.

Gardie, Jacob de la 3939, 4110.
Graswinckel, Theodoricus 4156, *4202*.
Gronovius, Johann Friedrich 4033, 4096.
Groot, Cornelia de *4243*, 4287.
Groot, Cornelis de *4140, 4236*.
Groot, Diederik (Dirck) de *3964*, 3998, 4008, *4212, 4214, 4216, 4224, 4246, 4274, 4356*.
Groot, Jan de *4370*.
Groot, Pieter de *3918, 3944, 3953, 3974, 3995*, 4009, *4022, 4039, 4050, 4060, 4077, 4136, 4162, 4177, 4213, 4371, 4441*.
Groot, Willem de 3911, *3919*, 3928, *3945*, 3958, *3965*, 3980, *3999, 4015, 4016, 4023, 4030*, 4036, *4040, 4051, 4052*, 4055, 4068, 4069, *4075, 4101*, 4119, *4124*, 4132, *4137*, 4143, 4157, *4161*, 4181, *4186, 4194*, 4196, *4203*, 4219, *4234*, 4259, 4272[aant.], 4280, 4288, 4298, *4302*, 4306, *4311*, 4314, *4320*, 4325, *4331*, 4338, *4342*, 4346, *4352*, 4358, 4367, *4372, 4386*, 4395, 4405, 4413, *4417, 4424*, 4431, 4437, *4442*, 4446.
Groot, Willem en Jan de *4291*.

Hoeuft, Johan van *4355*.
Huygens, Constantijn *4410*.

Jasky, Israël von 3929, *3934*, 3959, *3977*, 3981, *4000, 4020, 4044*, 4047, 4070, 4089, *4116, 4152, 4165*, 4170, 4208, 4250, *4257, 4293*, 4307, 4347, *4376, 4401*, 4421, 4447.
Johann Kasimir, paltsgraaf 3947, 3970, 4097, 4120.
Johnson, Samson 3971.
Junius, Franciscus 3940, *3967*, 3982, *3996*.

Marini, Charles *3926, 3935, 3949, 3954, 3978, 3986, 3988, 4001, 4011, 4021, 4031, 4041, 4045, 4063, 4078, 4085, 4105, 4117, 4127, 4135, 4139, 4149, 4163, 4187, 4193, 4205, 4215, 4223, 4227, 4244, 4247, 4271, 4275, 4284, 4292, 4294, 4303, 4335, 4343, 4353, 4361, 4387, 4390, 4399, 4425, 4427, 4440, 4451*.
Maurier, Louis Aubéry du *4238, 4381*.
Menasseh ben Israël 4326.
Mersenne, Marin *4251, 4256*.
Müller, Georg 3912, *3920*, 3930, *3948*, 3960, 3983, 4003, *4019*, 4026, *4034*, 4056, 4071, 4090, 4189, 4220, 4239, 4252, *4263*, 4281, 4315, 4339, 4382.
Mylonius, Matthias *4245*.

N.N. *4273*.

Opitz, Martin 4121, 4276.
Oudart, Robert *4043*.
Oxenstierna, Axel 3913, 3914, 3915, 3931, 3941, 3942, 3951, 3961, 3972, 3984, 3991, 4004, 4010, 4013, 4027, 4028, 4037, 4048, 4057, 4058, 4072, 4079, 4080, 4091, 4098, 4099, 4111, 4112, 4122, 4133, 4144, 4158, 4171, *4172*, 4182, 4190, 4197, 4209, 4221, 4229, 4240, 4253, 4260, 4267, 4282, 4289, 4299, 4308, 4316, 4327, 4340, 4348, 4359, 4368, 4383, 4396, 4406, 4414, 4422, 4432, 4438, 4448.
Oxenstierna, Gabriël 4230, 4317.
Oxenstierna, Gabriël Gabrielsson 4377.

Pels, Paulus *3936, 3989, 3993, 4032, 4064, 4086, 4128, 4141, 4154, 4264, 4295, 4321, 4378, 4391, 4402, 4428*.

Reigersberch jr., Johan van 4231.
Reigersberch, Nicolaes van *3921*, 3923, *3924*, 3932, *3933*, 3943, *3946*, 3952, *3955*, 3962, *3966*, 3973, *3975*, 3985, *3987*, 3992, *3997*, 4005, *4007*, 4014, *4017, 4029*, 4038, *4042*, 4049, *4053*, 4059, *4061*, 4062, 4073, *4076*, 4081, 4082, *4083*, 4092, *4093*, 4100, *4102*, 4106, 4113, *4125, 4129*, 4134, 4145, *4150*, 4159, 4160, *4164, 4166*, 4173, 4183, *4184*, 4191, 4198, 4210, 4222, 4232, 4241, 4254, 4261, 4268, 4283, 4290, 4300, 4309, 4318, 4328, 4341, 4349, *4354*, 4360, *4362, 4363*, 4369, *4373*, 4384, 4388, 4397, *4400*, 4407, 4415, 4423, 4433, 4439, 4449.
Rosenhane, Gustaf *4322*, 4379.
Ruarus, Martinus 4114.

Salvius, Johan Adler 3916, *4084, 4107, 4115*, 4123, *4126, 4138*, 4146, *4151, 4168*, 4174, 4185, 4192, 4199, *4235*, 4269, 4334, 4364, 4408, *4419, 4426, 4434*, 4450.
Sarravius, Claudius *3909, 4167*, 4175, *4201*, 4204, *4206*, 4211, 4225, 4226.
Scudamore, John 4074, *4429*, 4435.
Spanheim, Friedrich 3976.
Spiring Silvercrona, Peter *3925, 4103, 4374, 4418, 4443*.

Turner, Matthias *4375*.

Vondel, Joost van den *4285*, 4350.
Vossius jr., Gerardus *4148*, 4319.
Vossius, Gerardus Johannes 3917, *4065, 4147, 4310*, 4332, 4385, 4409, *4411*.
Vossius, Isaac *4178*, 4255, 4329.

Wicquefort, Joachim de 4351.
Witten, Johan *4176*.
Wtenbogaert, Johannes *4200*, 4262, *4389*, 4416.

3. Lijst van geciteerde plaatsen uit Griekse en Latijnse schrijvers en uit het Oude en Nieuwe Testament.

Het cijfer achter de punt geeft de bladzijden aan, waar het citaat in de tekst der brieven voorkomt.

Adespota (ed. Nauck), zie Tragicorum Graecorum Fragmenta (ed. Nauck).
Aesopus Fabulae 51. 801
Aesopus Fabulae 199. 344
Anthologia Palatina IX, 110. 107
Apocalypsis 4, 6-7. 740
Apocalypsis 6, 9. 270
Apocalypsis 13, 18. 805
Appianus Bella Civilia IV, 114. 519
Apuleius Ἀνεχόμενος 23 (ex Menandro). 603
Aristophanes Ranae 857-858. 468
Aristoteles Ethica Nicomachea VIII, 3, 3. 79

Callimachus Epigrammata 27, 6. 586
Cicero, Marcus Tullius Ad Familiares VII, 25, 1. 666
Cicero, Marcus Tullius Ad Quintum Fratrem II, 8, 2. 614
Cicero, Marcus Tullius De Natura Deorum III, 30, 74. 146
Cicero, Marcus Tullius De Officiis III, 33, 117. 614
Cicero, Marcus Tullius De Oratore XLVIII, 159. 621
Claudianus, Claudius In Eutropium I, 356-357. 87
2 Corinthiërs 5, 1. 270

Deuteronomium 4, 21. 614
Diogenes Laertius I, 97. 124

Ecclesiasticus Proloog. 271
Ecclesiasticus 1, 9. 271
Ecclesiasticus 24, 10. 271
Ecclesiasticus 25, 31. 272

Ennius, Quintus Annales XV, 388-389 (ed. Vahlen^3 XII, 374-375). 77
Epicharmus fragment 250. 220
Euripides Alcestis 1162. 106
Euripides Andromache 1287. 106
Euripides Bacchae 1391. 106
Euripides Helena 1691. 106
Euripides Iphigenia in Tauris 57. 814
Euripides Medea 1418. 106
Exodus 20, 2-17. 739
Exodus 20, 4. 739, 829
Ezechiël 1, 4-11. 740
4 Ezra 4, 41. 270
4 Ezra 6, 49. 270

Flavius Josephus Antiquitates Judaicae III, 4, 126. 740
Flavius Josephus Contra Apionem II, 75. 740

Gautier de Lille, Philippe Alexandreis V, 301. 720
Gautier de Lille, Philippe Alexandreis IX, 476. 801
Gellius, Aulus Noctes Atticae III, 9, 7. 146

Handelingen 10, 34. 294
Hebreeën 1, 3. 13
Hebreeën 8, 6. 12
Herodotus I, 174. 297
Herodotus VI, 129. 402
Herodotus VIII, 79, 2. 190
Hesiodus Ἔργα καὶ Ἡμέραι 11-24. 468
Hesiodus Ἔργα καὶ Ἡμέραι 24. 341
Hesiodus Ἔργα καὶ Ἡμέραι 309. 2
Homerus Ilias I, 8. 340
Homerus Ilias II, 204. 30
Homerus Ilias VIII, 69. 422
Homerus Ilias VIII, 209. 422
Homerus Odysseia IV, 230. 94
Horatius Flaccus, Quintus Ars Poetica 139. 31, 769, 810
Horatius Flaccus, Quintus Ars Poetica 467. 681
Horatius Flaccus, Quintus Carmen Saeculare 61-64. 853
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, 2, 62. 402
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, 11, 9. 547
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, 17, 35. 632
Horatius Flaccus, Quintus Oden II, 1, 7-8. 502
Horatius Flaccus, Quintus Oden IV, 9, 29-30. 262

Horatius Flaccus, Quintus Satyrae II, 1, 77-78. 662
Horatius Flaccus, Quintus Satyrae II, 1, 78-79. 263
Horatius Flaccus, Quintus Satyrae II, 3, 13-14. 525

Isocrates Nicocles 52. 683
Isocrates Panegyricus 10. 683

Jesaja 36, 3. 270
Jesaja 53. 13
Job 3, 8. 270
Job 40, 10-28. 270
1 Johannes 2, 18. 805
Judith 10-12. 271
Julianus Apostata Orationes 7, 216A. 456
Justinianus Codex Iustinianus IV, 61, 9. 295
Justinianus Codex Iustinianus VI, 33. 630
Justinianus Codex Iustinianus VIII, 2. 630, 648
Justinianus Digesta I, 3, 24. 374
Justinianus Digesta XLIII, 2. 630, 648, 684
Justinianus Digesta XLVII, 10, 1, 5. 511
Justinianus Digesta XLVII, 19. 630
Justinianus Digesta L, 16, 94. 648
Justinianus Edictum XI, 2 en 3. 295
Juvenalis Satyrae VII, 65. 574

Livius, Titus Ab urbe condita I, 10, 4. 165
Livius, Titus Ab urbe condita V, 48, 9. 31
Livius, Titus Ab urbe condita V, 49, 6. 512
Livius, Titus Ab urbe condita VI, 14, 7. 113
Livius, Titus Ab urbe condita VII, 6, 3-5. 109
Livius, Titus Ab urbe condita X, 19, 12. 717
Livius, Titus Ab urbe condita XXVII, 49, 9. 287
Livius, Titus Ab urbe condita XXX, 27-28 en 35, 11. 182
Livius, Titus Ab urbe condita XXXI, 36, 10. 287
Lucanus, Marcus Annaeus Pharsalia IX, 13. 91
Lucanus, Marcus Annaeus Pharsalia X, 408. 411
Lucas 1, 35. 13
Lucas 11, 17. 810
Lucas 16, 22. 270
Lucas 23, 43. 270
Lucretius Carus, Titus De rerum natura IV, 181 (= IV, 910). 683

Macrobius Saturnalia II, 7, 3. 543
Marcus 2, 15. 519
Marcus 3, 24. 810

Martialis, Marcus Valerius Epigrammata V, 14, 10-11. 491
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata VI, 62, 4. 565
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata VI, 63, 5. 525
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata X, 47, 13. 256
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata XII, 6, 12. 755
Mattheus 5, 3. 270
Mattheus 5, 12. 270
Mattheus 5, 17-18. 12
Mattheus 5, 32. 272
Mattheus 9, 10. 519
Mattheus 12, 25. 810
Mattheus 19, 8-9. 272
Mattheus 20, 28. 13
Mattheus 24. 829
Menander Fabulae incertae 281b. 76

Naevius, Gnaeus Hector proficiscens 17. 632

Ovidius Naso, Publius Fasti 2, 47-48. 853
Ovidius Naso, Publius Heroïdes II, 85. 762
Ovidius Naso, Publius Heroïdes XVII, 108. 681
Ovidius Naso, Publius Metamorphoses IV, 59. 175

Pausanias VI, 9, 6-8. 519
Pausanias VIII, 52, 1. 519
Phaedrus Fabulae I 4, 5-7. 545
Philo Judaeus De Decalogo 29, 156. 740
Philo Judaeus De Legatione ad Gaium 292. 740
Plato Philebus 15C9. 840
Plautus, Titus Maccius Asinaria 784. 420
Plinius Secundus Maior, Gaius Naturalis Historia XXVIII, 17. 78
Plutarchus Apophthegmata Laconica 219A. 124
Plutarchus Moralia 207C. 683
Plutarchus Moralia 397F-398A. 566
Plutarchus Moralia 730D. 586
Plutarchus Vita Arati 24. 519
Plutarchus Vita Bruti 44. 519
Plutarchus Vita Caesaris 32, 6. 684, 700
Plutarchus Vita Lysandri 22, 1. 181
Plutarchus Vita Pompeii 60, 2. 684, 700
Plutarchus Vita Romuli 28, 5. 519
Prediker 12, 7. 270
Prudentius Clemens, Aurelius Contra Orationem Symmachi I, 620, 11
Psalmen 51, 7. 271

Richteren 3, 21. 271
Richteren 5, 24. 271

2 Samuël 2, 11. 270
Seneca minor, Lucius Annaeus Epistulae morales ad Lucilium CVII, 11. 91
Sophocles Aleadae frgm. 86, 3. 294
Sophocles Incerta frgm. 961. 632
Spreuken 3, 3. 271
Spreuken 8, 22. 271
Spreuken 29, 15. 271
Statius, Publius Papinius Silvae II, 7, 103. 543
Suetonius Tranquillus, Gaius Vita Caesaris 32. 722
Suetonius Tranquillus, Gaius Vita Tiberii 61, 31. 519

Tacitus, Publius Cornelius Annales I, 79, 15. 297
Tacitus, Publius Cornelius Annales IV, 34. 519
Tacitus, Publius Cornelius Annales VI, 5. 588
Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV, 76. 78
Terentius Afer, Publius Eunuchus 80. 349
Terentius Afer, Publius Heautontimorumenos 164. 92
Tertullianus, Quintus Septimius Florens De Exhortatione Castitatis 7. 268
Theocritus Idyllia 16, 71. 478
2 Thessalonicenzen 2, 1-17. 805
Thucydides Historiae VI, 10, 2. 683
Thucydides Historiae VII, 18, 3. 683
2 Timotheus 4, 17. 805
Tobias 3, 7. 270
Tobias 5, 18. 270
Tobias 9, 6. 270
Tobias 12, 15. 270
Tragicorum Graecorum Fragmenta (ed. Nauck) fragment 320. 843
Tragicorum Graecorum Fragmenta (ed. Nauck) fragment 430. 75

Valentinianus Novellae XXI, 2, 1. 589
Valerius Maximus VIII, 3, 7. 512
Vergilius Maro, Publius Aeneis I, 488. 539
Vergilius Maro, Publius Aeneis II, 104. 259
Vergilius Maro, Publius Aeneis II, 274-275. 393
Vergilius Maro, Publius Aeneis IV, 15. 458

Wijsheid 8, 19-20. 271
Wijsheid 14, 15. 271
Wijsheid 17, 3. 271

4. Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels.

Voor aanwijzingen ten gebruike van het register zij verwezen naar deel III, p. 489.

A

Aarau 43, 190.
Aare 83, 123, 127.
Aargau 693.
Aarschot, hertog van, zie Aremberg, Philips Karel van.
Abarbanel, zie Abravanel.
Abbas I, sjah 750.
Abbatis villa, zie Abbeville.
Abbeville 372, 376, 433, 437, 439.
Aberdeen 95, 265, 274, 276, 279, 281, 286.
Aberdeen, bisschop van, zie Bannatyne, Adam.
Aberdona, zie Aberdeen.
Abernethy, bisschop van Caithness, John 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Abraham Ben Meïr Ibn Ezra (Aben Ezra) 663[7], 668.
Abravanel, Isaac 663[9].
Abrincae, zie Avrenches.
Achaea (Griekenland) 519.
Achilles 337.
Adda 679.
Adresa, zie Ardres.
Adria 44.
Adrianopel, metropoliet van, zie Parthenios I, de Oudere.
Adriaticum mare, zie Adriatische Zee.
Adriatische Zee 200, 487.
Aegaeïsche Zee 522, 565, 603, 606.
Aegyptus, zie Egypte.
Aelianus = Spiring Silvercrona, Petter 26, 55, 72, 101, 102, 114, 130, 136, 137, 169, 189, 223, 230, 243, 249, 274, 286, 315, 346, 356, 384, 401, 402, 403, 404, 406, 448, 464, 465, 481, 482, 577, 592, 624, 674, 704, 708.
Aenen, Paulus van 168.
Aenipons, zie Innsbrück.
Aerssen, heer van Sommelsdijk, François van 100, 101, 130, 404, 428, 481, 593[2], 708, 721, 723, 725, 744, 755, 758, 791, 814, 846, 859.
Aesopus 344, 801.
Aesopus *Fabulae.* 344, 801.
Aethiopia, zie Ethiopië.
Agen 363.
Agennum, zie Agen.
Agnelli, Scipio 22, 24.
Aigueberre, D' 25[11].
Aira, zie Aire.
Aire 131, 334, 373, 378, 437, 440, 576, 580.
Aken 86.

Alais, graaf van, zie Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
Alba 807.
Alba, bisschop van, zie Gandolfo, Giovanni Francesco; zie ook: Brizio de Bra, Paolo.
Alberti, Daniel 348.
Albis, zie Elbe.
Alcantar, ridderorde van 281.
Alessandria 333, 397.
Alexander de Grote 492[2].
Alexandria, zie Alessandria.
Alexandrië (Alexandrijns) 739, 805.
Algiers 464, 535, 802.
Aligre, Etienne d' 21[3].
Allerheiligenbaai 301, 349, 362, 745, 746.
Alpen 148, 276, 292, 296, 323, 326, 335, 359, 362, 372, 376, 390, 394, 395, 421, 424, 434, 489, 493, 501, 504, 506, 517, 680, 702, 752, 757, 830.
Alphen 358, 389, 503, 544, 645.
Alsatia, zie Elzas.
Alsheim 794, 797, 800, 804, 841, 845, 847.
Alstedius, Johann Heinrich 76[7].
Alster 297.
Altenburg 321, 385.
Althusius, Johannes 539[6].
Alting, Hendrik 345[7], 347.
Altissiodorum, zie Auxerre.
Altmark, verdrag van 93.
Alva, hertog van, zie Alvarez de Toledo, Fernando.
Alvarez de Toledo, Fernando 770.
Amalfi (hertogdom) 545, 549, 552.
Amalfi, hertog van, zie Piccolomini, Ottavio d'.
Amasius, Amasus, zie Eems.

Amberg 333, 808, 823.
Ambianum, zie Amiens.
Ambrosiaanse hymne (Te Deum) 711.
Ambrosius 711.
Americana Societas, zie Westindische Compagnie.
Amerika 124, 195, 221, 258, 390, 394, 413, 618.
Amersfoort 405, 418.
Amiens 413, 415, 433, 439, 442, 446, 449, 452, 674, 676, 686.
Ammoniten (Ammonitisch) 159.
Amöneburg 652, 655.
Amontot, sieur d', zie Le Seigneur, Nicolas.
Am Rhyn, Joseph 666[1], 762, 796, 834.
Amstel 273, 632.
Amstelodamum, zie Amsterdam.
Amsterdam 73, 85, 87, 100, 101, 119, 130, 133, 134, 137, 142, 150, 153, 169, 175, 189, 193, 199, 202, 207, 208, 211, 223, 235, 242, 243, 249, 264, 267, 274, 279, 280, 285, 301, 302, 303, 312, 314, 331, 336, 341, 345, 349, 350, 365, 379, 381, 384, 386, 404, 441, 476, 479, 480, 526, 531, 555, 565, 578, 582, 620, 624, 627, 628, 629, 630, 632, 659, 660, 661, 663, 677, 684, 696, 700, 708, 713, 739, 740, 755, 769, 770, 771, 783, 791, 805, 809, 828, 835, 836, 846.
Amurath IV, sultan der Ottomanen 4, 20, 22, 24, 29, 30, 32, 36, 39, 41, 59, 61, 66, 67, 69, 70, 78, 88, 94, 97, 106, 117, 121, 122, 132, 141, 146, 175, 177, 180, 185, 188, 196, 200, 203, 209, 218, 223, 233, 236, 239, 245, 254, 259, 262, 266, 277, 281, 293, 295, 297, 306, 326, 342, 352, 359, 362, 363, 373, 391, 393, 395, 397, 401, 425, 427, 443, 447, 450, 460, 463, 467, 475, 488, 490, 501, 511, 515, 517, 518, 520, 522, 524, 525, 529, 532, 533, 535, 541, 545, 549, 552, 562, 565, 568, 575, 576, 577, 580, 581, 584, 590, 594, 603, 606, 611, 618, 623, 626, 637, 643, 647, 668, 682, 690, 700, 705, 730, 742, 743, 745, 749, 750, 797, 799, 803, 806, 807, 808, 814, 819, 823, 826, 827, 830, 831, 832, 833, 842, 857.
Amyraut, Moïse 658.
Ananias 270.
Anatolië 266, 460, 463, 467.
Ancona 121.
Andegavensis ducatus, zie Anjou.
Andel, Johan van den 189[10].
Andel, Pieter van den 189.
Andilly, Antoine Arnauld d' 413, 414.
Andreapolis, zie Saint Andrews.
Andreas (apostel) 791, 792.
Andrewes, Lancelot, bisschop van Ely en Winchester 539.
Andrewes, Lancelot, bisschop van Ely en Winchester *Tortvra Torti: Sive, Ad Matthaei Torti Librvm Responsio, qui nuper editus contra Apologiam Serenissimi Potentissimiqve Principis, Iacobi, Dei Gratia, Magnæ Britanniæ, Franciæ, & Hiberniæ Regis, Pro Ivramento Fidelitatis. Londini Excudebat Robertvs Barkervs, Sereniss[æ] Regiæ Maiestatis Typographvs. Anno 1609.* 539, 556.
Anglia (Anglus, Anglicus), zie Engeland.
Anglicaanse Kerk 99, 303, 584.
Angola 38, 65.

Anguria, zie Anatolië.
Anjou 63, 67, 157.
Anna van Denemarken, koningin van Engeland 29[4].
Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk 45, 139, 311, 358, 362, 449, 452, 494, 579, 639, 652, 702, 706, 717, 719, 732, 757, 759, 776.
Annapes, graaf van, zie Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem, Alexandre de.
Anno van Keulen 563[3].
Annolied (Middelhoogduits strofisch gedicht) 563. zie ook: Opitz, Martin.
Anthologia Palatina. 107.
Antibes 537.
Antiochië 268.
Antverpia, zie Antwerpen.
Antwerpen 349, 632.
Anvin 585, 591, 595, 604, 608.
Aosta, val d' 292, 297, 319, 359.
Apocalypsis 87, 270, 740, 783, 805.
Apollo 853.
Apollonius van Tyana 805.
Appelboom, Anders Haraldsson 320.
Appelboom, Harald Andersson 73[3], 82, 320[8].
Appianus 519.
Appianus *Bella Civilia.* 519.
Apuleius 603.
Apuleius Ἀνεχόμενος (ex Menandro). 603.
Apulië 545, 549, 552.
Aquitania, zie Guienne.
Aragon 219, 224, 459, 462, 466.
Arameeërs (Aramees) 268.
Arau 694.
Arausionensis princeps, zie Frederik Hendrik.
Arausionensis principatus, zie Orange, prinsdom.
Aravia, zie Aarau.
Arbesia, zie Arbois.
Arbois 688, 690.
Arciszewsky, Christoffel van 188, 301, 577.
Arckenbout, Cornelis 19, 56, 72.
Ardres 373, 378.
Ardresia, zie Ardres.
Are, zie Aare.
Aremberg, hertog van Aarschot, Philips Karel van 552[2].
Aretus 683.
Argentoratum, zie Straatsburg.

Argyle, bisschop van, zie Fairley, James.
Arianisme (Arianen) 268, 328, 422, 423.
Aristophanes 468.
Aristophanes *Ranae.* 468.
Aristoteles = Holland 153, 154, 189, 230.
Aristoteles 79, 303.
Aristoteles *Ethica Nicomachea.* 79.
Arlon 619, 624, 627.
Armorica, zie Bretagne.
Arnauld, Anne 413, 414, 415.
Arnauld, l'abbé, zie Andilly, Antoine Arnauld d'.
Arnim-Boytzenburg, Hans (Johann) Georg von 4[2], 6, 36, 254, 287, 290, 344, 353, 370, 386, 499, 808, 823.
Arnisaeus, Henning 539[7], 747, 788, 790.
Arnisaeus, Henning *Henningi Arnisæi Halberstadiensis, De Jure Maiestatis libri tres. Quorum Primus agit de majestate in genere. II. De jurib. majestatis majoribus. III. De Juribus Maiestatis minoribus. Ex probatissimis quibusque, tum huius, tum priorum seculorum, autoribus Politicis, ICtis, Historicis & quibuscunq: aliis, qui hujus materiæ aliquid sive dedita opera, sive aliud agendo attigerunt, excerpti & propriis observationibus subinde illustrati, & ad hodiernas Respubl. accommodati: et ob exemplarivm penvriam denuò recusi. Cum duplici Indice capitum & rerum verborumque memorabilium. Argentorati Sumptibus Hæredum Lazari Zetzneri. Anno M.DC.XXXV.* 790.
Arovia, zie Aarau.
Arpajon, Louis d' 518, 524, 533, 536.
Arras, zie Atrecht.
Arsenal, l' 737.
Artischau, zie Arciszewsky, Christoffel van.
Artois 546, 551, 619, 624, 627, 640.
Arundel, graaf van, zie Howard, Thomas.
Asacum, zie Asow.
Asia, zie Azië.
Asotus = Johan de Brune de Jongere 14.
Asow 61.
Aspanum (?) 446.
Aspermont, Johann Flugi d', zie Flugi von Aspermont, Johann.
Asta, zie Asti.
Asterius, Justus = Tilmanus, Johannes 33, 316.
Asti 307, 310, 319, 323, 326, 333, 443, 450, 490, 493, 730, 734, 738.
Astley, Jacob 228[5].
Athanasius Alexandrinus 95.
Athanasius Alexandrinus *De Sancta Trinitate dialogus.* 95.
Athenaeum Illustre van Amsterdam 565, 628.
Atlantische Oceaan 372, 376, 490, 492, 566, 652.
Atlas (een der Giganten) 629.
Atrebates, zie Artois.
Atrebatum urbs, zie Arras.
Atrecht 464, 468, 477, 481, 484, 548.
Aubert, Jean-Baptiste-Pierre 340.
Aubespine, markies van Chasteauneuf, Charles de l' 21[3].

Aubespine, markies van Hauterive, François de l' 348[5].
Aubespine, Gabriel de l' 267, 268.
Auburg 385.
Audentwilum, zie Hohentwiel.
Audomarum, zie Saint-Omer.
Augsburg 88, 98, 174, 219, 224.
Augusta, zie Aosta, val d'.
Augusta, zie Augsburg.
Augusta Taurinorum, zie Turijn.
Augustinus, Aurelius 711.
Aumont et de Roche-Baron, sieur de Villequier, Antoine d' 699.
Aupouzia, zie Oupoul.
Aurangzeb 196.
Aurelianum, zie Orléans.
Aurelius Cotta Messalinus, A. 588.
Aussig, zie Ustí.
Austria (Austriacus), zie Oostenrijk (Oostenrijks).
Auxerre 731, 735, 737.
Avaugour, baron d', zie Du Bois, Charles.
Avaux, graaf van, zie Mesmes, Claude de.
Avenio, zie Avignon.
Avenna, zie Avesnes.
Avesnes 234, 463.
Avigliana 639, 647, 651, 655, 668, 673, 675.
Avignon 89, 293, 298, 334, 363, 378, 494, 503.
Avin 585, 591, 595, 604, 608, 611.
Aviniona, Avenio, zie Avignon.
Avost, vallée de, zie Aosta, val d'.
Avrenches 523, 524, 797, 800, 804, 821.
Azaria 270.
Azië 492.

B

Babylon 60, 76, 82, 122, 141, 175, 211, 359, 806.
Bacchus 683.
Bacharach 823.
Bachasium, zie Baixas.
Backer, Willem 100[7], 119.
Baden 198, 205, 208, 209, 216, 219, 224, 253, 258, 352, 615, 618, 627, 665, 803.
Baden, landdag van 173, 190, 383, 460, 467, 581, 597, 598, 615, 618, 623, 627, 633, 638, 668, 673, 676, 686, 689, 800.
Bagdad 66, 69, 82, 88, 97, 121, 132, 177, 180, 184, 188, 196, 200, 203, 209, 219, 233, 239, 246, 363, 750.
Baglioni, Malatesta 601[4].

Bahadir Girey ibn Selâmet, zie Behadir-Ghiraï.
Bahia de todos os Santos, zie Allerheiligenbaai.
Baixas 517, 524.
Balbi, Stefano 121.
Balcanquhall, Walter 531[6], 533, 556, 564, 569, 570, 577, 588, 703, 705.
Balcanquhall, Walter *A Large Declaration concerning the Late Tumults in Scotland, from their first originals: together with a particular deduction of the seditious practices of the prime leaders of the Covenanters: collected out of their owne foule acts and writings... By the King. 1639.* 531, 533, 556, 564, 569, 570, 577, 588, 703, 705.
Ballet de la Félicité 161.
Balmford (Bamford), Samuel 303.
Balsamon, Theodorus 468.
Baltasar Carlos 617[13], 622, 626, 634, 693.
Balthicum mare, zie Oostzee.
Bamberg, bisschop van, zie Hatzfeldt und Gleichen, Franz von.
Bambola 256.
Banckert, Joost 137, 763[7], 786.
Banér, Axel 32, 46, 80, 123, 187, 243, 315, 414, 435, 479, 505, 521, 553, 671, 685, 699, 712, 734.
Banér, Johan Gustavsson, passim.
Banér, Karl 664[3].
Banerius, zie Banér, Johan Gustavsson.
Bannatyne, bisschop van Aberdeen, Adam 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Bapaume 463.
Baransky 793, 794.
Barbarije 464.
Barberini, huis van 97.
Barberini, Antonio 115, 775, 829, 832.
Barberini, Francesco, kardinaal 829, 832.
Barbezière, demoiselle de Chémerault, Françoise de 776.
Barcelona 232, 239, 244, 275, 320, 360, 536, 545, 548, 653, 657.
Barcino, zie Barcelona.
Barde, Jean de la 162, 184[4], 299[6], 310, 335, 376, 394, 451.
Bardi, Fernando 757.
Barlaeus, Caspar 1, 11, 206, 312, 337, 341, 361, 381, 565, 691, 692, 760, 792.
Barlaeus, Caspar *Marie De Medicis, entrant dans Amsterdam: ou, Histoire De La Reception faicte à la Reyne Mere du Roy tres-Chrestien, Par les Bovrgmaistres & Bourgeoisie de la Ville d'Amsterdam. Traduicte du Latin de Gaspar Barlevs. A Amsterdam, Chez Iean & Corneille Blaev. MDCXXXVIII.* 381.
Barlaeus, Caspar *Medicea Hospes, sive Descriptio Pvblicæ Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsque Amstelodamensis. Auctore, Caspare Barlaeo. Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII.* 256, 341, 381, 543, 631.
Barlaeus, Caspar *Blyde inkomst der allerdoorluchtighste Koninginne, Maria de Medicis, t' Amsterdam. Vertaelt uit het Latijn des hooghgeleerden heeren Kasper van Baerle, Professor in de doorluchtige Schole der gemelde Koopstede. t' Amsterdam, By Iohan en Cornelis Blaev, MDCXXXIX.* 381.

Barlaeus, Caspar *Casparis Barlaei Oratio panegyrica, de victa Hispanorum regis classe, Federatorvm Ordinvm auspiciis, Archithalasso, Celsissimo Arausiorum principe, Frederico Henrico, Duce facti fortissimo Heroe, Martino Trompio maris Vice-Praefecto, Recitata in Illustri Amstelodamensium gymnasio XIII Novemb. Anni MDCXXXIX. Amstelodami, Apud Ioannem & Cornelivm Blaev, MDCXXXIX.* 761.
Barlaeus, Caspar *Casparis Barlaei Antverpiani Poemata. Editio V, Pars I, Heroicorvm. Pars II, Elegiarvm et Miscellaneorvm Carminvm. Amstelodami, Apud Ioannem Blaev, MDCLV.* 206, 273, 632, 679, 792.
Barlaeus, Caspar *Dirae in culices Bamæstrae & Arcis Muydensis (Casp. Barlaei Poematvm, Amstelodami MDCLV, Pars II, p. 360).* 680.
Barlaeus, Caspar *In nuptias praestantissimorum fratrum, & lectissimarum Virginum, Rodolphi Bickeri, et Agathae Flamingae: nec non Iacobi Bickeri, et Alethae Bickerae (Casp. Barlaei Poematum, Amstelodami MDCLV, Pars II, p. 223).* 679.
Bar-le-Duc 63, 157.
Baroni 706.
Barrum (Ducis), zie Bar-le-Duc.
Bartivicum, zie Berwick.
Basarab, Mateiŭ 618[7], 626.
Basilea, zie Bazel.
Basilius de Grote (bisschop van Caesarea) 95[7], 374.
Basius, Johan 203.
Bassompierre, markies van, Anne-François de 241, 246.
Bassompierre, maarschalk van Frankrijk, François de 523[9], 532.
Bastilia, zie Bastille, la.
Bastille, la 177, 184, 200, 206, 239, 377, 523, 532, 776.
Bastwick, John 422.

Batavia (Batavi, Batavius, Batavus), zie Holland (Hollanders, Hollands).
Batilly, sieur de, zie Lebey, Antoine.
Baudissin, Wolf Heinrich von 287[11], 857.
Bauer (kolonel) 171.
Bautru, graaf van Serrant, Guillaume 465.
Bautzen 808, 824, 835.
Bauzen, zie Bautzen.
Bavaria, zie Beieren.
Bayard, Martha 207.
Bayonne 144, 149, 152, 284, 390, 394, 396, 466, 494, 503.
Bazel 43, 48, 60, 67, 123, 128, 163, 164, 180, 183, 191, 198, 309, 339, 469, 470, 471, 486, 513, 514, 530, 534, 538, 539, 568, 579, 597, 617, 622, 625, 646, 655, 693, 702, 727, 747, 800, 803, 804, 810.
Bazel, bisschop van, zie Ostein, Johann VI Heinrich von.
Béarn 710.
Beaumanoir du Roure, heer van Combalet, Antoine de 50.
Beauregard, François de 80.
Beck, Johann von 818[10], 821[2], 827, 831, 833, 841, 845, 847.
Beemster 680.
Behadir-Ghiraï (ibn Selâmet) 61, 66, 624.
Behemoth 270.
Behmen, zie Bohemen.
Behobie 466.
Beieren (Beiers) 36, 196, 206, 336, 351, 408, 424, 430, 440, 443, 451, 455, 459, 463, 467, 489, 492, 493, 546, 549, 551, 634, 637, 638, 655, 679, 686, 689, 712, 738, 752, 757, 759, 776, 794, 796, 800, 808, 826, 830, 832, 840, 841, 845, 847, 848.
Beieren, huis van 36, 61, 206, 351.
Beieren, keurvorst van, zie Maximiliaan I.
Beieren, keurvorst van Keulen, Ferdinand van 459, 463, 673, 676, 696, 724.
Belgium (Belgae, Belgia, Belgicus), zie Nederland (Nederlanders, Nederlands); Zuidelijke Nederlanden.
Bella insula, zie Belle-Isle.
Belle-Isle 373, 390, 394, 397, 450, 536.
Belleroche, sieur de 86.
Bellièvre, Pomponne de 265[3], 306, 312, 437, 462, 607, 610, 699, 708, 729, 733, 737, 743, 859.
Belt 290.
Bene Vagienna 464, 468, 477, 481, 484, 493.
Benfeld 43, 51, 63, 123, 127, 492, 548, 549, 566, 568, 617, 622, 625, 638, 824.
Benfeld, gouverneur van, zie Moser von Filseck, Friedrich. Quernheim, Arendt von.
Benjamin, monsieur, zie Hannique, Pierre de.
Benso di Santena, Chiaffredo 60, 66.
Benthem, Johan van 710.
Bentivoglio, Guido 564[4].
Bentivoglio, Guido *Della Gverra Di Fiandra, Descritta Dal Cardinal Bentivoglio, Parte Terza. In Colonia, l'anno 1639. Con licenza de' Superiori.* 564.
Berchem, Jan van 100, 101.
Berga, zie Bergen op Zoom.

Bergell 576, 579.
Bergen op Zoom 399, 455, 470.
Bergerac 407.
Bergh, Catharina van den 455.
Bergh, Eleonora van den 492.
Bergmann, Peter 810.
Beria = Spiring Silvercrona, Petter 356.
Berkel en Rodenrijs, heer van, zie Oldenbarnevelt, Jacob van.
Berlize, zie Faure, sieur de Berlize, Nicolas.
Berlijn 385, 598.
Bern 43, 48, 69, 123, 128, 143, 152, 191, 198, 205, 217, 253, 294, 319, 352, 359, 369, 390, 397, 424, 539, 546, 549, 551, 555, 562, 576, 579, 585, 591, 594, 747.
Berna (Bernati, Bernates), zie Bern.
Bernegger, Elisabeth 235, 291.
Bernegger, Matthias 7, 9, 157, 235[7], 291[6], 716.
Bernegger, Matthias *C. Cornelius Tacitus accurante Matthia Berneggero, Ediderunt Haeredes Lazari Zerneri, Argentorati Anno MDCXXXVIII* 7, 9, 716.
Bernegger, M. en J. Freinsheim. *Ex C. Cornelii Taciti Germania et Agricola Quaestiones Miscellaneae. Olim Moderante Matthia Berneggero Academicis Exercitationibus sparsim disputatae. Vnum in corpus certumque ordinem ex B. Soseri mandato institutoque tributas, ipsiusque adnotationibus manuscriptis passim auctas edidit Io. Freinshemius. Argentorati, Anno Christiano MDCXL.* 7, 9, 235, 716.
Bernegger, M. en J. Freinsheim. *C. Cornelius Tacitus editio maior.* 7, 9, 716.
Bernesa, zie Bene Vagienna.
Berry 63, 67.
Bertius, Petrus 342[13].
Berwick 409, 412, 422, 424, 607, 610.
Berwick, pacificatie van 409, 460, 462, 467, 475, 480, 482, 483, 490, 507, 515, 529, 532, 544, 549, 551, 584, 604, 610, 633.
Besançon 65, 74, 81, 83, 84, 123, 127, 131, 161, 163, 164, 177, 186, 421, 423, 425, 472.
Besemer, Adriaen Lemertsz. 283.
Besnardière-Poupinel 524.
Bessen (foutief), zie Driessen.
Bethlen Gabor, zie Bethlen von Iktar, Gabriël.
Bethlen von Iktar, Gabriël 584[9], 590, 594, 774[8].

Béthune, prins van Enrichemont, Maximilien de 732[13].
Béthune, hertog van Sully, Maximilien de 732[14].
Bette, markies de Lede, Guillaume 86.
Betz, Friedrich 377, 378, 389, 394, 410, 412, 434, 436, 439, 450, 462, 463, 466, 480, 481, 514.
Beugmans, Dirck 313.
Beuthen 794, 823.
Beveren, Cornelis van 212, 802.
Beverwijck, Johan van 26[5].
Beza, Theodorus, zie Bèze, Théodore de.
Bèze, Théodore de 614[3], 789[14].
Bèze, Théodore de *Iesv Christi Domini Nostri Nouum Testamentum, siue Nouum fœdus, Cuius Græco contextui respondent interpretationes duæ: vna, vetus: altera, Theodori Bezæ. Eivsdem Th. Bezæ Annotationes, in quibus ratione Interpretationis vocum reddita, additur Synopsis doctrinæ in Euangelica historia, et Epistolis Apostolicis comprehensæ, et ipse quoque contextus, quasi breui commentario explicatur. Omnia nunc demum, vltima adhibita manu quàm accuratissimè emendata & aucta, vt quodammodo nouum opus videri possit. Svmptibvs Hæred. Evst. Vignon. M.D.XCVIII [Geneuæ].* 789.
Biancone, Giulio 775.
Biard, Pierre 635.
Bibboni, Francesco 23, 24, 61, 67, 126, 129, 132.
Biblia, Dat is: De gantsche H. Schrifture, vervattende alle de Canonijcke Boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments. Nu Eerst, Door last der Hoogh-Mog: Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden, en volgens het Besluyt van de Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht, inde Jaeren 1618. ende 1619. Uyt de Oorspronckelijcke talen in onse Neder-landtsche tale getrouwelijck over-geset. Met nieuwe bij-gevoegde Verklaringen op de duystere plaetsen, aenteeckeningen vande ghelijck-luydende Texten, ende nieuwe Registers over beyde de Testamenten. Tot Leyden, Gedruckt bij Paulus Aertsz. van Ravensteyn, Voor de Weduwe ende Erfgenamen van wijlen Hillebrandt Jacobsz. van Wouw, Ordinaris Druckers vande Hoogh-Mog: Heeren Staten Generael. Met Privilegie voor 15. Jaren. De Boecken genaemt Apocryphe, Door Last van de Hoogh-Moogh: Heeren Staten Generael Der Vereenighde Nederlanden, ende volgens het Besluyt vande Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht, inde Jaren 1618 ende 1619, Van Nieuws vyt het Griecksch in onse Nederlandtsche Tale getrouwelick Over-geset. Met Privilegie van hare Hoogh-Moogh: voorsz, voor den tijdt van vijftien volgende Jaren. 270, 271, 670.
Bichi, Allessandro 112, 115.
Bicker, vrouwe van Engelenburg, Alida 680.
Bicker, Andries 231, 285, 302, 331, 633.
Bicker, Jacob 680.
Bicker, Roelof 680.
Bidassoa 459.
Biel 598.
Biel, Johan 710, 758.
Biel, Maria 710, 758.
Biel jr., Sara 710, 758.
Biel sr., Sara 710, 758.

Biel, Susanna 710, 758.
Bielefeld 797, 800, 804, 823.
Bielke, Sten Svantesson 253.
Biella 292, 296, 297.
Biglia, Antonio 43, 258, 281, 289, 320, 359.
Bignon, Jérôme 554, 587[10], 614, 741, 770.
Bigot, sieur de Gastines, le 465.
Bigot, Marthe le 465.
Bilbilis, zie Bambola.
Bilderbeek, Henrick van 230.
Billon, Thomas 257.
Bingen 794, 797, 800, 804, 827, 831, 833, 841, 845, 847.
Biörenklow, Matthias Mylonius von 511[6].
Bipontina familia, zie Zweibrücken, paltsgraven van.
Biscaje, (golf van) 529, 533, 642.
Bisterfeld, Johann Heinrich (von) 17, 20, 30, 58, 95, 110, 146, 198, 237, 251, 280, 306, 324, 326, 328, 374, 391, 840.
Bisterfeld, Johann Heinrich (von) *Ioh. Henr. Bisterfeldii, Nassovii, Philosophiæ in Illustri Schola Albensi Profess. De Vno Deo, Patre, Filio, Ac Spiritu Sancto, Mysterivm Pietatis, Contra Iohannis Crellii, Franci, De Vno Deo Patre, Libros Dvos, Breviter Defensum. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elseviriana, A^o MDCXXXIX.* 95.
Bituricensis ducatus, zie Berry.
Biturigae, zie Bourges.
Bizerta 22, 32, 535.
Blacor 213.
Blaeu, Cornelis 14, 52, 153.
Blaeu, dr. Johan 14, 52, 100, 153, 337[5], 556, 587, 614, 635, 662, 715, 716, 769, 771, 778, 783, 828.
Blaeu, Willem Jansz. 14[3], 153.
Blandin, Pierre 638.
Blangy 576, 580.
Bleiswijk, Ewout van 15[11].
Blon, Cornelis le 482, 760[3].
Blon, Michiel le 482[4], 578.
Blondel, David 453[6], 456, 457, 468.
Bodensee, zie Constance, Lac de.

Boderie, la 39.
Boehmer 39.
Boetzelaer, heer van Langerak, Gideon van den 313, 593[1].
Bohemen 6, 75, 171, 194, 211, 230, 242, 267, 277, 281, 303, 321, 331, 351, 368, 371, 400, 407, 408, 429, 432, 437, 443, 451, 457, 472, 475, 499, 541, 602, 607, 610, 633, 669, 681, 686, 689, 712, 742, 759, 767, 777, 783, 794.
Bohemen, koningin van, zie Stuart, Elisabeth.
Bohemen, Elisabeth van, zie Palts, Elisabeth van de.
Bologna 729.
Bolognetti, Giorgio 49, 183, 236, 362, 363, 435, 447, 461, 476, 483, 545, 585, 591, 593, 595, 601, 640.
Bomen, zie Bohemen.
Bommel, Henricus van 54, 77.
Bonelles, sieur de, zie Bullion, Claude de.
Bononia, zie Bologna.
Book of Common Prayer. 99.
Boom, Abraham Pietersz. 100[7], 119.
Boom, Cornelis 600[1], 624, 633.
Bor, Geertruyt 453.
Bor, Pieter 453.
Bor, Pieter Christiaensz. 336, 366, 453.
Borburgum, zie Bourbourg.
Bordeaux 66, 407.
Bordeaux, aartsbisschop van, zie Sourdis, Henri II d'Escoubleau de.
Boreel, Abraham 168.
Boreel, Willem 272, 624, 708[4], 781.
Borussia, zie Pruisen.
Bosch, Cornelis (van den) 15, 68, 134, 630[1], 648.
Bosch, Johan van den 664, 665.
Bosnië 391, 395, 397, 603, 606, 611, 621, 742.
Bosnië, pasja van 352, 742.
Bossost, graaf van Espenan, Roger de 731[4].
Boswell, William 229, 347, 675, 744.
Bothe, Hermann 499, 527.
Botskay, Stephen 774.
Bouchain 494.
Bouchard, Jean-Jacques 729[4].
Bouc(k)horst, heer van Wimmenum, Amelis van den 354[7], 365, 403, 854.
Bouc(k)horst, heer van Noordwijk en Wimmenum, Nicolaes van den 100, 354[8], 356, 365, 854.
Bouillon, hertog van, zie: La Tour d'Auvergne, Frédéric Maurice de.
Boulliau, Ismaël 526[4].
Boulogne-sur-Mer 697, 699, 702.
Bourbon, Anne-Geneviève de 775[6].
Bourbon, prins van Condé, Henri de 24, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 81, 97, 102, 115, 184, 201, 220, 224, 293, 296, 298, 359, 362, 363, 371, 372, 376, 377, 390, 394, 396, 413, 415, 420, 421, 424, 426, 434, 435, 436, 440, 443, 446, 450, 459, 462, 466, 482, 484, 489, 492, 494, 503, 517, 518, 524, 528, 533,

536, 545, 549, 604, 608, 611, 619, 622, 624, 626, 627, 648, 651, 655, 686, 700, 705, 715, 717, 719, 730, 731, 734, 738, 757.
Bourbon, prins van Condé, Henri de *Discours veritable prononcé par Monseigneur le Prince, en l'Assemblée de Guyenne, tenuë par mondit seigneur en l'hostel de ville de Bordeaux, le treiziesme novembre mil six cens trente-huict.* 64, 66.
Bourbon, graaf van Soissons, Louis de 51, 221, 224, 489, 493, 494, 506.
Bourbon, prins van Condé, Louis II de 64, 67.
Bourbon-Verneuil, Henri de 686[9].
Bourbonne-les-Bains 530, 533, 640.
Bourbourg 372, 377.
Bourges 1, 140, 533.
Bourgondië 173, 174, 190, 208, 209, 216, 217, 253, 288, 292, 294, 296, 298, 307, 309, 319, 339, 359, 362, 369, 383, 401, 469, 472, 505, 545, 548, 550, 589, 693, 705, 761, 849.
Bourgondië (graafschap), zie Franche Comté.
Bourgondië (hertogdom) 7, 17, 62, 234, 240, 359, 362, 467, 501, 507.
Bouthillier, heer van Pont en van Fossigny, Claude le 394.
Bouthillier, graaf van Chavigny, Léon le 21, 37, 49, 86, 89, 98, 134, 162, 182, 184, 258, 264, 273, 292, 293, 298, 299, 310, 335, 372, 376, 378, 394, 414, 451, 507, 534, 537, 621, 625, 827, 829, 830.
Bouvard, Charles 342.
Bouzet, markies van Roquepine, N. du 501, 506.
Boxhorn, Marcus Zuerius 247.
Brabant 125, 147, 151, 164, 165, 188, 251, 396, 591, 682. zie ook Zuidelijke Nederlanden.
Brachet de la Milletière, Théophile 12, 96, 99, 227, 329[5], 445.
Brachet de la Milletière, Théophile *Admonition à M. Amyraut, de sa contradiction manifeste avec M. Mestrezat et M. Testard, sur le noeud de la matière de la justification du fidèle défendue selon la vérité catholique, par Théophile Brachet, sieur de La Milletière. [27 avril 1638]. Paris, P. Rocollet, 1638.* 12, 227.
Brachet de la Milletière, Théophile *Amiable Esclaircissement avec Monsievr Mestrezat, par le sieur de la Milletierre. Sur la verité de la doctrine des Catholiques, touchant les merites & la Iustification du fidele. A Paris M.DC.XXXVIII.* 12, 227.
Brachet de la Milletière, Théophile *Sommaire de la doctrine catholique du franc-arbitre, de la grâce de la prédestination divine et de la justification du fidèle, où l'usage nécessaire des sacremens de l'Église communs à tous fidèles,*

est aussi représenté, par Théophile Brachet, sieur de La Milletière, pour réunir ceux de sa communion aux catholiques. Paris, L. Boulanger, 1639. 13.
Brahe, Jørgen 858.
Brandeis 407.
Brandenburg 80, 124, 197, 483, 499, 511, 541, 542, 617, 810, 823, 858.
Brandenburg, keurvorst van, zie Friedrich Wilhelm. Georg Wilhelm.
Brandenburg, Christian Wilhelm, markgraaf van 530[8], 537.
Brandenburg zu Jägerndorf, Ernst van 80[3], 98, 161, 163, 164, 299.
Brandenburg zu Jägerndorf, Johann Georg van 80[6].
Brandt, Gerard 582.
Brasser, Aletta 122.
Brasser, Dirk 122.
Brasser, Geertruy 16.
Brasser, Govert 100, 101, 102, 122, 130, 608, 647.
Brasser, Joost 122.
Brasset, Jean 346, 347, 356, 357, 423, 427, 438, 446, 465, 592, 708.
Bratislava 40.
Braunschweig 144, 180, 358, 808.
Braunschweig-Lüneburg, August, hertog van 57, 110, 180.
Braunschweig-Lüneburg, Friedrich, hertog van 57, 110, 180.
Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van 30, 57, 110, 172, 180, 544, 696, 712, 718, 744, 745, 758, 764, 774, 777, 787, 794, 802, 808, 813, 819, 825, 846.
Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel, August, hertog van 17, 808[11].
Bravo, Miguel Lorenzo 482, 489, 492.
Brazilië 25, 30, 35, 51, 71, 117, 155, 187, 222, 229, 301, 312, 348, 358, 362, 624, 724, 746, 758, 764, 786, 802, 819, 833, 846.
Brazilië, Hoge Raad van 301.
Brechin, bisschop van, zie Whitford, Walter.
Breda 169, 285, 304, 312, 348.
Bredeau, Claude 520.
Brederode, Deliana van 684, 697.
Brederode, Johan Wolfert, graaf van 720.
Brederode, jhr. Lancelot van 208, 235.
Bregenz 581.
Breisach 3, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 20, 26, 28, 30, 31, 32, 36, 37, 39, 40, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 74, 78, 80, 81, 83, 88, 89, 94, 96, 98, 104, 105, 106, 108, 110, 113, 116, 123, 127, 129, 131, 132, 145, 146, 147, 148, 152, 157, 160, 162, 164, 172, 173, 174, 176, 183, 210, 217, 220, 224, 240, 241, 244, 258, 265, 275, 277, 281, 292, 296, 309, 321, 322, 323, 327, 358, 362, 389, 396, 401, 467, 469, 471, 473, 476, 486, 494, 498, 501, 506, 522, 523, 524, 532, 533, 534, 536, 538, 555, 558, 559, 560, 565, 568, 578, 581, 583, 589, 592, 593, 594, 595, 599, 605, 608, 609, 611, 616, 617, 619, 622, 625, 627, 632, 640, 645, 647, 651, 652, 655, 656, 667, 672, 675, 681, 687, 689, 698, 702, 704, 706, 717, 719, 727, 730, 735, 737, 761, 782, 811, 826, 831, 834, 841, 845, 848.
Breisach, gouverneur van, zie Reinach, Johann Heinrich von.
Breisach, verdrag van 667, 672, 675, 687, 689, 698, 702, 704, 706, 717, 719, 727, 761, 826, 834.
Breisgau 757, 759.

Bremen 194, 262, 359, 633, 675, 696, 708, 718, 736, 781.
Bremen, aartsbisschop van, zie Frederik III.
Brescia 598.
Breslau, zie Wroclaw.
Bresse 584, 591, 593.
Brest 232, 239, 244, 546, 548, 550, 646, 652.
Bresta (Brestum), zie Brest.
Bretagne 390, 394, 443, 446, 537, 547, 550, 575, 595, 841, 845, 848.
Breyer, Jean de 349.
Brezaeus, zie Maillé, Urbain de.
Briela, zie Brielle.
Briell, Jacob Cornelisz. 140[3].
Briell, Paulus 140[3].
Brielle 155, 721, 789.
Brindisi 23, 24.
Brisgavia (Brisgoia), zie Breisgau.
Bris(s)acum, zie Breisach.
Bristol, graaf van, zie Digby, John.
Britannia (Britanni), zie Engeland.
Britannia Armorica, zie Bretagne.
Brizio de Bra, Paolo 225.
Broers, Jean 168.
Brooke, baron, zie Greville, Robert.
Brouwershaven 155.
Bruay, Albrecht 795.
Brügger, Andreas 634, 639.
Brulon, Anne, graaf van 181, 236, 534.
Brune, Isaac de 336.
Brune, de Jonge, Johan (Jan) de 14, 308, 336[13].
Brunsvicum, zie Braunschweig.
Brussel 143, 157, 225, 235, 260, 261, 274, 360, 363, 394, 397, 552, 584, 590, 594, 607, 609, 617, 623, 626, 654, 743, 804.
Brutus, zie Junius Brutus, Marcus.
Bruxella, zie Brussel.
Buccardus, Jo. Jac. *Monvmentvm Romanvm Nicolao Clavdio Fabricio Perescio Senatori Aqvensi doctrinae virtvtisqve cavsa factvm. Romae, Typis Vaticanis MDCXXXIIX.* 256.
Buda (Boedapest) 742, 823.

Buda (Boedapest), pasja van 742, 823.
Budes, Jean-Baptiste de, zie Guébriant.
Bukovina 803.
Bulgarije, metropoliet van, zie Theophylactus.
Bulionius, zie Bullion, Claude de. Bouillon, hertog van.
Bullion, sieur de Bonelles, Claude de 147, 151, 185, 197, 206, 230, 236, 258, 264, 437, 438, 440, 465, 534, 550, 646, 650, 654, 670, 672, 699, 708, 732, 733, 735.
Bullion, Marie de 265.
Burdigala, zie Bordeaux.
Buren 348, 366.
Burgh, Albert Coenraetsz. 273, 285, 302, 344, 577, 601, 633, 678, 695, 703, 711, 724, 763, 764, 766, 782, 786.
Burgos 144, 152, 205.
Burgundiae comitatus, zie Franche Comté.
Burgundiae ducatus, zie Bourgondië (hertogdom).
Burton, Henry 422.
Bussius, Margareta Elisabeth 767.
Butillerius, zie Bouthillier, Claude le.
Butler, Gotthard Wilhelm 371.
Bye, Nicolaas de 286.
Byzantium (Byzantijns) 468, 564, 612.

C

Cabellino 644.
Cabo 301.
Caen 550, 590, 775, 787, 804, 813, 818, 821.
Caesar = Rotterdam 350, 763.
Caesar, Gaius Julius 382, 519.
Caffarelli, Fausto 606, 610.
Cairo 60.
Caithness, bisschop van, zie Abernethy, John.
Calabria 826, 831, 832.
Calais 285, 348, 375, 377, 400, 404, 415, 433, 437, 439, 503, 618, 623, 626, 656, 681, 697.
Calatrava, ridderorde van 281.
Calcar, zie Kalkar.
Caletum, zie Calais.
Callimachus 586.
Callimachus *Epigrammata.* 586.
Calvini Effigies, zie Grotius, Hugo *Effigies Zenonis*.
Calvinisten (calvinistisch) 614, 789.
Calvijn, Jean 304, 328, 361, 422, 843.
Cambout, markies van Coislin, César de 732.
Cambout, markies van Coislin, baron van Pontchasteau, Charles de 732.
Cambray 448, 451, 477, 481, 484.
Cambrésis 143, 145, 146, 147, 148, 152, 182, 681.

Camer, Johan van der 100.
Cameracensis ager, zie Cambrésis.
Camerarius, Joachim 17, 169, 199, 212, 243, 304, 357[2], 389, 420.
Camerarius, Ludwig 16, 37, 54, 56, 72, 77, 79, 114, 134, 136, 165, 166, 189, 212, 222, 223, 230, 231, 236, 249, 279, 301, 302, 304, 356, 379, 406, 410, 420, 432, 435, 438, 458, 480, 503, 516, 541, 601, 645, 664, 671, 713, 792, 837, 858.
Cameron, John 329[7].
Campanella, Tommaso 669.
Campania, zie Champagne.
Campbell, baron Loudoun, John 783, 785, 787, 802.
Campbell, bisschop van The Isles, Neil 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Campeggi, Lorenzo 601[4], 842, 844, 847, 859.
Canarische eilanden 317, 349.
Candale, hertog van, zie Nogaret de Foix de La Valette, Henri de.
Candale, graaf (later hertog) van, zie Nogaret de Foix, markies van La Valette, Louis-Charles-Gaston.
Candia, zie Kreta.
Canet 503, 517, 524.
Canterbury 107.
Canterbury, aartsbisschop van, zie Laud, William.
Canthersten, Lars Bertilsson 74[2].
Cantuaria (Cantuariensis), zie Canterbury.
Capelle, la 546, 548, 551.
Capitool 805.
Capo Verde 155, 156.
Cappel, Jean 659[1].
Cappel, Louis 658[4], 659.
Cappel, Louis *Lvdovici Cappelli Critica Sacra, sive de variis qvæ in Sacris Veteris Testamenti libris occurrunt lectionibus Libri Sex: In quibus ex variarum lectionum obseruatione quamplurima S. Scripturæ loca explicantur, illustrantur, atque adeò emendantur non pauca. Cui subiecta est eiusdem Criticæ aduersus iniustum Censorem iusta Defensio: Cum Appendicibus, quarum argumentum exhibet Index Librorum & Capitum. Edita in Lvcem Studio & opera Ioannis Cappelli Auctoris filij. Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Architypographi Regis & Reginæ regentis: Et Gabrielis Cramoisy. Viâ Iacobæa sub Ciconiis. M.DC.L. Cvm Privilegio Regis.* 658, 659.
Capua, aartsbisschop van, zie Rosetti, Carlo.
Capucijnen 89.
Carafa, Carlo 491[7], 691.
Carafa, Carlo *Caroli Carafa Episcopi Aversani Commentaria De Germania Sacra Restavrata, sub Summis PP. Gregorio XV, &*

S.D.N. Vrbano VIII. Regnante Aug. & Piiss.mo Imp. Ferdinando Secvndo. Coloniæ Agrippinæ, Apud Cornelivm ab Egmond, MDCXXXIX. 491, 691.
Carcassonne 390, 394, 396.
Cardeñas, Alonso de 314.
Carignano 447, 783, 785, 787.
Carignano, prins van, zie Savoye, Tommaso Francesco de.
Carlisle 607, 610.
Carmagnola 60, 66, 410, 412, 415.
Carquiniacum, zie Cartignies.
Carretto, markies van Savona y Grana, Francisco del 86, 652, 655.
Cartagena 533, 536.
Carthago 182.
Carthago Nova, zie Cartagena.
Cartignies 546.
Cary, burggraaf van Falkland, Lucius 771, 789.
Casale (Montferrat) 4, 22, 24, 121, 179, 184, 238, 276, 280, 319, 323, 326, 335, 338, 359, 362, 443, 447, 450, 459, 462, 466, 476, 477, 482, 490, 502, 503, 504, 523, 555, 558, 583, 589, 624, 634, 639, 673, 676, 680, 687, 689, 700, 702, 705, 715, 717, 719, 730, 731, 734, 738, 743, 751, 756, 759, 768, 772, 775, 809.
Casati, Carlo-Emanuele 216[3].
Casati, Francesco 258, 281, 320, 359.
Casaubonus, Isaac 68, 539, 613.
Casaubonus, Isaac *Isaaci Casavboni Epistolæ, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editæ. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii. Hagæ Comitis Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Cum Privilegio.* 68, 206, 274, 308, 365, 613.
Casaubonus, Mericus 179[3], 206.
Casnedo a Pernegg, Johannes Thomas de 22, 24, 200, 204.
Cassander, Georg 329.
Cassander, Georg *Georgii Cassandri Belgæ Theologi, impp. Ferdinando I. et Maximiliano II. a consiliis, opera qvæ reperiri potvervnt omnia. Epistolæ CXVII. et calloqvia II. cum Anabaptistis, nunc primum edita. Parisiis, Apud Abrahamvm Pacard, via Iacobæa, sub Stella Aurea. M.DC.XVI.* 329.
Casselensis domus, zie Hessen-Kassel, huis van.
Cassius, Christian 247[13], 496[7].
Cassius, Dio 468.
Cassius Longinus, Gaius 519.
Castella, zie Castilië.
Castello di San Genesio 670.
Castellum Cameracense, zie Cateau-Cambrésis.
Castel Rodrigo, markies van, zie Moura y Corte Real, Manuel de.
Castilië 533, 818.
Castilionaeus, zie Châtillon, hertog van.
Castracani, Alessandro 769, 772, 776.
Castra vetera, zie Xanten.
Catalonië 281, 459, 462, 466, 686, 689.
Cateau-Cambrésis 143, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 182, 681, 687, 688, 689, 690.
Cato (Dionysius Cato) 564.

Cato (Dionysius Cato) *Disticha Catonis.* 564.
Cats, Catharina van 684, 697.
Cats, heer van Heiloo, Theophilus van 684, 697.
Cave, Eleanor 218.
Ceará 301.
Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II van Oostenrijk 78, 387, 600, 857.
Cella (Celle), zie Zell.
Ceres 682.
Ceulen, Matthijs van 301, 349.
Ceva 482, 493.
Chambery 292, 295, 298, 655, 674, 676.
Champagne 7, 185, 276, 397, 415, 443, 445, 448, 450, 451, 705, 804.
Chanovski (Kanofsky) von Langendorff, Friedrich Ludwig 88, 98.
Chantiliacum, zie Chantilly.
Chantilly 333, 362.
Chapelain, Jean 558, 855[6].
Chapelain, Jean *Lettres de Jean Chapelain.* 558.
Chapelain, Jean *Tombeau du duc de Wimar.* 855.
Chapellier, sieur de Gastines, Christophe 282, 465.
Charenton 659.
Charité-sur-Loire, la 688, 690, 698, 704.
Charlevoix 500, 505.
Charondas, zie Le Caron, Louis.
Chartres, bisschop van, zie Estampes de Valençay, Léonor d'.
Châteauvieux 129, 131.
Châteauvillain 125, 129, 131.
Châtillon, hertog van, zie Coligny, Gaspard de.
Chavigny, graaf van, zie Bouthillier, Léon le.
Chelm 856, 858.
Chemnitz 645.
Chemnitz, veldslag bij 287, 318, 321, 331, 334, 364, 389.
Chemnitz, Boguslas 263.
Chemnitz, Martin 263[2].
Chemnitz jr., Martin 263[5].
Chemnitz sr., Martin 263[4].
Cher 518, 524, 548, 551.
Chera, zie Cher.
Cherasco 443, 447, 450.
Chevreuse, hertogin van, zie Rohan, Marie de.
Chiaux (Turks ambt) 144, 603, 606, 806, 823, 831, 833.

Chiavenna 43, 460, 467, 476, 597, 666, 668, 673, 676, 679.
Chieri 730, 734, 738, 768, 772, 775, 782, 785, 786, 797, 800, 803, 807, 835.
China 565.
Chinsky, baron, zie Kinsky, baron de.
Chioggia 23, 24.
Chiosta, zie Chioggia.
Chivasso 238, 244, 253, 276, 297, 443, 447, 450, 451.
Choisy de Camp, Jean de 508[9], 568, 575, 576, 578, 580, 585, 591, 595, 616, 622, 625.
Christendom (christenen) 12, 13, 22, 41, 63, 82, 84, 135, 256, 268, 328, 411, 443, 511, 524, 529, 530, 532, 535, 541, 554, 571, 578, 631, 632, 685, 735, 739, 743, 747, 748, 749, 783, 815, 827, 842, 843.
Christiaan IV, koning van Denemarken 4, 5, 6, 17, 19, 28, 29, 30, 32, 33, 36, 38, 42, 44, 55, 57, 60, 75, 79, 81, 93, 122, 124, 133, 145, 154, 177, 181, 185, 188, 192, 210, 215, 223, 227, 229, 236, 242, 250, 260, 262, 273, 277, 285, 287, 290, 293, 295, 297, 299, 302, 306, 316, 322, 327, 330, 331, 342, 344, 352, 370, 386, 411, 421, 429, 433, 459, 463, 476, 479, 499, 512, 530, 541, 544, 569, 584, 600, 601, 603, 621, 633, 637, 647, 668, 695, 699, 711, 713, 718, 724, 736, 752, 758, 763, 764, 766, 777, 781, 782, 786, 788, 794, 797, 826.
Christiaan van Denemarken 224[1].
Christina, koningin van Zweden 17, 34, 47, 48, 65, 76, 80, 90, 98, 110, 134, 145, 147, 158, 166, 167, 182, 186, 187, 195, 221, 240, 241, 252, 258, 260, 291, 305, 310, 321, 325, 327, 330, 334, 377, 395, 412, 414, 434, 479, 507, 512, 528, 544, 576, 645, 667, 686, 702, 734, 756, 800, 824, 839, 843, 844.
Christine de France (Bourbon), hertogin van Savoye 50, 60, 66, 96, 160, 163, 165, 216, 219, 221, 225, 232, 238, 245, 263, 276, 278, 280, 289, 292, 295, 296, 298, 304, 327, 372, 376, 378, 390, 394, 396, 410, 412, 415, 421, 424, 425, 434, 439, 459, 462, 466, 501, 502, 503, 504, 506, 515, 529, 532, 534, 535, 537, 538, 545, 555, 565, 585, 590, 593, 602, 606, 609, 610, 617, 621, 623, 625, 634, 639, 646, 651, 654, 655, 666, 668, 673, 674, 675, 676, 706, 757, 762, 796.
Chrysostomos, Joannes 95[3], 268.
Chumacero, Juan 644.
Chur 174, 209, 320, 368, 383, 488, 576, 579.
Chur, landdag van 680.
Churland, zie Koerland.
Chijs, Jan van der 16.
Cicero, Marcus Tullius 146, 614, 621, 666.
Cicero, Marcus Tullius *Ad Familiares.* 666.
Cicero, Marcus Tullius *Ad Quintum Fratrem.* 614.
Cicero, Marcus Tullius *De Natura Deorum.* 146.
Cicero, Marcus Tullius *De Officiis.* 614.
Cicero, Marcus Tullius *De Oratore.* 621.
Cimbrica Chersonesus, zie Jutland.
Cisterciënzers 826, 830.
Cistero, zie Sisteron.
Claira 424, 436, 440.
Clairvaux, Bernardus van 830[2].

Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk 143, 146, 151, 176[13], 389, 396, 460, 467, 602[14], 606, 610, 706, 757, 759, 807, 808.
Claudianus, Claudius 87, 109, 341.
Claudianus, Claudius *In Eutropium.* 87.
Claudiopolis, zie Cluj.
Claudius Ptolemaeus 805[14].
Clausburg, zie Cluj.
Clavenna, zie Chiavenna.
Cleanthes van Assos 91[2].
Cleomedes van Astypalaea 519.
Clermont d'Amboise, Louise van 313.
Clermont-en-Argonne 821.
Clivia, zie Kleef.
Clodia fossa, zie Chioggia.
Cloppenburg, Johannes 789[9].
Cluj 280.
Clusa, zie Kluizen.
Codanus sinus, zie Kattegat.
Codex Alexandrinus 46, 87, 109, 135.
Codex Justinianus, zie Justinianus *Corpus Iuris Civilis*.
Coenders van Helpen, Bernard 273, 285, 302, 344, 577, 601, 633, 678, 695, 703, 711, 724, 763, 764, 766, 782, 786.
Coesfeldt, Johann von 193.
Coignet, sieur de la Thuillerie, Gaspard 24[2].
Coignet, heer van La Thuillerie, graaf van Courson, Mathieu 21[3], 197[7], 206.
Coire, zie Chur.
Coke, John 424, 426.
Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk, Gaspard III de 112, 156, 184, 233, 238, 244, 282[6], 334, 338, 362, 372, 376, 377, 395, 397, 408, 409, 412, 415, 421, 423, 426, 428, 433, 435, 436, 437, 439, 440, 442, 447, 449, 458, 462, 464, 465, 467, 475, 477, 481, 489, 492, 493, 503, 517, 518, 524, 534, 537, 538, 545, 548, 551, 576, 580, 585, 591, 595, 620, 626, 655, 674, 676, 681, 686, 688, 705, 730, 735, 738, 800.
Coligny, Maurice, graaf van 282[5].
Collioure 518, 524, 545, 548, 551.
Colloredo-Waldsee, Rudolf, graaf van 277[10].
Colmar 397, 559, 602, 606, 609, 617, 622, 625, 646, 652, 655, 667, 672, 673, 675, 686.
Cölmer, Gerardus 140, 141, 261, 405, 461.
Colonia (Agrippina), zie Keulen.
Colperdua 619, 624, 627.
Combalet, heer van, zie Beaumanoir du Roure.
Comomeer 117.
Compendium, zie Compiègne.

Compiègne 333, 362, 372, 376.
Condaeus, zie Condé, prins van.
Condé, prins van, zie Bourbon, Henri de. Bourbon, Louis II de.
Confluens, zie Koblenz.
Conn, George 607[7].
Constance (Constantia), zie Konstanz.
Constance, Lac de 106, 113, 116, 333, 383, 555, 679, 689, 736, 757.
Constans = Grotius, Hugo 384, 592.
Constans = Reigersberch, Maria van 317, 346, 404, 696, 762.
Constantia, zie Konstanz.
Constantinopolis, zie Konstantinopel.
Constantijn I de Grote 269[2], 582[6].
Contarini, Alvise 22, 24, 61, 67, 121, 124, 128, 132, 144, 196, 200, 239, 246, 391, 395, 397, 529, 533, 535, 562, 603, 606, 611.
Contarini, Angelo 25, 125, 128.
Contra-remonstranten 202, 747.
Conum 362.
Coolhaes, Abraham 814, 818, 822.
Copie de la lettre de Mr. le Duc de la Valette escritte a Londres le 5. Fevrier 1639. A Mon Seigneur le Prince. 201.
Cops, Hendrick 401.
Corbie, la 448, 451, 731.
Corcyra, zie Korfu.
Cordes, Jean de 14, 267, 329[8]. zie ook: Cassander, Georg. Hincmar.
Córdoba y Arce, don Luis Fernández 317, 349.
2 Corinthiërs 270.
Corlaon 247.
Cornaro, Federigo 97.
Corneille, Pierre 3.
Corput, Elisabeth van den 380[1], 382[5].
Corput, Johanna van den 382.
Correr, Anzolo 166, 247, 252, 306, 585, 591, 595, 792.
Corsica 23, 24.
Coruña, la 390, 394, 397, 443, 446, 450, 546, 552, 565, 618, 623, 626.
Corvinus, Arnold 441[3], 442, 784.
Corvinus, Johannes Arnoldi 441[4], 531, 556, 587.
Corvinus, Johannes Arnoldi *Ioh. Ar. Corvini. JC. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata. Amsterodami, Apud Ludovicum Elzevirium. A.^{o} 1640.* 442, 556.
Costnitz, zie Konstanz.
Cotta Messalinus, Marcus Aurelius 588.
Courcelles, Etienne de 153, 769[12], 771, 783, 784, 828.
Courtomer, markies van, zie Saint-Simon, Cyrus-Antoine.
Couwenhoven, Willem Allertsz. van 18, 19.
Coventriensis, Franciscus, zie Davenport, Christopher.
Coventry, Francis 531.
Coventry, Thomas 531, 802[13].
Cracou, Karel van 20, 42, 55, 154, 254, 285, 288, 751.

Cramoisy, Sébastien 531, 556, 587, 614, 636, 716, 771.
Crawford, earl of, zie Lindsay.
Crellius, Joannes 13, 329.
Crellius, Joannes *Ad Librum Hugonis Grotii, Quem de Satisfactione Christi adversus Favstvm Socinvm Senensem scripsit, Responsio Iohannis Crellii Franci Ecclesiæ Racoviensis Ministri. Racoviæ Typis Sternacianis, Anno a nato Christi 1623.* 13.
Crellius, Joannes *Prima Ethices elementa in gratiam studiosae juventutis, opus posthumum. 1635.* 329.
Cremona 335, 598.
Crescentino 244, 276, 297.
Crockow, zie Krackow, Joachim Ernst von.
Crommon, Gerard 509.
Croquants 533, 537.
Crusy de Marcillac, Silvestre de 177, 184[15].
Cryger, Willem 18.
Cuba 20, 66.
Cuchlinus, Maritgen 342.
Culemborg 455, 588.
Culemborg, graaf van, zie Pallandt, Floris II van.
Culm 856, 858.
Cunaeus, Adriana 77[6].
Cunaeus, Johannes 53, 77[6].
Cunaeus, Petrus 11[5], 52, 53, 54, 77, 100.
Cunaeus, Petrus *Viri Cl. Petri Cvnæi J.C. Orationes Varii Argumenti. Accedit Praeter alias ejusdem Dissertationes Consilium in causa Postliminii. Lugduni Batavorum Ex Officina Isaaci Commelini, Anno MDCXL.* 53, 100.
Cunaeus jr., Petrus 77[6].
Cunaeus, Susanna 77[6].
Cuneo 383, 410, 412, 415, 446, 493, 503, 514, 515.
Curcio (Curcy) 516.
Curia (Curiensis), zie Chur.
Curtius, zie Kurz, graaf van Senftenau, Ferdinand Siegmund.
Cusance, prinses van Cantecroix, Béatrix de 81[7], 157, 585[12], 586, 591, 594.
Custrin, zie Küstrin.
Cycladen 529, 532, 610.
Cyprianus 556[1].
Cyprus 66, 853.
Cyrillus van Alexandrië 340.
Cyrillus van Alexandrië *Sancti patris nostri Cyrilli Alexandriae archiepiscopi pro Christiana religione,*

adversus Julianum imperatorem libri decem, interpretibus Nicolao Borbonio et Joanne Auberto. 340.
Cyrillus van Alexandrië *S.P.M. Cyrilli Alexandriae Archiepiscopi. Opera Quae Reperiri Potuerunt Omnia; cura et studio Joannis Auberti. Parisiis MDCXXXVIII.* 340.
Cyrillus II Kontaris 623.
Cyrillus Lukaris, patriarch van Alexandrië, patriarch van Konstantinopel 46, 106, 623.
Cythere = Venus 853.
Czierenberg, Johan 563.

D

Dachstein 445.
Dagestein, zie Dachstein.
Dalmatië 23, 24, 32, 66, 177, 180, 184, 204, 259, 352, 409, 682, 687, 690, 700, 705, 745, 774.
Dan (zoon van Jakob en Bilha) 107.
Dania (Danus), zie Denemarken.
Dantiscum, zie Danzig.
Danubius, zie Donau.
Danzig 19, 29, 30, 68, 75, 95, 122, 172, 192, 230, 233, 236, 242, 250, 260, 273, 279, 286, 287, 302, 331, 344, 351, 353, 367, 377, 388, 405, 411, 461, 527, 563, 568, 598, 600, 621, 624, 633, 643, 647, 681, 685, 699, 726, 728, 730, 793, 794, 798, 810, 811, 822, 856, 857.
Dara Shikok 196.
Dauphiné 324, 326, 545, 548, 550.
Davaugourius, zie Du Bois, Charles.
Davausuis, zie Mesmes, Claude de.
Davenport, Christopher 531.
Davos 537.
Davus 344.
Dazio, fort 451, 673, 676, 679.
Debora 271.
Děčín 321.
Degenfeld, Christoph Martin, vrijheer van 375[3], 508[2].
Degenfeld, Ferdinand 375[3], 508.
Deichmann, Christoph 318[6].
Deichmann jr., Christoph 318.
Delft (Delfts) 5, 14, 15, 166, 202, 212, 226, 455, 596, 688, 709, 722, 766.
Del Nero 583, 590, 593.
Delphi 382.
Delphi, orakel van 519.
Delphinatus, zie Dauphiné.
Dembski, Peter 40, 108.
Demmin 289.
Den Briel, zie Brielle.

Denemarken (Denen, Deens) 4, 17, 42, 75, 76, 109, 110, 145, 215, 254, 273, 279, 285, 286, 287, 290, 295, 302, 316, 344, 350, 352, 353, 358, 370, 386, 387, 467, 542, 544, 545, 549, 577, 584, 593, 601, 624, 633, 678, 681, 696, 699, 703, 714, 724, 758, 764, 786, 792, 798, 832, 858.
Denemarken, koning van, zie Christiaan IV.
Des Hayes, Antoine 282, 465.
Des Hayes, baron de Courmenin, Louis 282[2], 465[12].
Destructie van de Spaensche Vloot ofte Iournalier Verhael van 't Gevecht in Dvyns, ende, 't vervolgen onser Schepen in 't Canael, tot vernielingh vande, Spaensche gedaen. Wt Hellevoetsluys, den 28. Oct. 1639; Knuttel, Cat. v. Pamfl. no. 4625. 709.
Deuteronomium 614.
De Vaux (ruiteracademie) 751, 756, 758.
Deventer 789.
Deventer, Illustre School te 11, 789.
Devereux, 3[e] graaf van Essex, Robert 228[3].
Diarbekyr, zie Diyarbakir.
Diedesheim 768, 773, 775.
Dieppe 400, 566.
Dietrich, Freiherr von Bönninghausen, Lothar 170[5].
Dieu, Ludovicus de 659[7].
Digby, graaf van Bristol, John 424, 426.
Dijon 503, 532, 536, 558, 585, 591, 595.
Dinedor 269.
Diodati, Deodato 369.
Diodati, Elias 369.
Diodati, Jean (Johannes) 103.
Diogenes Laertius 124.
Disticha Catonis, zie Cato (Dionysius Cato).
Divers 688, 690.
Divio, zie Dijon.
Diyarbakir 209, 749.
Djâfer Pasja 823.
Djahān (D(z)jehan) Sjāh 60, 132, 196, 200, 203, 218, 363.
Dobernheim (?) 445.
Does, Steven van der 770.
Doigne, zie Jougne.
Dola, zie Dôle.
Dôle 74, 76, 81, 84, 123, 127, 131, 161, 163, 164, 174, 443, 445, 450, 472.
Dominis, Marcantonio de 588[5].
Domisium, zie Dömitz.
Dömitz 57, 88, 109, 669.
Donau 50, 93, 262, 432, 585, 591, 667, 672, 675.
Donauwörth 336, 389, 395, 396.
Donaverta, zie Donauwörth.
Dorat, abbé du 63, 67.
Dordrecht 26, 212, 404.
Dordrecht, synode van 270, 684.
Dorsten, verdrag van 712, 764.
Douai 494.
Doubleth, Adriaen 663[4].
Doubleth, Georg Rataller 72[11], 316[2], 628[3], 663.

Doubleth, Jan 663[4].

Doubleth, Philips 663[5].
Doubleth, Willem 663[4].
Doudjè Pasja 70.
Doullens 537, 669.
Dourlans, zie Doullens.
Dover 656, 681, 695.
Drachenberg, zie Trachenberg.
Dresden 194, 195, 209, 214, 230, 264, 286, 321, 385, 386.
Driesen 823, 835.
Drovana, Argentina 446.
Drusenheim 9.
Dubernia, zie Dover.
Du Bois, baron d'Avaugour, Charles 80.
Dubrovnik 826, 830, 832.
Duinkerken (Duinkerkers) 119, 134, 137, 155, 158, 161, 169, 185, 187, 218, 222, 238, 246, 249, 273, 293, 312, 314, 335, 359, 390, 394, 397, 463, 476, 480, 526, 635, 642, 669, 674, 675, 676, 677, 678, 688, 696, 707, 723, 724, 763, 786, 819.
Duins, slag bij 642, 645, 646, 649, 650, 654, 660, 669, 670, 673, 674, 675, 677, 678, 680, 685, 687, 688, 690, 692, 693, 695, 696, 697, 699, 700, 701, 703, 707, 708, 709, 711, 714, 717, 718, 719, 721, 722, 723, 724, 726, 728, 730, 732, 735, 736, 743, 744, 745, 749, 752, 761, 763, 764, 774, 777, 782, 798, 810, 813, 820.
Duisburg 229.
Duitsland, passim.
Duitsland, keizer van, zie Ferdinand II. Ferdinand III.
Du Jon, François, zie Junius jr., Franciscus.
Du Lis 550, 590.
Duna, zie Zapadnaya Dvina.
Dunblane, bisschop van, zie Wedderburn, James.
Dunkeld, bisschop van, zie Lindsay, Alexander.
Du Perron, Jacques-Davy 454[1].
Dupuy, Augustin 727[3].
Dupuy, Christophe 727[3].
Dupuy, Jacques 256, 308, 342, 564, 727[3].
Dupuy, Pierre 45, 49, 62, 89, 95, 129, 256, 308, 340, 342, 564, 607, 727[3].
Dupuy, Pierre *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise, Gallicane.* 45, 49, 62, 89, 95, 129, 340.
Düren 86.
Durham 377.
Dussen, Adriaen van der 301, 349.
Dussen, Bruyn van der 16[3].
Dussen, Pauwels van der 207[12].
Dusslingen 645, 652, 655.
Dutlinga, zie Tuttlingen.
Duvergier de Hauranne, abbé de Saint-Cyran, Jean 128[15].
Duyst van Beresteyn, Maria 140[3].

E

Eberstein 467.
Eberstein, Caspar 367.
Eboracum, zie York.
Ecbatana 271.
Edinburgh 250, 265, 274, 279, 409, 412, 475, 480, 483, 515.
Edinburgh, aartsbisschop van, zie Lindsay, David.
Eems 29, 34, 48, 699, 701, 703, 730, 798.
Eeuwige Vrede, tractaat van de, zie Milaan, verdrag van.
Eggenberg, Johann Anton von 7, 97, 121, 530[9], 537.
Egillus = Richelieu 347.
Egly 436, 517.
Egmond, prins van Gavre, baron van Hamaide, heer van Fiennes, Armentières enz., Lodewijk, graaf van 370, 552[3].
Egmond, prins van Gavre, Philips Lodewijk, graaf van 552[3].
Egypte 271.
Ehrenbreitstein 459, 463.
Ehrenburg 385.
Einde, Cornelia van den 684, 697.
Einde, Hendrik van den 684, 697.
Eisfeld 475, 483, 499.
Elbe 56, 57, 73, 93, 104, 118, 210, 215, 286, 297, 302, 321, 331, 407, 411.
Elbing, zie Elblag.
Elblag 192.
Elmer, Johann Heinrich 493.
Elve, zie Elbe.
Ely, bisschop van, zie Andrewes, Lancelot.
Elzas 7, 17, 43, 47, 48, 83, 176, 180, 183, 241, 244, 373, 378, 424, 459, 477, 501, 634, 680, 702, 703, 752, 757, 759, 761, 841, 845, 848, 849.
Elzevier, Abraham 167, 235, 613, 659, 701.
Elzevier, Bonaventura 167, 235, 613, 659, 701.
Elzevier, Lodewijk 755, 770, 783.
Emden 189, 678, 700.
Emderland, zie Oostfriesland.
Emery, sieur d', zie Particelli.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' 659[6].
Enga, zie Engen.
Engadin 476, 576, 579, 807.
Engeland, passim.
Engeland, High Commission in 266.
Engeland, koning van, zie Karel I.
Engeland, koningin van, zie Henriette Marie de France.
Engeland, Long Parliament in 89.
Engeland, Short Parliament in 89, 831, 832, 833, 840.
Engen 546, 549, 551.
Enkefort, Adriaen von 241, 246, 378, 463,

466, 475, 480, 481, 483, 566, 651, 654, 672, 736, 739, 753, 773, 776.
Ennius, Quintus 77.
Ennius, Quintus *Annales.* 77.
Enríquez, Fadrique 759.
Ensisheim 646, 652, 655.
[Epicharmus] 220.
Episcopius, Simon 453, 716, 770.
Episcopius, Willem 442.
Eporedia, zie Ivrea.
Epstein, Johan 478, 482.
Erasmus, Desiderius 308.
Erfurt 30, 34, 38, 123, 139, 293, 367, 407, 476, 713.
Erfurtum (Erfurdum, Erfordia), zie Erfurt.
Eriga, zie Engen.
Erlach, Johann Ludwig von 12, 14, 43, 47, 51, 172, 232, 236, 237, 240, 244, 258, 263, 265, 277, 281, 284, 292, 296, 298, 299, 305, 323, 432, 469, 471, 473, 485, 486, 494, 500, 505, 513, 517, 521, 522, 523, 528, 532, 536, 537, 538, 544, 548, 551, 559, 568, 574, 575, 578, 581, 585, 591, 594, 602, 616, 617, 622, 625, 652, 655, 667, 672, 698, 699, 704, 719, 736, 739, 756, 761, 774, 803, 813, 818, 824, 827, 831, 832, 834.
Erlach, Sigmund von 143, 152.
Escheu (?) 856.
Eslinga, zie Esslingen.
Espargne, rentmeester van de, zie Doubleth, George Rataller.
Espernonius, zie Nogaret de la Valette.
Esslingen 65, 68.
Estampes-Valençay, Henri d' 59, 451.
Estampes-Valençay, Jean de 20, 25, 35, 38, 48, 54, 75, 85, 112, 116, 118, 136, 142, 146, 161, 165, 177, 178, 185, 188, 197, 200, 206, 210, 213, 219, 222, 230, 242, 258, 273, 376, 451[2].
Estampes de Valençay, Léonor d' 177[11], 184, 185, 188, 197, 206, 222.
Este, hertog van Modena, Alfonso III d' 196[10], 200, 204.
Este, hertog van Modena, Francesco I d' 30, 34, 37, 196[10], 200, 204, 395, 491[4], 501, 506.
Estrades, Godefroi d' 88, 118, 136, 155, 178, 196, 230, 316, 732, 819.
Estrées, markies van Coeuvres, François-Annibal, hertog van 451[4], 644[3], 775, 798, 817, 829, 832, 844.
Estrevium (?) 546.
Ethiopië 268.
Et(h)ruria (Et(h)ruscus), zie Toscane.
Eudoxius 268.
Euphraat 29, 425.
Euripides 106, 814.
Euripides *Alcestis.* 106.
Euripides *Andromache.* 106.
Euripides *Bacchae.* 106.
Euripides *Helena.* 106.
Euripides *Iphigenia in Tauris.* 814.
Euripides *Medea.* 106.

Europa (Europees) 40, 233, 327, 363, 422, 469, 499, 711.
Eusebius van Caesarea 454[6].
Euskercken, Johan van 167, 345, 414.
Eustathius 268.
Euxinum mare, zie Zwarte Zee.
Evertsen, Jan (Johan) 170[11], 763, 786.
Exodus 739, 829.
Ezechiël 740.
Ezra (Esdras) 270, 657.

F

Fabricius, Vincent 1, 2, 68, 206, 225, 226, 255, 307, 339, 341, 496, 767, 853.
Fabricius, Vincent *Vincentii Fabricii, Hamburg. Jurisconsulti, Consulis Gedanensis Orationes Civiles, Ad Serenissimos, Potentissimosque Poloniæ Reges, nomine publico habitæ: Dîssertationes, argumenti varii: in quibus & satyra Pransus Paratus: Epistolæ, ad illustres ac præcipuos seculi nostri viros eruditos: Poemata, post editionem Belgicam altera parte fere auctiora: accurante Friderico Fabricio, Fil. Francofurti & Lipsiæ, Sumptibus Johannis Adami Pleneri, Anno MDCLXXXV.* 1, 225, 255.
Fabricius, Vincent *Vincentii Fabricii Poemata. Editio secvnda, priori multo auctior, & emendatior, ut plane sit alia; Accessit Pransvs Paratvs, Sive Satira in Poetas, & eorum contemptores. Amstelodami, Typis Ioannis Ianssonii. Anno Dom. M.DC.XXXVIII.* 1, 68, 225, 255, 307, 341, 853.
Fachinetti, Césare 117, 601, 769, 776.
Fairley, bisschop van Argyle, James 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Fajardo, markies van Los Vélez, Pedro 219, 224.
Falaise 607, 611.
Farnaby, Thomas 206.
Farnambuq, zie Recife.
Farnese, hertog van Parma, Odoardo 148, 151.
Faucon du Rio, Charles 550.
Faure, sieur de Berlize, Nicolas 197, 206, 236, 534, 538, 814, 817, 821.
Feijóo Sotomayor, Francisco 695, 718.
Felix = Grotius, Hugo 136, 138, 154, 189, 230, 248, 305, 315, 347, 356, 384, 674, 704.
Felix-gesel = Reigersberch, Maria van 762.
Ferdinand I van Oostenrijk, keizer van Duitsland 780[7].

Ferdinand II van Oostenrijk, keizer van Duitsland 194, 387, 541.
Ferdinand III van Oostenrijk, keizer van Duitsland, passim.
Ferdinand Karl van Oostenrijk 794, 822[10].
Fernando, kardinaal-infant van Spanje, don 127, 219, 225, 230, 317, 390, 396, 422, 428, 433, 436, 437, 439, 440, 446, 448, 449, 466, 586, 591, 594.
Ferramosca, Scipione 454, 478.
Feuquerius, zie Pas, Manasse de.
Fiennes, burggraaf Saye, William 326, 372[16], 377.
Finland 476.
Fiquelmont, Louis de 374, 399.
Fitignieux 585, 591, 593.
Flavianus 268.
Flavius Josephus 613, 740.
Flavius Josephus *Antiquitates Judaicae.* 740.
Flavius Josephus *Contra Apionem.* 740.
Fleming, Oliver 34, 37, 48, 159, 208, 320.
Flersheim, Hans Philipp von 43, 47, 536, 546, 549, 552, 568, 574, 735.
Florence 61, 67, 148, 151, 219, 225, 616, 773, 775, 776, 847.
Florentia, zie Florence.
Florin, Johann Simeon de 638, 647, 665, 668, 678.
Flugi von Aspermont, Johann 476[15], 706[7].
Fons Bellaqueus, zie Fontainebleau.
Fontainebleau 25, 717, 719.
Fontarabia, zie Fuenterrabía.
Forbes (Forbus), Arvid 37, 735.
Foreest, Adriaen van 171, 175, 260, 419.
Foreest, Johan (Jan) van 53, 171[1], 175, 260, 419.
Fort-du-Rhin (Fort-de-France) 555, 581, 584, 602, 606, 610, 618, 627, 634, 639, 666, 668, 673, 676, 679, 686, 694, 706, 750, 807, 849.
Forthelius, Israël 494, 640, 727.
Fossano 493.
Foulon, Renée 465.
Franche Comté 43, 47, 65, 67, 74, 78, 81, 84, 105, 106, 111, 112, 116, 123, 127, 131, 142, 150, 163, 164, 172, 182, 184, 185, 205, 217, 219, 220, 224, 233, 234, 237, 238, 240, 244, 247, 258, 281, 294, 323, 336, 358, 371, 375, 389, 395, 396, 397, 408, 417, 421, 423, 425, 432, 437, 445, 448, 450, 451, 463, 466, 482, 489, 493, 494, 501, 503, 506, 534, 538, 549, 552, 574, 576, 579, 580, 584, 585, 591, 593, 595, 608, 609, 617, 623, 626, 633, 637, 652, 680, 690, 720, 757.
Franchimont 494.
Francimontium, zie Franquemont.
Franciscanen 829.
Franckendael, zie Frankenthal.
Franconia, zie Franken.
Franeker 261.
Franken 50, 64, 88, 98, 106, 113, 486, 518, 524, 560, 589, 795, 808.
Frankendalia, zie Frankenthal.
Frankenthal 65, 68, 812, 817, 821.
Frankfurt (a.d. Main) 65, 172, 232, 236, 237, 246, 258, 318, 712.

Frankfurt (a.d. Main), keurvorstendag te 459, 463, 467, 475, 480, 483, 490, 518, 530, 537, 589, 594.
Frankfurt (a.d. Oder) 242, 541.
Frankrijk, passim.
Frankrijk, koning van, zie Lodewijk XIII.
Frankrijk, koningin van, zie Anna van Oostenrijk.
Franquemont 336.
Frans I, koning van Frankrijk 826.
Frederik, aartsbisschop van Bremen, zie Frederik III, koning van Denemarken.
Frederik III, koning van Denemarken 262, 359[4], 544[15], 621, 633[13], 696, 713, 718, 736.
Frederik V, keurvorst van de Palts 20, 559[3].
Frederik Hendrik, graaf van Nassau 55, 62, 64, 68, 76, 82, 84, 86, 88, 101, 102, 112, 114, 115, 116, 119, 135, 140, 149, 154, 156, 169, 170, 196, 197, 201, 212, 213, 222, 243, 246, 259, 272, 285, 287, 303, 304, 312, 315, 327, 346, 347, 348, 360, 362, 366, 371, 374, 378, 399, 400, 419, 420, 422, 423, 428, 430, 433, 449, 455, 462, 470, 485, 493, 497, 500, 503, 523, 557, 577, 596, 614, 617, 630, 632, 636, 645, 658, 660, 664, 677, 696, 704, 708, 710, 732, 758, 763, 779, 791, 814, 820, 844, 846.
Frederiksberg 285.
Freiburg (i. Breisgau) 190, 195, 198, 205, 209, 259, 266, 275, 319, 323, 359, 562, 602, 605, 609, 698, 702, 704, 727, 730, 737.
Freinsheim, Johann 7, 9, 235[8], 291, 716.
Friburgum, zie Freiburg.
Frickthal 687.
Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach 568, 572, 575, 578, 605.
Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 80[5], 317.
Friesland (Friezen, Fries) 688.
Frumentius 268.
Fuenterrabía 22, 24, 50, 64, 82, 108, 244, 446, 459, 462, 466, 476, 479, 483, 494, 569, 576, 579, 696.
Fuentes, fort 451, 679.
Fuentes, markies van, zie Guzmán, Juan Claros.
Fulda, abt van, zie Neuhoff, Herman Georg von.
Fuldensis princeps 345.
Fürstenberg, Friedrich Rudolf von 331, 333, 367, 386, 408.

G

Gabaël 271.
Gaffarel, Jacques 257.
Galenus, Claudius 780.
Galicië 546, 548, 550, 565, 695, 696, 708.
Galilei, Galileo 235.
Gallard, graaf van Brassac, Jean de 732.
Gallas, Matthias, graaf 198, 205, 334, 367, 386, 407, 409, 417, 420, 421, 424, 426, 437, 439, 560, 569, 633, 694.
Gallia (Galli, Gallicus, Gallicanus), zie Frankrijk (Fransen, Frans).
Galloway, bisschop van, zie Sydserff, Thomas.
Gandolfo, Giovanni Francesco 225.
Gardie, Brita de la 187.
Gardie, Jacob Pontusson de la 32, 46[1], 80, 98, 123, 187, 243, 315, 325, 414, 435, 479, 505, 521, 553, 567, 573, 601, 633, 651, 671, 685, 699, 712, 734, 796, 799, 826, 839, 848.
Garessio 482.
Gascogne 417, 804.
Gassendi, Pierre 257.
Gassendi, Pierre *Viri Illvstris Nicolai Clavdii Fabricii de Peiresc, Senatoris Agvisextiensis Vita, Per Petrvm Gassendvm Præpositum Ecclesiæ Diniensis, Parisiis, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Architypographi Regii, viâ Iacobaea. M.DC.XLI.* 257.
Gassion, Jean 334, 361[8], 841, 845, 848.
Gastines, sieur de, zie: Bigot, le. Chapelier, Christophe.
Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans 35, 96, 311, 390, 607, 608, 609, 621, 639, 732, 818.
Gasziewski, Christophe Corvinus 25, 215, 370, 387, 433, 439, 524, 527, 543, 565, 583, 590, 593, 621, 681, 715, 717, 719, 726, 782, 797, 798, 826, 841, 843, 844, 847.
Gautier de Lille, Philippe 720, 801.
Gautier de Lille, Philippe *Alexandreis.* 720, 801.
Geelvinck, Jan Cornelisz. 100[7], 119.
Geer, Lodewijk de 84[7], 85, 107, 115, 855[4].
Gelder (Geldre), zie Geldern.
Gelderland 688, 710.
Gelderland, Staten van 710.
Geldern 545, 577.
Geleen, graaf van, zie Huyn, Gottfried.
Gellius, Aulus 146.
Gellius, Aulus *Noctes Atticae.* 146.
Generaliteit, zie Staten-Generaal.
Genève 48, 160, 163, 165, 174, 179, 309, 333, 339, 369, 377, 378, 568, 575, 578, 729, 734.
Genève, Lac de, zie Léman, Lac.
Gentili, Alberico 314[4], 670.
Gentili, Alberico *Alberici Gentilis Ivriscons. Hispanicæ Advocationis Libri Dvo. Ad Illustriss. & Excellentiss. Dn. Don Baldassarem, A Zvnica, Cathol. Maiest.*

Legatvm. Cum Indice Capitum, Rerum & Verborum. Hanoviæ, Apud hæredes Gvilielmi Antonii, M.DC.XIII. 314.
Genua 61, 67, 70, 121, 152, 198, 205, 476, 495, 503, 518, 523, 529, 533, 536, 616, 640, 727, 858.
Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 37, 40, 42, 75, 78, 80[4], 103, 108, 122, 124, 133, 154, 197, 220, 233, 254, 261, 287, 353, 370, 387, 388, 480, 499, 511, 512, 518, 519, 530, 542, 598, 600, 635, 647, 685, 699, 793, 810, 811, 823.
Gereformeerden (gereformeerd) 73, 537, 696.
Germania (Germani, Germanus), zie Duitsland.
Germersheim 585, 589, 591, 595, 605, 617, 622, 625, 752, 756, 759, 768, 773, 775, 782, 785.
Gert = Spiring Silvercrona, Petter 301, 314, 704.
Gibeon 582.
Girāy, zie Behadir-Ghiraï.
Giustiniani, Giovanni 607, 610.
Giustiniani, Luca 70.
Glarges, Cornelis de Montigny de 377.
Glarges, Cornelis de Montigny de *Album Amicorum.* 377.
Glascua, zie Glasgow.
Glasgow 126, 131, 462.
Glasgow, aartsbisschop van, zie Lindsay, Patrick.
Gleichenstein (Gleukstenum) 549, 552.
Glogów (Glogau) 808, 823.
Glückstadt 29, 35, 214, 285, 287, 330, 351, 352, 367, 368, 499, 724, 763, 766.
Goch 102, 139, 157, 170.
Goch, Jacob Andriesz. van 72.
Godefroy, Jacques 103, 454.
Godefroy, Théodore 257.
Godeschalcus (Godschalk) 14.
Goffe, Stephen 13[6], 46, 94[8], 374.
Goldast, zie Haimensfeld, Melchior von.
Golilas = Grotius, Hugo 314, 315, 347, 356.
Goltz, Martin Maximilian von der 437[5], 439, 443.
Gonzaga, Anna 413[9], 416.
Gonzaga, Annibale 121, 197[12], 198, 205.
Gonzaga, hertog van Mantua, Carlo I 413[9].
Gonzaga, hertogin van Mantua, Maria 4, 22, 24, 148, 151, 179, 184, 219, 238, 335[20].
Gool, Jacobus 659[5].
Gordon, 2nd marquis of Huntly, George 201, 228.
Goring, George 317.
Gothen (Gothisch) 589, 653, 785.
Gothofredus, zie Godefroy.
Götz, Johann, graaf van 44, 45, 179, 181, 186, 234, 239, 246, 305[8], 310, 320.
Gouda 280, 406.

Goudswaert, Pieter Henricksz. 248, 283.
Goulette, la 464.
Graham, George 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Graia, zie Gray.
Gramont, graaf van Guiche, Antoine de 583[8], 589, 593, 732.
Grana y Savona, zie Carretto, Francisco del.
Grange aux Ormes, Jacques de la, zie Loys, Jacques de.
Granvelle, huis van 594.
Granzaeus, zie Rouxel de Médavy, Jacques.
Graswinckel, Alida 16, 54, 140, 158, 176, 199, 313, 375, 555[8], 588, 620, 636, 661, 723, 770, 816, 828, 837, 842.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) 54, 168, 313, 337, 341, 355, 365, 384, 393, 398, 399, 401, 402, 403, 404, 427, 429, 430, 438, 444, 454, 465, 477, 478, 498, 557, 571, 578, 588, 592, 614, 722, 754, 756, 760, 815, 854.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) *Theodori Graswinckell Delphensis, I.C. Libertas Veneta sive Venetorvm in se ac suos imperandi ivs. Assertum contra anonymum Scrutinii scriptorem. Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Abrahami Commelini. MDCXXXIV.* 454.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) *Theod. I.F. Graswinckeli, Delphensis, I.C. De Ivre Maiestatis Dissertatio ad Serenissimam Potentissimamque Svecorum Gothorvm, Vandalorvm Reginam. Hagae Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXLII.* 578.
Gratianopolis, zie Grenoble.
Graubünden (Graubünders) 23, 27, 41, 43, 60, 66, 69, 74, 78, 81, 89, 98, 105, 117, 121, 123, 128, 132, 143, 148, 152, 160, 163, 165, 174, 176, 191, 198, 201, 205, 209, 216, 218, 219, 224, 241, 252, 253, 258, 275, 281, 289, 294, 306, 319, 320, 324, 327, 333, 352, 359, 360, 368, 372, 383, 390, 397, 401, 432, 433, 443, 447, 450, 460, 467, 472, 476, 480, 484, 485, 488, 489, 493, 511, 515, 516, 517, 518, 529, 537, 538, 545, 552, 555, 562, 575, 576, 579, 580, 581, 584, 596, 597, 598, 599, 602, 606, 610, 615, 618, 623, 627, 634, 638, 647, 648, 652, 656, 665, 666, 667, 668, 673, 676, 678, 679, 686, 689, 694, 700, 702, 705, 715, 750, 752, 754, 807, 809, 835, 841, 849.
Gray 74, 76, 81, 84, 123, 127, 131, 161, 163, 164, 443, 445, 450, 472, 576.
Graz 808.
Grea, zie Gray.
Greder, Wolffgang 143, 152.
Greiffenclau, Alexander von 823.
Grenoble 617, 621, 625, 646, 647, 651, 655, 675.
Greville, baron Brooke, Robert 326, 372[17], 377.
Griekenland (Grieken, Grieks) 365, 612, 805.
Grieks-katholieken 765, 774, 840, 843.
Griet, Allert Jansz. van 20, 66, 211, 242, 273, 285.
Grisons, zie Graubünden (Graubünders).
Grodno 42, 103, 173.
Groenewegen, Arlewijn Simonsz. van 15.
Groenlandse Compagnie 211.
Groningen 345, 347, 354, 383, 384, 400, 404, 418, 427, 429, 448, 464, 465, 482, 855.
Groningen (provincie) 19, 448, 482.

Gronovius, Johann Friedrich 46, 68, 99, 192, 199, 206, 269, 274, 341, 670, 767[4].
Gronovius, Johann Friedrich *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium Equitem & J.C. Hagae-Comitis. Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.* 274, 341.
Gronovius, Johann Friedrich *Iohannis Frederici Gronovii Observationvm Libri III Ad Wilhelmvm A.F.P.N.W.P. Vandermærivm. Lvgdvni Batavorvm, Apud Isaacvm Commelinvm MDCXXXIX.* 192, 193, 274, 341.
Gronsfeld, Jobst Maximilian von 170[4].
Groot, Adriana de 431[3], 444[10], 556[17], 588, 827, 836.
Groot, Alida de 16, 140, 158, 176, 199, 313, 375, 588, 620, 636, 661, 723, 828, 837, 842.
Groot, Anna de 16, 140, 158, 176, 199, 313, 375, 588, 620, 636, 661, 723, 828, 837, 842.
Groot, Cornelia de 85, 140, 296, 337, 366, 430, 432, 444, 455, 604, 608, 614, 620, 629, 630, 642, 648, 661, 670, 674, 677, 683, 701, 733, 805, 837, 846, 854, 855.
Groot, Cornelis de 1, 31, 53, 77, 84, 139, 157, 227, 296, 366, 375, 431, 444, 474, 485, 497, 509, 571, 596, 620, 733, 791, 806, 846.
Groot, Diederik de 31, 53, 77, 227, 296, 366, 431, 444, 555, 562, 571, 589, 596, 620, 638, 664, 665, 682, 684, 697, 709, 715, 720, 722, 733, 740, 755, 769, 790, 804, 806, 815, 828, 837, 846.
Groot, Françoise de 16, 140, 158, 176, 199, 313, 375, 588, 620, 636, 661, 723, 828, 837, 842.
Groot, Jacob II de 16, 140, 158, 176, 199, 313, 375, 588, 620, 636, 661, 723, 828, 837, 842.
Groot, Jan de 5, 15, 54, 77, 140, 158, 176, 199, 235, 261, 313, 375, 431, 455, 477, 478, 556, 588, 615, 620, 631, 636, 671, 723, 770, 771, 791, 805, 815, 816, 827, 828, 836, 837, 842.
Groot, Johan de 16, 140, 158, 176, 199, 313, 375, 588, 620, 636, 661, 723, 828, 837, 842.
Groot, Maria de (dochter van Willem de Groot) 16, 140, 158, 176, 199, 375, 588, 620, 636, 661, 723, 837, 842.
Groot, Pieter de 1, 5, 53, 94, 166, 167, 168, 171, 199, 206, 243, 296, 360, 366, 381, 406,

419, 430, 444, 455, 526, 531, 556, 596, 620, 671, 684, 721, 733, 771, 805, 816, 828, 837, 846.
Groot, Willem de 14, 26, 53, 115, 158, 168, 171, 338, 364, 380, 381, 398, 427, 455, 509, 596, 608, 661, 674, 682, 691, 722, 748, 788, 790, 791, 815, 828, 854, 858, 859.
Groot, Willem de *T'samen-spraeck tusschen Vader ende Soon, Over de Deucht van weynich spreecken. Tot Delft, By Bruyn Harmansz Schinckel, anno 1619.* 683.
Groot-Mogol, zie Djahān Sjāh.
Gross-Glogau, zie Glogów.
Grotius, Hugo, passim.
Grotius, Hugo, passim. *Epithalamivm scriptvm ab H. Grotio nvptiis nob. et consvltissimi D.D. Gvilielmi Martinii, et nob. lectiss. qve dominæ D. Annæ Brederodiæ Veenhvsiæ. Hagæ-Comitatensi, Ex Officina Alberti Henrici M.D.C.* 853.
Grotius, Hugo, passim. *Mare liberum sive de iure qvod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio. Lugduni Batauorum, Ex officinâ Ludovici Elzevirij. Anno M.DI.IX (1609) (sic).* 313, 337, 338.
Grotius, Hugo, passim. *Liber de antiqvitate reipvblicae Batavicae: auctore Hvgone Grotio, Fisci Hollandici, Zelandici & VVestfrisici Aduocato. Lvgdvni Batavorvm Ex Officina Plantiniana Raphelengij, MDCX.* 337.
Grotius, Hugo, passim. *M. Annaei Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Caesaris et Pompeii libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum eiusdem ad loca insigniora Notis. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati. Ex Officina Plantiniana Raphelengii, MDCXIV.* 588, 722, 754.
Grotius, Hugo, passim. *Defensio fidei catholicæ De satisfactione Christi Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio. Lvgdvni Batavorvm Excudit Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiæ Typographus, Anno 1617.* 12, 373.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotij Poemata, Collecta & magnam partem nunc primùm edita à fratre Gvilielmo Grotio. Lugdun. Batav. Apud Andr. Clouquium. Anno 1617.* 722, 741, 754.
Grotius, Hugo, passim. *Verclaringhe vande Heeren Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt, waer by hare Mo. Ed. int kort verthoonen, die oprechte goede meeninghe die sy altijdts ghehadt hebben, ende noch hebben, omme neffens die Vrijheyden ende Rechten der Landen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt, die ware Christelijcke Ghereformeerde Religie in suyverheydt te behouden; ende waeromme hare Mo. Ed. als wettelijcke Hooghe Overicheyt der voorsz Landen toe-kompt, Kerckelijcke Wetten te maecken ende doen onderhouden; ende om wat redenen sy goet gevonden hebben provisionelijck te ordonneren, Dat die Kercken-dienaers in dienste wesende, ofte komende die vande Predestinatie ende ghevolghe van dien, in goede conscientie niet anders en konnen leeren, als conform die vijf poincten verhandelt tusschen twaelf Predicanten in hare Mo. Ed. Vergaderinghe inden Iare sesthien-hondert elf, mede inde gereformeerde Kercken behooren ghetolereert te worden, soo wel als die anders daer van gevoelende zijn. In s' Graven-Haghe, By Hillebrant Iacobssen, Ordinaris ende Gheswooren Drucker vande Ed. Mo. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Anno 1617.* 338.
Grotius, Hugo, passim. *T'samen-spraeck tusschen vader ende soon*, zie Groot, Willem de.

Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Silva. Ad Franciscvm Avgvstvm Thvanvm, Iac. Avgvsti F. Lvtetiæ, Ex Officina Rob. Stephani. MDCXXI.* 692.
Grotius, Hugo, passim. *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiae Vvestfrisiaeqve et vicinis quibusdam nationibus ex legibus praefuerunt ante mutationem quae evenit anno MDCXVIII. Scriptvs ab Hvgone Grotio I.C. antehac Fisci Hollandici, Zelandici, Vvestfrisici advocato, ac post adsessore oppidi Rotterodamensis, & inter curatores reipublicae Hollandicae ac Vvestfrisicae delegato. Cum refutatione eorum quae adversus ipsum, atque alios acta ac iudicata sunt. Parisiis, Sumptibus Nicolai Bvon, via Iacobaea sub signis sancti Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXII. Cum Privilegio Regis.* 784.
Grotius, Hugo, passim. *Bewys Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot. Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MMCXXII [=MDCXXII].* 361, 531.
Grotius, Hugo, passim. *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur. Parisiis. Sumptibus Hieronymi Drovart. via Iacobea, sub scuto Solari. MDCXXII.* 835.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturæ & Gentium: item iuris publici præcipua explicantur. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobæa, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV. Cvm privilegio regis.* 337, 361, 374, 478, 802.

Grotius, Hugo, passim. *M. Annæi Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Cæsaris et Pompeii Libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodit. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati. Lvgdvni Batavorum, Apud Ioannem Maire, Anno 1626.* 587, 615, 631, 636, 649, 661, 677, 683, 700, 721.
Grotius, Hugo, passim. *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianæ Batavice scripsit Hugo Grotius. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII.* 12, 13, 361, 531, 540, 563.
Grotius, Hugo, passim. *Evripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio. Parisiis Apud Jacobum Ruart. MDCXXX.* 571, 691, 722, 755.
Grotius, Hugo, passim. *Die Meinung der Bücher Hugonis Grotii Von der Warheit der Christlichen Religion. Von ihm selbst. Auss dem Holländischen inn Latein, Vnd Auss diesem inn das Deutsche gezogen. Durch Christoph Colervm [Breslau] In Vorlegung David Müllers. 1631.* 12.
Grotius, Hugo, passim. *Evripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio. Amstelodami Ex Officina Michaëlis Colini, MDCXXXI.* 691.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius Von der Warheit der Christlichen Religion Auss Holländischer Sprache Hochdeutsch gegeben. Durch Martin Opitzen. In Verlegung Dauid Müllers 1631.* 12.
Grotius, Hugo, passim. *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd. Beschreven by Hugo De Groot. In s'Graven-Hage, By de Weduwe van Hillebrant Iacobsz. van Wou. 1631.* 338.
Grotius, Hugo, passim. *True Religion explained, And defended against the Archenemies thereof in these times. In six Bookes. Written in Latine by Hugo Grotius, and now done in English for the common good. Prov. 23. 23. Buy the thruth, - London, Printed by I.H. for Richard Royston, and are to be sold at his shop in Ivy lane next the Exchequer office. 1632.* 12, 531, 540, 563, 612.
Grotius, Hugo, passim. *Hac lepus ætheria ...* 741, 770.
Grotius, Hugo, passim. *Baptizatorvm pverorvm institvtio alternis interrogationibus & responsionibus. Ex Belgicis rhytmis, quos in carcere Hagiensi Hvgo Grotivs fecerat, ab auctore Latinè reddita.* 692.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragœdia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia, Ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora. Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV.* 661, 692, 755.
Grotius, Hugo, passim. *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi, Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio. Cum Gerardi Iohannis Vossii ad judicium Hermanni Ravenspergeri de hoc libro responsione. Oxoniae, Excudebat Guilielmus Turner, Impensis Guilielmi Webb. MDCXXXVI.* 12.
Grotius, Hugo, passim. *Imperii scutum ... (in Fridericum Barbarossam).* 741, 770.
Grotius, Hugo, passim. *Traicté de la verité de la religion chrestienne, Par Hvgves Grotivs. Traduit du Latin de l'aucteur. A Amsterdam, Chez Iean Blaev, MDCXXXVI.* 12.
Grotius, Hugo, passim. *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola. Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638.* 99, 107, 235, 267, 268, 338, 366, 374, 400.

Grotius, Hugo, passim. *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item an semper communicandum per symbola. Secunda editio correctior. Anno Domini 1639.* 235, 338, 374, 400.
Grotius, Hugo, passim. *Effigies Zenonis [1639, niet uitgegeven].* 361, 571, 596, 615, 636, 642, 661, 671, 684, 784, 805, 828.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius. De veritate religionis Christianæ. Editio Quinta, prioribus auctior, & emendatior. Oxoniæ, Excudebat L.L. Jmpensis G. Web. 1639.* 207, 612.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius. De veritate religionis Christianæ. Editio Quinta, prioribus auctior, & emendatior. Quibus accessit. Ejusdem Tractatus de unitate & Pace concordiæ Ecclesiæ. Lugduni Batavorum. Ex officinâ Ioannis Maire, An. Dom. 1639.* 207, 612.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta, & emendata. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX.* 455, 478, 497, 619, 661, 682, 692, 722, 741, 754, 755.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Poemata Collecta olim a fratre ejus Guil. Grotio, & per eundem edita: Accesserunt jam & alia nonnulla ejusdem Autoris in unum volumen per R.H. redacta. Londini, Per Ric. Hodgkinsonum, & venduntur parva Britannia, 1639.* 14, 455, 478, 682.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Poemata, Collecta olim a fratre ejus Guilie. Grotio, Et per eundem edita: Accesserunt jam & alia nonnulla*

ejusdem Authoris in unum volumen per R.H. redacta. Londini, per R.H. Et væneunt per G. Emersonum parva-Britannia. 1639. 478, 682.
Grotius, Hugo, passim. *M. Annaei Lucani Pharsalia 1639*, zie: Oudendorp, Frans van.
Grotius, Hugo, passim. *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiæ Vvestfrisiæque & vicinis quibusdam nationibus ex legibus præfuerunt ante mutationem que euenit anno MDCXVIII. Scriptvs ab Hvgone Grotio. I.C. Antehac Fisci Hollandici, Zelandici, Vvestfrisici Aduocato, ac post adsessore oppidi Rotterodamensis & inter curatores reipublicæ Hollandicæ ac Vvestfrisicæ delegato. Cùm refutatione eorum quæ aduersus ipsum, atque alios acta ac iudicata sunt. Parisiis, MDCXXXX.* 784, 789, 806.
Grotius, Hugo, passim. *Christs passion. A tragedie. With annotations. London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL.* 771, 778, 789, 791.
Grotius, Hugo, passim. *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.* 85, 107, 153, 716, 770, 778, 783, 805, 816, 817, 827, 835, 842.
Grotius, Hugo, passim. *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur. Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobææâ, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX.* 789, 806, 835.
Grotius, Hugo, passim. *Explicatio Decalogi Vt Graece exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica praecepta referantur. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXL.* 778, 816, 817, 842.
Grotius, Hugo, passim. *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolae I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.* 778, 784, 816, 828, 836, 837, 842.
Grotius, Hugo, passim. *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640.* 167, 235, 701, 716.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis.* 563, 784, 788, 816.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Ivxta exemplar Parisiense. Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regii. MDCXL. Cvm privilegio regis.* 520, 527.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus, in quibus testimonia. Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire, MDCXL.* 828.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI.* 14, 445, 520, 540, 564, 570, 628, 663, 684, 716, 748, 771, 778, 784, 791, 806, 816, 828, 829, 836.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII.* 52, 100, 153, 563, 587, 612, 636, 662, 716, 721, 771, 778, 784, 816, 829.

Grotius, Hugo, passim. *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ, Et Thomæ Farnabii in margine, etc. Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII.* 531, 556, 571, 636, 722, 754, 791.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I. Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginæ Architypographi, et Gabrielis Cramoisy, viâ Iacobæâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev. ... Tomvs* II ... *Tomvs III.* 716, 784.
Grotius, Hugo, passim. *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV.* 682.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm, tomvs secvndvs. Parisiis, Sumptibus Authoris, Et prostant exemplaria Apud Viduam Gvlielmi Pelé. viâ Iacobæâ sub signo Crucis Aureæ. MDCXLVI*. 14.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii V.C. De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra. Commentarius Posthumus. Lvtetiæ Parisiorvm. Anno Domini [sic] MDCXLVII.* 338, 539, 748, 788.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm pars tertia ac vltima. Cui subiuncti sunt eiusdem auctoris libri*

pro veritate religionis Christianæ, ita digesti vt annotata svis quæque Paragraphis sint subnexa. Parisiis, Typis Viduæ Theod. Pepingvé. & Steph. Mavcroy, viâ, Citharæâ, è regione viæ Mathurinorum. MDCL. 14.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianae. Ad vivvm amplissimvm Hieronymvm Bignonivm, advocatvm regivm in svmmo avditorio Parisiensi. Editio Nouissima, in qua eiusdem Annotationes suis quaeque Paragraphis ad faciliorem vsum subjectae sunt. Parisiis, MDCL.* 554.
Grotius, Hugo, passim. *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium. MDCLV.* 361, 563, 653, 716, 829, 836.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis. Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fæderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim.* 337, 360, 716, 816, 836.
Grotius, Hugo, passim. *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch. Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer. MDCCXCV.* 14, 337, 360, 365, 418, 478, 531, 556, 629, 716, 784, 816, 835.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Annotationes in Novum Testamentum. Denuo emendatius editae. Volumen I. continens annotationes ad Matth. I-XIII. Groningae, Ex officina W. Zuidema. Bibliopolae. MDCCCXXVI.* 13.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres in qvibvs ivs natvrae & gentivm: item ivris pvblici praecipva explicantvr Curavit B.J.A. de Kanter-Van Hettinga Tromp Iur. Utr. Dr. Lugduni Batavorum E.J. Brill MCMXXXIX.* 13, 374.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo de Groot Remonstrantie nopende de ordre dije in de landen van Hollandt ende Westvrieslandt dijent gestelt op de Joden naar het manuscript in de livraria D. Montezinos uitgegeven en ingeleid door Dr. J. Meijer 1949 - Amsterdam - 5709.* 649.
Gruterus, Janus 382[6].
Guébriant, Jean-Baptiste de Budes, graaf 43, 74[6], 81, 84, 123, 127, 131, 184, 219, 323, 327, 336, 442[9], 449, 469, 473, 488, 490, 493, 500, 505, 513, 518, 524, 534, 538, 547, 568, 575, 578, 609, 616, 622, 625, 703, 704.
Guhrau (Góra) 794.
Guiche, graaf van, zie Gramont, Antoine de.
Guienne 359, 362.
Guinee 51.
Guise 372, 376, 458, 462, 465, 500, 534, 538, 546, 548, 551.
Guistenus (Guissenus) 167, 235.
Guitrai 550.
Guler von Weinegg jr., Johann-Peter 555[5], 584, 602, 606, 610, 618, 623, 627, 634, 639, 648, 652, 666, 668, 673, 676, 679, 686, 689, 694, 700, 702, 705, 706.
Gulik 335.
Günterroth, Hans Heinrich von 366, 647.
Gustav II Adolf, koning van Zweden 52, 56, 76[1], 77, 90, 93[1], 228, 326, 498, 508, 572, 855.

Gustavsburg 797, 800, 804, 841, 845.
Guthrie, bisschop van Moray, John 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Guzmán, hertog van Medina Sidonia, Alonso Perez de 652, 703.
Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexía Felipez de 41, 160, 163, 164, 165, 184, 191, 198, 205, 216, 225, 275, 289, 294, 305, 320, 333, 362, 368, 424, 426, 443, 447, 489, 493, 502, 532, 599, 606, 610, 623, 634, 647, 687, 689, 786.
Guzmán, graaf van Olivarès, hertog van San Lucar, Gaspard de 476, 479, 480, 483, 502, 830.
Guzmán, markies van Fuentes, Juan Claros 576, 580, 604, 608, 611, 626.
Gyldenklou, Anders Gylle 540.
Gyldenløve, Christian Ulrik 359.
Gyllenanckar, Gabriël 750[10], 823[1].
Gyllenhielm, Karl Karlsson 32, 46, 80, 123, 187, 243, 315, 414, 435, 479, 505, 521, 553, 567[2], 601, 633, 651, 671, 685, 699, 712, 734, 796, 799, 826.
Gijsen, Joachim 20, 66, 211, 242, 273, 285.

H

Haag, Den 20, 119, 130, 207, 212, 223, 225, 243, 261, 274, 287, 303, 313, 320, 322, 348, 365, 384, 401, 405, 406, 418, 429, 448, 481, 573, 596, 628, 661, 696, 729, 748, 754, 779, 792, 835, 859.
Haarlem 283, 855.
Hable de Grâce, zie Havre, le.
Habsburg (Habsburgers), huis 742.

Habsburg, Maximiliaan Thomas van 459[10], 490[4], 493, 498.
Habsburg, Philipp August van 459[10], 467, 490[4], 493, 498.
Hadrianus (Romeins keizer) 805, 828.
Haersolte, Zweder van 100.
Haff (Zalew Wislani), Frisches 856.
Haga, zie Haag, Den.
Haga, Mr. Cornelis 60, 106, 122, 161, 175, 401[2], 600, 647, 668, 745, 782, 814, 819, 833.
Hagenau 390, 395.
Haimensfeld, gezegd Goldast, Melchior van 539, 563.
Halberstadt 171, 194.
Halle 174, 289, 711.
Hallier, sieur du, zie Hospital, François de l'.
Hamburg 6, 19, 32, 37, 50, 63, 94, 137, 192, 193, 215, 227, 229, 254, 255, 257, 260, 264, 288, 297, 302, 303, 309, 316, 328, 352, 361, 373, 384, 465, 479, 491, 505, 529, 553, 592, 597, 599, 633, 671, 691, 694, 696, 718, 733, 766.
Hamburg, vredesonderhandelingen te 182, 214, 218, 520, 529, 572, 646, 650.
Hamilton, James, markies van -, (sinds 1643) hertog van -, graaf van Arran, graaf van Cambridge 19[8], 326[9], 475, 480, 483, 802.
Hanau 498.
Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, Amalie Elisabeth van 35, 38, 55, 71, 125, 128, 149, 154, 188, 194, 210, 231, 262, 284, 349, 366, 376, 404, 472, 498, 604, 608, 633, 637, 647, 673, 691, 696, 704, 712, 714, 718, 724, 758, 764, 768, 774, 777, 782, 787, 795, 802, 818, 819, 825, 833, 840, 844, 846, 847.
Handelingen 87, 294.
Hannapes, graaf van, zie Robles, Alexandre de.
Hannique, Pierre de 56, 758.
Haphnia (Hafnia), zie Kopenhagen.
Harcourt-Armagnac, graaf van, zie Lorraine, Henri de.
Harderwijk 789.
Harlay, graaf van Césy, Philippe de 22, 24, 745, 796.
Hart, Jean 539.
Hartaing, heer van Marquette, Daniel de 366, 854[7].
Hartaing, Hendrik 366, 854.
Hartaing, Maximiliaan 366, 854.
Hartaing, Willem 366, 854.
Hartigsvelt, Cornelis Jansz. 18.
Hartlib, Samuel 206.
Hassia (Hassicus), zie Hessen.
Hästehufvud, Anders Eriksson 512.
Hattingen 652, 655.
Hattstein, Philipp Eustachius von 43, 47, 322.
Hatzfeldt und Gleichen, Franz von 477, 480, 483, 652, 656, 669, 769.
Hatzfeldt und Gleichen, Melchior von 172, 334, 367, 386, 389, 395, 409, 417, 420, 421, 424, 426, 437, 439, 560, 647, 696, 711, 731, 736, 738, 752, 757, 759, 767, 773, 776, 777, 783, 794, 8O8, 823.
Hautefort, Marie de 25, 34[7], 757[10], 776.

Hauterive, markies van, zie Aubespine, François de l'.
Havre, le 232, 239, 244, 246.
Haye, seigneur de Ventelay et de la Bouselle, Jean de la 106, 115, 715, 745, 774, 796.
Hebreeuws 12, 13, 268, 658, 659.
Heenvliet, heer van, zie Polyander, Mr. Johannes.
Heidelberg 65, 68, 606.
Heilbronn 68, 217, 232, 237, 246, 258, 262, 263.
Heilbronn, Unie van 202, 761.
Heinsius, Daniel 54, 77, 99, 226, 247, 338, 340, 341, 399, 468, 540, 570, 587, 613, 614, 628, 629, 635, 662, 663, 748, 756, 779, 788, 789, 790, 791, 815.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Aristarchvs Sacer, sive ad Nonni in Iohannem Metaphrasin Exercitationes. Quarum priori parte Interpres examinatur, posteriori Interpretatio ejus cum Sacro Scriptore confertur: in vtraque S. Euangelistæ plurimi illustrantur loci. Accedit Nonni & S. Euangelistae contextus: tres item Indices: vnus Sylburgij in Nonnum Græcus; duo recentes in Aristarchum; alter Græcus, alter Latinus. Lvgdvni Batovorum, Ex Officinâ Bonaventuræ & Abrahami Elzevir. Academ. Typograph. MDCXXVII.* 613.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt. Lvgdvni Batavorvm, Ex officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.* 54, 77, 168, 338, 341, 366, 393, 445, 458, 526, 540, 557, 564, 570, 571, 587, 596, 612, 613, 619, 628, 635, 663, 748, 756, 771, 779, 788, 789, 790.
Heinsius, Nicolaes 206, 273.
Heinsius, Nicolaes *Exeqviae iuvenis nobilissimi Henrici Ploos ab Amstel, Lvgduni Batavorum, ex officina Elzeviriorum.* 206, 273.
Hellespont 359, 362.
Hellevoetsluis 25, 100, 119, 130, 150, 202, 695.
Helmstedt 675.

Helsingør 368.
Helvetia (Helvetii, Helveticus), zie Zwitserland (Zwitsers).
Hendrik IV, koning van Frankrijk 437, 440.
Hendrik Lodewijk (zoon van Frederik Hendrik) 791[15], 793.
Henriette Marie de France, koningin van Engeland 125, 127, 132, 139, 147, 151, 161, 164, 178, 185, 515, 607, 744, 793.
Herbipolis, zie Würzburg.
Herckmans, Elias 348.
Herford 794, 797, 800, 804.
Hermogenianus = Groot, Willem de 661.
Herodotus 190, 297, 402.
Herrnstadt 794.
's-Hertogenbosch 189, 556, 836.
Hervorden, zie Herford.
Hervormden 303.
Herwart, Barthélemy 141[4].
Herwart, Jean-Henri 141[4].
Hesdni 358, 361, 372, 375, 377, 378, 390, 393, 394, 396, 409, 412, 415, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 430, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 442, 444, 446, 449, 451, 455, 458, 462, 465, 466, 475, 482, 485, 493, 519, 537, 565, 573.
Hesiodus 2, 341, 468.
Hesiodus Ἔργα καὶ ἡμέραι 2, 341, 468.
Hessen 25, 29, 34, 35, 38, 44, 48, 65, 75, 86, 94, 112, 113, 115, 116, 128, 144, 152, 161, 194, 195, 210, 219, 222, 241, 242, 258, 262, 306, 366, 367, 371, 389, 394, 399, 404, 409, 420, 427, 443, 447, 475, 480, 490, 493, 518, 521, 524, 530, 545, 557, 569, 588, 604, 617, 624, 627, 632, 637, 647, 652, 655, 668, 687, 713, 717, 719, 772, 794, 797, 818, 840, 844.
Hessen-Kassel, huis van 399, 420.
Hessen-Kassel, landgravin-regentes van, zie Hanau-Münzenberg, Amalie Elisabeth van.
Hessen-Kassel, Christian van 501[7], 505.
Hessen-Kassel, Ernst van 501[7], 505.
Hessen-Kassel, Friedrich van 501[7], 505, 574.
Hessen-Kassel, Hermann, van 501[7], 505.
Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 166, 252[7], 501[6], 505[15], 574.
Heufdius, zie Hoeufft, Johan.
Heul, Egbert Jacobsz. van der 72.
Heusner von Wandersleben, Siegmund 617.
Heuvel, Henrick van den 72.
Hibernia (Hibernicus), zie Ierland.
Hiëronymus, Sophronius Eusebius 268, 271, 454[5].
Hildesheim 145, 172, 696, 724, 745, 774, 777.
Hincmar, bisschop van Reims 14, 329.
Hincmar, bisschop van Reims *Hincmari, Rhemensis archiepiscopi Opuscula et epistolae... Accesserunt Nicolai PP. I et aliorum ejusdem aevi quaedam epistolae et scripta... Lutetiae Parisiorum MDCXV.* 14, 329.
Hirt, Adam 374[13].

Hirthenius, Joachim 330.
Hirzel, Salomon 190[7], 209.
Hoces y Córdoba, Lope de 695, 697.
Hoditz, Zdenko, graaf von 318.
Hoeufft, Johan 10, 27, 35, 41, 47, 55, 58, 63, 69, 102, 105, 114, 117, 137, 152, 159, 162, 166, 167, 174, 180, 183, 184, 186, 191, 209, 211, 217, 223, 230, 249, 253, 265, 275, 276, 278, 296, 300, 313, 315, 319, 332, 333, 351, 352, 364, 368, 369, 379, 383, 394, 398, 401, 431, 457, 472, 485, 487, 496, 511, 515, 547, 550, 599, 667, 694, 743, 750, 762, 809, 835, 849.
Hofkirchen, Georg Lorentz, baron van 277, 287, 331, 408, 795.
Hogendorp, Diederick van 114.
Hogendorp, Gijsbert van 73, 114.
Hogendorp, Margaretha van 114.
Hogendorp, Maria van 114.
Hohenems, Jacob Hannibal, graaf van 104, 120, 143, 146, 148, 152, 173, 186, 190, 209, 216, 217, 224, 232, 237, 246, 258, 281.
Hohenlohe, huis van 455.
Hohenlohe-Langenburg, graven van 791, 815.
Hohentwiel 107, 113, 421, 423, 425, 469, 474, 489, 490, 492, 493, 500, 505, 515, 518, 521, 522, 528, 532, 537, 544, 549, 552, 554, 560, 562, 576, 579, 580, 583, 589, 594, 597, 599, 602, 605, 609, 617, 622, 625, 634, 637, 638, 646, 652, 666, 679, 680, 686, 693, 713, 714, 736, 738, 835, 841, 845, 848, 849.
Hohentwiel, gouverneur van, zie Widerholdt, Konrad.
Holbuyck, Claes 20, 66, 211, 242, 273, 285.
Holland, passim.
Holland, Gecommitteerde Raden van 100, 249.
Holland, graaf van, zie Rich, Henry.
Holland, Hof van 202, 208, 283, 337, 509, 630, 770.
Holland, Staten van 26, 70, 101, 102, 137, 150, 251, 273, 302, 312, 313, 366, 557, 587, 614.
Holme Lacy 269.
Holmia, zie Stockholm.
Holofernes 271.
Holsatia (Holsatus, Holsaticus), zie Holstein.
Holste, Lucas 564.
Holste, Lucas *Demophili Democratis Et Secvndi Vetervm Philosophorvm Sententiæ Morales. Nvnc Primvm Editæ A Lvca Holstenio. Romæ Excudebat Mascardvs MDCXXXVIII. Svperiorvm Permissv.* 564.
Holste, Lucas *Demophili, Democratis, Et Secundi, Veterum Philosophorum Sententiæ Morales Nunc primum editæ a Luca Holstenio. Iuxta exemplar Romæ impres-*

sum. Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. M.DCXXXIX. 564.
Holstein 133, 344, 351, 643, 711, 713, 794.
Holstein, hertog van, zie Sleeswijk-Holstein, hertog van.
Holtzem, Johann von 344, 373, 399, 498, 571, 741, 770, 791, 816.
Homerus 30, 94, 292, 340, 422.
Homerus *Ilias.* 30, 340, 422.
Homerus *Odysseia.* 94.
Hongarije (Hongaars) 20, 29, 36, 58, 132, 141, 196, 205, 218, 230, 259, 277, 297, 324, 326, 437, 439, 475, 518, 522, 565, 584, 590, 594, 742, 743, 745, 750, 782, 785, 787, 796, 799, 803, 806, 808, 809, 827, 831, 833.
Hooft, Pieter Cornelisz. 312, 337, 680.
Hooft, Pieter Cornelisz. *P.C. Hoofts Neederlandsche Histoorien, Sedert de ooverdraght der Heerschappye van Kaizar Karel den Vijfden, op Kooning Philips zijnen zoon. Tot Amsterdam, By Louys Elzevier. Anno 1642. Met Privilegie.* 312.
Hoogenhouck, Abraham 16[4].
Hooker, Richard 564[3], 588[7], 612.
Hooker, Richard *Of the Lawes of Ecclesiasticall Politie (1593).* 564, 588.
Horatius Flaccus, Quintus 31, 262, 263, 402, 502, 525, 547, 632, 662, 681, 769, 853.
Horatius Flaccus, Quintus *Ars Poetica.* 31, 681, 769, 810.
Horatius Flaccus, Quintus *Carmen Saeculare.* 853.
Horatius Flaccus, Quintus *Epistulae.* 402, 547, 632.
Horatius Flaccus, Quintus *Oden.* 262, 502.
Horatius Flaccus, Quintus *Satyrae.* 263, 525, 662.
Horn, Gustav Karlsson 241, 247, 253, 264, 278, 330, 378, 389, 394, 410, 413, 416, 417, 433, 434, 435, 436, 439, 475, 483, 492, 509, 553, 566, 578, 651, 654, 670, 672, 733, 753, 756, 772.
Hortensius, Martinus 13, 235, 556[4], 582, 587.
Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier, François de l' 156, 184, 463, 477, 481, 484, 502, 503, 534, 546, 548, 551, 576, 580, 585, 591, 595, 609, 617, 622, 625, 634, 637, 638, 667, 673, 675, 800.
Housseïn Pasja 823.
Hoverbeck, Johann 290[7].
Howard, graaf van Arundel, Thomas 19[10], 46, 87, 135, 228, 607.
Hugenoten 114, 487.
Hulst 596, 618, 620, 632.
Humelus = Grotius, Hugo 303.
Humult = Spiring Silvercrona, Petter 350.
Hüningen 524.
Hurlach 794.
Huy 673.
Huygens, Constantijn 779.
Huygens, Constantijn *In Danielis Heinsii Equ. Exercitationes ad libros Novi Foederis.* 779.
Huyn, graaf van Geleen und Amsterad, Gottfried 336[5], 395, 396, 421, 424, 426, 489[4], 490, 493, 528, 532, 537, 638, 667, 672, 675, 730, 735, 738, 752, 757, 759, 768, 782, 785, 787, 797, 800, 803, 804, 818, 821, 826, 827, 830, 831, 832, 833, 841, 845, 847.

I

Ianus (Italische godheid) 853.
Iason 792.
Ierland (Ieren, Iers) 165, 463, 585, 591, 764.
Ignatius van Loyola 308.
Ilantz 472.
Immlin, Dr. 460.
Indië, zie Brazilië. Oost-Indië. West-Indië.
Ingolstadt 181, 186.
Innsbrück 807, 849.
Insulae, zie Rijssel.
Ioignia, zie Jougne.
Iovinianus = Reigersberch, Nicolaes van 304, 314, 356, 704, 745.
Isaac 659.
Isenburg, Ernst von 372[5], 373, 377, 378.
Isidorus van Pelusium 95.
Isidorus van Pelusium *Epistulae.* 95.
Isocrates 683.
Isocrates *Nicocles.* 683.
Isocrates *Panegyricus.* 683.
Italië, passim.
Iverdunus lacus, zie Neuchâtel, Lac de.
Ivrea 292, 295, 296, 297.
Iwanicki, Pawel 330.

J

Jacob 659.
Jacobus I, koning van Engeland 29, 139.
Jacobus II, koning van Engeland 703, 705, 714, 730, 735.
Jacobijnen 547.
Jacquerie (Jacques Bonhomme) 533, 537.
Jadra 23, 24, 667, 682, 687, 690.
Jael 271.
Jametz 821.
Jan II Kazimierz (Johan Casimir) 4, 8, 25, 30, 32, 40, 42, 44, 67, 108, 122, 125, 128, 132, 215, 254, 286, 323, 335, 371, 377, 387, 390, 410, 412, 416, 433, 436, 439, 524, 548, 549, 551, 565, 569, 578, 585, 590, 593, 618, 621, 623, 626, 643, 650, 653, 654, 674, 676, 681, 687, 689, 714, 717, 719, 726, 797, 818, 857.
Janitsaren 97.
Janssonius, Johannes 14, 381.
Jansz., Pieter 348.
Japan 565.

Jasky, Israel Köhne, genannt von 31, 370, 405, 766.
Jasmund, Stenzel von 353.
Jena 780, 781.
Jenatsch, Gaorg 69[7], 89, 98, 105, 123, 128, 132, 143, 148, 152.
Jermyn, Henry 161, 163, 164, 178, 184.
Jesaja 13, 270.
Jethro 271.
Jezuïeten 129, 308, 340, 446, 449, 539, 644, 660, 726, 728, 729, 798.
Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Albert 19[7], 37, 155, 170, 250, 312, 314, 317, 699, 708, 743, 792, 859.
Job 270.
Joden (joods) 12, 13, 87, 89, 97, 256, 628, 663, 739, 740, 805, 828.
Joegoslavië 742.
Johan II Casimir, broer van Wladislas IV (VII), zie Jan II Kazimierz.
Johann Friedrich II, keurvorst van Saksen 780[6].
Johann Georg I, keurvorst van Saksen 37, 94, 118, 194, 209, 224, 287, 321, 332, 358, 371, 389, 409, 491, 498[9].
Johann Kasimir, paltsgraaf, zie Zweibrücken, Johann Kasimir van.
Johannes (apostel) 109, 783.
Johannes de Doper 368.
1 Johannes 805, 828.
Johnson, Samson 72, 113, 120, 136, 166, 207, 247, 303, 315, 316, 328, 345, 346, 347, 373, 392.
Joinville 576.
Joinville, prins van, zie Lorraine, François de.
Jol, Cornelis Cornelisz. 20[10], 39, 66, 156, 211, 242, 273, 285.
Jönköping 540.
Joseph, père, zie Leclerc du Tremblay, François.
Jougne 546, 549, 551.
Joux 113, 116, 125, 129, 131, 149, 176, 180, 184, 213, 232, 236, 237, 240, 244, 459, 466, 494, 645, 646, 652, 655, 680, 687, 717, 720.
Judith 271.
Julianus Apostata 456.
Julianus Apostata *Orationes.* 456.
Jülich, zie Gulik.
Jungfruhof (?) 511.
Junius, Elisabeth 12[12], 14, 46, 108, 380[2], 382, 662, 740.
Junius jr., Franciscus 46[4], 87, 108, 135, 206.
Junius sr., Franciscus 12[12], 108.
Junius, Johanna 336.
Junius Brutus, Marcus 519.
Justinianus 269, 306, 588, 589[4], 684.
Justinianus *Corpus Iuris Civilis.* 269, 295, 374, 511, 589, 630, 648, 684.
Justinianus *Edicta.* 295.
Jutland 2.
Jutphaas 273.
Juvenalis, Decimus Junius 574.
Juvenalis, Decimus Junius *Satyrae.* 574.

Juxon, William 327[13], 657[1].

K

Kaap Verdische eilanden 229.
Kahimakam, zie Massa Pasja.
Kaiserslautern 133.
Kaiserstuhl 585, 591, 595.
Kalisch 856.
Kalkar 102, 139, 157, 170.
Kalloo 15, 31, 394, 396.
Kalmaroorlog (1611-1613) 93[2].
Kampen 405.
Kanofsky, Friedrich von, zie Chanovski von Langendorff, Friedrich Ludwig.
Kara Mustafa Kemankes 562, 749[7], 806.
Karel I, koning van Engeland 17, 19, 29, 33, 36, 44, 46, 71, 75, 76, 89[1], 106, 112, 124, 126, 131, 139, 150, 155, 159, 162, 165, 170, 188, 197, 201, 212, 218, 222, 227, 228, 233, 238, 243, 250, 259, 265, 266, 267, 274, 276, 279, 280, 286, 294, 302, 311, 312, 323, 326, 328, 341, 359, 372, 377, 404, 409, 410, 412, 416, 422, 424, 425, 426, 433, 437, 443, 447, 460, 462, 463, 467, 475, 480, 483, 490, 506, 507, 515, 518, 524, 531, 532, 533, 539, 544, 546, 559, 569, 575, 577, 581, 584, 588, 604, 607, 610, 612, 618, 623, 626, 633, 636, 642, 646, 650, 656, 657, 669, 673, 677, 678, 687, 688, 695, 696, 697, 699, 701, 702, 704, 705, 706, 707, 712, 713, 714, 717, 718, 719, 722, 723, 727, 729, 733, 734, 735, 737, 743, 744, 749, 751, 755, 759, 764, 768, 771, 772, 778, 781, 782, 785, 787, 789, 791, 795, 799, 800, 802, 803, 811, 813, 817, 820, 824, 825, 830, 831, 832, 833, 838, 839, 840, 844.
Karel I, koning van Engeland *A Large Declaration concerning the Late Tumults in Scotland*, zie Balcanquhall, Walter.
Karel I, koning van Engeland *A Proclamation and Declaration to inform Our loving Subjects of Our Kingdom of England to the seditious practises of some in Scotland, seeking to overthrow Our Regall Power under false pretences of Religion, Whitehall: 27 February [1638-9].* 234, 259, 260, 265, 279.
Karel I, koning van Engeland *A Proclamation publishing an Act of State, and His Majesties command Concerning a scandalous Paper lately dispersed amongst many of his subjects. Westminster: 11 August 1639. London: Barker & Assigns of Bill: 1639.* 607, 636.
Karel I, koning van Engeland *Le Traité fait entre le Roy de la grand'*

Bretagne, & les Escossois du Convenant, ses sujets [1639]. 475.
Karel II, kroonprins van Engeland 585[14], 591, 595.
Karel IX, koning van Frankrijk 88[13].
Karel X, koning van Zweden 56, 76[3], 90[5], 91, 167, 264, 291, 299, 309, 339, 727, 857.
Karl Gustav, zie Karel X, koning van Zweden.
Karl Ludwig, keurvorst van de Palts 4, 5, 14, 17, 29, 30, 32, 35, 44, 48, 55, 58, 61, 89, 94, 110, 142, 154, 159, 181, 205, 208, 210, 317, 324, 328, 443, 486, 521, 523, 530, 544, 558, 566, 568, 572, 574, 578, 583, 602, 604, 607, 609, 610, 617, 622, 625, 634, 646, 650, 675, 681, 687, 688, 690, 693, 698, 699, 700, 701, 702, 704, 708, 709, 714, 717, 718, 723, 727, 729, 731, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 743, 744, 749, 751, 755, 756, 757, 758, 759, 761, 766, 768, 772, 777, 781, 782, 787, 791, 795, 799, 800, 801, 802, 804, 811, 812, 813, 814, 815, 817, 819, 820, 822, 825, 826, 830, 831, 832, 833, 839, 849.
Kattegat 227.
Keckermann, Bartholomeus 95[2].
Keizer (keizerlijken, keizers) 19, 30, 32, 36, 38, 39, 43, 48, 50, 60, 63, 65, 66, 67, 81, 94, 98, 102, 106, 107, 109, 113, 115, 116, 119, 132, 139, 144, 145, 148, 150, 151, 154, 157, 161, 170, 176, 178, 190, 192, 194, 197, 199, 210, 215, 216, 224, 236, 237, 242, 245, 246, 253, 258, 260, 287, 288, 294, 306, 321, 322, 330, 331, 333, 334, 343, 351, 352, 358, 385, 407, 440, 457, 459, 461, 463, 467, 490, 500, 505, 515, 518, 534, 541, 544, 546, 549, 562, 568, 579, 585, 591, 595, 597, 599, 602, 605, 607, 609, 615, 618, 619, 625, 626, 627, 633, 646, 652, 655, 657, 673, 678, 679, 686, 687, 689, 693, 712, 738, 741, 752, 772, 795, 810, 826, 830, 832, 841, 845, 848, 849.
Kenzingen 814, 818, 822.
Kerver, Hyacinthe 52, 89, 112.
Kettler, hertog van Koerland, Jacob 104[1], 122[6], 173, 220, 261[8], 512, 765.
Kettler, hertog van Koerland, Wilhelm 104, 122[6].
Keulen 193, 194, 230, 557, 583, 588, 589, 594, 719.
Kiel 23, 643, 767.
Kindweiler, Johann 470[1], 486.
King, James (Jacob) 30.
Kinschot, Nicolaes van 166.
Kinsky, baron de 742.
Kintzingen, zie Kenzingen.
Kirstenius, Petrus 780[8].
Kirstenius, Petrus *Petri Kirsteni Wratisl: Phil: et Med: D. Grammatices Arabicæ, Liber. I. Sive Orthographia et prosodia Arabica. Cum Privilegio. Breslæ, Typis Arabicis ac sumptib. Authoris. In Officinâ Baumann. Liber secundus Grammatices Arabicæ, sive Etymologia Arabica. Breslæ, Cum Privilegio Cæsario ad 20. Annos. Studio, typis ac sumptibus Authoris. Liber tertius Grammatices Arabicæ, sive Syntaxis Arabica. Breslæ, Cum Privilegio Cæsario ad Annos. 20. Studio, typis ac sumptibus Authoris. [1608-1610].* 780.
Kleef (Kleve) 19, 86, 102, 115, 119, 124, 130, 145, 147, 151, 157, 170, 188, 197, 199, 202, 229, 317, 335.
Klingnau 597.
Kluizen 15.

Knuyt, Johan de 72, 76, 82, 85, 114, 118, 138, 142, 149, 155, 165, 178, 188, 222.
Koblenz 217, 555, 597, 815, 818, 822.
Koerland 499, 511, 512, 765, 840, 857.
Koerland, hertog van, zie Kettler, Jacob. Kettler, Wilhelm.
Köhne genannt von Jasky, Israël, zie Jasky.
Koniecpolski, Stanislaus 133, 291, 728.
Königsaal 725.
Königsmarck, graaf van, Hans Christoph 476[8], 518, 524, 530, 541, 546, 549, 552, 576, 579, 583, 602, 605, 606, 609, 637, 655, 669, 717, 719, 773, 776, 785, 795, 797, 800, 804, 808.
Königstein 209.
Koningsbergen 42, 122, 133, 192, 254, 352, 353, 370, 387, 388, 542, 600.
Konstantinopel 22, 24, 27, 41, 60, 61, 67, 70, 89, 106, 115, 121, 122, 128, 132, 133, 180, 196, 200, 203, 209, 233, 239, 240, 246, 352, 363, 401, 425, 460, 463, 467, 475, 529, 532, 535, 600, 603, 618, 623, 626, 647, 687, 690, 715, 742, 745, 749, 750, 774, 782, 796, 799, 803, 806[aant.], 814, 818, 819, 857.
Konstantinopel, patriarch van, zie Cyrillus Lukaris. Chrysostomus, Joannes.
Konstanz 22, 23, 37, 61, 65, 76, 78, 81, 160, 163, 165, 194, 217, 253, 258, 373, 378, 389, 395, 396, 421, 423, 443, 447, 451, 518, 602, 606, 610, 752, 757, 759, 761, 830, 832, 834, 841, 845, 848.
Kopenhagen 287, 512, 766.
Korfu 204, 259.
Körösi, István 742, 750, 796, 799, 803.
Kösem Wālide 529[8], 533, 535.
Kozakken 22, 30, 32, 40, 61, 66, 78, 108, 122, 233, 239, 246, 332, 411, 523, 529, 532, 535, 750.
Krackow, Joachim Ernst von 287, 542.
Kraków 653, 687.
Kranenburg 119, 157.
Kreta 204, 259, 517, 565, 569, 575, 580, 603, 606, 610, 611.

Kreutznach 796, 803, 815, 818, 822, 823, 841, 845, 847.
Kroatië (Kroaten, Kroatisch) 331, 367, 394, 429, 499, 808.
Kronweissenburg 562.
Krosigk (geheimraad) 764.
Krossig, Philipp von 686, 689.
Kruus, Johan Jespersson 37, 52, 68, 73, 83, 187, 212, 243, 247, 248, 400, 721.
Kruus van Harvila, Jesper Mattsson 187.
Kurz, graaf van Senftenau, Ferdinand Siegmund 36, 57, 109, 144, 172, 194, 236, 262, 285, 287, 288, 322, 330, 344, 351, 352, 367, 370, 386, 387, 417, 499, 520, 598, 647.
Küstrin 598.

L

Labbé, Charles 613[2].
Laberius, D. 543[8].
La Foulaine, de 558.
Lagerfelt, Israël, zie Forthelius, Israël.
Lamboy, Wilhelm, baron van 22[6], 30, 36, 827, 831, 833, 841, 845, 847.
Lamotte (?) 821.
Lampedusa 464.
Landau 546, 549, 552, 568, 575, 579, 589, 617, 622, 625, 768, 769, 773, 775, 776.
Landava, zie Sandova.
Landrecies 234, 240, 247, 546, 548, 551.
Landresium, zie Landrecies.
Landsberg a.d. Warthe 449, 541, 584, 835.
Landskron 34, 43, 48, 61, 63, 67.
Landstuhl 126, 129, 133.
Langerak, heer van, zie Boetzelaer.
Langhe 468.
Langres 506, 536.
Languedoc 244, 259, 266, 292, 298, 323, 326, 421, 424, 459, 466, 489, 492, 533, 538, 545, 547, 548, 550, 648, 651, 655, 686, 689, 700, 705, 730, 734, 738.
La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk, Charles de 82, 98, 156, 184, 221, 224, 233, 238, 244, 299, 307, 310, 324, 326, 334, 338, 361, 372, 375, 396, 420, 421, 424, 426, 442, 446, 449, 464, 468, 475, 482, 485, 493, 503, 517, 523, 524, 534, 537, 538, 545, 551, 576, 580, 585, 591, 595, 604, 608, 611, 619, 624, 626, 627, 634, 639, 655, 674, 676, 681, 686, 688, 705, 844.
Laredo (Lareda) 546, 548, 549, 550, 565, 576, 580.
La Rochefoucauld, kardinaal François de 89, 95, 112, 129, 340, 826, 830.
Lascaris-Castellar, Jean de 827, 831, 833.
Lasson, Jacobus 226, 374.
La Thuillerie, sieur de, zie Coignet, Gaspard. Coignet, Mathieu.

La Tour (Frans gezant) 201, 204.
La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Fréderic-Maurice de 345, 489, 492.
Latijnse school te Delft 226, 374.
Laud, aartsbisschop van Canterbury, William 155, 228, 267, 302, 316, 327, 345, 346, 422, 539, 564, 584, 747, 788, 811, 824, 831.
Laudense oppidum, zie Lodi.
Lauenburgici (Lawenburgici) duces, zie Saksen-Lauenburg.
Laufenburg 57, 83, 123, 131, 232, 237, 258, 524, 533, 537.
Lausitz 60, 541.
Laus Pompeia, zie Lodi.
Lauter 126, 129.
Lautersheim, Johann von 385.
La Valette, zie Nogaret d'Epernon de la Valette. Nogaret de Foix de la Valette.
La Vie, Bernard de 267.
Lebey, sieur de Batilly, Antoine 442, 449.
Le Caron, Louis 667, 701.
Leclerc du Tremblay, François 3^{10}, 26, 28, 49, 51, 64, 89^{9}, 112, 193, 196, 239.
Le Coigneux, Jacques 125.
Le Faucheur, Michel 659^{2}, 660.
Leganés, markies van, zie Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexía Felipez de.
Leicester, graaf van, zie Sidney, Robert.
Leiden 56, 169, 193, 199, 202, 249, 279, 283, 418, 442, 455, 458, 592, 630, 631, 653, 659, 670, 754, 770, 780, 781, 789, 790.
Leipzig 171, 174, 191, 209, 220, 385, 386, 780.
Leitmeritz 259, 266, 321, 367, 407, 808, 823.
Léman, Lac 160, 163, 165.
Lemförde 385.
Lemgo 30.
Leodium (Leodiensis, Leodicus), zie Luik.
Leopold V, aartshertog van Oostenrijk 706, 822.
Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk 61, 67^{13}, 70, 123^{4}, 128, 132, 142, 147, 150, 447, 452, 602, 607, 610, 656, 712, 725.
Le Prévost, baron van Oysonville, Paul 508^{8}, 558, 622^{5}, 625.
Le Seigneur, sieur d'Amontot, Nicolas 238, 246, 273, 285, 423, 427, 438, 446, 451, 764, 802.
Lesia, zie Sesia.
Leslaeus, zie Leslie, Alexander.
Leslie, graaf van Leven, Alexander 201, 228^{5}, 250, 409, 412, 490, 506.
Letellier de Tourneville, Nicolas 547, 548, 550.
Le Thor, Johannes 102, 120, 134^{4}, 162, 184, 299.
Leuchtmar, Gerhard Romelian van Kalcheim, genaamd van 44, 48, 196, 200, 205, 206, 324.
Leütmariz, zie Leitmeritz.

Levant 511.
Leviatan 270.
Libanius 374.
Licestrius, zie Sidney, Robert.
Liere, heer van Oosterwijk, Willem van 20, 26, 37, 39, 55, 70, 138, 155, 166, 171, 178, 197, 212, 230, 252, 348, 409, 412, 414, 661, 701, 710, 781, 792, 859.
Ligeris, zie Loire.
Lille, zie Rijssel.
Lillebonne, Madame de 585, 591, 595[8].
Lillerium, zie Lillers.
Lillers 336, 390, 394, 396.
Lilliehöök, Johan 598.
Lilliesträm, Johannes Nicodemi 540.
Lindau 217, 258, 738.
Lindenbrog, Friedrich 563[6].
Lindsay, bisschop van Dunkeld, Alexander 126, 131, 139, 243, 266, 280, 425, 426, 802.
Lindsay, bisschop van Edinburgh, David 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Lindsay, John 425[1], 426.
Lindsay, Ludovic 425, 426.
Lindsay, aartsbisschop van Glasgow, Patrick 126[5], 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Lingonum, zie Langres.
Lippstadt 724.
Lipsia, zie Leipzig.
L'Isle, Melchior de 123[11], 127[7], 144, 145, 148, 152, 160, 164, 183.
Lissabon 155, 229.
Litauen (Litaus) 40, 42, 78, 133, 192, 197, 215, 233, 254, 290, 294, 527, 542, 726, 728.
Lith (Lithoyen) 366, 385, 400.
Lithocomus, zie Steenhouwer, Ludolphus (Luthaltus).
Lithuania, zie Litauen.
Livius, Titus 31, 109, 113, 165, 182, 287, 512, 717.
Livius, Titus *Ab urbe condita.* 31, 109, 113, 165, 182, 287, 512, 717.
Livonia, zie Lijfland.
Livron, markies de Ville, Charles-Henri de 74, 81, 105, 108, 123, 143, 147, 151, 157, 525, 654.
Lockey, Thomas 12[9].
Lodenstein, Evert Jansz. 15.
Lodewijk de Vrome 11, 589.
Lodewijk XI 125[17], 129[7].
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, passim. *Déclaration... et arrests du Conseil donnez en conséquence, portant que tous estrangers résidens ou possédans biens offices ou bénéfices dans le royaume, païs, terres et seigneuriés de l'obéïssance de S.M., de quelque nation, qualitez et conditions qu'ils soient, ou leurs premiers descendans, heritiers, successeurs ou donataires de leurs biens, payent les sommes ausquels ils seront taxez, suivant les rolles qui en seront expédiez, pour jouir par eux des mesmes honneurs, franchises privilèges*

et libertez, que les naturels subjets de S.M., estre déchargez de toutes recherches qui pourroient estre faites contr'eux pour raison des transports d'or, d'argent, pierreries et autres effécs, hors le Royaume; ensemble, du prest ordonné estre fait à S.M. par les aisez de son Royaume. Leuë, publiée et registrée en la Grande Chancellerie, le 30e janvier 1639. Paris, A. Estiéne, C. Prévost, S. Cramoisy, P. Rocolet et S. Chapelet, 1639. 143, 149, 193, 265, 276, 280.
Lodewijk XIV, koning van Frankrijk 4[5], 8, 11, 22, 25, 35[1], 40, 45, 108, 112, 116, 139, 143, 152, 183, 234, 240, 244, 311, 449, 452, 494, 543, 585, 591, 593, 652, 796.
Lodi 220, 221, 225, 234, 239, 245.
Loevestein 190.
Loire 446, 690, 747.
Londen 250, 269, 279, 372, 570.
Longueville, hertog van, zie Orléans, Henri d'.
Longueville, hertogin van, zie Bourbon, Anne-Geneviève de.
Longwy 450.
Londen, zie Londen.
Loon, Arnold van 5, 168, 829.
Loon, Hans van 5.
Lootius, E. 303[3].
Lopez, Alphonse 25, 156, 276, 280.
Lorraine, zie ook Lotharingen.
Lorraine, hertog van Guise, Charles de 64, 67, 773[9], 775, 776.
Lorraine, hertog van Elboeuf, Charles II de 550[7].
Lorraine, prins van Joinville, François de 64, 67, 773, 775, 776.
Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne, Henri de 443, 446, 450, 459, 503, 518, 523, 529, 533, 536, 619, 624, 626, 627, 730, 731, 734, 738, 743, 756, 759, 768, 772, 775, 782, 783, 785, 786, 800, 803, 821, 826, 830, 841, 845, 848.
Lorraine, hertog van Guise, Henri II de 413[8], 415, 493, 494, 826, 830.
Lorraine-Chaligny, François de 106.
Losecaat, Anna van 455, 827, 836.
Losecaat, Diderik van 455, 827, 836.
Losecaat, Esseline van 455, 827, 836.
Losecaat, Frederik van 431, 444, 556, 827[12], 828, 836.
Losecaat, Hendrik van 338.
Lotharingen (Lotharings) 7, 17, 26, 61, 63, 65, 67, 84, 127, 128, 131, 157, 200, 268, 336, 395, 408, 417, 421, 423, 425, 446, 463, 465,

480, 483, 494, 502, 503, 519, 548, 584, 590, 607, 609, 619, 624, 627, 637, 667, 672, 675, 686, 761, 826, 830, 832.
Lotharingen, huis van 63.
Lotharingen, François-Nicolas, hertog van 106, 113, 116.
Lotharingen, Karel IV, hertog van 7, 17, 34, 61, 63, 67, 74, 79, 81, 84, 105, 106, 108, 111, 113, 115, 116, 123, 143, 147, 151, 157, 161, 163, 177, 186, 233, 244, 394, 397, 443, 445, 450, 463, 465, 477, 480, 482, 484, 494, 525, 575, 576, 580, 584, 585, 586, 590, 593, 594, 607, 609, 617, 623, 626, 633, 654, 757, 760, 796, 800, 804, 815, 818, 821, 822.
Lotharingen, Margareta van 35, 608, 609.
Lotharingen, Nicole, hertogin van 81, 586, 591, 594.
Lotharius I (Rooms-Frankisch keizer) 589[5].
Louis-Emmanuel, graaf van Alais, 443[7], 446, 450, 603, 607, 610, 619, 624, 627.
Louvre 221, 514, 698.
Loys, heer van La Grange aux Ormes, Jacques de 586, 591, 593, 654, 815, 819, 822.
Lübeck 214, 302, 352, 361, 367, 368, 429.
Lucanus, Marcus Annaeus 91, 193, 411.
Lucanus, Marcus Annaeus *Pharsalia.* 91, 411.
Lucas 13, 109, 270, 810.
Lucassen, Samuel 20, 66, 211, 242, 273, 285.
Lucca 219, 225.
Lucey (Lucia) 489, 492.
Lucretius Carus, Titus 683.
Lucretius Carus, Titus *De rerum natura.* 683.
Lugdunum, zie Leiden. Lyon.
Luik 71, 86, 113, 335, 374, 399, 673, 675, 676.
Lumague (Lumagne) en Masserani (bankiershuis) 276, 277, 280.
Lund, Zacharias 1[3], 2, 853.
Lund, Zacharias *Zachariae Lundii Cimbri, Poematum juvenilium libri IV. Anno 1635. Hamburgi, ex officina Typ. Henrici Werneri, sumptibus Zachariae Hertelii Bibliopolae Hamburgensis.* 853.
Lund, Zacharias *Elegiarvm Lib. II, Elegia XIV*, zie: Fabricius, Vincent *Poemata. Editio secunda*.
Lüneburg 17, 18, 33, 36, 57, 60, 79, 109, 144, 145, 171, 172, 218, 306, 358, 483, 712, 724.
Luneburgicus, zie Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van.
Lunéville 74, 81, 157.
Lupara, zie Louvre.
Lupesteiniacus, zie Loevestein.
Lupu, Vasilie (Basilius) 618, 626.
Lusatia, zie Lausitz.
Lut(e)ra, zie Lauter.
Lutetia, zie Parijs.
Lutheranen (luthers) 117, 328, 361, 696, 788, 843.
Luth(z)mar(i)us, zie Leuchtmar, Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van.
Lutmarisium, zie Leitmeritz.
Lützen 498, 855.

Luxan, Federico Henriquez de 666.
Luxemburg 36, 84, 123, 127, 131, 156, 334, 338, 394, 422, 428, 435, 443, 445, 450, 499, 500, 517, 523, 534, 538, 796, 800, 804.
Luzern 59, 152, 173, 190, 216, 219, 224, 666, 693, 796, 834.
Lijfland 75, 192, 353, 499, 511, 512, 518, 527, 528, 530, 540, 542, 544, 553, 564, 577, 598, 599, 600, 604, 621, 635, 643, 647, 685, 690, 728, 751, 793, 811, 823, 840, 843, 857, 858.
Lijfland, gouverneur-generaal van, zie Oxenstierna, Bengt Bengtsson.
Lyon 141, 238, 244, 293, 298, 309, 339, 369, 376, 377, 378, 394, 474, 485, 494, 529, 532, 534, 536, 548, 550, 574, 579, 583, 593, 609, 670, 672, 674, 675, 686, 690, 727.
Lyonnaise 276.
Lysander 181[1].

M

Maas 317, 360, 363, 372, 375, 412, 630, 695, 812, 818.
Maastricht 230, 349.
Macrobius 543.
Macrobius *Saturnalia.* 543.
Mademoiselle, zie Orléans, hertogin van.
Madonna de la Piedad (schip) 349.
Madrid 70, 117, 174, 281, 601.
Maenus (Moenus), zie Main.
Magdeburg 171, 480, 483.
Magnus, prins van Salm, rijngraaf Frederik 400.
Magog = Frederik Hendrik 577.
Maguntiacum, zie Mainz.
Mähren, zie Moravië.
Maienfeld 634, 639.
Maillé, markies van Brézé, Urbain de 147, 151.
Maillé-Bréze, Claire-Clémence de 64, 67, 147, 151[9].
Maimonides (Rabbi Moses ben Maimon) 663[8], 668.
Main 262, 263, 712, 717, 719.
Mainz 125, 441, 514, 686, 794, 796, 799, 803, 808, 825, 826, 830, 832, 841.
Mainz, aartsbisschop-keurvorst van, zie Wambold von Umstadt, Anselm Casimir.
Maire, Jean le 418, 445, 588, 631, 649, 659, 661.
Maire, Theodore (Dirck) le 365, 418, 445, 470.
Makssoudkhan 209, 233, 239.
Malacrida, familie 117, 177.
Mallier, sieur de Houssay, Claude 25, 200, 204.
Malphi, zie Amalfi (hertogdom).

Malta (Maltezer ridders) 128, 443, 450, 464, 562, 575, 618, 743, 750, 797, 799, 803, 807, 809, 827, 831, 833.
Malta, orde van 59, 827, 831, 833.
Mandelshohe, kolonel 171.
Mandurium (?) 446.
Mansfeld 773, 775.
Mansfeld, Philipp, graaf van 22, 23, 30, 36, 45, 50, 808.
Mantua 200, 204, 335, 717, 720.
Mantua, hertogen van, zie Gonzaga.
Marazini, zie Morzin, Rudolph von.
Marburg 546, 549, 552.
Marchiae comitatus, zie Mark.
Marcianus 269^{4}.
Marcus (evangelist) 109.
Marcus 519, 810.
Marcus Curtius (legend, fig.) 109, 172.
Maria Teresa van Oostenrijk 585, 591, 595.
Marienburg 254, 266.
Marin(i), Charles 27, 34, 64, 114, 152, 435, 480.
Mark 387, 511.
Marolles, Michel de 417.
Marolles, Michel de *Les Sylves et l'Achilleide de Stace. Avec des remarqves en Latin & en Francois. Av Roy. A Paris, Chez Sebastien Hvré, au Cœur-bon, Et Frederic Leonard, à l'Escu de Venise, ruë saint Iacques. M.DC.LVIII. Auec Privilege du Roy.* 417.
Marseille 64, 413, 415, 464, 495, 524, 619, 624, 627, 640, 727.
Marsilius van Padua 539.
Martialis, Marcus Valerius 256, 491, 525, 565, 755.
Martialis, Marcus Valerius *Epigrammata.* 256, 491, 525, 565, 755.
Martinitz, Georg Adam von 459, 467.
Martinitz, Jaroslav Boržita von 475^{6}.
Mascarenhas, graaf van La Torre, Fernando 229.
Massa Pasja, kahimakam 70, 97, 124, 128, 132, 239, 246, 603, 606, 611, 742.
Masserani, Paul 277.
Masserati, Balthazar 706, 757.
Massilia, zie Marseille.
Mattei, Gasparo 117, 447, 491^{3}, 601.
Mattheus 12, 13, 87, 109, 270, 519, 810.
Mauriciburgum, zie Moritzberg.
Maurier, Benjamin Aubéry du 503, 731^{4}.
Maurier, Louis Aubéry du 503^{11}, 731^{3}.
Maurits, graaf van Nassau, prins van Oranje 202, 273, 710, 758, 768.
Maurizio, kardinaal, zie Savoye, Maurizio van.
Maüseturm 826, 830, 832.
Maximiliaan I, keurvorst van Beieren 3, 4, 28, 34, 37, 44, 49, 52, 64, 94, 196, 200, 218, 246, 293, 389, 395, 396, 459, 467, 477, 480, 483, 515, 541, 544, 549, 551, 553, 602, 606, 609, 638, 645, 651, 668, 676, 679, 714, 735, 736, 738, 752, 757, 759, 803.
Maximiliaan II, keizer van Duitsland 311^{8}, 780^{5}.

Maximus (kerkvader) 95.
Maxwell, bisschop van Ross, John 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
May, sieur de Saint-Aubin, Paul du 257.
Mayence, zie Mainz.
Mazarin, Jules, zie Mazzarini, Giulio Raimondo.
Mazzarini, Giulio Raimondo 112, 116, 735[10], 772, 796, 800, 803, 817.
Mecklenburg 18, 476, 541.
Mecklenburg-Schwerin, Adolf Friedrich, hertog van 214, 318, 418.
Medemblik 169, 199.
Medemelacum, zie Medemblik.
Medici, aartshertogin van Oostenrijk, zie Claudia de Medici.
Medici, huis van 847.
Medici, Anna de 822.
Medici, groothertog van Toscane, Cosimo II de 822.
Medici, groothertog van Toscane, Ferdinando II de 117, 198, 200, 204, 491[5], 501, 506, 530, 536, 593.
Medici, Maria de 11, 76, 82, 85, 86, 110, 115, 125, 127, 132, 161, 163, 164, 177, 184, 188, 219, 222, 256, 341, 381, 543, 557, 565, 709, 737, 743, 847.
Medici, Maria de *Declaration de la Reyne Mère dv Roy trèschrestien, contenant les raisons de sa sortie des Païs-bas, et le desaveu d'un Manifeste, qui cour soubs son nom, sur le mesme subject, louxte la Copie imprimée. A Londres M.DC.XXXIX.* 110, 115, 125.
Medici, Mattias de 277.
Medië 271.
Medina-Sidonia, hertog van, zie Guzmán, Alonso Perez de.
Meer, Frank Pietersz. van der 15.
Meerman, Frans Dircksz. 614.
Megalopolis, zie Mecklenburg.
Meghia (?) 482.
Meilleraye, zie La Porte, Charles de.
Meissen 124, 220, 321, 717, 719.
Melander, graaf van Holzapfel, Peter 29, 34, 35, 39, 44, 48, 55, 71, 75, 125, 128, 146, 149, 178, 196, 200, 204, 210, 241, 284, 349, 357, 366, 399, 400, 404, 420, 423, 544, 712, 724, 744, 764, 846.
Meletius 268.
Méliand, Blaise 117, 163, 164, 460, 555, 562, 576, 580, 615, 686, 689, 749, 834.
Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, Francisco de 41, 378, 443, 447,

451, 459, 476, 482, 489, 490, 493, 657, 759.
Melnik 407.
Memel 154, 192.
Menander 76.
Menander *Fabulae incertae.* 76.
Menasseh ben Israel 14, 628[6], 649, 663, 739[8], 740.
Mende, bisschop van, zie Crusy de Marcillac, Silvestre de.
Menottus, zie Monod, Pierre.
Mentz, zie Mainz.
Mercier, E. 329.
Mercy, Caspar, vrijheer van 61, 65, 67.
Mercy, Franz, vrijheer van 61, 65, 67, 336, 395, 396, 515, 528, 537, 549, 552, 554, 634, 638, 645, 652, 655, 667, 672, 675, 730, 735, 738, 752, 757, 759, 803.
Mersenne, Marin 520[3], 658.
Merula, Paulus 563.
Mesmes, graaf van Avaux, Claude de 17, 33, 49, 57, 79, 80, 105, 110, 145, 194, 316, 322, 799.
Mesmes, seigneur de Roissy, Jean-Jacques de 49.
Mesopotamië 282.
Messea, dr. 121, 198, 205.
Metz 268, 390, 394, 396, 463, 464, 465, 468, 477, 481, 484, 493, 494, 501, 506, 674, 676, 769, 773, 776, 782, 785, 787, 797, 799, 800, 812, 818, 821.
Meursius, Johannes 255[6], 381, 629[3], 662, 716, 724.
Meusnier 277.
Meyden, Johan van der 18, 19, 72.
Meyden, Maria van der 18.
Meyden, Pieter Foppen van der 18[10], 72.
Michaël III Fjodorowitsj Romanow 93, 98, 133, 668.
Middelburg 189, 223.
Middellandse Zee 373, 448, 450, 451, 467, 488, 524, 535, 536, 562, 619, 626.
Mierop, Jacob van 770, 791, 806.
Mierop, Joachim van 430.
Mierop, Johan van 430.
Milaan 27, 41, 43, 60, 66, 70, 121, 144, 152, 174, 191, 205, 216, 219, 225, 275, 289, 305, 320, 352, 359, 368, 369, 390, 397, 575, 579, 596, 597, 598, 599, 602, 606, 610, 634, 638, 647, 652, 656, 752, 757, 759, 807.
Milaan (hertogdom) 484, 598, 666.
Milaan, gouverneur van, zie Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexía Felipez de.
Milaan, verdrag van 596, 610, 634, 639, 647, 648, 652, 656, 668, 673, 676, 705, 807.
Millingen, Hendrik Hendriksz. van 15.
Minden 30.
Minderbroeders 520, 527.
Miniemen, zie Minderbroeders.
Miolans, markies van St. Chaumont, Melchior Mitte de 149.
Mirabel, markies van, zie Zuñiga y Davila, don Antonio de.
Misn(i)a, zie Meissen.
Mitzlaff, Joachim von 254.

Mockhel, Friedrich Richard 123, 127, 172, 492, 549, 566, 568, 672, 824.
Modaeus, L. 303[3].
Modena 219, 225.
Moenus, zie Main.
Moezel 43, 47, 390, 394, 396, 445, 450, 681, 686, 689, 797, 800, 803, 804, 812, 818, 822, 823, 827, 831, 833, 841, 845, 847, 848.
Mogol (de vijfde Groot Mogol), zie Djahān Sjāh.
Mogorensis rex, zie Djahān Sjāh.
Moguntiacum, zie Mainz.
Mohammedanen (Mohammedaans) 12, 488.
Mohammed-Kuli 750, 807.
Moldau 618, 626, 725.
Moldavia, zie Moldau.
Molino, Dominico da 454[8], 478.
Mommedio, zie Montmédy.
Mommelianum, zie Montmélian.
Moncalvo 319, 323, 326, 333.
Monçon, verdrag van 597.
Mondovi 493.
Monod, Pierre 50, 378.
Monsferratus, zie Montferrat.
Monstrolium, zie Montreuil.
Montagu, Richard 11[16].
Montargis, gouverneur van, zie Des Hayes, Antoine.
Montbazon, hertog van, zie Rohan, Hercule de.
Montbenoit 475, 482.
Montecuccoli, Raimundo 408[2], 795.
Montferrat 179, 184, 234, 240, 247, 335, 451, 477, 482, 619, 623, 676, 730, 734, 738.
Montiglio, Ottavio 22, 24.
Montigny de Glarges, Cornelis de, zie Glarges, Cornelis de.
Montimilium, zie Montmélian.
Montmédy 372, 375, 481, 482, 484, 502, 518, 519, 524, 571, 607, 609.
Montmélian 232, 238, 245, 281, 298, 523, 668, 673, 675.
Montreuil 361, 433, 437, 438.
Mont-Saint-Michel 821.
Montsaugeon 688, 690.
Moravië 743, 794, 795.
Moray, bisschop van, zie Guthrie, John.
Morbihan 490, 492.
Morea, zie Peloponnesus.
Morel, Jean 785, 787, 797, 800, 804.
Morgan, Thomas 228.
Morin, Jean 658.
Morinorum fretum, zie Pas de Calais.

Moritzberg 259.
Mornay, seigneur du Plessis-Marly, Philippe de 12, 487[1].
Morscovius, Petrus 329.
Mortavia vallis, zie Morteau.
Morteau 74, 81.
Morthamer, Pieter 348.
Morzin (Morasin, Marazini), Rudolph von 171, 289, 320, 321, 330, 331, 333.
Mosa, zie Maas.
Moscovia (Moschi), zie Rusland.
Mosella, zie Moezel.
Moser von Filseck, Friedrich 514.
Moses 12.
Moulins 698, 701, 704, 714, 717, 718, 736, 737, 766.
Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo, Manuel de 451, 769, 775, 798, 844.
Mouson, abt van, zie Fiquelmont, Louis de.
Mousson 390, 394, 396, 421, 422, 423, 424, 425, 428, 432, 434, 435, 436, 443, 445, 450, 475, 482, 519, 565, 576, 580, 800.
Moyenvic (Moyen) 534, 546, 548, 551, 576, 580, 585, 591, 595, 604, 607, 609, 617, 622, 625.
Mülhausen 559, 598, 606, 609.
Mulhusium, zie Mülhausen.
Müller, Georg 6, 16, 75, 105, 257, 258, 286, 343, 386, 414, 483, 505, 567, 599, 711, 713, 766, 773, 777.
Müller, Hans Heinrich 190.
Munk, Christina 277.
Münster, vredesonderhandelingen te 515.
Münsterthal 687, 693.
Murád, sultan, zie Amurath IV.
Murád Bakhsh 196.
Musch, Cornelis 18[9], 137, 272, 592.
Musch, Margaretha 18.
Musculus (Müsli), Wolfgang 539.
Musso 673, 676.
Mustafa I 460[13], 463[2], 467[10].
Mutafaraça Sianis 144, 146, 152, 293.
Mutina, zie Modena.
Mutterer, Jacob 848.
Mijle, Cornelis van der 26, 399.

N

Naäma 159.
Naeltwijck, Adriaen van 509[5], 510, 586, 604, 608, 614, 620, 629, 630, 642, 649, 661, 670, 674, 677, 683, 684, 854, 855.
Naevius, Gnaeus 632.
Naevius, Gnaeus *Hector proficiscens.* 632.

Namen 502.
Nancy 821.
Nani, Giovanni 117.
Napels (Napolitaans) 70, 137, 195, 204, 219, 225, 317, 349, 459, 477, 482, 493, 533, 536, 545, 548, 551, 697.
Narbonne 443, 738.
Nassau, graaf van, zie Frederik Hendrik. Maurits. Willem I. Willem III.
Nassau, Wilhelm Otto von 470, 471, 473, 486, 494, 500, 505, 517, 521, 522, 528, 534, 538, 544, 548, 551, 559, 568, 574, 575, 578, 579, 581, 585, 591, 594, 602, 616, 622, 625, 646, 652, 655, 667, 686, 698, 736, 739, 756, 761, 774, 782, 785, 787, 803, 824, 832, 841, 845, 847.
Nassau-Dietz, stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe, Hendrik Casimir I, graaf van 26[1], 745[1].
Nassau-Siegen, Jan 'de Jonge', graaf van 84[3].
Nassau-Siegen, Johan Maurits, graaf van 229, 301, 348, 362.
Nassau-Siegen, Maurits, graaf van 31.
Nassau-Siegen, Willem, graaf van 15, 31, 37.
Natt och Dag, Åke Axelsson 567[2], 573, 601, 633, 651, 796, 799, 826.
Naudé, Gabriel 564, 729[3].
Naudé, Gabriel ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ. *Sallvstii Philosophi De Diis Et Mvndo. Leo Allativs Nunc primus è tenebris eruit, & Latinè vertit. Romæ, Excudebat Mascardus, MDCXXXIIX. Svperiorvm Permissv.* 564.
Naudé, Gabriel ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ Περὶ ΘΕΩΝ καὶ ΚΟΣΜΟΥ. *Sallvstii Philosophi De Diis Et Mundo. Leo Allatius Nunc primus è tenebris eruit, & Latinè vertit. Iuxta exemplar Romæ impressum. Lugduni Batavorum. Ex Officina Ioannis Maire, M.DCXXXIX.* 564.
Navarra 152, 219, 224, 372, 377, 412, 413, 415.
Nazaretum, zie Nozeroy.
Neapolis (Neapolitanus), zie Napels.
Neckar 730, 735, 738.
Nederland (Nederlanders, Nederlands) 130, 152, 155, 170, 214, 244, 267, 270, 271, 279, 281, 285, 302, 304, 312, 317, 428, 552, 600, 627, 703, 821.
Nederlandse beroerten 311.
Neef(f) = Frederik Hendrik 154, 212, 222, 243, 272, 704.
Nemausum, zie Nîmes.
Neomagum, zie Nijmegen.
Nero, Tiberius Claudius 805.
Nerva, Marcus Cocceius 755.
Neuburg 186, 486, 489, 491, 492, 518, 524, 525, 566.

Neuburg, Philipp Wilhelm, hertog van 794, 822.
Neuburg en Jülich-Berg, Wolfgang Wilhelm, hertog van 673[9].
Neuchâtel 549, 552, 585, 591, 594.
Neuchâtel, Lac de 83, 123, 127, 131, 146, 148, 151, 160, 163, 165, 190, 336.
Neufville, markies van Villeroy, Charles de 576, 580, 585, 591, 593.
Neufville, markies van Villeroi, Nicolas de 443[1], 448, 449, 451, 460, 466, 479, 503, 680, 687, 690.
Neuhoff, Hermann George von 518[7], 524.
Neumarkt 808.
Neurenberg 259, 266, 389, 395, 396, 619, 712, 769, 773, 776, 794, 808, 815, 819.
Neurenberg, collegiaaldag te 619, 623, 627, 647, 668, 673, 676, 808, 813, 815, 818, 819, 822.
Neustadt (a.d. Saale) 518, 524.
Neustadt (a.d. Speyer) 88, 98, 589, 743, 768, 769, 773, 775, 776, 782, 785.
Nicaea, zie Nice.
Nice 373, 377, 415, 436, 437, 439, 443, 446, 450, 459, 462, 466, 483, 494, 503, 529, 532, 534, 537, 538, 546, 548, 576, 580, 603, 606, 616, 617, 622, 625, 627, 634, 639.
Nice, gouverneur van, zie Sales, de.
Nicea, concilie van 453, 454, 457.
Nicetas, bisschop van Remesiana (Reims) 711.
Nicetas, bisschop van Remesiana (Reims) *Te Deum.* 711.
Nicolaï, Maria (Mayke Clais) 11[3].
Nilus van Ancyra 468.
Nîmes 261.
Noailles, François, graaf van 732.
Nobel, Hendrik Willemsz. 100, 248, 273.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Bernard de 23[3], 25, 64, 66, 89, 96, 98, 108, 125, 129, 132, 147, 151, 201, 239, 246, 362, 390, 394, 464, 468, 506, 550. zie *Copie de la lettre de Mr. le Duc de la Valette*.
Nogaret, ridder van La Valette, Jean-Louis de 239, 246, 247.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Jean-Louis de 39, 65, 89, 96, 98, 112, 115, 506.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Louis de 112, 115, 121, 184, 232, 238, 245, 276, 278, 280, 281, 292, 295, 296, 298, 437, 439, 443, 450, 490, 493, 501, 502, 506, 532, 606, 610, 646, 651, 652, 654, 656, 674, 676, 678, 686, 738, 844.
Nogaret de Foix, markies van La Valette, Louis-Charles-Gaston 147, 151[8].
Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, Henri de 24, 112[2], 115, 121, 126[2], 129, 132, 147, 151, 196, 200, 204.
Nonnus Panopolitanus 570.
Nonnus Panopolitanus *Paraphrasis Sancti secundum Ioannem Evangelij.* 570.
Noord-Afrika 97, 182, 240, 246, 266, 409, 464, 517, 529, 532, 535, 569, 575, 580, 604, 608, 611.
Noord-Holland 273, 555, 587, 630.
Noord-Italië 289, 294, 362, 424, 426, 466, 515, 666, 809, 813, 817, 826, 830, 831, 832.
Noordpool 344.

Noordse Compagnie 211.
Noordwijk, heer van, zie Bouc(k)horst, Nicolaes van den.
Noordzee 229, 236, 242, 695.
Noorwegen 260, 353.
Noot, heer van Risoir, jhr. Lamorael van der 354, 355, 366, 403, 427, 854.
Nootdorp 608, 647.
Nördlingen 81, 483.
Nördlingen, slag bij 389, 670.
Normandië 245, 494, 503, 523, 533, 537, 538, 550, 575, 579, 608, 611, 639, 653, 657, 681, 686, 688, 705, 756, 773, 775, 785, 787, 797, 800, 813, 818, 821, 827, 831, 833, 840, 845, 847, 848.
Norimberga, zie Neurenberg.
Norsholm, heer van, zie Spiring Silvercrona, Petter.
Northeim 712.
Noviomagum, zie Nijmegen.
Novum Castellum, zie Neuchâtel.
Nozeroy 84, 106, 112, 116, 123, 127, 131, 494, 503, 576, 580, 680, 687, 690.
Numerianus = Amsterdam 133, 153, 154, 274, 279, 301, 304, 314, 350, 696.
Nu-pieds 494, 503, 523, 533, 537, 545, 550, 575, 579, 608, 611, 639, 681, 686, 688, 756, 785, 787, 797, 800, 804, 813, 818, 821, 827, 831, 833, 840, 841, 845, 847, 848.
Nürnberg, zie Neurenberg.
Nycopia, zie Nyköping.
Nyköping, rijksdag te 795, 808, 811.
Nijmegen 119, 147, 157, 203, 223, 226, 710.

O

Oberwesel 841, 845, 847.
Oder 93, 794.
Oehm, Johann Bernhard von 460, 471, 473, 486, 500, 505, 517, 521, 522, 528, 534, 538, 544, 548, 551, 559, 568, 574, 575, 578, 579, 581, 585, 591, 594, 602, 616, 622, 625, 652, 655, 667, 698, 699, 702, 704, 736, 739, 756, 761, 768, 774, 803, 814, 819, 822, 824, 832.
Oetgens van Waveren, Anthony 169[2].
Ofen, zie Buda (Boedapest).
Offenburg 22, 23, 599, 602, 605, 609.
Oglio 598.

Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs, Jacob van 337, 366, 509, 510, 586, 614, 629, 677, 683, 854.
Oldenbarnevelt, Jacoba Francina van 509, 510.
Oldenbarnevelt, Johan van 272, 337, 557, 683.
Oldenbarnevelt, Reinier van 337.
Olivarès, graaf-hertog van, zie Guzmán, Gaspar de.
Olpherdi, Nonno 348.
Olympische Spelen 519.
Onea, zie Ormea.
Oostenrijk (Oostenrijks) 44, 48, 61, 64, 65, 78, 113, 122, 123, 146, 148, 152, 183, 191, 196, 218, 233, 238, 253, 263, 264, 277, 289, 290, 334, 422, 467, 498, 501, 506, 522, 524, 567, 594, 634, 715, 743, 762, 798, 808, 849.
Oostenrijk, huis van 26, 28, 33, 37, 74, 78, 116, 143, 151, 182, 218, 259, 266, 294, 386, 484, 518, 601, 653, 657, 742, 761, 804, 807.
Oosterwijk, heer van, zie Liere, Willem van.
Oostfriesland 38, 210, 719.
Oost-Indië 413, 416, 577.
Oostindische Compagnie 18, 51, 156, 168, 199, 228, 229, 235, 349, 350, 624.
Oostzee 6, 17, 42, 75, 194, 262, 411, 600, 674, 726, 798.
Opitz, Martin 338, 342, 366, 542[4], 563, 564.
Opitz, Martin *Incerti Poetæ Tevtonici Rhythmvs De Sancto Annone Colon. Archiepiscopo Ante D. AvtCiciter [sic] annos conscriptus. Martinvs Opitivs primus ex membrana veteri edidit & Animadversionibus illustravit. Dantisci, Ex Officina Andr. Hünefeldii, MDCXXXIX. Cvm Privilegio Regis.* 563.
Opmeer, Pieter van 836.
Opoul 424.
Oppenheim 794, 797, 800, 804, 815, 818, 822.
Oquendo, Antonio de 646, 650, 656, 695, 697, 707, 719, 724, 763.
Orange, prinsdom 376, 378.
Orcades, zie Orkney-eilanden.
Ordines Foederati, zie Staten-Generaal.
Orkney-eilanden 229.
Orkney, bisschop van, zie Graham, George.
Orléans 1, 189, 422, 533, 569, 578.
Orléans, bisschop van, zie Aubespine, Gabriel de l'.
Orléans, hertog van, zie Gaston Jean-Baptiste de France.
Orléans, hertogin van Montpensier, Anne-Marie Louise d' 96[8], 818[8].
Orléans, hertog van Longueville, Henri d' 43, 146, 148, 151, 163, 233, 238, 244, 276, 281, 292, 296, 298, 299, 335, 376, 377, 378, 390, 394, 397, 412, 415, 421, 424, 426, 433, 434, 436, 439, 447, 450, 464, 468, 477, 481, 484, 490, 493, 502, 514, 529, 532, 533, 534, 536, 538, 544, 546, 547, 548, 549, 551, 552, 553, 558, 559, 568, 572, 575, 576, 578, 580, 585, 591, 594, 602, 605, 606, 609, 610, 617, 622, 625, 634, 637, 638, 645, 646, 651, 654, 655, 667, 668, 672, 675, 680, 689, 693, 698, 701, 702, 703, 704, 730, 735, 736, 737, 738, 743, 752, 756, 759, 768, 769, 772, 773, 775, 776, 782, 785, 787, 796, 799, 800, 803, 804, 815, 817, 818, 820, 822, 827, 830, 831, 833, 840, 845, 846, 847, 848.
Ormea 482.
Orsans 106, 113, 116.
Ortelsburg, zie Szczytno.

Os, Dirck van 680.
Ösel 512.
Ossolinski, Jerzy (Georg) 122, 765, 793, 840.
Osta, zie Aosta.
Ostein, Johann VI Heinrich von 693, 796, 800, 804, 841, 845, 848.
Östergotland 721.
Ottomanen, sultan der, zie Amurath IV.
Oudart, Robert 213.
Oudendorp, Frans van 631[3], 661, 677, 683, 700, 721.
Oudendorp, Frans van *M. Annei Lucani Pharsalia... curante Francisco Oudendorpio. Lugduni Batavorum 1728.* 631, 649, 661, 677, 683, 700, 721.
Overbeke, Joost van 592.
Overbeke (de Oude), Joost van 592.
Overbeke, Matthijs van 592[2].
Overbeke, Pieter van 592.
Overschie, Aeltgen Borre van 5, 16, 54, 77, 140, 158, 176, 199, 235, 313, 375, 478, 588, 596, 615, 620, 631, 636, 661, 671, 723, 770, 816, 828, 836, 837, 842.
Overvesalia, zie Oberwesel.
Overijssel 688.
Ovidius Naso, Publius 175, 681, 762, 853.
Ovidius Naso, Publius *Fasti.* 853.
Ovidius Naso, Publius *Heroides.* 681, 762.
Ovidius Naso, Publius *Metamorphoses.* 175.
Oxenstierna, Axel 21, 29, 33, 36, 37, 44, 52, 69, 74, 75, 104, 114, 121, 138, 141, 145, 162, 165, 166, 169, 180, 193, 202, 212[5], 248, 251, 262, 264, 289, 290, 305, 315, 320, 332, 342, 344, 347, 356, 364, 371, 374, 379, 391, 393, 398, 406, 427, 428, 430, 432, 433, 438, 448, 464, 465, 472, 476, 479, 481, 494, 496, 504, 525, 535, 540, 542, 554, 567[2], 573, 574, 577, 592, 601, 608, 633, 640, 651, 671, 672, 699, 713, 721, 733, 766, 777, 792, 796, 799, 807, 809, 826, 829, 833, 838, 839, 848, 859.
Oxenstierna, Bengt Bengtsson 192, 254[3], 542, 599, 751.
Oxenstierna, Erik 74.
Oxenstierna, Gabriel Bengtsson 32, 46, 80, 123, 167, 187, 212, 243, 252, 315, 414, 435, 479, 505, 521, 553, 567[2], 573, 601, 633, 651,

671, 685, 699, 712, 734, 796, 799, 826, 839, 848.
Oxenstierna, Gabriel Gabrielsson 143, 148, 161, 186, 199, 212, 217, 237, 243, 247, 264, 434, 436, 446, 465, 494, 495, 530, 533, 535, 616, 753, 754.
Oxenstierna, Gabriel Gustavsson 32, 46, 52, 80, 123, 148[4], 187, 212, 264, 315, 414, 435, 479, 494[11], 505, 521, 553, 567, 573, 601, 633, 640, 671, 685, 699, 712, 734, 754, 796, 799, 826, 839, 848.
Oxenstierna, Karin 37.
Oxford 87, 269, 670.
Oysonville, baron van, zie Le Prévost, Paul.

P

Paderborn 7, 719.
Padus, zie Po.
Paets, Marten 168.
Palatinatus (Palatinus), zie Palts.
Palatijn 382.
Pallandt, graaf van Culemborg, Floris II van 100, 137, 433, 455[8], 458, 556, 588.
Palts, huis van de 3, 17, 19, 38, 44, 49, 94, 106, 116, 123, 131, 178, 197, 200, 234, 265, 291, 293, 317, 324, 483, 581, 585, 668, 704, 712, 713, 714, 729, 744, 752, 774, 782, 787, 801, 803, 811, 825, 833, 838, 839, 840, 844, 846.
Palts, keurvorst van de, zie Frederik V. Karl Ludwig.
Palts, Boven- 808, 823.
Palts, Neder- 88, 98, 525, 562, 583, 589, 594, 609, 617, 622, 625, 693, 704, 734, 750, 812, 817, 821, 826, 830, 832.
Palts, Eduard van de 328, 366, 751, 756, 758, 768, 772, 812, 817, 820.
Palts, Elisabeth van de (dochter van Frederik V van de Palts) 20[8], 328, 443.
Palts, Gustav van de 328, 443.
Palts, Henriette Marie van de 20[8], 328, 443.
Palts, Johann Kasimir van de 688.
Palts, Luise Hollandine van de 328, 443.
Palts, Moritz van de 61, 328, 366, 443, 709[2], 751, 756, 758, 768, 771, 772, 774, 817, 820.
Palts, Philipp van de 328, 443, 751, 756, 758, 768, 772, 812, 817, 820.
Palts, Ruprecht van de 44, 51, 61, 67, 125, 161, 286, 323, 328, 355, 443, 490, 544, 549, 551, 565, 569, 578, 584, 621, 681, 730, 752, 781, 814, 824, 844.
Palts, Sophie van de 328, 443.
Palts-Zweibrücken, zie Zweibrücken.
Pamphilus van Caesarea 454, 456.
Pamplona 377.
Pancras, Gerbrand Claesz. 100[7], 119.
Pannonië 4, 98, 106, 196.
Paphos 853.
Paravicini Capelli, Alessandra 58, 69, 174, 191, 253, 289, 332, 351, 368, 431, 457, 485, 615, 694, 750, 807, 849.

Parma, hertog van, zie Farnese, Odoardo.
Parnassus 853.
Parthenios I de Oudere 623.
Particelli, sieur d'Emery, Michel 213, 238[11].
Parijs 49, 56, 63, 70, 73, 117, 156, 166, 224, 230, 247, 252, 265, 268, 276, 300, 313, 318, 327, 369, 414, 415, 445, 462, 465, 470, 474, 482, 485, 497, 509, 513, 550, 570, 593, 601, 605, 613, 616, 628, 629, 630, 639, 643, 644, 658, 660, 669, 683, 694, 698, 701, 719, 725, 727, 729, 731, 733, 734, 737, 747, 771, 797, 824, 859.
Parijs, parlement van 3, 311, 468, 539, 796.
Pas, François de 447.
Pas, Isaac de 413, 414, 447.
Pas, markies van Feuquières, Manasse de 176, 180, 183, 233, 238, 241, 244, 334, 338, 360, 363, 372, 375, 390, 394, 396, 408, 411, 412, 413, 414, 415 416, 421, 424, 426, 436, 447, 463, 466, 481, 635, 639, 753, 773, 776.
Pasajes 187.
Pas de Calais 323.
Pastoir, Anna Maria Modesta 373[4].
Pau 267.
Paulinus 268.
Paulus (apostel) 612, 783, 805.
Paulus III 644.
Paulus III *Regimini militantis ecclesiae.* 644.
Paus (pausdom, pauselijk) 12, 45, 49, 61, 63, 67, 89, 116, 143, 148, 184, 198, 200, 205, 334, 359, 361, 547.
Pausanias 519.
Pavia 216.
Pawell von Rammingen, Friedrich 605, 617, 622, 625, 735, 757, 768.
Peblicz, Georg Johann 617, 622, 625.
Pedemontana regio, zie Piemonte.
Peeberg (?) 133.
Peiresc, Nicolas-Claude Fabry de 256[7], 257, 478.
Peiresc, Nicolas-Claude Fabry de *Monvmentvm Romanvm*, zie Buccardus, Jo. Jac.
Pelau, zie Pillau.
Peloponnesus 352, 391, 395, 397.
Pels, Paulus 19, 36, 154, 295, 377, 542.
Pels, Pieter 377, 600, 766.
Penington, John 650[6], 656, 675, 707, 708, 724, 730, 735, 758.
Pentz, Christian von 145, 351.
Percy, graaf van Northumberland, Algernon 650, 669, 673, 782, 801.
Percy, Dorothy 782[3].
Periander van Korinthe 124.
Périgord 821.
Peripatetische school 571.

Permessus 683.
Pernambuco, zie Recife.
Peronne 448, 451, 458, 461, 465.
Perpignan 244, 443, 447, 451, 492, 517, 524, 536, 545, 548, 551.
Persijn, Reynier van 208, 235.
Perugia 670.
Perzië (Perzen, Perzisch) 12, 23, 36, 60, 61, 66, 94, 97, 98, 124, 128, 132, 141, 161, 180, 184, 196, 200, 203, 209, 219, 233, 235, 239, 259, 262, 297, 306, 359, 362, 363, 373, 490, 575, 590, 594, 621, 637, 643, 742, 767, 806, 814.
Petau, Dionysius (Denis) 53, 99, 207, 247, 267, 268, 374, 658.
Petau, Dionysius (Denis) *Dionysii Petavii Avrelianensis E Societate Iesv de Potestate Consecrandi Et sacrificandi Sacerdotibus à Deo concessa: déque communione vsurpanda, Diatriba. Aduersus nouam Dissertationem Anonymi cuiusdam; qui Christiani sacrificij consecrandi, offerendíque potestatem etiam laicis attribuit. Parisiis, Apud Sebastianvm Cramoisy Typographum regium ordinarium, viâ Iacobæa, sub Ciconiis. M.DC.XXXIX. Cum Priuilegio Regis, & Approbatione Doctorum.* 53, 99, 207, 247, 374.
Petit, Samuel 261.
Peyrarède, Jean de 407[2], 417, 487.
Pforzheim 752, 757.
Pfuel, Adam von 367.
Phaedrus 545.
Phaedrus *Fabulae.* 545.
Philippiburgum, zie Philippsburg.
Philippine 430.
Philippsburg 9, 142, 148, 150, 259, 266, 606, 634, 637, 638, 646, 655, 736, 738.
Philips II, koning van Spanje 311[7].
Philips IV, koning van Spanje 29, 30, 41, 60, 63, 69, 81, 101, 112, 114, 117, 137, 143, 145, 177, 185, 196, 200, 204, 209, 219, 224, 233, 244, 258, 277, 281, 294, 298, 317, 335, 372, 376, 383, 390, 397, 443, 449, 458, 466, 472, 476, 479, 483, 501, 506, 507, 508, 522, 532, 536, 552, 576, 602, 607, 610, 623, 633, 647, 652, 657, 667, 678, 692, 755, 757, 759, 768, 769, 772, 776, 796, 807, 818, 820, 826, 831, 832, 841, 842.
Philo Judaeus 739[14].
Philo Judaeus *De Decalogo.* 740.
Philo Judaeus *De Legatione ad Gaium.* 740.
Philopoemen 519.
Phoebus = Apollo 853.
Picardië 316, 412, 413, 415, 474, 485.
Piccolomini, hertog van Amalfi, Ottavio 19, 36, 65, 71, 198, 205, 213, 217, 233, 238, 245, 317, 334, 357, 390, 394, 395, 396, 397, 408, 409, 411, 412, 413, 414, 415, 417, 421, 423 424, 425, 428, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 440, 449, 458, 462, 463, 464, 465, 466, 468, 476, 477, 481, 483, 484, 494, 500, 502, 503, 506, 517, 518, 519, 523, 524, 534, 538, 545, 548, 549, 551, 552, 565, 576, 580, 584, 585, 590, 591, 593, 595, 607, 609, 619, 624, 626, 627, 635, 639, 655, 674, 676, 681, 686, 689, 712, 714, 719, 730, 731, 735, 736, 738, 742, 744, 752, 757, 759, 764, 767, 769, 773, 776, 777, 783, 794, 795, 797, 800, 802, 804, 808, 813, 819, 823, 846.

Picherel, Pierre 445[5], 789.
Picherel, Pierre *Petri Picherelli viri Doctissimi, Opvscvla Theologica Qvæ Reperiri potuerunt, partim antea, partim nunc primum edita. Quorum Catalogus infra sequitur. Lvgdvni Batavorum, Ex Officinâ Elseviriana. Anno MDCXXIX.* 445, 789.
Piemonte 4, 66, 191, 216, 234, 238, 239, 253, 259, 266, 278, 280, 289, 298, 314, 319, 320, 336, 376, 378, 379, 386, 425, 477, 501, 504, 529, 532, 535, 538, 603, 606, 609, 625, 634, 639, 678, 700, 702, 703, 705, 706, 717, 719, 731, 738, 847.
Pignerol (Pinerolo) 281, 335, 379, 503.
Pillau 154, 254, 286, 290, 291, 352, 598, 794, 810, 858.
Pilsen (Plzeň) 725, 752, 757, 767, 808.
Pirna 321, 331, 367, 386, 429, 569, 645, 669.
Pithou, Pierre 563[5].
Place de Vosges 527, 635, 640.
Planta, Pompejus 69, 128, 132.
Planta, Rudolf (broer van Pompejus Planta) 69[8].
Planta, Rudolf (zoon van Pompejus Planta) 69[8].
Plassac 115.
Plato 12, 571, 840.
Plato *Philebus.* 840.
Plau 541.
Plautus, Titus Maccius 420.
Plautus, Titus Maccius *Asinaria.* 420.
Plessis de Richelieu, Alphonse-Louis du 686.
Plessis de Richelieu, Jean-Armand du 4, 8, 22, 24, 25, 28, 33, 47, 48, 49, 50, 51, 59, 62, 64, 67, 74, 76, 81, 85, 88, 96, 97, 106, 110, 111, 112, 115, 116, 118, 125, 134, 138, 142, 147, 151, 156, 162, 177, 178, 180, 183, 184, 185, 187, 188, 197, 200, 221, 222, 241, 265, 276, 284, 287, 298, 299, 300, 306, 310, 324, 335, 341, 342, 347, 372, 377, 387, 396, 410, 412, 413, 416, 433, 435, 437, 439, 446, 447, 448, 451, 458, 461, 465, 493, 496, 506, 508, 521, 524, 547, 573, 635, 647, 652, 655, 656, 674, 676, 686, 708, 714, 717, 719, 731, 732, 735, 752, 757, 759, 772, 774, 796, 814, 818, 821, 825, 828, 831, 832, 833, 844, 847.
Plinius Secundus Maior, Gaius 78.
Plinius Secundus Maior, Gaius *Naturalis Historia.* 78.

Ploos van Amstel, heer van Thienhoven, Adriaen 100, 190, 206[7], 207, 213, 234, 244, 272.
Ploos van Amstel, Henrick 206, 273.
Plutarchus 124, 181, 519, 566, 586, 683, 684, 700.
Plutarchus *Apophthegmata Laconica.* 124.
Plutarchus *Moralia.* 566, 586, 683.
Plutarchus *Vita Arati.* 519.
Plutarchus *Vita Bruti.* 519.
Plutarchus *Vita Caesaris.* 684, 700.
Plutarchus *Vita Lysandri.* 181.
Plutarchus *Vita Pompeii.* 684, 700.
Plutarchus *Vita Romuli.* 519.
Po 276, 477, 515.
Poitiers 550, 681, 686, 688, 703.
Poitou 703.
Polen (Pools) 4, 8, 24, 30, 31, 33, 37, 40, 56, 75, 88, 97, 124, 126, 129, 132, 133, 173, 192, 213, 215, 227, 233, 236, 237, 238, 242, 246, 250, 251, 254, 273, 274, 277, 279, 280, 285, 286, 287, 290, 291, 294, 297, 302, 316, 331, 344, 352, 353, 358, 377, 387, 388, 390, 412, 433, 435, 436, 499, 518, 519, 539, 542, 543, 545, 562, 577, 584, 590, 593, 594, 598, 600, 618, 623, 624, 626, 633, 681, 690, 699, 714, 725, 726, 728, 748, 750, 765, 792, 794, 797, 798, 802, 822, 826, 840, 843, 846, 857, 858.
Polen, koning van, zie Wladislas IV (VII).
Polen, landdag van 231, 411, 621, 643, 681, 685, 699, 712, 726, 793.
Polen, rijksdag van 19, 30, 32, 643, 653, 681, 685, 699, 728, 750, 751, 766, 793, 807, 808, 810, 822, 823, 840, 843, 857, 858.
Polen, tol in 36, 211, 250, 291, 302, 388, 527, 542, 545, 599, 600, 675, 696, 794, 810, 856, 857.
Polhelm, Winand von 490, 617, 627, 818, 840, 844.
Polyander van den Kerckhoven, heer van Kerckhoven, Heenvliet en Sassenheim, mr. Johannes 135, 140, 158, 170, 197, 557, 588, 709, 847.
Pommeren 4, 7, 17, 34, 172, 290, 353, 371, 430, 476, 480, 483, 499, 519, 541, 633, 725, 837.
Pompei, Tomio 541[2], 795.
Pompeiopolis, zie Pamplona.
Pondestura, zie Pontestura.
Pont-à-Mousson 408, 412, 415.
Pontarlier 74, 78, 81, 83, 123, 125, 127, 129, 131, 139, 148, 195, 199, 494.
Pont Audemer 579.
Pontestura 307, 310, 319, 443, 447, 450.
Pontoison 607, 611.
Porrentruy 62, 65, 68.
Porte, la, zie Konstantinopel.
Porto Calvo 301.
Portugal (Portugees) 187, 216, 229, 258, 277, 302, 437, 628, 663, 739, 745, 746, 769, 772, 776, 818.
Portus Gratiae, zie Havre, le.
Potier, markies van Gesvres, François-Louis 25[5].
Pourcel, Jean 524.
Poznán 856, 858.

Pozzo, markies di Voghera, Amedeo dal 60, 66.
Praag 385, 386, 405, 407, 408, 430, 439, 452, 455, 541, 560, 576, 712, 725, 741, 750, 765, 767, 786, 794, 795, 808.
Praag, vrede van 57, 194, 277, 322, 334, 367, 574, 575.
Prado, Jerónimo 660.
Prado, Jerónimo *Hieronymi Pradi Et Iohannis Baptistae Villalpandi E Societate Iesv In Ezechielem Explanationes Et Apparatus Vrbis, ac Templi Hierosolymitani. Commentariis Et Imaginibvs Illvstratvs Opvs Tribvs Tomis Distinctvm. Romae MDXCVI; De Postrema Ezechielis Prophetae Visione Ioannis Baptistae Villalpandi Cordvbensis E Societate Iesv Tomi Secvndi Explanationvm Pars Secvnda, In qua Templi, eiusque uasorum forma tum commentarijs, tum aeneis quamplurimis descriptionibus exprimitur. Typis Illefonsi Ciacconij excudebat. Carolus Vulliettus Anno Domini MDCIIII; Tomi III Apparatvs Vrbis Ac Templi Hierosolymitani Pars I Et II Iohannis Baptistae Villalpandi Cordvbensis E Societate Iesv Collato Stvdio Cvm H. Prado Ex Eadem Societate. Typis Illefonsi Ciacconij excudebat. Carolus Vulliettus Anno Domini MDCIIII.* 660.
Prediker 270.
Pregadi, zie Venetië, Raad van 120 te.
Prideaux, John 206.
Princeps Franciscus, zie Lorraine-Chaligny, François de.
Prins, Pieter 19, 56.
Prioleau, Benjamin 174[3], 198[10], 205.
Procuradores, zie Spanje, gedeputeerden van de provinciën.
Protestanten (protestants, protestantisme) 5, 8, 22, 23, 44, 48, 49, 51, 97, 104, 105, 117, 132, 152, 173, 190, 200, 206, 209, 216, 218, 232, 253, 267, 281, 288, 294, 326, 327, 359, 377, 383, 389, 396, 407, 422, 443, 453, 456, 457, 460, 467, 468, 476, 488, 491, 511, 516, 538, 547, 581, 590, 597, 599, 610, 615, 632, 634, 647, 652, 656, 658, 659, 665, 670, 673, 676, 689, 692, 694, 700, 702, 705, 706, 715, 726, 728, 743, 750, 752, 783, 804, 834, 858.
Provence 437, 439, 440, 443, 446, 450, 501, 506, 507, 523, 533, 547, 550, 619, 640.

Provinciën, Geunieerde of Verenigde, zie Republiek.
Prudentius Clemens, Aurelius 11[11].
Prudentius Clemens, Aurelius *Contra Orationem Symmachi.* 11.
Pruisen (Pruisisch) 42, 122, 173, 182, 192, 233, 287, 290, 370, 499, 511, 512, 527, 542, 545, 600, 635, 647, 685, 856, 858.
Prynne, William 422.
Psalmen 268, 271.
Ptolemaeus, Claudius 419, 526.
Ptolemaeus Euergetes 271[10].
Puccatelli, Virgilio 23, 24.
Puchheim, Adolph 330.
Puglia, zie Apulië.
Puriteinen 222, 303, 564.
Puteanus, zie Dupuy.
Puyck, Nicolaes Cornelisz. 72.
Pyreneeën 421, 424.

Q

Quieres, zie Chieri.
Quernheim, Arendt von 61, 63, 67, 83, 127.

R

Raad van Holland en Zeeland, Hoge 115, 283, 374, 438, 448, 534, 535, 557, 571, 577, 592, 599, 630, 721, 733, 836, 854.
Raad van State 20, 100, 101, 137, 202, 710, 721.
Raaphorst, heer van Spanbroek, jhr. Albreght van 684, 697.
Rabatta, Anton von 24, 200, 204, 239.
Racovia (Racoviani), zie Rakow.
Raduit de Souches, Louis 46, 50, 80, 98, 324, 325, 512.
Radziwiłł, Albrecht 728.
Radziwiłł, Boguslaus 377, 433, 435, 584.
Radziwiłł, Christoph 584.
Rafaël 270.
Rages (Raga) 271.
Raguel, zie Jethro.
Ragusa, zie Dubrovnik.
Rahn, Johann Jacob 143, 152, 216.
Rainolds, Johan 539.
Rainolds, Johan *The Summe of the Conference betwene Iohn Rainoldes and Iohn Hart touching the Head and Faith of the Church: whereto is annexed a Treatise entituled, six Conclusions touching the Holie Scripture and the Church, written by Iohn Rainoldes. London, 1584.* 539.
Rajum (?) 546.

Rákóczi, vorst van Zevenburgen, Georg I 17, 20, 29, 30, 36, 58, 95, 107, 125, 146, 161, 198, 211, 218, 237, 242, 251, 259, 324, 326, 503, 518, 537, 541, 545, 565, 568, 577, 584, 590, 594, 600, 603, 618, 637, 643, 687, 690, 742, 745, 750, 774, 796, 799, 803, 806, 819, 840.
Rákóczi, Georg II 20[8], 742, 803.
Rákóczi, Sigismund 20[8].
Rakow 280, 783.
Rambures, regiment 412.
Ramsay, James (Jacob) 498, 553.
Ramschwag, Hans Ulrich von 460.
Rantzau, Josias, graaf van 242[1], 534, 711[2].
Rataller, zie Doubleth.
Ratisbona, zie Regensburg.
Rave, Christian 46, 87, 135.
Ravensburg 320, 360.
Ravensperger, Herman 12[3].
Recife 155, 211, 242, 301, 745.
Regensburg 88, 98, 409, 417, 459, 467.
Regiomontium, zie Koningsbergen.
Rehabeam 159.
Reher, Pius 666[5].
Rehlinger, Johann Ulrich 486, 513, 516.
Reigersberch, David van 416.
Reigersberch jr., Johan van 495[1], 570, 612.
Reigersberch sr., Johan van 354, 495.
Reigersberch, Maria van 11, 14, 20, 51, 158, 207, 269, 296, 317, 346, 360, 398, 399, 400, 404, 410, 423, 427, 429, 430, 432, 438, 444, 448, 455, 464, 470, 474, 514, 516, 534, 571, 596, 620, 628, 654, 677, 682, 684, 696, 700, 701, 733, 762, 767, 779, 836, 855.
Reigersberch, Nicolaes van 13, 19, 27, 35, 52, 83, 85, 94, 107, 120, 123, 134, 253, 283, 284, 304, 314, 346, 348, 350, 356, 364, 365, 373, 374, 380, 391, 392, 393, 399, 400, 401, 402, 418, 422, 423, 430, 438, 456, 459, 465, 468, 509, 523, 534, 557, 571, 573, 590, 599, 605, 630, 704, 733, 745, 788, 846, 858.
Reims 11, 49, 484, 826, 830.
Reims, aartsbisschop van, zie Lorraine, hertog van Guise, Henri II de.
Reinach, Hans (Johann) Heinrich, baron van 3, 8, 277, 459, 467.
Remchingen, Ernst Friedrich von 513.
Remiremont 106, 113, 116, 619, 624, 627.
Remonstranten (remonstrants) 15, 73, 208, 273, 303, 346, 348, 365, 366, 393, 418, 452, 453, 531, 538, 556, 588, 630, 710, 716, 748, 770.
Renty 545.
Republiek (Staatsen, Staats) 15, 36, 42, 51, 60, 115, 130, 150, 154, 167, 203, 223, 242, 250, 276, 279, 285, 288, 302, 312, 313, 316, 319, 349, 354, 380, 401, 414, 514, 541, 557, 593, 596, 600, 621, 675, 696, 708, 710, 718, 735, 745, 752, 758, 764, 767, 769, 771, 772, 774, 777, 781, 782, 786, 791, 792, 796, 797, 798, 813, 820, 826, 832, 833, 837, 840, 858, 859.

Rethel 477, 481.
Reurmonde, zie Roermond.
Rey, Andreas 13.
Rhaetia (Rhaeticus), zie Graubünden.
Rheinfelden 232, 237, 258, 421, 423, 425, 518, 524, 533, 534, 537, 538.
Rheingau 797, 804, 810, 812, 814, 818, 820, 822, 834.
Rhenicastellum, zie Fort-du-Rhin.
Rhenus, zie Rijn.
Rhodia lex 589.
Rhotomagus (Rhotomagensis), zie Rouaan.
Rich, graaf van Holland, Henry 228[4], 424, 426.
Richelieu, kardinaal De, zie Plessis de Richelieu, Jean-Armand du.
Richteren 271.
Riga 499, 512.
Rigault, Nicolas 257, 267, 268.
Rigault, Nicolas *Observationes ad Tertulliani libros IX. Lutetiae 1628.* 268.
Rigault, Nicolas *Q. Tertulliani libri IX ex Codice Manuscripto Agobardi emendati cum observationibus Nic. Rigaltii. Lutetiae 1628.* 268.
Ringler, Christoph 470[2], 471, 486, 514, 516.
Rio de Janeiro 746.
Rio San Francisco 746.
Ripperda, heer van Hengelo, Willem van 557.
Risoir, heer van, zie Noot, Lamorael van der.
Rivesaltes 436, 440, 545, 548, 551.
Rivet, André 13, 207, 303, 316, 345, 346, 347, 374, 399, 423, 658, 779.
Robles, graaf van Annapes, baron van Billy, heer van Wevelghem, Alexandre de 446, 449, 458, 459, 462, 466.
Rochelle, la 76, 82, 232, 239, 244, 624, 627.
Rodenburg, Christiaan 453[1], 538.
Rodenburg, Johan 453.
Rode Zee 60.
Rodius, zie Rodt, Johann.
Rodt, Johann 619, 669.
Roe, Thomas 4, 17, 29, 44, 57, 75, 79, 89, 146, 194, 218, 237, 712.
Roemenië 742.
Roermond 86.
Rohan, Henri, hertog van 149, 193, 198, 205.
Rohan, Henri, hertog van *De l'Interest des Princes et Estats de la Chrestienté A.M. le Cardinal de Richelieu. 1639.* 149, 193.
Rohan, hertog van Montbazon, Hercule de 446, 449.
Rohan, Marguerite de 50, 64.
Rohan, hertogin van Chevreuse, Marie de 61, 63, 67, 82, 108, 112, 115, 123, 239, 246.
Roissy, seigneur de, zie Mesmes, Jean-Jacques de.
Romanow, Michael III Fjodorowitsj, zie Michael III.
Rome (Romeinen, Romeins) 6, 7, 8, 40, 45, 58, 59, 60, 63, 97, 109, 112, 179, 182, 268, 269, 292, 310, 334, 451, 478, 490, 493, 495, 522, 564, 568, 588, 589, 605, 607, 616, 640, 644, 694, 727, 737, 741, 769, 772, 775, 798, 801, 802, 804, 805, 814, 817, 821, 828, 829, 830, 831, 832, 844, 853.
Roomse Rijk 188.

Rooms-katholiek(en) (Paaps, papisme) 5, 99, 152, 173, 190, 191, 206, 209, 228, 253, 267, 268, 269, 281, 328, 397, 421, 422, 424, 426, 488, 553, 581, 600, 633, 657, 693, 694, 705, 728, 737, 749, 762, 765, 770, 774, 796, 809, 814, 818, 820, 821, 826, 830, 834, 835, 843, 849.
Roquepine, markies, zie Bouzet, N. du.
Rorté, baron van, zie Salles, Claude de.
Rosen, Rheinhold von 74, 81, 125, 128, 129, 131, 200, 322, 471, 473, 474, 485, 486, 500, 505, 517, 521, 522, 528, 534, 537, 538, 544, 546, 548, 549, 551, 552, 559, 568, 574, 575, 578, 581, 585, 591, 594, 599, 602, 616, 617, 622, 625, 646, 652, 655, 667, 698, 736, 739, 756, 761, 774, 782, 785, 787, 803, 824, 832.
Rosenhane, Gustaf 644, 728.
Rosetti, Carlo 515.
Rosignano 734, 738.
Ross, bisschop van, zie Maxwell, John.
Rothenhaus 321.
Rottenburg (a.d. Neckar) 735.
Rottenburg (Neder-Beieren) 797, 800, 804.
Rotterdam 26, 36, 39, 66, 114, 120, 137, 150, 156, 166, 170, 189, 203, 213, 223, 244, 248, 273, 274, 278, 283, 300, 312, 317, 349, 350, 442, 577, 763, 820, 855.
Rottweil 534, 538.
Rouaan 3, 256, 524, 533, 536, 545, 547, 550, 579, 590, 703, 813, 818, 821, 841, 845, 848.
Roucy, graaf van, zie La Rochefoucauld, François V, hertog van.
Roussillon 244, 371, 376, 390, 394, 396, 421, 424, 426, 434, 435, 545, 548, 619, 622, 626, 832.
Rouvray, Charles de 769, 772, 775, 817, 829, 844.
Rouxel de Médavy, graaf van Grancey, Jacques 501, 506.
Rovenius, Philippus 709[6], 737[3].
Ruarus, Martinus 328, 329[1], 345, 347, 354, 373, 374, 392.
Rücker, Daniel 652, 656.
Rücker, Daniel *Christliche Trawer-Predigt ueber den toedlichen Fall des Durchlaeuchtigen Hochgebornen Fuersten und Herrn, Herrn Bernharden, Hertzogen zu Sachsen etc. gehalten durch Danielum Rünckerum Fuerst. Saechsischen Hoff-Predigern.* 652, 656.
Rueil 731, 732.

Rufinus Tyrannius (Rufinus van Aquileia) 454[4].
Rügen 254.
Rupifocaldius, zie La Rochefoucauld.
Rusdorf, Johann Joachim von 181, 293[11].
Rusland (Russen, Russisch) 4, 61, 66, 88, 98, 122, 133, 728.
Rütschi, Hans 117[13], 177.
Ruychaver, Anna 5.
Rijckewaerdt, Justus 179.
Rijckius, Iustus 729.
Rye 697.
Rijn 9, 29, 41, 43, 60, 66, 70, 76, 81, 83, 93, 106, 123, 127, 131, 132, 148, 170, 174, 181, 208, 210, 220, 241, 242, 262, 275, 295, 296, 299, 305, 310, 320, 334, 351, 352, 359, 360, 371, 375, 416, 417, 424, 432, 434, 437, 439, 440, 442, 443, 444, 447, 449, 451, 461, 469, 472, 485, 486, 489, 508, 509, 522, 524, 529, 534, 538, 545, 554, 555, 562, 566, 568, 576, 579, 585, 591, 595, 597, 646, 652, 655, 667, 672, 675, 681, 683, 686, 689, 706, 719, 730, 735, 737, 755, 762, 794, 796, 800, 803, 823, 826, 830, 832, 835, 841, 845, 847, 856.
Rijn, Neder- 34, 38, 75, 223, 588.
Rijnberk 557.
Ryning, Erik 567, 573, 601, 633, 651, 796, 799, 826, 839, 848.
Rijnland 202, 354, 355, 403.
Rijssel 390, 396, 585, 591, 595.

S

Saale 174.
Saar 796.
Saavedra y Fajardo, Diego de 198, 205, 216, 352[4], 460.
Sabaudia (Sabaudus), zie Savoye.
Säckingen 232, 237, 258.
Safawiden, dynastie der 20.
Safī (Sam Mirza) 20[3], 23, 29, 32, 39, 41, 106, 132, 177, 180, 184, 196, 200, 203, 209, 218, 233, 281, 293, 295, 342, 352, 359, 363, 391, 395, 397, 409, 497, 511, 517, 522, 524, 565, 568, 575, 580, 584, 590, 603, 643, 743, 750, 767, 797.
Saint-Andrews, aartsbisschop van, zie Spottiswoode, John.
Saint-Avold 477, 481, 484, 494, 667, 673, 675.
Saint-Bonnet, sieur de Toiras, Jean de 84, 741, 770.
Saint-Chaumont, markies van, zie Miolans, Melchior Mitte de.
Saint-Claude 106, 112, 116, 147, 150, 358, 362, 391, 395, 397.
Saint-Cloud 282.
Saint-Cyran, abbé van, zie Duvergier de Hauranne, Jean.
Saint-Denis 215, 300, 387, 565.
Saint-Denis, abt van, zie Suger.
Sainte-Anne 116.
Sainte-Geneviève 89.

Saint-Eloy (in Artois) 635, 640.
Saint-Esprit (schip) 84.
Saint-Gall 190.
Saint-Germain-des-Prés 514, 683, 698.
Saint-Germain-en-Laye 162, 333, 362, 639, 717, 732, 733.
Saint-Hippolyte 323, 327, 336, 459, 466, 494.
Saint-Martin (nabij St. Pol) 585, 591, 595.
Saint-Mihiel 674, 676.
Saint-Omer 348, 359, 361, 378, 394, 396, 483, 485, 517, 523.
Saint-Paul, zie Saint-Pol.
Saint-Pol 551.
Saint-Preuil, regiment 412.
Saint-Quentin 334, 475, 482
Saint-Simon, markies van Courtomer, Cyrus-Antoine 797[15], 800, 804.
Saint-Venant 604, 608, 611.
Saint-Vit 390, 396.
Saksen (Saksisch) 17, 33, 38, 50, 124, 191, 194, 195, 209, 214, 220, 230, 257, 264, 287, 289, 319, 483, 627, 678, 808, 824.
Saksen, Neder- 29, 34, 75, 177, 192, 210, 224, 236, 293, 297, 349, 569, 713, 808.
Saksen, keurvorst van, zie Johann Friedrich II. Johann Georg I.
Saksen, Magdalene Sibylle van 224[1].
Saksen-Lauenburg, Franz Albrecht, hertog van 330, 386, 712[5].
Saksen-Lauenburg, Franz Karl, hertog van 330, 386, 712[5].
Saksen-Lauenburg, Julius Heinrich, hertog van 330, 386, 712[5].
Saksen-Weimar, Albrecht, hertog van 473[9], 513[6], 574[8], 575, 579, 686, 689, 702, 781.
Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van, passim.
Saksen-Weimar, Ernst, hertog van 473[9], 513[6], 574[8], 575, 579, 686, 689, 702, 781.
Saksen-Weimar, Wilhelm, hertog van 473[9], 513[6], 560, 574[8], 575, 579, 602, 605, 609, 619, 622, 627, 655, 668, 686, 689, 702, 714, 781.
Saksen-Weissenfels, August, hertog van 180[17].
Sala, zie Saale.
Salamone (Salomone), graaf van Seravalle, Gian Girolamo 219, 225.
Sales, de 546, 548, 603, 606, 634, 639.
Salica lex 607, 609, 630.
Salinae, zie Salins.
Salins 336, 389, 393, 395, 396, 420, 421, 423, 425, 436, 443, 445, 450, 466, 576.
Salis, Carlo 216[7].
Salis, Hans Wolf, baron von 171, 188, 191, 220, 257, 286, 330.
Salis-Zizers, Rudolf Andreas de 174, 209, 216,

224, 258, 275, 281, 289, 305, 320, 327, 333, 352, 360, 368, 390, 579, 597, 602, 606, 610.
Salles, baron van Rorté, Claude de 479.
Salmasius, Claudius 46, 53, 54, 77, 99, 100, 226, 274, 341, 380, 454, 457, 468, 478, 564, 587, 613, 614, 628, 629, 635, 659, 662, 663, 756, 770, 779, 789, 790.
Salmasius, Claudius *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina, Elseviriorum. MDCXXXVIII.* 54, 341.
Salmasius, Claudius *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX.* 341, 564, 614, 629, 663, 756, 770, 779, 789.
Salmasius, Claudius *Dissertatio de Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL.* 341.
Salmasius, Claudius *Simplicii Commentarius In Enchiridion Epicteti, Ex Libris veteribus emendatus. Cum Versione Hieronymi Wolfii, Et Cl. Salmasii Animadversionibus, Et Notis Quibus Philosophia stoica passim explicatur, & illustratur. Quae accesserunt, sequens pagina indicabit. Lugduni Batavorum, Typis Iohannis Maire, MDCXL.* 341.
Salomo 159, 271, 660.
Salon 377.
Salses 420, 421, 424, 436, 437, 440, 443, 446, 450, 459, 462, 466, 476, 477, 479, 481, 482, 484, 489, 492, 565, 648, 651, 653, 655, 657, 674, 676, 680, 685, 686, 689, 700, 702, 703, 705, 715, 717, 719, 730, 731, 733, 734, 736, 738, 739, 751, 756, 759, 768, 773, 775, 782, 785, 786, 801, 807, 830, 845, 847.
Salustius Serenus, zie Naudé, Gabriel.
Saluzzo 602, 606, 610.
Saluzzo, graaf Della Manta, Valerio di 666, 762.
Salvius, Johan Adler 4, 6, 10, 16, 17, 29, 33, 44, 57, 75, 79, 80, 89, 110, 179, 194, 237, 297, 306, 315, 318, 330, 366, 389, 407, 429, 435, 479, 485, 504, 521, 541, 566, 581, 604, 671, 672, 733, 774.
Salzburg 50.
2 Samuël 270.
Sancti Avonis oppidum, zie Saint-Avold.
Sanctus Audomarius, zie Saint-Omer.
Sanctus Salvator, zie San Salvador.
Sandova 163.
Sandovalia (Sanctidovallum) 219, 225.
Sandys, George 789.
Sankt-Gallen 599.
San Lucar, hertog van, zie Guzmán, Gaspar de.
San Martino d'Aglie, markies van San Germano, Ottaviano 298[12].
San Salvador 362.
San Salvador de Bahia de Todos os Santos, zie Allerheiligenbaai.
Santa Teresa (schip) 695.
Santen, zie Xanten.
Santen, Pieter Gerritsz. van 16.
Santena, Chiaffredo Benso di 60, 66.
Santhià 383, 421, 424, 426, 433, 436, 439.
Santiago (schip) 707, 724.

Sarah 271.
Sarajevo 742.
Sarcilly, Philippe de 550.
Sardinië 604, 608, 611.
Sarmatia, zie Polen.
Sarmiento de Acuña, don Antonio 62, 67, 160, 164, 319, 359, 460, 546, 549, 551.
Sarmiento de Acuña, graaf van Gondomar, don Diego 160, 164.
Sarpi, fra Paolo 486, 487, 539[16], 556, 588, 747.
Sarrasin, Jean 103[5].
Sarrau (Sarravius), Claude 3[2], 453, 456, 468, 486, 487.
Sas van Gent 394, 396.
Saturnaliën 853.
Saul 582.
Sauler, Sophia 435, 733.
Saumaise, Claude de, zie Salmasius, Claudius.
Saumur 658, 659.
Savelli, hertog van Poggio Nativo, Federigo 360, 363[2].
Savigliano 410, 412, 415, 493.
Savoye (Savoyaards) 146, 151, 179, 238, 245, 278, 298, 304, 373, 377, 440, 459, 462, 466, 503, 504, 519, 529, 532, 535, 537, 610, 616, 625, 633, 634, 639, 651, 655, 673, 674, 675, 676, 686, 689, 717, 719, 796, 858.
Savoye, Adelaide van 502, 523.
Savoye, Carlo Emanuele I van 446[13], 686.
Savoye, Carlo Emanuele II van 4, 60, 66, 96, 278[5], 280, 292, 295[14], 296, 298, 304, 327, 336, 372[11], 376, 434, 502, 522, 523, 532, 535, 545, 565, 616, 622, 647, 651, 655, 703, 834.
Savoye, Caterina van 502.
Savoye, Christine van, zie Christine de France.
Savoye, Emanuele Filiberto van 446.
Savoye, Felice van 440[3], 446[13], 450, 459, 462, 466, 686.
Savoye, Francesco Jacintho van 502.
Savoye, Luisa van 502, 523.
Savoye, Margherita van 502, 523.
Savoye, hertog van Nemours, Louis van 51, 61.
Savoye, kardinaal Maurizio van 60, 66, 96, 191, 234, 239, 244, 278, 297, 326, 336, 372, 376, 378, 434, 439, 443, 447, 450, 514, 515, 519, 522, 532, 534, 535, 537, 538, 546, 548, 555, 562, 565, 568, 576, 580, 585, 590, 593, 616, 634, 639, 651, 666, 668.
Savoye, prins van Carignano, Tommaso Fran-

cesco van 96, 191, 216, 219, 221, 225, 239, 244, 253, 278, 297, 298, 319, 326, 336, 372, 376, 377, 378, 386, 434, 439, 443, 447, 450, 459, 462, 466, 493, 502, 503, 515, 516, 519, 522, 532, 535, 537, 546, 548, 555, 562, 565, 568, 576, 580, 585, 590, 593, 606, 610, 616, 623, 634, 639, 651, 666, 668, 768, 775, 786.
Savoye, prins van Piemonte, Vittorio Amedeo van 148[10], 166, 252, 336, 568.
Saye, burggraaf, zie Fiennes, William.
Scaliger, Josephus Justus 247, 564[15].
Scanevelle 523.
Scania, zie Skåne.
Scarinus = Reigersberch, Nicolaes van 314, 350, 356.
Schaffalitzky, Bernhard 241, 247, 378.
Schaffhausen 515, 539, 546, 549, 552, 555, 618, 627, 747, 748.
Schaphausen, zie Schaffhausen.
Schie, Christoffel Huygensz. van 283.
Schiedam 155.
Schilperoort, Dirk Robbregtsz. 15.
Schiltvink, Dirk Jansz. 56.
Schleiniz, kolonel 195.
Schlesien, zie Silezië.
Schlestadt 241, 390, 395, 466, 646, 652, 655.
Schleuning (?) 767.
Schlick, Heinrich, graaf 277[11], 333.
Schmalkalden 794.
Schmalz (Smalze), Peter Abel 21, 33, 37, 68, 72, 73, 79, 83, 162, 248, 305, 496, 573, 645, 672, 713, 809.
Schmelberch 214.
Schmid von Grüneck, Jacob 174, 209, 258, 275, 281, 289, 305, 320, 327, 333, 352, 360, 368, 390, 579, 597, 602, 606, 610.
Schmidberg, Ludwig von 43, 81, 442, 449, 534, 538, 622, 637, 693.
Schmidt, Johann Rudolf 796, 799, 803, 806.
Schoenau-Zell, Marx Jacob 460, 597[3].
Scholiers, Agatha 592.
Schomberg, hertog van Halluin, Charles de 443[4], 447, 451, 484.
Schönbeck, kolonel 834.
Schoock, Martin 12, 13, 789[8].
Schörling, Balthassar 193.
Schoterbosch, Maria van 628.
Schotland (Schotten, Schots) 4, 5, 19, 29, 33, 34, 36, 38, 49, 71, 75, 86, 88, 95, 97, 106, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 120, 124, 126, 127, 131, 136, 139, 142, 146, 150, 155, 159, 161, 165, 170, 178, 188, 197, 201, 203, 207, 208, 212, 218, 222, 227, 229, 233, 237, 238, 239, 243, 245, 250, 251, 259, 260, 265, 266, 269, 274, 276, 280, 281, 282, 286, 289, 294, 306, 311, 323, 326, 337, 341, 350, 359, 372, 377, 385, 404, 409, 410, 412, 416, 422, 424, 425, 426, 427, 433, 437, 443, 447, 449, 460, 462, 463, 467, 475, 480, 483, 490, 506, 523, 524, 529, 531, 532, 533, 546, 569, 570, 577, 584, 604, 607, 610, 612, 614, 618, 623, 626, 633, 634, 636, 637, 646, 657, 669, 674, 687, 693, 696, 702, 703, 705, 714, 718, 723, 729, 730, 735, 738, 744, 758, 759, 764,

768, 772, 774, 782, 783, 785, 786, 787, 788, 795, 796, 799, 802, 803, 813, 820, 825, 831, 833, 840, 846.
Schotland, General Assembly of the Church in 126.
Schots parlement 410, 412, 422, 424, 425, 426, 447, 462, 507, 524, 532, 604, 607, 610, 657, 723, 744, 785, 787, 832.
Schotse Unie 279, 280.
Schotte, Apollonius 592[4], 721.
Schottus, Andreas 683[6].
Schroda 600.
Schröter, Anna 780.
Schröter sr., Anna 780.
Schröter, Barbara 780.
Schröter, Johann 780[4].
Schröter, Johann Friedrich 780[3].
Schuyrken, het 724.
Schviz, zie Schwyz.
Schwalch, Christoffer Friedrich 540.
Schwartzenberg, Adam, graaf van 823[5].
Schwyz 59.
Scipio Africanus Maior, Publius Cornelius 182[5].
Scotia, zie Schotland.
Scotti, Ranuccio 117, 183, 334[13], 362, 435, 447, 461, 476, 483, 491, 493, 545, 585, 593, 600, 640, 801, 804, 814, 815, 817, 819, 821, 822, 826, 829, 830, 832, 842, 847.
Scudamore, James 46[11].
Scudamore, John 4, 12, 25, 35, 46, 47, 61, 75, 79, 81, 114, 128, 150, 162, 233, 239, 245, 267, 269, 725, 811, 824.
Sedan 413, 416, 489, 492, 493, 506, 530.
Séguier, Charlotte 732.
Séguier, Madeleine 732.
Séguier, Pierre 96, 185, 732, 821.
Segusio, zie Susa.
Seine 256.
Selandia (Zelandia), zie Zeeland.
Selden, John 54, 87, 94, 109, 136, 206, 313, 337.
Selden, John *Mare Clausum, seu de Dominio Maris libri duo. London 1635.* 54, 109, 313, 337.
Selden, John *Ioannis Seldeni De iure Naturali & Gentium, Iuxta Disciplinam Ebraeorum, Libri Septem. Londini, Excudebat Richardus Bishopius 1640.* 87.
Selonum, zie Salon.
Seneca, Lucius Annaeus 91.
Seneca, Lucius Annaeus *Epistulae morales ad Lucilium.* 91.
Senftenau, graaf van, zie Kurz, Ferdinand Siegmund.

Sequana, zie Seine.
Seravalle, graaf van, zie Salamone, Gian Girolamo.
Servius = Frederik Hendrik, graaf van Nassau 677.
Sesia 163.
Seton, graaf van Dunfermline, Charles 783, 785, 787, 802.
Setubal 229.
Sforza, Federico 183, 334, 358, 362, 435, 447, 494, 503.
Shuja 196.
Siara, zie Ceará.
Sicilië 41, 195, 204, 395, 397, 443, 450, 476, 493, 562, 575, 618, 743, 750, 807.
Sidney, gravin van Leicester, Dorothy 548[10].
Sidney, graaf van Leicester, Robert 4, 29, 34, 35, 47, 61, 75, 79, 81, 114, 146, 150, 161, 162, 185, 197, 201, 203, 222, 239, 323, 335, 390, 490, 518, 523, 529, 532, 544, 548, 551, 565, 568, 569, 575, 577, 584, 604, 621, 640, 646, 650, 654, 656, 681, 699, 729, 733, 734, 737, 751, 755, 756, 757, 758, 768, 782, 792, 801, 802, 812, 813, 814, 817, 820, 824, 825, 830, 831, 839, 843.
Sierck, 394, 397, 757, 760.
Sigismund III, koning van Polen 93, 220, 822.
Silesia, zie Silezië.
Silezië 60, 194, 230, 259, 266, 370, 514, 542, 633, 645, 711, 794, 808, 823.
Silferstierna, Johan Månsson 540.
Silvaticae urbes, zie Waldstädte.
Simon bar Kochba 805, 828.
Simon Magus (de Magiër) 805.
Sint Augustin, zie Cabo.
Sint-Christoffel 155.
Sint-Gotthard 352, 397.
Sint-Hubes, zie Setubal.
Sint Jacob, ridderorde van 281.
Sint-Pankras 344.
Sirach, Jesus 271.
Sirach, Jesus *Ecclesiasticus.* 271.
Siricum, zie Sierck.
Sirmond, Jacques 11[9], 95, 96, 340[3].
Sirmond, Jacques *Concilia antiqva Galliae tres in Tomos ordine digesta. Cum epistolis Pontificum Principum constitutionibus, et aliis Gallicanae rei Ecclesiasticae monumentis. Quorum plurima vel integra, vel magna ex parte, nunc primum in lucem exeunt. Opera et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri. Lvtetiae Parisiorvm. Sumptibus Sebastiani Cramoisy. M.DC.XXIX.* 340.
Sirmond, Jacques ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΑΠΑΝΤΑ *Beati Theodoreti Episcopi Cyri Opera Omnia in qvatvor tomos distribvta. Qvorvm plvrima Graece, qvaedam etiam Latinè nunc primùm prodeunt: Graeca cum manuscriptis exemplaribus diligenter collata, Latinae versiones ad Graecorum normam exactae & recognitae. Cura et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv presbyteri. Lvtetiae Parisiorum. Sumptibus Sebastiani Cramoisy Architypographi Regij: Et Gabrielis Cramoisy, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis. M.DC.XLII.* 11, 96, 340.

Sirmond, Jacques *Hincmari Archiepiscopi Remensis Opera Dvos in tomos Digesta: Cura & studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv presbyteri. Lvtetiae Parisiorum, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Architypographi Regis et Reginae regentis, et Gabrielis Cramoisy, via Iacobaea, sub Ciconiis. M.DC.XLV.* 11, 96, 340.
Sisteron 377, 390, 433, 436, 621.
Sisyphus 40.
Skåne 260.
Slatius, Henricus 273[2].
Sleeswijk 23, 643, 767.
Sleeswijk-Holstein, Valdemar Christian, graaf van 185, 277.
Sleeswijk-Holstein-Gottorf, Friedrich III, hertog van 23[2], 497, 643, 767.
Sleeswijk-Holstein-Gottorf, Johann, hertog van 247, 496, 767.
Slesingen, zie Silezië.
Smetius, Henricus 382.
Smetius, Johanna 382.
Socinianisme (socinianen, sociniaans) 12, 13, 280, 303, 345, 346, 347, 373, 374, 392, 393, 422, 423, 843.
Socinus, Faustus 13, 328[7], 347, 373, 392, 520.
Socinus, Faustus *Fausti Socini Senensis ad amicos Epistolae, In quibus variae de rebus divinis quaestiones expediuntur, multaque sacrarum litterarum loca explanantur. Additae sunt paucae aliorum ad Socinum Epistolae, ad quas ipse respondet. Racoviae, Typis Sebastiani Sternacii, Anno 1618.* 520.
Soissons, graaf van, zie Bourbon, Louis de.
Söldner, Johann 57, 288.
Soleure (Solothurn) 443, 447, 450, 618, 627, 667, 673, 693, 749.
Soleure, landdag van 41, 81, 143, 152.
Solms, Amalia van 20, 26, 36, 64, 188, 792.
Solms-Swalbach, graaf van 154.
Somme 307.
Sommelsdijk, heer van, zie Aerssen, François van.
Sondrio 460, 467, 476, 668, 673, 676.
Sonnevelt, Josua van 59.
Sont 192, 215, 229, 273, 290, 302, 352, 542, 600, 675, 676, 696, 724, 751.

Sophi = Zweden 136, 165, 274, 304, 315, 350, 356, 406.
Sophocles 294, 632.
Sophocles *Aleadae.* 294.
Sophocles *Incerta.* 632.
Sorbonne 445.
Sorgen, Adriaen van 77.
Sorgen, Agatha van 77.
Sorgen, Carel van 77.
Sorgen, Catharina van 77.
Sorgen, Jan van 77.
Sorgen, Joost van 77.
Sorgen, Lenaerd van 77.
Sorgen, Lijsbeth van 77.
Sorgen, Maria van 77.
Sorgen, Nicolaes van 53, 77, 168.
Sorgen jr., Nicolaes van 77.
Sorø 255, 381, 629, 662, 724.
Sötern, Philipp Christoph von 148, 151.
Souches, Louis de, zie Raduit de Souches, Louis.
Sourdis, Henri II d'Escoubleau de 22, 24, 112, 116, 138, 335, 439, 494, 503, 529, 533, 536, 546, 548, 550, 569, 576, 579, 585, 591, 595, 624, 627, 646, 652, 732, 826, 830.
Southampton, verdrag van 723.
Spada, Giovanni Battista 775.
Spandau 598.
Spanheim, Friedrich 103.
Spanheim, Friedrich *Dvbiorvm Evangelicorvm Pars Secunda: in qva Cl. Dvbia partim* ἐξηγητικὰ, *partim* ἐλεγκτικὰ *discussa & vindicata à cavillis & corruptelis Atheorum, Paganorum, Judaeorum, Samosatenianorum, Anabaptistarum, Pontificiorum, & Sectariorum aliorum Opera Friderici Spanhemii Pastoris & S. Theologiae Professoris in Ecclesiâ & Academiâ Genevensi. Cvm indicibvs necessariis. Genevae, Sumptibus Iacobi Chouët. Anno MDCXXXIX. Dvbiorvm Evangelicorvm Pars Tertia ... Genevae, Sumptibus Iacobi Chouët. Anno MDCXXXIIX.* 103.
Spanheim, Friedrich *Le Soldat Svedois M.DC.XXXIII.* 103.
Spanje, passim.
Spanje, collegiën van Raden in 281.
Spanje, gedeputeerden van de provinciën in 204.
Spanje, koning van, zie Philips II. Philips IV.
Spanje, zilvervloot voor 20.
Sparr, Ernst Georg 191.
Sparta (Spartanen, Spartaans) 181, 380.
Spartacus = Aerssen, heer van Sommelsdijk, François van 428, 481.
Spelman, Henry 563[9], 653.
Spelman, Henry *Glossarium Archaiologicum: continens Latino-Barbara, peregrina, obsoleta & novatae significationis Vocabula; quae post labefactatas a Gothis, Vandalisq; res Europaeas, in Ecclesiasticis, profanisq; Scriptoribus; variarum item Gentium Legibus antiquis municipalibus, Chartis, & Formulis occurrunt. Scholiis & Commentariis illustrata; in quibus prisci Ritus quamplurimi, Magistratus, Dignitates, Munera, Officia, Mores, Leges ipsae, & Consuetudines*

enarrantur. Authore Henrico-Spelmanno Equite, Anglo-Britanno. Londini, Apud Aliciam Warren Anno Domini MDCLXIV. 653, 785.
Speyer, zie Spier.
Spezia, Golf van 536.
Spiegel, kolonel 171.
Spier 65, 68, 534, 538, 546, 549, 552, 559, 560, 568, 575, 579, 602, 605, 609, 625, 714, 719, 808.
Spi(e)ring(k), François 42, 766, 856, 857.
Spiring, Abraham 42, 192, 254, 290, 295, 353, 388, 518, 542, 598, 600, 766, 810, 856, 857.
Spiring, Arend 42, 192, 254, 290, 295, 353, 388, 518, 542, 598, 600, 766, 810, 856, 857.
Spiring, Dirck 42, 192, 254, 290, 295, 353, 388, 518, 542, 598, 600, 766, 810, 856, 857.
Spiring, Isaac 42, 192, 254, 290, 295, 353, 388, 518, 542, 598, 600, 766, 810, 856, 857.
Spiring Silvercrona, heer van Norsholm, Petter 16, 19, 20, 21, 26, 35, 54, 55, 63, 72, 73, 101, 102, 114, 120, 130, 136, 137, 150, 162, 165, 167, 169, 179, 186, 189, 191, 199, 202, 211, 223, 230, 243, 249, 252, 274, 279, 286, 287, 296, 299, 300, 301, 314, 315, 316, 346, 350, 354, 355, 356, 357, 365, 379, 384, 391, 392, 393, 398, 399, 400, 401, 403, 405, 406, 418, 423, 427, 428, 429, 435, 438, 440, 444, 448, 456, 464, 465, 470, 481, 482, 498, 534, 557, 571, 573, 577, 588, 590, 592, 595, 599, 614, 624, 636, 637, 661, 664, 671, 674, 703, 704, 708, 733, 741, 745, 792, 854, 856.
Spiringius, zie Spiring Silvercrona, Petter.
Spitsbergen 285.
Spottiswood(e) (Spotiswood, Spotswood), aartsbisschop van Saint-Andrews, John 126, 131, 139, 243, 266, 280, 801.
Sprecher, Andreas 174, 209, 216, 224, 258, 275, 281, 289, 305, 320, 327, 333, 352, 360, 368, 390, 579, 597, 602, 606, 610, 638, 647, 665, 668, 678.
Spreuken 271.
Stade 287.
Stadtlauringen 546.
Staeckmans, Willem 53.
Stakenbroeck, Lucresse van 354.
Stakenbroeck, jhr. Thomas van 19[12], 119, 150, 354.

Stålhandske, Torsten 407, 808, 823.
Star(o)gard 857.
Staten-Generaal 18, 20, 36, 60, 85, 100, 101, 114, 119, 120, 130, 137, 154, 156, 167, 169, 170, 197, 201, 202, 203, 242, 251, 270, 272, 285, 288, 313, 314, 315, 346, 354, 366, 399, 557, 592, 676, 677, 706, 710, 711, 763, 792, 793, 802, 854, 858, 859.
Statius, Publius Papinius 407, 487, 543. zie ook: Gronovius, Johan Friedrich.
Statius, Publius Papinius *Silvae.* 407, 487, 543.
Steeg 43, 60, 66.
Steenhouwer, Ludolphus (Luthaltus) 374.
Steenhouwer, Ludolphus (Luthaltus) *Grammatica Latina nova et ad captum puerilem accomodatiore disposita Lugd. Bat. 1584.* 374.
Stein 76, 81.
Stella, zie Tilmanus Stella, Johannes.
Stenay 821.
Stenum, zie Stein.
Stephanius, Stephanus Johannis 255[7], 381[8].
Stephanius, Stephanus Johannis *Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ Libri XVI. Stephanvs Iohannis Stephanivs summo studio recognovit, Notisque uberioribus illustravit. Soræ Typis et sumptibus Joachimi Moltkenii. Reg. Acad. Hafn. Bibliop. MDCXLIV.* 381.
Stephanius, Stephanus Johannis *Stephani Johannis Stephanii Notae Vberiores In Historiam Danicam Saxonis Grammatici. Una Cum Prolegomenis Ad Easdem Notas. Soræ Typis Henrici Crusii. Academ. Typogr. Anno Messiæ MDCXLV.* 381.
Stetinum, zie Stettin.
Stettin 332, 795.
Stirling 250.
Stoa 571.
Stockholm 721, 809.
Stoinski, Jan 251.
Stoinski, Jan *Translaet van seeckeren Latijnschen brief geschreven door eenen Sociniaenschen Predicant, Waer van het Latijnsche exemplaer in Transylvanien geintercipieert zijnde herwaerts over-ghestuert is Door den Hoochgeboren ende doorluchtigen Vorst Georgivs Rakoci door godes ghenade Prince van Transylvanien, Grave Ciculen etc. Dienende tot naerder consideratie van sommige mysterien. Ghedruckt in 't Jaer ons Heeren, Anno M.DC.XXXIX.* 251.
Stolbowa, verdrag van 93.
Stollhofen (Stolhovium) 9.
Storchen, (herberg) Zum 470, 514.
Stormarn, hertog van, zie Christiaan IV.
Straatsburg 9, 123, 139, 157, 180, 183, 235, 291, 309, 501, 514, 518, 525, 716, 727, 796, 800, 803, 841, 845, 848.
Strabo 271.
Stralsund 792.
Strasburgk, Paul 172, 457, 807.
Stuart, koningin van Bohemen, Elisabeth 94, 136, 207, 210, 247, 303, 315, 328, 347, 373, 392, 443, 604, 709, 781, 782, 795, 801, 814, 819, 822, 825, 833, 838, 846.
Stuart, hertog van York, James, zie Jacobus II.

Stuart, Mary 617[14], 622, 626, 693.
Sublet de Noyers, seigneur de Noyers, baron de Dangu, François 49, 81, 177, 185, 221, 258, 264, 265, 293, 298, 394, 438, 445, 465, 472, 505, 508, 522, 619, 624, 627, 639, 652, 656, 732.
Sublet de Noyers, Isabelle 508.
Suessio (Suessionensis), zie Soissons.
Suetonius Tranquillus, Gaius 519, 722.
Suetonius Tranquillus, Gaius *Vita Caesaris.* 722.
Suetonius Tranquillus, Gaius *Vita Tiberii.* 519.
Suger, abt van Saint-Denis 185[4].
Süleyman I 575, 750[3], 797.
Susa 410, 412, 415, 464, 468, 623, 639, 647, 651, 655, 668, 673, 675.
Sydserff, bisschop van Galloway, Thomas 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Syrië (Syrisch, Syriërs) 603, 647.
Szczytno 387, 527, 542, 600.

T

Taag 93.
Tacitus, Publius Cornelius 9, 10, 78, 193, 297, 519, 588.
Tacitus, Publius Cornelius *Annales.* 297, 519, 588.
Tacitus, Publius Cornelius *Historiae.* 78.
Talbot, Gilbert 25, 128.
Tartaren 66, 98, 603, 606, 611, 618, 621, 626, 643.
Tartaren, Krim- 618.
Taupadel, Georg Christoph von 241, 247, 378, 469, 736, 739, 753.
Taurini (Taurinorum urbs), zie Turijn.
Taurisium, zie Tebriz.
Tautavelle 604, 608, 619, 622, 624, 626, 627.
Tayyar Mehmet 175.
Tebriz 266.
Temesvar, zie Timișoara.
Teneriffe 317.
Tenos 529, 532.
Terentius Afer, Publius 92[1], 349.
Terentius Afer, Publius *Eunuchus.* 349.
Terentius Afer, Publius *Heautontimoroumenos.* 92.
Teresteyn, Cornelis van 100, 102, 130.
Tertullianus, Quintus Septimius Florens 99, 268.
Tertullianus, Quintus Septimius Florens *De Exhortatione Castitatis.* 99, 268.
Taruana, zie Thérouanne.

Tesselscha Roemers, Maria 582.
Testament, Nieuwe 46.
Testament, Oude 46, 268.
Tet(z)schen, zie Děčín.
Texel 84, 642.
Thames 673.
Thann 22, 23, 43, 47, 61, 67, 76, 81, 322, 323, 327, 336, 371, 375, 385.
Tharbach (Therbach), zie Trarbach.
Themistocles 190.
Theocritus 478.
Theocritus *Idyllia.* 478.
Theodonis villa, zie Thionville.
Theodoretus van Cyrrhus 11.
Theodosius de Grote 269[3].
Theodosius II 269[3], 589[3].
Theodosius II *Codex Theodosianus.* 589.
Theodosius III 269[3].
Theophylactus, metropoliet van Bulgarije 564[2], 612[2].
Therbach, zie Trarbach.
Thérouanne 334, 338.
Thessalonicenzen 726, 805.
Thiérarche 442, 447, 449.
Thionville 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 409, 410, 411, 413, 414, 415, 420, 421, 430, 432, 434, 435, 436, 447, 459, 467, 481, 482, 483, 484, 519, 565, 573, 639, 753.
Tholdalagy, Michael 742, 750, 796, 799, 803.
Tholincx, Arnold 168, 175, 199.
Tholincx, Diederick 168, 175.
Thomas van Aquino 13.
Thomas van Aquino *Summa Theologica.* 13.
Thomason, George 570.
Thomassen, Michiel 20, 66, 211, 242, 273, 285.
Thomesen Sehested, Christen 858.
Thorn 600, 643, 856, 857.
Thracië 76.
Thucydides 683.
Thucydides *Historiae.* 683.
Thucydides (Tuchydides) = Oxenstierna, Axel 114, 138, 356, 592, 608.
Thuillerie, sieur de La, zie Coignet, Gaspard. Coignet, Mathieu.
Thurgovie (Thurgau) 217.
Thüringen 124, 220, 367, 477, 480, 482.
Thijssen, Dirck 20, 66, 211, 242, 273, 285.
Tiber 93.
Tigurum (Tigurinus), zie Zürich.
Tilmanus Stella, Johannes 33, 316, 465, 486, 514, 526.
Timişoara 742.
Timişoara, pasja van 742.
2 Timotheüs 805, 828.
Tino, Isola del 488, 536.
Tirol 459, 477, 482, 484, 602, 606, 610, 752, 822, 835, 849.

Tirol, graaf van, zie Ferdinand Karl van Oostenrijk. Leopold V van Oostenrijk.
Tobias 270.
Toiras, sieur de, zie Saint-Bonnet, Jean.
Tordo = Musch, Cornelis 592.
Torstensson, graaf van Ortala, Lennart 171[11], 194.
Toscane 128, 161, 585, 590, 593, 757, 858.
Toscane, groothertogen van, zie Medici, de.
Toulon 524.
Toulouse 421, 424, 492.
Trachenberg 794.
Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane M.DC.XXXIX, zie Dupuy, Pierre.
Transilvania, zie Zevenburgen.
Trarbach 797, 800, 804, 815, 822.
Trauttmansdorff, Maximiliaan, graaf van 288[2], 306[9].
Trente, concilie van 129.
Tresel, Daniel 227.
Treviri (Trevirensis), zie Trier.
Trier 36, 459, 467, 585, 591, 595, 796, 800, 804, 812, 818.
Trier, keurvorst van, zie Sötern, Philipp Christoph von.
Trieste 121.
Trino 362, 372, 376.
Trinum, zie Trino.
Tripoli 464, 468.
Tromp, Maarten Harpertsz. 25, 119, 137, 169, 170, 212, 222, 249, 284, 301, 312, 314, 337, 630, 642, 675, 676, 677, 692, 695, 703, 707, 708, 717, 718, 719, 724, 726, 730, 735, 736, 745, 752, 758, 761, 763, 774, 777, 782, 798, 801.
Trotlingen (?) 615.
Tschudi, Laurent 834.
Tserclaes, graaf van Tilly, Werner 277.
Tübingen 489, 534, 538, 689.
Tuchydides, zie Thucydides.
Tunetum (Tuni, Tunes), zie Tunis.
Tungel, Nils Nilsson 540.
Tunis 70, 198, 204, 535.
Turenne, burggraaf van, zie La Tour d'Auvergne, Henri de.
Turgovie, zie Thurgovie (Thurgau).
Turkije (Turken, Turks) 4, 25, 30, 32, 37, 44, 61, 66, 82, 84, 88, 97, 98, 107, 124, 128, 132, 141, 144, 152, 175, 180, 184, 196, 200, 203, 205, 219, 239, 240, 246, 259, 320, 352, 359, 363, 395, 409, 464, 468, 529, 535, 536, 545, 562, 569, 575, 581, 589, 594, 600, 603, 606, 610, 611, 618, 621, 623, 627, 667, 742, 782, 785, 787, 796, 803, 807, 809, 811, 840.
Turner, Matthias 12, 46, 269, 725, 811, 824, 825.
Turris Murium, zie Maüseturm.

Turijn 60, 66, 213, 232, 234, 238, 239, 240, 244, 245, 247, 253, 276, 278, 280, 292, 295, 296, 297, 298, 307, 309, 313, 319, 323, 326, 335, 338, 359, 372, 376, 378, 386, 421, 424, 443, 447, 450, 500, 501, 502, 503, 504, 506, 515, 516, 517, 519, 523, 524, 529, 532, 534, 537, 538, 555, 606, 610, 623, 627, 734, 738, 796, 797, 799, 803, 807, 821, 841, 845, 848.
Tuttlingen 107, 113, 116.

U

Uberthal (Urbica, Urbendael) 687.
Uddo = Oxenstierna, Axel 347, 356.
Ufidius = Karel I, koning van Engeland 678.
Ulm 30, 160, 163, 176, 186, 305, 310.
Ulrich II, graaf van Oostfriesland 38, 678.
Undervald, zie Unterwalden.
Ungar, kolonel 195.
Unterwalden 59.
Uppsala 87.
Urbanus = Amsterdam 301.
Urbanus VIII, paus 3, 7, 22, 24, 60, 66, 89, 95, 97, 112, 115, 117, 128, 132, 177, 183, 196, 200, 204, 218, 293, 310, 327, 334, 342, 358, 362, 372, 376, 379, 421, 424, 426, 483, 491, 493, 494, 501, 507, 515, 524, 529, 532, 535, 569, 573, 575, 580, 593, 601, 606, 633, 637, 644, 648, 656, 687, 689, 715, 717, 719, 729, 735, 741, 768, 769, 772, 785, 814, 815, 819, 821, 822, 826, 827, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 842, 844, 847.
Urbanus VIII, paus *Maphei Cardinalis Barbarini poemata.* 729.
Urbica (Urbendael), zie Uberthal.
Ustí 321.
Utenbogardus, zie Wtenbogaert, Johannes.
Utincenses, zie Bizerta.
Utrecht (Utrechts) 87, 167, 189, 207, 223, 279, 452, 453, 496, 709, 737, 789.
Utrecht (provincie) 213, 249, 272, 688.
Utrecht, Staten van 273.
Utrecht, Unie van 202.

V

Vado Ligure (Vay) 603, 606, 611, 615.
Vagetius, H. 1, 2.
Vahalis, zie Waal.
Valais 599.
Valdemar Christian, zie Sleeswijk-Holstein, Valdemar Christian, graaf van.
Valençay, Jean de, zie Estampes-Valençay, Jean de.
Valentinianus (Romeins keizer) 588, 589.
Valentinianus (Romeins keizer) *Novellae.* 589.

Valerius = Camerarius, Ludwig 114, 136, 165, 189, 223, 230, 301, 304, 356.
Valerius Maximus 512.
Vallis Telina, zie Veltlin.
Valois, hertog van Angoulême, Charles de 494[1].
Valois, hertog van Anjou, Henri de 88[13], 97.
Varni Ostia, zie Warnemünde.
Varsavia, zie Warschau.
Vasconia, zie Gascogne.
Vau (a.d. Tanaro) 482.
Vaud 146, 148, 151.
Vaux-lez-Rosières 538.
Vauxia, zie Vaud.
Vay, zie Vado Ligure.
Vedelius, Nicolaas 11[15].
Vehlen, Alexander von 385[6], 808[9], 823.
Veltlin 22, 23, 43, 69, 117, 121, 123, 128, 132, 160, 163, 165, 174, 176, 209, 216, 219, 224, 289, 294, 306, 320, 324, 327, 368, 433, 450, 451, 457, 460, 467, 472, 476, 484, 538, 579, 597, 599, 615, 647, 648, 652, 656, 666, 667, 668, 673, 676, 679, 694, 705, 750, 849.
Venetië, passim.
Venetië, Raad van 120 te 204.
Venlo 86.
Venus 853.
Vera, zie Divers.
Vera, graaf van La Roca, Juan Antonio de 185.
Verbinum, zie Vervins.
Vercelli 219, 225.
Verdun 413, 415, 493, 585, 591, 595, 620.
Verdun, bisschop van, zie Lorraine-Chaligny, François.
Vereenigde Nederlanden, zie Republiek.
Vergilius Maro, Publius 259, 393, 458, 539, 555, 680.
Vergilius Maro, Publius *Aeneis.* 259, 393, 458, 539.
Vergilius Maro, Publius *Culex.* 680.
Les Veritez Françoises opposees avx calomnies espagnoles, ov, Refutation des impostures contenuës en la Declaration imprimée à Bruxelles sous le nom du Cardinal Infant, & autres Libelles publiez en suite sur le mesme sujet. Par vn Gentil-homme de Picardie. Troisieme Partie. A Beavvais. M.DC.XXXIX. 307.
Verona 24, 185.
Verrua 276, 280, 295, 296, 297.
Verruca, zie Verrua.
Versailles 48, 732.
Versalia, zie Versailles.
Verseyden (Versijden), Jan Dircksz. 18, 19.
Vertou 576, 580.
Verus = Frankrijk 136.
Vervins 408, 412.
Vesontio, zie Besançon.
Vesoul 163.
Vesula, zie Vesoul.

Vetus arx, zie Chateauvieux.
Viadrus, zie Oder.
Vibe, Peder 110, 359.
Vienna, zie Wenen.
Vignerot, markies du Pont-de-Courlay, François de 732.
Vignerot, dame de Combalet, hertogin van Aiguillon, Marie-Madelaine de 50, 732[9].
Villafranca, zie Villefranche-sur-mer.
Villalpando, Juan Bautista 660[2].
Villalpando, Juan Bautista *Hieronymi Pradi Et Iohannis Baptistae Villalpandi ... In Ezechielem Explanationes ...*; zie Prado, Jerónimo.
Villana arx, zie Châteauvillain.
Villanova d'Asti, zie Asti.
Ville, markies de, zie Livron, Charles-Henri de.
Villechastel 584, 591, 593.
Villefranche-sur-mer 459, 467, 494, 537, 546, 548, 576, 580, 603, 617, 622, 625.
Villeroi (Villeroy), markies van, zie Neufville, Nicolas de. Neufville, Charles de.
Villette 585, 591, 593.
Villingen 408.
Vilmarus (Vilmerus) = Staten-Generaal 315.
Vilna, zie Wilna.
Vinaria (Vinariensis), zie Saksen-Weimar.
Vincennensis silva, zie Vincennes, château (bois) de.
Vincennes, château (bois) de 128, 377, 387, 433, 436, 439, 548, 551, 565, 585, 590, 618, 621, 623, 626, 714, 717, 719, 731, 734, 737, 758, 761.
Vice 550.
Virodunum, zie Verdun.
Visigothen 653, 741.
Vistula, zie Weichsel.
Visurgis, zie Weser.
Vitelli, Francesco 24.
Vitzthum von Eckstädt, Augustin 460.
Vlaanderen (Vlamingen, Vlaams) 84, 155, 230, 276, 282, 314, 335, 336, 358, 376, 377, 385, 386, 394, 396, 400, 404, 420, 423, 427, 430, 436, 455, 493, 503, 546, 552, 585, 591, 614, 841, 843, 844, 847.
Vlaardingen 155.
Vlaming van Oudtshoorn, Agatha de 680.
Vlaming van Oudtshoorn, heer van Oudshoorn en Griephoek, Dirck Cornelisz. de 72[7], 430[6].
Vlaming van Oudtshoorn, Maria de 430[6].
Vlissingen 820.
Voetius, Gisbertus 453, 538, 747, 789[7].
Voetius, Gisbertus *Grondige ende pertinente Verklaringe over de Vrage Wien de Kerckelijcke Macht toekomt. In drie onderscheydene Disputatien voor-ghestelt, van den Eerweerdigen ende Hoogh-geleerden D. Gysbertvs Voetivs Doctor ende Professor der H. Theologie inde Vniversiteyt tot Vtrecht. Wt de Latijnsche inde Nederlandtsche Tale duydelijck over-geset. In s'Graven-Hage, Ghedruckt by Ioost Iansz. Verheul, woonende in 't langh Achterom naest de Stadt Zierick-Zee: Anno 1640.* 453.

Vogel, Hieronymus de 455, 478, 497, 619, 661, 682, 692, 715, 754.
Volhard, Christian 780.
Volhard, Johann 780.
Volhard, Johann Christian 780.
Volmar, Isaac 143, 224.
Vondel, Joost van den 582.
Vondel, Joost van den *Constantijn I de Grote [niet uitgegeven].* 582.
Vondel, Joost van den *Silius en Messaline [niet uitgegeven].* 582.
Vondel, Joost van den *I.V. Vondels Elektra van Sophokles. Trevrspel. Ghespeelt in de Amsterdamsche Schouwburgh, in November, 1640. t' Amsterdam, Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn. Voor Dirck Cornelisz. Houthaeck, Boeckverkooper op de Nieuwe zijds Kolck, Anno 1639.* 582, 691.
Vondel, Joost van den *I.V. Vondels Maeghden. Trevrspel. t' Amsterdam, Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Vygen-Dam, in 't Nieuwe Testament. In den Jaere 1639.* 582, 691.
Vondel, Joost van den *I.V. Vondels Gebroeders. Trevrspel. t'Amsterdam, by Dominicus vander Stichel. Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Middel-Dam, in 't Nieuwe Testament. Anno 1640.* 582.
Voorde, Balthazar van der 348.
Voorn, de 385.
Vosbergen, Caspar van 21, 71, 99, 100, 170, 859.
Vossius, Dionysius 382[4].
Vossius, Dionysius *C. Jvlii Cæsaris Quæ extant Cum Notis & Animadversionibus Dionysii Vossii, Ut & qui vocatur Jvlivs Celsvs De Vita et Rebvs Gestis C. Jvlii Cæsaris, Ex Mvsæo Joannis Georgii Graevii. Amstelodami, Ex Typographia P. & J. Blaev. Prostant apud Janssonio-Waesbergios, Boom, a Someren. & Goethals. 1697.* 382.
Vossius, Franciscus 662[10], 740, 771.
Vossius, Gerardus 382[1], 628, 641[2], 662[10], 740, 771.
Vossius, Gerardus *M. Velleivs Patercvlvs. Cum Notis Gerardi Vossii G.F. Lvgd. Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. A[o] 1639.* 382, 641.
Vossius, Gerardus Johannes 1, 11, 12, 46, 77, 85, 87, 107, 108, 255, 257, 312, 337, 341, 374, 375, 380, 382, 525, 526, 555, 582, 587,

632, 641, 658, 716, 739, 771, 784, 816, 828, 829, 835.
Vossius, Gerardus Johannes *Latina grammatica, in usum scholarum Hollandiae, et West-Frisiae, ex praeceptis et exemplis Ludolffi Lithocomi adornata, sed erroribus, quibus scatebat, emendatis; inutilibus resectis; pluribus, quae deficerent, suppletis; et omnibus meliori ordine dispositis; studio, atque opera G. Io. Vossii. Lugduni Batavorum, ex officina Bonaventurae et Abrahami Elzevir, academiae typograph. 1626.* 375.
Vossius, Gerardus Johannes *Latina prosodia, in usum scholarum Hollandiae, et West-Frisiae, conscripta: in qua Ludolffi Lithocomi praecepta, et exempla, subinde retinentur: sed errores passim corriguntur, mutila supplentur, ac meliori pleraque omnia ordine disponuntur: opera G.I. Vossii. Lugduni Batavorum, ex officina Bonaventurae et Abrahami Elzevir., Academiae Typograph., 1626.* 375.
Vossius, Gerardus Johannes *Latina Syntaxis in usum scholarum Hollandiae, et West-Frisiae, ex praeceptis et exemplis Ludolffi Lithocomi adornata, sed plurimis repurgata ab erroribus, etiam superfluis omissis, additis necessariis, atque omnibus meliori ordine digestis, opera Gerardi Io. Vossi. Lugduni Batavorum, ex officina Bonaventurae et Abrahami Elzevir., academiae typograph., 1626.* 375.
Vossius, Gerardus Johannes *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV. Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu 1641.* 312, 341, 380, 556, 632, 739.
Vossius, Isaac 419, 525, 582[4], 628[4], 641, 658[1], 662, 663, 740, 771.
Vossius, Isaac *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, et castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis. Amstelodami, Apud Ioh. et Cornel. Blaev, MDCXXXIX.* 419, 525, 526, 641, 658, 663.
Vossius, Johanna 662[10], 740.
Vossius, Mattheus 662[10], 740, 771.
Vratislavia, zie Bratislava.
Vrouwling, Dirk Pietersz. 15[13].
Vulcanius, Bonaventura 563[8].
Vulcanus 749.
Vultejus, Johann 604, 633[2], 637.

W

Waal 683.
Wael, Anthonie de 855.
Waerdenburgh, jhr. Diederigh van 39.
Waertius, zie Werth, Johan van.
Walachije 618, 626.
Waldshut 232, 237, 258, 634, 638, 646, 526, 655, 667, 673, 675.
Waldstädte, zie Laufenburg. Rheinfelden. Säckingen. Waldshut.
Wallonië (Walen, Waals) 124, 127, 131, 139, 150.
Walta, Peter van 100.

Wambold von Umstadt, Anselm Casimir 45, 50, 154, 194, 218, 459, 467, 490, 583, 589, 594, 606, 668, 673.
Warburg 652, 655.
Warnemünde 6.
Warschau 40, 42, 643, 728, 793, 807, 808, 810, 822, 823.
Wasa, Anna Katharina Constance 40[6], 794, 822.
Wasa, Karl Ferdinand 40[7].
Wassenaer, Nicolaes Jansz. van 336, 366.
Webel, Anton 795.
Wecker ahn die Hoch- und Wolgeachte Grossmächtige Herren, Burgermeister, Schultheiss, LandtAmman und Räthen der Dreyzehen Orthen im Schweitzerlandt. Vor diesem vielfältig Schrifftlich spargiert: Nun aber allen Gut-Eydtgnosischen Gemünthern und Hertzen, durch einen der Eydtgnosschaft wolaffectionierten, wolmeinendt in Truck verfertigt. Im Jahr M.DC.XXXIX. 143, 148, 151.
Wedderburn, bisschop van Dunblane, James 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Weede, Johan van 100.
Wees, Abraham de 582.
Weichsel 93, 411, 856.
Weidenhain, Johan 73.
Weimar 67, 469, 501, 506.
Weinberch, Adriana von 215.
Weissenburg 546, 549, 552.
Weisserberg 385, 386, 407, 725.
Wenen 30, 32, 65, 67, 106, 113, 116, 117, 121, 122, 125, 126, 129, 132, 194, 277, 287, 290, 321, 330, 344, 367, 370, 386, 387, 491, 499, 520, 601, 635, 639, 654, 742, 804, 806, 809, 819, 823, 831, 833.
Werdenhagen, Johann Angelius 330.
Werth, Johan van 241, 246, 330, 378, 394, 410, 413, 416, 434, 435, 463, 466, 475, 480, 481, 483, 492, 566, 650, 651, 654, 672, 736, 739, 753.

Wesel 25, 38, 118, 764.
Wesembeke, Mattheus van 15[1].
Weser 93, 302, 350, 368, 429, 480, 652, 655, 712.
Westfalen 4, 38, 48, 139, 195, 335, 349, 385, 440, 443, 476, 499, 588, 785, 794, 823.
West-Indië 75, 117, 301, 348, 397, 416, 537, 577, 627.
Westindische Compagnie 35, 38, 39, 65, 71, 75, 113, 156, 170, 187, 204, 211, 222, 229, 250, 279, 281, 301, 302, 349, 357, 577, 745.
Wethers, Hanss Christoph von 542.
Wetterau 652, 655, 712.
Whitford, bisschop van Brechin, Walter 126, 131, 139, 243, 266, 280, 802.
Wibe, Peder, zie Vibe.
Wichman, Barthold 255.
Wicquefort, Joachim de 1, 9, 22, 23, 125, 128, 129, 139, 160, 163, 167, 183, 217, 284, 376, 384, 631, 632, 680, 691[6].
Widerholdt, Konrad 107, 113, 116, 148, 562.
Wielingen 695.
Wiezel, Georg 638, 647, 665, 668, 678.
Wilde, zie Wilna.
Wildhaus 549, 551.
Willem I, graaf van Nassau, prins van Oranje 312.
Willem II, graaf van Nassau, prins van Oranje 617, 763.
Wilna 104, 133, 157, 173, 290, 527, 726, 728, 798.
Windebank, Francis 797, 800, 802.
Windebank, Thomas 797, 800, 802, 817, 820, 825, 830, 831, 832, 839.
Winterkoning, zie Frederik V, keurvorst van de Palts.
Wirtembergia (Wirtembergensis, Wirtembergicus), zie Württemberg.
Wismar, verdrag van 182, 218, 547, 553, 573, 633, 725.
With, Gijsbert de 348.
With, Witte Cornelisz. de 170[11].
Witten, Johan 214, 418.
Wittenberg 780.
Witzleben, Georg Melchior von 367[4].
Wladislas IV (VII), koning van Polen 23, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 38, 40, 42, 75, 78, 88, 97, 103, 108, 122, 124, 129, 132, 133, 154, 170, 173, 180, 192, 197, 211, 215, 220, 223, 231, 233, 236, 250, 254, 260, 261, 279, 286, 290, 293, 295, 316, 332, 340, 342, 352, 370, 387, 388, 405, 410, 411, 412, 416, 433, 435, 461, 476, 512, 518, 519, 527, 528, 530, 542, 544, 553, 565, 578, 584, 593, 599, 600, 604, 620, 635, 643, 653, 681, 699, 711, 726, 728, 751, 752, 758, 765, 766, 777, 793, 794, 810, 811, 822, 856, 857.
Wolfert, graaf van Brederode, Johan 720, 722, 755.
Wolff, Hermann 195, 633, 637, 647, 712.
Wolff, Maeike de 582[5].
Wolters (Wolterius) 214.
Wormatia, zie Worms.
Worms 65, 68, 546, 549, 552.
Wouters, Andries 20, 66, 211, 242, 273, 285.
Wroclaw 823.
Wrzowzin von Wrzowetz, Sabina Sylvia 321, 331.
Wtenbogaert, Jan (mr. Johan) 746, 747.

Wtenbogaert, Johannes 85, 107, 346[2], 366, 393[7], 399, 531, 539, 556, 588, 716, 748, 788.
Wtenbogaert, Johannes *Cygnea Cantio Of Leste Sang Ioh. Wtenbogaert. Dat is. Meditatie Over t' VI. VII. VIII. ende IX. Veersen van den Psalm XL. uytghesproocken inde Remonstrantsche Ghemeente van 's Gravenhaghe, op den Algemeenen Vast ende Biddach, ghehouden den 15. December. 1632. Gedruct in April, Anno 1633.* 393.
Wtenbogaert, Johannes *De ses laetste predicatien ende meditatien van J. Wtenbogaert..., op ses verscheyden texten der h. schrift, dienende tot bevorderingh van een christ. godts. leven ende der kercken vrede. Met eene danckseggінge ende gebedt achter elcke predic., slaende op de materien in de selve verhandelt. In 'sGraven-h., by Anth. Jansz. Tongerloo 1639.* 748, 788.
Wtenbogaert, Johannes *Naerder openingh der Mysterien, schuylende achter den Brief eens Sociniaens, geseyden, Predicants, onlangs met sekere Glossen uytgegeven: voor so vele die raecken den persoon van den ouden Kerckendienaer, Johannes Wtenbogaert. Gedr. in het Jaer o. H. 1639.* 748, 788.
Wtenbogaert, Seger 746, 747.
Württemberg 23, 408, 421, 424, 426, 471, 680, 686, 689, 847.
Württemberg, Eva Christine van 163, 164.
Württemberg-Weiltingen, Roderich von 67[1].
Würzburg 486, 541, 576, 655, 795.
Wijsheid 271.

X

Xanten 102, 139, 157.

Y

IJck, Johan Adriaensz. van 18[7], 19, 283.
York 131, 139, 228, 274, 326.
Young (Junius), Patrick 46[6], 87, 108, 135, 206.
IJsselstein 455.
Yvoi (tegenw. Carignan) 433, 436, 499, 502, 503, 509, 517, 522, 523, 617, 619, 623, 624, 626, 627.

Z

Zadzik, Jakub 728.
Zapadnaya Dvina 499, 511, 512, 527.
Zara, zie Jadra.
Zeckel, Moses, zie Zékély, Moyse.
Zeeland (Zeeuwen, Zeeuws) 5, 155, 169, 170, 189, 199, 202, 223, 301, 348, 354, 383, 404, 419, 448, 470, 509, 535, 577, 630, 695, 707, 708, 721, 723, 744, 763, 836.
Zeeland, Staten van 438, 786.
Zeeland Bewester-Schelde 495.
Zékély, Moyse 742, 803.
Zell 28, 34, 37, 389, 395, 396, 518.
Zevenburgen 17, 58, 110, 172, 205, 230, 280, 324, 475, 490, 618, 745, 774, 796, 803.
Zevenburgen, vorst van, zie Rákóczy, Georg I.
Zeyst, Maria van 52.
Zierikzee 155.
Zobel, Hans 593.
Zonaras, Johannes 468.
Zorzi, Luigi 488[5].
Zug 59.
Zuidelijke Nederlanden 61, 82, 88, 98, 106, 124, 131, 178, 183, 184, 195, 220, 233, 234, 238, 240, 262, 294, 295, 299, 307, 310, 326, 333, 338, 357, 412, 422, 565, 573, 591, 618, 818, 826, 830.
Zuid-Holland, synode van 251.
Zuiderzee 688.
Zumbrunnen, Johann Heinrich 143, 152.
Zuñiga y Davila, markies van Mirabel, don Antonio de 164.
Zürich 76, 81, 143, 152, 164, 177, 208, 209, 216, 258, 281, 539, 555, 562, 576, 579, 747.
Zwaben 116, 150, 202, 477, 482, 501, 506, 768, 773, 841, 845.
Zwartewoud 546, 549, 552.
Zwarte Zee 61, 66, 233, 240, 246, 529, 532, 535, 750.
Zweden, passim.
Zweibrücken, paltsgraven van 291.
Zweibrücken, Adolf Johann van 90[5].
Zweibrücken, Christine Magdalene van 90[5].
Zweibrücken, Eleonore van 90[5].
Zweibrücken, Johann Kasimir, paltsgraaf van 56, 90, 291.
Zweibrücken, Karl Gustav, paltsgraaf van, zie Karel X, koning van Zweden.
Zweibrücken, Katharina, paltsgravin van 52, 56, 76, 90[2], 91, 167.
Zweibrücken, Marie Euphrosine van 90[5].
Zwickau 171.
Zwickavia, zie Zwickau.
Zwitserland, passim.

[Addenda et Corrigenda]

Addenda et Corrigenda Deel III

P. 129, n. 1 toevoegen:	Copie Kopenkagen, GKS 2129a 4°.
p. 157, n. 10 aanvullen:	Gedr. *Epist. eccl.*, p. 725.
p. 167, n. 1 toevoegen:	Copie Kopenhagen, GKS 2129a 4°.
p. 373, n. 5 toevoegen:	Copie Hamburg, Staats- und Universitätsbibl., Bern. Adv. 1, f.° 235.
p. 483, kol. 1:	Onder 'Groot, Willem de ...' inlassen: 1166.

Addenda et Corrigenda Deel IV

P. 4, n. 8:	'zie II' moet zijn: zie I.
p. 190, n. 1 toevoegen:	gedeelt. in copie München, Clm. 10396.
p. 233, n. 5 toevoegen:	Copie Kopenhagen, GKS 2129a 4°.
p. 255, n. 4 toevoegen:	Copie Aix-en-Provence, Bibl. Méjanes, f.° 29-33.
p. 262, n. 2 toevoegen:	Copie Aix-en-Provence, Bibl. Méjanes, f.° 33.
p. 378, n. 7 aanvullen met:	De woorden παῦρα ... λιγέως zijn ontleend aan Homerus *Il.* III, 214.

Addenda et Corrigenda Deel V

P. 28, n. 1 moet worden:	Vgl. Lucretius, II, 6.
p. 66, n. 5 toevoegen:	Hs. München, Bayerische Staatsbibl., Clm. 10383, f.° 440. Eigenh. ondertek.
p. 76, n. 5:	voor de woorden 'Herkomst ... zelf' leze men: Zie Lucanus *Pharsalia* I, 669-670.
p. 99, n. 5 toevoegan:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 258; copie Hamburg, Staats- und Univ. Bibl. Supell. Ep. 42 f.° 44; copie Kopenhagen Bøll. U 2°, f. 106; de copie geeft bovendien het adres: Eminentissimo Heroi D. Axelio

	Oxenstierna (*sic*), S^{ae} Regiae Majes.^{t} regnique Sueciae Senatori ac Cancellario ad exercitus perque Garmaniam Legato ganerali: libero Baroni in Kymitto, Dn. in Tiholmen et Tydo Equiti aurato etc.; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 6/7.
p. 167, n. 9:	voor de woorden ‘de herkomst ... onbekend’ leze men: Vgl. Lucretius, II, 6.
p. 208, n. 1 te wijzigen in:	Cleanthes frg. 2 (ed. I.U. Powell *Coll. Alex.*, p. 229).
p. 228, n. 1 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C. 61, ep. 259; copie Hamburg, Staats- und Univ. Bibl., Supell. Ep. 42, f. 46 met enige verschillen; copie Kopenhagen, Bøll. U 2°, f. 106; de copie vertoont onnauwkeurigheden; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 8/9.
p. 229, n. 2 laten voorafgaan:	Copie Basel, UB., G^{2} II 27, f.º 103^{v}-105^{r}.

p. 260, n. 1 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. 'Kulturbesitz'. Ms. theol. lat. qu. 211 f. 79-80; geeft als datum VI juli 634.
toevoegen na 'p. 346':	;Migne *P.G.* I, kol. 47-50. Antw. op een brief dd. 7 augustus 1633, beantw. dd. 28 augustus 1634 (voor beide brieven zie Supplementdeel).
p. 260, n. 5 te wijzigen in:	Dd. 7 augustus 1633; gedeelt. gedrukt Migne *P.G.* I, kol. 47-48 (zie Supplementdeel).
p. 379, n. 1 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 279a; copie Leipzig, UB., Ms. 2633, f.º 10.
p. 380, n. 1 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl. Preuss. 'Kulturbesitz'. Ms. theol. Lat. qu. 211 f.º 88.
p. 471, n. 5:	14-16 moet zijn: 9-11.

Addenda et Corrigenda Deel VI

P. 104, n. 4 toevoegen:	Copie Kopenhagen, Bøll. U 2°; ongedateerd.
p. 119, n. 4 toevoegen:	Antw. op een brief dd. 28 augustus 1634 (zie Supplementdeel).
p. 233, n. 4 toevoegen:	Postscriptum gedrukt in *Epist. Meerm.*, p. 276.
p. 323, n. 4 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 279; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 11/12.
p. 393, n. 4 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 280; met kleine verschillen; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 13/14.
p. 424, n. 1 toevoegen:	Hs. Stockholm, Salvii Samling Skrifvelser till Joh. Adler Salvius, E 5266/14. Eigenh. oorspr. Met adres.
p. 509, n. 1:	'ontbreken' vervangen door: Zie Supplementdeel, 'Bijlagen'.

p. 513, n. 8 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 281; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 15.

Addenda et Corrigenda Deel VII

P. 12, n. 1 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 282; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 16.
p. 44, n. 6 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsisch Landesbibl., cod. C 61, ep. 283; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 17.
p. 54, n. 4 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 284; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 18.
p. 186, n. 10:	'Elisabeth Virot' moet zijn: Anne Mercier.
p. 228, n. 8:	beantw. d. no. 000 moet zijn: beantw. d. no. 2668.
p. 234, n. 4 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl. Preuss. 'Kulturbesitz'. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 85^{v}.
p. 310, n. 11:	'*Ann.* VI' moet zijn: *Ann.* IX.
p. 399, n. 2 toevoegen:	copie Hamburg, Staats- und Univ. Bibl., Supell. Ep. 42 f.º 48; met enige verschillen.
p. 409, n. 10 toevoegen:	Copie München, UB., 646, f.º 1-2.
p. 441, r. 6 v.o.:	achter 'humanité' invullen: laquelle.
n. 10:	'Hs. Amsterdam ... oorspr.' vervangen door: Hs. Gotha Stadtarch. cod. Chart. A 473, f.º 1. Eigenh. oorspr. Copie Amsterdam, UB., cod. 497 G 10.

p. 442, r. 12 v.b.:	na ‘guerres’ inlassen: desquelles.
r. 16 v.b.:	ondertekening: H. de Groot.
p. 456, n. 1 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. ‘Kulturbesitz’. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 80.
p. 466, n. 9 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. ‘Kulturbesitz’. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 80^{v}.
p. 475, r. 8 v.b.:	na ‘une lettre’ invoegen: sur ce subiect.
r. 2 v.o. laten volgen:	H. Grotius.
n. 1 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtsarch., cod. Chart. A 473 Bibliotheca Ducalis. De Haagse copie volgens welke bovenstaande brief is afgedrukt vertoont ten opzichte van het hs. enige onbelangrijke verschillen in orthografie.
p. 476, na r. 2 v.b. aanvullen:	*Adres:* A Monsieur monsieur le Rijngrave, vice-directeur etc., gouverneur-général des villes et places tenues par la reine et couronne de Suède deça le Rin.
p. 489, n. 1 toevoegen:	copie Stockholm, Salvii Samling Skrifvelser till Joh. Adler Salvius, E 5266/14.
p. 542, n. 1 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. ‘Kulturbesitz’. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 87.
p. 576, n. 7 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. ‘Kulturbesitz’. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 82.
n. 9 moet zijn:	Zie Supplementdeel.
p. 580, n. 2 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. ‘Kulturbesitz’. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 87^{v}.
p. 581, n. 6 aanvullen met:	Euripides frg. 723 (ed. Nauck 1889^{2}, p. 588).
p. 641, kol. 2 r. 6 v.b.:	laatste getal 2551 moet zijn: *2551*.
r. 12 v.b.:	derde getal 2830 moet zijn: *2831*.

Addenda et Corrigenda Deel VIII

P. 125, n. 3 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 285; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 19.
p. 164, n. 5 toevoegen:	gedeelt. in copie München, Bayerische Staatsbibl.
p. 184, onderaan de brief toevoegen:	*In dorso schreef Grotius:* Cancellarius, Cancellier (?) 18 Martij 1637.
p. 191, n. 11 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtsarch., Chart. A 473 f.º 2. De tekst der *Epist. ad. I. Jaski* vertoont vrij wat verschillen in orthografie.
p. 292, n. 1 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. 'Kulturbesitz'. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 86. Zonder postscriptum.
p. 312, n. 15 toevoegen:	Copie Berlijn, Staatsbibl., Preuss. 'Kulturbesitz'. Ms. theol. lat. qu. 211 f.º 86.
p. 348, n. 9 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtsarch., cod. Chart. A 473 f.º 3. De tekst der *Epist. ad I. Jaski* vertoont behalve verschillen in orthografie de volgende leemte op p. 349 achter het eerste woord 'que' van regel 2 van boven: les Grisons ont faict sortir de toute la Valteline leurs amis les François et rasent les forts du Rin, Riva, Mantello, conservant et guardant par leur propres garnisons ceux de Clavenne, Sondrio, Tirano. N'est pas peu aussi pour la Provence que les deux isles de S. Honorat et Margarite ont esté reprises par les François. Asteure nous sommes en attente de ce que.
p. 427, n. 3 toevoegen:	Copie Dresden (doorgehaald), Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 286, gedateerd VI/XVI Julii 1637; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 20/21. De copie te Leipzig heeft VI/XVI julii als datum.
p. 500, n. 6 laten voorafgaan:	Hs. München, UB., ms. 614, f.º 216-217.

p. 580, n. 5 toevoegen:	Gedeeltelijk in copie Dresden (doorgehaald), Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 287; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 22.
p. 601, n. 1 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 4. De tekst van de *Epist. ad I. Jaski* vertoont vrij wat verschillen in orthografie.
p 779, n. 7 laten voorafgaan:	Hs. München, UB., ms. 614 f.º 218-219.
p. 784, r. 19 v.b.:	'Darmstadienses' moet zijn: Darmstadiensis.
r. 20 v.b.:	'Romanane' moet zijn: Romanae.
p. 809, n. 6 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 5. De tekst van de *Epist. ad. I. Jaski* vertoont naast verschillen in orthografie nog de volgende leemte, p. 809 r. 11 v.o. na 'tant d'ambassadeurs': l'avois desià eu de divers advis du remuement que cause l'invention des sieurs Spiering plus aggréable au roy, qui a desià commencé à en gouster la douceur, qu'à vostre ville ou aux Anglois, Danois, Hollandois ou autres qui la hantent. Je tiens voz magistrats si sages qu'ils ne s'engageront pas dans des fascheux affaires sans bonne compagnie.
p. 817, n. 6 toevoegen:	Copie Dresden, Sächsische Landesbibl., cod. C 61, ep. 288; met enige verschillen; copie Leipzig, UB., Ms. 2633 f.º 23/24.
p. 872, kol. 1 r. 18 v.b.:	'Brasset, Joost' moet zijn: Brasser, Joost.

Addenda et Corrigenda Deel IX

P. 21, r. 2 v.o.:	nootnummer 13) komt te vervallen; nootnummer 14) wordt 13).
n. 13:	'Welke ... bekend' vervange men door: Bedoeld is Franciscus, vgl. no. 3558, p. 255 en n. 7.
n. 14:	komt te vervallen.
p. 34, n. 1 vooraf moet gaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 6. Toevoegen: De hierboven volgens de *Epist. ad I. Jaski* afgedrukte brief

	bevat - afgezien van verschillen in orthografie - de volgende leemten: r. 4 v.b. na ‘que très bonnes’: pour nous et pour vous. C'est un grand heur que vostre république a trouvé en ses nécessitez un protecteur si puissant comme est le roy Danemarq qui frappe sans rien dire. r. 13 v.b. na ‘le sont assez.’: Je vous prie si sur ce subject arrive quelque autre chose remarquable de m'en donner le cognoissance si tost que pourrez. Et vous asseure que si je peux servir en quelque chose à vostre république, que le feray d'un coeur gai.
p. 95, n. 1 laten voorafgaan:	Hs. München, UB., ms. 614, f.º 220.
p. 171, n. 7 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 7. Toevoegen: De hierboven volgens *Epist. ad I. Jaski* afgedrukte brief vertoont behalve verschillen in orthografie de volgende leemten: p. 172 r. 3 v.b. na ‘lieux asseurez’:, tels que sont Benfeld, Mompelgard, Hohentwiel; r. 9 v.b. na ‘en Silésie’: La France s'est lié par traitté à la Suède et on travaille à Hambourg pour y attirer l'Angleterre.
p. 297, n. 1:	‘*Epist.*, p. 248’, moet zijn: *Epist.*, p. 428.
n. 2 moet luiden:	Voor de tekst zie verderop, p. 305.
p. 348, n. 5 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 8. De hierboven volgens *Epist. ad I. Jaski* afgedrukte brief vertoont t.o.v. het hs. verschillen in orthografie.
r. 10 v.o.:	‘prendrent’ moet zijn: prendront.
r. 11 v.o.:	invoegen achter ‘à vostre’: ville, et toute la.
p. 450, n. 1 r. 3:	‘is ... spoorloos’ moet zijn: bevindt zich sindsdien in de Bibl. Nat. te Parijs, fonds français, nouv. acq. no. 14823 fol. 73. De datering is oude stijl; de brief moet dus op 24 juli staan achter no. 3686.
n. 6 wordt gewijzigd in:	De codex Alexandrinus, in 1627 door Cyrillus Lukaris, patriarch van Constantinopel, geschonken aan Karel I van Engeland.

p. 538, n. 1 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 9.
r. 5 v.o.:	'11/21 Augusti 1638' moet zijn: XI/XXI Augusti MDCXXXVIII.
p. 538, n. 12 toevoegen:	Copie Stockholm, RA., Stegeborg Samling E 28, f.º 56.
p. 539:	in *adres* staat: Doorluchtige Hovengeboren; moet zijn: Doorluchtige Hoochgeboren.
p. 564, n. 1 toevoegen:	beantw. d. no. 4233 (dl. X).
p. 599, r. 18:	ser > soo.
r. 24:	bij bij > mij bij.
r. 25:	nar > van.
r. 29:	sij > sijn.
n. 4 toevoegen:	Stegeborg Samling E 28, f.º 45.
p. 600, r. 2:	nar > voor.
r. 4:	oormoedige > ootmoedige.
r. 7:	to > te.
p. 602, n. 8 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 10.
p. 603, r. 15 v.b.:	'Cal. anni MDCXXXIIX' moet zijn: Calendarii anni MDCXXXVIII.
p. 641, n. 3 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 11.
p. 642, r. 4 v.b.:	'actus' moet zijn: actu. Toevoegen onderaan no. 3812: Pacta inter regem Poloniae et ducem Prussiae facta accepi legique.
p. 666, n. 1 toevoegen:	Copie München, UB., ms. 646 f.º 23-24.
p. 670, n. 8 toevoegen:	no. 3831 is gelijkluidend tot aan 'De Scoticis et ego ...'.
p. 693, n. 11 toevoegen:	Postscriptum gedrukt in *Epist. Meerm.*, p. 277.
p. 744, n. 5 laten voorafgaan:	Hs. Gotha, Stadtarch., cod. Chart. A 473 f.º 12.
p. 750, n. 14:	De *Epist. Eccl.*, p. 796 geeft als jaartal 1637.
p. 774, n. 5 aanvullen met:	beantw. d. no. 4326 (dl. X).

p. 791, n. 5 toevoegen:	gedeelt. in eigenhandige copie. Gallica Brev till Hugo Grotius 1635-1638; copie Stockholm Gallica 8.
p. 824, kol. 1 r. 7 v.b.:	na *3839* toevoegen: *3853*.
p. 825, r. 20 v.o. invoegen:	Ad Populum Antiochenum Hom. III, 1. 762.
p. 845, kol. 2 r. 3.:	21 komt te vervallen.

Addenda et Corrigenda Deel X

P. 11, n. 6:	'J.A. Rogge' lees: J.A. Worp.
p. 56, r. 3 v.o.:	'vor' moet zijn: van.
p. 133, n. 6:	'Johann Georg' moet zijn: Georg Wilhelm.
p. 154, n. 12:	'Johan Georg' moet zijn: Georg Wilhelm.
p. 233, n. 15:	'Johann Georg' moet zijn: Georg Wilhelm.
p. 257, n. 1 r. 3:	varúsque > variísque.
p. 282, n. 2 vervangen door:	Le Bigot, sieur de Gastines; zie ook brief no. 4210, p. 465.
p. 314, n. 2:	De brief heb ik niet kunnen vinden; de kwestie is op 6 mei behandeld in de Statenvergadering (Hs. Den Haag, ARA., Arch. St. Gen. no. 3245).
p. 330, r. 11 v.o.:	'Werdenhagium': men voege als noot toe: Johann Angelius Werdenhagen (1581-1652), keizerlijk gezant te Lübeck.
p. 440, r. 13 v.b.:	'Aix', men leze : Aire.
p. 494, r. 3 v.b.:	'Baronam' lees: Bajonam.
p. 538, r. 13 v.b.:	'Rijsfeld' lees: Rijnfeld.
p. 546, r. 14 v.o.:	'Stadlevinga 10) constat', lees: Stadlevinga 10); constat.
p. 554, n. 2 toevoegen na 'p. 458':	*Marcvlfi ... Formvlae* ... Parisiis, M.DC.LXVI, p. u ij.
p. 579, r. 16 v.o.:	'Siglar', lees: Milan.
p. 614, n. 15:	'Dirck' moet zijn: Frans Dircksz.
p. 705, n. 9:	'Roth' moet zijn: Rott.
p. 738, r. 13 v.b.:	'Yvières', lees: Quieres.
p.769, n. 9 aanvullen met:	De alinea 'Filium ... exspectat' in *Clavis Ep. Grotii*.